

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были отданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

B 1,685,035

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

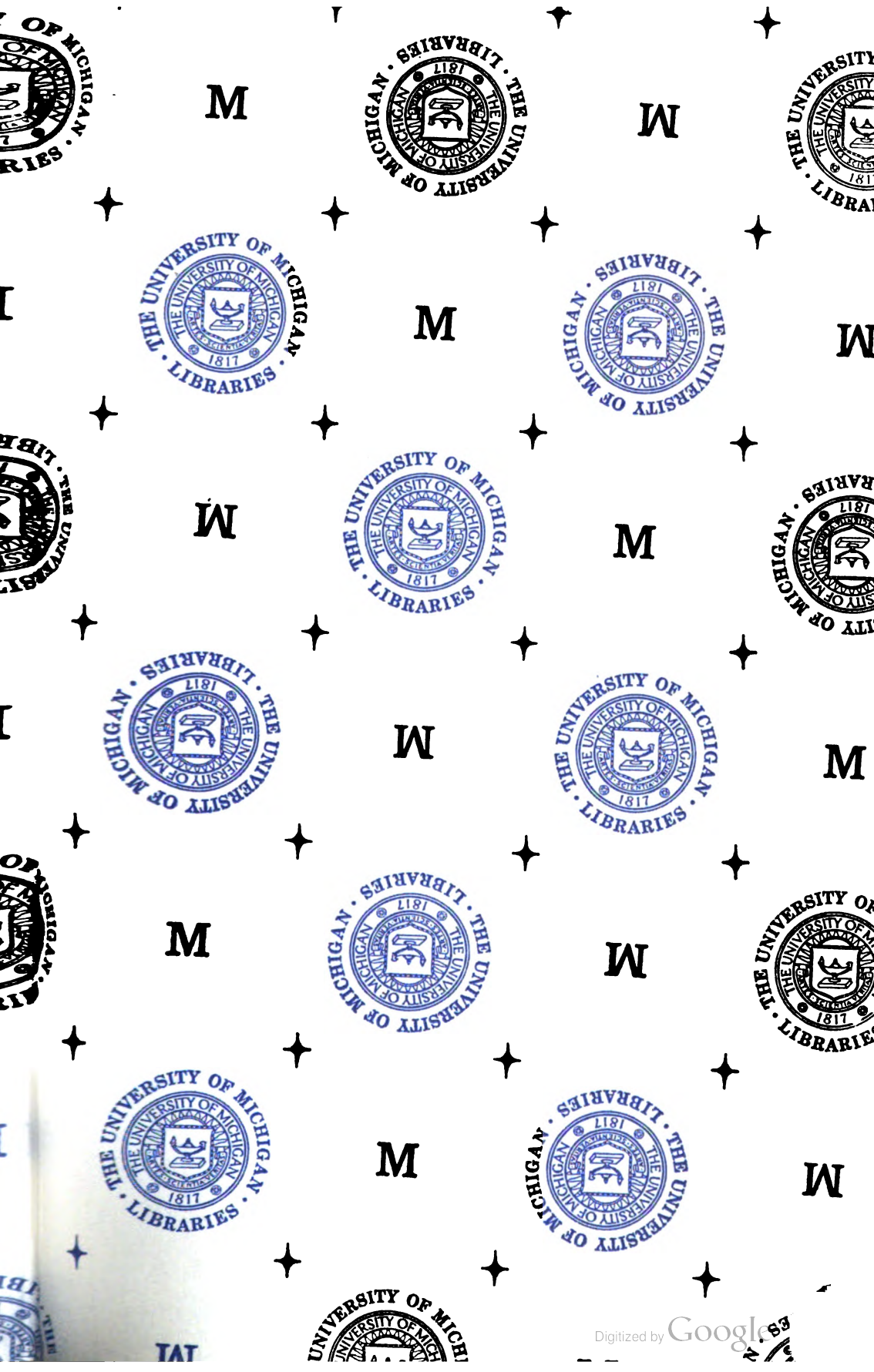

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

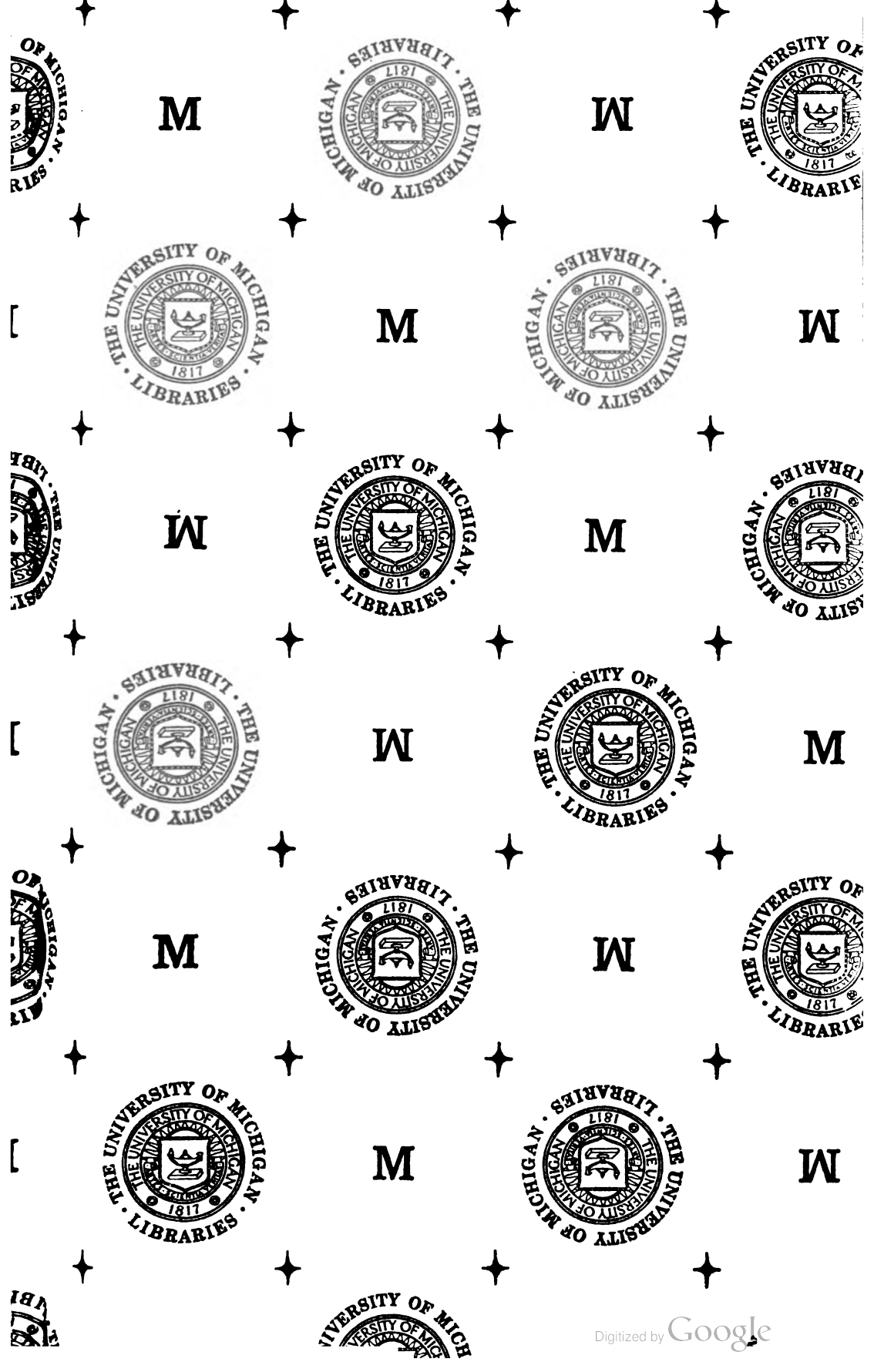

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

M

KRONIKA

MACIEJA STRYJKOWSKIEGO.

Strykowski, M.

KRONIKA

POLSKA, LITEWSKA, ŻMÓDZKA I WSZYSTKIEJ RUSI

MACIEJA

STRYJKOWSKIEGO.

WYDANIE NOWE,

BĘDĄCE DOKŁADNĄ POWTÓRZENIEM WYDANIA PIERWOTNEGO KRÓLEWICKIEGO

Z ROKU 1582,

POPBRZEDZONE

WIADOMOŚCIĄ O ŻYCIU I PISMACH STRYJKOWSKIEGO

PRZEZ MIKOŁAJA MALINOWSKIEGO,

ORAZ

ROZPRAWĄ O LATOPISCACH RUSKICH

PRZEZ DANIŁOWICZA,

POMNOŻONE

PRZEDRUKIEM DZIEŁ POMNIEJSZYCH STRYJKOWSKIEGO

WEDŁUG PIERWOTNYCH WYDAŃ.

WARSZAWA.

Nakład Gustawa Leona Glücksberga, Księgarza.

1846.

DK
402
.592
1846
v.1

Wolno drukować, z warunkiem złożenia w Komitecie Cenzury, po wydrukowaniu, prawem przepisanej liczby exemplarzy.

Warszawa dnia 31 Maja (12 Czerwca) 1846 roku.

Cenzor

Niczabitowski.

426170-232
KTÓRA PRZEDTYM NIGDY ŚWIATŁA NIE WIDZIAŁA

K R O N I K A

POLSKA, LITEWSKA, ŻMÓDZKA,

I WSZYSTKIEJ RUSI

Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołhińskiej, Podolskiej, Podgórskiej, Podlaskiej, etc. I rozmaite przypadki wojenne i domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich i inszych krain Królestwu Polskiemu i Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych, według istotnego i gruntownego zniesienia pewnych dowodów z rozmaitych historików i autorów postronnych i domowych, i Kijowskich, Moskiewskich, Sławańskich, Liflantskich, Pruskich starych, dotąd ciemno-
czarną nocą zakrytych Kronik i Latopiszców Ruskich, Litewskich, i **Długosza** Ojca dziejów Polskich z inszymi, z wielką pilnością i węzłowatą pracą (osobliwie około dziejów Litewskich i Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych)

PRZEZ

Macieja Osostewiciusa Strykowskiego

dostatecznie napisana, złożona i na pierwsze światło z wybadaniem prawdziwie dowodnej starodawności własnym wynalezieniem, przeważnym dochcipem i nakładem nowo wydźwigniona, przez wszystkie starożytne wieki, aż do dzisiejszego roku 1582.

**A naprzód wszystkich ile ich kolwiek jest ludzkich na świecie narodów
gruntowne wywody.**

Z łaską i przywilejem Krc: J. M:

DRUKOWANO W KRÓLEWCU U GERZEGO OSTERBERGERA.

M. D. LXXXII.

HISTORIKOWIE I AUTOROWIE ROZMAICI

z różnych bibliotek na dowody i dostateczne opisanie tych ksiąg
zniesieni, których *libros, capitula, folia na margines* od nas
położone. obaczysz.

- Archilochus.*
Aul: Gellius.
Augustinus De Civit. D.
Albertus Crantius.
Albertus Magnus.
Actius Sannasarius, P.
Apollonius.
Apocalypsis Ioannis.
Biblia wszystka według potrzeby dowodów.
Berosus, Chaldejski historyk.
Blondus Flavius.
Bonflaus, Węgierski histo.
Bulgarska Kronika.
Bielski.
Coelius Rodiginus.
Cornelius Tacitus.
Cornelius Agrippa.
Callimachus.
Claudius Claudianus, P.
Ciceronowych ksiąg kilka.
Caius Sempromius.
Calopinus.
Cromer, oświeciciel dziejów Pol-
skich.
Cesarzów Constantinopelskich
Kroniki 2.
Censorinus.
Carion.
Cilenius Dominicus Graecus de
disciplina militari.
Dawidowe Ps.
Daniel Prorok.
Demostenes.
Diodorus Siculus.
Dio Cassius.
Dzieje Apostolskie.
Dionysius.
Dubrovius Czech.
Długosz odciec dziejów Polskich.
Decretaly Rzymskie.
Duńska Kronika.
Esa jaz prorocy.
Ezechiel.
Eusebius Caesariensis.
Epiphanius biskup Constantieński
de haeresibus.
Erasmus Stella Tilomanus.
- Aeneas Silivius.*
Erasmus Stella Saxo.
Erasmus Roterodamus.
Flavius Josephus aut: Hebr:
Florus.
Greckie dzieje rozmaitych auto-
rów.
Grzegorza Ś. księgi.
Gregorius Nazianzenus.
Homerus.
Herodotus.
Hieronim Ś.
Historie Kościelne.
Helmoldus.
Hagocus Venceslaus.
Czeski Kronikarz.
Hispańskie Kroniki 2.
Herbort z Cromera.
Julius Solinus Polihistor.
Iustinus Histor.
Jornandes.
Iustus Ludovicus Decius.
Jana Tarnowskiego pana Krakow-
skiego Kronika Polska pisana.
Ioachimus Cureus Sługak.
Ioannes Stadius.
Ioachimus Camerarius.
Kadtubek Vincenti Kronikarz Pol-
ski pisany.
Kijowskie Kroniki stare 4.
Livius odciec dziejów Rzymskich.
Lambertus Sahnburg.
Lucius Fenestella.
Luitprandus.
Leonardus Aretinus.
Litewskich Latopiszców 12.
Litlandzkich Kronik o częstych
wojnach z Litwą w Wendzie
albo w Kłasi, w Rydze i w Rum-
borku należonych 4.
Laertius Diogenes.
Maneton Egipczyk.
Mesitius Lesbios.
Monsterus.
Mancinellus P.
Hanilius P.
Moskiewskie dzieje.
Miechovius.
- Orosius.*
Ovidius, P.
Olaus Magnus Arch. Vps.
Pablo Zyd aut: Bibl.
Plato.
Plinius natur: histor.
Pindarus.
Ptolomus Alexandrin.
Plutarchus o mężach zacnych.
Pomponius Mela.
Pomponius Laetus.
Paulus Diaconus.
Procopius Caesariensis.
Platina.
Petrus a Dusburck o wojnach Li-
teńskich z Krzyżakami, histo-
rik stary pisany.
Propertius, P.
Pruski Krukik o wojnach z Li-
twą i z Żmudzją 3.
Paulus Scalichius.
Paulus Iovius.
Philip Melancthon.
Quintus Curtius o Wiekim
Alexandrze.
Ruskie Kroniki stare.
Rempigius Antiochoroden.
Raphael Volaterranus.
Sabellius.
Spartianus de vitis Caesarum.
Seneca.
Simmachus.
Suetonius.
Salustius.
Strabo Geograph.
Silius Italicus.
Szwedzkie Kroniki.
Sławańska Kronika.
Sleidan.
Sigmundus Herberstein.
Turydides Hist. Gr.
Tibullus, P.
Tureckie dzieje.
Valerius Maximus.
Virgilius, P.
Xenophon de asquicois.
Zonaras Hist. Gr.

Nie najdzie tu Czytelnik żadnej namniejszej rzeczy któraby kilkiem dowodów pewnych histori-
ków podparta i ugruntowana nie była, tylko trzeba margines pino czytać; skąd ludziom uczonym
biegłym w historiach i w rozmaitych autorów głębokim czytaniu (którym na rozsądek tę pracę
naszą ofiarujemy), niemniejsza roskosz za odnowieniem pamięci dawno czytanych rzeczy, a tym któ-
rzy się chcą w historiach oćwiczć smadna, a prawie palcem ukazana z trudną węzłowatą pracą
naszą droga. Tym zaś którzy dawnych rzeczy skuteczną praędę, pewny dowód i gruntonny porzą-
dek historiię chcą wiedzieć nieomylna uciecha, a czarnezęłym Zoilusom i zajrzającym przeważnej
cnocie Arystarchom ten wierszyk:

☛ Jeśli na prawdę stawisz twarz zmarszczoną,
Masz zysk figurę z trzech palców tłoczoną.

**AD VICTORIOSISSIMUM
ET INVICTISSIMUM
DEI GRATIA POLONIAE REGEM
STEPHANUM PRIMUM**

**Magnam Ducem Litvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samagitiae,
Kijoviae, Volhyniorum, Pomeraniae, Podlachiae,
Podoliorum, Livoniae, &c.**

TRANSILVANIAEQUE PRINCIPEM & DOMINUM
POTENTISSIMUM.

**Mattiae Osostevitii Strijcovii
PROEMIUM.**

Nemo melius aut compendiosius universam Historiae voluptatem, dignitatem, ac commoda complexus est, Serenissime et Invictissime Rex Stephane, quam qui eam vitae Magistram, ille Romanae eloquentiae Princeps Cicero, appellavit. Nam ea vox omnes omnium virtutum ac disciplinarum utilitates complexa, innuit hominum vitam universam ad Historiae leges dirigendam. In quam sententiam Tucydides quoque Historiam praecipuum et summum vitae humanae Tesaurum esse attestatur, qui nunquam e manibus Principum ac Senatorum, Reipub. quoquomodo habenas moderantium excidere debeat, ut eo adiuti similia negotia, paresque casus commodius tractare queant, quando causae eveniant fere semper persimiles. Nullaque est alia humana Prudentia, quam eventorum observatio, rerumque praesentium ac futurarum ex praeteritis tanquam ex fonte derivata scientia, quod ex universo literarum genere sola maxime praestat Historia. Haec enim ut omnes artes immortalitati virtute sua dicatas exornat, ita iuvenes prudentia, rebusque dextre gerendis, cum senioribus exaequat, seniores vero eorum quos experti sunt casuum comprobatione confirmat, minus autem prudentes periculorum praeteritorum notitia in praesentibus cautiores reddit & felix censetur ille quem faciunt aliena pericula cautum. Unde unicum exemplum Historiae tam in Senatoria classe, quam bellicis negotiis, plus valere certum est, quam vel mille quaestiones Sophisticas: Historia enim imprimis instruit Senatorem, quomodo optime consulat Reipub., maiorum leges, mores, eventus & instituta prosequendo, quae plurimum ad sententias ferendas, ac arduos quosvis nodos in rebus dijudicandis solvendos valent. Eadem quoque Imperatorem exercituum, ad bellum

Humana prudentia in quo consistat.

Senatores quomodo instruantur lectione Historiarum.

Platonis dictum: Hostes industria magis & arte vincit, quam viribus, quorum alterum Ducis, alterum militum.

Volateranus Geographiae lib. 10 & in Antropologia lib. 11 & Plutarch. in Mithridate, & Lucullo, de vir. Illustr.

Vir. Aeneid. 4 Fama matum quo non aliud velocius ullum.

Cicero pro Archia P.

fortiter feliciterque gerendum, variis praeteritorum eventuum exemplis adiuvat, cum veluti in tabula picta potentissimorum Regum, bellicosissimorum Ducum & variarum nationum ortus & res gestas, mutationes imperiorum, deletos virtute dolove hostili multiplices exercitus, artes, insidias, stratagemata, quibus maxime falluntur hostes, urbium munitionumque expugnandarum rationem, proponit. Denique spem potiundi, metum amittendi, interdum vero fortuna (nullibi certas sedes figente) mutata, victorem triumphantem & profligatis insultantem cadere, victum autem resurgere, ac eodem pene momento, succedente tristitia laetitia, tristitiamque & luctum laetitia pelli. In omni denique belli ratione, maiorum nostrorum antiquorumque Heroum, ex annalibus res gestae petitae, plurimum faciunt. Quod vel unico exemplo M. Luculli comprobatur, qui nullis olim belli artibus instructus, ex sola eaque assidua Historiarum lectione in tantum Imperatorem evasit, ut Mithridatis potentissimi Asiae & Ponti, Tigranisque Armeniae, Regum copias instructissimas, ferro & fame ad internecionem deleverit, ipsum Mithridatem viginti duabus nationibus, quarum & linguas apprime callebat imperantem, Ponto expulerit, Asiamque & Armeniam imperio Romano subiugaverit.

Atque utinam & nostri milites eorumque praefecti aliquando resipiscant & illud temporis quod interdum Marte respirante, Baccho ac prodigendis alea stipendiariis pecuniis tribuunt, perscrutandis praestantium Heroum gestis, ac lectioni Historiarum impendant. Quae solae incredibili quodam gloriae studio, atque immortalitatis amore, homines etiam ignavissimos ad praecclare gerenda accendunt, pravos vero poenarum & famae malae formidine in posteros quoque derivandae a vitis deterrent distinentque; ingenuis autem & generosis calcar addunt, magisque exempla antiquitus repetita efficaciora sunt, ad excitandos, flectendos & assuefaciendos animos, quam vel ipsae Solonis Lycurgique leges. Trahimur enim omnes laudis & aeterni nominis studio & optimus quisque maxime gloria ducitur. Unde & Alexander ille Macedo, cum in Sygeo ad Achillis tumulum castrametatus esset, laudis illius honesta aemulatione stimulatus, exclamasse fertur: O fortunate adolescens, qui tuae virtutis praeconem Homerum inveneris.

Nisi etenim Homerus extitisset, idem tumulus, qui corpus, gesta etiam & nomen, non ipsius modo Achillis, sed & omnium Argivorum, Iliacorumque Heroum, prorsus obruisset: quorum virtutes, Homeri & aliorum scriptis vindicatae sunt ab interitu. Ut vere dictum sit a Lucano:

O sacer & magnus vatum labor, omnia fato

Eripis, & donas populis mortalibus aevum.

Nam si historiam solam rerum gestarum memoriam & indicem ab omnibus mortalibus extinxerit aliquis, protinus hominum vita ab ipsis brutis etiam vix secerni possit & prorsus notitia Dei (quae ex Moise aliisque Prophetis, Apostolis & Evangelistis dependet) & animae immortalitas tollerentur. Caetera namque omnia ut caduca & fragilia sunt, ita vel vi extingui vel invidiosa vetustate consumi possunt. Mutantur imperia, succum-

bunt variis casibus Regna, intereunt urbes, patiuntur ruinam Respub. Spartanorum, Atheniensium, Thebanorum, Megarensium &c. At historiae nisi humani generis interitus antecedit, peribunt nunquam, sed in animis agrestium quoque & imperitorum sola auditione haerere possunt. Unde Matiae illius Hunsyadi victoriosissimi Regis Hungariae (quem tua majestas & in reno divinitus assecuto, & in rebus summa dexteritate praeclare gestis, non adaequavit modo sed & plus ultra superavit) talis esse forma regionum, dum a militia vacaret conviviorum, memoratur, ut aut Historicis mensa sua dignatos variis de rebus disserentes audiret, aut Musicos iuberet ad lyram gesta praestantium virorum in bellis Turcicis a Poetis patrio sermone descripta decantare, quam consuetudinem laudatissimam hucusque in Italia, Tracia, Bulgaria, Servia, Valachia utraque & Transylvania tua, ipsemet observari vidi, ubi nullas obscenae cantilenae, praeter Heroum ex Historiis petita gesta, auditores ad virtutem stimulantia personare audiuntur. Itaque probatissimo more Achillis, cui Homerus inter caeteros duces Argolicos summam virtutem tribuens, scribit eum cum in tentorio otiosus sederet Heroum res gestas ad cytaram cecinisse.

Et quoniam ego Serenissime Rex ab ineunte aetate, ignava otia peronus, Phoebus & Musis ingenuis me totum devoverim, multaque & aperta ingenii mei testimonia, tam in Historica quam Poetica facultate ediderim, militiae quoque, ne vel ea in parte patriae deesse viderer, Marti Apollinem conciliando officium meum sub Interregno Augusti comprobavi. Tandem vero cum animadverterem Historica negotia quibus me totum addixeram transectantibus, experientiam rerum variarum externarumque nationum illustrationem maximo adminiculo esse, magnam partem Europae & Asiae ante & sub utroque Interregno, terra marique a Septentrionalis Oceani sinus Baltico Prussiam, Livoniam, & Phinlandiam alluente, ad Pontum Euxinum & Transproponidem, Helespontiacumque, Aegeum nec non Ionium usque & Adriaticum mare peragravi. Omnia quae cum aliquo fructu huius nostrae Reipub. coniuncta fore videbantur, ne coelum tantum non animum in tantis & tot peregrinationibus mutare arguerer explorando, & in commentarios certos iam olim summo legentium applausu editos redigendo.

Cum autem pluribus ab annis Historiis Sarmatae nostrae inuestigandis, conscribendis, amplificandis & propoliendis (ne inutile terrae pondus fruges consumere natum diceret & talenti divinitus concrediti, terraeque defossi, a iusto iudice Christo olim accusarer) sincere inuigilaverim, Sarmaticamque gentium & invictissimorum Heroum, clarissimorum Ducum, inclita gesta ab interitu indicaverim, voluntati tamen addictissimae, quo minus illa in lucem prodirent illud obstitit quam maxime, quod Aulo Gellio Noctes Atticas scribenti, & quod divino Nasoni de ingratitude suae aetatis conquerenti, cum etiam illud de me ingenue (Rumpantur licet ilia Codro) dicere audeam:

Ingenio poteram summam volitare per arces

Me nisi, etc.

Sed:

Invia virtuti nulla est via

Ipsa quidem virtus pretium sibi

Cureus in
Historia Si-
lesica.

Seneca in
Troade de
Achillo, Tin-
nulas plec-
tro feriens
chordas,
Tunc quo-
que graues
acuebat iras
Bella canen-
do.

Hermioneus
interroga-
tus, a quo sa-
pientiam di-
dicisset, a
labore et ex-
perientia
respondit.

Peregrina-
tio Autoris
& intentio.

Dominus:
tam cum que
talentum
per igna-
viam & de-
spirationem
fodit, quam
otiosos in
foro stantes,
& virgines
dormitantes
reprehendit.
Math. 20 &
25 &c.

Ovid. 1.
Trist. 1 de
Ponto ad
Ruf. 2 Trist
lib. 1 Eleg. 1
lib. 3, Art.

Tibull. lib. 1.

*Fortunae secure nitet, nec fascibus ullis
Erigitur &c.*

*Fortuna
Christianis
non admit-
tenda, Au-
gustin. lib.
Retract.*

*Gellius no-
ctu scribe-
bat, interdum
laborabat.*

Qua ego etiam Duce, nulla unquam comitatus Fortuna quae perpetuum virtuti bellum indicit, serenissime Rex, duabus fere lustris dies noctesque Gelliano labore excubando, probabilibus auctoribus undique conquisitis, hanc totius Sarmatiae, Slavorum, Polonorum, Litvanorum, Sarmagitarum, Russorum, Volhyniorum, et caeterarum totius imperii tui nationum Historiam, propria industria et inventione ad haec usque tempora descripsi, novaque luce, quam nunquam antea densissimis et plusquam Cymmeriis tenebris involuta vidit, nullis sumptibus parcendo donavi: quam Tuae Sacratissimae Maiestati uti Regi earum gentium potentissimo et ultra Heroicas virtutes etiam optimorum studiorum cultori et promotori clementissimo, iure dedico, offeroque, minime dubitans, omnium bonorum iudicio, illud quoque tuis amplissimis et celeberrimis laudibus (quibus iam caput intulisti astris) adnumerari, quod earum gentium probabilis Historia te feliciter regnante primam lucem aspexerit. Quam a me sincere & probabiliter elaboratam, sinceriusque Tuae S. Maiestati dicatam, serena et Regia fronte suscipere non dedigneris, utriusque Artaxerxis Persiae Regum non immemor, quorum primus aquam ab agreste quodam e profluente manu sibi sincere oblatam, alter vero pomum ingentis magnitudinis simili modo a simplici ruricola exhibitum, Regia liberalitate (qua sola per tot secula post funera vivunt) recompensarunt, non quidem propter rerum donatarum utilitatem, sed ob promptam, sinceram, ac humilem offerentium voluntatem. Interim vero Deus Opt. Max. Tuam S. Maiestatem quam diutissime & optime valere, felicissimeque tot et tantis triumphis cumulatam regnare faciat, Oro.

Plutarchus.

ILLUSTRISSIMO

AC REVERENDISSIMO PRAESULI

ET DOMINO,

D. GEORGIO RADIVILO

DEI GRATIA VILNENSI EPISCOPO,

OLICAE & NESUISI PRINCIPI.

Plato ille divinus, amplissime Praesul, in Dialogo de natura, meminit Sacerdotem quendam Aegyptium natu grandem Soloni in Sais regionem Aegypti studiorum gratia commigranti, haec verba obiecisse: O Solon! Solon! Graeci pueri semper estis, nec quisquam e Graecia senex. Cur istud diceret percontante Solone, respondisse sacerdotem: Quia iuvenis vobis semper est animus, in quo nulla est ex vetustatis commemoratione prisca opinio, nulla oana scientia &c.

Quaecunque vero a nostris sive vestris sive aliis nationibus gesta sunt, modo ad aures nostrorum pervenerint, nostris in templis descripta servantur. Apud vos quidem & alias gentes res gestae nuper literis monumentisque traduntur, sed certis temporum curriculis, illuvies immissa coelitus omnia populatur, ideo qui succedunt & Litteris & Musis orbati sunt, quo fit ut quasi iuvenes iterum sitis & rudes praeteritarum rerum prorsus ignari &c.

Tunc admiratum Solonem obnixae Sacerdotes obsecrassae ait, ut sibi diligenter omnia priscorum civium opera revelarent &c. Hactenus Plato.

Quod certe & nostris Sarmatis, maxime vero Lituaniis, Samagitis, & Russis merito obiici possit, quorum famae, gloriae, ac virtuti Fortuna propter penuriam Historiarum hucusque invidit, ut illorum clarissimorum Heroum, magnanimorum Ducum, invictissimorum Principum Martia Herculeaque gesta, coeca noctis caligine suppressa, nullam hactenus lucem viderint. Non alia de causa nisi quod sero literarum cognitio rebus bellicis apud Sarmatas nostros iuncta fuerit & propter penuriam ingeniorum, dum artes ingenuae earumque alumni & cultores iustis premiis fraudarentur, Gnatones vero Terentiani, Trasones, & Scurrae in pretio habentur. Quaequidem mala etsi me quoque ab investiganda, summisque tenebris eruenda Historia Litvanica interdum deterrebant, nunquam tamen euicerunt, quominus ad publicam harum gentium utilitatem & decus immortale, id quidquid tuae Reverendissimae Cel-

Aegyptii Antiquitatis & rerum gestarum conscribendarum studio-
sissimi.

Aegyptius Graecus semper pueros esse comprobavit.

Idem Plato in dialogo de legibus, Sermonem igitur aggrego forte animo decet, ac Phoebo Musisque vocatis, antiquos ritos, excellentes viros summis laudibus illustrare.

Herm. & c.

situdini communicatur operis, conscriberem, animique mei sinceritatem virtutis vindicandae gratia comprobarem.

Anno Christi 1418 & 19.
Vitoldus per Radicilum Marsalicum, Tachlami- sum, Betrubal, et Ieremferdenem Vilnas coronatos Hor- dis Zawol- kensibus praeposuit.

Georgius Radicil Marsalicus Mag. D. Lit. Ecigeritum in solium Hordae Krimscensis nomine Cassimiri Jagellonidis sublimavit anno Christi 1430.

Praesertim cum audirem cavillationes quorundam malesanorum saepius iactari, Lituanos eam ob causam annales temporum suorum luci non prodidisse, quod nihil dignum unquam gesserint. Qui tamen Martis gestis Clarissimi, Heroum maximorum gesta adaequarunt & Romuleos triumphos de superbissimis quibusque gentibus reportarunt. Unde & ipsi modo sua propria virtute (quae tantarum virium est ut se ipsa tueatur) impudentia Zoilorum ora, eorum proprio malo obstruere & se a conuicio barbarici vindicare magnitudine rerum gestarum possunt, cum docuerint Monarcharum & Ducum Russiae, Moschorumque colla iugo suo submisisse, ac in Moschovia ipsa Metropoli triumphasse, Livoniensium & Prussorum ordines contudisse, Germaniae universae, Galliae, Angliae, Bohemiae, Hungariae &c. auxilia simul ad excidium suum iuncta, millies repressisse, Marchicas regiones penetrasse, denique Tartaris, quibus Mars ipse Deus belli conceditur, Reges sua autoritate (idque ductu Atavorum & Avorum tuorum) imposuisse & id genus virtutum bellicarum edidisse, strenue cum variis gentibus dimicando, vim vi, arma armis, a capite, a fortunis, saluteque suorum propulsando & quod vere Heroicum est, superbos debellando, subiectisque parcendo. Quae omnia & singula amplissime Praesul, hisce in commentariis meis, quorum te etiam participem, ut primatem huius magni Ducatus esse volui, quilibet facile reperiet, ubi etiam nobilissimorum maiorum tuorum frequens sit mentio, eorumque virtutes & res summa dexterritate, pace belloque gestae praedicantur. Superest igitur ut hos sinceros, bilustresque labores nostros, tua amplissima Celsitudo, ea qua praedita est Radivilis innata humanitate Heroica, clementer suscipere, Autoremque devotum amplecti non dedignetur, quo nostra studia ad maiora accendantur & aliud opus eiusdem materiae a nobis inchoatum divini numinis gratia ornatius auctiusque aliquando edi possit.

Bene ac feliciter valeat Illustriss. Cels. Tua.

Mattias Osostevicius Strijcauius.

ILLUSTRISS. PRINCIPIBUS AC DOMINIS. D.

GEORGIO, SIMEONI, ALEXANDRO

OLELCOVICIS

DEI GRATIA DUCIBUS SLUCENSIBUS &c.

Mattias Osostevicius Strijcovius.

S. P.

Non vos latet Principes Optimi quanta cura & diligentia continuando huic operi laborioso Annalium insudaverim, dum lustro ab hinc exacto Slu-
ciae & Siemiaticis splendidissimae Aulae Inclyti piae memoriae Principis
Georgii Olelcovicii, & Illustrissimae Heroinae ac viraginis lectissimae Ca-
tharinae Comitissae a Tęczin parentum vestrorum summa humanitate
ac liberalitate prosecutus adhaererem. Cujus ego liberalitatis & hospita-
litis vestrae ut par erat semper memoriam habui, & quam primum dare-
tur occasio dies omnes ac noctes cogitabam animi mei gratitudinem pro-
pensam Illustrissimo Principi patri vestro & vobis patefacere. Sed dum
ego illius praeclaras virtutes aeternitati mandare, hosceque labores me-
os eidem dicare, (quot semper in votis habebat) gestio: Ecce proh do-
lor: Durae & inevitabilis mortis ne Cressaeo quidem auro redimenda ju-
ra optimus princeps Nestora aetate quem adaequarat prudentia vincere
dignus subiens, vobis & bonis omnibus maximum sui desiderium reliquit.

Cum autem vos Principes magnanimi ad patris Inclyti gloriae haere-
ditatem jure optimo successistis, vobis quibus plurimum debeo, hasce de-
cennes vigilias meas alacriter impertior. Ubi historiarum maximis perce-
ptis fructibus, maiori cum laude utilitateque cognoscetis gentis vestrae
bellicosissimae exordia, incrementa, progressus, disciplinas, res domi
forisque praeclare gestas, hactenus coecis & plusquam cimeriis tenebris
involutas. Considerabitis hic enim propagatores vestrae clarissimae Olel-
corum familiae, & quamobrem, quomodo, quando & quibus fatis Itali Duce
Palaemone vel Publ. Libone has in oras classe appulerint, rei impossibilita-
te a nobis historica fide & probabilibus argumentis discussa. Videbitis hic
Borcium, Cunassum, Speram, Zivibundum, Scirmuntum, Troinatam, majores

*Dlugosus &
Mischovius
lib. 3 cap. 53,
f. 161. Crom.
lib. 9, 4. An-
nales Russo-
rum.*

vestros bellicosissimos, & Mendolphum Regem Lituaniae Innocentii summi Pontificis & Friderici II Imperatoris autoritate anno 1235, coronatum. Admirabuntur hic benigni Lectores, Narimunti, Troidenis, Vitenenis, Gedimini, Kiejstutii, & Olgerdi atavi vestri Iagelonisque Regis Patrui Olelcovicii, Herculeos de superbissimis gentibus triumphos. Qui quidem majores vestri Lituaniam, & Samagitiam, Russiamque ingenti bellorum vexatione a Crucigerorum Prussiensium & Liuniensium nec non universis Germanorum Principum viribus annos 500 fatigatam, victricibus semper armis defenderunt, ac tantum nomen bellica virtute sibi compararunt, ut virtus & gloria eorum ad coelum usque effluerit. Ut enim aliorum mille triumphos & acerrima bella praeteream, unus Olgerdus atavus vester nulli certe Romanorum, Graecorum, & Punicorum Ducum secundus sufficiet, qui subjugatis Tartaris Praecopensibus, & tribus eorum Regulis profligatis, Podoliaque depulsis, Demetrio Ivanovicio Moschorum Principi cum belli denunciatione fomitem accensum misit, e Witebscaque dotalis ducatus arce, castra movens summa celeritate, ad Moschoviam ipsam Metropolim pervenit, qua obsessa ut latebris exiret Moschum compulit, & vi supplicanti offensam condonavit, finibusque Lituaniae ultra Mosaisco promotis hastam ipsemet quemadmodum voverat arcu Moschoviticae illisit. Idem ille Olgerdus Achilles Lituanicus, sexcentis victoriis cum fratre Kiejstuto Samagitico, Lituanoque Ulisse, de Crucigeris foelici Marte partis, Ludovicum Hungariae, & Ioannem Boemiae Reges, Carolum Marchionem Moraviae, postea Imperatorem Romanorum ejus nominis Quartum, cum omnibus eorum copiis, item Comitem de Halles, & omnes Germaniae principes, Crucigeris auxilia ferentes, ac Magnos Prussiae & Livoniae cum suis ordinibus Magistros ad excidium Lituaniae totis viribus anno 1343, horribili undique Marte venientes, ita profligavit, belloque in hostiles terras more Agatoclis Siracusani, & Scipionis Africani translato alixit, ut Reges & Principes amissis exercitibus, Magistro Prussiae tanquam hujus pessimi eventus auctori conviciarentur, & triumpho Lituanis relicto inglorii ad sua redirent. Omitto, hic Vitoldum Volodimiri Olgerdonidis Kiioviae principis, abavi vestri patruelem, qui Alexandri Magni nomine Christianus donatus, & gesta eiusdem expressit, Alcidemque viribus & heroicis ausis (dum etiam cum Tamerlane terrore orbis acerrime confligit), Ulissem stratagematibus, Annibalem magnitudine animi, Scipiones dexteritate, Leonidem audacia, Cressum thesauris, & quosvis alios Heroas insigni splendore ac liberalitate (cum bis denos principes & monarchas, tresque Reges & Cesarem Sigismundum Ungariae & Bohemiae Regem in Lucica Volhiniae lautissimis conviviis per bimestre spatium splendidissime excepisset) facile superavit; suspicietis hic quoque proavum vestrum Simeonem Olelcovicium, Kiioviae, Sluciaeque principem, virtutis ergo bis pro Magno Duce Lituaniae, Russiae & Samagitiae suffragiis procerum expetitur, ac electum, eundemque cum Tartarorum horrendis copiis millies foeliciter arma conferrentem, & in eorum Hordas victricia signa inferentem, millies victorem de profliga-

*Victorias
Olgerdi
Magni Ducis
Lituaniae.*

*Ingenti per-
riculo Lit-
vania ab
Olgerdo li-
berata.
Dlugossus &
Miechovius
lib. 4 cap. 24
fol. 23 Cro-
merus lib. 12*

*Vitoldi vir-
tutes.*

*Convivium
Vitoldi libe-
ralissimum
et splendi-
dissimum.*

Anno 1461.

*Dlugossus &
Cromerus
lib. 24 § c.*

is barbaris evasisse. Unde a Długos & Cromero memoratur iam iam animam agens, equum, candidum, quo suus in patriam candor significabatur, & arcum frameamque Casimiro Jagelonidi patrueli suo Regi ex testamento misisse, tradens illi filii sui & filiae tutelam, & ea arma quibus ille vivens prospere & fortiter contra Tartaros, Turcas, & Moschos in acie pro aris & focis dimicavit. Oferet se eadem in classe Heroum Lituaniae avus noster Georgius, qui juvenis 16 annorum Glinscii patriae pestis copias Sluciam oppugnantes strennue repressit, & temporis successu Tartarorum in Rutica 8000, profligavit, eosdemque postea ad Holsaniciam fluvium captivis & spoliis Rusisa & Lituania abductis onustos, manum iuncta cum Georgio Radivilo insequutos ad internationem fere cruentissima clade prostravit, ut 40000 barbarorum in acie praeter fugam caesa spolia & captivi liberati, & tres Reguli, multique alii Duces Scytici capti triumphum Litanorum exornaverint. Idem auxilia magna ad Orsam Sigismundo Regi propria in persona tulit, ubi Moschorum 80000, & Tartarorum ad Lopusnam eodem auxiliante 20000 deleta, fugata, castrisque opimis exuta, & id genus victoriarum illius summa cum laude Olelkovicii nominis memorantur. Taceo hic, (quamvis nulla unquam conticescet aetas), patris vestri foelicis recordationis in patriam praeclara merita, quibus veram principis gloriam reportavit, quique non tantum facultatibus quibus largissime superabundabat, nervos belli contra Moschum reficiebat, sed & ipse praesentia sua Sigismundo Augusto Regi Livones superbos prodomanti cum quatuor millibus expeditorum equitum praesto affuit, & apud Leplum ac Lebedovam armatus contra Moschum multo tempore excubavit.

*Ultra Kio-
ciam 40 mi-
liaribus
Tartari ad
Holsaniciam
profligati.*

Prodibunt hic quoque ordine pulcherrimo diadematibus redimiti ex vestra Olgerdonida familia Poloniae, Hungariae, Bohemiae Reges, Magniquae Lituaniae Duces, Jagello cum Vladislao, Casimiroque, Ladislaus, Ioannes Albertus, Alexander, Sigismundus Primus, Sigismundus Augustus &c. Ita ut non ad Numas, Fabios, Fabricios, Scipiones, Lucullos, Metellos, Catullos, Decios, Marios, Epominundas, Leonidas, Aristidas, imitando, sed ad ipsos Jageloniadas & Olelcovicios, ab Olgerdo procreatos veteres fortissimosque Heroas, potentissimos Reges, invictissimosque Duces animum convertere vaestrae Cels. possint. Et si quid invenire velint egregium ac imitatione dignum, minime necesse erit ad alienorum gesta exempla rerum gerendarum extranea confugere, neque longius evagari, domi licet petatis omnium virtutum exempla, cogitando quae fuerint maiorum vestrorum virtutes, consilia, in pace iusticia, in bellis summa fortitudo, in omni denique fortuna domi forisque summa moderatio, quod si diligentius vestrae Cels. attenderint, nihil maius ad gloriam vel illam virtutis qua ad astra itur viam vobis requirendum videbitis.

*Imperatores
quoque Ro-
manorum
ex Cimbar-
ca nepta Ol-
gerdi.*

Rogo itaque ut hanc meam vobis semper deditam, & propensissimam animi voluntatem, laboresque, quorum aliquam partem in aula vestra exegi, serena Principibus digna fronte, innataque benignitate accipiatis.

Quae si eis grata prospexero, me hoc longe meliora brevi daturum expectabunt. Servet vos tandem Principes magnanimi, Deus Opt. Max. virtutum vestrarum promotor locupletissimus, una cum Illustrissima parente vestra, Mulierem fortem, quam sacrae concinunt literae, & quas antiqua miratus aetas re ipsa exprimente, impletoque universo orbe, cujus maximam partem sumptuoso splendore virtutis ergo peragrastis nominis Olelcovicii fama, Nestora aetate superetis precor.

MAGIEJ STRYJKOWSKI

OSOSTEVICIUS,

SAM O SOBIE I PRZYKŁADACH SWOICH

w zwiedzeniu rozmaitych krain świata.

Jeśli kto potym ceniom naszym łaskaw będzie,
(Gdy sroga Cloto nici lat moich doprzedzie),
A chcesz wiedzieć bieg mały naszego żywota,
Wiedz iżem się tam rodził gdzie ma gniazdo cnota,
W Strijkowie, przodków moich *Osostów* z lat dawnych,
Dziedzicznym, z herbu Leliw od Piorunów sławnych.
Venus z Marssem rządziła rok kiedym się rodził,
A Phebus w znaku Rybnym zaś w Skopowym chodził.
Naprzód na mnie Bóg dziwną moc swoją objawił,
Gdy mię dwa kroć w dzieciństwie od śmierci wybawił,
Ledwom pięć lat miał, w wielkim gdym utonął stawie,
I nierychłom nalezion jusz umarły prawie,
Umarły, bo zsiniałe wywleczone ciało,
Które snaść jusz ni ducha podle serca miało,
Które potym w kościele na mary włożone,
Długo w smutku trzymało rodzice strwożone,
Bo jusz zatchnione członki ogień przyrodzony
Opuszczył był, a w głośnie uderzono dzwony,
Alic (i ktoby wierzył) jam na marach zasię,
Ożył, a trup oziębły wziął rumianość na się.
Jak on w Naim młodzieniec, albo Jairowa
Córka, i czwartodzienna jusz śmierć Łazarzowa,
Mnie trzy kroć potykała, ale Bogu snadnie
Wszystko sprawić, bez Niego włos z głowy nie spadnie.
Wszakżem tydzień nie mówił z srogięgo przestraczu,
Wróciwszy się z ciemnego Proserpiny gmachu.
Zaś ledwom przeszedł sześć lat gdym był zaraz wzięty,
W was (dla utciwych nauk) Muse poczet święty,
Nie chciał ociec by członki subtylne z natury,
Pługiem się mordowały porząc rolą z gbury.

Genealogia autoris od Piorunów, Tulkowskich i Osostów z herbu Leliwa własnych z starodawną dziedziców Strijkowskich, aczkolwiek jak się to często i w wielkich monarchiach nierządczymi familiach słacheckich trafia, za czasów odmiennością w inoze domy przeniesiony.

Dziwna przygoda.

Luc. cap. 7, Matt. 9, Marci 5, Luc. 8, Joan. 11, Sap. 16, Rom. 4, Deuter. 32, 1 Reg. 3, Math. 10, Luc. 10, 4 Reg. 13, Joan. 5, etc.

Brzeziny fundament
ćwiczenia mojego.

Wtóra przygoda.

Exodi cap. 4.

Różne o rozmaitych
rzeczach wiersze i pie-
śni.

Treny o śmierci króla
Sigmunta Augusta i
wszystki Interregna od
Lecha i Polskich królów
i Litewskich rządał wierszem
wysławienie.

Hermionessa Philoso-
pha gdy pytanoskądbyś
się nauk i mądrości na-
uczył, od pilnych pracy
i doświadczenia odpo-
wiedział. O czym czytaj
Volateranum lib. 31 Philo-
log.

Pascua rura Duces.

Wam wprzód dank winien dawać nasz dochcip Brzeziny,
Które uczone z dawna podawacie syny,
Wyscie mnie Włoską Padwą, Bononią były,
U was się nasz dochcip mdły wzdobył na swe siły.
Lecz i tam dzwonem na śmierć byłem zabity w głowę,
Skąd jak Mojżesz kwapliwą mam i trudną mowę,
Iz kilka wierszów pisać wolę, niż dwie słowie
Wyrzec, bo wiersz rozmyślnie wprzód uważam w głowie,
Apollo zaś w opiekę wzięwszy młodość moję,
Omył mię w Helikonie i dał lutnię swoję.
Calliopea mię też za sługę przyznała,
A mozgorodna dar swój Minerwa przydała,
I do Castiljskich żródł drzwi mi otworzyła,
Których napojem dochcip mój hojnie zostrzyła,
Zem Parnaze dwuwierzchny doszedł ciebie potym,
Gdziem się przypatrzył nauk świętych darom złotym,
I ważyłem się naprzód Titire twych pieśni,
I które w cieniu grają Fauni bogoleśni,
Zasiem śmierć oplakiwał wierszem Augustowę,
I wszystkie interregna i wojny Lechowę,
Lechowę, jak Wandalskie z Czechem osiadł wzbiegi,
I jak się Ausoński lud przybił w Żmodzkie brzegi,
Pracą i doświadczeniem wszystkiego dochodząc,
A z głębokich przepaści dowody przywodząc,
Pracą trudną, podobną Gelli Aule twojej,
Gdyś też *Atticas noctes* pisał w nędzy dwojej,
Ars sua quemque iuvat, tak ćwiczenie moję,
Sławić cnotę i wskrzeszać dzielnych mężów boję.
Nie patrzę *Fas per nefas* zysków wykretami,
Nim szynkował u sądów języka suntuami,
Nie trwałe to są rzeczy, a ja myślę o tym,
Bych zjednął sobie sławę i drugim na potym,
Którą za godność cnotcie poetowie dają,
Toż też historikowie święci prawo mają.
Dokąd w słony Helespont Simois popłynię,
Dokąd Ide, Tenedos trwa: Homerus słynie,
Który wiek z pierwszą nawą zamilczy Warona,
I sławiącego pastwy, role, bój, Marona.
Nie umrze i Ascreus aż muszc zginie w gronach,
I aż przestaną zboża zbierać po wszech stronach.
Tibullów, Catullusów, wdzięczny wiersz trwać będzie,
Dokąd łuczny Cupido zarkich strzał pozbędzie.
Ennius ipse pater nunquam nisi potus: etc.
Jednak głośniej niż trudnozwiązły słynie Scotus.

Z słońcem, z księżycem kwitną wiersze Aratowe,
 Accius śmiałomowny, żarty Zophoclowe,
 I Lucretius wierszem tam nie będzie słynał,
 Gdzieby świat jednego dnia zaraz z niebem zginał,
 Żywą od tysiąc wieków cni bohaterowie,
 Których sławią poete i historikowie,
 Których jeśli nie dojdę wzdę za nimi stanę,
 Niedbając zły Zoile na kłów twoich ranę.
 Moja chęć i zabawa wiersz czynić w pokoju,
 Tak o rzeczach domowych, jak o mężnym boju,
 Zkąd też znam Czytelniku iż ci to rzecz dziwna,
 Ze nasza Musa zdać się być sobie przeciwna,
 Która pirwej pisała rytmem krwawe boje,
 I wzwodziła z ciemności bitne przodki twoje,
 Gdy usilnie wierszem swym z chęci pracowała,
 Dowodnie historików wszystkich skostowała,
 Chcąc okazać Sarmatom sprawy dzielnych dziadów,
 Jak w zwierciadle rozlicznych historii przykładów.
 Teraz zaś prostą rzeczą pióro swe prowadzi,
 Nie wiesz co w tym Minerwie świętej nie wiesz wadzi.
 Iż składne rytmy swoje porzuciła ony,
 Którymi pierwej głośno brzmiała na wsze strony.
 Tymże wierszem daliśmyć pierwej *Gonca Cnoty*,
 W którym prawych slachciców są własne przymioty,
 Są i przykłady dziejów starodawnych różne,
 I tytuły chełpliwej slachty z łotrów próżne,
 Gdzie Sapho wszystkie rytmy nasze sprawowała;
Henryków wjazd zaś sporszym wierszem opisała,
 I kształt koronaciej i jak zjachał potym,
 (Snać niemógąc Sarmatskim władać sceptrum złotym,
 Które nie tym co *wolli* tańczują przystoi,
 Lecz temu co rej wiedzie jak Hercules w zbroi)
 Nie wspominam tu królów wierszem wysławionych,
 Ni Heroes Sarmatskich z prochu wydzwignionych,
 Ni Nowochrześcijańskich bluźnierstw okazanych składnie,
 I ich dowodów zbitych Pismem świętym snadnie,
 Nie wspominam *Europskiej Sarmaciej* krajów,
 Opisanych i różnych w ich państwach zwyczajów.
 Potym mało wytchnąwszy Musa nasza z pracej,
 Wielką rzecz przed się wzięła, znowu a bez płacej,
 Gdy *Długosza* Polskiego wydaciem gotował,
 Lecz rzecz naszą przypadek indziej nakierował,
 Bo Musae święte zwiodwszy w zgodę z Marsem krwawym,
 Czyniłem to ojczycom co przystoi prawym,

Intentia auctoris.

Gonice Cnoty roku
1574 wydany.

Henrików wjazd i Ko-
ronaciej w Krakowie wy-
dana.

Wywód narodów Sar-
matskich i królów Pol-
skich żywoty roku 1575
wydane.

Wiersze przeciw No-
wochrześcijaństwu w Lu-
blinie pisane 1572.

Sarmatiae Europaeae
descriptio, którą sobie
jeden Włoch przywła-
szczył i pod swoim imie-
niem wydał, aczkolwiek
i czytał nie umie: taka
śmiałość złych, których
zowią *perfrictae frontis*
ludzi, wydana roku 1570.

Ozel wyspa na morzu
Liflantskim 7 mil od
brzegu, w niej Arsenborg,
Schonenborg dwa zamki.

Hab Kurlandski w Prusiasach, morze małe albo
przasne, w który Niemen
wpada.

Między tym Kurskim
i Bałtyckim morzem dla
piasków wielkich z ob-
jego morza wybitych
drogi ani ujrzyć, wła-
śnie jako w Arabiej pia-
sczystej.

Roku 1574.

Iwonia Wołoskiego ho-
spodara głowa na bramie
w Bukorestu stołecz-
nym dworze i mieście
Multańskim i Drakulina
podie niego, którego był
wsadził iwonia na ho-
spodarstwo Multańskie
wynawszy Alexandra.

W ten czas musieliśmy
jechać niezwyčajną
drogą, na Multańską,
Bulgarską i Serbską zie-
mię skalistą dla głodu
wielkiego, który w Wo-
łoszech i w Turcech ro-
ku 1573 i 74 panował, tak
jako w Litwie 1570.

Bawoly kowane mu-
sieliśmy w wozy na ska-
ły zaprzęgać.

Trackich pól i Mace-
dońskich granic z Gre-
kami roskoszne położe-
nie.

Mogily usypane na gra-
nicach Trackich, wyja-
chawszy z gór, gdzie Wła-
dysław Jagielowic król
Węgierski i Polski Tur-
ków dwa kroć poraził,
roku 1443 i 1444.

Miasta Trackie więcej
sławne niż samysa w o-
bie, bo niktórych mury
od Turków rozwalono, a
inse zniszczone.

Gdym w rycerskim rzemieśle zwiedził kraj pułnocny,
Moskwy część, Ruś, Liflanty, Memelski port mocny,
Gdzie Kurskie, gdzie Filandskie, i Swedskie rubieże,
I gdzie Ozelskie morzem otoczone wieże,
Gdzie Kurlandski Hab wody z piaskiem burzy sporze,
Gdzie burstyn bierzą świetny, gdzie Bałtyckie morze,
Gdzie drogi ani ujrzyć, morze z obie stronie,
Niebo z wierzchu, koń w piaskach aż do brzucha tonie,
Po znakach tylko ścieżki do rzadkiej gospody,
Paszej ni mien, a słodkiej ledwo kupisz wody.
A chcąc dalej świat zwiedzić do Turek jechał,
Gdziem jednak ojczyźnie swej służyć nie zaniechał,
Przechodząc Greckie państwa i Insuły ony,
Morejskie i Bulgarskie, Serbskie, Trackie strony,
I gdzie Multańskie pola i Wołoskie kraje,
I gdzie Besarabska włość stada owiec daje,
Gdziem widział o Iwonia mężny twoje głowę,
Z Drakuliną, któremuś dał był państwo nowe,
Gdzie Multan, Serbin, Cygan, Grek, Włoch lud zmieszany,
Gdzie Naso do Tomirów srogich był wygnany,
Potym gdzie między Dziurdziów, Ruściuk, płynie Dunaj,
Przebyliśmy, gdzie mówią do domu nie dumaj,
Gdzie Sigmunt cesarz wojska utracił nie małe,
Stamtąd w Bulgarskie góry śliśmy dwa dni całe,
Gdzie skaliste Balchamy obłoków sięgają,
Gdzie Grek, Alban, Macedon, w niewoli stękają,
Ciągniem przez wielkie góry, skały zawiesiste,
Czassem pod nie musim brnąć, a wody pienne,
Z wierzchu z szumem gwałtownym, ogromnie spadają,
Konie lgną, aż bawołów w wozy zakładają.
Potym skały przebywszy ku Helespontowi,
Jusz Trackie, Greckie pola podobne rajowi,
Rzadkie tam zimno bywa, lassy cyprissowe,
I gaje poświęcone poetom bobkowe,
I pomarańce złote na gałęziach krzywych,
Oliwne i figowe lassy u wód żywych,
Citryny które nigdy swej nie tracą krassy,
I wina które słodkie picie dają z prassy.
Stamtąd zaś jachaliśmy szrodkiem Trackich włości,
Gdzieśmy znaki baczyli zbitych Turków kości,
Twą szablą Władysławie, coś zginął pod Warną,
Gdys się dał zwieść Włoskich łbów persvasią marną,
Potymeśmy zwiedzili Trackie miasta stare,
Których też czasem sława więtszą wznosi miarę,

Zaś gdzie Andrinopolis nad Hebrusem leży,
 I gdzie pod Silibrijski mur Helespont bieży.
 Gdzie Nastasius cesarz mury wielkie wzwodził,
 I od morza do morza Traciją przegrodził,
 By Sarmate do jego państw nie najężdżali,
 Tych murów oczy moje upadki widziały.
 Gdzie czterech imion miasto Constantinie twoje,
 Oblewa Propont, Helles, Euxiu morze troje,
 Nad Bosphorem Gallata, i Kalcedon dawny,
 Przeciw Ariusowi gdzie był synod sławny,
 Gdziem jak Arion dziwnie z potopu wypłynął,
 Gdy się z nami bat w morzu Propontskim ochynał.
 Tamżem się dwiema Turkom sam wiołem obronił,
 Których by mię przedali umysł się był skłonił.
 I wysiadłem pod hakiem * Wiśniewiecki twoim,
 Szacując twój smętny grób, wspólny z przypadkiem mo-
 Tam przy nas Zelim cesarz wziął Afriki głowę, (im.
 Tunis, Goletę, sam szedł w gmachy Plutonowe.
 Przy nas syn jego Morat carstwo opanował,
 A razem pięci bratów młodszych zamordował.
 Tam król *de Fessa* przybył i Popijan swoje
 Posły z Indziej przysłał i podarki dwoje,
 Rynoczera, zwierz dziwny, który walczy z słoniem,
 I sarnape który ma kształt z sarną i z koniem.
 Tam nas za Pontskie morze wieść, zastać groziła,
 Zkąd się w mych towarzyszach myśl bardzo trwożyła,
 Jam był temu zasię rad, na sławę wzgląd mając,
 Iż więcej świata zwiedzę, więzniem na czas trwając,
 Oni mówili czym się pożywim w więzieniu,
 Jam zaś miał pewną żywność w swym z młodu ćwiczeniu,
 Bo świat zwiedzić chęć mając, (a iż skarb, klejnoty,
 Złodziej kradnie, krom nauk świętych, rzemiosł, cnoty)
 Nawykłem był rissować figur z przyrodzenia,
 Illuminując złotem, farbą, jak z ćwiczenia,
 Tymem się myślił żywić: bo to w Turcech płaci,
 A słahcic nie robotny tam przywilej traci,
 By był wojewodzicem rób coćkolwiek każą,
 Wóz, kopaj, orz, albo pódz do galer pod strażą;
 Lecz do tego nie przyszło, przyjął nas łaskawie
 Nowy cesarz: Jam bujał jako w domu prawie.
 Potymem dalej jeździł morzem, ziemią czassem,
 Gdziem widział zwierz cesarski z ciprisowym lassem,
 Gdzie Medea zdradliwa ojca oszukała,
 I gdzie Circes z swą siostrą czary wymyślała.

Bisantium, Constanti-
 nopole, Czarigród, Stamb-
 holda, jedno miasto
 cztermi przezwiskami
 różno przezwane, na 7
 mil w kóło ze trzech
 stron murem otoczone.

Gallata albo Perintus
 miasto murowane, w któ-
 rych mieszkają chrze-
 ściani Włoszy i Grecy,
 za odnogą morza Pro-
 pontis, ku północy, a
 Kalcedon, po turecku
 Skuder, Sinodem miasto
 sławne w Azjijskim brze-
 gu na wschód słońca za
 Bosphorem, na trojku
 strzeleniu z łuku od Con-
 stantinopola.

Tu przygoda była na
 mię w nocy, gdy mię wie-
 żli dwa Turcy w bacie, z
 Galaty do Constantinopola.

* Szubienica o sześci
 hakach nad odnogą mor-
 ską, na których Wiśniewiecki z Piaseckim wi-
 sieli.

O tym masz szerzej w
 wierszach naszych o
 Wolności Sarmatskiej
 wydanych i o Rokoszu
 Tureckim, król de Fessa
 z Numidiej z Afriki Mu-
 rryn i postowie od Po-
 piana.

Rinoceros zwierz dzi-
 wny, lu-kamijako pukle-
 rzami obrosły, róg ma
 na nosie, którym z spod-
 dku elefanta podcho-
 dzi i zabija.

Straszono nas zastał
 do Pontum do Asiej, aźby
 nowego Cesarza, gdy
 przy nas stary umarł, o-
 brano, który jednak w ty-
 dzień stolec ojcowski o-
 siadł.

Doświadczyłem na so-
 bie onego, gdy pytano
 Platona, coby za różność
 była między nieukiem i
 tym który co umie, me-
 drzec odpowiedział, aby
 obu dwu nagich w nie-
 znajome krajiny zasiał,
 tak różność między nimi
 obaczą.

Czego też i Aristipus
 nad jednym bogaczem
 nieukiem dokazał, gdy
 obadwa nadzy Philo-
 zoph ubogi i bogacz wy-
 plynęli na deskach roz-
 bitego okrętu do Rodis-
 au, gdzie bogacz wszył-
 ko w czym ufał stracił-
 szynę nędzikiem, a philo-
 soph ubogi z nauki, któ-
 rą zawždy z sobą nosił,
 bogatym został. O czym
 czytaj Diog. Laert. lib. 8
 i mojego Gohca.

I tam gdzie tyran Tracki gościnnymi ciałą,
 Konie tuczył, aż stajnie pełne kości stały.
 Zaś gdzie Herkules hedrę z bykiem zabił śmieie,
 I gdzie ma imię morze od twej śmierci Hele.
 Gdzie Phaeton przewrócił z sobą wóz słoneczny,
 I gdzie Jcarus tytuł dał morzowi wieczny.
 I gdzie się w dziwne rzeczy odmieniał Proteus,
 I gdzie się dudkiem Tracki sstał król zły Tereus,
 Gdzie Hemus i Rodope góry nieprzebyte,
 Na których Orpheus grał pieśni rozmaite,
 Stał przed nim lew, niedźwiedz, ryś, wilk, wieprz dziki, łanie,
 Łoś, zubr, tur, każdy zwierz szedł na wdzięcznych strun granie.
 Gdzie Leander do Hery swojej śmieie pływał,
 A z nią spólnej miłości i śmierci używał,
 I gdzie król Perski Xerxes, most przez morze stawił,
 Przez który zbrojnych siedm kroć set tysiąc przeprawił,
 I gdzie w Termopilskich porażony skałach,
 I gdzie w małej po morskich w łodce uciekł wałach,
 I gdzie Jason do Kolchim przez morze żeglował,
 Gdzie złotej wełny dostał, o którą pracował,
 Gdzie Parnasus, Helicon, Hipocren przesławny,
 Które Musom uczonym poświęcił wiek dawny,
 Gdzie Grekowie i Trojani toczyli bój srogi,
 I gdzie Ulisses błdził ustąpiwszy drogi,
 Gdzie Troja, która dziesięć lat wojnę wytrwała
 Grekom bitnym, a mury marmurowe miała,
 Których upadki oczy ty widziały moje,
 I nogi plac deptały gdzie wiódł Hector boje,
 I gdzie Hekube synów pobitych płakała,
 I *Kasandra* swe włosy po bratach targała,
 I tam gdzie *Andromache* Hectorowy kości
 Zbierała, omdlewając po mężu z żalności,
 Gdzie sławna męstwem *Sparta* i możne *Atenae*,
 Cercopijskich rąk praca i buczne *Micenae*,
 Gdzie Bachus słodkogronne wprzód wino rozmnożył,
 I gdzie Achajskie włóci Niemejski lew trwożył,
 I gdzie o *Amphionie* wdzięczną lutnią twoją,
 Mury były zwabione, dziś upadłe stoją.
 Lecz gdzie *Atenae* były, dziś tam tylko znaki,
 A rybitwowie swoje tam wieszają saki,
 Ony porty, gdzie kiedyś okręty stawały,
 Dziś się tylko rybitwom w przybytki dostały,
 Pałace, zamki wielkie z ciosanych marmurów,
 Upadły, na nich kuczki stoją Greckich gburów,

Morze Helesponticum i Phaetonicum.

Hemus i Rodope góry w ~~niebo~~ wyniosłe w stronę od Andrinopola u potłów musicą Orpheusową sławne.

Trognus Pomp. i Justinus z niego, czego i Carion lib. 2 poświadcza, kładą 700000 wojsku Xerxesowego, a drudzy piszą 1000000 zwłaszcza Valerius i Hieronim S. i Volateranus lib. Geogr. 12 a od 4000 Greków u Termopil porażony, potem u Salaminy od Temistoclesa wodną armatą pogromion.

Propontisi Pontus Euxinus morze które Czarnym zowią, nad którym było ku wschodu słońca królestwo sławne Colchorum, z którego też niktórzy Sarmati i Sławaki przodki nasze wywodzą, o czym masz wyzszej w wywodzie narodów Sławiańskich.

Troja w Asijskim brzegu nad Helespontem.

O tym też czytaj Euripidem et Senecam etc. in Trojades.

Atene od Cecropiussa założone.

Tabe, o których założeniu poetowie pisali, iż kamienie i cegła dobrowolnie muryczyli, na wdzięczne granie Amphionowe.

Upadki sławnych i przedniejszych Greckich miast nad morzem Egeum, Jonium i Helespontem.

Gdzie Ephores miewali parlamenty swoje,
 Dziś ledwo stoją gmachów skruszonych podwoje,
 Sławne *academiae* philosophów sławnych,
 Dziś tylko są upadku murów znakiem dawnych,
 Gdzie się pierwaj do rady zbierali ojcowie,
 Dziś tam trzody chowają swoje pastuchowie,
 Ony arcus, trophea stoją mchem obrosłe,
 A wieże przedtym w niebo upadły wyniosłe,
 Upadły mocne bramy, budowne kościoły,
 Upadły sławne po wszem świecie Greckie szkoły,
 Którym się oczy moje często przypatrzały,
 I ty nogi onych miast upadki deptały,
 Gdzie Stimphalidskie wody i Elejskie gaje,
 I gdzie barwę sarłatam Tyrska koncha daje,
 Gdzie zimy mało co znać, zawždy wiosna jasna,
 Ni pół trwoży pułnocnych wiatrów trwoga straszna,
 Dwa kroć płodne winnice w rok owoc dawają,
 Dwa kroć się na swych drzewach jabłka dostawają,
 Dwa kroć oracz stokrotne z rolej żniwo zbiera,
 Pasterz owiec swych zimie w chlewy nie zawiera,
 Dwa krociem w niebo wzniosłe Balchany przechodził,
 I po śnieżystych Alpes, Tatrach, dwa kroć brodził,
 Których wierzchy przechodząc czasem się nam zdało,
 Jakby nas niebo do skał tuż przycisnąć miało,
 Albo tylko przystawić drabinkę do nieba,
 Wstąpiłby tam: lecz pierwaj z wrotnim mówić trzeba.
 Na dół zaś jeśli pojrzysz i w rospadłe skały,
 Jako z nieba do piekła przepaści się zdały.
 Na wierzchu śniegi zawždy, a gdy bryła czasem
 Spadnie: łomi grabowym i dębowym lassem,
 Wałą się sztuki od skał, trzask, by niebo miało
 Upaść; czym nieopatrznych często zabijało.
 Często w ciasnych przechodach śnieg przytłukł podrózných,
 Częstośmy i my izdeb tam pragnęli próżnych,
 Częstośmy brnąc dla zimna acz wśród lata drzeli,
 Często nogi ściem pieszym, ręce parą grzeli.
 Często (krzemienie twarde depcąc) guz na pięcie,
 Drugi w mulistej glinie ledwo brnął jak w pęcie,
 Konie nam lgnąc zdychały, zaś do pasa pieszy
 Lgnęliśmy, z gór na góry, tylko nas żart cieszy,
 Albo każdy swój ciężar dźwigał wina flaszkę,
 Pełniąc jeden drugiemu, nędzę miał za fraszkę.
 Niezliczone zaś rzeki z wierzchów skał spadając,
 Kamienie wielkie toczą, pucz sobie działając,

Skały krzemieniste i
 góry w niebo wyniosłe,
 w Bułgarij, w Traciej,
 Rańciskiej i Siedmigro-
 dzkiej ziemiach.

Sniegi, dźdze, grady i gromy ze mgły czarno gęstej z skalnych jaskiń wychodzące.

1573.

1574.

1575.

Roku 1575 i 1576 przegody.

Na Czasnickich polach 1572 i niedaleko od Uły potym, gdyśmy jachali z Dunemborku nad Dźwina do Witebska.

Na galery między Galata i Skuderem albo Kalcedonem na Propontu 1574.

Dubia Alea Martis.

Raz w Wilnie, drugi w Turcech, trzeci w Królewcu 1581, gdym tej Kroniki fundament zakładał drukować, gdzieś też o żywot mało dbał, tylko aby ta praca moja nie zginęła.

W Niemcech pospolicie płachty na znak gdzieś kto umrze wieszają.

A gdzie się wyrwie woda przez wybite skały,
 Jdzie rwąc jak szalona hucznośumne wały.
 Zwłaszcza gdy Achelojskie zdroje wody mnożą,
 W jesieni, a z częstych dźdźów gwałt wielkich wód sporzą,
 Z przepadłych zaś jaskiń, skał, mgły ciemne wychodzą,
 Które wzbiwszy się wzgórzę sniegi i dźdze rodzą.
 Albo gradem ogniste gromy z nich się burzą,
 Skąd bywa z obłoków trask, aż się skały kurzą,
 Tyśmy tedy przebyli wyniosłe w obłoki
 Skały dwa kroć, na góry z gór czyniąc przeskoki.
 Trzykrociem Oceanie widział twoje brzegi,
 Dwa kroć gdzie król Oeta gonił swoje zbiegi,
 Gdzie morskie hucznośumne wyniesione wały,
 Jak z nawyższych gór na dół w zgórzę zaś skakały.
 A okręt jak w przepaści czasem się zakryje,
 Czasem zaś aż pod obłok modry nas wybije.
 Raz zasię od rozboju strasznegom wybawion,
 Dwa krociem z utonienia do brzegu przyplawion,
 Dwa krociem mało nie był od Moskwy pojmany,
 Raz mało na galery nie był zapredany.
 Dwa krociem wytrwał chłopski gwałt, tak bardzo srogi,
 Trzej towarzyszów pierchło, jam sam dostał trwogi
 Dotąd aż broni stało, trzym osczepy w kroku
 Uchwycił, dwa pod pachą broniąc z głową boku.
 Lecz Mars bóg jest wątpliwy, i nie zawždy pieści,
 Spadł smat palcza, i broń precz ścięta z rękojści.
 Miałem potym na gardło ośm lotrów wydanych,
 Którychem wolno puścił więzienim skaranych.
 Tegoż póki krew wrzała, bardzo często było,
 Uderzyć sam na dziesięć, jako na miód miło.
 Siedm króc straszniejsze nad miecz powietrze morowe,
 Trzy kroć trwożyło w różnych miescach naszą głowę,
 Gdy gdzieś wyszedł, gdzieś pojrzał straszne narzekanie,
 Tu leżą zmarli, drugich wiozą na chowanie,
 Tam smętny ociec syna płacze, żona męża,
 Tam brat brata, gość gościa, strzeże się jak węża.
 Jam jednak był bezpieczny, aż raz z dobrej myśli
 Będąc, wszyscyśmy zdrowo w dom z biesiady przyśli,
 Aż jeden co podle mnie siedział, jadł, żartował,
 Umarł, tak że nie jeden tusz za nim wędrował,
 A płachty na znak zmarłych wiszą, tam zaś ali,
 Śmierć (jak gbur kosą trawę) młodych, starych wali,
 Sto kroć drżący przez zimne strach kości przenikał,
 Ażem w trwodze kędym mógł zdrowych nóg umykał,

Bych w nieznanomych ziemiach nie położył głowy,
 Lec z opatrności Bożej zawżdy uszedł zdrowy.
 Tak po żeglownym morzu, jak po suchej ziemi,
 Przypatrzyłem się dziwnym przypadkom z dziwnymi,
 Gdzie Dniepr, Niemen, Dźwina, Don, Wolga, Boh wstawają,

Gdzie Wisła, Narew, Warta, Bug, Pregel wpadają,
 Gdzie Dniestr, Prut, Seret, Buzów, Dunaj dwuimienny,

Gdzie Strimon, Hebrus, Nessus, piasek toczą ciemny,
 Gdzie Peneus, Sperchius w Greckie morze wchodzą,

Gdzie bujni delphinowie skacząc uffy zwodzą,
 Zwiedziłem świat, potrzebne znacząc pilnie rzeczy,

Którychby prosty pielgrzym w żadnej nie miał pieczy,
 Choćby szedł za Ocean i Indijskie końce,

Niebo nie rozum mieni, tak tu, jak tam słońce,
 A wróciwszy się do swych, wszystkim wierszem spisał,
 Com sam swym okiem widział i com właśnie słyszał,
 I wydałem na światło tractat o *Wolności*,

Jak jej strzedz, jak jej bronić z uprzejmej pilności,
 Wydałem też przestrożę o czym Turcy radzą,

A jak się z Amuratem poźrzeć Polskę sadzą,
 Wydałem ich postęпки wojenne, domowe,

I w rokосу z carzem swym jak mieli rozmowę,
 Tem wszystkę z uprzejmości pracą podejmował,

I nakładów ojczyźnie gwoli nie żałował.
 Małom darów Cereri mogąc słusznie użył,

Bom cnocie, sławie wiecznej, nie brzuchowi służył.
 Nie przetom żył abych jadł jak wół i koń, ale,

Tylkom jadł abych mógł żyć przestając na male,
 Często obiad przerywał usilnym czytaniem,

I rozmaitych rzeczy w mozgu rozmyślanim,
 Często łyszkę porzucił, a jak w zachwyceniu,

Wziąwszy pióro strawiłem wieczerzą w ćwiczeniu,
 Pirwej sen oczy zmorzył, niżlim przestał czytać,

Zawżdy mi się z poety zdało przez sen witać.
 Czassem mię Bachus potcił nam słusznymi dary,

Lecz mię rzadko w rocie swej miał Silenus stary,
 Rzędzej Ciprijska pani, płomienie jej zawżdy

Helikońskich źródeł trunek gasił na czas każdy;
 Przeto się Czytelniku dziwować nie trzeba,

Jeśli zemdłał dochcip mój darowany z nieba,
 I jeśli Musae moje w siłach swych zemdlały,

Które tak wiele pielgrzymstw i przygód wytrwały.
 Zimna, dźdze, pluty znosząc i wielkie niewczasy,

Przez morza, góry, rzeki i nieprzeszłe lassy,

Rzeki przez którem się
 przewoził i u niktórych
 początków źródeł i uścia
 obecnie był.

Ovid. *Metamorph.* 1
 też ty rzeki wspomina.

*Colum non animum
 mutant.*

Wiersze moje o Wol-
 ności Polskiej, i W. X.
 Lit. i o Rokосу dzisiej-
 szego Tureckiego cesa-
 rza przy mnie obranego,
 wydane w Krakowie
 1575.

Virgil. Egl. 6.

*Silenum pueri somno
 videre iacientem.*

*Inflatum hesterno ve-
 nas, ut semper Baccho.*

*Ovid. otia si tollas pe-
 riere cupidinis arcus,
 Contemphaeque iacent, et
 sine luce faces, lib. 1 de
 Rem. am.*

Nie wspominam strawionych lat w rycerskiej sprawie,
 I w inszej wychowaniu potrzebnej zabawie,
 Zamilczę ciężkich chorób, które ciało moje,
 Często zniosło i z śmiercią wiodło trudne boje,
 Tak iż Charon kilo kroć czarną łódź nawracał,
 Lecz iż za przewóz nie wziął, przewieść mię odwłaczał,
 Sam Homerus co słauił heroes i bogi,
 Ustalby nierzkąc dochcip nasz strapion ubogi,
 Ustalby i sam ociec Apollo mądrości,
 Gdyby tak wiele doznał jako ja trudności,
 Przeto ponieważ żywot mój takie przygody
 Wytrwał, i nieprzespieczne zdrowia zniósł przeszkody,
 Może łaskawy ze mną Czytelnik żałować,
 Iż nauk nie mógł większych dochcip nasz spróbować,
 Nie mógł pracą zemdlony i niemocą srogą,
 I po ziemiach, po morzach nieprzespieczną drogą,
 Bo cokolwiek się teraz prętko napisało,
 Gdy się w mdłej ręce pióro ledwo kołysało,
 Mógłbych był dostateczniej wszystkiego poprawić,
 I dzieje ojczyzny swej gruntownie wystawić,
 (Wojny królów i książąt, wodzów starodawnych,
 I przygód zwycięstw świeżych za *Stephana* sławnych,
 I rycerstwo przeważne cnej sławie zalecić,
 Mogłyby ich potomkom wiecznie sprawy świecić)
 Bych mógł przewlec moc waszę *Parki* jadowite,
 I nici wieku mdłego od was skąpo zwite,
 Lecz kiedy już kres przydzie lossom zamierzonym,
 A jam się Bogu ziszczył w talencie zwierzonym,
 Ty rytmy proste kładę na skwapliwym grobie,
 Które cztać za mną gościu drogę toruj sobie:

O Diogenesie! Charon
nie czytaj *Eras. Rot. in*
dialogo.

Matt. cap. 25
Luc. 8, 19.
Matt. 22.
Mar. 13.

Virtus post funera vi-
vit, et pascitur in vivis
livor, post fata quiescit.

Zkrążyłem świat, tu leżę w nadziei bezpieczny,
Cnocie, sławie piórem swym sprawiwszy dank wieczny,
W sławie cnota po śmierci żywie, to mię cieszy,
*Zazdrość się do *Plutona* (skąd wyszła), niech śpieszy.*

NA ZOLUSSA CNOCIE I PRACY UTCIWEJ NIEPRZYJAZNEGO,

AUTOR.

Zoile, jeśli na tę pracą moje,
 Pewno patrzysz i krzywisz twarz swoje,

Wiedz iż cię dawno *Samius* psem zowie,
 Twój urząd gryźć kość o namędrzej głowie,
Homerus, *Plato*, *Socrates* kłębem twoim
 Byli ruszeni, lecz rozumem swoim
 Oni dziś słyną, ty w *Egipcie* wisisz,
 Toż też jak mistrz twój, ty szekaczku zwyzszysz,
 A poetowie i historyk każdy,
 I których oni sławią, kwitną zawždy,
 Kwitnie *Homerus* przez tak wieki dawne,
 Kwitną *Trojańskie*, *Greckie* dzieje sławne,
 Żywie *Ennius*, *Ovidius*, *Marro*,
Livius, *Crispus*, *Cicero* i *Varro*,
 Kwitną ich pisma, zazdrość próżno czeka,
 Zazdrości piekło, cnoty chwała czeka,

NA NIEWDZIĘCZNYCH I SŁAWIE DOBRZE ZASŁUŻONE ZAJRZĄCYCH.

Uczonym, bacznym, to na brak podają,
 Niewdzięcznych negów ty księgi niedbają.
 Kur nalazł w śmieciach perłę, ale w ziarnie
 Gnojnym smak wolał, klejnot stracił marnie.
 Nie rij tu świnio, idź do błotnej tonie,
 Nie tobie wdzięcznej jest majeran wonie.
 Nic wieprzom z złotem, nic z perłami sprawy,
 Niech w gnoju patrzą, jako zwykli, strawy,
 Niech szuka kiernoz, jak zwykł, w plewach smaku,
 Mądrym należy w perłach patrzeć braku.
 Nie szacuj szczerym sprosny gburze potem,
 Nic kur z perłami, nic wieprz nie ma z złotem.
 Nie straszny twój kiel *Zoile* wszeteczny,
 Mój wiersz od jadu twego jest bezpieczny,
 Nic twój czarny ząb, nic i łeb twój lisi,
Homerus żywie, a *Zoilus* wisi.

Zoilus był jeden złośliwy poeta, który przeciw *Homerusowi* pisał księgi, dla czego był nazwan biczem *Homerusowym*, po grecku *Homerostix*, ale gdy swoje pisanie *Ptolomeuszowi* królowi czytał, król rogniewawszy się żadnego mu słowa (wrozumiawszy jego obłudną zazdrość) nie odpowiedział, a gdy *Zoilus* niedostatkami ściszony króla prosił, aby mu co dał na pożywienie, odpowiedział mu król, iż *Homerus* który przed tysiącem lat umarł, jednak po śmierci tak wiele tysięcy ludzi wierszami swoimi karmi, przeto i ty gdy się nad niego uczeńszym czujesz sam siebie pożyj. Potym tenże *Zoilus*, gdy nań rodzicobóstwo przewidziano, za wyrokiem królewskim był obieszony: skąd każdy zazdrościwy i który ludziom uczonym uwłoczy, *Zoilusem* bywa nazywan, jako *Owid. lib. 1 de Remed. am.* napisał, *Ingenium magis laus detrectat Homeri, Quisquis es ex illo Zoile nomen habes.*

O tym też czytał *Erasm. Rot. in Prouerb.*

Abstine sus non tibi spiro

NA JEDNEGO NIEPRZYJAZNEGO SACUNKARZA

PRZEWAŻNYCH DOHCIPÓW.

Osmym się z siedmi mędrców Greckich zowie,
 I iż ma rozum wszystek w swojej głowie,
 Lecz iż żadnego nie uczy, cóż potym,
 Bez pożytku gnój chować w szudzie złotym;
 Nauka twoja nic nieważna, jeśli
 Drudzy mimo cię bez nauki prześli,
 Żaden świece swej pod korzec nie kładzie,
 Lecz kto co umie, nie wstyd go stać w radzie,
Toć jest umieć co, iż gdy ty rozumiesz,
 Inszym użyczasz tego co sam umiesz.
 Nie zajrzysz bracie i mnie, jeśli swoje
 Zdanie pokazał, niech też widzim twoje,
 A nie maszli sił, nie gryź kości próżno:
 Lecz znać *dar Boży* z kłem psim chodzić różno.

Mar. cap. 4

VALENTINUS MILIUS*Chaeruscus Celebrensis in Mattiae Strucovii Ososteritii**Historiam.*

*Egregios quondam Litavum si terra tulisset,
 Fortia qui gentis acripsissent gesta poetas,
 Fortis apud Litavos alter legeretur Achilles,
 Indignata suis lugeret Graecia futis,
 Cuederet & Litavo Romanus Julius armis,
 Militiae laudem Latium quereretur ademptam,
 Omnis at incassum labor est profusus & atra,
 Nocte latent, qui vate carent, sacrisque Camoenis,
 Magna equidem virtus, ad sidera dignaque tolli
 Laudibus, auxilium rebus non asper egenis,
 Ferre, fouere, colant qui dulcia numina fontis
 Pegasei, celebrent qui fortia carmine facta.
 Nec magno Macedum (Musis fas vera futeri)
 Sceptigero tantum retulerunt Martia laudem
 Facta, quod imperio totum subiecerat orbem,*

*Quantas Pieridum cura indefessa sororum,
Ergo tuum Lituane coles, opibusque iuvabis,
In lucem revocat, qui nunc tua gesta Poetum,
Virtutesque refert, tenebrarum nocte sepultas.*

Tenie wiersz po polsku: S. B.

Ach! gdyby Litwa zdawna cnych poetów miała,
Którychby pismem dzielność ich sławę swą brała,
Nalazłby dziś z Litawów Achillesów mężnych,
Ujrzałby z Żmodzi, z Rusi, Hectorów potężnych,
Wstydy dziś był Greciej za hetmany swoje,
Skryłby Julius Rzymski przed Litwą swe boje,
I siedzieliby w cieniu łacińscy królowie,
Gdyby dank sławy mieli Litewscy wodzowie;
Lecz ich wszystka przeważna dzielność w cieniu ginie,
Dla niedostatku pisma, czym Włoch i Grek słynie.
Wielkać zaiste rzecz jest być sławnym do nieba,
Lecz tych w których mocy jest sława zdobyć trzeba
Łaską, wdzięcznością, hojną, nieskurczoną ręką;
Dałby dziś Olgerd by mógł za wiersz jurgielt z dzięką,
Gdyż i wielki Macedon nie tak z męstwa sławny
Jest, ni z zwycięstw co by wiek jusz był zgładził dawny,
Jako z pisma uczonych (których zdobył) ludzi,
Bo wiersz od lat tysiąca zmarłych znowu budzi;
Przeto Litwinie swego Homera masz zdobyć,
Który się twych dzielności kuśił z prochu dobić,
I wywiódł już na światło przodków twoich dzieje
Z cieniów chmurnych, które cztać aż się serce śmieje.

IN EANDEM HISTORIAM

EUSTACHIUS TISKIEVITIUS PALATINIDES SMOLENSCENSIS.

*Ira Dei quae sit causas monstrate seclusas
Seriades Musae, Sylvestres dicite Fauni,
Quid latuit Litavum nomen memorabile saeculis,
Defuerant credo Vates celebresque Poetae,
Qui canerent tristes pugnas & praelia Martis,
Et sua vivaci decorarent saecula laude.
Ergo Strijcowio grates Lituania solvet
Tutorum laudes praeclaraque facta virorum,*

*Arma Ducum dextras, ac pectora firma canenti,
Heroum innumeras caedes, turmasque cruentas,
Aequor dum puppes, dum pisces flumen habebit,
Dum grex densus apum legit optima mella,
Mella quibus dives semper Lituania gaudet,
Strijcouio ingentes solvet Lituania grates.*

Tenże P. C.

I co był za gniew Boży dotąd Musae święte,
Powiedzcie, co za czasy tak były przekłete,
Iż krwawobitne wojny i sławne dzielności
Litewskie, dotąd były zakryte w ciemności,
Nie było snać poetów świętych z historiki,
Którzyby sławnych xiążąt wysławiali szyki,
Ztąd Strijkowiusowi dzięki Litwa będzie
Winna czynić, który tak głośnym piórem wszędzie
Wojny przeważnych xiążąt opisuje krwawe,
Za wolność, za ojczyznę przeważną zastawę,
Wynosi z prochów ciemnych dzielnej Litwy boje,
Serca mężne i ręce ich chciwe do zbroje;
Za co póki po morzu będą nawy chodzić,
I rzeki łuskonośne ryby w sobie rodzić.
Póki gęste roje pszczoł wdzięczne miody robią,
Miody które Litewską hojnie ziemię zdobią,
Dotąd i Strijkowskiemu Litwa, Żmódź, Ruś zawždy,
Dzięki powinna czynić wiecznie na czas każdy.

M. JOACHIMUS CIMDARSUS

POMERANUS GRYPHISVVALDENSIS.

*Quid possit vatumque labor, studiumque virorum,
Quos iuvat historica texere scripta fide,
Moeonii eum vatis opus, tum scripta Maronis,
Facundoque potens Liuius ore probat.
Hectora quis nosset, quis fortem nosset Achillem?
Et tot in Aesonio praelia gesta solo?
Cura nisi Aonidum, gravis & solertia vatum,
Haec a Lethaeis eripuisset aquis.
Contra quae a nullis sunt gesta notata Poetis,
In tenebris atra nocte sepulta iacent.*

*Quo magis Huic debes magnas Lituania grates,
 Qui tua Lethaeis eripit acta vadis,
 Et facit, ut constet toti notissima mundo,
 Fama tua haud ullo sitque caduca die,
 Strijcouius valeat longos faeliciter annos,
 Acta suae ut patriae plura referre queat.*

Tonko.

Jak wiele może praca historików pilnych,
 I poetów do wierszów z natury przychylnych,
 Pokazują to jawnie pisma Homerowe,
 I Livius wymowny, wiersze Maronowe;
 Hectora ktoby dziś znał, z Achillesem sławnych,
 I tysiąc bitew Rzymskich w Włoskich ziemiach dawnych,
 Gdyby tego z Laetejskiej chmurnej niepamięci,
 Historycy, poetae, niewyrwali święci.
 A których spraw pisma ich światu nie wzjawiły,
 Tych w ciemnomglistej nocy przepaści zakryły;
 Przeto tym więcej Litwa masz dać wielkie dzięki,
 Który sprawy twe wyrwał wprzod z Letejskiej rzeki,
 I dokazał, by sława twoja wiecznie trwała,
 I po wszęch stronach świata głośną trąbą brzmiała.
 Strijcovius niech żywie w długi wiek, by potym
 Sprawy ojczyzny swojej wydał piórem złotym.

MATTHEUS STRELECIUS Vln.

*Nunc o nunc priscas animosa resumito vires
 Littaua o pubes, fortia bella gere.
 Inspice res gestas patrum, duosque labores,
 Hoc exempla tibi suppeditabit epos.
 Quae nunc Cymmeriis profert extracta tenebris,
 Strijcouius vatum prima lucerna gregis,
 Cui tu perplacido grates persolvere vultu,
 Haud cesses Litavi clara iuventa soli.
 Graecia quid tumidis, fert se super aethera verbis,
 Pellaei iuvenis fortia facta canens?
 Cur Teucris Aeacidem, tanto dignantur honore,
 Curve suos memorat, Roma superba Duces?
 Quae Ducis Aematii fuerint insignia, frustra*

*Jactantur variis semper in orbe modis.
Sunt Litavis etiam, celso qui pectore laeti
Pro patria diras oppetiere necēs.
Quid memorem clari, Mauortia bella Vitenis,
Quidve Olgerdonis fortia facta Ducis?
Non ego Kieistuli Romano sanguine creti
Aut Witoldonis praelia magna canam:
Quae si scire cupis praesens hoc volue volumen
Sarmatarum quod continet acta Ducum.*

TOSZ: J. T.

Nuż mężna Litwo teraz odnów męstwo dawne,
Wejrzawszy na dzielności przodków swoich sławne,
Na wojny i na prace przeważne cnych dziadów,
Których ty księgi tysiąc podają przykładów,
Które z ciemnych przepaści Strijkovius wzwodzi,
Który Sarmatskich przodkiem historików chodzi.
Za co mu czynić Litwo dziek nie przestaj sławna,
Gdyż przezeń jest wskrzeszona dzielność twoja dawna.
Bo czemu się Grecia bucznosławna wznosi,
Gdy Pelejczika swego dzielność w niebo głosi?
Czemu Hectora zdobią taką ćcią Trojanie?
Czemu pyszni swych wodzów tak sławią Rzymianie?
I boje Alexandra Wielkiego są próżne.
Które po stronach świata sławią dzieje różne,
Gdyż też Litwa ma takich, którzy sercem śmiałym,
Przeciw nieprzyjaciółom czynili zufałym,
Bych tu wspomniał przeważne Witennowe boje,
I mężne, o Olgerdzie! sławne wojny twoje,
Nie mieniąc spraw Kiejstuta z Włoskiej krwi mężnego.
Ani Witolda Niemcom, Moskwi potężnego,
Co jeśli pragniesz wiedzieć przeczi ty Kroniki,
Które Sarmatskich wodzów bitne sławią szyki.

BASILIVS JACINCTIDES Vln.

*Quid cum Consulibus Dictator fecerit olim,
Liuius ostendit, quem lege, certus eris,
Teutonis at cupias bene si cognoscere mores,
Perlustres Tacitum, sic puto certus eris:*

XXIX

*Gallica delectat, si res, bellumque cruentum
Caesare perlecto, sic puto certus eris;
Si Litavum virtus nondum perspectaque bella,
Ductaque de Latio nota propago minus
Strijcouii vatis doctum pervolue volumen,
Volve revolve lubens, sic puto certus eris.*

Toż: S. P.

Jakie z Sabiny, z Tuski, z Peny, Rzym wiódł wojny,
Livius ci da o tym pismem dowód hojny;
Niemieckie zaś jeśli chcesz znać stare zwyczaje,
Tacitus to swym piórem szeroko podaje;
A jeśli Francuskie chcesz wiedzieć bitwy krwawe,
Julius w Komentarzach dawać o tym sprawę;
Jeśliż Litewskie chcesz z Włoch poznać wywody,
I Sarmatów cne boje i różne przygody,
Strijkowskiego uczone czytaj księgi o tym,
Któreć dowodnie podał prawie piórem złotym.

Privilej Króla Jęgo M.

na ty Księgi dany pod zakładem 600 złotych czerwonych, ktoby ich śmiał bez wolej Autorowej do lat dziesięci we wszystkich państwach Królestwa Polskiego i Wielkiego Xięstwa Litewskiego drukować, albo przedawać, tak się poczyna.

Stephanus Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samagitia, nec non Princeps Transsylvaniae etc.

Inter alia majorum nostrorum consilia illud haud postremum fuisse comperimus, ut ad Regnorum et ditionum suarum decus atque dignitatem plurimum pertinere arbitrarentur. Non minus rem literariam, quam militarem disciplinam ornare et promovere, quod literarum monumentis quicquid fortiter et praeclare gestum esset illustrari cognoscerent aeternaeque memoriae consecratum ad posterum ita transmitti, ut tam exteris quam domesticis exemplo ad virtutem esse posset. Quodque optimarum artium studia literis et contineri et conservari optime didicissent. Illorum nos laudatis vestigiis insistere summo studio cupientes, dignum imprimis duximus prudenter et accurate cavere, ut si quis ad eam rem quidquam vel laboribus vel impensis, vel ingeniosa industria contulerit, ne huic beneficium publicum desit. Cum itaque Reverendus Dominus Mattias Osostevicius Strijkowski Canonicus in Samagitia Mednicensis, Librum, Annalium Magni Ducatus Lituaniae, Russiae, Samagitiae etc. magno arduo, eoque Herculeo, hactenus a nemine tentato labore, et rura ingenii dexteritate, probabiliter descripserit, et majorum nostrorum Regum, Principum, Ducum, Heroumque vitas ab interitu vindicaverit, ac eorum Martia bella in novam lucem ex coeca noctis caligine produxerit, uniceis-que lectoribus specimen virtutis imitandae exhibuerit.

Vereri autem ne ea quae ille magnis sumptibus et labore integri septennii exaravit, postquam typis excussa fuerint mox ab aliis prava imitatione imprimantur, et dividantur, in grave damnum et praejudicium Authoris. Ideoque a nobis petiit, ut contra eiusmodi improbos quorundam lucri cupidorum conatus, fraudem et iniurias, Privilegii nostri praerogativa muniri illum dignaremur. Nos igitur eiusmodi Reverendi Domini Mattiae Strijkowski petitionibus iustis, et aequis, benigne annuentes, et illius conatus promovere cupientes hoc publico edicto volumus et sancimus, ne quis cuuscunque status, gradus, ordinis aut conditionis fuerit, quacunque imperii nostri ditiones patent, praedictum librum Chronicorum Domini Mattiae Strijkowski polonico. Idiomate, et alium librum De Sarmatia Europea latine conscriptum, nec non comentarium vulgo Goniec Cnoty intitulatum, ad decennium excudere audeat, aut excussa ab aliis quacunque regni nostri Poloniae et magni Ducatus Lituaniae ditiones patent vendenda importet, seu quovis modo distrahat manifeste vel occulte, sub poena sexingentorum aureorum Ungaricorum: Cuius summae dimidia pars fisco nostro Regio fraudis vindicir residua vero pars praenominato Autori cedet, praeter librorum sicut praemittitur ad imitationem impressorum vel ab aliis undecunque venum expositorum amissionem, quos idem Dominus Mattias Strijkowski ubicunque locorum nactus fuerit per se vel suos adiumento Magistratus loci, propriae autoritate sibi vindicare, inque suam potestatem redigere potest. In cuius rei fidem et evidentius supra scriptorum testimonium, ac robur praesentibus manu nostra subscripsimus, Sigillumque nostrum apponi iussimus. Datum Vilnae in Civitate nostra Magni Ducatus Lituaniae principali die 14 Mensis Iulii, Anno Domini 1580.

Stephanus Rex.

JASŃNIE WIELMOŻNYM XIAZETOM,
P A N O M. S E N A T O R O M.
I WSZYSTKIEMU W OBECZSŁAWNIEJDZIELNEMU RYCERSTWU,
Δ PRAWDZRWYR OJCZYNYT OJCZYCOM

Maciej Osostevicius Strijkowski Canonik Żmodzki z winszowaniem wszelkiego w łasce Bożej błogosławieństwa
S. Ż. Ż.

Nie bez częstego a prawie osmoletnego s krwawym potem zatrwożenia (Bóg serc ludzkich i scerości mojej świadek wie) zpracowanego mózgu, i zemdlonego w ćwiczeniu ustawicznym zdrowia, do założenia fundamentu tej przedsięwziętej historjei naszej Litewskiej, Ruskiej, Żmodzkiej i nie małej części Polskiej, od żadnego przed tym niekussonej, przystępuje, sławnie dzielne Ricerstwo, a łaskawy Czytelniku. Ponieważ wszelkie budowanie na niewarownym gruncie wystawione nie trwałe bywa, a historja iż jest najdoskonalszą mistrzynią, nauczycielką, zwierciadłem, żywym wyobrażeniem i uacelniejszym, a naprzedniejszym żywota ludzkiego skarbem, który nigdy z ręką mężów zacnych niema byż spuszczały: tedy też słusznie założenia nagruntowniejszego fundamentu potrzebuje, ponieważ ona jest naprzd wszelkiej dawności kluczem, nauczycielką, wiadomości i wiary o Bogu i mistrzynią nauk wyzwolonych i rękodzielnych, spraw wszelkich, pochwalenia, albo ganiaenia godnych, przykładów i przygód rozmaitych, odmiennosci czasów, żywotów królewskich, xiążęcych, i mężów zacnych, świadkiem nadowodniejszym, pochodnią, pobudką osnem i ostrogą cnoty i przypędzicielką dobrych potomków do naśladowania i wyrażenia przeważnych spraw przodków swoich, dla sławy i nieśmiertelności dostąpienia, a zupełnego zachowania familjej własnej w swej zacności, złych zaś od występków i sprośności żywota, dla bojaźni niesławy i zmayı wiecznej i dla kaźni, odwodzicielką; na ostatek wszelkiej mądrości i wszystkich cnót historja jest źródłem żywym. Której jeśliby nie-

Co jest Historja?

Tucidides o Historiej.

było, wielkie błędy i chmurne wszystkich rzeczy ciemności przypadłyby na świecie i żywot ludzki małoby co różny był od niemego bydła. Zaczymy i nieśmiertelność dusze prawie zagasała, jeślibyśmy ani przeszłych rzeczy w pamięci rozmyślali, ani przyszłych zdrową poradą i od starszych wziętym przykładem uprzedzali. Zaczym w rządzie niniejszych i przedsięwziętych spraw wielki a nie wywikłany błąd musiałby przysć.

Teżbyśmy i o stworzeniu świata nieobeszłego i człowieka pierwszego przodka naszego Adama, a snadź i o Bogu i jego Przykazaniu i nauce zbawiennej żadnej wiadomości niemieli, by nam był tego Moïszesz pisaną z Ducha Ś. historią, a potem Ezdras i Helchias na potomne czasy nie podali. Naostatek o przedziwnym narodzeniu i umęczeniu i chwalebny zmartwychwstaniu i inszych zbawiennych sprawach Christusa Pana, kto by z nas wiedział, by nam o tym czterzej Evangelistowie w historiach swoich zgodliwie napisanych nieświadczili.

Ktoby znał Trojańskich i Greckich mężów krwawobitne dzielności, by ich był Homerus wierszem swoim nieśmiertelności niezalecił, ktoby Herkulesową przeważność, Alexandra Wielkiego męstwo w posiadaniu świata pamiętał? ktoby o Rzymskich hetmanów i cesarzów przesławnych wojnach i w rzeczypospolitej chwalebnie rządzonej postępkach, a przykładnych dziejach i inszych królestw i królów rozmaitych przypadkach i różnych narodów i monarchij dziwnych odmiennościach dziś wiedział? Pewnieby ty wszystkie klejnoty z wielkim a nigdy nieopłakany potomnych czasów upadkiem i nienagrodzoną szkodą, w ciemnomglistej nocy zgasły i zginęły, by nam historie i uczonych a cnotą wrodzoną pobudzonych ludzi pilność o tym świadectwa niedawały.

Sibilla Cumea.

Odważyłby był on król Rzymski Tarquinius piąty, tysiąc kroc złotem, nie tylko 300 wielkich złotych, ony księgi Sibille Cumeae, które przed nim (widząc jego skąpość niewdzięczną i za pracą nieprzeptaconą targowanie) spaliła, by był wiedział jakie się w nich tajemnice zamykały, co potem w drugich które jej zapłacił, z wielkim żalem swoim i wszystkiej rzeczypospolitej Rzymskiej i nas wszystkich, nie w czas obaczył. Bo tam i prorocstwo iż się miał Syn Boży zstać człowiekiem i przypadki i odmienności przyszłe w rzeczypospolitej Rzymskiej ta Sibilla porządnie znać Duchem świętym wypissała, które księgi potem z wielką uczciwością chowano w skarbie Rzymskim.

Bo zaprawdę nie tylko wielkimi a poważnymi przyczynami, ale osobliwym natchnieniem Bożym przywodzeni bywali zdawna ludzie uczeni, na ostatek niewiast i panienek wiele, iż sprawy i dzieje przodków swych toczące się tak na wojnach, jako w pokoju porządnie spisywali, a spisawszy na światło ich potomstwu podawali, którą pracą swoją i nieśmiertelność wieczną przodkom zacnym i następującym potomkom w cnotach ćwiczenie i pobudkę przez dzielne sprawy, do teźże nieśmiertelności zjednali.

Bo jako wielkiego światła i szerokiego gościńca we wszelakich radach i sprawach pilne czytanie historii dodaje i jako do wszelkich postę-

pków ludzkiego obcowania, poważne a pomocne są przykłady przodków naszych, rzecz to sama i przyrodzony rozum jasnie okazuje, gdyż za powodem przyrodzenia cnotliwego, dowcipy i zmysły ludzi poważnych, zawżdy do wielkich, wyssokich i trudno przystępnych spraw usiłują i prawie na one górze małym wstępem jako ukazują: *Littera Pitagorae discrimine secta*, i *bicorni* za wodzem cnotą przez wielkie niebezpieczeństwa upornie się wspinają nie inszym jakiej zapłaty i nagrody za tak ciężkie prace swoje i niebezpieczeństwa zdrowia pozyskaniem uwiedzeni, jedno nadzieją nieśmiertelności i chwalebnej sławy, któraby dzielności ich świadkiem wiecznym po śmierci potomstwu była.

Ta sama nieśmiertelność sławy Herculessa, Hectora, Achillessa, Cyrussa, Philippa, Alexandra, Temistoclessa, Leonidessą i Alcibiada, Epaminunda, Scipionów, Hanniballa, Mariussa, Sille, Pompejussa wielkiego, Juliussa Cesarza (który wielkimi księgami sprawy i wojny swoje szeroko opisał, skąd i dziś nietak s częstych zwycięstw jako s pisania słynie) do wielkich a przeważnych rzeczy zapaliła i inszych wiele niezliczonych, a dzielnych mężów osnem swoim do cnoty przypędziła, których przesławnych spraw zawisła dawność czasów, nigdy z ksiąg żywota nie zgładzi. O której pamięci i nieśmiertelności spraw swoich, gdyby byli wątpili, pewnieby się byli tak rozmaitych przypadków i tak wiele niebezpieczeństw zdrowia i utrat majątności swoich i pracy ciężkich nie podejmowali. Lecz dla tego tak przeważną dzielnością cnotę s skutkiem twierdzieli, spodziewając się iż ich przesławne dzieje uczeni Boskiego dochcipu ludzie piśmem swoim jako nazacniejszym jakim upominkiem i największą nagrodą nieśmiertelności poświęcić mieli.

Bo kogożby ku naśladowaniu trudnych tropów cnoty dochcip jakożkolwiek udatny i naurodziwszy pobudził, jeśliby on baczył, iż wszystkich inszych mężów zacnych, którzy się w cnotach obierali, sława i pamięć tylko do śmierci trwać będzie, a potym po wykonaniu żywota doczesnego, wespolek z ciałem zagrzebiona być, a jako bębel na dżdżowej wodzie zginąć miała?

Dla tego tedy w Ateńskim i naukami rozmaitymi i wojnami tak na ziemi jako na morzu sławnym mieście i w Sparcie albo w Lacedemonie ten zwyczaj świątobliwie zachowywano, iż z wielkim kosztem i wszystkiego pospolitego ludu processiami pogrzeb tym odprawowano, którzy na wojnach za ojczyznę mężnie gardła dawali, a po odprawieniu obrzędów pogrzebowi służących tedy nastarsze i najzacniejsze xiążę z senatu przed zgromadzeniem ludu wszystkiego, długą i ozdobną rzecz czyniło, o onego rycerza zasłużonych sprawach, które też zarazem w księgi albo w kroniki *rzeczypospolitej* wpisywano i pieśni o takich mężach składano, które przy *biesiadach* i po ulicach pospolicie śpiewywano, wychwalając dzielność mężów pobitych. A ten z dawna sławnie wzięty obyczaj i dziś w Greciej, w Aziej, w Traciej, w ziemi Multańskiej i Siedmigrodzkiej, w Wołoszech, w Węgrzech i w inszych krainach zachowują, jakom się sam temu *przytatrzył* i własnymi uszami nasłuchał, iż pospolicie na każdych

biesiadach, a w Turcech na ulicach i na bazarach, pospolitych rynkach, zacnych ludzi dzieje składnymi wierszami śpiewają, przy skrzypicach, które Serbskimi zowiemy, lutniach, kobzach i arfach, z wielką pociechą ludu pospolitego, xiążąt i rycerzów zacnie przeważnych spraw słuchającego. A u Turków o namniejszej potrzebie i bitwie z chrześciany zaraz pieśni ludzie na to z skarbu cesarskiego opatrzeni składają, jakoż i przy mnie w Konstantynopolu, gdy Tunís i Goletę roku 1574 pod Hispany w Africe wzięli, wszędzie po ulicach Tureckim i Sławańskim językiem i ubodzy w Karwasserach, domach gościnnych, piękne pieśni krzykliwym głosem o mężnym dokazowaniu Janczarów sturmujących i przeważnej śmiałości Bassów, Sendziaków, Czauszów i Spahiów śpiewali. Co też i o Matiaszu walecznym królu Węgierskim Kroniki świadczą, iż zawždy przy stole miewał śpiewaków i poetów, którzy historye mężów zacnych, jako przeciw Turkom dokazowali, wierszem po węgiersku złożone śpiewali, przy inszej muzyce, aby się żołnierze jego tym więcej do cnoty zapalali, spodziewając się, iż też tak o nich miano śpiewać, z więtszym pożytkiem i uczciwością niż u nas sprosne rytmy hucząc za kullem.

Bo tym wyrządzaniem czci i chwały godnej umarłym, żywi do cnoty, aby takiegoż wysławiania dostąpili, bywali zapaleci i pobudzani, widząc iż cnotcie i po śmierci gotowe były zawždy dary i sławna zapłata, o której mając pewną nadzieję, do onejże chwały i uczciwej nagrody zawždy przez natrudniejsze stopnie z wielkim pożytkiem rzeczypospolitej darli się i jeden drugiego uprzędzali.

*Demostenes
in oratione
funebri.*

Przypomina też Demostenes *in oratione funebri*, iż ludzi na wojnach sobie mężnie poczynających i pobitych, nad wszystkich inszych żywiących godzi się i potrzeba godną i zasłużoną czią wysławiać i wychwalać, aby ta cześć i sława, której gdy żyli wielką się przeważnością dorobili i umarłym była wyrządzona.

*Demostenes
in oratione
contra Baeotum
pro
Dote.*

Tenże Demostenes *in oratione pro Dote contra Baeotum*, nie własnego łoża onych synów i potomków być mianuje, którzy powinnyą sławą i czią przodków swoich nie zdobią. A gdy (powiada) umarli inszych dóbr obcowania i używania mieć nie mogą, słuszna jest rzecz, aby wždy w zasłużonej sławie nie byli oszukani od potomków, ponieważ wysławianie onych którzy uczciwie gardła dla ojczyzny dali, są jakoby ich własna zapłata, a zazdrość już im w ten czas więcej nie wadzi. Abowiem:

*Ovidius lib.
1 et 3 de
Ponto, ibi-
dem ele. 4 et
lib. 1 de re-
med. am. et
lib. 2 Metam.
Silius Itali-
cus lib. 3,
Lucretius
lib. 3, Pro-
percius li. 2,
Horatius li.
1, epistol.
Cicero in o-
ratione pro
Archia poe-
ta, etc.*

*Nascitur in vivis livor, post fata quiescit,
Tunc suus ex merito quemque tuetur honor.*

Potomkom zaś cnotliwym przypatrującym się chwały godnym postępkom przodków swoich, tak się ogień w sercach mężnych zapala, i niepierwej zgaśnie, aż się ich dzielność i męstwo z sławą ojców zacnych porówna. Dla tego Alexander Wielki, który też zawždy woził z sobą wiele historyków co sprawy jego pisali, kiedy jednego czasu stanął w Sigeo u grobu Achillesowego (od którego naród po matce Olimpiej, a po oj-

cu Philipie od Herculessa wiódł) rzeł tak westchnąwszy: O! szczęśliwy młodzieńcze, który dzielności swojej świadka, rozgłoszyciela i woźnego znalazł Homerussa. A słusznie, bo jeśliby Achillesowe sprawy od Homerussa nie były wierszami wysławione, tedyby onże grób co ciało jego zakrył, tenżeby sławne imię jego był zatłumił. Ale Alexander spodziewając się takiego drugiego po swej śmierci Homerussa, tak przeważnie usiłował, iż nie tylko Achillesa przodka, ale prawie wszystkich wojowników dzielnością swoją przeszedł i przewyższył.

Bo to jest rzecz pewna, iż wielkie sprawy przodków naszych, acz nie tak bogactwy i herbami gołymi, jako cnotliwą dzielnością ozdobione, wiele ludzi ku sławie i takieje cnotcie ochotnie biejących, jako dziatki mamka czaczkciem przywabily. Wiele też ludzi gnuśnych, zbytecznych i do zacnych spraw ospałych, jako Epimenidessa od siedmdziesiąt rocznego snu obudziły i jako do siedzących w smrodliwej ciemnicy linę spuściwszy na wysoką i na wesołą a światła wieże ich wydzwignęły, na której oni wysadzeni obaczywszy zacność i trudność cnoty, tak się do jej służb brali, ażby na jej dworze przodków swoich godności dostąpili i nieśmiertelnej sławy dostali.

Wiele się też ludzi najduje, którzy przypatrując się w historiach chwalebnej pobożności i mierności przodków przykładnie żywiących, wzięli od nich wzór i przykład bogobojnego obcowania. A krótko mówiąc, jeden przykład historii więcej ważny i pożyteczny jest królom, książętom, hetmanom i senatorom rzeczpospolitą porządnie stanowiącym, niż tysiąc quaestij philosophów i metaphisiców swarzących się *de principiis rerum, de forma, vacuo, infinito, de aeternitate, de fato, de materia coeli &c.* Które questie ludzi dwornych zawždy dalej w więtsze a różne mniemania i wątpliwości przywodzą, niż do pewnego doświadczenia prawdy; a historia gołą a dowodną prawdą swoją (w której się zawždy bez długich a próżnych argumentacij i syllogismów kocha) każdego z nas jasnie uczy na przeszłe rzeczy pamiętać, niniejsze rządzić, a przyszłe przygody z przykładów przeszłych przepatrować i z daleka przegłądać, w których trzech czasach wszystka rostopność i porządek ludzkiego żywota i policiej, jak Seneca pisze, zamyka się. Bo nie dosić jest na tym abyśmy tylko niniejszego czasu postanowienia pilnowali i tylko na doczesnych rzeczy dostatek i postęпки wzgląd mieli, co samego bydlą niemego przywyknienie i nałóg niesie, któremu Bóg i natura schylone ku ziemi oczy, także brzuch jedzy tylko a picciu doczesnemu służący dał. Ale człowiekowi rozumnemu zwierzęciu, *os sublimé dedit, coelumque videre iussit*, dał mu Pan Bóg i przyrodzenie, twarz wyniosłą, i do nieba patrzeć kazał, dla czego i panem go inszych wszystkich rzeczy na ziemi, na powietrzu i w morzu żywiących przelożył, jak to dobrodziejstwo Dawid król wysławia: *omnia subiecisti sub pedibus eius*, wszystko poddał pod nogi jego &c. Ma tedy człowiek każdy nie tylko według ciała i doczesnych rzeczy, ale według ducha i rozumu sprawy swoje kierować, a rozumu do roskazowania ciału, ciała zaś do uslugowania rozumowi używać, ponieważ jak Salustius

Diogenes Laertius in vitis Philosophorum.

Melamor. Ovid. lib. 1

pisze, *alterum nobis cum Diis, alterum commune cum belluis est*, według rozumu mamy niejaką spólność z Bogiem, a według samego ciała z bydłem. Przeto jeden z nich niechaj rozkazuje, a drugi usługuje. A tak w samym jednym człowiecze i pan i poddany będzie. A iż pan ma zwierzchność nad poddanym, dla tego się naprzód godzi więcej i słuszniej przystoi rozumem i dowcipem, a nizeli możliwością bogactw, sławy wieczno trwałej szukać i nabywać; ale iż panu bez poddanego bardzo płocho, przeto jest dar wielki Boży, gdy mu dawa rozum zdrowy w zdrowym ciele, bowiem co pierwszej poczniesz w rozumie umyślić, a potem skutkiem za usługowaniem ciała uczynić rzecz umyśloną rychło potrzeba.

A iż żywot ten nasz którego używamy, krótki, słaby i cieniowi podobny jest, dla tego pamiętkę po sobie co największą z sławnych dzielności zostawować przystoi wszystkim cnotliwym, ślachećnie urodzonym ojczycom, od których są bardzo daleko różni owi, (acz się tymże slachectwem pokrywają) którzy od brzucha i lenistwa będąc zniewoleni, dobra czerstwego ciała na próżnowanie, spanie i zbytki obracają, a zmysły rozumu swego na gnuśność i niedbałość wydawają, których żywot i śmierć w jednakiej są wadze, bo tak o nim gdy żył, jako i o umarłym sława i historie milczą, ponieważ nic godnego nie czynił, ale będąc próżnym, a nie pożytecznym ciężarem ziemi, tylko się do chleba trawienia urodził, czym więcej gdy był żyw dowcipnym ludziom szkodził, zjadając im przynależący pokarm.

Ale zasię on człowiek słusznie, godnie i prawdziwie żywie na świecie, który udawszy się z pilnością do jakiej przedsięwziętej sprawy uczciwej, albo z mężnych i rycerskich dzielności, albo z nauk uczciwych, sławy nieśmiertelnej ojczyźnie i sam sobie, tudzież potomkom, szuka i przezważnie nabywa. Bo jako jest rzecz piękna i chwalebna rzeczypospolitej, albo w wojnie przeważnym męstwem, albo w pokoju mądrą radą być pożytecznym, tak też niemniejszego pochwalenia są godni ci, którzy onych oboich, to jest rycerskie dzielności i senatorskie sławne postęпки pismem swoim wieczności i nieśmiertelności podają.

Na gnuśnych zaś i leniwych ziemia narzeka, iż ją próżno obciążają, dla czego takowych starodawni królowie Egipscy i on sławny Severus Alexander cesarz, iż żadnego pożytku ani sobie, ani rzeczypospolitej, pracą i dowcipem swoim nie czynili, wywołaniem i gardłem karali, i musiał każdego stanu człowiek w Egipcie, przed starostami raz w rok sprawę dawać i liczbę czynić, czym się kto i jaką nauką albo rzemiosłem bawił i z czego wychowanie miał.

Przeto ja też abych także niebył nazwan *Inutile pondus terrae fruges consumere natum*, zwłaszcza z uczciwych rodziców urodzony w Strykowie przedtym z dawna przodków moich Osostów, dziedzicznym w Łeczyckiej ziemi mieście, a za postępkami czasów w Laskich dom, jak się to często trafia, od Laskich zaś w Maskowskich zawiedzionym, tedy czyniąc powinność wrodzonego slachectwa i natury, która mi nie do rolej, albo grubych robot członki subtylne uformowała, z młodości i z pierwszych

*Mutantur
regna trans-
feruntur
Monarchias
et omnium
rerum vic-
issitudo.*

prawie do ćwiczenia godnych lat moich, Bóg lepiej dróg i żywota mego wódz i świadek wie, nigdy się w próźnowaniu nie kochał, alem aż do lata wieku mojego szesnastego, między wielą ludzi zacnych młodość pierwszą wychował i wszystkim ćwiczenim w naukach wyzwolonych strawił, w którychem z łaski Bożej i oleju jako mówią i czasu próżno nie stracił. A po tym zawodzie pierwszym gdym miał chęć wrodzoną do zwiedzenia dalekich krain, pierwsza moja z Łęczyckiej ziemi była do Litwy, a za pobudką konstellaciej Marsowej na Ukrainę Moskiewską jazda, gdzie na Witebsku żołnierzką kilka lat służył, Liffantym zaś aż do Dunamentu nad morze i Moskiewskiej ziemi część niemłą zwiedził, gdzie też jednak próżno czasu nie trawił. Ale będąc w rocie jednego Włocha na Witebsku przywiodwszy w zgodę *Martem armis regentem cum Musis*, napisałem księgi niemłe lacińskim językiem, którym jest tytuł *Sarmatiae Europaeae Descriptio*, które księgi tenże Włoch, acz niejako ja myślił śmiał dać pod swoim tytułem drukować, aczkolwiek (*Deum Opt. max. appelo*) *ne primis quidem Heliconis fontibus labra admouerit*. A kto chce tego spróbować, spytaj go jako i którym sposobem tam która się rzecz toczy i jako się co rozumie, § *unde origo gentis alicuius deriuetur, ac quomodo gesta principum, situs provinciarum, § locorum ibidem contentorum intelligantur, &c.*

Potym zaś dowcip mój do trudnych rzeczy przeważny i natura do widzenia rozmaitych krain cheiwa, ku temu mię przywiodły, iż przez niektórych czas mając ku temu przyrodzone ingenium przewykłem i do rysowania sztuk, zwłaszcza do matematyki, geographiej i perspektywy należących, które ćwiczenie niemniej mi pomogło do przedsięwziętej peregrynaciej i opisowania miast i zamków Liffandskich, Moskiewskich &c. i inszych którem zwiedził krainy.

Potym roku 1574, po Henrykowym ujachaniu, któregom koronacią wierszem drukowaną w Krakowie i Gońca Cnoty *Carmine Sapphico* z niemniejszą pracą wydał, gdym do Turek *in Interregno* z zacnym koronnym słachcicem Andrzejem Taranowskim zajechał, iżbych za morze pielgrzymując, nie tylko jedno powietrza i nieba odmieniał, starałem się o to z pilnością, coby było z dobrą sławą spółnej rzeczypospolitej naszej, wszystkicem się postępków, obyczajów traktatów, Tureckich, w osobie Ulissesowej wybadał, ktemu wszystkie zamki, miasta, położenie krain, tak Wołoskich, Multańskich, Bulgarskich, Raczkich, Tracijskich i Tureckich porządnie sobie spisał i takem właśnie za jednym obejrzeniem wyraził, jako się w sobie i murami i wiezami i położeniem albo przyrodzeniem miejsca miały, także Bisancium, albo Konstantinopolim, Skuder albo Kalcedon, Galatę, Silibriją, Nicopolim, główniejsze nad morzem Czarnym, Euxinem, Propontidem i Helespontem miasta, własną a przeważną experiencią wożąc się w bacie z niemłą nakładem, także Andriopolim nad Strimonem rzeką samem wyrissował, *iuxta regulas Geometricas § Cosmographicas*, iż Czytelnik jakoby tam sam był wszystko snadnie z pracej naszej obaczyć może.

Tymże kształtem
Plato, Boski
philosoph,
wylicza
przyczyny
pielgrzym-
stwa swoje-
go, *Epistola
ad propin-
quos Dionis.*

Strimonrze-
ka u poetów
sławna,
inde Stri-
moniacque
grues etc.

Tamżem też com sam widział i com słyszał i com mógł wyrozumieć porządkiem w comentarz niemały wierszem spisał, któremum dał tytuł o Wolności Polskiej i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, a srogim zniewoleniu wiernych pod jarzmem Tureckim i o rokoszu dzisiejszego cesarza Amurata, który po śmierci ojca Zelima (który też przy nas ze Wtorku na Szrodę umarł w Konstantinopolu) pięciu bratów zamordował &c. i wydałem wszystko drukiem w Krakowie roku 1575.

A iż mię Pan Bóg z rozmaitych przygód i niebezpieczności, w domu i w rozmaitych krainach często wyrwał, bo mię naprzód gdym dziecięciem będąc utonął, już na marach w kościele leżącego i od rodziców oplakanego, także potym gdy mi już 14 lat było, dzwonem w głowę zabitego, jako onego młodzieńca w Naim, do żywota przywrócił; potym w młodzieństwie trzy kroć z poimania od Moskwy, raz nad Dźwiną za Ulą, a drugi raz na Czasnickich i potym nie daleko od Suszej polach wyzwolić mię raczył. Zaś gdy dwa Turczynowie przewoźnicy na morzu Czarnym wzięli mię w nocy samego jednego w bacie z Galaty do Konstantinopola a usitowali mię już ku Skuderowi na wielkie morze dla zaprzędania zawieść, dał mi Pan Bóg takie serce, zem się im porwawszy trzecie wiosło (bo tam bez broni chodzą) obronił i przypędziłem ich, że mię do brzegu pod szubienicę Wiśniowieckiego przywieść musieli. Potym od utonienia na Pontus Euxini morzu, gdy bat wały przewróciły z nami, wyrwał mię jako niegdy Pawła Ś. albo Ariona *ex naufragio*.

Kalcedon
dziś Skuder
Turcy zowią
sławne miasto
Synodem
przeciw A-
riuszowi.

Balchany
góry.

Zaś gdym w puszczej wyjachawszy z Balchanów gór wielkich u Kazambonaru i Ciatacy Tureckich miasteczek, ustąpiwszy z drogi od swoich zabłądził, przedsię mię na prostą drogę przywiódł, acz przez wielkie niebezpieczności i wybawił mię z rozboju żołnierzów i hajduków, także Jan czarów, na ten czas po wzięciu Golety i Tunissu rozpuszczonych do domów.

Zaś gdym się wrócił z Turek, trzeci kroć mię zamordowanego od rozbojników (których na mię było gwałtownie zebranych o pięćdziesiąt na granicy Pruskiej, bom też Pruską ziemię wkoło i morzem i ziemią zwiedził) wskrzesił. I z inszych rozmaitych niebezpieczności, snaść ku czemu lepszemu, albo posłudze pospolitejrzeczy, żywot mój mdły przedłużył.

Przeto będąc tego jego niewymownego dobrodziejstwa i dziwnego forytowania i darów albo talentu do szafowania zwierzonego wdzięczeń, niechciałem tak od lenistwa zgnusnieć, ani bez pożytku i owocu ćwiczenia mojego i sławy pospolitej nikczemnie umrzeć, ani też wieku swego do końca na jakich inszych zysk noszących służbach, i domowych gospodarstwach strawić; ale gdym się w zwiedzeniu rozmaitych krain świata bytnością własną przypatrzył, iż wszyscy jakmiarz narody pod słońcem żywiące, tak chrześcijańskie jako pogańskie Kroniki albo historie przodków swoich, za dobrodziejstwem ludzi uczonych, z nieśmiertelną sławą i pożytkiem rzeczypospolitej mają. w których jako w zwierciadle naprzeczystszym, wzory cnot, i przykłady mężnych dzielności przodków swoich upatrują i jako z żywymi prapradziadami, także z inszymi od kilku set

lat zmarłymi xiążęty swoimi w historiach rozmawiają i prawie ich obliczem w oblicze zawždy z wielką uciechą widzą; dla tego się wszystkich do czytania i osobliwej zabawy w historiach udał, uważając to u siebie, iż człowiek by nad Herkulesa, któremu Grekowie bóstwo dla przeważnych spraw przypisują, był dzielniejszy, nad Cresussa Lidijskiego bogatszy, nad Cirussa Perskiego w rządzeniu monarchiej porządniejszy, nad Samsona mocniejszy, nad Salomona i siedmi Greckich mędrców rostopniejszy &c. gdy jego sprawy i żywot do skarbu historii nie będą włożone, tak właśnie jako nieme zwierze bez sławy i pamięci umiera i o takim ono Job mówi: „*Fuissem quasi non essem, de utero translatus ad tumulum,*” bo zaraz z ciałem i pamięć jego, w dół społem bywa zagrzebiona. Jako się to naprzód w waszym głośno sławnym i słusznie Wielkim Xięstwie Litewskim najduje, które tak wiele xiążąt, królów i mężów przeważnie dzielnych narodziwszy i wszystkiemu się światu krwawobitnym ich potem rozgłosiwszy, wždy z tego mało chwały i sławy odnoszą, gdyż onych wszystkich dzielnych rycerzów przeważne sprawy i onych xiążąt sławy nieśmiertelnej godne dzielności, bez świadectwa historii w ciemnochnurnej nocy zawisną, dawnością czasów są zatłumione, z którychby potomkowie wzory cnot wybierać i narodu swego wywód wiedząc, postronnym ludziom i nieprzyjaciolom swoim mniemanie dobre o sobie dać mogli. Przeto ja Czytelniku łaskawy, z młodości mojej *ingenuis literis eruditus; caelestiumque influxu ac divino quodam aestro percitus, & naturali ad quaevis ardua assequenda ingenio corroboratus*, wziętem się za to z wielką, chętną a uprzejmą pilnością i przeważną pracą, iżemci naprzód w Gońcu moim Cnoty o dzielnościach Litewskich xiążąt krótkie wierszem zdanie moje podał. Także w księgach *de Sarmatia Europaea*, potym mając zawsze w nienawiści gnuśne próżnowanie, przez lat ośm prawie ustawicznych, takem około wybadania i dostatecznej historii skutecznego porządku wywodów i dzielności narodu Litewskiego wypisania usilnie pracował, żem snadź będąc zawsze człowiekiem wolnym, ony żydy w pilności przewyższył, nad których szyjami w Egipcie przy robocie cegły z biczmi i z kijami przystawowie ustawicznie stali, a jako żydom i plew do onej roboty cegielnej nie dawano, tylko sobie musieli po zdziebłku słomy gdzie który mógł dostać zbierać, a przedsię każdy sztukę swoje musiał wyrobić, jako mu zamierzono, tak i mnie właśnie żaden do tej roboty nierzkąc plew, ale namniejszej rzeczy niedodawał, a wzdym ja chętnie, nie żadną niewolą, ale uprzejmą a wrodzoną ku temu narodowi życzliwością przypędzony kończył, swymi plewami jako żydowie, to jest, swym własnym, tak sam na się, jako na pacholęta którem chował czas niemały, prawie przez lat ośm do spisowania po kilu kroć scriptów moich z wielką trudnością stossowanych kilkudziesiąt exemplarzów Ruskich, Moskiewskich i Litewskich Latopiszczów, także inszych Łacińskich, Greckich, Szwedzkich, Duńskich, Polskich, Pruskich, Liflandzkich &c. historików, w jedno ich znosząc i zgadzając, dla wybadania prawdy, dowodu i świadectwa dawności, którychem dla tego położył wszędzie *capitula, libros, folia &c.* przy

Exod. cap. 5.

każdym dowodzie, tak iż samych raptur rozmaicie i tam i sam spisanych nie zabrałby na wielki furmański wóz.

A tej zawrotogłówniej pracy i częstych a wielkich (ujmując sam sobie obroku) nakładów, nie w nadziejem podjął jakiego zysku, ani dla okazania butnego mózgu, który już z ustawicznej pracy i niedołężnego zdrowia wysechł, ani za jakim datkiem, co każdy wiedzieć może, że w tym żadnego nienabiegał, anim też tego prawie Atlantowego ciężaru podjął, chwytając i łowiąc z kąta Beneficia, bo ten zwierz trudno na jednym miejscu u ksiąg siedząc osoczyć, musi nań ustawicznie za dworem (gdzie wiele Acteonów) dybać, a *Musae secessu et quiete gaudentes*, tam niemają wczasu, a jednemu trudno, jako mówią, razem na dwoje gody, anim też w tym zabiegał, ani łapał jednego którego albo kilku patronów łaski mimo inszych, anim żadnego priwacie i pokątnej wolej, albo roskazaniu (będąc sobie zawždy wolnym) usługował. Ale jakom powiedział z uprzejmej szczerości i z chętnego umysłu mojego dobrowolnem to jarzmo na się wziął, w którymem tak długo pracował, osnem dowcipu wrodzonego pobudzony, ażem to pole i starzyny zależałe, żadnym pługiem ani kosą od żadnego przedemną nie ruszone, gruntownie wyrobił, wytrzebił i przebrany z bożem posiał, naprzód ku chwale Bożej, potem dla miłości wszystkiej rzeczypospolitej naszej, tak Koronnej, jako wielkiego xięstwa Litewskiego, Ruskiego, Żmudzkiego, &c. za przejrzeniem Bożym i dziwnym forytowaniem jego nie rozerwanym związkiem w jedno ciało złączonej. Tudzież też abych się wszystkim W. M. wobec tak wielkim jako małym, jednego nad drugiego nie przekładając, czym mogąc zachował. Też abych w tym oczekiwaniu W. M. i nadziei obietnice mojej czyniąc dosyć po Gońcu Posła wielkiego do W. M. wyprawił, by zaś nie rzeczono: *Parturiunt montes, produit ridiculus mus*, co więc na owych mówi, którzy wiele słowy obiecują, a mało albo cale nic skutkiem iszczą, aby też w tym poznawszy uprzejmą chęć i szczerość moję, chęć chęcią a szczerość szczerością łaskawie jednakim funtem odważać raczyli, gdyż się nie upomina żaden bacznym wienca i zakładu, aż gdy zawód przedsięwzięty wygra.

Gratia gratiam adfert, et beneficium parit beneficium.

Sophocles in Oedipo Coloneo.

A ponieważ dla tych słusznych przyczyn tę historią i ty księgi z własnego mózgu urodzone, już jawnie na światło wydawam, zdało mi się też przed W. M. wszystkimi jawnie oświadczyć i obmówić, iżem tu nie umyślił, żadnego uszom osobliwie usługować, żadnemu w wysławianiu familij starodawnych, albo nowo wznieconych niezabiegając, okrom domów xiążęcych pewną genealogią według Latopisczów i Kronik rozrodzonych, których zaniedbanim wieleby się prawdzie i porządkowi historii uszczerbić musiało i okrom tych familij slacheckich, których posługi i dzielności są złączone z pożytkiem rzeczypospolitej i którzy tak na wojnach jako w pokoju znacznie się pokazowali, bez których też wspomnienia historia nie może być statecznie ugruntowana. Niech się tu tedy żaden nie spodziewa osobliwie wychwalania rodu swego, chyba ten, którego imię samy historje dla jego godności sławią, nienajdzie tu żaden gwoli

czyjej złożonych i przydanych Encomia i Panegericos, nienajdzie też coby się komu w czym z umyślonej nienawiści ubliżyć miało, *ut Satiricis et momici conservere.*

Bo zachowując z pilnością całe prawa i zupełne własności historii, niechęć jej zamierzonych granic gwoli żadnemu przeskoczyć; ale sprosta usiłując szczerze prowadzić samą szczerą historię prawdę, prawdziwym ojczycom z pradziadów sławnych idącym, którzy mają za osobliwe klejnoty i uciechę dostąpić wiadomości o starodawnych dziejach przodków i ziąząt swoich, o początku, wywodzie, odmiennościach i przygodach rozmaitych narodu swojego, jako w tych pułnocnych krainach z przejrzenia Bożego osiedli, a jako ustawicznie przez kilka set lat wielkie i krwawobitne wojny z okolicznymi nieprzyjaciółmi wiedli, chcąc na tych miejscach potomki swoje, w których dziś siedzą spokojnie, zostawić i dziedzicznie ugruntować.

A tak cokolwiek uczynił Spera, Konasus, Borkus, Dorsprungus &c. potomkowie Palemonowi, w gruntowaniu osad Litewskich i cokolwiek Erdiwił Montwiłowicz, Mingajło, Skirmunt, Ringolt &c. w rozszerzaniu ojczyzny, a wybijaniu z niewolej monarchów Ruskich dzielnością swoją pokazali, izali to nie wszystkiej Litwie i Żmodzi i nie każdemu tej ojczyzny dziedzicowi sława, albo cokolwiek Mendolphus król Litewski za Innocencjusza Czwartego papieża i za Fryderyka Wtórego cesarza koronowany, przeciw Pruskim i Lifflandskim Krzyżakom mężnie a przeważnie dokazował. Także Trojnata, Trojden, Witenes i Gedimin &c. gdy roku 1306 Wołyńskie, Łuckie, Belskie, Włodimirskie, Siewierskie, Kijowskie xięstwa opanował i synowie jego Olgerd, Kiejstut, Lubart, dowcipnym męstwem czynili, a skutkiem rycerskie powołanie twierdząc, państwa ojczyste, w których wy siedzicie, od trybutu Tatarskiego, Ruskiego i z ciężkiego jarzma i niewolej Krzyżackiej wyswobodzili.

Izali też to nie wszystkiej Litwy sława, ozdoba i pożytek nieśmiertelny, gdy Olgerd i Kiejstut roku 1343 tylko z Litwą i Żmodzią swoją, Ludwika Węgierskiego, (który był potym i Polskim) i Jana Czeskiego królów, Carolussa margrabię Morawskiego, który był potym cesarzem, grossa de Halles, Dusemera Pruskiego i Lifflandskiego mistrzów, k temu wszystkiej wojska rzesze Niemieckiej, na wygubienie do gruntu Litwy i Żmodzi usilnie nasadzonych, tak mężnie zatrzymali i odpór im dali, iż królowie przerzeczeni z wojskami swoimi, Węgierskimi, Czeskimi i Rzeskimi ogromnymi, z nienagrodzoną szkodą, utratą i nieotartą nigdy sromotą, łając mistrzowi Pruskiemu, iż ich zawiodł, musieli z Litwy ujeżdzać i ucieczką zdrowie ścicić.

Także gdy Olgerd Gediminowic, po częstych zwycięstwach z Krzyżaków i z Tatarów odniesionych, Dimitrowi Iwanowiczu kniaziowi Moskiewskiemu odpowiadającemu, iż miał Litwę za jeden tydzień zburzyć, żagew zapaloną posłał, oznajmując mu, iż ma na Moskwi być niżli zgaśnie, a o zamek jego stołeczny kopią skruszyć, co i zarazem słowa skutkiem twierdząc, wypełnił, iż i kopią do zamku Moskiewskiego przystawił

*Długosus et
Miechowius
lib. 4, cap. 2.
fol. 203, Cromer
lib. 124.*

i z Litwą swoją w Moskwie tryumfował, którą dzielność nieukowie historii Witoldowi synowcowi Olgerdowemu przypisują. Aczkolwiek i Witold, Alexandrem na chrzcie nazwany, Alexandra Wielkiego w dzielności naśladowując, Greckie, Rzymskie, i Cartagińskie hetmany waleczną biegłością przewyższył, gdy tysiąc króć z namożniejszych okolicznych nieprzyjacieli zwycięstwo odniósł, i częstokroć Tatarów wstępym bojem porażał i z Tamerlanem onym Tatarskim namożniejszym carzem (który był Bajzeta Tureckiego tyranna, poraziwszy mu wojska dwieście tysięcy, poimał) wdy i z tym śmiał Witold bitwę zwieść.

Ten też Krzyżaki Pruskie i Liłlandskie do proszenia pokoju przypędził, z Moskiewskiego kniazia dwoje zwycięstwo otrzymał, Nahajską, Prekopską, Zawolską, Krymską, Mankopską, hordy Tatarskie, zholdował i carów im według zdania swego podawał, a hardych z stolców zrzucał. Albo gdy się z Jagelowej głośno po wszystkich stronach świata rozślawnionej winnice tak wiele królów i książąt zacnych rozrodziło, i za to nie wszystkiej Litwie, Rusi, Żmodzi i każdemu słachcicowi osobliwa uczciwość, ponieważ ony wszystkie zwycięstwa i w rycyjskich dzielności krwawobitne boje, nie kto inszy, nie Włoch, nie Niemiec, nie Moskwićin, nie Hispan, nie Grek, nie Francuz, ani Angelczyk pokazawał, jedno Litewskie książęta właśnie z Litwy urodzone, z Litwą, Żmodzią i Rusią, bez pomocy inszych narodów, z nieśmiertelną sławą was wszystkich zbrojno nieprzyjacielskie krainy przechodząc swoje wam potomkom gwoli rozszerzali.

Tak iż teraz możecie rzec z Ciceronem: *Quidquid Marius in profligatis Cymbris, Silla in devicto Mitridate, Lucullus in subjugato Ponto ac debellata Asia, & Armenia, &c. gesserint, Populi Romani laus est, nostra sunt trophea, nostra monumenta, nostri triumphus &c.*

A daj Panie Boże aby wszyscy tak się o sławę nieśmiertelną z rycerskich w polu i inszych senatorskich w pokoju dzielności pilnie starali gwoli ojczyźnie i wszystkiej pospolitej rzeczy, iżby o każdym z osobna było co w Kroniki pisać; ale nie tym sposobem sławy nabywać, jako on co kościół Diany w Ephezie spalił, jednając sobie nieśmiertelne imię, aczkolwiek przez łotrstwo. Bo w tych księgach naszych tylko cnotcie sława uczciwa, na prawą stronę głośno trąbiąc, świadectwo chwały nieśmiertelnej godne wydawa, a skarade postępkę sprosnych wyrodków lewą tejże sławy trąbą z cnotliwych orszaku wywoływa. Co ja wszystko i pracą ośmletnią, nakład, staranie, niewczaszy i pożytków własnych dla pospolitych wzgardzanie i opuszczanie Panu Bogu *Censori optimo*, i mądrym a baczny zlecam, niewdzięcznych łaski nie proszę. *Fatui Fatuis faveant*, wieprz w plewach nie w perłach niechaj smaku szuka. Zoilussów się też zawisnych nie lękam, ani hardych storzypiętków i sprosnych a bezhumnych łapaczów, którzy własnej swojej cnoty i ćwiczenia niemając, inszych pospolicie dowcipom zajrzają, a nad sędzięgo nieuka i grubiana niemasz w świecie nic niesprawiedliwszego, gdy o tym jako osieł między słowikiem a kukulką sądzi, na czym się nie zna.

Cicero pro
Archia po-
eta.

Kościół Diany 200 lat od książąt, królów i ludzi wszystkiej Aziej budowany, spalony od Herostrata łotra; a ten kościół naprzód był Amazones waleczne założyli. O czym czytaj Gellium, Valerium i Solinum polihistorém etc.

Na których sprosne zlorzczeństwa i potwarzy wiele się ludzi uczynych i on mędrzec w Piśmie Ś. często uskarża, gdzie mówi: potwarz zadawa trwogę mądrymu i łamie moc serca jego. A zlorzczeństwo niezbożnych bardzo gorzkie jest ukąszenie, zwłaszcza za czasów tej ostatniej świata starości, która już mniej prawdziwych cnot rodzi.

K temu wiele jest takowych których tuczy zlorzczeństwo, dla których częstokroć uczciwe i szczęśliwe ludzi przeważnie ku trudnym wstąpiom cnoty idących dowcipy bywają zemdlone, iż niewdzięcznością oną obrażone, niechcą się na światło czasem pokazać.

Czegom też i ja sam na sobie własną experiencją doświadczył, iż moich comentarzów naprzód łacińskie jednej *de Sarmatia Europaea* od inszego przywłaszczonych, jakom to wyżej powiedział; drugie wierszem polskim o zdrowej poradzie, trzecie przeciw nowochrzczeńcom, też polskim wierszem, czwarte o Węgierskiej ziemi i jej królach łacińskie w Krakowie, a piąte o Tiraństwie dzisiejszego Wielkiego Kniazia Moskiewskiego też łacińskie, z wielką pracą, Bóg wie, na Witebsku uczynione, zginęły mi w Choroscy przy panu Alexandru Chodkiewicu sławnej pamięci, gdym także dla niewdzięczności tych nieszczęsnych wieków, dłużej niż było potrzeba, właśnie jako ony niewiasty Żydowskie w Egipcie plód donoszony tajemnie przechowywał.

Pissania
moje wierszem i proza oratione.

Exod. cap. 1.

A jest to przyrodzona u ludzi tych którzy co z mózgu czynią, iż gdy jaką rzecz pierwszy raz z szczęśliwej fantaziej, jako *Iovis Minervam* urodzą, a potem im, jak się to często mnie trafiało, zginie, już trudno w taką drugą fantazją potrafić usiłują. Trafia się też to iż ludzie dowcipni widząc niewdzięczność pracy swoich, a miasto uczciwej nagrody nagabania i przesładowania od złych odnoszący, czasem to czynią, co ona Sihilla Cumea przed narodzeniem Chrystusa Pana 620 lat Tarquiniusowi Rzymskiemu uczyniła, iż przed nim, jako się to wyżej wspomnęło sześcioro ksiąg swoich spaliła. Także też Ovidius uczynił pięciannaście ksiąg swoich *Metamorphoseos* nazwanym, iż je także spalił, gdy był z Rzymu wywołan, jako sam pisze, iż drugi exemplarz potajemnie sługa jego, widząc pracą około onych ksiąg wielką pana swego, tajemnie zachował, który i dziś mamy. Tenże też podobno dla teje niewdzięczności dwoje ksiąg *de amore* zataił i niewydał ich, gdy mówi, *libro primo, Elegia prima, Amorum.*

*Qui modo Nasonis fueramus quinque libelli,
Tres sumus, hoc illi praetulit Auctor opus
Ut non ulla tibi iam sit legisse voluptas,
At levior demptis poena duobus eris.*

A to się wszystko działo dla przesładowania zazdrościwego i niewdzięczności, a dla złego wyrozumienia i płochego rozsądku o umyśle onych którzy co pismem swoim na światło wydawają. Bo jeszcze jako się świat począł żaden człowiek tak fortunny nie był widzian, ani się z tak szczęśliwym rozumem i dowcipnym ćwiczeniem urodził, któryby każdemu

jednemu z osobna wszystkim razem się upodobał, albo ugodził i dość według wolej każdego uczynił, za czymby mógł być od złośliwych języków wolnym.

Bo i Homerus, on poeta sławny, źródło i głowa wszystkich Greckich i Łacińskich poetów, o którego się ojczyznę siedm miast i republik Greckich po śmierci jego (acz za żywota i chalubki biednej nie miał) swarzyli i długo walczyli, wzdry i ten będąc tak szczęśliwego ingenium, nie ustrzegł się Zoilussa, który jego Iliada złośliwie szacował. Ale Zoilus naprzód psem i szczekaczem od uczonych i dobrych ludzi nazwany, i osądzony, na ostatku po długiej nędzy od króla Egipskiego Ptolomeusza za swoje łotrstwo i rodzicobójstwo obwiniony na szubienicy był obieszony. Tenże Zoilusom imię od swego zostawił, których jako mistrza jednaka popolicie zapłata słusznie potykać ma. Jako Ovidius pisze:

Ovid. lib. 1,
de remed.
am.

*Ingenium magni livor detrectat Homeri,
Quisquis es ex illo Zoile nomen habes.*

A Homerus i sławnie bitni mężowie i książęta Grecy i Trojańscy jego słodkowiedzięcym wierszem wysławieni i objaśnieni, przez tak wiele dawnych wieków nieśmiertelnością imion swoich i dziś znacznie żywią.

Plato także, którego dla subtelności rozumu i dobrego mnimania o Bogu i o nieśmiertelności dusze Boskim Philosophem zowiemy, miał przeciwnika swojego Georgium Trapezuntium, który przeciw jemu księgi pisał. Aristoteles, Alexandra Wielkiego nauczyciela, przeciwnicy sepią nazywali, także Socratessa i Anaxagressa &c. philosophów. Virgiliuszowi po Homerusie przedniejszemu, miarki dochcip przypisowali zawiśni Zoilussowie. Marcum Varrum człowieka poważnie uczonego Palemon grammatik wieprzem nazywał, przycytując mu w pisaniu grubianstwo. Herodotum historika zacnego, Agesilaus, Hellenicum Ephorus, Ephorum Timaeus, Josephus Appionem, Josepha zaś Egesippus w pisaniu jeden drugiego prześladowuje &c.

O tym czy-
taj Corn. A-
grippam et
Volatera-
num in viri-
doctrina il-
lustribus.

Plinius jakoby wiele w księgach swoich *de Rerum natura* miał pomieszać był strofowan, Laurentius Valla, który grammatyków wszystkich ganił, przed się i sam od Mancinellussa był strofowan. Trogus Pompejus Liwiuszowi w historiach Rzymskich oracj krassomownych zmyślenie przyczyta. Pollio Asinius Salustiuszowi, Salustius zaś i Grekowie wszyscy i inszy niedawnego wieku Marcus Capella i Apolinaris Ciceronowi, onemu sławnie zawołanemu krassomowcy Rzymskiemu, rozmaite występki, tak w obcowaniu z ludźmi, jako i w pisaniu przycytają. Cicero zaś Salustiuszowi czi, potym Greckiej wymowy książęciu Demostenessowi w wymowie. także w pisaniu oracj wydanych uwłoczy. Quintilianussowi Seneca nie we wszystkim się podoba, którego też drudzy przeciwnicy piaskiem i wapnem nazywali, Macrobiussowi zaś niewstydlivość dowcipu przyczytano. Cromera doctora w wszelkich naukach nie tylko w historiach doskonałe doświadczonego, dzisiejszego biskupa Warmieńskiego, Cureus Niem-

czyk *in Annalibus Silesiae & gentis Vladislai Loktici* jawnie a nie słusznie strofuje. Ambrożego świętego wroną i bajobaśnią nazywali, także Hieronima, Augustina, Gregorium, którzy są cztery filary Kościoła powszechnego, i inszych których tu krótkości folgując tysiąc tak pogańskich jako chrześcijańskich philosophów opuszczam, zawždy przeciwnicy wywracając ich pisma na swe kopyta dziwnie szacowali. Na ostatek abych tym zamknął od któregoś począł i który sam jest początkiem i końcem wszystkich rzeczy, Christusa Pana Rzymianie pogani (niewspominając Żydów łotrów) osłem nazywali i z oślimi go uszami malowali, jako o tym Tertullianus w sprawach starożytnego Kościoła pisze, a apostołów i ich następników nie chrześcijanie od Chrystusa, ale *Asinarios ab Asino* nazywali.

Co gdy tak wiele zacnych i wielkiego rozumu mężów, nad to Zbawiciela mojego potykało, tedy i ja bezpiecznie za jego tarczą stojąc, żądnych się najezdników i ich harców nie lękam i owszem się jawnie w jawnym polu każdemu, ktokolwiek chce przeciw tej pracy naszej wyjachać stawię. A jeśli co znacznie i ozdobniej poda ku ozdobie naszej pospolitej ojczyzny, za to mu nierzkąc ja i wszyscy dobrzy dziękować, ale i Pan Bóg nagrodą będzie i podziękuje osobliwie, kto mię w czym pewniejszymi dowodami podeprze, ponieważ to i Cromerus Długossowi i Wapowskiemu i inszym i ja sam Miechowiuszowi, Bielskiemu &c. uczynił.

Wszakżem ja z łaski Bożej na każdy dowód kilka, a czasem kilkanaście historików, miejsc, capitula, folia, rozdziałów znosił z wielką trudnością, do zbiccia i podparcia przytrafiających się wątpliwości. A ku potwierdzeniu prawdy nie ważyłem się targać na żadnego z gołym piórem, ani płonnymi słowy, jak to niżej każdy obaczyć łaskawie czytając może.

I teraz proszę o to i wyzywam onymi słowy Didony pomściciela pracy mojej, do takiegoż w którymem się ja długo poccił boju i zawodu: *Exortare aliquis nostris ex ossibus ultor*. Pomści się kto raczy i po śmierci mojej, nie mogli za żywota, tego czego tu komu dostawać nie będzie, lecz nie gołymi, jak Zoilus słowy, ale ruszywszy tak jako ja głowy, ponieważ w teje cenie papir, incaust i pióro każdemu jakom sam kupował zostawuję.

A iż pospolicie mówią, lepsza szkodka niżli szkoda, a zamierzenie lżejsze niż uderzenie, dla tego abych tak wielkiej, trudnej, a długo pracowitej roboty lekce a bez rozsądku na światło nie puścił, wydałem był naprzód Tablicę roku 1577 drukowaną, nie z mniejszym ruszeniem mozgu, której jest tytuł Zwierciadło Kroniki Litewskiej, gdzie naprzód wywód narodu Litewskiego, prawdziwe genealogije, żywoty i wszelkie postęпки tak w domu jako na wojnach książąt Litewskich i królów Polskich z nich od Jagęła idących dowodnie w swoich kołach każdego wyraził. Tamżem też umyślnie puszczając uszy między ludzie wspominał niektóre domy i familie słacheckie, w których gdym z daleka usłyszał nieco być przeciwnego historii, a iż też mało albo nic nienależały do porządku tych ksiąg, a tam w Tablicy po stronach były przydane, jako zaszkodne appendices, tedym ich też jako uszłe, a niepożyteczne gałęzi

i niepłodne zielska, kossą naostrzoną historiej prawdą z tej winnicy naszej wyciął, a pożytecznym i owoc dającym latorostkom miescem uprzętał; wszakże wywód narodu Litewskiego, successie i genealogie xiążąt, wojny i przeważne ich bitwy, tam w tej Tablicy naszej prawdziwie, dowodnie i jasnie, każdy najmniej biegły w historiach obaczy i o pilności mojej, żadnego moziem przedtym niekuszonej, da sprawiedliwy rozsądek, jakoż widzę, już dwa nowotni tej mojej tablice naśladować i wiele z niej a jawnie wyjąwszy, w swoje pisanie nakładli, bo im to już snadnie przychodzi, czegom ja, Bóg lepszy świadek, z wielką trudnością dostąpił, ponieważ żaden przedemną tą drogą niechodził.

A iżem, kilka bitew znaczniejszych, tak Ruskich z Węgry, też z Litwą i z Polaki, jako Jagelowych, Witołdowych i Kazimierzowych z Krzyżakami i z Tatary, i Władisławowej z Turki pod Warną &c. w tej historii wierszem napisał, tędym to uczynił nie inszym umysłem, jedno dla skuteczniejszego wyrażenia bitwy i prawdziwej jako się toczyła rzeczy, ani tej ani przeciwnej stronie folgując, ale trybem prostym historią prowadząc, czegom kładł świadectwa jawne na margines z łacińskich Kronikarżów. Też po długiej a tęskliwej pracy w pisaniu prostej oraciej, czasem gdy nie było czym inszym, cieszyłem się *poesi innata* opisując wierszem właśnie a prawdziwie mężów zacnych dzieje, nie Homerusowymi ani Wirgiliussowymi i Owidiussowymi zmysłami rzecz zdobiąc, ale prostym gościńcem prawdziwą historią prowadząc, co i Ennius opisując sprawy sławnie dzielnych Scipionów w Africe i Archias poeta wojnę Luculusową z Mitridatessem królem Pontskim i Marryussową z Cimbrami &c. i Lucanus w wierszach swoich o Rzymskich wojnach czynił, o którym iż wierszem prawdziwie historią i wojny jako się toczyły opisał, jeszcze i dziś jest wielka zwada i gadka między grammaticami, jeśliby go poeta, jeśli historikiem słuszniej mianować mieli. Bo poetowie z niejakiego Boskiego natchnienia wiersze czyniąc, skuteczniej prawdę rzeczy niż prosty orator wyrażają. Jako o nich Plato, on Boski Philosoph, dał swój rozsądek mówiąc: *Omnes itaque carminum Poetae insignes non arte, sed divino afflatu omnia ista Poemata canunt*, a na drugim miejscu: *Poetarum administrandis peragendum, ii namque nobis tanquam patres atque duces sapientiae sunt*. Tenże *de legibus Divinum enim Poetarum genus est, diis agitur & sacros concinit hymnos, unde vera passim cum Musis, atque gratius tangere solent*.

Plato de poetis.

Tenże na drugim miejscu: *Prudentiae & aliarum virtutum genitores sunt omnes Poetae &c.* Niewspominam tu zalecania poetów z Ciceronowej oraciej; *pro Archia Poeta*, ani Ovidiusa, .lib. 1, *Amor. & Ele. 10, Ele. 15, lib. 3 Artis, Pastorum 6. Amor. 3 Tibullum lib. 1, Horat. 4, carm. &c* Abowiem:

*Scinduntur vestes, gemmae franguntur, & aurum
Carmina quam tribuent fama perennis erit;
Carmine fit vivax virtus expersque sepulchri
Dignum laude virum musq̄ vetat mori.*

Zje mól szaty, łamią się perły, złoto ginie,
 Lecz sława, którą wiersz da, na wiek wiekom słynie,
 Wierszem jest żywa cnota, nie zna w grobie krzywdy,
 Nie dadzą umrzeć wiersze godnym mężom nigdy.

Tymże sposobem i wiersze nasze, któreśmy tu o niektórych bitwach znacznych w tej historii położyli, nic inszego, jedno godnych mężów i xiążąt godne pamięci wiecznej dzielności, prawdziwie i szczerze nic nikomu nie przydając, ani uwłócząc wysławiają i nienajdzie tam żadnej namniejszej rzeczy, któraby według własności historii pewnymi a istotnymi dowodami ugruntowana i podparta niebyła.

A iżem około założenia fundamentu tej naszej z natchnienia Bożego przedsięwziętej historii tę przemowę do W. M. począł, tedy już teraz ku temu przystępuję, nie własnym siłom, które są bardzo mdłe, ani wyschłemu i mialkiemu mozgowi ufając, ani się słabymi zmysłami rozumu dziurawego podpierając, ale darami Bożymi, który natchnie gdzie, kiedy i kogo raczy, posilony i pobudzony, któremu ja wszystko i jego nieprzebranym skarbowi przypissuje i który Mojżesza zająkliwego od trzody, Saula od osłów, Dawida od owiec, Piotra od sieci i od garbarstwa, Pawła od żołnierstwa i od roboty namiotów i tkactwa, a u poganów Balaama od rolej, a u Rzymian chłopka prostego Waticana także od rolej Reatińskiej, co i Seneca, Epistola 7 ad S. Paulum, & Teophilum pisząc wspomina, Pan Bóg wszech rzeczy hojny dawca, do wielkich a poważnych urzędów swoich sprawowania dziwnym foritowaniem wezwał. Którego teraz i my wzywamy, jako świętego wszelkiej mądrości Pana, aby wspomoc ułomne ubóstwo i krewkie niedostatki nasze, natchnieniem swoim raczył, abyśmy nic zdrożnego, nic gwoli albo temu albo owemu narodowi przypisanego, albo ujętego, nic coby pewnymi dowodami, i własną a gołą historią służącej prawdą podpartego i ugruntowanego nie było, nic dawności czasów uwłaczającego, albo opuszczonego w ten nasz script niewnosiły, ale według miarki i talentu od tegoż Pana Boga zwierzonego, który sam jest świadkiem trudno ustawicznej pracėj, chęci i szczeroci naszej, aby prawdziwym porządkiem, dowodnym tribem, pióro nasze sobie gościniec prosty torowało, nie skłaniając się w lewo, ani w prawo, a ostatek W. M. swoim Miłościwym i łaskawym Panom, a wdzięcznym Czytelnikom na sprawiedliwy rozsądek, podaje, ofiaruje, zalecam i na wieczną potomną pamiętkę i upominek szczeroci mojej uprzejmie i życzliwie przypissuje. Których klejnotów ani zazdrościwa dawność wieków, ani wiatronogich czasów odmiennosci i częstych przygód nawałności zagasić, za pomocą Boga wszech rzeczy najgruntowniejszego fundamentu, nie będą mogły. A zatym :

*Vivite felices si quid mea carmina possunt,
 Nulla dies unquam, memori vos eximet aevo.*

Exod. cap. 3.

1. Regum 9.

ib. 16 et 17.

O. Pietrze 3.

Math. 4.

Mar. 1. Luc.

3. Joh. 1. Act.

4. O Pawle

czitał Act. 22

23. 34. ad

Philip. 3. Ac-

to. 9. 20. ad

Gal. 1 etc. 1.

Cor. 1. O Bala-

amie Num.

me. 24. 31. 2.

Petri 25.

Bo i Łacińskim językiem, jeśli mi Pan Bóg mdłego żywota przedłuży, ty rzeczy których już mam początek niemały, wydać dostateczniej myślę, aby i do onych krain, których dla dalekości granic zbroja i strzały Litewskie dosiędz nie mogły, sława dosięgnęła i dzielność tak zacnych xiążąt rozgłosiła, ponieważ po wszystkim prawie świecie łacińskie pismo jest w używaniu, ale i Niemieckim językiem spodziewam się w rychle będą wydane.

A tę Przedmowę, nie do którego jednego albo kilku senatorów, ale do wszystkich W. M. obecnie dla tegom dostateczniej uczynił, aby ta jedna W. M. wszystkim przynależała, ponieważ pewne części tej naszej pracowitej i nakładnej pracy, na kilkonaście ksiąg i ich capitulla rozdzielone, osobliwie zaś pod imiona Waszych M. przypisać umyślił, na znak uprzejmej chęci mojej i abych tym imiona i zawołanie dzielnych familij W. M. wieczno trwalej, a na wsze strony nieskończonych czasów głośno brzmiącej sławie poświęcił i do wiecznego historij skarbu, który się rdze, molu i złodzieja nie boi, na potomne świadectwo zachował.

WŁADOMOŚĆ

O ŻYCIU I PISMACH

Macieja Strykowskiego.

Przypisać to należy szczególnemu trafowi, że Strykowski, który był tak troskliwym aby potomność o wszystkich sprawach jego wiedziała, który i w wolnej i w wiązanej mowie wypadki swojego życia do pamięci przyszłej podał, który częstokroć urywa wątek opowiadanych przez siebie dziejów aby o błahym jakim osobistym szczególe napomknąć, tak się w oczekiwaniu swoim zawiódł, że właśnie wbrew zostawionym wyraźnym i pewnym o sobie wiadomościom, późniejsi pisarze, jakby na przekór, autobiografią jego wielu wymysłami skazili. Piérwszy do tego powód dał Starowolski, który układając dzieło swoje: *o uczonych Polakach*⁽¹⁾, w czasie jeszcze blizkim życia Strykowskiego, większą niż kto inny miał łatwość uzupełnić lub sprostować to, co autor o sobie powiedział, dodać wiadomość o późniejszych wypadkach jego życia, oznaczyć rok zgonu, ocenić prace już dokonane i te które mógł po sobie zostawić, a przez to wywiązać się z długu jaki późniejsi uczeni względem poprzedników swoich zaciągają; lecz Starowolski, ze zwykłą polygrafom skwapliwością, nie dał sobie nawet czasu do uważnego przeczytania przedmów Strykowskiego. Na pamięć wciąga go w poczet uczniów akademii krakowskiej, wyprawia dla doskonalenia się do Lipska, zaznajamia z najznakomitszymi mężami Włoch, Niemiec i Francyi, mieści na dworze Zygmunta Augusta i porucza mu straż archiwum krajowego, nakoniec wylicza gromadnie jego dzieła, i pochwalnym epigrammatem przez Jakóba Vitelliusa ułożonym kilkunastuwiérszową biografią jego zamyka. W inném dziele, podobnie nawiasem o Strykowskim wspomniawszy, wystawia go jako człowieka znającego świat i ludzi, dowcipnego, i który krotofilnemi wyskokami umiał rozweselać srogiego zkadinał hetmana w. lit. Jana Chod-

¹ Simonis Starovolsci, Scriptorum Excellentissimorum, s. centum illustrium scriptorum Poloniae Elogia et Vitae. Wrocław, 1733, 4°, str. 49.

kiewiczza (1). Lubo w całej powieści Starowolskiego tyle jest błędów ile wyrazów, piszący jednak po nim nie wahali się bez rozbioru ich powtarzać. Mitzler de Kolof (2) ani jednego słowa nie zmienił; Franciszek Bohomolec (3) też same wymyślone szczegóły o naukowych po akademiach pielgrzymkach zatrzymał, a nadto miejsce urodzenia błędnie wskazał; Juszyński (4) podobnie Strykowskiego do Krakowa i Lipska na nauki posyła i sekretarzem go królewskim czyni; a Gerard Gley (5), znajomy w literaturze naszej z wydanej podróży po Polsce i jak tłumacz żywota Jana Tarnowskiego, podając do biografii powszechnej wiadomość o Strykowskim, czerpie z Mitzlera, ale to go przynajmniej usprawiedliwia, że starał się powagę swoją sprawdzić: lecz napróżno i w Paryżu i po bibliotekach niemieckich i w samej Polsce Kroniki Strykowskiego szukał, musiał więc przestać na niepewnym źródle które przytacza. Tak do ostatnich czasów te błędy przetrwały: świeżo dopiero dwaj znamienici pisarze wystąpili z wybornymi rozprawami o Strykowskim (6); łatwo więc już będzie, zwłaszcza wzięwszy w pomoc postrzeżenia Brauna (7), Niesieckiego (8), Bentkowskiego (9) i Gołębiowskiego (10), ułożyć, jeżeli nie zupełną, to przynajmniej dostateczną i wolną od błędów wiadomość o jego życiu i pismach.

Maciej Strykowski, Osostewiciusz, Praeconides (11), herbu Leliwa, urodził się w Strykowie (12), roku 1547 (13), z ojca Jakóba (14). Świątyni był niegdyś dom z którego pochodził; w odległej starożytności przodkowie jego zwali się Osostowie (15), a lubo znane dotąd dokumenta tego rodowego nazwiska nie wymieniają, musiało jednak istnieć, kiedy Strykowski dla zachowania jego pamięci *Osostewiciusem* się pisze; może późniejsze badania odkrywają którego z członków tego domu. Jaką kolejną

¹ Starowolski, *Sarmatiae Bellatores*, wyd. 1733, str. 133. ² *Historiarum Poloniae et M. D. L. Collectio magna*. T. 1, str. 36. ³ W przedmowie do wydania r. 1766 Kroniki Strykowskiego. ⁴ Dykcyonarz poetów polskich, 1820, T. II, str. 213. ⁵ Ob. o nim: *Biographie nouvelle des contemporains &c. Paryż. 1822*. T. 8, str. 179. Dzieła jego z rzeczami polskimi związek mające są: a) *Voyage en Allemagne et en Pologne avec des notes relatives à l'ambassade de M. de Pradt à Varsovie. 1815—1817*. 2 voll. in 18°. b) *Vie de Jean Tarnowski trad. du polonais, in 18m tomie: Annales des voyages*. c) Wiadomość o Strykowskim w tom. 44, str. 84. *Biographie universelle de Michaud*, I. 1826. ⁶ J. I. Kraszewski i Ign. Daniłowicz. ⁷ *De Scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis. Coloniae 1725*, str. 36. ⁸ T. IV, str. 220. ⁹ *Hist. lit. Polsk.* T. 1, 350 dd.; T. II, 632, 700, 702, 718. ¹⁰ Gołębiowski Łuk. *O Dziejopisach Polskich* str. 102. ¹¹ Józef Muczkowski w wydaniu biblioteki historyków, prawników &c. polskich J. J. Zaluskiego, Kraków 1832, na str. 67. tak objaśnia nazwanie *Praeconides*: „Epitet (złożony) z wyrazu łacińskiego *praecipium* (chwała) i greckiego *ado* (śpiewam); podług analogii powinno być *praeconites*, głosiciel chwały.” Mozeby dawne akta łęczyckie okazały że Jakób Strykowski był woźnym sądowym, albo synem woźnego, a tak nazwisko Praeconidesa znalazłoby prostsze tłumaczenie. ¹² Miasto w gubernii warszawskiej, obwodzie rawskim. Ob. tabelę miast, wsi, osad król. *Polsk.* Warszawa, 1827, T. II, str. 204. ¹³ Sam to o sobie mówi w napisie umieszczonym nad wizerunkiem swoim na czele Kroniki, naznaczając sobie lat 34 wieku w r. 1581. ¹⁴ Ob. podpis na przedmowie do Melchiora Giedrojcia. *Kronika* T. I, str. 26. Wszędzie przywódcę niniejsze ostatnie wydanie. ¹⁵ Niesiecki z nazwiska rodowego *Osost*, zrobił miasteczko dziedziczne *Osostów*, mające leżeć w województwie łęczyckim; Bohomolec (w przedmowie) *Osostów* na wieś przekształcił, niewyrozumiawszy dobrze wierszy 4, 5 i 6 biografii rymowanej. Ani miasteczka, ani wsi *Osostowa* w całym dawnym województwie łęczyckim nie ma.

Osostowie przybrali nazwisko Tulków? niewiadomo: lecz że już w pierwszej połowie XV wieku, posiadając Stryków, Tulkami ze Strykowa czyli Tulkowskimi się zwali, o tém i sam Maciej Strykowski w przypisie do początkowych wierszy rymowanej swojej biografii wspomina, i podpis jednego z nich *Thulk de Strykow* czytamy między świadkami na traktacie pokoju zawartego w Brześciu d. 31 grudnia 1436 r. między Władysławem III, a W. Mistrzem Krzyżackim Pawłem de Russdorf (!). Tulkowe albo zmienili nazwisko swoje na Piorunowskich, albo, co podobniej, dziedzictwo Strykowa do innéj dzielnicy, od Piorunowa Piorunowskimi zwanéj, przeszło. Wszakże ci ostatni wcześniej podupadłszy, musieli Stryków odprzedać Mikołajowi z Kurozwęk wojewodzie lubelskiemu, po którego zgonie w 1505, gdy nieletni spadkobiercy znajdowali się pod opieką Jana Łaskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego i brata jego Jarosława wojewody sieradzkiego, ci w r. 1512, w dniach 26 listopada i 4 grudnia pozostałość nieuiszczonéj za dziedzictwo Strykowa opłaty zapewnili osobnemi umowami na rzecz Jakóba z Piorunowa Piorunowskiego (2). Później, syn Jarosława, tegoż imienia, Jarosław Łaski, wówczas krajczy koronny a następnie podobnie wojewoda sieradzki, ożeniwszy się w 1521 z Anną na Rytwianach Kurozwęką, Stryków odziedziczył (3), lecz dzieląc się z bratem swoim Stanisławem dobrami ojczystymi w r. 1531 lipca 8 w Krakowie, to miasto z przyległościami na rzecz jego ustąpił (4). Co Strykowski w przedmowie do panów koronnych i litewskich pisze (5): że od Łaskich Stryków przeszedł do Maskowskich, tego objaśnić nie umiem. bo tylko znajduję, że Mikołaj Łaski krajczy nadworny koronny w r. 1566 stycznia 12 sprzedał tę majątność w Wilnie za 50,000 zł. Wojciechowi Piekarskiemu skarbnikowi łączycykiem (6); chyba później od Piekarskich Maskowscy ją nabyli.

Strykowskiemu z dawnego dziedzictwa przodków nic prócz nazwiska nie zostało i tylko wątleńmu składowi ciała był winien, że niezdolnego do ciężkich prac rolniczych ojciec oddał w 1544^m a siódmym roku życia do bliskiej szkoły w Brzezinach (7). Dwa lata piérwéj o mało że nie zginął z utonienia w wielkim stawie strykowskiim. Martwy i zsiniały, nierychło z wody doarty, już leżący na marach, płaczem rodziców, modlitwami pospolitego ludu, kadzidłem, a szczególniej uderzeniem we dzwony kościelne ocucony, powstał zdrowo i wrócił do domu, tylko z przestraschu tydzień mówić nie mógł (8). W Brzezinach w 14^m roku życia powtórnie cudem niemal uniknął śmierci, gdyż urwany dzwon tak silnie uderzył go w głowę, że za nieżywego podniesiony, lubo później wyzdrowiał, jednak całe życie był zająkliwym (9). Do szesnastego roku, t. j. przez lat dziewięć

¹ Voll. Legg. T. I, str. 129.

² Ob. metryki kor., księga 26, lit. RR. fol. 179. i 189.

³ Tamże, księga 37. lit. BB. fol. 107, 167.

⁴ Tamże, ks. 47, lit. LL. fol. 27 v.

⁵ Przedmowa XXXVI str.

⁶ Metryki kor., księga 100, lit. XF. fol. 131.

⁷ Wiersz 31 i dd. Biografii rymowanej. Wzmianka że ta szkoła była dla Strykowskiego Padwą i Bononią, zmyliła Starowskiiego i data powód że przypisał mu osobiste stosunki naukowe z Manucyuszem, Robertellim i t. d.

⁸ Biogr. rym.

wiersz 11—20 i Kronika T. II. 349.

⁹ Biogr. rymowana, w. 35i Przedm.

str. XXXVIII.

ćwiczył się w naukach, a biorąc miarę z dzieł które później wydał, przyznać należy że czasu naprózno nie strwonił, i dziwić się że tyle mógł postąpić w małej szkółce zkądinąd nawet nieznaną. Zdaje się że dwa lata jeszcze ocięrał się o dwory znaczniejszych panów, bo mając lat ośmnaście chcąc doświadczyć żołnierskiego chleba, zapalony nadto żądzą podrózwania, wybrał się w 1565 do Litwy; najpodobniej że go tam zawiózł Piotr Czarnkowski, bo sam wspomina że pierwszy raz udając się do tego kraju, gdy gwałtowna powódź poznosiła promy, musiał się przez Bzurę pod Sochaczewem przeprować z *Panem Poznańskim* na *czółnach* i *złobach* (1). Gdzie mianowicie przebywał do Litwy przyjechawszy, wiedzieć trudno, bo chociaż w jednym miejscu pisze (2) że kilka lat żołniersko na Witebsku służył, później jednak ściślej czas oznacza, iż tylko półtora roku, do 1573, w tym zamku zostawał, na którym rotmistrzował Aleksander Gwagnin z Werony (3). Nim więc jeszcze wszedł pod jego chorągiew oswoił się z pismem i językiem ruskim, co mu później tak pomocnym być miało, oraz wydoskonalił się w miernictwie i rysunku, w którym biegłość do wysokiego stopnia musiał posunąć, kiedy nie wąpił, że zdejmowane przezeń widoki z przyrodzenia, farbą i złotem ozdorbione, wyżywićby go w potrzebie mogły (4). Obfite jeszcze wówczas po znakomitszych domach zbiory latopisców litewskich i ruskich naprowadziły go na myśl ułożenia dziejów Wielkiego Księstwa, które, mimo złączenia swego z Koroną, mimo prace Długosza, Miechowity, Wapowskiego oraz spółczesnych Kromera i Bielskiego, zupełnie jeszcze były nieznanne. Odtąd Strykowski wszystkie chwile skierował ku wielkiemu przedsięwzięciu mającemu stać się i przedmiotem i celem całego życia. Nauczył się po litewsku (5), słucał pieśni i zbierał podania gminne, bo z nich tylko mógł powziąć wyobrażenie o Litwie pogańskiej; starał się zwiedzać pograniczne prowincye, oglądać pola bitew, dawne mogiły, wyorywane w nich oręże, ważniejsze horodyszczca, zamki, cerkwie, grobowe kamienie, nakoniec wizerunki wielkich książąt. Zapewne nie wszystko wymienił co widział, ale że na przedmioty z którymi wiązały się wielkie pamiątki bacność zwracał, o tém z wielu miejsc jego kroniki przeswiadczyć się można. W 1573 r. puścił się Dżwiną na strugu w towarzystwie kilku żołnierzy do Dünamünde, poznał szczegółowie Inflanty, ich stolicę Rygę, Kokenhaus; w czasie żeglugi czytał wyryty napis ruski na kamieniu, wskazany sobie przez jakiegoś kupca Dziśnieńskiego (6), zastanawiał się nad zwaliskami Łukomli, z której za jego czasów horodyszczce tylko pozostało (7); przebiegał pobojowisko Iwańskie gdzie kości poległych jeszcze nieopgrzebione znalazł (8); w zbrojowniach ryskiej i wileńskiej oglądał pierwsze rusznice po wynalezieniu broni palnej (9), a w Werkach uderżyły go staroświeckie tarcze, miecze, przyłbice i t. p. rozwieszone po ścia-

¹ Kron. I. 339.

² Przed. str. XXXVII.

³ Kronika II. 109.

⁴ Biogr. rym. w. 195 dd.

⁵ Kronika I. 148, II. 149.

⁶ Kronika

I. 241, II. 407. Porówn. rycinę tego pomnika i jego opisanie przez A. Platęra, w Rubonie wydawanym przez Kaz. Bujnickiego; rok 1842. T. II. str. 37—48.

Kronika II. 75.

⁸ Tamże II. 415.

⁹ Tamże 385.

nach biskupiego dworu⁽¹⁾. W samym Witebsku przechadzał się jeszcze po niezupełnie zniszczonych komnatach Olgierdowskiego zamku, nim go za Stefana Zbaraskiego i Stanisława Paca wojewodów miejscowych przekształcono⁽²⁾, a w dawniej cerkwi widział spóczesne wizerunki Olgierda i jego małżonki Julianny⁽³⁾.

Czas pobytu Strykowskiego w Witebsku, przypadając na lata w których trwogi pograniczne ucichły, sprzyjał jego wycieczkom i pozwolił mu oddać się wyłącznie historycznym badaniom. Od końca bowiem 1570 r., kiedy staraniem Jana Krotowskiego wojewody inowrocławskiego i Mikołaja Talwojsza kasztelana żmudzkiego rozejm w Moskwie stanął, aż do zgonu Zygmunta Augusta, Litwa głębokiego używała pokoju; wtenczas-to Strykowski pracował nad swoim opisaniem Sarmacyi Europejskiej, które przywłaszczył sobie Aleksander Gwagnin, jak o tém niżej powiemy. Dawniejsze lata żołnierki, niewiadomo gdzie spędzone, były pełne niebezpieczeństw, bo wojna nieustannie wrzała, a Stanisław Pac, Roman Sanguszko, Jan Chodkiewicz, Jerzy i Krzysztof Zenowiczowie, nakoniec Filon Kmita ani na chwilę granic odstąpić nie mogli⁽⁴⁾. Czy to skromności Strykowskiego przypisać mamy, czy chorągiew w której służył spokojne stanowisko miała, dosyć, że nigdzie o osobistych przewagach swoich nie wspomina; chyba do téj epoki odniesiemy wzmiankę o trzykrotném niebezpieczeństwie pojmania od wojsk moskiewskich, raz nad Dźwiną za Ulą, drugi raz na czasnickich polach, trzeci raz nakoniec niedaleko twierdzy Suszy⁽⁵⁾.

Zgon królewski i zwołany sejm elekcyjny był powodem powrotu Strykowskiego do Polski. Sam uwiadamia, że w 1572 r. znajdował się w Lublinie⁽⁶⁾. Czy był w Krakowie w czasie wjazdu Henryka Walezjusza z pewnością twierdzić nie można, a choć wydany przezeń jego opis naprowadza na ten domysł, przecież w nim o sobie jako obecnym nigdzie nie wspominał. Po ucieczce króla, zgromadzone stany na zjeździe warszawskim (10 września 1574), załatwiając gwałtowniejsze sprawy kraju, postanowiły wyprawić poselstwo do Carogrodu. Najbliższym do tego powodem były zaburzenia wołoskie⁽⁷⁾. Bohdan gospodar tego sąsiedniego księstwa sprzyjał Polakom i otaczać się nimi lubił; siostrę swoją wydał za Kaspra Paniewskiego a sam zamysłał pojąć Jadwigę Tarłównę. Te związki z Polakami obrażały Wołochów, poczęli więc zamyslać o zmianie rządu. Na dworze tureckim znajdował się wówczas (1572) Iwonia, człowiek niewiadomego rodu; jedni go za syna gospodarza Stefana spółzonego z nałożnicy, inni za zbiegłego z Mazowsza szlachcica mieli. Znajomy był i w Polsce, bo r. 1561 podczas sejmku w Lublinie widziano go w orszaku domowników Jana Firleja marszałka w. kor. Z nim

¹ Kronika, II, 89.   ² *Tamże* II, 109.

³ *Tamże*, II, 58.   ⁴ *Tamże* II, 416. 417.

⁵ Alber-mowa str. XXXVIII   ⁶ W przypisie do wiersza 110. Biogr. rym.

⁷ Albertrandii w znajdującym się w moim zbiorze rękopiśmie: *Iter Italicum*, wymienia, że między rękopismami Vatic. Ottob. podliczbą 1142 w Miscellanea Hugonis Blotii, znajduje się: Oratio legati Turcici ad Polonos Varsaviae congregatos. XI Septembris 1574. Zapewne ta mowa dokładniej objaśniłaby mogła obustronne stosunki.

więc niechętni bojarowie porozumiewać się zaczęli; zachęcają go aby z wojskiem do kraju wkroczył, a wnet i hospodara i brata jego Piotra związanych w ręce mu wydadzą. Za zgodą Porty, zebrawszy około 20,000 Turków, Greków i Serbów, Iwonia przybywa. Skoro wieść o tém gruchnęła, wnet Zygmunt August rozkazał Krzysztofowi Dzierżkowi zalić się przed Selimem, iż Bogdana, wiernego sułtanowi, przyjaznego Polsce, Iwonia zamierza wyzucić z panowania. Odpowiedź nie była zaspakajająca, bo utrzymywano że Iwonia jedynie w sprawach kupieckich udał się do Wołoch. Gdy zatem z jednej strony przywłaszczyciel przymusem i zdradą zwiększa liczbę swoich stronników, z drugiej Bogdan, udając się osobiście o pomoc do Polaków, 16 lutego 1572 kraj swój opuścił. Iwonia Jassy zajął, Turcy płądować okolicę zaczęli, na skargi okrucieństwem odpowiadano; nowy władzca ścinać, na pal wbijać, wzroku pozbawiać, ze skóry żywcem odzierać, nosy i uszy obrzynać rozkazał każdemu, ktokolwiek odważył się na ucisk sarknąć. Prócz tego, wydał zakaz aby nikt bez jego pozwolenia najmniejszej własności, z której podatki pobierano, nie sprzedawał; i rzecz dziwna! ta srogość tak dalece lud Wołoski czy zniewoliła, czy przywiązała, że nie tylko Iwonii ze ślepym posłuszeństwem ulegał, ale w chwili odmiany szczęścia dzielnie za jego dostojęństwo walczył. Tymczasem Bogdan Zygmunta Augusta o wsparcie błagał; dawne przymierze z Turcyą nie pozwoliło królowi jawnie wystąpić, posłał więc tylko Andrzeja Taranowskiego do Carogrodu, aby sułtana Bogdanowi przejeżdżał, niewzbraaniając wszakże Mikołajowi z Mielka na swoją rękę mu pomagać. W 1300 ludzi przebranego wojska wszedł Mielecki do Wołoch. W pierwszej utarczce Stanisław Lanckoroński oddział Turecki znosi, Polacy ku Jassom dążą; lecz zrozumiawszy wielkość sił nieprzyjacielskich, z rozkazu wodza cofnąć się musieli ku Chocimowi, którąto twierdzę Marcin Dobrosławski wiernie Bogdanowi zachował. W odwrocie ścigani przez Turków i wyzywani na rękę mężnie się odcinali. Mielecki, widząc nierówność walki, radzi Bogdanowi wyprawić posła do Iwonii dla układów, ażali nieudaje się go skłonić do dobrowolnego ustąpienia z gospodarstwa; na tę posługę nastęcza mu Jana Radeckiego własnego domownika; lecz Iwonia z pogwałceniem prawa narodów posła w ręce Piri Czau-sza wydaje, ten zaś jako wziętego w bitwie jeńca polskiego do Carogrodu odsyła, gdzie mimo starań Andrzeja Taranowskiego i Krzysztofa Dzierżka skazany został na galery, gdyż sułtan oburzony był na Polaków za zbrojne wdawanie się w sprawy wołoskie. Wojna zdawała się być nieuchronną, lękano się wtargnienia Tatarów, Mielecki tylko o odwrocie myślał; skoro zatem Iwonia hetmanowi kor. Jerzemu Jazłowieckiemu oświadczył, że pragnie pokoju z Polską, wnet Chocim oddać mu rozkazano. Wprawdzie żądał jeszcze Iwonia wydania sobie Bogdana i brata jego Piotra, lecz ten ostatni tylko znajdował się we władzy hetmańskiej. Bohdan uciekł do Austrii, z kąd przez Niższą Saksonią morzem udał się do Moskwy. Z początku jak krewnego Iwan Groźny gościnnie przyjął, lecz później gdy wpadł w podejrzenie odstępstwa od cerkwi wschodniej i sprzyjania

nauce Lutra, żywcem zaszytego w worze utopić rozkazał⁽¹⁾. Piotr odwieziony do Stambułu miał umrzeć z trucizny. Niedługo Iwonia cieszył się spokojnem dzierzeniem władzy, sąsiedni gospodar multański pracował nad jego zgubą; w tym samym dniu kiedy Henryk Walezyusz koronowany był w Krakowie (27 lutego 1574), stanął w dywanie jasskim czausz z fermanem domagając się podwójnego haraczu, t. j. 120,000 czerw. zł. Iwonia posłuszeństwo wypowiada i bojarów do powstania zachęciwszy, wyprawia poselstwo do Henryka błagając pomocy. Rzeczpospolita wsparcia odmawia, ale poseł wołoski udaje się do kozaków, którzy pod dowództwem Grzegorza Świerczewskiego natychmiast oświadczyli gotowość i łączą się z Iwonią. Spólnymi siłami we trzech bitwach gromią Turków, mszcząc się nad hospodarem multańskim wkraczają w jego posiadłości, Braclaw, Bender i Akkerman pustoszą, lecz Turcy ze świeżem stutysięcznym wojskiem i stu dwódziesięciu działami nad Dunajem stanęli, dowódcę Chocima Jeremiasza Czarnawieckiego darem 30,000 czerw. zł. przeciągnawszy na swoją stronę, pod Oblucicą w Bulgaryi staczają walną bitwę. Trzy dni chwije się zwycięstwo, nakoniec Iwonia zawarowawszy bezpieczeństwo swojej osoby, przebaczenie dla Wołochów i wolny odwrót kozakom, podaje się Kapidżibaszy. Atoli nie dotrzymano mu słowa: zabity, zwłoki jego na cztery części wielbładami roztargane, głowę na włócznią wetknięto, później na wrotach w Bukarescie przybito⁽²⁾.

Niepewność co Turcy nadal przedsięwzją, trwożyła stany. Aby uprzędzić burzę, uproszony został udać się imieniem Rzeczypospolitej do Carogrodu Andrzej Taranowski herbu Belina, podczaszy halicki, człowiek jak Paprocki mówi: *miernego wzrostu i nauki, wszelakoż przespieczności wielkiej i serca*⁽³⁾. Jakoż musiał być znany z niepospolitej poselskiej biegłości, kiedy za Zygmunta Augusta trzy razy do Danii, dwakroć do Szwecyi i Turcyi, nakoniec świeżo podczas bezkrólewia do Moskwy był posyłany. Gdy i teraz podjął się tej posługi, w liczbie osób które mu towarzyszyć miały i Strykowskiemu umieścił. Spełniło się najgorętsze Strykowskiego życzenie: mógł nakonieczwiedzić wstawione przez bohaterów a opiewane przez poetów krainy z któremi myśl jego od dzieciństwa się oswoiła, mógł przejrzyć siedliska sławiańskie w których kolébkę swojego plemienia upatrywał, oglądać własnymi oczami zabytki starożytności i poznać urządzenia państwa, które od dwóch wieków tak przeważny wpływ na ojczyznę jego wywierało.

Na końcu września 1574 r. wyruszył w podróż⁽⁴⁾. Na samej granicy poselstwo doznało gościnnego przyjęcia ze strony hospodara, bo chociaż twierdza chocimska już nazawsze przez Turków była zajęta, jednak dozwolono utrzymywać w niej borkołaba wołoskiego dla pogranicznych

¹ Istvánfi Regni Hungarici Historia, ed. 1622. ks. 24. str. 525.

² Ioh. Lasicii de ingressu Polonorum in Valachiam, 1572. Leonhardi Gorecii Descriptio belli Ivoninae 1574. Francoforti 1578. 12°. W tymże roku wyszło w Bazylei tłumaczenie niemieckie dzieła Goreckiego przez Mik. Höniger. 4°. Stryjk. Kron. II. 197.

³ Paprocki Herby Ryc. str. 330.

⁴ Kron. II. 421.

stosunków z Polską. Dwa razy przezeń był podejmowany Taranowski i jego orszak nim się w dalszą puszczo drogę. Ciężki głód trapił wówczas Wołochy, poselstwo więc zamiast zwyczajnego gościńca na Jassy, Galacz, Bazardzik, Prawadi i Aidos, musiało udać się przez Bukowinę, Multany, Bułgarię i Tracyę do Stambułu. Strykowski, ciekawy pamiątek przeszłości, szukał w Bukowinie śladów kłeski Jana Olbrachta, i widział ogromną mogiłę i spruchniałe kości poległych w 1497 (1). W Bukareszcie przeraziła go wisząca jeszcze nad bramą głowa Iwonii (2). Między Dziurdzewem i Ruszczukiem przepawiono się przez Dunaj, na błoniach Nikopolskich sterczały przez bułgarskich chrześcian usute mogiły dla poległych za Zygmunta Luksemburskiego w 1396. Strykowski patrząc na szerokość rzeki, zdumiewał się nad Sciborem ze Sciborzyc herbu Ostoja, że mógł zbrojny ją przepłynąć kiedy uchodził z pogromu (3). Zbliżono się do Bałkanów: mieszkaniac równin unosił się nad dziką wspaniałością tych gór niebotycznych, nad wiecznymi lodami okrywającymi ich szczyty, niewstrzymanym pędem lawin, które w mgnieniu oka z drobnych garstek śniegu zmienione w potężne bryły, łamiąc lasy, trzaskając i tocząc skały, co chwila podróżnych pochłonać groziły. Pięknie maluje wrażenie którego doznał stanąwszy na ich wierzchołku, mówiąc: że niebo do skał tuż przycisnąć go miało (4). Znużenie podróżnych było wielkie; pozbyli koni, tylko za pomocą bawołów ciężary swoje przez te skaliste wąwozy przeprowadzić mogli; raniąc nogi po urwiskach kamieni, brnąc po pas w śniegach, albo tonąc w rozmięklej glinie, przebywając niezliczone spadające z łoskotem ze skał strumienie, krzepili się do wytrwałości żartami i obchodzącą w koło flaszką (5). Spuściwszy się z gór stanęli w Adrianopolu, gdzie Strykowski przypatrywał się na murze szczątkom starodawnych orężów (6); w Seliwryi oglądał zwaliska murów któremi cesarz Anastazius zabezpieczał stolicę od najazdów bułgarskich (7).

Poselstwo stanęło w Carogrodzie krótko przed śmiercią Selima II, którego pijaństwo i rozpusta w 51^m roku życia, na dniu 12^m grudnia wpezdziły do grobu. Dwódziestoosmioletni Murad III, najstarszy z synów zmarłego sultana, w dziewięć dni po zgonie ojca przybył na stolicę. Piérwszym czynem nowego cesarza było zwykłe morderstwo pięciu młodszyc braci, których zwłoki na wspaniałych złotogłowem okrytych marach widział Strykowski (8). Pogrzebiono te ofiary u nóg ojca. W kilka dni później, bratobójca zwiedził miejsce ostatniego ich spoczynku, modlił się nad nimi i płakał. Uroczyste przypasanie szabli, szafunek wielkic urzędów państwa, przyjmowanie króla Fezu i przybyłego z Indyi poselstwa (9), chwilowe zaburzenie jazdy domagającój się zaległego żołdu, święto Baj-

¹ Kronika, II. 302. ² Biogr. rym. 135. Co Strykowski mówi: że głowa Iwonii była razem zawieszona z *Drakuliną*, to jest wolność poetycka, bo więcej już niż sto lat upłynęło od zamordowania Drakuly przez Türków. Ob Hammer Gesch. d. Osman. Reiches, I. 473. ³ Kron. II. 112. ⁴ Biogr. rym. w. 274. ⁵ Tamże w. 275-304. ⁶ Kron. I. 99. ⁷ Tamże. ⁸ Kron. II. 421. ⁹ Biogr. rym. w. 183. Strykowski pisze: że *Pop Jan* przysłał swoje dary. Bajkę o tym fantastycznym książęciu, którego państwo dawni podróżopisarze raz w Indyi, drugi raz w Abissynii mieszczą, najlepiej objaśnili Malte-Brun i Mentelle, Géographie, T. XVI, str. 238.

ramu i tym podobne przeszkody, blisko trzy miesiące nie dozwoliły Taranowskiemu otrzymać posłuchania. Strykowski użył więc tego czasu na poznanie osobliwości stolicy i przypatrzenie się jej mieszkańcom. Uderzyła go między nimi mnogość Sławian, zwłaszcza między janczarami, których wojsko, za jego bytności, Murad jeszcze o 2000 ludzi z tegoż plemienia pomnożył (1). Z ciekawością przysłuchiwał się śpiewanym w zrozumiałym dla siebie języku pieśniom po bazarach, przy odgłosie serbskich skrzypiec, na cześć świeżo otrzymanych tureckich zwycięstw w Afryce, gdzie na Hiszpanach tunetańską twierdzę Goletta 22 lipca 1574 r. zdobyto (2). Śledził obyczaje ludu, upatrywał podobieństwo obrzędów których źródła w odwiecznych podaniach szukał. Dziwiło go że w Turczach obchód podobny do sobótki świętojańskiej znalazł (3); że w Wołoszech, Multanach i Bułgarii a nawet w samym Stambule obchody po zmarłych niemal także jak w Litwie spełniano; że Polakom jako gościom, lubo tego nie potrzebowali, jałmużnę przynoszono i t. p. (*). Ale więcej obchodziły go jeszcze pomniki starożytne: i w samym Konstantynopolu i w okolicach znalazł wiele marmurowych kolumn, grobowców i popielnic z napisami greckimi i łacińskimi (4), oglądał rozwaliny łuków tryumfalnych i dawnych greckich budowli, które przed 66^{cia} laty od trzęsienia ziemi runęły (5). Zdaje się że Jan Buczacki a mianowicie Krzysztof Dzierżek nakładem Zygmunta Augusta na sześć lat do Turcyi wysłany dla wydoskonalenia się w językach wschodnich, byli przewodnikami Strykowskiego na miejscu i w wycieczkach jego po Grecyi (6) i po Cykladach, przynajmniej sam wspomina że żeglując z nimi (7) po archipelagu, *od Józefa żyda księcia de Nexia z niebezpiecznością zdrowia po tém morzu się woził*. Gdy to miejsce nie dla każdego może być zrozumiałem, wiedzieć należy że w istocie znajdował się wówczas na dworze carogrodzkim jeden z tych ulubieńców szczęścia, których traf z najniższych szczebli społecznych niekiedy na szczyt dostojenstw i potęgi wynosi. Był nim Józef Nassy, urodzony w Portugalii z rodziców izraelskich; pozornie chrześcijaninem zostawszy, przybrał nazwisko Don Zuana Miquez. Jeszcze za Sulejmana I^{so}, przybyszszy jak kupiec z bratem swoim do Kostantynopola, przypadkiem poznał równie piękną jak bogatą dziewczynę żydowską i niemogąc inaczej otrzymać jej ręki, powrócił do wyznania przodków i pierwotnego nazwiska. Osiadłszy w Stambule, potrafił, już to darami pereł i drogich kamieni, już pożyczaniem pieniędzy, już dostarczaniem wina skłonnemu do pijaństwa Selimowi wówczas wielkorządcy Kutahii, wcisnąć się do takich względów przyszłego sułtana, że lud niemogąc pojąć dowodów nieograniczonego przywiązania jakie mu jawnie Selim okazywał, uwierzył krzywdzącą wieści że sam nie był prawdziwym synem Sulejmana, ale dziećciem żydowskiem podstępnie zamienionem w Haremie. Nassy jeszcze za życia ojca nastreczył był Selimowi myśl opanowania Cypru, co téż rzeczywiście

1 Kron. II. 266.   2 Przedmowa str. XXXIX. Kron. I. 310.   3 Tamże I. 137.
4 Kron. I. 150.   5 Kron. I. 310.   6 Kron. II. 337.   7 Biogr. rym. w. 202—264.
8 Kron. I. 28.

w d. 1 sierpnia 1571, po krwawym ze strony Wenetów oporze nastąpiło. Zaledwo Selim rządy objął, wnet Józefa mianował księciem wyspy Naxos, Paros, Antiparos i dalszych dziesięciu Cyklad, z obowiązkiem opłaty bardzo małego haraczu. Odtąd wpływ jego był stanowczy, pierwsze mocarstwa starały się go ujmować, nawet cesarz Maxymilian II nie wahał się własnoręcznie do niego pisać kiedy chodziło o utrzymanie przyjaznych z Portą stosunków (1). Niewątpliwie więc i ta wycieczka Strykowskiego, zwłaszcza w towarzystwie tak z rzeczami tureckimi oswojonego człowieka jak Krzysztof Dzierżek, nie mogła być bez celu. W ogólności, szczegóły poselstwa z którym Taranowski naówczas jeździł, zasługiwałyby na bliższe wyjaśnienie; możnaby je znaleźć w dzienniku Stefana Gerlacha, który od 1573 do 1578 w Carogrodzie bawiąc, pilnie zapisywał wszystkie ważniejsze wypadki pod jego okiem zaszłe (2). Im częściej wówczas Polacy znosili się z Turkami z powodu zawichrzeń Iwonii, swawoli kozackiej i tatarskich najazdów, tém ważniejszym byłoby poznanie wszystkich społecznych okoliczności.

Strykowski miał prócz tego zręczność poznać się ze znakomitym i uczonym siedmiogrodzianinem Aleksandrem Kendy. Był on właśnie wówczas w Stambule posłem Stefana Batorego. Kaspar Bekessy wspierany przez Maxymiliana dobijał się o księstwo po zgonie Jana Zygmunta Zapolya; pokonany w otwartym boju przez Batorego, chciał go ubiedz we względach sultana i wyprawił do Porty Emeryka Antalfi, aby zamiar przeciwnika w osiągnięciu rządów Siedmiogrodu zniweczył. Kendy nietylko dane sobie poruczenie szczęśliwie spełnił, lecz nadto wyjednał wstawienie się Murada za Batorym do rzeczypospolitej w blisko nastąpić mającym obiorze króla. Zbliżył się więc z poselstwem polskim, razem z niem znaczną część drogi w powrocie odbył; Strykowski z jego rozmów dla obeznania się z dziejami węgierskimi musiał korzystać, a może i później miał zręczność być przezeń zaleconym królowi, bo Kendy do najważniejszych spraw w Polsce był używany, nawet znajdował się w liczbie posłów kiedy Batory u stanów o koronę prosił (3). Jeszcze w Carogrodzie spoufalił się Strykowski z renegatem mnichem węgierskim, którego Amuratem Czauszem nazy-

¹ Hammer, T. II. str. 263, 366, 400, 432, 468. Józef Nassy umarł w końcu tegoż roku 1575.

² Gerlach, Stephan d. ältern, Gesandschaft-Predigers, Tagebuch der von Maximiliano u. Rudolpho beyderseits den Andern dieses Namens, an die Ottomanische Pforte zu Constantinopel abgefertigen, u. durch David Ungnad Freyherrn zu Sonnegk &c. glücklichst vollbrachten Gesandschaft im J. 1573-78; herfürgegeben durch Sam. Gerlachium, Special-Superintendenten in Gröningen, mit einer Vorrede Tobiae Wagneri; mit Kupf. Frankfurt 1674 in fol. str. 552. Znam to dzieło z katalogu hr. Széchényj i przytoczeń Hammera, w których wymienione są daty listów królów polskich, tudzież odpowiedzi Sultanów i wezyrów; Gerlach ważniejsze z nich w całości do swego dziennika wciągnął. I tak między innymi przywodzi dosłownie pismo Murada III do stanów kor. i w ks. lit. na str. 141 i 142, z którego pokazuje się że umieszczone teje treści pod d. 30 września 1575 r. przez Natalisa Conti na str. 577 jego dzieła: *Universae historiae sui temporis libri XXX*, wyd. Strasbursk. 1612 r. fol., jest zmyślone.

³ O Aleksandrze Kendym aryaninie, naprzód stronniku Bekessa, a później Batorego, ob. Hammera T. II. 450; Katona Stefan *Historia critica Regni Hungariae* T. 25. str. 536, 544; Fessler I. A. *Die Geschichten d. Ungern u. ihrer Landsassen* T. 7. str. 128, 130; 167; porówn. Kron. II. 394.

wa (1). Ten mu objaśniał niektóre szczegóły z dziejów i użyczał pism historyków greckich i ottomańskich mających związek z jego badaniami. Zdaje się że to był ten sam uczony tłumacz Murad, który przełożył dzieło tureckiego dziejopisa Nersiri, zwane Dzihaunuma t. j. *Widok świata*, a które Lewenklaui pod nazwaniem historii Hauniwalda przytacza (2).

Pobyt Strykowski, lubo zajmujący, nie był wolny od niebezpieczeństw; gdy raz bowiem w nocy samego jednego dwóch przewoźników tureckich przeprowadzał z Galaty do Konstantynopola i już kierowali ku Skutari aby go tam, jak się domyślał, w niewolę zaprzedać, Strykowski choć bezbronny, porwawszy trzecie wiosło, tak groźnie się im stawił, że musieli natychmiast przybić do brzegu i wysadzić go właśnie w tém miejscu, gdzie przed 12⁴ laty Dymitr Wiszniowiecki haniebną śmiercią zginął (3). Drugi raz znowu na morzu czarném burza go zaskoczyła, z wywróconym statkiem wpadł w wodę i cudem prawie ocalony został (4). Może się to wówczas zdarzyło kiedy się na dłuższą żeglugę wybrał, o której przed królem Stefanem wspomina, że Egejskie, Jońskie i Adryatyckie morze opłynął (5).

Ale czas mijał, Taranowski odprawy doczekać się nie mógł, rozmaite wieści towarzyszków jego niepokoić poczynaly; mówiono o gniewie sultana na Polaków, o zamiarze wysłania ich za morze, a gdy wszyscy sobą trwożyli, jeden Strykowski tylko się nie lękał i owszem zdawał się do wygnania wdychać, bo to dałoby mu sposobność zwiedzenia Azji: o niedostatek się też nie troszczył spodziewając się rysowaniem wyżywić (6); wszakże do tego nie przyszło: poseł, w marcu 1575, otrzymał przyjazną od Murada III odprawę, wielki wezyr Mohammed Sokolli, rodem z bośnijskiego miasta Sokola, ustnie oświadczył że Porta niechętnie widziałaby na tronie Polskim Maxymiliana Austryackiego lub cara Iwana, że przeciwnie wybór Stefana księcia siedmiogrodzkiego, lub króla Szwecyi, jeszcze ścisłej skojarzy stosunki między obudwoma państwami (7). Z utwierdzonym przymierzem poselstwo opuściło Stambul. Powrót do ojczyzny niemniej był nużący i niebezpieczny jak sama droga, bo i przeprawa przez Balkany dwa tygodnie tak zły jazdy wzięła, że jak sam Strykowski mówi: „póki dusza w ciele pamiętać ją będzie”. Zdrowie przynajmniej podróżnym służyło; 24 marca weszli w góry, a dziesięć dni czasu stracili nim stanęli nad brzegiem Dunaju (8). Strykowski z Balkanów wyjechawszy zbłąkał się był w puszczy i ledwo do swoich trafił, nie bez obawy utraty życia, gdyż po skończeniu wyprawy tunetańskiej uwolnieni do dom hajdacy i janczarowie, wszystkie gościeńce rozbojami napelnili (9). Żadne atoli znużenie, żadna obawa nie mogła go odstręczyć od szukania pamiątek historycznych; zatrzymywał się nad miejscem pogromu Karola Węgierskiego zięcia Łokietka, o dwa dni chodu od Sebinowa (10), i umyślnie zбочzył z drogi aby widzieć miejsce pogrzebu Jerzego Korjatowicza,

¹ Kronika II, 153. 221. ² Hammer, T. I, str. 22. ³ Przedmowa str. XXXVIII.
⁴ Tamże. ⁵ W dedykacyi na czele kroniki. ⁶ Biogr. rym. w. 187-200. ⁷ Hammer
T. II, str. 450 ⁸ Kronika I, 33. ⁹ Przedmowa str. XXXVIII. ¹⁰ Kron. I, 384.

którego Wołochy wezwawszy na gospodarstwo, później otruli i zwłoki jego złożyli w monasterze Wasziulskim o pół dnia jazdy za Birlutem (1).

W pięć miesięcy od wyjazdu z kraju, t. j. w kwietniu 1575 r., powróciło poselstwo, a z nim i Strykowski do ojczyzny (2). Stany zebrały się w Stężycy (3) 12 maja tegoż roku. Andrzej Taranowski złożył list Murada (4) i potwierdzone z nim przymierze, którego główne zasady były następujące: 1. Polska i Turcja będą miały wspólnych przyjaciół i nieprzyjaciół; 2. Na dzikich polach między Dnieprem, Dniestrem i Bohem żadna strona zamków budować nie będzie; 3. Kupcom obojga narodów wolny przejazd zastrzeżony; krzywdy najbliższe urzędy rozstrzygać mają; 4. Hordy tatarskie, krymskie, nohajske, białogrodzkie i t. d., od wpadania do Polski powściągnięte zostaną; 5. Niewolników posłowie polscy bez przeszkody będą mogli wykupywać; 6. Jeśliby na granicach polskich lub tureckich cokolwiek przeciwnego niniejszemu przymierzemu zaszło, to za powód do naruszenia pokoju poczytane być nie ma, ale strony porozumieją się przez posłów (5).

Strykowski musiał udać się do Krakowa, bo mając jeszcze w świeżej pamięci to wszystko co w podróży swojej widział, chciał natychmiast ogłosić jęj opisanie; jakoż już 21^{go} czerwca tegoż roku poświęcił to nowe dzieło Janowi Kostce ze Sternberga wojewodzie sandomierskiemu (6). Najpodobniej do prawdy że z Krakowa prosto wrócił do Litwy; w tęto zapewne podróż spotkała go przygoda o której na kilku miejscach wspomina. W 1576 r., w mieście którego nie wymienił, na granicy pruskiej, całe pospólstwo bez przyczyny gwałtu nań zawołało; niechcąc sromotnie uciekać zastawił się sam trzystu blisko napastnikom i bronił się tak długo dokąd oręża w rękę stawało, aż mu go z rękojęścią na ostatek ucięto; o mało życiem tój krotochwile, jak ją nazywa, nie przypłacił (7). Powtórnie w tójże drodze napadnięty był przez zbójców; w pierwszój obronie stracił tylko palec odrąbany razem z rękojęścią; w tój, nie mogąc oprzeć się piędziesięciu łotrom, zwłaszcza że trzej towarzysze jego pierzchnęli, okrutnie był zrabany, a lubo wydano mu później ośmiu zbrodniarzy na gardło, wszakże, ukarawszy ich więzieniem, wolno puścił (8). Przybywszy do Litwy wnet znalazł w zamku słuckim i siemiatyckim w domu Jerzego i Katarzyny z Tęczynskich książąt Olelkowiczów szlachetną gościnność (9) i oddał się wyłącznie dokonaniu wielkiego dzieła które przedsięwziął. Nim atoli kronikę świata ukazał, puścił wprzód (1577) między ludzkie tablicę obejmującą rodosłowy wielkich książąt i niektórych znakomitych domów litewskich. W niej zapewne musiał

¹ Kronika, II, 8.   ² Tamże, II, 421. Strykowski pisze iż wrócił po wielkiej uroczystości ta przypadła w 1575 r. na dzień 3 kwietnia.   ³ Miasteczko w gub. podlaskiej ohw. łukowskim.

⁴ Albertrandemu znajomy był ten list; czytał go w rękopismach biblioteki Barberyńskiej w Rzymie. Ob. *Her Italicum Mss.*   ⁵ Andr. Maxim. Fredro. Gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio. Dantisci, 1652, 4° str. 261.   ⁶ Księgi Bibliogr. T. II. str. 199.   ⁷ Kron. II, 260.   ⁸ Biogr. rym. w. 313, 322 i Przedm. str. XXXIII.

⁹ W przedmowie łacińskiój do książąt Jerzego, Szymona i Aleksandra Olelkowiczów wyraża: że przed pięć laty (t. j. w r. 1576), pracując nad niniejszym dziełem doznał szczerobliwości i gościnności ich rodziców.

sprostować uchybienia które w wydany przed trzema laty (1574) *Gońcu Cnoty* mimowolnie popełnił. Niedługo cieszył się tém dostojnym ordynnictwem, bo Jerzy Olelkowicz, w 1578, w sierpniu zakończył życie (1); musiał więc Strykowski szukać dla siebie innego opatrzenia i znalazł je u Melchiora Giedrojcia. Czy historyk nasz, zaszczycony przezeń godnością kanonika żmudzkiego, duchownym został, jest rzeczą wątpliwą: zwłaszcza patrząc na wizerunek znajdujący się na czele kroniki, na którym w 1581 dał siebie wystawić w sukni wzorzystej, z pałaszem w ręku, bez najmniejszego znaku nowego powołania; wszakże rozdawanie dobrodziejstw kościelnych ludziom świeckim, którzy się nauką wstawili, dość było w owych czasach zwyczajne. W połowie 1580 r. kronika już zupełnie ukończoną być musiała, kiedy czternastego lipca, na samém niemal wsiadaniu Stefana Batorego pod Połock, mógł Strykowski otrzymać dziesięcioletni przywilej na wyłączną własność tej głównej swojej pracy (2). Postanowiwszy drukować ją u Osterbergera, w tymże jeszcze roku udał się do Pruss książęcych, wioząc z sobą owoc długoletniej pracy, zaleconej stosownie do ducha czasu łacińskimi wierszami przez wileńskich jego przyjaciół, Eustachego Tyszkiewicza wojewodzica smoleńskiego, Mateusza Strzeleckiego i Bazylego Jacynicza, skądinąd nieznanych. Szeręg tych chwalców pomnożyli uczeni królewieccy Joachim Cymdarsus późniéj professor uniwersytetu (3) i Walenty Mylius. Umyslnie zwrócił drogę na Kurlandya, i od Lipawy do Kłajpedy (Memel) jechał brzegiem morza dla obejrzenia miejsc, w których podług jego wyobrażeń Palemon mógł być wylądować (4). Już szesnastego września drugą księgę w Królewcu przypisywał dobroczyńcy swojemu biskupowi Giedrojciowi (5). We dwa lata druk ukończył, a kiedy ostatnie karty kroniki wybijano, jakby w nagrodę za gorącą miłość ku Litwie której tak trwały upominek przekazywał, radowało się, na obcej stronie, pocziwie jego serce odgłosem świeżych tryumfów litewskiego oręża, zdających się wskrzeszać sławne Witołdowskie czasy!

Co się ze Strykowskim stało po wydaniu na świat kroniki w 1582 r. zupełnie niewiadomo. Starowolski wprawdzie utrzymuje że był archidiaconem żmudzkiem: musiałby więc nim zostać po powrocie z Królewca, gdyż dopisując tak często do nazwiska swojego godność kanonika (6), nie omieszkałby zapewne położyć i tego wyższego w kościele zaszczytu. Tylko akta kapituły żmudzkiej objaśniłyby mogły dalsze koleje jego życia. Spodziéwać się godzi że z wielkiej liczby światłych kapłanów téj katedry, której Strykowski był ozdobą, znajdzie się który co nie omieszka uwiadomić o wypadku miejscowych poszukiwań. Według wszelkiego jednak podobieństwa do prawdy niedługo po wydaniu głównego swojego dzieła Strykowski w młodym jeszcze wieku musiał się rozstać ze światem,

¹ Kron. II, 427.

² Przywilej dany w Wilnie, t. I, s. XXX niniejszego wydania.

³ Ob. Arnold, Dan. Heinr., historie d. königsberg. Universität. 1746, 8° T. II, 429.

⁴ Kron. II, 29, 56, 77.

⁵ Kron. I, 25, 29.

⁶ Ob. początek ksiąg

1, 2, 3, 12 i 13.

inaczej bowiem nie omieszkałby ogłosić licznych pism historycznych o których albo jak o przedsięwziętych albo już wykonanych wspomina. Zapewne przy słabym składzie ciała, doznawszy tyle przygód i w dzieciństwie i w ciągu dalszego życia, znękany żelazną pracą której część tylko posiadamy (bo inne płody jego pióra zaginęły), przy mdłych siłach i starganém zdrowiu na co się wielokrotnie żali, nie mógł nawet rokować sobie dłuższego zawodu.

O tém co Strykowski dla dziejów zrobił, wnet wspomniemy przy wyliczeniu jego prac naukowych; nie możemy atoli rozstać się z jego osobą bez dodania kilku wyrazów o zaletach które w nim jak w człowieku postrzegamy, a wobec których nikną skazy samochwalstwa i zarzuty miłości własnej na które go zbyt uczynna niekiedy gadatliwość uraziła.

Urodzony i wychowany w ubóstwie, szanował szlachetne gniazdo z którego wywodził początek; myśl ta zawsze obecna jego pamięci, była bodźcem, aby życia w powszednich zabiegach lub co gorsza w próżnowaniu nie styrał. Szczęście mu nie zdarzyło obeznać się z ogółem nauk, choćby w takim stopniu w jakim je wówczas w akademii krakowskiej lub w innych szkołach głównych wykładano. Prosto z Brzezin, gdzie w szczupłej liczbie pacholąt mógł celować pamięcią i jakakolwiek łatwością wiersza, gdzie mu śnać pochwał nie szczędzono, gdzie porównyując siebie ze spółuczniami łatwo uwierzył w swą wyższość, puścił się na świat, obierając zawód najnieprzychylniejszy wzrostowi władz umysłowych i rozszerzeniu obrebu potrzebnych wiadomości. Wpadłszy na myśl pracowania nad dziejami, nie wiedział jak się do powołania historyka usposobić; żadna rada, żadne sprostowanie nie skierowało go na właściwą drogę; czego się nauczył, wszystko był winien samemu sobie: ztąd też zarozumiałość tak zwyczajna autodidaktom. Skoro raz rzucił się w odmet pracy, otoczył kronikarzami i latopiscami, których dzieła, oprócz właściwej im względnej wartości, nic wyższego dla rozumu ani ponętnego dla uczucia nie przedstawiały, już najznakomitsze znane mu twory filozofów, historyków, mowców i poetów tyle tylko u niego ważyły, ile z nich jaki dowód na poparcie swych założeń mógł wydobyć. Podnieść jego umysł, rozwinąć pojęcia o stosunkach społecznych i warunkach bytu, przeniknąć godnością przedmiotu i natchnąć siłą podolania, było tym niepodobniej, im ogrom pracy ciężej go obarczył, im mocniej coraz liczniejsze a nieprzewidziane trudności, których wczesna nauka nie uprzętała, każdy krok jego tamowały. A więc kiedy nie miał odwagi i nie czuł potrzeby wstecz się cofnąć, kiedy jeszcze udało się mu w pisarzach wielkiej sławy, jak w Długoszu i Kromerze niejednym błęd poścignąć i poprawić, chętnie w siebie wmówił, że albo na równi z nimi stanął, albo jak pierwszy dziejopis nieznanej dotąd Litwy do wyższej nawet zasługi miał prawo. Ze wszystkich obowiązków historyka, jeden dobrze rozumiał i głęboko w przekonanie siebie wraził, że cienia nawet pochlebstwa unikać był powinien; jakoż należy mu ta sprawiedliwość, że dobrowolnie dla zjednania względów niczyjój dumie nie hołdował; nawet dedykacje

pojedyńczych ksiąg kroniki są prostém wypisaniem nazwisk i urzędów, bez zwykłych pochwał, któremi tak szczerze w jego wieku szafowano. Jawnie się w téj mierze wytłumaczył mówiąc: „Niech się żaden nie spodziewa osobliwie wychwalania rodu swego, chyba ten którego imię same historie dla jego godności sławią; nie najdzie tu żaden, gwoli czyjjej, złożonych i przydanych *uwielbieni*, nie najdzie téż coby się komu z umyślanej nienawiści ubliżyć miało, bo zachowując z pilnością całe prawa i zupełne własności historyej, nie chcę jēj zamierzonych granic gwoli żadnemu przeskoczyć (1).” I rzeczywiście, jeżeli między najdawniejszemi rodzinami, których przodkowie z Palemonem przybyć mieli, wymienił Gasztołdów i Dowojnów, nikt go nie oskarży że dla jakiego widoku to uczynił, bo wtenczas kiedy kronikę swoją ogłaszał już te imiona wygasły (2). Giedrojciom podobnyż a nawet świetniejszy początek przypisuje, w obawie atoli aby mu tego za złe nie wzięto, zastawia się widzianym przez siebie, u biskupa kijowskiego Paca, przywilejem z piérwszjej połowy XV wieku, mającym to twierdzenie wspierać (3); odwołuje się téż do pieśni gminnych w których pamiątka starożytności tego książęcego rodu przetrwała. Gdzie zaś widział że domagania się były zbyt drażliwe, tam wolał zamilczec niż otwartém zaprzeczeniem jątrzyć. Moniwidowie wywodzili się od Gedymina: naznacza im wyższy choć nieksiążęcy początek; o tych zaś co się do wspólności rodu przyznawali, oświadcza, że: „nie chcę sądzić, ani żadnej wzmianki czynić; lepiej wie każdy gniazdo swoje w którym się wylęgl, a gąsiora téż między łabędziami, choćby on był najbielszy, także dudka między kokoszami snadnie poznać (4).” Dla złagodzenia przecież tych przyostrych wyrazów i chcąc zostawić jaką nadzieję niewzmienionym, cieszy ich obietnicą osobnego w tym przedmiocie dzieła. „Kto się będzie chciał dwornie dowiedziec o tém, albo o narodach z tych familij rozmnożonych, najdzie w drugich księgach moich które o témże wierszem rzetelniej są wyrażone; wszakże, iż prosta oracya prostości ku poznaniu prawdziwej historyej potrzebuje, tedyśmy od dwornego badania w téj mierze pióro zahamowali, bowiem dziś kukulek dosyc się najdzie, które jajca swoje w cudzych gniazdach pokładają, a gdy się cudzą pracą wylęgą i dorostą, tedy i onego ptaszka, zwłaszcza wróbelka trzcinnego co ich wychował i wylęgl, oskubią i zjedzą; przetom ja takowe kukulki z tego swojego gniazda daleko wypłoszył (5).” Jakby z umysłu tłumaczy się ciemno, aby i oczekiwanie obudzić i stanowczo do niczego się nie zobowiązać. Strykowski umiał zachować bezstronność w rzeczy tak blisko obchodzącej przesady lub słabości społecznych, bo był niezależnym, bo przywykł przestawać na małym i nie upędzac się za dobrodziejstwami możliwych. Z chlubą powtarza że „pracował nie za jakim datkiem, że w tém żadnego nie nabiegał, ani téż tego ciężaru podjął chwytając i łowiąc z kąta beneficja, ani téż w tém zabiegał ani łapał jednego którego, albo

¹ Przedmowa, str. XL.
² Kronika, I, 237.

³ Tamże, I, 320.

⁴ Tamże, I, 237.

⁵ Tamże, I, 237.

⁶ Kronika, I, 237.

kilku patronów łaski mimo inszych, ani żadnego prywacie i pokątnéj woli albo rozkazaniu (będąc sobie zawsze wolnym) usługował (!).” Ta szlachetna дума sprawiła, że godności swójj nie poniżył.

Nawiedzany niebezpieczeństwami, wdzięczny niebu za wielokrotne ocalenie życia, pobożnie uwierzył że był krajowi potrzebny, a skoro w nim ta myśl dojrzała, dwudziestodwuletni młodzieniec nie uląkł się ani niedostatku, ani pracy, ani zazdrości ludzkiej; w tym rannym wieku poświęcił się dziejom, bo tak należy rozumieć to co mówi o ośmioletniém układaniu swójj kroniki, którą w 1579 kończy. Że od razu jój napisać nie mógł, że liczne podróże w téj przestrzeni czasu przedsiębrane, częste choroby, wydawanie pomniejszych książek odrywać go od głównego zajęcia musiały, że w miarę jak mu dostarczano rękopismów nieraz odmieniać i przerabiać przychodziło co już miał za skończone, to się łatwo pojmuje: lecz że mimo te wszystkie zawody i zwłoki u mety stanął, winien to jedynie mężkiej woli i wytrwałości której tak piękny z siebie dał przykład. Wolny od wszelkiej płochości wieku, wyrzekając się wygod życia, czytając nawet w godzinach posiłku, z piórem w rękę bezsejne trawjąc nocy, niełącząc się z towarzyszymi na których przed królem Stefanem narzeka że wysłużony żołd na pijaństwo i grę trwonili (2), każdą chwilę na pracę, każdy grosz oszczędzonyłożył na chowanie pacholąt przepisujących jego historiją, do której wyciągi z rozlicznych dzieł drukowanych i rękopismów urosły do takiego ogromu, iż jak sam mówi: „nie zabrałby ich na wielki wóz furmański.” Niepodobna odmówić uszanowania pamięci człowieka, który obrawszy dobrowolnie chwalebny zawód, potrafił go odbyć z taką gorliwością i poświęceniem. Jeżeli w ciągu olbrzymiej pracy i szukając rozwiązania tysiącznych wątpliwości w latopiscach, zamiast spodziewanego światła znajdował sprzeczne baśnie lub kłamstwa, niedziw że się czasem oburzył i gniew swój na papier wylał, że niepewnych i zawodnych przewodników swoich ludźmi leniwego dowcipu, bredzącymi co im ślina do ust przyniosła, nakoniec pisarzami nikczemnymi i bez mózgu nazywa (3). A kiedy już pracę swoją ukończył i porównywał ją z temi błahemi rocznikami których *Litwa z starodawna za kronikę* używała, nie mógł nie uledz wzruszeniom wewnętrznej dumy i nie poglądać z góry na tych, którzy zuchwale dzieło jego poniżać chcieli. „Z uprzejmój szczerości i chętnego umysłu mojego dobrowolniem to jarczmo na się wziął, w którym tak długo pracował, osnem (bodźcem) dowcipu wrodzonego pobudzony, ażem to pole i starzyny zależałe, żadnym plugiem i kosą od żadnego przedemną nieruszone, gruntownie wyrobił, wytrzebił i przebraném zbożem posiał (4).” „Zoilusów się téż zawistnych nie lękam, ani hardych storzypiętków i sprośnych a bezumnych łapaczów, którzy własnej swój

¹ Przedmowa, str. XL.   ² Utinam et nostri milites eorumque praefecti aliquando respiscant et illud temporis, quod, iterdum Marte respirante, Baccho et prodigendis alea stipendiariis pecuniis tribuunt, perscrutandis praestantium heroum gestis, ac lectioni historiarum impendant! *Proëmium ad Stephanum I. Regem Poloniae.*

³ Kronika I, 243, 253.   ⁴ Przedmowa str. XL.

cnoty i ćwiczenia niemając, inszych pospolicie dowcipom zajrzą (1).” Zdolnościom swoim mocno wierzył, ztąd tak często chełpi się *przeważnym dochcipem* swoim i wrodzonym rymotworczym powołaniem (2). Zapewne liczne są zarzuty które mu uczynić można, i których słusznie, choć może za ostro, nie szczędzili mu ani Daniłowicz, ani Kraszewski. Błędy Strykowskiego są dwojakiego rodzaju: jedne wynikły z niedostatku nauki i historycznego usposobienia, drugie są wyłącznie winą wieku. Wspomnieliśmy już że w Brzezinach nie mógł obeznać się z wyższemi umiejętnościami: ztąd niezdolność objęcia ogółu, podziału i szyku wyobrażeń, ztąd nieład w myślach i sposobie ich wyłożenia. Czego nie umiał to lekceważył, szczególniej sarka na filozofią i nie w niej innego nie widzi tylko próżne szermierstwo wyrazów, które *ludzi dwornych*, jak sam mówi, *zawsze dalej w większe a różne mniemania i wątpliwości przywoździ* (3). Nie miał wprawdzie czego żałować, że scholastyczne zawilosci owego czasu były dlań obcemi, ale wstręt do prawdziwej filozofii przypłacił niemożnością wyrobienia w sobie historycznego talentu. Umysł jego zamknięty ciasnym obrębem kronikarstwa nie potrafił zrozumieć ile mu zależało na znajomości głównych zasad rządu, prawodawstwa, stosunków zewnętrznych i t. p.; ztąd osobliwsze wyobrażenia o polityce, jak kiedy naprzykład utrzymuje: że król Stefan miał prawo dochodzić na Iwanie Groźnym dawnych siedlisk magiarskich nad Wołgą, bo przodkowie Węgrów tam niegdyś mieszkali (4). Niemniej dziwne miał pojęcie o rzeczach naukowych, kiedy nie wahał się napisać że Michał Kuroplates cesarz wschodni roku 790 (5) „na znak przyjaźni posłał Bulgarom w upominku litery hłaholskie, które natenczas z greckich nowo były wymyślone i wynalezione gwoli Słowakom (6).” Nieoswojony z tém co treść każdego społeczeństwa stanowi, nie umiał znaleźć przewodniczącej nici, któraby go pewniej, zwłaszcza w historycznych już czasach Litwy, poprowadziła nad zawodnych kronikarzy. Słusznie zarzuca mu Kraszewski (7) że nawet wzór tłumaczonego przezeń Długosza nie zwrócił jego uwagi na dyplomata, których liczba za jego życia, i w archiwum krajowem w Nieświeżu, i po domach znakomitych rodzin, musiała być jeszcze ogromna. Na rzecz wieku kładnę pełne znoju badania początków Litwy i owe zachwalone wywody sięgające aż stworzenia świata. Zamileczymy tu o pojedynczych nieuchronnych usterkach, bo te trafnie, umiejętnie i dokładnie Daniłowicz wyliczył a nawet ich źródło odkrył; Kraszewski z równą biegłością okazał niedołączność rodosłowów i chronologii; wszystko to wynikło ze słabości popisania się pozorną a w istocie blahą nauką i z fałszywego wstydu, niedozwalającego mu wyznać, iż są rzeczy o których nie wiedział. Między temi na nieszczęście była jedna stanowcza, t. j., zupełna nieznajomość prawideł napisania porządnej książki. Nie wzdrygał się najcięższej pracy, biegły był w łacinie, przedmowy jego zalecają się

¹ Przedmowa, str. XLII. XXXV. Kronika, II. 193. zniż, t. j. od r. 811 do 813.

² Biogr. rym. w. 37—50. ³ Tamże I. 69. ⁴ Kronika, I. 89.

⁵ Przedmowa str. Rzeczywiście panował daleko później, T. I. 428.

pewną wytwornością i okrągłością okresów, za którą tak się wówczas upędzano, nawet kronikę swoją zaczął był na ten język przekładać; po niemiecku nie wiadomo czy umiał, przynajmniej tego nie mówi jak niektórzy utrzymują, że dzieło swoje sam dla Niemców tłumaczył, i owszem wzmiankuje tylko, iż *spodziéwa się że wrychle i niemieckim językiem będą te rzeczy wydane* (1): wszakże znajomość niemieczyny nie była konieczną, bo wszystkie roczniki pruskie, kurlandzkie, inflanckie miał po łacinie, a nie wpadł był na myśl użycia do swój pracy dyplomatów; że się z ruszczyzną oswoił, to było niezbędne acz łatwe; że się nawet po włosku poduczył (2), służy za dowód wielkiej lubo mniej potrzebnej gorliwości; ale temu dosyć się wydziwić nie można, że miał szczęśliwe natchnienie nauczania się po litewsku; Kraszewski uważa, że kilkakrotnie przywołane ułamki dawnych pieśni gminnych i nazwiska bóstw pisane bardzo poprawnie, świadczą że dostatecznie musiał poznać mowę przybranej ojczyzny (3). To go postawiło w możności dowiedzenia się z podań o dawnych obrzędach których zabytki sam jeszcze spostrzegał, o zwyczajach, narzędziach, trybie wojowania i t. p., słowem o wszystkim co stanowiło cechy narodowości litewskiej, a co bez pomocy kronik opisał (4). Wszakże te wszystkie środki, wsparte niesłychaną pracą, rzadkiem nawet szczęściem w zgromadzeniu tak znacznej ilości latopisców, roztrąciły się o brak pierwiastkowej porządnej nauki i o nieumiejętność pisarskiego rzemiosła. Kiedy przyszło z ogromu rozstrzelanych wiadomości zbudować całość, ujrzał przed sobą jak sam nazywa *zawrotogłówną pracę*, z której, i *niedołężnego zdrowia*, mózg mu wysechł (5), a zład powstała „owa kronika, zlepek tysiąca kawałków, tłumaczeń, skrótów, amplifikacyj, wierszy, domysłów postronnych i niepotrzebnych wiadomostek (6),” a jednak mimo to wszystko dzieło największej zasługi, bo, jak głęboki a nieszczęściem zawcześnie zgasły znawca historii krajowej Daniłowicz sprawiedliwie przyznaje: „Strykowski pierwszy zaczął wydobywać z oceanu odmetu i głuchego milczenia dzieje Litwy, aby je zachował dla potomności; bez niego niewięcejbyśmy wiedzieli o Litwie, jak dziś o starożytnj Ameryki dziejach (7)!”

Jak szczegóły życia Strykowskiego Starowolski, tak wiadomość o napisanych i wydanych przezeń dziełach Jabłonowski do tego stopnia zagmatwał, że nader trudno będzie wszystko w tym względzie wyjaśnić, zwłaszcza że pomniejsze pisma albo zupełnie zaginęły, albo należą do niesłychanych rzadkości. Najpewniej byłoby się trzymać przewodnictwa samego Strykowskiego, lecz gdy i ten o pracach swoich, chociaż na wielu miejscach, ale zawsze bardzo niedokładnie wspomina, musimy dla większej jasności podzielić je na trzy części, i wyliczyć: I. dzieła drukiem ogłoszone, II. pozostałe w rękopismach, ale o których z pewnością wiedzieć można że były przez autora wypracowane, i III. wątpliwe.

¹ Przedmowa, str. XLVIII.

² Kronika, I. 53.

³ Kraszewski, Wilno, T. I. 428.

⁴ Tamże, str. 469.

⁵ Przedmowa, str. VIII.

⁶ Kraszewski, Wilno, I. 427.

⁷ Daniłowicz: O właściwych litewskich latopiscach, na początku § XI.

I. DZIEŁA DRUKOWANE.

1. *Goniec cnoty do prawych słachciców, przez Matysa Strykowiusa uczyniony, w którym są przykłady pięknych spraw mężow zacnych, postępków Sarmatów i królów Polskich, książąt Litewskich i ich narodu sławnego wywod, i sprawy skuteczne zdawna w prochu zakryte, a od żadnego przedtym niewydane, od początku ich aż do dzisiejszego z łaski Bożej króla Henrika. W Krakowie. Drukowano u Macieja Wirzbięty Typographa Jego Krolewskiej Miłości. Roku od narodzenia Syna Bożego 1574. Cum Gratia et Privilegio Sacrae Regiae Magestatis.*

Druk gocki, rycin dosyć, też same jakie są w Reja Zwierzynca u Wierzbięty drukowanym; bez paginacy i bez foliowania, z tytułikami, format 4to, signatur A—X, Yij. Pod koniec, od signatury Sij: *Pobudka i napominánye oyczyzny do swych synow, ku pomszczeniu krzywdy swych granic*; do sign. Xij.

Wydanie powtórne, w Warszawie, 1835, razem z kroniką, pod koniec tomu II, od str. 466 do 563.

Sam Strykowski wspomina o tém dziełku w Biog. rym. od w. 97—101, i w Kronice I. 316. Jest to pierwsza jego praca historyczna, w której korzystał z latopisca Ruskiego; nazywa go kilkakrotnie po imieniu *Dymitrem Mnichem*, lecz żąd inąd żadnej bliższej wiadomości o tym kronikarzu nie mamy. To pewna, że Strykowski jeszcze wówczas innych rękopismów nie używał, bo sam tłumacząc się z błędnego wywodu książąt Litewskich wyznaje, że *omylił go latopisiec jeden Ruski, którego tylko natenczas jednego był dostał* (kron. I. 316). Później, przygotowując już do wydania swoje kronikę, musiał to wszystko co z Dymitra Mnicha wypisał zmasać, bo nigdzie wyraźnie do niego się nie odwołuje. Kraszewski pierwszy zwrócił uwagę czytelników na to źródło z którego Strykowski czerpał, Daniłowicz zaś, ponieważ pod ręką *Gońca Cnoty* nie miał, przeto o Dymitrze żadnej wzmianki nie uczynił.

Przed wyjściem drugiego tomu ksiąg bibliograficznych, (II. str. 197) nie wiadomo było co jest *Gońce Cnoty*. Juszyński przywołując krótki tytuł tej książki z domystu zapewne napisał, że drukowana u Szarfenbergera (Dykc. Poet. II. str. 216). Odtąd już kilka egzemplarzy jest znajomych; przedruk przy niniejszém wydaniu Kroniki stanowi wydanie drugie.

W pewnym względzie książka, którą wnet wymienimy, jest także wydaniem choć cząstkowém *Gońca Cnoty*:

Genealogia albo krótkie opisanie wielkich książąt Litewskich y ich wielkich a mężnych spraw wojennych. Uczynione niegdy przez Matysa Strykowskiego a teraz odnowione y znowu na świat wydane przez Samuela Dowgirda z Pogowia. W Lubczu w drukarni Piotra Blastusa Kmity. R. 1626.

Na odwrotnej stronie herb Radziwiłłów, na dalszych 5 kartach do Krzyst. Radziwiłła het. poln. lit. przedmowa wierszem. Druk gocki, 4to, sign. A—F., kart 24. Jest to przerobiony przez Dowgirda rozdział ósmy *Gońca Cnoty*. Dziełko to znajdowało się w zbiorze Jana Tarnowskiego; Muczkowski uwiadamia, że posiada także jego egzemplarz. (Ob. księgi bibl. T. II, str. 200 i J. J. Załuskiego Biblioteka str. 61.)

2. *Prześlawonego wyazdu do Krakowa y pamięci godnej koronacyey Henryka Walezjusza książęcia z Andegawy, z łaski Bożej Króla Polskiego, wielkiego Xiędza Litewskiego etc., tudzież naprzodku niektórych postępkow godniejszych postow naszych we Franciey y w drodze s Kroleem skuteczne wierszem opisanie przez Mathysa Strykowiusa Prekonidesa. Cum*

Gratia et Privilegio S. R. M., w Krakowie. Drukowano u Maceyę Wirzbięty Typographa J. K. M. Roku Pańskiego 1574. 4to.

Wydanie drugie, w Warszawie, 1843, w książce: Pomniki do Historii obyczajów w Polsce przez J. I. Kraszewskiego. Warszawa, nakładem Orgelbranda, w drukarni pod firmą Mazymiliana Chmielewskiego. 12mo od str. 211 do 269.

Wydanie trzecie, w Warszawie, 1845, razem z kroniką, pod koniec tomu II., od str. 439 do 467.

Strykowski o tém swoim piśmie mówi w Biogr. rym. w.102—105, w Przedmowie str. 37, w kronice II. 420. Zatuski J. J. zdziwiony dodanem na tytule nazwiskiem Prekonidesa, niepewny był tożsamości osoby z autorem kroniki; posiadał exemplarz niecały, dzieło poczytywał za niezmiernie rzadkie, gdyż prócz własnego, innego exemplarza nie widział (Biblioteka historyków, prawników i t. d. Kraków, 1832, 4to, wyd. Józ. Muczковского, str. 66). Juszyński miał tę książkę w ręku, przywodzi z niej początek i koniec. (Tom II. str. 215).

3. *O wolności Korony Polskiej, y Wielkiego Xięstwa Litewskiego, á o srogim zniewoleniu inszych krolestw pod tyrańskim jārzmem Tureckim: o rokoszu niniejszego tyrána Tureckiego Amuratá, y wszystkich Krolow domu Ottomáńskiego, krotki a skuteczny wywod: tudziesz ktorymby sposobem tá zła moc pogánska vkrocona być mogła. MATysa Strykowskiego przestroga, w Konstantynopolu, wedlug czasu istotnie gwoli oyczyźnie napisana. W Krakowie. W Drukárni Mikołáiu Szarffenbergerá, Roku Pańskiego 1575.*

Na str. odwr. In arma illustris ac magnifici domini d. Joannis Costea a Stangenberg. Sandomirien. Palatini, herb i wierszy łac. 8. Łaciński dedykacyi półtrzecia karty, Cracoviae 1575 Junii 21, cliens deditissimus Matthys Strykoui; poczem na ostatniej str. spozytu pierwszego signatury A, ad christianum lectorem Andreas Tricesius, wierszy łac. 24. 1) O wolności Polskiej kart 6, a dalej: O niewoli Tureckiej kart 10. 2) Od f. 17 sig. F. O Niniejszego Tyrána Tureckiego Rokoszu, Rozdział wtory, kart 8. O porażeniu Tureckim kart 4. 3) f. 30 verso, Krolow y Cesarzow Tureckich postępkę, y żywoty, krotko przez Matysa Strykowskiego spisane. W Konstantinopolu według własney ich kroyniki, Arábskim językiem pisaney, kart 6. 4) fol 36. verso, Zámknienie z nápomínaniem do Stawnie męznego Rycerstwa Sarmátskiego... Rozdział czwarty kart 6. 5) f. 43 Do Czytelniká, wierszy sześć Matys Strykowski. Na odwr. str. i ostatniej karcie: Przydałem tu ná ostátku Czytelniku mity Módlitwy... Signatur A—M, kart liczbowanych 1—43, z nieliczbowanemi 48, in 4to. Tak opisują księgi bibliograficzne (II, 198, 199) exemplarz, który się wówczas znajdował (1826) w bibliotece kasztelana Jana hr. Tarnowskiego. Felix Czacki w rękopiśmie obejmującym dodatki do Historii Literatury Polskiej Felixa Bentkowskiego, przywodzi pod tymże tytułem:

Wydanie drugie, w Krakowie, u Mikołaja Szarfenbergera, 1587, in 4to, str. 43.

4. *Wywod narodów Sarmackich i królów Polskich żywoty wierszem w r. 1575 wydane.*

Bentkowski (I. str. 355) odwołując się do biogr. rym. w. 107, 108 i do umieszczonego na brzegu powyższego tytułu który wypisał, nic więcej o tém dziełku nie mówi, bo go żaden z bibliografów nie widział. Jabłonowski o nióm nie wspomina. Być może że Strykowski w roku się pomylił i Rozdział VII Gońca Cnoty: *O królach Polskich y wywodzie sławnego narodu Sarmáckiego*, tu jak oddzielną książkę wymienił. Jednostajność treści i tytułu zdają się ten domysł usprawiedliwiać.

5. *Zwierzciadło kroniki Litewskiej. Tablica w r. 1577 drukowana.*

Bentkowski (I. 353) przywodzi słowa Strykowskiego z przedmowy str. 45. „Wydatem był naprzód tablicę roku 1577 drukowaną, której jest tytuł Zwierciadło kroniki litewskiej, gdzie naprzód wywod narodu litewskiego, prawdziwe genealogije, żywoty i wszelkie postępki, tak w domu jako i na wojnach książąt litewskich i królów polskich z nich od Jagella idących, dowodnie w swoich kolech każdego wyraził. Tamżem też umyślnie puszczając uszy między ludzie, wspominał niektóre domy i familije szlacheckie, w których gdym zdaleka usłyszał nieco być przeciwnego historii, a iż też mało albo nic nie należały do porządku tych ksiąg, a tam w tablicy po stronach były przydane, jako zaszkodne appendices, tędym ich też jako uschte a niepożyteczne gątezi i nieplodne zielska, kosą naostrzoną historyej prawdą z tej winnicy naszej wyciął, a pożytecznym i owoc dającym latorosiłkom miejscem uprzatnął; wszakże wywod narodu litewskiego, sukcesyje i genealogije książąt, wojny i przeważne ich bitwy, tam w tej tablicy naszej prawdziwie dowodnie i jaśnie każdy najmniej biegły w historyach obaczy i o pilności mojej... da sprawiedliwy rozsądek, jakoż widzę już dwa nowotni (*kogo tu autor rozumie, nie wiemy*) tej mojej tablicy naśladować i wiele z niej a jawnie wyjąwszy w swoje pisma nakładli.” Do tegoż dzieła odwołuje się w swojej kronice (II. 318). „Szerzej (o herbach) w tablicy naszej o Genealogii książąt Litewskich niedawno wydanej obaczysz.” Niesiecki, a za nim Jabłonowski, osobne utworzyli dzieło pod tytułem: Tabula chronographica genealogiae et gestorum ducum Lithuaniae. Prócz tego wspomina rzeczoną tablicę Strykowski w kronice I. 239, II. 82. Zdaje się że zupełnie zaginęła.

6. Maciej Strykowski na herb książąt Słuckich. Bez r. i m. dr.

Posiada tę niestychaną rzadkość Konstanty Swidziński; format i obszerność nie jest mi znana.

7. Alexandri Guagnini, Veronensis, Sarmatiae Europaeae Descriptio; bez miejsca druku i roku. (W Krakowie, 1578).

Hoppius, Sam. Joach., Schediasma, na czele I. tomu Długosza wyd. Lipsk. str. II. pisze: że to dzieło wyszło w Krakowie u Macieja Wierzbity, i jak z dedykacyi Gwagnina do króla Stefana d. 20 czerwca 1578 danęj wnosić należy, w tymże samym roku. Hoppius to wydanie jak bardzo świetne (nitidissima) i wielu rycinami ozdobione zaleca.

Drugie wydanie, 1581, w Spirze u Bernarda Albina, fol., podobnie z rycinami.

Trzecie wydanie, 1582, w Bazylei, fol., w zbiorze Pistoryusa t. I. str. 17 do 73.

Czwarte wydanie, 1584, w Frankfurcie, 8vo maj., w zbiorze Gwagnina, t. I. od str. 292 do 345 i t. II. od str. 1 do 98.

Piąte, 1626, w Lejdzie, 16mo, w zbiorze Elzewirowskim, w skróceniu, z porządku traktat V.

Szóste, 1761, w Warszawie, fol., w zbiorze Mizlera, t. I. od str. 31 do 114.

Tłumaczenie Polskie wydane dwa razy:

1611, w Krakowie, przez Marcina Paszkowskiego.

1768, w Warszawie, w zbiorze Bohomolca.

W wydaniu 1578, po dedykacyi do króla Stefana i dwóch rozdziałach: 1) *Sauromatiae Europaeae situs* i 2) *Deductio et origo antiquae bellicosaeque gentis Sauromaticae*, następuje od str. 7 do 57 *Compendium Chronicorum Poloniae secundum seriem regum Poloniae a Lecho I usque ad Henricum Valesium*. Pod imieniem każdego króla umieszczone znajome wiersze Klemensa Janickiego: *Vitae regum Polonorum*. Od 57—79 idzie: *Regni Polonici cum suis palatinatibus et provinciis, civitatibusque et arcibus principalibus compendiosa descriptio*. Tu zaczynać się ma nowa paginacja i od str. 1—22 zawierać rozdział: *De Ducibus Lithuaniae*, od str. 22—33 *Provinciarum seu palatinatum Lithuaniae, civitatumque praecipuarum descriptio*; od str. 33—46 *Prussiae cum suis provinciis, civitatibus, omniumque Magistrorum Crucigerorum Teutonici Ordinis*

iuxta seriem compendiosa descriptio; od 48 — 53 *Livoniae totius cum suis provinciis, civitatibus, castris et commendis sive praefecturis etc. succincta descriptio*. Od 55 — 103 *Moscoviae*, od 102 — 112 *Tartariae descriptio*.

Wydanie 1581 ma być wiernym przedrukiem Krakowskiego, z powtórzeniem podobnychże rycin.

Wydanie 1582 znacznie się różni od dwóch poprzedzających, bo Pistorius położywszy w t. I^m od str. 17—73 *Alex. Guagnini de situ Sarmatiae Europaeae*, przeniósł *Compendium Chronicorum* do tomu 2go od str. 341 do 370; *Vitae regum Poloniae* Janickiego umieścił w tymże t. 2gim od str. 398 — 402; rozdział *de Ducibus Lithuaniae* zupełnie opuścił, podobnież uczynił z rozdziałami: *Moscoviae et Tartariae descriptio*; znajdujące się także w tym tomie: *Deductio et origo Lithuanorum* od str. 380—397 musiało obejmować i wydanie 1578.

Niemając pod ręką ani pierwiastkowej Krakowskiej, ani dwóch następnych edycji, w wyszczególnieniu zachodzących między niemi różnic trzymałem się Hoppiusa. Mizler przedrukował to tylko co Pistorius umieścił w tomie I, od str. 17 do 73. Dodane przypisy są małego użytku. Paszkowski w tłumaczeniu trzymał się pierwszej edycji Krakowskiej, jak o tém sam na karcie tytułowej uwiadamia.

Skoro ukazało się *Opisanie Sarmacyi Europejskiej*, wnet Strykowski wołać począł że go Gwagnin okradł i że jego pracę za własną przed światem udaje. Postłuchajmy co w tym względzie mówi: „Będąc w rocie jednego Włocha na Witebsku, przywiodłszy w zgodę *Martem regentem cum Musis*, napisałem księgi niemałe łacińskim językiem, którym jest tytuł *Sarmatiae Europaeae descriptio*, które księgi tenże Włoch, acz nie jakom ja myślił, śmiał dać pod swoim tytułem drukować, aczkolwiek (*Deum O. M. appello!*) *ne primis quidem Heliconis fontibus labra admo-verit*. A kto chce tego sprobować, pytaj go jako i którym sposobem tam która się rzecz toczy, i jako się co rozumie, *et unde origo gentis alicuius derivetur, ac quomodo gesta principum, situs provinciarum et locorum ibidem contentorum intelligantur?*” (Przedmowa str. 37). Dalej wspominając o zaginionych dziełach swoich w Choroszczy gdy był przy Aleks. Chodkiewiczu, mówi: „Z moich komentarzów, naprzód łacińskie, jedny *de Sarmatia Europaea* od inszego przywłaszczonych, jakom to wyżej powiedział.” (Tamże str. 43). I znowu w kronice, sprostowawszy omyłkę w *Gońcu Cnoty* co do rodosłowu Pojaty, dodaje, że również w błąd popadł „*in eo libro, quem latine sub titulo Descriptionis Sarmatiae Europaeae... anno 1573 exaravi*. . . . A co się tam komu czasem zda nie po myśli w przerzeczonych księgach moich *de Sarmatia Europaea*, którem na Witebsku (czego j. w. p. Stanisław Pac wojewoda witebski etc. dobrze świadom i wszystko tameszne rycerstwo) pisał, tedy o tem racz wiedzieć, ta praca moja *abortium in immatura edenda prole passa est. Illius etenim nostri laboris, cuius testem Deum O. M. contra conscientiam meam appello, fructu per quondam Italum et eundem peditem in Witebska praefectum frustratus sum*.” (Kron. I. 245). „Położyłem tych pięci książąt... też w drugich księgach moich łacińskich: *de Sarmatiae Europaeae descriptione*, gdzie też i kroniczkę litewskich książąt i ziemie opisanie łacińskim językiem położył, którą pracę moje Włoch niktóry, jakom wyżej powiedział, mnie zwykłą obtudnością swoją zmamiwszy, sobie przywłaszczył.” (Kron. I. 316).

Tak więc jawnie Strykowski powoławszy Gwagnina przed sąd powszechny, dwa główne dowody za sobą przynosi: 1°, że Gwagnin nie po-

trafiłby zdać sprawę z opisanja Sarmacy, a tém bardziej z wywodu początków Litwy, snąc dlatego iż mu były nieznanne poszukiwania naukowe przez które doszedł Strykowski do wystawionych przez siebie wypadków; 2°, opiera się na świadectwie Stanisława Paca i całego rycerstwa znajdującego się wówczas na zamku witebskim, jako tych, którzy nań patrzyli, kiedy w 1573 to dzieło pisał. Zapowiedziawszy że ta praca do niego należy, wszędzie ją jak swoją własność przytacza; wszakże na tém nie przestał: upomniął się o nią przed królem Stefanem Batorym i dopilnował, aby w przywileju otrzymanym dnia 14 lipca 1580 r. w Wilnie wyraźnie dolożono: *ne quis... librum Chronicorum Domini Matthiae Strykowski polonico idiomate, et alium librum de Sarmatia Europaea latine conscriptum, . . . ad decennium excudere audeat.*

Gwagnin na ten zarzut ani jednego słowa nie wyrzekł. We dwa lata po wydaniu na świat kroniki Strykowskiego i rozgłoszeniu jego zażaleń, wychodził we Frankfurcie zbiór pism pomniejszych do dziejów Polski, pod imieniem oskarżonego; byłaby to najsposobniejsza pora odeprzec napast, jeżeli Strykowski niewinnie go czernił, a chociaż być może iż Gwagnin nic nie wiedział o tym zagranicznym księgarskim przemyśle, wszakże żyjąc jeszcze 32 lata po piérszém rzuceniu sobie rękawicy, mieszkając w Krakowie gdzie go i śmierć zaszła (1614) i gdzie, jeżeli Starowskiemu wierzyć można (1), sam używał Marcina Paszkowskiego do tłumaczenia Sarmacy Europejskiej, mógł a raczej powinien był oczyścić się z zadanéj kradzieży. Milczenie w podobnym razie waży dobrowolne zeznanie. Dlatego téż najbieglejsi znawcy rzeczy polskich uwierzyli Strykowskiemu. Krzysztof Hartknoch (2) i Dawid Braun (3) Sarmacyą Europejską przyznają być jego dziełem; Wa wrzyniec Mizler de Kolof w zbiorze swoim nietylko nazwisko Gwagnina wymazał, ale nadto w przypisie ostrzega, że słowniki historyczne Morerego, Bayla i Jöchera z tego względu sprostować należy. Józef Jędrzej Załuski plagiat za dowiedziony uważa:

„Najobszerniej ze wszystkich pisał Ossostowicz Strykowski, źmudz. kanonik; ale Oszustowski Włoch, Gwagnin Aleksander, Werończyk, fałszywie Przywłaszczył sobie jego dzieło i pod swoim Imieniem wydał, roku tysiąć pięćset siedmdziesiąt ósm.” (4)

Zgola, długo w Polsce nikt za Gwagninem słowa nie wyrzekł, jeden tylko Starowski ze zwykłym niedbalstwem *Sarmacyą* pod obudwoma pisarzami położył. Przeciwnie w pismach zagranicznych Gwagnin ciągle za autora téj książki uchodzi; Tiraboschi ujął się nawet za swego ziomka, lecz dowody jego są bezzasadne; Weiss (5) sądząc że Strykowski obwi-

¹ *Exarctas*, str. 96. Quod Chronicon postea et Polonica lingua per Martinum Pascovium inverti curavit. ² W rozprawach historycznych o rzeczach Pruskich, załączonych do wyd. kroniki Piotra Dusburg, 1697, 4to, str. 12 i 13. ³ De Scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis str. 36. ⁴ Bibl. hist., wyd. Mucz. str. 6.

⁵ Biogr. universelle de Michaud, t. 18.

niał Gwagnina o wytłumaczenie z ojczystego języka na łaciński Kroniki i o wydanie tego przekładu z zamilczeniem nazwiska autora, a z drugiej strony dowiedziawszy się ze Starowolskiego, że Gwagnin sam starał się aby Paszkowski toż dzieło po polsku wydrukował, widzi w tém najmocniejszy dowód jego niewinności, gdyż inaczej powinienby był unikać porównania przekładu z pierwtworem. Widoczna że Weiss przedmiotu sporu nie rozumiał. W ten sam błąd wpadł i Franc. Siarczyński (1) mówiąc że: „może Strykowski napisał po polsku (dwie pierwsze części dzieła pod imieniem Gwagnina wydane) a Gwagnin po łacinie przełożył, lecz coby miał za potrzebę Paszkowski tłumaczyć, gdy pierwtwór był polski?” Nie zastanowił się piszący nad wyraźnym twierdzeniem Strykowskiego, że Sarmacyą Europejską właśnie po łacinie pisał. Policza też Siarczyński do niezaprzeczonych dzieł Gwagnina: *Deductio et origo Lithuanorum*, tymczasem Strykowskiemu najmocniej chodziło o przekonanie wszystkich, że o téj mianowicie części historycznych badań (2) Gwagnin pojęcia nie miał, i zapytany jaką drogą do twierdzeń swoich doszedł, ustby otworzyć nie potrafił. Mogła Siarczyńskiego zmylić powaga najpierwszego między badaczami rzeczy polskich, który bierze niejako obronę Gwagnina, z powodu że ten pisał po łacinie a Strykowski po polsku, że porównanie jego kroniki z dziełem pod imieniem owego Włocha wydaném, nie okazuje tożsamości, i owszem, różnica i pomysłu i układu jest stanowcza (3). Ależ Strykowski opisaną Sarmacyą Europejską nie wcielił do swojej kroniki, i owszem, uważając je za dzieło osobne, wyjednał u króla Stefana przywilej na wyłączną dla siebie jego własność. Nie dbał o to, że Gwagnin niewykończoną pracę pochwycawszy mógł ją po swojemu przerobić, nie chodziło mu o zewnętrzną powłokę ale o treść poszukiwań które go tyle nakładów i znoju kosztowały; zapewne przy dłuższém życiu nie omieszkałby korzystać z przywileju króla Stefana i w nowém wydaniu odrzucić obcą redakcyą. Bentkowski, co pierwszy nad historyczą literatury polskiej pracować zaczął z tą dokładnością, którą tylko porządna, rozległa i wytrawiona nauka nadać może, z tym niemylnym sądem, który wynika z sumiennego zgłębienia przedmiotu, z tą znajomością i starożytną i powszechną europejską i szczególną ojczystą literatury, jakiej przed trzydziestą laty nikt u nas nie posiadał, stanowczo wyrzekł, że Gwagnin był księgokradzcą (4). Starczyłoby Bentkowskiego na dowody, lecz granice które dziełu swojemu zakreślił, zmuszały go nadewszystko być zwięzłym; wszakże roztrząśnienie wszystkich szczegółów, zbliżenie i porównanie zdań w téj mierze objawionych, sprawiedliwość sądu Bentkowskiego bezwarunkowo potwierdza. Kraszewski nakoniec w wyborném ocenieniu *Gońca Cnoty* pod względem historycznym, oczywiście pokazał: że z tém pismem, a nie z późniejszą urodzoną kroniką, *Sarmacyą* porówny-

¹ Obraz panow. Zygm. III. T. I. str. 167.

² Unde origo gentis alicujus derivetur?

³ Ob. w książce Łuk. Gołębiewskiego o Dziejopisach Polskich. Warsz. 1826. str. 100.

⁴ Hist. Liter. Polsk. T. II. str. 693.

wać należy aby się przeświadczyć że zarzut uczyniony Gwagninowi jest słuszny.

8. *Która przedtym nigdy światła nie widziała, Kronika Polska, Litewska, Żmudzka i wszystkie Rusi Kiiowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołhinskiej, Podolskiej, Podgórskiej, Podlaskiej etc. I rozmaite przypadki wojenne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich y inszych krajów królestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych, według istotnego y gruntownego zniesienia pewnych dowodów z rozmaitych historików y autorów postronnych y domowych, y Kiiowskich, Moskiewskich, Sławańskich, Liflandzkich, Pruskich starych, dotąd ciemno-chmurną nocą zakrytych kronik y latopiszczów Ruskich, Litewskich, y Długosza oycy dziejów Polskich z inszymi, z wielką pilnością y węzłowatą pracą (osobliwie około dziejów Litewskich i Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych) przez Macieja Osostewiciusa Strykowskiego dostatecznie napisana, złożona y na pierwsze światło z wybadaniem prawdziwie dowodney starodawności własnym wynalezieniem, przeważnym dochcípem y nakładem nowo wydźwigniona, przez wszystkie starożytnie wieki, aż do dzisiejszego roku 1582. A naprzód wszystkich ile ichkolwiek jest ludzkich na świecie narodów gruntowne wywoady. Z łaską y priwilejem Kro: J. M: Drukowano w Krolewcu u Gerzego Osterbergera MDLXXXII, in fol., 43 i 791 stron., 4½ arkusza rejestru alfabetycznego.*

Drugie wydanie, 1766, w Warszawie, staraniem Fr. Bohomolca; fol., str. 782.

Trzecie, 1845, w Warszawie, według wydania królewieckiego, staraniem Gustawa Leona Glücksberga, format słownikowy, T. I. str. 392, T. II. str. 466. Dodane dzieła pomniejsze Strykowskiego; ob. wyżej pod liczbą 1 i 2.

Tłumaczenie ruskie téj kroniki z wieku XVIII° na jaw nie wyszło, lecz znajduje się między rękopismami Cesarskiej publicznej biblioteki w St. Petersburgu; krótka o niém wzmiankę uczynili Konst. Kałajdowicz i Paweł Strojew, w opisanii sławiano-rossyjskich rękopismów biblioteki hr. Teodora Tołstowa (¹); wiadomość o tém tłumaczeniu jest następną: a) Macieja Strykowskiego kronika litewska w 25 księgach, manuskrypt skoropisny XVII wieku, fol., 941 kart po jednej str. liczb. b) Tegoż kronika od księgi 11 — 25 włącznie, podobnie skoropisem, z końca XVII lub początku XVIII wieku, fol., 385 kart po jednej str. liczb.

Przerobiona została kronika Strykowskiego po łacinie przez Wojciecha Wijuk Kojałowicza. Wydanie bowiem królewieckie, albo niecałe przewiezione do Litwy, albo szybko rozbiegłszy się po rękę, wcześniej stało się trudnym do nabycia. Prócz tego cudzoziemcy, dla niezajomości języka, z téj kroniki korzystać nie mogli. Kojałowicz ze swojego przedsięwzięcia tłumaczy się w następujących wyrazach:

¹ Obstojałenoje opisanje Stawiano - rossijskich rukopisiej chraniaszczychsia w Moskiewie w bibliotekie Grafa Tołstowa. Moskwa, 1825; str. 106 i 157, pod liczbami 186 i 244. Biblioteka Tołstowa wcielona później została do Ces. publ. Bibl. Petersburskiej.

„Dzieje litewskie pracowicie i rzetelnie z ruskich i krzyżackich pomników wygrzebane, pierwszy ogłosił Maciej Strykowski Osostowicz, Polak, kanonik żmudzki, mąż niepospolitej za czasów swoich nauki. Wszakże i nad własne oczekiwanie i nad wartość podjętej pracy mniej sprawił pożytku, bo wiadomość wyjaśnionych przez niego zdarzeń, ani przekroczyła granic miejsca w których się toczyły, ani czasu w którym mogłaby dojść do potomności. Oboje to nieuchronnie nastąpić musiało, już z powodu że dzieło po polsku pisane dla cudzoziemców było niedostępnem, już że w kraju, po rozejściu się małej liczby exemplarzy, groziła mu prędka ztrata. Wielu przeto życzyło, i dla sławy autora i dla utrwalenia pamięci wypadków, widzieć ponowione wydanie; ze względu zaś na ogólniejszą korzyść żądano aby je wytłumaczyć po łacinie. Niezupełnie to zdanie podzielałem, bo lubo coraz bujniej wzrastająca w naszym narodzie nauka łaciny słusznie zdawała się wymagać aby młodzież miała pod ręką dzieło, w którémby obok wiadomości spraw domowych mogła nabyć upodobania i wprawy w mowie Rzymian, atoli lękać się należało, aby zbyt wierny tłumacz wszystko ściśle z polskiego na łacińskie przekładając, nie wystawił zasłużonego skądinąd Litwie pisarza, lecz który często od prawideł historii zbacza, na naganę uczonych czytelników. Sądziłem więc że trzymając się tylko myśli autora, potrafiłbym odpowiedzieć oczekiwaniom, a lubo nie śmiem utrzymywać że tego dokazał, szczerze jednak wyznam że się o to starałem. Sprawiedliwy czytelnik łatwo osądzi ile odemnie, ile od przewodnika mojego którego imienia nie zataiłem, wymagać ma prawo; bez obustronnej krzywdy będzie mógł z podwójnej naszej pracy korzystać, gdyż nie zamyslałem pisać nowej historii, ale tylko w miarę słabych zdolności, słabszej jeszcze nauki, i ile ważniejsze prace pozwolą, zbiorowy jej obraz z roczników Macieja Strykowskiego wystawić.” (1)

Jakoż rzeczywista zasługa Kojalowicza polega na zręcznym użyciu badań, na uszykowaniu rozpieczętowanych wiadomości we właściwy porządek, i na wzorowym łacińskim języku. Gdziekolwiek prostuje wyobrażenia, pomija zaśmiałe domysły, nigdzie wszakże nie widać aby to było owocem odkrycia nowych źródeł, odszukania tych z których Strykowski czerpał i szczęśliwszego ich użycia. Postawiony własny wywód początków narodu litewskiego bynajmniej nie jest trafniejszy od dawniejszego. Wszystkie chronologiczne usterki zarzucane Strykowskiemu Kojalowicz nie-
tknięte zostawił. Co sobie zamierzył, to wybornie spełnił, ale nic nad to. Dał w ręce młodzieży książkę pożyteczną i przyjemną, poznałomił cudzoziemców z dziejami Litwy, o których bez jego pracy wyobrażenia by nawet nie mieli, wykonał zaś to w sposób tak umiętny, że Schlözer, znając skądinąd niepewność wielu szczegółów i ogólne uchybienia, nie wahał się jednak wytłumaczyć jej na język niemiecki (2). Tym sposobem imię Strykowskiego rozgłosiło się w uczonym świecie.

¹ Kojalowicz, Hist. Lith. P. I. str. 1—3.

² A. L. Schloezer u L. A. Gebhardi, Geschichte von Lithauen als einem eigenen Grossfürstenthum bis zum Jahre 1569, Halle 1785, 4°.

W Polsce, chociaż Fr. Bohomolec postarał się o nowe rzadkiej już kroniki wydanie (przy którym zamiast tłumaczenia ładajakięj książki, wcale co innego zrobić należało), Strykowski niemal był zarzucony. Zbyteczna surowość z jaką potępił jego dzieło wielki społeczny dziejopis, niemało do tego przyczynić się mogła (1). Piérwszy dopiéro Ignacy Daniłowicz, professor prawa w uniwersytecie wileńskim, w przypisach do wydanego przez siebie latopisca Litwy, począł krytycznie zapatrywać się na pracę Strykowskiego. Na każdéj niemal stronie albo nowemi dowodami stwierdza albo uchyla jego opowiadanie, często wskazuje drogę któręj się trzymać należy przy dochodzeniu prawdy, we wstępie zaś, w krótkich, dobitnych i sprawiedliwych wyrazach daje ogólne o nim zdanie. „Kronika Polska i Litewska... piérwsze jęj księgi, na wzór Bizantyńców, stworzenia świata i potopu sięgają; drugie są początków Litwy między Gotami i Gepidami śledzeniem, gdzie Wajdewut nieposlednią gra rolę; trzecie, najniedorzeczniejsze, Palemonowi czyli Libonowi i jego licznemu plemieniu oddane; w czwartych są opisane bałwochwalcze litewskie obrzędy, imiona bożyszcz; piąte i szóste zupełnie Rusią zajęte; w siódmych Dusbürg w polskim występuje stroju; w ósmych dopiéro o Mindowe mamy wiadomośc; dziewięte potomstwu Romunta odważone; następane dalszych ksiąząt litewskich opiewają sprawy. Opowiadanie Strykowskiego dorywcze, spokojne; pisarz bez krytyki, niewolniczo przepisujący poprzedników, jasno gada a ćmi prawdę, mówi po prostu a gmatwa rzeczy w anachronizmy i niewierne a niesforne powtarzania; wojny i bitwy z nieprzyjacioły a z sąsiadami sojusze, okoliczności koronacyi, wesela, bankietu, śmierci, nadzwyczajne natury zjawiska i dźwignięte ręką ksiąząt świątynie najbardziej pisarza zajmują; wyższych widoków, obyczajów i praw uchwalonych niełatwo dośledzić, bo upowszechnienie wieści wszelakich, i łatwiejszy każdemu do nich, jak łacińskich, przystęp, naczelném jego było dążeniem. Piękna jego praca, wtedy tylko krytycznie ważną będzie, gdy wszystko do źródeł z których czerpał sprowadzone zostanie, ich autentyczność oznaczona, i wskazane naocznie, przyświadczyć mogące poszukiwanęj prawdzie. Im więcej podobnych źródeł się zgromadzi, bliższych czasu, miejsca i wypadku, w zasadach i duchu rozpoznanych, tym świadectwo będzie dowodniejsze, tak dalece, że nawet drobne urywki, skrócenia, lub miejsca przez innych pisarzów powtórzone, nie mogą być pogardzane. Gdy dopiéro wszystkie źródła takie poznane zostaną, całe litewskie dzieje wyjaśnione, a wtedy może Strykowski da się wyrozumieć.” (2)

Ta myśl nie została bez skutku; w siedmnaście lat późnięj J. I. Kraszewski używając Strykowskiego do swojej historii Wilna obeznał się z nim najdokładnięj. Nietracąc go ani na chwilę z oka, sprawdził przytoczenia dzieł drukowanych, odróżnił to co było wziętém ze źródeł dla każdego do-

¹ U Gołębiowskiego o dziejopisach polskich, str. 102.
nika Ruska, w Wilnie, 1827, str. 5 i 6.

² Latopisiec Litwy i Kro-

stępnych, od wiadomości, których Strykowskiemu dostarczyły latopisce, a wytknąwszy uchybienia jego w chronologii i rodosłowach, około których pełną zasługi poniósł pracę, zwrócił uwagę na najsłabsze części dzieła które nowemi poszukiwaniami wesprzeć należy. Już Kraszewski odgadawał w przywzodzonych latopiscach ich wiek a stąd stopień wiarogodności, wymienił jednego z nich Mnicha Dymitra, o którym przed nim nikt nie wspomniał, a chociaż nie miał zamiaru zająć się drobiazgowym rozbiorem, niemniej pismo jego o Strykowskiem, jaśniejące mnóstwem głębokich i szczęśliwych postrzeżeń, dla pracujących nad historją Litwy będzie zawsze wielkiego znaczenia.

Kiedy Kraszewski w Wilnie drukował powyższe uwagi, wówczas Daniłowicz w Moskwie pisał jeszcze ważniejszą dla krytyki Strykowskiego wiadomość o *właścnych litewskich latopiscach*. Czytelnicy znajdą ją przy niniejszém wydaniu. Czego Daniłowicz pragnął, to się już iść zaczęło. Spółczesny historyk Litwy, Teodor Narbutt, wydaje na jaw kronikę Bychowca; ta część którą ogłosił, porównana według skazówki Daniłowicza ze Strykowskiem, do oczywistości sprawdza trafny jego domysł, że latopisec Bychowca jest właśnie tym, którego udzieliłi książęta Zasławscy w Brzostowicy, i który dostarczył Strykowskiemu głównej osnowy w opowiadaniu rzeczy litewskich. Dzisiaj, dzięki wymienionym wyżej uczonym usiłowaniom, droga do krytycznego rozbioru Strykowskiego jest otwarta; ciągłe ogłaszanie latopisców (1), w których sprawy Litwy niemałe zajmują miejsce, wydanie historyi pruskiej Voigta, wychodzący jego staraniem kodex, ułożony tak umiejętnie i pożytecznie Index Napierskiego, wydrukowana kronika Wiganda pracą i nakładem wiekopomnego męża, którego zgon jak najdotkliwszą klęskę całe plemię oplakuje (2), obudzona nadzieja ukazania się na jaw kronikarzy połockich, że miejscowe badania pomienię, rokują piękną przyszłość dla późniejszych dziejów Litwy, bo jej pierwotna kolebka, pokryta mgłą wieków, nazawsze dla historyka będzie tajemnicą.

Tyle dotąd odkryto drukowanych dzieł Strykowskiego. Pozostają nam jeszcze do wyliczenia te, o których jak o napisanych przez siebie sama na różnych miejscach wspomina, a niemniej wzmiankowane przez dawniejszych bibliografów, ale których istnienie jest wątpliwe. Pójdziemy w tym względzie za uczonem przewodnictwem Felixa Bentkowskiego, którego wiadomość o Strykowskiem zaleca się wielką dokładnością, dodając to tylko co późniejsze poszukiwania odkryły.

II. POZOSTAŁE RĘKOPISMA.

1. *Bukoliki*.

Biogr. rym. w. 47, 48. „I ważyłem się *naprzód*. Tytyre, twych pieśni,
I które w cieniu grają Fauni bogoleśni.”

Zdaje się że to było pierwsze pismo Strykowskiego, zapewne szkolne.

¹ Daniłowicz w 1823 kronikę Pskowską znał tylko z przytoczeń Karamzyna; Mich. Pogodin, prof. mosk., wydał ją w r. 1837.

² Edward Racyński.

2. *Treń o śmierci Zygmunta Augusta, 1572.*

Biogr. rym. w. 49. „Zasiem śmierć oplakiwał wierszem Augustowę.”

3. *O zdrowej poradzie.*

4. *Przeciw nowochrzeńcom, w Lublinie pisane, 1572.*

5. *De Hungariae regno et regibus, w Krakowie pisane.*

6. *De Tyrannide Magni Ducis Moschoviae, w Witebsku pisane.*

Czy nie będzie to rozdział V, Opisania Moskwy przez Gwagnina, umieszczony pod tymże tytułem od str. 182 — 206 w zbiorze: *Rerum Moschovitarum auctores varii, Francoforti apud haeredes Andr. Wecheli, 1600, in folio*, przypisane Markw. Treherowi. O pismach pod liczbą 3—6 tak sam Strykowski mówi: „Kommentarze moje wierszem polskim, o zdrowej poradzie, przeciw nowochrzeńcom, też polskim wierszem, o węgierskiej ziemi i jej królach, łacińskie, w Krakowie, o tyraństwie dzisiejszego wielkiego kniazia moskiewskiego, też łacińskie, z wielką pracą, Bóg wie, na Witebsku uczynione, zginęły mi w Choroscy przy panu Aleksandru Chodkiewicu sławnej pamięci.” (Przedmowa, str. 43).

7. *Wywody Sławańskich Ruskich narodów.*

Kronika I. 91. „Jam też prawie od potopu, z wielką pracą, za dowodem dwuset historyków wiary godnych, a w jedno miejsce zniesionych, porządnie opisał wywody Sławańskich Ruskich narodów, alem się jeszcze z tym wydania teraz zatrzymał, i zachował, przedtuzyli Pan Bóg zdrowia, na inszy czas.”

8. *O porażeniu 30,000 Moskwy z Kniaziem Piotrem Szujskim, wojewodą połockim, w polu Iwańskim, nad rzeką Ułą, za sprawą i rządzeniem Księcia Mikołaja Radziwiłła, Het. W. Lit., i Hrehora Chodkiewicza, Kaszt. Wileńsk., r. 1564.*

Zaczyna się: Cne córki z Helikonu Jowisza wielkiego. Dawném pismem autor lub kto inny dodał: *Te wiersze już były zaginęły z wielkim frasunkiem autorowym.* Rękopism był w bibliotece Załuskich. Juszyński, Dykc. Poetów, II. Jestto to samo co Jabłonowski (str. 244 pod liczbą 18) wypisuje, omylił się tylko nazywając je *Poëma in laudem Principis Petri Szujski.*

9. *Historia Zygmunta Augusta.*

Strykowski w jednym miejscu (Kron. II. 420) mówi: „Wydam gruntownie wszystkie sprawy za żywota Sigmunta Augusta.” W epilogu zaś do całego dzieła (II. 436) obszerniej się w tęj mierze tłumaczy, że: „dzieje tego króla, także interregna po nim i po Henryku, oraz (zdarzenia) za króla dzisiejszego Stefana, które wszystkie rzeczy mam już porządnie i prawie dostatecznie spisane, ale iżby tego drugie a snąc większe księgi były — tedy jeśli Bóg młdego żywota przedtuzy — i tamte rzeczy w rychle od nas czytelniku otrzymasz, gdzie wszystki a wszystki przygody za Augusta króla, tak domowe jako wojenne, i sąsiadów przyległych i sejmy, także zjazdy w interregna dwoje, rozmaite i wszystkie zosobna wojny Stefana króla i jego przeważne a szczęśliwe sprawy, gruntownie opisane, i co komu za jego dzielności stawa powinna, obaczysz.” Znajdował się rękopism Strykowskiego w bibliotece Nieświskiej; Jan Hanowicz który ułożył jęj katalog w r. 1651 za Księcia Aleksandra Ludwika Radziwiłła, w oddziale XXVII pod klasą *Manuscripty polskie in folio* na str. 38 następnie o nim wspomina: *Kronika Strykowskiego, pisana, w skórze czarnej.* Jakkolwiek ta niedostateczna wzmianka nie daje prawa twierdzić że ten rękopism właśnie obejmował historią Zygmunta Augusta, wszakże trudno myśleć aby był tylko kopią drukowanej w Królewcu kroniki, zwłaszcza że tę książkę znajduję zapisaną w oddziale X między historykami Polskimi i W. X. L. na str. 13. Przy bliższem obeznaniu się ze zbiorem rękopismów akademii nauk w St. Petersburgu, dokąd cała biblioteka Nieświska wpłynęła, może rzeczywiście da się wynaleźć to ważne dzieło Strykowskiego.

10. *O wzięciu Carogrodu.*

„O którego miasta wzięciu i jego położeniu i znacności, opisałem w inszym komentarzu moim szeroko i dowodnie, który potem, jeśli Bóg młdego żywota przedtuzy, wydam na światło.” (Kron. II. 235).

11. Opisanie Turcyi Europejskiej.

„Gdym do Turek zajechał — wszystkchem się postępków, obyczajów, traktatów tureckich — wybadał, k temu wszystki zamki, miasta, położenie krain, tak wołoskich, multańskich, bułgarskich, rackich, tracyjskich i tureckich porządkiem sobie spisał, i takem właśnie za jedném obejrzeniem wyraził, jako się w sobie i murami i wieżami i położeniem albo przyrodzeniem miejsca miały, także Bisantium albo Constantinopolim, Skuder albo Kalcedon, Galatę, Silybryą, Nicopolim, głównejsze nad morzem czarném, Euxinem, Propontidem i Helespontem miasta, także Adrianopolim nad Strimonem rzeką samem wyrysował *iusta regulas geometricas et cosmographicas*, iż czytelnik jakoby tam sam był, wszystko snadnie z pracy naszój obaczyć może.” (Przedmowa, str. 37).

III. WĄTPLIWE.

1. Długosza tłumaczenie polskie.

„Długosza polskiego wydaćm gotował.” Biogr. rym. w. 115. Oprócz tego żadnej wzmianki o téj pracy nie czyni autor.

2. Genealogia Enosa wnuka Adamowego z Seta, z annotacyą lat kiedy z nich kto żył.

Niesiecki pisze: „że pod tym tytułem podał do druku podług własnych jego wyrazów na karcie 5 kroniki.” Lecz Strykowski w przytoczoném miejscu mówi tylko w tych słowach: „Enos w pobożności potomków swoich ćwiczył, których wywód, genealogią i wiek każdego z nich na tablicy od nas z trudnością wynalezionój potym obaczysz.” (Kron. I. 3). Nie znaczy się to dzieło, a tém mniejsz dzieło drukiem wydane. (Bentk. I. 357).

3. O dawnych zwyczajach i zabobonach starych litewskich.

Jabłonowski zmylony przez Niesieckiego (pod liczbą 16 str. 244) kładnie między dziełami Strykowskiego: *De moribus antiquis et superstitionibus veterum Lithuanorum versus polonici*. Niesiecki przywodzi str. 346 kroniki, lecz w tém miejscu (l. 309) Strykowski wyraża, że o tém, t. j. o bałwochwalstwach, już wyżej szeroko mówił. Miał więc widocznie w myśli księgi IV, o starodawnych ceremoniach, albo raczej *szaleństwach* ruskich, polskich, żmudzkich, litewskich, liflandskich i pruskich obywatelów bałwochalców, i różność ich bogów fałszywych (kron. I. 135—150). Porówn. Bentk. I. 357.

4. Ducatus Russiae ad orientem siti, nominatim Magna Novogardia, in 4to.

Jabłonowski (pod liczbą 17) oznaczając format, zdaje się naprowadzać na myśl, że to dzieło drukowane widzieć musiał; dotąd nikt o niem nie wspomniał.

Na tém kończę wiadomość o Strykowskim; ponowione wydanie znanych dzieł jego, może wznieci ochotę do odszukania tych, które jeszcze w ukryciu spoczywają; może przy troskliwszém rozpatrywaniu archiwów znajdą się jego listy, mogące rzucić więcj światła na nieznanne dotąd szczegóły jego pięknego i pracowitego życia.

MIKOŁAJ MALINOWSKI.

WIADOMOŚĆ

O WŁAŚCIWYCH LITEWSKICH LATOPISCACH,

PRZEZ

IGNACEGO DANIŁOWICZA.

I. Ogólne spostrzeżenia względem Latopisców Litwy.

§ 1. *Błędne o nich mniemanie.*

Rozliczne o Latopiscach Litwy krążą po świecie uczonym mniemanie. Jedni zaprzeczają istnieniu *starożytnych litewskich*; nie wierzą drudzy, aby jakiegokolwiek przez *krajowców* pisane być miały; najwięcej atoli jest utyskujących na *zaginięcie* wszystkich poprzedzających Strykowskiego czasy. Ci z rozpaczą kwilą, że już nie ma środków rozgadnięcia, co brał Strykowski z błędnych Latopisców, co zaś sam bajdurzy, przydaje i koszlawi przez złe wyrozumienie. Przed laty piętnastą sam do utyskujących należałem. Dziś się przeświadczam, że żadne z powyższych twierdzeń nie jest bezwarunkowo prawdziwe.

Zgaga Schlözer, w zagorzałej swój za nowościami gorliwości, wszystko wiedzieć chcący, rozgospodarowawszy się wszechwładnie z ruskimi Latopiscami, urąga się niecznie Ptolomeuszowi ⁽¹⁾, i orzucawszy błotem polskich dziejopisów, tak się odzywa o litewskich ⁽²⁾: „rozchwaleni przez Kojalowicza *vetusti et vetustissimi annales Litvaniae* ⁽³⁾ są czczem urojeniem. Została wprawdzie, mówi on, Litwa chrześcijańską r. 1252, lecz to na krótko, a dopiero r. 1386 nawrócona stała; nie mogła przeto mieć dziejopisów, bo sztuka pisania i dzieje na całej północy dopiero z chrześcijaństwem się rozpoczynają. Wszystko więc, co o starożytnych latopi-

¹ Schlözer, Nestor, II. Th. S. 56: „in einem griechischen geografischen *Sammelwerk* von unbekanntem Zeitalter, das man *Ptolomaeus* nennt.“

² Schlözer, Geschichte von Litthauen, 1785, § 5. Jestto skracane tłumaczenie Kojalowicza. ³ Kojalowicz, *Historiae Litvanae* T. I, str. 23, 48 i 244, T. II. str. 60 i 124.

sach gwarzą, stosować należy do XV° i XVI° wieku." Pokój ceniom zapalonego skądinąd za dziejami Litwy meża. Niepojęta atoli, jak tyle znamienity krytyk, niezmordowany zbieracz Latopisców, rzadkiej oczytaności uczony, nie wiedział o mnóstwie listów, nadań i traktatów Mendoga, Gedymina, Olgierda i Witolda, nie mówię ukrytych w archiwach, lecz drukowanych w Rajnaldzie i rozlicznych historykach pruskich. Za co spotwarzył Litwę, jakoby aż do r. 1386 była niepiśmienną! Na upokorzenie podobnej zarozumiałości, dość powiedzieć, że lud, który miał pruskolitewską grammatykę w XIII^m wieku, nie mógł być niepiśmiennym do czasów Jagiellły. Mylność twierdzenia jego o latopiscach, udowodnie w ciągu obecnego pisma.

Exystencją przez *krajowców* skręślonych latopisców, tenże sam Schlözer odrzuca z natrząsaniem: „nie ma, prawi on, ani być mogło żadnych starożytnych annałów przez *krajowców* pisanych, a mimo tego, wykrzykuje dalej, prawią nam ludzie o dziejopisach Litwy (1).”

Na jego podobno wiarę, czy nie zanadto skwapliwie, toż samo w lat z górą pięćdziesiąt powtórzył P. Kraszewski, że „*właściwie litewskich kronikarzy nie ma, a do XIVgo wieku, właściwych nawet piśmiennych pomników.*” (2)

Upadną te i tym podobne domysły, skoro udowodnie istnienie czysto litewskich latopisców, i przekonam, że na różnych miejscach przytaczane w Strykowskiem wyciągi, wyświecają użyty przez kronikarzew *litewski* dialekt, jakim nie pisali nigdy ruscy latopiscy. Ucichną wreszcie płacziwe narzekania na zaginięcie wszystkich użytych przez Strykowskiego latopisców, skoro dwóch niezawodnie, a może i więcej dotąd kryjących się po rękę wyświecę.

Lecz skąd proszę urosły tyle krzywdzące Litwę mniemania? Zaiste, nie z braku materyałów, lecz w części z opieszałości i niedbalstwa w poszukiwaniu uczonych, trudniących się z powołania dziejami, a bardziej jeszcze z winy, niechających ich wesprzeć potrzebnym zasiłkiem na druk i poszukiwania.

Cóż wiemy dzisiaj, nietylko o ilości i wieku litewskich latopisców, ale o samem nawet ich istnieniu? Nic prawie. Kto proszę zwrócił uwagę na wyśledzenie świeckiego lub duchownego stanu, nauki i usposobień niewielu pisarzów latopisców? kto ukazał cechy różniące litewskich od ruskich? Kto się przejął ich tłumaczenia się sposobem? wykazał prawdziwość jednych, a rozmyślnie drugich bajarstwo? poszukiwał miejsc i okoliczności, w których każdy pisał? porozdzielał ich na familie, stosownie do czasów kolei, z zakreśleniem miejsc, na których zatrzymywali się jedni, a przedłużali drudzy? Niedziw, że p. Bentkowski nie mógł o li-

¹ Schlözer, l. c. Es giebt keine alte *einheimische* liththauische Annalen und kann auch keine geben.

² Artykuł Kraszewskiego w Petersburskim Tygodniku, 1838, N. 18, o *historji Litwy*. — Od r. 1252 aż do 1569 zebrałem wyciągi więcej aniżeli ze 2,000 aktów i listów tycających się Litwy.

tewskich wspomnień latopiscach. P. Gołębiowski pisząc o dziejopisach polskich, odważył słów kilka dla ruskich, o litewskich zaś odwołuje się do Strykowskiego. Wszystkiego zaiste spodziewać się należało od p. Narbutta, lecz ten swych źródeł otwarcie nie wykazał, ani ich prawdziwości ocenił.

Szczupłe, które mam pod ręką pomoce, i nieliczne ksiąg zapasy, nie pozwolą wyczerpnąć do gruntu zamierzonego przedmiotu: lecz pragnę zachęcić szczęśliwych, i wskazać poszukiwań drogę. Stąd i zowład zgromadzone wiadomości popierać będą już rozproszonymi po Strykowskiem odrywkami, już drukowanym przezemnie latopiscem Litwy, już świeżo wychodzącym dziełem p. Narbutta. Zbiieranie i ocenianie źródeł do historii litewsko-pruskiej i prawodawstwa, było naczelnym powodem obecnego pisma. Bez ocenienia źródeł, ani o historii Litwy, ani o jej prawodawstwie, nic stanowczego powiedzieć nie potrafimy.

§ 2. Ilość użytych przez Strykowskiego latopisców i nieodróżnienie ruskich od litewskich.

Latopisców kręślących dzieje Rusi i Litwy na dwie naczelne rozdziałam klasy, jedną *ruskich*, drugą *litewskich*. Nie chciał lub nie umiał Strykowski wykazać cech, odróżniających litewskich od ruskich. Zbija wszystkich na jedną miarę: wszędy ciągle i niewyłącznie obok siebie stawi wyrazy: *latopisce litewskie i ruskie*, ilekroć niemi się poświadcza. Co gorsza, mąci wyobrażenia: nieraz czysto litewskich nazywa ruskimi, i nawzajem. Zgroza słuchać, gdy jednym pociągiem pióra charakteryzuje wszystkich, z oczywistą krzywdą jednych lub drugich, albowiem ułomności cząstkowe niektórych, wszystkim narzuca. Czyni to zapewne dlatego, że w każdym *ruskim*, znajduje okoliczności dotyczące się Litwy. Czyta u nich np. drapieżne litewskiej dziczy na Ruś napady i mordercze zadawane dognanym pogromy; widzi zawierane z obu stron małżeńskie związki, dopatruje się przyjacielskich sojuszków. Tu zapraszają uciśnione przez Tatarów grody ruskie książąt ze krwi Mendoga i Gedymina na swych wojennych obrońców (Narymunda, Dowmunta, Osteja, Andrzeja Olgierdowicza, i t. d., i t. d.); tam inni gwałtem się wdzierają na księstwa Rusi, gdzieindziej orężem zawojowują dla siebie posiadłości. Nie nowina spotykać w nich dobrowolne przenoszenie się książąt ruskich do Litwy na wojenną służbę, a litewskich do Rusi, bo to wtedy wedle feudalnych zasad było niezbronne i t. p. Wszystko więc było jedno dla Strykowskiego brać ztąd swój wątek gdzie go znajduje, w ruskich i litewskich, a w wątpliwych razach, arcy dogodna poświadczać się dwunastą, piętnastą, a w zapędzie choćby tysiącem latopisców, dla poparcia tego, co pożądanem było do jego widoków. Znajdował prócz tego jedne i też same okoliczności zapisane w ruskich i litewskich. Jednostajność ruskiego języka we wszystkich, niemało się przyczyniła do ich zmieszania. Zapewne nie przy jednym ruskim, przepisywacze przyczepiali litewskie,

czego dowodem latopisiec przezemnie wydany. Najsilniejszym atoli dowodem, że umyślnie nie chciał odróżniać, jest to jego przestrzeżenie: że „bez Rusi, Litwa, porządku swych spraw nie mogłaby wiedzieć, bo ruscy dawniejsze mają świadectwa (1).”

Są wszakże w samym Strykowskiem rozproszone środki, choć niezawsze dostateczne, rozróżnienia litewskich od ruskich. Te niżej wymienię.

Mnóstwo rękopismów ruskich i litewskich latopisców uwijało się po Litwie w XV-m i XVI-m wieku. Sam Strykowski raz *dwanaście* (2), drugi raz *trzydzieści* (3), dalej *piętnaście* (4), posiadanych przez się wspomina, czasami kilkunastu się poświadcza (5) a w zapędzie, nawet do tysiąca się odwołuje (6). Że oni dwunastu nie byli czysto Litewscy, jak Braun podrozumiéwa, sam nawet Strykowski napomyka, kiedy w jedném miejscu *dziesięciu*, a *kilku* litewskich, posiadanych przez siebie, wzmiankuje (7). Z tegoto miejsca wnósze, iż gdy największa u Strykowskiego liczba jest *piętnaście*, przeto *dziesięciu* ruskich, a niewięcej *pięciu* czysto litewskich miał pod ręką, co nawet dalszemi wywodami zostanie poparte. Niektórych ruskich na czas krótki dostawał (8), i ci zapewne nie wchodzili w rachunek. Użył prócz tego *pięciu* kronik pruskich, *czterech* liwońskich, *pięciu* polskich, *czterech* kijowskich, wielu moskiewskich, bułgarskich i słowiańskich, wedle pilnego Brauna rachunku (9).

Tych on wszystkich, z wielką przeważnością, z niemałym nakładem z różnych miejsc dostał, porządnie konkordował, znaszał i zgadzał z postromnemi kronikami, jakoto: z Długoszem, Miechowitą, Kromerem, także z ruskimi, moskiewskimi, pruskimi, kurlandzkimi, liflandzkimi.

Jak i skąd takie mnóstwo urosło latopisców, w następnym paragrafie wyjaśnić będę się starał.

§ 3. *Obudzenie latopisarzkiego ducha w Polsce.*

Złote dla literatury polskiej czasy Zygmunta I^{go} i Zygmunta Augusta obudziły więcéj jak kiedykolwiek umysły w Polsce do prac historycznych, i w całym XVI-m wieku nie ustaje rzeczony popęd. Pierwiastkowa historia polska zdawała się skończoną przez Długosza; targnąć się na jój przekształcenie nie śmiano. Ten pracowity, rozsądny i zacny historyk, dlatego może srogo poniewierany iż z błędnego drukowany rękopismu, ciągnie za swym rydwanem roje dziejopisów, już wspaniałych i wzniosłych, już poziomój wartości. Jedni go skraccją i czyszczą (10), przedłu-

¹ Strykowski I. 219.

² Strykowski II. 229, 232.

³ Strykowski I. 57.

⁴ Strykowski I. 83, 87, II. 58.

⁵ Strykowski str. I, 316, 349.

⁶ Strykowski I. 237, 246, 354. Że ta liczba nie jest przesadzoną, pokazuje się z tego, iż Schlözer zgromadził 21, między któremi było 12 drukowanych, a 9 rękopiśmiennych. Karamzin T. I, str. xxxi, liczbę po Rossyi rozproszonych latopisców, ła two do tysiąca podnosi.

⁷ Strykowski I. 340.

⁸ Strykowski I. 316. *Latopisiec Ruski któregom był na czas dostał.*

⁹ Braun *De scriptorum Poloniae virtutibus et vitiis.* ¹⁰ Do rzędu skraccją-cych liczyć można: Miechowitę † 1523. Kromera † 1589. Herburta † 1576 r. i t. d.

zają drudzy (1); inni bądź odrębne, współczesne tylko sobie piszą wypadki (2), bądź rozjaśniają dzieje połączonych z Polską ludów Litwy (3), Rusi i Prus (4).

W téj téz epoce, z bezprzykładną gorliwością wyszukiwano i przepisywano starannie latopisców Rusi i Litwy. Dowodem tego najznakomitsza ilość dziś wiadomych, a wtedy przepisywanych, oraz drukowany przezemnie latopisiec Odyńcewicza, przepisany 1520 r. Materiał ich, zszywany nieraz z różnowiekowych i różnomiejscowych odrębnych części i notat (5), nie klejący się przeto chronologicznie, usiłowano wprawić w dogodniejszy porządek. Przepisywacze przedłużali jednych latopisców, skracali drugich, a podobno nadstawiali do innych ustępy (6).

Próżność narodowa lub pochlebstwo jeszcze w tym nawet wieku doradzały prowadzić dzieje ludów od Arki Noego (Sarnicki). Dawno rozmaite państwa zachodniej Europy miały wyprowadzone swe dzieje prosto od Arki Noego, miały na ten koniec utworzone całego królów szeregu nazwiska. Wstyd było zostać upośledzonym. Im kto bliżej ku korabiowi kolebkę swego ludu upatrzył, im dziwniejszymi urojeniami nastroił początkowe dzieje, im znakomitszy wygrzebał zapas osób historycznych, mało komu znanych, i od nich genealogią poprowadził, tym obszerniejszą stynał uczonością. Cieszy się Strykowski, iż prawie z korabia naród litewski wywiódł (7).

Cóż więc dziwnego, jeśli przepisującym dzieje Litwy krajowcom, zachciało się czasami nie upośledzać swych przodków, korzystać z milczenia latopisców, i gwałtem opierać dzieje jeśli nie o Arkę Noego, to przynajmniej posunąć je do narodzenia Chrystusa (8), a w ostatnim razie nie uczynić młodszymi od Lachów i rokiem 401 rozpocząć (9). Takiego zdaje się rodzaju znalazł latopisców Strykowski, i na nich oparł swe dzieło.

§ 4. *Zdanie Strykowskiego o użytych przez niego latopiscach.*

Nie arcy pochlebne zdanie o użytych przez siebie litewskich latopiscach rozproszył Strykowski po całym swém dziele. Ponieważ zaś z tychże miejsc cechy znamionujące latopisców litewskich wyświecić się dają, i mogą być użyte dla odróżnienia ich od ruskich, przeto przytaczam jego wyrazami rzeczony opis.

¹ Przedłużającami liczę: Wapowskiego † 1535. Marcina i Joachima Bielskich † 1534, 1597 r. i t. d.

² Celniejsi ze współczesnych: Orzechowski, Górnicki, Solikowski, Łasiccki, Decius, Heidenstein i t. d.; wszyscy z XVI-go wieku.

³ Michalon pisał 1530, drukowany w Bazylei 1615, de morib. Tatar. et Lithuanor.; Strykowski, Gwagnin.

⁴ Grunau i Łukasz Dawid.

⁵ Wydany p. Księcia Osolińskiego kijowski 1836 r. ma pod koniec niechronologicznie wpisywane notaty zdarzeń.

⁶ Na dowód przytaczam Woskreszeński Latopisiec Nikona, do którego za Zygmunta I-go wstęp i genealogie książąt dorobione.

⁷ Strykowski, l. 88.

⁸ Strykowski, l. 55, gdzie starym u niego zwany latopisiec poczyna dzieje Litwy od r. 5526, czyli w lat ośmnaście po narodzeniu Chrystusa.

⁹ Strykowski, l. 56. drugi latopisiec przez niego użyty.

„Litwa, mówi on, dla zaniedbania historyi, wielu rzeczy wiedzieć nie mogła (1).”

„Latopisce *wszystkie* litewskie *po rusku* pisane, których Litwa z *starodawna* za kronikę używa (2).”

„Zprosta były pisane, przez ludzi leniwego dowcipu, *starych pisarzów* albo *djaków* (3).”

„Tacy byli nikczemni i bez mózgu pisarze latopisców *ruskich* y *litewskich*, iż swoje historyjki leda jako, bez baczenia, co im *ślina do ust przymiosła* pisali. A lat, albo roków, którego się czasu co działo, na żadném miejscu nie kładą, bo tak głęboko w insze historyjki wejrzeć nie mogli dla prostości onych czasów, skądby porządek lat wyczerpnęli, ale zgoła prosto brną, nieuważwszy tego, iż na wiadomości czasów każdej historyi najwięcej należy, a bez tego tedy i historya i wszystkie sprawy mężów dzielnych wniweczby się obrócily (4).”

„*Stare* litewskie (latopisce) pisane *bez dowodu słusznego*, gdyż wten czas ludzi dowcipnych nie mieli (5).”

„Niekiedy panuje między wielą jednostajność (6).”

Zakończa Strykowski tak swój obraz: „A tożem ja tego z daru bożego, a za pilném w historyach badaniem doszedł, iże lata y pewne czasy, kiedy się co działo, w latopiszczach, tudzież *wątpliwych imion xiążęcych* y osób mężnie dzielnych, dowodne a jawne wywody pokazują, aczkolwiek mi to, Bóg wie lepiej, z wielką pracą przyszło (7).”

Z takowego opisu łatwy nastęrcza się wniosek, że lubo czcigodny kanonik żmudzki, nie w jednym względzie zasłużył na ostre z sobą obejście się potomności, atoli uwaga, z jak mętnych czerpać musiał źródła, powinna go zasłonić od wielu sarkau. Nękały go, bo wdycha, pierwiastkowe o początku Litwy podania; bał się narazić na przyganę niedbalstwa lub zarozumiałości gdy je odrzuci, a lekkowierności gdy przyjmie. Obrat ostatnie: „i *własnym wynalezieniem a przeważnym dochcipem*” jak się chelpi, starał się wesprzeć starowieczność litewskich dziejów.

§ 5. Rozbiór powyższych zdań Strykowskiego względem Litewskiego latopisarstwa.

W powyższym przyciemnionym i ledwie nie z żółcią nakreślonym obrazie latopisarstwa w Litwie przez Strykowskiego, nastęrczają się dwie główne okoliczności do rozważania: *najprzód*, rys ogólny toczesnego litewskiego dziejopisarstwa; *powtóre*, cechy szczególne znamionujące litewskich latopisców.

Co do pierwszego, zaiste w narodzie na pół dzikim i okrutnym, z niedostępnych manowców czyniącym łupieżne nabięgi, w narodzie który *wtedy zaniedbywał swe dzieje* i dziś niewięcej jest o nie troskliwy, nie mogli się wyradzać w lasach świetni dziejopisowie. Bohaterowie w pło-

¹ Strykowski, I, 229.
II, 225.

² Strykowski, I, 234. 243.

³ Strykowski, I, 354.

⁴ Strykowski, I, 229, II, 173.

⁵ Strykowski, I, 234.

⁷ Strykowski, I, 243.

ciennicach i łyżanych kurpielach, kamienną siekierką lub opalonym ożogiem, jak mówi Strykowski, rażący nieprzyjaciół w boju, niełatwo znachodzili piśmiennych chwalców Sallustyszów, Tacytów, ba nawet Gallusa, Kadłubka lub Kromera. Jak życie ludu i rządu, tak proste było opowiadanie latopisców. Ciągłe w późniejszym czasie wojny, w obronie wolności przeciw krzyżowym połowy Europy napadom, brak szkółek i wyższych naukowych zakładów, usuwanie krajowców od duchownych godności, stracenie nakoniec przez Litwę politycznego znaczenia, niewiele sprzyjały dziejopisarstwu: stąd łatwo mogła Litwa wielu rzeczy nie wiedzieć.

Co prawi Strykowski — o piszących jakoby dzieje starych *pisarzach* i *djakach*, leniwego dowcipu ludziach, nie chciałbym brać tego literalnie i stosować do wszystkich. Nie godzi się starożytnych latopisców dzisiaj mierzyć piędzią, i szukać w nich dostojnego dziejopisa wzoru. Lecz i ten cóż napisze o czasach przedhistorycznych, o których nie ma co powiedzieć? a taką właśnie jest historia Litwy do XIII-go wieku. Urąga się latopiscom Strykowski, kto wie, azali nie dla podwyższenia własnej biegłości przy ich okrzesywaniu. Wszakże, kto zaczyna dzieje swego ludu od rzymskich czasów, kto przywodzi imiona piérwszych cesarzów, kto szermuje imionami starożytnych bohaterów Palemonów, Libonów, Attilów, Wajdewutów, kto słyszał o pochodach Gotów, Cymbrów, Gepidów i t. d., ten nie jest prostakiem i bezmózgim nieukiem. Nie były to zapewne cerkiewne djaki, ale bądź wyższego duchowieństwa mężowie, bądź świeccy ludzie piśmienni, przez czerń nieświadomą *pismakami* i *pisarzami* zwani. Wiadomo powszechnie, że djaków w Litwie do przepisywania latopisów używano; mogli oni w przepisywaniu niejedno skazać miejsce, lecz zapewne sami nie pisali dziejów. Nie widać aby djakami zwano w Litwie sekretarzów państwa.

Chęłpi się Strykowski, jakoby za pilném w historych badaniem, doszedł opuszczonych lat i czasów w których się co działo, i te położył. Lecz jak w tej pracy był nieszczęśliwy, jak wszędzie wierutne fałsze dalej nowemi fałszuje, jak mało na nim skutkował „*dar boży*” do którego się odwołuje, postaram się udowodnić w inném piśmie o pracach historycznych Strykowskiego. Tu dość namienić, że przyspieszwszy błędnie najście na Ruś Batego, dobrowolną przed sobą wykopał przepaść, której nie było czém zatkać. Olgerda zostawuje przy życiu do roku 1381, gdy ten od roku 1377 już nie żył. Zawcześniej morzy Gedymina w r. 1328, a ten na przekór jego dziejom, do roku 1340 panuje. Synów Olgerda przemieszał z ich stryjami, byle liczbę dwunastu dopełnił. Mniemanie poprawiał, a rzeczywiście kaził ich matek imiona, bo Ulianę twerską i drugą małżonkę, nazwał witebską, i piérwszą żoną, którą była Marya.

Jednostajność postrzeżona przez Strykowskiego w niektórych latopiscach, przeświadcza, że były przepisywane i przedłużane.

Co do drugiego względu. Za cechy znamionujące *litewskich latopisców* przyjmuje: 1) że były pisane po rusku; 2) że są bez dat i chrono-

logicznego wypadków uporządkowania; 3) że stare *bezdowodne*. Zobaczmy jak te wyrażenia Strykowskiego pojmovać należy.

§ 6. O Ruskim latopisców litewskich języku.

Nieskończenie jest ważne ostrzeżenie Strykowskiego: „że latopiscy *wszyscy* Litewscy po rusku pisani, których Litwa z *starodawna* za kronikę używa.” Nie zwrócił na to miejsce uwagi p. Gołębiowski (1), gdy szuka w Strykowskiem objaśnienia, azali kroniki Litewskie w łacińskim lub litewsko-żmudzkiem języku pisane nie były. Miłość narodowa nie byłaby też zaślepiła p. Narbutta domyślać się kronik w krajowym języku, a tym bardziej Runami (?) pisanych (2). Dla kogo proszę, i kto pisałby *po Litewsku* dzieje? Kto zna litewskiego włościanina, wie, że ten kronik nie czyta. Panowie nawet do kmiotków niewszyscy tym odzywają się językiem, a nigdy między sobą, bo rzadcy go umieją. Duchowieństwo łacińskie, najczęściej z Polski, nie zna go wcale; krajowe, dla kogożby pisało dzieje? Mowa litewska stawszy się wyłączną własnością gminu, dopiero od XVI-go wieku zaczyna być książkową, i to do modlitw kościelnych, katechizmów, lub kazań dla prostoty używaną. Któż dziś pisanych po litewsku latopisców może się dopytywać, kiedy żadnego nie spolał Strykowski, a *wszystkich* po rusku pisanemi mieni. Litwa okrażona zewsząd Rusią, w ciągłych z nią zostająca stosunkach, już zholdowana, już rozkazująca przez swych książąt, przyjęła polor i język Rusi za język dworu, naukowy, sądowy, prawniczy i dyplomatyczny; za jego tylko pośrednictwem wszystkim zrozumianą się stawała, w nim też pisała latopisców. To jedno, głębszej jój polityki jest dowodem.

Lecz język ruski pod piórem latopisców nieskończonym uległ przekształceniom, i nieraz do samych liter ruskich zacieśniony. Zostawując w tej mierze stanowczy wyrok bieglejším w słowiańszczyźnie, ośmielam się rzucić dorywcze domysły, że Nowogrodzcy latopiscy i dalsi głębszej Rosyi, tłumaczą się najczystszą ruszczyzną. Kijowcy, na język cerkiewny zakrawający, już nie są wolni od polonizmów. Wołyńscy, średnie trzymają miejsce. Lwowscy, mowę polską przywdziewają w formy i litery ruskie. Toż prawie o litewskich rzecz można, jak latopisec p. Narbutta przeświadcza. Lecz są latopiscy litewscy przez rodowitych Litwinów pisani, i ci krajowego języka przypiewki wciskają do rusko-polskiego języka. Posłuchajmy najdobitniejszego w tej mierze wyjątku w Strykowskiem (3): „Kniaził *dzię* Ringolt na Nowohorodku mnoho let, y potym *dzię* umierł y *kazuc* nikotorije żeby trzech synow po *Ruskieje* biczwoie urobił (tak sprosta pisze), da nię wiadoma kakowoje *dzięlo* szietich jeho synow było.”—Niechże po tém wrzeszczą, że krajowcy nie pisali Latopi-

¹ Łuk. Gołębiowski o dziejopisach Polskich, 1826, str. 72.   ² Narbutt, Dzieje Litwy, T. III, str.   ³ Strykowski, I, str. 253. Podkreślam litwinizmy.

sców. Gdy zaś podobnych, wedle zawierzeń Strykowskiego „z *starodawna* za kronikę Litwa używa,” więc nietylko byli starodawni Latopiscy, lecz i zawsze po rusku nie po litewsku pisani, z dodaniem jedynie litewskiego akcentu.

§ 7. *O bezchronologiczności litewskich Latopisców.*

Z największemi przekąsami gardłuje Strykowski na bezchronologiczność litewskich latopisców, albowiem wynalezienie lat najwięcej kosztowało go pracy. Gdy ta okoliczność razem najdotykalniej różnicę latopisców ruskich od litewskich wyświeca, zobaczymy jak rzeczzone miejsce jego rozumieć należy.

Ruscy latopiscy, w krótkich, prostych i nienamiętnych wyrazach, bez zapalczywych uniesień, spokojnie opowiadają znamienitsze swego państwa zdarzenia, jedni poczynając od jego założenia, drudzy od pewnego późniejszego roku, przez lat kilka lub wiele; inni wypisawszy kosmografią grecką od potopu, do niej bezpośrednio dołączają dzieje Rusi, poczynające się rokiem 852. Pomieszczenie na czele każdego zdarzenia, roku w którym ono przypadło, a czasami dnia i miesiąca, szykowanie zdarzeń wedle lat biegu, jest koniecznym i nieodzownym latopisca ruskiego warunkiem, do tyła ściśle przestrzegany, że nawet *te lata*, w których nic nie ma do powiedzenia wiadomego latopiscowi, opuszczane nie bywają i stawią się goło. Od tego sposobu pisania właściwego Bizantynom, wzięli oni nawet latopisców nazwisko. Żadna z innego roku okoliczność nie miesza u nich porządku latopisarskiego, i wszelkie grupowanie zdarzeń w obrazy jest od nich dalekie.

Inny i całkiem od tego różny sposób pisania dziejów rozwijał się od XII-go wieku w Polsce, a za jój wzorem i w litewskim kronikarstwie. Niezawsze, owszem rzadko kiedy, kronikarz zaprzęta jałową liczbą lub bawi powierzchowną łuską wypadków, drobiazgowém ich nagromadzeniem. Pragnie on wystawić zdarzenia w związku między sobą, po kolei wpływu jaki wywierały na drugie, i w stosunku do ich sprawców i pomocników; żąda być istnym malarzem, śmiałym pędzlem kreślić obrazy; chce przez sam wybór i szyk zdarzeń, przez wybitniejsze niektórych oddanie prowadzić czytelnika do odgadnienia sprężyn ukrytych i umysłu przywódców. Naprzód wysoką i wspaniałą myślą skreślenia dziejów swego ludu przenikniony pisarz, przez rdzę wieków wydobywa pierwiastkowe dzieje, rozwija pieluchy. Następnie pragnie wiedzieć w jaki sposób zrodziły się i rozwijały pierwsze nasiona znamionujące duch wybranego przezeń narodu, jakie były pierwiastkowe formy towarzyskich stosunków, w jakiej spojni zostawał wewnętrzny czyli umysłowy człowiek z otaczającą go zewnętrzną i fizyczną naturą, jaką drogą mianowicie postępowało moralne życie ludu i jak się udoskonalało. Śledzi, jakie myśli, przekonania i opinie wkorzeniały się względem pojęcia Boga, wiary i jój ministrów,

względem ustaw duchownych i świeckich. Tłumaczy narodowe zwyczaje, bierze pod sąd możnowładców sprawy i czyny; wchodzi w sekretne rady, przytacza różnych starożytnych pisarzy zdania; posiewa swe księgi rozmaitej uczoności okrasą. Pierwsze kroniki polskie, pisane dla nauki szkolnej młodzi (Kadłubek, Gallus), rozważają z powołania domowe i towarzyskie cnoty, jakimi odznaczyli się naddziady; pióro ich, straszne występny, z upodobaniem zatrzymuje się nad wzorami cnoty, sprawiedliwości i zacności, wykazuje w jakich sprawach i czynach, nawet w wiekach powszechnego barbarzyństwa, objawiało się to, co stanowi prawość i szlachetność charakteru.

Do kreślenia podobnego rodzaju dziejów narodowych wyszukiwano przenikliwego, bystrego i ognistego dowcipu ludzi, okrzyszanych w prywatnym i publicznym życiu, wtartych w główne i ważne sprawy Biskupów i Opatów. Powoływało ich do tego już wyższe duchowieństwo (Gallusa), już królowie (Kadłubka). Żaden z nich nie idzie za chronologicznym porządkiem, za ledwie z końcem każdego panowania spoczywa. Żaden lat nie kładnie, które późniejsi komentatorowie dorzucają; za ledwie nie w pierwszym Długoszu porządnie lata dorzucone, i jeszcze Krzysztof Warszawicki biedzi się nad chronologią pierwszych czasów (roku 1585). Takie wyobrażenie o dziejopisarskich obowiązku, powołaniu i pisania sposobie, z Polski wkraadało się i do Litwy. Stąd w żadnym litewskim latopiscu chronologiczny tok opowiadania nie spostrzeżony. Dość każdemu na tém, że swe pomysły stopniami i po kolei szykuje, a przez spójność wyobrażeń, raz wcześniejsze, drugi raz późniejsze zdarzenia łączy w jedną całość. Że to com wyrzekł nie jest płonnym urojeniem, przekonywa raz Strykowski w gorzkim swém na bezchronologiczność narzekaniu, drugi raz jedyny wydany przezemnie latopisiec Litwy, w którym od czasu Gedymina aż do zgonu Witolda, ani jeden rok nie przywiedziony. W tym jeszcze sposobie pisany latopisiec wołyński wedle Karamzina, do którego nietrafnie w późniejszych rękopismach dorzucono daty. Po téj charakterystycznej oznace, śmiało można odróżniać czysto litewskich latopisców od ruskich.

§ 8. *Bez dowodność litewskich starych latopisców.*

Na wielu miejscach, a więc z goryczą i rzeczywiście przeświadczeniem, zadaje Strykowski *bez dowodność* litewskim latopiscom (1). Czyli pod tym wyrazem rozumiemy zechcemy nieznajdowanie się tego o czém oni mówią w innych latopiscach: ruskich, polskich, liwońskich i pruskich, co by jeszcze było znośniejsze, albowiem ci łatwo mogli nie znać litewskich dziejów—czyli domyślać się prostego przez litewskich wymyślenia ksiąząt, osób i zdarzeń, jakie udowodnić się nie dadzą—zawsze ten zarzut

¹ Strykowski, I, 229, II, 173.

Strykowski, nie jest dla historyi Litwy pochlebny, i arcy niekorzystny cień rzuca na pierwiastkowe jój dzieje.

Że atoli Strykowski pod tym wyrazem raczj podrozumiewa skażenie przez nich dziejów, z różnych napomknien jego przekonać się można. I tak: nie ma prawie żadnego miejsca z latopisców przywiezionego, któremoby nie zadawał „grubych i sprośnych” pomyłek, wierutnych „bajek” (1); dalej mianuje latopisców *przez sen gadającymi leda jako* o Atylli i przyjściu Włochów do Litwy z Palemonem (2); mówi że wątpliwych u nich *imion książęcych i osób mężnych*, on sam wywody jawne daje (3); nakoniec gdzie tylko chce wspomnieć o prawdomówności, tam wyrazu *dowodność* używa (4). Wszakże rzeczona bezdowodność, nie wszystkich u niego latopisców, lecz samych „Starych” obarcza. Tu się rodzi zaraz pytanie: których starymi nazywa, i jak oni daleko dociągają dzieje? Nigdzie dobitnie nie uczy Strykowski, jakich starymi rozumie? Natura rzeczy za takich brać każe, opiewających pierwiastkowe i najdawniejsze dzieje, począwszy od Palemona. Jakoż i Strykowski w starych tylko znajduje Palemona (5), oni to „przez sen bają” (6), ich wreszcie obwinia, „ *iż leda jako bez baczenia, co im ślina do ust przyniosła, swe historye pisali*” (7) bo w on czas ludzi dowcipnych nie mieli.” Co do mnie, starymi, a zatem bezdowodnymi, chciałbym nazywać wszystkich litewskich latopisców, którzy od początku aż do Mendoga pisali.

Z duszy życzą uczeni Litwinom, iżby, chociaż z żalem serca, rozstali się ze czcigodnym Palemonem plemieniem, w rodzie Kunasów, Borków, Sperów, Kiernusów, Gimbutów rozmnożonym. Niech i *Wajdewuta* przekażą Niemcom, wedle dziejów których Ś. Bonifacy (r. 726—736) w Hessyi silnym toporem rąbie dąb *Wodana*, kto wie, czyli nie na *Wajdewuta* przedzierzgniętego?

Atoli późniejszy latopiscom, ile piszącym sobie spólczesne dzieje, godzi się zawierzyć, i takim jest drukowany przezemnie. Uwziął się był Strykowski w samym początku dzieła, poprawić i poprzeć dowodami ową *bezdowodność*. Z całym historyka zapalem chwytą się bronić Palemona, poci czoło, wyszukuje i wartuje mnóstwo książek i poetów Augusta Cesarza; skądkolwiek choć słaby głos o Palemonie zalecał, łupił to wszystko na okrasę swego bohatera, nakoniec z tryumfem raduje się że go utrzymał. Lecz mu stępiąło pióro, zabrakło odwagi i chęci a nawet możności wyszukać dowodów na dalsze latopisców brednie; postrzegł się że nie pisałby dziejów Litwy, ale obronę latopisców „*bezmoglich*” jak nazywa; może się też i rumienił poważny prałat żmudzki bronić leniwego dowcipu *djaków*; zaprzestał więc iść z niemi w zapasy, cierpliwie powtarza ich urojenia, i przez to ściąga na siebie urągowisko potomych.

¹ Strykowski, I. 243, 245, 316, II. 245, 255, 261 i t. d.

² Strykowski, I. 60.

³ Strykowski, I. 243.

⁴ Strykowski, I. 253.

⁵ Strykowski, I. 60, 229.

⁶ Strykowski, I. 60.

⁷ Strykowski, I. 243.

II. Szczegółowi litewscy latopiscy.

W obliczaniu szczególnych latopisców Litwy, naprzód wymieniam kronikę pruską, oraz znajomszych liwońskich, z których zdaje się czerpać Strykowski. Za tymi pójdą następnie, dziś zaginieni i z samego odgłosu w Strykowskim znani, a nakoniec dotąd dochowani czysto litewscy latopiscy.

§ 9. *Kronika pruska Christiana biskupa, rozważana ile źródło najstarszych litewskich podań.*

Nie ma wątpliwości że historycy XVI-go wieku pierwiastkowo dzieje starożytnych Prusaków i pobratymczych z niemi Litwinów czerpali z kroniki Christiana, pierwszego biskupa pruskiego, żyjącego na początku XIII-go wieku. Lecz kopie jej do tyła zugięły, że Baczek⁽¹⁾ i Hartknoch⁽²⁾ istnienie jej nawet poddali wątpliwości. Ujął się atoli za kroniką Christiana Kotzebue⁽³⁾, rozwinął i poparł Voigt jego zdanie⁽⁴⁾, a wydrukowaniem wstępu kroniki wszelką usunął wątpliwość⁽⁵⁾.

¹ Baczek, Geschichte Preuss. B. 1. s. 248.

² Hartknoch, Dissert. de scriptoribus histor. Pruss. str. 4. „Posset tamen quispiam de his scriptis, an unquam extiterint, dubitare.”

³ Kotzebue, Ältere Geschichte Pr. B. 1. s. 255.

⁴ J. Voigt, Geschichte Preussens, 1827. B. 1. s. 617.

⁵ Wstęp rzeczony jest taki: Borussorum origo ex Domino Christiano.

Tempore Justiniani Imperatoris et Papae Vigili, Gothi cum rege suo Witigo venerunt ex Hispania in Italiam, et in ea parte, quam Longobardiam vocant, Ravennam exaedificarunt sedemque regiam in ea constituerunt. Hos Narsetes bello vicit. Reliqui qui superfuerunt, ulpote 15000, fuga sibi consulentes, venerunt in Bavariam, ac tandem in Westphalam, ubi recensentes suos, inventi sunt 36,000 tam viri quam mulieres et pueri. Hic Gottingen extruerunt. Tandem progressi in Novam Marchiam et ad Regem Daniae Teudot pervenerunt, qui illis insulam Cambriam, id est Gotlandiam inhabitandam concessit, quam populi ex Scandia tunc tenebant. Hi populi Cambriae et Cimbriae Gothi cesserunt, ac per mare Gothicum, quod olim Crono dictum fuit, et Halibo quod nobis *das frische hab* dicitur, numero 46,000 anno Christi 523 in Ulmigariam, id est, Prussiam venerunt indigenasque vicerunt. Horum populorum Cambriae Duces fuere duo, nempe Bruteno et Wudawutto, quorum alterum, scilicet Bruteno sacerdotem crearunt, alterum scilicet Wudawutto in regem eligerunt, qui arcem Neidenburg postea dictam, *auf der Nerung* aedificavit. Rex Wudawutto duodecim liberos masculos habebat quorum nomina fuerunt: Litpho, Saimo, Sudo, Naidro, Scalavo, Natarigo, Bartho, Galindo, Warmo, Hogg, Pomeszo, Chelmo. His suis liberis distribuit Wudawutto totam provinciam in duodecim ducatus, unde adhuc denominationem retinent. Borussi itaque orti sunt a Cimbris, qui in insula Gottlandia habitaverunt et dicti *die Scanden*. Warmo, nonus filius Wudawutti, a quo Warmia dicta, reliquit uxorem Arma, unde Ermelandt. Haec Arma interfecit ducem Masonum, id est Masoviae, in bello una cum ipsius uxore et liberis numero triginta sex. Flumen quod dicitur nobis *Pregel*, olim *Scaret* appellatum fuit. Sed postea a nobili puella nomine Percola quae in eo periit, Borussis Pergola nominatum fuit. *Wendia olim, nunc Lithphania*, hinc sinus Venedicus dicitur, *das Keurisch hab*. Die Reussen oder Moscuovitter sindt vor Zeiten Roxolaner genant. Tu się urywa wypis z Christiana, znaleziony w papierach Łukasza Dawida, i daje wyobrażenie o wywodach jakie czyniono w XIII-m wieku. Łukasza Dawida, wydał Ern. Hennig, w Królewcu, 1812 r., T. 6.

Doszły nawet do nas, wyjątki z kroniki Christiano, mniej więcej skracane, obcięte, poszczerbione i przekształcone. Znaleźć je można mianowicie rozproszone w dziejach pruskich dominikana klasztoru gdańskiego Simona Grunau, oraz Łukasza Dawida († 1583 r.), nadwornego radzcy Alberta margrabi i księcia prukiego, któremu rząd zewsząd dostawić kazał rękopisma; między temi mogła się znaleźć kronika Christiana. Mieli oni oba pod ręką Christiana kopie. Nie ma śladu żeby ją znał Strykowski, wszakże wywodząc początek historii litewskiej z kronik pruskich (1), korzystał zapewne z Grunowa, a za jego pośrednictwem i z Christiana.

I tak, obliczający swe źródła Grunau, powiada: że Christian biskup pruski napisał książkę o zaślepionych przez szatana Rusakach, poczynając się: „*Liber Filiorum Belial cum suis superstitionibus Brutice factionis incipit cum moestitia cordis*”, którą wyczerpał z historii Jarosława, a więcej dodał z dziejów (2). Jaśniej się tłumaczy Łukasz Dawid, powiadając iż Christianowi piszącemu po łacinie pruskie dzieje, Jarosław, natenczas proboszcz katedry płockiej w Mazowszu, pożyczył książkę w ruskim języku pisaną greckimi (cyrylickimi) literami (3).

Tu wnet nawijają się pytania: jaka była treść księgi przez Jarosława pożyczonej? o czym pisał Christian? skąd czerpał swe wiadomości? co z niego ocalało dotąd? kiedy swe dzieło ułożył? Pytania te za pośrednictwem Grunowa i Łukasza Dawida rozstrzygają się następnie:

1) Christian *naprzód* pomieścił w swęj kronice wypisy z dzieła pożyczonego sobie przez Jarosława, o czém przekonywają Grunau i Łukasz Dawid. Dzieło to wedle jednogłośnej obu zgody (4) obejmowało wyjątki z dziennika podróży po Prusach wędrownika Divones, który za czasów Augusta Cesarza, wysłany przez astronomów, dla mierzenia krajów północy, puściwszy się z towarzyszami z miasta bityńskiego Salura, przybył do pruskich krajów (5), spisywał co na każdym widział miejscu, i ten dziennik zostawił w Płocku, gdzie umarł. Z tego wyjątki, dał Jarosław Christianowi.

¹ Strykowski, I. 43, mówi: „Zakładając dowodny początek historii litewskiej z kronik pruskich.”

² Grunau Tr. II. c. 1. § 1, także w przedmowie. „In diesem Buche er viel saget von den Historien Jaroslai, und me... addirt von den Geschichten.

³ Łukasz Dawid, B. 1. s. 10, 15, 16, 38, 52. „Das Ime von Jaroslao die Zeit Thumprobst zu Plocka in den Masuren ein Buch in Reuscher sprache, aber mit Greckschen Buchstaben geschrieben geliebet wurde” etc. Więc byli w Mazowszu latopiscy ruscy lub litewscy, na początku XIII-go wieku pisani po rusku; w nichto zapewne dochowało się podanie o wędrowce Rzymian do Litwy.

⁴ Łukasz Dawid, B. 1. s. 9. Grunau Tr. II. c. 1 § 1.

⁵ Pierwszą wiadomość o rozmiarze Północy przez Rzymian, odkrył Bayer akademik u *Aethica* mówiącego: Julius Caesar cum consulatus sui fasces erigeret ex S. C. censuit omnem orbem jam Romani nominis admetiri per prudentissimos viros et omni Philosophiae munere decoratos. A Consulatu Julii Caesaris et M. Antonii usque in Consulatum Augusti decimum, a annis XXIX mensibus VII diebus X, a Theodoro (Theodoto) septentrionalis pars dimensa est.—Bayer dodaje że ten Teodor był właśnie ten sam, którego kronikarze pruscy zowią Devones, a niektórzy Tirones. O wymiarze świata wspomina i Kruse w staroż. Geograf. Heft 2, s. 85. — To wyżsiewca niejako osnowę podania litewskiego o przybyciu Rzymian, przystrojona poetycznie.

Powtórę, kronika Christiana obejmowała wieści o wdarciu się do Prus Gotów, obszernie u Grunowa, a w skróceniu u Łukasza Dawida pomieszczone (1), z których wniósł je do swego dzieła Strykowski (2).

Potrzenie, w niej znajdowało się piérwiastkowe ustawodawstwo dla Prus Wajdewuta, jak wyraźnie poświadcza Grunau (3). Z tego zapewne przetłumaczył Strykowski (4).

Poczwarę, z Christiana wyczerpnięty podział kraju pruskiego na 12 prowincyj oddanych w zarząd dwunastu synom Wajdewuta. Zamilcza wprowadzie Grunau swe źródła, niedość jaśnie Łukasz Dawid Christiana wymienia (5), lecz dowodnie przekonywa dochowany Christiana odłamek, wyżej drukowany w nocie. Też wiadomość mieszczący Strykowski, niewiadomo jakie podrozumiewa dzieło *pod kroniką pruską, po niemiecku drukowaną* (6).

Popiąte, stosownie do świadectwa Łukasza Dawida (7), z Christiana wyczerpnięta wiadomość o podniesieniu na królewskie dostojenstwo Wajdewuta, opisana i w Strykowskim (8).

Poszósę nakoniec, z Christiana wzięto wiele okoliczności tyczących się religii, bóstw, obyczajów, oraz starożytnych zwyczajów krajowych, ile upewniają Łukasz Dawid i Grunau (9); niejedno z nich miejsce wcielił w swe dzieło Strykowski (10).

Nierozwodząc się długo nad okolicznościami żywota i prac apostołskich Christiana, piérwszego pruskiego biskupa, dość powiedzieć iż urodził się w pomerańskim mieście Freienwald, został Bernardynem w klasztorze pomorskim Kolhaz, dostał się następnie do klasztoru oliwskiego Cystersów, skąd jako biegły w językach łacińskim, niemieckim, polskim i pruskim, przezorny, łagodny i nieskazonych obyczajów, wysłany został przez opata dla nawracania Prusaków. Roku 1215 został biskupem pruskim. Onto był doradcą Konradowi mazowieckiemu sprowadzenia Krzyżaków. Rychto atoli wszedł z nimi w zatargi, i wtedy zdaje się, ku końcowi żywota, około roku 1237 lub 1239, pisał swą kronikę, ile z podań Łukasza Dawida wnioskować można. Nie należy tracić nadziei że ona nie zaginęła całkiem i przy pilnych poszukiwaniach zostanie odkrytą. Królewiecka i imperatorska publiczna biblioteka w Petersburgu posiadają skarby niewszystkim znane, Gdańskie biblioteki obfitowały również w starożytne rękopisma; może znaleźć się w nich czasem i kronika Christiana.

¹ Łukasz Dawid B. 1 s. 14—15, gdzie mówi że to wzięt z Christiana.

² Strykowski, I. 27 i 36.

³ Grunau Tr. 11 c. 3 § 1. Łukasz Dawid B. 1 s. 18.

⁴ Strykowski, I. 43, o Wajdewucie Królu.

⁵ Łukasz Dawid. B. 1. s. 53—54.

⁶ Strykowski I. 45. — Najbliżej Daubmanna, r. 1566 drukowanego w Królewcu po niemiecku. Był też drukowany *Runow* r. 1582, w Witembergu. Kronika Jerzego *Ranis* drukowana w Elbingu 1564. Którą z nich posiadał Strykowski? zgadnąć trudno.

⁷ Łukasz Dawid B. 1. s. 76. Grunau Tr. 11. c. 5 § 2.

⁸ Łukasz Dawid T. 1. str. 145—146. Grunau Tr. 11. c. 2 § 3.

⁹ Strykowski, I. 44.

¹⁰ Strykowski, I. 142. Tak więc udało mi się rzucić poszlakę, skąd pochodzą i jak dawne są podania o początku litewskiego narodu. Lecz w nich jeszcze nie upatruję Palemona, bo on jest zapewne później dołączony.

§ 10. *Liwońscy Kronikarze (Łotyscy).*

Nie objaśnia Strykowski jacy byli czterej kronikarze liwońscy czyli inflantscy, których użył; zapewne dlatego, że sam nie znał nazwisk ich autorów. Dopiero r. 1740 Gruber ⁽¹⁾ z domysłów wydobyl, że najdawniejszym pisarzem narodowym inflantskim był kapłan Henryk Lotwak. Ten opisał dzieje trzech pierwszych liwońskich biskupów, to jest: Meinharda, Bertolda i Alberta, przy którym był tłumaczem, czyli od r. 1184 do 1226. Powiada, że na prośbę panów (dominorum) i wiernych współbraci skreślił swą historię *stilo et scriptura humili*. — To tylko umieściłem, powiada, co własnymi oczami widziałem, a jeżeli czego sam nie widział, com od tych wyrozumiał, którzy na to poglądali i byli temu obecni; ani mię pochlebstwo, ani zysk światowy uwiodły, ani dla przypodobania się komu lub przez nienawiść pisałem, lecz nagą i czystą okazuję prawdę ⁽²⁾. — Z tego mamy najdokładniejsze wiadomości o pierwszym koło Dźwiny w Inflantach i Kurlandyi działaniu i osiadaniu Niemców i zjawieniu się Mieczowników. Litwinów nazywa on stale *Letthones*, Łotwaków zaś *Letti* ⁽³⁾. Nieoszacowany to dla Litwy dziejopis i świadek naoczny; cóż bez niego wiedzielibyśmy o jej sprawach na początku XIII-go wieku? Wedle niego, pierwsi Litwini, pojęli i przeczuli gotowane przez Niemców jarzmo dla krajowców, i wnet wieczną zaprzysięgli im nienawiść. Ile przebieglejsi, zręczniejsi i okrutniejsi od innych, są ciągle duszą, podniętą i sprężyną kojarzenia się sąsiedniej dzicy na wytępienie tych nieproszonych gości. Onito nieustannie się kuszą o puszczenie z dymem wznoszących się warowni Rygi, w każdym z zamków łotyszkich stanowią Litwina dowódcą. Nikt zręczniejsi od nich nie czynił na Niemców obław, nie wywietrzył ich w krzakach lub na drzewach ukrytych, ani dręczył pojmanych wyszukanię; biada gościowi, skoro się z grodu wychylił. Do kilku tysięcy zebrać się mogło wojska litewskiego dla napadów i rabunku, szybko na rączych szkapach otaczają nieprzyjaciela, tuż pierzchają w rozsypkę i znowu z podwojoną uderzają natarczywością, rażąc wroga włóczniami, strzałami lub maczugami; wódz ze wzniosłej dowodzi *kolasy*. W czasach leniwego odwrotu, dowódca również na wozie, jeńcy we środek szyków wzięci; przy trwodze w klin się skupiają. Wyprawę poprzedza wróżba i badanie losów. Gdy obcy wróg werwie się w ich domowe zagrody, wszystko pierzcha do lasów, tam się gromadzą, kartują plany, zabiegają drogę i rozbijają niespodzianych, albowiem w boju arcy są straszni. Zawarcie pokoju oddaniem włóczni znamionują,

¹ *Origines Livoniae sacrae et civilis, seu Chronicon Livonicum vetus, a pio quodam sacerdote conscriptum...* e codice MS. recensuit Joan. Daniel Gruber. Francof. et Lipsiae, 1740, in fol., 279 stron. po łacinie. Od str. 185 do 279 dodał Gruber akta czyli dokumenta od r. 1170—1660 z Arnolda Lubeckiego.

² Gruber l. c. str. 177. Nihil autem hic superadditum est, nisi omnia, quae vidimus oculis nostris fere cuncta, et quae ipsi non vidimus propriis oculis, ab illis intelleximus, qui viderunt et interfuerunt.

³ Miejsca Litwy tyczące w Łotwaku: str. 4, 27, 29, 30, 31, 48, 50, 51, 55, 56, 62, 66, 83, 92, 98, 132.

puszczenie jej na wodę oznacza zerwanie stosunków; ubitych żony zwykły natychmiast się wieszać, bo wierzą w przyszłe życie, gdzie się mają połączyć. Pogrzebom pijatyka towarzyszy, głowę i ciało jeńca wykupić należy dla spalenia uczciwie. Prócz tego podaje nam Łotwak nieznanych Kunigasów i starszyny nazwiska (*Stegse, Suelgate, Dangerute*), prawi o Litwinie ochrzczonym i kapłanie Filipie, użytym przez biskupów za tłumacza, gorliwym i wiernym słudze. Już wtedy łączyli się Litwini małżeństwami z Rusią i wspólnie przeciw Niemcom walczyli. Nikt od nich z pewnością nie czynił zasadzek, ani z nich raził skuteczniej. Lecz czytać należy Łotysza aby dostateczniej sobie wyobrazić ówczesnych Litwinów, spotwarzonych przez Długosza, jako lud nieliczny i tylko co wynurzający się na widownię świata.

Nie dostrzegam nigdzie aby go użył Strykowski, inaczej byłby sam z sobą zgodny względem czasu przybycia Meinharda do Liwonii.

Drugim liwońskim kronikarzem był *Alnpek*, który wierszem niemieckim pisał kronikę od czasu przyjścia Niemców do Inflant aż do roku 1290, czyli do zwycięstwa zakonu nad litewskim królem *Maseke*. Najwięcej pisze o Kurlandii, opisuje wojny z Semigallami lat 72 trwające, nie przepomina o wojnach ze Żmudzią i Litwą. Trudno także odgadnąć czy go znał Strykowski. Wydał kronikę *Alnpeka* Dr. Liborius Bergmann, rycki Ober-Pastor (1). Obszerniejszą o nim wiadomość podał Dyrektor *Napierski*. Jest ona nieobojętna dla Litwy, bo obejmuje poprzedzające i spólczesne czasy *Mendoga*, ile pisana 1290 roku.

Trzecią kronikę liwońską miał niezawodnie pod ręką Strykowski, ale niedość starannie jej użył. Ta tym jest ciekawszą, że nikomu z dzisiejszych liwońskich pisarzy znana nie jest dotąd. Opisuje ją Strykowski następnie (2): „Stawnéj pamięci pan wileński *Chodkiewicz* dał mi stare księgi pergaminowe, od dwu set y osimdziesięciu lat pisane, staroświecką literą, znalezione w kościele *Rumborskim* zamku *Liflandzkiego*, przy których izem znalazł niektóre rzeczy Litwie należące, gdzie też ich króla wspomina, od samychże krzyżaków litewskich głównych nieprzyjaciół spisane jakoby kalendarzyk, tu ich z łacińskiego polskim językiem prawdziwie przypisuje. A tak się rzecz poczyną: Roku pańskiego tysiąc sto jedenastego począł się zakon w *Liflanciech* *Braciej* *Domu* *Niemieckiego*.” Kończy się zaś na roku 1348, czyli opowiadaniu jak *Duzumemer* mistrz pruski, do Litwy wciągnąwszy, obległ *Troki* i *Strawiniszki*.

Była to więc kronika liwońska, pierwsza, na pergaminie dochowana, pisana roku 1348 na którym urywa. Strykowski wypisał z niej jedynie rzeczy tyozące się Litwy. Mogła być przez różne osoby dopisywana, al-

¹ Tytuł dzieła: *Fragment einer Urkunde der ältesten Livländischen Geschichte in Versen, auch bekannt unter dem Titel: Alnpeks Liessänd. Reim-Chron.*, herausgegeben von Dr. Liborius Bergmann, Riga, 1827.— Tytuł samego MS. taki: *Der Ritterlichen Meister und Bruder zu Niflant Geschicht, wie sie von wegn des Christenglaubens von tusent hundred und drivirzig jar an (1143) bis uf tusent zwei hundred neunzig jar mit den heiden gott zur ere, inen zur selen seligkeit gefochten haben.*

² Strykowski, I. 282.

bowiem ciąg lat chronologicznie pomieszany, gdy po roku 1298 bez ładu następują tą kolejną lata: 1385, 1387, 1315, 1320, 1305, 1310, 1311, 1322 i t. d. — Rok początkowy bądź przez kopistę, bądź samego Strykowskiego źle wyczytany; powszechnie albowiem wiadomo, że cesarz Otto IV r. 1211 po raz pierwszy zatwierdził liwońskich Mieczowników. Nie mogli więc oni począć się w Inflantach o cały wiek wprzód, tym bardziej że i kupecy bremeńscy niepierwój jak r. 1158 do Liwonii uczęszczać poczeli. Gdy zaś sam latopisiec rok następny dopiero 1225 kładzie, więc pierwszy być powinien 1211, od którego początku kronika. Na końcu wypisani bracia zakonni w różnych czasach przez Litwę pobici, bez dodania dat. Latopisiec ten zasługuje być porównanym z innymi liwońskimi, zasługuje aby troskliwiej postarano się wyszukać jego oryginał lub kopię autentyczną.

§ 11. Pierwszy starożytny litewski latopisiec użyty przez Strykowskiego.

Nieplonna jest zasługa Strykowskiego, że pierwszy zaczął wydobywać z oceanu odmetu i głuchego milczenia dzieje Litwy, aby je zachował dla potomności; bez niego niewiedzielibyśmy o Litwie, jak dziś o starożytnej Ameryki dziejach. Czynił to z woli, rozkazu i pod wpływem żmudzkiego biskupa Melchiora Giedrojcia (1). Na dwóch mianowicie czysto litewskich latopiscach oparł swą kronikę Strykowski, i ze złania ich w jedno wysnuł swe dzieło. Ichto on *starodawnymi* mianuje (2), do nich stosuje wyraźnie, że *ich Litwa i Żmudź z starodawna za kronikę pewną używa* (3). Z obu wydrukował wstępy, tłumaczone dosłownie na polski język z ruskiego (4). Innych latopisców w ciągu pracy z różnych miejsc dostawał, i natychmiast czynił o nich w dziele zmianę. Oba rzeczeni latopiscy, jednozgodnie prowadzą do Litwy włoskiego księcia Palemona z drużyną 500 rzymskiego rycerstwa, oba dają mu za towarzyszków: Dorsprunga herbu Kitaurus, Cezaryna herbu Kolumnów, Juliana z herbu Ursinów i Hektora z herbu Róży, iżby służyli za praszczurów panować mającej w Litwie dynastyi; zdaje się, że obu niewiedzą chodzą o herb *Kitaurus* i *Róża*, oddawna Giedrojciom przyswojone (5), a gdy o tych herbach akt Unii 1413 roku zamilczał, zachciało się Strykowskiemu udowodnić odleglejszą ich starożytność. Atoli względem czasu i przyczyn wędrówki Palemona zgodzić się latopiscy oba nie umieją. Pierwszy każe uchodzić z Rzymu Palemonowi przed tyranstwem Nerona, około 57 roku po Chrystusie, drugi ni mniej ni więcej w lat 400 później pierzchać każe do Litwy swemu bohaterowi na sam

¹ Strykowski, I. 25, w dedykacji łacińskiej ks. Hgicj temu biskupowi.

² Strykowski, I. 288. I. 55.

³ Strykowski, str. 49.

⁴ Zobaczyc ciekawe te wstępy w dziele jego, I. 55 i 56.

⁵ Strykowski w dedykacji Giedrojciowi. „Kytaurorum ac Rosarum stemmata Domui quoque tuae R. Cels. Gedrotiae successive et haereditaria devolutione feliciter inserverunt.” — Także I. 320.

widok srogię Atylli zastępow, a to za czasów panowania Marcyana. Tak gruby anachronizm latopisców, powinien być podać powieść całą w podejrzenie. Wszakże Strykowski, którego wieszczego dowcipu jarzmo prawdy nie barczy, w lada jakich rozwlektęj gadatliwości rymach wynajduje tysiężne przyczyny wędrówki, i od anachronizmu tuwagę czytelnika odwraca. Nakoniec, choć nieprędko, upamiętał się i mówi, że Włosi roku 401 będąc doskonałymi Chrześcianami, wniesliby tę wiarę natychmiast do Litwy, a więc Palemon za czasów Juliusza Cezara przybyć musiał w te kraje (1), nie zaś pierzchając przed Atyllą. Powieści przeto piérwszego latopisca więcję zawierza kanonik żmudzki. — Lecz rozhierzmy szczególowie piérwszy latopisiec.

Latopisiec rzeczony, na piérwszém miejscu u Strykowskiego położony, musiał uchodzić za starożytniejszy, prawdomowniejszy i więcję považany przez krajowców. Zamilcza skądby go dostał, a jako bezmieniym, niewiadomo gdzieby się nim dalej w dziele poświęcał. Nic więcję dziś przeto o nim wiedzieć nie można, nad to, o czém ustępow drukowany przeświadcza (2). Mógł ten latopisiec zgadzać się z kilką innymi, kiedy dla niego liczby mnogiej używa Strykowski (*niektórzy*), na drugiém zaś miejscu położony w pojedynczję oznacza. Jaśniejące w nim imię Palemona, we wiadomych ruskich niedostrzeżone, przemawia za napisaniem przez Litwina. Czas w którym utworzony, nie da się udowodnić do oczywistości. Zapewne nie przed końcem XIII-go wieku, gdy Palemon przejeżdża już około miasta *Memla*, niewcześnieję jak 1252 roku założonego. Jeżelić go pisał Litwin, zaiste uczynił to po przyjęciu wiary, albowiem rozpoczyna wyrazami: *Stalo się jest wcielenie Syna Bożego przez Ducha świętego z błogostawionęj dziewice Marie*. Skoro zaś o herbach włoskich przychodniów rozprawia, a te Litwa nieprędję r. 1413 przyjęła, zatem późnię od tego czasu układany.

Rozpoczyna on dzieje swoje rokiem od stworzenia świata 5526, czyli 18 od narodzenia Chrystusa; że autor jego chciał błysnąć znajomością

¹ Strykowski, I. 81.

² Strykowski, I. 55: A latopiscy litewscy *niektórzy* tak zprosta prowadzą rzecz o przyjęciu Palemonowém z Włoch do Żmudzi i Litwy: Stalo się jest wcielenie Syna Bożego przez Ducha ś. z błogostawionęj dziewice Mariej od początku stworzenia świata roku 5526. Onego czasu państwo rzymskie bylo pod Cesarzem Rzymskim Augustem, który nietylko w Rzymie, ale i wszystkiemu światu panował, co napisano jest, iż za czasu Cesarza Augusta Syn Boży wcielił się. A za czasu *Cyrjusa* (Tyberjusza) wtórego Cesarza po Augustie, wolną męgę przyjął dla zbawienią i odkupienią narodu ludzkiego, za którego Cyrjusa wszystkie rzeczy prorocstwa wypełniwszy po wstaniu od umarłych, wstąpił na niebo i siadł na prawicy Boga Ojca, skąd ma przyjść sądzić żywe i umarte, i oddać każdemu według zastug jego. A po śmierci Cyrjusowęj był Gajus (Kaligula) Cesarzem, a po Gajusie Kladius, a po Kladiusie syn jego Nero, który był tak okrutny a nieustawiczny, iż własną matkę swą i preceptora swego najwyższego Senekę, bez przyczyny o śmierć przyprowadził i wielkroć miasto rzymskie kazał zapalić, a nie dla czego innego, tylko dlatego, aby się dziwował i cieszył, a książętom i panom rzymskim i wszystkięj rzeczypośpolitej wielkie krzywdy i uciski czynił. Przeto każdy poddany jego dla wielkię okrutności jego nie był bezpieczen, nietylko imienia albo majęności, ale i zdrowia swego, a tak wiele, którzy opuściwszy majęności swoje uciekali do rozmaitych krain, szukając pokoju. Wtenczas jedno książę rzymskie, rzeczony Palemon, który był Neronowi krewny, zebrał się z żoną, z dziećmi swými i poddanymi swými i ze wszy-

starożytnych dziejów, widać z wymienienia imion rzymskich imperatorów aż do Nerona, za którego wypłynął Palemon: lecz niezgrabny pisarz chrampie za każdym wyrazem. Miesza szereg następstwa cesarzów, nie wie nawet pod którym Chrystus poniósł mękę, nie waha się Cyrusa uczynić następcą Augusta. Koszlawiąc dalej nazwiska, po Cyrusie wciska Gajusa. Nietylko nie zna oklepanych nazwisk z geografii Europejskiej, nietylko wszystkich mórz oraz przesmyków przez które miał płynąć jego Palemon przekręca nazwiska do niepoznania, lecz nawet nie wie wielą korytami wpada Niemen do morza, gdy ich 20 zamiast 12 naliczył. A lubo miał Palemon za szypra *astronoma*, jak mówi latopisiec, ale ten Rzymianin widać że nie znał Bałtyku. Żeby swą biegłość w heraldyce udowodnił, nie zająknął się spokrewnić Palemona z Neronem, bo wątpię, aby to ku czci Litwy czynił. Rozchwaliwszy następnie mlékciem i miodem płynące kraje około rzeki Dubissy, gdzie zwierza i *dziwnych* ryb morskich obfitość, tam osadza swego Palemona, każe mu się *mnożyć*, i od tego wyrazu etymologią Żmudzi wymędrkować potrafią. Ten lubo nie-trafny wywód Żmudzi od *mnożenia się*, naprowadza na domysł, azali to nie był latopisiec Żmudzi, którego mógł dostać Strykowski od biskupa Giedrojcia? Zródłósłów wyrazu Żmudz, z aktów dowodnie pokazał p. Baliński w historii Miasta Wilna, że znaczy niższą ziemię. Tyle z odrywka w Strykowskim sądzić można o pierwszym użytym przezeń latopiscu. Sądząc ze wstępu, nie chciałbym mu wiele zawierzać. Mógł on dociągnąć dzieje do r. 1499 lub nawet 1507, gdy pod temi jeszcze latami świadczy się Strykowski latopisami Litwy, a dalej ich nie przywo-
dzi (1). Jeżeli *drugi* kiedyś zostanie wydrukowany, wszystko co się w nim nie znajdzie, można będzie odnieść na pierwszego rachunek. Nie umiem zgadnąć, azali nie za jego przewodnictwem opisał Strykowski dzieje Narimunta, Holszy i Gedrusa.

stkimi skarby, z którym o 500 szlachty rzymskiej było, także z żonami i ze wszystkiemi, wzięwszy z sobą jednego astronoma, poszli w okrętach, morzem międzyziemskim stroną zachodną, chcąc sobie naleźć miejsce stuszne, kędyby mieli posiadliwszy się w pokoju mieszkać. A między tą szlachtą było cztery domy: pierwszy z herbu Kitaurusa Dorsprungus, drugi z herbu Kolumnow Prosper Cezarinus, i Ursinus Julianes, i Hektor z herbu Różej. A tak oni niemały czas po morzu chodząc, przyszli w międzyziemskie morze (niemiecki ocean) i doszli do rzeki Szuma (Zund) a tą rzeką Szumą w morze Ocean (bałtyckie), a morzem Ocean weszli do ujścia Habu albo Hawu, kurlandzkiego morza, gdzie Niemen rzeka w to morze wpadłszy, niedaleko od Kłojpedy albo *Memla*; zamku bardzo obronnego pruskiego, a potem weszli rzeką Niemnem w morze, rzeczone małe albo praśne, kurlandzkie albo niemnowe, a to dlatego, iż Niemen w to morze kurlandzkie wpada dwudziestą miejscy (12), a każde nazywają swoim przewziskiem, między któremi jedno nazywają ujście *Giliq*; oni poszli w górę przeciwko wodzie, aż doszli do całego Niemna, kędy już sama tylko rzeka Niemen jednem miejscem idzie, i przyszli do rzeki Dubissy, a idąc Dubissą nad nią naszli góry bardzo wysokie, równiny wielkie, dąbrowy piękne rozmaitemi okwiatościami napełnione i zwierzyny rozmaitego rodzaju, turów, zubrów, łosi, jeleni, sarn, rysy, kunie, lisów, bielek, hornostajów etc. Tak też i w rybach wielką obfitość i dziwnych ryb morskich dla tej przyczyny, iż niedaleko morze. A nad tymi rzekami Niemnem, Dubissą i Jurią tam się posiadli, i poczeli się rozmnażać, a ono miejsce między tymi rzekami bardzo się im podobało, i nazwali tę ziemię Żmudz od mnożenia." Tu dodaje Strykowski: „Własne słowa latopisców." Kron. I. 53, 56.

¹ Strykowski, II. 309 i 331.

§ 12. *Kronika Litewska Bychowca, czyli drugi latopisiec Strykowski.*

Piszący świeżo dzieje starożytne Litewskiego Narodu p. Teodor Narbutt ma pod ręką: *Kronikę litewską z ruskiego języka na polski(?) przetłumaczoną*. Taki jej tytuł nadała późniejsza ręka w rękopiśmie. Nie mówi p. Narbutt, czyli od posiadacza lub autora zowie się kroniką Bychowca. Podaje o niej wiadomość ⁽¹⁾, lecz nie dość szczegółową i krytyczną, a co gorsza, nietrafnymi domysłami zwicznoną. Trudno z tego opisu wyrzec stanowczo o jej starożytności, prawdomówności pisarza, sposobie opowiadania dziejów i przedstawienia wypadków, bezstronności i pełności opisów, chronologiczném zdarzeń następstwie lub ich wicherzeniu, czystości lub przesyleniu fałszami, i namiętném zdarzeń naciąganiu; wszystkomi sam pisał, czyli przepisywał poprzedników, lub ich przedłużał autor kropiki.

Posłuchajmy co o niej podaje p. Narbutt. „Jestto spory ćwiartkowy rękopism z arkuszy 20, polskiem pismem (*łacińskimi literami*), z wieku XVII, drobno, równo i ściśle pisany, bardzo czysty, na starym papierze, bez żadnego we środku braku, dobrze zachowany. Przepisywacz niedbały popelnia omyłki, nie zachowuje piśmiennych znaków, ani dokończa swęj pracy. Początku arkusz lub dwa oderwano, albowiem zaczyna się od wyrazów: *byli u tom meste, baczeczy tak welikuju siłu ludej jeho, byli ohorneny strachom welikim y rozbehlisia z mesta, a nekotorye pobehli do rybołowow swoich y tam sia poczali budował na ostrowe, to sie nazwała Wenecya*. Po czém zaraz mówi o Palemonie, który znajdując się przy założeniu Wenecyi z 500 szlachty Rzymskiej, nie wiedziąc w jakim czasie, z pewnym astronomem przyplłynął do Litwy. Urywa się rękopism na czasach Alexandra króla (polskiego), czyli na opisie zdarzonego przy nim napadu Tatarskiego, o którym mówi: *Tatarowe że kotorye ne byli u bitwie, a chodyli jeszcze po zahonom y ne wedaju czy o tom prychodyli z pohonom do. . . .* Tu zaprzestał przepisywający, bo autor na wielu miejscach przyrzekał interesujące szczegóły z panowań Alexandra i Zygmunta I. Dyałekt ruski należy do używanego w Litwie południowęj, koło Pińska. Począwszy od śmierci Gedymina, korzystał autor z latopisca ogłoszonego przez Daniłowicza, jest jednak od niego więcj świadomy rzeczy litewskich. Kopia tęg kroniki służyła Strykowskiemu za osnowę pracy nad historją Litewską, bez żadnych prawie odmian; on ją wspomina niejednokrotnie, pod nazwiskiem *latopisiec ruski*, a niekiedy cytuje wyraźnie jej słowa. Z dzieła jego przekonać się można najwyraźniej, że on ani widział lepszej kopii i calszej, ani też umiał o jej składzie zdania powziąć.

„Co się tycze wartości wewnętrznej, ta nie może mieć żadnej ceny (t. j. przewyborna?). Oryginał złożonym został ze trzech osobnych kronik. Piérwsza urywa na śmierci Mendoga, która ma miejsca i sposób i do-

¹ Dzieje starożytne Litewskiego Narodu, Tom III. Wilno, 1838, str. 578.

kładność wyrażenia i oryginalność opisan” (!!). O této części p. Narbutt powziął zdanie iż pisana była nie ruskim ale krajowym (litewskim) językiem, gockiem runami(?) na deszczułkach w księgę złożonych(?) i w skarbcach świątyni przechowywanych, które rozrzucone, nadpsute i w części zatraczone zostały, a potem na język ruski przetłumaczone i uporządkowane(?).

„Druga część poczyna się od zgonu Mendoga czyli od słów na str. 15: *Potomże seyme wremia ne mało y w oseni ubit byst' welikij kniaź Litowski Mindowh*, a ciągnie się do r. 1320; jest jaśniejsza, widocznie oryginał po rusku pisany, wszystko opowiada wyrozumiale i w porządku dat(?), mało błędów, chociaż są niektóre braki czyli niedostatki miejsc częściami małemi.”

„Trzecia część zaczyna się od r. 1320. Sposobem zwykłym latopiscem Ruskim daty spostrzegane(?), opowiadanie skrócone, ale jasne i prawдорzeczne. Ku końcowi rozwodzi się pisarz obszernie, zwłaszcza pod panowaniem Kazimierza Jagiełńczyka i Alexandra. Autor żył pod tym ostatnim i Zygmuntem I, albowiem o Glińskim mówi jako naoczny świadek.” Opuszczam niczem nie dający się udowodnić wnioszek p. Narbutta, jakoby ostatnią tę część pisał Mnich Piński Mitrofan u Rotunda wspomniany, albowiem i Rotunda kroniki nikt dotąd nie widział, i ledwie kto głucho o niej zasłyszał.

§ 13. Tożsamość kroniki Bychowca z latopiscem książąt Zasławskich u Strykowskiego.

Ca by zaczył być obecny latopisiec Bychowca, następny czynię wywód. Opisujący drugi swój latopisiec Strykowski powiada, że go dostał w Berestowicy większej od książąt Zasławskich (1). Śmiało i niezawodnie twierdzą, że tego właśnie, za śladem p. Narbutta, wytropił w latopiscu Bychowca, nad którego wedle zawierzenia p. Narbutta, X. Kanonik Żmudzki nie widział ani miał lepszego lub pełniejszego. Dowody moje względem tożsamości pod sąd czytelnika oddaję. *Naprzód*: wypisany u p. Narbutta początek z Bychowca, znajduję dosłownie w zasławskim (2): „byli w tém mieście (Rzymie) bacząc tak wielką moc ludu jego (Attyli) okrutnego, byli ogarnieni strachem wielkim, i rozbiegli się z miasta, a niektórzy pobiegli do rybołowów swych i poczęli się budować na ostrowie, które miasto nazwało się Wenecją” i t. d. i t. d. (Zobacz wyżej Bychowca). *Powtórę*: obaj natychmiast rozprawiają o Palemonie wędrującym z 500 szlachty rzymskiej do Litwy, 401 roku po Chrystusie (3). *Potrzenie*: w obu wyczytuję mnóstwo zwierzyny, i wielką różnorodność ryb znalezionych w Litwie przez Palemona (4). *Poczwarte*: P. Narbutt w różnych dziełach swego miejscach, dokąd go staje, przytacza wypisy z Bychowca; te wszystkie czasami dosłownie, czasami parafrazowane, znajduję w Strykowskiem, raz z wymienieniem Zasławskiego, drugi raz z zamilczeniem. Nieradbym

¹ Strykowski, I. 55 i 288.

² Strykowski, I. 56.

³ Strykowski, I. 57.

Narbutt jak wyżej.

⁴ Strykowski, I. 57. Narbutt T. III. p. 531, r.ota.

zaiste nużyć czytelników drobiazgowém ich obliczaniem, lecz gdy natura podobnych poszukiwań tego wymaga nieodzownie, i gdy te miejsca charakteryzują latopisca, chociaż celniejsze przytocze.

I. Początkowe lata panowania Mendoga wypisał Strykowski dosłownie z latopisca Zaslawnskiego, i nawet to źródło wyrażenie wymienia (1). P. Narbutt już dosłownie, już w skróceniach, toż samo przytacza w swém dziele (2). Z tego razem miejsca przekonywam się, że Wołyński latopisiec, drukowany w Karamzinie, służył za wątek Zaslawnskiemu niekiedy dosłownie. II. Zabicie zdradzieckie Wojsielka Mendogowicza, opisane u Strykowskiego (3), temiz słowy odbija się z Bychowca u p. Narbutta (4). I to jeszcze miejsce wzięte z Wołyńskiego; użyty za narzędzie zbrodni Niemczyn Markolt pan ruski jaśnieje u obu, a razem i w Wołyńskim (5). III. Trojnaty okrucieństwa u p. Narbutta, z Bychowca wypisane (6), są dosłownie w Strykowskim i niechybnie z Wołyńskiego latopisca pożyczone. IV. Wszystko o rodzie Witenesa i jego zgonie przytoczone w Strykowskim (7) odbija się temiz słowy u Narbutta (8). Zburzenie Kowna przez Krzyżaków u Strykowskiego (9), jest czystym odgłosem kroniki Bychowca (10). VI. Niepojęta zgoda panuje w opowiadaniach Strykowskiego (11) i p. Narbutta za przewodnictwem Bychowca względem założenia Trok i Wilna przez Gedimina. Oba prawią smalone duby o żelaznym wilku, oba rozchwalają dowcipnego snów tłumacza Lizdejkę, nie zamilczają o cudownem jego znalezieniu i t. d. i t. d., bo jakże można było opuścić mniemanego protoplastę Radziwiłłów? VII. Nakoniec nikomu z latopisców ruskich, pruskich i polskich niewiadomy czas podbicia Kijowa przez Gedimina, wypędzenie jakiegoś księcia Stanisława, ożenienie go z córką księcia Razańskiego, jest szeroco i ledwie nie dosłownie u p. Narbutta z Bychowca (12), i u Strykowskiego, który atoli parafrazuje, może z innego latopisca, a może i z własnej poetycznej głowy (13).

Zaprzestaje dalszych przywozeń, bo rzecz zdaje mi się udowodnioną o tożsamości Zaslawnskiego z rękopismem Bychowca. Byli więc i są dotąd latopiscy litewscy, przez krajowców pisani, którzy zewsząd zbierali wieści na okrasę przodków. Dopiero po ogłoszeniu zdoła krytyka pewniejsze dać zdanie o dowodności i prawdomowności Zaslawnskiego latopisca, niesłusznie przedzierzgniętego w Bychowca, zechce mu powrócić starożytne zatytułowanie. Znaczny jeszcze wypis z Bychowca pomieścił Hipolit Klimaszewski w Noworoczniku Wileńskim narok 1831, który pierwszą dał wiadomość o jego istnieniu. Opisany tam zgon Zygmunta W. X. Litewskiego, jest nierównie szczegółowszy od Strykowskiego, i za-

¹ Strykowski, I. 235—288.   ² Narbutt. Dzieje. T. IV. p. 100 i następne, biorąc z Bychowca.   ³ Strykowski, I. 304.   ⁴ Narbutt T. IV, p. 239.

⁵ Krążące o Marchotcie po Polsce i Niemczech około roku 1566 baśni, widzieć można w księgach bibliograficznych T. II. § 52. nota.

⁶ Narbutt T. IV, p. 226. — Karamzin T. IV. nota 143.   ⁷ Strykowski, I. 331 i 353.

⁸ Narbutt, T. IV, p. 310 i 461.   ⁹ Strykowski, I. 357.   ¹⁰ Narbutt. T. IV, p. 408.

¹¹ Strykowski, I. 369. Narbutt T. IV, p. 494.   ¹² Narbutt T. IV, p. 489—491.

¹³ Strykowski, I. 364, 365.

pewne jest płodem samego pisarza, który, wedle p. Narbutta, od Kazimierza Jagiellończyka gadatliwszym się staje.

Widzieć trzeba rękopism Bychowca aby o jego czasie wyrzec stanowczo. Dziś same dozwolone domysły. Już p. Narbutt ostrzegł, że nie jest dawniej pisany jak za czasów Zygmunta pierwszego. Są atoli powody poczytywania go za młodszy. Trudno zgadnąć dlaczego p. Narbutt bolejący nad oderwaniem początku rękopismu, nie chciał go znaleźć i widzieć w Strykowski; tamby się przekonał, iż nie arkusza lub dwóch nie staje, lecz tylko 24 wierszy. Stawię przed oczy czytelnika wstęp rzeczony, ile torujący drogę moim domysłom⁽¹⁾. „Drugi zaś latopisiec którego dostal w Berestowicy większej, u ich miłości książąt Zasławskich, tak też Kronikę Litewską y Żmudzką poczyna prostymi słowy, których ja tu text własny (acz się go poprawić godziło) właśnie kładę. Roku Bożego 401 powstał jest Atila, który zwan jest Bicz Boży, który wyszedł od rzeki Juhry, a Jura i teraz jest w ziemi Iwaka Cara. Ojca jego zwali Mandazig, wyszedł z trzema braty swoimi: Aczar, Rohas i Bledą, wyszedł morzem Oceanem y przyszedł w morze ziemskie, które jest między Francją i Hiszpanią. A gdy wszedł w to morze, wtenczas niesiono z Brytanięj królowę imieniem Orsulę, za syna króla angielskiego, przy której królownie było jedenaście tysięcy panien” i t. d. i t. d. Reszta w Strykowski. Jeżeli wyrazy: *a Jura i teraz jest w ziemi Iwaka Cara*, nie są Strykowskiego dodatkiem, który w tém się protestuje, tedy należą bądź do autora latopisca, bądź do przepisowacza. W wykoszlawioném nazwisku *Iwaka Cara*, dopatruję się Iwana IV, który pierwszy *Carem* Ruskim zwać się począł. W takim razie starożytny latopisiec należałby do czasów Zygmunta Augusta. Skoroby rzeczywiście był czasów Zygmunta Augusta tworem, wtedy i na składcze jego części nie można się zgodzić z p. Narbuttem. Co do mnie, część pierwszą, ile obejmującą bajeczne dzieje, począłbym od Palemona i prowadziłbym do objęcia państwa przez Mendoga. Niedaleki od tego i Strykowski, kiedy mówi, iż dopiero od roku 1200 pójdzie dowodnie porządna a *prawdziwa historia* Litewskich książąt i ich dzielności⁽²⁾. Były zapewne w Litwie starożytne gminne podania, mamy ślady drapieżnych Litwy na Ruś napadów w latopiscach tego ludu, resztę dopełniono z kronik Pruskich i Węgierskich, a czego tam nie było, fikcja pomogła, i tak wyrodziły się dzieje pierwszej epoki. Część druga od Mendoga aż do Gedimina będzie wyczerpnięta z Wołyńskiego latopisca i jakichś nieznanych dotąd źródeł litewskich, oraz ruskich latopisców. Dalsze od Gedimina czasy, wzięte z wydanego przezemnie latopisca, na co i p. Narbutt przyzwala. Czasy dopiero Kazimierza Jagiellończyka mogą być utworem samego autora latopisca.

Przy tém wszystkiém, wart jest druku latopisec Bychowca, jeśli nie dla własnej wewnętrznej dobroci, tedy dla przedstawienia obrazu litewskiego latopisarstwa, a przynajmniej dla dowodniejszego ocenienia pracy Strykowskiego i dla obronienia go od zarzutów, najczęściej z nie arcy

¹ Strykowski, I. 56.   ² Strykowski, I. 87.

krytycznych źródeł pochodzących; nadto dlatego, abyśmy za jego pośrednictwem wydobyli, co z innych latopisców, a mianowicie pierwszego, czerpał Strykowski. Nakoniec dla wierniejszego postępu krytyki historycznej, a nawet systematyczniejszego zbijania uchybień lub fałszów, i ustalenia tego co jest prawdziwem i dowodnem. Bez ustalenia źródeł, historia litewskiego ludu będzie chramiącą i obszernem polem urojeń.

§. 14. *Latopiscy litewscy Chodkiewicza.*

Oprócz dwóch świeżo opisanych latopisców litewskich, odsyła Strykowski czytelnika do dwóch innych, których *dowodnymi* nazywa, i *których każdy znaleźć może w Grodku* (nie Grodzie), *w skarbie sławnej pamięci Pana Chodkiewicza Alexandra Starosty Grodzieńskiego.* Z tych jednego exemplarz miał Strykowski u siebie (1). Nigdzie o nich na innem miejscu nie wspomina wyraźnie, a przeto nie można wiedzieć coby oni pisali, i dokąd dociągnęli dzieje, i jak dalece korzystał z nich Strykowski. Gdy oba mówią o Mendogu, a tego czyni najlepiej w Wołyńskim latopiscu opisane, wnoszą przeto, że oba Chodkiewicza latopiscy byli Wołyńskimi. Domysł mój i to potwierdza, że Strykowski (I. 297) nazywa *starodawnym* latopiscem litewskim, mówiący o zabiciu Mendoga. Rzeczywiście Wołyński do starodawnych należy. Z niegoż podobno wzięta wiadomość o Podlaszu u Strykowskiego (I. 320).

Z różnych miejsc Strykowskiego widzimy wielką troskliwość domu Chodkiewiczów względem wyszukiwania i przepisywania Latopisców. Jan Chodkiewicz kasztelan wileński, starosta żmudzki i wielki marszałek litewski, gubernator ziemi inflantskiej, który wielce szacował uczonych i lubił Strykowskiego, pierwszy wynalazł w Liwonii rękopism Duisburga i udzielił go Augustynowi Rotundusowi, wójtowi wileńskiemu, a od tego dostał go Strykowski i wyciągi do swój kroniki wcielił (2). Tenże w kościele rumborskim wynalazł pergaminową księgę, opisującą celniejsze zdarzenia w Liwonii i Strykowskiemu udzielił, który wydrukował, jak wyżej mówiłem, ten pomnik w polskim języku (3). Nakoniec syn rzeczzonego kasztelana, Alexander, starosta grodzieński, a potem wojewoda trocki, udzielił mu wyżej wzmiankowanych dwóch latopisców. Przy tym Alexandrze znajdował się Strykowski w Choroszczy; tam mu poginęły dzieła, które pisał w Witebsku i gotował do druku: lubo jakie były, nie wymienia. Śmierć Alexandra kładnie w r. 1578.

§. 15. *Latopisec litewski przez jakiegoś Djaka pisany.*

Prócz czterech dotąd wyliczonych Latopisców, miał Strykowski piątą jakiś litewski, „*o dowodzie y docytaniu chromy*” jak się tłumaczy, pi-

¹ Strykowski, I. 253.

² Strykowski, tamże. Niesiecki Herbarz T. I, p. 273.

³ Strykowski, I. 282.

sany w rusko-litewskim prowincjonalnym języku. Z niego wypisał wiadomość o Ryngoldzie: „Kniaził dzie Ringolt na Nowohorodku mnoho let y potom dzie umierł i każuc nikotorye żeby trech synow po ruskieje biczwie (pod Mohilną) urobił, da niet wiadoma kakowoje dzieło szietych jeho synow było” (1). Uczeńszy i domyślniejszy od Latopisca Strykowski, od razu odgadł, że jeden z synów Ryngolta musiał być Mendog. Albowiem mówi dalej: „przeto ja, widząc prostotę y leniwy dochcip onych starych pisarzów albo djaków, to znaczne acz pogańskie ksiązę, własnego syna Ryngoldowego (Mendoga), z dowodu Miechowity, Długosza, Wapowskiego, z prusich i liflandskich, tudzież ze dwu dowodnych Latopisców Alexandra Chodkiewicza opowiem” (2).

Że ten Latopisiec różny był od dwóch pierwszych, przekonywa jego język, a razem to, iż tamte kroniką *pewną* nazwał Strykowski, ten zaś *chramającym*. Nie ma też nic wspólnego z Chodkiewiczowskiemi, bo otych zaraz oddzielnie mówi kronikarz. Mógł on posiadać kilka kopij tego latopiscu, gdy w liczbie mnogiej o nim się odzywa. Jeżeli mię wszystko nie myli, tedy Strykowskiego przekąsy, złorzeczenia i łajania miotane na bezmózgich latopisców, prostaków leniwego dowcipu, nieuków starych pisarzów Djaków, są prosto i bezpośrednio na ten latopisiec wymierzone, jako w *dowodzie* i *docytaniu* chromy. Bezdowodność jego i to jeszcze wyświeca, iż dopiero r. 1220, za czasów Ryngolta, każe przypływać Niemcom do Liwonii z Lubeki i Bremy, gdy to lat 60 wcześniej nastąpiło. Gromi jeszcze tegoż samego latopisca przez djaka pisanego Strykowski (3), pod r. 1459, wytykając mu grube pomyłki.

Lecz na nieszczęście w nim znalazł Strykowski Ryngolta, i żadnego dowodniejszego nie umie wskazać dlań świadectwa, a przez to w niemają podaje wątpliwość samo nawet istnienie tego mniemanego ojca Mendoga. Niewiele u mnie popłaca mniemane poświadczenie ojcstwa, i metryki urodzenia przez dostojnych księży Długosza, Kromera i Wapowskiego, bo ci, lubo czerpali swe wieści z latopisów Litwy, atoli nie wiedzą o Ryngolcie, i żaden go ojcem Mendoga nie nazywa. Niewiadomo jakim liflandzkim kronikarzem poświadcza się Strykowski. Najdawniejszy pruski Duisburg nie mówi o Ryngolcie wcale. Opisywał czasy Mendoga Alnpek, lecz go nie mam pod ręką. Wołyński, ile z niego posiadamy, nie mówi również czym był synem Mendog. Milczą o tém znajomi ruscy latopiscy; jeden Nikonowski daje Mendogowi ojca Mowkowda, ale ten, ile pisany za czasów Zygmunta I, nie mógł być przy chrzcie pogańskim Mendoga (4).

Czuje jak ważnego punktu dziejów litewskich dotykam, jak odważam się zachwiać to, co odwiecznemi w Litwie podaniami zostało dochowane, poparte tylą dziełami, uprawnione licznemi genealogicznemi wywodami.

¹ Strykowski, I. 253.

² Strykowski, tamże.

³ Strykowski, I. 255.

⁴ Mówię tu o części pierwszej nikonowskiego latopisca, zajmującej genealogije, bo dalsza część jest starożytniejsza, tylko wstawkami skażona.

Nie mam teraz pod ręką tyle dzieł źródłowych, ile trzeba na poparcie moich powątpiezań. Do pracujących z powołania nad dziejami Litwy należy zbijanie mojego niedowiarstwa, i przekonanie inaczej. Uczony i najświadomszy dziejów litewskich Onacewicz, lat wiele i usilnie pracuje nad tym przedmiotem: jego jedno zdanie może w tej mierze popłacać, od niego lepszej czekam nauki. W obecnym razie, za przewodnictwem Strykowskiego, nietyle uderzam na Ryngolta, ile na użyty przez Kanonika latopisiec krajowy. Skoro Ryngolt, jako ojciec Mendoga, znajdzie się w innych źródłach, chętnie odstąpię mego pirrhonizmu. Przekonany że rzucone na przedmiot jaki powątpiewanie, zawsze do wyświecenia prawdy prowadzi, w niewinnym celu moje dopytywania się względem Ryngolta tutaj pomieszczam.

Więcej nad pięć dotąd wskazanych latopisów czysto litewskich, nie dostrzegam nigdzie w Strykowskim. Może niektórych posiadał kopije wierne, lecz te nie stanowiły oddzielnych latopisów. Tak więc domysł, powyżej o ich liczbie położony, został teraz usprawiedliwiony. Wszystkie inne za czysto ruskie poczytywać należy.

§ 16. *Latopisiec litewski drukowany r. 1828 staraniem Daniłowicza.*

Szczęśliwszy nad usilne zabiegi przypadek nastreczył mi obecny latopisiec. Rozniósł był uczony Czacki wiadomość o całkowitem zaginieniu rękopisów *ruskich* Statutu litewskiego starego, czyli Zygmunta Igo, z r. 1529. Tém zapalił we mnie żądze ich poszukiwania. Gdy w tym celu od r. 1820 zwiedzam różne kraju zakąty, udało mi się trzy exemplarze ruskie Statutu litewskiego odkryć i przepisać⁽¹⁾. Przy tych poszukiwaniach wpadł mi w ręce pierwszy czysto litewski latopisiec, nikomu dotąd nieznanym. Dochowała go biblioteka XX. Bazylianów supraślskich, w białostockim obwodzie.

Był to rękopis ćwiartkowy, na papierze grubym gładkim, pisany czystym i wyraźnym charakterem ruskim zwyczajnym XVI-mu wiekowi. Przepisywał go r. 7028 (1520) Indiktu IX, d. 6. Octobris, Grzegorz Iwanowicz, syn zdaje się kapłański, z rozkazu Xięcia Siemiona Iwanowicza Odyńcewicza, ile własnoręczny dopis jego na końcu rękopismu poświadczają.

Nic prawie dotąd niewiadomo o księciu Symeonie Odyńcewiczu, tyle zasłużonym względem latopisów Litwy. Niesiecki nie pomiescił jego imienia w liczbie Odyńcewiczów. Któregoś z jego przodków Teodora, wspomina Strykowski, jako należącego do fakcyi Swidrygiełły i wię-

(1) Zobaczyć ich opisanie w dzienniku Wileńskim r. 1823. Dziś żadnej z tych kopij nie posiadam, oryginały zaś zwrócone właścicielom, Bóg wie gdzie się zawieruszyły.

tego w bitwie roku 1432 pod Oszmianą w niewolą przez Xięcia Zygmunta (1). W regestrach metryki litewskiej, księga X. st. 73, około r. 1510 widzę zapisaną sprawę Xięcia *Simeona* Odyńcewicza z Xięciem Dobe Połubińskim oraz ich szurinem Andrzejem Sanguszkim, o wyprawę z ojczyzny ich żon, a siostr Odyńcewicza. To jest wszystko, com dotąd o nim zbadał.

Zdaje się że Odyńcewicz dopisał własną ręką na karcie początkowej latopisca genealogią swą książęcą i tę wydrukowałem. Z niej doczytuje się, iż jedna z Odyńcówien była żoną W. X. litewskiego Zygmunta. Nie śmiem z dwuznacznego wyrazu użytego przez kopistę „zamyszeniem,” poczytywać samego Odyńcewicza za autora całego latopisca.

Pożyczwszy rzeczony rękopism z Supraśla, wraz ponumerowałem 341 stronic, przepisałem go dla siebie i zwróciłem na miejsce, z którego został zażądany przez kuratora byłego Wileńskiego Uniwersytetu, Mikołaja Mikołajewicza Nowosilcowa. Ważność jego dla historii wykazuje się z treści zawartych w nim przedmiotów. Pierwsze w nim miejsce zajmował latopisiec ruski, pod tytułem: I. Izbranje Letopisanija izłożeno wkratce. Zatem następuje: II. Letopisec Welikich Kniazéj Litowskich. Do tego bez osobnego zatytułowania dołączone: III. Sprawy Podola. IV. Dalej idzie inszej ręki jakaś scholastyczna rozprawa: *O sprawiedliwości*, oraz tłumaczenie ruskie Statutu Kazimiérza W. z roku 1347 (2). V. Zamyka cały rękopism *Paterik*, tak poczęty: „Paterik Peczerskij o Bozie poczinajem słowo o sozdanii cerkwi, da rozumejut wsi jako samoho Boha promysłom i woleju i t. d.”

Pierwsze trzy latopisce ogłosiłem oddzielnie w Dzienniku Wileńskim, r. 1823. Po moim do Charkowa wyjeździe przedrukował je P. Antoni Marcinowski w Wilnie, 1827 roku, z nadanym przez się tytułem: *Latopisiec Litwy i Kronika ruska, staraniem i pracą Ignacego Daniłowicza*.

Nie będę tu się rozwodził nad latopiscem ruskim, opiewającym dzieje od r. 858 do 1446: dość obszernie o nim powiedziałem w druku; tu nie zawadzi napomknąć, że w nim nie znajduje się to wszystko, co tylko Schlözer poczytał wstawkami późniejszych czasów. Nadto od roku 1380, a bardziej 1390, jest obficie przeplatany takiemi wypadkami, tyjącącemi się dziejów Litwy, aż do r. 1446, których naprózno szukać w innych rękopismach latopisców. Są w nim przerwy w XI-m, XII-m, XIII-m wiekach po lat kilkadziesiąt, które później zapełniano. Gdy zaś na r. 1074 jest pierwsza przerwa lat 160, zatem to może być dowodem, że wszystkie dawniejsze (czyli tak zwane nestorowskie) dalej się nie posuwały nad rok 1074. Autor jego, a bardziej przedłużacz wypadków od roku 1380 do 1446, z imienia i nazwiska niewiadomy, żył niezawodnie między 1394 a 1446, ile z różnych miejsc porównanych wywieść się daje.

(1) Strykowski, II. 187, 188.

(2) Statutu Kazimierza W. tłumaczenie drukował Dziennik Wileński r. 1822 z obecnego rękopismu.

Albowiem: a) o Jagielle i jego braciach wszędy mówi jak o żyjących współcześnie za jego wieku; b) z upodobaniem i we wznioślejszym stylu pisze panegiryczną pochwałę Witolda, która po jego zgonie jest umieszczona naksztółt pogrzebowej mowy; c) urywa dzieje na roku 1446, którego może sam żyć przestał; d) dzieciństwa swego lata wykazuje w opowiadaniu pod rokiem 1394 zgonu Skirgielły, jakoby otrutego w Kijowie przez Tomasza Namiestnika Metropolity Kijowskiego, gdy się tłumaczy: „*Az że toho ne wsem zan że biech tohdy mlad, wo niecej hlaholut izby tot Foma dał Kniaziu Skirgaitu zelje trawnoje piti.*” Niezawodna przeto, że całe dzieje Litwy do tegoż samego należą pisarza.

Co do litewskiego właściwego latopisca, ten rozpoczyna dzieje od śmierci Gedymina; oblicza jego synów, i tu już Olgierda zowie ojcem *Króla Jagielly*, który dopiero 1386 r. był koronowany; mówi o podziale między nich Litwy. Z niego poczerpniętą wiadomość rozplodził gadatliwością Strykowski i nazwał Gedymina *Witenesowiczem*, o czém nie wie supraśliski ⁽¹⁾. Mówi dalej o ubieżeniu Wilna pod Jawnutą. Synów dwunastu Olgierdowych imion nie kładnie, mogli ich więc późniejsi latopiscy wybierać z miejsc różnych. Przechodzi do niechęci między Kiejstutem a Jagiellą, którego wszędy nie szczędzi, i obszernie opisuje zdradliwe zabicie Kiejstuta. Z upodobaniem wdaje się w opisy spraw Witolda, i kończy dzieje Litwy na odwiedzinach uczynionych ostatniemu w Smoleńsku przez zięcia Cara Wasila Dmitrowicza. Dla przekonania że Podole od czasów Olgierda do Litwy należało a nie do Korony, o co za czasów autora zwawo prowadzono spory, w krótkich wyrazach napomyka o zawojowaniu go przez Litwę za Olgierda, o ciągłym trzymaniu przez Witolda, który nawet przed śmiercią postanowił starostą podolskim Dołhirda wygnanego potem przez Polaków. Wszystko co Strykowski po różnych miejscach o Podolu napisał ⁽²⁾ ledwie nie dosłownie z niego wzięte, a rozlane potokiem częściej gadatliwości. Wszystkie te wiadomości o Podolu nazywa Kromer wymysłem litewskich latopisców.

W całym ciągu litewskiego latopiscu nigdzie ani jeden rok nie wzmiankowany, lubo w ruskim tenże autor pilnie lat przestrzega. Opowiadanie jest krótkie, ściste, wierne i dowodne, ile przez naocznego świadka pisane. Zajmuje się wyłącznie temi zdarzeniami litewskimi, o których milczą ruscy latopiscy. Jedyna pomyłka że Królowę Jadwigę mieni córką Kazimierza W., a nie Ludwika, może przez kopistę niedbałego wciśniona. Miał pod ręką ten, lub jemu podobny latopisiec Strykowski. Śmiało twierdzą, że dotąd nie znamy lepszego a nawet starożytniejszego litewskiego latopisca. Nie chciał on skalać ust swych Palemonem ani jego potomstwem, bo te wymysły później do dziejów wciśnione być mogły. O Mendogu nawet nie wspomina, bo i wielu innych latopisców litewskich nie wie o nim, wedle zawierzenia Strykowskiego ⁽³⁾.

⁽¹⁾ Strykowski, I. 381.
ski, I. 252.

⁽²⁾ Strykowski, II. 105, 178, 265.

⁽³⁾ Stryko-

Opisał rządy Mendoga latopisiec wołyński, a na tém przestawano. Nie tracę nadziei, że jeszcze starożytniejszy latopisiec Litwy zostanie odkryty, jeśli poszukiwania będą w Litwie obudzone.

Z tegoż latopisca przekonywam się, że w XIV-m wieku pisano już oddzielne czysto litewskie latopisce, a przynajmniej układano je z poprzednich dawniejszych.

Gdy albowiem obecny Latopisiec jest skróceniem dawniejszych, jak się sam wyraża, a więc byli starożytni litewscy Latopiscy, uprzedzający jego czasy. Czcze więc są krzyki Schlözera, że nie ma i nie było dawniejszych nad wiek XV lub XVI, bo już obecny około r. 1394 pisany.

§ 17. *Latopisiec wydany z rękopismu supraslskiego przez Xięcia M. A. Oboleńskiego.*

Ostrzedz jeszcze winienem, że wydany przezemnie Latopisiec z rękopismu supraslskiego, różny jest od arcy szacownych pomników wydrukowanych w Moskwie 1836 roku przez Xięcia Michała Andrzejewicza Oboleńskiego, pod tytułem: „Supraslskaja rukopis soderzaszczaja Nowhoro-dskuju i Kijewskuju sokraszczennyja letopisi”.

Żaden zaiste dotąd latopisiec nie jest wydany z taką dyplomatyczną ścisłością i graficznością. Używszy wydawca przez szczęśliwy pomysł cerkiewnego druku, nietylko był w stanie zachować wszystkie znaki i skrócenia rękopismu, ale co większa, nie zatracił starożytnego i męskiego, lubo dla spieszczonych ust naszych przytwardego wymawiania słowiańskich wyrazów na sposób serbski, które my dziś kazić zwykliśmy dodaniem samogłosek. Czyniący nad starożytnym językiem spostrzeżenia, nie potrafią oświadczyć dostatecznej wydawcy wdzięczności. Zastąpił on, ile bydz może najbliżej, arcy kosztowne *facsimile* rękopismów. W ten sposób należałoby postępować przy wydaniu dalszych latopisców. A jeśli druk stary słowiański razi czyje oko, czy nie możnaby wrócić wynalezione przez Mamonicza czcionki drukarskie dla litewskiego Statutu, najbliżej naśladowujące stare rękopisma. Przestrzega w notach wydawca nawet o pomyłkach przepisywacza, i wzbogaca wariantami.

Rękopism, z którego te pomniki drukowane, był własnością w roku 1543 klasztoru bazylińskiego supraslskiego w białostockim obwodzie, jak poświadcza dopis na nim (p. 155 druku) wzmiankujący odwiedzinę w Szeptemrze Cerkwi supraslskiej przez Króla Zygmunta Augusta. (Jeżeli mię pamięć nie myli, supraslski klasztor był założony, a więc i obdarzony rękopismami przez Chodkiewiczów.) Później rękopism rzeczony r. 1781 darował JW. Alexy Feodorowicz Malinowski do głównego archiwum moskiewskiego spraw zagranicznych, gdzie się i dotąd znajduje.

Manuskrypt ten składa się z dwóch oddziałów. Pierwszy zawiera *Latopisiec nowgorodzki* pod tytułem: „Początek Ruskoj zemli kako priidosza Słowiane plemeni Jafetowa i sieli na Ruskoj zemli po riekam, to jest, Letopisec Kijewskij i wseje Ruskoje zemli i Polskoje

i Litwanii". W nim rozpoczęte od roku 859 dzieje, ciągną się do roku 1382.

Ośmielam się rzucić kilka spostrzeżeń dla dojścia czasu niewiadomego z nazwiska pisarza, i sądzę że żył w Nowogrodzie między 1330 a 1386 rokiem, należąc do wyższego duchowieństwa. Wypisawszy albowiem z innych poprzedników zdarzenia aż do roku 1329, odtąd obszerniejszym bytż poczyna, wie miesiąc a nawet dzień każdego zdarzenia, jako naoczny świadek. Pod r. 1331 (p. 54), po kilka razy używa wyrazu „naszi” dla oznaczenia ziomków Nowogrodzian. Wydaje siebie piszącym pod rokiem 1380 (p. 112) gdy mówi: „a ne jako pri *nynesznych wremeniech* Litwa nad nimi ihry tworiat i poruhajutsia. *No my sije ostawlsze i na predniaja wozwratimsia.*” Lubo kończy latopisiec na r. 1382 czyli napadzie na Moskwę Taktamysza, wszakże wie o zameźciu Jagielly z Jadwigą r. 1385, a więc dożył do tego czasu. W całym latopiscu znajdują się tu i owdzie ważne okoliczności, tyrczące się dziejów Litwy.

Drugi oddział manuskryptu jest nierównie ważniejszy dla Litwy: obejmuje dotąd niedrukowany skrócony Latopisiec kijowski pod tytułem: „Kratkaja Kijewskaja Letopis ot naczała Zemli Ruskoj do 1516 hoda”. Wiadomo powszechnie, że *szczegółowy* Latopisiec kijowski, dotąd niedrukowany, a użyty przez nieśmiertelnego Karamzina, urywał się na XIII-m wieku. Dalsze wypadki dochowały się w obecnym skróconym, i z niego to czerpał przedłużenie historiograf. Tu znowu śmiem dopatrywać się przedłużacza żyjącego między rokiem 1491 a 1516, bo nietylko od tego miejsca opowiadanie bardziej szczegółowe znajduje, ale nawet przemieszane chronologiczne zdarzenia, co dowodzi zapisywania ich przez współczesnego pisarza. Wyjawia siebie pisarz pod rokiem 1495 (p. 141), gdy opowiadając mor powszechny w Litwie, Polsce i na Wołyniu, dodaje o Kijowie: „Nas że Hospod' Boh izbawił, radi molitw preczystoje jeha Matere.” Powtarza toż samo pod r. 1496 (p. 143), prawiąc o zbliżeniu się Tatarów do Kijowa o których liczbie nie wiadano: „*Naszije że* ne widiewsze jako množestwo ich.” Z upodobaniem pisarz rozprawia o waleczności Xięcia Ostrofskiego, którego za otrzymane r. 1514 zwycięztwo nad Rusią, porównywa z Alexandrem macedońskim, Porusem indyjskim i wszystkiemi bohaterami świeckich i duchownych dziejów.

Ten latopisiec jest nieoceniony dla Litwy i Wołynia. Ma on wiele okoliczności nieznanych Strykowskiemu, lubo ten chęłpi się posiadaniem kijowskich. Szczególniej ważne są jego wiadomości czyli dopiski tyrczące się Litwy i Wołynia, począwszy od roku 1491 (str. 139) aż do 1514. Prawdopodobność jego nie może bytż w niczém poszlakowana. Lata, miesiące i dni nawet późniejszych wydarzeń, pilnie są zachowane. Późniejszy przepisywacz obu tych rękopismów, zdarzenia obszerniej w jednym pisane, skracał w drugim, i ledwie o nich czasami wzmiankował dla ostrzeżenia, że i w drugim znajdowały się latopiscu.

Chcąc być ścisłym we wszystkiém, wydawca dołączył nawet *facsimile* charakteru, należącego do początku XVI-go wieku. Słowem, wydanie to czyni zaszczyt moskiewskiemu Towarzystwu Starożytności, które poruciło autorowi wykonanie i plan jego zatwierdziło.

§ 18. *Latopisiec litewski ułożony r. 1673 przez Ihumena Safonowicza w Kijowie.*

Raz dany popęd dziejopisarstwu w Kijowie, ciągle się przedłużał i nigdy całkiem nie ustał. Hojniej niż gdziekolwiek uposażone duchowieństwo klasztorne przez książąt i zamożnych panów, przejęte swém powołaniem do nauk, zakładało wzorowe księżnice, gromadziło w nich historyczne materiały i akta, utrzymywało szkoły i wyższe naukowe zakłady (akademije). Nawet po wynalezieniu druku nie zbywało Kijowowi na dziejopisach. Raz oni w krajowym ruskim języku skracali dla nauki szkolnej młodzieży zawołanszych dziejopisów łacińskich i polskich, drugi raz spisywali kozackie boje z Polską, Tatarami i Rusią (1). Czas niemało odkryć może podobnych prac naukowych. Do takich należy Kronika polska i litewska Jeromonacha Teodozego Safonowicza, Ihumena klasztoru Ś. Michała w Kijowie, r. 1673 ułożona. Rękopism jej ćwiartkowy, ruskim charakterem współczesnym pisany, bez ozdób, obejmujący 171 stronic, później ponumerowanych, darowany został d. 1-go Września 1830 r. przez kolegialskiego sekretarza Michała Szulca do biblioteki moskiewskiego kolegium spraw zagranicznych, gdzie i dotąd się znajduje. Obejmuje on od str. 1 do 110 kronikę polską, a dalej aż do końca str. 171 kronikę litewską.

Pierwsza nosi tytuł następujący: „Krojnika o zemli Polskoj otkol Polaki Lachami i Polakami nazwannyi sut, o pierszych i o dalszych Knaziech i Korolech Polskich, z istorikow Polskich wkratce sobrannaja, i ruskim jazykom spisannaja prez Ieromonacha Feodosija Safonowicza, Ihumena monastyria Michajłowskaha zołotowerchaha Kiewskoho. Roku ot roźdenja Christowa 1673”.

W niej dzieje polskie poczynają się od Lecha pierwszym księciem nazwanego; za nim idzie Wizimierz, dwunastu Wojewodów, Krakus, potem Krakus i Lech, Wanda panna, znów dwunastu Wojewodów, Przemysław, Leszek drugi i trzeci, Popiel pierwszy i drugi, Piast, Ziemowit i t. d., aż do Króla Jana Kazimierza, którego abdykacją wspomina i uciną dzieje na roku 1675. Sprawy polskie przeplatane są zdarzeniami kozackimi z polskich pisarzy. Lata zaledwie na początku każdego panowania wymienione, zawsze rachowane od narodzenia Chrystusa.

Kronika czyli Latopisiec litewski, dalej idący od str. 110, takie ma zatytułowanie: „Krojnika w poczatku i nazwisku Litwy i o kniazich Lito-

(1) Niemało jest rękopiśmiennych latopiszców matorossyjskich w rzeszonym kraju... Jeden z nich tylko drukował Schörer. Posiadam jego kopię.— Uwija się po rękę Kronika Komskiego, oraz latopisiec od r. 1506 dzieje Matorossyi prowadzący.

wskich i o dziełach ich z istorikow Polskich i Russkich, sobranaja prez tohoż Ieromonacha Feodosija Safonowicza Ihumena Michajłowskaho zolotwerchaho Kijewskoho. Roku 1673.”

Pismo téjże ręki. Począwszy dzieje Litwy od Gomora starszego syna Jafeta, prowadzi do czasów Króla Zygmunta I, pod którym opisawszy walki z Rusią, urodzenie Zygmunta Augusta, objęcie przezeń r. 1529 księstwa litewskiego, nazywa go ostatnim W. X. Litwy, a księcia Konstantego Iwanowicza Ostrońskiego, Wojewodę trockiego, ostatnim litewskim Hetmanem. Całe dzieło jest prostém skróceniem Strykowskiengo, bez najmniejszych dodatków. Sam nawet Safonowicz nie tai swego źródła, owszem na wielu miejscach wymienia Strykowskiego.

Zaczyna Latopisiec litewski temi słowy: „Litwa majet swoj poczatek i rozaj ot Jafeta syna Noewaho, i ot syna Jafetowaho starszoho Gomora, ot kotoraho zwalisia Gomori, zgrecka zwano ich Kimeri albo Cymeri. Potom Cimbrii nazwannyi, zwano ich Ispidami, po rozdzielenii jazyko w w stołpotworennii, tyi syny Gomerowy wnuki Jafetowy rozmnożywszysia poszli na północz, i przyszowzi osieli w polach podle Czernaho i Mertwoho moria.” Gdy i tam rozmnożywszy się pomieścić nie mogli, jedni poszli ku Czernemu Morzu i osiedli tam gdzie dziś Perekop, Krym i Kafa, ci nazwani zostali *Połowcami*, od łowienia ludzi; drudzy osiedli tam, gdzie teraz Litwa nad Morzem Pruskiém. Stamtąd rozmnożonych Cymbrów prowadzi do Francyi, Hiszpanii i Włoch, a gdy im Rzymianie nie chcieli dać ziemi, gwałtem ją sobie opanowali; nakoniec po wielu walkach zwyciężył ich hetman Mariusz, i z Włoch wyparł na północ. Nazwisko Litwy wyprowadza od Litulana albo Litwona. Mówi iż największa liczba pisarzyów wywodzi Litwę od Palemona krewnego Nerona. Każdy z tego wnosić może, iż to jest skrócenie rozdziału pierwszego księgi drugiej Strykowskiego. Przechodzi następnie do Palemona i trzech jego synów, prawi o Kukowojcie, Gedrusie, Ringolcie, Mendogu, Trojnacie, Wojszelku, Utenesie, Swintorogu, Germoncie, Trabusie, Narymuncie, Witenesie, Gedyminie i t. d. Z początku lata kładnie jedynie na początku każdego panowania, następnie, od czasów Gedymina, nawet celniejsze zdarzenia latami poodróżniane. Wszystkie lata równie jak w polskiém, idą od Narodzenia Chrystusa, a nie od stworzenia świata.

Ze zgromadzonych dotąd zmuennie wiadomości o Latopiscach Litwy, można się jak mi się zdaje przekonać, że były oddzielne czysto litewskie kroniki i latopisce; że te nawet przez rodowitych krajowców bywały pisane, mianowicie pierwszy, drugi i piąty; że dziś już nawet posiadamy Latopisce wiek XVI uprzedzające, a może ich więcej wykryjemy. Po obecnych poszukiwaniach czyściej potrafimy oceniać źródła Strykowskiego, przestaniemy ubolewać, dlaczego on nie chciał nam podać ręki do wyrowadzenia z labiryntu sprzecznomowności litewskich dziejów. Nakoniec nie będziemy się uragać czcigodnemu Kanonikowi, że wydrukowaniem jednego z dobrańszych latopisców, pożądaną dziejom uczyniłby przysługę, jak torbą różnobarwnych wiadomości, w kronikę swą wgmatawanych.

Wykryłem użyty przez niego latopisiec w kronice Bychowca: wyręczenie Strykowskiemu co rychlejszym jój drukiem, jest nieodzownym posiadacza obowiązkiem. Jeżeli albowiem w potoczném życiu, woda tém jest smaczniejsza i zdrowsza im bliższa zdroju, jeżeli tego znamienitsza zasługa co nowe odkrywa źródło, aniżeli tego co ciekącą wodę zbiera w kanały dla dalszego jój przeprowadzenia; tedy i w dziejach, większej stokrót ten wart wdzięczności co stare kroniki i akta na świat wydaje, aniżeli ten, co z gotowych książek układa dzieje. Wielużto ustrzeżlibyśmy się błędów, gdyby wszystkie rękopiśmienne kroniki i akta ludów wydrukowane zostały! ileżto grubych ksiąg nie obarczałoby literackich stołów!

MACIEJA STRYJKOWSKIEGO
OSOSTEWICYUSZA K. Ż.
KRONIKI LITEWSKIÉJ
KSIĄG PIÉRWSZYCH

Rozdział piérwszy.

O stworzeniu świata nieobeszłego, ziemie, nieba, i początkach rzeczy, które na nich są, rozmaite były, Czytelniku łaskawy, mniemania i wywody filozofów i poetów pogańskich. Bowiem jedni byli, którzy *ex Chao*, to jest z zamieszania rzeczy i elementów świat być uczyniony twierdzili, co i Ovidius 1 *Metam.* przywodzi w ty słowa:

*Ante mare et terras et quod tegit omnia coelum,
Unus erat toto natura vultus in orbe
Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles, etc.*

Tales zaś Milesius, który był mądrym między siedmiu Mędrców greckich poczytan, wszystkie rzeczy z wody być stworzone wywodził, naśladowując w tym podobno Homerusa, wszystkiój dawniejszój filozofijéj autora, który téż *Iliadum* 16 *Oceana* być początkiem wszystkich rzeczy zmyślił.

Hipparchus potém, i Heraclitus Ephesius przeciwnym obyczajem z ognia i z wody świat być stworzony powiadali. O czym i Ovid. 1 *Metam.*

*Quippe ubi temperiem sumpsere humorque calorque,
Concipiunt et ab his oriuntur cuncta duobus.*

Empedocles zaś, Epicurus, Democritus, Diogenes Libertus, Zeno, Pitagoras Samius, Anaximenes, Hierocles, i inszy Grecy na wielkie się rozumy sadzący wartogłowowie, różne i rozmaite świata początki kładli.

Po tych Aristoteles, Cicero, Xenophanes, Averrois, etc. świat być wieczny bez początku, i bez dokonania wywodzili: w którój sentencyjéj był i Manilius poeta zacny, gdy mówi:

*Haec aeterna manet, Divisque simillima forma,
Cui neque principium est usquam, nec finis, in ipso,
Sed similis toti, remanet perque omnia par est, etc.*

Epicurus
vacuum et
inane, De-
mocritus
plenum, et
vacuum,
Parmenides
calidum et
frigidum,
etc.

Corn. Agrippa
cap. 31.

Bo gdy oni Sumimozgowie (jako *Censorinus*, i *Cornelius Agrippa de vanit. scient. cap. 51* świadczy), swarzyli się o to, jeśliby jajca albo ptacy pierwój byli stworzone, ponieważ i jaje bez ptaka i ptak bez jaja, rodzić się nie może, po długich swarach i kwestyach nie mogąc się o jajca i o ptaki zgodzić, potwierdzili, świat i wszelkie stworzenia, być bez początku i wieczno-trwały. Przeciw którój ich sentencji Stoicy drudzy wartogłowowie byli. A wszyscy, im nagłębiój rozumy swoje okazać chcieli, tym nabrzydliwiój (bez wiadomości o wszechmocności Bożej, który wszystko z niszczego, a prawie *ex vacuo plenum* stworzył), bładzili.

Tylko z nich jeden Plato, albo iż (jako się niektórzy domniemawają), Biblią Ś. czytał, albo iż to miał z Bożego natchnienia, jawnie powiada *in Timoeo* świat być od Boga uczyniony, i wszystkich inszych rzeczy stworzenia przyczynę, samego Boga dobroć i wszechmocność kładzie, dla czego był Boskim Philosophem nazwan. Ovidius téż podobno z niego wyczerpnął, gdy mówi: Met. 1.

*Natus homo est, sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo, etc.*

A takci już bliżej przystąpili, aczkolwiek Pogani byli, wyznawając Boga być Stworzycielem i początkiem wszystkich rzeczy, snaśdź za dostąpieniem pisma Mojżeszowego.

Przeto i my inszego pewniejszego, dawniejszego, gruntowniejszego i dowodniejszego fundamentu, początków, wywodów, i porządku Historiej naszój, Sarmatskiój, Litewskiój, Ruskiój, Sławieńskiój, Żmodzkiój i niemależ części Polskiej, etc., z wielką pracą, długim i pilno-czujnym staraniem, a usilną i szczerą chęcią przedsięwziętój, Czytelniku łaskawy, założyć i na potomną trwałość wystawić nie możemy, jedno z Pisma Świętego, jako z studnice i źródła wiadomości, i nauki o Bogu, który jest Stworzycielem, Sprawcą, Rozmnożycielem i początkiem wszystkich rzeczy.

Genesis 1.
Josephus
lib. 1 cap. 1.
Philo. etc.

Początek
nasz z błota

Genes. 2.
1. Corint 15.
Mancinellus
lib. 4.

A tak nas Pismo Ducha Świętego przez Mojżesza naprzód uczy, i tymi słowy najpierwszą ze wszech Historją poczyna. Iż na początku stworzył Pan Bóg niebo i ziemię, słońce, miesiąc, gwiazdy, i insze wszelkie stworzenie na powietrzu, w morzu, i na ziemi żywiące etc. Potym szóstego dnia z sztuki błotnej ziemi pierwszego Adama, to jest człowieka stworzył, ku podobieństwu swojemu z twarzą do nieba wyniosłą, którego natchnieniem ducha swojego ożywił, iż się stał z duszą żywiącą i na wieki nieśmiertelną, rozumem, zmysłami, dowcipem, i inszymi darami Bożymi, nad wszystko insze stworzenie hojnie ozdobiony. Co i Mancinellus P. lib. 4 wystawia :

Exemplumque Dei quisque est in imagine parva, etc.

Przydał mu téż Pan Bóg towarzyszkę podobną Ewę, z kości, albo z żebra jego własnego ciała boku stworzoną, którą tymże natchnieniem swoim ożywiwszy, postanowił obudwu w spółnym towarzystwie obywatelami i dziedzicami w raju roskoszy. Dla tego, aby nad insze wszelkie stworzenie będąc wywyższeni, od grzechu i od śmierci wolni, w błogosławień-

stwie Bożym, za niewinnością i pobożnością, w której byli stworzeni na ziemi w miejscu onym roskosznyim żyli, i dziedziczyli.

Ale gdy przykazanie od Boga ustawione, za poduszczeniem węża zdradliwego przestąpili, zaraz się stali grzechowi, nędzom i śmierci poddanyimi. O czym, iż w Biblii świętej jasne i szerokie świadectwo i naukę mamy, nie chcę w tym długo Czytelnika bawić, tylko aby wiedział świat ten szeroki być zaczęty, i rozmnożony z tych początków, a Adama i Ewę od Boga być stworzonych, którzy dwa są nasieniem, i jedynym a gruntownym rozmnożeniem wszystkich narodów ludzkich, gdziekolwiek na świecie nieobesłym pod słońcem żywiących, jak to niżej w wywodzie naszym narodu synów Noego dostatecznie obaczysz. Zarazem téż na początku stworzenia świata, Pan Bóg wszechmogący, jako porządny gospodarz, ustawił przełożenstwo i zwierzchni urząd, kiedy Adamowi dał moc i władzę nad wszelkim stworzeniem w morzu i na ziemi będącym, aby wszystkich onych rzeczy używał, i dobry porządek w nich stanowił. A to przykazanie Boże jest pierwszym początkiem praw i ustaw porządných, i wszelkiego przełożenstwa zwierzchniego Monarchów, Królów, Xiążąt, i inszych urzędów duchownych i świeckich, dla stanowienia prawdziwej chwały Bożej, porządku wszystkich rzeczy, karności i dozoru sprawiedliwości świętej, w czym wszystkim dla tego rozkazania podanego Adamowi Pan Bóg się wielce kocha.

Genes. 3.
Joan. 8.

Przełożen-
stwa pierw-
sze.

Pan Bóg ko-
cha się w po-
rządku.

Kościół Po-
wszechny.
Genesis 3.

Stąd téż i Kościół powszechny Boży prawdziwy, wtenczas wziął początek swój. Bo przykazanie zaraz było dane Adamowi i Ewie, według którego by bojaźń i wiarę swoje przed Panem Bogiem zachowywali i okazowali. Ale skoro zgrzeszyli, objawił im Pan Bóg moc czartowską i śmierć wieczną, wszakże zaraz przeciwko niej z Boskiego miłosierdzia swojego obiecać raczył zbawiennie poselstwo o nasieniu niewieścim, to jest o Christusie, iż miał Christus Messyasz przyjść, a zetrzeć głowę wężowi i zburzyć królestwo szatańskie, a nas od grzechu i niewolęj śmierci wiecznej wybawić i na wolność wyswobodzić.

Którą nadzieją Adam i Ewa cieszyli nędze i niedostatki swoje z rajy wygnani, jako wesolym a zbawiennym proroctwem od samego Boga podanym, o obietnicy przyscia Chrystusa Pana. A tak stąd w tych tylko dwu osobach Kościół prawdziwy powszechny naprzód się począł, czego Epiphanius doktor Ś. Biskup Konstantieński z Cipru, jasnie dowodzi *contra Haereses libro 1, Tom. 1.*

Świadczy nam téż Pismo święte, jako Kain syn Adamów, dla nienawiści i zazdrości wrodzonej, zabił Abela, brata rodzonego, męża cnotliwego i bogobojnego, nie dla czego inszego, jedno dla pobożności i prawdziwej chwały Bożej, której mu Kain zajrzał, iż Pan Bóg jego ofiary, które czynił z dobytów, z owiec i z inszego bydła, wdzięcznie przyjmował, bo dym prosto ku niebu szedł, gdy ofiarę na oltarzu zapalił. A Kain, iż był s przyrodzenia zły, bawił się rolą, a gdy téż ofiary palił z zboża, dym się zawždy po ziemi włókl, a stąd się téż za poduszczeniem szatańskim, na pierwsze prześladowanie Kościoła Bożego powszechnego poczęło.

Genesis 4.
Job 15.

O tym czy-
taj Philona
Ant. Bibl.

Kain potym, któremu wtenczas według Philona było lat 15, zwątpiwszy w miłosierdziu Bożym, za powodem złego sumnienia, uciekł od obliczności ojca swojego Adama, na wschód słońca, gdzie z siostry swojej Temech rzezonéj, którą miał za żonę, spłodził syna Enoca albo Enocha, na którego imię Enochią miasto wielkie założył, i murami otoczył pod górą Libanem, o czym Berosus lib. 1, Josephus i Mojżesz prorok ś., szerzej świadczą. A Philon Żyd, lib. Bibl. Ant. pisze, iż wszystkich miast siedm zbudował, których są ty imiona: Enoc, Mauli, Leed, Tehe, Jesca, Celet, Jebbat, które potop zgładził.

Tenże Kain
ziemie roz-
mierzał, i
wszystkie
rzeczy tar-
gowania i
kupie wyn-
laź, i wagi
albo na funt
przedawa-
nia.

Kaina potym, szósty jego potomek Lamech ślepy, syn Matusaelów, zabił w łowicach strzałą s przygody, nie myśląc o tym, tylko iż za przywodem chłopca swojego, jako Josephus Żyd pisze, na zwierz mierzył, a Kain wtenczas trafił się na cel w chroście. A tak tąż śmiercią z tego świata szcedł, którą i brata Abła zgładził, bo kto mieczem wojuje, według wyroku Pana Chrystusa, od miecza ginie, a wszystkich lat swoich wykonał Kain 730.

Genesis 4.
Josephus li.
1, cap. 2
Math. 26.

Genesis 9.
Caiani He-
retycy.

Wszakże przedsię i Kain znalazł swoich chwalców i naśladowców za poduszczeniem czartowskim, bo byli Heretykowie obrzydliwi, którzy go za Patryarchę swojego wielbili, a zwali się Kainami, i twierdzili to, iż on słusznie Abła zabił, etc. O czym czytaj *Epiphanium lib. 1, Tomo 3 contra Caianos 38 Haeresim*.

Wynalezie-
nie rzemioł
i gospodar-
stwa.

Kainowi zaś synowie i potomkowie jego, Lamecha ślepego synowie, wynaleźli naprzód wszystkie rzemiosła, Tubal muzykę, i wszelkie instrumenta, na których grają. Jabal namioty i gospodarstwo około bydła dobytku wszelkiego i rolej. Tubalkaim kowalstwo, slosarstwo, złotnictwo, malarstwo, i wszelkie rzeczy do wojennych rinstunków i rycerskich potrzeb należące. Noema zaś prawnuczka Kainowa, a córka Lamechowa, wszelkie przedze za wełny i lnu, także tkactwo, masło i sery, etc. czynić, i insze gospodarstwo domowe, żeńskie, wynalazła i wymyśliła.

Noema pra-
wnuczka
Kainowa
gospodyn
piérwsza.

Ten Lamech ślepy, szósty potomek Kainów, syn Matusaelów, miał siedmdziesiąt siedm potomków ze dwu żon, z Ady i z Sele, wszakże wszyscy powodzią wielkiego potopu, dla zbytnej złości swoich zginęli, tak, iż wszystek naród Kainów obrzydliwy do gruntu był wygładzon, w czym się pokazała napiérwsza pomsta Boża, sprawiedliwa a sroga, dla rozlania krwi niewinnéj braterskiéj, w trzecim i w czwartym pokoleniu szukając uiszczenia nieprawości.

Exod. ca. 20.
Visitans ini-
quitate[m] pa-
trum, etc.

Set trzeci
syn Adamów

Narodził się potym Adamowi, roku od stworzenia jego 230, syn trzeci Set imieniem, na miejsce onego zabitego Abła sprawiedliwego i Kaina zabójce. Ten Set w pobożności żywot swój wiodąc, i potomki swoje Patryarchy, z których Pan Chrystus Bóg i Zbawiciel nasz, według ciała poszedł, w tychże dobrych i bogobojnych obyczajach ćwiczył, i chwałę bożą prawdziwą usilnie rozmnażał i rozszerzał.

Pisze Josephus w Dawnościach Historji Żydowskiéj, iż Adam i Set syn jego, mądrością, a biegłością spraw niebieskich objaśnieni, dwie tablice wielkie, jedną miedzianą, a drugą kamienną uczynili, na których wyryli

wola Bożą i naukę jego i proroctwa: przez które bywa słowo Boże zachowane.

A iż téż dwa słupy, jeden kamienny a drugi ceglany postawili, przeglądając to z biegów niebieskich, iż Pan Bóg miał dwiema plagami świat wszystek skarać, potopem i ogniem. Ale niewiedzieli, która plaga miała przyjść piérwój, przeto kamienny dla tego postawili, iż jeśliby wodą Pan Bóg świat piérwój zburzył, tedyby słup kamienny został, a jeśliby ogniem tedyby się kamienny spadał, a ceglanyby na pamiątkę i na znak dawności potomstwu został. Piszą jeszcze, iż ci dwa Patryarchowie rok albo bieg roczny, na dwanaście miesięcy porządnie rozdzielili i biegów dziwnych niebieskich i ich obrotów, naprzód z natchnienia Bożego dostąpili, a potomków swoich w tychże naukach wyćwiczyli, bo niepodobna rzecz, iżby umysł prosty ludzki tak subtelnym, wysokim i przedziwnym rzeczy, doświadczenia i wybadania mógł dostąpić, jeśliby ich wiadomości i uznania Pan Bóg sam nie objawił. A tak naukę słowa Bożego, wymyślenie liter do pisania, i wszystkie którekolwiek nauki, naprzód Bogu, potem Adamowi i Setowi powinniśmy przeczytać. O czém téż wiele mamy świadectw u Greckich historyków, iż pismo i nauki, od Patryarchów żydowskich wszystkie są wynalezione, o czém i Herodotus pisze w księgach piątym, iż Grekowie nauki wszystkie i litery od Pheników wzięli, którzy téż są z narodu żydowskiego, aczkolwiek Grekowie, według swoich zwykłych baśni, wiele przypisują swojemu Kadmusowi i innym.

Litery i astrologia.

Herodotus lib. 5.

Berosus zaś *Lib. 1 Antiquitatum in ipso operis sui Exordio*, pisze dowodnie, iż Kaldejszykowie przed potopem, textem kaldejskim na kamiennych słupach przyszłe plagi wypisywali, i wyrzazywali, hamując złych ludzi obrzymów potomków Kainowych od złości, z kąd się téż pismo kaldejskie znaczy być, albo piérwsze niż żydowskie, albo jedno z drugiego wynalezione. Był żyw Set Patryarcha syn Adamów lat 912, według *Tilemannum Stellam Signensem*. A gdy mu się syn Enos urodził, miał lat 105, które Bielski nie dołożywszy się Philona i inszych starych doktorów, za wszystkiek wiek jego poczyta. Adam téż czując przyszłą śmierć swoją z objawienia Bożego, wezwawszy do siebie żony, synów, córek, i wszystkich potomków swoich, ćwiczył ich i napominał, aby pilnowali i strzegli woli Bożej, i w bojaźni Bożej, i w bojaźni jego trwali; przepowiedział im téż dwie plagi które miały przyjść na świat, jedną przez potop, a drugą przez ogień, dla obrzydliwych złości ludzkich, a zatym zaraz dawszy wszystkim ostatnie błogosławieństwo, rozstał się s światem, wykonawszy wieku swego lat 930, przed narodzeniem Noego Patryarchy lat 126.

Enos, syn Setów, ten téż statecznie i nabożnie służył Panu Bogu, modlitwami i ofiarami ustawicznymi i w téjże pobożności synów i potomków swoich ćwiczył, których wywód genealogią, i wiek każdego z nich na Tablicy od nas z trudnością wynalezionój potym obaczysz, aż do potomstwa Noego Patryarchy i synów jego, z których się wszystkie narody ludzkie na świecie rozkrzewiły.

Umarł Patriarcha Enos, wykonawszy lat 905. A tu insze historye hebrejskie opuszczam, których się każdy w Biblii i Josepha w Dawnościach Żydowskich naczać może, bo do naszego przedsięwzięcia tak dalece nie należą.

Gen. 5 et 6.
Josephus
Ant. Jud. lib.
1 cap. 3.
Beros. lib. 1.
Philo etc.
Ant. Bibli.

Mamy zaś w Piśmie Ś. Mojżeszowém, i u Berosusa, Josepha i Philona etc., iż Pan Bóg świat wszystek skarał potopem, roku od stworzenia świata 1656. Bowiem każde ciało skaziło było drogę swoją na ziemi, a ty przedniejsze grzechy, które Boga srogo obrażyły, Pismo wylicza, naprzód wzgardzenie Boga stwórcy swego, swowolenstwo, cudzołóstwo, niezrządne porubstwo, uciśnienie i okrucieństwo możniejszych nad cichymi, ubogimi i mniej możnymi, dla tego Pan Bóg groził światu zatraceniem przez potop, wszakże z miłosierdzia swego, niżby do tego przyszło, raczył objawić Noemu, który miał wtenczas wieku lat 500, w którym był samym dla jego pobożności ulubił sobie, aby Gigantów albo obrzymów potomków Kainowych od wszetecznych złości hamował, i napominał, aby się nawrócili, a zamierzył mu czas do budowania okrętu albo korabia, i dla nawrócenia złych ludzi od grzechów lat sto, a Josephus kładzie 120; ale się nie chcieli nawrócić, i owszem przymnażając złości do złości, nasmiewali się z Noego, iż na górze korab budował.

Noe Patriarcha do korabia wstąpił.

Przeto Noe Patriarcha, wykonawszy już wieku swego 600 lat, według objawienia Bożego, wstąpił do korabia z żoną swoją i z trzema syny: Semem, Chamem i Japhetem i z żonami ich: Titeą, Pandorą, Noelą i Noegłą, jak Berosus pisze; nabrał też z sobą Noe wszelkich zwierząt ziemskich, i powietrznych żywiących, czystych po siedm par, a nieczystych po parze: samiec z samcem, dla potomnego rozplodzenia, i żywności ku temu potrzebnej naspiżował.

A tak od stworzenia świata roku 1556 miesiąca Kwietnia dnia 17, otworzyły się przepaści Oceanu głębokiego i wszystkie morza wschodnie, zachodnie, północne i między ziemskie, także rzeki nagle, a bez wieści gwałtem wielkim z brzegów swoich nad ludzką nadzieję wylały, obłoki też gwałtowny a popędliwy deszcz, i rosę kroplistą z wierzchu spuściły, tak iż 40 dni i 40 nocy bez przestanku lejąc, woda wszystek świat i wszystek naród ludzki, zwierzęta i wszelką rzecz żywiącą zatłumiła, zatopiła i zaurzyła, okrom sam Noe z swoimi był zachowan w korabiu, w którym trwał i mieszkał nad wyniosłymi skałami, pływając całe trzynaście miesięcy, bo woda w swój mierze stała dni 150.

Korab Noego gdzie stał.

A gdy się wierzchy gór ukazywały i woda upadała, stanął okręt w Armeniędz na górze bardzo wysokiędz, Taurus, a według Berosusa, Gordieus rzezonędz, a według Epiphaniusa doktora ś. w Kardieńskiędz krainie na górach Ararat i Lubar nazwanych, gdzie jeszcze znaki ukazują tego korabia.

A gdy już ziemia osychała, rozkazał Pan Bóg Noemu bezpiecznie wystąpić z korabia, w którym mieszkał cały rok i miesiąc. W tenże czas Pan Bóg, jakoby powtóre stworzył i postanowił nowy świat, bo naprzód błogosławił Noemu i potomkom jego, i przyrzekł mu więcej się tak srogo nie mścić, ani zlorzczyć ziemi dla człowieka, ani świata zalewać woda-

mi, na co dał znak i potwierdzenie pokoju i przymierza i zakładu wiecznego, między sobą a człowiekiem, tęczę albo dubę na niebie rumiano-brunatną, która się i teraz zawsze przededźdem, i po dźdzu pospolicie na kształt duhi po wszystkich obłokach okazuje.

A gdy już tak Pan Bóg przyrzekł Noemu więcej świata potopem niezalewać, ani ludzkiego narodu wodą tak srogo gubić, przed się ty kondycje przydał, jako Philo pisze w księgach *Biblicarum Antiquitatum*, iż jeśli ludzie na ziemi mieszkający grzeszyć będą, rozsądę ich w głodzie, albo w mieczu, albo w ogniu, albo w śmierci i morowym powietrzu i w trzęsieniu ziemi, etc. A gdy się wypełnią lata wieku, tedy odpocznie światło i zginą ciemności, i ożywią umarłych i podniosę śpiące z ziemi, i odda piekło dług swój, i zgubienie wróci część swoją, abym ja też (mówi P. Bóg) oddał każdemu według uczynków jego i według owoców wymysłów ich, dotąd ażbym sądził między duszą i ciałem, i odpocznie wiek, i zagaśnie śmierć, i piekło zawrze usta swoje etc., i będzie ziemia insza i niebo insze, mieszkanie sprawiedliwym na wieki. To tu jaśnie o sądnym dniu i zmartwychwstaniu sam Pan Bóg Noemu przepowiedzieć raczył.

Dozwoił też Pan Bóg Noemu i jego potomkom mięsa zwierzęcego, albo bydłęcego i inszych potraw używać, których przed potopem ludzie nie znali, ani używali, bo jeśli się łowem bawili, tedy tylko dla skór.

Ustawił też Pan Bóg natenczas prawo, aby mężobójcowie byli tąż śmiercią zabijani, jaką oni inszych zabijali, z rozsądku urzędu zwierchniego, a krew rozlewających, aby także była rozlana, ponieważ człowiek na wyobrażenie Boże jest stworzony.

Zaczął też zarazem Noe, będąc sam w on czas panem wszystkiego świata, gospodarstwa rozmaite, około sprawowania ziemi i dobytku i szczerpienia winnice, którym się winem sam naprzód staruszek uweselił, tak iż za martwego leżał, bez wstydu odkrywszy się, co obaczywszy Cham, syn jego średni, nie zakrył nagości ojcowskiej, ale ukazując drugiej braciej, naśmiewał się z niego.

Berosus pisze *lib. 3.*, iż ten Cham obierał się około nauk czarnoxięskich i czarowniczych, dla czego był nazwan Zoroastes, i jakoby wtenczas ojca pijanego umyślnie miał uczarować, iż potem będąc jako rzezaniec, nie mógł być do płodu sposobny.

Sem zaś i Japhet, drudzy bracia Chamowi, poruszeni miłością prawdziwą synowską, odwróciwszy wstydlive oczy swoje, zakryli ojca swojego, którym potem ociec Noe, przecuciwszy się, za ich cnotliwe ku sobie zachowanie błogosławił, a Chamowe potomstwo przeklął, mówiąc: Rozmnoż panie Boże Sema, i rozszerz Japheta, i potomki jego na wieki, a Cham niech będzie sługą ich, z potomkami swoimi wiecznie.

Tamże też zaraz nazaczył trzem synom urzędy trzy i powinowactwa, aby z nich każdy w stanie, i w zawołaniu swoim zagranicznym trwał, i żył, gdy rzekł do nich: Ty Sem módl się, ofiary odprawuj i pismem się świętym zabawiaj, jako kapłan. Ty Chamie orz rolą i inszym gospodarstwom i rzemiosłom przystojne potrzeby odprawuj, jako chłop. Ty Japhet

Postanowienie Boże z Noem.

Zmartwychwstanie i sądny dzień.

Prawo na mężobójce. Genesis 9. Matth. 26.

Noe naprzód wynalazł wino, sam się nim piął, więc upił.

Cham czarownik.

Błogosławieństwo Noego Semowi i Japhetowi, synom cnotliwym, a przekleństwo Chamowi. Trzy urzędy trzech synów Noego.

rzadz i broń tych dwu, jako Król i szlachcic, a granice ich rozszerzaj, bo Japhet wyklada się rozszerzenie.

Łacińskim to językiem krótcój mówimy: *Tu Sem ora, Cham labora, Japhet rege et protege*. A tak Noe tych trzech urzędów między trzema synami uchwaleniem i postanowieniem, wszelką rzecz pospolitą, porządnie ugruntował, bez którego porządku żadna Monarchia, ani Królestwo stać długo nie może, gdyby ty trzy urzędy z zagraniczenia i zamierzenia stanów swoich (jako się dziś u nas dzieje z wielkim upadkiem Rzeczypospolitéj) wykracaly.

Postanowienie roku

Nauczył téż Noe synów i potomków swoich teologiiéj, i nauki w rzeczach Boskich, jako Berosus pisze, i księgi im zostawił, w których wielkie tajemnice przyrodzonych rzeczy opisał. Nauczył ich téż biegów niebieskich, i rozdzielił rok według biegu słonecznego, i dwunastcie miesięcy. A z téj nauki przepowiadał im co się którego roku przytrafić miało. Potém wy-

Noe umarl.

konawszy po potopie 350, a wszystkiego wieku od narodzenia swego lat 950, rozłączył się z światem, doczekawszy wnuków i potomków swoich, i oglądawszy syny z prawnuków, i s praszczurów, których wszystkich było dwadzieścia cztery tysiące i sto mężów dorosłych, okrom żon ich i dzieci, których drugie tyle było. Bowiem jak Berosus pisze, *lib. 3*, ustawicznie po parze dzieci się rodziło za każdym rodzeniem mężczyzna i żeńska płeć, także i ony dzieci, gdy dorosły lat godnych małżeństwa, po parze płodu z siebie razem wydawały. *Neque enim unquam Deus vel natura defuit rerum necessitati, quae ad universi orbis spectat opulentiam, etc. Haec Berosus.*

Beros. lib. 3.

A synowie przed ojcami swoimi nigdy nie umierali, ale po śmierci ich na ichże miejsca z taką płodnością następowali, okrom Abla, który nie swoją śmiercią umarl.

Aran mortuus in conspectu patris sui Thara.

A to błogosławieństwo trwało, jako Epiphanius kładzie, trzy tysiące lat trzysta trzydzieści i dwie, iż żaden syn nie szcedł z świata, tylko jeden syn Aran umarl przed obliczem ojca swego Tara, dla bałwochwalstwa, które sam wprzód dowcipem swoim wynalazł, lepiąc bałwany, obraży, i bożki z gliny.

Gen. cap. 11.

Były téż insze potopy, które zalewały pewne części ziemie, ale nie wszystek świat zarazem, jako za Noego Patryarchy. Bo Xenophon *de Aequivocis* drugie potopy tak opisuje, i tym porządkiem liczy. Potopów (powiada) wiele było. Pierwsze zalanie ziem wodą, które trwało dziewięć miesięcy za Ogigesa dawnego. A tu podobno Noego jako poganin rozumie, bo wyżej pierwszego Ogigesa pradziadem Ninusowym, który naród ludzki w korabiu zachował od potopu, zowie: Acz Pismo ś. świadczy, iż Noe w korabiu trwał miesięcy 13. Drugi potop był Williacki za Xiążąt Herkulesa i Promoteusza, a trwał miesiąc jeden. Trzeci dwa miesiąca trwał, za Ogigesa Ateńskiego. Czwarty w Achajej trzy miesiące. Piąty Tessalicki za Dewcaliona Króla Tessalickiego, syna Promoteuszowego, roku przed narodzeniem Chrystusa Pana 1540, według rachunku Karionowego i inszych.

Xenophon o potopach.

Ovid. Met. 1
Carion lib. 1

Którego czasu wszystka Grecya powodzią była opłynęła, tak, iż wiele

miast i zamków z ludźmi i dobytками potopiła, okrom tych, którzy byli z królem swym Deukalionem wczas na góry uciekli. Dla czego Ovidius lib. I Metamorphoseos, pisze, iż w ten czas świat wszystek potopem był zgładzon dla złości ludzkich, a Deukalion z Pirhą żoną swoją, którzy tylko dwa sami byli zachowani od téj plagi, dla swéj pobożności, znowu naród ludzki rozmnożyli, a iż byli zeszłego bardzo wieku, bo Deukalion wtenczas miał lat 82, nauczyła ich Themis bogini, aby kości matki swój przez się miotali, z których ożywią synowie i dziewczki. A tak Deukalion będąc zmysłnego rozumu, wyrozumiał ziemię być matkę, a kości jój kamienie. Przeto który kamień przez się rzucił Deukalion, stał się mężczyzną, a który Pirha, niewiastą. *Inde, lapideum hominum genus*, a ztąd się (powiada) rozmnożył naród ludzki kamienny, zły, uporny i zatwardziały. Szósty potop był tych czasów, kiedy Paris Helenę uniósł z Lacedemonu do Trojej. Siódmy potop był, gdy zalał Pharos ziemię w Egipcie. A od potopu wszystkiego świata za Noego do narodzenia Dewkalionowego, tenże Xenophon liczy być lat 700, w czym się myli.

Wspomina téż Plato *in lib. de natura*, w mieście Egipskim, które zowią Saim, gadkę Solona mędrca, z kapłanem starym Egipskim, który mu zadaje nikczemność Historyj Greckich, iż tylko jeden potop pamiętają, ponieważ potopów wiele przedtém było, mówiąc: *o Solon, Solon, Graeci pueri semper estis, nec quisquam e Graecia senex, quia iuvenis semper vobis est animus, in quo nulla cana scientia, etc.*

O ROZDZIELENIU JĘZYKÓW

Przy budowaniu wieże Babel i rozmnożeniu rozmaitych i różnych narodów od trzech synów Noego, roku po potopie 131, według Berosusa, a od stworzenia świata, według rachunku hebrajskiego 1787.

Rozdział wtóry.

W piątym pokoleniu, po strasznym potopie roku 131, według Berosusa, Josepha i Epiphaniusza, gdy się tak naród ludzki z trzech synów Noego, w wielką a niezliczoną wielkość rozmnożył, a wszyscy jednych prawie ust i jednego języka ludzie byli, wnet książęta i wodzowie ich, których było siedmdziesiąt i dwa starszych, ruszywszy się od góry Lubar i od granic Armieńskich z krainy Ararat rzeczonéj, położyli się wszyscy na polach Sennaar, które sobie za naroskoszniejsze obrali. A leżą ty pola i teraz pod tymże nazwiskiem w Perskiej jednéj krainie, tam tedy naradziwszy się o budowaniu miasta i wieże, zaczęli budować w tychże polach Sennaar Kaldejskich i Assyryjskich, nad rzeką Euphrates wieże Babilon, chcąc tam stolicę główną królestwa swojego założyć, i narody insze pod moc swoje

Babilon wie-
za dla czego
budowana.

Języków zamieszanie i odmienienie.

72 języki.

Semowego potomstwa osady.

podbić, a wierzch wieże do nieba wywyższyć, aby ztąd zwano Babilończyki być przedniejszemi w narodziech ludzkich, aby też królestwem nad wszystkiemi królestwami Babilonia była rzeczona, k temu, aby się Bogu w onę wieżę obronili, jeśli ich chciał karać znowu potopem. Chcieli też, jako Philon *Biblicarum Antiquitatum Libro* pisze, imię i sławę wieczną uczynić sobie na ziemi, wyrzyszy i napisawszy każdy z nich imiona swoje na kamieniach i na cegle upalonych. A z tej materiej wieżę myśleli budować, którejby głowa i dach nieba osiągnąć miał. Ale to ich dziwne i harde przedsięwzięcie wniwecz obrócił Pan Bóg, jako Pismo święte świadczy, bo gdy z fundamentów wieże poczęli ku górze wywodzić, co przed tym wszyscy jednym językiem przyrodzonym ojczyznym Hebrejskim, albo według niektórych Kaldejskim, od Adama pierwszego Patryarchy, jednostajnie mówili, stało się wnet, iż się im zmieniła przyrodzona mowa, a każdy z nich, inakszym językiem począł mówić, zwłaszcza siedmdziesiąt i dwa starszych książąt, którzy byli przyczyną i mistrzami około budowania onę wieżę, od których się też wtenczas z jednego języka siedmdziesiąt i dwa języków odmieniło, od tegoż czasu i rozdzielenie języków z jednego, gdy jeden drugiemu nie mógł wyrozumieć, stało się, i ona robota około babilońskiej wieży niedokończona została, a *Epiphanius lib. 1 Tom. 1*, pisze, iż i wieżę Pan Bóg gwałtownemi wiatrami z fundamentów wyrócił, a synowie i potomkowie Noego, rozbiegli się różno, jedni w lewo, drudzy w prawo, każdy naród według języka u Babel odmienionego z książętami swoimi, którym był Noe patryarcha jeszcze za żywota swego świat na trzy części, jak Berosus pisze, rozdzielił, i nazaczył, to jest Asią, Afrikę i Europę. A ty są początki i wywody potomstwa i narodów rozmaitych od trzech synów Noego: Sema, Chama i Japheta, hojno rozmnożone. Sem starszy syn Noego, z którego się genealogiej Pan Chrystus i Zbawiciel nasz Bóg z wieków, człowiek w wypełnieniu czasów prawdziwy, narodził, opanaował krainy na wschód słońca leżące, przy rzece Euphrates, i wszystkie Sirią wschodnią narodem swoim osadził.

POTOMSTWO SEMOWE.

Synów płęć.

Elam, starszy Semów syn, z którego mają wywód Elamitowie i Persowie, naród męstwem i monarchią sławny. Czyni też wzmiankę pokolenia narodu Elamitów Xenophon w księgach swoich, które pisze o Cirusie, który Cirus będąc monarchą Perskim i królem wszystkiego prawie w on czas świata, panował według pospolitych kronikarzy, roku od stworzenia świata 4443, a według Karionowego rachunku, który się szczyli Heliaszem, roku 3443. Elam, rozumie się według wykładu Hebrców, młodzieniec lat swoich dorastający, ztąd rozumiem i dziś Persowie, jakom się sam w Aziej będąc, uszami swomi nasłuchał, roku 1574 od narodzenia Chrystusa Pana, pospolicie wołają przy modlitwach swoich: „*Hataha Elam!*” albo: „*Hatahu hali!*” to jest: *Boże i Hali*, albo: *Elam Patryarcho nasz!*

w czym nie wiem jeżliże Elama syna Semowego patryarchę swego wspominają, albo Halego zięcia Machometowego, który im zakon podał, bo i Turcy *Hałaha Mechmet*, a Persowie, acz mało różni od wiary Machometowej, *Hałaha hali* wołają, wszakże to pewna, iż Persowie od Elama syna Semowego, a wnuka Noego, naród wiodą. etc.

Asur, wtóry syn Semów, rozumie się Błogosławiony, według Tilemanna Stelle, ale Remigius Antisirodeński biskup, wykląda to imie Asur Elatus, to jest wyniosły. Dla tego mówi Pan Bóg u Esajasza Proroka w dziesiątym: Różga zapalczywości mojej Asur.

Od tegoż Assirijczycowie naród wiodą, ten téż założył i zbudował miasto sławne i wielkie w Assiriej, Niniwen rzezcone, do którego ono był Jonas Prorok posłan, a wykląda się Niniwe Ninów Dom albo mieszkanie, a Ninus rozumie się syn, o czym najdziesz *Esaię 14, etc.*

Aram trzeci syn Semów, które imie Aram rozumie się zacy i wysoki, od tego się poczęli Sirijczycowie i Damascenowie. A stołeczne miasto Sirijskie, w którym dziś Turecki Beglerbeg panuje, jest Damascus albo Damaszek, do którego ono jadąc Paweł Ś. był nawrócon przez ślepotę, *Acto 9.*

U Esajasza téż w siódmym napisano jest: Głowa Aramska Damascus miasto. Synowie Aramowi, jako mamy *Genesis 10*, byli czterzej: Mes, Getter, Hus i Hul; od Messa i Getera, jako sama własność złączonych tych dwu imion brzmi, Massagetowie poszli, naród wielki i sławny, nad morzem Kaspijskim przy ujściu Wołgi rzeki, gdzie dziś Astrachańska horda, którą Moskiewski trzyma, o których Herodotus w historii Cirusowej i Quintus Curtius w Alexandrowej szeroko i często piszą, także Ptolomeus i Eneas Silvius.

Arphaxat rozumie się uzdrawiający, albo zplundrowanie i zwojowanie, czwarty syn Semów; od tego się poczęli Chaldejczycowie, a od jego zaś wnuka Hebera albo Hebra syna Salemowego, który Hierusalem założył, poszli Hebreowie, to jest pielgrzymujący. Z tegoż pokolenia poszedł Abraham, ociec i przodek wszystkich Żydów, jako czytamy w jedennastych księgach Rodzajów u Mojżesza.

Jest tedy rzecz jawna Christusa Pana być narodzonego od Arphaxatowego pokolenia, a od Sema Noego Patriarchy pirworodnego syna.

Lud, to jest urodzony, piąty syn Semów, od którego niektórzy mniemają być rozmnożone narody Lidijskie w Aziej.

POTOMSTWO CHAMOWE.

Cham, śrzedni syn Noego, opanował ty krainy, które leżą na południe w Africe, Egipt i Murzyńskie ziemie.

Chus, pierwszy jego syn, narody Murzyńskie rozmnożył w ostatnich granicach Afriki, gdzie się Nilus rzeka sławna poczyna, jako. w księgach Rodzajów 1, napisano: Chus okrążył wszystkie ziemie etc., dla tego téż

Vel Assur, beatus, elatus, aspirans, grandis etc.

Niniwen, Assirijczycowie, o tym téż czytają Vola. lib. II, Strab. lib. 16 Geograph. Esaię 10: 314

Damasceni i Sirijczycowie.

Act. 9.

Esai 7.

Gen. 10.

Massagetowie, gdzie dziś Astrachan.

Chaldei. Żydowie od Abraama i Hebera.

Genesis. 11.

Żydowie.

Genesis. 9.

Ptolomeus, który wszystek świat opisał, Chusitów narody kładzie być w średnich krainach Libijskich.

Arabowie.

Saba królowa, Regum 10, cap. lib. 3
9 Paralip. 9.
Matt. 12. Indijskie narody.
Berosus lib. 4. Antiqui.

Nemrot.

Synowie Chusego Saba i Hewila: od Saby poczęli się Arabowie i Sabejczycy, których ono królowa Saba do Salomona była przyjechała słuchać mądrości jego. Od Hewile zaś niektóre narody i wyspy Indijskie, szeroko rozciągnięte na zachód słońca i na południe, są rozmnożone. Nimrot albo Nimrot, to jest: gorzki i srogi pan, którego Berosus

pierwszym Saturnusem Babilońskim zowie, syn Chusów, z narodu Gigantów albo obrzymów, prawnuk Noego. Ten w Babilonie naprzód sam tak surowo panować począł, iż przyległe w sąsiedztwie narody mocą przymusił do posłuszeństwa i złączenia wszystkich, jakoby w jedną Monarchią, albo

Jedynowładztwo i w jedno ciało panowania swojego. Od tego tedy Nemrota poczęła się pierwsza Monarchia na świecie Babilońska, roku od potopu, według Berosusa, 131, co i Xenophon i Pismo ś. wspomina, od

Pierwsza monarchia Babilońska.

Wojny.

tęgo się też poczęły wojny, i przymuszanie wolnych narodów przez miecz i moc, pod posłuszeństwo i rozkazowanie Królów. Gdyż przed tym więcej wazyła poważność i uczciwość ojców, iż starszemu ojcowi inszy młodszy bywali posłuszni, ale potem rychło, gdy się obyczaje ludzkie mienić i pogorszywać poczęły, dla przestępstwa i zuchwalstwa ludzkiego, wnet też starszy i możniejszy, mocą, wojną i gwałtem, królestwa i przełożęństwa wszelkie stanowić poczęli. Dla tego Pismo św. Nimrota zowie być mocnym i czerstwym łowcem przed Bogiem, a łowiec, według Doktorów ś., rozumie się: mocą i wojną przymuszający ludzi do posłuszeństwa, a co przydawa k temu: przed Bogiem, to się znaczy, iż mu Pan Bóg dodawał mocy i siły, powodzenia szczęśliwego i zwycięstwa na wojnach, w stanowieniu i ugruntowaniu przełożęństwa, i królowania nad narody pospolitymi, dla rządu, bogobojności, karności, posłuszeństwa i sprawiedliwości, który porządek być nie może bez zwierzchności, a posłuszeństwo zwierzchności bez pomocy Bożej próżne i nietrwale, jako mówi Daniel Prorok: iż Pan Bóg przenosi i zaś gruntuje i umacnia królestwa. A Xenophon *de aequivocis* pisze, iż Saturnusami Królów starodawnych pospolicie zwano, tych, którzy miasta wielkie i królestwa fundowali, a syny ich pierworodne Jowiszami, a córki Junonami, etc. Dla czego Berosus mówi, iż ten Nemrot, pierwszy Saturnus rzeczony, panując w Babilonie na polach Sennaar, lat 56, wywiódł wieżę z gruntu nad wysokość i wielkość gór, na znak iż tam miało być Królestwo Królestw na wieki; ale go to omyliło, bo w potomkach Nimrotowych dla przeklęstwa onego, którym był Noe Chamowe pokolenie przeklął, niedługo trwało panowanie, gdyż u Assirijczyków nowe się Królestwo i Monarchia Assirijska poczęła, przez Asura syna Semowego, który Niniuen miasto zbudował i Babilonią mocą opanował. O czym też i Diodorus Siculus pisze.

Babilońska wieża.

Wtóra monarchia Assirijska w Niniuen.

Egipskie królestwo.

A Pharao

Mesraim, wtóry syn Chamów, opanował ty krainy, nad czerwonym i międzyziemskim morzem przy Nilusie rzece, które potem nazwano Egipsem, od Egipcusa króla, który wygnawszy brata Danaa, królował w Egipcie lat 68. A królowie Egipscy Pharaonami, według godności króle-

wskiej, byli potym rzeczeni, jako o tym bardzo starodawny historyk, pirszy po Berosusie, Egipski Manetan rzeczony *in lib. de regibus Egiptiorum* pisze, którego ja mam exemplarzyk.

Ale iż Egipskie strony Mesraim, albo Misraim, syn Chamów naprzód potomkami osadził, tedy i dziś Turcy i Arabowie Egipskie królestwo nazywają Misraim albo Misri i Misser, a Żydowie Mikraim, etc.

Synowie Mizraimowi byli: Ludim, Laabim, Phut, Enanim, Kanaan, Sidon, Het, Naphtuim, Chasluim i Phetrusim. Od Ludima tedy, pirszego syna Mizraimowego, Lidowie i Lidijskie królestwo, w którym ono bogaty Cresus panował, w Aziej się poczęło, a nie od Luda syna Semowego, bo z Egiptu bardzo bliskie jest żeglowanie do portu mniejszej Aziej, w której leży Lidia, k temu obyczaje Lidijskie i ubiory, bardzo się zgadzają z Egipczykami, jakom się sam tym obiema narodom przypatrzył w Kaledonie, i w Konstantinopolu, gdy posłowie od Egipskich Beglerbeków i Afrykańskich Królików, i od Lidów u Amurata Zelimowicza Cesarza Tureckiego nowego dzisiejszego, roku 1574, po których też byli posłowie od Popiana, którzy przywieźli z sobą Rinocera za upominek Cesarzowi, i Król de Fessa Mauritański osobą swoją z tegoż narodu Chamowego i Mizraimowego, który też niedawno Króla Portugalskiego Sebastiana poraził i zabił, z wielką szkodą Chrześcijańską.

Laabim, wtóry syn Chamów, od którego jest nazwana Libia w Afryce. Phut, od którego są rozmnożone narody Murzyńskie, nazwane Phutym w zachodniej stronie Afryki przy Mauritaniej, w której ono Jugurta waleczny panował, gdzie i dziś rzekę Phut starodawnym przewiskiem zowią tameczni obywatele, która Mauritanją od Numidięj dzieli. Plinius też tę rzekę tymże imieniem zowie Phut, a Ptolomeus w opisanu świata Phut, ale mi się zda, iż ją Plinius lepiej mianuje i opisuje; jest też tam i miasto Phitis, i król Epaphus, jako u poetów czytamy, potykał się z Phaentem, które imiona od tegoż Phuta, Mizraimowego syna, mają swoje wywody, a to imie Phut wyklada się po naszymu zawiasa, bo i Mauritanja jest prawie zawiasą i ostatnią granicą ziemi przyległej Oceanowi wielkiemu na zachód słońca; aczkolwiek na tymże Oceanie Hiszpanowie i Portugalczycy za Mauritanją i Afriką, niewiadome przedtym ludziom i astrologom, także geographom wyspy i krainy nalezli przeważnym żeglowaniem, które dziś nowym Światem zowiemy.

Jenamim albo Ananim, rozumie się pospolicie studnica i źródło wód; ten osiadł tę krainę w Egipcie, którą Cireneńską zowiemy, i tam Cirene miasto założył, skąd Cygani naród swój chcą wywodzić, a ta kraina w Egipskim państwie jest najobfitsza, o której czytaj Salustium *de bello Jugurtino*.

A Pindarus i Herodotus piszą, iż też w tej krainie Argonautowie (z narodu onych rycerzów co do Kolchim po złote runo żeglowali) osady swoje ugruntowali byli. Ale więcej ta kraina jest sławna dla dziwnej studnicy, którą zowią obywatele: studnicą słońca, w której jako Quintus Curtius *lib. 4 de gestis Alexandri Magni* pisze, w południe gdy bywa na-

z żydowskiego rozumie się rospaszający, odzierający etc. Jest też tam Pharos wyspa.

Lidowie i Lidia.

Roku 1574.

Rinoceros.

Libia.

Murzynowie

Jugurta.

Vel Phut Si-riace interpretatur Crassus, pinguis.

Ananim.

Cirenet albo Cygani.

Qu. Curtius lib. 4.

- Studnica słońca. gwałtowniejsza, ile tam w tych upalonych krainach gorącość, woda się stawa jako lód zimna, a gdy słońce zachodzi, tedy ciepleje, a o północy wra jako w kotle od zbytnej gorącości, im zaś dalej idzie ku słońca wschodu, tedy chłodnieje, aż się zaś w lód prawie w południe obróci. Tamże nie daleko od téj studnicy, albo źródła słonecznego, był on sławny kościół pogański boga Jowisza Hammona, które imię stosuje się z imieniem Chamowym (bo Egipcycy Chama Hamem, a drudzy Hamonem zwali), a stąd Cyrenejczykowie Chama, Jowiszem Hamonem nazwawszy, za Boga chwalili dziada Enamimowego swojego fundatora.
- Jovis Hamon. Do tegóż ono kościoła jeździł przez trudne niebezpieczności drogi, Alexander Wielki, dla odpowiedzi i porady, i pisał się potym z hardości synem tegóż boga Jowisza Hamona. O czym u Curtiusa szeroko *lib.* 4, najdziesz.
- Alexander wielki. Był téż Hamon król Libijski, syn Tritonów, który był od Titanów i od małżonki Rehi z królestwa do Crety wygnan, jako Berosus *lib.* 5, pisze.
- Beros. *lib.* 5. Piąty syn Chamów Kanaan, to jest kupiec; ten osiadł ty krainy w Siriej nad morzem międzyziemskim, gdzie Sidon i Tyrus; a Sidonczykowie i Tirijczykowie byli nasławniejszy kupcy i żeglarze mocni na morzu, dla przyległości morza międzyziemnego.
- Tirus i Sidon. Synowie i potomkowie Kanaanowi są wyliczeni w księgach Rodzajów: Zidon albo Sidon, syn Kananeów rozumie się łowiec, ten zbudował Sidon sławne miasto nad portem morskim, z którego miasta potym wyszedzszy obywatele, gdy się w jednym gniaździe zmieścić i zgodzić nie mogli, zbudowali także nad morzem drugie miasto Tirum, niemniej sławne. Aczkolwiek téż Berosus *lib.* 5 pisze, iż Tiras syn Japhetów, Tir założył. Tych potym potomkowie Tirii z Elisą, albo Didoną królową do Afriki przyżeglowawszy, Kartagenę miasto wielmożne założyli i zbudowali.
- Gen. cap. 10. Inszy synowie i potomkowie Kananeowi: Etheus, Jebuseus, Amoreus, Geruezeus, Eueus, Araceus, Samaraeus, etc., częścią krainy nad morzem Sirijskim opanowali, częścią téż przyległości góry Libanu osiedli, a z tych się naród Kananejski różno rozplodził, także Philistinowie, których Philon Żyd Allophilami mianuje.
- Beros. *lib.* 5. Heteus syn Kananeów, zbudował miasto Hebron, od którego Hetei, gdzie długo Abraam mieszkał, i potym u Heteuszowego potomka Ephrona, syna Seo, kupił miejsce do pogrzebu żenie swojej Sarze, jako o tym mamy in Genesi, za 400 syków srebra.
- Gen. cap. 23. Jebuseus zaś, drugi syn Kananeów, panował w Hierusalem i w Gabaonite. Jakoż są jaśnie opisane i zamierzone granice krain, które trzymali potomkowie Kananeowi, w księgach Geneseos Moiseszowych, ale potym przez Josuego i inszych królów, są do gruntu wygładzeni, dla przeklęctwa Noego, który ono przeklął wszystko potomstwo Chamowe, iż go jako ojca nie uczcił, także téż dla bałwochwalstwa, w którym zawždy trwali i dziś trwają, i dla nieczystych i nierządnych lubości cielesnych, i inszych złości od
- Hierusalem. Gabaonite. Josu. 15, 18. 3. Reg. 15. 4. Reg. 23. 1. Paralip. 2. 2. Paralip. 16. Josu. 10 et 11 et 12 cap.

Chama wrodzonych; wiele ich narodów Pan Bóg wojnami i rozmaitymi plagami wyniszczył, iszcząc i pełniąc obietnicę swoje, którą był Abraamowi, Jakóbowi, Moizeszowi i Josuemu przyrzekł, na ich miejsce Izraelity, prawdziwe chwalec swoje, potomstwo Semowe, w tamtych krainach Kanaanjskich dziwnym foritowaniem swoim posadził i rozmnożył, o czym nam księgi Geneseos, Exodus, Josue, jasnie świadczą.

Genesis 12.
Exod. 14.
Deuter. 34.
Josu. 13.
Num. 32 et 18

Tak tedy, wiedz Czytelniku miły, iż Sem z potomstwem swoim na wschód słońca w Aziej wielkiej rozmnożył i ugruntował osady swoje, gdzie dziś jeszcze Persowie i Assiriani, acz niektórzy Tureckim jarzmem zniewoleni, szeroko panują.

Potomek także jego drugi Asarmot, syn Jektanów, wnuk Heberów, prawnuk Sale, prasczur Arphaxatów, który był synem Semów, fundował i rozmnożył wielkie a szerokie narody Asarmoty, od swego imienia nazwane, których potem za postępkiem i odmiennością czasów Sarmatami historykowie rozmaicie mianowali. A pod tym imieniem zamykają się niektóre narody Scytyjskie u historyków, i naszy wszyscy przodkowie: Moskwa, Polacy, Rusacy, Litwa, Żmódź, Pomorzanie, Wołyńcy, etc., co się i Cromerowi, wielkiej nauki i doświadczonej biegłości historykowi, *cap. 12, de rebus Polonorum* podoba; o tym też Asarmacie Josephus Antiquit. *lib. 1 cap. 14*, i Moises Geneseos 10 wspomina. Ale to szerzej a dowodniej w wywodzie narodu Ruskiego niżej obaczysz, gdzie ja na to kilkodziesiąt Historyków stosowałam.

Asarmat.

Sarmatowie

Crom. c. 12.

Jos. ant. c. 14
Genesis 10.

Hewilla zaś drugi praprawnuk Semów, syn tegóż Jektana, w niektórych stronach Indziej nad rzeką Ganges osiadł, które od swego imienia, także jako Asarmot Sarmati, Hewilliam mianował, o czym mamy w księgach Rodzajów, gdzie mówi, iż Ganges rzeka płynie na ziemię Hewilla.

Potomkowie zaś Chamowi, trzymali przez niektóry czas ziemię Kanaanjską, Egipt, Etiopią, albo Murzynskie krainy i Libią. A potomstwo Japhetowe, rozproszyło się i prawie rozsiało po wszystkiej Aziej mniej-szej, a potem rościągawszy osady swoje szeroko na północy, wiele krain w Europie, a prawie wszystkę Europę i część wielkiej Aziej, nie mogąc się zmieścić w małej, opanowali, według szczęśliwego imienia ojca swego Japheta, który się znacząco rozszerzający. A ten jest przodek nasz wszystkich Chrześcian.

O POTOMSTWIE JAPHETOWYM.

Japhet wyklada się z hebrejskiego po naszemu: rozszerzenie, albo rozszerzający i piękny, a ten był młodszy i ostateczny syn Noego, aczkolwiek Berosus pisze, iż Noe we trzech lat po potopie wyszedłszy z korbiam, Jonikusa syna splotził, któremu Jonichusowi wynalezienie nauki gwiazdarskiej, astronomiej i astrologiej przypisują Chaldei, i męstwo wielkie i dowcipny a ostry rozum. Jonichus zaś miał syna Kozdrona, a wnuka Subsirsadebet imieniem, króla walecznego, który jeszcze przed

Jafet dilata-
tus, dilata-
tio, pulcher,
peruadens,
etc.

Subsirsade-
bet, król.

Nemrotem począł wojować, a od rzeki Eufrates aż do Edroosanu przez wszystkie Indijskie krainy mocą przeszedłszy, 67 miast głównych, napierwój przed innymi waleczniki zburzył, i sam potomków swoich wszystkich rycerskich postępów nauczył, jako Chaldei twierdzą, ale iż tego Moises niewspomina, przeto my według dowodu Pisma świętego, wywód potomstwa Jafetowego kończyć będziemy.

Gomer, consumans, consumens, vel difficiens.
Gen. 10.

Miał tedy Jafet, syn Noego, synów siedm, których są ty imiona: Gomer, Magog, Madian albo Madaim, Tubal, Tiras, Jawan i Mosoch albo Mesta, według Philona. Gomer wyklada się: kończący albo ustawający, starszy syn Japhetów, od którego mają wywód Cymmeriowie, którzy potym Cynbrami są nazwani. Z tegóż Gomera i potomków jego Cymbrów, poszli Niemcy, a od Twistona króla Teutonami i Tudeskami nazwani, Gotowie także, Połowcy, Litwa, Żmódź, Lotwa, Jatwieżowie, Prussowie starzy, Kurowie, Duńczycy, Swedowie, i Philandowie, od syna tegóż Gomora Jafetowica, Tegormy z tychże Cymbrów i Gotów prawdziwie a nie omylnie pewną genealogią poszli, co my niżej na wielu miejscach pewnymi a znacznymi dowodami i miejscami ksiąg z wielu Historików przez lat kilka ustawicznych z trudnością wielką pilnie zebranyimi pokażemy, dla czego tu teraz dłużej się rzeczą bawić przestaje.

Genesis 10.
Beros. lib. 5.
Apocal. 20.

Magog (które imie Karion lib. 3, wyklada lud pod namiotami mieszkający, bowiem Gog rozumie się namiot albo dach), wtóry syn Jafetów, s tego mają wywód narodu Scitowie albo Tatarowie wszyscy, a s tych zaś Turcy, czego i Berosus lib. 5 poświadcza, iż Magog Azijskie królestwo fundował, gdzie dziś Turcy panują, aczkolwiek się też i od Chamowych potomków hordy ich niektóre rozmnożyły. Z tychże też Węgrowie albo Hugrowie od rzeki Hugri albo Jugry, która jest w Moskiewskich dziedziawach, poszli, a przeprawiwszy się przez Wołgę rzekę, Gotów, albo Połowców nad Tanais albo Donem rzeką, i nad morzem, które zwiemy Palus Meotis, mieszkających, przodków Litewskich porazili, a potym, roku od Christusa Pana 383, za Graciana cesarza przyciągnęli do Pannoniej z Kadiką i Kewą wodzami i xiążęty swoimi, a tak wygnawszy drugi raz Gotów z Pannoniej i poraziwszy kilokroć na głowę wojska Rzymskie i Niemieckie z hetmany ich Macriem i Terrikiem, opanowali mocą i osiedli Pannonią wszystkę, którą od ojczyzny swój, z której wyszli, Juhariej albo Hugri rzeki, i od swego imienia Juharską i Uherską ziemią nazwali, jakoż i dziś Moskwa i Rusacy zowią ich Ugrami, Polacy Węgrami, Łacinnicy Hungarami, a sami się mianują Magierami, Turcy ich zaś zowią Madzierami, etc. Bo tamże w Scitiej niedaleko od Jugry rzeki, między Wołgą i Tanais rzekami, są pola szerokie Tatarskie, które Madzierskiemi zowią. Ci Ugrowie, po śmierci Kewy i Kadiki, wybrali potym sobie za króla onego okrutnego walecznika Atilę, roku od Christusa 428, który też, jako Litewscy niektórzy Laptopszce świadczą, Palemona z innymi Włochy do Żmódzi i do Litewskich północnych stron, aż z Włoch zagnał wojną, o czym będzie niżej; wszakże się ci Węgrowie z pogaństwa, jako i my, do Christusa prawdziwego Boga nawrócili, roku 980. A przeto tu teraz potomstwo Magogowe i Gogowe

Węgrowie.

Atila.

mamy rozumieć tylko Tatarzy i Turki, bezbożne Machometany, których też Ezechiel prorok wspomina, s północnych krain wynidź, a ostatnich czasów szeroko zburzyć Israela, to jest Kościół Boży prawdziwy, jakoż zawsze wiernych nie przestają najeżdzać, co też prorocy inszy i Jan święty in Apocalipsi opowiedzieli, iż w ostatnim wieku świata Gog i Magog mają udręczyć Kościół Boży etc., com ja też o Turcech i ich praktikach, rokoszach i postępkach opisał w osobliwych książkach wierszem lat przeszłych 1575, gdym się z Turek wrócił, którym jest tytuł o Wolności Polskiej i Wielkiego Xięstwa Litewskiego, etc., w Krakowie drukowanych.

Madain, trzeci syn Jafetów, od tego rozmnożeni i nazwani są Medowie, którzy szeroko na wschód słońca panując, dzielnością rickerską wielce słyną, jako to o nich Daniel prorok i Herodotus historyk właśnie świadczy.

Jawan albo Jon i Jaon, czwarty syn Jafetów, od tego się poczęły narody wszystkie Greckie, a iż się z hebrejskiego Jawan wyklada *defraudator*, po naszymu zdradzający albo oszukujący, dla tego podobno i Grekowie zawsze są podobni przezwiskowi i imieniowi patriarchy swojego, dla której przywary i sami się pod Tureckie jarzmo dostali. A tego Jawana albo Jaona Grekowie i Łacinnicy Januszem mianowali, a o dwu czołach i twarzach go malowali, jedną s przodku, drugą s tyłu, zowiąc go *Ianum bifrontem*, dla tego, iż i Grekowie i Łacinnicy wszyscy, z niego poszli, i on ich rozmnożył, a kiedy cokolwiek mieli poczynać, zawsze tego Janusza jako Boga osobliwemi modlitwami chwalili i czcili. K temu rok od niego nowy zawdzy poczynali, nazwawszy jego imieniem pierwszy miesiąc *Januarius*. Rzymianie też kościół jego czasu wojny otwarzali, a w pokoju zawierali.

A iż poetowie Jafeta Japetum pospolicie zwali, tedy podobna rzecz iż i Ovidius lib. 1 *Metamorphoseos* nie inszemu Bogu, jedno synowi Japetowemu Januszowi, przypisuje stworzenie pierwszego człowieka, gdy mówi:

*Terra feras coepit volucres agitabilis aer,
Sanctius his animal mentisque capacius altae
Deerat adhuc: § quod dominari in caetera posset
Natus homo est sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum mundi melioris origo
Sive recens tellus, §c.
Quam satus Japeto mistam fluvialibus undis,
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum
Pronaque cum spectent animalia caetera terram
Os homini sublime dedit, coelumque tueri
Jussit, § erectos ad sidera tollere vultus, §c.*

Od tego też Jaona albo Jawana, syna Jafetowego, naród Grecki Jonii poszli, czego mamy gruntowniejsze świadectwo w prorocctwie Daniełowym, który przez to słowo Jon rozumie i zamyka wszystkie Greki, bo

Apocal. 20.

Berosus lib. 3, pisze, iż Gogus w Arabiej szczęśliwej panował.

Janus.

wywróciela i zburzyciela monarchiej Perskiej, właśnie zowie królem Jawana króla greckiego i macedońskiego, który był Alexander Wielki, a ten Dariusza wielkiego monarchę poraził, i Persią i Babilonią opanował. O czym *Quintus Curtius lib. 4 et 5 de rebus Alex. Magni, et Justinus lib. 11, Diodorus Siculus 11, Herodotus* piszą szeroko. Od tego też Jaona Jonium morze Greckie zowią.

Synowie Jaonowi albo Jawanowi ci są pierwszy: Cetim, to jest bijący, od którego pewną geneologią poszli Macedonowie, czego nam jawnie dowodzą księgi Machabejskie, iż starodawna, jako też Stephanus historik i Carion lib. 1 piszą, nie zwano ich Macedonami, ale Machetim po hebrejsku, a po grecku μαχῆτη, a stąd zaś imię Maceton i Macedon urosło, Russacy jeszcze zowią z greckiego Makiedon i Makiedonia.

Wtóry syn Jawanów Elissa, od którego poszli Eholles w małej Aziej, a ci są najprzedniejszy z Greków.

Trzeci Tarsus, który zbudował miasto główne w Ciliciej Tarsus rzezczone, i Ciliki rozmnożył naród asijski.

Dodanim, czwarty syn Jawanów, w Epirze Dodanejczyki rozmnożył, a z tego Epiru był on sławny krol Pirhus epirotski, który był Rzymianom silen, stąd też był i Skanderbeg Castriot, Tureckiej mocy burzyciel: Temu Pirhusowi tak Gabriel Facenus Epitaphion u Joviussa czyni.

*Epirus mihi parva quidem sed martia tellus,
Et patria & regnum & generosa bellica menti
Materies fuit, &c.*

Delijunaci Epirotsci. Wenetowie ich zowią Stradioti.

O tym czytaj *Justinum in principio li. 20*, tam najdziesz iż prawie wszystkie narody Włoskiej Greców poszły, et lib. 24.

O tym też czytaj *Dialogum Platonis de natura et legibus*, gdzie jeden Egipczyk Solonowi filozofowi niktzemność historij greckich na oczy wyrzucą wodnie.

Mlechovius na początku

Bo i teraz z tego Epiru turecki cesarz najlepsze do jezdnego boju i do harców męża miewa. Z tychże też Dodoneów obywatele Rodum insulę opanowali i wiele portów i krain Aziej, w Europie i we Włoszech, z których też są Cipriota, Kretensowie, Kalabrowie, Siciliani, Massiliani etc., osiedli i narodami greckimi namnożyli. A tu, Czytelniku miły, obaczysz nadawniejszą i naprawdźwszą być historią świętą Mojseszową, który Jawana syna Jafetowego i potomki jego wyższej mianowane, Genes. 10, dziwnie opisuje, co też najdziesz Paraliipomenon 1, tam obaczysz wielki błąd historików i poetów greckich, którzy nie wiedząc coby to był za Jawan albo Jon ich przodek (bo jeszcze w on czas Pisma ś. nie byli świadomi), zmyślili sobie jakiegoś drugiego Jaona przodka, w kilku wieków po Jafecie urodzonego, z Creussij Erichteussa króla córki. A tak nie doczytaniam historij świętych, acz sie na wielkie rozumy sadzili, ku swojej hańbie dawności początków narodu swego, samiż sobie ujeli. Miechovius też nasz staruszek *Chronicorum Poloniae lib. 1 cap. 1*, i Wapowius podobno się także za niktzemnością grecką z drogi prawej historiej udawszy, chcą narody Sławaków i nas Polaków od tegoż Jawana przez Helisę syna jego wywodzić, co *Cromerus acri judicio confutuje*; i niszczj też o tym w wywodzie narodu Ruskiego z pewnych dowodów naszych obaczysz.

Tubal, piąty syn Jafetów, od którego Chalibes poszli, a leży ta kraina

Chalibów w małej Aziej, nazwana od miasta Chalibe, gdzie są sławne góry dla bojnego wykopywania kruszcu srebrnego i żelaznego, o których i Homerus pisał i Virgilius *Chalybeosque fraenos momordit, etc.* Kroniki swoje-
ję.
Cromerus
cap. 14. et 15.

Dla tego też Genes. 4, wspomina Moises Tubalkaina być pierwszym kowalem i rzemieśnikiem kruszcu żelaznego. Chalibom przylegli w sąsiedztwie Iberowie aziatyccy, którzy też w swych krainach mają dosyć wszelakiego kruszczu, i tym się wszyscy bawią, stąd mają i przezwiska własne, bo Iberi wykładają się na łacińskie *Fossores*, po naszymu kopacze albo hawerze, o których Chalibach i Hiberach Homerus *in Iliadis 2, Apollonius in carmine Argonautico*, częstą wzmiankę czynią. Z tych też krain azyjskich Iberów i Chalybów cesarz turecki za dziesięćcinę bardzo wiele srebra na każdy rok bierze.

Ci potym Iberowie według niektórych z xiążęciami swoim Herculesem z Aziej do Hiszpaniej przez Greckie, Adriatickie i międzyziemne morze żeglowali, gdzie Hercules słupy dwa w ciasnościach morza, które Hiszpanią od Mauritaniej i Afriki dzielią, postawił. A Iberowie aziatyccy obaczywszy w Hiszpaniej także jako w swojej ojczyźnie bogate góry kruszczem złotym, srebrnym i żelaznym, które Justinus lib. 44 opisuje i wyśławia, tamże osiedli, a onę część Hiszpaniej Iberią od siebie mianowali. Ci potym złączywszy się z Francuzami, których w onczas Galatami i Celtami zwano, ze dwu narodów w jeden przez wspólne mieszkanie złączonych i spojonych, są rzeczeni Celtiberii, jakoby rzekł *Celtae et Iberi*, co Justinus pisząc o Iberach porządnie wywodzi.

Livius także i Florus o częstych, a mężnych dzielnościach rycerskich Celtiberów bardzo często wspomina. A tak Iberowie Asiatyccy i Hiszpańscy, także Celtiberi od Tubala, syna Jafetowego, naród wiodą. Aczkolwiek Berosus lib. 5 pisze, iż Jubal fundował Celtiberów, wszakże to wszystko jedno. Osiało potym bardzo wiele narodów w Hiszpańskich krainach bogatych, według postępów i odmienności czasów onego wieku dawnego, gdy częste bywały gęstych narodów i rozmaitych przenoszenia z miejsca na miejsce, i wspólne z krain lepszych, wczesniejszych i bogatszych uchodzenia i wybijania. Bowiem Afrikani, Arabowie, Mauritani, Kartaginenses, Rzymianie, Franczy i Galli, Nortmani, potym Cymbrowie, Hunnowie, Wandalitae, Gottowie, Gepidowie, Alani, i inszy Francuscy, Niemieccy, Sławańscy i Litewscy przodkowie, często się tam o ty krainy zachodnie jako ciepłe, wczesne i bogate ubiegali, a który był naród mocniejszy, ten się tam osiedlał. A tak wielka była hojność kruszcu złotego i srebrnego w Hiszpaniej, iż Hannibal kartagiński póki tam panował, na każdy rok dwanaście beczek złota czystego z dochodów górnych bierał, jako to nam Pliniusów szacunek pokazuje i Justinów.

Mosoch albo Mezech, rozumie się z hebrejskiego na łacińskie *extendens etc.* jako Tilemannus Stella wyklada, po polsku: wyciągający i rościągający, szósty syn Jafetów, a wnuk Noego, albo od wyciągnięcia łuku, albo rozszerzania dalekich i przedłużonych granic nazwany. A ten jest ociec i patriarcha wszystkich narodów Moskiewskich, Ruskich, Polskich,

Gades Hercules.

Iberowie w Hiszpaniej.

Vide Livium et Florum ex eodem ac Justinum de rebus gestis Celtiberorum cum Romanis.

Hannibalowi dochód z Celtiberiej.

Mosoch, extendens, attrahens, prolongans, vallans vel saepiens, rościągający, przedłużający, przyciąga-

jący, otaczający albo ogładający.

Wołyńskich, Czeskich, Mazowieckich, Bułgarskich, Serbskich, Karwackich i wszystkich ogółem ile ich jest, Sławieńskiego języka z przyrodzenia używających narodów, jako o tym dosyć szerokimi pewnymi z doświadczonych i wielkiego zawołania historików, niżej w wywodzie narodów Ruskich i Sławieńskich obaczysz. A teraz tylkośmy dla tego o Mosochu wzmiankę uczynili, aby się porządek synów Jafetowych i potomków jego nie rozrywał.

Traces i Tirigetiae.

Tiras wyklada się na łacińskie *destructor*, to jest burzyciel, skażca, i ten który budowanie psuje i rozwała, siódmy syn Japhetów. Ten trzecią krainę i naród Tracjijski rozmnożył, których też niektórzy geographowie Tirigetami zowią, dziś tam ty wszyscy narody Trackie Turcy opanowali. Obywatele thamesni po grecku, po turecku, po sławieńsku, a nad morzem w miastach portowych po włosku mówią. Miasta ty przedniejsze są w Traciej, którychem sam świadom, Bisantium, co dziś Constantino-pole albo Czarigrod, Pera dziś Galatą zowią, Silibria, Nicopolis, Kaliopolis, Lisimachia, etc. Ty nad morzem Helespontem i Propontidem i Aegeum leżą; Andrinopole zaś nad Strimonem rzeką, nie tak wielką jako u poetów sławną, w polu leży, cztery dni jazdy od Constantinopola, miasto wielkie po górach się bardzo szeroko rozwlekło, gdzie cesarz Solthan Zelim kosztem przeważnym kościół machometanski zbudował, któremu snadź, jak wszyscy sławią, i jakom sam widział, dzisiejszych wieków nie masz równego. Góry zaś w Traciej ty są sławniejsze, niektóre z nich aż pod niebo wyniosłe, Hemus, Rodope, Orbelos, Orpheuszową muzyką sławne, dziś ich pospolicie Bałchanami zowią. Zwłaszcza ku Bułgarii jadąc, jest ich dwie niedzieli bardzo złej jazdy, ja ich będę póki dusza we mnie pamiętał. A kto tam nie był, niech sobie czyta Ptolomeusza, Plinium, ale lepiej Caium Julium Solinium Polibistorem, capit. 16.

Strimonis gruez.

Z tych gór wyjachawszy ja sam z Taranowskim w wigilią wielkiego Piątku, nocowaliśmy układszy jeden na drugim (Bóg wie lepiej) w małych budzie z winnych różg, a w wielkich óniegach.

Pisze też Berosus dowodnie i jaśnie lib. 5. iż Tiras zbudowawszy Tyrum, trzymał porty morskie i fundował Traces albo Traki od swego imienia, za panowania Bela Nemrotowego syna wtórego, króla babilońskiego. A co niektórzy, zwłaszcza Stella Tilemannus Signensis, od tegóż Tirassa syna Jafetowego, rzekę Tiras, którą Niestrem zowiemy, chce być nazwaną: tedy się i temu nie sprzeciwiam. Bo aczkolwiek rzeka Tiras albo Niestr i Dniestr (wszystko to jedno) z Ruskich się gór poczyna, daleko od Traciej, wszakże zaś w morze Czarne niedaleko od Traciej, gdiem się sam przewoził, wpada. Ale się też mnie zda, iż Włoszy *Gemuenses*, którzy przed tym Taurikę, gdzie dziś Przekop i insze zamki w Wołoszech nad tą rzeką Niestrem trzymali, dla wielkiej téj rzeki bystrości, przewali ją Tiras, bo po włosku Tirar albo tirare, rozumie się strzelać, a ta rzeka ile gdzie między skałami, tak bystro na progach kamiennych bieży, jako strzała z łuku; ale o tym dosić.

Synowie Gomera, starszego syna Jafetowego, byli trzej: Ascanes, którego Moises Gen. 10, zowie Ascenez, Riphath i Togorma. A od Askanesa, na co się wszyscy hebraejscy wykladacze zgadzają, Niemieckie wszystkie narody poszły, które pierwój Ascanami, potym przydawszy na przód tego

mienia artykuł niemieckiej mowie zwyczajny Dieskanami, potym Dwiskonami, Twiskonami i Tewtonami, za postępkim czasów i odmiennością mowy poczęto ich zwać, Włoszy ich i dziś Tudeskami zowią, a sami siebie językiem własnym Dejcami albo Dajczami mianują.

Berosus Babilonius lib. 4 Antiquitatum pisze, iż Janus ojciec w Europie królem sarmatskim uczynił Twiskona, który od Tanais rzeki aż do Renu panował, roku po wielkim potopie 131. Tenże Berosus lib. 5 pisze, iż Twiskon Sarmaty barzo wielkie narody fundował roku 25 panowania Saturnusa albo Nemrota króla babilońskiego, od potopu 156. O czymśmy też napisali szerzej przy Ruskiej Kronice, wszakże Ascenes albo Ascanes i Twiskones, jeden to był syn Gomerów, dwiema imiony przewany.

Była też w Aziej mniejszej kraina Askania, między Phrigią i Bitinią, niedaleko od Cimmerium Bosphorum, snadź od tego Ascenessa albo Ascaniussa nazwana.

Wspomina też Homerus Ascaniussa i krainę Ascanią *in Iliadis sub finem secundi libri*, między inszymi xiążęty, którzy byli na pomoc przyszli Trojanom przeciw Grekom, w ty słowa według versiej Eobani Hessi.

*Fortibus inde Phrygum legionibus imperitarunt.
Phorcisque Ascaniusque superbae munere formae
Praeditus: Ascania procul e distante profecti
Martis amore feri iuvenes & in arma parati &c.*

A iż się w on czas pospolicie rozmaite narody, z rozmaitych krain na insze miejsca przenosiły i ojczyznę odmieniały, jeden drugiego z lepszych gruntów wybijając, tedy też nie dziw, iż Ascanowie potomkowie Askanusowi przeniesli się na insze miejsce, albo szukając lepszych krain, albo od inszych wyciśnieni z ojczystych pól. Bowiem Sabelicus i Herodotus, sławnie starzy historikowie, piszą dowodnie o potomkach tego Askannessa: iż Cymbrowie potomkowie Gomerowi, z których też był rodu ten Ascanes, wygnani byli z Aziej od Aliata króla lidijskiego. Ale podobno rychléj z dobrej wolej miejsca odmieniali, a nietylko sami Cymbrowie i Askanowie albo Tuiskonowie Niemcy, ale i Sarmatowie i Getowie, Dakowie, których dziś Wołochami zowiemy, Alani Gepidowie przodkowie Litewscy, Sacae albo Sassowie i Henetowie, wszyscy z jednego narodu od Jafetowych dwu synu, jedni z Gomora, drudzy z Mosocha spłodzeni, spólną mocą złączywszy się wespół z Aziej wschodniej ku północnym krainom ciągnąc, naprzód osiedli nad morzem, które Meotским zowiemy, do którego Tanais rzeka albo Don z Moskiewskich stron płynąca wpada u Asophu, o którym tamesnym w on czas spólnym tych narodów mieszkaniu, Dionisius starodawny poeta greckim wierszem pięknie napisał. Który się tak na łacińskie wyklada:

*Attingunt multae Maeotidos ostia gentes.
Germaniquae, Getaeque & Sarmatae, Bastarnaeque
Dacorum sedes & fortia pectora Alani.*

*Bastarnae
nad Dnie-
prem byli.*

Przeto tedy, jako z dawna tak i dziś ty narody społecznie mieszkają, przyległością granic złączone i spojone, jako Germani Niemcy z Gotami z Sarmatami i Bastarnami, to jest z Rusakami, z Moskwą i z Polakami, i z Alany mężnego serca, jako ich tu Dionisius pisze, przodkami Litewskimi. A dla tego podobno Berossus Twiskona królem sarmatskim od Tanaïs aż do Renu panującego położył, iż zawždy Niemcy z Słowakami Sarmatami, w przyległości i w spólnym towarzystwie dla spólnych granic mieszkali. Z tychże Germanów i Twisconów i Gotów, Swiones, których dziś Swedami zwiemy, poszli, także Duńcy, w których ziemiach i dziś lud sielski na wsiach wszystko są Getowie, albo Gepidowie, różnego języka od Niemców.

Dla czego Berossus Twiskona królem sarmatskim zowie.

Swedowie. Duńcy.

Zawždy też byli w przyległym sąsiedztwie Sace albo Sassowie Getom, albo Sarmatom, których Ptolomeus Sasonami zowie, a Xenophon *in quinto libro institutionis Cyri* Saków Hirkanom przyległych być wspomina, a ci są właśnie Saxonowie, albo Sasowie, a Saskie krainy, i dziś widzimy być Polakom i Czechom przyległe.

Są też w tamtych krainach w Hirkaniej insze narody z Scitów, albo Tatarów, których Sagas, Sages i Sacos. Quint. Curtius zowie, których podobno Xenophon Sacas mianuje Titus Livi.

Drudzy także z tegoż narodu Niemieckiego osiedli w tych krainach, gdzie dziś Margrabstwo stare i nowe, drudzy w Pomorskich krainach gdzie Mekelburg, Stargrad albo Starygrad, Rostok, Lubek, etc. osiedli, których Henetami zowią historycy. A tych większa część sławieńskiego języka używa. Plinius też Tewtonów przyległych być Cymbrom pisze, to jest Duńczykom, Prussom, i Litwie.

Ariowistus król niemiecki.

Drudzy zaś, jako Swewi albo Swabowie, Frankowie, Senonowie i Sassowie, nie mogąc się zmieścić w swych krainach, ciągnęli do Galliej (którą dziś Francją zwiemy) z xiążęciem swoim Ariowistem, i tam pod Rzymiany wiele krain osiedli, a potym Octavius Augustus cesarz rzymski, dał im osady przestrome między Renem i Dunajem rzekami, aż do Menu ku Franciej, gdzie się dziś wiele xięstw i grabstw niemieckich, różnych imion namnożyło. A tak niemieckie wszystkie narody od Ascenessa albo Ascanessa, który potym był Tuiskonem nazwan, syna Gomerowego, wnuka Jafetowego, prawnuka Noego, początek swój mają. Którego też Ascannessa dzielność rycerską Homerus sławny poeta w Phrigiej i pod Troją, jaśnie słaui i inszy historikowie.

Narody Niemieckie.

Riphat, wtory syn Gomerów, wnuk Japhetów, od którego też wschodni Sarmatowie i Henetowie i narody Sławiańskie wywód mają. Josephus też pisze, iż Paphlagonowie w Azyej małej od Riphata są rozmnożeni, między którymi też Sławacy byli Henetowie przezwiskiem, o których Apolonius in carmine Argonautico pisze po grecku, iż w Paphlagoniej był wielki naród Henetów sławieńskiego języka.

Sarmatowie i Sławacy.

Homerus też *lib. 2 Iliados in Troianorum ducum catalogo*, tak Ene-ty wspomina:

*Principe Paphlagonum venere Pylemene turnae,
Ex Henetis, ubi multorum genus erat agrestum.*

Z xiążęciem, powiada, Pylemenessem przyszły na pomoc uffy Paphlagońskie z Enetów, to jest z Sarmatskiego narodu Słowaków, gdzie był

rodzaj wielki mężów prostych a cerstwych rolą się bawiących. Których i dziś więszy rodzaj między nami Sławaki niż doctorów. A tu Homerus nastarodawniejszy poeta (który kwitnął i żył po wojnie Trojańskiej, roku 160, i przed założeniem Rzymu także wiele lat, za czasów królowania u żydów Josaphata), pięknie się zgadza tak o Niemieckim przodku Ascanesie, jako też o Pallengonach i Henetach, których Henetów Ptolomeus największym narodem Sarmatskim i Sławienińskim być dowodzi, gdy pisze: *Sarmatarum gentes maxime Heneti.*

Homerus
kiedy żył.

Ptolomeus
o Sarmatach.

S tychże też Henetów, Wandalitowie on naród waleczny poszedł. Acz wszyscy ruszywszy się z Paphlagoniej ciągnęli nad Pontem Euxinem albo Czarnym morzem, aż do uścia morza Meotis i rzeki Tanais, a potym złączywszy się z innym potomstwem Japhetowym i Mosochowym, napelnili większą część krain północnych w Europie, jakoż jeszcze do tych czasów w krainach tychże potomkowie ich trzymają osady swoje, gdzie teraz Rusacy, Moskwa, Litwa, Podlaszanie, Polacy i Prusowie starzy. A i dziś morze Pruskie i Pomorskie od tych Henetów Henetickim, albo Wenedickim mianują, a narody nad tym morzem mieszkające, któregom sam dobrze świadom, Henetami, Windiszami, Rugiany, Wandaliki i Kassubami zowią. O czym czytaj Długossa i Miechowiussa lib. 1, cap. 9, fol. 12. A najdziesz, iż tam ty krainy Pomorskie i inne, które dziś Niemcy trzymają, wszyscy były poddane Polakom, a Lesko trzeci, książę pogańskie polskie, mając dwadzieścia synów z rozmaitych nałożnic, za żywota swego tamty państwa był między nich rozdzielił, które się daleko nad morzem rościęły, począwszy od Misniej i Westphaliej, aż do Olsaciej, Wismeriej, Duńskiego królestwa, i za Rostock, Hamburg, Brzeź, które dziś Bremen zowią, Lubek etc. miasta.

Długossius
lib. I fol. 10.

Wisimir
miasto nad
morzem, od
Wisimira
księcia
polskiego, o
czym Wapo-
wski szerzej.
Wandalskie
królestwa
i Rzesze Ni-
emieckiej ty-
tuł skąd.

A od tych się Król Duński i Swedski Wandalskimi królami piszą, a książęta Niemieckie od Rugiej (która przed tym Serbią od Sławaków Serbów była rzeczona) Rzeskimi się książęty tytułują. Bo niechaj kto jako chce różno twierdzi i pisze, przedsię jednak Wandalitowie z Sławienińskiego a nie z Niemieckiego narodu idą. Gdyż i Carion Niemiec własny, który historią niemiecką pisząc, radby był snadź i bóstwo swemu narodowi przypisał, tak rzecz poczyna o Sławakach Cechach, którzy Bohemów Niemców s tych miejsc gdzie dziś Czeska ziemia wygnali. *Chronicorum lib. 3 Monarchiae 4 aetatis 3.*

Illud quoque notatu dignum est sub hoc tempus venisse primum in Germaniam Vandalos, in qua etiam hodie magnam partem habent, utpote Bohemiae regnum, quae olim Germaniae fuit, etc. To się też godzi (powiada) przypomnieć iż tego czasu, to jest roku od Christusa 433 przyszli naprzód do Niemiec Wandalowie; w której, to jest Niemieckiej ziemi, mają jeszcze i dziś wielką część, to jest Bohemskie albo Czeskie królestwo, która ziemia przed tym Niemiecka była, nazwana Bohemią od Bawarów albo Bemów Niemców, a potym Wandalowie Sławacy Bohemscy (mówi Carion) nie zowią się Bohemami, ale Zeskami, (ma być Czechami) od Zeski (ma być Czecha Lechowego brata, od którego Pola-

Carion o wy-
wodzie
Wandalitów
z Słowaków.

cy) xiążenia swego imię sobie i ziemi dali. Tu widzisz, iż własny Niemiec Carion Wandality od Niemców być różne pisze.

Tegoż drugi Niemiec *Cureus Stadius in Annalibus Silesiae* o Henetach i Wandalitach Sławakach, i *Joachimus Camerarius minor* także Niemiec, in *Arihmologia Ethica* poświadczają. Też in *Decretalibus Gratiani Concilium Triburieńskie* samych Skławów, to jest Sławaków, jako ich Włoszy zowią, lud być waleczny z Węgrami wspomina. Którzy nawięcej czasów dawnych, w zachodnych państwach chrześcijańskich wojowali. Tegoż też jaśnie podpiera Doctor *Tilemannus Stella Signensis*, drugi Niemiec, in *Genealogia Christi de origine gentium*, gdy mówi: *Progressi autem Heneti a litore maris Euzini etc.* A ciągnąc (powiada) dalej Henetowie Sławaccy od Czarnego morza, napełnili wielką część boku północnego w Europie, i jeszcze trzymają tamty krainy, które teraz zowią Russią, Litwą (własne słowa jego) i Polską.

Henetowie.
Sławaccy
w Illiricu.

A gdy ci Henetowie, Sławaccy, Wandalitowie, z ojczystych miejsc wygnali Hermundurów i Bojów Niemców, osiedli Bohemią, to jest Czeską ziemię, i Śląskie przyległe krainy, od tych też morze w Prusiech *Venedicum* zowią. Napełnili też ci Henetowie wszystkie ziemice w Illiriku, albo od Antenora trojańskiego xiążenia po zburzeniu Troje z Aziej nad morze Adriatickie przywiedzeni, bo też byli na pomoc Trojanom przyszli, jak się wyżej powiedziało; albo też gdy w Europie w północnych krainach się rozmnożyli, a potem na zachód słońca ciągnąc ty miejsca Ilirickie jako cieplejsze, a w wino i chleb żyźniejsze opanowali, gdzie i dziś wszystko Sławzańskie narody mieszkają. Od których też Henetów *Cornelius Nepos*, jak *Plinius* lib. 6, cap. 11, wspomina *Wenetów* we Włoszech naród rozmnożony być się domniemawa. Także *Quintus Curtius in Hist. Alexandri Magni*. Ale *Tilemannus Stella* mówi: *Nomino autem Henetos omnes ubicunquae considerunt, qui lingua polonica utuntur, etiam si dialectis differant.* Ja powiadam tych wszystkich narodów zowią Henetami, acz gdziekolwiek osiedli, i którzykolwiek Polskiego języka używają, acz też czasem słowami niektórymi są sobie w mowie różni. A tak od *Riphata* wtórego syna *Gomerowego* wnuka *Jafetowego*, prawnuka *Noego*, poszli *Riphei*, którzy są *Sarmatowie* i *Henetowie*. A to imię *Heneti*, jako w sobie brzmi rozumie się po hebrejsku tułający, jako też i *Grekowie* drugich zwali *Nomadas*, to jest, z jednych pastwisk na drugie się przenoszący. *Sarmata* też albo *Sauromata*, wykłada się wódz albo xiąż wysokości, albo pan wyższej i górnej krainy, co się rozumie o północnych stronach, bo się ku górze podnosi ziemia, idąc na północy. A jako *Miechovius* lib. 1, cap. 2, fol. 3, kładzie, *A montibus Sarmaticis elevationis poli 49 graduum, usque ad mare Baltheum sive Venedicum, quod est sinus oceani Germanici 55 graduum et ubi mare non alluit elevatur polus 57 graduum et plus:* Który rachunek biegłym a dowcipnym geographom i astronomom zlecam.

MACIEJA STRYJKOWSKIEGO
OSOSTEWICYUSZA, KANONIKA ŻMODZKIEGO,
KRONIKI LITEWSKIEJ
KSIEGI WTORE.

Rozdział pierwszy.

AD ILLUSTRIS: ET REVERENDISSIMUM PRAESULEM
ET DOMINUM, DOMINUM MELCHIOREM DEI GRATIA
Samagiliae Episcopum pientissimum, Gedrotiorum Ducem &c.
Dominum, Mecoenatem observandissimum.

Omnibus aliis artibus ob excellentem utilitatem honestatis nomen merentibus, Historiae studium merito anteponendum, ut res ipsa, ita sapientis illius Etnici sententia (Qui eam Vitae Magistram pronunciavit) docet, Illustris & amplissime Praesul, moecenas colendissime. Quis enim verbis explicare poterit, quantum Historiae ad formanda gubernandaque imperia, & sententias in Senatu ferendas, principibus viris momenti adducant? Quandoquidem ex his cognoscunt, quibus mediis maxima quaeque imperia, ex infimo statu ad summum ascenderint, quibusque initus iterum collabi coeperint. Ut interim hic non repetam, de iis quas singuli cujuscumque sint ordinis, ex Historia ad sapienter instituendam vitam commoditates haurire possint, & quae etiam a nobis copiose dicta sunt in praeliminari proaemio huius operis. Quod ego nemine praeeunte, & in tot saeculorum obscurissima vestrae gentis Lituanae Historia nullo Duce hactenus sese offerente imprimis agressus, votis nostris eodem qui aurem vellit & admonuit Deo aspirante, ac arduo Atlanteoque oneri Alcidem, Tuam Celsitudinem submittente, iam iam editurus sum: Quamvis:

Undique totis
Usque adeo turbatur agris: En ipse capellas
Protinus aeger ago, hanc etiam vix Tityre duco
Hic inter densas corylos, modo namque gemellos
Spem gregis, ab silice in nuda connixa reliquit.

Verum privatis aerumnis Reipub. postpositis, ut tandem Lituaniae patriae vestrae inclytae tantorum Principum, Ducum, Haeroum, Regumque ac Imperatorum feracissimae parentis origines, deductiones, gesta martia, Herculeaque bella, nova luce quam antea nunquam coctis carceribus inclusae videre poterant, gauderent, hunc librum ut caetera alia tuae amplissimae Celsitudini, inscribo, dedico, offerro, & ad perpetuam nominis immortalitatem nuncupo, defendendumque a malevolorum obtreptionibus trado. Nam haud nescius sum, cum ea quae summis ingenii investigari antea non poterant, eruenda, publicandaque susceperim, futurum esse, ut hic meus octennis Herculesque labor, virulentos Zoilorum (quorum ego latratus vi veritatis fretus contemno) aculeos exagitet, praesertim cum nihil eiusmodi in lucem unquam prodierit, in quo invida maledicentia non invenisset quod carperet.

Jam itaque Mecoenas amplissime, & rationem otii mei iusto calculo redditam considerabis, & gentis Lituanae ac Samagüicae, ex Cymbrorum & Gotorum bellicosissimis gentibus, quae & robore animorumque vi, & amplissimis, victoriosissimisque triumphis semper claruerunt semina antiquitus iacta videbis. Tandem ex Palaemone sive P. Libone principe patricio Romano, hanc in gelidam Arcton divino quodam fato classe delato, procreatos Ausonio sanguine Duces veluti facie ad faciem intueberis, Qui vobis posteris suis amplissimam hanc reddiderunt patriam, & Kytaurorum ac Rosarum stemmata Domui quoque tuae R. Cels. Gedrotiae successive & haereditaria devolutione feliciter inseruerunt.

Quae omnia sincere, longo sudore, nec non minori sumptu nostro, & milies conferendo, legendo, ac relegendo, etiam cum laesione valetudinis & visus, ellaborata, tua Reverendissima Celsitudo innata humanitate quidquid est munusculi, immortalitati tamen nominis tuae Cels. & familiae Gedrotiorum dedicatum, clementer accipiat oro. Ovidiani illius non immemor:

Ut desint vires tamen est laudanda voluntas,

Hac ego contentos auguror esse Deos,

Haec facit, ut veniat pauper quoque gratus ad aras,

Et placeat caeso non minus agna, bove.

Interim Deum Opt. Max. oro ut tuam Reverendissimam Cels. patriae & nobis in hoc rerum omnium turbulentissimo statu, quam diutissime incolumem servet, & omnes salva libertate in vera religione vivere ac communi pace in laudem nominis sui gaudere faciat. Valeat itaque vestra Illustriss. Celsitudo felicissime, cui ego me quam humillime recomendo. Regiomonti Borussiae, Anno 1580 Septembris 16 die.

Vestrae Reverendiss. Cels.

cliens

*Mattias Jacobi Osostevicius Strijkowski,
Historicus & Poeta Can. Sam.*

Ukazaliśmy tu już dostatecznie i dowodnie, w których krainach Świata synowie Noego i potomkowie ich osiedli, wywiedliśmy też pewną a prawdziwą genealogią rozmaitych Narodów początki i rozmnożenia ich, Perskich, Indijskich, Armeńskich, Greckich, Włoskich, Niemieckich, Sławiańskich, Tureckich, Macedońskich, i inszych z nich idących i im przyległych różnych ludzkich rodzajów, etc. Które wywody nie tylko ku tej naszej, ale ku wyrozumieniu inszych Historików, tak domowych, jako postronnych, zgodzić się baczemu a w rozmaitym piśmie biegłemu Czytelnikowi będą mogli.

Tu zaś o Litewskim sławnym Ruskim i Żmódzkim narodzie, (o którym przed tym żaden Historik albo Kronikarz, znacznej i porządnej Historiej niepisał, ani się o to kusił, ale ani o tym myślił, skądby były pewne i dowodne początki i rozmnożenia jego) za pomocą Bożą, który sam lepiej wie, ku temu uprzejmą chęć naszą, rzecz poczniemy, tylko łaskawego Czytelnika upomnieć się naprzód nam widzi, aby nie w gołej zaraz z wierzchu łuszczynie orzechowej, ale przegryznawszy ją dobrze, w środku samego jądra smaku szukał, ponieważ tu nam trudniej było z wielką pracą tysiąc Historyków na świadectwo i na wybadanie prawdziwych wywodów przywozić, znosić i stosować, a niż temu gotowej z rozmaitych zwierzyn i różnych pokarmów i zioł, przyprawionej potrawy używać. Przeto Latopiszczów Ruskich i Litewskich świadectwa o przysciu Włochów, z Palemonem xiążęciem w ty strony nawet zostawiwszy, teraz naprzód prostą potrawę o Cymbrach, Gepidach, Alanach i Gotach, przodkach Litewskich starodawnych, położymy.

Ptolomeus, Czytelniku miły, on napilniejszy wszystkiego świata geograph, w tych krainach, które dziś Wielkie Xięstwo Litewskie szeroko zamyka w sobie, acz przed tym szerzej zamykało, począwszy od rzeki Tanais, Dniepru, Bohu i od Czarnego morza, aż do Pruskiego, od Dźwiny do Narwie i Bogu etc., rozmaite narody kładzie, których dziś imion ani znać, ani słyhać, zwłaszcza w tych stronach gdzie dziś Siewierskie, Rezańskie, Czernihowskie i insze pod Moskiewskiego panowaniem Xięstwa, nad Tanais albo Douem, Wołgą i Dnieprem rzekami leżące, także gdzie Kijów, Wołyń, Podole, Podlasze, Żmódź i sama Litwa.

A naprzód tych obywatelów starodawnych Litewskich w krainach przerzeczonych kładzie: Galindy, Bodyny, Sudyny, Kariony, Amaxobity, Stabany, Surny, Gepidy, Assuby, Wybijony, Sargaty i Ombrony, w tych stronach gdzie dziś Lublin i Brzeście Litewskie.

Plinius także naturalis Historiae lib. 4, cap. 12, lib. 6, cap. 13, lib. 11, capite 7, lib. 2, cap. 16, etc. Caius Julius Solinus Polihistor cap. 19, 20 et 23. Crantius, Strabo, Pomponius Mela in Scytia Europea lib. 2, cap. 1, ty narody w Litewskich stronach kładą: Essedony, Ewazy, Cotti

O tym też
czytaj Jodo-
cum De-
cium, etc.

Swiadcetwa.

(ma być Gotty), Cimery i Cymbry, Messemany, Kóstoboki, Litalany, Choatry, Roxolany, Gety, Tusagety, Newry, których nad Dnieprem Solinus kładzie, Gelony, Alany, Agatyrssy, i inszymi rozmaitymi przezwiskami ich nazywają; stąd się pokazuje, iż ty krainy Litewskie (jak to jeszcze szerzej i dowodniej czytając wyższej obaczysz) nie jeden naród w sobie wychowały i rozmnożyły. Dla czego też w języku albo w mowie swojej pospolitej, wiele słów tak łacińskich jak inszych narodów, namieszanych pełno mają. Wszakże ty wszystkie wyższej mianowane narody, według samej rzeczy, i świadectwa tychże Historików, z Sarmatów od Japheta syna Noego i od Gomera Jafetowego, także od Togormy Gomerowego syna wywód mają, z Gotów i z Cymbrów narodów sławnych, z których też Niemcy inszą genealogią od Twistona albo Askana, wtorego syna Gomerowego, naród wiodą, jak się to już niżej pokazało.

Wywód narodu Niemieckiego.

Wywód narodów od Togormy.

Od Togormy zaś, trzeciego syna Gomerowego, wnuka Jafetowego, prawnuka Noego, Gotowie waleczni, pobratymowie Cymbrzyscy i sąsiedzi ich Jatwiczowie, Alani, Połowcy, Pienicigowie, których był poczet s samym Togormą xiążęciem tysięcy 14,000 jak Philo pisze. A ci zaras we trzysta lat po potopie, gdy się po zamieszaniu języków u Babel wieże, w większe narody rozmnożyły, ciągnęli w pułnocne krainy z Assiriej, aż przyszedli w ty pola, gdzie dziś Czarne i Martwe morze, które *Pontum Euxinum et Paludes Meoticas*, Historikowie zowią. Tam w tych polach długi czas mieszkając potomstwo Gomerowe i Togormowe, ciasności morza Czarznego, gdzie Palus meotica do niego wpada, Gomerium Bosphorum, a potym Kymerium po grecku i Cymerium od swego imienia mianowali, sami też potym Cymeriami, a za postępkiem czasów Cymbrami, literę *b* za *e* przemieniwszy, byli rzeczeni. Potym, gdy się tam w tych polach dla płodnego rozmnożenia zmieścić nie mogli, rozbiegli się z różnemi wodzami w różne krainy świata, jedni ciągnęli na zachód i osiedli nad Propontidem w Azijskim brzegu, gdzie sam Pontus Euxinus morze Czarne do Helespontu morza Trackiego u Constantinopola, Galaty i Calcedonu wpada, na którym się ja morzu albo Propontu, roku 1574, żeglując od Josepha Żyda xiążęcia *de Nexia* z Cristophem Dzierkiem i z Janem Buczackim z niebezpiecznością zdrowia wozit. Drudzy zaś osiedli w Taurice, gdzie dziś Prekopsy Tatarowie i Mankop, także Kapha i Krim miasta sławne, drudzy do Traciej zaszli i do Duciej, gdzie dziś Wołoszy; a otych też Cymbrach, iż byli przylegli Grekom i długie wojny z nimi toczyli, Homerus w swoich Iliadach i Apolonius *in carne Argonautico*, także Procopius, Jornandes i inszy Greccy i Łacińscy historikowie dosiść szeroko pisali.

Cymerius Bosphorus.

O tym czytał *Christia num Cili tium Cymbrum de bello Dalmatico.*

Ruszenie Cimbrów od Jesiora Meotia.

A s tych co w Taurice byli rozmnożeni Polowcy.

Drudzy nad Tanais rzeką albo Donem i nad Wołgą w polach mieszkanie obrali. Drudzy nad Bohem rzeką, którą Ptolomeus i Solinus Hispanim zowią i nad Dnieprem, Deszną, Sosną, etc. rzekami, szeroko się rozkrzewili. A drudzy w pierwszych polach, gdzie byli wprzód osiedli, zwłaszcza starszy, którym się nie godziło powłoczyć, zostali nad Czarnym morzem i jeziorem Meotis, a ci wszyscy Gotami, Gepidami, Pewcinami,

albo Pecinigami i Połowcami, od pól i polowania, albo Polonów wojennych potym byli nazwani, którzy z Ruskimi xiążęty, jak o tym będzie niżej, długo walczyli.

Drudzy dalej w północne krainy ciągnąc, osiedli w tych miejscach, gdzie dziś Wołyn, Podole i Litwa, a drudzy nad tym morzem, które *Sinum Balticum* i *Venedicum* i Pruskim zowiemy, szeroko się położyli, gdzie dziś Philandowie, Swedowie, Lotwa, Żmódz, Kursowie, Prussowie starzy i Duńczycowic, którzy wszyscy od Japheta i Gomera syna jego jednostajnie naród wiodąc, język, albo mowę, której tylko jednej po zamieszanu języków u wieże Babel używali, w różne języki dla różności ossad i miejsc różno, jako dziś widzimy, pomieszaży, wszakże zawždy mężczy i do wojny z przyrodzenia udatni wszyscy byli, co ich rycerskie dzielności (acz ich większa część dla niedostatku Historyków i grubości ludu zginęła) jawnie świadczą. Bo gdy długo nad tym morzem, które Prussy, Duńską, Swedzką, Żmódzką, Lotewską ziemię zalewa, mieszkali, i którym ja też morze swoją własną bytnością roku przeszłego 1580 zwiędził, trafiło się, iż Ocean i odnogi jego, tak srogo były wylały, iż ty wszystkie-wyższej mianowane krainy potopem nagłym morskie nawałności zalały, i ludzi wielkość z dobytka i miasteczkami, jakie w on czas były, i z folwarkami pobrały, za czym na kilkudziesiąt mil od brzegów morskich (gdy i rzeki wsparwszy się o morze nadęte wylewać musiały), sroga powódź wszystko była splundrowała. Przeto tamtych krajów pomorskich narody: Duńczycy, Swedowie, Prussowie starzy, Gepidowie, Żmódz i Litwa, Kursowie, Lotwa albo Lotihailowie, obawiając się takiego drugiego potopu, i sprykrzywszy sobie mieszkanie w tych zimnych a nieplodnych, jakom sam doświadczył, krainach nadmorskich, ruszyli się wszyscy z żonami i z dziećmi z ojczystych miejsc, szukając wcześniejszych ossad, a wszyscy, acz różnych języków, dla spólnej drużyny jednym przewiskiem Cymbriami mianowani byli. Historikowie wszyscy liczą ich wojska być trzysta tysięcy, krom żon i dzieci, skąd się pokazuje, iż tak wielki zbor ludzi niemógł się wyprawić z samęj Duńskiej ziemi, ale ze wszystkich okolicznych krain pomorskich wyższej mianowanych, co i Carion przyznawa: bo Duńskiego królestwa i Holsackiego xięstwa, przy których samych dziś imię Cymbrijskie zostało, świadomiśmy dobrze, gdyż nawięcej ośmańście tysięcy ludzi Król Duński z swego państwa zebrać może do boju. Ale w on czas Lotwa, Żmódz, Kursowie, Gepidowie, przodkowie Litewscy, Jatwiczowie, Prussowie, Duńczycy, etc. wszyscy się jednostajnie Cymbriami od Gomera przodka, i Cimeriów Bophorów, skąd pierwęj wyszli, zwali. A ciągnąc w spólnej drużynie Rzymskie Państwa uporną śmiałością i gwałtowną mocą posiadali, i cztery kroć rzymskie wojska wielkie, na głowę z hetmanami ich pobili. Jak o tym wnetże Czytelniku miły, z pewnych historików pewnymi dowodami rzecz samę obaczysz, którą teraz mało przerwać muszę, chcąc tego potopu i wylania morskiego (które Cymbrów i Gepidów przodków Litewskich i Żmódzkich, z ojczystych miejsc wyгнаło), świeżę naszego wieku przygodą podeprzeć.

Przyczyna
wycięcia do
Włoch Cym-
brów, Go-
tów i Gepi-
dów przod-
ków Litew-
skich.

Liczba Cym-
brów i Gepi-
dów 300000.

O tym czytaj
*Christia-
num Cili-
cium Cym-
brum in bel-
lo Dilmar-
sico.*

Roku od narodzenia Christusa Pana 1570, nazajutrz po Wszech Świętych w nocy, przyszła tak ciężka a niesłychana powódź morska, która nagle przypadszy załała ziemie Pomorskie w dolnej Niemieckiej ziemi, jako ziemie Brabandską i Jeziorną, którą Selland Niemcy zowią, Holandskie i Flanderskie Xięstwa i oboję Frizyą. A stało się to z ciężkich i długich wiatrów, dla których, acz są brzegi morskie groblami wysokimi z dawna opatrzone, aby zwykle podniesienie morskie po odeściu długim, zaś nagle przypadwszy przez nie nieprzelewało, wszakże, iż przez całą jesień wiatr szredni między wschodem a południem, ustawicznie srodze wiał, przegnał wodę morską od tych krain ku Angliej i Hiberniej, iż ją jako górę niejaka na sobie dzierzał, potym, gdy zaś przeciwny wiatr powstał, wielkim pędem jako z góry ona woda wstecz bieżała, która acz sama chybko szła na dół, jeszcze ją wiatr tym tężej gnał, pędząc za nią wodę z brzegu Anglickiego, stądże tak nawałnie przypadła, że przez wszystkie groble przelawszy, wielkim je gwałtem wyrzuciła, a uczyniwszy sobie weszcie w równinę, załała tamty krainy dolnej Niemieckiej ziemi, tak gwałtownie, że się nikt nie spodział, skąd śmierć nagle na ludzi i na bydło przypadła, iż w Andorfie, w Delphru, w Hercogpusu, w Merimedzie, w Mittelburgu, w Grenningu, w Roterodamie, w Amsterdamie, i w innych głównych i mniejszych miastach, tak wysoko woda wylała, że po wszystkich ulicach na czołniech jeździć musieli, a niektórych domów wyniosłych, tylko dachy były widziane, zwłaszcza tych miast, jako Delphu, Dortu, Rotterdamu, tych miast wieże tylko z spicami kościelnymi z wody wyglądały, a wsi około tych miast, z których nawiętsza żywność pochodziła, jako najlepsze masła i niderlandzkie sery, w wodzie zatoneły, z ludźmi i z bydłem, bo w równinie leżąc, nie było ucieczki nigdzie, gdyż się wszystko z morzem porównało.

Ziemie Holandskiej miasta i wsi nawiętsze zaginęły z ludźmi i z bydłem, abowiem miasto Rzymski wał, Deukiland wespół i z szczęcią wsi zatoneły, powiat wszystek Tolski, jako miasto Sarponnes, Świętego Marcina staw, miasto z szczęcią wsi, Tegosen z siedmiąściami wsi, Benflet, Hillernes z osmią wsi, Sromslag, Esems, Gentones ze cztermi wsiami, Puler z Amerem i cztery wsi do gruntu zatoneły; w Grenningu mieście Frislańskim, Hetman Hispański Duca de Alba założył był twierdzą mocną, chcąc tam zamek obronny mieć, ale tak oni co tam straż dzierzeli, jako i ci co budowali, wszyscy się z budowaniem tak zapadli, iż nieznac gdzie się co podziało, ale wszędy wkoło tak ludzie, jako i bydło potoneło.

Przetom tedy tę przygodę dla dowodu przytoczył, iż się to tak było trafiło i przodkom Litewskim, Żmódzkim, Pruskim i Gotskim, że musieli dalej wędrować dla powodzi morza, przy którym mieszkali, jak w on czas wolno było, boby pewnie tamci obywatele radzi ojczyznę przemienili, ale już dziś wszędy dobrze osiedzono, a w on czas gdzie kto chciał tam się przerosił, a naród mocniejszy, słabszy wybijał.

A Titus Livius Historyk sławny rzymski, i Lucius Julius Florus z niego opisując dzieje i sprawy postępków rzymskich, o wojnie Niemieckiej,

Brabandia,
Selandia,
Holandia,
Flandria,
Frisia, kra-
iny ziemie
Niemieckiej
zatoneły.

Andorf, Her-
cogpusum,
Merimed,
Mittelburg,
Grenning,
Amster-
dam,
Delph, Dort,
Rotterdam,
etc. miasta
sławne zato-
neły.
Rotterdam
ojczyzna E-
rasmi Rote-
rodami.

I s tamtych
krain wiele
Holandów
tegoż roku
1570 do Pol-
ski przyszło
i Niderlan-
dów, którzy
za dozwole-
nim króla
Augusta w
Lubelskiej
ziemi i in-
dzie osiedli,
jakom sm
widział.

Cymbryskiej, albo Gotskiej (s których Litwa z dawna prawdziwie idzie), tak mówi w księgach trzecich, w rozdziele trzecim: Cymbrowie naród północny, a z nimi Niemcy, i Tigrurini od ostatnich miejsc Francuskich zbiegwszy, gdy ich ziemię Ocean potopił, nowych osiad po wszystkim świecie szukali, a będąc wygnani z Francji i z Hiszpanii, gdy do Włoch przyciągnęli, posłali posłów do obozów Sylanowych, który był Hetmanem Rzymskim, prosząc, aby lud rickerski Rzymski dał im cokolwiek ziemi, jakoby za żołąd, tak iżby rękę i mocy ich według woli swej używał, ale co im (powieda) za ziemię miał dać lud Rzymski, gdyżby się s prawami rolnymi musieli sami wadzić. Odegnani tedy, czego prośbą nie mogli otrzymać, bronią umyśli dochodzić; ale ani pierwszego gwałtu Barbarskiego Silanus, ani wtorego Manilius, ani trzeciego Caepio wytrzymać mogli, wszyscy trzej hetmanowie z wojski rozpłoszeni, i z obozów złupieni są; źleby było, powiada, gdyby się był Marius onego wieku nie trafił, ale się i ten, acz szczęśliwy hetman, nie śmiał z nimi zaraz potkać, czekając z rzymskim wojskiem w obozie, ażby się przez długi czas ona popędliwość i gwałtowność okrutnego narodu Cymbrijskiego uśmierzyła.

A tu osobno mianuje Cymbrow, a osobno Niemców. *Ut Martius Populus R.*

Droga tam wloka.

Actum esset nisi Marius illi seculo contigisset, verba Flori.

A właśnie jako i Fabius *contra Paenos* tak Marius *contra Cimbrus cunctando restituit rem*, którego też fortelu Moskiewski chciał zażyć z nami, roku 1580.

STADIUSOWO, PLUTARCHOWO, DECIUSOWO SWIADECTWO,

Z inszych Historików przydanim na potrzebnych miejscach, o Cymbrach, między którymi też Gepidowie Litewscy przodkowie byli.

Rozdział wtory.

Joannes Stadius in Commentario ad supplendam historiam Flori concinnato, tak pisze o Cymbrach krótką rzeczą: Cymbrowie i Niemcy z Cymbrijskiej morzem otoczonej wyspy, którą *Cymbricam Chersonesum* łacinicy zowią, gdzie dziś Królestwo Duńskie i Xięstwo Ditmarskie, Holsackie, etc. roku od założenia Rzymu 640, *secundum Tacitum de moribus Germanorum scribentem*, a przed zbawiennym narodeniem Pana Chrystusowym 100 lat, zebrawszy się z sąsiady swoimi, jak tenże Tacitus i Strabo, także Kroniki Duńskie i Swedzkie świadczą (z Swedami, z Gotami, z Gepidy, gdzie dziś Żmódź, Litwa i Lotwa, z Ulmigawy, gdzie dziś Prusowie, Połowcy, gdzie dziś Podole i z Wołyńczami, z Stabany, z Amaxobity, z Ombrony, z Jatwiezy, którzy na ten czas według Ptolomeusa i Josta Deciussa w tych miejscach gdzie dziś Brzeście Litewskie, Lublin i Podlasze mieszkali), ciągnęli do Illiriku, gdzie dziś ziemię Sławańskie, dla niewczasów zimna, nieurodzaju i potopu morskiego. Tam w Illiriku pod miastem Nortbeją, Curiusa Carbona rajcę rzymskiego, który na ten czas ono państwo albo prowincją trzymał, z wojskiem porazili i pogromili, stamtąd do Francji albo Gallii (która jeszcze na ten czas Rzymskiej

Cimbrica chersonesus.

O tym też czytaj Jostum Decium in Antiquit. Polonorum. Przodkowie Litewscy Swedscy i Duńscy naprzód do Illiriku z pułnocy na południe i na zachód się puścili.

Carbona po razili. Do Francji i do Hiszpanii z Illiriku.

mocy nie służyła) i do Hispaniej zbrojną się ręką po onym zwycięstwie obrócili, a gdy ich Francuzowie, Hispani i Celtiberowie z ziem swych wygnali, do Włoch ciągnęli, tam potym gdy miejsca ku osadzie nie mogli u Rzymian uprosić, Juniusa Syllana hetmana rzymskiego z wojskiem porazili. A gdy trzeci raz Rzymianie przeciw im do Franciej Marka Scaurusa posłali, skoro się wojska stoczyły, pobili Włochów i Francuzów Cymbrowie i Gepidowie. Czwarty hetman rzymski Cassius Longinus na nich się oburzył, którego też Tiguryni, naród Niemiecki, towarzyszy Cymbrowm mężnych, na granicy Allobrogów, którą ziemię dziś Sawojskim Xięstwem zowią, między Włochy a Francją porazili i samego hetmana Cassiusa Longina i towarzysza jego Luciusa Pizona zabili i wojska rzymskie na głowę pogromili.

Do Włoch się zaś prowadząc Juniusa porazili.

Scaurusa i Francuzów zbili

Allobroges cis Rodani ripa, quae hodie est pars ducatus Sabaudiae s' Delphinatus.

Hetmanów trzech Rzymskich na Cimbrzy i Gepidy.

Niezdada a wiele Hetmanów w jednym wojску jak rzecz szkoliva.

Tymże kształtem Turcy Chrzescianskijskie wojska raz porazili.

Bo acz na ten czas jeszcze i Lublina i Brześcia nie było, ani o nich slychal Ptolomeus, ale jednak ty miejsca mieni być a których Ombrones wysli.

Ad scalas Gaemonias.

Wtóry raz naszy wędrują z zwycięstwem przez Francją do Hispaniej.

Wyprawili jeszcze Rzymianie piąty raz hetmanów trzech rzymskich do Franciej przeciw Cymbrom, Quintusa Cepiona, Caiussa Maniliussa i Marca Aureliussa, a iż wszyscy trzech rządzić chcieli wojskiem, gdy Cepio sobie pierwsze miejsce jako od Senatu zleczone przywłaszczwał, powadzili się w Franciej dla tego i ziemię Francuzką, także wojska każdy swoje osobno na troję rozdzielili. Co słyszac Cymbrowie i Gepidowie Litewscy, złączyli się z Niemcami, z Tiguriny i z Ambrany, albo Ombrony, których Ludovicus Decius, fol. 35 o familiej Jagelowej pisząc, kładzie być s téj krainy gdzie dziś Lublin i Brzeście Litewskie, mówiąc, *statum post Ombrones, id est, Lublinensem Palatinatum &c.* Zaraz tedy uderzyli na niezgodne hetmany rzymskie Cymbrowie i Gepidowie, których wielką porażką pogromili i zwyciężyli, tak srogo, iż osmdziesiąt tysięcy rycerstwa Rzymskiego na placu poległo, a woźnic samych i kucharzów czterdzieści tysięcy pobili i dwa obozy rzymskie Cymbrowie, Prussowie, Duńczycy, Swedowie, Niemcy, Ombrones, Podlaszanie i Gepide przodkowie Litewscy wzięli, hetmana też Marca Aureliussa poimali, i dwu synów burmistrzowskich zabili. Dla tego pospólstwo Rzymskie, które dawno na Cepiona waśń miało, za tym nowym nieszczęściem osadziło go, i winnym być skazali, tej srogiej a nigdy Rzymowi niesłychanej poraszki, iż się niejako Hetmanowi należy, źle a nieprzystojnie sprawował. Także był do ciemnice wsadzon, gdzie i w więzieniu umarł. Trup jego na pole Gemonyskie, gdzie złoczyńców wieszano i zabijano, od kata był nagi wywleczon i dobra jego na pospolitą rzecz wzięte.

Przyczynę tego srogięgo porażenia wojsk Rzymskich z Cepionem, Trogus Pompeius i Justinus lib. 32 świętokrajdztwo być kładą, iż był Cepio przedtym złota z jeziora Tolossanskiego wyjął, sto i dziesięć tysięcy funtów, a srebra po pięć kroć dziesięć set tysięcy pondów, które skarby utopili byli z dawna w tym jezierze Tectosagi Sławacy, za poradą Bogów swoich, bo ich byli zebrali z wojny i z łupów, o czym czytaj u Justinussa.

A Cymbrowie i Gepide przodkowie Litewscy, po tym sławnym zwycięstwie ciągnęli przez Francją wtory raz do Hispaniej, zkąd gdy ich Celtiberowie wygnali, na zad się do Franciej wrócili, a tam się z Teutonami narodem Niemieckim i z Ambronami, którzy byli (jeśli Deciusowi

wierzmy) z Podlasza, złączyli, a uradzili i postanowili między sobą, aby Alpes góry wysokie przebywszy, Rzymu dobyli, i wszystkę Włoską ziemię, za tak szczęśliwym powodzeniem, opanowali. Tak tedy z trzema wojskami różno do Włoch przez góry Alpes, które są obroną Włochów, ciągnęli, po onym sławnym zwycięstwie nad Rzymianami we dwu lat. Co usłyszawszy Marius hetman rzymski, dziwną prętkością z wojskiem im zabiegał; a naprzód z Niemcami, pod samymi początkami gór w polu, które zowią *Aquas Sextias*, jak Florus pisze, bitwę zwiodł tym postępkim, iż gdy niemieckie wojsko rzekę i insze wody zasiadło, rzymskie uphy narzekały dla niedostatku wody na Mariusa hetmana, którym Marius odpowiedział: wszakżeście mężowie, ono wodę macie u swych nieprzyjaciół, idźcie a weźmicie jęj sobie. Zaraz tedy z chęcią wielką z krzykiem, i z zapalczewością Włoszy do Niemców, a Niemcy Teutonowie do Włochów skoczyli, i tak się potkali, iż gdy Włoszy Niemców przemogli, po zwycięstwie wodę z rzeki na poły ze krwią zmieszana pić musieli, a więcej krwi niż wody wypili. 150,000 tysięcy Cymbrów i Gepidów na placu poległo pierwszego i wtorego dnia, według Wellejusa. A Orosius świadczy, iż ich 200,000 tysięcy zabito, a 50,000 poimano, ledwie 3,000 ubiegło. Tewtobochus ich król, który tak był chybki, iż czterech, a czasem sześci koni zwykł był razem z konia na koń przeskakiwać, w ten czas na jednego gdy uciekał niedospiał wskoczyć, bo w pierwszym skoku poimany, a iż był wysokiej urody i strzelistego wzrostu, za osobliwy dziw był mian, bo gdy go wiedziono między inszymi znakami zwycięstwa, w pojszrodku nad wszystkimi wyniosłego widać było.

Cymbrowie z Gepidami i Ambronowie naszyńcy, którzy ciągnęli z osobnym wojskiem do Włoch, usłyszawszy o porażeniu towarzyszków swych Niemców, których w on czas Włoszy Teutonami zwali, a dziś Tudeskami, najmniej nierospaczając w swojej mocy i zwycięstwie, puścili się wielką mocą prosto ku Norikowi, a potem się przez góry i skały wysokie, nad nadzieję Włochów, przeprawili, a iż była zima w ten czas, dziwuje się temu bardzo Florus historik rzymski, mówiąc: ci już (to jest Cymbrowie) ktoby, powiada, temu wierzył, zimie przez Alpes góry, które od śniegów wyższej się podnoszą, od wierzchu gór Tridentskich do Włoch, z wielkim gwałtem burząc i paląc wciągnęli byli. Dziwowali się Włoszy, zniewieścili, iż Cymbrowie wazyli w zimne niewczasy do nich przez wyniosłe skały ciągnąć, bo ty góry, którychem sam doznał, wielkimi nad miarę śniegami zawždy opływają. Myśmy ich w Bulgarię roku 1575 z wielką trudnością i niebezpiecznością, jadąc z Turek przebyli, tak iż nam konie co mila zdychały, a samiśmy piechotą wszyscy ile nas było, niebrakując osobami, czasem po pas brnąć w śniegu musieli, drugi czasem wpadł po szyję, ażeśmy go musieli wywłóczyć. A gdy z wierzchu z śnieżystej skały stoczyła się brełka śniegu jako pięść, niż na dół doleciała, była jak największy dom, bo tak na się tocząc się śnieg brała, właśnie jako owo u nas dzieci bryłę śniegu walają, a gdy lecząc z góry ony bryły, chrosty i drzewa łamią, czasem pospolicie ludzi zabijają. Jako i Helwetowie albo Szwajce-

Do Włoch
ciągną zno-
wu Cymbro-
wie i Gepi-
dowie.

Bitwa
z Niemcy ad
*Aquas Sex-
tias*.

*Viri, inquit,
estis, en illic
aquas habe-
tis.*

*Eaque cae-
des hostium
fuit, ut victor
Romanus de
cruento flu-
mine non
plus aquar
biberit quam
sanguinis
Barbaro-
rum. Flo-
rus.*

Liczba
Niemców
porażonych.

Tewtobo-
chussa kró-
la chybkość.

Cymbrowie
z Gepidami
ciągną.

Gepidowie i
Cymbrowie
nad nadzie-
ję Włochów
zimie Alpes
przebili.

Alpes góry
wielkimi
śniegami
srogie. Al-
pes w Bulga-
rię, które
Balchanami
zowią Turcy,
a Moskwa
ziemnoj po-
jas. Śniegi
z gór bryła-
mi i kupami
lecące.

Helwetowie
w górach

śniegiem
wojsko
francuzkie
zbiłi.

rowie, z strony cesarza Carolussa Piątego, ras tak byli wielkie wojsko króla francuzkiego w górach włoskich pobili, śnieg tylko z wierzchu skał na nich, gdy już w śródek weszli, zwalając, i tak ich śnieżną bronią do gruntu porazili; nas tak Pan Bóg sam zdrowych, krom koni, wcale przeniósł. - A to się nam jeszcze trafiło tydzień przed Wielkanocą, kiedy już tam lato bywa i u nas cieplej, ale zima i śniegi w górach samych okrutne były, cóż kiedy zimie. A tój wędrowki mieliśmy dziesięć dni z Traciej przez Bulgarskie Bałchany do Dunaja Multańskiego, który tam na miłę wszierz płynie pod Uruściukiem miastem i Dziurdziowem. A tom dla tego przytoczył, iż experientia wiele człowieka uczy, *non tamen poenitebit aliquando meminisse malorum*, złą przygodę, z której się da Bóg wywichtać serce żalownie wspomniawszy, przymusza dla przykładu drugim wyrazić; ale ku rzeczy przedsięwziętej pióro obróć.

Cymbrowie
znac byli
z naszych
stron.

Tak tedy znać, iż Cymbrowie, Gepidowie i Ombronowie, byli z naszych zimnych północnych krain, którzy to zimie przez Alpes cierpliwie niespodziani goście do Włoch brnęli. Co usłyszawszy Rzymianie, zaraz Quintusa Catulussa towarzysza Mariusowego z wojskiem posłali, aby Cymbrom prześcia gór zabronił. Ale skoro wyrozumiał, iż trudno było tak wielkiemu gwałtowi nieprzyjacielskiemu odeprzeć, od Alpów na równe pola z wojskiem ustąpił, i oba brzegi Atesis rzeki pod Weroną obronnie osadził, most ku temu przez rzekę uczyniwszy, aby jego żołnierze, jeśliby ich nieprzyjaciel nagrzewał, s przeciwnego brzegu bezpiecznie mogli do niego prześć. Ale nawałność i moc Cymbrów i Gepidów Catulusa z wojskiem rzymskim od Atesis rzeki odbili, iż musiał z Rzymiany uciekać, aż

Rzymianie
chcieli prze-
ścia gór
Cimbrom
zabronić.

Catulus
Atesin osa-
dził.

Marius przez
Padum się
przeprawił.

sam Marius natychmiast z Rzymu się przeciwko nim wyprawił, a przebywszy Padum rzekę, wojsko swoje z Catulusowym złączył. Cymbrowie też przez Atesis rzekę śmiałością barbarą brnęli bez łodzi i bez mostów, a gdy się w wodzie bystrzej ani tarczami, ani rękoma oprzeć mogli, podciągwszy wielki las, gać uczynili, a tak się przeciw Włochom z krzykiem i z hukiem straszny Cymbrowie, wrzaskliwym i krzykliwym ogromnym głosem sami powtarzając przeprawili. A jako Florus pisze, by byli tak zaraz ogromnym sturmem do Rzymu ciągnęli, w wielkimby a w wątpliwym strachu rzecz była. Ale w Weneckiej krainie, którą Stadius zowie *partem Galliae Togatae*, z zachodu Atesis, ze wschodu Adriatickim morzem, z południa Padusem, z północy Natizonem, rzekami otoczonej, położyli się Cymbrowie obozem, a ta ziemia jest nad insze włoskie

Śmiałość
barbarska
Cymbrów.

*Et si statim
infesto ag-
mine urbem
petissent,
grande di-
scrimen es-
set.*

Granica we-
necka przy
Lombardiej

Fortel na
bardzo
śmiałego i
gotowego
nieprzyja-
ciela.

Zwłoczenie,
po łacinie:
cunctatio.

Gepidowie i
Cymbrowie
na wojnę
wołają.

krainy urodzajem, wczesnością ziemie i pogodą nieba naroskoszniejsza, w której naszy zlenieli, a Marius im umyślnie bitwę zwłóczył, aż się używaniem chleba i mięsa warzouego, także słodkiego wina, w roskosznój ziemi ucieszyli i rospieścili, gdyż pospolicie żołnierzom roskoszy wadzą, bo w nich najlepszy rycerze zniewieścieją.

A potym naszy mili nieopatrzni Cymbrowie i Gepidowie mmimając, iż się ich Marius boi, i tusząc jakoby już Włoską ziemię opanowali, posłali do niego kilo razów, aby się z nimi potykał, a dzień bitwy naznaczył. I złożył im nazajutrz drugiego dnia czas i miejsce potkania, jako Florus

pisze, na szerokim a równym polu, które *Claudium* zowią, a Plutarchus trzeci dzień od żądania bitwy *in Mario de vitis Illustrium virorum*, być pisze, *tertio nonas Sextiles, in campo Vercelesi*.

A gdy się tak obie stronie z wielkim grzotem i krzykiem ochotnie potkały, Marius fortelów chytrych używając, poraził Cymbrów, iż ich na placu 104,000 tysięcy poległo, a 40,000-tysiąc poimano. Włochów też trzecia część tej liczby ubitych zostało, która bitwa sroga przez cały dzień trwała.

A to zwycięstwo, które Florus bogom przyczyta, sławne i wszystkiej monarchiej rzymskiej nawdzięczniejsze i naświetsze (gdyż wszyscy przed Cymbami drżeli) Marius otrzymał, nie mocą, ale chytrym fortelem z zwłoczenia i z szykowania wojska swego, który fortel do dzielności jak prawy hetman przidał, naśladowując w tym Hannibala, kiedy ono był Rzymian srogo *ad Cannas* poraził.

A tak postępował: naprzód czekał aż się w roskoszach Cymbrowie, jakom pierwej napisał, rozleżeli i zlenieli, potym dzień potkania obrał mglisty, aby na nieprzyjaciela mógł snadnie bez wieści uderzyć, ktemu wietrzny, aby im piasek od wiatru i koni wzruszony w twarz i w oczy kurzył, sobie po wietrze przystęp obrawszy, też uphy swoje szykował przeciw wschodu słońca, iż gdy mgła ku południowi upadła, a słońce się jasne roswieciło, zaraz od łsnienia zbroj i przyłbic rzymskich zdało się Cymbrom, jakoby się niebo zapaliło, a dla odbijania błyskania i promieniów od zbroj i słonecznego blasku patrzeć na Włochów nie mogli, gdy się im trzej z jednego widzieli. A tu się każdy sprawca ludu rycerskiego, i rotmistrz nauczyć może z historii szykowania wojska, czego dalej czytając więcej się domaca. A gdy już tak poraził i rozpłoszył Cymbrów i Gepidów Marius, niemniejszą miał wojnę z żonami ich, jako z onymi samymi, bo gdy się wozami i kolasami zewsząd mocno obwarowały, na wierzchu onego obozu stojąc, jako z baszt albo zamku jakiego mężnie się broniły, spissami, włóczniami i rozmaitymi pociskami Włochów sturmujących bijąc; a potym śmierć ich zacniejsza jeszcze była niż bitwa, bo gdy ich Włoszy nie mogli dobyć, rokowały z Mariusem same Cymberki i Gepidanki, s których Litewki idą, przez posły podawszy mu condicie, aby je przy swych wolnościach zostawił, (patrz jak niewiasty grube wolności naprzód przestrzegały), potym aby mniszkami być mogły, według zakonu kapłaństwa pogańskiego rzymskiego, boginiej Westy, gdyż im mężów pobito, a gdy tego niemogły uprosić, w onym obozie, podawiwszy naprzód i pobiwszy wszystkie dziatki swoje, aby w niewolą włoską żywo nie przyszły, same się potym mężnie z Włochy do upadu siekły, drugie poobryzawszy warkocz albo włosy swoje, kręciły powrozy, a same się na drzewach i od wierzchów wozów i na dyszlach powiesiły, a drugie mężnie Włochów bijąc, a nie chcąc się dać poimać, w polu do gardła się zbić dały.

Tej dzielności podobną najdziesz Litawów ich potomków na zamku Pullenie w Żmodzi, gdy ich Niemcy dobywali, za Olgerda, iż także naśladowując starych matek swych, żony swe i dziatki popalili, a sami się do

Cymbrowie porażeni.

Per ipsos si credere fas est Deos.

Marius fortelem Cymbrom poraził.

Postepek szykowania wojska Mariuszowego.

Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipsis fuit.

Niewiasty cymbrjskie mężnie się bronią z obozu.

Cimberki rokuja z Wariusem podawszy mu condicie.

Okrutna stulość Cymberk i przeważne męstwo.

gruntu zbili, aby żywo w ręce Krzyżakom hardym nieprzysli. O czym *Cromerus fol. 201, lib. 12, Miecho. fol. 234, lib. 4 cap. 22*, doczytasz się; ale jeszcze daleko stąd do onąd, wracam się g rzeczy.

Baeus król
cymbryjski.

Baeus król cymbryjski, mężnie przebijając uphy włoskie, na placu zabity został. Na onym pobojszcju potem s trupich kości, jak Kroniki Włoskie i Swedskie dowodzą, Masillenszowie Włoszy, płoty koło winnic czynili, a ziemia krwi i tłustości napelniona, nad zwyczaj płodna się sstała: dobry to był nawóz.

Ploty s ko-
ści.

O GOTACH, GETACH I GEPIDACH,

Przodkach Litewskich i Sławzańskich,

Rozdział trzeci.

Tak tedy masz, Czytelniku miły, o powodzeniu, dzielnościach i srogim na ostatek pogromieniu mężnych Cymbrów i Gepidów, a iż w ich towarzystwie i z ich narodu Litwę, Żmódź i Lotwę być kładę, tedy tę rzecz na pewnym fundamencie prawdą historii ugruntowaną, zakładam; jakomci to już wyższej dostatecznie podał, w wywodzie tych Cymbrów i Gotów, od Gomera Jafetowica i Togormy syna jego, których też narody Ezechiel prorok Ś. w tych stronach północnych, gdzie dziś Żmódź, Lotwa, Prusowie starzy i Litwa, jasnie opissuje, gdy mówi w rozdziale 38: *Gomer & Togorna latera Aquilonis.*

Ezechiel 38.

A tak dzielności Cymbrów sami Niemcy sobie przywłaszczyc nie mogą, ponieważ i Livius i Florus, gdziekolwiek mówią o Cymbrach, różno Niemców mianują: Co najdziesz u Florussa lib. 3, cap. 3, gdzie mówi: *Cimbri, Teutoni atque Tigurini, & Ombrones vel Ambrones.* A tu Cymbrów na cele położonych masz rozumiec Swedskie, Duńskie, Lotewskie, i starych Prussów narody starożytne, także Gepidy przodki Litewskie i Żmudzkie, którzy w ostatnich kątach i brzegach Oceanu Baltickiego, który dziś Niemieckim morzem zowiemy, mieszkali, jako Florus mówi i jako ich Ptolomeus i Jul. Cesar in Comentariis opisuje; a na tę wyprawę do Illiriku, i do Włoch złączyli się byli z Niemcami, albo Teutonami jako z sąsiady i z Ambronami, których Ptolomeus i Decius w tych polach gdzie dziś Podlasze, etc. zdawna kładą. A o Gepidach przodkach Litewskich, iż byli zawždy w sąsiedztwie i w towarzystwie tak wojennym, jako domowym z Cymbrami i z Getami, o tym wszędzie najdziesz jasniejsze nad słońce świadectwa i dowody; przeto cokolwiek Cymbrowie i Gotowie sławnego czynili, to też słusznie ma być przypisano i towarzysom ich Gepidom.

O tym też
czytaj Vol-
teranum lib.
2 geogr.

A po tej poraszcze, acz nie mała część Cymbrów, Ombronów i Teutonów albo Niemców została, wszakże się już pokrzepić nie mogli, utraciwszy tak wielką moc; przeto jedni poddawszy się Rzymianom, na granicach włoskich zostali, drudzy w niemieckich krainach i w Franciej osiedli, a drudzy, którym było trudno o osady, nazad się do tych krain północnych, z których byli pierwiej wyszli, wrócili, jako do Daniej, do Prus, do Żmodzi i do Litwy, a drudzy do jeziora Meotim i do rzeki Tanais, jako Florus pisze. A iż we Włoszech, w Franciej, i w inszych dalekich krainach walcząc, długo się włożyli, z towarzystwem różnych narodów, tedy też stąd za spólnością i zwyczajem rozmaitych języków, mowę swoje zmienili, bo Swedowie i Duńcycy właśni, inaczej mówią niż Niemcy, Kurlandowie także, Prussów starych ostatki, Lotwa, Litwa i Żmódź, różnych języków różne i rozmaite słowa w mowie swojej, jako słyszymy, mają.

Wszakże Cymbrowie, Gotowie, Gepidowie, Litwa, Żmódź, Lotwa, Swedowie, Duńcyzy, jednego są narodu od Gomera i Togormy, acz językiem i obyczajami nieco jeden od drugiego różny. Jako też widzimy: wrony, gawrony, kruki, kawki, kraski, sroki, których też jest jeden, acz nieco różny pierzem i głośkami, rodzaj, wszakże jednego wroniego wszystkiego przyrodzenia, a gdzie gawroni lecą, tam się też kawki, krucy, wrony, między nich mieszają. Także gdy się Cymbrowie i Gotowie do Włoch wyprawowali, ciągnęli z nimi i Gepidowie, Litwa, Lotwa, Kursowie, jako jednego rodu i ziem ludzie, a Russacy zaś i Sławacy, jako sąsiedzi etc.

Niechaj już tedy o tym będzie dosyć, Czytelniku miły, a teras zasię o Gotach samych, niemniej rycerską dzielnością sławnych narodach, rzecz przedtym poczętą umyśliłem ci skutecznie a dowodnie wywieść.

Położyłem tedy naprzód w wywodzie synów Noego i ich potomstwa, Gotów przodków Litewskich początki od Togormy syna Gomerowego a wnuka Noego, których dzielne i zacne sprawy Niemcy, Duńcyzy i Swedowie (jako i Wandalitów i Cymbrów) sami sobie przypisują, w którym próżnym mniemaniu bardzo się przeciw wszystkim postronnym, naostatek i przeciw swoim własnym niemieckim historikom myślą.

Bo opuściwszy dla krótkości sławnych i dawnych historyków greckich, Procopium Cesariensem, który o wojnie Gotskiej w księgach pierwszych, wtorych i trzecich, etc., pisał, także *Agatiam Graecum* & *Jornandem de rebus Gaeticis*, *Blondum Decadis 1, lib. 8, de inclinatione Romanae Monarchiae*, & *eundem lib. 1, Decad. 1*, i *Cornelium Tacitum*, o położeniu ziem i obyczajach niemieckich, etc. *Divum Gregorium Papam*, *Raphaelem Volateranum lib. 2*, i inszych wiele starodawnych a wielce zawołanych historyków; tedy świeżymi ichże niemieckimi historykami, to ich mniemanie być próżne okażemy. Naprzód *Tilemannus Stella Signensis*, niemiecki teolog, opisując *origines gentium in genealogia Christi*, tak pisze o Gotach zowąc ich Getami: *Gaetas autem Gotos esse nihil dubium est, quos etsi multi in insulis maris Baltici tanquam ἀντόχτονας natos esse fingunt, tamen cum initia generis humani, in oriente fuerint, ut Moises testatur, consentaneum est, completum esse occidentem & septentrionem, pau-*

Agatias lib. 1 & 2. Procopius Caesariensis lib. 1, 2 & 3, de bello Gotico, Jornandes de rebus Gaeticis, Blondus decad. 1, lib. 8 & lib. 1 Dec. 1. Cornel. Tacitus, Divus Gregorius &c. Gotów z Sławieńskich krain wywodzą.

latim progressis, ex oriente posteris Nohae &c, &c. A Geti (powiada), to jest Prussy stare, Litwę, Żmódź i Lotwę, być Gotami, nie jest najmniej rzecz wątpliwa, których aczkolwiek wiele historików na wyspach morza Baltickiego, to jest Duńskiego, Swedskiego i Gotlandskiego, przed wieki być narodzonych zmyślają, to nie jest ku rzeczy, ponieważ początki narodu ludzkiego na wschód słońca się naprzód po potopie rozmnożyły, jako o tym Moïzesz świadczy: słuszny jest tedy dowód, iż zachodnie i północne krainy po lekku a znienadzka były dopiero narodami ludzkimi napełnione, kiedy potomstwo Noego ze wschodu słońca, to jest od Babel wieże, ku zachodowi i północy postępowało. To tu masz świadectwo pierwszego nielada historika i teologa niemieckiego, który Gotów nie z Niemców, ani z Swedów, ale z Getów (których Ovidius, Plinius, Ptolomeus i inszy w litewskich, w żmódzkich, w moskiewskich, prekopskich, podolskich, wołyńskich i wołoskich krainach opissują) naród być rozmnożony jawnie świadczy, a iż nie Getowie z nich, ale oni z Getów i z Gepidów poszli i Duńskie, także Swedskie wyspy w Skandawiej znienaczka osiedli.

Daléj zaś pisze: *Et facilius in arctoo latere proceserunt gentes, quia ibi non impediuntur itinera mari, ut in litore maris mediteranei,* i snadniej się powiada rozszerzyły i rościagnęły narody ludzkie w północnych krainach, gdzie dziś Litwa i Ruś, bo tam drogi nie bywają przeszkodzone morzem, jako się trafia nad brzegami morza międzyziemskiego.

Procopius
Cæsariensis.

Procopius, téż grecki historyk, Gotów także Getami zowie, *lib 1 et 2, belli Gotici.* Tenże téż Procopius Gotów, Wissigotów, Wandalitów i Alanów, jednym imieniem wszystkich Sarmatami zowie, i jeden ich był naród, tylko iż powiada byli trochę różni xiążąt i wodzów swoich rozdzielim; a iż historią pisał za czasów onych dawnych, gdy Gotowie plūżyli, tedy téż ich osoby, jako sam widział tak opissuje, iż są białego ciała, włosy płowe, oczy wielkie mają, jakie dziś wszyscy narody Ruskie i Sławiańskie widzimy. Tenże Procopius w księgach 5 pisze, iż ci Gotowie wyszli z tych miejsc, gdzie dziś Moskwa od Donu albo Tanais rzeki, a tę przyczynę kładzie, iż się (powiada) trafiło niektórym młodzieńcom zagonić za jeleniem przez rzekę Don, albo Tanais, a gdy dalej ku zachodowi bawiać się łowami zaszli, wrócili się na zad do swcich i powiedzieli im, iż widzieli bardzo dobre i okfite pola, i role na zachód. Oni tedy ufając w mocy i broni swojej, przyszli z wojskiem aż do Dunaja, wszędzie zwycięstwo otrzymawając, a potem z rzymskimi cesarzami przymierze wzięli, do Włoch zaś przyciągnęli, a na ostatek aż do Hispaniej przebyli: to tak Procopius.

Jakiej urody
byli Go-
towie.
Proco. lib. 5.

Procop. ad
Istrum us-
quae vincen-
do peruenc-
runt.

Spartianus
in vita Cae-
sarum.

Spartianus téż w opisanii żywotów cesarskich, Getami Gotów zowie, których 300,000 Claudius wtóry cesarz u miasta Martinopolim w Messiej, albo w Bulgarij sławiańskiej ziemi poraził.

A Volateranowi lib. 2, zdadzą się być Gotowie z narodu Cymbrów, o których Florus pisze, iż się ich ostatki po poraszce od Mariussa wrócili ad Meotidem, gdzie téż dziś nie Niemców ale Sławaków między Tatarami pełno.

Też i po herbie okazują się być Getowie starzy właśnie z ruskich krain, którzy niedźwiedzicę za herb na chorągwiach i na tarczach nosili, jako o tym *Cornelius Agrippa in Arte Heraldica capite 81* pisze, Cymbrowie zaś byka na znak mocy swojej, a Alanowie kota, Polacy orła, Niemcy lwa za herb używali.

Sigismundus zaś Herbersteinus *in Commentariis rerum Moschoviticarum fol. 114*, tak pisze o Gotlandiej: *Gotlandia quoque insula regno Daniae subiecta &c.* Gotlandia, powiada, wyspa morska królestwu Duńskiemu poddana, na tej odnodze morskiej Baltickiej leży, s której wiele ich mniemało Gotów wynidź, gdyż ta wyspa daleko ciaśniejsza jest, niżli któraby tak wielką wielkość ludzi, jako była Gotów, w sobie ogarnąć miała: nad to, jeśliby Gotowie z Skandiej, jak niektórzy wywodzą, mieli wynidź, a potem z Gotlandiej do Sweciej, tedy pewna, iż powtórę odwróciwszy przez Skandią drogę, musieliby się na zad wrócić, jeśliby chcieli do Włoch s tamtych stron jako Gotowie ciągnąć. *Quod rationi minime consentaneum est*, co się z rozumem ani z rzeczą, powiada Herberstein, bynamniej i żadnym sposobem prawdy niestosuje ani zgadza, etc. A tu masz wtore świadectwo jawne, iż Gotowie nie z Gotlandiej, ani z Scandiej, ani z Sweciej, ale z Litwy, Żmodzi i z Moskiewskich krain Meotskich i Tanajskich wyszli, jako się też to pięknie zgadza u Jowiussa *libro de legatione Moschovitarum*, z trzecim wywodem o Gotach, Demetriussa, posła moskiewskiego w Rzymie: który także Gotów większą część z Moskwy i z Zawolskich Tatarów, także z zebranej drużyny i gminu Lotewskiego i Litewskiego wywodzi, którzy przed tysiącem i kilkiemdziesiąt lat z królem swoim Totilą, rzymskie cesarstwo i Rzym miasto prawie z gruntu byli wywrócili, etc.

Carion zaś niemiecki czwarty kronikarz, *lib. 3, monar. 4, aetatis 3*, o Gotach pisząc, zowie ich być Niemcami z Gotlandiej wyspy, którzy, powiada, część Lotewskiej i Litewskiej ziemie osiedli, bo ty obiedwie krainie przez morze leżą przeciwko Gotlandiej. Ale w tym co mi każdy w historiach namniej biegły zezna, Carion toru ustąpił, bo Gotowie ruszywszy się s tych pol, które są za Kijowem, roku od Christusa 253, wtargnęli wielką mocą do Traciej, w wojsku trzech set tysięcy, co samże Carion *lib. eod. wyższej* przeciw sobie pisze. Tam wojując rzymskie państwa, w walnej bitwie Deciusa cesarza i z synem zabili, jak o tém będzie niżej. A tu się jawnie pokazuje, iż Gotowie s tak wielkim wojskiem 300,000, krom żon i dzieci, podobnie z tych pol, gdzie dziś Moskwa, Litwa, Wołyń, Podole i Przekop albo Taurika, wyszli, a niź z Gotlandiej, jak się Carion domniemawa, ponieważ z tej wyspy, której nie masz więcej jedno ośmnaście mil na dłuż, tak wielkie wojska wybrać się nie mogły, co i Wapovius i Bielski wspominają. Bo i dziś król Duński niezbierze z niej ledwo kilka set, a nawięcej tysiąc ludu gotowego do boju, i to na gwałtowną potrzebę. A co też Carion pisze (niemogąc się z swoimi Gotami bez Litwy obyć), iżby Niemcy z Gotlandiej wyspy przyszedwszy część Litewskiej i Lotewskiej ziemie opanować mieli, a potem się Gotami nazwali,

Herby starich Gotów i Cymbrow.

Cornelius Agrippa in arte Herald. cap. 81.

Mówi: mniemało, to jest których się wiele w mniemaniu swym myliło.

Toż też Wapowski i Bielski z Herbersteinem mówią zgodnie. Tu jawnie potwierdza Herberstein iż Gotowie nie z Scandiej ani z Sweciej, ale z Ruskich i Litewskich pol, gdzie byli Polowcy wyszli. *Paul. Jovius in Mosch.*

Totila król gotski.

O tym też czytaj *Cromera lib. 7, et lib. 1* także *Volaterranum in Gotis.*

Decius cesarz od Gotów Sławaków zabiti. Trzysta tysięcy Gotów.

tedy i to nie ku rzeczy, ponieważ Gotowie przed tysiącem lat trzema sty czterdziestą pięcią dosyć sławni i Rzymianom ogromni byli, przed kilku wieków i przed przysięciem Niemców do Liffland, którzy dopiero roku 1234 za Friderika Wtórego cesarza, a za Grzegorza 9. papieża, do Lotewskiej ziemi zakon Krzyżacki wnieśli, a potem tam ten kraj opanowali, ale Liffantami nie Gotami, (których już na ten czas moc była do gruntu prawie zgasła) byli i są nazwani. A tu widzisz nie tylko w samej rzeczy, ale w rachunku lat, wielki szfank, od roku 2533, kiedy Gotowie byli męstwem sławni, aż do roku 1234, kiedy się Niemcy do Liffland wnieśli. Z Litewskich tedy krain i z Moskiewskich, także z Wołyńskich, Gotowie poszli, a nie z Gotlandiej insulki, aczkolwiek też Duńczyków, Swedów, Cymbrów i Niemców nad morzem Pruskim i na jego wyspach rozmnożonych, w spolnej drużynie mieli, którzy wszyscy Gotami, Getami, Gepidami i Cymbrami, acz z różnych narodów zgromadzeni, jednostajnie byli mianowani, czego i sam przeciw sobie Carion poświadcza, mówiąc: *Non unius autem populi appellatione censentur Gothi, Vandali, Rugiani, Hunni, &c.* Ale nie jednego ludu mamy rozumieć Gotów, bo tymże imieniem rozumieją się Wandalitowie (naród Sławański), Rugianowie, Hunnowie, z których Węgrzy, Gepidowie, z których Litwa, Żmódź i Lotwa, etc.

Carion już na drogę prawą przyszedł.

Pisze też Carion, iż Gotów część w Aziej nad Pontem i Propontidem około Constantinopola krain kilka osiedli, drudzy w Traciej i Węgrzech zostali, dziś też jeszcze (powiada Carion) sławią, iż w Taurice albo w Prekopie, gdzie dziś Tatarowie Prekopsy, Gotowie mieszkają, którzy języka niemieckiego używają i Gotami się zowią: póty Carion.

Słowa Carionowe.

Alem ja sam byłem w tych wszystkich krainach, i w Traciej niedawno roku 1574 i około Constantinopola, wszędnem świadom dobrze, a tamem żadnych Gotów, niemieckiego języka używających, niewidział, anim o nich słycał. Słowaków tam naszych przodków wszędzie pełno w Trajickich i w Bułgarskich ziemiach szeroko między Bałchanami górami mieszkających, także w Taurice albo Prekopie są ostanki Gotów albo Getów Litewskich i Roxolańskich, Ruskich przodków, którzy sławieńskim językiem (nie niemieckim) mówią, a bydło albo czabany w polach passą, a zowią się dziś Besarabami, Tatami, Słowakami i Serbami, nie Gotami, ani Niemcami, których tam nieujrzysz, izby między Tatarami i Turkami ossady mieli. Ponieważ u nich nad niemiecki niemasz narodu mierzeńskiego, com własnym okiem wszystko widział, i każdyć to powie tamtych krajów świadomy.

Bałchany góry wysokie, które geographowie Redopos et Helium zowią. O tym też czytaj Cromera lib. 7, Długossa i Miechowiusa lib. 3.

Słowa Deciusowe.

Potym Jodocus Ludovicus Decius, Niemiec, świeży historik naszego wieku, opisując *vetustates Polonorum, Jagellonum familiam, & Sigismundi Regis tempora*, szeroko i dowodnie, tak o Gotach rzecz czyni, wywodząc ich naród s tych krain, gdzie dziś Ruś, Litwa i Polskie krainy. *Undecunquae autem orta gens illa fuerit &c.* Ale skądby się kolwiek począł naród Gotów, mało nam po długich wywodach, ponieważ (powiada) żadnego narodu pod niebem niemasz, któryby się słuszniej i przystojniej dzielnościami Gotów sławnych, mógł zdobyć i wielbić, jako ty narody, które

są położone w północnych Sarmaciej Europejskiej krainach, s których byli starzy Gitonowie, Getonowie albo Gepidowie nad morzem Wenedickim, które dziś Kurskim, Żmódzkim, Pruskim i Liłlandzkim zowiemy, przodkowie Żmódzcy i Litewscy, s tychże też byli Getae i Dakowie na południe leżący, gdzie dziś Wołyń, Podole, i Wołoszy. Ciż Gotowie, iż w tych wszystkich krainach mieszkali, gdzie morze albo jezioro Meotis do Pontu Euxinu wpada, i nad rzeką Donem albo Tanais, także gdzie dziś Zawolscy i Przekopszy Tatarowie, i Rusacy Moskiewscy, świadczą nam o tym wszyscy historikowie. A tak, powiada tenże Decius, Gotowie był naród z Sarmaciej Europejskiej, i s tych wyższej pomienionych krain zawždy się wyprawowali wojować rzymskie państwa. Tak tedy Gotowie przez wiele czasów przy Rusi w polach mieszkali, a Polowcami od pol albo polowania i od polonów byli nazwani, a za cesarza Augusta przed narodzeniem Christusa Pana, Gotowie s tych pol, gdzie my dziś mieszkamy, ruszywszy się, rzymskie państwa najeżdżać poczęli. Lucullus hetman rzymski wyparł ich z Misiej, ale potym dwu hetmanów rzymskich Oppiusa Sabina i Cornelium Fuscum, obudwu z legiami i z wojskami rzymskimi pobili, z Antoniuszem też Caracallą i Antoniuszami dwiema *Probo & Vero*, i z inszymi hetmanami rzymskimi częste bitwy zwodzili. O czym Orosius sławny i wiary godny historik lib. 7, cap. 7 et lib. 7, cap. 9 etc. dostatecznie pisze. Także z Filipem, cesarzem pirwszym chrześciańskim, roku 247 od zbawiennego narodzenia Christusa Pana wojnę toczyli, Tracią i Missią, mając wojska trzysta tysięcy, zburzyli, Deciusa kilo kroć porazili, na ostatek go i s synem roku 253 zabili, jak się o tym wyższej przypomniało.

Potym gdy Valeriana cesarza, Sapores król perski poimał, i w tak go srogiej niewolej chował, iż po jego grzbiecie (miasto stolka) na koń wsiadał, znowu Gotowie roku 260, z inszymi narodami Sarmatskimi, jako z Moskwą, z Rusaki, z Litwą, z Lotwą, z Żmodzią, Wołyńczami etc., zebrawszy wielkie wojska, wodą i ziemią do Aziej ciągnęli, Bitinią zburzyli, Nicomedią nad morzem do gruntu prawie wyrócili, i on wielmi sławny Diany w Ephezie kościół pogański, od wszystkiej Aziej kosztem przeważnym budowany, złupili i spalili. Także Macedonią i Tracią splundrowali, a od tych czasów ja rozumiem sławieńskiego języka narody być w tamtych krainach rozmnożone, w których i dziś szeroko mieszkają, jakom sam widział. Potym ich *Flavius Claudius* cesarz w Macedoniei i w Węgrzech, prawie na głowę poraził, bo ich trzysta tysięcy na placu z poimnymi zginęło, i dwa tysiąca galer albo okrętów armaty wodnej, na morzu Greckim, tenże cesarz im odjął, roku 270 od Christusa Pana, o czym tenże Jodocus Decius i Carion lib. 3, *Monar.* 4, *Aetatis* 3, i inszy świadczą. Potym gdy lat kilkudziesiąt w pokoju po tej porażce Gotowie siedzieli, znowu się roku 368, Rzymianom z mocy wybili. Lupicina i Maxima hetmanów ich z wojskami pobili, Missią i Tracią posiadli, Valensa cesarza pod Constantinopolem porazili, i samego żywo poimawszy spalili, Constantinopole oblegli i wołoszy okoliczne wypalili, aż ich cesarzowa

Jam sam nad tym morzem do Królewca trzy dni ja-chał z Zn. o- dzi.

O tym też czytaj Długosa, Michoviusa i Cromera lib. 7. etc.

Gotowie, Polowcowie.

Dzielnosci Gotów Sławaków.

O tym też czytaj Suetonium in Augusto, Dionem Castum, Procopium, Pausaniam in Aticis &c. Missia, dziś Bulgaria.

Bitinia której jest główne miasto Brussa, dziś Turcy Brusą zowią, od Prusse króla, u którego Anibal był zbiegiem.

Gotowie na ziemi i na wodzie porażeni roku 270 i 273.

Zwycięstwa Gotów roku 381.

Valenszowa wdowa, darami i pieniędzmi przejednana, iż od Constantynopola odciągnęli, jak Carion pisze i Jostus.

Gotowie porażeni.

Doctorowie święci. Pellagius heretik.

O tym też najdziesz apud Claud. Claudianum in Stillicone etc.

Jest też i ten zamek Moskiewski w Siewierskiej ziemi Radogost.

Rzym od Gotów wzięty. Alarik król Gotski.

Potym ich Teodosius cesarz, roku 383 u Constantinopola poraził, i z Traciej wygnał. A tych też czasów Hieronim, Augustin i Ambrosius doktorowie święci, kwitnęli, i Pellagius heretik wichrował w Anglie, którego Augustin święty Pismem Św. przekonał. Potym za Arcadiusa i Honoriusa, cesarzów synów Teodosiusowych, roku od Christusa Pana 405, od stworzenia świata 4349, a od założenia Rzymu 1157, znowu Gotowie z Radagostem królem swoim do Włoskich krain wtargnęli, których było dwieście tysięcy, a tych Stilico poraził w ciasnościach gornych, niedaleko od Florenciej u Apenninu, tamże i Radagost król ich poległ; a to imię Radagost albo Radogost znać, iż jest własne sławieńskie, jakoby rzekł Radgościom, bo Radogost i Dobrogost, pospolite są starych Sławaków nazwiska. Ale się tej poraszki i śmierci Radogostowej Alarik, drugi król gotski, pomścił znacznie, i Rzym miasto, głowę i panią wszystkiego świata, wziął i opanował roku 412 od Christusa, a od założenia Rzymu przez Romulussa 1164. Kościelnych rzeczy zakazał ruszać Alaryk król, ale całe trzy dni miasto srogo plundrowali Gotowie, potym Kampanią, Brucią i Lukanią krainy zwojowali, za Honoriusa cesarza. O czym czytaj *Claudium Claudianum in Stillicone & Honorio*, który też Gotów albo Getów z tych pol, gdzie dziś Russacy, Podolanie i Bulgarowie nad Dunajem, wywodzi. Tamże wojenny senat Alarika króla opissuje w ty słowa:

*Crinigeri sedere patres, pellita Gaetarum
Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix,
Et tremulos regit hasta gradus, & nititur altis
Pro baculo contis, non exarmata senectus, &c.*

Drugi raz Rzym Gotowie wzięli.

Trzeci raz Rzym wzięli. Narses trzebieniec.

O tym czytaj *Plattinam, Decimum, Jovium &c. et Volterranum, ib. 7.*

A gdy Alarik umarł, znowu z Ataulphussem, królem nowowybranym do Rzymu się wrócili i miasto złupili, nad wolą króla swego, wszakże nie palili. Potym roku 548 od Christusa, a od założenia Rzymu 1300, w lat sto trzydzieści i sześć po Alariku, ciz Gotowie z Totilą królem swoim, Rzym trzeci raz, a po Genseriku, wandalskim królu, czwarti króc wzięli roku panowania Justiniusa cesarza 21. A potym Narses, Persa ewnuch albo trzebieniec, hetman Justiniana cesarza, Totilę i Teje, ostatecznych królów gotskich na głowę poraził, i wszystek prawie naród Gotów męźnych z Włoskich stron wygnał, s których jedni w Hispaniej, drudzy we Franciej osiedli, a drudzy do starych pobratynów swoich przez Niemieckie krainy przyszli, w ty północne strony, gdzie byli Prussowie starzy, Żmodź, Litwa, Jatwieżowie, etc., którzy także jednego narodu z Gotami z dawna byli, i z nimi się jednostajnie na rozmaite wojny do cudzych krain s tych kątów zimnych wyprawowali, o których kto chce szerzej czytać, najdzie ich dzielności pełno u rozmaitych historików, bo Procopius Cesariensis, Grek zacny, który w wojsku zawždy się przy Belisariusie hetmanie bawił, szeroko ich dzieje z Rzymiany i z Greki, w kilku księgach i tomach dosta-

tecznie wyraził. Także Gregorius i Paulus Orosius, Suetonius, Jornandes, Guido Rauennas, Blondus, Cornelius Tacitus, Spartianus, Leonardus Aretinus, Abbas urspergensis, Ablavius Marcus, Antonius Sabellicus, prawie drugi Livius, Volaterranus, Bergomensis, Tilemannus Stella, Blondus i Olaus Magnus arcybiskup upsalski, obadwa urodzeni Gotowie, Monsterus i Nauclerus, wielkiej wiary historyk, Erasmus Stella i inszych wiele zacnych i sławnych, tak starego jako niedawnego wieku, historyków, wiele o Gotach, ^Facz rozmaicie (gdy każdy swemu narodowi ich dzielności chce przeczytać) pisało, u których pilny czytelnik chęć swoje snadnie nasycić może. Jam tu tylko to co do historii naszej Sarmatskiej, Ruskiej, Polskiej, Litewskiej, należało, krotko s pewnych dowodów tychże historyków przytoczył, o czym się też niżej w wywodach naszych narodu Litewskiego i Ruskiego, dostateczniej wnetże doczytasz, a teras już do samej rzeczy przystępujemy, zakładając dowodny początek historii Litewskiej s kronik Pruskich, niż do Palemona albo Publiusa Libona z Włoch w ty strony przyzeglowania, przystąpiemy.

O WEJDEWUCIE KROLU PIERWSZYM PRUSKIM,

Z Litalanów wybranym, i o Litwonie i Samocie, synach jego.

Rozdział czwarty.

Erasmus Stella Libanothamus w księgach wtorych Dawności Pruskich, o przodkach prawdziwych Litewskich z Gotów i z Gepidów i Cymbrów walecznych idących, i o pierwszym litewskim xiążęciu Litalanie, i o Zamocie zmódkim, tak pisze do mistrza pruskiego Friderika. Czasu którego Valentinianus cesarz rzymski panował, to jest roku od Christusa 366, Alanowie albo Litalanowie ludzie pułnocni w sąsiedztwie Prusom przylegli, (skąd znać iż to był Litewski naród) gdy przeciw rzymskiemu cesarstwu wojnę podniesli, po długich a częstych w państwa rzymskie najazdach, od Sicambrów byli porażeni, etc. A druga część tych Alanów albo Litalanów, mdlejsza i nie tak do wojny sposobna, którzy byli w domu zostali, po onej od Sicambrów porażce, mołojców bitnych moc straciwszy, niebardzo ufali bezpiecznie się osiedzieć w własnej ojczystej ziemi, przeto z żonami, z dziećmi, i z wielkim gminem sług niewolnych, do Borussów albo Prussów pogranicznych odeszli, sprzęty wszystkie domowe i majątność w ten czas na karach, na kolasach z sobą wożąc, także dobytki wszelkiego bydła wszystkie, którym on naród więcej żył, z sobą przygnali, a samych siebie Prusakom starym (którzy byli z Litwą jednego narodu) w wiarę i w obronę podali, których Prusowie wdzięcznie przyjęli, bo ich wielko-

Sicambrowie był naród niemiecki nad Renem rzeką możny.

ścią przymnożeni, tym snadniej wszelkim narodom odpór dawali, gdyż się na ten czas Niemców więcej obawiali, którzy nad Wisłą, gdzie dziś Culmińska ziemia, mieszkali, a Prusów często s tych miejsc, które trzymali, wybijali.

Postąpili tedy Prussowie Alanom społecznego mieszkania w ziemiach swoich, którzy też niewiast swoich Borusom złączenia pozwolili, bo żadnego małżeństwa niemieli, ale wszyscy jednako spólnego obcowania z niewiastami używali. Dla czego w krótkim czasie w taką wielkość prętko urosli, iż wszystkie przyległe narody, Mazowszany, Polaki i Niemców przewyższali; z tej potym wielkości, dla ciasności granic poczęli się między sobą jeden drugiego uczyskać, abowiem jako się komu podobało i jak sobie który pożytecznie być rozumiał, tak wiele ziemie sam dla siebie i dla koni brał i posiadał, dla czego między nimi swary i nieznaszki rozmaite powstawały, których częstokroć spólnym zabijaniem dokończały. Ta tedy sama rzecz, on lud gruby a niezgodliwy, w tym zgodny uczyniła, iż o postanowieniu króla schadzki poczęli miewać, gdzie według prostości wspólstwa, stąd i z owąd rozmaicie o tej rzeczy mówili i rozprawiali.

Tam Widvutos, albo Wejdevutos Litalanus, który inszych i godnością i rozumem przewyższał (bo wielkim pocztem sług obfitował, stąd też sobie zawołania w cudzych ziemiach dostał) rzekł tak: gdybyście Borusowie nad pszczoły wasze głupszimi nie byli, o tym co między sobą rozprawujecie, żadnejby niesnaski nie było, bo widzicie, iż pszczoły króla mają, którego roskazania słuchają, który ich sprawy rozrządza, każdą z nich do słusznych robót przystawuje, który i nieposłusznych, prożnujących, nierobotnych i nikczemnych, precz z ulów wyganiając karze, za którego roskazaniem wszystkie w robocie trwają, a dzieła i sprawy swoje kończą, wy, którzy to na każdy dzień widzicie, onych jako wodzów naśladowacie, a króla sobie postanówcie, i jego wolej bądźcie posłuszni, on niech swary między wami porównywa, zabójstwa wściąga, złodziejstwa karze, niewinności broni, też sam na wszystkich bez żadnego wyjęcia, niech prawa, wyrok i moc zwierzchnią ma. To słysząc Prusowie, zaraz wielkie wołanie podniosszy przyzwolili, mówiąc: a chcesz ty nad nami być Bojoteros, co ich językiem króla pszczoł znaczy; tak Wejdevutos Litalanus z litewskiego narodu co i samo imię świadczy, nie gardząc ich głosami, za wszystkich zezwoleniem królem pierwszym Boruskim i Litalańskim albo Litewskim został, który acz był także z prostego a grubego i pogańskiego narodu, wszakże mu królewskiej wielgomyślności dostawało, bo jako skoro od pospolstwa majestatem królewskim był odłączon, nie ku inszej rzeczy umysł swój nakłonił, jedno aby xiążęcia albo wodza pszczoł naśladował. Przeto naprzód pospolstwo i tam i sam tulające się w pewnych granicach na kształt porządku pszczoł zamknął, które w osobnych ulach roboty swoje skończują, i napomniał ich do robót sielskich, aby jedni ziemie sprawiali, zasiewali i drzewa owocne szczepili, drudzy koło pszczoł aby się bawili, drugich do bydła, dobytków, drugich do ryb łowienia naznaczył, i prawa ustawił: naprzód, aby żaden gospodarz więcej dobytków, ani czeladzi nie

Rzecz i wotum Wejdevuta xiążęcia Litalańskiego, starszego między Prussami.

Król nad pszczolami albo maciora.

Wejdevutos pierwszy król albo xiążę Borussów, albo Prusów starych i Litalanów, przodków litewskich.

Godność pospolicie obyczaj mieni.

Porządek stanowienia pospolitej rzeczy Wejdevutowej w Prusiech i w Litwie.

Prawa Wejdevutowe i ustawy.

chował, nad potrzebę dostarczenia robot swoich, inszych aby przedał, albo pobił; aby też żaden ułomnych, niepożytecznych, i do roboty nieprzygodnych nieżywił, ani wychowywał; dał też wolność i prawo, iż synowi rodzica starością uciśnionego, albo któryby dla młodości sił roboty znosić nie mógł, wolno było udawić, aby próżno chleba niejadł, a z jedną żoną, aby każdy przestał.

Toteż zastarych królów egipskich zachowywano.

Potym chcąc on lud gruby z okrutności zwierzęcej do skromniejszego życia przywieść, miodów sycenia sposób wynalazł i biesiady częste i karczmy pospolite postanowił, wierząc, iż tym miał okrutne ich umysły zmiekczyć, w czym się nie omylił, abowiem w rychle ku tak wielkiej pieszczonej miękkości przyszli, iż ku czemu chciał ich przywiódł.

Biesiady.

Potym ustawił, aby gościom przyjemność i ludzkość nawięcej zachowywali, gdyż się tymi rzeczami namocniej przyjaźń między ludźmi spaja, etc.

Gościnna uczynność.

Po śmierci swojej Wejdewuto król, czterech synów zostawił, ale kronika insza Pruska, po niemiecku drukowana świadczy, iż dwanaście synów miał, których były te imiona: Saimo albo Zaimo, Neidro, Sudo, Sławo, Natango, Barto, Galindo, Warmo, Ogo, Pomezo, Culmos i Litwos, albo Litalanos, których ociec Wejdevuto, jak kroniki pruskie świadczą, doszedwszy lat wieku swego 116, rozdzielił tym sposobem: Saimona albo Zaimona starszego na stolicy swojej nad inszymi braty przełożył, który Zemojdzi dał od siebie przezwisko, gdy mu się też ta ziemica z wydziału między inszymi braty dostała. Tenże też i Sambią drugą ziemice od siebie mianował, po niemiecku Samland, s których dwu xięstw ludzi do boju godnego czasu pogaństwa 40,000 tysięcy jezdnych i 40,000 pieszych wychodziło. A dla tego Saimona dziedzicznej dawności, Krzyżacy Pruscy pod Litwą Żmodzi przez częste wojny dochodzili.

O tym czytają w kronikach pruskich, i w cosmographiach Casparis Hennebergeri.

Naród i liczba synów Wejdewutowych. Saimodz, albo Zemozd i Sambia od Saimona przezwane. 80 tysięcy ludu do boju z Żmodzi i z Sambiej wychodziło.

Sudovia, od Sudosa syna Wejdewutowego, też nazwana, Podlaszu, Żmodzi i Litwie przyległa, z której 6,000 jezdnych, a 8,000 pieszych wychodziło. Natangia, trzecia ziemica, od Natanga nazwana. Nadrovia czwarta, od Nadra. Sławnia piąta ziemica, która za xięstwo udzielne czasu starych Prussów była policzona, od Litwinów i od Krzyżaków często burzona bywała, dzieli ją od Litewskiego xięstwa Memel albo Niemen rzeka. Bartenland od Bartona mianowana, granicy z Litwą 70 jezior i puszciami, przeto Litwa tę ziemice jako przyległą częstokroć z Krzyżaki walcząc burzyła. Galindia od Galinda nazwana, ziemica wielka i tak ludna była, iż obywatele pogani rozmnożeni w niej zmieścić się nie mogli, wychodziło 60,000 ludu do potrzeby, do Mazowsza od południa przyległa. Warmia albo Warmelandia, od Warma imię wzięła, w której jest Warmieńskie, Hosiussem i Cromerem sławne biskupstwo. Hogkierlandia, ziemica od Hoga nazwana. Culmia, dziś zową Chelmem od Kulmy nazwana. Pomezania jedenasta ziemica pruska od Pomeza, syna Wejdewutowego nazwana, przez którą Wisła, Elba, Družno, Drobnic, Wesera, rzeki idą. Gdy tedy tak się podzielili ziemcami synowie Widvuta króla Pruskiego pierwszego, niektórzy z nich nie będąc contenci na udziałach swoich, walczyli między sobą o zwierzchność panowania, dla czego on lud Pruski i Alański, który

Sudavia od Suda.

Natangia. Nadrovia.

Bartenland.

Galindia, z której według kronik pruskich sześćdziesiąt tysięcy ludzi za pogaństwa do boju wychodziło. Warmia. Hockerlandia. Culma. Pomezania.

Wienze-
sób Wapow-
ski i inszy o
Lechu na-
szym i o Cze-
chu piszą.

Rosterki i u-
goda synów
Wejdedwuto-
wych.

Przyczyna
wyścia
z Pruss do
Litwy Lita-
lanowej, po-
dobna Cze-
chowej z
Karwaciej i
z Sławien-
skich ziem.
Alani Litala-
nami od Lita-
lana xiąż-
ęcia, a po-
tym Litwani
nazwani.

Rok przy-
ścia Litala-
na xiążęcia
do Litwy.

Zaimo xiąż-
ę.

Słowa wła-
sne Erasmi
Stelle.

Petrus a
Dusburch
w Kronice
swojej, Su-
dini naród
źmodzki zo-
wie Sudowity,
od gnoju,
bo po źmo-
dzu sudos
gnoj, a
źmodź mi-
dzy gnojem
wespolek
w bydlem w
wieżach po-

się już był pokojowi dawnemu przyzwyczaił, do spólnych wojen pobu-
dzali, i częste bitwy jeden z drugim zwodzili, przeto Litalanus albo Li-
twos, młodszy syn, jako przereczony Erasmus Stella pisze, z Alanki ma-
tki, i z ojca Alana (bo Wajdedwuto król pruski był Alanus urodzony) był po-
mocą Alanów albo Litalanów swoich podpieran. Ale iż go Borussowie i bra-
cia inszy, jako z inszej matki urodzonego nienawidzieli, którzy większymi
wojskami możniejszy nadeń byli; Litalanus dla wewnętrznych rostyryków ustą-
pić im musiał. Po wielkich tedy bojach z obudwu stron stoczonych, ten
koniec niezgody między sobą postanowili, aby Litwo albo Litalanus mło-
dszy Wejdedwutów syn, z matki Alanki urodzony, z swoimi Alany na
zad do Alaniej się wrócił, a przodków swych krainy powtóre osiadł,
i tam według wolej swej w nich panował, a Boruską ziemię bratom in-
szym z matki Boruski narodzonym, aby wolno zostawił.

Przyjął tedy ty condicie xiążę Litwo albo Litwos, jako starszy, a z wiel-
ką liczbą swoich Alanów (jak niegdy Lech, według Wapowskiego z Kar-
waciej) z Pruskiej ziemie wyszedł, a gdy się nad obyczaj byli rozmnożyli,
pierwsze i stare przodków swoich miejsca i osady, które puste należeli, ła-
two napełnili i osadzili, a od tego ich xiążęcia Litalana albo Litwana, oni
ludzie, którzy przed tym byli nazwani Alani, Litalany są napotym rzecz-
ny, a teraz ich pospolicie Litwani nazywają. Tak Erasmus Stella litewskie
imię, od Litalana przereczonego Wejdedwutowego syna, króla pruskiego
wywodzi. A kroniki insze pruskie piszą to być po Panie Christusie roku
373, której dawności rachując do roku dzisiejszego 1580, już jest zu-
pełna 1208 lat, skąd się pokazuje, iż Litwa w tych miejscach, gdzie dziś
siedzą dawniej niż my Polacy w Polsce, jesliże Wapowskiemu wierzy-
my, który przyscie Lechowo do Polski kładzie roku po Panie Christusie
550, któremu przysciu dziśby było jak Polacy w Polsce z Lechem zasied-
li, 1028 lat, aczkolwiek Cromer i inszy przyscie ich bez pewnego cza-
su kładą.

Tak tedy Litalanus albo Litwos w Litwie i w Lotwi panował roku
po Christusie 373. A Zaimo, brat jego drugi, Zemojdzką ziemię, (którą
Strabo Samią zowie, *Samagitiam exprimere volens*), od swego imienia
mianowawszy, szeroko i możnie się w niej zgruntował, którą też niektórzy
historikowie Sudavią mianują, o czym i Stella tak pisze: *Borussii vero
quo a Germanis finitimis tutiores forent se cum Sudinis vel Sudovitis, qui
ultra Chronii fluenta sedes habent, ejusque regionis aborigines creduntur
societatem iniere, qui tum virtute & pietate plurimum valebant.*

A Borussowie, iżby od Niemców pogranicznych bezpieczniejszymi by-
li, z Sudynami albo z Sudovity, którzy za Crononem według Ptolomeusa,
to jest za Niemnem rzeką, mieszkanie swe mają i w tej krainie s początku
świata ich obywatelmi być wierzą, towarzystwo wzięli, którzy natenczas
dzielnością rycerską i możnością bardziej znaczni byli. Tamże trochę niżej
pisze tenże Stella, iż Sudynowie albo Żmodzinowie, którzy też w ten czas
jedno byli z Kurami albo Kursami nad morzem mieszkającymi, od rzym-
skich wojsk więcej kuszeni, a niż zwyciężeni byli, *Romanis armis tentati*

magis quam victi, bowiem Drusus hetman rzymski, jak Plinius świadczy, Niemców wodną armatą wojował, który sam napierwej niż inszy rzymscy hetmanowie, na Ocean północny okręty przywiódł. Pisze też, iż krainę Pruską Sudinią, która była z Zemozdzką ziemią za jedno z dawności i jednego języka rzymskie rycerstwo *pro Sudina: Suberiam*, lyczaną od łyka, iż w tych krainach widzieli ludzi jako i dziś łyka na obuwie i na insze potrzeby używać.

Pisze dalej Stella, iż ci Sudynowie (pobraczymowie Zemojdzey, bo i dziś tymże Zmojdzkim językiem wszyscy mówią) dla obfitości burstynu, który się w morzu im przyległym hojnie najduje, często byli wojnami nagabani od postronnych narodów, albowiem nietylko rzymskiej zbroje skosztowali, ale i od Saxonów, którzy Anglią osiedli byli mocą najeżdżani *a quibus se terra & mari impigre defensarunt*, od których się czerstwo morzem i ziemią ustawicznie bronili. Pisze też o ich obyczajach i ubierze; mieli, powiada, ci ludzie króliki albo starosty swoje, których ustawom byli posłuszni, role sprawowali i koło kupiectwa rozumieli; ubior odzienia u nich był, iż mężowie wełnianych, niewiasty płóciennym sukien używali, a obrączkami z miedzi, albo z mosiądzu szyje obtaczali, u uszu też kołka wieszali, co wszystko po dziś dzień jako widzimy, w Żmodzi morzu przyległej, w Kurlandach, w Prusiech, w Lifflandach pospółstwo zachowuje; stąd się pokazuje, iż to był z dawna jeden naród z Litwą i jednego, jako to każdy i dziś obaczyć może, języka, którzy wszyscy z Gotów, Getów, albo Gepidów, Połowców, z Cymbrów, z Alanów prawdziwie poszli.

A tych Alanów, jakoś naprzodku właśnie obaczył, Erasmus Stella kładzie w tych krainach, gdzie dziś Żmódź, i granice Litewskie Prusom przyległe, acz też niektórzy kładą ich być z narodu Scytów; ale i Ptolemeus i Plinius lib. 4 cap. 12, czego i *Jostus Decius in Polonorum Antiquitatibus* szerzej dowodzi, właśnie Alanów między Sarmatskimi narody kładą, w tychże miejscach i granicach między Roxolanami, Getami i Prusami, gdzie dziś Litwa, a zawždy byli w spólnym towarzystwie i wyprawach wojennych z Gotami i z Wandality, jako i Gepidowie, którzy także byli jednego narodu z Litwą, co i imiona i nazwiska ich xiążąt i królów, jasnie ukazują, bo Żmódź i Litwa pospolicie *in Mund* za pogaństwa imiona xiążąt swoich miała i slacheckich domów, które się zgadzają z starymi imiony królów gepidowskich, gotskich i wandalskich, którzy byli: Turismund król Gepidów, a ten w Węgrzech z Longobardami walczył, Gwimund zaś, którego potym zięć własny zabiwszy; z głowy jego ściętej z czałbatki czaszę uczynił, i pił z niej do żony swojej Rodiswidy, córki Gwimundowej, która mszcząc się ojca swego, nad mężem okrutnym z napastry go zabiła, o czym szerzej najdziesz u Volaterana w księgach 7. Tak tedy imiona stare królów gepidowskich: Turismund, Gwimund, Trasmund, Guntabund, Gylimir, etc., zgadzają się z litewskimi, jako masz: Algimunt, Pissimunt, Germunt, Romunt, Narimunt, Dowmunt, Skirmunt, Sundamind, Videswid, Rodiswid, Montiwid, Moriwid, Gyligin, Aligin, etc. a w starych historiach, Gilimir, Alarik, Radagost, etc. O czym najdziesz

spolicie, zwłaszcza lud prosty mieszkaó zwykł. Straho zaś przeciw temu geogra. lib. 7, pisze, iż rzymscy hetmanowie nie mogli dalej przysć w północno krainy po Albis rzekę. Słowa Erasma Stelle o żmodzkiej potężności.

Stare ubiory żmodzkie.

Królowie Gepidów. To też najdziesz niżej w kronice Ruskiej o Swentosławie.

Volateranus lib. 7, geographiae et Jodocus Decius de Moricido, jak Volateranus lib.

w sprawach Gotskich, Wandalskich, u rozmaitych historyków tysiąc własności, będączeni chciał właśnie rzec z rzecą, imiona z imionami conferować.

ZDANIE DŁUGOSSOWO I CROMEROWO O LITWIE.

Rozdział piąty.

Długossus pisze w Kronice swojej, czego i Cromerus *lib. 3 fol. 61 prima, secundae vero editionis 24 folio*, podpiera. Czassu wojny (powiada) wewnętrznej, która się między Juliussem Cesarzem i Pompejussem toczyła, zebrawszy się niektóra drużyna rzymska, i opuściwszy Włoską ziemię, przez długie żeglowanie i pielgrzymstwo, w tych krainach połnocnych nad Pruskim morzem osiedli, i tam miasto fundowali, które Romnowe albo Romowe, jakoby rzekł: *Roma nova*, Rzym nowy, od Rzymu nazwali, i było to miasto aż do przyścia Krzyżaków u Prussów poganów, nagłówniej-szym stolcem ziemie, które też był Bolesław Chabri Polski pod nimi wziął, mszcząc się zabicia Ś. Wojciecha, roku 1017. A to zebranie Włochow, przyżeglowało tu morzem, z wodzem swoim Libonem, i wysiedli nad od-nogą Wenedyckiego morza na brzeg, gdzie dziś Żmódź i Liwoni albo Li-twa, a od Libona Lìvonia albo Litvania nazwane są ty ziemie. A do tego dowodu pomoże mi rzeka Liba i miasteczko tegoż przezwiska na samym uściu tej rzeki, gdzie wpada w Bałtyckie, albo Pruskie morze za Memlem albo Klojpedą, idąc ku Lillantom, które według domnimania, od tego Li-bona fundowane być mogło. A ku pewniejszemu i gruntowniejszemu do-wodowi tych słów Długoszowych i Cromerowych, pokaze to *Livii & Flo-ri de gestis Romanorum testimonio, Qui prosequens tumultum belli civilis, inter Pompeium & Julium Caesarem*, tego Libona być hetmanem morskim opisuje z strony Pompejusowej *lib. 4 cap. 2*, tymi słowy: *Quippe quum fauces Adriatici maris iussi ocupare, Dolabella & Antonius, ille Illirico, hic Corcyreo littore castra possuissent, iam maria late tenente Pompeio, repente castra eius (scilicet Julii Caesaris) Legatus Pompeii, Octavius & Libo ingentibus copiis classicorum utrinque circumvenit, deditionem fames ex-torsit Antonio &c.* A stąd ja tak mnam, iż skoro Pompejusa z wojskiem poraził Cesarz, i gdy go egipski król potym zabić kazał, ktemu też wojny srogie w Aziej, w Africe, w Europie, jako w Greciej, we Włoszech, w Hispaniej, w Egipcie i po wszystkich morzach długo trwały, towarzy-szów i hetmanów Pompejuszowych przesładując. A ten którego tu wspo-mniał Florus, Publius Libo, będąc jego hetmanem, a mając armatę na-woli wodną gotową, umykał dalej z swymi, przed gniewem nieprzyjaciela

Długosz rok
kładzie 1013.

Libo, książę.

Litwa i Lo-
twa od Libo-
na nazwane,
Libonia, po-
tym tempo-
ris successu
Livonia &
Litwonia.

Świadectwo
Liviussowo
i Florusowo
o Libonie.

Liba miasto
i rzeka na
graniczy sa-
mej Żmódz-
kiej.

Cesarza, a iż bliżu Włoch nie mógł być bezpieczen, słyszac o pustyniach w pułnocnych stronach, umyślnie szukając sobie wolnej osady, w te strony gdzie dziś Żmodź, Prusowie, Litwa, Livones albo Lotwa, siedzą, przyżeglował, a w Kurlandach Libę miasto od swego imienia nad morzem, i nowy Rzym Romnowe, dziś zową Romowe, fundował, jako też Bisantium, Constantin Wielki, *Romam novam* przechrcił, postąpiwszy Papieżowi starego Rzymu. Roma nova.

ZDANIE MIECHOVIUSOWO O WYWODZIE LITWY,

Z moją Correcturą.

Mattias Miechovius, doktor w astrologiej i w lekarstwie, canonik crakowski, którego Kronika Polska łacińskim językiem (acz jój odumarł) w druk wyszła, tak między inszymi sprawami krolowania Jagielowego, o początku narodu Litewskiego, lib. 4 cap. 39, fol. 270, sprostą a krótko rzecz prowadzi: *Pro ampliori autem cognitione animadvertendum est, quod vetustioribus refferentibus, Quidam Itali deserentes Italiam &c.* A dla szeregogo (powiada) świadectwa wyvodu Litewskiego, iż według powieści starych ludzi, niektórzy Włoszy, opuściwszy ziemię Włoską, do ziem Litewskich weszli, a dali Litwie według ojczyzny swej imię Italia, a Litewskiemu narodowi Itali, które przezwiska potomkowie ich Litalią ziemię, a siebie Litaliny zowiąc, według czasu przemienili. Potym zaś (powiada) Rusacy i Polacy, w sąsiedztwie im przylegli, większe odmienienie uczynili i ziemię ich Litwanią, a ludzi Litwany przezwał, jakoż i dziś tak ich zową.

Włoszy do Litwy.
Litwa Italia.

Litalia, Litalini.

Pisze dalej Miechovius, acz nie g rzeczy, iż ci Włoszy napierwej Wilno miasto zbudowali, *elevationis poli 57 graduum*, a od imienia Wiliusa xiążęcia, z którym naprzód w ony krainy przysli, Wilno mianowali, rzekom też które pod to miasto płyną, Wiliej i Wilnie, od tegoż xiążęcia przezwiska dali; ale się w tym staruszek omylił, wszakże mu i za to, co s chęci napisał, powinien Czytelnik dziękować.

54 graduum moderni kładą.
Domniemanie o Wilnie Miechoviusowo

Żmodzką także ziemię, (powiada) swoim językiem przezwali, co się rozumie niżną albo niższą ziemią, *terra inferior*, ale i tu acz we Włoszech był, nie trafił, bo jesliby Włoszy nazwali Zemojdz niżną ziemią, daliby jój imię włoskie.

Dalej pisze Miechovius staruszek, już ku rzeczy mówiac: *Aliqui autem Hystoriae ignari, a Lituo quod est cornu, & venatorum tuba Litviam appellare voluerunt*, a niektórzy, powiada, nieswiadomi historiej, a Lituo, to jest od rogu, albo trąby łowieckiej, (iż ona kraina bawi się wielkością łowów) Litewską ziemię przezwać chcieli.

Na drugim miejscu wyższej tenże Miechovius, opisując podbicie Prusów przez Bolesława Chrabrego, pirwszego króla polskiego, lib. 2 cap. 8 fol. 33, tak mówi: *Advenerunt deinde ut fama est gentes Romanae ob bella civilia, Italiam deserentes &c.* Przysli też potym, jako sława jest, narody rzymskie w ty strony Pruskiego morza, dla wewnętrznych a domowych

Druga opinia Miechoviusa.

Łacińskie
słowa skąd
w Litewczy-
źnie.
O tym też
czytaj kro-
niki Prus-
kie.
Crive bis-
kup pogań-
ski Litew-
ski.

wojen, Włoską ziemię opuszczając, a pomieszane mieszkanie s tymi naro-
dy połnocnymi, oni Włoszy przychodniowie uczynili, Pruską, Litewską i Ze-
mojdzką ziemię spólnie osiadając, za czym i mowę różnego języka z różnym
w jedno pomięszali. Dla tego wiele słów łacińskim językiem w mowie ich
słyszemy zatrącać. Ale jeszcze drugi znak dowodziecielowie pewni do tego
przydają, iż nagłówniejsze miasto w Prusiech Romowe nazwali, wziąw-
szy imię od Rzymu, w tymże też mieście biskupa swego pogańskiego Crive
przezwisekiem godności, oni Włoszy postanowili, etc.

SWIADECTWO O LITWIE JOSTA DECIUSA LUDOWIKA

Z moim rzeczy omylnych poprawieniem, a potrzebnych przydanim, &c.
w księgach o Familiej Jagelowej, fol. 34.

Rozdział szósty.

Litvaniae vero nomen novum & latinis scriptoribus incognitum est. Li-
tewskie imię (powieda) nowe, a u pisarzów łacińskich historij nieznajome
jest, a którego by wieku ona kraina tego imienia dostała, dla długiego
przewleczenia czasu to się nie okazuje. *Aeneas Sylvius* Włoch, człowiek
uczony, *sed Polonis & Sarmatis iniquus*, wiele poselstw w rozmaitych stro-
nach sprawując, który potym był Papieżem, pracował, powiada, wiele ko-
ło narodu Litewskiego, wszakże wszystka sprawa i pożytek jego pracej
ten tylko jest, iż miejsca onego położenie więcej niż początek narodu, al-
bo starej pierwszej dawności Litewskiej imię opisał. Abowiem, gdy na-
zbyt dwornie przed przyjęciem wiary chrześcijańskiej narodu Litewskiego,
sposoby, obrzędy, nabożeństwa pogańskie i obyczaje z Hieronyma jakiegoś
wzięte wywodzi, na żadnym miejscu nie ukazuje ani uczy, którymby da-
wnym imieniem on naród był mianowan, i jakieby sprawy Litewskie były.

*Aeneas Syl-
vius*
pracował
Litwę opi-
sać, ale nie-
mógł ku te-
mu przyść
a też się po-
tym roz-
gniewał na
Polaki, iż
mu niez-
czyli bisku-
pstwa war-
mienkiego.

Litwa i Prus-
owie Phin-
namizwani.

Są też (powiada) i drudzy historikowie, którzy Litwę i Prussów Phin-
nami zowią, lecz ja, jeśli godna rzecz wierzyć Ptolomeusowi, nie bronil-
bych Prussów być Phinnami, ale iżby Litwa miała być tym przezwisekiem
kiedy mieniona, niewierzę, ponieważ Ptolomeus, który wszystek świat ja-
ko na tablicy wymalował, insze narody w tych krainach kładzie, którzy
się mnie dziś Litwą wszyscy być zdadzą.

Decius.

Wątpliwa będzie wielum ich moja powieść, wiele narodów ludzkich
w Litwie kładąc, ale oni jeśli wspomnią Litwę być okrom Polski żywi-
cielką tak wielkości ludzi, łatwie wyrozumieją, iż Litwa nie jednego przed
tym narodu, według odmienności czasów zachowawycielką była.

Decius.

Wszystka tedy Litewska ziemia osiadła, matką tych ludzi zda się być zdawna, których też Ptolomeus zowie Galindae, Bodini, Genini, Sudini, Niemcy ich zwali Sudovios, Kariones podobno Kurlandowie, Amaxobiti, Stabani, Sargati, Sturni, Wibiones, Nascij et Assubi, podobno Kassubi etc. Ty narody wszystkie zdawna w tym położeniu są od Ptolomeusa wypisane.

Tenże Ptolomeus lib. 3 cap. 8, jako przerweczonny *Ludovicus Decius Vetustates Polonorum prosequendo* powiada fol. 3, drugie wielkie narody w Sarmaciej europejskiej kładzie, pirwsze Wenedi nad wszystkimi morza wenedyckiego, albo niemieckiego, duńskiego, swedzkiego i liflandzkiego brzegami, z których Wenedów dziś są Pomorocy, Kassubianie, Prusowie, Kurlandowie, Żmódź, Liflanci i Philandowie, acz różnych języków. Za się wyższej Wołoskiej ziemi, którą Dacją, według starego przezwiska rzymskiego zowie, ty narody kładzie: Pewcyny, Bastarny przez wszystko morze Meotskie, które zowiemy *Paludem Meotis*, i w które Don wielki albo Tanais z Moskwy płynący u Azowu wpada: Jazygi, albo Jaczwingi i Jatweże, Roxolany, Russaki, Hamaxobity i Alany, dziś z tych są: Podolanie, Cyrcasowie, Kaniowcy, Wołhynianie od Wołgi rzeki nazwani, od której z Moskwy tu swój naród, gdzie dziś mieszkają, wwiedli, Lucerionsowie albo Luczanie, Kijowianie i Litwa z Gotów a z Wenedów (to jest Pomorczyków nie z Wenetów) i z Alanów starych.

Z tych też Gotialanowie wyszli, gdyż Gotowie, których przedtym Sarmatowie Połowcami zwali, w tamtych miejscach zdawna mieszkali, ściągając się do Rusi między Tanaim rzeką i morzem Meotskim, gdzie dziś Tatarowie Krymscy, Kirkielscy i Prekopsy osiedli.

A czasem też Gotowie od Łacinników Getami byli nazwani, jako Ovidius Naso, będąc wywołany z Rzymu, w Taurice, gdzie dziś Prekop, za tych Getów, których tak wspomina w wierszach swych: *de Ponto, Elegia 19, ad Severum*:

*Nulla Gaetis toto gens est truculentior orbe,
Tinctaque mortifera tella sagitta madet.*

Niemasz srozszezo w świecie narodu nad Gety,
Strzały w truciźnie moczą, łuk mając napięty, etc.

Nam didicet Getice Sarmaticeque loqui.

Przy tych Gottach albo Getach, Gepidach i Połowczach, przodkach Litewskich, mieszkali drudzy Alanowie i Piecinigowie, a ci Rusakom i Polakom częstymi najzdamy dogrzewali, jakoż i dziś tam tego narodu ostanki Podolanie i Nizowcy są ludzie okrutni w wojnie się kochający i tatarskim najzdamy odpierający.

A jako ludne ty krainy północne, gdzie dziś Swecia, Gotlandia, Dania, Nortwegia, Litwa, Lotwa i Prusowie były, piszą o tym rozmaici historikowie i cosmographi: *Olaus Magnus Gottus, Jordanus vel Jornandes Gottus, Paulus Diaconus, Albertus Cranius, Methodius Martir & id genus alii*, kładąc z tych stron rozmaite narody wynidź, krom onych od Pto-

Rozmarte narody w Litwie.
Sydovitas
Zmódź.

Narody rozmaite w północnych stronach z Wenedów i z Wandaliów, nie z Wenetów Włoskich.

Bastarnes drudzy kładą nad Dnieprem Russaki.

Wołhyncy Podolanie etc.

Połowcowie.

Ostanki Gotów albo Getów, Podolanie i Nizowcy.

Północne krainy ludne.
Samagetas
Zemojdz, Hunni, albo Uchil, s których Wegrowie, Cymbry albo Cyme-

ry, a *Cimero Bosphoro*.

Longobardi we Włoszech osiedli.

Bulgari albo Wolgari, z których też są Wołyńcy od Włgi rzeki Sławacy.

Rzeskie xiążęta od Rugiej.

Waragi z których ono mieli xiążęta Rusacy, trzech bratów: Rurika, Truvora, Sinaussa.

Litewski naród był już znaczny za Włodimira Monomacha roku 999.

Girtonów ostatki w Prusiech.

To jest domniemanie Deciussowo

Granice Litewskie dawne.

Granice Zemojdzkie. Ze wschodu i od południa z Litwą. Od zachodu s Polaki.

Xięstwo Litewskie czwartą częścią jest Sarmaciej europejskiej.

lomeusa wyliczonych, to jest Gotti, Ostrogoti, Westrogoti, Gepidi, Samageti, Massageti, Hunny z tatarskich północnych krain, a ze wschodu słońca z Moskiewskiego dzierzawy, co Węgierską ziemię przed tym Pannonią zwaną osiedli, Cymbry albo Cymery, Parti, Swedy, Longobardy, którzy we Włoszech między Wenecią, Weroną, Padwą, Medjolanem, etc., osiedli. Turcilingi, Awares, Heruli, Swewi, Bulgari, Tachiphali, Dani, Dacii, gdzie dziś Wołoska ziemia, do której też potym Włoszy wywołańcy przyszli, a Slawi albo Sławacy, Rugi z Pomorskich krain, co jeszcze i dziś dawności Rugiej miasta wielkiego świadczą, i Margrabowie Brandeburscy tytułu xięstwa Rugie dziś używają, a snadź od Rugiej Rzeszą xiążąt niemieckich zowią, potym zaś: Litalai, Sembi, Livoni, Scyri, Pikti, Karpi, Kibi, Szasi, Waragi, albo Waragowie, i Kozerowie, i Piecinigowie, którzy też z dawna przy Rusi, jako dziś Litwa i Lotwa, mieszkali, i często z onym wielmożnym carzem ruskim Monomachem Włodimirzem, który miał stolec w Kijowie, walczyli, i ziemie Ruske pustoszyli, a czasem Rusakom przeciw Polakom pomagali, jak o tym Miechovius świadczy lib. 2 cap. 30 fol. 34 etc. roku pańskiego 999, którego też czasu Bolesława Chrobrego, pierwszego króla Polskiego, Otto cesarz w Gnieźnie koronował, a Litwa też już w tych stronach gdzie i dziś siedzi, znaczna była w ony czasy, a nad Wisłą mniej narodów kładzie Ptolomeus.

Wenedom zaś albo Henetom przyległe wspomina Girtony od Getow i Gotów, dziś ich ostatki znać w sambijskim powiecie, albo parochiej w Prusiech, gdzie był kościół sambijskiego biskupa stołeczny. Po tych Ptolomeus Phinny kładzie: Sulany, Frugundiny, s których dziś są Prusom przyległe narody, Kulmianie, albo Chelmianie, Kujawianie, Połuczanie i Mazurowie; potym Ombrony, Awaryny, Awartophracti, Brugieny, i insze narody rozmaitych przezwiisk, których dziś ani słyhać w tych naszych miejscach, Ptolomeus wypisał.

Granice Litewskie tak opisuje przerzeczony Decius: Litwa tymi dziś granicami jest otoczona, zaraz od Ombronów (którzy ono z Cymbami we Włoszech broili) to jest od województwa Lubelskiego na północy ku Mazowszu aż do Wenediskich i Phineńskich pól, to jest Pruskich, ściąga się rubież Litewski. Tamże się troche zabawiwszy wywodem Pruskim powiada, iż naszego wieku Litwa Prusom od pułnocy aż do Żmodzi jest przyległa, a Żmodzka ziemia pograniczna Oceanowi pułnocnemu idzie aż do Liffant, a potym się ściąga aż do wielkiego xiędza Moskiewskiego państwa, które Litwie ze wschodu słońca przyległo, od południa graniczy z Roxolany, wracając się do Polaków, których ma przyległych z zachodu słońca, aż powtóre do Ombronów, to jest Lubelskiej ziemi. Okazuje się wielkie xięstwo Litewskie być czwartą częścią Sarmaciej europejskiej, w którym ograniczeniu nie bez dowodu (Decius mówi) jabych wierzył wyższej mianowane narody być obywatelmi.

Ale tego nie wiem, dla czego Eneas Sylvius Massagety za Pruską ziemią w swoim pisaniu położył, imię tym granicom niezwyčajne, gdyż ich i Ptolomeus na tym miejscu nieprzypisuje. Abowiem Masagetæ, których

też niektórzy za Amazony poczytają, jawna jest rzecz, iż w Scitiej aziatycznej tatarskich hordach dalekich mieszkają, ale ja zaś przeciw Deciusowi inaczej rozumiem, iż to chciał Sylvius dobrze napisać, ale się omylił jako postronny człowiek tych krain nieświadomy, bo chcąc położyć *Samagetas* to jest Zemodzinów Prusom przyległych, albo *Masavitas*, Mazurów, napisał *Masagetas*, albo też i drukarz, jak to pospolicie bywa, albo jego pisarz sfankował.

Moje zdanie.

Samagetas
i *Massac-*
iae pro Ma-
ssagetis.

Tak tedy wielkie księstwo Litewskie, według Deciusa i Sigismunda Herbersteina i mojego doświadczenia, od wschodu z Moskwą, z zachodu z Polską, z Podlaszym, z Mazowszym i s Prussy trochę się ku północy nachyliwszy, graniczy; od północy Żmodzi i Liflantom pograniczne, od południa Wołyn i Podole i Ruskie ziemie ma przyległe, a za panowania Witolda wielkiego, od morza albo jeziora Kurlanskiego do Liflantów i Prusów Litewskie państwo dosięgało, a na wschód z Moskwą po Uhrę rzekę, i aż za wielki Nowograd i Psków na północy, potym za Putwił albo Puczywił, który leży za Kijowem między wschodem i południem 60 mil wielkich, w polach graniczyło, a s północy od morza Bałtyckiego, albo niemieckiego na wschód i na południe ściągało się aż do morza tatarskiego, które zowią Pontus Euxinus, za Oczaków po samy Azow, gdzie Tanaïs in *Paludes Meotis* wpada.

Granice Litewskie za Witolda.

Czarne morze. Azow zamek Turcki na uściu Tanaïs albo Donu rzeki z Moskwę płynącej którąby mógł na morze między ziemie i Ocean z Moskwę zgłować do Jerusalema, imo Constantynopole, i gdziekolwiek chciał do Siriej, Afriki, Hispaniej, do Niemiec, etc.

Potym Decius o pirwszym przewisku i nowym imieniu Litwy z domnimaniam rzecz tymi słowy prowadzi: Niektórzy s pewnych dowodów wierzą, iż Litwa a Lituo, to jest od rogu trąby myśliwców jest nazwana, ale to ich domnimanie, jako baśni nikczemne w naśmiewisko nie w dowód mianowania Litwy idzie. Są też drudzy którzy powiadają, iż Włoszy do tej ziemi przyszedwszy, ojczyzny swej imieniem Italią tę krainę, a onych ludzi których tu zastali Italiany przewzali, aż potym potomkowie ich jako i Miechowius pisze, *L* literę przydawszy Litalią, a sami Litalany się przewzali, a za postępkim czasów, zepsowanym imieniem Litwany od sąsiadów przewzani.

Artykuły włoskie zwyczajne

Ja zaś powiadam (bo Decius znać ani Miechowius po włosku nierozumieli, a jam się włoskiego języka przez krótki czas przyuczyl), a iż Włoszy pospolicie tych artykułów w mowie swej używają, *la citta* miasto, *li paiesi* krainy, *il kawallo* koń, *la mulie* niewiasta, *il bosco* las, etc. Także jeśli chcieli nazwać Litwę ojczyzny swej imieniem, zaraz ją mianowali według zwyczaju języka swego *la Italia* Włoska ziemia, aż potym Litalia i Litwania, bo i Prusów pierwej zwano Bructreri, potym Bruteni, zaś Pruteni, Borusy, więc Porussy, aż do Prusów przyszło. Także też Niemieckie, Polskie krainy, Włoską też ziemię, *Aenotriam*, *Latium*, *Ausoniam*, *Italiam* &c. Greci *Argolicos*, *Danaos*, *Dorios*, *Pelagos*, *Archivos*, *Argyvos*, *Myrmidones*; Trojany zaś *Dardanidas*, *Priamidas*, *Phrigios*, *Aeneadas*, *Troas*, *Iliadas*, *Teukros*, &c. według krain, miast, narodów, xiążąt, przygody, pożytków, urodzajów etc. różnymi przewiskami nazywano.

Włoszy sami jeśli tu przyszli la Italia Litwę nazwali. Rozmaite przewziska jednego narodu.

Potym Decius dalej pisze: na ostatek, powiada według domnimaniam innych historków, to się okazuje, iż Litwa, przedtym z Boruskich granic

Litwa z Litalanem wozdem.

To się też wyższej okazało ez Erasmu Stella.

Gotialaniez Goltis y Alanis orundit.

albo z Pruskich z Litalanem xiążciem wyszli, a ty osady prózne, które byli z dawna opuścili, napełnili. Bo przedtym dawno kiedyś, stamtąd ich przodkowie opuściwszy ty miejsca, gdzie dziś Litwa, przenieśli się byli do Prus. A gdy Litalanus xiążę z swoimi ludźmi do pirwszych ojczystych się krain wrócił i od siebie Litalanią, potym Litwanią ten kraj nazwał, znać, iż tę ziemię zdawna byli opanowali Alanowie, Gotów mężnych plemię, których też Gotialany zwano.

ZDANIE BIELSKIEGO O LITWIE.

Bielski wyznawa Litwę byó z Gotów, nie z Prus do Węgier przyszli, ale z pol, które leżą za Kijowem.

Żmódz i Liflanci i Litwa z Gepidów, Polowcy, Jaczwingowie. Niemiecka mowa skąd u Litwy. Łacińska mowa w Litewczyźnie.

Jam był sam w Kurlandiej roku 1580, a jednem prawie język Kurlandów i Kursów, jako i Żmódzki szlizał.

Litewski naród zdawna poszedł z zamorskich krain morza północnego, których też historikowie zową Gepide, po gotsku: leniwi, abowiem będąc z Gotty walecznymi jednego rodzaju, nierychło za nimi do Prus z swymi okręty przyciągnęli, bo już Gotty ich przodkowie wyszli byli z Prus do Węgier, a oni tułając się nad morzem, za swoimi ciągnąc nie śmieli, nie mając słusznej sprawy; a tak niktórzy z nich w Prusiech zostali, z którymi Krzyżacy długo czynili, niktórzy w pustyniach nad morzem osiedli, gdzie dziś jest Żmódz i Liflanci, niktórzy ku południowi poszli, jako Polowcy, niktórzy ku zachodowi, jako Jaczwingowie, a będąc nad morzem gdzie pierwaj byli Cimbrowie, wiele mowy niemieckiej w swój język namieszali, Niemcy zowią króla, albo xiążę Koenig, a oni Konigos mało odmieniwszy. Po grecku Bóg Theos, a oni zową Dewos, bo też przy Greciej byli nad morzem Pontskim. Jest i łacińskich słów dosyć między ich mową, bo też zdawna byli na morzu blisko Britanniej, które dziś zowiemy Angliki, a gdy w tych krajach osiedli, gdzie dziś są, pomieszali naród i mowę z Rusią, tak iż już drudzy mało sobie rozumieją. Bo odmiennie mówią Żmodzińowie, takież Kursowie albo Kurlandowie inaczej niż Litwa, albo Jatwieżowie i Liflanci. Niemcy zaś do Prus i do Liflant, na ich miejsca przyszli równo z Krzyżaki z Niemieckich krain.

Litaon xiążę litewskie, tu się już trzej zgodzili o Litonie albo Litalonie xiążęciu litewskim, Erasmus Stella, Jodocus Decius, Bielski i Wapowski czwarti.

Ptolomeus dawny chronograph, na tych miejscach, gdzie dziś Litwa, narody inaksze mieni, pirwsze: Galindy, Sudeny i Bodiny, a ci precz wyszli do Włoskich krain z Cymbrami, z Goty i z Alany, a na ich miejsca Litwa przyszła z xiążciem swym Litaon albo Litwon, od którego tę ziemię i naród Litwą zową; a gdy się rozerwali, jedni do Prus, drudzy w pola, których zwano Polowcami, już ich było snadnie Rusakom przełomić, którzy Litwanów, po długich z nimi trudnościami, zniewolili i przymusili tribut dawać, łyka, winniki do łązniej, żołądz i ine rzeczy, aby jedno zwierzchność czuli nad sobą, bo tam w pustych miejscach będąc, nie mieli co inego dawać, na ostatek się im aż wystugowali, stądże jeszcze i dziś u nich ten obyczaj, iż się w niewolą dają, wszakże potym, gdy się zmocnili a obaczyli, z niewoli się Rusakom wyłomili, kozactwem żywności szukali, czyniąc wjazdy do Rusi, do Polski, do Moskwy i na morze, mając s Prussy, pierwszymi swoimi pobratynami, porozumienie, etc.

SWIADECTWA Z LATOPISZCZOW O PRZYSCIU WŁOCHOW

W te strony, które Litwa i Żmódź ma za pewną Kronikę.

Rozdział siódmy.

A Latopiszczycze Litewscy, niektórzy tak sprosta prowadzą rzecz o przyściu Palemonowym z Włoch do Żmodzi i do Litwy: Stało się jest wcielenie Syna Bożego przez Ducha Św. z błogosławionej dziewicy Marijej od początku stworzenia świata roku 5526, onego czasu państwo rzymskie było pod cesarzem rzymskim Augustem, który nietylko w Rzymie ale i wszystkiemu światu panował, co napisano jest, iż za czasu cesarza Augusta, Syn Boży wcielił się, a za czasu Cyrusa (*) wtorego cesarza po Augustie wolną mękę przyjął dla zbawienia i odkupienia narodu ludzkiego, za którego Cyriusa wszystkie rzeczy prorocтва wypełniwszy, po wstaniu od umarłych wstąpił na niebo i siadł na prawicy Boga Ojca, skąd ma przyść sądzić żywe i umarłe, i oddać każdemu według zasług jego. A po śmierci Cyrusowej był Gajus (**) cesarzem, a po Gajusie Klaudius, a po Klaudiusie, syn jego Nero, który był tak okrutny a niustawiczny, iż własną matkę swą i preceptora swego najwyższego Senekę, bez przyczyny o śmierć przyprawił i wielokroć miasto Rzymskie kazał zapalić, a nie dla czego innego, tylko dla tego, aby się dziwował i cieszył, a książętom i panom rzymskim i wszystkim rzeczypośpolitej wielkie krzywdy i uciski czynił, przeto każdy poddany jego dla wielkiej okrutności jego, nie był bezpieczny, nie tylko imienia albo majetności ale i zdrowia swego, a tak wiele, którzy opuściwszy majetności swoje uciekali do rozmaitych krain, szukając pokoju. W ten czas jedno książę rzymskie rzeczony Palemon, który był Neronowi krewny, zebrał się z żoną z dziećmi swymi i poddanymi swymi i ze wszystkimi skarby, s którym o pięć set szlachty rzymskiej było, także z żonami i ze wszystkim, wzięwszy z sobą jednego astronoma, poszli w okrętach morzem międzyziemskim stroną zachodną, chcąc sobie naleść miejsce słuszne, kędyby mieli posiadliwszy się w pokoju mieszkać, a między tą szlachtą były cztery domy: pierwszy z herbu Kitaurusa Dorsprungus; drugi z herbu Columnów Prosper Cesarinus i Ursinus Julianus, i Hector z herbu Rozej, a tak oni nie mały czas po morzu chodząc, przyszli w międzyziemskie morze (ma być w niemiecki Ocean między Anglią i Flandrią) i doszli do rzeki Szuma (ale ma być Zundu, nie rzeki ale cianności morskich w Daniej) a tą rzeką Sumą w morze Ocean (ma być w morze Bałtyckie albo Wenedickie), a morzem Oceanem weszli do uścia Habu albo Hawu, Kurlandskiego morza, gdzie Niemen rzeka w to morze wpadwszy niedaleko od Kłojpedy, albo Memla zamku bardzo obronnego

To własna rzecz Latopiszczów Litewskich po rusku pisanych.

(*) Ma być Tiberiusa Claudiusa, który był trzecim cesarzem rzymskim, za którego panowania roku 18. Chrystus Pan mękę podjął roku wieku swego 33.

(**) Ma być Calligula, Claudius 5. Britannicus Nero okrutny roku po Chrystusie 57 panował począł a był nie własny syn ale pasierb Claudiusa piętego z Agrypiny urodzony. Palemon też grammatyk sławny był w Rzymie za Tiberiusa i Claudiusa, cesarzów, inшы od tego naszego. O czym czytają Volaterranum lib. 18. Geograf. i Corneliū Agrippam de vanitate scientiarum c. 3. Poprawienie moje inter parentes.

Własne słowa Latopiszczów.

Pruskiego (jakom sam roku 1580 widział, do morza Bałtyckiego, albo Wenedickiego wpada), a potem weszli rzeką Niemnem w morze, rzeczonne małe, albo przasne i Kurlandskie albo Niemnowe, a to dla tego, iż Niemen w to morze Kurlandskie wpada dwudziestą miejscy (ma być dwunastą), a każde nazywają swoim przewiskiem, między którymi nazywają jedno uście Gilią, oni poszli wzgórzem przeciwko wodzie, aż doszli do całego Niemna, kędy już sama tylko rzeka Niemen jednym miejscem idzie, i przyszli do rzeki Dubisy, a idąc Dubisą, nad nią naszli góry bardzo wysokie, równiny wielkie, dąbrowy piękne, rozmaitymi okwitosciami napełnione i zwierzęty rozmaitego rodzaju: turów, zubrów, łosi, jeleni, sarn, rysi, kunie, lisów, bielek, hornostajów, etc. Tak też i w rybach wielka okwitość i dziwnych ryb morskich, dla tej przyczyny, iż niedaleko morze, a nad tymi rzekami Niemnem, Dubisą i Jurią tam się posiadlili i poczęli się rozmnażać, a ono miejsce między tymi rzekami bardzo się im podobało i nazwali tę ziemię Żmodź od mnożenia.

WTORE SWIADECTWO Z DRUGIEGO LATOPISZCZA.

Drugi zaś Latopiszec, któremu dostał w Berestowicy Więtszej, u Ich Miłości xiążąt Zaslawskich, tak też Kronikę Litewską i Żmodzką poczyna prostymi słowy, których ja tu text własny (acz się go poprawić godziło) właśnie kładę:

W Moskwie są dwie rzecce Ihur.

Roku Bożego 401, powstał jest Atila, który zwan jest Bicz Boży, który wyszedł od rzeki Juhri, a Jura i teraz jest w ziemi Iwaka Cara, ojca jego zwali Mandazig, wyszedł z trzema bratami swoimi: Aczar, Rohas i Bledą, wyszedł morzem Oceanem i przyszedł w morze ziemskie, które jest między Francją i Hispanią, a gdy wszedł w to morze, w ten czas niesiono z Britanij królownę imieniem Orsulę, za syna króla angielskiego, przy której królownie było jedenaście tysięcy panien. Atila samą królownę i tych wszystkich jedenaście tysięcy panien przy niej zabił, a ony dla imienia Chrystusowego stały się męczennicami. To pierwsze uczynił okrucieństwo nad narodem chrześcijańskim. Potem obszedł ziemię Francuską i Włoską i poszedł morzem do ziemi Charwackiej, tam wyszedł z morza i wziął przez moc ziemię Karwacką. Podbił też ziemię Węgierską i zbudował zamek Budzyn i nazwał się królem węgierskim, a bracia jego Athar i Rohas pomarli. A gdy budował Budzyn i obwodził mur około miasta, w ten czas trzeciego brata swego Bledona zabił, a sam królował na wszystkiej ziemi Węgierskiej i podbił pod moc swoją wiele państw i opanował ich, i jeszcze z początku jako prześladował chrześcijaństwo, tak osiadwszy na tym państwie, w żadnej rzeczy umysłu swego nie odmienił, ale się jeszcze tym większym prześladowcą stał nad Chrześcijanami. I zebrawszy pięć set ludzi swojego, pociągnął na ziemię Włoską, i przyszedł pod miasto, które zowią Aquileja, które miasto w ten czas było pod cesarzem Marcjanem,

W ten czas Atila nie morzem ale ziemią krajin Niemieckie wojował, i Colonię dobywał, która nad Renem leży.

Carion lib. 3. Mon. 4 tego Marciana [47. cesarzem kładzie, za któ-

i obegnął Aquileją, a to miasto było bardzo mocne, i rycerstwem rzymskim dobrze opatrzone, przeto gdy go nie mógł rychło dostać, nie chciał dłużej czasu trawić, pociągnął dalej w ziemię Włoską ku Rzymowi, a xiążęta i senatorowie, którzy byli w tym mieście, bacząc tak wielką moc ludu jego okrutnego, byli ogarnieni strachem wielkim i rozbiegli się z miasta, a niektórzy pobiegli do ribolowow swych i poczęli się budować na ostrowie, które miasto nazwało się potym Wenecią.

Jedno też xiążę imieniem Palemon, które tamże w Rzymie na ten czas mieszkało, zebrawszy się z wszystkim domem i krewnymi swoimi, tak iż wszystkich było pięć set samej slachty rzymskiej, a między nimi cztery przedniejsze rodzaje albo familiae: pirwszy Dorsprungus z herbu Kitauru, a z herbu Kolumnów Prosper Cesarinus, a z herbu Ursinów Julianus, a z herbu Rożej Hector i poszli morzem międzyziemnym mając s sobą jednego astronoma, który się znał po gwiazdach, a tak żeglowali morzem w okręciach na pułnocy, i obszedwszy Francją i Anglią, weszli w królestwo Duńskie, a tam stąd przyplłynęli w ciasności morskie, które Zund nazywają, potym morzem Oceanem nachyliwszy żagle z pułnocy ku słońca wschodu, i na południe, przybili się do uścia gdzie rzeka Niemen w morze wpada, potym rzeką Niemnem poszli wzgórze aż w morze, które zowią Małe, albo morze Niemnowe, iż do niego wpada Niemen dwanaście uściami, a każdy zowie się osobnym imieniem, s których jedno zowią Gilia.

Ktorem gdy posli w wiersch dosli całego Niemna, gdzie już ten sam wszystek w jednym miejscu ciecze, a tak Niemnem dosli do rzeki Dubissy, nad którą nalezli góry wysokie, a na nich równiny wielkie i dąbrowy roskoszne, i wielką rozmaitość zwierzow rozmaitego rodzaju, w rzekach też wielką rozmaitość ryb, tak tych, które się tam hojno rodzą, jako tych których wielkość z morza Niemnem wzgórze przychodzą; gdzie ulubiwszy sobie mieszkanie, założyli ossadę pirwszą nad Dubissą rzeką. Drudzy zaś s tychże Włochów nad Niemnem i nad Jurją ossady wybrali, jak o tym niżej napiszemy.

A tak tu ty dwa Latopiszczca, których Litwa i Żmodź za Kroniki pewne mają, nie zgadzają się s sobą w przyczynie przyścia Włochów w ty pułnocne strony. Pierwszy pisze, iż dla tyraństwa Neronowego; drugi zaś iż dla srogiego a okrutnego wojska Atila króla węgierskiego, który prawie wszystkie zachodnie krainy i insze mocne państwa szablą a ogniem w ten czas burzył, jak o tym szerzej Kroniki stare Węgierskie i Callimachus Florentinus, także Bonfinus i inszy świadczą i z naszych to wierszów niżej krotko wyrozumiesz; wszakże ty Latopiszczce, którychem ja trzynaście, dostawszy ich z różnych miejsc, zgadzał, concordował i w jedno miejsce dla wybadania prawdy znosił, w tym się wszystkie zgadzają jednostajnie, iż Palemon z senatu rzymskiego xiążę o pięć set slachty rzymskiej i s przezręczonymi cztermi familiami w ty krainy pułnocne Żmodzkie i Litewskie przyżeglował.

Przeto ty przyczyny, które niedaleko siebie chodzą, opuściwszy, ja drugie wierszem tobie Czytelniku miły podaje, a napirwszą z Hispańskich

rego to Atila burzył, i Gotowie i Wandalowie.

O Wenecię założeniu, Latopiszczow Litewskich zdanie. Które się zgadza z Wolaterranem libro 4 etc. i z Caionem li. 3.

Bo w Hispa-
niej gościem
bywa deszcz
wielkim.

kronik, które piszą, iż taka wielka suchość czasu jednego w zachodnich stronach beze dżdżu kilka lat panowała, że tamtych narodów jako Włochów, Hispanów, Portugalczyków i Anglików, bardzo się wiele przenieść musiało do tych stron północnych zimnych, ale już czytaj rytmy nasze :

PIERWSZA PRZYCZYNA

Przyścia Włochów w ty krainy dla suchości i głodu.

Hispańskie dzieje pierwszą przyczynę dawają,
Które suchość w zachodnich stronach wyświadcza,
We Włoszech, w Siciliej, w królestwie Hispańskim,
Deszcz nie był przez kilka lat, snać za gniewem Pańskim.
Pałający Syrius role szczepał w skiby,
Iż w rzekach wód nie miały łuskonośne ryby,
Lata śmierć przynoszące ludzi i zwierz mdliły,
A od bladego głodu, ustawały siły.
Zwiędłe lasy, i pola tak nieplodne stały,
Chleba kłosa zgorzałe ludziom niedawały,
Dari Cereri wyschły, w winnicach Bachussa
Nieznac było, ni w sadach strożem Priapussa.
Wszystki rzeczy pokarmom słuszne z winnicami,
Wypalone ognistym słońcem z macicami,
Stąd wielkość ludzi w zimne północne triony
Udała się, ojczyste opuszczając strony.
A jak Goty, Gepide, Połowcy z Cymbrami,
Wynnani byli s tych stron przed tym pówodziami,
Na zachód, tak zachodni zaś w północne kraje,
Przed suchością tu przyszli, wzajem się oddaje.
Palemon xiążę rzymskie, Publius przezwiskiem,
W zachodnych stronach strapion suchości uciskiem,
Chcąc naród swój zachować od straszneho głodu,
Mógł też w ten północny kraj przyść morzem z zachodu.

Syrius gwia-
rda w której
panowaniu
nacorgłsza
bywają cza-
ssy, w sród
lata.

Kiedy ono
byli naszy
wyszli z tych
stron do
Włoch, dla
wylania
Oceanu, i
zimnich
niepogod,
tak też Wło-
szy tu przyśd
mogli dla
suchości.

WPROBA PRZYCZYNA

Przyścia Włochów w ty kraje dla tyraństwa Neronowego,
Roku od Christusa 57, według zdania Latopiszczow.

Tak Palemon, albo snać Liho xiążę sławne,
Osiadł Pruskie i Żmodzkie porty naprzód dawne;
Potym w Litwie, w Iflanciech złączył się z Gotami,
Opuściwszy z rzymskimi Włochy roskoszami.
Snać uchodząc tyraństwa Nerona srogiego,
Albo dla burzenia Włoch Atile onego,

Powtorze-
nie przy-
czyn.

Albo dla niezgod wewnętrznych w ty pułnocne strony,
 Albo głodną suchością, był tu zanieiony.
 Jeżeli dla Nerona może być rzecz snadna,
 Którego srogość była nad inszych szkaradna,
 Bo matkę własną rospół, chcąc widzieć gdzie leżał,
 Senekę mistrza swego, też w wannie zarzezał.
 Rzecz pospolita Rzymska przed nim w strachu drżała,
 Bo złość zawždy w tyrańskim sercu sprosna wrzała,
 Skarb własny sprosnym zbytkiem straciwszy, wnet za tym
 Na łup się wdał, mordując, gdzie czuł o bogatym.
 Sieci z jedwabiu, drugie z ciągnionego złota,
 Kazał czynić, a zaraz leda gdzie do błota
 Przyszedwszy, ryby łowił, choć ich tam nie było,
 Byle się wolej dosić tyrańskiej pełniło.
 Rzym kazawszy zapalić, patrząc się dziwował,
 Przyjaciół, krewnych wszystkich, wybił, wymordował,
 Piotra też s Pawłem stracił, wiernych przesładując,
 Rzymskie pałace łamał, dom wielki budując,
 I nieznośne tyraństwa sprosne insze płodził,
 Dla których słachecki dom nie jeden uchodził,
 Palemon, krewny jego, toż musiał uczynić,
 Z ojczyzny milej g woli tiranowi wynidź.

Seneca dał
 sobie żyły
 w wannie
 zaciąć i tak
 umarł lek-
 ko, ucho-
 dząc srogięj
 śmierci od
 Nerona ucz-
 nia.

Rzym łamał a pałac sobio
 budował, skąd było urosło
 przysłowie, Roma Domus Act,
 celos migrate Quirites.

PRZEBIEGA PRZYPADYNA.

A jeśli dla Atila, i to też być może,
 Który z Hunny Europę wszystkę zburzył srodze,
 Z Tatar, z Huhri krainy, która w Moskwie leży,
 Przyszedszy osiadł Węgry, szczęście za nim bieży:
 Cesarza Marciana po trzy kroć poraził,
 I Maternusa także, burząc wszystko kaził,
 Tracią, Achają i Macedonią;
 Zburzył Serbów, Sławaków, Bosnę, Bulgarią,
 Zaś z Ekiusem Rzymskim i s Teodorykiem
 Wysegońskim, boj stoczył krwawobitnym szykiem,
 Gdzie sto ośmdziesiąt tysięcy mężów poginęło
 Z obu stron, aż jezioro krwią w polach płynęło.
 Potym francuskie miasta wszereż i wzdłuż zwojował,
 I ziemie nad Bałtyckim morzem poholdował,
 Kaletany, Nortmany, Olandry s Cymbrami,
 Frizy, Moryny, Sasy, Pomorze s Prusami.
 Giulę hetmana swego pod Kolno wyprawil,
 Który obozy swoje na czworę rozstawił,
 I tak dobywał miasta, dniem nocą sturmując,
 Wsi, wołoscy w okolo szeroko plundrując.

Atila król węgierski z Uga-
 rięj krainy za Moskwą leżącęj,
 w ty strony Panońskie i Ra-
 kuskie z wielkoscia Scytow
 albo Tatarów Caucasijskich
 przyszedszy, wielkie morder-
 stwa w zachodnich państwach
 rzymskich czynil.

Sławańskie państwa przez
 Atila zburzone.

Atila Teodoryka wysego-
 Ńskiego króla, i Eciussa rzy-
 mskiego hetmana poraził.

Liczba z obu stron pobitych
 180000.

Francia i wszystkie ziemie
 Niemieckie, Niderlandskie nad
 morzem leżące aż do Prus i
 do Litwy wszereż i wzdłuż, czę-
 ścią mocą, częścią strachem
 Atila zholdował.

Giula hetman Atilin Kolno
 Agrypine miasto wielkie, sła-
 wne i dawne od Rzymian fun-
 dowane nad Reucem rzeką mo-
 cno oblegl.

(W ten czas Etereus, syn króla angielskiego, począł się starać w małżeństwo o Ursulę, brytańskiego króla dziewczkę, jedynaczkę, posławszy z wielką chęcią posły do ojca jej, którego, gdy nie wiedział co by za odpowiedź dać miał, Ursula smętnego i troskliwego napominała, aby dawszy frasunkom pokój, zaręczył ją za Etereusa, powiedając, że ma to objawienie od Boga, aby się niezbraniała małżeństwa tego, w ten sposób żeby jej dano jeszcze wolne trzy lata, przez któreby odprawiła drogę swoją na którą się była obiecała, to jest aby szła do Rzymu, mając przy sobie dziesięć tysięcy panien. A przetoż tego się domagała, aby i ociec i Etereus panie jej starali się wspólnie, jakoby jej należało 10 panien osobnej czystości i stateczności, a każda z nich aby miała przy sobie tysiąc panienek, i ona sama aby też także przy sobie tysiąc miała, jedno żeby wszyscy byli osobliwej cnoty i czystości. Posłowie wzięwszy od ojca Ursulinego tę odpowiedź z radością odjechali.

Tak tedy Etereus i brytański król, ociec Ursule, zebrawszy wedle umowy tak wiele panien, dali je Ursuli w towarzystwo, która przyjąwszy to słachetne towarzystwo, a sprawiwszy 11 wielkich okrętów, i drugie rzeczy na tak daleką drogę potrzebne, puściła się morzem z Britanniej aż do tego miejsca gdzie Ren w morze wpada, gdzie teraz jest część Holandiej, skąd zasię przeciw wodzie rzeką przyjechała do Kolna Agripiny, z wielką radością mieszczanów, a s Kolna do Bazylej, tam zostawiwszy okręty i inne sprzęty, szła pieszo do Rzymu, która potym obchodziwszy miejsca wszystkie w Rzymie, jako była obiecała, wróciła się do Bazylej, a papież Cyriak prowadził ją z wielką poczcuiwością aż do miejsca.

Wsiadwszy tedy u Bazylej w okręty, Renem rzeką na dół jachała do Kolna, tamże wysiadła na brzeg, nie się nieprzyjaciela niespodziewając, ale mimając aby tak wszystko bezpiecznie było jako pirwej, a gdy się do miasta przybliżać począła, wnet ją Węgrowie ze wszech stron obkoczyli, a z onymi wszystkimi pannami okrutnie pozabijali. A tak ona słachetna panna z Etereuszem panicem swoim, który dowiedziawszy się, że Ursula na zad jedzie, z matką i z siostrą Florentiną i z niktorymi inszymi biskupami aż do Kolna przeciwko niej był wyjechał, i z onym Cyriakiem papieżem, i ze wszystkimi pannami z tego świata zesła, a czystość swą Chrystusowi prawdziwemu dziewictwa oblubieńcowi ofiarowała. Tych panien ciała leżą w Kolnie, a potym kości ich w wielki sklep są złożone. Tą historyjką dla tegom rzecz przerwał, iż też w Litewskich starych latopiszczach około burzenia Atile i pobicia tych jedenaście tysięcy dziewic, a przyczynie przyścia Włochów s Palemonem do Litwy, jakoby przez sen ledajako wspominają. Przetom to *inter parentesim* położył.)

Do Węgier się zwróciwszy Budę zamordował
Brata, iż Sikambrią od siebie mianował
Buda, który jednak dziś też Budzaniem zową,
Któremu (ach Węgrowie). Turek teras głową.

Przyczyna
zboru jedenaście
tysiącu
dziewic.

Wędrowka
S. Ursule
z jedenaście
tysiącu
dziewic
do Rzymu.

Rycerstwo
Atilino, które
było obległo
Kolno
S. Ursule z
jedenaście
tysiącu
dziewic za-
biło.

Wolateranus
zaś pisze
lib. 3.
Geogr. 11000
virginum
in Galliam
ad militum
matrimonium
missa
per Dinotum
Ducem
in Britan-

nia Cornubiae caesa esse ab exercitu Gratiani, więc nie wiem jeśli o tych albo o innych 11000 dziewic rozumie.

Atila poburzywszy państwa zachodnie i północne zwrócił się do Węgier brata Budę zabił.

Potym się do Włoch mocą ogromną wyprawił,
 Stirią, Karintią, Istri, szablą skrwawił,
 Dalmacją z miastami poburzył i z grody,
 Kto wypowie pobitych, kto wypisze szkody,
 A gdy ku Aquilej z obozem się toczył,
 Hetman rzymski z wojskami drogę mu zaskoczył,
 Atila uphy włoskie posiekł, pomordował,
 Valentinian cesarz też trzy kroć szwankował.
 Ztąd Wenetowie będąc z rodu trojańskiego,
 Osiedli wysep morza Adriatyckiego,
 Gdzie Wenecią miasto sławne zbudowali,
 Także inszy gdzie mogli zdrowie zachowali.
 Potym Aquileję obległ mocą wielką,
 Burząc, pałac około, s folwarki włosć wszelką,
 Długi czas pod nią trawił, mocno dobywając,
 I sturmy ustawicznie dziwne przemysławając.
 A iż tak mocna była, jużby był odciągnął,
 By go był bocian wroską swoją niepowściągnął,
 Który z miasta wynosił dziatki gołe swoje,
 Widząc przyszły upadek przez Węgierską zbroję.
 Przeto Atila zaras swoich posiliwszy,
 A z siodeł ogień w koło murów zapaliwszy,
 Tłukł mury, a usilnie częstym sturmowaniam
 Wziął miasto, trzydzieści siedm tysięcy zbił na nim.
 Potym Taruis, Weronę wziął, i Concordią,
 Mantwe, Bergom, Kremone, Ferarz i Brixią,
 Wicencią, Rawennę, Ticin, Placentią,
 Meilan, Padue, Mutinę, Parmę, Apulią.
 Tak prawie wszystkę Włoską ziemię powojował,
 Włoch *ò Dio! ò Dio!* każdy lamentował,
 Drudzy *la Dona nostra!* krzyczą uciekając,
 A Węgrowie *Beste Freng* biją, naganiając.
 A gdy do Rzymu ciągnął, Lew on Papież święty,
 Odwiodł jego zły umysł ku temu napięty,
 Za czym się nazad wrócił, burząc i mordując,
 Przeto się nie jeden krył przyszłą trwożę czując.
 Palemon, któremu też o rest szło jak innym,
 Kto się niestrzeże mogąc, sam sobie jest winnym,
 Mógł też uchodząc trwogi w tę pułnocną ziemię,
 Zawieść długim pielgrzymstwem włoskiej slachty plemię.

Pisze też w historii starej o sprawach Atilowych, iż Harderik król Gepidów, przodków Litewskich, bardzo mężny i waleczny, a dla zacnych spraw sławny, z Atillą obyczajem przyjacielskiego żołdu w każdej potrzebie bywał, i mężnie a szczęśliwie zawždy się z Gepidami swoimi, tak we

Wyprawa Atilina do Włoch i do Rzymu według Eusebiusa roku 451, a według Sygiberta 454.

Atila hetmana rzymskiego i cesarza Valentiniana trzy kroć z wojskami poraził.

Wenetowie, którzy pirwe na ziemi mieszkali, na wyssep morski przed Atilą uciekli, gdzie pirwe ich rzybitwowie żyli, tamże Venetią założyli. O czym czytaj Volateranum lib. 4. i inszych.

Aquileja.

Bocian widząc przyszły upadek miasta, dzieci swe wynosił z wieże na stawisko, z czego Atila dobrą wroskę wyrozumiał.

Atila z siodeł ogień koło miasta uczynił, i wziął Aquileję.

37000. zbitych mieszczan. Miasta które Atila we Włoszech wziął.

Lew papież Atilę, aby Rzymowi dał pokój, odwiodł, wyszedzszy ku niemu w stołeczny ubierze papieskim. Atila na żąd się wrócił z Włoch do Węgier.

Harderik król Gepidów przodków Litewskich, Atili byłtwarzyszem w każdej wojennej wyprawie.

Franciej jak we Włoszech i w Traciej popisował, i w onej bitwie, którą miał Atilla z Eciusem rzymskim, tak pisze: iż Walamir albo Władamir, s prawego rogu z Ostrogotami wschodnimi na Eciusa i rzymskie uphy czelniejsze ostrze nacierał, tak że też i Hardarik, król Gepidów, Teodoryka i Wyszegotów mężnie nagrzewał, etc., gdzie, jak historia powiada, sto i ośmdziesiąt tysięcy poległo.

A bez wszelkiego wątpienia Gepidowie będąc z Goty walecznymi jednego rodzaju, są przodkami istotnymi narodu Litewskiego, którzy do krain połnocnych Sarmaciej europejskiej przyszedzy *a palude Meotis*, część ich w Prusiech została nad morzem, s którymi długo Krzyżacy wojnę toczyli, iż ich wykorzenili, i których był królem pierwszym, jakom powiedział, Wejdevuto. Drudzy, gdzie dziś Żmódź, Litwa i Lotwa, w pustyniach osiedli; drudzy jako Jaczwingowie na zachód odciągnąwszy w Podlaszu, ojczyznę sobie obrali. A na południe w polach, gdzie dziś Podole, Kaniow, Cyrkassy, Oczakow, Krym, Przekop, drudzy zaszedzy tam się mnożyli, którzy Połowcami od polnego mieszkania byli nazwani: a tak ci Gepidowie Litewscy przodkowie, jako lud waleczny, drapieźny, i łupem żyć zwykły, dobrowolnie i s królem swym Harderykiem do Atile jako do króla walecznego przystali byli. Także Walamir albo Władamir, które słowo i imię jest ruskie, jakoby władający mirem, Ostrogotów na wschód słońca mieszkających, król, przy Atilli się z rycerstwem swym bawił. Tom też znalazł w historii Atillowej, chcąc się gruntownie spraw Litewskich wybać: iż Atilla aby mógł wiedzieć, co się po wszystkich krainach świata dzieje, postanowił był na czterech miejscach posty albo podwody, jedną w Kolnie, co je zowią Agripina, drugą w Jaderze mieście Dalmackim, trzecią w Litwie, czwartą u rzeki Tanais, albo Donu w Moskwie; s tych miejsc każde mało nie wszystkiego świata sprawy, przez pomienione na miejscach swych posty, do Sykambry do niego przynoszono, a on zasię onym wszystkim wołą swoję oznajmował. Tu już wspomina, że też w Litwie miał posty swoje, skąd znać, iż już w on czas Litewska ziemia obywatelami osadzona była, za Atile roku pańskiego 428.

CZWARTA PRZECZTA

Jak Florus pisze lib. 4, cap. 2.

Albo gdy Pompejus s Cesarzem bój wiedli,
A wnątrzną wojną rzymskie dzierzawy wyjedli,
Gdzie z obudwu stron domów zacnych wielkość zbito,
Bo w trwodze i niewinny gardłem płacił myto.
Ziemię i morze własną krwią oblali wszystkie,
Gdy pycha z ambicią nieciła bój brzydki (brzmiała,
W włoskich, w greckich, w africkich państwach zbroja
A krew po polach wszędzie zbitych ufów wrzała.
Pompejus acz wojska miał z Aziej wielkie,
Lecz iż szczęścia odmienne są postęпки wszelkie,

180000 z obu
stron poległo.

Gepide.
Zemoiódz.
Lotwa.
Litwa.

Jatwieżowie,
Połowcy.

Litwa z Harderikiem
królem swym dla
chciwości łupu dobro-
wolnie w wojsku Ati-
lowem się bawili.
Walamir.
O tym czytają
Historie od Basilica
Cypriana przełożona.

Posty albo podwody
Cursorowie dla
przeniesienia listów
i wieści Atillowi,
z różnych stron.

Dawność osady
Litewskiej.

Pompejus porażony od Juliusza w Grecie na polach Thessalickich, gdzie wszystka moc Rzymska została, gdyż ci dwa światem prawie wszystkim władali, 300000 tysięcy ludzi z obu stron na placu lego, a sam Pompejus gdy u-

Przegrał zabit z wojskami, gdzie o trzy sta tysięcy
 Ludu legło, potopu morskiego nie licząc.
 Cato mądry słysząc porażkę swej strony,
 Widząc przez rosterk Rzymskiej upadek korony,
 Pożegnawszy przyjaciół i milego syna,
 Zabił się sam swym mieczem; ach smężna nowina!
 Zaś Warus z Didusem boj stoczyli srogi,
 Pełne krwie morze było, pełne polne drogi,
 Bo Ocean wzburzony, okręty ich wszystkie
 Potopił, karząc wewnętrznej wojny ich złe zbytki.
 Jaka tam trwoga straszna, co rozumiesz, była:
 Gdy się nawa o nawę w morskim tańcu biła;
 Nawałości i zbroje, miecze straszne brzmiały,
 Africkie i hispańskie brzegi to poznały.
 Bo miasta po potopie tym srogo burzyli,
 Na niewinnych się szkody onej morskiej mścili.
 Cesarz Pompejanów na Mundzie zamkniętych
 Dobywał, z zbitych trupów groble czyniąc onych.
 A gdy już mocą został na Rzymie cesarzem,
 Triumphował i srogim stawił się zarazem,
 Przeto Brutus, Cassius, z drugimi słachcicy,
 Sprzysięgli się nie chcąc być jego niewolnicy.
 Tak go na majestacie wnet senat uciekał,
 Ukłoli go dekami, iż jako wieprz leżał,
 Dwadzieścia i trzy rany miał w sobie stychowe,
 Co świat wszystek krwią oblał, musiał też dać głowę.
 Potym wnet Antonius uporny zufały,
 Z Octavianem bój wsczał cesarzem nie mały,
 Lepidus, Brutus, wojnę i Kasius niecił,
 Gdzie on Cicero zabit co wymową świecił.
 Dla tych tedy rosterków i domowej trwogi,
 Wiele ich z Włoch uciekło szcycząc żywot drogi,
 Tu do pułnocnych krain uchodzili w lasy,
 Gdzie dziś Litwa, Prusowie, Żmudz, Lotwa, Wałaszy.

PIAPA PRZYCZYNA

Przyćcia Włochów w Litewskie strony.

Była też to jawna kaźń w Rzymie wywołanie,
 Za występki do cudzych krain odsyłanie,
 Gdzie według winy s prawa, tak długo mieszkali,
 Aż pokutę spełnili, albo przejednali.
 Dobre też wywołano czasem i bez winy,
 Jak Scipio, Camillus, niedawszy przyczyny

ciekły do Egiptu, zabit go krol
 Egipski, g woli Juliusowi.

*Cato accepta partum clade
 nihil cunctatus (ut sapientie
 dignum erat) mortem etiam
 laetus accinuit, stricto gladio
 revelatum manu corpus, se-
 mel iterumque percussit. Flo-
 rus.*

Druga wojna wewnętrzna Wa-
 russowa z Deciussem.

*Siquidem velut civium fu-
 rorem castigaret Oceanus,
 utramque classem naufragio
 cecidit.*

*Quinam ille horror quum
 eodem tempore fluctus, pro-
 cellae armamentis configerent
 s'c. Florus.*

*Omnium postrema certa-
 minum Munda civitas.*

Działo się to od założenia
 Rzymu lata 700, a przed Chri-
 stusem 48.

*In curuli sedentem Sena-
 tus invasit.*

Julius Cesarz zabit, o czym
 szerzej Titus Livius, Plinius,
 Suetonius, etc. świadczą.

Była też w Litwie tej podo-
 bna gdy Czartorijski Sigmun-
 ta w Trokach zabit.

Cicero zabit w wewnętrznej
 wojnie.

Banniti, proscripti, exules.

*Scipio Africanus P. P. P.
 S. S. S. R. R. R. F. F. F.*

Dacia Wołoska ziemia.
Tauryka, Prekopska hor-
da.
Sio vel Chio, wyspa na mo-
rze greckim.

Kilia według niektórych
Achilea.
*Mutantur imperia, regna,
tempora, &c nos mutamur
cum illis.*
Zwłaszcza targowiska miasto
upadłe stare w polach za Ki-
jowem ku Przekopu.

*Mullum illo et terris iacta-
tus et alto.*

Cierpieli, Brutus mężny, Cicero uczony,
I on Naso był w Pontskie wywołany strony.
A drudzy też już nazad, i do Włoch nie chcieli,
Gdy się na wywołaniu lepiej niż tam mieli;
Jak i dziś od nas z Litwy nie każdy się spieszy,
Lepiej ich hojna Ceres niż tam figa cieszy.
Z tych wygnańców w Daciej Włoszy są splodzeni,
I w Taurice, gdzie Kapha, s tych też rozmnożeni,
Z tych w Sio (kędym sam był) w Greciej osiedli,
Nie dziw tedy do Litwy, iż też swój ród wwiekli.
Genuenses w Taurice Kaphę fundowali,
Krim, Azow i Kilią, gdy Pont zhołdowali,
Dziś Tatarowie s Turki w tych polach mieszkają:
Tak się państwa z narody za czasem mieszają.
W dzikich też polach i dziś mury stoją stare,
Gdzie przed tym Grecy żyli, rzecz sama zna wiarę.
A dziś Tatarzyn strzela tam dzikie kobyły,
Gdzie pierwwej mocne zamki, wieże, z miasty były.
I on Eneas z Trojej tak długo żeglował,
Tak u Scyle i Sirtim w strachu pielgrzymował,
Afryckie pierwwej brzegi, potym Włoskie strony
Osiadł, naród rozmnożył Trojański strapiony.

SZOSTA PRZYCZYNA.

Jż też w on czas Rzymianie wszystkim świat trzymali,
Provincyje hetmanom swoim rozdawali,
Gdzie z legiami rzymskiej przestrzegali szkody,
Litwę też Libonowi mogli dać w dochody.
Którego samo imię Włochem być wydawa,
I Maro z Persiusem to imię wyznawa,
Jakkolwiek: musiał być Włoch z samego imienia,
W ten kraj pólnocny przyszedł z Bożego przejrzenia.

MACIEJA STRYJKOWSKIEGO

OSOSTEWICYUSZA K. Z.

O WYWODZIE I POCZĄTKU XIAŻĄT LITEWSKICH I ŻMODZKICH

OD PALEMONA ALBO PUBLIUSSA LIBONA,

Patriciussa rzymskiego, z herbu Columnow, i synow,

albo potomków jego:

BORCIUSSA, CUNASSA, SPERI I JULJANA DORSPRUNGA,

Z herbu Kytaurus i od Ursina i Hectora

z herbu Rożej, slachciców Rzymskich, dziwnym lossem Bożym

w ty strony pułnocne Żmodzkie i Litewskie

morzem zaniesionych.

KSIEGI TRZECIE.

Rozdział pierwszy.

Do Jaśnie Wielmożnego Pana,

PANA MIKOŁAJA RADZIWIŁA

W BIERZACH I NA DUBINDZE XIAŻĘCIA &c.

Wojewody Wileńskiego, Hetmana nawyższego wojsk w Wielkim Xięstwie Litewskim, i do syna Jego Miłości Chrystofa młodszego, Pana Trockiego, Podkanclerzego i Hetmana polnego W. X. Litewskiego, Starosty Borszowskiego, &c.

*Fortunate senex, hic inter flumina nota,
Et fontes sacros frigus captabis opacum.*

Aczkołwiekem już jaśnie z wielką pracą okazał, z rozmaitych a poważnie zawołanych historików i z starodawnych Latopiszczów Ruskich i Litewskich, wywody i dowodne początki narodu Litewskiego i Żmodzkiego, z Cymbrów, z Gotów, Gepidów i Alanów walecznych: położyłem też pewne i wiary godne zdania ludzi sławnie uczonych, i rozmaite przyczyny o przyściu Włochów z Palemonem albo Publiusem Libonem w ty pułnocne strony, rzeczy niepodobność pewnymi a jaśnie podobnymi dowodami zbijając.

Wszakże iż to imię *Palemon* albo *P. Libo*, od którego wszyscy Latopiszczycze Litewscy historią i wywód narodu swego jednostajnie poczynają, niktórym (zwłaszcza małego czytania i w historiach niebiegłym) nowe się być widzi w historiach, a tylko u Virgiliussa w Bukolikach sławne. Tedy i tu krotko a dowodnie, pewnymi miejscami historików tę wątpliwość rozbijemy, bo opuściwszy Bucolica Virgiliuszowe, które niktory tylko podobno i to ledwo czytali i który pod tym imieniem (*Palaemon*) *Aeglogam* 3. napisał, *ubi introducitur iudex inter Maenalcam & Dametam*, tedy masz i drugiego Palemona sławnego patriciussa rzymskiego, którego jaśnie Persius i Lucanus w wierszach swoich sławią, niewspominając Palemona morskiego, o którym masz u Ovidiusa na częstych miejscach, i u Volaterana *in philologia* w księgach 33. Tegoż zaś Volaterana *Commentariorum Urbanorum lib. 18 & libro 3 geogr. in Venetiarum descriptione*, i *Cornelium Agrippam cap. 3 in grammat. de vanit. scient.* Czytaj i innych, najdziesz iż *Palaemon Remnius Vicentinus Patricius* w Rzymie był sławnym grammatikiem za Tiberiussa cesarza i za Claudiussa, według rachunku Carionowego lib. 3 roku od stworzenia świata 3983, od założenia Rzymu 792, od narodzenia Christusa Pana 39, a po Claudiusie był cesarzem Nero cesarz okrutny, roku od Christusa 57, którego też czasu Latopiszczycze wszystkie Ruskie i Litewskie, by ich chciał o tysiąc znosić, przysię Palemona swego ze Włoch do Litwy opissują etc. Liviusu naprzędniejszy rzymski historik i Julius Florus z niego w księgach 4 w rozdziale 2 Publiussa Libona być morskim hetmanem Pompejussowym przeciw Cesarzowi wspominają.

Quid in
Epist. Leon-
dri ad Hero.
Et iuvenem
possum su-
perare Pa-
laemona
nando.

O czym też
świadczą
Eusebius &
Tranquil-
lus.

Słowa Flo-
russowe.
Tum pul-
sus Eiruria
Libo, etc.
nem Octa-
vius et Libo
ingentibus
copiis clas-
sicorum &c.

Trogus też Pompejus, niemniej sławny historik, i Justinus z niego, jako Palemona, tak Publiussa Libona częstokroć wspominają.

A jeśli o Polemonach, tedy czytaj Volateranum libro 10, lib. 17 et 18, tam ich najdziesz siedmi tego imienia.

Także samą rzecz prawdziwą o tym imieniu *Palaemon*, u Claudiussa, gdzie pisze roku od Christusa 305: *Panegyrim in quartum Consulatum Honorii*, jeśli in quarto będziesz miał Opus, tedy na karcie 102 najdziesz ty wiersze:

*Et puer Isthmiaci iam pridem litoris exul,
Secura repetit portus cum matre Palaemon.
Castra cruore natant &c.*

Cycero także, rzymskiej wymowy łacińskiej ociec, *Epist. Fami. lib. 7 Epistola 4*, w ty słowa pisze: *ad M. Marium* o Libonie, *in Cumanum veni cum Libone tuo, vel potius nostro, &c.* i w innych listach często go wspomina. Lucanus też poeta sławny i Plutarchus *de vitis virorum illustrium* i Joannes Stadius *in Comentaribus in Florum Argum cap. 2*, pisze: *P. Dolabella Caesaris Legatus ab Octavio, & L. Scribonio Libone, Dalmatia pulsus &c.* A iżbych innych historików, teskliwości łaskawego Czytelnika folgując, opuścił, tedy Petrus a Dusburgh pruski historyk, i Laertius

**Diogenes Włoch, i Długossus historiię polskiej ocieo, i Miechovius w księ-
gach 2 cap. 8 fol. 33 i w księgach 4, cap. 39 fol. 270 etc., Cromerus
także, *Polonicae historiae princeps lib. 3 fol. 61 primaë, secundae vero editio-
nis 42 fol.*, jasnie świadczy o Palemonie albo Publiussu Libonie, i o Rzymia-
nach, jako w Żmodzi, w Lotwi albo w Livoniej i w Litwie osiedli i Romowe
miasto od Romy albo Rzymu ojczyzny swojej w tych stronach założyli etc.
s czym się teras długo nie chcę bawić, ponieważżemy to już i wyższej do-
statecznie okazali i niżej, według porządku okażemy. A tum ty dowody
jedno dla tego teraz przytoczył, aby ci, którzy nie czytali więcej tylko *Bu-
colica Virgilia*, wiedzieć mogli z pracowitego zawodu naszego, o prawdzi-
wym przodku Litewskim, o którym tak wiele historików świadczy, i o któ-
rym też Latopiszczce stare, pewnie sobie z palca, tak zgoła historiię nie
wyzsali, ale z pewnej i istotnej rzeczy, rzecz istotną prowadzą; a jako u nas
nie jeden tego imienia Piotr albo Paweł, i nie jeden tej familiej Piotrow-
ski, Rzepecki, etc. tak też w Rzymie i we Włoszech nie jeden był tym
imieniem nazwan Pub. Libo albo Palemon, na którego imię *Virgilius
Aeglogam tertiam* napisał; ale inszy był, którego Lucanus i Persius sła-
wią, inszy którego Ovidius i Justinus wspominają, inszy od którego *Gram-
maticam artem Palaemoniam* zwano, inszy, którego Livius i Florus i Ci-
cero, także Miechovius, Długosz, Cromer, Stadius etc. żeglowanie i wojnę
morską przeciw Cesarzowi Juliuszowi z strony Pompejussowej wspominają,
i który też do Litwy naród Włoski morzem, jako Eneas Trojany do
Włoch zaprowadził, i od którego Litwa i Żmodź początek narodu swego
(aczkolwiek na dosiç sławnym i uczciwym od męźnych Gotów i Gepidów
wywodzie przestać mogą) słuszniej wywodzą, a niżli Rzymianie, Grekowie,
Francuzowie, Niemcy, Angielczycy, etc., którzy daleko niepodobniejsze
fundatory narodów swoich sobie zmyślają, co my jasnie i dowodnie poka-
żemy: abowiem insze narody z małych a nikczemnych początków, za po-
stępkim czasów i foritowaniem szczęścia, w wielką możność rozmnożone,
zwykły to czynić, zdobiąc rzecz swoją, iż aczkolwiek z jawnym uszczer-
bieniem prawdy, fundatory narodów, krolestw i miast swoich z wielkich
ludzi, a snaść z nieba i z fałecznych bogów wywodzą. Jako Trojanie od
Neptuna i Apolina, Tebanowie od Bachussa, i jako Orpheus wdzięcznym
granim na lutni, kamienie do murów zwabiał. Także inszy Grekowie
i Egipczykowie, od tych którzy nigdy nie byli fałecznych bogów, wywody
narodów swoich poczynają. Traces boga wojny Marsa ojcem swym zo-
wią; Persowie, nie przestawając na dosiç sławnych dzielnościach Cyrus-
sowych i na godności monarchiej, która u nich 228 trwała, od Perseussa
syna Jowissowego, który ono Andromeden od smoka wybawił etc., naród
swój wywodzą. Ateniensowie też gdy z małego zebrania w Greciej w wiel-
ką możność urosli, poczeli się pisać *Autochtonas*, jakoby z wieków oby-
watelmi. Także Włoszy starzy zwali się *Aborigines*, to jest od początku
świata w tejezi ziemi Włoskiej urodzonymi.**

Rzymianie zaś gdy z pastuchów, z łotrów, gwałtowników i zbiegów
w wielką możność urosli, wstyd ich było małych a prostych początków

Monarchia
Perska.

Oczytaj
Livium et
Florum II. 1.
cap. 1. Ale
Justinus
prawdziwie
libro 43
pisze, in-
certum stu-
pro, an ex
Martee conce-
ptos eniza
est.

Herodotus
in Melpome-
no & Euter-
pe. Idem de
Phrygiis
lib. 2. Justi-
nus lib. 2.
&c.

Czytasz Dit-
marsowie
od Rzymian
Columnow
i Ursinow
naród swój
wywodzą,
jakoi Litwa,
co Crancius
zbija lib. 6,
cap. 3.

narodu swego, przeto początek królestwa swego i założenia miasta głowy świata Rzymu od Romulussa i Remussa z boga wojny Marsa i z Rehy Sylwiej mniski boginię Westi, urodzonych zaczynają, jako zaś od wilczyce dziwnie byli wychowani, i jako potym Romulus był do nieba między bogi od *Capreae Palades* porwany, co wszystko jawnie fałsz, o czym serzej czytaj *Livium, Florum lib. 1 cap. 1, Plutarchum, Dionisium, Stadium Mirsilium, Lesbium, Portium Catonem, Q. Fabium, Volateranum lib. 6 &c.*

Egipczykowie zaś z wieków się być przez siebie samych stworzonych w swojej własnej ziemi twierdzą, tym samym prostym dowodem, iż żaby, myszy i insze ziemne zwierzęta, gdy się Nilus rzeka wyleje, najdują w mule żywe z niedoskonałymi jeszcze członkami, jakoby ich ziemia rodziła. O co spor i wojny długie wiedli z Parigijcykami, i z Scytami swarząc się o dawność narodów, wszakże ich Scytowie przegadali, i dowodami prawdy, i wojną, iż oni są dawniejszym narodem na świecie, o czym czytaj *Herodotum, Trogum Pomp. & Iustinum.*

Niemcy zaś od Tuiscona i Araxa, Mannussa, Ingewona, Hermiona, (z małego dowodu, iż oni mówią: *Herr* pan, *Man*, mąż), i od Marssa, jako Ditmarsowie, od Gambriwa, Swewa, Wandalussa, Tevtona, Alemana i inszych przodków swoich, z rozmaitych domysłów wywodzą, etc. O czym czytaj *Berosussa lib. 4. & 5, Cornelium Tacitum &c.*

Witikiadus zaś Saxonow albo Sassow napierwszych być z Niemców wywodzi z narodu Macedonow i z pokolenia Alexandra Wielkiego, z którego wyvodu jako nieprawdziwego, *Cornel. Agrippa capite 5. in Histor. de Vanitate scient. szodzi.*

Angelczykowie też i Scotowie prawie z baśni jawnych początki swoje wywodzą, od Albiny krolewny syryjskiej, która z trzydziścią i dwiema siostr swoich, pobiwszy męże swoje, wszystkie z Syrijej i z Żydowskiej ziemie do Angliej morzem przyżeglowały i rozmnożyły Angielskie królestwo.

Drudzy ich wywodzą od prawnuka Eneassowego Brutussa, od którego się byc Brytannami rzezonymi twierdzą. O czym czytaj: *Volateranum lib. 3 &c. in populis Britanniae &c.* Czytaj też domowego historyka Bielskiego w księgach 1 wieku 3, na karcie 60: o żeglowaniu Eneassowym, i na karcie 61: o Britanniej albo Angliej, gdzie tegoż Brutussa daleko niepodobniejsze żeglowanie najdziesz z Angliej do Greciej i do Trojeje, potym zaś z Trojeje do Aquitaniej i do Ligeri, a potym do Albionu, gdzie dziś Anglia nazad etc. Czytaj też *Kariona lib. 1, 2, 3, i Justinum* o dziwnych przechodach i przenoszeniach rozmaitych narodów.

Francuzowie zaś albo Gallikowie od Comera albo Gomera i Gallussa i od Scytów Sycambrow, drudzy od Priamussa młodszego i od Francussa Hectorowego syna, dziwne wywody zmyslają, zwłaszcza historikowie ich, Hunibaldus, Gregorius Turoneń., Rhegius, Sygibertus, etc., których też podobno imitował *R. D. Mattias Clodinius Archie. Sam. in oratiuncula de Elect. Henrici.*

Hispanowie od Jobella i Tuballa, syna Jafetowego, drudzy z Arame-
 ów Persów i od Herculessa, Hispala, Romana, Cassa, Gorgoressa, Habis-
 sa, etc. fundatory swoje wywodzą. O czym czytają: *Josephum antiquit lib. 4*
§ 5, Justinum lib. 44, Plinium lib. 19, cap. 2, Gellium lib. 17, cap. 3,
Volateranum lib. 2 §c.

Węgrowie też będąc dosiść sławni rycerską dzielnością, Attile, króla
 swego, który się pisał: biczem bożym i strachem świata, przedsię oni nie
 od Atile, ani od Huhri rzeki i krainy w państwie Moskiewskim, skąd praw-
 dziwie wyszli (i teras krol Stephan słusznie jako Węgrzyn ojczyzny swej
 Juhariet pod Moskiewskim może dochodzić, którą on sam Węgrom przy-
 znawa), ani z pol tatarskich, które i dziś między Piechorską i Astrachań-
 ską hordą Madzierskimi zowią, ani od rzeki Hun, jako Scalichius wywo-
 dzi, ale aż od Hunnora i Magera albo Magora, synów Nemrota Babiloń-
 skiego, i Ninussa pierwszego Assirijskiego królów, od których ustawiczną
 genealogią i successią, aczkolwiek się według prawdy rwie, króle i xią-
 żęta swoje wywodzą.

A jużbych nie dziwował inszym możnym i wielkim narodom, iż sobie
 wielmożne fundatory przypissują, ale i Słężacy, którzy byli, i terazby słusznie być mogli, provincią Polskiego królestwa, bo z początków swoich,
 jako się z Polaków rozmnożyli, tak też ku Polsce należą, a wždy ich ja-
 kiś Cureus śmie wywodzić z rajskich ogrodów poetów zmyślonych: *ex*
Elisius campis, i zowie ich *Elisios, Ligios Luios a leonibus, Manimos* §c.
 a miasta ich, od Polskich xiążąt, co jasnie każdy wie, zbudowane, i pol-
 skimi imiony nazwane, inaczej sprosnym zfałszowaniem przechrzcil, bo
 Głogow nazwał *Lugidunum*, Wratsław, to jest Wrota sławne, on zowie
Budorgim, Kozuchów albo *Freistad Eleuteropolim Elisiorum*, Gorę, Garą,
 Brzeg *Brigam*, Legnicę, od legania wojsk Polskich przeciw Niemcom na
 granicach onych nazwaną, on *Ligniciam a lignis* przechrzcil, Zegan od ze-
 gadła, *Saganum*, Bytów Betanią, Jaworów od jaworu drzewa, on *Jau-*
rium, Swidnicę i Swieboz od swiebody nazwane miasta, on *Svibusium*
a Suionibus § *Svevis* sprosnie a jawnym fałszerstwem, aby nic Śląsko
 z Polską nie miało, zopakował.

Słężacy.

Także już narody, których tu krótkości folgując, liczyć nie chcę, nie-
 przestawając na prawdziwej genealogiej od synów Noego i ich potom-
 ków, którym ja na przodku dostatecznie, acz z wielką pracą wypisał,
 śmieją i wazą się nie tylko z ludzi, których świat nigdy jako jest niewi-
 dział (coby wždy była rzecz znośniejsza), ale z Gigantów albo z obrzymów,
 na ostatek i z nieba z zmyślonych hogów przodki i fundatory swoje wy-
 wodzić.

A naszym niebożęta Polacy, Mazurowie, Litwa, Żmódź, Russacy i Mo-
 skwa, acz nie latają po niebach dla wyvodu przodków swoich, a wždy
 im i tego zają sprosni historij nieukowie, iż oni przestawając na pro-
 stych a prawdziwych genealogiach, i na własnej a jasnej ojczyznej cnotce,
 ci Lecha, oni Palemona albo Publiussa Libona, owi zaś Mosocha i Russa
 i czterech bratów Waregów, Rurika, Truwora, Sinausza, patriarchami

swoimi i fundatorami wszyscy jednostajnie (by ich chciał tysiąc tysięcy na świadectwo zwodzić) twierdzą i świadczą, ludzi z ludzi sobie podobnych, nie z bogów ani obrzymów zmyślonych, wywodząc.

A iż to imię *Palaemon* albo *Publius Libo* jest u wielu historików i poetów sławne, tedyci to już dostatecznie i dowodnie wywiódł i pokazał, o której pracy mojej szczerzej, i wielkim a głębokim czytaniu wierzę iż każdy mądry a w historiach biegły, da łaskawy rozsądek; storzypiętków sprosnych, co tylko *Aeglogam tertiam Virgilia*, ledwo czytali, i owych co sami nie wiedzą, co piszą, iż się nie uczyli, niedbam, i tak im prostym wierszem mówię:

Ryj świnió w gnoju, a kalaj się w błocie,
Nie twój, lecz baczných ludzi sąd o złocie.

A jeśli się kto chce głębiej o tym w historiach badać, tedy mu to snadnie przyjdzie, co mnie z wielką pracą, ponieważ ma ode mnie miejsca, *libros, capitula, folia* &c. jako w zwierciedle okazane.

Tu zaś jeśli by się komu dalekie i niepodobne morzem żeglowanie *Palaemonowe* albo *Libonowe* z Włoskich krain i do Żmodzi i do Litwy zdało, tedyby takowy był podobny onemu domaturowi, który gdy na wierzch pieca wlezie, zda mu się, jakoby na *Alpes*, na *Bałchany* i na *Pyreneos montes* pielgrzymował i któremu może zadać:

*Dic quibus in terris & eris mihi magnus Apollo
Treis pateat coeli spatium non amplius ulnas?*

Co więcej nieba niewidział, jedno na trzy łokcie w studni. Bo jeśli mu to dziwno gdzie się nie masz czemu dziwować, tedy się też niechaj dziwuje *Jasonowemu* i *Argonautów* z Greciej *per Pontum Euxinum* do *Kolchis* po złote runo, a potem z *Kolchów* albo *Istrów* do morza *Adriatickiego*, gdzie *Aquileją* zbudowali, *Didony* albo *Elissi* z *Tyru* do *Afriki*, gdzie *Cartago* założyła, żeglowaniu *Eneassowemu* i *Anteronowemu* z *Troje* do *Włoch*, gdzie ten *Albam Juliam & Caietam*, a on *Padwę*, założyli. *Tewcrussowemu* do *Cypru* po zabiciu brata *Ajaxa*, a potem jako do *Hispańskich brzegów* i do krainy *Galeciej*, *Greckie ossady* dalekim żeglowaniem dziwnie zaprowadził, niechaj się też dziwuje, jako *Ulisses* po zburzeniu *Troje* na rozmaitych morzach długo błądząc, przybił się aż na ostateczne brzegi *Oceanum Atlanticum* nazwane, gdzie *Ulissibonę*, która dziś jest stołecznym *Portugalskiego królestwa* miastem, od swego imienia założył. Niechaj też wejrzy w drugie historyki, jako *Aramei* aż z *Persiej*, i *Iberowie* z *Aziej*, przyżeglowali do *Hispaniej*, gdzie *Hiberów* i *Celtiberów* narody fundowali; jako zaś *Brutus* z *Troje* do *Angliej*, a z *Angliej* do *Troje*, potem nazad do *Augliej* się wracał; jako *Genuensowie* z zachodu aż do *Tauriki* na wschód słońca przyżeglowali, gdzie *Teodosią*, którą dziś *Caphą* zowiemy i *Kilią* założyli. Niechaj się też przypatrzy, jako *Francuzowie* z *księżciem Brennonem* naprzód *Rzym* złupiwszy, potem *Macedonią*, *Asią*, *Grecią* i *Tracją*, przez tak wielkie dalekości morskie

O tym czytają Justinus lib. 32.

Tenże Justinus libro 18 24. 43. etc.

Volateranus lib. 4. 5. 6. etc.

Virgilius Eneid.

Justinus lib. 44.

Volateranus lib. 4.

T: Livius et Justinus lib. 24.

splundrowali, jako też Phocensowie naród Grecki z Aziej do uścia Tybru w okrętach przyszli, a potem przez tak wielkie niebezpieczności morskie przybili się w ostatnie brzegi Francuzkie, gdzie na uściu Rhodanu rzeki Massilią miasto sławne zbudowali; jako zaś Spartanowie albo Parteni z Lacédemonu wyjechawszy, Tarentum i Brundisium osiedli we Włoszech, także Etolienses Grekowie z Diomedesem, onym sławnym pod Troją rycerzem, towarzyszem Ulisessowym, jako Apulią opanowali; Scytowie zaś z krainy Juhri z Kewą i z Kadiką, potem z Atilą, xiążęty, prawie od Kaukazyjskich gór wyszedszy, jako przyciągnęli do Pannoniej, a potem Włoskie, Francuzkie, etc. ziemie zwojowali. Cymbrowie też, Gotowie, Alani, Gepidowie, Wolgarowie, Roxolani, Wandalitowie, etc. od ciasności morza Czarnego, które zowiemy Cymmerium Bosphorum, i od Tanais i Wolgi rzek i jeziora Meotis wyszedszy, przeszli Pannonią, Niemieckie, Włoskie, Francuzkie, Hispańskie krainy, a przebywszy ciasności morza Hispańskiego, które zowiemy *Gades Hercules*, ledwo się w Africe trzeciej części świata oparli, okrom tych, którzy w Ruskich, w Litewskich polach i w Scandamiskich wyspach, gdzie Suecia i Dania osiedli.

A ponieważ ty wyższej pomienione i insze, którychby niezmierną pracą była wylizczać narody, z swoimi xiążęty i wodzami, przez tak wielkie przeciagi świata, przez tak dalekie i nieprzespieczne Meotis, Pontu Euxinu, Elespontskiego, Egejskiego, Ikariskiego, Adriatyckiego, Sirijskiego, Libijskiego, Ligustickiego, Miedzyziemskiego, Francuskiego, Hispańskiego morza etc., Atlantskiego, Aquitanskiego, Angielskiego i Niemieckiego Oceanu, z dalekich stron w dalekie i nieznanome krainy świata, narody i ossady swoje, ci do Włoch, drudzy do Hispaniej, Franciej, Angliej etc., długim żeglowaniem zaniesli. Teras się to zda rzecz dziwna zapiecolegom, iż Włoszy albo Rzymianie z Palemonem albo Libonem do Żmodzi i do Litwy morzem przyżeglowali.

Który Palemon albo Publius Libo, jeśli uchodził domowych wewnętrznych zwad i krwawych wojen, które były w ony czassy Rzymskie państwa srogo zatrwożyły, tedy miał słuszną przyczynę, iż musiał uchodzić w ty pułnocne krainy, a o tych rzymskich domowych srogich a okrutnych rosterkach, w których wiele zacnych familij spólna wojna wybiła, czytają: *Livium & Florum lib. 3 cap. 13 & 14*, w rosterkach *Tiberii Grachi & capite 15*, *in C. Grachi seditione*, & *cap. 6 in Appuleiana, cap. 17, in Drusiana &c. seditionibus*, & *capite 18*, o wojnie Towarzyskiej i o wojnie wewnętrznej Marussowej *cap. 21*, i Sylle albo Sulle srogim okrucieństwem, gdzie niezliczona rzecz tysięcy rycerstwa i familij rzymskich, ci dwa hełmanowie: Marius i Sylla, jeden przeciw drugiemu, wewnętrzną wojnę z niewymownym krwie wylaniem wybili, wysiekli i wygładzili, a drudzy gdzie mogli, ci do Afriki, drudzy do Aziej morzem uciekali, przed onym dwóch szalonych ludzi okrucieństwem, którego też zaburzenia Palemon uchodząc mógł w ty strony morzem być zaniesiony. Także dla wojny Sertoriusowej *cap. 22*, i dla wojny Lepidusowej *cap. 23*, wiele zacnych domów rzymskich do inszych się krain przenosiło. O czym też czytają: *Plutarchum &c.*

Tacitideset
Justinuslib.
43.

Justinus lib.
3 de mutuis
bellis Grae-
ciae.

Scalchius
też kładzie
Hun rzekę
miedzy Wę-
gierską i
Carwatską
ziemią, od
której chce
Hungary
wywodzić.

et Carionem de Sylla & Mario lib. 2, Chron. Mon. 3, Aetatis 2. Nuż zaś jakom też to już wyższej wierszem wyraził, kiedy Julius Cesarz i Pompejus wielki swarząc się o marny a doroczny urząd bormistrzowstwa rzymskiego, wszystkiego prawie świata mocy ogromnie przeciw sobie zebrali, a gdy Julius Cesarz do Rzymu z wielkim wojskiem przyciągnął, uciekł Pompejus do Greciej, z nim wiele panów rzymskich, którzy jego stronę trzymali, drudzy na rozmaite wyspy morzem i ziemią do Angliej, do Afriki, etc. gdzie który mógł, uciekali. Bo w ten czas ziemie i morza wszystki niewymownie krwawymi wojnami, całe lat pięć okrutnie się trzęsły. O czym najdziesz u Cycerona bardzo częste a żalosne uskarżania w listach, zwłaszcza *ad Aticum lib. 7, epist. 8 & lib. 7 epist. 20*, gdzie pisze: *ego quid agam? qua aut mari aut terra &c. Et si terra quidem, qui possum: mari: quo traiciam? &c. lib. 10, epist. 4, lib. eodem, epistola 9 lib. 7 epistola 20 & 9 &c. Item lib. 8, epist. 3. Infero mari nobis incerto cursu, hieme maxima navigandum est &c. Qui autem locus erit nobis tutus, & iam placitis utamur fluctibus ante, quam ad illum venerimus? Qua autem aut quo nihil scimus. Navis & in Caieta est nobis parata & Brundusii &c.* Tak w ten czas i Cicero i inшы senatorowie rzymscy w onych wewnętrznych wojnach sobą okrutnie trwożyli, iż gdzie się miał który podzieć, i którym morzem na bezpieczniejsze miejsce uciec, niewiedzieli. A Julius Cesarz, gdy się potężnie zmoćnił, gonił Pompejussa i stronę jego morzem i ziemią, Włoską też ziemię, w której był Pompejus zamki ossadził, prętkim gwałtem posiadł.

Carion lib. 2, monar. ultimae.

Porty Włoskie.

Ku temu miejscu, o tym też Libonio czytają Długosza, i Cromera lib. 3, fol. 61, *primae, secundae vero editionis 42.*

U Miechoviusa lib. 4, cap. 39, et lib. 2, cap. 8.

Zwłaszcza na wojnę Francuską. O tym czytają Commentarios Stadii, in lib. 4, Flori.

A tu już, Czytelniku miły, po długiej nici kłębka będziemy dochodzić, i już się tu jaśnie a dowodnie Publiu Libo, o którym tu nasze wszystko przedsięwzięcie jest, okaże, który do Litwy i do Żmodzi naród Włoski zaniósł, i który też z Włoch wygnany, jako strona Pompejussowa, musiał w ten czas albo na morze, albo w ty strony uchodzić. Bo Livius i Florus rzymscy przedniejszy historykowie, tak wnetże piszą, zwłaszcza Florus krotko lib. 4 cap. 1, czym się dłużej Livius bawi: *Tum pulsus Etruria Libo, Umbria Termus, Domitius Corfnio.* Tedy dopiero (powiada) Libo wygnan jest z Etruriej Włoskiego xięstwa, gdzie dziś Florentia, Pistorium, Pisae, Luca etc. Termus zaś z Umbrijej, Domicius z Corfnium wygnani. I skończyłaby się była (mówi) wojna bez rozlania krwi, by był jeszcze mógł dostać Cesarz Julius Pompejussa w Brundusium, ale on przez zamknięcie obłożonego portu, w małej a łatanej łodce uciekł na morze, jako Florus z żalością szacując fortuny odmianę, mówi: *Turpe dictu: modo princeps patrum, pacis bellique moderator per triumphatum a se mari, lacerata & pene inermi nave fugiebat, &c.* za Pompejuszem zaś, senat wszystek gdzie kto mógł, jako za głową, uciekał. A Cesarz Julius opanowawszy Rzym pusty, sam się przez miecz, czego nie mógł przez senatorskie wota, bormistrzem rzymskim uczynił i skarbnice, iż ich nierychło tribunowie otwierali, gwałtem wyłomił, i skarby, które oni zwali świętymi, iż się ich niegodziło ruszać, jedno na wielką gwałtowną potrzebę, pobrał.

Wszakże nasz Libo, którego Latopiszcze Litewskie Publiussem Libonem i Palemonem zowią, wiernie pomagał Pompejussowi; o czym tenże Livius i Florus w tychże księgach i rozdziele piszą. Bo gdy Julius Cesarz Hispanią i wszystko prawie morze Międzyziemskie, Gades i Ocean, poraziwszy Warrona hetmana Pompejussowego, swoją armatą ossadził i opanował, wnet go po szczęściu przeciwne nieszczęście od Libona podkało, który Libo z collegą swoim Octaviussem, mając armatę gotową na morzu, jeden u Corcyry, drugi w Illiriku z strony Pompejussowej, zamknęli między sobą hetmanów i towarzyszków Juliussovych morskich i porazili Dollabellę i Cajussa Antoniusa wielmożnie sławnych panów rzymskich, którzy w ten czas tak możni byli jako dziś Hispański i Francuski królowie, albo możniejszy. Skąd się też pokazuje niemniejsza możność Libonowa, który to w ten czas i Hetrurią, przedniejszą część Włoskiej ziemie trzymał, i tak silen był Cesarzowi Juliusowi, iż mu dwie armacie morskie odbił, i pierwsze szczęście jego na morzu przełomił, jak Florus pisze: *Itaque ultro cedente Varrone &c. Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupare, Dollabella et Antonius &c. repente castra legatus ejus (id est Pompeii) Octavius et Libo, ingentibus copiis classicorum utrinque circumvenit.* O czym też czytaj szerzej Liviusa i Lucanum lib. 4, Stadiussa etc. Tak tedy Libo w ten czas na morzu z wielką armatą, Juliussovę stronę prześladował i trapił. A potem Julius Cesarz ze wszystkimi mocami Europy i królami pomocnymi, a Pompejus ze wszystką Azją, Afryką i Grecją, Armeny, Partami i z królami ich także pomocnymi, ogromne wojska do Epiru greckiej krainy zwiedli i dali sobie walną bitwę (acz inszych wiele bitew przez całe lat cztery, tak na ziemi jako na morzu, z wielkim krwie rozlanim miewali) na polach Pharsalickich, Tessalickich albo Philipickich w Greciej, gdzie wszystkę moc Rzymskiej monarchiej utracili. Bo aczkolwiek Julius Cesarz zwycięstwo otrzymał, wszakże z obudwu stron więcej niż trzy sta tysięcy ludu rycerskiego i przedniejszych hetmanów bardzo wiele poległo, okrom pomocnych wojsk rozmaitych królów. Bo na ten czas ci dwa ludzie zapalczywi, wszystek świat prawie rządili, dla czego im królowie wszyscy i książęta Niemieccy, Francuscy, Pontscy, Azijscy, Grecy, Egipcscy, Afrikańscy etc. pomagali, i wszystek senat rzymski.

Z przegranej bitwy Pompejus, który niedawno był ogromny wszystkimu światu, ledwo na koniu, a potem w małym baciku do Egiptu uciekł, do Ptolomeusa króla, spodziewając się od niego ratunku, bo był przedtym jego ojca na królestwo Egipskie wsadził. Ale Ptolomeus król, zabaczywszy tego dobrodziejstwa, kazał go zabić tuż przed oczyma jego żony i dzieci, chcąc się tym zachować Juliuszowi, któremu półgłowy Pompejussowej posłał i pierścień jego, na którym było sigillium Lew z mieczem. Wszakże potem i sam od Juliusa zabity, a siostra jego Cleopatra na królestwo wsadzona; tegoż czasu Julius Cesarz poraził Pharnacessa króla Pontskiego, syna Mitridatessowego, który też długie wojny wiódł z Roxolany.

Florus lib. 4.
cap. 1.

Libo na morzu bitwę zwiódł.

Antonius się poddał z pięćnastu rot.

Florus
300000 am-
plius milita,
&c.

Pompejus ucieka.

Pompejus zabity.

Julius Ce-
sarz w Afry-
ce wojuje.

Juba król
dał się do-
browolnie
zabić.

Q: Metellus
Scipio swie-
kier Pom-
pejussów.

Cato sam się
zabił.

Julius Ce-
sarz zabity.

O piekle.
Virg. lib. 6.
Aeneid.
Ovid. 4. Met.
Silius Ita-
licus lib. 3.
Tibullus
lib. 1.
Claudius
lib. 2,
in Buff. §c.

Stronę zaś Pompejussową, Scypiona, Catona i inszych w Africe wojną prześladował, s którymi się też był Juba król Mauritański złączył, ale gdy Julius zwycięstwo otrzymał, Juba król uciekł do swego zamku, tamże przygotowawszy hojną wieczerzą, prosił Petrejussa, senatora rzymskiego (który też z nim był z strony zabitego Pompejussa), iżby go zabił, a tak spełniwszy jeden do drugiego przyjacielski trunek, zabił Petrejus króla Juba tuż między potrawami na stole, a sam się też podle niego tymże mieczem przebił. Scipio także sławne xiążę senatu rzymskiego, towarzysząc Pompejussow, gdy w bacie na morze uciekał, a obaczył za sobą pogonią armati Juliussowej, sam się przez wewnątrz mieczem przeraził.

Cato zaś, wielki a sławny senator rzymski, który leżał z wojskiem swoim w Africe u Utiki, usłyszawszy o tak srogiej porażce strony swojej, a pocałowawszy i pozdrowiwszy syna i przyjaciół swoich, w nocy czytając o nieśmiertelności księgi Platonowe, przy świecy, wziął miecz którym się sam raz i drugi w odkryte piersi uderzył, i tak od swych ręk wolał umrzeć, niżli w ręce Juliussowe przejść. A Julius uspokoiwszy Afrikę, znowu wojnę na morze i do Cypru i do Hiszpanii przeniósł, gdzie syna Pompejussowego zabił, o czymśmy już wierszem niżej opissali, i o których wszystkich postępkach czytaj Livium i Florussa lib. 4 cap. 2, Suetonium in vita Julii, Plutarchum de viris illustribus, Plinium, Volateranum lib. 23, Stadium, Carionem lib. 2 mon. 3, Lucanum §c.

Potym Julius Cesarz, gdy już wszystkie przeciwniki swoje wygubił, uczynił się pierwszym Monarchą albo Jedynowładcą i Cesarzem rzymskim i wszystkiego świata, roku od założenia Rzymu 706, a od stworzenia świata 3897, przed narodeniem Christussa Pana 48; wszakże tylko pięć miesięcy na cesarstwie wykonał, gdy był zabity na majestacie od Brutussa i Cassiussa i inszych z senatu, tak iż miał w sobie ran 23 stychowych, jako Florus pisze: *Sic ille qui terrarum orbem civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo curiam implevit.*

Skąd potym okrutniejsze wojny urosły między Octaviussem Augustem, Antoniussem, Brutussem, Cassiussem, i ony srogie proscriptiae albo wywołania z Rzymu i z ziemie Włoskiej, w których i Cicero był zabity, i inszych wiele senatorów rzymskich; o czym abych się nie zdał rzymskiej historii pisać, czytaj szeroko Liviusa i *Florum in Caesare Octaviano lib. 4, cap. 3. Bellum Mutinen. cap. 4. Triumvirat. cap. 5. Bellum Cassii et Brutii cap. 6. Bellum Perusinum cap. 7. Bellum cum Sexto Pompeio cap. 8 §c. Bellum Actiarum cap. 11.* Najdziesz tam iż w onych krwawo strasznych a okrutnie zaburzonych wewnętrznych wojnach rzymskich, nietylko do Żmodzi albo do Litwy, ale i do piekła (by był Charon spracowany przewozić, albo Pluto mając już dusz zbitich wojsk pełne gmachy, i dziesiąci piekielnych bram przysionki otworzyć chcieli) radby się był każdy schronił.

Przeto tedy i nasz *Palaemon* albo P. Libo, o którymśmy już dosiść skuteczne dowody rozmaitych historyków podali, i który iż trzymał stronę Pompejussową przeciw Juliuszowi Cesarzowi, był naprzód z Hetrurijej krainy Włoskiej, jako mówi *Florus: Tum pulsus Hetruiria Libo, wygnany,*

przemyslał też o sobie, gdzieby się mógł i sam z zdrowim swoim i z miłymi dziatkami i przyjaciółmi przed onym zaburzonym krwawej domowej wojny wichrem, bezpiecznie zachować.

A iż był wielce zawinił Cesarzowi, i srożej go nad insze pomocniki Pompejussowe rozgniewał, gdy mu dwie armacie i hetmanów jego morskich, Dollabellę i Antoniusa poraził, jako się to już dowodnie z Florussa i z inszych ukazało, dla tego przed gniewem i wasnią Juliusową, jako zwycięsca, gdy już Pompejus był zabity i inszy pomocnicy, musiał dalek od Włoch i Rzymskiego państwa uchodzić, ponieważ i Juba król mauritański i Petrejus i Scipio i Cato, tak wielkiego zawołania mężowie tejże strony Pompejussowej, chcąc być wolni od obłężenia Juliusowego, sami się pozabijali. K temu wojny okrutne we Włoszech, w Hispaniej, w Egipcie, w Greciej, i po wszystkich morzach i krainach w Aziej, w Africe i w Europie długo trwały, gdy Juliusz Cesarz, drugich towarzyszków, przyjaciół i hetmanów Pompejussowych, i syna jego C. Pompejussa, i brata Sextussa, Labiena Warrussa, i inszych wszystką mocą w Hispaniej i Ciprze prześladował; a P. Libo albo Palemon, mając gotową armatę na morzu, ludem rycerskim i porządnymi okrętami i nawami dobrze obwarowaną, s którą ono Dollabellę i Antoniusa gromił, umykał dalek z swymi przed gniewem i wojną nieprzyjaciela Cesarza zwycięsca.

A iż bliżu Włoch nie mógł być bezpieczen w żadnej prowinciej, bo był wszystki krainy Julius pod moc swoją i w monarchią, albo jedynowładstwo przywrócił, puścił się dalek na morze z kilkiemnaście okrętów, od uścia rzeki Tybru, która od Rzymu płynie, a w morze Sicilijskie wpada, albo z portu Hetruriję dzierżawy swojej od miasta Pise, wzięwszy z sobą przyjaciół i pięć set słachty włoskiej dobrowolnie na dobrowolne pielgrzymowanie i szukanie nowych ossad zebranych, k temu iż ich też toż podobno dolegało i trwożyło, co i Libona albo Palemona, to jest gniew Cesarzski i srogie wojny domowe.

A ta przyczyna przyscia Włochów i rzymskich słachciców do Żmodzi i do Litwy, którąśmy tu z wielką trudnością i częstym ruszeniem mozgu z głębokich historików, jako to widzisz, jaśnie i dowodnie wynaleźli, podobna się i Długoszowi Polskiemu historikowi i Miechowiussowi *lib. 2 cap. 8 fol. 33 & libro 4 cap. 39 fol. 270*, co się już wyżej dostatecznie na kilku miejscach napisało, iż dla wojny wewnętrznej rzymskiej, która się między Cesarzem i Pompejuszem toczyła, nie małe zebranie słachciców rzymskich, opuściwszy Włoską ziemię, w tych stronach północnych, gdzie dziś Kursowie, Żmodź i Litwa, osiedli i miasto główne założyli, imieniem Romye nazwane, od Romy albo Rzymu, które, powiada, długo było stołecznym miastem onego (to jest Litewskiego i Żmodzkiego) narodu, z Włochów rozmnożonego, i drugie miasto Libę nad morzem Żmodzkim, etc. Toż i Miechovius mówi: *Pro ampliori autem cognitione, animadvertendum est, quod vetustioribus referentibus quidam Itali deserentes Italiam terras Lituaniae ingressi sunt, &c.* O czym też już masz wyżej dostate-

Długosz.
Civili bello
quod inter
Caesarem et
Pompeium
gestum est
manus
quaedam
Romanorum
deserta Ita-
lia, in his
locis conse-
dit &c.

cznie tegoż Miechoviussa zdanie o Litwie, w rozdziele wtórych ksiąg naszych szóstym.

Tegoż i Cromer *lib. 3 fol. 61 primae, secundae vero editionis 42 fol.* poświadcza, dziwując się, skądby się łacińskie albo radniej włoskie i hispańskie słowa, w żmodzka, pruską i litewską mowę w mieszały, i tamtoż świadectwo Długoszowo o przyściu Włochów do Litwy przywodząc, podawa też o tym swoje sententią albo zdanie, iż to, powiada, zebranie Rzymian musiało przyżeglować morzem w ty strony do brzegów Wenedickiej (która Prussy i Żmódź oblewa) odnogi, z jakim hetmanem albo xiążęciem Libonem, który Libę miasto założył, póty Cromer; a nie z jakim Libonem, ale s tym, którego ja jaśnie z Liviussa, z Florussa, Lucanussa, Stadiussa, i z inszych, jako palcem (jeśli go kto do tych czasów nie znał) ukazał, i który był wybrany z Etruriej, i który hetmanów Juliussowych na morzu poraził.

Pisze dalej Cromer, iż ci Włoszy i Rzymianie, albo gwałtem niepogodnych wiatrów, przybili się w ty brzegi Żmodzkie (co być mogło, gdyż się to i Eneassowi i inszym żeglarzom często trafiało i dziś trafia, iż czasem nie tam gdzie chcą przychodzą) albo pewnym i umyślnie naprostowanym okrętów swoich ku północy wiatrem zachodnim, uciekając przed okrutnością cesarzów tyranów, zażeglowali w ty Żmodzkie i Litewskie, w on czas mało rzymskiemu panowaniu znaczne kąty, gdzie się bezpiecznie być od cesarzów okrutnych rzymskich rozumieli, gdyż władza i rozkazowanie ich, tych stron nie dosięgała, czego i *Strabo geographiae lib. 7* poświadcza. A tu się rzecz Cromerowa, gdy mówi: *vel certo cursu Caesarum tyrannorum saevitiam fugientem, &c.*, stossuje z Litewskimi Latopiszczami, które, przyczynę przyścia Rzymian i Włoskich 500 ślachciców z Palemonem albo Pub. Libonem w ty strony, jednostajnie kładą być tyraństwo Nerona cesarza okrutnego, który od Christusa roku 57 srogo panował w Rzymie. Albo dla okrutnego wojowania Włoskich krain przez Atilę króla Węgierskiego, roku od Christusa 401 i 428. Cośmy już dostatecznie i właśnie wyżej ukazał, według rzeczy i prawdy samej historii Latopiszczow, etc.

A iżem już niżej niepodobność u domaturów urosła, dla dalekości drogi żeglowania Włochów w ty strony dowodnie roztrząsnął i okazałem dalsze a niepodobniejsze inszych wielu narodów do rozmaitych części świata żeglowania i przenoszenia, tedy tu jeszcze bardzo łatwe i snadne z Włoch w ty strony żeglowanie ukazę, by chciał z samego Rzymu do Wilna i dalej.

Naprzód tedy, jeśli się puścił od uścia Tybru rzeki z Rzymu na morze Międzyziemskie *Tirhenum*, tedy rzecz słusna: wszakże słusniejsza z portu Hetruriej od miasta, które zową Pisas portowego, z której Hetruriej był wygnan od Juliussa Cesarza, jako Florus świadczy: *Tum pulsus Hetruria Libo*, a od Pisas miasta prosto żeglował ku zachodu morzem Międzyziemskim, po prawej stronie Ligurią, Genuą i Massilią, a po lewej Corsikę i Sardinia zostawiwszy, a iż w ten czas Julius Cesarz i morzem

Vtrg:
Gens inimi-
camih Tyr-
henum na-
vigat ae-
quor.

i ziemią Hispanią wojował, i syna Pompejussowego na Mundzie dobywał, tedy Publius Libo imo Minorikę i Majorikę *Baleares insulas*, przebywszy *Gades Herculis* ciasności morza, które Mauritaniją od Hispaniej Granatkiej dzielą, Oceanem zachodnim imo Portugalią i potym francuskim morzem, obróciwszy żagle ku północy, przybił się w Ocean niemiecki, Anglią i Scotią po lewej, a Inderlandskie krainy po prawej ręce zostawiwszy, aż przyszedł za pogodnym z zachodu wiatrem do Zundu ciasności morza Duńskiego, które przebywszy, a powróciwszy, żaglów ku wschodowi morzem naszym Sarmatskim, które też *Venedicum & Balticum* zowią, przybili się do brzegów Żmudzkich i Kurlandskich, gdzie dziś Memel albo Kłojpeda, Polonga, Liba, etc. leżą, którą Libę tenże Libo wiąże od swego imienia w ten czas mógł założyć nad morzem jako i dziś jest i jako był Caietę etc. Eneas we Włoszech także założył, co się i Cromerowi i Długoszowi podoba.

Cromerus
lib. 3.

A ja chcąc wszystkiego i dowodem pisma i własną bytnością doświadczyć, roku 1580 jachatem umyślnie a przeważnie od tego miasta Liby aż do Kłojpedy albo Memla, wszystko nad samym morzem, gdzie wždy jednak porty dobre, ale potym gdym się przewiózł przez Kurskie morze i odnogę Niemnową u Kłojpedy, a puściłem się samoczwart dla drukowania tej Kroniki naszej aż do Królewca mil 20 niezwykłą drogą, tędym tam właśnie doznał, jakobych był w Arabiej piaszczystej, bo jadąc między Kurskim i Baltickim morzem, pod samy wóz wały morskie biją, a nieurzysz nic więcej jedno piaski, wodę, a niebo, pasniej ani pytaj, a gospod tylko trzy przez mil 18, i to daleko z drogi, do których aż przez znaki jeżdżą, znacząc się po beczkach i proporcikach wywieszonych na górach piaszczystych, bo drogi ani znać dla piasków od sturmów gwałtownych z morza wybitych i wywianych, też tam ludzie tylko rybami żywią, dla tego stamtęch krain nieplodnych częste narody wychodziły przed głodem do Włoch i indzie z Gotami i z Cymbrami. Ale gdzie Liba i Kłojpeda tedy wszelkiej żywności dosięć, na których też podobno brzegach Libo albo Palemon wiąże z swoimi Włochy (nieinaczej jako Eneas z Trojany, gdy się z Afriki do Włoskich krain po długim pielgrzymowaniu i niebezpiecznościach morskich przybił) nieco odpoczywał, nabywając żywności z łowów rozmaitego zwierzu, gdyż w ony czasy nad morzem wielkie a w zwierz obfite puszcze były, czego i dziś znaki są.

A jako z Eneasem z Trojei do Włoch, tak też z Palemonem albo P. Libonem do Litwy między oną 500 slachty rzymskiej, cztery przedniejsze familie wyszły, na co się wszistki Latopisce zgadzają. Naprzód: *Julianus Dorsprungus* z herbu *Centaurus* albo *Kytaurus*; *Prosper Caesarinus* i sam Libo z herbu Columnów; *Ursinus* i *Hector* z Gastaldami z herbu Rożej; a ty familie były sławne i dziś są we Włoszech, zwłaszcza w Heturrię, z której był wygnany od Cesarza Juliussa, Libo, jako mówi *Florus lib. 4, cap. 2: Tum pulsus Etruria Libo, &c.*, a iż był wygnany, tedy ty familie jako z wiążeniem swoim na dobrowolne *exilium*, albo iż także uciekali przed okrucieństwem cesarskim, wysli tu do Litwy; a iż ty familie były

Volateranus
lib. 3.
Castuldius
magistratus
Hetrusio-
rum.

i są sławne w Etruriej, w Genui, w Pisach, w Plamoncie etc. czytaj o tym *Volateranum lib. 5 in Hetruria, et lib. 22 in Antropologia §c. et Jovium in Iconibus Heroum §c.*, najdziesz tam Castaldów albo Gastałdów, z których też byli Gastołdowie w Litwie, i z których ono jeden niedawno roku 1560 zabił Rinstarta mnicha opiekuna Węgierskiej ziemie, najdziesz też tamże u Volaterana lib. 5 et 6, i u Joviussa i inszych rzymskich historików, familie Columnów, Ursinów, Cesarinów, etc.

Tenże Libo pierwszą ossadę swoje fundował na brzegu morza Baltickiego, gdzie i rzekę, która tam w to morze wpada, i miasto na jej ujściu zbudowawszy, Libą od swego imienia mianował, co się i Cromerowi libro 3, Cron. w dziejach Bolesława Chrobrego podoba. Od tegoż też Libona, kraina Liflandska albo Lotewska nad morzem leżąca, nazwana jest *Libonia*, a za czasów postępkami przemieniwszy: *b in v, Livonia* rzeczona. Bo i w tej tam krainie, jako w Prusiech i w Żmodzi, gdzie naprzód wysiadł, i w Kursach długo nad brzegami morskimi przebywał, niźli się z tutecznymi pierwszymi obywatelmi stowarzyszył, bo jakośmy już o tym szeroko, a dosyć dowodnie i dostatecznie naprzodku w rozmaitych wywodach narodu Litewskiego napisali, tedy z dawna w tych krainach, gdzie dziś Żmódź, Lotwa, Prussowie starzy i Litwa, mieszkali Gepidowie, Getowie, Sainagetowie, Sudovitowie, Galindowie, Alanowie, Litalanowie etc. i inszy mężnych Cymbrów i Gotów potomkowie, narody grube, leśne, i zwierzęcy naród w tych północnych kątach wiodące. A ci się bardzo myślą, którzy mówią, iżby tu Włoszy do pustyń bez ludu przyjeźlowali. Owo zgola tak się trafiło temu Libonowi albo Palemonowi z Włochami, gdy osiadł między tymi narody, jako Eneassowi z Trojany, gdy się także właśnie zjednoczył z niemniej grubym narodem Włoskim, których *Aborigines* historie zowią, i o czym pięknie Salustius *in Coniuratione Catillinae*, niebawiac się długimi wywodami o założeniu Rzymu, napisał w ty słowa:

Urbem novam, sicuti ego accepi, condidere initio Troiani, qui Aenea duce profugi, incertis sedibus vagabantur, cumque his Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum, atque solutum, §c., dispari genere, dissimili lingua, alias alio more viventes incredibile memoratu est, quam facile coaluerint.

Także też Włoszy Litewscy z Libonem, albo Palemonem, wodzem i xiążęciem swoim, przyjeźlowawszy w ty nieznajome brzegi, tułali się długo po niepewnych miejscach, dotąd aż pierwszy tuteczni obywatelowie z narodu Gotów i Gepidów (których też Erasmus Stella w historii Pruskiej *Aborigines* zowie) ludzie prości i grubi, bez praw, bez zwierchności, wolni i rozpustni, nierównego z Włochami rodzaju, różnego języka, jeden od drugiego inszym sposobem i obyczajem żyjący, spólnie się potym złączyli, stowarzyszyli i w jeden się prawie naród ze dwu różnych zmieszali, i zjednoczyli, za którą unią i język swój ojczysty włoski i łaciński i obyczaje rzymskie pretko między onym ludem grubym zmienili, ponieważ jako pospolicie mówią, nie z obyczajami ale do obyczajów (acz czasem grubych) jezdzić każdy musi.

Libonia od Libona, potym Livonia.

Ptolomeus lib. 3 Geographiae cap. 3. Erasmus Stella, §c.

Wszakże jednak i dziś jest nie mało słów łacińskich, ale więcej hispańskich, gdy się *in os* kończą w mowie Litewskiej, Żmodzkiej i Lotewskiej, jako Dewos, *Deus vel Teos* z greckiego, viros *vir*, mąż, kielis, *calles* droga, donos *domum* chleb, łaucus, po łacinie *lucus*, las gęsty; *ovis* owca, *pecu* bydło; *duntes dentes* zęby, *bludos, podos*, i inszych wiele.

Nie masz tedy żadnego dziwu (acz się temu Bielski dziwuje), iż dziś na Litwie mało włoskich obyczajów znać, ponieważ nie Gepidowie albo Gotowie we Włochy, ale Włoszy w Gepidy i w Goty, do których gośćmi przyszli, naród swój, mowę i obyczaje za postępkim czasów wszystkich rzeczy odmieńających przemienili, jako i Eneas z Trojany nie ostawił we Włoszech trojańskiego i greckiego języka, ale włoski sam i potomkowie jego jako dziś widzimy przyjęli.

Ten potym Palemon albo Libo i Julianus Dorsprungus, Prosper Cesarinus, Ursinus i Hector, towarzyszy jego, zmocniwszy się powoli między onym ludem grubym wyższej mianowanym, a ulubiwszy sobie ossady w tych krainach, puścili się od uścia Niemnowego, które jest u Klojpedy przez Hab albo Haff Curlandski, aż do prawego uścia Niemnowego, gdzie już wpadwszy dwunastą odnog do Abu Kurlandskiego małego i słodkiego morza, sam jeden płynie, aż przyszli do uścia rzeki Dubissy, gdzie w Niemen wpada, tam też obaczywszy wesołe położenie i rozłogi wdzięcznych pol i pagorkow zielonymi dąbrowami nad brzegami rzek porosłych, zabawiali się łowem rozmaitego zwierzu, w który w on czas Żmodzkie lassy obfite były, a odnawiając pamiątkę ojczystego Rzymu, założyli nad Niemnem miasto imieniem *Roma nova*, Rzym nowy, które potym potomkowie ich zwali Romuowe i Romowe, i które, jako Petrus a Dursburch świadczy w dziejach Pruskich, Krzyżacy spalili roku 1295, jako to wyższej w samej historii obaczysz. A przedtym drugie miasto Romowe od tychże Włochow założone w Prusiech, w którym pogański patryarcha Kiriekiriejto rzeczony mieszkał, spalił Bolesław Chrobry król Polski roku 1017, jako o tym Długosz i Cromerus libro 3 piszą.

Potym zasie ciż Włoszy, jako Latopiszce Litewskie świadczą, puścili się z Niemna rzeką Dubissą przeciw wodzie ku wschodu słońca i połnocy w mniejszych wodnych naczyniach, a drudzy ziemią ciągnęli, aż przyszli do tego miejsca, gdzie dziś Erraigoła starodawne w Żmodzi miasteczko, które się od tychże Włochów zda być (jeśliż jest zdaniu wiara) zbudowane i nazwane z łacińskiego języka *Erraoscolae, id est Errantium Colonia*. Ale ja z domniemania ani z niepewnego zdania nie chcę historii stossować. Wszakże to pewna, iż i około rzeki Dubissy z obudwu brzegów, i gdzie Erraigoła, ossady swoje Palemon z swoimi Włochami ugrunтоваł, ulubiwszy sobie rokoszne położenie miejsca i dostatki wszelkich rzeczy tak z ziemie żywności, jako z lassów zwierzu i w ryby okwitej rzeki, które tam z morza Niemnem a potym Dubissą przychodziły.

Ruszył się potym Palemon albo Libo od Dubissy i od Niemnu, dalej ku południowi i wschodowi słońca, a przebywszy Niewiązę, przyszedł aż do Wiliej rzeki, gdzie w on czas Litalanowie, Alanowie, Gepidowie i in-

Omnium rerum vicissitudo, & Tempus aedax rerum & lum invidiosa vetustas omnia destruit, Ovid. 15. Meta.

Erraigoła, Błądzących albo tulających się ossada.

sze narody, z których Gotowie posli, starzy tych krain obywatelowie wle- siech mieszkali. Miedzy którymi też Włoszy przychodniowie rozumem i układnością obyczajów, i czujną a porządną sprawą snadnie zwierzchność i panowanie otrzymali. A jako oni pokojem Litwę i Żmodź osiedli, tak też potym Krzyżacy Niemcy, Prussy i Lillanty, którzy jednegoż narodu i języka byli z Żmodzią i z Litwą (co i dziś jaśnie każdy obaczyć może) przez miecz i krwawe wojny zholdowali, o czym się niżej doczytasz.

Z tychże też Włochów i z onych walecznych Gotów Żmodzka i Lite- wska slachta starodawna (ile prawdziwa mowę) jako we Włoszech włoska od Trojanów wywód swój zda się mieć, a prości ludzie i czerń z sta- rych Gepidów, Sudowitów i Litalanów albo Alanów mężnych (jako we Włoszech od Aboriginow) prawdziwie są rozmnożeni Gepide i Sudowito- wie. Aczkolwiek też za czasów postępkem z tejsze czerni i prostego ludu, większa się część slachty prawdziwej Litewskiej i Żmodzkiej, własną cno- tą i przeważnymi rycerskimi dzielnościami rozmnożyła, co jest więtsza i za- niejsza własność prawdziwego ślactwa. Ponieważ:

: non census nec clarum nomen avorum

Sed probitas magnos ingeniumque facit.

Stemmata quid faciunt? quid prodest pontice longo

Sanguine censeri pictosque ostendere vultus

Majorum? & stantes in curribus Aemilianos? &c.

Si coram lepidis male vivitur? effigies quo

Tot bellatorum, si luditur alea pernox?

Tota licet veteres exornent undique ceræ

Atria, nobilitas sola est atque unica virtus &c.

WIERSZ NA POLSKI:

Nic herb, nic tytuł, nic wielkiego rodu

Synem być, gdy w twych sprawach pełno smrodu,

Bo dobry żywot, sławna dzielność cnota,

Prawym slachcicom otwarzają wrota,

By ty i z nieba chciał zwodzić prądziady,

Nic potym, jeśli twój żywot szkarady;

Lepiej Terssites iż ci ojcem hędzie,

Gdy cnotą zrównasz z cnym Ajaxem wszędzie, &c.

Ale ku rzeczy przystępuję:

Rozmaite są zasie mniemanie rozmaitych historików: skądby imię i przewisko Litwie urosło? Naprzod *Erasmus Stella* w Historiej Pruskiej pisze: iż roku od Christusa 373, Litalanus albo Litwos, syn Wejdevuta króla pruskiego, z matki Alanki urodzony, Litwę Litwą i Lotwą, a Zaimo albo Saimo młodszy brat jego, Zamodzka albo Zmodzka, ziemię, które się im w wydziału dostały, od swych imion mianowali i nazwali. Ktorą też sententią *Erasmii Stellae*, i to imię Litwy od Litalana, Vapovius i Jostus Decius i Bielski potwierdzają. Drudzy zaś są, którzy a *Lituo*, to jest, od

O prawdzi-
wym śla-
chectwie
czytaj Goł-
ca mojego.
§ *Luenaalem*
Satira 8.
Ovidium
de Ponto,
Claudium
de 4 Hono-
rii consula-
tu. Persium
Sat. 3. Ouid.
lib. 13 me. §
epistola ad
Pisonem Pa-
liagerium
Stel. in Zo-
diaco. Cor-
nelium
Agrippam
de vanitate
scient. c. 50.
§ c.

Quid iuvat
admota per
avorum no-
mina coelo
inter cogna-
tos posse re-
ferre locum.

Litwa od Li-
talana albo
Litwona
ziągęcia.

Litwa
a Lituo.

trąby łowce, iż się ty narody w łowich kochają, Litwę być nazwaną (co nie ku rzeczy, i co Miechovius lib. 4 cap. 39, słusznie zbija) mniemają. Latopisce zaś Litewskie *a littus tuba*, iż nad Wilijskim brzegiem w długie trąby tameczni obywatele i potomstwo Włoskie grawało, Litwie imię dawają. O czym też wyższej wnetże szerzej obaczysz.

Litwa a
Littus tuba.

Mnie się zaś zda, czego i Długosz i Miechovius, dowodnie poświadczają, iż ten Palemon albo P. Libo, gdy już został xiążęciem tego narodu, tedy też tym krainom dał nowe imię od swej ojczyzny Włoskiej ziemi, *La Italia*, bo Włoszy w mowie swojej pospolicie tych artykułów używają: *la città* miasto, *il cavallo* koń, *la Polonia*, *la Italia*, etc. a potomkowie ich, gdy mowę włoską i obyczaje z ludem grubym Gepidów pomieszali, a ojczyztego języka zapamiętali, mówili potym *Litalia*, *Litualia*, a za postępkim czasów *Litwania* i Litwa etc. O czym tu nie chcę teras długo disputować, ponieważm to już dosiść dostatecznie i dowodnie, skądby i dla czego Litwa była nazwana, podał, w świadectwie Deciusowym o Litwie.

La Italia, Litalia, Litualia, Litwania.

A iż i Rzymianie sami od Hetrusków, chwały i ceremonij bogów swoich, wieśćbiarstw i inszych gusłów bałwańskich i ognia ustawicznie palenia na cześć boginiej Westy się uczyli, jako Volateranus lib. 5 pisze: *Hinc Romanis Deorum caeremoniae et primus auruspex* §c. Tedy też xiążę Libo z Hetruriej (jako Florus świadczy) wygnany, tychże ceremonij i wieśćbiarstw, i palenia ustawicznego ognia, na cześć bogów Litwę i Żmodź nauczył, i w Romowie mieście na pamiątkę Rzymu, nowo w Litwie zbudowanym, nawyższego kapłana albo biskupa bałwańskiego Kiriekiriejto według godności nazwanego ustawił. O czym niżej dostatecznie obaczysz.

Volateranus
lib. 5.

A tak Palemon albo raczej Publius Libo, według Liviusa i Florussa, xiążę Hetruriej Włoskiej przedniejszej krainy, z której był wygnan od Juliusa Cesarza, pierwszy patriarcha i fundator Żmodzki, Liwoński, a potym Litewski, zaszedł dla wewnętrznych domowych wojen, i dla prześladowania Juliusowego w ty pułnocne krainy morzem, roku od stworzenia świata 3897, od założenia Rzymu 706, przed narodzeniem Christusa Pana 48, według rachunku Carionowego lib. 2 *monar.* 4, *aetatis* 2, gdy się Julius Cesarz pierwszym Monarchą Rzymskim przez miecz uczynił, jako się już o tym dowodnie powiedziało. Aczkolwiek Latopisce Litewskie za czasów Neronowych, który poczał panować roku od Christusa 57, przyscie Włochów w ty strony opowiadają, którejby się dawności 105 lat ująć musiało. A drugie Latopisce przyczynę ich przyścia dla Attile kładą, roku od Christusa 401; wszakże tego nie mogą takimi dowodami słusznie okazać, jakim ja o Libonie z wielką trudnością zebrane, na ten gruntowny fundament historii przedsięwziętej założył. Bo jeśliby tu Włoszy zaszedli roku 401 za czasów Atille, kiedy już byli doskonałymi chrześciani, tedy pewna rzocz, iżby też byli w ty strony wiare chrześciańską wnieśli, jako Niemcy potym do Liffand i do Prus, ale iż pogany zasli, dla tego też Litwa w pogaństwie trwała aż do roku 1252, gdy się był ich król Mindolph tylko na rok dla korony ochrzczył, co niżej obaczysz; a potym aż do Jagęła, gdy gruntownie wiare chrześciańską przyjęli, roku 1387, etc.

Kiedy Publius Libo w ty strony za szedł.

**O POTOMKACH SŁAWNYCH XIAZĄT LITEWSKICH, ZMODZKICH,
I NIEKTORYCH RUSKICH,
z narodu Palemona patriciussa i xiążęcia Rzymkiego.**

Wiele po Palemonie stoi xiążąt zacnych,
 Wątpliwych imion, i spraw ledwo w prochu znacznych,
 Jednak ich sławna dzielność świadczy być mężami,
 I Mars krwawy wyznawa ich swymi uczniami.
 Gospodarstwem się żadnym w on czas nie bawili,
 W polach łukiem, a szablą, spólnie się żywili,
 Przeto swoje żywoty wątpliwie podali,
 Bo częściej swym sąsiadom szablą łby pisali.
 Wolał każdy w potrzebie mężnie dokazować,
 Niż pisać, stąd w dzielnościach swych muszą szwankować,
 Z których by potomkowie dziś brali przykłady,
 Mając przed sobą przodków mężnych, mężne dziady.
 Ale wždy jednak ony cnoty ich przesławne,
 Wynurzają się z prochu, bo cnoty choć dawne,
 Zawždy kwitną, starość im sędziwa nie szkodzi,
 Gdyż sława głośna zawždy cne dzielności młodzi.
 Przeto oni Heroes choć pisma niezuali,
 Jednak potomstwu cnot swych świadectwo podali,
 Iż mężne dzielności ich spisali postronni,
 Ci którym byli męstwem przewzanym ogromni.
 Nie zatai się sława nigdy zagrzebiona,
 Tłum ją ty jak chcesz jednak będzie wynurzona,
 Bowiem ma trąbę głośną, którą obwoływa
 Swych kochanków, czym drugich do cnoty przyzywa.
 Należli Homerussa z Grekami Trojanie,
 A Liviussa mają światkiem cnot Rzymianie,
 Eneas swych dzielności ma świadkiem Marona,
 Umie sławą cnym sprawom pobudzić patrona.
 Tak też moje pióro mdłe Apollo pobudził,
 Bych ku sławie cnej Litwy inszych chęć pobudził,
 Aby męstwo ich mędrszym piórem opisali,
 A mnie jeślim w tym co krzyw jednak nie łajali.
 Bom ja tu sam torował sobie trudną drogę,
 Gdyż nie chodził przedemną żaden, przysięż mogę,
 Samem jak pszczoła w różnych kwiatach różno sperał,
 A gdzie dowód i pewnoś, tom w ten swój ul zbierał.

Zabawku
 starej Lit-
 wy, i spo-
 sób życia.

Cnota i sła-
 wa godnych
 spraw nie-
 może być
 zatłumiona.

Najdziesz ich już po włosku, najdziesz po łacinie,

Ale próżno perłami, jak przypowieść słyńie,

Mogę rzec: ach! *tempora perfida, o mores,*

Hos ego versus feci, wziął drugi honores!

Lecz poznać kto się uczył, znać kto co sam robi,

Próżno się wrona czarna pawim piorem zdobi,

Ja w tym sumnienie swoje Bogu obwięzuję,

Iż i tam w tych i tu w tych księgach sam pracuję.

By Irus chudy za chęć z chęcią podziękował,

Gdyż mię Cresus w tym żaden namniej nieratował,

Zoilum niewdzięcznego, też pot nasz dba mało,

Bo u mądrych a zacnych zawsze ujdzie cało.

Gdyż ja sam tę rzecz z chęcią nie z inszego składam,

A bez najmu inszym most historii zakładam,

Pisz sobie kto chce lepiej, jeśli sądzisz srogo,

Łatwo o inkaust s piorem, papir też nie drogo.

A też cię to kosztuje sam lepiej wiesz mało,

Nie twoim się nakładem, co tu czytasz sstało,

Jam ośm lat nad tym siedział, i ośm lat pracował,

Tysiąc kroć mozg, tysiąc kroć mieszek się frasował.

Bo wynaleść co naprzód własną swoją sprawą

I wydzwignąć na światło, co w prochu pod ławą

Gdzieś leżało, tu ręce zasmuknąć potrzeba,

Tu praca, wielki to dar, gdy go da Bóg z nieba.

Commentarius de Sarmatia Europaea & rebus Lituanicis latino nuper descriptus ab Italo quidam iniveste vendicatus. Obtestatio conscientiae.

BORKUS, KONAS, ALBO KUNAS, SPERA, DORSPRUNGUS,

POTOMKOWIE PALEMONOWI,

Xiążęta i rozmnożycielowie narodów ziemie Żmodzkiej

i Litewskiej.

Wszystkie Latopiszcze Ruskie, Litewskie i Żmodzkie, którychem z różnych miejsc zebranych piętnaście zgadzał i w jedno miejsce dla wybadania a doświadczenia prawdy historii znosił, i s pilnością conformował, na to się jednostajnie zgadzają, i tak spólnie świadczą, iż Palemon albo Publius Libo xiąże przerzeczone, z Włoskich stron przez dalekie żeglowania morskie w ty krainy północne Żmodzkie, lossem Bożym dziwnym zanieśiony, cośmy też już dosić dowodnie i szeroko wywiedli i okazali, sptodził trzech synów, z których pirwszemu imię dał Borkus albo Porcius, podobno według onej starej familiej rzymskiej Porciussow, bo Porciussow albo Borciussow starodawna jest familia rzymska, *unde et lex Porcia*, prawo ustawione od Porciussow. O czym Livius, Cicero, Salustius, Pomponius

Borcus vel Portius piwrszy syn Palemonów.

Lex Porcia. Mella etc. piszą: *Leges quoque Porcia cautum erat, civem Romanum verberibus non cedi, iz się mieszczanina rzymskiego biczować u prągi niegodziło, etc.,* którym się prawem i Paweł święty Lisiassowi tribunowi, gdy go był kazał przywiązać do słupa i biczować, obronił, mówiąc: *Num hominem Romanum et indemnatum licet vobis flagellare? Actorum capite 22 et Salustius invehens in Ciceronem, dicit: Cum tum sublata lege Portia errepita libertate etc.*

Kunos wtó-
ry syn Pale-
monow.
Kono też al-
bo Kunos po
żmódzku
serce się ro-
zumie.

Drugiemu synowi Palemon dał imię Kunos albo Kunassus; a Conon także i Konos, są starodawne włoskie, łacińskie i rzymskie przezwiska. Był też papieżem Kunos albo Konon tegoż imienia co i książę litewskie, roku od Christusa 687, Kunos też był książę Bawarskie, roku 1040; Konon także był książę i hetman Ateński po Alcibiadzie, którego Lysander Lacedemoński hetman na głowę poraził. O czym Herodotus, Xenophon i Justinus lib. 5. Conos też, albo Conon, tenże będąc zaś hetmanem Perskim Lacedemonow srogo poraził i Ateniensom pierwszą godność przywrócił, o czym Justinus lib. 6 etc.

Spera trzeci
syn Palemon-
now.

A trzeciemu synowi Palemonowemu było imię *Spera*, z łacińskiego słowa *spes*, albo z włoskiego *speransa*, jakoby rzekł: nadzieja, po polsku; bo *Spera* z włoskiego *Speranza*, jako oni mówią *Speransa mia*, a z łacińskiego *Spes*, a *Spera*: spodziewaj się, albo: miej nadzieję; przeto ty wszystkie imiona synów Palemonowych, są niedalekie od włoskich i łacińskich imion.

Dzielnosci i spraw ich potocznych, mało co znać dla niedostatku historyi. Tylko to Latopisce wszystkie zgodliwie świadczą, iż gdy się tu Włoszy z starymi obywatelami Żmódzkimi, Alanami, Gottami i Kursami rozmnożyli, tedy przerzeczone książęta, Żmódzką i Kurską, albo Kursowską ziemię tym sposobem po ześciu Palemona, przodka swego, podzielili.

Udział Bor-
kussów.

Borkus, starszy, wziął udział swój nad Niemnem, tamże gdzie rzeka Juria do Niemna wpada, na uściu zamek założył, któremu dał imię Jurbork, złożywszy imię rzeki Juriej z swoim własnym imieniem Bork, dla wiecznej sławy, jak to i Cracus książę Polskie uczynił, gdy Crakow założył. Także Romulus, gdy Rzym fundował. Tym też sposobem szredni syn Palemonów Konas albo Kunas, zamek nad Niemnem, gdzie do niego Wilią wpada, zabudował, który Konassowem od swego imienia przezwał, potym ten zamek Kownem, i z miastem, za czasów postępkim, aż po dzisiejszy czas zowią. Także nad Wilią, Niemnem, Niewiazą i Dubissą rzekami, sam Kunas panował, a Borkus nad Jurią aż do morza Pruskiego i Kurlandskiego krainy rządził. Trzeci zaś brat Spera, z ludem swoim dalej się udał od braciej, a ciągnąc przez puszcza ku wschodu słońca i na południe, przebył Niewiazę, Serwentę i Świętą, rzeki, i znalazł miejsce nad jeziorem puszciami, łąkami i rozłogami wdzięcznymi okrassone, tam zaraz *Spera*, uczyniwszy ojcowskim obyczajem bogom swoim modlitwy i ofiary, począł zamek budować nad onym jeziorem, któremu wspolek z zamkiem dał imię od siebie Spera, a tak między Niewiazą, Serwentą i Świętą rzekami, ugruntował sobie ossadę.

Jurbork.

Kunossów
udział.

Kowno albo
Kunassów.

Tymże po-
dobne ma-
my fondo-
wanie Cze-
chowo z Le-
chem, i z
Russa, wed-
ług Długos-
sa.

Spera gdzie
osiadł.

Dorsprungus Julianus, też Palemonów towarzyszy, patricius, albo ojczyc z książąt rzymskich, z herbu i z familiej Centaurusow albo Kitaurusow i z Rozej, widząc porządne ossady wnuków swoich synów Palemonowych, ciągnął dalej z ludem swoim nad Świętą rzeką, gdzie nalazł kopiec wyniosły w rokosznym położeniu, zamkowi bardzo przystojny, tam tedy zaraz bogom zwykle ofiary z ludem swoim uczyniwszy, zamek jeden niżny a drugi na kopcu wyższy zabudował, który według Latopiszcow Wilkomirią nazwał; a skądby to imię i nazwisko urosło, niemasz pewnej wiadomości.

Dorsprungus Julianus.

Tenże Julianus Dorsprungus z herbu Kitaurussa, niedaleko od Wilkomiriej, Dzewoltow, jakoby rzekł: Boże przebywanie, założył, i pisał się Dzewoltowskim książęciem, a panując w Wilkomiriej, zgruntował ossady swoje aż po Wilią rzekę i Dzwinnę brzegi. Za Wilią zaś ku południowi i wschodowi, Ruskich książąt w ten czas dzierżawy były, także za Dzwina. Aczkolwiek i Lotwa pobratynowie Litewscy, już w ten czas szeroko nad morzem i za Dzwinskich brzegach rozmnożyli się byli.

Dzewoltow od Bożego imienia, bo Dzewoz po żmudzku i litewsku Bóg.

Potym gdy Borkus, który na Jurborku aż do Kurskiego morza panował, umarł bez potomstwa, Spera, brat młodszy, na jego miejsce wstąpił, a panując wiele lat w Jurborku, s Prussami starymi, (którzy byli jednego narodu z Żmodzią) do Polskich stron najeżdżał, potym też za bratem Borkusem był pozwany, iż bez potomstwa umarł, a poddani jego, według starego zwyczaju rzymskiego, od przodków podanego, uczynili mu jako panu pogrzeb uciążliwy, iż go spalili nad jeziorem Sperą, a zebrawszy popioł i kości, jak był obyczaj u Rzymian starych, w trunę włożyli, tamże potym bałwan na sławę Sperry książęcia swego postawili, który i ono jezioro, obyczajem pogańskim, za boga, aż do czasów Jagelowych chwaliłi.

Borkus X. umarło.

U Włochów i Rzymian, i u Greków, i Trojanow starych był zwyczaj palić także trupy umarłych.

A gdy tak dwa bracia książęta, bez potomstwa zeszli, Kunassus, szredni, na księstwa oboich za zezwolenim i głośami obojga pospółstwa wstąpił, i spłodził dwu synu, z których starszy Kiernussius, a młodszy Gymbutus byli mianowani, a jeszcze za żywota obu podzielił, iż Gymbus w Żmodzi, a Kiernus od Niewiazy aż do Wiliej panował.

Kiernussius i Gymbutus książęta.

KIERNUS LITEWSKIE PIERWSZE, A GYMBUT ŻMOJDSKIE CZWARTE, KSIĄŻĘTA, KUNASSOWICY.

Kiernusus i Gymbut, Kunassowi synowie, a wnukowie Palemonowi, w spólnej braterskiej miłości i zgodzie, po ześciu ojcowskim, rozszerzyli Żmodzkie państwo, od Kurskiego i Pruskiego morza aż do Wiliej, a od Serwenty i Niemna aż do Dzwiny. Potym gdy się ich ludzie w wielką liczbę rozmnożyli, za czasów postępkim, poczęli naprzód przechodzić za rzekę Wilią w Zawilijską ziemię, którą na ten czas Ruskie książęta trzymały, tamże się ossadzać Żmodź w pustyniach poczęła. Potym gdy według swego obyczaju na dubasnych albo żmudzkich trąbach nad Wilią mieszkając grawali,

Domniemanie wszystkich Latopiszców, iżby Kiernusus Litwę miał na przód nazwać, *alittus & tuba.*

Kiernus, który był jeszcze jako książę języka włoskiego i łacińskiego między narodem grubym do końca niezmiął, i słachciców miał przy sobie nie mało, z narodu onych pięci set, co byli z Palemonem przyszli, nazwał on brzeg Wiliej rzeki, nad którym Żmodź była osiadła, łacińskim językiem *Littus tubae*, jakoby rzekł: Brzeg trąbny; a prości ludzie onej swojej osady nie umiejąc tak zwać łacińskim językiem *Littus Tubae*, zwali ją Littuba, potym Lituwa, a za czasów postępkim, Litwą ty wszystkie kraje, gdzie dziś Wielkie Xięstwo Litewskie, tak Russacy, jak Polacy przewali. A na to się wszyscy Latopiszczowie starzy Ruscy, Litewscy i Żmodźcy zgadzają, acz Miechovius, Decius i Erasmus Stella, jakośmy to wyżej szeroko i dowodnie pokazali, na to niezezwalają.

Kiernow.

W teje Litwie Kiernusus napierwszą osadę i zamek założył i zbudował, który od swego imienia *Kiernow* mianował, nad rzeką Wilią.

Pierwsza wyprawa do Ruskich ziem Litewska.

Potym książę Kiernus, mając częste najazdy w Wilijskiej osadzie od Ruskich książąt, umyślił moc mocą, a gwałt gwałtem odbić, a złączywszy wojska swoje litewskie zawiljskie, z bratem Gymbutem książęciem Żmodzkim, ciągnęli w Ruskie państwa ku Brasławiu, który dziś Litewskim zowią, a należał w ten czas do xięstwa Połockiego. Tak tedy ony wszystkie wołości Ruskie, okrutnie splundrowawszy, łupów i połonu nabrali wielką wielkość bez odporu, a potym do samego Połocka, łupy do litewskich jaskiń odesławszy, ciągnęli, jako latopiszczowie świadczą, które xięstwo wszystko wszerej i wzdłuż srogo splundrowali, i ludu wielkość z niezliczoną okwitością łupów w połon zagnali. A to się Litwie i Żmodzi w ten czas s tej przyczyny w Rusi szańcowało, iż takie zwycięstwo odnieśli: bo w ty czasy prawie, jak Długosz i Miechovius lib. 2 cap. 21, fol. 51 świadczy, roku od Christusa Pana 1058, Połowcy z narodu Gotów, także pobratimowie Litewscy, z książęciem swoim Sekal, Ruskie xięstwa dwa kroć byli srogo zburzyli, jako o tym niżej obaczysz. Same też książęta Ruskie spolnie sobie oczy łupity, aż Bolesław król Polski Zasława na Kiow mocą wprowadził, potym Isasław na Wizesława, książę Połockie, z pomocą Polską ciągnął, a gdy Wizesław uciekł, Isasław snadnie Połocka dostał, i takie srogie strachy, a rosterki dla wewnętrznej wojny w ten czas były w Rusi, iż z desperaciej do Greciej wszyscy chcieli uciekać. O czym u Miechoviusa lib. 2, cap. 18, fol. 45, u Cromera lib. 4, i niżej w naszej tej Cronice szerzej najdziesz. Dla tego tedy i Litwa z Żmodzią w ten czas Połockie xięstwo, i insze Ruskie państwa, śmieie z zwycięstwem wojowali, upatrzywszy pogodę. O czym Latopiszczowie żadnej wzmianki tych przyczyn niewspominają, którycheśmy się my z wielką pilnością ku wielkiemu pożytkowi Czytelnikowi łaskawemu domacali; bo tu już obaczy dowodnie, którego czasu Kiernusus i Gymbut panowali, a to się sstało roku 1065, od Narodzenia Pańskiego, gdy to Litwa pierwszą wtarczkę do Rusi czyniła. A oni panować poczęli po śmierci ojca Kunassa 1040, wszakże w ten czas skoro się z Ruskiej wojny szczęśliwie wrócili, należli Żmodzką ziemię od Lotihajłów sąsiadów za Dżwiną i nad morzem mieszkających zburzoną. Którzy w niebytności Kiernussa i Gymbuta w Żmodzi

Brasław i Połocko Litwa wojuje.

Roku 1065. maja dnia 2.

Pewne domacanie lat i czasu panowania pierwszych książąt Litewskich.

Lotwa Żmodź zwojowała.

i w Litwie czas upatrzwszy, bezpiecznie broili, i łupy wielkie do Lotwy wygnali.

Wszakże Kiernus z Gymbutem bratem, zaraz się swojej szkody pomścili, bo z onym gotowym wojskiem przeprawiwszy się za Dzwinę, wszystkie Lotewską, albo Lotihalską, dziś zowią Lillandską ziemię, wszędy i wzdłuż zwojowali, a z wielkością łupów bez odporu, prawie wszystkich Lotihajłów w niewolę do Litwy i do Zmodzi wywiedli, tak iż potym roku od Christusa Pana 1100, Niemcy do Lilland pustych najeżdżać i tam się osadzać, a wiarę chrześcijańską szczepić roku 1200, przez Meinharda kapłana pobożnego z Lubku, pierwszego arcybiskupa Rigenskiego poczęli, jak o tym będzie niżej szeroko, gdy przydziem *ad 1200 annum*, przeto też tu już pojdzie nam dowodnie, acz z wielką trudnością porządna a prawdziwa historia Litewskich Xiążąt i ich dzielności, kiedy będziemy porządnie konkordować, znaszać i zgadzać piętnaście Latopiszczow (którychem z wielką przeważnością z różnych miejsc dostał) z postronnymi Kronikami, jako z Długoszem, Miechowiussem, Cromerem, także z Ruskimi, Moskiewskimi, Pruskimi, Kurlandskimi i Lillandskimi, starodawnymi sprostą a prawdziwie spisanyimi dziejami. Ale się do rzeczy pierwszej zwrócimy.

Kiernus Kunassowic, pierwsze xiążę i fundator Litewski, nie mając męskiego potomka, przyjął na xięstwo Litewskie Ziwiwunda, syna, albo potomka Dorsprungowego z herbu Kitaurussa, jako zięcia, dawszy mu w małżeństwo Pojate córkę jedyną, a potym gdy w starsiowym wieku umarł, uczynił mu Ziwiwund Dorsprungowic zięć i Pojata córka, pogrzeb xiążęcym, według onych czasów, obyczajem, na jednej gorze niedaleko od Dziewałtowa przy Świętej rzece, tamże mu i bałwan postawili, na sławę i pamiątkę wieczną, który Litwa i Żmodź za boga długo chwaliła, aż potym zgnął, ale gdy na tym miejscu gaj urosł, czynili tam ofiary pogani, i chwalili ony drzewa za bogi, aż do czasów Jagelowych, gdzie ogień wieczny, snać boginiej Westy, ustawicznie z dębowych drew gorzał, co wszystko Litwa i Żmodź miała od Rzymian przodków swoich, którzy także umarłych palili, a xiążętom albo królom i mężom zacnym słupy i groby wysoko usute stawiali i kościoły budowali, a potym, według pogańskiej superstitej, za bogi chwalili. O czym *Myrsilius Lesbijus de origine Italiae*, *Marcus Portius Cato*, *Archilochus de temporibus*, *Livius Romanae Historiae Princeps*, *Berosus Babylonius*, *Xenophon*, *Q. Fabius*, *C. Sempronius de divisione Italiae*, *C. Julius Solinus Polyhistor*, *Pomponius Mella de situ orbis*, *Pomponius Laetus de Antiquitatibus urbis Romae*, *Lucius Fenestella de Sacerdotiis Romanorum*, &c, &c, &c, dosyć szeroko w swoich historiach świadczą.

A tu już od śmierci Kiernussowej rzecz przerwać się musi i odłożyć przez niemały kres do Ziwiwunda Dorsprungowicza w Litwie, a do Gymbuta Konassowica i do Montwila syna jego, w Żmodzi panowania, dla Kroniki i dziejów Ruskich, s którymi Litewskie, dla porządku prawdziwego historii, musimy naprzód conferować i stossować.

Kiernussus i Gymbut X: w zajem Lotewskie krajiny zwojowali.

Niemcy do Lilland.

Pojata Kiernusowna.

Pogrzeb Kiernussow.

Tych historików komu trzeba każdy u mnie najdzie.

MACIEJA STRYJKOWSKIEGO

OSOSTEWICYUSZA

KRONIKA POLSKA, RUSKA, KIJOWSKA, MOSKIEWSKA, &c.

I PRWNE A DOWODNE WYWODY

WSZYSTKICH NARODOW SŁAWIENSKICH,

z wielką pilnością i pracowitą trudnością zebrane.

KSIEGI CZWARTE.

Rozdział pierwszy.

Do Jaśnie Wielmożnego Pana,

PANA OSTAPHIJA WOŁOYICZA

PANA WILEŃSKIEGO, CANCLERZA WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO,

BRZESIEJSKIEGO, KOBRYNSKIEGO, &c. STAROSTY.

I do Jaśnie Wielmożnego Pana,

PANA STEPHANA KORYBUTOWICZA.

XIĄŻĘCIA ZBARAWSKIEGO, &c.

WOJEWODY TROCKIEGO, &c.

Bóg serc ludzkich napewniejszy świadek, lepiej wie, jakom wielką, frasowliwą, przeważną, trudną pracą i węzłowatszą nad on Gordijskiego woza od Alexandra rościęty (gdy go niepodobna rzecz była rozwiązać) węzeł, podjął Czytelniku miły, starając się s pilnością, abych ci prawdziwy i dowodny wywód narodów naszych Sarmatskich, Sławańskich, Ruskich, a przytym Litewskich pokazał, jako, skąd, którym sposobem, od potomstwa Noego posli, jako tez i za którym powodem w tych krainach pułnocnych osiedli, a z małych początków w tak wielkie narody i szerokość panowania urosli. Którego przedsięwzięcia część iżem już naprzodku tej Kroniki mojej, przy wywodzie narodu Litewskiego, szeroko i dowodnie z prawdziwych a rozmaitych historików pokazał, na ostatek narodów wszystkich pod niebem na tym świecie żyjących, a od Noego synów i potomków, porządną genealogią idących, początki i rozmnożenia, prawiem

s korabia wywiódł. Tedy znowu gdym przyszedł do dziejów Ruskiego narodu starożytnie sławnego, a snaść nadawniejszego źródła Sławańskich wszystkich ziem, i narodów, zdała mi się rzecz być potrzebna, na tym pierwszym początku Kroniki Ruskiej, osobliwie linią narodów Sławańskich Ruskich porządną genealogią, według możności mozgu i sił naszych, z dowodu greckich, łacińskich, hebrejskich i kaldejskich historików położyć, aby na fundamencie dobrze założonym, snadniej i gruntowniej mogły się budować i stossować dzieje Ruskich i Litewskich narodów.

Bowiem wiele historii, które samey nieśmiertelnością sprawy ludzkie zdołają, tak Polskich, Litewskich, Ruskich i inszych narodów, dla niedostatku ludzi dowcipnych zginęło, za czym początków narodów swoich, dzielności i panowania wiązań, i pewności czasów, których się co działo, wiedzieć nie mogą. Bo narody nasze Sławańskie Sarmatskie, w zimnych krainach północnych położone, skłonniejsze były zawždy do zwad, do wojny, do okrucieństwa i posiadania cudzych ziem, niż do nauk wyzwolonych, a to za powodem i własnością niełaskawego nieba i warchliwego, któremu ty krainy podległy, Saturnusa, i Scorpionu albo Niedźwiadka jadowitego, który Ruskich ziem więszą część zasłonił. Dla czego wiele naszych przodków dziejów, ciemnomglistą nocą zaduszonych, w wiecznych chmurnych jaskiniach i ślepych przepaściach zginęło, z którychby dziś potomkowie wzory, przykłady i nauki cnot i dzielności rycerskich wybierać, i postronnym narodom dobre mniemanie i wiadomość o sławnych przodkach swych, i sami o sobie, ku wielkiemu a sławnemu rozgłoszeniu zawołania swojego dać mogli.

Jednak wždy Russacy, Moskwa i Bulgarowie albo Wolgarowie, od Wolgi rzeki (nad którą szeroko z dawnych lat mieszkali) nazwani, także inszy Sławacy, pierwiej niż my Polacy, pisać poczęli. Bo Michał Kuroplates cesarz Constantinopolski, walcząc z Bulgarami Sławaki narodu Ruskiego, którzy w ten czas Greckie państwa najeżdżali, i Traciej, także Dalmaciej część wielką opanowali, po długich bitwach, pojednał się z nimi roku od narodzenia Christusa Pana 790, a na znak przyjacielstwa i spólnego sprzymierzenia, przereczony cesarz Kuroplates wszystkim Bulgarom i Sławakom posłał za upominek litery Hłaholskie: Az, A, Buki, Wiedzi, etc., które na ten czas z greckich nowo były wymyślone i wynalezione gwoli Sławakom.

Tych liter, jako pospolicie bywa rzecz każda nowa wdzięczniejsza, zaraz się chwycili Bulgarowie, Serbowie, Dalmatowie, Karwaci i Russacy, i tymi literami sprawy swoje i kroniki dopiero pisać poczęli, nietylko tych spraw porządek w księgi znosząc, które się na ten czas u nich i przez nich działy, ale też i ony rzeczy i dzieje, które od starodawnych przodków swoich słyszeli, i które przez długą pamięć w zmysłach swoich mieli, hłaholskim pismem ku wiecznej pamiętce w księgi swoje skarbili i spiszowali, wyrozumiawszy historie skarbem być nieśmiertelnej sławy.

Polacy zaś naszy, ledwo pisać poczęli roku od Christusa Pana 962 za Miecława, pierwszego chrześcijańskiego xiążęcia Polskiego, i za Chabrego

Wolgarowie
albo Bulga-
rowie.

Michael Cu-
roplates ce-
sarz Con-
stantinopol-
ski.

Sławańskie
litery.

Ruskie i
Bulgarskie
narodi na-
pród literi
hłaholskie
przyjęły.

Polacy kie-
dy pisać po-
częli.

Bolesława pierwszego króla koronowanego od Ottona cesarza w Gnieźnie roku 999, których jednak Russacy dwiema sty lat i dziewięcią w dawności historii i pisma swojego uprzedzili. Bo poczęli pisać Russacy roku od stworzenia świata, jak Grekowie i Ruś rachują, 6406, to jest od Christusa 790, albo mało co później, a według rachunku rzymskiego roku od stworzenia świata 4745, od założenia Rzymu roku 1551, od Christusa Pana 801, na co się też wszyscy łacini i greccy historycy zgadzają, i czegom sam własną bytnością roku 1574 w Konstantynopolu doświadczył, gdzie badając się pilnie o starodawnościach Greckich i Bisanckiich widziałem słup albo kolumnę marmurową, z napisem cesarza Michała Kuroplattessa i z liczbą lat wyższej mianowanych, tak greckiego jako łacińskiego rachunku, którą kolumnę przerzeczony cesarz postawił (do Jedykuly idąc zamku starego, wielkiego Constantina) na znak zwycięstwa z Bulgarow i Saracenow otrzymanego. Drugą zaś kolumnę widziałem za Andrinopolim, na którym miejscu Bulgarowie niewdzięcznie oddając dar pisma hłaholskiego, sobie na znak przyjacielstwa przyslanego, przerzeczonego cesarza Michała Kuroplata, wrzuciwszy mu przymierze, porazili, iż z pogromu sam ledwa uciekł, a potem z desperacją do klasztoru wstąpił, wszakże potem od Bulgarów tychże zabit.

Jedykula siedm wicz.

Cesarz Michał Kuroplatt porażon od Sławaków.

Kto bywał w Andrinopolu, albo będzie, obaczy znaki tych starodawnych bitew bulgarskich z Greki: puklerze z skor i z drzewa na dziwny kształt uczynione, maczugi okrutne, kule na łańcuchach rogate żelazne, kije z wielkimi gwoździemi, belty gwałtowne od kusz, pociski z żelazem kończystym na krzyż zaostrzone, których też pieszy rzymscy, jak Livius pisze, na pierwszym potkaniu używali, ułamki szabel staroswieckich, etc. A ty wszystkie dziwne wojenne instrumenta są zawieszane na murze, idąc przez kramnice z tureckiego miasta do Andrinopola, murowanego chrześciańskiego, u wielkiej bramy, którymem się ja dobrze przypatrzył.

Od tego tedy Michała Kuroplattessa, cesarza Constantinopolskiego, Bulgarowie, Russacy i wszyscy Sławacy, krom Polaków a Czechów, litery hłaholskie wzięwszy, sprawy swoje pisać poczęli, a po zabiciu zaś Kuroplattowym, panował na cesarstwie Greckim, Leo Ormiański, który Chruna Bulgarskie xiążę zabił, za czasów Karolussa Wielkiego, cesarza, roku od Christusa 801, i za czasów Jana Trzeciego, w rzedzie 99 Papieża.

A tak Russacy acz od lat siedmi set i osmdziesiąt, to jest od roku Christa Pana 801 pismo i litery hłaholskie mają, jednak wszystkie Kroniki Ruskie tylko tych napierwszych być xiążąt w państwach swoich powiadają: Kija, od którego Kijów; Scieka, od którego Sciekawica; Korewa etc. i siostrę ich Lebedę, także Oskalda i Dira, ich potomków, a potem według swego rachunku roku od stworzenia świata 6370, xiążąt Wareckich trzech bratów rodzonych: Ruryka, Truwora i Sinaussa w xięstwach swoich: Nowogrockich, Pskowskich, Izborskich i Bielojezierskich panować piszą. I od tych już porządek i successią pewną, tak Russacy wszyscy, Wielcy Kniaziowie Moskiewscy prowadzą i wywodzą, a dalszych da-

Chrno Bulgarskie xiążę Słowichskie.

O tym też czytaj Ciarfona.

Pierwsze xiążęta Ruskie.

Kij, Sciek, Korew, Lebedę.

Waragowie.

wniejszych początków narodu swego wywieść nie mogą, dla niedostatku historii i tych co by je pisali.

A iż Duch Pański gdzie, kiedy i kogo raczy darem swoim świętym natchnie, tedy ja też tegom się naprzód ważył z uprzejmej szczerości ku naszym narodom Sławańskim, iżem prawie od potopu z wielką pracą (za dowodem dwu set historików wiary godnych, a w jedno miejsce zniezionych) porządnie opisał wywody Sławańskich Ruskich narodów, alem się jeszcze s tym wydania teras zatrzymał i zachował, przedłużyli Pan Bóg zdrowia na inszy czas.

Wszakże to jest napewniejszy, nagruntowniejszy fundament, iż jako od inszych synów Noego i ich potomków, insze rozmnożone są różne narody, tak też od Mosocha patriarchy naszego, szóstego syna Jafetowego i od jego potomków: Russa, Lecha i Czecha, wszyscy Russacy, Polacy, Moskwa, Bulgarowie, Czechowie, i ile ich kolwiek Sławańskiego języka pod niebem używa, prawdziwy wywód i początek narodu mają. Z którym szerszym o tym dowodem, iżem się dla pewnych przyczyn, na inszy czas zachował, tedyć tu tylko o Mosochu patriarsze Sławańskim, krótko miejsca położę u poważniejszych historików, którzy to imię *Mosoch, Moscos, Mosca, Mosci, Moscorum, Moschovitarum, Modocarum* &c. zdawna wspominają.

Naprzód Mojzesz prorok i zakonu Bożego objawiciel, Genesis cap. 10 i Berosus kapłan i historik Kaldejski, nadawniejszy, lib 4 et 5, roku po potopie 131 etc. tak pisze: *Moschus vero Moschos simul et in Asia et in Aeuropa fundavit*, iż Moschus narody Moschowitzow zarazem i w Asiej i w Europie fundował etc. o czym i na inszych miejscach, co tu umyślnie opuszczam, wspomina, etc.

Potym *Xenophon in Historia reditus Graecorum* &c. *Appolonius in carmine Argonautico*, *Herodotus* & *C. Julius Solinus Polihistor cap. 20* & *cap. 40*, *Ptolomeus lib. 5, cap. 6, 9 et 13*, *Plinius Nat. Historiae lib. 5, cap. 27, et lib. 6, cap. 9 et 10*. *Trogus Pomp. et Justinus, Pomp. Mella in Historia de situ orbis cap. 2*, *Josephus Flavius Antiquit. Jud. lib. 1, Philo Jude. Ant. Biblic.*, *Cornelius Tacitus, Strabo* &c. i inszy wszyscy starodawni hebrejsey, caldejsey, greccy, łacińscy historikowie starodawni, a niedawnego i drudzy naszego wieku krónikarze, jako *Miarecius, Vincentius Cadlubecus, Anonimus Gallus, Długossus, Miechovius, Jostus Decius in Vetustat. Polon. et Famil. Jagel*, *Vapovius, Cromerus lib. 1 cap. 5, 8 et 12, &c. Bielski &c. Polsey; Tilemannus Stella, Cesareus, Carion, Philip. Melancton, Cureus &c. Niemieccy; Eneas Sylvius, Volateranus, Dativius &c. Włoscy i Czescy historikowie, Mosocha i Moskwy patriarchy, i krain tego imienia wzmiankę na wielu miejscach dowodnie czynią; *Teodorus* też *Bibliander, de optimo genere explicandi Hebraica*, tak mówi: *Mosoch vel Mesoch partem Asiae ad pontum accepit, ubi Moschitae, vel Moschovitae, et Moschici montes et finitima loca Capadociae* &c.*

A jeśliby tu kto rzekł, iż dzisiejsza Moskwa, Białej Rusi naród, niedawnych wieków począł się zwać Moskwą od rzeki i miasta i zamku stołecznego Moskwy, tedy tak jest; bo Moskwa zamek z dawnych czassów

tylko z drzewa zrąbiony i nieznacznym był. Jako też o tym Herberstejnus in *Chorographia principatus Moschoviae* pisze: Aż tam dopiero Wielkie Xiążę Iwan Daniłowicz, przed lat dwiema sty i trzydziestą z Włodimirza stolec swój przeniósł, z porady Piotra metropolita Kijowskiego i Ruskiego. Bowiem ten metropolit Piotr tam też był przed tym stolicę metropolita sobie wybrał, dla jakiegoś świętego Alexeja, u którego grobu w Moskwie cuda się ukazywały. Za czym się Moskwa miasto rozslawiło, i cudami onymi i Wielkich Xiędzów stolicą, bo skoro po śmierci Iwana Daniłowicza, tegoż imienia drugi Iwan Iwanowicz, tam stolicę trzymał, po nim Dimitr, po Dimitrze Basili, albo Wassilej, który pojawiwszy córkę u Witolda W. X. Litewskiego Annotazją, albo Zophią, Wasila oslepionego po sobie dziedzicem zostawił, z którego potym Iwan wielkim xiędzem moskiewskim naszczęśliwszym będąc, wybił się naprzód z mocy i z hołdu Tatarom, Casanską horde, Pormią, Sibirią, Lapiją, Juharią, skąd przodkowie Węgrów, Bulgarią Aziatycką, etc. krainy, częścią podbił pod moc swoje, częścią szładował, od Litewskiego państwa 70 zamków oderwał, z Swedami i z Inflanty wielkie wojny wiódł, etc. i ten się począł pisać Carzem i Panem Wszystkiej Rusi etc. Tego dopiero wnuk Wasili wielki xiądz moskiewski, zamek Moskiewski począł murem i wieżami obwodzić, które mury potym przez lat trzydzieści całe, potomkowie jego ledwo dokonali. Wszakże i sam Sigismundus Herberstejn wyższej w opisanu miasta Moskwy tak mówi: A iżby miasto Moskwa inszym krainom przewisko od siebie dać miała, to nie pewna, ale prawdzie rzecz podobna, iż od rzeki miasto imię wzięło. *Nam etsi urbs ipsa olim caput gentis non fuerit, Moscorum tamen nomen veteribus non ignotum fuisse constat*, albowiem jeśli samo miasto Moskwa przedtem niebyło stolicą i głową narodu tego, wszakże jest rzecz pewna, iż imię Moskiewskiego narodu, było znaczne historikom starodawnym od Mosocha. Toż też i Cromerus *cap. 8, lib. 1, Croniconum Pol.*, po długich wywodach Sarmatskich narodów, o Moskwie twierdzi. I tak: *cap. 8 lib. 1*, zamyka: *Nec est incredibile eos (scilicet Moschovitas) cum Moschi, Modocae sive Amazobitae antiquitus dicerentur, aliquando in vicinorum & cognatorum Russorum sive Roxolanorum nomen transisse, postea vero pristinum (id est nomen Moschorum) resumpsisse, &c.*

Mosoch tedy, syn Japhetów szosty, wnuk Noego za Sarmatem, albo Sarmatą krewnym swoim, którego Moises Geneseos 10, Josephus *Antiquitatum Hebraicarum lib. 1 cap. 14*, Istrowego albo Jectanowego syna, wnuka Semowego, a prawnuka Noego, być świadczą, ruszywszy się od Babilonu, po onym zamięszaniu języków, z narodem swoim wszystkim i z synami Istrowymi, to jest z Sławaki, którzy się do nich przyłączyli, jako Berosus pisze, ciągnęli obadwa przez Armeńskie góry i Scitijskie albo Tatarskie pola ze wschodnich krain ku północnym częściom świata, a naprzód nad brzegami Pontskiego albo Czarnego Morza osiedli roku 131 po potopie, a od panowania Nemrotowego w Babilonie roku 25, a według inszych historików i geographów, od potopu 175, a od Adama 1830, narody się Ruskie poczęły sławańskiego języka, których zdawna Pismo Ś.

Iwan Daniłowicz stolec do Moskwy przeniósł.

Piotr metropolit.

Moskwa dziwiejsza kiedy się rozslawiła i dla czego.

Zwycęstwa i szczęście Iwana W. X. Moskiewskiego.

70 Zamków od Litwy oderwał.

Herberstejn o Moskwie.

Gen. 10, Ioseph. lib. 1 cap. 14 Philo. Biblic. Antiquit. Berosus lib. 4 & 5 Moschus vero Moschos simul & in Asia et in Europa fundavit.

O tym też czytaj Cromera lib. 1 cap. 21 de Sarmatis.

Sarmatowie kiedy osiedli nad Czarnym Morzem.

w Biblijej, i wszyscy starzy historikowie nie Russakami ani Russami zwali, ale *Mosochos, Moschos, Mesech, Modocas, Mossenos, Moschoicoicos, &c.* od tego patriarchy ich Mosocha Japhetowica, nie od tej dzisiejszej nowej Moskwy, którzy aczkolwiek też są jednegoż narodu Ruskiego albo Roxolanskiego, od tegoż Mosocha, wszakże byli zaniedbali i zaniechali tego imienia używać przez wiele wieków, a tylko się Rusią i Rusakami tak z onych trzech bratów książąt Waragskich, jako też za Olhy albo Heleny, i Włodimirza monarchy, i drugiego Monomacha i inszych książąt zwali, i nie znać było tego imienia Moskwy w ony czasy, gdy tylko Kijowskie, Włodimirskie, Wielgonowogrodzkie, Cernihowskie, Halickie, Smolenskie etc. książęta w Ruskich ziemiach plużyły, jako się wyzszej dostatecznie nazytasz.

Aż potem przed lat dwiema sty i kilkiemdziesiąt, to starodawne imię patriarchy Ruskiego i Sarmatskiego Mosocha wskrzesili, gdy się Moskwa od Moskwy miasta i od rzeki za przeniesieniem stolice z Włodimirza, zwać poczęli. Ale ku rzeczy przystępuje.

Tenże Mosoch, syn Jafetow, mieszkając nad Pontem Euxinem Czarnym Morzem, w wielki się naród rozmnożył, potem tam w tych polach Colchorum królestwo runem złotym i Jazonowym żeglowaniem sławne założywszy i naród Sławański Ruski w nim rozmnożywszy i szeroko osadziwszy, ciągnęło dalej potomstwo jego w pułnocne krainy za Pontskie albo Czarne morze, gdzie nad Tanais albo Donem i Wołgą rzekami i nad jeziorem, albo odnogą morza Meotis, w które Tanais wpada, w polach szeroko osiedli i w wielkie się narody za krotki czas rozmnożyli, tak, iż się w potomstwie Jafetowym i Mosochowym własność ich imion wypełniła, bo Jafet iż się wykłada z kaldejskiego i hebrejskiego języka rozszerzenie, albo rozszerzający, a Mosoch rozumie się rościągający, wyciągający i daleki, tedy też ich potomkowie za szczęśliwym winszowaniem i własnością imion przodkich swoich i błogosławieństwem Noego patriarchy, osiadłości swoje daleko rozszerzyli i rościągęli, tak, iż wszystkie pułnocne krainy i międzywschodnie części świata, narodami Sławańskiego języka napełnili i począwszy od Kąpadockich i Kolchinskich królestw i wszędzie około *Cimerium Bosphorum* i Czarnego morza albo Pontu Euxinu, Tanais, Oki, Wołgi, Chamy, Dniepru, Bohu, Desny, Dniestru, Dunaja, aż do Dżwinnych i Niemnowych długim przeciągiem źródł, wszystkie brzegi osiedli, na ostatek aż do Lodowatego i Bałtyckiego albo Wenedyckiego, po moskiewsku Wareckiego morza, które dziś Liffanty, Philandią i Szwecią oblewa, i Norwegiej dosięga, imię, moc i władzę Sławańskiego języka rozszerzyli.

Asarmot zaś, albo Sarmata, syn Jektanow, wnuk Semów, a prawnuk Noego patriarchy, według Josepha *lib. 1 cap. 14, Antiquit. Hebr.*, i według Mojżesza *Gen. 10*, który też był w tych stronach pułnocnych z Mosochem, dziadem stryjecznym osiadł, Sarmatom dał imię i przezwisko, iż nas wszystkich Sarmatami, to jest wysokimi i wyniosłymi narody od niego zowią. Bo *Tilemannus Stella in deductione Genealogiae Jesu Christi*

Sławacy
kiedy osie-
dli nad Woł-
gą i Donem.

Japhet roz-
szerzenie.

Boh rzeka,
którą Ptole-
meus Hipa-
nim zowie,
nie Bug.

tak *Sarmatae vocabulum* wykłada: *Igitur a Riphath filio Gomeri Riphathi qui sunt Sarmatae et Heneti. Nomen autem Heneti Hebraeis significat Vagabundi, Graeci dixerunt Nomades, id est, subinde alia pascua et alia loca quaerentes, Sarmata autem interpretatur Dux altitudinis, vel Dux superioris regionis.*

*Sarmatae
Dux altitudinis.*

Cromerus także *Episcopus Warmiensiensis* w Kronice swojej, którą Polskie dzieje z ciemności i z zakryto głębokich przepaści wygrzebione oświecił, tak też zdanie i rozsądek mądry o przewisku i wywodzie Sarmatów na początku ksiąg pierwszych w rozdziale 12 pisze pod tytułem: *ubi asserit Sarmatas esse Slavos et Venedos ipsosque, esse priscos Sarmatas, vel ut Graeci dicunt Sauromatas: dispersique a turris Babilonicae edificatione post diluuium universae terrae hominibus, has oras occupasse opinentur: Non a Tuiscone sed ab Assarmote seu Sarmate, quem Moses et Josephus Hebraei scriptores Istri, vel Jectani filium, Semi nepotem, Nohae pronepotem fuisse memorant, nomen originemque ducentes, &c.*

*Sarmatae &
Slavi non a
Tuiscone ut
vult Cranstius, sed ab
Assarmote in
Aeuropa.*

To tu masz Czytelniku miły nad insze moje, w znoszeniu sentencji różnych historików, dowody, i nad moje pewnymi świadectwy podparte i ugruntowane zdanie tak zacnego i wielkiego meża sententią o Sarmatach, iż od Assarmota albo Sarmaty, syna Jektanowego, wnuka Semowego, a prawnuka Noego, są nazwani, nie od Tviscona albo Asceny, Gomerowego syna, jak niektórzy naszy z Niemieckich kronikarzów, a snać i Długosz pissali; ani od Jawana i Helisse, jako Miechovius staruszek *cap. 1, lib. 1 fol. 1, in deductione primae originis Polonorum* położył, chybiwszy brodu; bo Jawan i Helissa, jego syn, Greckie narody rozmnożyli i Łacińskie, nie Sarmati, którzy językiem i zwyczajami starodawnymi, daleko są od Greków, Łacinników, także od Niemców różni.

A iż Berosus Kaldejszyk pisze *lib. 4, Twiskona* być królem Sarmat-skim, od Tanais aż do Renu rzeki, także *lib. 8* wspomina, iż roku 131 od potopu, Twiskon Sarmaty wielkie narody fundował, tedy też tam zaraz kładzie, iż Moscus, Mosoch albo Moskwa, Moskiewskie królestwa w Aziej wespolek i w Europie założył i rozmnożył.

*Berosus lib.
4 et lib. 8.*

Tamże też *eodem libro* pisze: *Anno hujus Nini quarto &c.* Roku czwartego panowania Ninusa, króla trzeciego babilońskiego, Twiskon Giggas albo obrzym, Sarmaty praw albo ustaw uczy u Rhenu, etc,

Tedy Cromer *asserens pulcherrimis argumentis, Slavcs et Sarmatas Germanos non esse cap. 6 lib. 1*, tak to pięknie słusznymi wywodami rozstrząsnął, iż i Berosussa przy zupełnej wierze jego historii zostawił i Sarmaty albo Słowaki, nie od Twiskona, ale Assarmota, albo Sarmata, być rozmnożone okazał, a Cranciussa, Jornandessa i Franciska Ironica, historików niemieckich, *vi veritatis victos ac manus* (jak sam pisze) *dantes*, usilną mocą prawdy zwyciężonych i dobrowolnie ręce podających związał, i zdania ich jasnymi, ichże własnymi dowodami zburzył i w niwecz obrócił. Czego też Plinius zanie uczony geograph i historyk wielkiego zawołania *Natur. Historiae lib. 4, cap. 12*, poświadcza tymi jawnymi słowy, mówiąc: *Sarmatae quidem certe Germani non sunt, &c.* Sarmatowie zaiste

nie sąc Niemcy, ale od nich Wisłą rzeką, nakłoniwszy się ku słońca wschodu oddzieleni.

Tegoż zdania i wyroku Pliniusowego o Sarmatach, podpierają pewnymi dowody: Cornelius Tacitus, Strabo, Ptolomeus i inszy sławni historykowie i geographowie.

Drudzy zaś, zwłaszcza Bielski, na początku wywodu narodu Polskiego piszą, Sauromatią być nazwaną od ludzi z jaszczorcimi oczyma, bo *Sauros* po grecku jaszczorka, *omma* oko, a stąd też i nazwisko Sauromatów wywodzi, jako ludzi gniewliwych i straszliwych, którym popędliwość i jadowita srogość z oczu jako jaszczorom okrutnym (którychem się ja w Turcech między skalami napatrzył) pierszała: Wszakże i to swoje mniemanie, i ono, żeby od Twiskona, mieli początek mieć Sarmatowie, samże Bielski kassuje, a na zdaniu i rozsądku mądrym doctora Cromera, iż od Assarmota, syna Jektanowego, wnuka Semowego, poszli Sarmatowie, przestawa. Gdyż też Tilemannus Stella, doctor uczony, *in Tabulla genealogiae Christi, Sauromatam non a Sauros & omnia* greckich słów, ale z kaldejskiego języka głębokim rozumem, *Ducem altitudinis vel ducem superioris regionis* wyklada, to jest wodzem i xiążęciem wysokości albo wyższej krainy.

Są tam jaszczóry na pułtora sążnia cząsem, a drugie na lokciu.

MACIEJA OSOSTEWICYUSZA STRYJKOWSKIEGO

O WYWODZIE SŁAWNEGO NARODU RUSKIEGO,

SŁAWANSKIEGO, SARMATSKIEGO,

a dla czego są nazwani Słowakami.

Rozdział drugi.

O Słowakach i Sławieńskich ziemiach narodu Ruskiego albo Sarmackiego skądby to ich przezwisko urosło? rozmaite są mniemania rozmaitych historyków, Czytelniku miły. Wszakże się to jawnie pokazuje, iż Sławianie, albo Słowacy, przodkowie naszy, byli sławni rycerską dzielnością, jeszcze za czasów wojny Trojańskiej, a iż ossady swoje mieli w Paflagoniej, krajinie Aziej. Mniejszej, nad Pontem Euxinem, albo Czarnym morzem, gdzie dziś Turcy i Grekowie mieszkają, a między nimi Słowaków, Serbów i Bulgarów, prawie większa część, którzy nie przychodniami, jako Turcy, ale własnymi dziedzicami Paflagonskiej ziemi z starodawnych wieków być się powiadają, o czymem ja też sam z niemi miał częste rozmowy, roku 1574, gdy tam był w tych krainach.

Paflagonia.

Procopius de bello Gothic.

Prokopius też sławny i starodawny historyk przed tysiącem i sześćdziesiąt lat, o wojnie Gotskiej pisząc, za czasów Justiniana cesarza Konstantynopolskiego, roku od Christusa Pana 528 i za papieża 49, Hilariusza, wzmiankę Sławaków czyni.

A przedsię
tej nowinie
tysiąc lat i
88.

A Jornandes Alanus niemniej starodawny kronikarz pisze, iż to imię albo nazwisko Sławaków za jego czasów nowe było, roku od Christusa 492, ale mowę Słowiańską, której teraz wszyscy Sławacy używają, być starodawną świadczy.

Języki
przedniejsze
po potopie.

Co musiało być iż tak jest, bo po zamieszeniu języków u Babel wieże, napierwszy był język chaldejski i hebrejski albo żydowski, potem scytyjski, albo tatarski, zaś egipski, etiopski i indyjski, potem grecki i łaciński, nasz też sławiański, szosty od Mosocha, szóstego syna Japhetowego, po nim niemiecki od Twiskona, to są języki na wszystkim świecie przedniejsze, s których jako źródeł żywych, insze rozmaitych narodów języki początki rozmnożenia, własności i różne dla różności granic wymowy swoje mają, co ja każdemu słusznymi racjami wywiode, kto mię o to chce pytać. Aczkolwiek 72 języków według wodzów i xiążąt zmieniło się u Babel z jednego; ale mądry, bywały, i języków świadomy, sam przez się temu snadny rozsądek dać może, a tak co Jornandes, który przed lat tysiącem i stem pisał kronikę swoje, świadczy być język sławiański starodawny, w tym się nie myli, bo jest zaraz po potopie roku 131, według Berossusa.

Starodawność
języka
Sławiańskiego.

Jornandes o
Sławakach
na drugim
miejscu
pisze.

Tenże też Jornandes, który roku od Christusa Pana 584, za Mauriciussa cesarza 55 pisze, iż Sławacy nad Istrem albo Dunajem ku północnym krainom mieszkali, a potem przeprawiwszy się przez Dunaj, Missią oboję, Pannonią, Węgry i Rakussy, Macedonią, Tracią, Istrią splundrowali i zwojowali, a uczyniwszy sobie przez miecz bezpiecznie w onych krainach mieszkanie, jedni w tamtych ziemiach, a drudzy między Drawą i Sawą rzekami w Illiriku i w Dalmaciej osiedli, i wszyscy jednostajnie sami od siebie ony ziemie Sławanskimi, od sławnych swoich dzielności nazwali, a rozszerzając granice swoje, ustawicznymi wojnami pokoj sobie i potomkom swoim w nich gruntując, Rzymskie i Konstantynopolskie cesarstwa do gruntu prawie zwałili i szyki ich zemdliłi. O czym szerzej najdziesz u przerzeczonych historików: Jornanda, Procopiussa, &c.

Wojny
sławiańskie.

Ossady
starych
Sławaków,
a dla
czego i skąd
nazwane.

Blondus zaś, który przed lat stem i dwudziestą o nachyleniu ku zgubie Rzymskiego cesarstwa, historią pisał, gdzie Arkadiuszowego i Honoriuszowego panowania, którzy byli cesarzami, roku od Christusa Pana 298 wzmiankę dawniejszą czyni, wspomina też tam Sławiański naród już na ten czas być sławny.

Sławacy
Rzymianom
i Grekom
silni.

Sławacy
wojnami
sławni,
roku 298.

Istrami
Sławaków
zowią od
Dunaju.
Trojus
Pomp. et
Justin lib.
32, o
sławiańskich
przodkach.

A Trojus Pompejus, nad tych wszystkich historików starodawniejszy rzymski historyk, który jeszcze przed narodzeniem Pańskim rozmaitych narodów dzieje pisał, i Justinus z niego lib. 32 o narodzie Sławiańskim, którzy też Istrami nazywają, tak piszą, iż Oëta, albo Aëta, król Kolchijś ziemie nad Czarnym morzem leżącej, niedalęko od Tanais albo Doru rzeki z Moskwy płynącej, gdy mu Jason z Argonautami Medeą córkę z wielki-

mi skarabami (które skarby *Aureum vellus* poetowie zowią) uniosł, posłał za nim w pogonią dwadzieścia tysięcy ludzi w nawach, morzem Czarnym. Ci gdy przyплыnęli do ujścia Dunajskiego, ciągnęli wzwozę swoje nawy, aż przyżeglowali do uścia Sawu i Drawu rzek, potem Sawem rzeką pod góry Włoskie Alpes przyszli, a przez góry na ramionach do brzegów morza Adriatyckiego nawy swoje po wałkach przetoczyli, albo na ramionach przeniesli, goniąc i szukając Argonautów i Jasona, winowajców, zdrajców i łupieżców króla swojego Oety; ale gdy ich tam nienależli jako się spodziewali, tedy porzuciwszy nawy swoje przyszli na pola Włoskie, gdzie dziś Aquileja, miasto sławne, a tam ulubiony położenie wdzięczne ziemie hojnej, osiedli, nie chcąc się nazad do domu Kolchijskiego królestwa wrócić, albo dla bojaźni króla swojego Oety, iż niepogonili zdrajców jego, albo iż się im uprzykrzyło teskliwe żeglowanie i włokita.

Tak tedy, gdy osiedli nasz Sławacy w polach Włoskich, przy brzegach morza Adriatyckiego, które dziś Wenecją i jej krainy oblewa, przewano ich Istrami od Istru albo Dunaja rzeki, którą z morza i z swej krainy Kolchidi przyплыneli, jakoby rzekł: Istrijczykowie, albo Dunajczykowie, bo Sławacy Dunaj nazywają Wister, a Łacinnicy *Ister*; jako *Ovidius Elegia 3 de Ponto ad Maximum*:

Quaeque aliae gentes ubi frigore constitit Ister, &c.

Et ad Vestalem Elegia 7, lib. 4.

*Jam vides onerata ferox ut ducat Jasis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.*

Idem: Binominis Istri, &c. Także drudzy historikowie i geographowie, Dunaj Istrum nazywają, a Sławaki nad nim i nad morzem Adriatyckim szeroko mieszkające, Istrijczykami albo Istrami zowią, a stąd dowodnie i jawnie każdy obaczyć może, iż Sławacy w Asiej i w Europie zdawna się rozkrzewili i Włoskich, także Greckich krain wiele osiedli, a wszyscy s potomstwa Japhetowego i Mosocha syna jego początki swoje mając zawždy s tych krain, które dziś Moskwa (trzyma i od jeziora Meotis i Czarnego morza, albo Pontu Euxinu, w ty krainy Europejskie, w których szeroko i dziś mieszkają, przychodzili z zimnych stron, szukając pogodniejszego nieba i żyzniejszych krain. Naprzód Sarmatowie i Roxolani albo Rusacy, którzy z Mitrydatessem, królem onym sławnym Pontskim, wojny długie wiedli, po tych zaś Gotowie, Cimbrowie i Wandalitowie, których część w tych stronach, gdzie dziś Litwa, Żmódź i Lotwa, osiadła, jak Szwedzkie i Duńskie dzieje i Cilicius Cimber *in proemio belli Ditmarsici*, Carion w księgach wtórych, monarchiej trzeciej, wieku wtorego i *Joachimus Cureus Freistadiensis in historia Silesiae*, urodzeni Niemcy, świadczą.

A druga część tychże Wandalitów, Gotów i Cimbrów wszystkę jakmiarz Europę, Węgierską, Grecką, Włoską, Francuską i Hispańską ziemię z Sła-

Rycerstwa króla Oeti za Jasonem goniącego żeglowanie.

Roku od stworzenia świata 4010.

Ovidius się dziwował gdy Jatwiczowie wożami jeździli po ledzie przez Dunaj.

Od lat 1800.

Skąd wychodziły Sławackie narody.

Sarmate Roxolani. Oczym czytaj Volatranum.

Cilicius Cymer et Carion lib. 2 Cron.

wańskimi i Niemieckimi, także z Litewskimi narody, mocy spólne złączywszy, zwojowali.

Rzym zburzon od Wandalitów, roku 429 od Christusa.

Ciż Wandalitowie i Africe trzeciej części świata, i Rzymowi nieprzepuścili, który okrutnie zburzyli, a w Africe lat dwieście mieszkali, o czym, iż jawnie wszędzie historie mamy, nie chcę się długo zabawiać.

Wolgarowie i Bulgarowie.

Rsowa ziemica w której się Wolga rzeka poczyna.

Wolga rzeka Edela Rha.

Ruszenie Wolgarów od Wolgi.

Wolgarowie w Taurice.

Wolgarowie Sławacy do rzymskich krain wtarwneli roku od Christ: 420. Wolochny i Multany osiedli.

Bulgarowie Sławacy Zenona cesarza porażili.

Po Wandalitach, Sarmatach, Gotach i Roxolanach, s tychże pol i krain połnocnych i wschodnich Moskiewskich, drugie narody tegoż sławańskiego języka wyszły, którzy się Wolgarami albo Bulgarami, od Wolgi rzeki mianowali, a Bulgaria albo Wolgaria jest wielka kraina z obudwu brzegów rzeki Wolgi między Europą i Asią, która rzeka poczawszy się w Rsowskiej ziemicy Moskiewskiej, z jeziora Wolgo, a nabrawszy w się wiele inszych wielkich rzek płynie przez Moskiewskie krainy daleko, potym przez Kazańską, Zawolską, Nabajską, Astrachańską i insze Tatarskie hordy przeszedwszy, za Astrachanią w Kaspijskie, albo Hirkańskie i Porskie morze, które Moskwa Chwalinskoje morze zowie, siedmiadziesiąt dwiema uściami wpada, po moskiewsku Wolga, a po tatarsku Edelsu; Ptolomeus i Grekowie, Rho jej imię dali, a nasz Bielski za jedną ją kładł z Tanais albo z Donem, nie będąc wiadomy Moskiewskich krain.

Od tej tedy rzeki Wolgi i s tych pol (których się i dziś Książ Moskiewski Hospodarem Bulgarskim pisze), ruszywszy się z wielką hordą i mnóstwem ludu przodkowie naszy Sławacy Bulgarowie albo Wolgarowie, przyciągnęli naprzód nad Czarne morze i jezioro Meotis, szukając lepszych krain, acz niektórzy piszą, iż ich z ojczystych pol Tatarowie wycisnęli, co nie ku rzeczy, jak to niżej dowodnie okażemy, a tam nad Czarnym morzem między Donem i Dnieprem rzekami, gdzie dziś Kirkielscy, Krimscy i Mankopsy Tatarowie, czas nie mały spokojnie mieszkali.

A gdy się w tych polach rozmnożyli, osiedli za czasów postępkiem i Taurikę, którą dziś Przekopski carz stolicą swoją opanował. Potym gdy usłyszeli o niezgodzie cesarzow Rzymskich, a iż też Atila w ten czas z Hunnami albo Juhrami od rzeki Juhri s tychże stron Moskiewskich, przeszedwszy większą część Europy, opanowawszy Węgierską ziemię, był zwojował, ruszyli się i naszy Bulgarowie wodą i ziemią z xiążęciem swym Derbałem do Daciej, na ten czas rzymskiej prowinciej, gdzie dziś Wolochny i Multani, między Dunajem i Dniestrem mieszkają, a ty krainy, wygnawszy Daków, sami mocą opanowali roku od Christusa Pana 420. Potym roku 454 usłyszawszy o śmierci Teodosiussa cesarza, przepawili się do Misiej przez Dunaj, a tak oboję Missią małą i wielką snadnie pod Greckimi cesarzami, widząc ich niezgody wewnętrzne, opanowali, a od swego nazwiska ony krainy Bulgarią mianowali, które i dziś tak nazywamy, jakoż i sami Bulgarowie dzisiejszy to jawnie wyznawają, iż ich przodkowie z Moskiewskich stron wyszli. A mieszkają ci Bulgarowie Sławacy między Bałchanami wyniosłymi i skalistymi górami, za Dunajem, wyjachawszy z Multańskiej ziemie, od Braiłowa, Dziurdziewa i Uruściuka, zamków podunajskich, gdzieśmy się my dwa kroć i tam i sam przewozili. Ci potym Bulgarowie Sławacy Traciej większą część posiadli, Zenona cesarza Kon-

stantinopolskiego roku od Christusa Pana 476 porazili i Konstantinopole, używając zwycięstwa ubiegli i spalili. Dla tego roku 492 od Pana Christusa, cesarz Anastasius pięćdziesiąty, widząc wielki gwałt i najazdy Bułgarskie, uczynił długi mur od Silibrijej, która nad Helespontem samym leży, aż do Pontu Euxinu, albo Czarnego Morza, chcąc mieć pokój z swoimi Konstantinopolitany za onym murem od Bułgarów. A Tracią z Andrinopolim opuścił i zostawił bez obrony, którą wszystkę posiadli Bułgarowie, i ony mury rozwaliwszy, znowu do wołości Konstantinopolskich najężdżali. O czym też Cromerus *in titulo deductionis Sarmatiae populorum capite 8*, pisząc, na świadectwo sobie przywodzi *Pomponium Laetum*, alem ja bytnością swoją tego pewniejszy i oczywisty świadek: Bom sam był dwa kroć w Silibrijej, który zamek nad morzem Helespontem s tureckim miasteczkiem z skały wisi, ośm mil naszych może być od Konstantinopola, i tych murów w polach za Silibriją kilka mil, a najdzie się i kilkanaście, i dziś jawne znaki z przekopami i wałami, i każdy kto tam tedy pojedzie, snadnie obaczyć może, zwłaszcza ku Czarnemu morzu, od Konstantinopola do Białogrodu Wołoskiego jadąc, bo całe lat dwadzieścia i sześć ty mury budował Anastasius cesarz, w liczbie pięćdziesiąty, przez wszystek prawie czas panowania swojego, a gdy wykonał lat 26 na cesarstwie, zabił go piorun; a Bułgarowie z xiążęciem swoim Chrunem trzecim, po jego śmierci, Greckie państwa plundrowali i posiadali bez odporu.

Potym, roku od Christusa Pana 713, Leona trzeciego cesarza, który był nazwan Ikonomachus, to jest obrazow borzyciel, przereczeni Bułgarowie ratowali, gdy go Saraceni dobywali w Constantinopolu ośm lat, których Bułgarowie Sławacy na głowę porazili, bo ich i powietrze i głód już był strapił bardzo. Nad to Saraceńskie okręty i galery ciż Bułgarowie na Helesponcie i Propontidzie, misternym wymysłem zapalili, pod wodą ogień podłożywszy. O czym też i Carion Niemiec w Kronice swojej *lib. 3 Monarchiae 4, Aetatis 3*, wspomina etc.

Potym roku 796, a od stworzenia świata według rzymskiego rachunku 4074, od założenia Rzymu 1551, Nicefora cesarza Konstantinopolskiego ciż Bułgarowie ze wszystkim wojskiem greckim i rzymskim porazili i samego zabili. Potym zaś Michała Kuroplata u Andrinopola, jak się o tym na przodku szerzej powiedziało, na głowę porazili, tak srogo iż sam ledwo uciekł, a z desperacjey, nie wykonawszy na cesarstwie ledwie dwie lecie, do klasztoru wstąpił; tamże też wszystkie wojska rzymskie, które były przysły na pomoc Grekom, poległy, i Asbaldus, hetman rzymski, poimany, żywo jest spalony od Bułgarów na ofiarę. Od tegoż to Michała Kuroplata, przereczeni Bułgarowie, litery hłaholskie, których dziś wszyscy Russacy używają, za podarek wzięli. Po tym zwycięstwie Bosnę, Dalmacją, Illirik i wszystkie krainy Rzymskie, nad Egejskim morzem leżące aż do morza Adriatickiego opanowali i narodami Sławieńskimi aż do dzisiejszych czasów napelnili. Istrinopolim miasto na granicach Włoskich, które dziś Wenetowie trzymają, mocą wzięli, gdzie piętnaście tysięcy ludu godniejszego w niewolę pojмали. A gdy się na nich z wojskiem zebrał Algi-

Cesarz Anastasius.

Pomponius Laetus & Cromerus cap. 8.

Mury dla Bułgarów. Anastasius 50. cesarza piorun zabił, o tym czytaj Cariona.

Chruno xiążę Bułgarskie.

Leo Ikonomachus.

Bułgarowie pojednawszy się z Grekami Saraceni porazili.

Carion li. 3.

Bułgarowie Nicefora cesarza zabili.

Michał Kuroplata porażony od Bułgarów.

Asbaldus hetman rzymski spalony.

Istrinopolim Bułgarowie wzięli.

Alгимundus król Lougo.

bardzijski porażon.

mundus król Longobardijski, chcąc ich stamtąd wygnać, porazili go na głowę, tak iż w tamtych krainach i dziś Sławacy szerokie ossady mają.

Albania i Epirus, Pirus, Plirusem królem i Skandebiergiem sławne.

Osiedli potym Epirum i Albaniją, gdzie Jablanetz, Swatigrod, Jaice, Lyssa, Mokrą, Bielogrod, Dobrą, Kroją, Nowygrad etc. sławieńskimi imionymi nazwane miasta i zamki założyli.

Roku 859 Bulgarowie wiarę Rzymską przyjęli Chrystusową.

Papież rzymski Mikołaj Pierwszy, a po Janie Niewieście trzeci, roku od Christusa 859, pisał do nich łagodnymi słowy, aby chrzest święty i wiarę Christusową przyjęli, na co oni radzi pozwolili, bo między nimi wiele chrześcianów tegoż sławieńskiego języka było, zwłaszcza greckiej religiej; posłał tedy do nich Mikołaj papież legaty swoje i ludzi duchownych wiele, którzy Bulgarów i inszych Sławaków w Traciej i w Missiej pochrztili i nauczyli wiary chrześciańskiej, według rzymskich obrzędów, a Fortuniany kapłany greckie, którzy ich też przed tym na swój zakon byli przywiedli, od nich wygnali, zowiąc ich odszczepieńcami.

Bulgarowie Sławacy skutkiem wiarę zdołając, Saracenów porażili.

Tak gdy wszyscy Bulgarowie jednostajnie przyjęli chrzest święty, usłyszeli iż Saraceni Hispanią i Włoskie ziemie i Franciją srogo wojowali, już byli część Hispaniej osiedli i Garganum, górę sławną w Apuliej, opanowali, bo im cesarzowie chrześciańscy odporu nie mogli dać. Zebrali się tedy na nich dobrowolnie Bulgarowie, Sławacy, i ciągnęli morzem i ziemią do Apuliej, gdzie Saracenów trzydzieści tysięcy porazili, a potym na porcie Ankońskim i Neapolitańskim zwiodwszy z drugimi wojskami saraceńskimi bitwę, okręty im i galeri dziwnym fortem popalili, i wszystkich Machometanów rozgromili. Działo się to od Christusa roku 859, za cesarza Ludowika Wtorego, syna Lotariussowego, a od Machometa proroka saraceńskiego roku 43, według rachunku Carionowego. A książę Bulgarskie po tej posłudze chrześciańskiej wstąpił w zakon pustelnicy, synowi swemu spuściwszy panowanie, który, iż nieporządnie panował, ktemu sektą Fortunianów Constantinopolskich był zarazony, dał mu ociec oczy wylupić, wyszedwszy z klasztoru, a syna młodszego Bulgarom dał za książę, a sam się do klasztoru wróciwszy, tam żywota dokonał. Wszakże potym Bulgarowie i mało nie wszyscy Sławacy dla sąsiedzkiej przyległości w grecki się zakon przewiergnęli, w którym i dziś trwają.

O tym czytają Cariona.

Tak tedy s tych ruskiego pokolenia Bulgarow, albo Wolgarow, którzy od Wolgi rzeki z stron Moskiewskich wyszli, ty się narody Sławańskie od morza Trackiego aż do Weneckiego szeroko dzielnością rycerską rozkrzewiły, jako Serbowie, którzy tę ziemię opanowali, gdzie była przed tym Missia mała, dziś Serbią zowią albo Serwią, Bulgarowie gdzie przed tym Missia wielka, Bosnowie gdzie przed tym była Liburnia, dziś Bossenska ziemia. A gdzie przed tym był Illirik i Dalmatia, dziś Raguzowie, Karwie, Karwatowie, Rasciowie albo Raczowie, Karniolani, Albani, Isturiowie i inszy między górami mieszkający i nad morzem Adriatickim, wszyscy tychże Bulgarów albo Wolgarów Moskiewskich od Wolgi rzeki potomkowie są prawdziwi, a Sławańskim językiem aż do dzisiejszych czasów pospolicie mówią i Sławakami się zowią, zwłaszcza ci, którzy w Illiriku, w Dalmacjii i w Liburniej osiedli.

Nieszczęśliwie ją nazwano Serwią, bo wszyscy są in serwitute Curcica.

Z tegoż Sławińskiego narodu był święty Hieronym Dalmata, doktor i filar Kościoła powszechnego, który świętobliwością żywota kwitnął roku od Christusa 368. Także Cyrillus, którego Russowie Kirilo albo Kuri-
lo, i Methodius, pierwszy Sławienscy Apostołowie, z tegoż rodu Bulhar-
skiego byli, roku 365 za czasów Juliana cesarza apostata, przeciw któ-
remu Cirilus pisał piękne księgi słowańskim językiem i łacińskim, broniąc
wiary chrześcijańskiej, które księgi jak Carion świadczy lib. 3, są jeszcze
i dziś sławienskie w bibliotece Jana Reuclina, onego sławnego teologa
w mieście Pforzenskim, etc.

Hieronim
S. Dalmata

Methodius i
Cirillus S.
Aposto-
wie Bulgar-
scy Sła-
wienscy.

A dla czego, z której przyczyny i przymiotów Bulgarowie, Russacy, Karwatowie, Dalmatowie, Serbowie, Bosnowie, Ilirici i inszy s tegoż narodu, naszy przodkowie, Sławakami są nazwani, rozmaite są rozmaitych historików mniemania, jakom wyzszej napisał.

Suidas w księgach swoich, Sławiński naród być sławny za Istrem albo Dunajem kładzie, gdzie dziś Bolgarowie i Serbowie, a nazwani są od słachectwa i sławnych dzielności rycerskich Sławonami i Sławakami, nie Sklawonami, jako Włoszy mówią, którym przezwiskiem chcieli być różnymi od Scitow i Tatarów. Gdyż Grekowie między Henetami albo Sarmatami narody Sławińskimi i między Tatarami żadnej różności nie czynili. O czym też Joachimus Cureus w historii Śląskiej Niemiec urodzony wspomina, Henety i Wandality Sławakami być własnymi, od Mosocha spłodzonymi pisząc, którzy Gotow s tych pol gdzie dziś Litwa i Ruś Biała wygnali, a drudzy z tymiż Gotami do zachodnich krain ciągnęli, także z Cymbrami, jakoż naszy przodkowie Sławacy w ziemiach Niemieckich zdawna ossady szerokie mieli, aż do roku Pańskiego 1149, gdy się na nich wszystkie xiążęta Rzeskie oburzyły, za cesarza Conrada, i wygładzili ich z Misniej i z granic królestwu Dunskiemu przyległych, bo przes całych lat pięć set trwali w bałwochwalstwie. Tenże Cureus Niemiec pisze, iż skoro po śmierci Attile, króla Węgierskiego okrutnego, narody Sarmatskie sławińskiego języka od Lodowatego morza i od jeziora Meotis z krain Ruskich, Moskiewskich, wielką mocą przyciągnawszy, wygnali s tych pol, które dziś Polska w sobie zamyka, Niemcow, Senonow, Hermundurow i Bojow. O czym też Wapowski, cantor krakowski, Polak, w kronice swojej, której niewydawszy ani dokonawszy, odumarł, pisze w ty słowa: iż Sławacy albo Słowianie naszy przodkowie od jeziora Słowionego, które jest w Moskiewskich stronach, są nazwani, a dla tego Polacy, Czechowie, Bulgarowie i inszy wszyscy Sławacy i Rusacy mają wywód swój od Mosocha albo Moskwy syna Japhetowego, iż z krain Moskiewskich wyszli. To tak Wapowski mówi.

Sławacy
skąd rzecz-
ni.

Słowa Wa-
powskiego.

Albertus zaś Crantius, niemiecki historik, mieni być nazwanych Słowaków od wielamowności słów, co jest jawna nikczemność niebacznego zdania jego. Bo Sławacy mają być właśnie i prawdziwie zwani, według zdania mądrych ludzi, Sławakami od sławy. Ponieważ sami Sławacy i Bulgarowie z ruskiego przyrodzonego języka, to imię sobie jednostajnie dali od sławy i od swoich sławnych rycerskich dzielności, a tak gdy się oni

Cranciuso-
we mniama-
nie nikcze-
mne.

Sławacy
skąd nazwa-
ni.

Imiona sta-
re Słowiań-
skie.

sami Sławnymi i Sławakami zwali, tedy i Łacinnicy, s którymi długo walczyli o Greckie i Włoskie państwa, poczęli ich zwać *Slavinos* & *Slavos*, a krainy ich *Slavonia*, nie *Slovinos* ani *Slovos*, ani *Slovonia*, od słów, ale od sławy. Dla tego też Rusacy, Polacy i Czechowie starzy, naszy przodkowie, iż się zawždy więcej niż w skarbach w uczciwości, sławie kochali, tedy xiążętom i synom swoim, i inszym narodu swojego ludziom, pospolicie imiona dawali złączone i złożone z sławą, jako Swentosław, Przemiśław, Stosław, Borisław, Presław, Wyrobosław, to jest, który sobie sam swą dzielnością sławę wyrobił; Imisław, który się ima za sławę; Stanisław, stanowiący sobie sławę; Dziwisław; Mieczsław, od miecza sławny; Zalisław, Władisław, Jarosław, Bretisław, Mirosław, Dobrosław, Przybysław, Zasław, Bolesław, Wencesław, etc.

Jest tedy rzecz prawdziwie podobna, czego też Cromer, w historiach i we wszystkich naukach wyzwolonych Boskich i świeckich, znacznie doświadczony, poświęca *capite 13, lib. 1 de rebus Polonorum*, iż ci Bulgarowie, którzy nad Dunajem i nad Greckim morzem mieszkali, gdy wielkiej a przesławnej dzielności rycerskiej przeciwko Rzymskiemu i Constantinopolskiemu cesarstwu, jakom wyższej powiedział, dokazowali i częste zwycięstwa nad Rzymian i Grekami otrzymawali, od zacności i chwały sławnie zawołanych spraw swoich, osobliwie imię sami sobie dali i zwali się Sławakami albo Sławnymi.

Albo im też to imię inszy ich narodu ludzie, jako Russacy, Moskwa i Polacy dali, życząc ziemiom swoim dobrej sławy, tedy od ich fortunnych a sławnych spraw, nazwali ich Slaviani albo Sławaki, a nasby swych potomków nazwali Słabaki od słabości, bośmy bardzo osłabiali.

Omyłka
Włoskich
kronika-
rzów iż nas
zowią i pi-
szą, Slavono-
nami i Scia-
wami.

A w tym się bardzo mylą Włoszy i ich kronikarze, którzy nas i insze Bulgary narodu Ruskiego Sclawonami i Sclawami w łacińskim języku piszą i zowią, a we włoskim Sciavonami i Sciawami, miasto Sławakow albo Sławonow, która obłudliwość i omyłka z nieumiejętności naszego języka, werwała się też i wkradła w historie Prokopiusowe, Jornandowe i Blondowe, snaść od pisarzów włoskich, którzy chcąc jakoby s pieszcoty dziecinnej łagodniej mówić, częstokroć *J* literę miasto *L* pronuncują, a *G* częściej z słow tak włoskich jako łacińskich w mowieniu wypychają dla pieszcoty, jako gdy mają mówić *digna*, mówią *dina vel dinia*, *ignis inis*, *insigne insimie*, *placet piacet*, albo po włosku *piace vel piaze*, *status fatus* &c. Także też gdy mają mówić *Slavo*, *Slavonia vel Slavones*, mówią *Siavo*, *Siavonia* i *Siavi et Siavoni*, *pro Slavoni*, a iż u nich nie masz żadnej różności jesliby kto mówił *siavo* albo *sciavo* i *Slavo*, *c* literę, albo *l* między *s et i* wieszawszy, tedy stąd snaść nieumiejętni pisarze ich, gdy chcieli mówić albo pisać co o naszych przodkach Sławakach, nie pisali nas Sławami albo Sławonami, ale Sclawonami i Sclawami, którym imieniem teras Włoszy wszyscy, a zwłaszcza Weneckich krain obywatele, niewolnika każdego i sługę kupnego niewolnego, Sclawami i Sciawami zowią, a to dla tego, iż gdy ci Włoszy, którzy nad morzem Adriatickim mieszkali, jako Wenetowie i Longobardowie, ustawiczne wojny o granice z Bulgarami

i innymi Słowakami przodkami naszymi wiedli, tedy na wojnie albo wtarczkami w niewolę pojmanyh Słowakow imieniem ich niewolniczym zwali: *Slavoni* i *Sciavani vel Sciavi*. Jako też był przedtym obyczaj u Greków i u Rzymian, iż niewolników swych pospolicie Syrami i Getami, iż z Syrii i z Getiej, gdzie dziś Wołoska ziemia i Przekopska horda, bywali poimani. Jako też dziś Turcy, dawnych rzeczy niewspominając, Włochów, Kalawrazow, Raguzow i Kandicikow, także naszych Rusakow i Moskwę, których tam pełno na galerach pojmanyh, Frenggaur i Urussgaur, niewolnikami nazywają.

Syri, Getae.

Tak tedy, Czytelniku miły, Słowacy są nazwani i rzeczeni od sławy i sławnych spraw swoich, ponieważ że ich i wszyscy łacińscy historykowie Slavonami i Sławami piszą, albo też po tym, jako się dziś sami zowią Słowakami, mogli to sobie imię dać jakoby rzekł: prawdziwi, pewni, stali, nieomylni w słowie, od słowa pocziwego i prawdziwych obietnic a pewnego przyrzeczenia swego. Gdyż się to jeszcze po dzisiejszy czas u Czechow, Karwatow i u nas Polaków zachowywa, iż sobie dobrym a podciwym słowem przyrzekają zapłacić, spełnić, i uiścić. Stąd się więc słowa jako ważniejszego nie rzeczy winnej albo obiecanej wprzod upominamy, którego niepełnić u ludzi prawdziwie slacheckich, cnotę i sławę dobrą miłujących, bywa hańba wielka. Tak iżby drugi wolał ranę podjąć, niż słowu swemu panem nie być, ale dziś zaś zwykli niektórzy mówić, a za ja Czech słowo trzymać, skąd się pokazuje, iż naszy przodkowie w sławie i w uczciwych a prawdziwych słowach zawždy się kochali, za czym i tak sławne od sławy i od prawdy świętej imię otrzymali, iż ich dziś jedni sławnymi Słowaki, Sławonami, a drudzy Słowakami zowią.

Druga denominatio Słowaków od słowa.

Jeśli tedy od sławy albo uczciwych a prawdziwych słow, są nazwani Słowacy i Słowacy, wszystko to dobrze i jedna rzecz, gdyż mała jest różność w pierwszej sylabie *Sta* albo *Sto*, bo i Bulgarowie miasto *Słowo* mówią *Stawo*, także Serbowie gdy komu co obiecują tako mi Boga, na mą wiarę, na me *stawo* witeskie, etc.

Jornandes onego czasu gdzie mieszkali Słowacy.

Też Jornandes przed tysiącem prawie i stem lat, czyniąc wzmiankę narodów naszych w historii swojej, jednako ich Słowakami, Sławinami i Sławakami zowie, tymi słowy, iż Słowacy z hoku lewego Sarmatskich gór, które Beskid albo Tatrami zowiemy, mieszkali za jego czasów, a drudzy nad Wisłą rzeką szerokie ossady mieli, co się rozumie o Russakach Halickich, Ostrogskich, Podolskich, Belskich, Chełmskich, Lwowskich, Przemyślskich, etc., które krainy i dziś Podgorskiemi zowiemy, dla tego, iż się poczynają od gór Węgierskich. A co pisze tenże Jornandes, iż drudzy Słowacy nad Wisłą za jego wieku roku 492 osady mieli, to się rozumie o naszych Polakach (którzy od szerokich pol i od łowów, które pospolicie polowaniem zowią są rzeczeni) o Pomorzyczkach, Kassubiech, Mazurach, Czechach, etc., którzy także z Ruskiego, Bułgarskiego, Sławiańskiego narodu i krain początki i wywody swoje mając, z różnymi wodzami i książętami różno w tych ziemiach przed tysiącem i kilkem set, wybiwszy Niemców osiedli.

Wołhyn i
Wołynia-
nie

Z tychże Wołgarów albo Bulgarów od Wołgi rzeki Moskiewskiej, drugi się naród Ruski odłączył, którzy w tych krainach, które dziś Wołhyniem zwiemy osiedli, a od Wołhy rzeki i od Wolharow Wołhynczami z ziemią swoją Wołhyniem są nazwani.

Który naród i dziś w rickerskich sprawach, niemniej jako przodkowie ich baczmy być sławny, jako są Luczanie, Wołodimierzanie, Krzemieńczanie, Hrodlanie, Howruczanie, Zitomirzanie, Korczanie, Zbarażanie, etc. Którzy potym Kijowskie, Podlaskie, Podolskie i insze przyległe Ruskie strony narodem swym napełnili. A drudzy w tych polach (gdzie dziś Nizowi Kozaocy przebywają), także nad Dnieprem i Donem rzekami i w Taurice, gdzie dziś Tatarowie Przekopscy, zostali; a s tymi Gotowie, Jatwieżowie, Połowcy, Pecinigowie i inszy Sarmatowie towarzystwo, jako z pobratynami z jednegon arodu idącymi, mieli. Dziś ich ostatki są nad Czarnym morzem, między Przekopską hordą a Wołochy, którzy się zowią Bes-sarabami, Słowieńskim językiem mówiący.

O tych pisał Ovidius Naso, poeta zacny, za osobliwy dziw do Rzymianów, gdy tu był wywołańcem w Taurice, gdzie dziś Kapha, Krym i Białogrod Wołoski, i gdzie Oczakow, Kaniow, Cyrkassy i Kijow.

A tak pisze *lib. 1 de Ponto Elegia 2 ad Maximum*:

*Hostibus in mediis interque pericula versar,
Tanquam cum patria pax sit adempta mihi, &c.*

W poszrodku nieprzyjacioł mieszkam niebezpieczny,
Jakby mi był z ojczyzną pokoj odjęt wieczny,
Którzy jadem jaszczorcym mażą strzały swoje,
By do śmierci przydali przyczyn tile dwoje,
Tu rycerz zbrojny mury dręczy obłożone,
Właśnie jak owce w chlewie wilk straszy zamknięte.
Dachy się od strzał jeżą ze wszecch stron natkionych.
Ledwo mocna strzyma gwałt kłotka bram zamkniętych.

Ad eundem Maximum Elegia 3:

*Aut quid Sauromatae faciant: Quid Jasiges acres
Cullaque Orestae Taurica terra Deae?*

Albo co Sauromatae i Jatwieże srodzy,
Czynią: także z Tauriki inszy ludzie mnodzy.
Gdzie Dunaj zimnem stawa, tam po grzbiecie wody,
Biegają prętkim koniem przez rzekę w zawody.
Więtsza część ludzi Rzymie, ani na cię dbają,
Ni się zbroje Ausońskich rycerzów lękają.
Dodają im serc łuki i pełne sajdaki,
I by w najdalszą drogę przywykle hromaki,
K temu przywykli znosić pragnienie i głody,
Nieprzyjaciel zaś goniąc ich, nienajdzie wody.

Idem ad Vestalem Elegia 7, lib. 4:

*Ipsę vides onerata ferox ut ducat Jasis
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas, &c.*

Sam widzisz, srogi Jatwież jako ciężkie wozy,
Pędzi szrodkiem Dunajskich wód, ufając w mrozy,
Widzisz truciznę z ostrym zmieszaną żelazem,
By dwie przyczynie śmierci dali jednym razem.

Inszych wiele rzeczy z podziwieniem pisał Ovidius o Sarmatach i prze-
ważnej śmiałości Gotów i Getów i Sławaków, w swoich Elegiach *de Pon-*
to, i pokazuje to jawnie, iż naszy *Sarmatae* Russacy, Jatwieżowie, Wol-
hyńcy, Litwa, Żmódź i Moskwa, nie byli poddani mocy ani panowaniu
Rzymskiemu, gdy mówi:

*Maxima pars hominum nec te pulcherrima curat
Roma: nec Ausonii militis arma timet.
Dant illis animos accus plenaque pharetrae, &c.*

Pisał też Ovidius sławańskim językiem albo ruskim wiersze; bo go
była ku temu wdzięczność mowy przywiodła, iż się jej nauczył dosko-
nale, gdy mówi:

*Hoc vos Sauromatae iam vos novere Getaeque,
Nam didici Getice, Sarmaticeque loqui, &c.*

*De Ponto
lib. 3 Ele. 2.*

Czego też Herodotus lib. 4 poświadcza: iż Sarmatowie narodu Ru- *Herod. lib. 4.*
skiego, którzy nad Missy, to jest Bulgary, i nad Scyty, Tatory, w on czas
ozdobniejszą wymowę mieli, naprzód *pro Barbarismo* za grubą mowę *sol-*
lecismos, to jest ozdobność słów wynaleźli.

Skąd się też pokazuje, iż Sarmatowie naszy, różni byli obyczajmi i na-
rodem i językiem od Scytów albo Tatarów. Aczkolwiek starzy historyko-
wie greccy i łacińscy wszystkie narody północne i międzywschodnie, Scy-
tami i Sarmatami za jedno zwali, tak Polaki, Russaki, Litwę i Moskwę,
jako i Tatory jednym być narodem omylnie rozumiejąc. W który ich
błąd przywodziło równe okrucieństwo w zabawach wojennych, w których
jako w przyrodzonym rzemieśle rycerskim ustawicznie się ćwiczyli.

Dla tego też Procopius omyliwszy się, tak pisze o Sławakach:
Sclavoni gens Scytica Justiniani tempore in Illiricum irruere, multas-
que strages ediderunt. O czym najdziesz szerzej u Volaterana lib. 8,
in Illirico. Potym się w swym błędzie obaczyli nierychło historikowie
greccy, jako tenże *Volateranus lib. 7, in Sarmatia* wspomina, i tyl-
ko potym ty narody Sławańskie Sarmatami zwali, którzy między Wi-
słą, Tanais albo Donem i między morzem niemieckim, a górami Wę-
gierskimi mieszkali: jako Polaki, Mazury, Prussy stare, Litwę, Żmódź,

*To było ro-
ku od Chri-
stusa 528.*

*Volater. lib.
7.*

Miechovius
lib. 1 cap. 16.

Rzymskie
wojska po-
razone.

Russaki i Moskwę. A ci wszyscy mocy Rzymskiej mało dbali, aczkolwiek Svetonius i Eutropius piszą, co i Miechovius lib. 1 cap. 16 i Volateranus lib. 7, wspominają, iż Domicianus naprzód przeciwko im podniósł wojnę, wszakże krwawe zwycięstwo odniósł, bo mu dwu hetmanu, Aurelium Fuscum i Oppium Sabinum, z legiami i z wojskami wielkimi Sarmatowie naszy zabili. Antonius Pius także i Antonius Verus, cesarzowie, z drugimi Sarmaty Russakami, nad Tanais rzeką, częste bitwy zwodzili, ale z małą korzyścią. S tymiż Sarmatami, Valentinianus, Galenus, Maximianus, Galienus, Diocletianus, Probus, Carus, Drusus, etc. cesarzowie i wiele inszych hetmanów rzymskich, długo ale próżno walczyli.

Libido Wlo-
ska.

A Proculus się chwali z swego męstwa, iż z Sarmaciej sto dziewczek poimał, z których dziesięć jednej nocy zwojował, a przez piętnaście dni (ilem, powiada, mógł) wszystkim przemógł.

Pomponius zaś Mella lib. 3 cap. 4 pisze, iż Sarmatskie narody Sławińskie, zawsze były nieuśmierzone i wolne: Dla czego i Augustus cesarz, który był prawie wszystek świat zhołdował, i za którego się Pan Christus narodził, gdy mu radzono podnieść wojnę na Sarmaty, tak mawiał: iż mi się niegodzi złotą wędą ryb łowić; jakoby rzekł: nie chcę więcej stracić niżli zyskać. O czym szerzej czytaj u Suetoniussa *in Augusto*.

Tenże Augustus cesarz, pisał do Lentulussa hetmana swego, aby się nie ważył drażnić wojną Sarmatów, którzy i pokoju nieznali i w potężności rycerskiej możni byli. O czym Florus w księgach 4.

Tamże też pisze na końcu: *Omnibus ad occasum & meridiem paratis gentibus &c.* Gdy już na zachód słońca i na południe uśmierzył Augustus wojną wszystki narody, posłali też do niego posły Scytowie i Sarmatowie, przyjaźni sąsiedzkiej prosząc, jako wolni ludzie.

Wielki dar.

W tenże też czas Gepidowie, przodkowie Żmodzcy i Litewscy, kociętek miedziany, obyczajem swoim pogańskim poświęcony, za upominek przyjaźni temuż cesarzowi Augustowi posłali. O czym Cilicius Cymber *in Cymbrorum deductione & Suetonius*.

A u Żmodzi, Lotwy i Kursow, zwłaszcza u ludzi sielskich, i dziś widzimy naprzędniejszy być skarb kociętek, albo garniec miedziany.

Ta ktedy Augustus, cesarz on namożniejszy, uważał sobie wielce przyjaźń naszych Sarmatów Sławaków. Toż też Trajanus cesarz uczynił, iż gdy Daków i Jatwieżów zwyciężył, Sarmaty w przyjaźń swoją przyjął, aby tym bezpieczniejszy od ich najazdów był. O czym Dion Cassius *in Trajano*.

Pancerze z
kopyt koń-
skich.
Pausanias
in Atticis.

Broni ich były: łuki, kusze, a rohatyny długie, mieczów, szabel, dla niedostatku żelaza, także zbroj, długo nieznali; bo Pausanias pisze, iż sam widział pancerz sarmatski, z rogów kopyt końskich, na kształt karaceny, albo łuski smokowej, uczyniony, który jednak, powiada, i mocnością i lekkością, nie był podlejszy od greckiego (jakie dziś u nas) pancerza.

A Justinianus, 52 cesarz, gdy nie mógł ani wojną, ani przyjaźnią Sarmatów uskromić, zamki i twierdze przeciw im budował, aby im przebycia Dunaja zabronił; ale ich i to nie ustraszło. O czym czytaj szerzej *Procopium de edificiis Justiniani*.

Ciż też Sarmatowie naszy Attile, onego przewalecznego króla, który się strachem świata pisał, w polach Katalanickich porazili, a na pamiątkę tak zacnego zwycięstwa, na tarczach swoich dwu rycerzy jezdnych z dobytymi mieczami zwykli byli malować, aby tym nad inszych pokazali dzielność swoje rycerską, która tak u nich ważna była, jako Hipocrates w księgach *de aëre & aquis* pisze: iż nietylko mężowie, ale i niewiasty bawily się wojną, a któraby trzech mężów na wojnie niezabiła, takich być do małżeństwa niegodnych rozumieli. A iżbych tu krotkości i teskliwemu Czytelnikowi folgując, i inszych cesarzów Greckich, Rzymskich, także tysiąc dowodów o Sarmatskiej rycerskiej dzielności opuścił, tedy to sama rzecz pokazuje, iż pewnie nie lenistwem, ani ospałą gnusnością tak wielkiego a szerokiego panowania dostali, od morza Lodowatego daleko za Moskiewskimi krainami, i potym od morza Baltickiego, które Prussy, Liffanty i Swecią oblewa, aż do morza Adriatickiego, Weneckiego i aż do Helespontu, i Pontum Euxinum, w którym okręgu dziś wszędzie naród Sarmatski Sławiński osady swoje ma, według niktórych przywilejem Alexandra Wielkiego potwierdzone, s którym też i z ojcem jego Philippem przed narodeniem Christusa Pana roku 310, według Josepha *Antiquit. Hebr.* w posiadaniu świata pracowali. I twierdzą to Czechowie za pewne, iż jeszcze za Alexandra Wielkiego przodkowie ich sławni byli, a dla przeważnych dzielności od sławy Sławakami nazwani, jakoż i ten przywilej Alexandrów w starodawnej kronice swojej słowańskim językiem pisanej ukazują. Karwaci zaś i Bulgarowie twierdzą, iż sam własny przywilej na pergaminie Alexandrów Sławakom dany, a złotymi literami w Alexandrii pisany, jest i dziś w skarbie Tureckim, który Machomet cesarz wziął zaraz z Constantinopolim. Bo i Turcy nie inszym narodem tak wiele krain świata posiadli, jedno Sławańskim, z którego Janczary i Adziamaglany etc. czynią.

A iż ty narody: Sarmatskie, Bulgarskie, Ruskie, Gotskie, Polskie, Wołyńskie, Wandalskie, Czeskie, od Japhetowego syna Mosocha spłodzone, tak bardzo waleczne były, iż wszystkie jakmiarz Europę, Azją oboję i Afrikę wojowali; tedy też język swój przyrodzony sławiński, dla różności granic i częstego między cudzymi narody obcowania, pomieszali, iż jeden naród drugiemu, dziś ledwo rzecz języka spólnego wyrozumieć może, acz z tegoż narodu Sarmatskiego, i z tegoż jednego języka sławańskiego, od zamieszania języków u wież Babel poczętego, i z tegoż patriarchy Jafeta, i Mosocha syna jego, wywód spólny mają; przeto własny język Sławiński starodawny, zda się być Ruski, Moskiewski, ponieważ ci Rusacy, których Moskwą zowiemy, zdawna w tych krainach północnych i wschodnich, gdzie i dziś zasiadwszy, dalej się niepowłoczyli. Dla czego też języka i obyczajów starożytnych nie mogli zmienić, jako się to inszym narodom, którzy s tychże krain Moskiewskich wyszli, trafić musiało, bo się po rozmaitych stronach świata wojną bawili. Przeto Serbowie, Karwaci, Raczowie, Bulgarowie, z Greki, z Węgry i z Turkami; Dalmatowie zaś, Karniolani, Stirijczikowie, Istrowie, Illirikowie, z Włochy; Słężacy,

Szerokość
Sławiń-
skich ziem.

Sławcy z
Alexandrem
Wielkim.

*Idem Cro-
merus sen-
tit.*

Morawcy, Czechowie, Misnacy, Pomorzanie, Kassubianie z Niemcami; Russacy Biali z Moskwą i z Tatary; Podgorzanie, Mazurowie, Podlaszanie, Russacy Czarni, Wołyńcy i Litwy część z Polakami; a Polacy ze wszystkimi narody, obyczaje, ubiory i po części język ojczysty pomieszali: tak, iż nas słusznie *simias, protheos et chamaleones*, każdy nazwać może.

Tak tedy już masz Czytelniku miły, wywód narodu Litewskiego, Żmodzkiego, Sarmatów, Słowaków, Russaków, etc. A iż Sarmatowie są nazwani od Asarmata albo Sarmati, o którym czytają Genesis 10 u *Joseph Antiquit. Hebr. lib. 1 cap. 14*; albo też są nazwani Sarmatami, i Scytów naród Tatarski wygnali i wybili z Sarmaciej, których też potym Grekowie, jako się wyższej powiedziało, gdy ich mocy doznali, miasto *Sarmatas*, co się z żydowskiego wyklada *wysoki i zacny, Sauromatas* nazwać mogli przeciwnym obyczajem, *a sauros*, co się z greckiego rozumie jaszczorka *et omma* oko, to jest naród z jaszczorcymi oczyma, dla zapalczowości wojennej; Sławakami ich zaś zowią od sławy i od sławnej a przeważnej dzielności rycerskiej, albo Słowakami od słowa, iż w wypełnieniu słowa, obietnice i przyrzeczenia, uprzejmie stali byli. A teras już do samej historii Ruskiej, w imię wszech rzeczy początku Boga, przystępujemy.

MACIEJA STRYJKOWSKIEGO OSOSTEWICYUSA
O BIAŁEJ I CZARNEJ RUSI,
WSCHODNICH, PUŁNOGNYCH I ZPOŁUDNIOWYCH
NARODACH STAROŻYTNYCH,
I ICH KIAŻĘTACH WIELKONOWOGRODZKICH,
 IZBORSKICH, PSKOWSKICH, BIEŁOJEZIERSKICH, KLJOWSKICH,
 LUCKICH, WŁODIMIRSKICH, WOŁYŃSKICH, HALICKICH, PODGÓRSKICH,
 PODOLSKICH, &c.

Rozdział trzeci.

Starożytne wszystkich Sławiańskich narodów źródła i macice Ruskiej ziemi i ich sławne pokolenia, skądby i s której przyczyny albo własności Rusią nazwane były, rozmaite są ludzi uczonych o tym mniemania i wywody. Bo także nieznacznymi byli Russacy greckim i łacińskim historikom, jako i insze pułnocne narody, których wszystkich za jedno Scitami albo Sarmatami zwali. Aczkolwiek Roxolanów i Roxanów imię, które się

z Russany albo Rosany i Rusią stossuje, nie było tajemne starodawnym geographom: bo i Ptolomeus wszystek świat opisując, także Strabo historik i Plinius kładą ossady i dzierzawy Roxolańskie w Sarmaciej, niedaleko od morza albo jeziora Meotis, w które Tanais albo Don wpada, gdzie też dziś Moskiewskie i Białoruskie narody mieszkają, i Kaniowcy, Biełocerkwianie, Putiwłanie, Rezańcy, Cerniowcy, etc. a ci Roxolani albo Roxani, jako Volateranus wspomina, według Strabona, wielkie wojny wiedli z Mitridatessem Eupatorem, onym możnym królem, przez Tassę, hetmana swojego, przed Christusem lat 180. A Strabo sam w księgach geographiej swojej siódmych, tak pisze o starodawnych ruskich ossadach, *Roxani autem, &c.* a Roxani albo Russani, nachyliwszy się ku międzywschodnim i północnym stronom, między Tanais albo Donem rzekami, i między Dnieprem w polach mieszkają.

Mało zaś potym pisze: *Num qui vero supra Roxanos habitent, ignotum est nobis, Roxani quidem adversus Mitridatis Eupatoris ductores beligerarunt.* A teras, powiada, coby za narody dalej po Roxanach mieszkały, niewiemy, etc. jednak to pewna, iż Roxani przeciw hetmanom Mitridatessa Eupatora walczyli: to są własne słowa Strabonowe. Cornelius Tacitus potym w kronice swojej lib. 17, także starodawny historyk, gdzie opisuje czasy panowania Ottona Sylviussa, który był ósmy po Juliusu Cesarzu, tymi słowy pisze o Roxolanach: *Conversis ad civile bellum animis &c. Eo audentius Roxolani Sarmatica gens caesis duabus cohortibus magna spe ad Missiam irruerunt.* A gdy, powiada, xiążęta Rzymskie po śmierci Neronowej, Galba i Otto Sylvius i Wittelius, do wewnętrznej wojny umysły obrócili, a Otto, zostawszy cesarzem, Galbę zabił i Witteliussa trzykroć poraził, tedy Roxolanowie naród Sarmatski poraziwszy dwie wojska rzymskie, tym śmielej z wielką nadzieją do Missiej, gdzie dziś Bulgaria, wtargnęli, etc. A to się działo roku od stworzenia świata 4010, według rachunku Carionowego lib. 3, *Monarchiae* 4, *aetatis* 3, a od założenia Rzymu 825, od Pana Christussa 72. Wszakże jeszcze przed narodzeniem Christusa Pana, w kilku set lat, według Ptolomeussa i inszych starodawniejszych, Roxolanów i Roxanów imię jasne było. Wszakże od tego ostatecznego do Missiej, albo Bulgarij wtargnienia Roxolanów, i od roku 72 do dzisiejszego 1580, jest już półtora tysiąca lat i ósm.

Ale skądby Roxolani, Rossanami i Russakami albo Rusią nazwani byli, trudno się dohadać. Naprzód znajdujemy u Esechiela proroka w rozdziale 38 i 39 wzmiankę xiążęcia Ross, Mosocha, Taballa i Togormy, na co się zgadzają Eusebius Cesariensis, Teodocion, Symmachus i siedmziesiąt wykładaczów biblij. Około czego się i Hieronim S. z myślą wodzi, jeśliby się własne jakiego narodu to słowo Ross u Esechiela znaczyło, albo nie. Ale iż też Mosoch u Moisesa Moskiewskich narodów patriarchę znaczy, także u Josepha Antiquit. lib. 1 cap. 11, Asarmot albo Sarmata, znaczy Sarmatów, Ascanes albo Twiscones Niemców, Gomer zaś Cymbrów, Togorma Gotów, Jawan Greków i Włochów, etc., jakośmy już o tym wyższej dostatecznie powiedzieli, tedy też to imię Ross u Esechiela

Ptolomeus lib. 3 cap 5
Julianus Solinus, et Plinius lib. 4 cap. 12 który pisał *Historiam anno Christi 68.*

Volateranum lib. Geogr. 7 o tym czytają.

Strabo o Rusi.

O tym szerzej czytają tegoż Cornelium Tacitum lib. 17 *Annalium.*

Ross.

Esech. 38, 39. Eusebius lib. 9. Hieronim.

O Mosochu czytają: Genes. 10, Joseph lib. 1, cap. 11 et 14. Berosum lib. 4 et 5, Ptolo. lib. 7, cap. 9 et 13. Plinium lib. 5 cap. 27, et lib. 6, cap 9 et 10. Strabonem li. 11.

Volateranum lib. 7.

Volateranus lib. 6 Mirsilus Lesbius, Pomponius Laetus, C. Sempronius etc.

Lech. Czech. Russ.

O tym też czytaj Castrionem de Vandalis.

proroka, blisko się stossuje z nazwiskiem Rusi, i Rossów albo Russów. Aczkolwiek to imię Ross, nie najduje się nigdzie w Biblijej tylko u Ezechiela, ale ani u Berossusa, ani Josepha. Eusebius też przez to słowo Rossa, Rzym i Rzymiany chce rozumieć; ale Hieronym S. coby się w tym znaczyło, nienalazł. Rzymianie też od Romulussa nazwanych się być i fundowanych stale mienia. O czym szerzej czytaj u Volaterana lib. 6. Item Mirsilium, Portium, Catonem etc. którzy nigdzie nie czynią wzmianki *deductionis Romae a Ross*, aczkolwiek się ich tysiąc o to z rozmaitymi wywody swarzy, wywodząc Rzym od rozmaitych fundatorów rozmaicie być, i z rozmaitych przyczyn nazwany. To jednak pewna, iż Grekowie starzy i niniejszy Ruś nie Russią, ale Rossią zowią i piszą, podobno dla tego, iż Ruś od tego słowa Ross u Ezechiela być nazwaną rozumieją, co ja baczących ludzi, bacznemu rozsądkowi poruczam.

Długosz zaś i Miechovius lib. 1 cap. 2 fol. 2, Cronikarze naszy Polscy, piszą, iż Ruskie ziemie były nazwane i rozmnożone od *Russa*, wnuka, albo jako niektórzy powiadają, rodzonego-brata Lechowego i Czechowego, tak, iż Lech Lechycą albo Lacką, co dziś zowiemy Polską (od szerokich pol i polowania, albo Poleniów Sarmatskich narodów nazwaną) ziemię osiadł i rozmnożył. Czech zaś, drugi brat, Czeskie krainy, wygnawszy Boemy Niemce, Sławańskim narodem ossadził, których Czechami od tegoż Czecha i dziś zowiemy. Potym Russ albo Russa (którego imię tylko się jedną litterą *u* nie zgadza z Ezechielowym Ross), trzeci brat Lechów i Czechów, własny potomek Mosochów, od Jafeta, wielkie a szerokie narody Ruskie w północnych i międzywschodnich stronach i na południe rozmnożył, ossadził i od swego imienia ty ziemie Rusią (jako inszy bracia jego Lechy i Czechy) mianował.

Drudzy zaś od Roxolanów narodów Sarmatskich Moskiewskich, którzy ono z Mitridatessem królem Pontskim walczyli, Rusaki, Roxolany i Rusany mienia być rzeczzone. Niktórzy też chcą ich mianować od płci i barwy smladej, albo z rumiano-czarnej, co jest pospolita pleć Ruskiego, zwłaszcza Podolskiego i Wołyńskiego narodu, dla czego też dziś naszy ich zowią Ruskami, także russe włoszy, to jest rumiano-czarne.

Są jeszcze drudzy, którzy Ruską ziemię i Rusaki od Rusi, miasteczka bardzo starodawnego, od Nowogroda Wielkiego, ku północy dwanaście mil leżącego, być nazwanych rozumieją; ale to ich zdanie być bardzo niepodobne, nie g rzeczy, i nikczemne sama rzecz okazuje, gdyż nie gospodarz od własnego swymi rękoma zbudowanego domu, ale dom od gospodarskiego imienia bywa mianowan. Także też nie miasteczko Russa, choć starodawne, Ruskim narodom imię dało, ale Russacy miasteczko swymi rękoma zbudowane, swoim też imieniem nazwali. Jako też nie od rzeki ani od miasta Moskwy Moskwa, ale rzeka i miasto od narodu Moskiewskiego są mianowane, jako i Kraków od Kroka, Roma albo Rzym od Romulussa, Antiochia od Antiocha, Ninive od Ninussa, etc. są nazwane od swoich fundatorów, nie fundatorowie od tych rzeczy, które sami założyli. Wywodzą też niektórzy Rusaki z Kolchis krainy onej sławnej,

dó której Jason po złote runo, albo wełnę, żeglował, o czym się już wyżej z historii Trogussowej i Justinowej powiedziało. Łacinnicy ich zaś zowią: *Russos, Rutenos et Roxolanos*.

Wszakże Moskwa i wszyscy Bielorrussacy, nie przyjmują tych wszystkich wyżej pomienionych narodu swego Ruskiego albo Rosiejskiego wywodów i nazwisk, jako nikczemnych i z prawdą się niezgadających. A to twierdzą, iż Russia albo Ruskie narody z staradawna Rossieją, to jest, ludem po szerokich częściach świata rozsiąnym i rozproszonym nazywane są. A w tym wywodzie Moskwa zgadza się z greckimi starodawnymi historykami, którzy też wszystkich Sarmatów Nomadami, to jest, z miejsca na miejsce się przenoszącymi i Sporami, to jest, rozproszonymi i rozsiąnymi nazywają, co też każdy pilnie czytając, pisma święte u proroków najdzie, którzy pospolicie słowa Rossiania używają, gdy o rozproszeniu narodów mówią.

A Ruskie, albo Rosiejskie narody z swoimi języka sławańskiego obywatelami, większą część Europy i Aziej, niktóre kąty, począwszy od morza Lodowatego aż do morza Międzyziemskiego i Adriatyckiego, gdzie Weneckie dzierżawy, także od Lillantckiego, Pruskiego, albo Baltickiego i Wenedickiego morza, aż do Kaspijskiego, Pontskiego, Ezejskiego, Hellespontskiego etc. morza, posiały i napelniły; acz się też miejscami insze narody, jako Litwa, Lotwa, Tatarowie, Grekowie, Włoszy i Niemcy między Sławakami, według przyległości i rozności krain, zmieszały.

Ale skądkolwiek Russacy i insze Ruskie narody imię i nazwisko mają, tedy wszyscy sławańskiego języka używają i wszyscy już są chrześcianami, jedni według obrzędów (których jest większa część Greckich), jako Moskwa, Bielorrussacy Litewsey, Bolgarowie, Bosnowie, Serbowie, etc. Drudzy według Rzymskiego powszechnego Kościoła nauki, jako Polacy, Mazurówie, Czechowie, Morawcy, Karwaci, Dalmatowie, Pomorcycy, Słężacy, Karintowie, Stiriowie, Ragussowie, i inszych wiele narodów sławieńskiego ruskiego języka używających.

Pisze też Długosz w kronice swojej na karcie 25, w księgach pierwszych, iż Odonacer, książę Ruskie, Rzymu dobył i trzymał go. Com ja też znalazł u Wolaterana lib. 2; ale to książę zowie imieniem Odoacer mało odmieniwszy, wszakże go nie Rusinem zowie, ale Włochem, i jako z pomocą Gotów Rzym wziął i panował w nim lat 14. A w tym się niechaj Długosz z Wolateranem sprawuje, ja się w ich rzecz nie wdaję, mieli lata.

A tych Russaków część naprzód nad morzem Czarnym Pontem Euxinem i nad Tanais albo Donem i Wolgą rzekami osiadła. Drudzy, na co się jednostajnie Kroniki Ruskie zgadzają, nad Dunajskimi brzegami krainy opanowali, gdzie teras Węgierskie i Bułgarskie ziemie, które w on czas Norci albo Norici nazywano. A potym drugie narody Ruskie Sławańskie po różnych się krainach rozpostarli i rozproszyli, którzy rozmaitymi imionami od rzek, krajów i książąt swoich różno są nazwani, jako Wolgarowie albo Bulgarowie i Wołyńcy od Wolgi, Morawcy od Morawy rzeki, albo od Morata książęcia, Połoczanie od Poloty rzeki, etc., Czechowie od

Lepiej Russos et Roxolanos niż Rutenos łacinnicy ich zowią; bo Ruteni jest od nich różny naród starodawny Francuski, w Aquitanie, których Gwastonami dziś zowią.

Odonacer X Ruskie Rzym wziął według Długosza. Volateranus zaś libro 2. Odoacer vir Italicus.

Czecha, Polacy od pol, albo od Polanów narodów drugich Ruskich, którzy w tych krainach gdzie dziś Kijow, ossady swoje mieli, a potem gdy nad Dunajem osiedli, wygnali ich Wołoszy s tych tam krain, a drudzy z tegoż narodu nad Wisłą pod Niemcami, i nad Odrą, pod Sassami, krainy mocą opanowali z xiążęciem swoim Lechem, od którego aż do tych czasów nas Lechami, a Turcy Lechtami, Węgrowie Lengiebami, Litwa i Żmodź Lynkami, Lotwa Leissami nazywają. Drugich też zwano Drewkanami od drew, iż między lassy w gęstych i zarosłych puszczech mieszkali.

Dregowicy zaś nad Dźwiną byli, drudzy nad Deszną i Sulą rzekami Siewierskimi; drudzy gdzie się Dniepr i Wolga poczyna, Krzywiczany byli nazwani, których było główne miasto Smolensko. Także Serbowie, Karwaci, Bielanie, Pomorcycy i insze sławieńskiego języka narody Ruskie, różnymi przezwiskami od różnych krain i xiążąt są nazwane, wszakże pewnych historyj o ich sprawach mieć nie możemy aż do Kija, Scieka i Korewa xiążąt. Ten Kij albo Kig, Scieg i Korewo, xiążęta Ruskie, byli bracia rodzeni, a czwarta ich siostra Lebeda albo Lebed, z narodu i potomstwa Jafetowego i Mosocha syna jego. A ci panując nad Ruskimi narody miasta i zamki ku obronie zakładać i budować poczeli. Kij albo Kig starszy, zamek i miasto Kijow od swego imienia nad rzeką Dnieprem założył, gdzie potym była głowa i sławna stolica jedynowładstwa Ruskiego.

Wtóry brat Sciek, niedaleko od Kijowa zbudował zamek i miasto na górze Sciekawice od swego imienia. Także też Korewo, trzeci brat ich, Korewicę w udzielnym swoim xięstwie założył, który potym Wysegrodem zwano. A siostra ich Libeda nad rzeką Libiedą ossady swoje ugrunтовawszy, tamże zamek Libiec, albo Lubiec, zbudowała na kopcu wyniosłym.

Ci xiążęta przedniejsze, rodzoni bracia, mieli drugich xiążąt pod swoją mocą nie mało, którzy pospolicie u nich hetmany bywali: s tych był przedniejszy Radzim, od ktorego są nazwani Radzimczanie, nad rzeką Sassu; Wiatko, od ktorego Wiatczanie, nad rzeką Wolgą i Wijatką; Duleba, od ktorego Dulebianie nad Bugiem, których dziś Luczany zowiemy; ale ty narody Ruskie, ktore z Rodzima, z Duleby, i z Wyjatka wywód miały, obyczajem zwierzęcym w lesiech mieszkali, a s krewnymi bez wszelkiej różności i wstydu, jako się któremu podobało, pospolicie się złączały; o czym Kroniki Ruskie, Długosz i *Miechovius lib. 1, cap. 4, fol. 6*, szerzej świadczą.

Potym gdy trzech bracia, przerweczeni xiążęta Ruskie, Kij, Sciek i Korewo, żywot z śmiercią przemienili, synowie i potomkowie ich po nich długi wiek kazdy na swoim udziale spokojnie panowali, aż potym na ich miejsca Oskald, Askolt, albo Oskolod, i Dyr, xiążęta z ichże narodu, nastąpili.

Drudzy zaś Rusacy, w pułnocnych krainach szeroko nad jeziorem Ilmen albo Ilmer, ktorego jest wszcz ośm, a wzdłuż dwanaście mil naszych, siedzieli. A ci Nowogrod Wielki nad Wolchową rzeką, która teras szrodkiem miasta idzie, zbudowali, a Gostomissela z poszrodku siebie za xiążę

Kij albo Kig
Sciek, Korew
bracia
xiążęta Ruskie;
Libeda
siostra ich.

Kijow.

Sciekawica.
Korewica.
Wysegród.
Libeda
Lubiec.

Radzimczanie.
Wiatczanie.
Dulebianie
nad Bugiem.

O tym też
czytaj Długosza,
Miechoviusa i
Cromera li. 2 in Piasto.

obrali. A taka była w ten czas możność Wielkonowogrodzan, i w tak wielkiej ważności i mniemaniu u postronnych to miasto Wielki Nowogrod było, iż Crantius niemiecki historik lib. 1 cap. 1 taką przypowieść o nich wspomina: *Quis potest contra Deum et magnam Novogrodiam?* I kto może albo śmie co uczynić przeciw Bogu i wielkiemu Nowogrodowi?

*Crantius lib.
1 cap. 1
Geogr.*

Najduje się też w Kronikach Ruskich starodawnych, iż Kosserowie (którzy wiedzieć nie możemy co za narodu byli), niktórym częściam Ruskich krain zdawna panowali, a miasto dani i hołdu z każdego domu bielczane albo wiewiorcze skórki wybierali. Także też Waregowie albo Waragi panowali im czas nie mały; o których Waregach co by zaczą byli, rozmaite są mniemania, bo i Ruskie Kroniki, okrom samego ich nazwiska, dalszego o nich wyvodu nie czynią. Ale ponieważ Moskwa, Wielko-Nowogrodzanie i Pskowianie, Bałtyckie morze, które Prussy, Swecią, Danią, Liffanty, Filandią i część Moskiewskich krain oblewa, Wareczkoje morie, albo Wareczkim morzem nazywają, tedy się rzecz zda być podobna, iż albo Swedzkie, albo Duńskie i Pruskie xiążęta dla przyległości spólnych granic u nich panowali.

Jest też Wagrja miasto z dawna wielmi sławne, od Wandalitów założone niedaleko od Lubku na granicach Holsackich, od którego też miasta Baltickie morze Wareckim być mianowane niktórym mniemają.

A iż Wandalitowie tegoż słowieńskiego języka, według zdania niektórych historyków, używali, a onych czasów bardzo możni w państwach swoich z rycerską dzielnością byli, zda się być rzecz podobna, iż Russacy w ten czas s tychże Wagrów albo Waragów i Wandalitów z narodu swego Sławieńskiego xiążęta sobie wybrali, i zwierzchność im nad państwa Ruskimi zlecili. Bo gdy w Rusi na południe leżącej, Oskald i Dir, potomkowie Kijowi, na Kijowskim xięstwie panowali, narody Ruskie szeroko się w pułnocnych i wschodnich krainach rozmnożyły; a będąc długo bez zwierzchnych przelożonych spólnymi nienawiściami zapaleni, szkodliwe rosterki i domowe wojny o zwierzchność i przelożenstwo na xiążęce stany spólnie między sobą zaczynali, co obaczywszy Gostomissel, mąż zacny, rostopny i wielkiego zawołania w Nowogrodzie, począł im radzić, iż ponieważ się zgodzić nie mogli na wybranie xiążęcia s poszrodku siebie dla różności stanów, aby posłali do Waregów, a trzech bratów xiążąt Wareckich, którzy na ten czas dzielnością rycerską sławni byli, aby na państwo Ruskie wybrali i przywabili.

Rada Gostomisselowa.

Tę mądrą poradę Gostomisselową pochwaliwszy Russacy, wyprawili zaraz posły do Waragów i do xiążąt ich, mówiąc tak sprosta: Iż ziemia i państwo nasze, jest wielkie i okwite, a sprawy w nim nie masz, podźcie wy, a panujcie i władajcie nad nami.

Rzecz posłów Ruskich do xiążąt Wareckich.

To poselstwo przyjąwszy wdzięcznie xiążęta, trzej Waraczcy bracia rodzeni: Rurik, Sineus, albo Siniew, i Truwor albo Trubor, wyprawili się do Rusi zaraz z posłami, roku od stworzenia świata według rachunku ruskiego 6370, który się zda być Cromerowi od Christusa 861; a gdy przyjechali do Ruskich granic, z wielką chęcią od wszech stanów Rosiejskich

*Vide Cromerum li. 3.
A toby musiało być według Cariona lib. 3.
Monar. 4.
Aetatis 3.
za Ludowika*

Włórego cesarza niemieckiego czwartego syna Lotarijusowego. Ruryk książę Wielkiego Nowogrodzkie.

byli przyjęci, a zaras państwo Ruskie dobrowolnie od ludu wolnego podane, na trzy części trzej bracia książęta między się podzielili. Rurik starszy księstwo Nowogroda Wielkiego wziął w udział, a stolicę swoją na wyspie jeziora Ladogi (którego jest wszcz mil 60, a wzdłuż sto, jak Herberstein pisze) trzydzięści i siedm mil od Nowogroda Wielkiego założył.

Sinaus Białe jezioro opanował.

Sinaus zaś albo Syniew, osiadł krainy Ruskie nad Białym jeziorem, którego jest wszcz i wzdłuż mil dwanaście, od Nowogroda Wielkiego i od Moskwy miasta mil sto.

Cromorus l. 2 in Piasto, Miechovius lib. 1 cap 10, fol. 17, Herberst. fol. 3. ŷc.

Nad tymże jeziorem, w które, jako sławią, rzek 360 wpada, a jedna tylko Sosna rzeka z niego wychodzi, przerzeczono książę Sinaus, zamek swój stołeczny i miasto zbudował, gdzie też książę wielki Moskiewski dzisiejszy, skarbów swoich, dla bezpieczeństwa miejsca, więszą część zwykł chować.

Ta rzeka Sosna, za Mologą miasteczkiem niżej 4 mile w Wolgę wpada.

Trzecie książę Warackie Truwor albo Trubor, wziął księstwo Pleskowskie, albo Pskowskie w udział, trzydzięści i sześć mil od Wielkiego Nowogroda, a stolicę swoją założył w Sworcech albo w Izborku, a według Miechoviussa w Zborku, który ono naszymy za sprawą kniazia Alexandra Połubińskiego byli wzięli roku 1566, ale go odzierżec nie umieli.

Truwor książę Pskowskie.

Świadczą Kroniki Ruskie, iż ci trzej bracia: Rurik, Sinaus i Truwor, książęta przerzeczono, wywod narodu swego pewną genealogią wiedli z rzymskich panów cesarskiego pokolenia, od których też Wielcy Kniaziowie Moskiewscy, i dzisiejszy Iwan Wasilewic, ród swój być z Rzymian twierdzą, co jeśliby tak było, tedyby ci książęta, potomkami Palemona albo Publiussa Libona Rzymskiego książęcia, albo towarzyszami jego być musieli, który w ty strony północne, gdzie dziś Żmódź, Lillanci albo Lotwa i Litwa, z pięcią set slachty rzymskiej i cztermi familiami przedniejszymi Ursynów, Columnów, Cesarinów i Kitaurussów, w okrętach przez Angielski i Bałtycki Ocean ciasnościami Zundskimi, dziwnym lossem Bożym przyżegłował.

O tym też czytają Herbersteinem fo. 3 coment. mosch. Moskiewscy kniaziewie Rzymian naród swój wywodzą.

Waragia w Sabaudiej Włoskiej krainie ziemica. *Eius regionis Cornelius Agrippa meminit, in oratione decima Junebri Principis: Austriacorum Margarite.*

Jest też ziemica Waragia albo Weragia, w państwie Safojskiego książęcia między Włoską i Francuską ziemią, od Latobrogów i Wokonciów niedaleko, która też w on czas była prowincją rzymską; s tej, jeśli ty książęta z Palemonem w ty strony północne przyżegłowały, tedy się Weragijskimi albo Waragiskimi książęty od Włoskiej ojczyzny Waragiej zwali, a krainę Lotewską w on czas Waragią mianowali, w której (gdy Palemon w Żmodzi i w Litwie z drugimi Rzymianami osiadł) opanowali. A s tych Wragów albo Waragów, Russacy tych trzech książąt braciej pomienionych Rurika, Sinaussa i Truwora na państwa Ruskie wzięli. Acz Russacy i Laptopszcze ich, coby zacz byli i jakich ludzi Waregowie powiedziec nieumieją; bo zgoła tak sprosta Kronikę swoją poczynają: Posłała dzie Ruś do Wragów mówiąc, podście wy, panujcie i władajcie nad nami etc. a przyczyn i wywodów żadnych nie czynią, bo tego ich w on czas dochcip niezniośł, gdyż historia wielkiego doświadczenia, a rozmaitych ksiąg czytania i porady potrzebuje, kto ją chce dowodnie a rzetelnie na światło wywieść, jakośmy się i my w tym wywodzie Ruskich i Litewskich narodów, długo

z myślą wodzić i mozgiem kręcić musieli, szczerze usiłując do skutku rzecz przedsięwziętą przywieść.

Gdy tedy Rurik panował na Wielkonowogrodskim xięstwie, w Ladodze, a Truwor na Pskowskim w Zborsku, albo Izborku; trzeci brat ich Sinaus na Białym jezierce umarł bez potomstwa, niewykonawszy na państwie Ruskim Biełojezerskim jedno dwie lecie, którego xięstwa władzą po nim Truwor brat, xiążę Pskowskie przyjął; ale i ten nie długo się na puściźnie wysiedział, bo w rok po Sinausie bracie, umarł w Pleskowie albo we Pskowie, tamże obyczajem pogańskim pod wyniosło usutą mogiłą pochowan. A Ruryk, starszy brat, xiążę Wielkonowogrodskie, po nich oboje xięstwa i Biełojezerskie i Pskowskie opanował, potym dworzanom swoim i przyjaciołom zasłużonym, zamki w Ruskich ziemiach porozdawał, jednemu Smoleńsk, drugiemu Połocko, Muroml, Białe Jezioro, Rostow &c.

Sinaus na Białym jezierce umarł.

Truwor xiążę Pskowskie i Biełojezerskie umarł.

OSKOŁOD I DYR, POTOMKOWIE KIJOWI,

XIĄŻĘTA RUSKICH ZIEM NA POŁUDNIE LEŻĄCYCH,

A jako w Greciej wojowali i Constantinopola dobywali.

Na Rusi na południe leżącej, na Kijowskim xięstwie, Oskołod i Dyr, potomkowie Kijowi, w ten czas wielmożnie panowali; ci zebrawszy wielkie wojsko Ruskie, jako ich Latopiszczce stare świadczą, w naczyniu wodnym, w okrętach i w galerach i wicinach, ciągnęli do Greciej Czarnym morzem albo Pontem Euxinem i obegnali Czaryngrod, albo Constantinopole. A gdy Grekowie inszej nadzieje i pomocy, okrom w Panu Bogu nie mieli, modlili się ustawicznie, aby ich z onego srogiego oblężenia od Russaków wyzwolił; w tym patriarcha Sergius, wzięwszy sukienkę Panny Mariej, która tam była między inszemi reliquiami uczciwie chowana (jak Kronika Ruska wspomina) omoczył ją w morzu i zaraz się morze wzburzyło, iż się okręty ruskie rozbiły, tak, iż Oskołod i Dzir, xiążęta Kijowskie, w małej drużynie ledwo się do Kijowa wrócili.

O tym też czytają Luitprandum, et Zonarum w Kronikach Grecich.

Umarł potym Rurik, xiążę Wielkonowogrodzkie, Pskowskie i Biełojezerskie; a syna Ihora zostawił, którego ze wszystkim państwem Ruskim zlecił w opiekę Olechowi, niktóremu krewnemu swojemu, który usłyszawszy, iż Oskołod i Dzir wrócili się do Kijowa, straciwszy armatę pod Konstantinopolem przez potop, zaras w naczyniu wodnym, wzięwszy z sobą Ikora Rurikowica, przyciągnął do Kijowa Dnieprem rzeką, i wyzwał do siebie na rozmowę przyjacielską Oskołoda i Dzira, xiążąt Kijowskich, którzy nic się nieprzyjacielskiego od swoich nie spodziewając, w małym poczcie wyjechali do obozu Olechowego i Ikorowego nad Dniepr. Tam Olech ukazał im Ikora mówiąc, iż to jest dziedzic wszystkich xięstw Ruskich, syn Rurików, a mnie krewny, a zatym obudwu xiążąt bratów Osko-

Rurik umarł. Olech opiekun Rurikowego syna Ihora.

Oskołod i Dzir zabici.

łoda i Dzira tuż przed sobą kazał zabić, i opanował Kijów i wszystkie Ruskie księstwa do niego należące, tak iż szeroko na wschód, na północy i na południe państwo i jedynowładztwo swoje rościagnął, wiele krain przyległych, mocą i fortelami, do posłuszeństwa swojego i Ihorowego, przypędziwszy.

A tak się potomstwo własnych książąt Ruskich, Kijowskich i Korewów, w Oskłodzie i Dzirze, gdy ich Olech zdradą pobił, dokończyło, a z książąt Wareckich inszy Kniaziowie od Ikora aż do dzisiejszego Wielkiego Xiędza Moskiewskiego, nową się genealogią poczęli.

Ciągnął potym z wojskiem Olech na Drewlany z Ikorem, którzy też byli narodu Ruskiego, i podbiwszy ich pod moc swoje, hołd na nich włożył. A gdy po zwycięstwie, wesela używał w Kijowie, kazał do siebie przywieść konia, w którym się nawięcej kochał i wezwawszy wieszczków, pytał ich coby o tym koniu rozumieli, którzy przyszedwszy rzekli: iż tobie wielki kniaziu od tego konia śmierć podjąć, przeto go kazał od siebie odwieść i osobno chować. A zebrawszy węższe wojsko, z ziem Ruskich ciągnął wodną armatą przez Czarne morze do Konstantinopola, którego wielką mocą dobywał, ustawicznie morzem i ziemią na basty i na mury sturmując. Którego wielkiego gwałtu cesarz Konstantinopolski nie mogąc wytrzymać, a pomocy na odsiecz znikąd się niespodziewał, przejechał Olecha wielkimi darami, odkupując pokój, a prosząc aby od oblężenia odstąpił. Co też Olech, widząc trudne dobycie miasta, darami ubłagany, uczynił, a dawszy przymierze cesarzowi Greckiemu i narodziwszy się z nim, zostawił tam (jak Ruś pisze) scit swój albo herb z tarczą na pamiątkę potomną. A ten podobno herb albo scit, między inszymi dawnościami, tym kształtem jakiego dziś Moskiewski używa, jam sam tymi własnymi oczyma widział roku 1575, nad bramą Galatską przeciw Konstantinopolowi, po staroświecku malowany, wioząc się w bacie prosto od haków szubienice Wiśniewieckiego pod mury Galatskie, gdzie kletki drewniane stoją, ale tę bramę teras zabudowano, tylko przedsię herb, na kształt Moskiewskiej pogoniej malowany, dobrze znać.

Potym się wrócił z Czarygroda do Kijowa Olech, czasu jesieni i wspominał na onego konia swojego, od którego mu wieszczkowie śmierć podjąć praktykowali, i kazał go przywieść do siebie, a gdy mu powiedziano iż już był zdechł w jego niebytności, kazał się prowadzić do kości jego, aby je ujrział, a przyszedwszy na miejsce gdzie ony kości leżały, usiadł na nich, a drugie kroniki piszą i Herberstein, iż nogą w on łeb koński uderzył, mówiąc: Otoście mi praktykowali śmierć podjąć od tego konia, a on już, jako widzicie, zdechł, niechciałbych by tak i praktykarzów potkało, a gdy to wyrzekł, wnet zmija jadowita z onego łba końskiego wyskoczyła i ujadła go w nogę i od tego umarł, wykonawszy na państwie Kijowskim, Nowogrodzkim, Pskowskim, Izborskim i Biełojezerskim lat trzydzieści i trzy, pogrzebion na Scekawicy górze obyczajem pogańskim.

Genealogia
książąt Mo-
skiewskich
i Ruskich.

Olech na
Drewlany
wojnę pod-
nosił.

Wroźba
Olechowi o
koniu.

Olech Con-
stantinopo-
le obległ.

Olech darami
cesarza
Greckiego
ubłagan.

Olech we-
dług prakty-
ki umarł.

IHOR RURIKOWIC, WIELKI KNAZ

I JEDYNOUBADZIEG ZIEM RUSKICH.

Po śmierci Olechowej, Ihor, albo Igor, Rurikowicz, począł panować na Kijowie, Wielkim Nowogrodzie, na Pleskowie albo na Pskowie, na Białymjezierze i na wszystkich księstwach i ziemiach Ruskich, w zachodnich, północnych i na południe leżących. A jeszcze za żywota Olechowego, opiekuna swego, pojął sobie w małżeński stan Olchę, prawnuczkę Gostomisselowę ze Pskowa. Na Drewlany, dań wielką a nieznosną włożył, większą niż Olech, jego opiekun. A zebrawszy wielkie wojska, ciągnął dalej morzem do Grecji, gdzie Nicomedią i Heractęą, miasta sławne, obległ i opalił, i krain wiele greckiego cesarza Romana splundrował w Bitiniej i w Poncie, a gdy wielką mocą do Konstantinopola ciągnął, mając z sobą po piętnaście kroć tysiąc okrętów i inszego naczynia wodnego, zebrał się przeciw im Romanus cesarz grecki z pomocą rzymską i inszych panów chrześcijańskich, a stoczywszy srogą bitwę z ruską armatą na morzu Czarnym, i poraził wielkie wojska Ruskie na głowę, tak, iż Ikor ledwo z trzecią częścią armaty do Kijowa uszedł i wziął potym przymierze z cesarzem Greckim. O tym porażeniu Ikorowym, Latopiszczce Ruskie wzmianki nieczynią; ale Luitprandus, zacny historyk, *Rerum per Europam gestarum*, lib. 5 cap. 6 pisze, iż Ingerus, Ruski król, tak go on zowie, chcąc rzec: Ikorus, albo Igorus, gdy z wielką armatą ciągnął do Konstantinopola, wodną bitwą był porażon od Romana cesarza Konstantinopolskiego, i wielką porażką był odbity i odpędzony od Czarygroda.

Zonaras, też grecki historyk, *Annalium Graeciae tomo 3*, niemianując xiążęcia Igora pisze, iż Rusacy, których on Rossami zowie, *quindecies mille navium*, mając s sobą piętnaście kroć tysięcy okrętów, Konstantynopola dobywali, gdzie od Greków tak srogo byli porażeni, iż s tak wielkiej liczby okrętów mało się ich uwiozło, a na potym się Rusacy od najazdów do Grecji wściągali. A Ihor, wielki kniaz, wróciwszy się od Konstantinopola do Kijowa, wyprawił się na Drewlany w małym poczcie ludzi, chcąc od nich znowu pobory wybierać. Tedy Drewlanie z xiążęciem swoim Niskinią, a według niktórych Malditem nazwanym, poczęli myśleć, co by około tych częstych poborów i wyderków, a jakoby się s tak ciężkiej niewolej wybić, i mówili między sobą: Kiedys się wilk wnąci w owce, tedy wszystko stado rosproszy. Przeto widząc Igora w małej drużynie, uderzyli nań gwałtem na urocisczu u miasta Korostena, i zabił go xiążę Drewlańskie Maldit albo Niskinia; tamże pogrzebion w Korostenie pod mogiłą wyniosło ussutą, roku od stworzenia świata 6458, według rachunku.

JAKO SIĘ OLHA POMŚCIŁA NAD DREWLANY

ŚMIERCI MAŁŻONKA SWOJEGO IHORA.

Po zabiciu od Drewlanów małżonka swojego Ihora Rurikowica, xiężna Holha z synem jedynym Swentosławem, państwa Ruskie, Wielkonowogrodzkie i Kijowskie wzięła w swoje sprawę, która nie jako białejgłowy mdła płeć, ale jako najporządniejszy monarcha, rządziła i ze wszystkich stron od najazdów nieprzyjacielskich, Asadmowi i Cielтови, wojewodom, krewnym zabitego małżonka swego, ukrajne obrony zleciwszy, obwarowała.

Potym Drewlanie zhardziawszy w wolności i urągając Kijowianom, iż ich pana zabili, posłali do Olhy dwadzieścia osób znacznych, namawiając ją łagodnie, a potym grożąc i chcąc ją do tego przymusić, aby za ich xiążę Drewlanskie Niskinię, a według niektórych Maldita, w małżeński stan poszła, których ona wysłuchawszy, kazała dół głęboki we dworze wykopać, i wszystkich onych posłów weń żywych wrzucić, potym sama nachyliwszy się nad dołem, pytała ich, jako się tam macie panowie swatowie i kazała ich ziemią żywych zawalić. To sprawiwszy, zarazem gońca do Drewlanów wyprawiła, dziękując im za to, iż się o nią jako o wdowę osierociałą starają, mówiąc też, iż ja już małżonka swego z martwych wskreszyć nie mogę, a iżem jeszcze młoda, waszemu się xiążęciu w małżeński stan niezbraniam, tylko po mię według mojego stanu, poslijcie ludzi znaczniejszych i w więtszych pocztach, nie jako pierwszych. Drewlanie to usłyszawszy, z wielką radością wyprawili do Holhy pięćdziesiąt starszych bojarzów, albo panów radnych przebranych; drudzy kładą czterdzieści sześciu w świętym poczie.

Którzy gdy do Kijowa przyjachali w łodziach i w naczyniu wodnym rozmaitym, rzeką Dnieprem, kazała kniaźnia Holha dla nich łaźnią wielką nagotować, i posłała do nich, prosząc aby się w łaźni z tego trudu i dalekiej drogi wypocili i ochędożyli, a potem aby s poselstwem do niej przyszli. Oni będąc tej wdzięczności radzi, szli do łaźniej, a gdy się płókać i winnikami ajeje, woch, woch, woch, chwostać poczęli, kazała łaźnią słomą i chrostem w kóło otoczyć i zapalić, tak, iż wszyscy i s sługami swoimi, ogniem gwałtownym zgorzeli. A Olha zaraz posłów swoich do Drewlanów posłała; opowiadając, iż już do nich jedzie, chcąc być małżonką ich xiążęciu, a im panią, jedno aby nagotowali miodów dostatek dla jej przyjazdu, iżby według ślubu swego małżonkowi pirwшему Ihorowi triznę, jak w ten czas zwano umarłych obchody, albo stypę odprawiła. Drzewlanie będąc temu radzi, iż już wszystkie xięstwa Ruskie ich xiążęciu, z tak wielką małżonką, będą podane, za którym powodem nad Russaki wzajem, będąc pirwej poddanymi, pany być mieli; wnet w Chorestenie głównym mieście swoim, miody i tak wielkie dostatki na sławne wesele zgotowali. Holha też jako obiecała, z Kijowską sla-

chtą, mężami do bitwy przebranymi, na czas naznaczony do Choroscienia przyjechała, a Drewlanie w świetnych pocztach ku niej wyjachawszy, przyjęli ją z wielką radością, i poczęli potym pytać, gdzieby ich pierwszy i wtórzy posłowie byli, a ona odpowiedziała, iż za nią inszą drogą po leku z skarbami jadą, przez miejsca świadome jako ojczycy. Wyzwoliła potym sobie u nich, iż poszła na miejsce, gdzie jej mąż pierwszy Ihor Rurikowic xiążę był pogrzebiony, bo go tamże w Chorostinie Drewlanie byli zabili i pogrzebli; a przyszedszy nad mogiłę, poczęła bardzo rzewno płakać, i odprawiwszy triznę, jak Ruś pisze, mężowi swojemu kazała na onym miejscu wysokim mogiłę usypać. I rzekli jej Drewlanie: Hospodze Knieinio! muza twojeho zabilijesmo, iż on był niemiłosciw, kako wół drapieżuj owce; a Holha zakrywszy i zmyśliwszy gniew w sercu zamilkła, a ubrawszy się w świetne szaty, jako na wesele, poczęła częstować Drewlanów, a swoim bojarom wszystkim zakazała miodu pić, a skoro się Drewlanie wszyscy popili, wnet bes wieści kazała ich Kijanom swoim bohatirom ścinać, mordować, kłóć, bić, siec i zabijać, i zabito ich w ten czas pięć tysięcy, a sprawiwszy to i powetowawszy śmierci męża swojego, żałosną swadźbę Drewlanom zostawiła, a sama się do Kijowa wróciła.

Potym zebrawszy wielkie wojsko w Kijowie na drugie lato, wyprawiła się z synem swoim Swentosławem Ihorowiczem przeciw Drewlanom, zaprawując go, aby się i on też pomścił zabicia ojca swojego Ihora, a poraziwszy wojska Drewlańskie, ostatki uciekających s poboiszcza gonila aż do Chorostena zamku głównego, gdzie się była wielkość Drewlanów zawarła, którym oblężeniem cały rok dręczyła w zamku Choroscienie, a widząc iż trudno było mocą miasta i zamku dostać, dla twardości z przyrodzenia miejsca, udała się do fortelu przemysłnego, i posłała do mieszczan i do grodzan, mówiąc, jużem się pomściła śmierci męża swego, wszakże od was nie odstąpię, aż mi jaką taką dań postąpicie, a nie chcę więtszego podatku, tylko mi dajcie teraz za dań po trzy gołębie a po trzy wróble. Drewlanie s chęcią, chudzinowie, spełnili wnet condicie, a Holha onym gołębom i wróblom, roskażala w ogony wplatać knoty, z siarką i z żagwią, i zapaliwszy żagiew, puściła ich wieczor, tak każdy gołąb do swego domu i gołębinca, a wróble w strzechę albo pod dachy zwykłe z ogniem nazad z wojska ruskiego przyleciawszy, w kilkudziesiąt miejscach zamek i miasto zapalili zarazem. A Holha też w ten czas do sturmu ze wszystkich stron, z ogromnym krzykiem i hukiem przypuściła, gdzie z zapalonego zamku uciekających wielkość Drewlanów pobito, posieczono i potopiono, a drudzy z żonami, i z dziatkami pogorzeli, inszych zaś bardzo wiele do Kijowa w niewolą odwiedziono, a drugich jako bydło rozprzedano. A tak Holha pomściwszy się śmierci męża swojego znacznie i dobywszy wszystkich zamków inszych Drewlańskich, które się jej za tym strachem i przemysłem niezwykłym ani słychanym, dobrowolnie podawały, wróciła się do Kijowa z wielkim wesselim z synem swoim Swentosławem czarewicem.

Holha znowu przeciw Drewlanom.

Holha Chorosten obległa.

Fortel Holhy przemysłny.

Chorosten wróble i gołębie zapalił.

Holha do
Konstanti-
nopola.

Potym roku od stworzenia świata 6463, wyprawiała się wielkim ko-
sztem w okrętach do Konstantinopola, i przyszedwszy z dworem swoim,
Ruskich bojar, do cesarza Greckiego, Jana Zemiski, oddała mu wielkie
dary, który ją wielkim dostatkim w Konstantinopolu częstował i ważył,
a pod dobrą myśl wzruszony urodą i sławą jej zwycięstw, tudzież szeroko-
ścią państwa Ruskiego, rzekł jej: Godnaś być xiężno Holha na cesar-
stwie Greckim z nami, w tym naszym mieście stołecznym Carigrodzie,
i namawiał ją w małżeński stan, bo wdowcem będąc, żony nie miał; a Hol-
ha mu na to odpowiedziała: Cesarzu! ja jestem poganka, a tum przyja-
chała, abych się wiary waszej chrześcijańskiej nauczyła, a jeśliby mię chciał
pojąć, ochrzci mię. Nauczył ją tedy patriarcha Konstantinopolski w wie-
rze chrześcijańskiej, a potym ją z wielą bojar ruskich ochrzcił, a sam ces-
sar Jan, jako go prosiła, był ojcem jej chresnym z inszemi xiążęty gre-
ckimi, i dał jej imię Helena, jako i pierwszej cesarzowej swojej i błogo-
sławił jej patriarcha, mówiąc: Błogosławionaś ty między niewiastami ru-
skimi, abowiem cię będą błogosławić synowie Ruscy w poślednim rodzaju
wnuków twoich.

Olha się o-
chrzcila.

Błogosła-
wieństwo
Holhy.

A potym wezwał ją do siebie Cessar po chrzcie na cześć, i rzekł jej:
żem ja ciebie Heleno obrał, jakoś mi sama obiecała, sobie za małżonkę na
cesarstwo Greckie; a Helena mu odpowiedziała: i jakoż mię masz pojąć
ochrzciwszy mię sam jako ociec, i nazwawszy mię sobie córką, gdyż w za-
konie chrześcijańskim i u poganów, to jest rzecz obrzydliwa i niesłychana
aby miał ociec córkę pojimować. I rzekł jej cesarz: przechytrzyłaś mię
Holha. Dał jej potym dary złote, szrebrzne, zausnice, i szaty jedwabne
i złotogłowowe, a Holha mu s Kijowa obiecała przysłać wosków, skór
i czeladzi niewolnej. Szła zaś do patriarchy prosząc go o błogosławień-
stwo na dóm swój, mówiąc: syn mój Swentosław, jest poganin i ludzie
wszyscy są pogani, niech mię Pan zbawi wszystkiego złego; a patriarcha
rzekł do niej: Córkko moja wierna w Christusie, żeś się ochrzciła, i w Chri-
stusa jesteś obieczona, ten cię sam wybawić ma, jakoż i zbawił pierwszy
naród Noego w korabiu z Hur Chaldejskiego, i od Abimelecha; Lota od
Sodomczyków; Mojzesza z ludem Israelskim od Pharaona i z domu nie-
wolej; Dawida od Saula; Daniela z paszczki lwów; trzech młodzieńców:
Sidracha, Misacha i Abdenago z pieca ognistego; tak też i ciebie wybawi;
a to rzekłszy dał jej błogosławieństwo i presbitera. Holha też ze wszy-
stkim dworem swoim wsiadłszy w okręty, wróciła się szczęśliwie do Ki-
jowa. O czym Zonaras, grecki historik, *Annalium tomo 3*, szerzej pisze.
A ta Holha albo Helena, napirwsza była chrześcijanka między Rusią i wie-
le Rusaków do Christusa nawróciła; dla tego ją też Ruś prziwłaszcza ku
słońcu, bo jako słońce świat oświeca, tak też ona chrztem świętym, Ru-
skie narody naprzód oświeciła. Ale syna, Swentosława, żadnym sposobem
do chrztu i do uznania prawdziwego Boga przywieść nie mogła, bo był
bardzo waleczny, i wszystek się był na rickerski żywot udał, dla czego się
i matce wymawiał: iż gdybych się ja ochrzcił, lud mój i towarzyszy moi,
tego nie będą chcieć uczynić, i odstąpią mię, a ja s kim będę wojował

Olha cesa-
rza oszuka-
ła.

Drugie bło-
gosławień-
stwo Holhy
od patriar-
chy.

Abrama,
Genesis 11,
cap. 12, 15 et
20. Lota,
Gen. 19, 1
Pet. 2, Esa.
13. Hiet 50,
Amos 4.
Mojzesza,
Exodi 14.
Dawida, Re-
gum 18, 19,
20, 22. Da-
niela, Dani.
cap. 6 etc.
Zonaras An-
nal. To. 3.

i ojczyzny bronił. A tak wielkiej dzielności i ćwiczenia rycerskiego był przereczony Swentosław, iż skoro lat swoich dorósł, zawždy w polu z rycerstwem swoim mieszkał, żadnych zawad i próżnych sprzętów w wojsku swoim nie dopuścił wozić, na ostatek ani kotłów, ani żadnego naczynia kuchennego żaden jego żołnierz nie miał, wędzone mięso tylko a chleb suchy, sam ze wszystkimi zawždy jadał, namiotu i sam nie znał, okrom kotarhy a oponczej, na gołej ziemi pod niebem siadał, także siodło albo jarczak pod głowę włożywszy leżał, będąc monarchą wszystkich ziem Ruskich: przeto też rokosznych Greków snadnie bijał, i ich państwa posiadał.

Cwiczenie rycerskie i cierpliwość wojenna Swentosława.

SWANTOSŁAW IHOROWIC WIELKI KNAIŻ,

ALBO CARZ KIJOWSKI, PEREASŁAWSKI, &c.

JEDYNOWŁADZIEC WSZYSTKIEJ RUSI, ROKU 6463.

Swentosław Ihorowic, wnuk Rurików, gdy mu matka Olha, albo Helena ochrzczona, wszystkie księstwa Ruskie, Kijowskie, Wielgo-Nowogrodzkie, Pskowskie, Bielejezierskie i insze w zupełną władzę puściła, zebrał wielkie wojsko z ziem swoich, a naprzód na Kozary albo Kossery ludzi Ruskiego narodu, którzy mu się z mocy wybijali, ciągnął i dobył zamku ich głównego, który Bielewiesią zwano, samych też Kozarów z ziąęciami ich poraziwszy do posłuszeństwa przywiódł i dań na nich włożył. O czym Długosz i Miechovius lib. 2 cap. 3 fol. 24, świadczą.

Swentosław albo Swentosław Greckie Kroniki zowią go Swentosławem.

Tej wyprawy Ruskie Kroniki nie mają na Kossary. Swentosław Kozarów zholdował.

Potym, według kronik Ruskich i Polskich, zebrawszy więtsze wojsko ciągnął na Bulgary aż za Dunaj, których kilo kroć znacznie poraziwszy, wziął pod nimi osmdziesiąt zamków nad Dunajem, a swoimi Rusakami wszyscy osadziwszy, w Pereasławiu stolicę swoich państw założył, a do matki Holhy i do panów swoich radnych Kijowskich wskazał, mówiąc, iż w Pereasławiu jest ulubiona stolica moja, w poszrodku królestw moich, bo mi tu z Greciej przywożą złoto, srebro, klejnoty, pawłokę, wina i rozmaite owoce; z Węgier też złoto, srebro i konie dobre; z Rusi, skóry, miody, woski i czeladź niewolną.

Wtóra wyprawa na Bulgary za Dunaj.

Swentosław 80 zamków po Dunajskich wziął.

Stolica Swentosławowa w Pereasławiu.

A w tym czasie Piecinigowie s tych krain gdzie Litwa z Gotów, Jawnieżów, Połowców i Alanów zmieszany, przyciągnęli do Kijowa i oblegli miasto, a na zamku Kijowskim zawarła się była Holha z Jaropółkiem, Holhą i z Włodimirzem, trzemi wnukami, synami Swentosławowymi, do którego Holha posłała o prętki ratunek, mówiąc: ty cudzych ziem szukasz, a mnie, matki twojej, z synami twoimi, Piecinigowie mało nie wzięli; bo już byli odciągnęli, jak Miechovius pisze, usłyszawszy wieść od Ruskich języków, jakoby się na nich Swentosław z wielkim wojskiem przybliżał, ale kronika Ruska świadczy, iż Swentosław richło przyszedł z Pereasławia z rycerstwem swoim, rozgromił i rozegnał Piecinigi, wszakże w Kijowie, acz go matka z bojarami usilnie żądała, nie chciał mieszkać.

Piecinigowie Psków oblegli.

A gdy się do Peresławia wracał, rzekła matka Holha: Już, już synu miłu ja umrę, ty mnie gdziekolwiek będziesz chciał pochowasz, i tak (jakoby wieszczą śmierci swojej) dnia trzeciego umarła, pochowana w Kijowie, której potym kości Włodimirz wnuk, ochrzściwszy się, za święte podniósł i jest między święte policzona, przez patriarchę Konstantinopolskiego: dzień jej Ruś święci jedennastego dnia Lipca miesiąca. A Swentosław po śmierci matki swojej Holhy albo Heleny rozdzielił księstwa Ruskie trzem synom swoim, Jaropolkowi dał Kijow, Oldze albo Olhowi Drewlany z zamkiem Choroscienem i z Pereasławem; Włodimirzowi Nowogrod Wielki, bo Nowogrodzanie z namowy niktórej niewiasty Dobrynie, Włodimirza za wiąże sobie uprosili, bowiem był w Nowogrodzie Wielkim mieszczanin jeden Kalufcza albo Kaluszcza Malec przezwizkiem; ten miał dwie córce, Dobrynę i Maluskę; Maluska u więzny Holhy była w fraucimerze kluczniczą, s którą miał Swentosław Włodimirza.

Tak tedy syny opatrzwszy Swentosław i rozdzieliwszy im księstwa porządnie, nie mógł gnuśnieć w pokoju, znowu się wyprawił do Bułgarii, a ciągnąc nad Czarnym morzem przez Dacką albo Wołoską ziemię, przepawił się przez Dunaj, gdzie miasto główne Bułgarskie Pereasław rzezczone, gwałtownym sturmem wziął i opanował. Potym Bassilowi i Constantinowi cesarzom greckim wojnę opowiedział roku od Christusa Pana 972, według rachunku Miechoviussowego i Długossowego, wtargnął tedy do Greciej z wojskiem ruskim, ale cesarowie greccy Basili i Constantinus, zaraz do niego posły wyprawili, prosząc pokoju i przymierza, a jakoby wiele ludu miał w wojsku swoim, żądali od niego wiedzieć, obiecując mu iż według liczby ludzi wojska jego dań na każdego Rusina głowę chcieli dać, odkupując pokój; ale skoro się wywiedzieli liczby żołnierzów jego, wnet też wojska swoje greckie spissali i wiedli przeciw Swentosławowi, a gdy się obiedwie wojska przeciwko sobie ściągnęły, ulękli się Russacy wielkości Greków, których gdy Swentosław obaczył zatrwożonych w bojaźni, rzekł tak: iż miejsca nie widzę o Rusacy, któreby tu nas bezpiecznie i zakryć i zachować przed nieprzyjacioły naszymi mogło, a ziemię i sławy Ruskiej w ręce nieprzyjacielskie podać, nigdy tego w umysł swój nie przypuszczał, zaś przeciw tym nieprzyjaciołom mężnie a stale wojując, albo śmierć uczciwą podjąć, albo sławę nieśmiertelną odnieść, pewna rzecz jest. Abowiem jeśli przeważnie dokazując i mężnie wojując umrę, imienia swego nieśmiertelność, a jeśli uciekę, wjeźną sromotę i hańbę stąd odniosę; a iż mi się wielkością nieprzyjaciół ogarnionemu uciekać nie godzi i wymknąć się próżno, przeto ja mężnie a statecznie będę stał, a głowę moje na pierwszym potkaniu, za ojczyznę wszystkim niebezpiecznościam zastawię i założę. Tak tę rzecz Swentosławową, Herberstein fol. 5 de rebus Moschoviticiis, s starej Kroniki Moskiewskiej, której ja też exemplarz mam, opissuje. A żołnierze i wszystko wojsko Ruskie, co byli pierwaj strwożeni tą rzeczą xiążęcia swego, jako przybicim nowej pomocy posileni, zaraz jednostajnie krzyknęli, mówiąc: Hej! gdzie hołowa twoja czarska, tam i nasza niech budet! Natychmiast tedy posiliwszy rincerstwo,

Holha u-
marła.

Rozdziłał
synów
Swentosła-
wowych.

Swentosław
znowu do
Bułgarii.

Swentosław
do Greciej.

Fortel Grec-
ki przeciw
Russakom
chytry ale
próżny.

Rzecz Swen-
tosławowa
do rincer-
stwa.

O tym czy-
taj Herber-
steinum.

Ochota Rus-
saków.

z wielkim pędem rzucili się i gwałtownie uderzyli na przeciw stojące wojsko Greckie, a przerwawszy i przebiwszy uprzejmą nawałnością ich ufy szykowane, zwycięstwo otrzymali, uciekające i strwożone, Rusacy bili, siekli, drugich imali. Potym używając zwycięstwa, Swantosław Greckie państwa burzył, plundrował i pustoszył; a gdy go insze xiążęta darami błagały, odkupując pokój, a Swentosław złota i panadokmi klejnotów (jako ich Ruskie Kroniki mianują) nie chciał brać i gardził nimi, a tylko szaty i broni, zbroje, tarcze, miecze od Greków przysłane, przyjmował.

Zwycięstwo
Russaków
nad Greki.

Panadokmi.

Taką wielką cnotą i dzielnością jego, Greckie narody poruszone, przyszedwszy do cesarzów i xiążąt swoich mówili i wołali: I my pod takim królem pragniemy i chcemy być, który nie złoto, ale broń i zbroje więcej miłuje. A gdy się z wojskiem Swentosław przybliżał do Konstantinopola, Grekowie odkupując się wielką danią, od granic go greckich odwrócili, iż ich więcej nie wojował, wszakże z wielkimi łupami i stadami wielbłądów obciążonych złotem i rozmaitymi skarbami, wrócił się do Bulgarii. Tego Swentosława Zonaras, starodawny historik, tom. 3, Swentosławem zowie. A gdy się do Pereasławia Ruskiego i do Kijowa wracał, wielkimi łupami obciążony, zastąpili mu Piecinigowie, s którymi się Swentosław śmieie podkał na miejscu złym, a do bitwy stoczenia nieprzystojnym; tamże porażony i poimany jest. Poimanemu xiążę Piecinigowskie Kura, albo Kures rzezonny, kazał głowę ściąć, a z szalbatki głowy jego, dał sobie czasę uczynić i oprawiwszy ją złotem, dał text taki na niej wyryc: *Szukając cudzego, swoje stracił. I zawždy kiedy chciał być przerzeczony Kures dobrej myśli s tej czasse pijał, wznawiając sławę swego zwycięstwa i pamięć.*

Czym sobie
Swentosław
Grecki znie-
wolił.

Swentosław
od Const-
antinopola
danią po-
stąpioną
odwrócon.

Swentosław
porażony i
ścięty od
Piecinigów.

Czasa z
szalbatki
Swentosła-
wowej.

O tych Piecinigach, których Zonaras, Grek, Pacinnikami zowie, a Wapovius, Pewcinami, coby zaczą byli, wyższej najdziesz około wyvodu Polowców i Jatwiezów, pobratynów Litewskich, których w ony czasy rozmaitymi przezwiskami mianowano. A ten Kures xiążę, był własny Litwin, w czym go imię jego wydawa.

O SPOLNYCH ZABOJSTWACH BRATÓW, SYNÓW SWENTOSŁAWOWYCH.

Po śmierci Swantosława Rurikowica, jedynowłajce Ruskiego, synowie jego trzej, acz byli dobrze i porządnie za żywota ojcowskiego xięstwa Ruskimi podzieleni i opatrzeni, nie mogli się między sobą zgodzić. A naprzód Swadolt nijaki, przedniejszy pan radny nieboszczyka Swentosława, przyjachawszy na Kijow do Jaropelka, xiążęcia Kijowskiego, starszego z bratów, począł mu usilnie radzić, aby Holę brata wygnał z xięstwa Drewlanskiego i Pereasławskiego, mając nań waśń, iż mu był syna rzezonego Lutę Olech zabił w łowiech.

Swadolt
drugi Achi
tophel.

Tego zamku Herberstein nie miał ani je, ani Kronika Kijowska, tylko Długos, Miechovius, i niektóre Kroniki Ruskie.

Tak tedy Jaropełk, Swadoltową radą poduszczony, podniósł wojnę na brata i poraził wojsko jego Drewlanskie, a Olech, samo wiąże, uciekając z pogromu na zamek swój Waraż (według Miechoviussa), nie mógł się wcisnąć przed wielkim tumultem ludu uciekającego. A tak od żołnierzy Jaropełkowych do zamku sturmujących, z mostu wysokiego między innymi zepchnion, a gdy wiele ludu nań upadło, nędznie był zatłoczony i zaduszony, roku od stworzenia świata 6485. A Jaropełk uciekawszy zamek Waraż i opanowawszy go, kazał brata Olecha szukać, którego pod mostem między trupami ledwo trzeciego dnia naleziono umarłego, za ukazaniem jednego Drewlanina, a kazawszy go przed siebie przynieść, rzekł do Swadolta, patrząc na trup braterski: Swadolcie! otoś tego pożądał.

Owruccza.

Potym go pochowano w Owrucczej.

Włodimirz do Waregów uciekł, albo do Swecji, albo do Danii.

Usłyszawszy to Włodimirz, iż Jaropełk Olhę brata zabił, zarazem z Nowogroda Wielkiego uciekł za morze do Waregów, a Jaropełk przyciągnawszy s Kijowa do Nowogroda, namiestnika swojego na księstwie Nowogrodzkim przełożył i tak się udzielał jedynowładcą wszystkiej Rusi, opanowawszy wszystkie księstwa bratów swoich, jednego zabiwszy, a drugiego wystraszywszy. Ale Włodimirz, wzięwszy na pomoc Waregów, wrócił się do swojego księstwa, gdzie namiestnika Jaropełkowego z Nowogroda wypędził, a swojego nijakiego Dobrynię przełożył, a sam zebrawszy większe wojsko z Russaków, a złączywszy je z Waregami, bratu Jaropełkowi wojnę opowiedział, uprzedzając go w tym, bo wiedział, że też Jaropełk miał wojnę przeciw jemu podnieść.

Włodimirz Nowogrod Wielki odiskał.

A w tym czasie posłał do Rechwolda, xiążęcia Pskowskiego, (który też był z Waregów na to księstwo przyszedł) prosząc u niego córki Rochmidy w małżeństwo. Ale Rochmida, iż wiedziała Włodimirza być nieprawego łoża (bo go Swentosław z Maluszą miłośnicą miał), nie chciała na to pozwolić, ale za Jaropełka brata jego i nieprzyjaciela w małżeństwo się brała, od którego też dziewosłębów oczekiwała.

Rechwold xiążę Pskowski zabity. Pskow albo Plesków Włodimirz wzięł.

Potym Włodimirz, rozgniewawszy się iż był wzgardzon, wnet z onym wojskiem gotowym, na Rechwolda Pskowskiego podniósł wojnę, którego poraziwszy dobył Pskowa, a samego Rechwolda i dwu synów zabił przy nim, Rochmidę też poniewoli sobie wzięł w małżeństwo.

Włodimirz Kijow obległ.

Potym zaraz świeżym zwycięstwem i przybawieniem Pskowskiego księstwa posilony, do Kijowa przeciw bratu Jaropełkowi ciągnął, a gdy mu Jaropełk nie śmiał pola stawić, zawarł się w Kijowie, Włodimirz też Kijowa usilnie dobywał, ale iż go wyrozumiał trudno mocą dostać, wyprawił tajemnego posłańca do Bluda najwierniejszego pana radnego Jaropełkowego, którego zowiąc ojcem i obiecując wielkie dary, prosił aby mu dodał rady, którymby sposobem Jaropełka brata mógł zabić.

Blud zdradca.

Wyrozumiawszy tedy prośbę i żądanie Włodymirowo Blud wojewoda, obiecał mu pana swego zabić, dodawszy rady Włodimirzowi, aby zamku Kijowskiego usilnie dobywał, a Jaropełka pana swego zdradliwie napominał, aby w zamku nie mieszkał, powiadając mu iż już wiele Kijowian jego sług do Włodimirza przystało i na jego się zdrowie nasadziło.

Tak Jaropelk zdradliwą namową Bludową zwiedziony, uciekł s Kijowa do Rodenu zamku, który leżał na uściu rzeki Jursy, gdzie się być przespiecznym zdrowia swego rozumiał i od gwałtu Włodimirzowego.

A w tym Włodimirz dobywszy Kijowa i osadziwszy go swoimi Nowogrodzany i Waragami, ciągnął z wojskiem za bratem Jaropółkiem i obległ go w zamku Rodenie, a na błanki i na wieże ustawicznie kazał szturmować niemają czas, za czym żołnierze i rycerstwo Jaropółkowe, długim oblężeniem, głodem i ustawiczną trwogą strapieni i znędzeni, na podanie wołali, nie mogąc dłużej cierpieć onej nędzy.

I począł radzić Blud Jaropółkowi znowu, aby pokoju u brata, nad się daleko mocniejszego, prosił, do Włodimirza też potajemnie wskazał, iż mu już wnet chce brata wydać, i przedem przywieść. Tak Jaropelk usłuchawszy przewrotnej rady Bludowej, podał się w moc na łaskę i na wołą bratu Włodimirzowi, taką kondycią dobrowolnie ofiarując, iż coby mu kolwiek z łaski swojej postąpił, w dzierżawę na wychowanie, na tym chciał wdzięcznie przestać. A gdy się ta kondycia podobała Włodimirzowi, wnet Blud począł napominać pana, aby do Włodimirza brata wyszedł a podał się; czego mu zaś Werasko, drugi pan radny, odradzał. Ale Jaropelk, zaniedbawszy zdrowej rady Weraskowej, usłuchał Bluda i wyszedł do brata, a skoro wychodził z bramy, wnet od dwu Waragów zabity jest, na co sam Włodimirz z jednej wieże patrzył. A widząc już Jaropelka brata zabitego, zarazem do zamku żołnierzów swoich Waragów hurmem puścił, żonę brata zabitego, Greczkę, zgwałcił, s którą Jaropelk także, póki jeszcze mniszką albo czernicą była, przed tym niż ją za żonę pojął, miał syna. Tym tedy sposobem, dla łakomej chciwości panowania, Jaropelk Olha brata, a Jaropelka zaś Włodimirz zabił.

Roden zamek stary Ruski, drż go nie znać.

Kijow wzięt Włodimirz.

Zdrada.

Jaropelk zabity.

Wzajemne łotrówstwo.

Nie mieni się wyrok P. Chrystusów, kto mieczem wojuje etc. Math. 23, Gen. 9 cap.

WŁODIMIRZ WIELKI SWENTOSŁAWOWIC

JEDYNOUWŁADCA RUSKI,

PIRWSZY CHRZESCIANIN, ROKU 6486, WEDŁUG RUSI,

OD STWORZENIA ŚWIATA.

Włodimirz Swantosławowic wnuk Ihorów, a prawnuk Rurików, opanowawszy xięstwa Ruskie bratów pobitych Olhy i Jaropelka, wszystkie Rus pułnocną, wschodnią i na południe leżącą Białą i Czarną, pod swoją moc przywiódł: dla tego się pisał Carzem albo Królem, Jednowładcą i Wielkim Kniaziem wszystkiej Rusi. Z Nowogroda też Wielkiego do Kijowa stolicę przeniósł. A czyniąc bogom swoim ofiary za duszę bratów pobitych Holhy i Jaropelka, bardzo wiele bałwanów i kościołów pogańskich w Kijowie i po okolicznych górach i polach Kijowskich nastawiał i pobu-

A od tego Włodimirza Moskiewski sobie Carstwo wszę Rusi przypisuje.

Bałwan Piorunów.

Jaki był kształt Piorunów.

Ruska stolica z Kijowa do Włodimirza, a potem do Moskwy przeniesiona.

Wojna Włodimirza na Polaki.

Synowie Włodimirzowi.

Nalóżnic Włodimirzowych 800.

Miało nie zrównał z Salomonem który też miał żon 700, a nalóżnic 300. 3 Regum 11.

Fortel Ruski w oblężeniu.

dował; a naprzód bałwan bardzo wysoki postawił Piorunowi albo Porkunowi, bogowi gromów, chmur i łykawic, którego nabożnie i z wielką uczciwością chwalił; sam tułów jego był z drzewa misternie rzezany, głowę miał srebrną odlewaną, uszy złote, nogi żelazne, a w rękę trzymał kamień, na kształt pioruna palającego, rubinami i carbunculussem ozdobiony. Drugie bałwany były mianowane: Usład, Korssa, Dassuba, Striba, Symaergła, Makosz, &c., których Russacy Kumerami jednostajnie nazywali, i tym ofiary czynili i modlitwy boskie wyrządzali.

Tenże Włodimirz zbudował zamek i miasto wielkie, od swego imienia nazwane Włodimirz, między Wolgą i Oką nad Klezmą rzeką, w krainie bardzo hojnej, 36 mil za Moskwą miastem ku wschodu słońca i tam stolicę swoją przeniósł z Kijowa, która począwszy od tego Włodimirza, trwała aż do Iwana Danilowica, Bieło-Ruskiego xiążęcia, a ten potem z Włodimirza do Moskwy stolicę przeniósł. Obrócił potem myśl wszystkę Włodimirz do wojny i rycerskiej czujności. Naprzód podniósł wojnę na Mieclawa, xiążę Polskie, i dobył pod nim Przemyśla i Cirwena, zamków, i powiat Radimicki, Polskiego xięstwa (ma być podobno Radomski) podbił pod swoją moc i dań na nich włożył, którą pierwaj Polakom dawali. O czym Długosz i Miechovius lib. 2 cap. 1 et 3, fol. 24 &c.

Żon miał kilka wespołek Włodimirz, a z Rochmidą, xiężną Pskowską, której ojca Rechwolda i dwu bratów zabił, miał synów trzech: Izaśława, Jarosława, Wsewolda i dwie córce; z Grecką miał Swantopelka, z Czeską xiężną: Swatosława i Stanisława, z Bulgarką: Borissa i Hleba. Nad ty żony jeszcze na Wysogrodzie chował trzysta nalóżnic, a w Bero-stowej i w Sebrach dwieście, a na Bielogrodzie trzysta, wszystkich był poczet 800. Potym Włodimirz, będąc już zupełnym jedynowłajcą wszystkiej Rusi, zebrał wielkie wojsko, s którym przeprawiwszy się przez Dunaj, opanował ziemie: Bulgarską, Serbską, Karwacką, Siedmigrocką, Wijaticką, Jatwieską, Dulebską i ty krainy, gdzie dziś Wołoszy, Multani i Tatarowie Bobruczy, a wszystkich do posłuszeństwa swego jedną wyprawą przypędził, i dań na nich włożył, którą pierwaj Greckim cesarzom dawali. A gdy się tą postronną wojną bawił Włodimirz, wtargnęli do Ruskich xięstw Piecinigowie i oblegli Białogrod zamek, na którym było 300 miłośnic Włodimirzowych, a leżąc pod nim czas niemały, nie mogli zamku dobyć i umyślili tak długo leżeć, ażby obleżeńców głodem wymorzyli, jakoż się już chcieli wszyscy podać, aż jeden stary człowiek ich zahamował, a co była jeszcze trocha żywności, s tej kazał dwie kadzi kisielu rozszczynić, a trzeci sity miodowej, to wszystko kazał wywieść Piecinigom do obozu (których też już było teskno próżno leżeć) mówiąc: jeśli tu w polu nie macie żywności co jeść, a to wam Bielogrodzianie z łaski swej przystali, póki się sami z Włodimirzem panem swoim, dla was przygotują porządniej. Piecinigowie to widząc, rozumieli iż ich trudno głodem wymorzyć, a mocą zamku nieza dobyć, dla tego odciągnęli od oblężenia, a Bielogrodzianie się małym fortelem wyszydili.

Potym się z większym wojskiem zebrali Piecinigowie, i ciągnęli do Kijowa, a Włodimirz usłyszawszy o nich też się pospieszał, aby im odpór dał, i położyli się obozem Piecinigowie z jednej strony rzeki Trubiessy, a Włodimirz z drugiej strony stał z gotowym wojskiem. Widząc to Piecinigowie iż się im potężnie Włodimirz stawiał, nie śmieli nacierać wstępnym bojem, ale posłali do Włodimirza z taką kondycją, iż jeśliby się który mąż z wojska twojego Ruskiego chciał obrać tak śmiałym, któryby sam a sam z jednym strony naszej zapaśnikiem Piecinigiem zapasy iść, tedy Piecinigowie swojego jednego za wszystkich stawiają na placu, a jeśli wasz Rusin zmoże naszego Pieciniga, tedy my wam będziemy służyć, jeśli też nasz Piecinig waszego Rusina stłucze, tedy wy nam hołdować i służyć będziecie; a jeśli się taki zapaśnik nie obierze między wami, tedy my będziemy Ruską ziemię trzy lata wojować, przetoby wam lepiej, niżycząc spólnej krwi rozlewania, jednego za siebie wszystkich na plac przeciw naszemu zapaśnikowi postawić.

Wysłuchawszy tego poselstwa Włodimirz, frasował się bardzo, myśląc sam w sobie i mówiąc: jeśli nie stawię zapaśnika, będą rozumieć Piecinigowie, iż w moich księstwach i jeden się godny do pojedynkowego boju nie może naleść, za czym wieczna hańba na Russakach moich zostanie, a jeśli zaś postawię swego jakiego Russaka, a Piecinig go zmoże, tedy sromotę i szkodę, k temu i poddaństwo Piecinigom uczynić muszę. A gdy się o tym z myślą gryzł, przyszedł jeden do niego Pereasławianin mąż stary, mówiąc: Carzu! Kniazie wielki Włodimirzu! jest u mnie syn, który się może skosztować zapasy z Piecinigiem. Usłyszawszy to Włodimirz, był z tej wdzięcznej nowiny wesół, i kazał onego mołojca przed siebie przywieść, i pytał go nieinaczej jako Saul Dawida: ważyliby się podać z bohaterem Piecinigów? Który zarazem ochotnie wszystko uczynić obiecał za zdrowie cara Włodimirza, mówiąc: Ja sługa twój to dziś pokazę, iż Piecinigowie z bohaterem swoim przed tobą Carzu przesławny, będą pohańbieni. Widząc Włodimirz wielką ochotę w maluczkiem ciebie, bo ten Pereasławianin, jako i Długosz i Miechowius lib. 2 cap. 10 świadczą, był średniego wzrostu, wątpił o zwycięstwie; wszakże skutek wojny szczęściu poruczając, posłał do Piecinigów, aby z swoim bohaterem na plac wystąpili, a on już z swoim czeka ich. Nazajutrz tedy Piecinigowie w sprawie zszykowani stojąc, a na hardą kazać, wysłali swego zapaśnika na plac naznaczony, chłopca grubego, plecystego, ramionami czerstwość okazującego i wzrostu prawie Goliatowego, który hardo stojąc, a plecami i krokiem szermując, wołał na Rusaki, sromocąc ich i hańbiąc, a co rychlej równego sobie, a jeśliby nie śmiał jeden, tedy sam na się trzech wzywał. Wystąpił tedy on Pereasławianin z wojska ruskiego, chłopiec mały, ale zawiązały, którego obaczywszy Piecinig, szydził z niego, nazywając go żółwiem; wszakże gdy ku niemu śmieie Rusin postępował, uchwycili się obadwa zarko w passy, właśnie jako Dares z Enteluszem, Eneasowi zapaśnicy; Piecinig grubością ciała, Rusin zaś czerstwością narabiał, a iż był chłop wysoki Piecinig, Russin tym się niżej schylał, rozwiodszy się

Conditio
Russakom
podane od
Piecinigów.

1. Regum 17.
Eccles. c. 46.
1. Mach. 4.
Psalm. 77.

Duellum
Rusina ma-
łego z
obrymem
Piecini-
giem.

Virgil. in
Aen.

Fortel.

uderzył Pieciniga w tłusty brzuch głową, prawie nad łonem, aż upadł; wojska z obudwu stron stały spokojnie, patrząc na onę biesiadę chłopka małego z obrzymem; porwał się potym Piecinig, a gniewem wielkim i wstydem zajuszony, uderzył gwałtownie kulakiem na Peresławianina, ale on chybkością narabiając, uskoczył mu z razu prętko i z miejsca, a Piecinig jako chłop ciężki, od swojego popędliwego stossu, iż chybił Rusina, potknąwszy się padł o ziemię, a Peresławianin przyskoczywszy, nie dał mu się powtórę poprawować, ale go zaraz osiodławszy, począł tłuc w szczeki aż mu zęby wespolek ze krwią padały, za tym go za gardło uchwyciwszy, nieinaczej jako Hercules Anteusa, tak długo dusił, aż na onym placu duszę z niego wytłoczył. Co obaczywszy Włodimirz, wnet z wojskiem Ruskim krzycząc i hucząc, rzucił się na Piecinigi przeciw stojące, a oni widząc swe nieszczęście, pierzchnęli po różnych polach. Rusacy uciekających bili, siekli, kłóli, imali, a drugich w Trubiesie rzece topili, a odbiwszy wielkie połony i łupów rozmaitych w obozie Pieciniskim nabrawszy, sławne zwycięstwo przez jednego Peresławianina (nieinaczej jako żydowie przez Dawida nad Philistinami) otrzymali. I założył Włodimirz na tym brodzie, gdzie się to zwycięstwo stało, Peresław drugi, na pamiątkę tego iż Peresławianin nad bohatirem Pieciniskim zwycięstwo na onym miejscu otrzymał; a onego młodzieńca uczynił rycerzem sławnym, i ojca jego człowiekiem zacnym.

Piecinig
obryzm od
Rusina za-
bity.

Piecinigo-
wie pora-
żeni.

Peresław
drugi zało-
żon.

Tak gdy Włodimirz był wielkim i sławnym po wszystkim świecie monarchą, albo jednowładcą wszystkich ziem Ruskich, a w pogaństwie bałwany chwaląc, bez zakonu żył, przyjeżdżali do niego w poselstwach od rozmaitych królów, książąt, i narodów nauczycielowie rozmaitych wiar i zakonów, naprzód Machometani, Tatarowie, Egipcycy i Arabowie z innymi królami Argawenskiemi, namawiali go, aby ich wiarę i zakon od Machometa podany przyjął, który Włodimirz wzgardził, iż mu się zdał być plugawy i szkarady. Potym od papieża, cesarzów i książąt rzymskich albo łacińskich i niemieckich, był przez częste posły namawian, aby ich wiarę i zakon chrześcijański przyjął. Na co też nie chciał pozwolić, iż ceremonie łacińskie mało nabożne i kościoły ich niebardzo ochędożne być mu się zdały. Na ostatek był namawian i od Żydów, aby ich zakon Mojeszów przyjął, ale nie chciał, bo mu się Mojeszowe ustawy, ciężkie być zdały; tylko posłowie od greckich cesarzów i patriarchów u niego z wiarą i ceremoniami swoimi niejakię miejsce mieli.

Posłowie
rozmaici do
Włodimira.

Od Macho-
metanów.

Od Papieża.

Od Żydów.

Od Greków.

Posłowie
Włodimira
do
rozmaitych
stron świa-
ta.

Wszakże widząc różność rozmaitych wiar i zakonów, nie chciał zgoła na żadną pozwolić; ale posłów swoich dziesięciu wyprawił w dalekie i rozmaite strony świata, aby się o porządkach wiary i o ceremoniach wszelkich narodów pilnie wywiadowali. A naprzód im kazał jachać do Bułgarij i doświadczyć wiary ich, drugich posłał do Rzymu, inszych do Niemiec, do Afriki, Egiptu i do Scitiej, którzy posłowie przypatrzwszy się rozmaitych narodów rozmaitych wiar i ceremonij, przyjachali potym do Konstantinopola i opowiedziano to cesarzowi Konstantinowi i Basilemu, iż posłowie od Włodimirza monarchy Ruskiego, przyszli wiary przepatrywać,

co usłyszawszy cesarzowie, weselili się s tego, i okazawszy posłom wszystkie ceremonie według greckich obrzędów, i udarowawszy ich, odprawili do Kijowa, a iżby panu swemu lepszą pewnością o greckiej wierze dać mogli, posłał z nimi patriarcha i Konstantin cesarz Kira albo Cirusa, philosopha, Greka, męża uczonego, który przyjachawszy do Włodimirza, wiele z nim rozmawiał o wierze chrześcijańskiej, a potem mu oddał za upominek zapanę wielką złotą od cesarzów swoich i od patriarchów, na której był misternie wyryty straszny sąd ostateczny Boży, której przypatrując się Włodimirz, prosił philozofa, aby mu powiedział, co się rozumie ci, którzy jedni na prawicy Sędziego, a drudzy na lewicy stoją, i powiedział mu philozoph, iż na prawicy będą stać ci, którzy wierzą w Pana naszego Jesusa Christusa i czynią uczynki dobre, za co po śmierci wieczny żywot i królestwo niebieskie otrzymają, a na lewicy ci stoją, którzy w Boga nie wierzą, a bez zakonu i wiary żyjąc; złe uczynki działają i swywolnie żyją, ci w wiecznym ogniu piekielnym wiecznie potępieni będą. Włodimirz to usłyszawszy, westchnął i rzekł: Błogosławieni ci, którzy na prawicy staną, ale o biadał tym, którzy na lewicy. Philosoph odpowiedział: Jeśli się ochrzcisz, i ty będziesz na prawicy, a jeśli w poganiuświe żyć będziesz, na lewicy twoje miejsce i ze wszystkim ludem ziem twoich, a potem wieczne potępienie. A Włodimirz się obiecując ochrzcić, odprawił go, udarowawszy.

I przyzwał panów i bojar swoich radnych, do Wołodimirza miasta nad Kleźnią rzeką leżącego, do którego był stolicę z Kijowa przeniósł, tam im opowiedział, co z nim za rozmowę miał około wiary chrześcijańskiej Kirus grecki philosoph: iż ktoby się ochrzcił, umarwszy ma wstać znowu i królować na wieki, a niewiernym i bezchrzesnym ma być po śmierci męka i potępienie wieczne. Tak się była Włodimirzowi, z wyobrażenia sądu ostatniego na onej zaponie wyrażonego, chrześcijańska wiara w serce wpoila; wszakże iż nie miał takich ludzi nabożnych, którzyby jego przedsięwzięcie zaraz do skutku byli wiedli, przeto tego zaniedbał.

A zebrawszy wielkie wojsko z Wielkich Nowogrodzan i z Kijowian, wyprawił się do Tauriki, którą dziś Przekopem zwiemy, gdzie dobył Kaphy albo Teodosiej miasta sławnego pod Grekami; a potem główny wszystkiej Tauriki zamek i miasto Korssun (który Sabellicus lib. 2 Chersoną, a Miechovius Korschim zową) leżący w naprzedniejszym porcie Pontskiego morza, naosobliwszy w ten czas klejnot cesarzów greckich, obległ i dobywał go wszystką mocą czas nie mały, bo był trudny do niego przystęp, a k temu go greccy żołnierze przeważnie bronili. Włodimirz potem rokował z obleżencami, aby się podali, mówiąc: jeśli się dobrowolnie nie podacie, będę tu stał jeszcze do trzech lat, aż was dobędę, czego potym próżno będziecie żałować; ale Grekowie tej groźby jego niedbali, a Włodimirz potym leżał pod Korsunem sześć miesięcy. Gdy już tedy obleżenców nędza dokurczyła, a przedsię w uporze swoim trwali, jeden ich protopos, imieniem Nastasius, napisał na strzale ty słowa: Włodimirzu carzu! chceśli prędzej zamku tego dobyć, tedy wiedz o tym, iż są rury podzię-

Cirut philosoph do Kijowa.

Z malej rzeczy per-suasio.

Włodimirz miasto nad Kleźnią, stara stolica po Kijowskiej Ruska.

Obrazy.

O tym Kroniki Greckie świadcza, i Zonaras, Kaphewzią Włodimirz. Sabel. lib. 2. Korsun albo Koschim zamek i miasto sławne w Taurice greckie, gdzie dziś Kirkiel tatarski.

Nastasius protopop zdrajca.

List na
strzale z
zamku.

mne ku wschodu słońca, którymi idzie woda słodka do Korssunu, a tak ty zepsowawszy ty rury, odejmiesz wodę Korssunianom, za czym się tobie muszą podać. S tym textem strzałę wystrzelił, która prosto, jako mierzył, padła przed namiotem Włodimirzowym, a gdy ją sobie podać kazał, ujrzał na niej pismo greckie, a zawoławszy tłumacza, kazał sobie on text przeczytać, s którego rzecz słuszną wyrozumiawszy, rozkazał wnet rury pod ziemią przekopać, a zatym Korsunianie niedostatkiem wody odjętej ściśnieni i udręczeni, na łaskę z zamkiem i z miastem i ze wszystką morską i mурową armatą, podać się musieli, z skarbami cesarskimi.

Herberstein
fol. 73.

Napisano w starych Kronikach Ruskich, czego też Sigismundus Herberstein w księgach swoich o Moskwi fol. 75, s tychże Kronik poświadczają, iż Nowogrodzianie Russacy z xięstwa i z miasta Wielkiego Nowogroda, gdy całe siedm lat Korsuna w Poncie z Włodimirzem dobywali, małżonki ich stesknawszy się przyrodzonym świerzbem i niebytnością długą mężów, k temu o ich zwróceniu zwątpiwszy, mniemając, iż już na wojnach poginęły, sług swoich i niewolników za małżonki spoimowały. Potym gdy się Nowogrodzianie dobywszy Korsunu, wrócili do Wielkiego Nowogroda, i bramy Korssunskiej wrota miedziane na znak zwycięstwa, i bardzo wielki dzwon (który i dziś jest u przedniejszego ruskiego kościoła tamże w Nowogrodzie) s sobą przywieźli, słudzy i niewolnicy panów swoich, których żony były spoimowały, do miasta puścić nie chcieli, i wzburzywszy się przeciw własnym panom, odbić ich bronią usiłowali. A gdy z nimi panowie rycerską bronią bitwę zwiedli, otrzymali nad nimi górę niewolnicy, aż za poradą jednego starca, porzuciwszy broń rycerską, szable i miecze, kije i bicze albo puhi, jako na niewolniki wzięli, których się dopiero niewolnicy ulękneli, wspomniawszy iż ich pierwej panowie takimi kijami i puhami karali, nie szablami, i tak zaraz z miasta i s pola poczęli uciekać, aż przyszli na jedno błotne miejsce nad Mologą rzeką leżące od Uglicza dwie mili, i tam się okopali i zamek zbudowali, chcąc się panom swoim obronić, ale panowie dobywszy ich, jednych powieszali, drugich poczwiertowali i godnymi mękami według zasługi potracili.

Przygoda
Nowogrodzka.

Bramy z
Korsunu i
dzwon wielki
do Nowogroda
przyniesion.
Słudzy na
pany.

Portel na
niewolniki.

Chłopigrod
nad Mologą.

Justinus l.2.
Herodotus
in Melp.

Przygoda
Scitów Ru-
skiej podobna.

Tej też właśnie podobną historją opissuje Justinus *ex Trogo Pompeio lib. 2*, i Herodotus *in Melpomene*, o Tatarach, albo Scitach, gdy ich także słudzy zwracających się po siedmiu lat z wojny do domów i do ich żon własnych (które już byli niewolnicy spoimowali) puścić nie chcieli, jako nieprzyjaciół i przychodniów, aż ich także po długich bitwach z nimi zwiedzionych, kijami, różgami i puhami rozpłoszyli, etc. Ale do rzeczy przerwanej przystępuję.

Włodimirz
Taurikę
wszystką
opanovał.

Włodimirz zaś, dostawszy przes przymuszone za odjęciem wody podanie Korssunu miasta i zamku sławnego portowego, insze wszystkie zamki i miasteczka i wszystkę Taurikę wyspę pod moc swoją snadnie podbił i opanował, z wielkim strachem wszystkiej Greciej, i wyprawił posły swoje do Konstantina i Basilego cesarzów Konstantinopolskich, synów Jana Zemiski, roku od stworzenia świata 6496, oznajmując im to, iż Korssun ich sławny zamek i miasto portowe, wziął ze wszystką Tauriką, a słysząc

iz macie siostrę, dajcie mi ją za żonę, a jeśliż nie chcecie, uczynię tak waszemu Konstantinopolowi i inszym greckim zamkom, jakom Korssunowi uczynił. Cesarzowie odpowiedzieli, iż się niegodzi i nie słuszną rzecz nam chrześcijańskim monarchom za ciebie pogańskie xiążę siostrę rodzoną oddać, ale jeśli się ochrzcisz w wiarę naszą chrześcijańską, a do Christussa prawdziwego Boga, odstąpiwszy bałwanów, przystaniesz, tedy my tobie siostry naszej w małżeństwo święte bronić nie będziemy. Usłyszawszy to Włodimirz, rzekł: Izem ja pierwej stał do was posły, którzy mi opowiedzieli, i porządną sprawę dali o waszym zakonie, który mi się podobał, i jest mi miła wiara i ceremonie wasze; a tak przysłcie biskupa, któryby mię ochrzcił, a sami zaraz przyjeździecie i z siostrą swoją do mnie, albo mi ją przysłcie w małżeństwo, a ja wam Korssun i krainę wszystkę Tauricką i Pontską wrócę. Usłyszawszy tę wdzięczną odpowiedź Konstanti i Basili cesarzowie, weselili się wielką radością, i poczęli siostrę Annę z prośbą namawiać, iżby szła w małżeństwo za Włodimirza, czego się ona usilnie wzbraniała. Bracia jej zaś powiedzieli, nie pojedziesz, pewnie co Korssunianom i Taurikanom wszystkim uczynił, uczyni to i Grekom, a jeszcze się gorzej tej zelżywości nad nami mścić będzie, a jeśli przez cię Bóg Ruskie ziemie chrztem świętym oświeci, a Grecką ziemię, tymże twoim małżeństwem od plundrowania wyzwoli, wieczną sławę i nieśmiertelne błogosławieństwo stąd tobie uroście.

Na to rzekła Anna cesarzówna s płaczem: Niech się wola Pańska stanie! a wsiadwszy u Konstantinopola w okręty, prowadzili ją bracia cesarzowie, jak Długosz i Miechovius piszą, do Korssuna, z wielkim orsakiem xiążąt greckich i fraucimeru, których Włodimirz wdzięcznie przyjąwszy, skoro cesarzównę na pałac Korsunskiego zamku wprowadzono, zarazem nań przyszła nagła ślepotą, iż na oczy oślnął, snąc z wolej Bożej i począł wątpić, jeśli się miał ochrzcić albo nie, bo mniemał, iżby go bogowie jego dla tego przedsięwzięcia skarali. Ale cesarzówna posłała do niego, mówiąc: Jeśli się nie ochrzcisz, nie zbędziesz ślepoty. A tak roku od stworzenia świata, według rachunku ruskiego 6496, a od Christusa, według Długossa i Miechoviussa, 990, a Cromerus lib. 3, kładzie 6497, a od Christusa rachuje 980, Włodimirz Swentosławowic, wnuk Ihorów i Holhy, prawnuk Rurików, jest ochrzczon w Korssunie na wiarę grecką chrześcijańską. A gdy nań arcybiskup korsuński rękę położył, błogosławiąc mu, aby przyjął Ducha świętego, zaraz jakoby łuska z oczu jego spadła, i przejrzał jasno, a dał chwałę Bogu, mówiąc: Terazem poznał prawdziwego Boga! Chrztili się też przy nim bojarowie, żołnierze i wszystko rycerstwo jego ruskie, a samemu Włodimirzowi dano imię nowe greckie na chrzcie Basili, po rusku: Wassil.

Wstąpił potem w małżeństwo z Anną cesarzówną grecką, z wielką radością pospolitego ludu. Tamże w Korssunie zbudował cerkiew na górze świętego Basilego albo Wasila, na pamiątkę chrztu swojego, i wrócił Korssun, Kapnę i wszystkę Taurickę greckim cesarzom, a sam wsiadłszy w okręty z nową małżonką cesarzówną i pożegnawszy się z Konstantinem

Włodimirz
w Korsunie
oślnął.

Włodimirz
się ochrzcił.

Jako na Pa-
wła 6.
Act. 20.

Włodimirz
po chrzcie
przejrzał.

i Basilim, cessarzami, wrócił się do uścia Dniepru, a potem ziemią przyjechał do Kijowa, z wielką radością ludu pospolitego. Przyprowadził też z sobą kości Ś. Klimunta, obrazy, księgi i inne naczynia i aparaty kościelne i Nastasiusa protopopa z Korssunu, który mu ono był przez strzałę rury wodne zepsować poradził; popów, także diakonów, śpiewaków, czercnów i rozmaitych rzemieśników, dla budowania cerkiew albo kościołów, hojnym jurgeltem najetych z Greciej z sobą do Kijowa przywiódł.

Włosus bóg
Ruski byd-
lęcy.

Pan Deus
Arcadiae,
sylvestria
numina Fa-
uni.

Pioruna w
Dnieprze, a
Włos w gó-
wnach uto-
pion.

I kazał zarazem łamać, tłuc i z gruntu wyracać bałwany Charssa, Striba, Mokossa, a Włossa bałwana, który był mian za bydłęcego i leśnego boga (jako był u Arkadów Pan Faunus, etc.) kazał w wychód pospolity wrzucić i w nieczystościach utopić. Pioruna też, przedniejszego bałwana, kazał koniowi do ogona przywiązać i wlec przez miasto do Dniepru, tamże go w Dnieprze, nawiązawszy kamieni, utopiono.

Russacy się
ochrzczą.

A lud pospolity, niewierny, płakali bogów swoich z lamentliwym narzekaniem, ale Włodimirz po wszystkich państwach swoich Ruskich dał wywołać, rozkazując, aby się wszyscy na wiarę chrześcijańską chrzcili, a dzień pewny nazaczył, na który, któryby się nie ochrzcił, karanie jako na nieposłusznych ustawiono. Usłyszawszy to tedy lud pospolity, biegli wszyscy z radością do Kijowa, a drudzy na insze miejsca naznaczone, po których byli greccy popowie dla chrztu świętego odprawowania rozsadzeni. I mówili: jeśliby to nie była rzecz dobra, i Książ Wielki Włodimirz i jego bojare, niechrzciliby się. I ubrawszy się popowie i diakonowie w ornaty stali na ławkach k temu przyprawionych na Dnieprze rzece, a ludzie gromadami wchodzili w rzekę, jedni po pas, drudzy po szyję, a popowie dając każdej gromadzie z osobna imię Timochwiej, Wasil, Piotr, albo Siemion, polewali ich wodą, a modlitwy zwykle odprawując, chrzcili wszystkich mężczyznę i niewiasty, w imię Ojca i Syna i Ducha świętego.

Synowie
Włodymi-
rzowi
ochrzceni.

W ten czas od biskupa Korssuńskiego dwanaście synów Włodimirzowych byli ochrzczeni osobliwie, których miał s kilkiem żon i nałożnicami: Wizesław, Isasław, Swantopolk, Jarosław, Wsewold, Swantosław, Mscisław, Boris, Hleb, Stanisław, Poswizd, Sudisław, i dał wszystkich przereczonych synów swoich i przy nich kilkaset synów bojarskich pisma greckiego i łaholskiego (którego dziś Ruś używa) uczyć, przełożywszy nad nimi diaki i młodzieńce ćwiczone, i kazał zmurować cerkiew w Kijowie świętego Spassa, z kamienia wielkiego, na tym miejscu, gdzie był bałwan Piorun przedtym chwalon, i cerkiew świętego Wasila na imię swoje, które mu było przemieniono na chrucie, inszych też cerkwi bardzo wiele na tych miejscach, gdzie przedtym rozmaite bałwany stały, rozkazał nabudować kosztem przeważnym, jedny z cegły i z kamienia a drugie z drzewa, i wziął od patryarchy z Konstantinopola, Facia metropolita najpierwszego do Kijowa, Leoncia do Nowogrodka arcibiskupa, a Joachima Korssunianina w Wielkim Nowogrodzie arcibiskupem przełożył, który przyszedszy do Nowogroda, bałwany wszystkie połamał, a Pioruna wrzucił w Wolchow rzekę, która srzodkiem miasta z Wołocha,

Cerkiew Ś.
Spassa i
Wasilla w
Kijowie.

Facius albo
Taciuz.

Metropolit i
władko-
wie Ruscy.
Bałwany łam-
nią w No-

albo Ilmenu jeziora płynie, a gdy tego Pióruna, jako Ruś pisze, bito po czerewie kijmi (bo był bałwan dety) tedy w nim bies wołał: O biedasz mnie, iżem się dostał w niemiłościwe ręce, a płynąc przeciw wodzie pod wielki most (jak Kroniki Ruskie i Herbersteinus z nich folio 74 in *Commentariis Moschoviticis* świadczą) tak rzekł głossem, który był od wszystkich słyszany: To wam na pamiątkę moje Nowogrodzanie, tym się cieszcie wspominając mnie, a zaraz gdy to rzekł, kij jakiś z wody między ludzie na most rzucił, i powiada Moskwa, iż się to i teraz na pewny czas w roku przytrafia w Nowogrodzie Wielkim i ten głos bywa słyszany, który usłyszawszy oni obywatele, wnet się z wielkim krzykiem wszyscy zbiegają, a kijmi się społecznie tłuką, skąd tak zapalczywy rostyrk urasta, iż go czasem starostowie ledwo z wielką pracą uśmierzyć mogą. A tak od tego czasu wszystkie Ruskie, Białej i Czarnej, wschodniej, północnej i na południe leżącej Rusi narody, w wierze chrześcijańskiej, według obrzędów i ceremonij greckich, pod zwierzchnością patriarchy constantinopolskiego stale i statecznie trwają, to jest, od roku stworzenia świata 6497 według ruskich i greckich kronik wszystkich: w którym lat rachunku Sigismundus ab Herberstein, albo jego drukarz, bardzo zfankowali, kładąc rok ochrzczenia Włodimirzowego *fol. 7 in Commentariis Moschoviticis* 6469, przeciw wszystkim Kronikom Ruskim i historikom greckim i polskim, którychem ja na to zgadzał o kilkonaście. Miechovius też nasz lib. 2 cap. 3 fol 25, Wapovius i Bielski z nich ten rok od Christusa kładą być 990, ochrzczenia Włodimirzowego. Ale *Cromerus doctor lib. 3 de Religionibus priscorum Slavorum*, stossując porządek i rachunek lat od stworzenia świata według liczby greckiej, kładzie dowodnie rok ten 6497, a od Christusa 980, co rachując z dzisiejszym rokiem Pańskim kiedy to piszą 1579, uczyni 599 lat; a Holha, żona Ihorowa, babka Włodimirzowa, przed tym się ochrciła roku 6463 od stworzenia świata, to jest, lat trzydzieści i cztery przed Włodimirzem.

Aczkolwiek Zonaras, grecki kronikarz, *Annalium tom. 3*, pisze, iż przedtym jeszcze był posłan do Rusi biskup, od Basilego Macedona (którego potym zabił jeleni rogami) cesarza Constantinopolskiego, za którego staraniem Russacy wiarę chrześcijańską przyjęli, bo gdy prosili jakiego cuda albo dziwów od Boga Christusa, biskup księgi Ewangeliej albo Nowego Testamentu, wrzucił w ogień wielki, które najmniej nienaruszone wcale s podziwieniem wszystkich Russaków zostały.

Ale iż rychło od przyjętej wiary chrześcijańskiej odstąpili, stąd się jawnie pokazuje, gdy Holha potym do Jana Zemiski, a Włodimirz wnuk jej do Constantina i Basilego, synów Zemiscynych, cesarzów greckich, jeździli dla przyjęcia wiary ś. chrześcijańskiej. O czym też tenże Zonaras *eodem tomo* pisze.

Wspomina też Lambertus Safnaburgensis, który przed lat pięć set i dziesięć, Kronikę Niemiecką pisał roku od Christusa 960, Ruscijskie narody do Otona Pirwszego cesarza posły swoje przysłali, prosząc aby im biskupa jakiego dla nauki wiary chrześcijańskiej przysłał, i posłał im Adal-

Wogrodzie Wielkim.

Djabel w bałwanie narzeka.

Słowa Pióruna balwana.

O tym czytają Herbersteinum.

Autorowie o roku ochrzczenia Russaków znoszeni.

Zonaras Graecus *annali. tome 3.*

Basilus Macedo cesarz od jelenia zabity.

Ewangelie w ogniu nie zgorzaly.

Russacy przed Holhą przyjęli byli wiarę, ale nie długo w niej trwali.

Lambertus Safnaburgensis. Ruscii.

berta biskupa, który potym ledwo z ręką ich uciekł, gdy go chcieli zabić; ale się w tym nie zgadza Lambertus z prawdą (jak Cromerus dowodzi), okrom iżbyśmy Rugijskie a nie Ruscijskie ani Russijskie, to być poselstwo rozumieli, bo miasto *Rusciae*, *Rugiae* po łacinie czytać i rozumieć trzeba. Ponieważ iż ten Adalbertus, Czech, biskup praski, albo prageński, którego Wojciechem zowiemy, i którego Prusowie pogańscy zabili) był Niemiec urodzony arcybiskupem pierwszym magdeburskim, od tegoż Otona ustawiony, który Adalbertus z innymi biskupami, których było pięć, nawracał na wiarę Saxony, albo Sassy, i Sławy, albo Sławaki Pomorzycy, i Kassubiany w Rugiej (nie w Rusiej) na ten czas wszereko mieszkające narody słowieńskiego języka s pokolenia Polskiego, o czym pisze Helmodus kapłan, który Sławańską albo Sławacką Kronikę, przed czteremastym i dwunastym wiekiem starodawnego pisaną zostawił, a teraz ją niedawno na światło wydano. Co jeśliby rzymskiego kościoła arcybiskup magdeburski *Adalbertus* był naprzód Russaków ochrzcił, tedyby też nie po grecku, ale według rzymskich ceremonii zachowywali obrzędy wiary swojej. A ten oto pierwszy syn Henrika Ptasznika, którego zwano po łacinie *Auceps*, dziesiąty cesarz niemiecki począł panować roku od Christusa 935, a panował 36 lat, który to w sławieńskich ziemiach fundował arcybiskupa magdeburskiego i misnńskiego, brandeburskiego albo zgorzeleckiego, mesburskiego i cejtskiego, biskupów, w których ziemiach pierwsi w ony czasy Sławacy naszego narodu mieszkali. O czym Carion *lib. 3 Chroni-corum monarchiae 4, aetatis 3*, szerzej pisze.

Od tegoż to Otona Lambertus Rusciów być na wiarę chrześcijańską nawróconych przez Adalberta, arcybiskupa magdeburskiego, wspomina. Ale to pewniejsza co Zonaras i inszy greccy historycy i Kroniki wszystkie Ruskie świadczą, iż Holha naprzód, a potym wnuk jej Włodimirz, ochrzciwszy się i przyjąwszy wiarę chrześcijańską, według ceremonii greckich w Konstantynopolu, gruntownie Ruskie wszystkie ziemie do uznania prawdziwego Boga i Jesusa Christusa syna jego jednorodzonego, przez odrodzenie chrztu świętego przywiedli, roku od Christusa 980, a Polacy naszy 965, za Miecysława Zemomysławowica xiążęcia. Węgrowie także 990, wszyscy się pochrzcili jednostajnie, aczkolwiek ich xiążę Gejza Stephana świętego syn, przyjął chrzest roku 980, zaraz w ten czas kiedy Włodimirz; a Czechowie roku od Christusa Pana 895, za Boriwója xiążęcia pierwszego chrześcijanina, wszakże aż do roku 929, lud pospolity dopiero gruntownie wiarę przyjął.

A tu, Czytelniku miły, rzecz i porządek spraw Włodimirzowych trochę przerwać muszę, bo też to wiedzieć niezawadzi, jakimi sprosznymi bałwochwalstwami djabeł był zmałił przodki nasze Sławaki, Russaki, Czechy, Polaki, etc. i Litwę, które ich pogańskie obrzędy od nas z wielką trudnością zebrane i z głębokich dowodów doścignione i wybadane, tu jako w zwierciadle i jakoby na on starodawny wiek przodków swoich patrzył, obaczysz.

Rusciae, rectius Rugiae.

Helmodus historik.

Henricus auceps.

O tym czytaj Cariona.

Arcybiskupstwa i biskupstwa Sławańskie starodawne.

Carion lib. 3.

Zonaras annal. Tom. 3.

Russacy, Polacy, Węgrowie, kiedy się do Christusa nawrócili.

Czechowie kiedy Chrzest przyjęli.

O STARODAWNYCH CEREMONIACH

ALBO RACZEJ SZALEŃSTWACH

RUSKICH, POLSKICH, ŻMODZKICH, LITEWSKICH, LIFLANDSKICH
I PRUSKICH OBYWATELÓW BAŁWOCHWAŁCÓW,

I RÓŻNOŚĆ ICH BOGÓW FAŁSZYWYCH.

Rozdział czwarty.

Do Jaśnie Wielmożnego Pana,

PANA JANA KISKI Z GIECHANOWCA,

STAROSTY I GENERAŁA ZIEMIE ŻMODZKIEJ

PODCZASZEGO W WIELKIM XIĘSTWIE LITEWSKIM, &c.

Wszystek jakmiarz okrąg świata szerokiego zaraz od wtorego początku i rozmnożenia narodu ludzkiego, przez Noego patriarchę i synów jego, po onym wielkim a strasliwym potopie i zalaniu wszytkiej ziemie, zdradą chytrą fałszywych kłamców djabłów zwiedziony, prawdziwą Boga jednego wiecznego i wszechmocnego chwałę w niepobożne ku wielu fałszywych bogów nabożeństwo przemienił był, tak, iż naprzód ludzi umarłe dla dobrodziejstw od nich wziętych, albo dzielności w rickerskich sprawach dokazanych, albo dla wynalezienia rzemiośł i nacznia ludzkiemu pożywieniu i robocie należących; jako: Persowie Mitrama króla swego i słońce przy nim za boga chwalili, któremu konia pałac ofiarowali, bo wierzyli, iż prętki bóg prętkiej ofiary potrzebował; Egipczykowie zaś Isidę, która syna Opisa owałaszyla, także krokodile bestie chwalili; Osiridowi zaś królowi, (którego, jak Diodorus Siculus pisze, sprawiedliwie na Egipskim królestwie panującego, Typhon brat złośliwy zabił i na dwadzieścia sześć sztuk rozsiekał) kapłani egipscy i siostrze a żenie jego Isidzie słupy stawiali; Apissa też, który ich naprzód orać nauczył, chwalili za boga z wielkim nabożeństwem, w osobie wołowej, i tak się tym wołom kłaniali i cześć wyrządzali, jako bogom; i Alexander Wielki i inszy królowie czynili mu ofiary. O czym czytaj *Justinum & Quintum Curtium in gestis Alexandri magni, & Exodi cap. 8 &c.*

A ty bałwochwalstwa Mercurius i król Menna Egipcykom ustawił; Melissus zaś, który Jowissa wychował, Cretencikom; Faunus, a przed nim Janus, łacinnikom Włochom; Numa Pompilius, Rzymianom; Orpheus i Cadmus, Agenorów syn, Grekom etc. ceremonie i obrzędy rozmaite około chwalenia rozmaitych bogów wymyślili.

Nadto jeszcze złodziejstw i cudzołóstw bałwany chwalili i w piekle bogów: Ditem, Plutonem, Cerberum, etc. najdowali.

Mitra król
Perski za
boga mian,
a słońce w
jego osobie
chwalili, bo
Mitra po
persku
słońce.

Malae Fortunae ara in Exquilis, Febri publicum phanum in palatio.

Floralla.

Despota de Samos.

De Bacho unde Liber dictus, cytają Franciscum Philephum in convivio, §c.

30000 Bogów pogańskich. Jowiszów 300.

O tym też czytaj Xenophontem in aequitio. cis.

Które narody naprzód wiarę Chrześciańską przyjęły.

Maurowie też Jubę króla swego mądrego i walecznego za boga wielbili, Afrikani Neptunusa, Macedonowie Gabira, Rodijczykowie i Masagetowie Słońce, Paenowie Uraniusa, Lacinnicy Paunusa, Sabini Sabę, Rzymianie Castora i Poluxa, Jowisza, Fortunę, Febrę albo Trzającę, Marsa, Romulusa i Quirinusa, etc.; nadto bez liczby bałwanom rozmaitym kościołów kosztem wielkim nabudowawszy, na ostatek Florze nierządnej niewieście, iż była wielkie skarby sproszą miłością zgromadzone, na pospolitej rzeczy pożytek oddała, kościół zbudowali, i uczyniwszy z niej boginią, raz w rok święto jej Floralla nazwane, miesiąca Maja, obchodzili, niewstydlive rzeczy sprawując jawnie ku jej chwale i wiecznej pamiętce. Atenensowie zaś, którzy nauk wyzwolonych w Greciej biegłością słynęli, Minerwę chwalili. Grekowie drudzy na Samos wyspie, Junonę; w Cyprze Wenerę, w Delphie Apolina; w Lemnie Wolkana chromego, wszystkich bogów zmyślonego kowala, którym zbroje przeciw obrzymom, a Eneasowi przeciw Turnosowi robił. W Naxos wyspie Liberum albo Bachusa; w Krecie Jowisa, Ormianie Anaitida, Babilonczykowie i Asyryjczycy Bela albo Beelzebuba, Berecyntowie Rheą boginią. Insze też wszystkie niezliczone krainy świata nieobeszłego bogów swoich różnych i rozmaitych według szaleństwa wrodzonego miały, gdy sobie tak z ludzi jako z bydła i z bestij bałwany zmyślali; tak iż wszystkich bogów pogańskich (i to tylko greckich, egipskich, a włoskich, krom tych naszych sarmatskich stron północnych) Hesiodus poeta kładzie być w liczbie trzydzieści tysięcy, Tertulianus też doctor św. samych Jowiszów trzysta rachuje. A ci Jowissowie mieli pirwszego ojca Saturnussa, według poetów i wiary obłądliwej poganskiej, s których zaś rozmaitych się bogów, ale słuszniej mogą rzec ludzi wszetecznych narodziło, co ja na ten czas, jako rzecz mało chrześcianom potrzebną, opuszczam. Aż potym ony tak sprosne bałwochwalstwa i straszne ciemności łaska i dobroć Christusa Jesusa Boga i Człowieka prawdziwego jako najjaśniejsza pochodnia oświeciwszy rozegnała, gdy po wszystkich okręgach świata apostoły, kaznodzieje, swoje rozesał, którzy żywota ś. przykładem i rozmaitymi a boskimi cudami i od Ducha ś. nauką zbawienną nadchnieni, naród ludzki w chwale fałszywych djabłów tak bardzo zawikłali, od błędów ku prawdzie, od złości ku niewinności, od sprosnego życia ku świątobliwości, na ostatek od onej zmyślonych a kłamliwych bogów niezliczonej wielkości, a brzydliwych ich obrzędów ku jednego prawdziwego, wiecznego, wszechmocnego Boga uznaniu, i ku prawdziwemu a świętemu nabożeństwu powszechnej wiary przywiedli. Przeto Grekowie, Rzymianie, Włoszy, Hispani, Egipczykowie i insze wschodnie i zachodnie krainy, naprzód szczerocię i świątobliwocię Ewangeliej przyjęli, gdzie już w ten czas ony wszyscy bałwany i ich kłamliwe odpowiedzi ustały i upadły, *Atque:*

*Ablata est pythii vox haud revocabilis ulli,
Temporibus longis etenim iam cessat Apollo,
Clavibus oclusis silet &c.*

Ale naszy Sarmatowie, Polacy, Rusacy, Litwa, Prusowie, onych szaleństw starych naśladowali, gdyż ty krainy północne nad inne narody w tych sprośnych błędach dłużej trwały, dla wrodzonej swojej srogości i zwierzęcej okrutności, dla której w ty kraje przysć apostołom i ich posłańcom trudno było z nauką Ewangeliej. A też naszy przodkowie będąc w ony czasy narodem nawaleczniejszym, w rickerskich sprawach wszytek wiek swój trawiając, nie disputowali się około religiej. Naprzód tedy Polacy, Pomorzczycy, Mazurowie, ty naprzedniejsze bogi mieli: Jowisza, którego oni zwali Jessa, tego chwalili za wszechmocnego i za dawcę wszech dóbr. Plutona też boga piekielnego, którego zwali Nia, chwalili wieczor, prosili też od niego po śmierci lepszego i wczesniejszego miejsca w piekle i dżdźów albo uskromienia niepogody, którego kościół był w Gnieźnie naświętszy, jako Długosus świadczy. Cererę też boginią ziemną, wynalezycielkę zboża wszelkiego, którą oni zwali Marzana, tej też w Gnieźnie, jako Wincenti Kadłubkus, biskup krakowski, pirwszy Kronikarz Polski pisze, był wielkim kosztem zbudowany kościół, gdzie jej na chwałę dziesięciny wszelkiego zboża po żniwach ofiarowali, prosząc na drugi rok o żyzne urodzaje. Wenerę też boginią miłości zwali Zizilią, której modły czynili dla płodu, i wszelkich roskoszy cielesnych od niej żądali. Dianę, boginią łowów, swym językiem zwali Ziewonią albo Dziewanną. Castora też i Poluxa, rzymskich bożków chwalili, których Lelusem i Polelusem nazywali, co jeszcze i do dzisiejszych czasów u Mazurów i Polaków na biesiadach, gdy sobie podleją, jawnie słyszemy, kiedy *Lelum po Lelum* wykrzykują. Chwalili i matkę Lelowę i Polelowę Ledę, którą według greckich baśni Jowis bóg, nie mogąc jej inaczej dostać, przemieniwszy się w łabęcia, płodną uczynił, iż jaje zniosła, z którego się Helena (dla której Troja zginęła) i Castor s Poluxem bliźnięta urodzili, albo wylęgli, a potem między bogi policzeni. A zwykli byli mężowie i niewiasty, starzy i młodzi, na święta tych bogów swoich w jedno się schodzić miejsce do tańców i krotofil inszych, którą schadzkę *kupałą* zwali, zwłaszcza 25 dnia Maja miesiąca i 25 Czerwca, co jeszcze do tych czasów w Rusi i w Litwie zachowują; bo skoro po niedzieli Przewodnej aż do Ś. Jana Chrzciela niewiasty i panny do tańca się gromadą schodzą, tam ująwszy się za ręce *Lado, łado i łado mojal* powtarzają, śpiewając na pamiątkę Ledy albo Ladony, matki Kastora i Poluxa, acz prości ludzie nie wiedzą skąd ten obyczaj urosł. Także owy kołyski dziwne, o świętym Pietrze, i wieczory święte po narodzeniu Pańskim, wszytko z starodawnych zabobonów pogańskich poszło, bom się też tego i w Turcech sam własnym okiem napatrzał, roku 1575 Decembris 20 die, i zaś kiedy u nas Szrodoposćie wielkie.

Chwalili jeszcze Polacy wiatr szumiący za boga, który nazywali *Żywie*, także Pogodę, boga jasnych a wesółych dni, jako słyszał Miechovius od przodków swoich.

Chwalili też drugi wiatr Pochwist, który, jako Miechovius pisze (ale Cromer Pochwist niepogodą wyklada) jeszcze i dziś Mazurowie Pochwiscielem zowią, przeto kiedy już taki się wiatr świszcący trafił, padali i kłękali.

Jowis albo
Jessa bóg
Polski.
Pluto albo
Nija.

W Gnieźnie
kościół
Plutonów.
Marzana
albo Ceres.

Wenus Zi-
zilia.

Diana Zie-
wonia.

Lelus Pole-
lus, Castor,
Polux.

Leda.

Kupała
święto Pol-
skie 25 Ju-
nii.

Wieczory
święte w Ru-
si.

Wiatr szu-
miący bóg.
Pogoda bóg

Pochwist
bóg Mazo-
wiecki.

Piorun,
Strib, Ma-
kosz, Chor-
sum.

Chwalili nad to i Ruskie bogi, to jest Pioruna, Striba, Mokossa, Chorsuma i inszych, którym był Włodimirz, monarcha wszystkiej Rusi, syn Swentosławów z nałożnice, czyniąc ofiary za braty pobite, w Kijowie bardzo wiele kościołów zbudował i bałwanów po górach okolicznych nastawiał, a zwłaszcza bałwan Piorunowi, bogowi gromów, chmur i łyskawic, (którego nawięcej chwalił) naozdobniej wystawił; ciało samo i kształt wzgórze wyniosły, był z drzewa misternie rzerzany, głowa jego z srebra, uszy ze złota, w rękę zaś trzymał kamień na kształt pioruna palającego, któremu na cześć i na chwałę ogień dębowy, który wiecznym zwano, kapłani ktemu przystawieni palili, co jeśliby dla niepilności stróżów kiedy zgasł, takowych na gardle karano, co też Litwa, Zmodź i starzy Prusowie zachowywali.

Bałwan Piorunów w Kijowie.

Ogień wieczny.

Peruński
monaster
w Nowogrodzie W.

Tymże kształtem obraz tego Pioruna był w Nowogrodzie Wielkim postawiony i wielką uczciwością za boga chwalony, na tym miejscu gdzie teraz jest manastir chrześcijański, Peruński nazwany. Potym gdy wiarę chrześcijańską Rusacy wszyscy według greckich ceremonij przyjęli za Włodimirza Swantosławowica roku od stworzenia świata (według Ruskiego rachunku) 6497, a od Christusa 980, jakośmy o tym wyższej napisali, zaraz ten bałwan z mostu wrzekę Wołchowę wrzucili, jako Kroniki Ruskie i Herbersteinus z nich fol. 74 in *Commentariis rerum Moschoviticarum* świadczą.

Czechowie
i Bulgarowie
jakich
bogów
mili.

Czechowie zaś i Bulgarowie Sławacy, bracia naszy, tyż bogi chwalili, ale osobliwie Nerota i Radamasa mieli. Napirwszy z Sławaków Bulgarowie między wielkimi skałami za Dunajem ku Traciej mieszkający, jakom sam od ich teologów, gdym tam tędy dwa kroć i tam i sam jeździł, ale raczej chodził (bo trudno dla wyniosłych skał pod niebo na wozie leżeć) słyssał, i jako Cromer lib. 3 i Blondus świadczą, wiarę chrześcijańską przyjęli za Mikołaja tego imienia papieża rzymskiego, Trzeciego, po Christusie roku 860. Potym mniej niż we trzydzięści lat tym w sąsiedztwie przylegli Raczowie, Serbowie, Bosnowie, Karwaci, Dalmate, Illirikowie za panowania Swantopługa Sławańskiego xiążęcia wiarę chrześcijańską i lepsze obyczaje od Greków i Włochów sąsiednich przyjęli.

Swantopług
xiążę Sławańskie.

Borzywój
X. Czeskie
kiedy się
ochrzcił.

O tym Swantopługu pisze Wenceslaus kronikarz Czeski, iż w Morawie na ten czas królował, w Wielegradzie stolec mając, a z Morawcami swoimi naprzód się ochrzcił i wiarę Christusową uznał, a potym za jegoż staraniem i Borzywoj, Czeskie xiążę, chrześcijaninem został i żonę Ludimilę i wszystek naród swój ku tejże wierze prawdziwej przywiódł, lata od Christusa 900; a Długosz zaś świadczy, iż troje xiążąt Sławięńskich: Rościsław, Swantopelk i Kocel, od Greków wiary chrześcijańskiej przyjęli ceremonie, roku od Christusa 800, gdy na wschód słońca, to jest w Constantinopolskim cesarstwie, Michał, a na zachodnym Rzymskim, Arnolphus, którego wszy ujadły, panowali.

Michał i Arnolphus cesarzowie.

Ale Cromer w tym rachunku czasów, woli naśladować Blondusa i Sabellika, niż Długosza, jako pilniejszych historików i którzy się na tym lepiej rozumieli, i w prawdzie się s sobą zgadzali. A nawięcej około ćwicze-

nia i nauczania w nowej wierze tych to narodów Sławięńskich świeżo ochrzczonych Cyrillus i Metodius, biskupowie święci, pracowali, którzy też tego za dozwoleń papieskim dowiedli, iż Słowakom swoim przyrodnym językiem godzi się liturgie albo msze i insze obrzędy kościelne odprawować. *Omnis spiritus laudet Dominum!* Aby wszelki duch chwalił Pana.

Cirillus i
Metodius
biskupowie
Sławięńscy.

Ten głos z
nieba był
słyszany
historie
świadczy.

Polacy zaś naszy po Słowakach inszych roku od Christusa Pana 965 do wiary chrześcijańskiej przystąpili, z tej przyczyny, iż gdy się był syn ślepy Zemomistawowi Leskowicu, prawnukowi Piastowemu, xiążęciu Polakiemu, roku 921 urodził, a gdy mu już lat siedm minęło, tedy xiążę Zemomistaw wezwał do Gniezna, gdzie była jego stolica, wszystkich panów radnych i słachty, aby onemu dziecięciu, według zwyczaju pogańskiego, włosy przystrzyżono: bo w siedmi lat u Polaków, Mazurów i Pomorzyczków był starodawny obyczaj dzieciom włosy pierwsze (co dziś u chrześcian chrzest, a u Żydów i Turków obrzezanie waży) postrzygać i imię dawać. A gdy się zjechali panowie do xiążęcia na ony ceremonie, smętnie je odprawowali, gdyż i xiążę Zemomistaw niemniej się frasował, jako kiedy bez potomstwa był, tak i w ten czas, ponieważ syna ślepego, w starości ledwo doczekanego, widział, a gdy tak wszyscy miasto wesela załosni byli, wnet oto radość niespodziana smutnych pocieszyła i uweseliła, bo dziecię bez żadnej pomocy lekarzów przejrzało, które bez mieszkania sama xiężna matka przyniosła z radością, dobrze widzące, do ojca przed biesiadujące. Co ujrzawszy oni goście, wnet wszyscy z niewymownym weselim z onego cudu dziwnego poruszeni, xiążęciu, xiężnie i młodemu dziedzicowi szczęśliwego panowania winszując, radowali się, wierząc to być ku swojemu i wszystkim rzeczypospolitej dobremu od bogów zrządzenie, przeto tym ochotniej, weselej i hojniej, jeden za drugim i każdy z osobna radując się, za zdrowie, według zwyczaju pili, gonitwy stroili, tańcowali, krzyczeli, bogom dzięki czynieli, etc. A dziecięciu onemu imię Mieczysław dali, jako temu, który sobie mieczem (ojczyznę rozszerzając) miał sławy nabyć, według Długossowego świadectwa. Tego potym Mieczysława, matka i piastunki, z pochlebstwa i s pieszczenia, jako to bywa, Mieskiem nazwali. Acz Vincenti Kadłubkus pisze, iż go jeszcze Mieskiem przezwano od zamieszania, które się było wszczęło gdy go postrzygano, a potym mu na chrzcie imię Mieczysław przemieniono. Ociec jego Zemomistaw, odprawwszy wesele, i goście, pany radne i słachtę pospolitą hojnie udarowawszy, opuścił ich, a od wieszczków pytał, coby się rozumiało to ślepe narodzenie, i nierychle, aż w siedmi lat oświecenie syna swojego, i jakieby powodzenie za jego żywota być miało; którzy powiedzieli: iż Polska w ciemnościach do tych czasów leżąca, za jego panowania oświecona być miała, co poganie rozumieli, iż miała być szerokością granic rozmnożona. Przeto ono dziecię za roskazaniem ojcowskim, jako na xiążęcy stan należy, było wychowane. Potym gdy Zemomistaw Leskowic, prawnuk Piastów, umarł, jako Długosz rachuje roku od Christusa 964, w Gnieźnie go pogańskim obyczajem pochowano, a na jego miejsce Mieczysław, syn ślepo

Polacy kiedy chrzest przyjeśli, a dla czego.

Postrzyganie ceremonie u Polaków.

Mieczysław przejrzał.

Miesko.

Mieczysław 15 monarcha Polski.

narodzony, dobrowolnie od wszystkich stanów, monarchą Polskim piątym-nastym od Lecha rachując, wybrany. Ten, pierwszy swój wiek w cnotliwym życiu wykonał, ale jako skoro dorósł lat swoich i swowoleństwa, rozpustniejszym został, bo żon siedm pogańskim obyczajem pojął, s którymi wszeteczności swojej dosyć czyniąc, jednak potomstwa nie mógł otrzymać, dla czego często się uskarżał na nieszczęśliwą nieplodność swoje. A między Polaki już byli niktórzy z wędrowki kupiectwa z Czech i z Morawy, z Śląska i z Oławy, wiarę chrześciańską, wracając się do domu, zanieśli. Było też wiele cudzoziemców, częścią xiążęciu polskiemu na dworze służących, częścią kupiectwa sprawujących, a częścią pustelnicy żywot w dalekich a głębokich pustyniach lasów, dla spokojnej chwały Christusowej wiele chrześcian mieszkało. Ci tedy poczęli xiążęciu Miecysławowi radzić, przepowiadając mu prawdę wiary chrześciańskiej, a obiecując mu na wszystkim szczęśliwe powodzenie i potomstwa rozmnożenie, skoroby jedno tę wiarę świętą szczerze przyjął. Opuścił tedy Miecysław ony pirwsze siedm żon, s którymi pogańskim obyczajem długo obcował, a zaraz posłał w dziewosłęby do Bolesława, Czeskiego xiążęcia, (który ono był Waclawa, między święte policzonego, brata swojego, w kościele na modlitwach zdradą zabił) aby mu siostrę swoje Dąbrówkę w małżeństwo oddał; czego mu Bolesław nieodmówił. A skoro przyrzekł wiarę chrześciańską g woli małżonce przyjąć, posłał mu siostrę swoje Dąbrówkę w świetnych pocztach do Gniezna, roku od Christusa Pana 965, gdzie tegoż dnia samo xiąże Miesko, albo Miecysław, ze wszystkimi pany polskimi, przed oblicznością Dąbrówki oblubienice swej i przed czeskimi pany, wiarę chrześciańską przyjął i ochrcił się.

Pisze Miechovius, iż mu z Mieska Miecysław imię na chrzcie przemieniono; tamże zaraz ślub małżeństwa świętego z xiężną Dąbrówką przyjął, potym wesele z wielką a królewską prawie hojnością przez wiele dni wypełniwszy, pany czeskie, którzy Dąbrówkę przyprowadzili, znacznie udarowane odprawił, a wszytek się udał na rozmnożenie i grontowanie w państwie Polskim wiary Christusowej, za napominaniem i usilnym staraniem żony Dąbrówki, kościołów dziewięć na różnych miejscach z ciosanego kamienia wnet postawił, i dochodami, także nadaniem klejnotów ubogacił, które na dwie diecesie stołeczne rozdzielił i dwu arcybiskupów w Polsce: gnieznińskiego i krakowskiego, ustawił; drugie zaś kościoły i biskupstwa, jako poznańskie, smogorowskie, które bicineńskie, a potym wratisławskie przewzane jest; kruczwickie także, które za postępkim czasów do Władysława na kujawskie biskupstwo przeniesiono, płockie w Mazowszu, chełmienskie w Prusiech, lubuskie w Śląsku i kamieńskie biskupstwa założył, którym dziesięciny z wszelkiego zboża, tak z swoich, iako z slacheckich i chłopskich rol, wiecznym wyrokiem przypisał i nadał. Przy tych fundacjach był legat papieski, Egidius kardinał, biskup tuskułański; a na arcybiskupstwach i biskupstwach, kanoniach i plebaniach, hojnie nadanych, Włoszy, Francuzowie, Niemcy, naprzód byli przełożeni, gdyż jeszcze Polacy do takich urzędów byli dla prostości pogańskiej nie-

Licentia sumus deleriores.

Waclaw S. zabity.

Miecysław xiąże Polskie, ochrcił się g woliżenie.

Dwa arcybiskupowie w Polsce, Gniezniński, i Krakowski.

Biskupstwa w Polsce.

sposobni. Pirwszy arcybiskup gnieźnieński był Wilibalmus; krakowski drugi arcybiskup Prechorias; poznański biskup pirwszy Jordanus; wratisławski Gotfridus; kruszewicki albo wladisławski Lucidus; plocki Angelotus; chełmiński Octavianus; kamieński Julianus; lubuski Jacintus, biskupi etc., za których pilnością i usilnym staraniem, wiara chrześcijańska w Polsce wielkie wzięła pomnożenie, zwłaszcza gdy ich wiele podarkami xiążęcymi, którzy wszystko państwo swoje w tej świętej sprawie objeżdżał, byli przyłudzonymi. Drudzy zaś groźbami do chrztu świętego przymuszeni bywali; za czym pogańskich onych bożysków bałwany, w miasteczkach i po wsiach były tłuczone, łamane i palone, i one ich sprosne pogańskie obrzędy, wyglądzone były od wojewodów, starost, wojtów i inszych przełożonych.

Arcebisku
pi, Gnie-
znieński i
Krakowski
którzy pier-
wszy.

A iż tak w szerokim państwie xięstw Polskich, wiele ich było chrztu albo odrodzenia z wody i z Ducha św. potrzebujących, a lud Polski był bardzo prosty, gruby i uporny, dla tego xiążę Miecław jawnym wyrokiem wywołać po miastach i wsiach wszędzie kazał, aby każdy z osobna, tak słachta, jako poddani i wszelkiego stanu ludzie, pod gardłem i straceniem majątności, siódmego dnia Marca miesiąca, pochrczili się, i tak wszyscy przez chrzest święty wiarę chrześcijańską nabożnie przyjęli, a bałwany wszystkie popsowali. A pamiątkę burzenia tych bałwanów, Długosz i Miechovius piszą, iż za ich żywota, jawnie w rok, gdy ten dzień przyszedł, sprawowano; co i dziś w Wielkiej Polsce i w Śląsku zachowują, abo-wiem dzieci w niedzielę Szrodopostną, uczyniwszy sobie bałwan na kształt niewiasty Ziewoniej, albo Marzanny, to jest Diany boginiej łowów, który pierwiej chwalili, wetknąwszy na kij długi noszą żałośnie śpiewając, a jeden po drugim opiewając, albo na wózku wożąc. Potym w kałużę albo w rzekę z mostu wrzucają, a do domów co wskok uciekają, jakoby od bałwanów do prawdziwej chwały Christusa Pana.

Wyczysciwszy tedy od onych sprosnych pogańskich obrzędów Polskę swoje xiążę Miecław, dla gruntowniejszego znaku, i zapalczywej chęci wiary chrześcijańskiej, ustawił to, aby każdy słachcic, gdy kapłan miał Ewangelią zaczynać na mszej: *Initium sancti Evangelii*, &c. mieczów do połowice z poszew dobywali, które zaś chowali, gdy chór odśpiewywał: *Gloria tibi Domine!* jakoby okazując w sobie chęć zapaloną bronić Ewangieliej i wiary nowo przyjętej; i długo ten obyczaj trwał w Polsce.

Obyczaj
Polski mie-
czów ku
Ewangieliej
dobywać.

Z tej Dąbrówki Czeski, za błogosławieństwem Bożym urodził się xiążęciu Miecławowi syn Bolesław roku 967, który był potym Chrobrym dla dzielnych spraw od Rusaków przezwany, pirwszy król Polski, od Ottona cesarza koronowany, roku 999, jak o tym Kroniki Polskie, Wincenti Kadłubkus, Długossus, Miechovius, Wapovius, Cromerus, Bielscius, Herbertus, etc. i nasze wirszyki na swym miejscu świadczą, co na tym miejscu opuszczam, gdyż tu nasze przedsięwzięcie tylko około starych pogańskich obrzędów toczy się, tudzież około przyjęcia wiary chrześcijańskiej, która w Polsce i w Mazowszu kwitnie od roku 965.

Bolesław
Chrobry
król i Pol-
ski.

Litwa zaś i starzy Prusowie, Żmódź, Kurlandowie, Lotwa, Jatwieżowie, z jednego narodu jakośmy to wyższej pewnym dowodem dosyć szeroko okazali idąc, w jednakich się też obyczajach, tak domowych jak wojennych, zawsze sprawowali i jednakich bogów swoich ceremonij albo bałwochwalskich według pogaństwa obrzędów używali. A to nabożeństwo bałwochwalskie naprzód w Prusiech, w Litwie, (jako kroniki Niemieckie i Pruskie świadczą) poczęło się tym obyczajem: iż gdy roku od zbawionego narodzenia Christusa Pana 503, nad Prusami starymi, pobratyny Litewskimi, król albo książę Bruteno rzeczony (od którego też niektórzy Pruską ziemię być nazwaną mniemają) panował, będąc już w wieku zeszłym, spokojny żywot umyślił prowadzić, a królestwo bratu Wejdedutowi spuścić, który był z Litewskiego narodu, albo z Alanskiego, jako Erasmus Stella, acz trochę różnie pisze, com już szerzej na przodku z niego pokażał. Ten Bruteno był potym wybranym nawyższym kapłanem i biskupem około obrzędów albo ceremonij bogów pogańskich, a przemieniwszy mu imię, nazwali go według godności urzędu onego Kirie Kyriejto (greckim językiem z Bitiniej krainy, skąd też Prusów w ty strony Miechovius lib. 2 cap. 8, z książęciem Brusą, acz nie ku rzeczy, wygnanym mniemają przybieść). Potym za postępkami czasów, prości ludzie zwali tych to biskupów Kriwe Kriwejto nawyższymi, co się wyklada: bliski nasz pan; temu tedy Kiriejtowi nawyższemu biskupowi bałwanów swoich Prusowie pod dębem, nad podziwienie szeroko rozłożyłym, kościół wielkim kosztem zbudowali, gdzie na pierwszym miejscu po prawej ręce bałwan Perkunos nazwany, albo Piorun postawili; tamże też (gdzie dziś Heiligenbeil, to jest Święta Siekierka miasteczko) oni pogani starzy Prusowie główne miasto na onym miejscu założyli, które Romanowa, albo Romnowe od Rzymu nazwali, jakoby rzekł: Rzym nowy. Tam na ofiarę bogowi Piorunowi tak Prusowie jako Żmódź i Litwa, ogień ustawiczny z dębiny we dnie i w nocy palili, który jeśliby kiedy za niedbałością przystawów zgasł, co się rzadko trafiało, tacy gardłem karani bywali. Po lewej zaś stronie drugi bałwan stał z miedzi na kształt węża wzdłuż zwitego, który oni zwali Patrimpos, to jest oczyszczonych bogiem (u Łacinników *Dii Penates*), tego zaś tak chwalili, iż każdy Żmódzin, Litwin i Prusak, węża albo żmiję w domu chował, które mlekiem karmili. Na trzecim rogu trzeci bałwan stał djabelski Patelo nazwany, na którego chwałę każdy w domu u siebie głowę umarłego człowieka chował. Czwarty ich bóg był Wirschajtos, którego też z wielką uczciwością chwalili, a za boga domowego mieli, w którego mocy wszystkie rzeczy ruchome i nieruchome, bydło i wszelki dobytek, być wierzyli. Piąty bałwan był Snejbrato nazwany, który wszystkie ptastwa powietrzne i domowe, gęsi, kury, kaczki, gołębie, pawy, etc. zawiedał. Szósty bóg był Gurcho nazwany, który jako oni wierzyli, nad wszelkimi żywiołami, zbożym i pokarmy ludzkimi moc miał. A to Romnowe miasto pruskie, gdzie były ty ich bałwany i ten biskup Kriwejto, Bolesław Chrobry król Polski spalił i zburzył r. 1017, jakośmy to już z Długosza i z Cromera lib. 2 wyższej wypisali, wszakże na tym miejscu ono pogaństwo i potym modły

Początek wiary pogańskiej, w Prusiech, i w Litwie.

Bruteno i Wejdeduto X.

Bruteno na wyższy kapłan i biskup pogański.

Kirie Kiriejto.

To modły albo chwaleńcie wieczonego ognia, znać też Prusowie starzy i Litwa, mieli od Rzymian starych, którzy także za ustawą Numy ogień wieczny boginie Weste palili z wielką pilnością. O czym Liviusa czytaj lib. 38, Florum lib. 1 cap. 2, Ovidium in Fastis, & Stadium in commentariis Flori. Wzów także chwaleńcie od Rzymian mieli, o czym Virgilius in Eneidorum, et Ovidius Metamorphoseos libris na wiołu miejscach świadczą.

Doktor Grek Paleologus mnie ukazał jakiegos węża z miedzi dzwonie zwitego, którego powiada kupił u chiłopa

odprawowali, które miejsce teraz po niemiecku Heiligenbeil, to jest Święta Siekierka zowią, dla tego, iż Krzyżacy, wybiwszy Prusów poganów, siekierami poświęconymi ony ich bałwany wysiekli.

Litwa zaś i Żmódź, skoro się w wielki naród rozmnożyli, wybrali też sobie osobliwego biskupa, którego oni tak wazyli, jako dziś u nas papieża, i Rzym nowy w Żmodzi założyli, snaść jeszcze od Palemona albo Publiusa Libona, nad rzeką Niewiazą, które miasto oni Romowe albo Romnowe zwali. Być też może, iż Włoszy, jako się to wyżej powiedziało, w ty strony przyżeglowawszy, to miasto Romnowe albo Romowe założyli na pamiątkę Rzymu ojczyzny swojej. Jakoż o tym i Petrus de Dusburch Krzyżak, który Kronikę o wojnach litewskich z Krzyżakami pruskimi i lillant-skimi do mistrza Wernera do Orzele pisał roku 1326, gdy jeszcze druku nie było, za Witena xiędza Litewskiego, tak mówi: *Condiderant civitatem Romnove, trahentem nomen suum a Roma*, i zaś wyżej o zburzeniu tego Rzymu litewskiego, tenże tak pisze prostą staroświecką łacinią: *Eodem tempore Ludovicus de Lebentele Commendator Ragnetae cum suo exercitu multa bella gessit contra Letovinos. Navale bellum multiplex habuit, unum versus Austechiam terram Regis Letoviae, in qua villam dictam Romove vel Romene, quae secundum ritus eorum sacra fuit, combussit, captivis omnibus occisis, ubi etiam frater Conradus Tuchefeld occubuit*. Roku 1295 Ludwik Libentelle Commendator z Ragneti, i wojskiem swoim wielkie wojny czynił przeciw Litwie. Wodną też bitwę z nimi rozmaicie zwodził, a jedną w Austechiej ziemi króla Litewskiego (tak on zowie według staroświeckich powiatów) gdzie miasto Romowe, albo Romone, od Rzymu rzeczone, spalił, które według ich bałwochwalstwa święte było, ale też tam brat Conradus Tuchefeld, Krzyżak zacny, poległ, etc.

Tam też ofiary bogom swoim sprawowali i tam ogień wieczny ustawicznie palili, który Znic nazywali, aż do Jagiela, który ich, jak o tym będzie niżej, do Christusa nawrócił. Ten Kriwe Kriwejto, albo Kirie Kiriejto, biskup pruski i litewski pogański, tak był wielkiej zacności, iż (jako tenże Dusburch pisze), nietylko Prusowie i Litwa, ale też Lotwa i insze narody Lotihalskie, Jatwieżowie i Żmódź, na jego rozkazanie byli posłuszni, a nietylko on albo którykolwiek z jego krewnych był w takiej uczciwości, ale też jego namniejszy posłaniec, z jego łaską, albo jakim na to danym znakiem, idąc od onych krain xiążąt i slachty i wszystkiego pospolstwa, był wielką ućciwością tractowan.

O zmartwych wstaniu na dzień sądny wierzyli, wszakże nie dobrze; bo jako kto był slachcicem albo chłopem, bogatym albo ubogim, wielmożnym albo chudym pachółkiem, tak też i po zmartwych wstaniu w przyszłym żywocie, w tymże go stanie być wierzyli. A dla tego z xiążęty, z pany i z slachcicami umarłymi (jako tenże Dusburch pisze, co sam za swego żywota widział) slugi, służebnice, szaty, klejnoty, konie, charty, ogary, sokoły, łuk z sajdakiem, szable, włócznią, zbroje i insze rzeczy, w których się on nawięcej kochał, z rzemieśnikami, także i s chłopcy sielskimi, ty naczynia, którymi oni z roboty żywności nabywali, i co ku ich

z Troków w
ziemi wy-
oranego, i
czwierdził
go być sta-
rym bałwa-
nem Litew-
skim.

*Petrus i
Dusburch.*

Własno sło-
wo Petri a
Dusburch

Znicz.

Zacność bi-
skupa po-
gańskiego
Litewskie-
go.

Wiara po-
gańska Li-
tewska o są-
dnym dniu
i o zmar-
tych wsta-
niu.

stanowi należało, palili, tak wierząc, iż s tymi rzeczami wspólni mieli zmartwychwstać, a jako na tym świecie, tak na onym tym się cieszyć i żywić mieli.

Rysie też albo niedźwiedzie paznogie palono z umarłymi, bo wierzyli, iż na górę wielką a przykrą ku sądnemu dniowi mieli wstępować, który sąd nad wszystkim światem, jeden jakiś Bóg nawszechmocniejszy miał czynić, a dla tego iżby tym snadniej i bezpieczniejsz tam wleźli, paznogiami rysimi myśleli sobie pomagać.

Tenże Duzburch pisze, iż ten Triwe albo Kriwe, papież pruski i litewski pogański, miał wiadomość wszystkich rzeczy z djabelskiego snaść przepowiadania, bo i rodzicy albo krewni umarłego, wierząc iż każda dusza imo jego dom, naprzód na on świat wędrować musiała, pytali go, jeśliby tego dnia, albo tej nocy, (to jest kiedy on umarł) takowego jakiego człowieka i w takim ubierze, w jakim oni umarłego spalili, dom jego przemijającego widział? Który Kriwe zaraz urodę, kształt, ubior, familią i obyczaje onego umarłego bez wątpienia opowiadał, acz czasem był w kilkudziesiąt mil od onego miejsca, gdzie on umarł, a ku większej pewności ukazywał, iż nad wrotami domu jego, dusza w kształcie onego umarłego jadąc imo, włócznią albo szablą, albo jakim inszym instrumetem, z czym go spalono, znak uczyniła, albo cokolwiek zostawiła, co zaś oni jego przyjaciele od czarta zmamieni prawdziwie poznawali i w tak wielkiej zacności tego Kriwejta mieli, iż też po każdym zwycięstwie albo przywiezieniu łupów z krain nieprzyjacielskich, trzecią część wzdobyci jemu oddawali, na ofiarę zaś bogom drugą część łupów i kilku mężów zacniejszych więźniów w zbrojach jako byli poimani palili, ale koni naprzód bieganiami mordowali, aż na nogach stać nie mogli, też ich dopiero palili.

BOGOWIE LITEWSCY, ŻMODZCY, SAMBIJSCY, LOTEWSCY I PRUSCY.

A ty naprzędniejsze bogi, ty narody miały:

1. *Okopirnos*, bóg nieba i ziemi.
2. *Swajtestix*, bóg światłości.
3. *Auschlavis*, bóg niemocnych, chorych i zdrowych.
4. *Atrimpos*, bóg morza, stawów, sadzawek i jezior.
5. *Protrimpos*, bóg rzek i wszystkich wód ciekących.
6. *Gardoajtis*, bóg okrętów. Tego tylko żeglarze i rybołowowie chwaili, zwłaszcza Kurlandowie, Sambitowie i Philandowie niktórzy morzu przylegli, bo wierzą, iż ten Gardoajtis jest anioł wielki w pojsrzód morza i jezior stojący, bóg wiatrów, takiego też być Grekowie *Aeolum* wierzyli, ten wiatry uśmierza, a kiedy się rozgniewa, tedy jednym chuchnieniem okręty przewraca i topi. Na święto jego tylko ryby krom chleba i inszych potraw jedli a polewkę pili z głębokich k temu przyprawionych misek, iż ten bóg głębokimi wodami włada.

*Aeolus. In-
de incute
vim venit
q̄c. sunt
verba
Junonis.*

7. *Pergrubius*, bóg ziół, jarzyn i trawy.
8. *Pilwitos*, bóg który dawał bogactwa i napełniał gumna.
9. *Perkunos* albo *Piorunos*, bóg łyskania, gromu, śniegu i dżdżu.
10. *Poklus*, bóg piekła, chmur, zaćmienia i latających duchów albo diabłów. Chwalili zaś *Parstuki* i *Markopole*, które oni tak zwali *ludzie maluczkie*, których my *Pigmaeos* zda mi się zowiemy, w ziemi mieszkające, a ukazują się im jeszcze i dziś na pewne czasy, zwłaszcza w Szwecji, w Kurlandach, w Lotwi i w Sambiej, Pruskiej ziemicy, gdzie jeszcze pogaństwa starego zakał do gruntu się z prostych ludzi nie wykorzenił. A to były bogi Prusów starych i Kurlandów, których jeszcze i dziś po części on naród gruby wzywa i chwali.

Pigmasi.

LITEWSCY ZAŚ I ZMODZCY BOGOWIE CI BYLI OSOBLIWI:

1. Naprzędniejszy bóg, którego zwali *Prokorimos*, a temu na ofiary białe kapłuny kijmi bili nie rzerzając, których sami część, część zaś ich ofiarnicy jedli, a trzecią część palili.
2. Bóg kwaśnych i kisłych potraw *Ruguczis*, temu kurzytce jarzębate ofiarowali.
3. Bóg *Ziemiennik* albo ziemny, którego w węzów chowaniu i mlekiem karmieniu chwalili, temu też czarne kurzytce bili na ofiarę.
4. *Kruminie Pradziu Warpu*, który wszelkie zboże dawa, temu na ofiarę bili kury grzebienia niskiego a gęstego, i siekali ich mięso w drobne sztuczki, aby się żyto gęste, kłosiste, a nie wysokie zrodziło.
5. *Lituwanis*, który deszcz spuszcza; temu rozmaitej barwy kurzytce: białe, czarne, jarzębate, etc. ofiarowali.
6. *Chaurirari*, koński bóg; temu pietuchy rosłe, cerstwe, różnej barwy ofiarowali, aby się też konie takie mnożyły, a kiedy go o pokój prosili od ich nieprzyjaciół, (bo go też mieli za boga wojny), jak Grekowie i Rzymianie Marsa, tedy za piecem na siodłach siedząc ofiary i modły mu czynili.
7. *Sotwaros*, bydła wszelkiego bóg, a temu przed piecem albo ogniem różne kapłuny ofiarowali, jako różnej sierci bydło mieli.
8. *Seimi Dewos*, co czeladź zawiedował; temu też kury i kokoszy różnych farb bito, którą ofiarę do pieca w ogień miotali, a nie wymowali ich aż zgorzały, prosząc aby się ich słudzy trzymali.
9. *Upinis Dewos*, co rzeki miał w swojej mocy; a temu prosięta bieluchne ofiarowali, iżby przezroczysta woda płynęła.
10. *Bubilos*, bóg miodu i pszczół; tego chwalili za piecem siedząc, a pop ich garniec nowy wielki pełen miodu w rękę trzymał, a wymówiwszy zwykłe modlitwy, z ogromnym krzykiem uderzył nim o piec, aż się w stuki rospadł, prosząc boga Bubilosa, aby się pszczoły hojnie roiły.

To i dziś w Zmodzi zachowują.

Zeimi Dewos.

11. *Dzidzis Lado*, to jest wielki bóg, któremu bieluchne kapłuny na ofiarę bijali, którego też święta 25 dnia Maja, aż do 25 Czerwca, obchodzili w karczmach, a niewiasty i panny na łąkach i po ulicach tańce, ująwszy się około za ręce, stroili, śpiewając żałośnie, a powtarzając: *lado, lado, lado Didis musu Dewiel* to jest: *wielki nasz boże Lado!* co i dziś jeszcze w Litwie, w Żmodzi, w Lillanciech i w Rusi czynią.
12. *Gulbi Dziewos*, bóg, który każdego z osobna człowieka strzeże, co naszy zowią *proprium Genium*, anioła własnego; temu białe kapłuny mężowie, a żony kurzyce ofiarowały.
13. *Goniglis Dziewos*, pasterski bóg leśny, które Grekowie i Rzymianie *Satiros Faunosque* zwali; temu jaja końskie, wołowe, kozłowe i inszego bydła stroje ofiarowali, kiedy ich wałazyli albo trzebili, a palili one ofiary pastuchowie na jakim wielkim k temu obranym kamieniu, mówiąc: Jak ten kamień twardy, niemy i nieruszający się, tak też, o Dziewie musu Goniglis! wilcy i wszyscy drapieżni zwierze niechaj się nie mogą ruszyć, aby bydłu naszemu, twojej obronie zleconemu, szkodzić nie mogli.
14. *Swieczpunszynis*, bóg, który kury, gęsi, kaczkę zawiedał, i wszystkie insze ptaki tak domowe jako powietrzne; temu nieczynili ofiary, mówiąc, iż to latający bóg.
15. *Kielu Dziewos*, podróżny bóg; temu kury białe ofiarowali, a kije w rękę trzymali, przepasawszy się i w łapcie ubrawszy, jako Żydowie Wielkanoc obchodzący, a prosili go, aby ich szczęśliwie w drodze prowadzić z domu i do domu raczył.
16. *Puschajtis*, bóg ziemny, który między drzewem bżowym mieszka, a temu naczęstsze ofiary i modły wieczór u drzewa bżowego nabożnie i z wielkim postrachem czynili, i snaść i dziś jeszcze czynią, bo takowe drzewo u nich było naświętsze, i noszą pospolicie chleb i piwo pod krzewinę bżową, prosząc boga Puschajtessa, aby on Parstuki aniołki swoje, to jest *pignaeos*, ludzie małe, posyłał do ich gumien, którzyby zboża przysparzali i w okwitości zachowywali. A o tych Parstukach albo Pigneach i Augustin Ś. *in libro de Civitate Dei* pisze, iż poganów i chrześcian prostaków wieśniaków, częstokroć dziwnym ukazowaniem swoim zamamili byli, i teraz jeszcze są prawdziwie i ukazują się w Kurlandach nawięcej, a w Szwecji, prostym ludziom, w których się towarzystwie kochają, a zwłaszcza tych, którzy się im ofiarami i częstowaniem (bo bardzo radzi, ile w nocy osobliwie, jadają) przypodobać umieją; mnie ich dziwnie jeden doctor medicus i phisicus wykladał, co teras tu opuszczam.

Genius bo-
nus.

Sposób mo-
dlitwy po-
gańskiej.

*Spiritus Fa-
miliare.*

Toż mi też
P. Tarano-
wski powia-
dał, iż w
Daniej bę-
dąc, widział

Olaus też *Magnus Archiepiscopus Upsalen.* i *Cornelius Agrippa de occulta Philosophia* piszą, iż djabli powietrzni towarzyscy, nie do końca w naturze swojej jako piekielni zepsowani, w Szwecji, w Nortwegiej, w Philandiej, pospolicie ludziom prostym służą, konie cudzą i insze roboty odprawują, a niktórym przyszłe rzeczy i przeszłe opowiadają, którzy się im

w obcowaniu spólnym przypodobać umieją. Ja też to powiadam com sły-
 szal i widział własnym okiem w Kurlandskiej, w Liffandskiej i w Sambij-
 skiej, którą zowują Sudawen Samland, w Prusiech i w niktórych kątach,
 zwłaszcza morzu przyległych, Zmodzkiej ziemie i za Mirumskami i Inster-
 borkiem, iż tego Puschajta djabła, którego w bzowym drzewie mieszkać
 wierzą, na pewne święta dwakroć do roku chwałą i Parstuki, ludzie ziem-
 ne, aniolki i sprawce jego, cczą, i pokarmami hodują. Na pewne czasy
 święta ich, pospolicie stół w gumnie postawią i nakryją, czworo chleba,
 mięsa warzonego i pieczonego, ser i masła na stół zostawią, i wzywają
 ich na cześć albo kolacją w nocy, według zwykłych pogańskich cere-
 monij albo czarów, potym drzwi u gumna mocno zamknąwszy, sami odcho-
 dzą, a oni Parstukowie przyszedszy o pułnocy, ony potrawy jedzą. Naza-
 jutrz zaś patrzą gospodarze, jeśli której potrawy więcej zjedzono, jeśli chleba,
 tedy wierzą iż im przysporzą oni boszkowie zboża; jeśli mięsa, tedy szczę-
 ście na dobytek etc. rozumieją; a onej potrawy, która im więcej smako-
 wała, tym więcej niż na pirwszym było, na drugie święto kładą, prosząc
 ich, aby zboża przymnażali. Powiadają też, iż ci Parstukowie zboże u in-
 szych, których sobie znają niewdzięcznych gospodarzów, w nocy z gumien
 kradną, a do onych, którzy ich lepiej wazą, przynoszą. W Pruskiej też
 ziemi górnej, około Chojnic, Kamienia, Sempelborka za Toruniem i indzie,
 o tim drzewie bzowym, po dzisiejsze czasy, bardzo świątobliwie, według
 starożytnego pogańskiego zakau, tameczni obywatele trzymają, wierząc iż
 pod drzewem bzowym, ziemi mieszkają jacyś dziwni duchowie, albo fanta-
 smy, których oni krasnymi ludźmi zowią, i widzieć się często w nocy, kiedy
 miesiąc świeci, zwłaszcza ludziom chorym, dawają; o ich urodzie powia-
 dają, iż więcej na łokieć nie są wyższy wzrostem.

Naprzędniejsze święto u tych poganów bywało, które jeszcze i dziś
 zachowują na niektórych miejscach w Litwie, w Żmodzi, w Liffanciech,
 w Kurlandach i w Ruskich krainach niktórych, na schodzie Października
 miesiąca, gdy już zboże wszystko poźną, zgromadzą i zwożą do gumien,
 tedy sobie kołacje czynią, na które się wszyscy, czasem ze trzech i ze
 czterech siół składają i schodzą do jednego domu z żonami, z dziećmi,
 i z sługami; stół sianem a indzie obrusem nakryją, na którym chlebów
 kilka, i cztery wielkie sudziny piwa na czterech rogach postawią; potym
 przywiodą cielca i cielicę, barana i owcę, kozła i kozę, wieprza i świnie,
 kura i kurzyce, gąsiora i geś, i insze ku jedzeniu godne dobytki, i ptaśwa
 domowe samca i samice. To wszystko tym obyczajem na ofiarę bogu swo-
 jemu Ziemiennikowi biją; naprzód ich wieszczek albo kapłan pogański,
 chłop prosty, wymówiwszy modlitwy, według zwykłych gusłów, poczina
 kijem bić którekolwiek zwierzę, potym wszyscy około stojący, kijmi tłuką
 ono bydłę po głowie, po brzuchu, po grzbiecie, po szyi, i po nogach, mó-
 wiąc: To tobie, o Ziemienniku, boże nasz! ofiarujemy, i czynimyc dzięki,
 żeś nas roku przeszłego dobrze zdrowych w okwitości wszech dóbr, zbo-
 ża i majetności zachował i szczyił, i od ognia, żelaza, powietrza morowe-
 go i wszelkich nieprzyjaciół naszych obronić raczył. To sprawiwszy, onego

listy do swe-
 go gospodar-
 za z Swe-
 ckiej przy-
 niesione, a
 ktoż je
 przyniosł
 niewiedzieli

bydła na ofiarę pobitego, mięsa i ptaki warzą, pieką i smażą, a siadszy za stół jedzą, ale naprzód każdej potrawy i ptaka sztuczkę oderznawszy, ich wieszczek albo czarownik miecie pod stół, na piec, pod ławy i w każdy kąt domu, mówiąc: To tobie, o Ziemiennik, boże nasz! racz ofiary nasze przyjąć, a łaskawie tych potraw pożywać. Także jedzą i piją aż do obżarstwa, onego Ziemiennika za każdą potrawą i trunkiem wzywając, a w trąby długie, i żonki i mężowie huczą; także i śpiewają, jeden drugiemu gębę ku gębie rozdziwiwszy; a na tych biesiadach i świętach ich, jam często bywał w Liflandziech, w Kurlandach, w Żmodzi i w Litwie, koło Suwieka, Abelów, Sobotnik, Poswola, Bassenborka, miasteczek, za Sokołwą, Moisa i indzie, gdzie się dziwnym pogańskim gusłom przypatrzył, bo tam w tych stronach teraz i do tych czasów prawie o Bogu mało wiedzą.

W Prusiech zaś w Sambiej, którą ziemię zowią po niemiecku Sudawen, Samland i około Insterborku, Ragnety i w Kurlandskiej ziemi chłopstwo sielskie, którzy są wszyscy Żmodzinowie i żmodzkim językiem aż do Królewca, com sam słyszał i widział, mówią, mają swoje święto, które zowią Pergrubri, na wiosnę, skoro śniegi zginą, iż już czas orać, a trawa się też ukazuje, tedy z kilku sioł zsypują słody po czwierci albo heczce na piwo; schodzą się potym w jeden dom wielki, tam Wurschajt ich, to jest ofiarnik, albo raczej czarownik, weźmie garniec piwa, a podniwszy go wzgórze, prosi boga Pergrubiusa, który daje trawy i lato, mówiąc: O Wespocie Dewe musu Pergrubios! etc. To jest: O wszechmogący boże nasz Pergrubiusie! ty precz zimę przykrą odganasz, a raczysz ziola, kwiatki i trawę po wszystkiej ziemi rozmnażać; my teraz ciebie prosimy, żebyś zboże nasze zasiane i które siać mamy, raczył hojnie rozmnożyć, aby kłosiso rosło, a wszystkie kąkol racz sam podeptać. Potym konewkę, albo kubek postawi, weźmie ją zębami, i wypije piwo, a wypiwszy, rzuca konewkę, bez dotykania ręki, przez głowę; za nim stoi Cziwon, albo starszy onej wołoszi, który chwyta konewkę i co narychlej nalawszy piwa, postawi zaś przed Wurschajta, albo onego czarownika, który wziąwszy kufel, prosi drugiego boga Perkunusa albo Pioruna, aby gromy, grady, łyśkawice, dżdże, burze i chmury szkodliwe, pohamować raczył, i wypije mu na ofiarę kufel piwa, w zęby ująwszy, a dopiero za nim wszyscy piją. Trzeci raz prosi wielmożnego boga Swajstixa, boga światłości, aby raczył łaskawie a pogodnie świecić na zboże, na łąki, na kwiecie i dobytki ich. Zaś modli się do czwartego boga Pilwita, aby raczył dać wszystkie zboża pięknie pożąć i do gumien zgromadzić; także wszystkim bogom, których mają 15, na chwałę po kullu piwa wypiją, bez dotykania rąk, w zębach trzymając, a za tym śpiewają, jakoby wilcy wyli, pieśń ku ich chwale. A jeśli przeszłego roku był zły urodzaj zboża, tedy wyznawszy złości swoje, iż to dla grzechów zasłużyli, proszą Auschlawisa, boga chorych i niemocnych, aby się przyczyniał do innych bogów, do Pergrubiusa, Perkunusa, Swajstestixa i Pilwita, aby im na przyszły rok łaskawszymi być raczyli. Tamże wtedy przereczonych Prusów niższej ziemicy, którą zowią Sudawen, Samland, chłopci Żmodzinowie z Litewskiego narodu.

Modlitwy
Żmodzi
Pruskiej.

byka albo kozła tym kształtem raz do roku święcą: schodzą się cztery albo sześć siół w jedno, wybierając pieniądze, chleb i insze rzeczy, jakoby kołędę, to przedawszy, jeśli wiele pieniędzy, tedy zaraz i byka i kozła za ony pieniądze kupią i zejdą się w jeden dom, gdzie sobie ogień wielki udziałają, tam też żony ich zsypują mąkę pszeniczną i hreczysną, z której naczynią placków. Potym Wurschajtos, ich pop, według pogańskiego obyczaju, wieniec na głowę wdziawszy, położy rękę na kozła albo na byka, i prosi wszystkich bogów, każdego z osobna, którem wyższej wyliczył, aby raczyli od nich miłościwie przyjąć obchód i ofiarę onego święta, a ujawszy byka albo kozła za rogi, wiodą go do gumna i podnoszą go wszyscy chłopci wzgóre, a xiądz, Wurschajt, opasawszy się ręcznikiem, wzywa powtórę wszystkich bogów, mówiąc: To jest chwalebna ofiara i pamiątka ojców naszych, abyśmy zgładzili gniew bogów swoich, potym szepcząc, obydzie trzy kroć byka około, i zarzeją go, a krwie nie rozlewają na ziemię, którą wypuściwszy w uszatek, czerpają kauszykiem albo czarką, Wurschajt kropi ludzi, a ostatek rozbierzą w garnuszki i kropią każdy w domu swoim bydło, jako u nas jest obyczaj święconą wodą. Zsiekawszy zaś w stuki byka, warzą w kotlech, a chłopci siedzą około ognia, przed których niewiasty przyniosą placki nie pieczone, a oni ujawszy każdy po placku, rzuca jeden drugiemu w ręce przez płomień, tak długo chwytając aż się upieką; potym jedzą i piją, śpiewając i grając na trąbach długich, przez całą noc, rano zaś idą przez wieś na roztanie dróg, niosąc placek pszeniczny i co się zostało z onej kołaciej, i kładą ty w jedno miejsce, a wszyscy ziemią przysypują wzgóre, strzegąc pilnie, aby zwierz albo pies nie mógł tego wykopać, a sprawiwszy to, poruczają się bogom, i idą do domów swoich.

A kiedy się już który śmiertelnym czuje, tedy według możności, na beczkę albo na dwie piwa, każe prosić przyjaciół i wszystkich co w onym siele mieszkają, których przeprasza i żegna; a oni zaś umarłego w łaźni pięknie wymyją i ubierzą w białą koszulę długą, jako jest obyczaj, a posadzą go na stołku i piją do niego przyjaciele, tymi słowy smętnymi a lamentliwymi mówiąc: Ja do ciebie piję miły przyjacielu i czemuś umarł, a wszak masz swoje miłą małżonkę, dziatki, bydło, etc. i wszystkiego dostatek; potym do niego drugi raz piją na dobrą noc, i proszą go, aby raczył na onym świecie pozdrowić ich przyjaciela, ojce, matki, bracią etc., aby też tam z nimi łaskawie i sąsiedzko się obchodził, jako tu oni z nim za żywota. Ubierzą go potym w szaty, a jeśli będzie mąż, przypaszą mu kord albo siekiere, ręcznik też około szyje, w który mu kilka groszy według możności zawiążą na strawę, chleba s solą i konew piwa wstawią w grób. A jeśli niewiastę pogrzebują, tedy jej włożą nici i igłę, aby sobie zaszyła, jeśli się jej co zedrze na onym świecie, a kiedy ją wiozą do grobu, tedy przyjaciele wszyscy idąc processią, szermują nożami wzgóre, wielkim głosem wołając: *Gejgej, bejeje Pokkole!* to jest: *uciekajcie, uciekajcie, biegnijcie precz od tego ciała, wy djabli!*

Dziś się to jeszcze najduje w jednym kącie Liflandskiej ziemi za Moizą

Solkową, i com sam widział przy pogrzebie umarłych, w trąby grają, śpiewając: Idź nieboże s tego nędznego świata rozmaitych ucisków na wieczne wesele, gdzie cie ani hardy Niemiec, ani drapieźny Lejsysz, to jest Polak albo Litwin, ani Moskwicin, krzywdzić nie będzie mógł.

Pamiętkę też umarłych ojców, matek i krewnych swoich obchodzą pospolicie miesiąca Octobra, albo Października, a czasem na każde święto na mogiłach lamentliwie jako i śpiewając płaczą, zwłaszcza żony, wyliczając dzielności, cnoty, gospodarstwo etc. mężów swoich.

Który obyczaj nie tylko u tych, ale i w Wołoszech, w Multańskiej i Bułgarskiej ziemi zachowują, com sam widział w kilku miasteczkach w Buzowie, w Ruściuku, w Dziurdziewie nad Dunajem i w Bukorestu, stołecznym mieście Hospodara Multańskiego, gdzie ku temu świeczki palą i kurzą kadzidłem na mogiłach; a w Turcech zaś i potrawy kładą, ptakom ziarna sypią, kotki, psy, karmią za duszę umarłych przyjaciół, drudzy zaś drogami płuce po ulicach dwiema chłopom nosić każą, za którymi psi i kotki stadami wspolek chodzą, etc. Nam też jako gościom, aczśmy tego niepotrzebowali, jałmużnę dawali w karwagerah niktórych, to jest domach gościnnych, na jałmużnę postawionych, przynosili wino ruzynek, damascen etc. wespół warzonych, kapusty z baranią, ryżu, kasze, mleka z bawołica, chleba według osób i dwa dzbany wody, bo wina nie dają za dusze. A między grobami, które na niktórych miejscach jako miasteczka stoją, żony i przyjaciele na każdy piątek, gdy się dzień jasny trafi, modlitwy czynią i jałmużnę ubogim rozdają.

Jałmużny
nam w Tur-
cech dawa-
no.

W Kurlandskiej zaś i Samlandskiej ziemicy i w Prusiech, kiedy czynią umarłym pamiętkę, tedy s kościoła prosto do karczmy idą, albo do którego domu, gdzie się na war piwa zsypią, żony za nimi przyniosą w koszałkach ryb pieczonych i warzonych na zimne, tamże bez nożów jedzą, a żony im służą, a każdy co umarłemu krewnemu życzy, każdej potrawy stukę pod stół rzuca i kufel piwa leje.

W Litwie zaś i w Żmodzi, chłopci także na upominanie przyjaciół kołacie sprawują wielkim dostatkim, a gospodarz starszy, już kiedy mają począć jeść, weźmie na łyżkę wielką mąki rozmaitego zboża, soli, etc., i kadzidła, a zakurzywszy mówi: A za wissumos priatelos musu! etc. potem jedzą i piją, aż na nogach nie mogą stać, ojczyste starodawne pieśni śpiewając.

Przytymem
sam był w
Kijanach 2
mili od Wil-
na, i w La-
wariskach.

Drugie zaś święto w Żmodzi, według podania pogańskiego zachowują, które Iłgy zowią, a poczynają to święto prawie o Wsze Święte, na które by nauboższy musi piwo w domu mieć, i tak piją przez kilka niedziel wspominając umarłych; a pierwej za pogaństwa, to święto na cześć Perkunowi bogowi piorunów i gromów obchodzili, etc. Ale o tych gustach i niżej przy nawróceniu Litwy i Żmodzi na wiarę chrześcijańską najdziesz, przeto teraz do rzeczy Ruskich xiąząt przystępuję.

O ROZDZIAŁACH

DWUNASTU SYNÓW WŁODIMIRZOWYCH

I ZABÓJSTWACH ICH SPÓLNYCH

PO ŚMIERCI OJCOWSKIEJ.

KSIEGI PIĄTE.

Rozdział pierwszy.

Do Jaśnie Oświeconego Pana,

PANA I KSIĄZĘCIA CONSTANTINA

KSIĄZĘCIA OSTROGSKIEGO,

HRABIE Z TARNOWA,

WOJEWODY KIJOWSKIEGO, &c.

Włodimirz Swantosławowic, Basili albo Wasil, na chrzcie mianowany, monarcha wszystkiej Rusi, zebrawszy wielkie wojsko, wtargnął do Polski, roku od Christusa Pana 985, jako Długosz i Cromer z niego lib. 3, in Miecislao piszą, gdzie zamków kilka pogranicznych wziął i opanował pod Miecislawem xiążęciem. Acz się obadwa dla żon, ten dla xiężny czeskiej Dąbrówki, a on dla greckiej cesarzówny Anny, pochrzcili; ten roku 965, a ów 980.

Ruskie Kroniki żadnej wyprawy Włodimirzowej przeciw Polakom niewspominają, okrom naszego Długossa i Miechoviussa, którzy o jego wtarczkach do Polski często na różnych miejscach piszą.

Potym Piecinigowie mszcząc się onego swojego pogromu pod Perea-sławem nad rzeką Trubiessą, zebraли się z wielkim wojskiem i wtargnęli do Rusi i oblegli Wassilów. Przeciw którym też Włodimirz w małym poczcie zbrojno ciągnął, a gdy się obiedwie wojska podkały, porażon Włodimirz na głowę od Piecinigów, tak iż gdy z pobojsza sam do Kijowa uciekał, ledwo się skrył pod jakiś most, który mu się uciekającemu, prawie z dobrodziejstwa Bożego, ku zasciceniu trafił. A tak potym na pamiętkę tego od Piecinigów wybiegania, cerkiew Przemienia Pańskiego, co Ruś zowie S. Spassa, dał zmurować w Kijowie. Bo prawie w ten

Długossus i
Miechovius
fol. 34 lib. 3.

Włodimirz i
Russacy po-
rażeni od
Piecinigów.

dzień święty na praznik trafiło się to jego wybieganie. A Piecinigowie wielkie szkody mieczem i ogniem w ziemiach Ruskich poczyniwszy bez odporu do swych leżysk usli. O czym Długosz i Miechovius lib. 2, cap. 10 fol. 34.

Udziały xiążąt Ruskich synów Włodimirzowych.

Potym Włodimirz przestrzegając, aby się po śmierci jego synowie niewadzili o państwa i ziemie Ruskie, tak między nich monarchią Ruską rozdzielił: Wizesławowi starszemu dał Nowogród Wielki, pierwszy udział swój; Isasławowi, Połocko; Swantopolkowi, Turów; Jarosławowi, Rostow. A gdy Wizesław umarł, dał temuż Jarosławowi Wielki Nowogród, a Borissowi Rostow; Hlebowi, Moron; Swantosławowi, Drewlany; Wsewoldowi, Włodimirz; Mscisławowi, Tmutorokany albo Timutuchany; Stanisławowi, Smoleńsko; Sudzisławowi, Plesków; a Pozwizydowi Wołyń; tymże też, jako młodszym, po śmierci swojej, Kijów i Berestów xięstwa, naznaczył.

Kościół Bohorodzice w Kijowie.

Posłał potym po rzemieśniki do Greciej i zmurował cerkiew Bohorodzicy, którą księgami i obrazami ozdobiwszy, przełożył nad nią Nastasiussa, Korsunianina, kapłana, opatrzywszy go wielkimi dziesięcinami, z miodów i zboża wszelakiego. Spitalów też bardzo wiele dla ubóstwa i kaleków nabudował i nadał hojnie wielkim dostatkim.

Włodimirz do Sudamskiej ziemi.

Potym Kronika Ruska wspomina, iż Włodimirz ciągnął do ziemie Sudańskiej, i opanował główne miasto Sudam, ale coby to była w on czas za kraina, nie wiemy. Czynią też wzmiankę Kroniki Polskie, zwłaszcza Długos i Miechovius fol. 27 cap. 4, iż Bolesław Chrobry, Miecisławowic, pierwszy król Polski, roku 999, od Ottona Wtórego, cesarza, w Gnieźnie koronowany, uczynił przymierze z Włodimirzem xiążęciem Ruskim, a sam ciągnął przeciw xiążęciu Czeskiemu, Bolesławowi, bratu ciotecznemu, który Polskie granice około Klocka najeżdżał, i dobył Bolesław Chrobry, król Polski, Pragi, i samo xiążę Czeskie, z synem jego, na Wyszogrodzie poimał.

Praga od Polaków dobytą.

A Jarosław, xiążę Wielkiego Nowogroda, nie przestając na udziale swoim, insze krainy ojca Włodimirza i bratów swoich najeżdżał. Potym gdy się u niego ociec Włodimirz upominał, według postanowienia, dwu tysięcy grzywien, iż mu Nowogród Wielki po Wizesławie, bracie umarłym, spuścił, nie chciał tego uczynić Jarosław, i owszem, wgardziwszy upominanie ojcowskie, przyciągnawszy z Nowogroda, Kijów ubieżał i opanował, pod zakrycim spokojnego wjechania; bo Włodimirz, ociec, w ten czas w Berestowie z dworem swoim mieszkał. A usłyszawszy ten złośliwy uczynek syna Jarosława, iż Kijów pod nim ubieżał i osiadł, rozgniewał się bardzo i zebrał przeciw jemu wojska ze wszystkich xięstw synowskich i dzierzaw swoich. A Jarosław, chcąc się ojcowi odbić i odpór mu dać, przenajął sobie na pomoc Waragów i Piecinigów. I dano znać Włodimirzowi, iż Piecinigowie do Rusi wtargnęli, a nie mogąc sam przeciw im ciągnąć, bo w ten czas prawie bardzo chorował, wyprawił na nich Borissa, syna, xiążę Rostowskie, który przy nim mieszkał; a sam umarł rychło potym w kilku dni w Berestowie, roku od stworzenia świata 6525

Jarosław syn pod ojcem Kijów ubieżał.

Włodimirz umarł.

Lipca dnia 15. Panował po chrzcie lat 28. A Swantopolk i Boris, dwa bracia, nie wiedząc o śmierci ojcowskiej, zwiedli bitwę z Jarosławem bratem i porazili go na głowę; potym Boris za Piecinigami, pogany, dalej się goniąc, poraził ich kilku ufów, a w tym brat jego Swantopolk dowiedziałwszy się o śmierci ojcowskiej, rychlej niż Borys, Kijów ubieżał, tamże ojca Włodimirza co rychlej, kwapiąc się na państwo, pochował w grobie marmurowym, z wielkim żalem pospolitego ludu i bojar, w cerkwi Ś. Bohorodzice Dziesięcinnej, którą był sam Włodimirz zbudował. A potym między święte jako apostoł podniesion, którego święto Ruś obchodzi 15 dnia miesiąca Lipca na każdy rok.

Boris Piecinigów poraził.

Włodimirz pochowan.

Potym Swantopolk opanowawszy stolicę Kijowską, zmówił się z Wyssogrodzany na Borissa brata, aby go jako mogli zdradą zabić, w czym mu obiecali Wyssogrodzanie (nie Nowogrodzanie, jako Miechovius położył) posłużyć. A Boris Swantopelka, jako starszego brata, za ojca prawie mając, w wielkiej uczciwości, choć mu bojarowie jego radzili, aby dochodził Kijowskiej stolicy, nie chciał żadnym obyczajem przeciw starszemu nic złego myśleć, lecz złość Swantopelka zwyciężyła. Bo gdy wyspiegował Borissa być w małym poczcie, posłał nań Wyssogrodzan i dworzanów swoich łotrów, a Boris w ten czas prawie w dzień Sobotny ku wieczorowi, kazał przed sobą niespor albo wieczernią śpiewać, pod satrem albo namiotem (bo satrami i obozem stał z wojny jadąc) i sam też śpiewał z płaczem, a potym spać poszedł. A wstawszy rano w Niedzielę, kazał popowi zajutrznią śpiewać, a sam się z nabożeństwem Panu Bogu, padwszy na oblicze modlił, a w tym mu dano znać, iż się żołnierze Swantopelkowi przybliżają, chcąc go zabić, co usłyszawszy, począł śpiewać ten psalm: „Panie, czemu się rozmnożyli nieprzyjaciele moi!” A skończywszy jutrznią począł się z płaczem modlić, oczy w niebo wznosząc, a patrząc na obraz Christusa Pana, a skoro usłyszał grzmot i brzęk zbrojnych zabójców swoich do namiotu wielkim pędem nacierających, ulekkł się i począł słozy puszczać jako strumienie; toż też popi i słudzy jego czynili strwożeni, widząc pana smutnego; a w tym Puszcza, Talecz, Jelowicz i Lasko, starszy żołnierze Swantopelka złośliwego, z dobytymi mieczami i s kopijami, obskoczywszy błogostawionego Borissa, modlącego się, poczęli go gwałtownie siec i kłóć; sługa jego albo giermek Geor, Węgrzyn, padł na nim, i tego przebodziono, wszakże wyskoczyli z namiotu, abowiem nie byli jeszcze do końca śmiertelnie zranieni, i poczęli zabójce mówić: Czemu stojem patrząc, a nie kończym dzieła co nam roskazano? W tym błogostawiony Boris jał się u nich prosić s pokorą, mówiąc: „Bracia moi mili! Dajcie mi czas maluczki, abym się jeszcze Bogu pomodlił.” A zatym wejrzawszy w niebo, z płaczem westchnął gorsko i jał się modlić, a podniowszy na zabójców pokorne oczy i padwszy na oblicze z płaczem, rzekł im: „Bracia moi mili! kończycie dzieło wasze, a niech będzie pokój panu bratu mojemu i wam bracia moi mili!” Tedy usłyszawszy zabójcy ony słowa jego, płakali, a po modlitwie zasnął Boris i dał duszę w ręce Panu Bogu, Lipca 24 dnia. Tamże zaraz przy nim i giermek jego wierny Geor, Węgrzyn,

Swantopolk Kijów opanował.

Zabójcy Borissowi.

Nabożeństwo Borissowo i żalossne słowa.

Boris ziałe zabit okrutnie.

był zabity. A błogosławionego Borissa ciało obwinawszy na wóz włożyli i wiezli do Wysogroda, a gdy byli w jednym boru, począł jeszcze głowę podnosić, jako Kronika Ruska świadczy, co obaczywszy słudzy Swantopelkowi, kazali dwiema Waragom serce jego mieczami przebić i głowę precz odjąć, a tak przyjął koronę męczeńską i pochowali ciało jego w Wyszogrodzie w cerkwi S. Wassiła.

Srogie okrucieństwo nad Borissiem.

Złość i chytrość Swantopelkowa.

A mało na tym mając niezbożny Swantopelk, posłał na Murom, do drugiego brata Hleba, mówiąc: Przyjedź rychło, kazałci ociec, bo jest chory bardzo. A on tak chytrze tań śmierci ojcowskiej, chcąc dla nienasyconej żądzej panowania, bratów wszystkich w jednym czasie połowić i wygładzić. Tedy Hleb, xiążę Muromskie, uwierzywszy zdradliwym słowom Swantopelkowym, zaraz z Muromia w małym poczcie na koniach do Kijowa się spieszył, a Swantopelk mając nad nim spiegi, posłał zabójców dworzan swoich, którym także kazał Hleba, brata, zabić jako i Borissa; tak gdy odpoczywał Hleb na Sniadyniu urociscu w mili od Smolenska (bo był w drodze z konia mało co przed tym nogę złamał nad Wolgą) przyszli bez wieści żołnierze Swantopelkowi, i zabili go na modlitwie będącego, i skryli ciało jego w miejscu pustym, między dwiema drzewy, ale Pan Bóg (jako Kronika Ruska świadczy) nie opuszcza swoich wiernych. Bo gdy to ciało zakryte leżało w onym niespodzianym miejscu, tedy ci którzy mimo chodzili, widawali na onej mogile świece gorające i głosy anielskie śpiewające słyszeli. A Swantopelk usłyszawszy wdzięczną sobie nowinę o zabiciu Hlebowym, weselił się z tego, iż już dwu bratu jedną śmiercią z ojczyzny oddzielił, a sam ich państwa Muromskie i Rostowskie opanował.

Hleb xiążę zabity na modlitwie.

Cuda nad ciałem Hlebowym.

Nowogrodzanie złośliwi od pana swego Jarosława skarani.

Jarosław zaś trzeci brat w ten czas był w Wielkim Nowogrodzie, i poczęli mu się sprzeciwiać i z mocy wybijać Nowogrodzanie, chcąc Swantopelka złośliwego za pana sobie wziąć. Ale Jarosław zebrawszy się z rycerstwem swoim, poraził ich tysiąc na Rossamoj urociscu, i tak ony szkodliwe rosterki skarawszy, buntowników usmierzył.

Znać iż ci Waragowie musieli być albo z Szwecji, albo z Lotwy.

Jarosław i Swantopelk bracia, przeciw sobie z wojskami.

Tegoż wieczora przyszła nowina z Kijowa do Jarosława od siostry Przedosławy o śmierci ojca Włodimirza, a o pobiciu Borissa i Hleba bratów, od Swantopelka, czego aby się i on strzegł, ponieważ też już nań Swantopelk także był naprawił zabójców z chytrej zasadzki. Usłyszawszy to Jarosław zasmucił się i zebrał Nowogrodzów, ale mu oni nie chcieli być pomocni przeciw bratu Swantopelkowi. Przeto wnet za pieniądze Waragów tysiąc przywiódł, a z inszych swoich xięstw Ruskich, jako na gwałt zgromadził trzydzieści tysięcy ludu i ciągnął do Kijowa. Swantopelk też przyzwawszy Piecinigów na pomoc z Kijany i Wołyńcami wyprawił się przeciw niemu. A gdy się obiedwie wojska ściągnęły przeciw sobie pod Lubiecem zamkiem, wnet hetman Swantopelków, Wilczygon nazwany, począł na harc z wyzywać, hańbiąc i sromocąc Jarosława i rycerstwo jego. Blud zaś, Jarosławow sprawca, pretko się przez rzekę Dniepr przeprawił z wojskiem swoim, a Swantopelk z swoimi całą noc pił, lekce sobie ważąc Jarosława; lecz gdy bitwę zwiedli u Lubieca, przy-

parł go Jarosław nad jedno jezierzysko, śmieie na jego ufy nacierając, co obaczywszy Swantopelk zaraz z wojska swojego uciekł; za czym Kijanie i Piecinigowie, będąc od Swantopelka wodza swego wydani, poczęli uciekać na jeziora i rzeki cienkim lodem zmarzłe (jako Miechovius pisze) gdzie ich bardzo wiele potonęło, ale więcej na placu pobito. A Jarosław otrzymawszy sławne zwycięstwo, ciągnął do Kijowa i opanował go ze wszystkimi przygrodkami, które mu się dobrowolnie podawały.

Swantopelk zaś, albo Stopolk uciekł do Polski, prosząc o pomoc Bolesława Chrobrego, pierwszego króla Polskiego, przeciw bratu Jarosławowi, co Bolesław na prośbę jego chętnie uczynił, częścią dla tego, aby Swantopelka wygnanego na Kijów wprowadziwszy sobie hołdownym na potym uczynił, częścią też, aby Przemyśl i Cerweń, i krainy insze, przez Włodimirza ojca Swantopelkowego od Polski oderwane, przywrócił pod moc swoje. Tak tedy Bolesław, król Polski, roku 1008, jako Długosz pisze, z wielkim wojskiem Polaków (s którym się był świeżo wrócił z wojny czeskiej szczęśliwie) ciągnął do Kijowa, prowadząc Swantopelka na stolicę Kijowską. A wszedszy do Ruskich ziem, wszystkie krainy, sioła, miasteczka i dwory, Polacy palili, plundrowali i burzyli, zamkom dając pokój dla próżnej zabawki. Już ku Luczku do Wołyńskiej ziemie król z Polakami i z Swantopelkiem był wciągnął, ali im bez wieści nad Bugiem rzeką (którą cosmographowie *Axiaces* zowią) zastąpił Jarosław z wielkim a gotowym wojskiem Ruskim, i z pomocą Waragów i Piecinigów. Tam Blud, Jarosławów hetman, począł hańbić króla Bolesława i groził mu, mówiąc: Zbędziesz tego tłustego brzucha; którym urąganim Bolesław zajuszony, wnet wojska swoje polskie przez Bug przepawił, nad nadzieję Jarosławową, a uderzywszy z ogromnym pędem na uphy Ruskie i Pieciniskie, aczkolwiek się też dosyć mężnie opierali i zastawiali, poraził ich na głowę, tak iż Jarosław w małej drużynie uciekł z wojska na miejsca błotne między jeziora, a potym tylko samo-czwart ubiezał aż do Nowogroda Wielkiego, aczkolwiek mu tego uciekania zabraniał Konstanti possadnik, mówiąc: Jeszcze się za twoje zdrowie chcemy bić, ale zły strach. Tak Bolesław król, rozgromiwszy wojska Jarosławowe i obozy jego bogate rozebrawszy, prowadził do Kijowa Swantopelka. Był Kijów w on czas, jako to rzecz sama i Długosz z Miechoviusem świadczą, miasto sławne, bogate, budowne, wielkie i szerokie, głowa wszystkiej Rusi, co jeszcze i dziś każdy jawnie obaczyć może, przypatrując się rozmaitym ostatkom ulic, rynków, monasterów i cerkwi, których samych było 300 murowanych, i które tylko same są świadkiem onej kiedyś sławnej dawności i wielmożności Kijowskiej, tak, iż każdy Rusin dziś się tam dziwując, może narzekać z Eneasem i z Pantussem, co Virgilius napisał: *Aene. 2, Fuimus Troes, fuit Ilium & ingens gloria Teucrorum, &c.*

To miasto i zamek Kijowski, w którym się było barzo wielkie mnóstwo ludzi i rycerstwa Jarosławowego zawarło, Bolesław król z Swantopelkiem obległ, a przez dobrowolne podanie, dla głodu w mieście panującego, za krótki czas i miasto i zamek Kijów wziął, który jako stolicę

Swantopelk uciekł do Polski.

Jarosław Kijów opanował.

Bolesław król Polski do Kijowa.

Bug Ptolo: Axlaces.

Russacy od Polaków porażeni.

Jarosław uciekł z bitwy.

300 Cerkwi w Kijowie murowanych.

Są też drużdy szaleni ludzie a domaturowie sprotni, którzy śmieją twierdzić, iżby Troja była, gdzie dziś Kijów, co sprośne szaleństwo, ponieważ

Troja była nad morzem w Azleji gdzie ja sam był roku 1574.

Kijów podan Swantopolkowi od króla Bolesława Polskiego.

Złota brama.

Jarosław wtóry raz porażony.

Bolesław Kijów złupił, i zamek sam osadził.

Znaj pana.

To nie ku rzeczy zda mi się, bo już miał la- ta wten czas król.

Bolesław słupy żelazne w Dnieprze postawił.

Bitwa Ruska z Polakami.

Jarosławowe Ruskie wojska trzeci króć porażone od Polaków.

Swantopolkowi w całe oddał, tylko skarby wielkie Jarosławowe po Włodimirzu zostawione, złoto, srebro, perły i insze klejnoty, sobie wziął król Bolesław za nakład wojenny, wszakże większą część łupów między swoje żołnierze rozdał; a gdy wjeżdżał przez bramę, którą zwano Złota albo Carska forta, dobywszy miecza, rościł ją na znak zwycięstwa. Potym rozłożywszy żołnierzy swoich po leżach, sam umyślił mieszkać w Kijowie przez zimę z małym pocztem dla bezpieczeństwa Swantopolkowej i utwierdzenia panowania jego. Tego wszystkiego postanowienia, wywiedziawszy się Jarosław, ciągnął z wojskiem do Kijowa, chcąc bez wieści Bolesława króla polskiego i Swantopelka brata obskoczyć, a bezpiecznych poimać albo pobić. Ale Bolesław przez spiegi w czas ostrzeżony, zasadził się z Swantopolkiem w ciasnych miejscach, gdzie znowu Jarosława na głowę porazili, aż do Nowogroda musiał uciekać. Nowogrodzianie, jako byli w on czas możni w skarby i w lud rycerski, xiążę swoje Jarosława trzeci króć i pieniędzmi na żołnierze Waragi, i osobliwie swoim rycerstwem Ruskim ratowali, napominając go, aby nieprzestawał dobywać Kijowa; a w ten czas też prawie Kijanie (jak Kroniki Polskie świadczą) nie mogąc dłużej cierpieć króla Bolesława u siebie, i żołnierzy jego Polaków na leżach leżących, poczęli ich jawnie zabijać i mordować, gdzie jedno którego załapać mogli, albo za pozwoleniem, albo też za rozkazaniem Swantopolkowym.

Tą krzywdą pobudzony król Bolesław, wnet żołnierze swoje z leży zgromadził, którym dał na łup Kijów wszystek, zamek też wziął z rąku Swantopolkowych, a swoimi osadził, skarby pobrał, panów i bojar ruskich przedniejszych, tak Jarosławowych jako Swantopolkowych pookowywał, a z dwiema xiężnami siostrami, córkami Włodimirzowymi, (s których jedną, Przedysławę, jako Kroniki Ruskie świadczą, zgwałcił) do Polski zaprowadził, insze zamki około Kijowa, gdy Swantopelk uciekł, Polakami utwierdził, a na znak zwycięstwa dwa wielkie słupy żelazne w poszrodku Dniepru rzeki, gdzie Sola weń wpada, postawił, a potym do Polski na początku wiosny z wielkimi łupami się wracał.

Jarosław zaś mając nad nim pilne spiegi, z wielkim wojskiem za nim ciągnął i dogonił go nad Bugiem rzeką; wszakże nie śmiał zaraz na niego uderzyć, patrząc czasu i pogody, dokądby się żołnierze od niego do domów rozjechali. Ale Bolesław usłyszawszy o jego zassadkach, wnet żołnierzy i rycerstwo swoje do sprawy zgromadził, a napomniawszy ich piękną rzeczą według czasu, zszykowanych i pierwszym zwycięstwem przeciw Rusi zapalonych, wywiódł do bitwy. Jarosław także z Ruskimi i Waregowskimi ufami, pogotowiu na placu stał; tak gdy się ogromnym pędem z obudwu stron podkali, Russacy i Waregowie widząc małe wojsko Polaków, tym śmieiej nacierali, lekce ich sobie wając. Ale Bolesław, wypełniając sam hetmana sprawnego i rycerza przeważnego urząd, rozgromił i przebił walny uf ruski, w którym z Waregami sam Jarosław stał, za tym Ruskie ufy insze pomieszane po różnych polach różno uciekać poczęły. Bardzo wiele na placu, ale daleko więcej w uciekaniu ich poległo,

ita ut Bugus sanguine caesorum rubuisse dicatur, jako Długosz i Cromer lib. 3, Miechovius lib. 2 cap. 6 fol. 29 piszą, iż Bug rzeka krwią pobitych szczerwieniła. Żywych bardzo wiele w moc Polakom przyszło, obozy i namioty i chorągwie wojenne Polacy pobrali. Samo xiążę Jarosław, zrzuciwszy z siebie ubiór i znaki xiążęce, przemieniając konie, ledwo uciekł i nieostojął się aż w Wielkim Nowogrodzie. A Polacy tak znacznym zwycięstwem i łupami ubogaczeni, do Polski się wrócili.

Bolesław król, Panu Bogu za zwycięstwo i szczęśliwe zwrócenie, dzięki czyniąc, kościół w Gnieźnie z łupów nieprzyjacielskich hojnie nadał, i inszych kościołów i klastorów wiele nabudował. Słachtę, którzy sobie mężnie poczynali i insze rycerstwo ubogacili; prostego też rodu żołnierzków niemało uszlachcił. A od tego czasu Bolesława króla Rusacy Chrobrym, to jest przeważnym, śmiałym i wielkiego serca mężem nazwali. Polacy go dziś Chabrym zowią. Tenże miła od Wislice, Chroberz zamek zbudował.

Ruskie Kroniki wszystkie żadnej wzmianki nie czynią ani wtórej, ani tej trzeciej bitwy i porażenia Jarosławowego od Bolesława, tylko pierwszą bitwę, kiedy Swantopelk wzięwszy na pomoc Bolesława, xiążę Polskie (jako oni piszą), poraził Jarosławową moc, etc. O czym się pierwej już napisało. A po wyściu Bolesławowym do Polski, Jarosław ciągnął do Kijowa, mając na pomoc kilka tysięcy Waragów. Ale Swantopelk, jako go Ruś mianuje, przeklęty, z Piecinigami zastąpił mu w ciasnym miejscu, przeto Jarosław, gdy stał obozem na tym miejscu, gdzie S. Borissa brata jego i swego, Swantopelk zamordował, podniósł ręce ku niebu z płaczem i rzekł: Oto krew brata mojego woła ku tobie Panie Boże, jako Abła niewinnego, której się ty sam racz pomścić! A to wyrzekszy, uderzył na wojsko Swantopelkowe z wielkim grzmotem, a Borissa i Hleba bratów pobitych, aby się zań do Pana Boga modlili, wzywał. Tak za pomocą Bożą poraził Jarosław wojska Swantopelkowe, aż sam ledwo uciekł do Piecinigów, z którymi zebrawszy się znowu, bardzo prętko wielką mocą przyciągnął przeciw Jarosławowi, jako Długosz i Miechovius lib. 2 cap. 11 fol. 25 piszą. Jarosław też pierwszym i świeżym zwycięstwem podniesiony, podkał się z nim nad Olchą rzeką w Piątkowy dzień, prawie gdy słońce wschodziło, tamże srogą a krwawą bitwą, gruntownie wszystkie moc Swantopelkową i Piecinigów poraził i pogromił, aż sam Swantopelk zwyciężony, ledwo uciekł do Brześcia, do namiestnika Bolesławowego, króla Polskiego, a stamtąd do Gniezna, do samego króla jachał, chcąc go znowu o ratunek żądać, ale w drodze nagłą mdłością zarazy, umarł, i na miejscu nieznacznym pochowany, jako Cromer, Długosz i Miechovius piszą; Kroniki zaś Ruskie twierdzą, iż Swantopelk, będąc od Jarosława porażony, uciekł z pobojsza, a z wolej Bożej, opętał go szatan i rozszarpał, tak iż nie mógł siedzieć na koniu, a przebiegwszy Polską ziemię, przybiegł na pustynię między Czechy i Lachy, i tam swego niecotliwego żywota (jak go oni sądzą) dokończył, i jest tam przepaść aż do dnia dzisiej-

Swiade-
ctwo.

Chrobrym
dla czego
Bolesław od
Rusi na-
zwan.

Genes. c. 4.

Jarosław
Swantopel-
ka brata po-
raził.

Kroniki Ru-
skie tylko
jedną bitwą
Swantopel-
ka być pora-
żonego
wspomina-
ją.

Swantopelk
drugi raz do
Polski
uciekł.

Śmierć
Swantopel-
kowa stra-
szna.

szego, gdzie się zapadł, z której wychodzi smród jadowity na objawienie ludziom. Tak po śmierci Swantopelkowej, przestały rosterki w Rusi, a Jarosław począł panować na wszystkiej Rusi.

JAROSŁAW WŁODIMIROWIC

JEDINOWŁAJCA WSZYSTKIEJ RUSI

ROKU 1009.

Rozdział drugi.

Jarosław Włodimirowic, wnuk Swantosławów, prawnuk Ihorów i Holhy, wtóry jedynowłajca Ruski chrześcijański, po śmierci brata Swantopelka niestwornego, począł bezpiecznie panować roku 1009 od Christusa Pana, na Kijowie, na Włodimirzu i Wielkim Nowogrodzie i na wszystkiej Rusi.

A żałując niewinnej śmierci brata Hleba, którego złośliwy brat Swantopelk zabił, posłał popy szukać w puszczy Smoleńskiej ciała jego, które gdy znaleźli, kazał je Jarosław w poczesny grób włożyć i prowadził do Wyszogroda, tamże go położył podle błogosławionego Borissa drugiego brata; tych potym bratów, przemieniwszy im po śmierci imiona, jednemu Dawid, drugiemu Roman, metropolit kijowski, za dozwoleń patriarchy konstantinopolskiego, kości podniósł, i za święte są obadwa poczytani, bo w niewinności żywota koronę prawie męczeńską od Swantopelka brata podjęli. Ich święto Ruś obchodzi na każdy rok 24 dnia miesiąca Lipca.

A gdy się Jarosławowi narodził syn Włodimirz, zbudował na zamku cerkiew na imię Preczystej Bohorodzice, na złotych wrociech, wrota też złote przez Bolesława, króla Polskiego, zepsowane, naprawił, i zamek Kijowski nowym budowaniem wystawił, a przyzwawszy rzemieśników z Greciej, zbudował wielką cerkiew *Sophiae*, to jest mądrości Bożej, na kształt tego jakim ja sam w Konstantinopolu, dziś od Turków zprofanowany, widział. Acz czworako w Konstantinopolu więszy i kostowniejszy, marmurami, alabastrami, jaspissami, ozdobiony.

Potym przeciw Jarosławowi, synowiec jego własny Bretisław, syn Isasława, książęcia Połockiego, powstał i wziął pod nim Nowogród Wielki. Ale Jarosław nie dawszy mu się długo w swoim kokoszyć, spieszo z Kijowa przyciągnął, i poraził wojsko Brzetisławowe, aż sam ledwo uciekł, za czym Jarosław Nowogród z mocy jego wydarł.

Tegoż roku Rededa, książę z Koschochonu, jako Długosz i Miechovius piszą (ale podobnie ma być z Korszunu), oborzył się przeciw Jarosławowi,

Xiążęta Boris i Hleb za Święte w Rusi, pod-miesieni.

Kościół Sophiae w Kijowie.

Tego w Ruskiej Kronice niemasz, tylko u Długossa a Miechoviussa foli. 25.

Miechovius: Rededa Ducem de Koschochonin.

którego Jarosław wyzwawszy sam a sam na rękę zwyciężył, i sam swą ręką zabiwszy, na jego ludzi Koschochońskich (ale lepiej Korszunskich), dań włożył.

Zaraz potym Mścislaw, brat własny, xiążę z Wotmutarakani na Jarosława wojnę podniósł, o nierówność działu, a zebrawszy się z Kozarami i z Koschojami ciągnął do Kijowa. Jarosław też, chcąc ten gwałt odbić, przyzwał na pomoc Jakuja (a jako Ruś pisze, Afrika Akuna) xiążęcia Worahimowskiego, według Miechoviusa, albo Waragowskiego, a gdy się podkali i stoczyli bitwę nad Dnieprem, porażon dwakroć Jarosław, a Kijów w moc Mścislawową przyszedł. Ale Mścislaw dobrowolnie posłał do brata Jarosława, wracając mu zasię Kijów, i slubując mu za bezpieczeństwo rzekł do niego: Weźmi, bracie miły, nazad stolicę Kijowską, a panuj na niej jako starszy, według zdania swego, a mnie niechaj będzie wolny udział z drugą stroną Dniepra w Siewierskiej ziemi; i tak się łaskawie pojednali. A Jarosław zasię siadł na Kijowie, a Mścislaw na Cernieowie. Tegoż czasu urodził się Jarosławowi syn Wszewold. A o tym stoczeniu bitwy i wzięciu Kijowa, i jako go potym Jarosławowi brat Mścislaw wrócił, Kroniki Ruskie nie wspominają, jedno: iż się pojednali i podzielili, ten po Dniepr, a Mścislaw w Siewierze udział wzięwszy. Ale Długosz, Miechovius lib. 2, cap. 10 i Cromer lib. 3 o tym szerzej piszą.

Tegoż prawie czasu narody Tatarskie, wyszedwszy od gór Kaukasijskich, podbili pod moc swoją Armenskie, Kapadockie i Bitinejskie królestwa i prawie po wszystkiej Azji i Sirii panowanie swoje rościągawszy. Hierusalem, miasto święte, roku od Christusa Pana 1012, wzięli. A potym z małych i nikczemnych początków narodu swego, tak szeroko i wielmożnie jako dziś widzimy, państwo swoje Tureckie, według Machometowej obrzydliwej sekty, za postępkiem czasów zmocnili i rozszerzyli, dla gnusności, niedbałości, i spolnych niezgód cesarzów i inszych przelożonych chrześcijańskich.

Potym, według Kronik Ruskich, Jarosław, monarcha Kijowski, wyprawił młodego syna swojego Włodimirza i hetmana Wyssotę z wojskiem do Czarygroda albo Constantinopola, upominając się u cesarzów Greckich Korsunu w Taurice. Ale Grekowie zszukawszy się porządnie wyciągnęli do bitwy w pole i porazili Ruskie wojska i Wyssotę hetmana poimali, a Włodimirz, syn Jarosławów, ledwo z pobojszcza uciekł do ojca na Kijów.

Potym we czterech lat wzięł przymierze Jarosław z cesarzem Czari-grodskim i był wypuszczon Wyssota, hetman Ruski, z więzienia Konstantinopolskiego z inszymi towarzyszami i bojary.

*gulari certa
mine Jaros-
laus vicil.
Jarosław się
sam a sam
potikał za
wszystkich,
i wygrał.*

*Mścislaw
xiąże Wot-
mutarakan-
skie.*

*Jakuj xiąże
Warachi-
mowskie.*

*Jarosław od
Mścislawa
dwa kroć
porażon-*

*Tureckie i
Tatarskie
pięwsze
wojny w
Astiej Chre-
ścijańskiej
stronie.*

*Hierusalem
Tatarowie
wzięli.*

*Wojsko Ru-
skie do Con-
stantinopo-
la.*

*Russacy od
Greków po-
rażeni u
Constanti-
nopola.*

Rozdział trzeci.

Na drugi zaś rok, Jarosław syna Włodimirza podniósł na księstwo Wielkiego Nowogroda. Hilariona też, Greka, metropolitom w Kijowie u Ś. Sophie przełożył, a brata swojego Sudzislawa, xiążę Pskowskie, poimał, i osadził go do więzienia w Porubiu. Tego też czasu pieczory w Kijowie kopac poczęto, dla grobów, za powodem jakiegoś Antoniego, którego Ruś ma za świętego.

Sudzisław
X. Pskow-
skie od bra-
ta poimany.
Pieczory
Kijowskie.

Potym Jarosław, jedynowładca Ruski, roku 1018, zebrał wielkie wojsko z Rusi, z Waregów i Piecinigów, i ciągnął do Polski bez wieści, przeciw królowi Bolesławowi Chrobremu. Ale Bolesław król, wywiedziawszy się o nim przez spiegi, uprzedził go do Rusi i położył się w Ruskich dzierzawach nad Bugiem rzeką, nie czekając nieprzyjaciela w domu.

Hannibalów
fortel na
Włochy, a
Polski na
Rusaki.

Jarosław też przyciągnąwszy z ogromnymi ufami, położył się obozem z drugą stroną Buga przeciw Polakom, prawie w dzień Niedzielny Pański, dla którego święta uctwowości, Bolesław król, nie myślił ani chciał bitwy zwodzić. Też dla tego częścią, aby się wywiedziało o wielkości liczby nieprzyjaciół, o ich sprawie, postępach i umysłach. Ale szczęście i fortuna mając wielką moc w skutku wojny, często z leda małuczkich przyczyn, umysły i porady ludzkie (kierując ich ku lepszemu albo gorszemu skutkowi) inaczej i opak obraca i odmienia. Bo mastalerze, woźnice i kucharze, ci konie w Bugu, który obozy Ruskie i Polskie dzielił, napawając, a owi mięso płocząc, naprzód z Rusakami zwadę zaczęli, kamieniami z proc, pociskami, i słowy uszczypliwymi; potym gdy się ich więcej na on gięłk z obudwu stron zbierało, ci z łuków, drudzy z kusz do siebie strzelając, obiedwie wojska do bitwy pobudzili. Ufy Polskie zbrojne w sprawionym szyku, prętko się przez rzekę przepawiły, stoczyli ogromną bitwę z obudwu stron, wszakże Rusacy, iż się jeszcze byli do bitwy porządnie niesprawili, bez porządnego szyku nie mogli pierwszych i wtórych najazdów Polakom wytrzymać, poczęli ustępować i po szerokich polach i bliskich lasach uciekać; xiążę też Jarosław od swoich prawie przymuszony, ucieczką zdrowiu swojemu pomógł, a dopiero za xiążęciami wszyscy ufy Ruskie i Piecinigowskie, różno gdzie który mógł na bezpieczne miejsca uciekali. Na placu bardzo wiele, ale snać więcej po różnych polach rospierzchnionych poginęło. Obozy też bardzo bogate z wielkimi łupami, Bolesław król między żołnierze rozdał. A używając zwycięstwa, dalej w ziemię Ruską ciągnął, gdzie zamków niemało mocą zdobywał, a drugie dobrowolnie w łaskę przez podanie wziął. Potym z Rusią czyniwszy przymierze, mierną dań na ty krainy i zamki, które pod Jarosławem wziął, ułożył. A sam się z wojskiem do Polski wrócił, gdzie potym roku 1025, Kwietnia dnia 3, z wielkich prac i frasunków wojennych zemdlony,

Wojska Ru-
skie i Pol-
skie przeciw
sobie nad
Bugiem z
małej przy-
czyny bitwę
zaczęły.

Bitwa Ru-
saków z Po-
laki.

Jarosław
z bitwy u-
ciekł, czwar-
ty król od
Bolesława
króla Pol-
skiego pora-
żony.

Bolesław
Chrobry
król Polski
umarł.

umarł, wieku swego 58, a królowania 25 lata. Tej wojny i porażenia Jarosławowego Kroniki Ruskie nie wspominają; tylko nasz Wincenti Kadlubcus, Długosz i Miechovius lib. 2 fol. 29, cap. 7 i Cromer lib. 3, także Wapovius etc.

A w tym Jarosław, monarcha Kijowski, i Miecław, brat jego, jedynowładca ziem Siewierskich, roku 1025, usłyszawszy o śmierci Bolesława Chrobrego, króla Polskiego, wtargnęli do Polski z wielkim wojskiem, a ty krainy, które był Bolesław z mocy Ruskiej wydarł, plundrowali i burzyli, Cerwena i Przemysła i inszych zamków dobyli, a wybiwszy Polaki, Russakami swoimi osadzili, Polaków też chłopstwa, oraczów i robotnych ludzi, bardzo wiele z Polski w niewolę nabrali, aby role orali i osiadali ty miejsca, które przed tym dla częstych wojen, były puste. A gdy powtóre Russacy wciągnęli do Polski bez ziaząt swoich na urywkę, poraził ich Miecysław, albo Miesko, syn Bolesława Chrobrego, który był nowo wstąpił na królestwo Polskie, po ojcowskiej śmierci.

A gdy umarł Mścislaw Włodimirowic, brat Jarosławów, ziązę Siewierskie, pochowano go u S. Spassa w cerkwi, którą sam zmurował. A brat, Jarosław, opanowawszy jego wszystkie dzierzawy Siewierskie, i przyłączywszy je do stolice Kijowskiej, począł się dopiero gruntownym i prawym jedynowładcą albo monarchą i Carzem wszystkiej Rusi pisać. A w ten czas, jako Długosz i Miechovius cap. 12, lib. 3 piszą, Piecinogowie z wielkim wojskiem Kijów oblegli, na których się Jarosław prętko zgotował, a przyciągnawszy bez wieści, uderzył na ich obóz, i tak zatrwożonych nagłym przypadkiem rozgromił, pobił, i rosproszył, w Dnieprze też uciekających więcej poginęło, a drugich jako bydła poimanych, bez liczby w niewolę nabrano. Na znak tego zwycięstwa, kościół *Sophiae*, to jest mądrości Bożej, w Kijowie wystawił i wieżę przy nim pobitą pozłocnymi blachami nakrył, a kielichami i naczynim złotym, srebrnym, księgami i ubiorami drogimi kościelnymi nadał i dochodami ubogacił, w którym kościele pierwszego metropolita, Greka, Hilariona (cośmy też z Ruskiej Kroniki wyżej wspominali) przełożył. Bramę też miejską od Polski, według wielmożności swojej i miejskiej, wielkim a prawie zbytnim nakładem zbudował, wierzch jej i gałkę, blachami pozłocnymi ozdobił, i złotą bramą, albo złotym wierschem kazał zwać.

Potym roku 1034 od Christusa Pana, gdy Miecislaw, syn Bolesława Chrobrego, król wtóry Polski, nikczemny i leniwy, 15 dnia Marca w Poznaniu umarł i tam był pochowan; żona jego, królowa Richssa, dla swoich zbytków u Polaków ohidzona, zjechała z Polski do Niemiec, z synem małym Kazimirzem, pierwszym dziedzicem jedynym Królestwa Polskiego, który potym wstąpił do klastora w Kluniaku. A Polskę, bez zwierchnego pana, kto się nielenił, najezdzał i trapił, tak Czechowie, Niemcy, Węgrowie, jako i Prussowie pogani z Litwą.

Co widząc Jarosław, monarcha Kijowski, jedynowładziec wszystkiej Rusi, nie chciał też pogodnego czassu próżno zależeć, ale zebrawszy wielkie wojska Ruskie, jednych ziemią puścił w zagony na burzenie i plun-

Jarosław z
wojskiem
Ruskim
Polskę bu-
rzy.

*Colonias ex
Polonia in
Russiam.*

Russacy po-
razeni w
Polsce.

Piecinigo-
wie porażeni
pod Kijo-
wem.

Polska bie-
dna zawszą
bez pana
utrąpiona.

Jarosław z
Russakami
Polskę bez
pana osie-

rociela zwojował. drowanie Polskich krain; drugie też wojsko wyprawił w łodziach rzeką Bugiem do Podlasza, i do tych stron, gdzie dziś Mazowsze: a tak nie małą część Polski ogniem i mieczem zwojowawszy, i zamków z miastami kilkonaście pod moc swoją podbiwszy, a Rusią osadziwszy, z wielką koczysią wrócił się do Kijowa.

Potym, jako Długosz, Cadlubcius i Miechovius cap. 15, fol. 41 lib. 2 piszą: tenże Jarosław monarcha, albo jedynowładca wszystkiej Rusi, chcąc rozmnożyć tym więcej skarby i granice swoje, i sławy nieśmiertelnej pragnąc, przygotował armatę wielką wodną okrętów, galer i batów na uściu Dniepru rzeki, gdzie wpada w morze Pontskie. S tą armatą wtóry raz wyprawił morzem starszego syna swego Wołodimirza, do Konstantinopola i do inszych Greckich miast, z wielkim wojskiem Ruskim, ale gdy się do Konstantinopola przybliżał, wiatry i wały wielkie na morzu się wzburzywszy, rozproszyły okręty i armatę ruską, tak iż się ledwo do brzegu Russacy przybili, a skoro wysiedli na ziemię, najężdżali na nich żołnierze cesarza greckiego, i tak ich długo trapiłi i urywali s ciasnych kątów Grekowie, aż się Russacy mężnie zastanowiwszy, zwiedli bitwę z nimi, śmierć uczciwą nad żywot sromotny przekładając, i tak przeważną śmiałością Greków porazili, a sami straciwszy armatę dla nawałności morskich, do domu się w pokoju z Włodimirzem Jarosławowicem, xiążęciem swoim wrócili. To tak Kroniki Ruskie niktóre, Wincentius, Długossus i Miechovius opissują. Ale Sigibertus w swojej Kronice, historik starodawny, tak powieada, iż Ruski król albo carz, wiedząc Greków być zabawionych wojną przeciw Saracenom, a iż też wojska ich były rozłożone po różnych wyspach morskich, dla strażej przeciw poganom, wyprawił z Ruskich ziem tysiąc okrętów albo więcej, morzem Pontskim do Konstantinopola. O czym usłyszawszy cesarz grecki Roman Agiropilus, wysłał też armatę swojej przeciw Russakom; tam żołnierze Greccy knoty i ogniste kule i smołę misternie przyprawną i rospaloną, miecąc na okręty Ruskie, wiele ich zapalili i potopili, część też ludzi poimanych i z okrętami załapionych pościnali, tak iż ich mało zdrowych do Rusi ubiegło.

Ruskie wojsko wodą do Constantinopola wtóry raz.

Russacy z desperaciej pokawszy się z Grekami porazili ich.

Sigibertus o wojnie Ruskiego króla z Grekami.

Wielmożność w ony czasy Ruskiej armaty na morzu.

Tego Romana Agiropila cesarza Greckiego żona własna w nocy utopiła w morzu.

Wicestaw z Nowogrodzkie.

Tychże też czasów umarł Włodimirz, Jarosławów syn, xiążę Wielkiego Nowogroda, tamże pochowan w cerkwi S. Sophiej, którą był sam zbudował, a Jarosław monarcha, drugiego syna swego posadził na xięstwo Nowogrodzkie, imieniem Wicestawa.

Przymierze i spowinowacenie Kazimierza króla Polskiego z Jarosławem.

A gdy Polacy, rozmaitych nieprzyjaciół najazdami i domowymi nieznaszkami przymuszeni, Kazimierza Pirwszego Miecislawowica, z klastora Kluniackiego na Królestwo Polskie z trudnością przywieźli i w Gniezno go roku 1041 ukoronowali, zaraz Kazimierz królem Polskim nowokoronowanym będąc, za poradą mądrą senatorów koronnych, przymierze i przyjacielstwo wieczne z Jarosławem monarchą Ruskim postanowił i utwierdził, wziąwszy sobie w małżeństwo siostrę jego rodzoną, Marją córkę Włodimirza Swantosławowica, z Anny cesarzówny greckiej urodzoną, wesele w Krakowie odprawiwszy, tamże ją przechrzczono na rzymską wiarę, gdy sama dobrowolnie greckiej odstąpiła i dano jej nowe imię

Dobrogniewa, potym ją w Gnieźnie koronowano. Wziął po niej Kazimir wielki posiadanie w złocie, w srebrze i w klejnotach rozmaitych, k temu pomoc przeciw każdemu nieprzyjacielowi od Jarosława jej brata. W tenże czas Kazimir król Polski na znak wiecznego a gruntownego przyjaźnictwa, wszystko prawo i zamki, które miał dziad jego Bolesław Chrobry w Rusi, Jarosławowi jedynowłajcy swagrowi swojemu darował, a Jarosław go też zawždy rycerstwem Ruskim, przeciw Niemcom, Mazurom, Prussakom, Litwie i Czechom ratował.

Potym przysli do Kijowa trzej archimendritowie cerncy, ludzie uczeni z Greciej i podnieśli kości dwu xiążąt, Olha i Jaropelka Swantosławowiców, stryjów Jarosławowych pobitych i pogrzebli je w Włodimirzu w cerkwi S. Bohorodzice.

Olha i Jaropelk za Święte Ruskie podniesieni.

Przyszedł też z Czarigroda metropolit Georgi i przeniósł kości S. Męczenników Borissa i Hleba, bratów Jarosławowych, roku od stworzenia świata 6580 Maja dnia 2. A Jarosław Włodimirowic, jedynowłajca wszytskiej Rusi, czując się być pracą częstą wojenną zmordowanego i starością zgrzybiałą zemdlonego, napominał synów swoich, aby każdy z nich przestawał na swoim udziale, aby zgodnie granic swoich bronili, radnych swoich bojar wazyli, aby się też o to starali, iżby ich poddani dla łaski więcej miłowali, niżli się ich srogości bali, próżnowania i roskoszy, które są zgubą monarchii, aby się wystrzegali. A potym tak rozdzielił xięstwa Ruskie między nich: Zasławowi starszemu dał Kijowską stolicę; Swantosławowi, albo Stosławowi, Ciernichów; Wsewoldowi, Pereasław; Ihorowi, albo Hrehorowi, Smolensko i Wołodimirz; Weceśławowi, Psków i Wielki Nowogród. Aczkolwiek Miechovius pisze, iż się Hrehorowi Włodimirz dostał, a Weceśławowi Smoleńsko. Potym umarł Jarosław siódmego dnia Novembra, wieku swego 76 roku; pochowan w Kijowie, w cerkwi S. Sophiae, którą sam zbudował, w kaplicy S. Hrehoria. Rychno potym po nim umarli dwa synowie jego, jak Długosz pisze, Weceśław, xiążę Smoleńskie, i Hrehori, Wołodimirskie.

Nauka Jarosławowa do synów.

Udziały synów Jarosławowych.

Jarosław jedynowładca Ruski umarł.

Wypuścili też potym trzej Jarosławowicy, bracia, stryja swojego Sudzisława z Porubia, który zaraz został cerncem.

Synowie Jarosławowi, zaraz po śmierci ojcowskiej, zabaczywszy jego pobożnego o spólnej zgodzie i miłości braterskiej napominania, wojny wewnętrzne i najazdy jeden na drugiego udziały wzniecać poczęli. Bo Izaśław, któremu się był Kijów dostał i Wsewold, który trzymał Pereasławskie xięstwo, zbuntowali się na Wizesława brata, xiążę Połockie, i poimali go chytrze z dwiema synami jego i ossadzili do więzienia w Kijowie. Za którym gdy się slachta Kijowska i Połocka przyczyniała, aby był z więzienia niesłusznego z synami wypuszczon, nie chciał tego Isasław żadnym sposobem na prośbę ich uczynić, co obaczywszy slachta Ruska, iż się tiransko z bratem obchodzi, wnet się wszyscy zbuntowali i wydarli mocą i gwałtem Wizesława z więzienia i dwu synów jego, a wygnawszy Izaśława, własnego pana, dla jego okrucieństwa, brata jego Wizesława, odbitego z więzienia, na Kijowską stolicę za pana sobie przelożyli, a Isasław

Niezgody wewnętrzne Ruskie.

Wicesław z więzienia na Kijowską stolicę posiadzon.

zwątpiwszy w mocy swojej i będąc z państwa wygnany, uciekł się do powinowatego swego, Bolesława Śmiałego, Kazimierzowica, króla Polskiego, prosząc go o pomoc. To o tym tak Długossus, Wapowski i Miechovius lib. 2 cap. 18 fol. 44, i Bielski, piszą; ale Kroniki Ruskie tego nie wspominają, ani o Bolesławie, królu Polskim, iżby miał na Kijów Isasława po dwa kroć przyprowadzić, żadnej wzmianki nie czynią. Co my tu z wyższej mianowanych historyków, godnych wiary, położymy, którzy się na to wszyscy, jako Ewangelistowie czterzej, a k temu piąty Cromer, lib. 4, in *Boleslao secundo*, jednostajnie zgadzają.

Roku od Christusa Pana 1058, gdy po śmierci Kazimierzowej, syn Bolesław Wtóry, przezwiskiem Śmiały i Hojny, na królestwo Polskie był wybrany, i z małżonką swoją Wizesławą, xiążęcia Ruskiego (nie wspominają którego) jedyną córką, w Gnieźnie koronowany. Przyjechali do niego o ratunek troje xiążąt zacnych z ojczyzn swoich wygnani: naprzód Bela, rodzony brat Wratysława, Czeskiego xiążęcia, i Izasław Jarosławowicz z dwiema synami: Mścislawem i Swantopolkiem, wielki xiądz Kijowski, od braciej wygnany. Tego tedy Bolesław król, naprzód umyślił na ojczyznę wprowadzić, jako krewnego. A zebrawszy wojsko wielkie z rycerstwa Polskiego i wszystkie potrzeby wojenne z pilnością porządnie zgotowawszy, ciągnął prosto do Rusi gotową sprawą, z Izasławem xiążęciem i z dwiema synami jego, Mścislawem i Swantopolkiem. A gdy się przybliżali do Kijowa, wnet Wizesław xiądz z niemałym wojskiem Ruskim i z pomocnymi ufami Waragów i Piecinigów, zastąpił im u Białogroda, chcąc się polem z nimi potkać, ale wyrozumiawszy o wielkości i potężnej sprawie wojska Bolesławowego polskiego i Izasławowego, zaraz uciekł z wojska swego potajemnie w małej drużynie, którym się tego zwierzył, i nie ostojał się aż na Połocku. Co obaczywszy rycerstwo jego, iż ich pan na mięsne prawie jatki wydał, a sam uciekł, wszyscy się też różno z wojska rozbiegli i rosproszyli; w tej trwodze wszystka Ruś strapiona, drżała; Kijowianie myśleli się podać, ale ich zaś bojaźń trapiła rozgniewanego Isasława pierwszego swego pana, którego byli sami z xięstwa wygnali. Prośli tedy Wsowolda Pereasławskiego i Stosława Cernihowskiego, xiążąt, o prętki ratunek na odsiecz przeciw Polakom, czego jeśliby uczynić nie chcieli, prętko opowiedzieli im, iż sami chcieli miasto Kijów i zamek spaścić, a z żonami i dziećmi do Greciej i do Tauriki gotowali się uciekać.

A gdy im kazali być dobrej myśli i nadzieje Wsowold i Stosław xiążęta, aby s sobą nietrwożyli, sami posłali jednaczków do Isasława brata, prosząc, aby ojczyźnie miłej i poddanym swoim przepuścił, a Kijów podawający się w łaskę, przyjął, wojsko aby odprawił i Lachów; co jeśli załości wygnania swego na umyśle rozgniewanym uśmierzyć nie może, sam według wolej swojej aby karanie wziął z winnych, a Polakom ojczyzny namilszej, i jako tako sobie zasłużonej, w niewolą i na łupiestwo nie podawał, a wspomniawszy sobie, aby o tym myślił, iż też Swantopelk, stryj ich, nie wygrał i marnie zginął, który także przez tyż Polaki był na Kijowską stolicę wprowadzony. Na to poselstwo Isasław bratom odpowiedział:

Bolesław Śmiały król Polski z Izasławem do Kijowa.

Wicesław od wojska swego uciekł do Połocka.

Trwoga Ruska.

Do Greciej chcieli Rusacy uciekać.

Poselstwo.

Iż ja nie chcę żadnego gwałtu ojczyźnie swojej czynić, tylko poznać tego po Kijowianach, co o nich powiadano, a jakiejby myśli i chęci ku mnie byli. Za tym się z wojskiem Polskim król Bolesław i Isasław do Kijowa przybliżyli; a naprzód Isasław syna swego Mieclawa posłał s kilkiem ufów rycerstwa przebranego, który gdy był wpuszczon do Kijowa, wnet miejsca niktóre obronniejsze ubiezał i osiadł, a poimawszy przedniejszych buntowników i przyczynców wygnania ojca swego, bojar siedmdziesiąt, jednych poćcinać, drugich poślepić kazał. Ojcowi Isasławowi i królowi Bolesławowi przez gońca opowiedział, rzeczy wszystkie być spokojne w Kijowie, przeto Król i Isasław, spokojnie ciągnęli do Kijowa, a mieszczanie i bojarowie na siedm mil wzdłuż z miasta Kijowskiego ku nim wysli, wdzięcznie Isasława, jako pana, z poddaństwem przyjmując. Tak wtórego dnia Maja miesiąca do Kijowa wjechali. A król Bolesław posadziwszy Isasława na ojcowskiej stolicy, posłał z nim część wojska swojego Polaków przeciw Wizesławowi do Połocka, ale gdy Wizesław do Wągów uciekł, wziął Połocko.

Karanie Kijowian.

Kijów się Isasławowi dobrowolnie podał.

Połocko wzięto.

A tak Isasław, przez dobrowolne podanie ze wszystkimi przygrodkami dostawszy xięstwa Połockiego, swego syna Mieclawa przelożył na nim xiążęciem; a gdy ten rychło potym umarł, posadził na xięstwo Połockie drugiego syna swego Swantopelka, albo, jako Rus-pisze, Stopolka Michniła, i tam go zostawiwszy z częścią wojska swego, sam się z Polakami do Kijowa wrócił. Król też Bolesław żołnierze i rycerstwo swoje polskie, po miasteczkach i folwarkach kijowskich rozłożywszy, sam leżał w Kijowie przez lato i przez zimę, rozmiłowawszy się wesołego położenia miejsca i roskoszy kijowskich, i dziwnej piękności urody i postawy wdzięcznej niewiastek russowłosyich i czarnobrwyich. A Isasław wszystkiemu rycerstwu wojska Polskiego, przez wszystkie czassy dawał hojne wychowanie i szaty; nad to i króla, i wszystko jego rycerstwo według zasług, przeważnie udarował.

Długo od-poczywał.

Rozdział czwarty.

Przetrwawszy lato i zimę król Bolesław w Kijowie, ruszył żołnierów swoich z leżej, a ciągnąc do Polski, wtargnął w ziemie Przemyską xięstwa Ruskiego; albo krzywdą jaką pobudzony, albo też iż Przemyskie xięstwo jego żony Wizesławy, Ruskie ojczyste dziedzictwo było. Małe miasteczka, które się mu w drodze trafiły, snadnie osiadł, za pierwszym przysćim. Ale skoro do samego Przemyśla przyciągnął, obaczył do niego trudny przystęp: bo San i Wiar rzeki, które miasto i zamek oblewają, w ten czas były bardzo wylały, nadto, miasto wałami i przekopami obwarowane było, k temu też wielkość ludzi była, tak miejskich, sielskich

Bolesław
Przemysło
obegnał.

i słachty broniących się mężnie, którzy tam z żonami i z dobytki, zabiegi byli uczynili z okolicznych krain dla nieprzyjaciół Polaków. Zamek także na wyniosłym kopcu z drugą stroną miasta bronił, wieżami i murami gwałtownymi dobrze obwarowany i trudny ku zdobyciu według onych czasów. Wszakże król Bolesław przeprowił się przez rzekę Słon ku miastu dosyć głębokim brodem, acz mu Russacy mężnie przebycia bronili. Potym wszystką mocą począł do miasta sturmować. Russacy też nieleni-
wiej się bronili, a częstymi wycieczkami Polaków około sturmów zabawionych urywali, ale zaś z wielką szkodą swoją do miasta od Polaków wsparci i wbici byli. Na ostatek zwątpiwszy w obronie miejskiej i niemogąc dłuższych stossów Polakom za wałami miejskimi wytrzymać, do zamku wszyscy ustąpili. A król miasto wszelkim dostatkim skarbów i bogactw rozmaitych napełnione, czwartego dnia od początku dobywania wzięte, dał na łup żołnierzom swoim, a zamek, iż był trudny ku zdobyciu dla twardości i przyrodzenia miejsca i wielkości broniących Russaków, obległ zewsząd w koło, chcąc obłążeńców głodem, ile niedostatkiem wody, wymorzyć, bo studniej żadnej w zamku nie mieli, tylko z Słonu rzeki na górę wodę nosić musieli z wielką trudnością i niebezpiecznością, dla Polaków zewsząd strzelających; jednak się dosyć mężnie i przeważnie Russacy długi czas bronili, aż gdy naostatek bydło, konie i skóry z nich pojedli, a głodem i powietrzem morowym dla smrodów, nędzy i niezwykłych ludziom pokarmów do końca prawie strapieni, zamek na ostatku lata podali, wymówiwszy sobie żywot, i to coby który mógł z sobą na ramionach rzeczy wynieść.

Mężnie bro-
nienie Rus-
saków na
Przemysłu.

Przemysło
wzięte od
Polaków.

Bela król
Węgierski
kownatą za-
bity.

Bolesław do
Węgier.

A król Bolesław, wzięwszy zamek Przemyski, kazał go wnet oprawić i ozdobniej wespołek z miastem zbudować i tam sam zimował, rozłożywszy żołnierzów po leżach okolicznych. Działo się to roku 1069. Tego czasu prawie gdy Bela król Węgierski, trzeciego królowania swego roku (którego też był Bolesław przed Ruską wojną na królestwo wprowadził i posadził) w folwarku Demes kownatą był zabity, gdy nań upadła. A synowie jego Gejza, Władisław i Lampert, przyjachali znowu do Bolesława z Węger, prosząc o pomoc przeciw Salomonowi, którego Cesarz na królestwo Węgierskie prowadził z wojskiem Niemieckim.

Tak Bolesław z gotowym wojskiem z Przemysła prosto ciągnął do Węgier przez góry, prawie we żniwa, gdzie zgodę między przeciwnymi stronami taką uczynił, iż Salomon, zięć cesarza Henrika, Królem koronowanym na dwu częściach Węgier został, a synowie trzej nieboszczyka Bele: Gejza, Lampert i Władisław, na trzeciej części Węgierskiej ziemi udziały swoje wzięli, używając tytułu Xiążęcego. A Bolesław król, wzięwszy wielkie dary od Salomona króla i od Belowiców, a wróciwszy się do Polski, zarazem powtóre wyprawił się z większym wojskiem do Rusi przeciw Swantostawowi, albo Stosławowi i Wsiewoldowi xiążętom Ruskim, Pereasławskim i Cerniehowskim, dla tego, iż byli drugi raz brata Zasława z Kijowskiego xięstwa wygnali z żoną i s synami, którego zaś Bolesław na Kijów przyprowadził, poraziwszy Wsiewolda i Swantostawa, jak

Bolesław
Śmiały król
Polski zno-
wu do Ru-
skich ziem.

Vincentius Cadlubcius in speculo historiarum, Dlugossus, Miechovius, Bielscius, Vapovius &c. piszą; ale iż się Ruskie Kroniki nie w każdym miejscu z nimi zgadzają, dla tego tu krótko rzecz samę z Kroniki Ruskiej, nie mieszając Polskich i inszych postronnych historików położę, która się tak s prosta poczyna: Potym dzie gdy Jarosław Włodimirowic, Wielki Książ Kijowski umierł, synowie jego trzej wypuścili stryja swego Sudzisława z Porubia, który zaraz został cerncem, a Ihor w Smolensku umarł, i podzielił Smoleńsko na trzy części. Zbudował Ihor w Pereasławcu cerkiew S. Michała kamienną. Umarł też Sudzisław cerniec, a u Zasława, Kijowskiego kniazia, urodził się syn Stopolk Michało. Narodził się Stosławowi syn Olech, a po nim drugi Dawid, trzeci potym Hleb. A potym przysli Połowcy do ziemie Ruskiej; przeciwko nim wysli trzej Jarosławiców: Zasław, Stosław i Wsewold, a będąc na Olzie, zjęły się ufy, a prze gniew Boży porażeni byli chrześcianie i uciekli wojewodowie Ruscy z mnóstwem ludzi wojennych.

Rzecz sama
Kroniki Ru-
skiej.

I narodził się Wsewoldowi syn Roscisław, a po nim drugi Włodimirz. A Stosław posłał syna swojego Hleba do Tmutorokani na xięstwo, a Zasław zbudował manaster S. wielkiego męczennika Dimitreja.

Była wojna Wielkiemu Kniaziu Zasławowi z Połowcami, a będąc na obie stronie bitwa nie mała, nakoniec byli zwyciężeni od Rusi Połowcy, a Zasław z zwycięstwem wrócił się do domu.

Ten Włodi-
mirz Wse-
woldowic
był potém
Monoma-
chem naz-
wan, to jest,
który się
sam a sam
potyka in-
duello.

A bracia jego Jarosławowicy: Wsewold i Stosław, przestąpili przykazanie ojca swojego i wygnali Izasława z stołecznego zamku Kijowa. Stosław osiadł w Kijowie, a Wsewold w Pereasławcu, i zbudowana była cerkiew S. Bohorodzice Piecerskiej, i umarł wielcebnny Chwiedosziej Piecerski, a po nim nastął Stephan humien. A po małym czasie, pojednał się xiążę Stosław z bratem swoim Zasławem, i ustąpił wielkiego xięstwa Kijowskiego bratu swojemu, a sam siadł na Cerniehowie. Przysli do ziemie Ruskiej Połowcy, a przeciwko im wyszedł Zasław, Stosław i Wsewold, i była z nimi bitwa, i zabito kniazia wielkiego Zasława, a na Kijowie usiadł Świetosław, albo Stosław (drugie Kroniki piszą, iż Wsewold), a dzieci jego Dawid i Olha na Cerniehowie, a Stopolk na Turowie. Umarł potym wielki kniaz Stosław Jarosławowic, pochowany w Cerniehowie u S. Spassa, a brat jego Wsewold, siadł na Kijowie. Przyszedł z Greciej metropolit Joan. A w tym umarł wielki kniaz Wsewold, panowawszy mnoho lat, a na Kijowie usiadł Michael Stopolk Zasławowic, Olha i Dawid, Stosławicy, w Cerniehowie, a Włodimirz Monomach Wsewoldowic, w Pereasławiu.

Tu się zga-
dza z Kroni-
karami
Polskimi.

Kniaź wielki Michael Stopolk, zbudował cerkiew kamienną w Kijowie S. Michała Złotowerskiego. Ten Stopolk Michael, wielki kniaz Kijowski, czasu panowania swego wiele szkód poddanym bezwinnie poczynił, i wyniszczył imion nie mało, a inszym odjął. A na ten czas był w Kijowie głód wielki, a ucisk srogi po wszystkiej ziemie Ruskiej.

Chodził Stopolk Michael kniaz Kijowski na Połowców, a z nim Olha Stosławic i Włodimir Monomach i Dawid Ihorowic, i porażili niezbożnych

poganów i z korzyścią się do domu wrócili. I była potym potarczka Mściławowi i Stopolkowi pod Włodimirzem z Dawidem Ihorowicem na urościsku, i postrzelon był strzałą Stopolk i umarł, i siadł Włodimirz Monomach Wsewoldowic na Kijowie. Przyszedł z Czarigroda metropolit Nikifor. A Włodimirz Monomach zbudował w Smolensku cerkiew władczą S. Bohorodzice kamienną.

Narodził się Włodimirzowi Monomachowi syn Hrehorej. Umarł też Dawid Stosławic, książę Cerniejowski, a syn jego Stossa Dawidowic wstąpił w zakon cniecki do monastira Piecerskiego, i nazwano go Mikula. Umarł zaś Olha Stosławowic, książę Cerniehowskie, a syn jego Stosław, siadł na Cerniehowie.

Rod Moskiewskich Książów.

Przysli Połowcy do Trepola, a Włodimirz ciągnął przeciwko im z bratem swym Rościsławem, a gdy się podkały ufy, uciekli książęta nasze, umarł Książ Wielki Włodimirz Monomach, a na Kijowie siadł syn jego Georhej Włodimirowic; narodził się Jehorhowi syn Andrzej; umarł metropolit Nikifor; przyszedł z Czarigroda metropolit Nakata, etc. To póty Kroniczka Ruska.

O CZĘSTYCH BITWACH Z RUSKIMI XIĄŻĘTY

POŁOWCÓW I PIECINIĞÓW

POBRATINÓW LITEWSKICH,

A O PIĘRSZYM WYWODZIE ICH NARODU.

Rozdział piąty.

Acz tu będzie wzmianka o wojnie między Rusakami a Połowcy, zdała mi się rzecz słuszna, krótko wywód ich narodu, jaśniej Czytelnikowi objawić.

Połowcy i Piecinigowie, był naród waleczny i rycerski z narodu Gotów i Cymbrów, a *Cimerio Bosphoro* nazwanych, z którychem też Gepidi, Litwę i Prusy stare, dowodnie wywiódł. Czego Wapovius dowodząc i Bielski fol. 239, w Kazimirza Pięrszego, z klastora wziętego króla Polskiego, sprawach, tak mówi: Naród Piecinigów, Połowców i Jatwiezów, własny jest Litwa; jedno też mieli między sobą małą różność w mowie, jako Polacy z Rusią, a mieszkali na Podlaszu, gdzie dziś Drohiczyn.

Litwa i Jatwiezowie z Piecinigów i Połowców.

A ci Połowcy i Piecinigowie, w ony czasy mieli ossady swoje z północy ku wschodu się nachyliwszy, nad jeziorem Mentis i Pontem Euxinem, albo Czarnym morzem, także około Tanais i Wolgi, rzek w polach

i w Taurice, którą dziś Prekopską hordą zowią, kociska swe mieli. Gdzie zbraciwszy się dla sąsiedztwa z Włochy Genuensy, którzy Taurikę trzymali, na ten czas namożniejszymi na morzu i z Wołochy, także z Bearaby, Mankop, Kirkiel, Krim, Azoph, Kapę od Greków i Łacinników Teodosią zwaną, Kilią albo Achileą, Moncastrum albo Białogrod, Tarhowisza zbudowali: kto bywał w dzikich polach, tam tych uroczysc może być świadom. Bo sami Połowcy więcej w polach pod namioty mieszkali, na wozach wszystkie majetności wożąc, jako dziś Tatarowie, jako Miechovius fol. 120 lib. 3 cap. 31, mówi. Też inszy historikowie zowią tych Połowców Gotami, a prawdziwie. A gdy byli w sąsiedztwie Ruskim xięstwom, Greckim, Wołoskim i Polskim krainom przylegli, wielkie im szkody częstymi najazdami czynili, gdyż cudzą robotą z łupu ustawicznie żyli; ale większe wojny z Ruskimi xiążętą miewali, dla bliższej przyległości spólnych granic. A gdy się pojednali, tedy z Rusią najazdy do Polski czynili, i przewali ich Rusacy Połowcami, iż w polach mieszkali, albo iż polowanim, to jest mislistwem i łowem zwierza żyli, albo Połowcami, jakoby łupiescami, iż z cudzego polonu i łupów żyli, a język z ruskim, litewskim i wołoskim zmieszany, mieli.

*Nomadae
vel Amazo-
bitae* rzeczo-
ni od Gre-
ków.

Połowcy
skąd nazwa-
ni.

Potym, roku od zbawionego narodzenia Christusa Pana Boga od wieków, i człowieka w wypełnieniu czasu prawdziwego 1058, na początku panowania Bolesława Śmiałego i hojnego, króla Polskiego, Połowcy, naród gruby pogański, zebrawszy się z xiążęciem swoim Sekal (jak Miechovius lib. 2, cap. 21, fol. 51, świadczy), ciągnęli na Wsewolda, xiążę Ruskie Pereasławskie, a stoczywszy z obu stron bitwę 2 dnia Februarja porazili Wsewolda i xięstwo jego Pereasławskie srogo zburzyli; a to była pierwsza zła porażka, którą Ruskie xięstwa potym długo od Połowców cierpiały.

Połowcy do
Rusi.

Wtargnęli wtóry raz ci okrutni Połowcy w ziemię Ruskie, którym trzej xiążęta: Zasław Kijowski, Swantosław Cirniewski i Wsewold Pereasławski, u rzeki Olchy zastąpili, a skoro się mężnie obie stronie potkały, zwycięstwo Połowcy otrzymali, którzy, używając zwycięstwa, wszędy i wzdłuż w krainy Ruskie, zagony rospuścili, wsi i miasteczka ogniem i mieczem burząc. A gdy się do Cerniejowskiego xięstwa mocą obrócili, wnet xiążę Swatosław, nieustraszony pierwszą i wtórą porażką, nie mając tylko 3000 mężów w swoim wojsku, roku Pańskiego 1059 Novembra dnia pierwszego, pod Snowskiem uroczyscem, gdzie dziś miasto Snowskie, na nich uderzyli, a tam wielkie pogańskie wojsko od trochy Rusaków poległo; bo 12,000 Połowców na placu ubili, i xiążę ich Sekala, także celniejsze hetmany i rycerstwo poimali, i łupy wszystkie, których byli w ziemiach Ruskich po dwu zwycięstwach dostali, odgromili im Rusacy z Swatosławem xiążęciem swoim.

Połowcy
drugi raz
Russaków
porazili.

O WNEĘTRZNYCH WOJNACH RUSKICH XIĄŻĄT,

A ZABICIU BORISSA I ZASŁAWA KIJOWSKIEGO.

Po tym w kilku lat, gdy xiążę Zasław na Kijowie, za pomocą Bolesława Smiałego, króla Polskiego, panował, począł się rostyrk między nimi z jednej strony, a Swentosławem i Wsewoldem, xiążęty, z drugiej, o granice wspólne, i między rozdzielenie łupów Połowców odbitych. Przeto Zasław, monarcha Kijowski, uważając nieustawiczną wiarę swego rycerstwa, ujechał z Kijowa z żoną i s synami do Polski wtóry raz do króla Bolesława Smiałego, brata swego ciotczonogo, roku 1074, którego też czasu Bolesław był z Węgier do Polski z wojskiem przyjechał.

A Swatosław i Wsewold xiążęta, 22 dnia Marca miesiąca, wjechawszy do Kijowa, stolec i xięstwo Zasławowe opanowali. A gdy potym w krótkim czasie miesiąca Decembra 21 dnia roku 1072, Swantosław umarł i pochowan w Cerniehowie, w kościele S. Spasa, zaraz Wsewold, brat jego, po nim na xięstwo Kijowskie wstąpił; co slysząc król Polski, Bolesław Smiały, Zasława, pirwszego monarchę Kijowskiego, brata ciotczonogo z wojskiem, z którym się był dopiero z Węgier wrócił, do Kijowa prowadził, a tam pod samym miastem z Wsewoldem bitwę ogromną stoczył i poraził go, a Zasława wtóry raz na Kijowską monarchią posadził. Starszy też syn Zasławów Swantopelk, na xięstwo Nowogrodzkie i Połockie wstąpił, bo prawie na ten czas kniaz Hleb, Swantosława xiążęcia Cernieowskiego syn, był okrutnie i złośliwie zabity od swoich poddanych. Włodimirz też drugi syn Zasławów, siadł na xięstwie Smolenskim, a Jaropolk, trzeci syn, na Wyszogrodzie, którym porządkiem ziemie Ruskie zdały się być już uspokojone.

Snowsko urociŝcie, gdzie Połowcy od Rusi porażeni. O tym wtórim wprowadzeniu Zasławowym na monarchią Kijowską przez Bolesława króla Polskiego, pisze Długosz, i Michovius lib. 2, cap. 19, fol. 46 et cap. 21, fol. 51, lib. eodem, Cromerus lib. 4 Wapovius i Bielski, ect. Ale krónika Ruská świadczy, iż się sami bracia Stosław z Zasławem pojednali, i ustąpił Stosław Zasławowi Kijowa, a sam siadł na Cerniehowie, etc.

Ale Boris i Olech, drugie xiążęta Ruskie, pobudzeni zazdrością, przyzwawszy na pomoc Połowców, poczęli burzyć ziemie Ruskie, przeciw którym Wsewold, xiążę Cerniejowskie, zebrawszy się 25 dnia Augusta, dał im bitwę na urociŝczu rzezonym Zicce, ale zwyciężony, uciekł, czym stolicę swoją Cernieowską utracił. A będąc bardzo nędzą uciŝniony, zjechał na Kijów z synem Włodimirzem do brata swego Zasława, xiążęcia Kijowskiego, który go wdzięcznie przyjął i chował u siebie uczciwie, mówiąc: „Ja, bracie miły! tobie niechaj będę na przykład, hom także w Polsce, będąc wygnanym z ojczyzny, musiał żywności i pomocy szukać, i za ratunkiem Polaków, zasiem wszystko swoje pozyskał.” Potym zaraz zebrawszy wojska Kijowskie, Zasław z synem swym Jaropolkiem i z Wsewoldem Cerniejowskim i z synem Wsewoldowym Włodimirzem, ciągnął do Czerniejowa, w którym na ten czas Boris i Olech xiążęta, ufając w mocy Połowców, leżeli. Radził tedy Borisowi Olech, mówiąc: „Niepodnośmy wojny przeciw czterem xiążętom bratom naszym, abowiem są mocniejszy nad nas, lepiej od nich, za słusznym postanowieniem, pokoju prosmy.”

Na co mu książę Boris, w pychę podniesiony, odpowiedział: „Niechaj ciębie żadne staranie o zwycięstwo nie frasuje, ale z zupełną nadzieją skutku i dokonania bitwy czekaj;” bowiem Połowców poganów na pomoc bardzo był wielkie wojsko przyzwał, w których ufał.

Tak gdy się ogromnie z obu stron potkali, zabity jest zaraz Boris książę, syn Cesaławów, albo Stosławów, który pokojem gardził. Ale i Zasław książę Kijowski, gdy już po skończeniu bitwy bezpiecznie się między pieczeniem swoim rycerstwem przechodził, od jednego żołnierza kniazia Olechowego, który się był ukradkiem wmiszał, jakoby z tegoż wojska, między one piesze, przebit jest przez łopatki oszczepem, od której rany zaraz umarł, a przez syna Jaropelka do Kijowa odwieziony, w kościele Panny Marii, z wielkim płaczem wszystkich poddanych, w grobie ojczystym pochowany, roku od Christusa Pana 1076. A było to książę Zasław, wysokiego wzrostu, wielki miłośnik sprawiedliwości. O czym Długosus i Michovius *fol. 52, lib. 2 cap. 21*; świadczą. A to zabicie Zasławowe, Kronika Ruska Polowcom przyczyta, iżby od nich był zabity.

Boris książę Ruskie bardzo, zabity.

Zasław książę Kijowski w swoim wojsku zabity po zwycięstwie.

O ROSTERKACH RUSKICH XIĄŻĄT O STOLICĘ KIJOWSKĄ

I ZABIEGU JAROPOLKA ZASŁAWIĘCA,

XIĄŻĘCIA LUCKIEGO I WŁODIMIRSKIEGO,

OD DWORZANINA WŁASNEGO.

Wsewold za pomocą zabitego Zasława, odiskawszy Cerniehow, dał go starszemu synowi Włodimirzowi Monomachowi, a drugiego syna na xięstwie Turowskim posadziwszy, sam Wsewold po bracie rodzonym Zasławie zabitym, wstąpił na xięstwo Kijowskie. Dla czego insze książęta Ruskie, zazdrością poruszeni, podnieśli przeciw jemu wojnę; abowiem Roman książę Ruskie, chcąc stolicę Kijowską opanować, najął Polowców za pieniądze na pomoc i ciągnął z nimi przeciw Wsewoldowi, gdzie potym u Pereasławia, wtórego dnia Augusta, za słusznym wynalaskiem i jednaniem panów Ruskich, pogodzili się. Ale Polowcy uczyniwszy rozruch, iż bez ich rady pokój skończył, zabili kniazia Romana.

Roman książę Ruskie zabity.

Powstał zaś przeciw Wsewoldowi Jaropelk, syn nieboszczyka Zasława Kijowskiego, dla tego, iż pod nim wziął i podszczępił dziedzictwo ojczyste xięstwa Kijowskiego. A gdy Wsewold tractował o tym ze wszystką radą swoją, jeden pan radny Wszewolda tak nauczył, mówiąc: „Posli syna swego Włodimirza z wojskiem przeciw Jaropolkowi, którego ja uprzędziwszy, bez staczania bitwy zwalczę, a moją chytrą poradą oszukam.” Przyjechał tedy on chytry pan ruski radny do Jaropelka, mówiąc: „Nie ufaj panom swym radnym, ani rycerstwu swojemu, abowiem cię chcą wydać Wsewoldowi, ale co rychlej jedź do Polski, jako Zasław twój ociec

czynił, prosząc pomocy o przywrócenie na monarchią Kijowską." Której zdraudnej mowie zaraz uwierzył Jaropelk, a zostawiwszy matkę, żonę i syny na zamku Luckim, uciekł do Polski, do króla Bolesława Śmiałego, którego Bolesław nie mogąc osobą swoją do Rusi prowadzić, dla rozruchu między nim i rycerstwem Polskim wsczętego, posłał z nim żołnierze polskie, za których mocą Lucko zamek odiskał, którego był po jego do Polski odjechaniu, Wołodimir syn Wsewoldów, dobył i opanował; nadto inne zamki Wołodimir wrócił i jeszcze wrócić obiecał.

Jaropelk
Lucko odiskał.

Nieradziec
zdrajca pa-
na swęgo x.
Jaropelka
zabił.

Potym Jaropelk rozpuściwszy wojsko Polskie, gdy z Włodimirza na sankach do Swinigrodu był wiezion, od dworzanina i kochanka swęgo, któremu było imię Nieradziec, w spiącki jest zabit, a na Kijów odwiezion, w kościele S. Dimitra pochowan, przy którym pogrzebie był xiążę Wsewold Kijowskie z Włodimirzem i Rościslawem synami i z Iwanem metropolitom, z bojary i ze wszystkimi stanami Rusi Kijowskiej. Ten Jaropelk, jak Miechovius pisze, był cichy i pokorny, miłośnik duchownych, zwłaszcza cernców, którym dziesięciny płacił, ze wszystkiego zboża, z trzód i z stad wszelkiego dobytku i póki żył, ustawicznie w modlitwach był nabożny, o to Pana Boga prosząc, aby takąż śmiercią umarł, jaką Hleb i Boris, pradziadowie jego, byli zamordowani, a między święte od Rusi położeni i policzeni: co i uprosił.

Tegoż roku 1079, Bolesław Śmiały, król Polski, Ś. Stanisława, biskupa krakowskiego zabił, a sam też roku 1081, zjechawszy z Polski do Karintej w klastorze Ossiej pułmile od miasteczka Feltkirchen, mnichom w nieznacnej osobie służąc żywota dokonał, aż dopiero po śmierci, mniszy, przy nim list i inne znaki, iż był królem Polskim, znaleźli, i postawili na jego grobie konia z siodłem z marmuru uciossanego, s tym napisem (który Polski slachcic, Valenti Kuzborski, sam niedawno widział): *Boleslaus Rex Poloniae occisor S. Stanislai, episcopi cracoviensis, &c.*

O BURZENIU POLSKI PRZEZ RUSKIE XIĄŻĘTA Z LITWA, I PORĄŻENIU ICH.

*O czym Długossus, Wapovius, Kadłubkus i Miechovius,
fol. 28, lib. 3, cap. 4, Cromerus lib. 5, &c.*

Ruskie xiążęta upatrziwszy pogodę, Włodimir, Nowogrodzkie; Dawid i Olech, Pereasławskie; Wołodor, Przemyślkie i Jarosław Jaropolczyc, Luckie i Włodimirskie xiążę, zebrawszy się na czworę rozdzielonymi wojskami do Polski wciągnęli, za panowania na monarchiej Polskiej Władysława Hermana, brata Bolesława Śmiałego, który był z królestwa zjechał, zabiwszy świętego Stanisława. A tak burzyli Rusacy Polskę, aż do rzeki Wisły, i niewymowne szkody w ludziach i w dobytках ogniem i mieczem

Russacy
Polskę bu-
rzyli.

poczynwszy, z wielkim się łupem nazad do domów wracali. A już byli weszli w swoje Ruskie krainy, weseląc się i triumfując s szczęśliwego powodzenia na wojnie Polskiej, gdy ich Bolesław Krzywousty, syn Hermana, monarchy Polskiego dogonił, a w niedzielny dzień, w nocy prawie, w pirwospy (bo inaczej onej wielkości Rusaków pożyć nie mógł) z ogromnym okrzykiem na nich uderzył, gdzie przeleknionych i rosproszonych poraził, i łupy wszystkie odgromił, a z wielką sławą do Polski się wrócił.

Russacy porażeni od Bolesława Krzywoustego.

Potym roku Pańskiego 1082, Wasilko Rościszłowic, książę Ruskie Przemysłkie, zebrawszy wojsko z Rusaków i Połowców, do Polski wciągnął, a niktóre zamki, miasta i wsi popaliwszy, wielkie łupy kwapliwie do Rusi wywiódł.

Wasilko x. Przemysłkie Polskę zwojował.

O PORAZENIU KSIĄŻĄT RUSKICH

OD POŁOWCÓW.

Rozdział szósty.

Tegoż czasu, roku Pańskiego 1083, wielkie powietrze morowe we wszystkich Ruskich państwach panowało, którym zarazony książę Kijowski, Wsewold, syn Jarosławów, 13 dnia Kwietnia umarł, pochowan w kościele S. *Sophiae*. Ten był wielki miłośnik sirot i ubogich, zostawił po sobie dwu synów: Włodimirza i Rościszława. Wołodimirz, starszy, Monomach rzechony, książę Cerniehowskie, bojąc się, aby Swantopelk, syn Zaslówów, książę Nowogrodzkie, na księstwo Kijowskie nie najechał, ponieważ to był stolec dziedziczny ojca jego, przyzwał go dobrowolnie, a z księstwa mu Kijowskiego ustąpił.

Wsewold powietrzem umarł.

Miłośnik i zgody przykład.

A gdy przyjechał Swantopelk na podane państwo w Niedzielę Przedwodną pirwszą po Wielkiej nocy, wjechał do Kijowa z wielkimi darami i wdzięcznością od wszystkich stanów przyjęty. A Włodimirz Wsewoldowic wstąpił na księstwo Cerniehowskie, a brat jego Rościszława na Pereasławskie. Co usłyszawszy Połowcy, iż Swatopelk, Zaslówów syn, na księstwo Kijowskie wstąpił, wyprawili do niego posły swoje, aby z nimi przymierze uczynił, jako i jego ociec czynił, a z zatrzymanej dani, aby im odkazał i dosyć uczynił. Które poselstwo Swantopelk harde i przykre wyrozumiawszy, nie mógł tego ścierpieć, ale ony posły poimał i posadzał.

Zgwałcenie posłów wszystkiego złego początek.

Czego gdy się dowiedzieli Połowcy, gniewem i popędliwością zapaleni, zaraz wtargnęli w Ruskie państwa, burząc, paląc i plundrując; przeto Swantopolk widząc, iż źle a niesłusznie uczynił, posły ony z okowów wypuścił i odesłał do Połowców, prosząc od nich pokoju, którego gdy nie

Połowcy Ruskie państwa wojują.

mógł otrzymać, posłał do Włodimirza Cerniehowskiego i do Rościslawa Pereasławskiego xiążąt, prosząc, aby mu przysli na pomoc, którzy zebrawszy wojska swoje, przyciągnęli do Kijowa, gdzie zfukali Swantopelka, iż przeciw prawu ludzkiemu posłom Połowców gwałt uczynił, a potem wespołek z nim wywiedli uphy swoje wojenne do rzeki Stutnie. A tam długo wątpili, jeśliby się mieli potykać albo nie, ale gdy Kijowianie wszyscy wołali na wojnę, mówiąc, iż żadnego przymierza z Połowcy nie mają, sprawili się przeciw Połowcom: Swantopolk z Kijany prawy róg, Rościslaw s Pereasławiany lewy, a Wołodimir z Cernieowiany szrodek trzymał, a dwudziestego szóstego dnia Maja s Połowcami się ogromnie z obu stron z krzykiem i z hukiem strasznym podkali, Swantopolk zaraz z swoimi od strzelców Połowskich porażony, uciekł na zamek Otopol wieczór, a w ciemnej nocy przyjechał do Kijowa. Połowcy potem na Włodimirza i Rościslawa uderzyli, których też z wojski pogromili i rosproszyli, a xiążę Rościslaw uciekając utonął w Stutni rzece, bo była na ten czas wezbrała, którego Włodimir brat, w małej drużynie przebywszy rzekę, oplakawał, na drugim brzegu nalazwszy ciało jego, które potem w kościele S. Sophie, w grobie ojcowskim pochowano. A Połowcy otrzymawszy zwycięstwo, z jednym wojskiem oblegli zamek Torcz, a z drugim ciągnęli do Kijowa, przeciw którym Swantopelk xiążę wyjachawszy, dał im bitwę, ale porażony od Połowców, tylko ze dwiema służebniki do Kijowa uciekł. A Połowcy s tym wtórym zwycięstwem do drugiego wojska swego pod Torcem leżącego przysli, ukazując obleżonym Rusakom więźnie i łupy i chorągwie Swantopelka, wtóry raz porażonego, którzy nie mogąc się dłużej bronić, dla głodu, i nie mając nadzieje o pomocy Swantopelka, xiążęcia swego, podali zamek Połowcom, który Połowcy spalili, a z wielką korzyścią łupów i więźniów Ruskich, do swych krain odesli, gdzie wielkość Rusi, dla nagości, zimna i rozmaitej nędzy, poginęło i pomarło.

A Swantopelk, xiążę Kijowski, tą dwoją porażką zwałony, niewczas po szkodzie upadku załując, przymierze z Połowcami uczynił, a dla mocniejszego przyjaźni potwierdzenia, córkę Tuhortkana, xiążęcia Połowczynskiego, wziął sobie za małżonkę.

Ale i tak nie mógł być pokój w państwach Ruskich, bo Olech xiążę uprosiwszy pomoc u Połowców, Cernieowskiego xięstwa wołości burzył; kościoły, monastery, miasteczka i wsi, ogniem plundrując, tak długo, aż xiążę Wołodimirz musiał mu Cerniehowa zamku stolicę i xięstwa Siewierskiego postąpić, a sam jachał na Pereasław, a wszakże krainy Cerniehowskie i tą ugodą od burzenia nieprzyjacielskiego nie były wolne, bo Połowcowie nie przestając, wołości Ruskie, acz w przymierzu, plundrowali i bardzo wiele chrześcian naimawszy, w nędzną niewolą wywiedli.

Nadto, szarańca wielka w Ruskie strony nie wiedzieć skąd przyleciawszy, wszystkie zboża i owoce wyjadła, wygryzła i wyniszczyła.

Stutnia rzeka.

Bitwa Rusaków z Połowcy.

X. Rościslaw utonął.

Torcz obleżony.

Swantopelk drugi raz porażony od Połowców.

Torcz zamek Połowcy spalili.

Olech wewnętrzne wojny w Rusi waniecił.

Połowcy burzą.

Szarańca w Rusi.

O PORAZENIU POŁOWCÓW.

Rozdział siódmy.

Kitan i Itlar, dwoje książąt Połowieckich, zebrawszy wojska swoje, podnieśli wojnę na Włodimirza książę Pereasławskie, którego samego jeszcze było państwo od nich nienaruszone; przeto Włodimirz posławszy do Połowców, uczynił z nimi pokój pod szkodliwymi a niesłusznymi condiciami, dawszy im w zakładzie syna swego Swantosława.

Miechovius
lib. 3 fol 61,
cap. 6 et
Vincentius
Kadlubkus.

A potem za poradą rycerstwa swego i Sławeti, posła Swantopelkowego, książęcia Kijowskiego, naprzód syna swego Swantosława od Połowców z zakładu, gdy go nieopatrznie strzegli, wywiódł, potem Kitana i Itlara, książęta Połowieckie ze wszystkim ich rycerstwem pozabijał, a zebrawszy wojsko Swantopelk książę Kijowskie i Włodimir Cernihowskie, na kociska i lezyska Połowców bez wieści uderzyli, których pobili, posiekli, pomordowali, i pogromili bez liczby, a niewiasty, dobytki, dzieci, trzody, stada i wielbłądy ich do Rusi, z zwycięstwem wywiedli.

Połowcy po-
razeni od
Russaków.

Połowcy potem zebrawszy nowe wojsko Uhrów, zamek książęcia Swantopelka obegnali, dobywając go przez całe lato, a nie odciągnęli, aż ich Swantopelk posławszy dary, ubłagał.

Za Połowcami zaś Prusowie i Litwa pogani, z Jatwieżami (jako Długossus i Kadlubcus Vincentius, także Miechovius, świadczą) do Rusi w wielkiej mocy przyciągnęli 28 dnia Augusta, roku Pańskiego 1089, a w szerz i wzdłuż księstwa Ruskie około Lucka, Włodimirza i Lwowa, splundrowawszy, z wielkimi łupy wyciągnęli.

Litwa i Ja-
twieżowie
do Rusi.

Potym zaraz Maniak, książę Połowieckie, ciągnął pod Kijów, a Tohortkan, drugie Połowieckie książę, swiekier, albo cieść Swatopelków z synami przyszedł pod Pereasław, przeciw którym Swatopelk i Włodimir wyjachawszy, dali im bitwę 10 dnia Lipca, nad rzeką Truboszą, gdzie porazili na głowę Połowców i Tohortkan książę ich z synami na placu zabity został.

Połowcy po-
razeni.

Ale Połowcy, nie będąc tą porażką ustraszeni, zebrawszy wojsko nowe potajemnie przyciągnawszy, bez mała Kijowa z zamkiem nie ubiegli, a widząc się w nadziei omylonymi, kościoły, monasteri i wsi okoliczne, także dwór książęcy w Berostowie spalili.

Połowcy
burzą.

O SROGICH A CZĘSTYCH RAZ PO RAZ WNEŹRZNYCH WOJNACH, I ROSTERKACH SZKODLIWYCH

XIĄŻĄT RUSKICH.

Xiążęta Ruskie, chcąc zabezpiecz i odeprzeć częstym najazdom do swoich ziem drapieżnych Połowców, zjechali się na siem do Kijowa, a wyprawivszy posły do Siewierskiego xiążęcia Olecha, prosili, aby do nich przyjechał, dla rady około pospolitej rzeczy xięstw i ziem Ruskich, który nasmiewając się s posłów ich, rzekł: „Nie przywiedziecie mię ktemu, abych ja władikom, cerncom, i lekkich osób roskazowaniu miał podledz i głowę swojej podać.”

Tą odpowiedzią na poselstwo swoje obrażeni xiążęta Swatopelk i Włodimir Monomach, pirwej na Olecha niż na Połowce wojnę podnieśli, i obegnali go na Starodubiu, sturmując 32 dni do zamku. Potym Olech głodem uciśniony, uprosił od nich pokój, ofiarując się przez krzyża pocałowanie i pod przysięgą roskazanie ich uczynić, czego żadnym sposobem nie spełnił, bo gdy był od oblężenia wolny, przestąpiwszy przysięgę, xięstwo Moromos, albo Moromon najachał. A s tej przyczyny stoczył bitwę z Izaśławem, synem Wołodimirzowym, xiążęcia Pereasławskiego, nie Kijowskiego, jak Miechovius fol. 62 pisze, bo na ten czas był Swatopelk Kijowskim, a zabivszy Izaśława, wziął zamek Meromoz i Rostowskie xięstwo w moc swojej podbił. Potym Mścislaw, rodzony brat Izaśława zabitego, xiążę Nowogrodzkie, bojąc się tyraństwa Olechowego, przyrzekł, iż się miał sam i ociec jego Wołodimirz z Olechem pojednać. Ale Olech, będąc zapalony łakomstwem i chciwością opanowania pod Mścislawem xięstwa Nowogrodzkiego, zebrał wojsko i położył się obozem w Turowie, posławszy naprzód Jarosława brata swego na straż i na przespiegowanie, którego gdy przejął i poimał Mścislaw xiążę Wielgo-Nowogrodzki, ulekkł się Olech i odciągnął z wojskiem na zamek Rostow, potym na Moromoz, którego Mścislaw goniąc, pojednał się z nim przez posły i rozpuścił wojsko. Co usłyszawszy Olech, złamał przymierze, a z ufami swoimi gotowymi ciągnął przeciw Mścislawowi, który przed nim uciekkł do Kijowa, a zebrawszy się z Kijany, s Połowcy i z bratem Wencesławem, którego mu ociec Wołodimirz, xiążę Cerniehowskie, na pomoc posłał, stoczył ogromną bitwę z Olechem i zwyciężył go, aż uciekkł na Moromoz, a rozumiejąc, iż nie mógł być bezpieczen w ziemiach Ruskich, dla swych często dopuszczonych zdradliwych chytrości, uciekkł do xięstwa Rezanskiego.

A Mścislaw dogoniwszy go, łagodnymi i miodowymi słowy, zupełną nadzieją pachnącymi, mówił do niego: „Sromotna jest rzecz tobie, sromotna i nam bratom twoim, szkarada i rycerstwu twemu, aby miał nędznikiem w cudzych krainach ulegać; przeto się wróć do ziemie Ruskiej na ojczyznę swojej”; także tymi słowy Mścislaw Olecha z rycerstwem jego, z ucieczki odwrócił i odwiódkł.

Moromon.

Olech wtóry raz przymierze złamał.

Olech porażony.

Potym zaś książęta Ruskie, uczyniwszy zjazd w Lubieczu, zamknęli pokój między sobą, i spólny odpór przeciw poganom Połowcom uchwalili. Ale natychmiast zgwałciwszy pokój, Swatopolk, książę Kijowskie z Dawidem Hrehorowicem, spiknęli się, i mówili na książę Wasilka Rościsławica Przemyskiego i Podolskiego, mając jego wiarę podejrzaną, i gdy do nich w pokoju przyjechał, poimał go Swatopolk i na obie oczy oślepił; dla której okrutności książęta drugie Wołodimir Monomach, Olech i Dawid Swatosławowic, wojnę na Swatopelka podnieśli, który bojąc się, gotował ucieczkę do Połowców, ale metropolit i panowie przedniejszy Kijowscy, uprosili pokornie tych książąt, iż się zjednali z Swatopolkim.

X. Wasilko Rościsławicz oślepien, książąt Ostroskich przodek.

A Dawid Hrehorowic, książę Wolyńskie, gdy chciał najachać książę Przemyskie Wasilka oślepionego, był sam obleżon od Wołodora książęcia Przemyskiego, brata Wasilkowego, który go w tym uprzedził, a potym pokój uprosił książę Dawid, złożwszy wszystkie winę na Swatopolka książę Kijowskie, którą potwarzą pobudził na się tegoż Swatopolka i Wołodora.

Na początku tedy wiosny, książę Wasilko oślepien, z bratem swoim Wołodorem, książęta Przemyskie, do ziemie Wolhyńskiej przyciągnęli, przeciw Dawidowi Hrehorowicu, a dobywszy zamku Wsewolda, zapalili go, i ludzi w nim należonych, okrutnie pomordowali. Potym przyciągnęli pod zamek Wołodimirz, gdzie wszystkiej wielkości ludzi obleżonych, przepuścili, samych tylko dwu: Wasilka i Lazarza, książąt Wołodimirskich, wysoko obiesili, a gęstymi strzałami z kusz i z łuków, do śmierci ustrzelali, dla tego, iż powiadano być ich też przyczyną oślepienia książęcia Wasilka Rościsławica.

Wsewold zamek spalon.

Dwoje książąt Wolhyńskich obleszonych okrutnie.

Swatopolk też, książę Kijowskie, chcąc się pomścić nad Dawidem, iż nań także kładł winę oślepienia książęcia Wasilka, jechał do Brześcia, prosząc od żołnierzów Polskich, którzy na ten czas zamek Brzeski trzymali, pomocy.

A Dawid, nieprzyjaciel jego, co naprędziej mógł jechał do Władysława Hermana, monarchy Polskiego, ojca Bolesława Krzywoustego, prosząc pomocy przeciw Swatopolkowi, których obudwu Władysław, książę Polskie, z wojskiem nad Bug rzekę przyjachawszy, chciał pogodzić, ale gdy tego nie mógł dowieść, wrócił się do Polski, żadnemu z książąt Ruskich niedawszy pomocy.

Władysław książę Polskie nie król, bo było koronę i godność królewska na ten czas odjęto Pol-sze dla zabicia S Stanisława przez Bolesława Smialego.

A mając pogodę Swatopolk, obległ Dawida w zamku Włodimirskim, który potym po siódmej Niedzieli od obleżenia, uciekł wtóry raz do Polski do Władysława, monarchy Polskiego, a Swatopolk, zamek Wołodimirz opanował. Prowadził zaś Swatopolk Kijowski wojsko przeciw Wołodorowi i Wasilkowi ślepemu, książętom Przemyskim i Podolskim, a gdy stoczyli bitwę, otrzymał zwycięstwo nad Swatopolkim Wołodor i Wasilko, książęta.

Włodimirz zamek wzwyż.

O PRYZWANIU COLOMANA, KRÓLA WĘGIERSKIEGO, NA POMOC SWATOPELKOWI,

A PORAZENIU JEGO I O SPÓLNYCH BITWACH

KSIĄŻĄT RUSKICH.

I UGODZIE IOR.

Swatopelk, książę Kijowskie, będąc porażony od Wasilka ślepego i Wołodora, bratów, zbierał i popisował nowe wojsko w Kijowie, posłał też syna Jarosława do Kolomana, króla Węgierskiego, prosząc go o pomoc. Przyjechał tedy Colomanus z ośmiu tysięcy rycerstwa i ze dwiema biskupami węgierskimi, a położywszy się obozem między rzekami Wiarem i Sanem, obległ Przemysł zamek, w którym się był Wołodor zawarł.

Długossus i
Miechovius
fol. 63 lib. 3
Latiszysze
Ruskie, i
Cadfubcus,
Bielski fol.
350 i Wapo-
vius.

Dawid też, książę, widząc, iż nie mógł mieć od Polaków pomocy, uciekł się do Połowców, i podkwał w drodze Boniaka, książę Połowców, z wojskiem gotowym, którego przeciw Węgom wielkimi podarkami przywiódł. A położywszy koszem wojsko swoje niedaleko od Przemyśla książę Boniak, sam jeden w pułnocy szedł do lasa bliskiego dla wroski skutku bitwy, według zwyczaju pogańskiego, tam gdy głosem zawył jako wilk, wilcy też zszedłszy się zawyli, na on się Boniak głós odzywając. S tą wroską przyszedłszy do swoich Połowców książę Boniak, kazał się im do bitwy gotować, obiecując im pewne zwycięstwo, z onego wycia wilczego.

Miechovius.

Wroska
zwycięstwa
przyszłego
z głosów
wilczych.

A tak drugiego dnia rozdzieliwszy Boniak, książę Połowieckie, na troje wojsko swoje, dwie części ułów swoich w zasadce tajemnie zastawił, a sam z trzecią częścią ludzi na Węgry uderzył, a zmyśliwszy się być zwyciężonym i ustraszonym, począł uciekać, co obaczywszy Węgrowie, mniemając, iż już Połowców zwalczyli, rozpuściwszy konie, za nimi się bez sprawy gonili; a w ten czas książę Boniak z onymi dwiema częściami wojska z zasadki się z okrzykiem wyrwawszy, w tył Węgom uderzył, których przestraszonych i strwożonych łatwo poraził i rozgromił, a na placu ich cztery tysiące pobitych, krom rannych i poimanych, położył. Tamże dwu biskupa węgierskich zabito, z których jeden był imieniem Kopanus, albo Kupan, a drugi Laurenti, po naszymu Pan Wawrzek, Wawrzyniec, albo Laurent. Ostatek wojska Węgierskiego, po lesiach i po górach się rozpierzchnęli, których Rusacy i Połowcy przez dwa dni gonili, bijąc, siekąc i imając, a sam król węgierski, Colomanus, tarczą swoich ostatek rycerzów obroniony i zaszczyczony, ledwo z pogromu uciekł.

Fortel zasa-
dki.

Węgrowie
od Połow-
ców porażo-
ni.

Dwa bisku-
powie zabi-
ci.

Król Wę-
gierski le-
dwo uciekł.

Tym zwycięstwem Dawid książę będąc podniesiony, Wołodimirski zamek obegnał, a Swatopelk książę Kijowskie chcąc obleżonych swoich ratować, posłał im na odsiecz Puciatę wojewodę swego, który potajemnie do zamku wjechałszy, uczynił wycieczkę, a Dawida i wojsko jego poraził, iż od

Puciatę wo-
jewoda Ki-
jowski.

oblężenia uciekli, a przełożywszy Basiliussa albo Wasilę jakiegoś na starostwo Wołodimirskie, Puciata do Kijowa odjechał.

Xiążę Dawid po tej porażce uciekł się do Połowców, stamtąd znowu z xiążciem Połowieckim Boniakiem, wróciwszy się do Rusi, Lucka zamku dobył, pod Kniaziem Swietosią, Dawida drugiego synem, dla tego, iż go według umowy i postanowienia nie przestrzegł w przyściu uphów Swatopelkowych z Puciata na odsiecz Włodimirzanom. Ciągnął potym Dawid z Boniakiem pod Wołodimirz, s którego zaraz Wasilej, starosta Swatopelków uciekł. A tak Dawid przez podanie tym łatwiej zamku dostał i opanovał Wołodimirz i Lucko.

Włodimirz i Lucko xiążęte.

Zaś na początku wiosny, gdy Swatopelk Kijowski ciągnął z wojskiem dla odiskania Wołodimirskiego zamku, Dawid zwątpiwszy w wierze rycerstwa swego, z żoną i ze wszystkim sprzętem skarbów swoich, uciekł do Władysława, monarchy Polskiego, a Swatopelk, według swego przedsięwzięcia, Włodimirza zamku trzeci raz dostał i opanovał.

Dawid xiążę Ruskie do Polski uciekł.

A gdy się potym rychło czterzej xiążęta Ruskie zjechali, Swatopelk, Dawid drugi, Olech i Wołodor, walny siem w Wieticach mieli, gdzie między sobą spólny pokój postanowiwszy i zamknąwszy, przyzwali z Polski Dawida wygnanego, który gdy się skarżył o złupienie z dziedzictwa własnego Wołodimirskiego xięstwa, odpowiedzieli mu przez posty przerzeczeni xiążęta, iż mu stolice Wołodimirskiej wrócić nie mogą, ponieważ często Ruskie ziemie s tej krainy wojną najeżdżał, wszakże, aby nie był w naśmiewisko wygnańcem i zbiegiem u cudzych narodów, postąpili mu opatrzenie majątnościami pewnymi i płatami: Swatopolk Kijowski naznaczył mu Ostrog, Dubin albo Dubno, które dziś xiążę Basili Constantynowic, wojewoda Kijowski, trzyma; Zaslaw i Czartorijsk, s którego xiążęta Zaslawskie; a na Czartoruskie potym xięstwo Gediminowi synowie wstąpili, i potym przydał ku temu Swatopelk Dorohobus, skąd znać dawność Ostrogu i Czartoryska i xiążąt tych krain. Wołodimirz też Czerniehowskie xiążę, Dawid i Olech, Siewierskie xiążęta, postąpili mu po stu grzywien płatu rocznego. Przyjął tedy Dawid ty condicie i opatrzenie, a w Drohobuczu mieszkając, rychło potym umarł. *Haec ex Dlugosio, Vincentio Cadlubco, Vapovio, Cricio, Matthia Miechovio, Cromero & Bielscio, nec non Russoꝝum annalibus probabiliter excerpta.*

Wietice.

Dubin dziś podobno Dubnem zowią.

O tym Miechoviuslib 3 fol. 64 Swatopolk assignavit Davidi Ostrog, Dubin, Czartorijsk, & polea adiecit Drohobesa, Włodimir adiecit 100 marcas &c.

O SŁAWNYCH A SZCZESLIWYCH
KILKU RAZ PO RAZ ZWYCIĘSTWACH
RUSKICH XIĄŻĄT NAD POŁOWCY,
A O WTARGNIENIU LITWY Z PRUSAMI DO RUSI,
ROKU OD CHRISTUSA PANA 1103.

*O czym Miechovius lib. 3, fol. 82, cap. 15, Vincentius Cadlubkus & Bielscius
 in libro Cronicatorum secundae editionis, ex Vapo. fol. 245.*

Rozdział osmy.

Do Jaśnie Wielmożnego Pana,
PANA MIKOŁAJA RABZIWIŁA
 XIĄŻĘCIA NA BIERZACH I DUBINZIE,
 WOJEWODY NOWOGRODZKIEGO, MOZERSKIEGO, MEREKIEGO, &c. STAROSTI.

Stachow.
 Pokoj Ru-
 ski z Połow-
 cy.

Ruskio xią-
 żęta zebra-
 li się na Po-
 łowców.

Szuten.

*Miechovius.
 Immsit au-
 tem Domi-
 nus terro-
 rem Polow-
 cis.*

*Miechovius.
 Rulenis pro-
 ces Deo &*

Xiążęta Ruskie, Swatopelk, Włodimirz, Dawid, Olech, Jarosław, uczyniwszy zjazd z Połowcami w Stachowie, postanowili pokój i przymierze między sobą, a ku mocniejszemu onego postanowienia potwierdzeniu, dali sobie w zakładzie ludzi znacznych z obudwu stron. Wszakże Połowcy niedługo pokoju zachowali, bo Ruskie państwa ustawicznymi wtarczkami najeżdżali, łupy i połony nieprzyjacielskim obyczajem wyganiając do swoich namiotów. Dla tego Swatopelk, xiąże Kijowskie, Dawid Swetosławowić, Dawid Wsesławic, Mścisław, wnuk xiążęcia Hreorego, Wieceśław Jaropolczyc i Jaropolk Włodimirowic, xiążęta Ruskie, zebrawszy się zbrojną ręką, obesłali też drugich xiążąt: Czerniehowskich i Pereasławskich, Dawida i Olecha, aby z nimi wspolek wyprawę wojenną przeciw spólnym nieprzyjaciołom Połowcom podjęli; zaraz tedy xiąże Dawid z swoim ludem do nich zbrojno przyjechał, a Olech się zmyśloną niemocą wymówił.

A tak roku od narodzenia zbawiennego Christusa Pana, 1103, nie czekając lata, ty wszyscy xiążęta z wojskami swoimi, przyciągnęli do Schutenu urocisza i zamku Połowców, co gdy usłyszeli Połowcy, zebrali się w wielkiej wielkości, hardą, pyszną a buczną myślą, chcąc zaraz potłomić uphy Chrześcijańskie. Ale Pan Bóg spuścił strach wielki na Połowców, tak iż i sami i konie ich zasmucone drżały, a żalobnie zwiesiwszy głowy, w szyku do bitwy postępowały. Rusacy zaś od Pana Boga o wspomóżenie i posilek prosząc, ze wnętrzną modlitwą wołali, i jałmużny ubogim i kościołom nadawali, a z wesołą myślą, z radością, z zupełną nadzieją przeciw

Połowcom, gdy i konie ich wesoło rżały, postępowali, których skoro ujrzeliby Połowcy, przerażeni oziębłym a ogromnym strachem, tył podali; a Russacy konie po nich rozpuściwszy, bili, siekli, ścinali, topili, mordowali, wiązali, iż pełne pola, drogi, rzeki ich trupów były, a xiążąt Połowieckich 20 zabili: Rusobe, Kocza, Harslonopa, Kiltanopa, Kumana, Azupa, który na ten czas trzymał Azophi zamek; Kurtaka, Cernierepa, Sarbora i inszych wiele, u rzeki Lubnie, przy nich też wiele tysięcy ludu poległo; obozy ich chrześcianie zwycięscy połupili, gdzie złota, pereł, bydła, wielbłądów, koni i więźniów, wielką obfitość nabrawszy, do Rusi się z triumphem wrócili.

*elemosinas
Ecclesie
porrigenti-
bus.*

*30 duces Po-
lorcenym
eo precio ce-
si, Micho-
vius, Wapo-
vius.*

Ale tegoż roku Litwa, Prusowie i Jaczwingowie pogani, którzy też z Połowcy jednego narodu byli, wojowali z drugiej strony Ruskie państwa, mszcząc się swoich pobratinów, a z wielkimi połonami do swych leśnych leżysk odciągnęli.

*Michovius
fol. 83 y Va-
povius cum
Bialcio.*

Połowcy też chcąc się pomścić porażki swojej, zebrawszy się, wtargnęli potajemnie w onę krainę ziemie Ruskiej, którą Zarzeczkim zwano, przeciw którym Swatopelk, xiążę Kijowskie, zaraz posłał wojsko swoje, nad którym Iwanka Zacharzycza i Kozarina przełożył, a ci dogoniwszy Połowców u Dunaja, pogromili ich i łup Ruski wszystko odbili, a stąd się okazuje, iż Połowcy i nad Dunajem, gdzie dziś Wołoszy, w ten czas mieszkali.

*Iwanko Za-
charycz i
Kozarin
hetmano-
wie Ruscy,
Połowców
wtedy raz
porazili.*

Potym zaś Połowcy jeszcze się mścić swej porażki grożąc, w wielkiej wielkości ułów z Boniakiem, z Sarnkanem i inszymi xiążęty do Ruskich ziem przyciągnęli, a u Lubnie rzeki obozem się położyli. Zaraz tedy Swatopelk, xiążę Kijowskie i Włodimir, Olech, Swatosław, Mścislaw, Wicław i Jaropolk, xiążęta Ruskie, z swoimi wojskami przeprawiwszy się przez rzekę Sułę, roku Pańskiego 1107, dnia 12 Augusta, na Połowców nieopatrznych bez wieści uderzyli, którzy wielkim strachem przerażeni, nie mogli się do sprawy szykować, ale drudzy pieszo, drudzy co rychlej dopadwszy koni, w bliskie się lasy rozpierzchnęli; a Rusacy ich bijąc, siekąc i imując, aż do Chorele gonili, i wielkość ich pobili. Tam też zabili xiążę ich Tasza, rodzony brat Boniaków, z inszymi, a Wapovius pisze, iż i Boniak z Sarnkanem, xiążęta, tamże na ten czas polegli. Rusacy pobrawszy obozy, łupy, dobytki i wszystkie sprzęty ich, z wielkim weselim i z radością triumfując, do Rusi się wrócili, każde xiążę do krainy swej. Chorela, albo Korela, gdzie to pobili Rusacy Połowców, jest ziemia ku Philandiej na pułnocy za Wielkim Nowogrodem, gdzie lotewskim i igowskim językiem obywatele mówią, podobnym litewskiemu, jakom sam tego świadom, a stąd się okazuje, iż Połowcy, którzy na on czas w Koreli mieszkali, jednego narodu z Litwą byli, dziś ich są jeszcze ostatki z Moskwą pomieszane, ale przed się swym językiem-starym połowieckim mówią, xiędzu Moskiewskiemu poddani, a Moskwa ich Igowiany i Woskami zowie.

*Zgoda wiel-
kie rzeczy z
małych czy-
ni.*

*Russacy
trzeci kroć
Połowców
porazili.*

*Chorella
gdzie jest
kraina.*

Ruskie xiążęta nie przestawając na tych trzech pogromach Połowieckich, zbrali czwarty raz wojska z ziem Ruskich, chcąc już do gruntu Połowców (którym się przedtym trudno bronili) zwojować; tak tedy wszyscy na

wtórą Niedzielę wstąpiwszy w post roku 1108, ochotnie przeciw Połowcom z pieszymi i jezdnyimi wojskami wyciągnęli, a przebywszy Sulę rzekę, sprawili się z wozami i uphami porządnym szykiem do bitwy, a w tej sprawie przez Olhę i Worskłę rzeki, przyciągnęli do rzeki Donu, którą Ptolomeus Tanais zowie, stamtąd porządnie ciągnąc rozpuściwszy proporce i chorągwie xiążęce, przysli pod zamek Rukanie, gdzie posiliwszy się rybami i winem, do drugiego zamku Połowieckiego Suworowa przyciągnęli, który spalili, gdzie też wielkość Połowców gotowych do bitwy dla obrony ziem swoich nadeszli, a napomniwszy się wspolek Rusacy i sprzyśnięwszy się mężnie radniej umrzeć niż uciekać, uderzyli na Połowców, których szyki rozerwawszy pobili, rozgromili i rosproszyli.

Podobno
rychlej go-
rzałką.

Russacy
czwarty
kroć Połow-
ców porazi-
li.

W kilku dni potym, nowe a świeże wojsko Połowców się zebrało, wielą uphów przybawionych pomnożone; ale gdy przyszło do potkania, Rusacy tymże, jako pirwej, szczęściem, na głowę wszystkich Połowców porazili, i przez całe cztery dni bijąc, siekąc, imając, rosproszonych gonili, a zabrawszy żony, dziatki, obozy, namioty, wielbłądy, stada, koni, bydła, trzody i wszystkie ich sprzęty z wielką radością i triumphem piąty raz poraziwszy Połowców, do Rusi się wrócili, gdzie od metropolita, władików i wszystkiego duchowieństwa i pospólstwa, s processiami w każdym mieście i na drogach, byli przyjmowani, chwaląc Pana Boga, iż im dał górę nad pogany, przed których najzdamy pirwej ulegali, i były bezpieczone na potym Ruskie państwa długo od Połowców.

Russacy Po-
łowców pią-
ty raz pora-
zili.

Dobra woj-
na dobry
pokój uczy-
niony.

Swantopelk
x. Kijowski
umarł.

Potym roku od narodzenia Christusa Pana 1112, Aprila albo Kwietnia miesiąca dnia 16, umarł Swatopelk, xiążę i monarcha Kijowski, świętym Bolesława Krzywoustego, xiążęcia Polskiego, pogrzebion w kościele Ś. Michaiła w Kijowie, który był sam zbudował, i wierchem pozłocistym ochędożył. Po jego śmierci, stał się rozruch wielki w Kijowie od rycerstwa i żołnierców, którzy zebrawszy się, wybrali dwór Puciaty, wojewody Kijowskiego, i Żydy w Kijowie mieszkające potupili i wszystkie im skarby pobrali, jako dziś Janczarowie u Turków po śmierci Cesarzów swoich, dokąd im nowego wybierzają, zwykli czynić. Dla tego rostyrku co rychlej na miejsce stołeczne monarchiej i xięstwa Kijowskiego, wybran jest i podniesion Włodimirz Wsewoldowic, Monomach rzezony, Pereasławskie i Cerniehowskie xiążę, który spieszo do Kijowa przyjachawszy, ony wszystkie burdy uśmierzył i uspokoił.

O PORAZENIU JATWIEZOW

POBRATITOW LITIEWSKICH OD RUSAKOW.

I WYGLADZENIU ICH OD POLAKOW,

A CO BYLI ZACZ CI JATWIEZOWIE.

Rozdział dziewiąty.

Jarosław, Swatopelka xiążęcia Kijowskiego syn, po śmierci ojcowskiej Włodimirskie xięstwo opanował, a siostrę jego rodzoną Zbislawę Bolesław Krzywousty, xiążę Polskie, pojął w małżeństwo. A gdy Jatwieżowie z Prussy i z Litwą, często xięstwo jego Wołodimirskie i Wołyńskie najeżdżali, zebrał się na nich xiążę Jarosław, z pomocą inszych xiążąt Ruskich. Jaczwingowie też zebrawszy się, w sprawie stojeli, pragnąc bitwy z Rusaki, na których uderzył Jarosław, i poraziwszy ich wiele tysięcy, ziemię Jatwieżkiej część splundrował, a z zwycięstwem odciągnął.

Jatwieżowie
od Russa-
ków porażo-
ni.

O Jatwieżach albo Jaczwingach, acz się wyższej między wywodem Prusów starych, Litwy, Lotwy, Żmodzi i Połowców powiedziało, wszakże ich narodu osobliwie wyrazić i położyć nie zawadzi. A ci Jatwieżowie, jak Wapovius i Bielski pisze, fol. 246, *Cronicorum, in libro secundae additionis*, byli jednego narodu i języka z Litwą i s Prussy starymi i z Połowcy, aczkolwiek byli różni w mowie odmiennością słów, dla różnych granic i położenia krain; a wywód swój prawdziwy i początek narodu, od Gotów i z ostatków Cymbrów walecznych mieli, jako i Litwa. Miechovius też fol. 84, lib. 3, cap. 15, zowie ich także, jako Wapowski, *conformes Lituani et Prutenis &c.* podobnych we wszystkim Litwie i Prusakom, których stołeczne miasto i zamek było Drohiczyn, do dzisiejszych czasów trwający. A Podlasze wszystko aż do Prus z Wołynia począwszy, osiedli byli, Nowogrodek też zamek i okoliczne wołości w Litwie trzymali. Tych był naprzód Włodimirz Swentosławowic, jednowładziec, albo monarcha, wszystkich Ruskich ziem mocą zholdował, roku od Christusa 970. O czym Cromerus lib. 3. Potym ich też Kazimirz Pirwszy, z klastora wzięty, król Polski, roku 1041, z Maslaussem i z Prussy pogany poraził, gdzie ich 15000 poległo. O czym Długosus, Vincentius Kadłubkus, Miechovius fol. 40, lib. 2 cap. 14, Wapovius, Cromerus, &c.

Drohicin.

Długosus zaś w swej Cronice, czyni ich pogranicznymi Prussom i Litwie. A mogli też być ci Jatwieżowie z Jazygami Metanasti jednego rodu, których jeszcze po części jest w Węgrzech nad rzeką Cissą albo Tibiskiem, chłopci czyści hajducy, a tymże przewiskiem Jazygów, albo Jatwieżów, i dziś się mianują.

Secundae
editionis.

Potym Cromerus fol. 145, lib. 8, o nich pisze: *Jazyges vero sive Jazvingi, ejusdem cum Litvanis linguae, ut volunt nonnulli, eorundumquae morum et religionis fuere, §c.*

Jatwieżowie
gdzie mie-
szkali.

Podlasze
skąd nazwa-
ne.

A Jazigowie albo Jazwingowie, jednego z Litwą języka, jako niektórzy historykowie twierdzą, i tychże obyczajów i nabożeństwa pogańskiego byli, a mieszkali w lasach Litewskich, Polakom przyległych, którą krainę dziś Polesie, albo Podlasze, od przyległości lasów zowią, albo też Podlasze, jakoby pod Lachami, Polakom krainę przyległą, Rusacy przezwali. Naród Jatwieżów był tak bardzo waleczny, iż i o śmierć i zabicie niedbali i dla tego dla chciwości wojny i ochoty zbytnie przeważnej do bitwy, wyginęli.

Conradus, książę Mazowieckie, gdy bitwę miał s tymi Jatwieżami, z Litwą, i s Prusami starymi, poraził ich, a niektóry Gotardus, grabia Lukaszowic poimał pięci książąt Jatwieżkich, i przywiódł związanych do Conrada książęcia Mazowieckiego, których on potym na okup wypuścił, gdy każdy od siebie 700 grzywien ważonego czystego a szczerzego srebra zapłacił, a za tę dzielność Gotard, grabia, przodek Uchańskich, dostał Służewa, albo Słuchowa ze wszystkimi wolnościami wołości okolicznych, i stąd się Grabiami z Służewa piszą.

Bitwa męż
na Jatwie-
żów z Pola-
ki.

Miechovius
§ Cromer-
us.

Na tych Jatwieżów potym Bolesław *Pudicus*, albo Wstydlivy, monarcha Polski, zebrał wojsko wielkie, roku 1264, a gdy w ich ziemię wciągnął 21 dnia miesiąca Czerwca, Jatwieżowie z książęciem swoim Comatem, barbarską śmiałością i upornością, tak się ochotnie z wesołym okrzykiem bili z Polaki, że ich kilka kroć nierównym pocztem wspierali, i acz im książę zabito Comata, przedsię oni póty się mężnie opierali, aż ich do jednego na onym placu Polacy zbili, z krwawym zwycięstwem swoim. A w ten czas, jako Dlugosus i Cromerus *lib. 9, Miechovius lib. 3, fol. 145 cap. 45, Vapovius, Bielscius fol. 252, in secunda editione* piszą, prawie wyginęli. *Ita fortiter dimicantes ad intenentionem usquae caesi sunt, adeo ut ex eo tempore nomen quoquae Jasygum pene deletum sit, quoniam illa natio pedem referre, nec unquam pugnam etiam iniquam detrectare voluit.* Tak ten mężny naród Jatwieżów, pobratinów i jednorodzców Litewskich, mężnie przeciw Polakom wojując, do wyniszczenia jest zbity i porażony, tak gwałtownie, iż od onego czasu i imię Jatwieżów, albo Jazygów prawie jest wygładzone; bo z wojny, nietylko by uciec mieli, ale i nogi nie ruszali, ani się od bitwy, chociaż widzieli przegraną i straconą, hamować chcieli, ale na miecze nieprzyjacielskie, a na przelanie krwi, jako na wesele oślepi się darli, znać iż się byli nie wyrodzili z onych Cymbrów i Gotów, którzy we Włoszech z Rzymianami broili, s których też oni z Litwą i z Połowcami prawdziwie a dowodnie idą. Dziś jeszcze jest ich po części kolo Nowogrodka Litewskiego, także około Rajgrodu i Isterboka w Prusiech i w Kurlandach, także w Lillanciech i ku Wielkiemu Nowogrodu Moskiewskiemu, jest ich jeszcze ziemica, których Igowiany zowią, czegom sam świadom, a jako ich zwano Jatwieżami i Jazygami, tak ich tam dziś odmiennością słów barbarskich, i czasu dawnego postępkami od Jazygów, Igowiany mianują.

Gdy tak Jazygów upornie męźnych, Bolesław Polski *Pudicus* bardzo poraził, ostatki ich narodu do przyjęcia wiary chrześcijańskiej mieczem, pod straceniem gardła, przymuszał, a iżby ona ich ziemia, gdzie dziś Podlasze, pusto nie leżała, Polaki i Mazury tam osadzał. Od Urbana też tego imienia Czwartego (a *Miechovius* pisze od *Alexandra*) papieża rzymskiego, tenże *Pudik* Bolesław, roskazanie z bułą złotą do arcybiskupa Gnieźnieńskiego, otrzymał, aby nowego biskupa Jatwiezkiego w Drohiczynie przełożył, której były papieskiej jest copia u *Długosza*; ale to na ten czas do skutku nie doszło. *Cromer* się też domniemawa, iżby to biskupstwo miało być *Luckie*, albo *Luceoryskie*, które potym przez *Ludowika Węgierskiego* i *Polskiego króla*, fundowane było. Ostatek tych *Jatwiezów*, *Lesko Czarny*, *Polski monarcha* wyniszczył, iż już wskórać napotym nie mogli, gdy ono *Litwę* z nimi między *Narwią* i *Niemnem* poraził, roku od *Christusa* 1282, o czym *Długosus* i *Miechovius* fol. 175 lib. 3, *Cromerus* lib. 10 etc., gdzie mówi: *In eo praelio reliquae Jasygum, qui pertinatius nostris resisterant, & a suscepta religione defecerant, penitus deletae sunt.* W tej bitwie ostatki *Jazygów*, którzy upornie naszym odpierali i od przyjętej wiary chrześcijańskiej odstali, do gruntu wygładzeni są, etc. O czym *Miechovius*, *Vapovius*, *Bielscius*, *secundae editionis historiae totius mundi* fol. 255. O tym też wszystkim w porządku spraw *xiążąt Litewskich*, według czasu niżej opiszemy, teraz o tym dosyć, a pióro do *spraw Ruskich xiążąt* i *monarchów Kijowskich*, obrócimy.

Polacy i Mazurowie w Podlaszu na miejsce *Jatwiezów* wybitych posadzani.

O ROSTERKACH MIĘDZY XIĄŻĘTY RUSKIMI.

Miechovius fol. 84, lib. 3, cap. 15.

Włodimirz Monomach, Wielki Kijowski Książ, mając podejrzanego synowca *Jarosława*, *xiążę Włodimirskie*, aby go z *xięstwa Kijowskiego* nie wygnał, obległ go na *Włodimirzu* z wojskiem *Kijowskim* i z pomocą *xiążąt* inszych: *Wasilka*, *Rościława*, *Wołodorowica* i *synów Olechowych*.

Jarosław tedy, *xiążę Włodimirskie*, nie czując się w niczym *stryjowi swemu* winnym, z zamku bez obrony wyszedł, a słowy pokornymi i układnymi, *Wołodimirza Monomacha*, *stryja swego*, *xiążę Kijowskie*, *uabłagał* i *przejednał*, prosząc go, aby *podszczuwaniu pochlebców* nie wierzył, *któ- Pochlebcy.* rych *pospolicie* bywa dosyć w *xiążęcych* i w *pańskich dworach*. Tak będąc *uabłagany Włodimirz*, *wyzwolił synowca Jarosława* z *oblężenia*, i *rospuściwszy wojsko*, do *Kijowa* *odjechał*. A potym *rychło znowu* do *tegoż Jarosława*, *xiążęcia Włodimirskiego*, *posłał listy Włodimirz*, aby do niego na *Kijów* *przyjechał*, *słyszając*, iż go *znowu* *myślił* z *stolicy Kijowskiej* *wyrzucić*, albo *śmiercią zagładzić*. Ale *rycerstwo Włodimirzowe*, *przestrzegło xiążę Jarosława* w *niebezpieczności*, dla tego nie *chciał jechać* do

Kijowa, a poruciwszy zamek Wołodimirski swojemu rycerstwu, sam z żoną, z synami i ze wszystkim sprzętem i skarbem xiążęcym, do Polski ujechał, gdzie był wdzięcznie od Bolesława Krzywoustego, swagra, przyjęty i hojnie opatrzony. A Wołodimirz, xiążę Kijowskie, zamku Włodimirza, stolice jego, dobył i xięstwo Włodimirskie opanował.

O BURZENIU POLSKI

PRZEZ WOŁODORA I POMIANTU JEGO.

Miechovius fol. 76, cap. 13, lib. 3. Cromerus lib. 5, §c.

Rozdział dziesiąty.

Roku od Christusa Pana 1118, Wołodor, xiążę Ruskie Przemyskie, zebrawszy wojsko z Rusaków i z Połowców, Polskę częstokroć najeżdżał, przeciw któremu Bolesław Krzywousty, monarcha Polski, wyprawił hełmany swoje z wojski, którzy Wołodora porazili i uciekającego na uroiscu wysokim poimali, a do Krakowa związanego, xiążęciu Bolesławowi przywiezli; ale go Wasilko, oślepiiony brat, wykupił dwudziestą tysięcy grzywien srebra, a dawszy zaraz 12,000 grzywien srebra, w ostatku syna Jarosławowego, xiążęcia Ruskiego, w zakładzie zastawił, a potem dał pięćdziesiąt naczyńia srebrnego do służby stołu xiążęcogo, greckiej roboty, a tym Wołodora brata wybawił.

*Cromerus
decies mile
pondo seu
vicies mile
marcia ar-
gentisrede-
mi.*

O PROWADZENIU PRZEZ BOLESŁAWA POLSKIEGO

NA RUSKIE PAŃSTWO JAROSŁAWA,

I Z ABICIU JEGO,

A wtórym porażeniu syna Wołodora Przemyskiego.

Jarosław, xiążę Wołodimirskie i Wołyńskie, będąc wygnany od inszych xiążąt Ruskich, mieszkał w Polsce cztery lata. Dla tego Bolesław Krzywousty, xiążę Polskie, zebrawszy wojsko, umyślił go prowadzić jako krewnego na xięstwo Kijowskie; a u Przemysła przybyli temuż Jarosławowi na pomoc, Coloman, brat króla Węgierskiego Stephana, i Wołodor z Wasilkiem, xiążęta Przemyskie, i xiążę Włodimir Włodorowic, a wzięwszy Jarosław siedm tysięcy Węgrów i Polaków, naprzód z nimi przed woj-

skiem pomocników swoich ciągnął, i zaraz zamków swoich, z których go był Włodimirz, Kijowskie xiążę, wygnał, Włodimirza, Belza i Cerniehowa dobył. A Włodimirz niedufając żołnierzom swoim i obronie Kijowskich wałów, uciekł do Białej Rusi, a w tym Jarosław osadziwszy ony zamki swoimi żołnierzami, do obozów Colomana i Bolesława Krzywoustego przyciągnął, a gdy się przybliżał do bramy Kijowskiej, którą Lacką zowią, wyskoczyli przeciw jemu Rusacy żołnierze pieszy z Kijowa, s tymi się mężnie Jarosław potkał, ogromną bitwą, a rosproszywszy ich i rozgromiwszy, drudzy znowu świeży na ich miejsce przyskoczyli, gdzie Kijowianie wielkość Węgrów i Polaków, którzy przy Jarosławie byli, posiekwszy, postrzelawszy i pozabijawszy, konia też pod samym Jarosławem ukłóli i ustrzelali, tak iż z Jarosławem padł. Tam dopiero sroga się bitwa wsczęła, gdy Rusacy przeważnie usiłowali poimać Jarosława, a Polacy i Węgrowie usilnie go bronili, tak długo, aż Rusacy musieli do Kijowa ustąpić, a Jarosław xiążę kilkiem ran przekłóty, w kilku dni potym umarł.

Ten Cerniehow musiał by wten czas drugi gzięć na Wołynia.

W tym Colomanus z Węgry, a Bolesław z Polaki, z drugimi xiążęty Ruskimi, pod Kijów przyciągnawszy, dobywali go. Ale Andrzej, starosta zamkowy, od Włodimirza, xiążęcia Kijowskiego (który był na Białą Rus dla bojazni uciekł), zostawiony, wyszedwszy, pokoju pokornie prosił, a iż Jarosław, dla którego ta wojna była podjęta, umarł, Colomanus i Bolesław, za przyczyną Wołodora i Wasilka, xiążąt Przemyskich, pokój Kijowianom dali, a każdy do swego państwa rozpuściwszy wojska, odjechał.

Sroga bitwa z Kijowiany Jarosławowa.

Polacy czwarty raz pod Kijowem.

Potym roku 1124, skoro Bolesław Krzywousty, monarcha Polski, do Daniej odjechał, Wołodor, xiążę Przemyskie, dowiedziawszy się o jego niebytności, zaraz wojsko s synem swym Włodimirem do Polski wyprawił, złamawszy przymierze, które był pod Kijowem z Bolesławem uczynił. Tak tedy Włodimirz bez odporu, upatrzyszy pogodę, Polskie wołosci poburzył, a z wielkim polonem ludzi, dobytków i skarbów do ojca na Przemysł przyciągnął.

Russacy Polską burzą.

A Bolesław, wróciwszy się z Duńskiego królestwa, zaraz z wielką popectliwością i z wojskiem od Duńskiej wyprawy gotowym, w Przemyskiego xięstwa wołosci wciągnął burząc, pałac i plundrując co się nawinęło.

Wołodor też, xiążę Przemyskie, zebrawszy się z inszymi xiążęty Ruskimi, chciał zabronić burzenia swego państwa, i dał bitwę Bolesławowi na urocisczu Wilichew rzezonym, ale od wielkiego wojska Polskiego Ruskie ufy porażone, po polach się rozpierzchnęły; obozy ich Polacy złupili i rozebrali. Poległo w tej bitwie wiele zacnych panów Ruskich, zwłaszcza przedniejszy wodzowie: Nawrotnik i Zasczytnik i Dimitr, zabici, Wołodor xiążę do Halicza uciekł, gdzie znowu zbierając wojsko drugie, umarł, a w Przemysłu, w kościele S. Iwana, który był sam zbudował, pochowan; zostawił po sobie dwu synu: Włodimirza, któremu się Swinigród i Podole dostało z udziału, i Rościsława, który na xięstwie Przemyskim został.

Bitwa Russaków z Polaki.

Russacy od Polówców porażeni.

O ROSTERKACH XIĄŻĄT RUSKICH PO ŚMIERCI WOŁODIMIRZA MONOMACHA, KIJOWSKIEGO JEDYNOWŁADCE.

Roku od narodzenia Christusa Pana 1126 Maja dnia 10, a od stworzenia świata, według Ruskich Kronik i Herbersteina, roku 6633, Wołodimirz Monomach, książę Kijowski i jedynowładziec, stryj Jarosława, pod Kijowem zabitego, a syn Wsewoldów, żywot z śmiercią przemienił, pochowany w kościele S. Sofie, przy ojcowskim grobie. Ten Włodimirz Monomach, Wsewoldowic, wstąpiwszy na stolicę Kijowską, rzeczpospolitą Ruską upadłą i utrapioną (dla niezgody, zabójstw i wewnętrznych wojen synów i potomków Włodimirza Wielkiego jedynowładce Ruskiego, pierwszego chrześcianina) wydzwignął prawie swoimi ramiony z przepaści, i wszystkie księstwa Ruskie rozerwane i różno rozszarpane, znowu dzielnością swoją w jedno prawie ciało spoił, złączył, i w monarchią albo w jedynowładstwo po staremu przywiódł, skróciwszy niestworne książęta, za czym był potężny wszelkim nieprzyjaciółom. Połowców poganów, kilokroć poraził i Genuensów Włochów, którzy w ten czas w Taurice, gdzie dziś Prekopska horda, panowali, i Kapnę, albo Teodosią, miasto stołeczne sławne, pod nimi wziął. Tenże, gdy się miał drugi raz potykać z Genuensami nad morzem, wyzwiał sam a sam na rękę hetmana ich, starostę Kapheńskiego, którego, gdy obadwa do siebie skoczyli, Wołodimir z konia mężnie kopiją wysadził, a poimawszy związał i przywiódł go zbrojnego do swojego wojska, zjął też z niego łańcuch wielki złoty, perłami i kamieniami drogimi misternie sadzony, który zostawił po sobie Wielkim Xiędzom potomkom, i dziś go ma Moskiewski w skarbie, a zawsze, kiedy Moskiewskich kniaziów poświęcają, ten łańcuch, który Barmai nazywają, na nich kładą; pas także ze złotem i s perłami, także czapkę książęcą z blachami złotymi, perłami i klejnotami drogimi, kosztownie oprawioną, na poświęcanie na księstwo i dla majestatu koronaciej zostawił, których także klejnotów i dziś Wielcy Kniaziowie Moskiewscy, jego potomkowie z wielką uczciwością używają. O czym Herberstein wspomina *fol. 22 de rebus Moschoviticiis*. A iż sam a sam ten Włodimir, monarcha, z nieprzyjaciół zawsze rad potykał, *aperto duello*, przewzano go dla tego Monomachem po grecku. Z tego tedy Wołodimira Monomacha Wsewoldowica, wszyscy Wielcy Kniaziowie Moskiewscy i insze książęta Ruskie, naród porządną genealogią wiodą i dla tego się jedynowładcami i Carzami wszej Rusi tytułują, a żadnemu narodowi w tym przodku pozwolić nie chcą. O czym, iż niżej na miejscu swoim opiszemy, do rzeczy porządnej spraw po śmierci Włodimirzowej przystępuje. Po którym na jego miejsce i na stolicę Kijowską, Mściśław, syn starszy, wstąpił; Jaropolk zaś, drugi syn młodszy, księstwo Pereasławskie opanował.

Mściśław
książę Kijo-
wski.

Rychło potym Połowcy, usłyszawszy o śmierci xiążęcia Włodimirza Kijowskiego do Rusi wtargnęli, których Jaropołk, xiążę Pereasławskie, nie czekając pomocy inszych xiążąt bratów, poraził i zwyciężył, i uciekających w rzekach wiele potopił; a ty się w ten czas rzeczy i przygody działy, na Rusi ku wschodu słońca leżącej.

Połowcy
szósty raz
porażeni.

A w xięstwach Ruskich zachodnych Polsce przyległych synowie xiążęcia Wołodora Przemyskiego (który przedtym niedawno umarł, od Bolesława Krzywoustego porażony) Włodimirz i Rościsław, powadzili się koło spólnego działu i zebrałi wojska z cudzych stron jeden przeciw drugiemu. Rościsław miał pomoc od Mścislawa Włodimirowica, Kijowskiego xiążęcia, i od Hreorego i Iwana Wasilewiczów, xiążąt, Włodimirz zaś, drugi brat, zebrał lud służebny i pomocny z Węgier, a potym się zjechali pod Sciriczem dla ugody, gdzie, gdy nie mogli panowie między nimi rozjąć i rostirku zaczętego ujednać, nieskończywszy pokoju, Włodimirz xiążę z żoną, z synami i z wszystką familią swoją, do Węgier zjechał, aby wojsko i pomocy nowe przeciw bratu Rościsławowi przywiódł. A Rościsław z gotowym wojskiem udziału jego, stołeczny zamek jego Swinigrod obległ i dobywał mocno, ale iż go był dobrze trzema tysięcy żołnierców Włodimirz osadził; przeto Rościsław z zgubą swojego rycerstwa, musiał odciągnąć. Powtóre zaś, gdy tenże zamek Swinigrodzki obegnał, żołnierze Włodimirzowi kilkokroć uczyniwszy wycieczkę z zamku, porazili go, iż musiał od oblężenia odstąpić.

Potym roku od Pana Christusowego zbawienego narodzenia 1129, gdy umarł Mścisław, xiążę Kijowskie, wybran jest i podniesion na stolicę Kijowską brat jego Jaropołk, xiążę Pereasławskie. A gdy go drudzy xiążęta przyrodni na Kijowie z wojskami oblegli i dobywali, pogodził się z nimi; tym sposobem xiążęciu Andrzejowi dał Pereasław, a Isasławowi Swantosławowicu, Włodimirskie xięstwo. Potym xiążęta Olhowicy wiawszy na pomoc Połowców, w Ruskich państwach wsi i miasteczka, nad rzeką Sulą, burzyli, a gdy w Pereasławskie, Supontskie i Uścienskie wołości wciągnęli, zebrał się na nich Jaropołk, xiążę Kijowskie, z synami Włodimirza brata swojego, a stoczywszy z nimi bitwę, poraził wojska xiążąt Olhowiczów i Połowców, iż musieli w krainy Połowieckie uciekać. Ale gdy ich z wojskiem swoim Jaropołk, xiążę Kijowskie daleko gonił, zszykowali się znowu xiążęta Olhowicy, do sprawy z Połowcami, a uczyniwszy odwrot, potkali się z zwycięzcą Jaropołkiem, tam poraziwszy wojska jego, samego poimali i synowca jego, xiążę Wasilka z wielkością bojar Kijowskich, ale Jaropołk poimany z więzienia się wywikławszy uciekł do Kijowa, gdzie, gdy go oblegli xiążęta Olhowicy, acz miał dostatek ludzi rycerskich, bojar i żołnierców Kijowskich, jednak się nie chciał sprzeciwić, a tak pod słusznymi condicjami ugodę między sobą zamknęli i skończyli, iż Jaropołk na stolicy Kijowskiej został, a oni także do swych każdy udzielnych xięstw odjechali.

Jaropołk
xiążę Kijow-
skie.

Wnętrzne
Ruskich
Kniaziów
wojny.

Niestalość
szczęścia,
zwycięzca
zwyciężon,
i poiman, i
zaś wyzwolo-
n.

O ZRZUCENIU OD XIĄŻĄT RUSKICH

JARZMA POLSKIEGO.

*O czym Długosus et Miechovius fol. 81, cap. 14, Cromerus lib. 5,
i Ruskie Historie.*

Rozdział jedenasty.

Roku Pańskiego 1134, Ruskie xiążęta zjechawszy się do Kijowa, poczęli nowe stanowienia przeciw Polakom myślić, mając to za ciężkie jarzmo, iż Bolesław Krzywousty, monarcha Polski, częste ratunki i pomocy przeciw swym i Polskim nieprzyjacielom: Czechom, Morawcom, Prusom i Pomorczykom, od nich wyciągnął, rozumiejąc też to, iż Polacy bez nich żadnej wojny zdołać nie mogli.

Rzecz Jaropelkaxiążęcia Kijowskiego, do inszych xiążąt Ruskich

A powodem tego był xiążę Kijowski, Jaropolk Włodimirowic, który na zjeździe inszych xiążąt Ruskich, taką oracją (jako ją Cromer z Długosza opisał) do wszystkich uczynił, którym ja tu po polsku tak położył:

Jako pod ciężkimi condicjami i przykrymi obwiąskami Polskiemu xięstwu służymy, jaśnie wielmożne Ruskiego sławnego narodu xiążęta, nie potrzeba tego szerokimi słowy wykladać, bowiem abych was, którzyście się ku roskazowaniu inszym, nie ku służeniu, urodzili, ominął i zamilczał, tedy pewnie zaiste, wielkości naszych ludzi poddanych, przypatrzeć się możemy, którzy acz służbie niewolnej przywykli i bez oprricznego panowania zwierzchności przelożonych żywota swego porządnie prowadzić nie mogą, wszakże jako im przykry postępek i wyrozumienie tej służby jest, sami widzicie. Bo kto owszeki tak cierpliwy jest, aby to słusznym umysłem znosić mógł, i ciężki podatek płacić i w cudzej ziemi daleko od ojczyzny, bez żadnej swej potrzeby i pożytku pod cudzoziemską sprawą i roskazowaniem ustawicznie walczyć i na jawne się niebezpieczności zastawiać, wydawać, a inszy za to, który nie uznał niebezpieczności i ran nie podjął, zapłatę hierze. Ale niech ta będzie niewola i powinność przodków naszych, którzy szkodliwą pożądlivością panowania, a wnetrznymi niezgodami i rozerwanim, tę haniebność i jarzma sami na się przyzwali i włożyli, a napiękniesze kwitnące carstwo i panowanie Ruskie, za szkaradą niewolą przemienili; izali my już nie będziemy szukać żadnego końca wyścia, wybawienia i wywikłania s tej nędzy, a jabych wolał zaprawdę uczciwie umrzeć niż smrotnie służyć, o zacne xiążęta! co też i o was rozumiem. Poddalić szyje swoje przodkowie naszy pod jarzmo, więcej swoimi wnetrznymi niżli polskimi mieczami zwyciężeni, gdy domowymi wojnami, braterską i ojczystą krwią opływającemi, sami siebie zobopolnie porażali

Poddani i lud prosty niemoże porządnie żyć bez przelożonych.

Niezgoda wielkie państwa i monarchie ni-

i wyniszczali, a potem jedni przeciw drugim: brat na brata, xiążę na xiążę, pomocy polskiej prosili i przywozili, nie z mniejszą szkodą swoją, jako i przeciwnej strony, na którą wojnę podnosili, a miasto pomocników Polaków, których na ratunek przyzywali, nieprzyjaciół poznali. A my teraz jednostajną mocą złączeni, i zgodliwi będąc, izali tego jarzma nie zrzucimy i z szij swoich nie zbijemy! o xiążęta! właśnie, jakobyśmy, my, nie więcej niż Czechowie i Węgrowie, i też tak bardzo sami oni nikczemni panowie naszy Polacy, ważni byli; bo jeśli Polacy szczęśliwie rzecz prowadzą i walczą przeciw Węgom i Czechom, to wszystko jest nasza sprawa; naszymić oni siłami są mocni, nie swoimi; naszać młódź, nasza! nasze czerstwych mołodców rickerstwo, pirwsze i naostrzejsze najazdy, i gwałtowna moc Polskich nieprzyjaciół, na sobie zawždy czołem zatrzymawa, a oni sobie folgują, i zacząwszy bitwę, chronią się od niej. Co jeśli żadnego czasu nigdy nie było, któregoobyśmy bez trudności snadnie do pierwszych wolności naszych przydź i w nie się wszrobować mogli; teras to nam zaiste szczęście, albo raczej sam Pan Bóg, którego my świętobliwiej i porządniej niż oni chwalimy, w ręce podał, gdy Polacy, największymi dwiema wojnami, Węgierską i Czeską, są zatrudnieni i rozerwani, których ani tej, ani owej, żadnym sposobem nie zrównają, ani dostaczą, jeśli my im ratunki i posylki swoje zwykłe odejmiemy, tylko tego nie dostawa, aby też naszą wojnę i moc strzymać mieli. A ja, zaiste xiążęta! nie tak do pewnej wolności, jako do zwycięstwa i do naszerszego, a namoźniejszego panowania i roszakowania was wzywam, jeśliże mężami być chcecie. Oniby nam niechaj służyli, i za nas wojowali, cośmy im my zdawna wyrządza i wypełniali, jeślibyście wy chcieli. A mamy za pewne, jako na wszystko posłuszną, tak nienawiscią przykrej niewolej i Polskiego imienia zapaloną wielkość pospółstwa ziem Ruskich nam poddanych. Baccie wy tylko, aby im chęci powodu i sprawy waszej do wojny nie zbywało. Tak tę oracją skończył Jaropolk, xiążę Kijowskie.

Od nabo-
żeństwa i od
czasu po-
godnego.

Której wysłuchawszy insze xiążęta Ruskie, pochwalili radę Jaropolkową, jako drugiego Demostenessa i Cicerona Ruskiego, i wszyscy zaraz obwiązali się społeczną przysięgą i krzyża pocałowaniem, według greckich ceremonij, nad to wiarę swoją i stateczność, jeden drugiemu zapisami potwierdzili.

Jaropolk
xiążę Kijo-
wskie, De-
mostenes i
Cicero Gre-
cki.

Radzili potem o potrzebach, nakładach i początku podniesienia wojny na Polaki, wszakże zdało się im zmyślać i taić tę radę i postanowienie do czasu ażby pierwej rzeczy przynależące i potrzebne, na tak wielką wojnę zgotowali.

O POIMANIU JAROPELKA

KIĄŻĘCIA KIJOWSKIEGO I WŁODIMIRSKIEGO,

CYFRYMI FORTELEM

I PRZYNIĘSIENIU JEGO DO POLSKI.

Rozdział dwunasty.

Ta wieść o praktykach Ruskich książąt, gdy się doniosła do Bolesława Krzywoustego, na ten czas walecznego, a wszystkim sąsiednim państwom ogromnego monarchy Polskiego, zatrwożył sobą bardzo, zwłaszcza, iż w ten czas z Czechami i z Węgrami zaraz miał wojnę, a ta trzecia z Ruskimi książętami trwoga niemięjsza, a śnać większa przypadała.

*Fama ma-
lum quonon
aliud velo-
cius ulum
q̄c.*

Wezwał tedy bez mieszkania panów senatorów Polskich na siem, radząc się coby czynić, a jakoby zabezpieć temu odrzuceniu książąt Ruskich. Tam, gdy senatorowie, według zdania, każdy swego, wotowali, wnet Piotr Włostowicz, grabia z Xianża, senator mądry w radzie, powiedział, iż nie może być powciągnion strumień wód, aż pierwej źródło jego zatka, a póki drzewa s korzeniem nie-wykopa, póty będzie rosło, także rostyrki Ruskie i odrzucenie ich poczęte, nie może być inaczej zahamowane, ażby pierwej głowa tego wybijania s posłuszeństwa naszego, to jest Jaropelka książęcia była odcięta; a to fortem łatwiej może sprawić, niżli jawną wojną, gdyż to nie zawadzi namniej, jeśli ich zgwałcenie wiary przez zdradę będzie od nas pomsczone. A ku dokazaniu tego sam się Włostowicz podjął i obwiązał Bolesławowi, mówiąc, aby na jego fortel ze wszystką Polską od wojny Ruskiej spał bezpiecznie.

*Piotr Wło-
stowicz
grabia z
Xianża.*

*Przeważ-
ność*

A wzięwszy z sobą nie wiele sług i dworzan wiernych, którym się tej rady swojej zwierzył, zjechał na Ruś do Jaropelka, zmyśliwszy iż go wygnał i złupił z ojczyzny. Bolesław Krzywousty okrutny tyran, gdzie szeroko jego nieznośną srogość i tyraństwo długimi słowy wywodzić począł, prosząc Jaropelka książęcia, o którego łaskawości i pobożności słycał i do której się uciekł, aby go u siebie raczył zachować i bronić przed tym okrutnym tyranem, który już nietylko sąsiednim książętom, ale swym wszystkim poddanym Polakom, dla niezbożności omierzył, iż go myślą i chcą z państwa wyrzucić.

Co usłyszawszy Jaropelk, bardzo wdzięcznie przyjął Włosczewica Lacha, weseląc się s tego, iż mu Pan Bóg dał, według rady i umysłu, pomocnika i foritarza, do podniesienia przedsięwziętej wojny na Polaki; począł się też i sam skarżyć na Bolesława Krzywoustego, odkrywając z daleka, iż też uradził z inszymi książętami przeciw jemu powstać. A Piotr Włosczewic Polak tym więcej do wszystkiego mu się gotowym ofiaruje,

mówiąc, iż się też chce przy nich krzywdy swej pomścić nad bezbożnym Bolesławem. Także tym chytrym pochlebstwem już się był wkradł w Jaropolkowo tajemnej rady towarzystwo i spółkowanie. Jaropelk też zaraz objawivszy to inszym xiążętom i naradivszy się z nimi, pospieszać umyślił wojnę przeciw Polakom. A gdy s przygody do jednego folwarku na sioło odjechał xiążę Jaropelk w małym potcie, Włoszczowic też z swoimi sługami przy nim jechał; tam upatrywvszy czas do dobrego skutku przywiedzenia chytrego swego umysłu, gdy Jaropelk w małej drużynie obiedwał, dawszy znak swoim Włoszczowic, poimał go i związał, a na konia jak barana włożywszy, co wskok do Polski ujeżdżał, mając już na to konie rozsadzone i przewozy gotowe: a tak go do Bolesława we zdrowiu przyniósł. Który Włoszczowicę pilność, wiarę i przeważną sprawę pochwaliwszy, hojnymi go darami utcił i udarował, a Jaropelka pod strażą w Krakowie osadzić kazał. Ale go tegoż roku Wasilko, xiążę Przemyśkie, synowiec, z inszymi xiążęty Ruskimi wykupił wielką wagą złota, srebra i klejnotów drogich, iż był wypuszczon na xięstwo ojczyste, Kijowskie i Włodimirskie, gdy ślubował być na potym wiernym i powinny m Bolesławowi. Ale tej wiary nie spełnił, bo przemysłał, iżby też on fortel fortelem Bolesławowi mógł oddać.

Otóż tobie
zbieg.
Nie wierz
wuj
nej.

Jaropelk x.
Kijowskie
chytrym
fortelem
poiman.

ODDANIE CHYTROŚCI CHYTROŚCIĄ OD JAROPELKA

BOLESŁAWOWI.

Jaropelk xiążę Kijowskie i Włodimirskie, chcąc oddać wet za wet Bolesławowi, naprawił podobną chytrością Węgrzyna, jednego zacnego człowieka, jako Cromer i Miechovius piszą, ale Wapowski powiada, iż Rusina chytrego, jedno po węgiersku umiał. Ten przyjachawszy do Bolesława Krzywoustego, zmyślił się być wygnańcem z Węgier, mówiąc: Mnie Bela, król Węgierski, najaśniejsze xiążę Bolesławie! ze wszystkich majetności złupił i wygnał, dla tego iżem trzymał stronę twojego wnuka przeciw jemu i wotowałem aby królem był. Tak Bolesław uwierzvwszy onemu chytremu Węgrzynowi albo Rusinowi, przyjął go łaskawie i dał mu starostwo Wiślickie, a Wiślica miasto, na ten czas sławne i ludne było, Nidą rzeką wkoło opłynione, i przyrodzenie miejsca bardzo obronne, od Crakowa mil dziewięć; nad to go i do rady senatorskiej przypuścił, dla jego wymowy i chytrej rostopności.

A w ten czas
Bolesław
wiódł woj-
nę z Węgra-
mi.

A gdy Bolesław z wielkością panów Polskich wyjechał do niemieckiego miasta Bamberku na rozmowę i ugodę z cesarzem Rzymskim Lotariusem, Węgrzyn, starosta wiślicki, bacząc czas słuszny, aby skutek swego fortelu zdradliwego okazał, puścił głos po wołosciach okolicznych, iż Ruskie xiążęta na burzenie Polski ciągną, a tak imieniem królewskim roskazał, aby

wszyscy Polacy na bezpieczne miejsca, do Wiślice z skarbami i z dobyt-
tkami zabieg czynili, a zdrowie żon, dzieci i swoje z majątnościami bez-
piecznie zachowali; co wszyscy bardzo chętnie i bez rozkazania czynili,
iż się wielka wielkość paniąt, slachty i pospółstwa do Wiślice ze wszy-
tkimi majątnościami zebrało. A w tym roku Pańskiego 1135, dał pret-
ko znać Węgrzyn Jaropółkowi, xiążęciu Kijowskiemu i Włodimirskiemu,
aby co rychlej w tej pogodzie pod Wiślicę z wojskiem na pewny dzień
miesiąca Lutego przyciągnął, obiecując mu miasto ze wszystkim podać; co
Jaropółk wnet uczynił, a we dwudziestu tysięcy Rusaków na czas nazna-
czony przyciągnął pod Wiślicę, którą mu w nocy Węgrzyn podał, bramy
wszystki otworzywszy. Tam Ruskie wojsko wjechawszy, ono wielkie ze-
branie Polaków, nie mając baczości na żaden stan, ani różności mężczy-
zny i białychgłów, starych i młodych, i dzieci małe, posiekli i pomor-
dowali, a zapaliwszy miasto, celniejszych z wielkimi skarbami i łupa-
mi, do Rusi, jako bydło, kwapliwie zagnali. A onemu zdrajcy, Węgrzy-
nowi, Jaropółk xiążę, miasto podarku kazał oczy wylupić, język urznąć
i rodzące członki męskie, co mu nie mógł gorzej uczynić. Taką wziął
zapłatę swej zdrady, bo pospolicie xiążęta i królowie, acz zdradę z swoim
pożytkiem miłują, ale zdrajców nienawidzą, jako Vincentius Kadlubkus
i Cromerus pisze.

Jaropółk się
pomścił nad
Polaki swe-
go więzienia
Zdrajcy za-
płata.

Bolesław
Ruskie pań-
stwa wojuje.

Bolesław zaś, monarcha Polski, wróciwszy się od cesarza z Niemiec,
a usłyszawszy o Wiślickim zburzeniu, zebrał wielkie wojsko, nietylko
z slachty, ale i z pospółstwa miejskiego i sielskiego, a wciągnawszy do
Włodimirskiego xięstwa, wszystkie włości wszertz i wzdłuż mieczem i ogniem
powojował, i z wielkimi łupami do Polski się wrócił, nie mając przeciw
sobie z Rusaków na odpór nikogo, bo był Jaropółk w lasy między jeziora,
zwątpiwszy w swojej mocy, ustąpił.

O CHYTRYM PORAZENIU

BOLESŁAWA KRZYWOUSTEGO

OD RUSKICH XIĄŻĄT POD HALICZEM,

ROKU 1139.

Rozdział trzynasty.

Ruskie xiążęta, chcąc się pomścić nad Bolesławem Krzywoustym, monar-
chą Polskim, zburzenia Włodimirskich i inszych Ruskich ziem, zjechali
się do Włodimirza, radząc podnieść wojnę i ruszenie walne na Polaki.
Ale Jaropółk, xiążę Kijowskie i Włodimirskie, namówił wszystkich, aby
radniej fortem, niż jawną wojną przemyślali o poimaniu albo zabiciu

Bolesława Krzywoustego, który był w każdym postępku rycerskim szczęśliwy i niezwyciężony. Wygnali tedy naprzód Jarosława, xiążę Halickie, dla tego, iż z Polaki przestawał i stronę Bolesławową trzymał, radę i postęпки Ruskich xiążąt wydając. Ten będąc wygnany, przyjechał do Bolesława Krzywoustego, prosząc o pomoc przeciw xiążętom Ruskim, aby zaś mógł stolice swej xięstwa Halickiego dostać. Naprawił potym chytry Jaropolk, xiążę Kijowskie, Haliczany, aby u Bolesława prosili przywrócenia xiążęcia swego Jarosława na Halicz, a iżby go sam swą osobą przyprowadzić raczył; naprawił też i najął Jaropolk slachtę węgierską, pograniczną Halickiemu xięstwu, ku tej zdradzie, którzy także jako Haliczanie, zdradliwie prosili Bolesława, aby na ojczyste xięstwo, Jarosława przyprowadził, obiecując mu na wszystkim być pomocnymi, a mówiąc, iż xiążęta Ruskie wszystkie rozniewiania twojego żałują i już w Haliczu chcą się s tobą zgodzić i wiare s posłuszeństwem przysiądz.

Zdradne
poselstwo.

Bolesław Krzywousty, jako był z przyrodzenia szczery i łatwy ku wierzeniu, wnet onemu ich żądaniu uwierzył, a z małym wojskiem, nie spodziewając się zdrady, Jarosława na xięstwo Halickie prowadził. A gdy się do Halicza przybliżał (które miasto i zamek leży nad Dniestrem, pod górami sarmackimi Tatrami, Ruskie państwa od Węgier dzielącymi) naprzód uphy Węgierskie, sprawne do bitwy, potykały go, z pozdrowieniem, a przeminawszy Polaków, z tyłu im zasiedli; po Węgrach wyjachali też Haliczanie, a także Polaków przeminawszy, za ich wojskiem w sprawie stanęli. Co obaczywszy Bolesław, domyślił się, iż wpadł w sidła zdradliwe, a przyzwawszy Wseborę, wojewodę Crakowskiego, hetmana wojsk Polskich, począł z nim o onej zdradzie i uwiarowaniu jej rozmawiać, a gdy koło tego tractują; obaczą, ali wielkie uphy Ruskie na czoło sprawione, do bitwy Jaropolk xiążę, popędliwą spiesznością wiedzie. Tu dopiero bez wątpienia obaczył się Bolesław być zdradzonego i zewsząd nieprzyjacielskim wojskiem w koło ogrodzonego; wszakże mężnie umrzeć, niżli sromotną ucieczką, nieprzyjaciołom zwycięstwo zostawić umyślił, a zszykowawszy uphy swoje przeciw Węgom, Haliczanom i Jaropolkowi, i krótkie napominanie ku śmiałemu podkaniu, do żołnierzów uczyniwszy, naprzód na wojska Ruskie, które Jaropolk sprawował, uderzył. Starli się i ścięli ogromnie obiedwie stronie, przebija obłoki krzyk i huk mężów, rozlegają się głosy chrapliwych tręb i grzmot hucznych bębnow; zbroje chrzęszczą, konie rżą, ranni stękają; z boków, z tyłu, na czoło, Polacy dla zdrowia, Rusacy dla zwycięstwa i waśni nacierają; a w tym Bolesław s swoim ćwiczonym starym rycerstwem, już był Rusaków dobrze wsparł, aż hetman jego, wojewoda Crakowski, Wsebor, uciekł, a za tym jego przykładem, większa część wojska Polskiego pierzchnęła. Poczynął jednak mężnie broniąc się i odpierając Rusakom i Węgom, Bolesław chudziec z małą drużyną swoich, a tą już zranioną i spracowaną; a gdy za rzecz sromotną uciekać począł, przedsię nie chciał umrzeć, nie pomściwszy się nad nieprzyjacioły, aż z przygody pod nim koń wielą ran ukłuty i ustrzelany, upadł. Tam jeden prosty, chudy a nieznaczny żołnierz, podniosłszy Bol-

Witanie
zdradliwe
pod Haliczem.

Jakoby się
tylko na
znak wdzięczności okazowali.

Otóż tobie
witanie.

Fortel za
fortel Rusacy Polakom oddają.

Bolesławowa bitwa niespodziana z Ruskimi xiążętami pod Haliczem.

Wsebor wojewoda Crakowski zdrajca.

Męstwo i niebezpieczność króla Bolesława.

Lepszy
chłopek i
prosty drab
niż wojewo-
da.

Bolesław
zdradą po-
razon.

Nowina
herb, to
prawy sla-
chcic.
Ten herb w
Litwie na-
przód Da-
wix jest na-
dany od Ja-
gela.

Podarek
wojewodzie
zdrajcy.

Nielepiej że
było zdraj-
cy mężnie
a sławnie
umrzeć.

sława z ziemie, na konia go swego wsadził, napominając i prosząc, aby wię-
cej ojczyznę i królestwo Polskie, a niż sławę i chwałę swego zwycięstwa
uważał, a ucieczką do lepszego szczęścia zdrowie zachował. Tak że Bole-
sław Krzywousty, który przedtym bitew znacznych polnych a walnych,
czterdzieści i siedm z szczęśliwym zwycięstwem otrzymał, na ten czas był
w chytre sidła przywiedziony i zwyciężony od Rusaków, a z więzienia,
albo zabicia, dzielnością prostego żołnierza wybawiony, którego potym
hojnie wielkimi dary i majątnościami i przełożeniem senatorskim
opatrzył i uprivilejował i herb *Nowinę*, kotłowe ucho z krzyżem, na slache-
ctwo nadał i potomkom potwierdził. A wojewodzie, który od niego z bi-
twy uciekł, zajęczy kozuch i kądziel z wrzecionem, w podarek posłał,
nikczemność jego a płochość zajęczą, i sprawy niewieście nie mężkie tym
znacząc, który wojewoda potym się sam z rozpaczy na dzwonicy u kościo-
ła imienia swego obiesił.

Bolesław też Krzywousty z frasunku wielkiego po onej porażce umarł,
a w Płocku pochowan, nad którym się Jaropełk, książę Kijowskie, tym
chytrym fortelem pomścił onego swojego poimania przez Włostowicza.

Et sic ars deluditur arte, tak klin klinem, zdradę zdradą, wybijają.
O czym *Vincentius Cadlubcus*, *Długosus*, *Miechovius fol. 81, cap. 14*,
lib. 3, *Cromerus lib. 6*, *Bielscius ex Vapovio fol. 245*, *Herbortus &c.*

O ŚMIERCI JAROPELKOWEJ

A O SROGICH, CZĘSTYCH, A USTAWICZNYCH

ROSTERKACH I WOJNACH

XIAŻĄT RUSKICH O STOLICĘ KIJOWSKĄ.

KSIEGI SZOSTE.

Rozdział pierwszy.

Do Jaśnie Wielmożnego Pana,
PANA MIKOŁAJA MONIWIDA OLECHNOWICZA

DORODIOSPASKIEGO,

POŁOCKIEGO WOJEWODY,

WOŻHOWISKIEGO, SERESEWSKIEGO &c. STAROSTY,

DZIERŻAWOŚĆ GONDIŃSKIEGO, &c.

Roku od Christusa Pana 1140, Jaropelk Włodimirowic, xiążę Kijowski, wymowny, chytry, w zwadzie i w poradzie dzielny, który to niezwyciężonego Bolesława Krzywoustego, fortelem i chytrą zasadką pod Haliczem zwyciężył i poraził, z długu przyrodzonego śmierci się uścił, która go sama chytrzejszą samołówką podeszła, w Kijowie w kościele S. Andrzeja pochowan. A na jego miejsce Wicisław, brat rodzony wstąpił i Kijowską stolicę osiadł. Ale skoro Wsewold Olhowic przyciągnął z wojskiem do Kijowa, ulekkł się Wicisław, a nie chcąc się z nim bitwą kosztować i spólnej krwi chrześcijańskiej dla doczesnej stolicy rozlewać, pogodził ich metropolit, tak, iż Wicisław z Kijowa ustąpił, a xięstwo Turowskie z udziału wziął, a Wsewold monarchią Kijowską w pokoju otrzymał, potym na stolicę z zwykłymi ceremoniami był podniesiony.

Potym Wsewold, xiążę i jednowładziec Kijowski, wykonawszy na państwie puł siodma lata, umarł roku Pańskiego 1147 miesiąca Lipca 12 dnia, a Ihor, syn jego, po nim opanował stolicę monarchiej Kijowskiej; Kijowianie zaś przyzwali przeciw Ihorowi Wsewoldowicu, panu swemu, Isasława, xiążę Pereasławskie, który gdy z wojskiem ku Kijowu ciągnął, wyprawił się też przeciw jemu Ihor z Swantosławem bratem, ale obaczywszy moc jego wielką, niezwodząc bitwy, obadwa s pola uciekli, a Is-

Vincentius
Kadlubcus,
Cronika
Ruska i
Miechovius
fol. 89 cap.
17.

Wsewold
xiążę Kijo-
wskie.

Ihor xiążę
Kijowskie.

Isasław xiążę
Kijo-
wskie.

ślaw, książę Pereasławskie, do Kijowa wjechał i stolicę książęcą opanował. We cztery dni potym, Ihor Wsewoldowicz poimany, do Isasława był przywiedziony, którego do Pereasławia odesławszy, w więzieniu chował, a potym, jako sam prosił, w cernce go postrzygł i w monasterze opatrzył.

Z książęcia
Ihora cerniec.

Co usłyszawszy insze książęta Ruskie: Georgi, brat Jaropelków, Olech, Rościsław i Swantosław, nienawiścią i zazdrością pobudzeni, powstali przeciw Isasławowi Kijowskiemu i Pereasławskiemu książęciu, chcąc go z stolca Kijowskiego zrzucić; a gdy ciągnęli przeciw jemu spólną mocą, Isasław też z wojskiem, które miał gotowe, nie czekając obłężenia, potkał się z nimi, gdzie wiele uphów Ruskich zbitych, z obu stron poległo, aż na ostatek Isasław od wielkości porażony, widząc wojsko pogromione, pierzchnął do Kijowa, a stamtąd zaraz wzięwszy żonę i syny do Lucka uciekł; a książę Georgi zwycięstwem do Kijowa wjechał i siadł na stolicy dziada swojego, a Pereasław, dziedziczne księstwo Isasława wygnanego, dał synowi swemu Rościsławowi.

Bitwa wno-
trza Ru-
skich książąt
o Kijów.

Georgi z
Kijowskie.

Potym książę Isasław tegoż roku 1147, przeciw Georgemu, który go z Kijowa wygnał, począł wojsko nowe zbierać. Prosił też za wielkie podarki na pomoc Bolesława Kędzierzawego, monarchy Polskiego, Krakowskiego i Mazowieckiego, i brata jego Henrika, Sandomierskiego, książąt; zebrał i Węgrów za pieniądze nie mało.

Długosus,
Miechovius
fol. 96 cap.
21, lib. 3
Cromerus
lib. 6 fol. 99
*secundae
aeditionis.*
Cemerin.

Nikczem-
ność wo-
dza i het-
mana.

A gdy Bolesław Kędzierzawy i Henrik, bracia, z wojskiem Polskim, Węgrowie także na pomoc mu przyciągnęli, położyli się obozem u Cemerina, gdzie całą zimę leżeli, a nic godnego dla gnusności i nieśmiałości Isasławowej nie sprawiwszy, i książęta Polskie i Węgrowie, na wiosnę wojska rozpuściwszy, rozjechali się każdy do państwa swego.

Czego dowiedziawszy się Georgi, książę Kijowskie, zebrał wojsko z dwiema synami swoimi, Rościsławem i Andrzejem, i z bratem Wiecesławem i z inszymi pomocnymi książęty Ruskimi i obległ Isasława na Lucku, ze wszystkich stron, mocno sturmując. A gdy pokoju prosił przez Włodimirka, książę Halickie, uczynił z nim przymierze Georgi, książę Kijowskie pod słusznymi condicjami, gdy przysiągł więcej nie być przeciwnym.

Isasław
gnuśny o-
blężon.

Ale potym rychło tę przysięgę złamał: bo gdy Rościsław, synu Georgego, książę Pereasławskie, umarł, książę Isasław, zebrawszy się z Luczany i Wołyńczami, chciał ubieżeć i opanować Pereasław, a nagotowawszy ku temu wiele batów i łodzi wielkich i małych, puścił się Dnieprem, gdzie gdy mu Georgi, książę Kijowskie, z pomocą Połowców i inszych książąt, chciał przewozu zabronić, stoczyli z obu stron bitwę srogą na Dnieprze w łodziach. Potym Isasław książę z strijem swoim Wiecesławem, męstwem Wołyńców i Luczan Georia, książę Kijowskie, i Połowców, także inszych książąt pomocy, wodną bitwą rozgromili i porazili, aż książę Georgi z synami i z Połowcami ledwie uciekł, i zawarł się w Pereasławiu, a Isasław z strijem swoim Wiecesławem po tym zwycięstwie Kijów wziął i opanował, a zaraz z większym wojskiem Georia goniąc, obległ go mocno w Pereasławiu i synów jego, sturmując tak długo, aż Georgi ściśniony i przypędzony, na nowe conditie musiał przysiądz i z Pereasławia ustąpić Isa-

Bitwa Ru-
skich książąt
na Dnieprze
wodna.

Isasław Ki-
jów stracony
odiskał.

stawowi. Co gdy uczynił, dał mu pokój książę Isasław, i wolno go z synami puścił, a Pereasław rycerstwem swym osadziwszy, do Kijowa świeżym zwycięstwem odiskanego, odjechał.

Odmlen-
ność Fortu-
ny niestałej.

Tak szczęście w ludzkich sprawach dziwnym szykiem włada,
Zwycięzony zwycięsczę bija i posiada;
Ten był wygnan, zaś wygnął Juria, a oboje
Kijów, Pereasław, wziął dwie stolice swoje.
Nie mógł tego dokazać z Węgry i z Polaki,
Zaś przez Wołyńskie, wszystko odiskał, Kozaki,
Przegrał bitwę na ziemi, wygrał ją na wodzie.
Umie swych wiernych zawždy Bóg cieszyć po szkodzie.

A gdy na pomoc ojcowi Isasławowi, książęciu Kijowskiemu, Mścisław syn, Węgry prowadził, za pieniądze zebrane, Włodimirko książę Halickie, upatrzwszy na nich czas, u Sapuhojna, w nocy nade dniem wszystkich pijanych, leżących jako było w spiącki pobił, porzezał i pomordował; bo ich Mścisław opitych wzbudzić nie mógł. Miechovius pisze: *Omnes tanquam pecora trucidavit.*

Sapuhoj-
no, gdzie
Węgrowie
porzeżani
są od Halli-
czan.
Pijaństwo w
wojsku
szkodliwe.

Czym poruszony książę Isasław, posłał syna swego Mścislawa wtóry raz do Węgier z wielkimi podarkami, aby Węgrów przeciw Włodimirkowi Halickiemu przywiódł. Dla czego sam Stephan, król Węgierski, chciwością pomsty pobitych ludzi swoich zapalony, przyciągnął z wojskiem i z Mścislawem pod Halicz, gdzie im Włodimirko bitwę dał, ale od wielkości Węgrów przemożony, straciwszy uffy swoje do Przemyśla uciekł, za którym Stephan, król Węgierski ciągnął, i ucisnął go na Przemyślu tak bardzo, aż musiał pokoju prosić, ale Isasław, książę Kijowski, przyciągnawszy z wojskiem nowym do obozu Stephanowego, nie przyzwalał na pokój z Włodimirkiem książęciem Halickim, nieprzyjacielem swoim, wszakże Stephan obudwu pogodził, a z wojskiem do Węgier odciągnął, Isasław się też z synem Mścislawem do Kijowa wrócił.

Włodimir
książę pod
Haliczem od
Węgrów po-
rażony.

Tegoż roku książę Georgi, albo Jurgi (który był wygnął Isasława z Kijowa, a potym Isasław onego), zebrał wojsko z synami swoimi i z Rostowczami, z Sudałczami, z Połowcami i książęty Rezańskimi, a przyciągnawszy mocą pod Cerniehow, dobywał zamku, na wieże i na blanki sturmując. Ale skoro Isasław na odsiecz z pomocą Cerniehowianom przyszedł, zaraz Połowcy, ulegnąwszy się, pierzchnęli, za którymi też książę Georgi, nie ufając mocy swej, odciągnął do Nowogroda, a nie czując się i tam być bezpiecznym, syna Wasilka w Nowogrodzie dla obrony zostawiwszy, sam na Susdał ujechał. A Isasław, książę Kijowski, gdy nie zastał pod Cerniehowem Georgego, ciągnął za nim do Nowogroda, s którego też Wasilko uciekł do ojca na Susdał. A Isasław, gdy ku niemu Nowogrodzianie s pokorą, i s podarki, prosząc łaski, wysli, dał im pokój, a do Kijowa się wrócił.

Cerniehow
książę obłą-
cony i
wyswolony.

Wyprawił potym książę Isasław syna Mścislawa na Połowców, który ich krainy z wojskiem Ruskim zburzył, i namioty z obozami pobrawszy,

Połowcy
pogromie-
ni.

i chrześcianów więźniów wielkość wybawiwszy, z rozmaitymi łupami i polonami ludzi i bydła, z zwycięstwa triumfując do ojca na Kijów przyjechał.

Tegoż czasu Włodimirko, książę Halickie, umarł, a Isasław, chcąc się pomścić starej nieprzyjaźni, podniósł wojnę na syna Włodimirkowego; co słysząc Haliczanie, zebrali też wojsko niemałe z książęciem swoim młodym, a iż był jedynak, prosili go aby na Halicz ustąpił, dla bezpieczeństwa zdrowia swego, ślubując mu mężnie i cnotliwie za jego ojczyznę, nieprzyjacielowi się zastawić. A gdy Isasław, książę Kijowski, na Haliczany przyciągnął, potkali się z nim Haliczanie ogromną bitwą i przeważną a uporną śmiałością nad Seretem rzeką, a gdy z obu stron wielkość uphów poległa, na ostatek pomieszały się obiedwie wojska, iż jeden drugiego nie znał (bo wszystko Russacy byli) a swój swojego bił, także obiedwie stronie za zwycięzonych się mając, z onego pobojsza odeszli. A skoro się Isasław do Kijowa wrócił, uścił się śmierci z długu będąc na rok zawity pozwany, lata od narodzenia Christusa Pana 1158, Novembra miesiąca 13 dnia, pochowan w monasterze S. Fiedosia, albo Fiedora w Kijowie.

Cnota Halicz-
czanów ku
panu swo-
mu.

Bitwa ogro-
mna i po-
mieszana.

Rościsław
książę Kijo-
wski.

Po śmierci Isasława, książęcia Kijowskiego, Rościsław, książę Smoleńskie, przyjechawszy do Kijowa, stolicę jego osiadł i opanował, a zebrawszy się z książętą: z Swatosławkiem Wszewoldowicem i z Mścisławem Isasławicem, ciągnął pod Czerniehow przeciw Isasławowi Dawidowicu, książęciu drugiemu strijecznemu bratu niedawno zmarłego książęcia Isasława Kijowskiego, chcąc go z Czerniehowa wygnąć; ale Bóg, który zakazał cudzego pragnąć, onę sprośną ambitią skarał. Bo Isasław Dawidowic, przyzwał na pomoc Hleba Juriowica i Połowców, którzy gdy bez omieszkania przysli i złączyli się z Isasławem Dawidowiczem, zaraz Rościsław książę Kijowski i Smoleńskie, obaczywszy ich moc wielką, ulekkł się, a nie chcąc szczęścia bitwy kosztować, posłał na rokowanie, postępując Isasławowi Dawidowicu Kijowa, a Mścisławowi, synowcowi jego, Pereasławia. Co słysząc Mścisław Isasławowic, rozgniewawszy się, ujachał z swoim rycerstwem s pola, a za nim wszystkie drugie książęta różno pierzchnęli i uciekli. A Połowcy, udawszy się po nich, wiele ich uphów, bojarów Ruskich posiekli i poimali; wsi, kościoły i monastery pałac i burząc, z wielkim polonem do swoich stron uszli. A Isasławic Dawidowic, będąc bez bitwy zwycięzcą, do Kijowa wjechał, z którego mu Rościsław Smoleński musiał ustąpić, co był tę wojnę, uwiedziony chciwością panowania, z swoją szkodą zaczął.

Przykład
gniewu Bo-
żego i od-
mienności
szczęścia,
dla pragnie-
nia cudze-
go.

*Et timue-
runt ibi, ubi
non erat ti-
mor.*

Patrzaj dzi-
wej Fortu-
ny odmien-
ności.

Tak gdy cudzego pragnął i swoje utracił,
Bo z chciwą ambicią upadek się zbracił.

Przyciągnął potym książę Georgi albo Jurgi, z wojskiem do Kijowa (on, co był Isasława, a Isasław jego wypędził), a gdy do miasta i do zamku sturmował, rokował z nim Isasław Dawidowic i postąpił mu Kijowa, który mu był niedawno spuścił Rościsław, książę Smoleńskie. Tak tedy Georgi wtóry raz usiadł na stolicy Kijowskiej, dziada swojego, a ty krainy

Georgi odi-
skał Kijow.

Ruskie między syny rozdzielił: Andrzejowi dał Wyszegrad, Borisowi Turów, Hlebowi Pereasław, a Wasilkowi Porssy.

Potym Georgi, książę Kijowski, nie przestając na tym, iż Mścislawa Isasławica z Pereasławia ojczystego księstwa wygnał, posłał przeciw jemu wojsko mocne do Przesopnicy, gdzie na ten czas książę Mścislaw mieszkał, który przestraszony mocą nieprzyjacielską i bacząc się być nierównym do potkania, uciekł na Lucko, a stamtąd do Polski przyjechał, prosząc o pomoc książąt Polskich: Bolesława Kędzierzawego, Mieclawa i Henrika, którzy zgromadziwszy z księstw swoich mocy, ciągnęli obyczajem nieprzyjacielskim do Rusi, chcąc Mścislawa nietylko na Pereasławską, ale i na Kijowską stolicę posadzić. Co usłyszawszy książę Jurgi Kijowski, a obawiając się mocy Polskich książąt, przejednał Mścislawa i jego rodzone braty: Włodimira i Jarosława, syny Isasławowy, dziedzice i ojczyce Kijowskiego stolca, a tak im Włodimirskie, Pereasławskie i Przesopnickie księstwo, jako i insze im służące dzierzawy, okrom Kijowa, zwrócił i przysięgą tego potwierdził, iż się nigdy potym na ty ich państwa targać nie miał.

Ale rychło przysięgę złamał i obległ książę Mścislawa na zamku Włodimirskim, gdzie bardzo wiele rycerstwa zabitego z obudwu stron poległo, gdy Polacy, którzy służyli za pieniądze Mścislawowi, częste wycieczki z zamku na wojsko Georigo, księcia Kijowskiego czynili, i wiele ich zabijali, tak iż Georgi kilka uphów swoich straciwszy, z sromotą musiał do Kijowa odciągnąć. Tamże rychło potym niemocą zjęty, świeckiego panowania chciwość łakomą ostateczny raz pożegnawszy, umarł, pochowany w kościele S. Spasa Berestowskiego, roku od zbawiennego narodzenia Christusa Pana 1164, Maja dnia 15.

Po śmierci Jurgiego albo Georgego, księcia Kijowskiego, Isasław Dawidowic, książę Cerniehowskie, Kijowską stolicę opanował, ale go teje zimy Mścislaw Isasławowic z Kijowa wypędził, a gdy mu rychło omierzała ojcowska stolica Kijowska, teje jesieni spuścił Kijów Rościslawowi stryjowi swemu, księciu Smoleńskiemu. Ale się też i temu Kijowskie państwo wnet sprzykrzyło, i spuścił je Włodimirzowi Mścislawowicu. Co słyszając Mścislaw Isasławic, Włodimirskie książę, rozgniewawszy się wyrzucił Włodimirza Mścislawowica, a sam Kijowską stolicę ojczystą wtóry raz osiadł i opanował.

Potym Andrzej Georiowic, książę Susdalskie, nie mogąc tego ścierpieć, iż Mścislaw na Kijowie panował, do którego się on bliższym po ojcu Juriu czynił, zebrał wojsko z Susdalców, Rostowców i Włodimirców, nad którym syna Mścislawa przełożył. Przyszło mu też na pomoc dziewięć inszych książąt Ruskich: Hleb, Pereasławskie; Roman, Smoleńskie; Dawid, Wyszehrodskie; Włodimir Andrzejowic, Dimitr Juriowic, Georgi i Sławiec, rodzeni bracia, Olech i Jurgi, Swatosławowicy książęta, ci wszyscy obegnali i oblegli Mścislawa Isasławowica na Kijowie, który dla długiego obleżenia, nie mogąc głodu dalej cierpieć, uciekł do Włodimirza zamku drugiego swojego księstwa Wołyńskiego. A książęta przerzeczone dobywszy zamku i miasta Kijowskiego, żonę i syna Mścislawowego poimali,

Przesopnica.

Polacy do Rusi.

Włodimirz obleżon.

Georgi książę Kijowski umarł.

Kijów się powlocy.

10 Książąt Ruskich Kijow obległy.

a miasto Kijowskie wszystko na łup i na drapiestwo żołnierzom swoim i rycerstwu dali, którzy nie przestawając na łupie miejskim dosyć okwitym i bogatym, święte kościoły, cerkwie i monastery wylupili i wybrali. A gdy się uskromiło łupiestwo, zaraz Mściśław Andrejowic, hetmanem nad tym wszystkim wojskiem będąc, stryja swojego Hleba, xiążę Percasławskie, na stolicy Kijowskiej posadził, który gdy potym dwie lecie na państwie ledwo wykonawszy, umarł, na jego miejsce Roman, Smolenskie xiążę wstąpił i monarchią Kijowską, o którą przodkowie jego, jeden drugiego zabijając i wyganiając, za łby chodzili, opanował.

A gdy Litwa z Jaczwingami, ludzie leśni, zebrawszy się spólną mocą do Ruskich xięstw wtargnęli i łupy wielkie pobrali, z których byli zwykli żyć, zebrał się na nich Roman, monarcha Kijowski, a s korzyścią w leśne jaskinie uciekających dogonił i poraził, rozproszył i łupów część większą odgromiwszy, wielkość Jatwieżów i Litawów poganów poimał, a zagnawszy ich do Kijowa i do inszych zamków Ruskich, w srogim więzieniu chował, ciężkie a bydlęce roboty nimi odprawując, drugich kazał okowawszy w pługu zaprzagać, a jako wołami pola orać, starzyny, karcze na nowinach albo ładach, jako po rusku zową, uprzętać; skąd ona przypowieść była urosła, gdy jeden Litwin nauczywszy się języka ruskiego, w pługu ciągnąc, rzekł: „Romanie, Romanie! lichym się karmisz, Litwuju oreż!”

Ale się i ten xiążę Roman niedługo wysiedział na stolicy Kijowskiej, bo Jarosław Isasławic, zebrawszy wojsko z Połowców i z Rusi, wygnął xiążę Romana, a sam Kijów opanował i stolicę swoją, jako monarcha ugruntował. O czym Latopiszczce Ruskie i Miechovius lib. 3, cap. 22, fol. 98 świadczą.

O WOJNIE POLSKIEJ Z RUSIĄ.

Potym roku 1179, Kazimirz Wtóry, Sprawiedliwy nazwany, Bolesława Krzywoustego syn, xiążę Polskie, widząc pogodę na xiążęta Ruskie, gdy sami z sobą za łby chodzili, najechał ich krainy, Polszcze przyległe, które częścią podanim, częścią mocą opanował, jako Brzeście, które dziś zową Litewskie, Włodimirz, Drohiczyn i Przemyśl, jako Długosz i Miechovius fol. 100 cap. 23 piszą. Ale Vincentius Cadlubkus Cronikarz Polski pierwszy, za którego żywota ty się rzeczy działy, nie wspomina aby miał w ten czas Kazimirz tak wiele Ruskiego państwa odjąć, tylko iż Brzeście Litewskie, które się było od Polski do Rusi przedało, ten Kazimirz zebrawszy się z wojskiem odiskał, więcej nic, czego i Cromerus lib. 6 podpie-
ra. A xiążęta Ruskie, pogodziwszy się, według Latopiszczów Ruskich i Litewskich, nie dały też długo w państwach swych Polakom panować,

Russacy sami Kijów burzą.

Hleb xiążę Kijowskie.

Roman xiążę i monarcha Kijowski.

Litwa do Rusi.

Litwa Rusacy orzą.

Romanie chudym się karmisz.

Na tym się miejscu omylił Miechovius, pisząc Jarosław Isasławic, bo ma być Jarosław Isasławic.

Długosz et Miechovius fol. 100 cap. 25.

Czimirz monarcha Polski zamki w Rusi pobrał.

bo i swoje w zgodzie (s którą państwa rosta) odebrali i kilka zamków Polskich urwali. Zgoda święta.

Zatym też Brzeście Litewskie, roku od narodzenia Christusa Pana 1182, z posłuszeństwa się Polskiego wybiło i wszystko on kraj do Ruskiego przełożenia znowu przystąpił. Co słysząc Kazimirz, książę Polskie, obległ Brzeście, a dobywszy go za 12 dni sturmem ustawicznym, winniejszych na gardle skarał, i zamek nad miastem zbudował, który Polskimi żołnierzami przeciw Rusakom osadził, jako Długosz, Miechovius fol. 103, Wapowski, Bielski fol. 248, świadczą. Brzeście od Polaków odstąpiło.
Zamek w Brześciu od Polaków zbudowan.

Od Brześcia zaraz Kazimirz, Polskie książę, z wojskiem ciągnął do Rusi Podhorskiej, jak Vincentius Cadlubkus w swej Cronice pisze, chcąc posadzić siostrzeńca swego Mściława na księstwo Halickie, którego byli drudzy bracia książęta Ruskie z państwa wygnali, dawszy mu przyganę, iż był bękart, która wyprawa była przykra i straszliwa Polakom, jako Cromerus pisze: *Molestē ferebant eam expeditionem pleriquae proceres, fortassis recordatione cladis apud illum oppidum, Crzivousto Boleslao regnante acceptae.* Bo pamiętali na onę swoją pierwszą nieszczęśliwą pod tymże miastem z Bolesławem Krzywoustym porażkę, wszakże za książęciem swym musieli niebożęta Polacy ciągnąć.

O BITWIE POD HALICZEM Z KSIĄŻĘTY RUSKIMI I PORAŻENIU ICH OD POLAKÓW.

Rozdział drugi.

Kazimirz Polskie książę siostrzeńca Mściława
 Chcąc posadzić na księstwo dziedzicznego prawa,
 Przyciągnawszy pod Halicz z wojskiem się położył,
 Patrząc jakby i s której strony zamku pożył.
 Włodimirz też i Wszewold wnet się zgotowali,
 Ten Halickie, ten Belskie wojska zszykowali,
 Insze im też książęta na pomoc przybyli,
 Chcąc aby z swych stron mocą Polski gwałt odbili.
 Tak ciągnęli pod Halicz spieszo strasznym pędem,
 A uphy się po polach rozciągnęły rzędem,
 Które Polacy widząc wnet się polekali,
 Gdy w temże miejscu pierwszy pogrom wspomnieli.
 Ale Kazimirz książę wnet wesołą mową,
 Jął ich cieszyć nadzieją zwycięstwa gotową,
 Aby się nietrwożyli z tej Ruskiej wielkości,
 A mężnie poruszyli wrodzonej dzielności.

Wsewold i
Włodimirz
X.

*Cromer:
Tunc vero
aperle no
stri fremere
in princi-
pem, & que-
ri, se plane
prodi hosti-
bus.*

Kiedy ono
Bolesława
Krzywou-
stego gro-
milli.

Crom.
Concurritur
infestis ar-
mis.

Bitwa sroga
Polaków z
Rusią

Cromerus
fol. 113
Praeamban-
tur nostri
in sinistro
cornu a sa-
gittarijs, nec
satis iam
terrabant
ordines.

Nikołaj
wojwoda
Krakowski.

Dzielność
Kazimirzo-
wa.

Vincētius
Cadubicus.
Carimirus
magno vi-
tae suae pe-
riculo suis
succurrit &
inclinatum
aciem rix
restituit.

Rzecz Kazi-
mirzowa do
zamięsza-
nego woj-
ska.

Hetman
sprawny
wiele waży.
Lepsze woj-
sko jelo-
niów gdzie
wódz lew,
niż wojsko
lwów, z je-
leniem het-
manem.

Crom. Re-
primuntur
feroces Rus-
si.

By się na tymże miejscu swej braciej pomścili,
Których Rusacy zdradą, nie męstwem, pobili,
Gdyż z ucieczką sromota, z męstwem sława chodzi,
Śmiałych szczęście wspomaga, płochym bojaźń szkodzi.
Tak Polaki Kazimirz posiliwszy swoje,
Zszykował ich, a Wszewold Rusi tile dwoje,
Z Włodimirzem wywiedli ogromnych z sajdaki,
Tak się z krzykiem gwałtownym potkali z Polaki.
Trąby, surmy, i bębny huczą w każdej stronie,
Mężów krzyk, grzmot zbroj brzmiących, rżą hasając konie,
Mars zapalczywy wszystkich z obu stron podżega,
Aż niebo, lassy, ziemia, z trwogi się rozlega.
Ruskie uphy na Polski róg lewy natarły,
A zaraz strzelbą z łuków gęstą Lachów wsparli,
Iż znaków niepatrząc ufy pomiesza-
li Polacy, a w porządku szyków zfankowali.
Russacy grad żelazny tym śmieiej puszczają,
A strzały z krzywych łuków swiszczące latają,
Latają, a w co który Rusin zmierzy, ali
Albo koń, albo sam mąż, na ziemię się wali.
Kozacy zaś Wołyńscy z boków się zkradali,
A stąd i zowąd Polskie uphy rozrywali,
A jeśli rohatiną mąż w męża zawadził,
Zaraz duszę wypłoszył, i s konia wysadził.
Wojewoda Krakowski ten lewy róg rządził,
A już przed gwałtem Ruskim pewnieby był zbłądził,
Byłby Polaków Wszewold z Wołyńcy potłoczył,
Gdyby Kazimirz z świeżym uphem nieprzyskoczył.
Ale przytarwszy z boku przeważną dzielnością,
Wsparł Rusaków, acz z wielką swą nieprzespiecznością,
Bo przez uphy Halickie przebił się sam śmieie,
A potym i Wołyńców na placu zbił wiele.
Posilając swych krzyczy: hej dzieci do sprawy,
A to nam Bóg szczęście przywraca. łaskawy,
Nietrwożcie się, wspomnicie na swych przodków sławę,
Którzy Rusaki siekli, jak chłop kossą trawę.
Tak że ledwo i męstwem Kazimirz i słowy
Zahamował róg lewy uciekać gotowy,
I przywiódł ich do sprawy: patrz jak hetman sprawny
Wiele waży na wojnie, masz tu przykład jawny.
W tym Polacy już będąc posileni w trwodze,
Uderzyli na Ruskie uphy gwałtem srodze,
Iż ich na staje wsparli bijąc, siekąc z hukiem,
A niedali żadnemu rozpostrzec się z łukiem.

Już nie strzelbą, ale wręcz swój na swego godzi,
 A chęć zwycięstwa wszystkich do męstwa przywodzi.
 Szczęście zaś które i tam i sam latać zwykło,
 Od Rusi do Polaków zradnym skrzydłem znikło.
 Iż Rus która zwycięstwo w rękę miała prawie,
 Pomieszała się w szyku i zbłądzili w sprawie,
 Chrząst znowu, brząk od zbroje, a ranni stękają,
 Drudzy chorągwi swoich, i hasła nieznają.
 A Polacy gwałtownie wychnąć im niedali,
 Lecz spólnie: bij, bij, zabij, a nie żyw! wołali,
 Ruskie uphy pierchnęły pierwsze z strachem rożno,
 A Wsewold by do sprawy przyszedł wołał próżno.
 To widząc drugie wojsko Halickie, co s prawym
 Rogiem Polskim biło się, jeszcze Marszem krwawym,
 Podało też tył zaraz, i tam i sam bieżą,
 A włosy się na głowie wszystkim z strachu jeżą.
 Polacy gonią, biją, sieką, tłuką, kołają,
 Drugich jętych związawszy więc pędzą w niewolą,
 I więcej ich w ucieczce, niżli w bitwie zbili,
 I łupów zbitych trupów hojnych nałupili.
 Wsewold, Włodimirz, konie przemieniając częste,
 Ledwo ubiegli w lasy między góry gęste,
 Włodmierz zjechał do Węgier żądając pomocy,
 Od Bele, a Wszewold zbiegł na Belz trzeciej nocy.
 Polacy obozy ich złupili okwite,
 I narzędzia wojenne wzięli rozmaite;
 Haliczanie też zamek i miasto podali,
 A Mścislawa za pana własnego przyznali.

Szczęście
od Rusi do
Polaków.

Crom: Poloni cohortati sese mutuo in fugam Rutenos coniciunt, & mox commutata fortuna pedem referre incipiunt.

Quo animadverso caeteri, qui adhuc nostrorum dextris cornu sustinebant, tergiverunt & ipsi.

Maiorem longe in fugientibus quam in resistentibus stragem cedunt.

Xiątata Ruskie ledwo uciekły.

Elisio.

Polacy o-
trzymali
zwycięstwo
nad Rus-
saki.

Tak tę bitwę Długosz i *Miechovius fol. 103 lib. 3 cap. 25, Cromerus lib. 6 fol. 113 secundae aeditionis, Bielscius ex Vapovio lib. 2 editionis fol. 248* i Vincentius Kadłubcus, napirwszy Cronikarz Polski, za którego się to żywota działo, acz trochę jeden od drugiego różniej opisują.

O ZŁUPIENIU KIJOWA

I PORAZENIU XIĄŻĘCIA REZAŃSKIEGO.

Rozdział trzeci.

Potym rychło, jako tenże Miechovius fol. 107, cap. 27, pisze: Swatosław xiążę Cernihowskie, zebrawszy wielkie wojsko, zazdrością pobudzony, podniósł wojnę na Jarosława Isasławica, monarchę Kijowskiego i obegnał go bez wieści na Kijowie; a gdy Jarosław Isasławic, zwątpiwszy w obro-
Kijów zlu-
piony.
nie, z zamku uciekł, Swatosław Cernihowski dobył Kijowa, gdzie żonę z synem młodym i z rycerstwem i ze wszystkimi skarbami Jarosławowymi poimawszy, do Cerniejowa zaprowadził, zostawiwszy spustoszony Kijów i ze wszystkich skarbów złupiony.

A Jarosław Isasławic, monarcha Kijowski, wygnany z dwiema wnucami Rościsławowymi, i z uphami rycerskimi, do Kijowa przyjechawszy, mieszczan bogatszych i metropolita, wladików, archimendritów, humie-
Duchowien-
stwo w Kijo-
wie złupio-
ne.
Wielka nie-
wola na Ki-
jowiany.
nów, czernców, czernice i popów wszystkich z majątności i skarbów połupił, wszystkie winę na nich wkładając szkody swojej od Swatosława Cerniejowskiego xiążęcia, uczynionej; a dla wykupienia żony z synem i rycerstwa poimanego od tegoż Swatosława, wielkie podatki na Kijowiany ułożył i niektórych zaprzedał. Swatosława też, chcąc się szkód swych pomścić, na Cerniejowie obległ, ale gdy go nie mógł dobyć, uczynił z nim pokój i przymierze. Umarł potym Jarosław Isasławic roku 1184, a po nim na stolicę Kijowską Swatosław, Cerniejowskie xiążę, wstąpił.

Wszewold też potym Włodimirskie xięstwo opanował po bracie swym Michaile, który był tegoż wyższej mianowanego roku, 14 dnia Czerwca miesiąca umarł. Po nim Mścisław Rościsławic, xiążę Rostowskie, chcąc wygnać z Włodimirza zamku Wsewolda, zebrał nie małe wojsko z Rostowców i Połowców. Wsewold także przeciw jemu, a gdy się potkali, poraził Mścisława i Rostowców, xiążę Wsewold, a s tym zwycięstwem zaraz ciągnął przeciw Hlebowi, xiążęciu Rezańskiemu, mając na pomoc dwu synu Swatosławowych, monarchy Kijowskiego, Olhę i Włodimirza i synowca swego, xiążę Pereasławskie, Włodimirza Hlebowica. Co usłyszawszy Hleb, xiążę Rezańskie, z chytrej porady umyślił uprzędzić wojną Wsewolda, a tak zebrawszy się z swoimi ludźmi i z Połowcy pomocniki,
Wojny wno-
trzne xią-
żąt Ruskich.
Lepszy ten
co uprzędzi.
wtargnął do Włodimirskiego xięstwa Wsewoldowego, nie chcąc w swoim domu nieprzyjaciela czekać. Dla tego xiążę Wsewold, który już był blisko Rezanu, musiał się nazad ratując swoich z wojskiem wrócić, a gdy się potkał ogromną bitwą z xiążęciem Hlebem Rezańskim, i s Połowcy w ziemi swojej, poraził wojsko nieprzyjacielskie i samego Hleba Rezań-

skiego poimawszy po zwycięstwie, w więzieniu zamordował, a dwu synowców jego, xiążąt Mścislawa i Jaropelka oślepił, Połowców też poimanych jako poganów wszystkich wyścinał, pomordował i wygładził, inszych Rezańców i pomocy Ruskich xiążąt wolno rospuścił.

Okrucieństwo nad swoimi Ruskimi xiążęciami Wsewolda.

O ROSTERKACH XIĘSTWA HALICKIEGO, &c.

Potym Mścislaw, xiążę Halickie, będąc wsadzon od Kazimirza, xiążęcia Polskiego, po onój bitwie u Halicza wygranej, na państwo ojczyste, srogo się z poddanymi Rusią obchodził, przeto go trzeciego roku 1185 otruli, a do Włodimirza brata jego, który był z przegranej bitwy do Węgier uciekł, posłali, aby co rychlej na xięstwo Halickie przyjechał, z której wesołej nowiny Włodimirz pocieszony, przyszedł do Bele króla Węgierskiego, prosząc go o ratunek rycerstwem, koniami i nakładem, za czymby mógł ojczyste państwo odiskać i Kazimirzowi, Polskiemu monarsze, odpór dać. Co usłyszawszy król Węgierski Bella, nietylko aby mu ratunek miał dać, ale samego Włodimirza wsadził do więzienia, a syna swego Andrzeja z wojskiem do Halicza wyprawił, aby co rychlej zamek uciekał, który zmyśliwszy, iż Włodimirz, obawiając się niebezpieczności, naprzód go z wojskiem posłał, a sam pozad ciągnie, był wpuszczon na zamek Halicki z wielkim weselim wszystkich Rusaków. A tak uciekawszy zamek Andrzej królewic Węgierski, osadził go dobrze Węgrami, przymuszając Rusaków iż mu przysięgali, a którzy się wzbraniłi przysięgi, tych do więzienia wsadzał, wyganiał, urzędy brał, a swoim Węgrom porozdawał, za czym osiadł wszystko państwo Halickie.

Patrzaj chytrości i złości Węgierskiej.

Fortel Węgierski w uwięzieniu Halicza.

A Włodimirz chudziec, własny dziedzic Halicki, widząc się być jawnie a zdradliwie oszukany i dwie lecie prawie w więzieniu chowanym od Belle króla Węgierskiego, przenaają stróże swoje, Węgry, podarkami i obietnicami, a z tymiż stróżami, wodzami i towarzyszymi z uciezki do Halicza przyszedł, ale zamku nie mógł dostać, gdy go dobrze bronili Węgrowie.

Włodimirz Halicki dziedzic z więzienia wyszedł.

Zjechali się potym wnet i zbiegli do niego Rusacy, jako do dziedzicznego Pana swojego, a s tymi wszystkie okoliczne xięstwa burzył, najeżdżał i polony wywodził; Przemyskie też wołości, które już na ten czas ku Polsce służyły, wybrał i spustoszył. Czego nie mogąc ścierpieć Kazimirz, monarcha Polski, przez hetmana swego, wojewodę Crakowskiego, wojsko drapieżne Włodimirzowo, poraził, iż w góry, które Rus z Węgierską koroną dzielą, musiał sam Włodimirz uciekać, a widząc się być zewsząd opuszczonym i uciśnionym, udał się z pokorą do Kazimirza Polskiego monarchy, prosząc naprzód przez posły o odpuszczenie winy, a żądając pomocy ku odiskaniu xięstwa Halickiego, ojczyzny swojej pod Węgry, ślubując mu się na potym w wierze i w powinności statecznie zachować. Co Kazimirz, jako monarcha, prawie święty, uczynił, a przyjąwszy go

w łaskę, posłał z nim wojsko Polskie, nad którym Mikołaja, wojewodę Crakowskiego przełożył, dobywać Halicza. Ruskie też wojsko nie małe ze wszystkiego państwa ochotnie jako do dziedzica przybyło. Tak Halicz wkoło obegnali, którego Węgrowie s początku z dobrą otuchą śmieie bronili, spodziewając się króla Węgierskiego Belle z wielkim wojskiem co dzień przyciągnąć na pomoc synowi swemu Andrzejowi, przeciw Rusi i Polakom, ale w nadziei ratunku będąc oszukani i głodem uciśnieni, podali zamek, wymówiwszy sobie wolne odejście do Węgier z rzeczami swymi. Tak Węgrowie z królewicem swym Andrzejem do Węgier byli odprowadzeni, a książę Wołodimirz na ojczystą stolicę w zamek Halicki s Polskimi uphami wjechał, z wielką radością wszystkich Rusaków, roku od narodzenia Christusa Pana 1188, którego też czasu Hierusalem Saladin mocny i waleczny król Saraceński wziął pod Chrześciany, i opanował po 88 lecie jako w rękę chrześciańskich było.

Halicz od Włodimirza, a Hierusalem od Saladina Saracena wzięte, jednego roku.

A w Ruskich xięstwach spokojnie się wszystkie rzeczy toczyły; Kazimirz też Sprawiedliwy, monarcha Polski, roku 1194, gdy zawołane a wielką hojnością sławne wszystkim stanom slachceckim, duchownym, bogatym i ubogim gody sprawił, w dzień S. Gotarda, gadając się pod dobrą myśl z biskupy i z pany swoimi, o nieśmiertelności dusze i błogosławieństwo świętych po śmierci (bo był człowiek uczony), skoro się napił, omdlał, padł i umarł zarazem, z wielkim strachem i dziwnym domnimanim godujących.

Kazimirz monarcha Polski nagle umarł na weselu.

O PORAZENIU POŁOWCÓW,

I ZRUPNIENIU KIJOWA &c.

Rozdział czwarty.

Xiążęta Ruskie zjechawszy się na siem do Kijowa, uradzili na Połowców spólną mocą ciągnąć, a tak dwudziestego dnia Czerwca, roku Pańskiego 1194, Połowców, hardzie ufających w swojej mocy, w wielkich zastępach porazili, a namioty i obozy ich pobrawszy, z wielkimi łupy, z sławą i zwycięstwem do Rusi się wrócili. Potym Ihor, książę Ruskie, chcąc takieje sławy dostać, z dwiema synami i z bratem swoim Wsewoldem Olhowicem i z rycerstwem Cerniejowskim, ciągnął przeciwko Połowcom, nie przestając na jednym zwycięstwie, a przeprowadzwszy się przez rzekę Don albo Tanais, umyślił wszystkich Połowców wygładzić. Ale Połowcy w wielkim wojsku, bez wieści, nań uderzyli, i nad Donem go tak srogo porazili, iż żaden z wojsk Ruskich żywy nieuszędł; za czym Połowcy kończąc zwycięstwo, do ziem Ruskich, około Pereasławia, wtargnąwszy, wszystkie zamki

Połowcy porażeni.

nad rzeką Sulą pobrali i łupy wielkie do swych krain wywiedli, o czym Miechovius fol. 114, lib. 3, cap. 29.

Potym roku Pańskiego 1198, gdy umarł Swietosław, książę Kijowskie, i w kościele S. Cirila Cerniejowskiego był pogrzebiony, książę Rurik Mścislawic, księstwo Kijowskie mocą opanował. Ale gdy za postępkiem czasu od Kijowianów był wygnanym, do Polowców się uciekł, od których dostawszy pomocy i mając z sobą synów Olhowych, w niezliczonej wielkości, wtórego dnia Stycznia, zamek Kijowski bez odporu wziął, gdzie pogani Polowcy kościół stołeczny świętej Zophiej i wszystkie insze cerkwie i monastery, srogo połupili, starych i niemocnych część posiekwszy, część poślepiwszy, popy, czernce i czernice, bojary, mieszczany i pospólstwo z żonami i z dziatkami, do swoich ziem w niewolą odwiekli. Poimani też byli w ten czas: Mścislaw Włodimirowic i Rościslaw książęta z swoim rycerstwem, a Rurik na stolcu Kijowskim, acz zburzonym, osiadł.

Russacy od Polowców porażeni.

Cudzoziemska pomoc szkodliwa.

Srogie zburzenie Kijowa od Polowców.

O DOPROWADZENIU PRZEZ POLAKI ROMANA,

książęcia WŁODIMIRSKIEGO

NA PAŃSTWO HALICKIE.

Roku przerzeconego od narodzenia Christusa Pana 1198, skoro Włodimirz, książę Halickie, przez Kazimirza, monarchę Polskiego, na państwo posadzony; nie zostawiwszy po sobie potomka, umarł, sstały się nowe rostyrki między książęta Ruskimi, gdy się ich wiele domagało Halickiego państwa, a zwłaszcza, Roman, książę Włodimirskie, prawem dziedzicznym i przyrodzonym, dla tego, iż był nieboszczyk Włodimirz jego strij, Halicza się imo insze książęta, dopierał i upominał; Polacy zaś, Halickie księstwo usiłowali obrócić w powiat Polskiej monarchiej, jako byli niedawno z Przemyskiego księstwa uczynili, ale iż na ten czas mieli domową wojnę z Miecławem Starym, który stolice Krakowskiej mocą dochodził, pod Leskiem Białym, młodym książęciem Polskim, uradzili dać księstwo Halickie książęciu Romanowi Włodimirskiemu, na ten czas w Rusi mocniejszemu, którego się w tej mierze obawiali obrazić, boby zaraz był podniósł wojnę z Rusią na Polaki, Halicza mocą dochodząc.

Rozrywka Rzymskiej podobna możliwyszym folgowad.

A tak wojsko Polskie z wojewodą Crakowskim hetmanem, s którym się też Lesko Biały, syn Kazimirzów, młody monarcha, naparł ciągnąć, prowadzili Romana, książę Włodimirskie, do Halicza, a skoro wjechali w Halickie pola, zastąpili im Haliczanie zbrojni, do bitwy przygotowani, rozumiejąc to, iż Polacy Romana chcą na Halicz przelożyć, którego się oni tyraństwa bojeli i nicnawidzieli. Polacy też potkali się z nimi śmieie, a strwożonych rosproszyli.

Bitwa Polaków z Haliczany.

Prosil potym Haliczanie łaski u Leska, monarchy Polskiego, obiecując mu wielkie dary, gdyby im sam panował, a książęciu ich Romanowi nie

podawał. Ale gdy nie mogli skutku prośby swojej otrzymać, otworzyli bramy Halickiego zamku, gdzie Romanowi xiążęciu, za rozkazaniem Leskowym, wiarę i posłuszeństwo przysięgać musieli, a on im też łaskawie i sprawiedliwie panować obiecał; tamże w czapce xiążęcej na stolicę Halicką z zwykłymi ceremoniami od metropolita i wladików był podniesion, a Lesko też z wojskiem do Polski się wrócił.

Roman Halickie xiąże.

○ PORAZENIU POŁOWCÓW

I ○ ROSTERKACH KIJOWSKICH.

Xiążęta Ruskie, pomniąc na częste krzywdy i najazdy, także na ono wyższej mianowane okrutne złupienie Kijowa i monasterów, przez Połowce pogany, zebrali wielkie wojska przeciwko im, a w pola ich, gdzie mieli swoje kociska, ciągnęli: Rurik, Kijowski; Jarosław Wsewoldowic, Pereaślawski; Roman Mścislawic, xiążęta; a przyszedwszy bez wieści, na Połowców uderzyli, na ich namioty albo obozy, które oni wieżami zwali, gdzie wielką wielkość Połowców poganów z dziećmi i z żonami, żadnemu stanowi nie przepuszczając, pobili, i do Rusi łupy wielkie wielbłądów, koni i rozmaitych dobytków i wyzwolonych chrześcian więźniów przywiedli. A iż Rurik, xiążę Kijowskie, przywiódł był przedtym niedawno Połowców na wojowanie ziem Ruskich i złupienie Kijowa, tedy za uchwałą inszych xiążąt, od Romana Mścislawica, Halickiego i Włodimirskiego xiążęcia był poimany, który go do Kijowa dowiodwszy, i z żoną wespół w zakon czerniecki postrzygł, a synów jego, Rościslawa i Włodimirza, poimanych, do Halicza odwiódł na więzienie, tylko córki wolno puścił.

Xiążęta Ruskie na Połowców.

I dziś domy albo Nomy w Zmodzi wieżami zowią, mieszkania chłopskie, których ja miał 25.

Co widząc xiążę Świętosław Mścislawic, iż Kijowski stolec bez xiążęcia pusto stoi, wziął Kijów, chcąc na nim panować. Ale Roman Mścislawic, Halickie xiąże, który chciał być mian monarchą wszytkiej Rusi i tak się pisał, przyciągnąwszy do Kijowa, Świętosława Mścislawica z zelżywością z zamku wyrzucił, a na stolcu Kijowskim Rościslawa Rurykowica, którego miał u siebie w więzieniu, posadził, i brata jego rodzonego Włodimirza z więzienia wypuścił, chcąc w tym mocy, łaski, uczynności i miłosierdzia swego, sławę rozmnożyć, a wyprawę wojenną do Polski, którą tegoż roku gotował, snadniej do skutku przywieść; o czym będzie niżej, jako Polskę z inszymi xiążętą Ruskimi i z Litewską pomocą wojował.

Świętosław z Kijowa wyrzucen.

Rościslaw Rurikowic na xiąstwo Kijowskie.

**O TIRANSTWIE ROMANA,
WŁODIMIRSKIEGO I HALICKIEGO XIĄŻĘCIA,
MONARCHY RUSKIEGO,
I O WYPRAWIE JEGO DO POLSKI.**

Pseudo mo-
narcha.

Rozdział piąty.

Roman, xiążę Włodimirskie, którego, jakośmy wyższej napisali, Lesko Biały, monarcha Polski; na Halickie państwo, ku swej szkodzie wprowadził, okazawszy się na początku Haliczanom łaskawie, wielkim się rychło tyrannem sstał: niktórych ścinał i czwiertował, niktórych żywych w ziemię zagrzebywać, drugim z skóry łupić, w stuki rozsiekiwać, na pale wbijać, ścinać, palić, topić, piłami przecierać, oczy wymować i rozmaitymi mękami prawie tirańskimi mordować kazał. A panów Ruskich, którzy przed jego tyraństwem uciekali, łagodnym ofiarowaniem przyzwawszy, potym na drzewie zawieszonych, każdego ustrzelał, przypominając to zwykłe swoje tyrańskie przysłowie: „Iż żaden miodu bezpiecznie pożywać nie może, azby pierwej roje pszczół wygładził.”

Roman xią-
że drugi
Phalaris i
Nero.

Tyrańska
przy-
prow-
ność.

Wielkie też skarby zebrał, pobierając dobra i majątności uciekających i wywołanych panów Ruskich. A tym się też w Rusi zmocnił tak bardzo, iż inszym xiążętom Ruskim, był ogromny, za czym jednych zhołdował, a drugich z xięstw wyganiał, posłusznych, według swego zdania, na miejsce wygnanych ustawując.

Litwę też i Jatwiezów, ludzi leśnych w sąsiedztwie przyległych, zwojował, zhołdował i do posłuszeństwa Ruskiego mocą przypędził. A iż Litwa wybijała mu się często z poddaństwa, jako lud pogański nieuhamowany i niespokojny, tedy ile uphów Litewskich przez miecz dostał, wszystkich do bydłących robót, co miały konie i woły robić, przymuszał. A do Halicza przeniósł stolec monarchiej Ruskiej z Kijowa, przełożywszy z swego ramienia na xięstwo Kijowskie Rościława Rurykowica, a ojca jego Ruryka w czernce postrzygł, jak się wyższej powiedziało.

Wtóry raz
Litwa znie-
wolona od
Romana
Halickiego.

A tak go wszytki xiążęta Ruskie, Białej i Czarnej Rusi, zniewolone, za postępkiem czasu słuhać musiały, którym on tym prawem, jako bocian zabom panował. Którego też kształtu panowania, dziś Moskiewski nad Kniazikami inszymi dziś używa.

Potym roku 1204, Lubelską i Sendomirską ziemię, kniaź Roman najechał, podniowszy wojnę przeciw Leskowi, monarsze Polskiemu, a tak bez odporu burząc, pałac, i w połon ludzi Polskich wywodząc, na wielu

Roman Pol-
ską wojuje.

miejscach w Polsce twierdze pobudował i żołnierzami swoimi Ruskimi osadził.

A na drugi rok 1205, tenże Roman, Halickie, Luckie, Wołyńskie i Włodimirskie xiążę, tytuł monarchiej Ruskiej sobie przywłaszczając, zebrał wielkie wojska jezdne i piesze, prawie ze wszytkiej Rusi, z Jatwiczów i z Litwy, grożąc nietylko Polskę zwojować, ale wszystko imię Łacinników (jako Ruś zowie rzymskiego kościoła naśladowce) z ich pismem i obrzędami nabożeństwa wygładzić. Posłał też wielkie dary Włodimirskiemu władcy greckiego zakonu, prosząc, aby mu i rycerstwu jego błogosławił z urzędu swojego biskupiego, na wyprawę wojenną do Polski, aby ją mógł przez trzy lata burzyć. Ale władzka, wzgardziwszy dary, powiedział, iż się nie godzi chrześcianom na chrześcian, niesprawiedliwą wojnę podnoszącym, takiego błogosławieństwa dawać. Co usłyszawszy Roman, rozgniewał się, grożąc władcy śmiercią, skoroby się jedno z onej wojny z zwycięstwem wrócił. Władzka zaś odpowiedział: „Iż się ja dla prawdy śmierci podjąć nie boję, gdyż też nie wie i sam xiążę Roman, jeśli się z wojny ma wrócić albo nie, etc.

A xiążę Roman, nasromociwszy władcy, z onym wojskiem ogromnym na początku wiosny do Polski wciągnął i obległ Lublin, gdzie, gdy mu się nie powiodło, bo Polacy dobrze zamku bronili, do Sandomirskiej ziemi wszytką się mocą obrócił, burząc, pałac, wybierając i plundrując wsi, miasteczka i kościoły, a przeprawiwszy wojsko przez Wisłę, częścią brodem, częścią łodziami, położył się obozem pod Zawichwostem, 2 mili od Sandomirza, gdzie usłyszał, iż się Polacy przeciw jemu z xiążęty swoimi przybliżają, wszakże nie wierzył, by się z nim potkać śmieli, mniemając, iż Polacy, ujrzawszy jego wojsko, zaraz uciec mieli.

⊙ BITWIE POD ZAWICHWOSTEM

Z XIĄŻĘCIEM ROMANEM WOŁODIMIRSKIM I HALICKIM I O ZABICIU JEGO,

ROKU 1205, MIESIĄCA CZERWCA DNIA 13.

Roman xiążę uphając hardzie w swojej mocy,
 I w szczęściu, które dziwnie ludzkie sprawy toczy,
 Pod Zawichwostem leżąc bezpiecznie wojował,
 W Polsce przez swe zagony lud siekł i mordował.
 Polacy zaś upadek widząc ten swych włości,
 Zebrałi się chcąc odbić gwałt Ruskiej srogości,
 Z Leskiem, z Conradem braty, swoimi xiążęty,
 Których moc lekko ważył kniaz Roman nadęty.
 Niewiedząc aby z nim zwiesć bitwę polną mieli.
 Nietrzeba ważyć lekko mdłych nieprzyjacieli,

*Dlugosus
 Russorum
 annales,
 Michovicius
 119 fol. Cro-
 merus fol.
 125 Vapo-
 rius et Joan-
 nes Grotius
 in
 Apohlegma-
 tis Haero-
 um.*

*Odpowiedź
 święta Wła-
 diki Włodi-
 mirskiego.*

*Dubius
 Martis even-
 tus.*

*Roman Pol-
 skę drugi
 raz wojuje.*

*Lesko i Con-
 rad xiążęta
 Polskie.*

*Neque ta-
 men crede-
 bai pugnan-*

Bo i mdła czapła czasem jastrząba ubije,
 I wąż rychlej ukąsi, kiedy się w kłęb zwije.
 Tak i Polacy wten czas biedni ulegali,
 A ujrzawszy pogodę wnet znak bitwy dali,
 Odesławszy xiążęta na miejsce obronne,
 Wywiedli na Rusaki poczty swe ogromne.
 A kniaz Roman dopiero swych w uphy sprawuje,
 Polskie wojsko gwałtownym pędem przystępuje,
 Niedali mu się sprawić, tak zmieszany szykiem,
 Uderzył jednak Roman w Polaki z okrzykiem.
 Sam hetmana dobrego urząd wypełniając,
 I swą ręką rycerstwo Polskie odbijając,
 Wiele ich sam na on świat posłał pirwszym razem,
 Huczy niebo i ziemia przed brzęmiącym żelazem.
 Huczą chrapliwe trąby, krzyk śmiałych rycerzów,
 Rżą konie, świszczą strzały, grzmot i chrzęst pancerzów,
 Kniaż Roman z gołą szablą ogromnymi słowy,
 Posiła swych triumph im slubując gotowy.
 Toż hetman Polski czyni swych napominając,
 Obietnicami, sławą, ccią w nich chęć wzbudzając.
 Tak się obiedwie stronie sieką zapalczywie,
 Mars temu i owemu los miece wątpliwe.
 Lechom ojczyzna własna przydawa śmiałości,
 Każdy się chce mścić szkody, i Ruskiej srogości;
 Roman zaś wielkością swych Ruskich wojsk celuje,
 Każdy swego na on świat posłać usiłuje.
 A gdy tak długo boj trwał, a kniaz Roman wszędy,
 Biegając swych posiła, i szykuje w rzędy,
 Polacy walnym uphem wszyscy przyskoczyli,
 A rozerwawszy Rusków znowu boj stoczyli.
 Z krzykiem, z hukiem ogromnym i straszliwym wrzaskiem,
 Aż się niebo zaćmiło poruszonym piaskiem.
 Kniaż Roman im odpierał mężnie długą chwilę,
 Leżą zbici, a trupów leży wszędy na milę.
 Potym poczęły uphy Ruskie pierzchać różno,
 A Roman by stojeli w sprawie woła próżno,
 Koń też pod samym zabit, tak pieszo ubieżał,
 Potym kobyłę zrębną nad rzeką nadbieżał;
 Wsiadł na nią, a tak Wisłę przepłynął z pogromu,
 Zaraz kobyłę zrębną porzucił dla sromu,
 Uderzywszy jej czołem, piechotą z swoimi
 Uciekał, zmieszawszy się z Rusaki prostymi.
 A Polacy gonili, siekąc, wiążąc, topiąc,
 A krwią nieprzyjacielską ojczyznę swą kropiąc,

*di copiam
facturos Po-
lonos.*

Przykład iż
sobie za-
dnego nie-
mamy lekko
wazyć.

*Neque rectis
explicare or-
dines po-
terat.*

*Romanus
inter pri-
mas actes
versabatur
boni ac stre-
nui Ducis
fungens of-
ficio.*

*Christinus
Comes gentis
Gozdovius
Palatinus
Piorensis,
cujus Li-
lithum insi-
gne est, vir
acer, & rei
militaris
peritus,
Polakom
wiele po-
mógł jako
hetman
sprawny,
a z tego her-
bu i ja po-
babce mam
herb Lillia,
Gozdovice
nazwany.*

*Fervente
aliquandiu
pugna ꝛc.
conspiciti
id nostris
globo facto
impetum
factum.*

*Cromerus &
Miechovius
fol. 110 ac
facta equa
sibi admi-
nistrata
Witulam
tranavit.*

*Miechovius:
Romanus
Dux miles
gregarius
estimatus
occisus.*

Roman xiążę zabit między prostym gminem uciekającym 1205 Julii 10.

*Miechocius
& Cromerus
mille marcis
argenti redemptus
Vladimiram ductus
est tumulatus.*

Miłość ku swym panom u Rusaków, i po śmierci.

Sen czasem ważny, czegom i jasam doznał.

Tam i kniaź Roman zabit w niezuacznej osobie,
Lepsz kniazie na kobyle uciec było tobie.
Pochowan w Sendomirzu potym z uczciwością;
Ale Ruscy panowie trup jego z żalnością,
Tysiącem grzywien srebra zaraz odkupili,
W Włodimirzu znowu mu pogrzeb uczynili.
Przed tą bitwą sniło się w nocy Romanowi,
Ano szczyglów niewiele ku Zawichwostowi,
Z Sendomirza na wielkość wróblów przyleciało,
I siedli wszystkie wróble, także mu się stało.
Bo gdy panom swym ten sen powiedział, wnet starzy
Mówili: pewnie kniazie лихо się nam zdarzy,
Młodzi zaś: budet dobro kniazie, howorili,
Budem Lachow sobak bit: lecz w wróźbie zmylili.
Takci nasz miły Roman, jak on Xerxes z Greki,
Doznał tych których lekce ważył mocnej ręki.
Ano Seneka każe swych nieprzyjacieli,
Strzedz się: nanędzniejszymi chociażby być mieli.

Tak to sławne zwycięstwo otrzymali Polacy pod Zawichwostem nad Wisłą, roku 1205 na dzień S. Gerwazego i Protazego, na których imię Lesko Biały monarcha Polski, oltarz w Krakowskim zamku hojnie fundował. A xiążę Roman za prostego draba zabity na placu został, główny Polski i Litewski nieprzyjaciel, pierwej w Sendomirzu, a potym w Włodimirzu Wołyńskim ućciwie jako monarcha pochowany, za którego ciało Polakom Rusacy 1000 grzywien srebra dali. O czym Długosz, Miechovius i Cromer szerzej świadczą.

**O BURZENIU RUSKICH XIĘSTW
PRZEZ BITWĘ I ZMÓDZINY.
A O ICH PIERWSZYH
W HISTORIKOW OBJASNIONYM IMIENIU.
ROKU 1205.**

Rozdział szesty.

Gdy tak Roman okrutny w swym szczęściu sfankował,
A Ruskiej monarchiej śmiercią swą nadpsował,
Bowiem xiążęta Ruskie, których wiele było,
Wadzili się o zwierchność, co każdemu miło.

A Litawowie z Zmodzią gdy w lesiech siedzieli,
 Skoro się o porażce Ruskiej dowiedzieli.
 W swe długie trąby hucząc już się weselili,
 Widząc iż Polacy moc Ruską przełamili.
 Ziwiwinda z Montwilem hetmany wybrali,
 W których dzielność s porządkiem wojennych spraw znali;
 Tak wyszli z gęstych lasów niechcąc próżno leżyć,
 Uradzili dla łupów do Rusi zabieżyć.

A gdy się przez Wilią z wojskiem przepawili,
 Zmodzinów, i Jatwiezów k sobie przybawili,
 Wszerz i wzdłuż Nowogrodzkie poburzyli włości,
 Mordując, łupiąc Ruski naród bez lutości.

Potym Luck, i Włodimirz wkoło opalili,
 Cerkwie, i monastery Ruskie wylupili,
 Zaś ku Mozeru prosto puścili zagony,
 Drudzy Pinskie burzyli xięstwo bez obrony.

Aż Holhowicy widząc xiążęta gwałt srogi,
 Zebrawszy się zasiedli Litwie ciasne drogi,
 Gdzie mieli z łupy ciągnąć lasy zarabili,
 Chcąc by ono pogaństwo zdradą zagnąbili.

Lecz Litwa przestrzeżona indziej się udała,
 A więźniów i dobytki z łupem wielkim gnała.
 Co słyszac Olhowicy spieszno ich gonili,
 A utarczką gdzie mogli poganów gromili.

A gdy w Słomińskich polach Litwa kosem stała,
 Wnet się z Holhowicami Ruś na nich wyrwała,
 Z pogany hurmem bitwę ogromną stoczyli,
 A Litawowie do nich też śmieie skoczyli.

Ruś z szabiami, i z łuków, a Litwa włóczniami,
 Biją się krzycząc, huczac różnymi głosami,
 Mus, azumus z thos Gudos, z Zmodzią krzyczy Litwa:
 Tak długo z obudwu stron równa trwała bitwa.

Aż sami Holhowicy xiążęta gwałt widząc,
 A od pogańskiej ręki zwyciężyc się wstydząc,
 Przywiedli świeże uphy dwa na Litwę s tyłu,
 Uderzyli w nich aż świat zachmurzył się s pyłu.

Dopiero Litwa z czoła ściśniona i z zadu,
 I od Ruskich strzał, własnie jak żyto od gradu,
 Zbici, pierzchać poczęli, a Ruś po nich bieży,
 Goniąc sieką, trupów ich pełne pole leży.

Drudzy wpływ przez rzeki brną, drudzy na stawiska
 Uciekli, drudzy w lasy, w swe zwykłe leżyska.
 Tak Holhowicy wszystkie odgromili plony,
 Acz też nie jeden Ruski uph był tam zgromiony.

Pierwsza
 przyczyna
 wolności Li-
 tewskich i
 Zmodzkich.

Litwa Ru-
 skie pań-
 stwa wojuje.

Holhowicy
 xiążęta Ru-
 skie.

Bitwa Lite-
 wska z Rus-
 sakami.

Litwa od
 Russaków
 porażona.

A Litwa ustawicznie potym nieprzestając,
 Czyniła szkody w Rusi plony wyganiając;
 Bo w ty czasy xiążęta Ruskie po Romanie,
 Wadziły się kto miał mieć zwierzchne włodowanie.
 Daniło Romanowic Halicza dochodził,
 Kijowski z Czernieowskim też kniaz za łby chodził.
 Rzym głową świata urosł z niszczonego przez zgodę,
 W niezgodzie s państwem niszczał i stracił swiebodę.
 Greckie sławne królestwa, z xięstwami wielmożnymi,
 Persom, Rzymianom, w zgodzie były ogromnymi,
 A niezgoda ich Turkom, w moc podała srogą,
 Iż stracili wolności i ojczyznę drogą.
 Stracili, bo niewolnik panów swoich rządzi,
 Co był pierwej pastuchem, dziś uczonych sądzi
 Philosophów w Greciej, gdyż Turcy z pastuchów
 Poszli, z Kaukazyjskich gór, Scitijskich motłuchów.
 Tak też właśnie Kijowska monarchia dawna,
 Dzielnoscią cnych Rusaków w cerstwym męstwie sławna,
 Dla niezgody do Litwy swój stolec przeniosła,
 Litwa z niszczonego zgodą w wielki stan urosła.

W niezgodzie wielkie państwa gina, a male i nikczemne w zgodzie rosną.

Litwa w zgodzie z niszczonego urosła.

Łacina Miechowiusowa.

O tych wtarczkach Litawów do Ruskich xięstw, po zabiciu Romana, xiążęcia Włodimirskiego, Halickiego i pseudo-monarchy Ruskiego, Vincentius Cadlubkus, Długosus i Miechovius fol. 114, lib. 3, cap. 29, tak pisze: *Circa haec tempora nomen gentis Lituanae auditum est, prius incognitum, qui cum servi Ruthenorum forent, pro solutione tributorum perryzomata, suberes & pelles quotannis pendentes, circa annum Domini 1205 in magna multitudine glomerati contra Russiam venerunt. Duces autem Holhovici cum illis campestraliter congressi fere ad ultimum eos conflixerunt, licet ex Rutenis etiam multi cecidissent, &c.* Koło tych czasów imię narodu Litewskiego dało się słyszeć pierwej nieznanym, którzy gdy niewolnikami Ruskimi byli, za podatek ułożony, winniki, łyka i skóry zwierzęce na każdy rok płacząc, roku Pańskiego 1205, w wielkiej wielkości zgromadziwszy się w uphy, przeciw Ruskim krainom przyciągnęli, a xiążęta Holhowicy połą bitwę z nimi stoczywszy, do gruntu ich porazili, aczkolwiek też z Ruskiego wojska wiele rycerstwa poległo, etc.

Potym już Litwę często na swych miejscach Miechovius wspomina, jak to niżej obaczysz. Inszy też historikowie tym kształtem tę bitwę Litewską z Olhowicy opisują, jakom ją wirszem wyraził.

Cromerus też zaraz po tym zabiciu Romanowym *in prima editione Cronicatorum fol. 183, in secunda vero 126, lib. 7*, tak pisze o tym wtargnieniu Litawów do Rusi: *Per hoc tempus Litvani gens fera, sylvestris et obscura, Russorum agros praedis agendis infestare caepere, &c.* To jest: przez ten czas Litwa, naród okrutny, leśny i nieznacznym, Ruskie krainy, łupy wyganiając, najeżdżać poczęli, etc.

Tak Długosus, Vapovius, Miechovius i Cromerus, w swych Kronikach Litewskiego narodu leśnego i ich dzielności wojennej, pierwsze objaśnienie i oznaczenie opisują, roku od zbawiennego narodzenia Christusa Pana 1205. Nie iżby się Litwa od tego czasu niedawnego począć miała, który naród starodawnych lat w tych miejscach, gdzie i dziś mieszkał, tak dawno jako Rusacy albo Polacy. Ale iż ich Ruscy monarchowie po długich a częstych z nimi wojnach, jako możniejszy, tak srogo byli zwyciężyli, zniewolili, zhołdowali i ścisnęli, że w lesiech Litwina z Żmodzinem do tych czasów ani słyhać było, bo się jeszcze gruntownie nie rozkrzewili byli. A Ruska monarchia, nie tylko Litwie, ale i Greckim cesarzom, Polowcom, Piecinigom, Bulgarom, Serbom, Węgrom, Polakom i inszym też przyległym, jako postronnym państwom, ile w zgodzie, w postrach była z dawnych lat, zwłaszcza lata od Christusowego zbawiennego narodzenia, 861, czasu Holga, Igora, Rurika, książąt, także za Swentosława, Włodimirza i Jarosława. O czym się już wyższej z dowodu pewnych historików powiedziało, za których też monarchów Ruskich już Litwa była znaczna, ale Rusi, dla przyległości, poddana być musiała. Wszakże gdy upatrzyli czas, do Ruskich księstw najeżdżali, o czym Ruskie dzieje i Vincentius Cadłubkus, pierwszy historyk Polski świadczy, iż Litewskie imie od 700 lat jest sławne, i Miechovius sam przeciw sobie opisuje wojny Litewskie z Rusią od 500 lat, na niektórych miejscach, bo u niego każdej rzeczy, jako w labirincie szukać, gdyż wszystko *confuse* napisał, a jedną rzecz w czworgu i w pięciorgu Capitulum położył, dzieląc ją, co mógł w jednym jako przystoi odprawić, także *seriem et ordinem temporum et nationum* confundował. Czego, jeśli komu potrzeba, ja to z jego Kroniki pokażę. Tu też opisuje roku 1205, pierwsze objaśnienie i usłyszenie imienia Litewskiego, cap. 29, fol. 114, a wyższej zaś sam przeciw sobie cap. 15, fol. 83, roku 1103, tak mówi: *Eodem tamen Anno Pruteni et Lituani terras Russiae vastarunt* &c. Wszakże tegoż roku, Prussowie i Litwa, ziemie Ruskie burzyli: to się tu okazuje sławne męstwo Litawów, którzy to Rus burzyli od lat 477, nie od 372. Czego też Vapovius i Bielscius z niego *in libro Cronicorum secundae editionis fol. 245* dowodzą. Tenże Miechovius wyższej fol. 40 lib. 2 cap. 14, czyni wzmiankę Litwy, Żmodzi i Lotihajłów, od roku Pańskiego 1041, skąd się znaczy Litwa być sławna od lat 576. Tenże też sam niżej z Włochów ich naród wywodzi starodawnych czasów jeszcze przed Christusem, o czym się wyższej dostatecznie opisało.

ZYWBUND DORSPRUNGOWIC
Z HERBU LITAEURUS, ALBO EPOCENTAEURUS,
PO HERBYNUSIE KUNASOWICU
XIĄDZ LITEWSKI,
A MONTWIL GRMBUTOWIC
ZMODZKIE XIĄŻE.

Rozdział siódmy.

Długąśmy się tu byli zabawili rzeczą,
 Czytelniku, Ruskich spraw pilną mając pieczę,
 Żeśmy Litewskich xiążąt przerwali porządek,
 Lecz mi to snać odpuszczisz, jeśli masz rozsądek.
 Bo iż Ruski naród jest w dziejach swych dawniejszy,
 K temu i monarchią Kijowską sławniejszy,
 Tedy też ich dzielności tu na plac wystawił,
 By każdy wiedział, czym się ten cny naród bawił.
 Bo i z Mitridatesem, Pontskim królem, onym,
 Który w postrach Rzymianom był niezwyciężonym,
 Z tym sami Roxolani, cnych Rusów przodkowie,
 Walczyli, świadczą o tym w swych dziejach Grekowie.
 Lutprandus, Prokopius, Zonaras, z lat dawnych,
 Piszą w Greckich Kronikach dzielność Rusów sławnych,
 Piszę i Sabellicus, kto chce niechaj czyta,
 Lecz się i u domowych sławy ich dopyta.
 Jak z Greckimi cesarzmi na morzu, na wodzie,
 Bój wiedli, chcąc potomków swoich mieć w swobodzie,
 Taurikę, Korsun, gdzie dziś Przekop Grekom wzięli,
 I pod Andrinopolim ich cesarza ścięli.
 Widziałem też sam w Perze, widziałem swym okiem,
 Które nad Propontidem jest miasto głębokim,
 Herb Ruskiej monarchiej: Mąż na koniu zbrojny
 Z drzewem, na znak z Grekami Ruskiej dawnej wojny.
 Na bramie przytym greckie rytmy są wyrte,
 Sławiąc Włodimirzowe dzieje rozmaite:
 Gdy pojał cesarzównę Grecką, a chrzest święty
 Wniósł do Rusi, bałwański błąd niszcząc przekłety.
 Też sławi Ruskie męstwo Blondus, mąż uczony,
 Uspergensis, Aretin w dziejach doświadczony;

*Zonaras on-
 naltium
 Graec. To-
 mo 3. Lusit-
 prandus de
 rebus per
 Europam
 gestis lib. 5
 cap. 6. Pro-
 copius de
 Bello Gotico
 vel Gotico
 ꝑc. Volate-
 ranus libro
 1 Geogra-
 phiae ꝑc.*

*Pera albo
 Galata.*

Orosius, Naclerus, Volateran sławny,
 Guido, Ravennas, Luitprand, też historik dawny.
 Ci wszyscy opisują Ruskie sławne dzieje,
 Na które dziś wspomniawszy, aż się serce śmieje,
 Gdy z Party, z Greki, z Swedy, Scandy, Nortwejczyki,
 I z Danami miewali często krwawe szyki.
 Nowogrodzanie Wielcy Philandy trzymali,
 A Pskowianie z dawnych lat dań z Skandiej brali,
 W on czas gdy monarchia Ruska w cale stała,
 Przed przyległymi państwa zawsze przodek miała.
 Przeto Litwinie, bracie, niezajrzyj też Rusi,
 Gdyż też są niemniej sławni, zeznać każdy musi,
 Bez nich ty porządku spraw swych nie możesz wiedzieć,
 Gdyż Rusacy w swych państwach zdawna zwykli siedzieć,
 Mają starsze świadectwa: Litwa zaś z nich rosła,
 Gdy niezgoda u Ruskich wiązała rogi wzniosła,
 A Litwa w ich ojczyznach zgodą swą osiadła,
 Gdy się wewnętrzną niezgodą Ruś biedna wyjadła.
 Służyła Litwa Rusi, zaś ich zniewoliła,
 A nieprzemienne państwo, niezgoda zwalczyła:
 Tak monarchije, państwa wspak się odmieniają,
 Niewolnicy nad pany swymi zwierzchność mają.
 Wprzód Kiernus Kunasowic, książę Litewski, lassy
 Osadzał nad Wilią, w ty pogodne czassy,
 Gdy się książęta Ruskie społecznie wadzili,
 A jedni przeciw drugim wojska prowadzili.
 W Kiernowie, który z swego imienia założył,
 Stolcem mieszkał, gdzie księstwo Zawilijskie mnożył,
 Po lekku się Rusakom z mocy wybijając,
 A na światło Litewskie imię wydzwigając.
 Montwil też, syn Gimbutów, brata Kiernowego,
 W Żmodzi po ojcu dostał księstwa gotowego,
 W Jurborku mieszkał, głową czasem w Kunasowie,
 Gdzie dziś Kowno, żywności nabywając w łowie.
 Erdziwiła, Nemena i Wikinta spłodził,
 Trzech synów, a każdy z nich na cel cnoty godził,
 Lud gruby, w gospodarstwo, Żmodzki, zaprawiali,
 I prawa i bogom swym modły ustawiali.
 Znicz ogień nad Niewiażą wieczny fundowawszy,
 I wieżę dla bałwanów podle zbudowawszy,
 Jak ich w on czas czart mamił, lasy poświęcali,
 W których węzom, hadzinam, ofiary wznecali.
 Ziwiwund Dorsprungowic, rzymskiej familiej,
 Mieszkał na Dziewałtowie i w Wilkomiriej,

Volateranus
lib. 7 ect.

O tym czy-
taj Cra-
ciussa.

*Omnium re-
rum vicissitudo, si concordia par-
vae res cre-
scent, dis-
cordia ma-
xime dilan-
tatur.*

Kiernow od
Kiernussa.

Nabożeń-
stwa stare
Litewskie i
Żmodzkie.

Herb Kitaurus
rus.

Herb Kitaurus z przodków miał: puł konia, puł męża,
A w ogonnego z łuku strzałą mierzy węża.
Także czterzej xiążęta, w swym udziale każdy,
Mieszkali w spólnej zgodzie miłując się zawždy,
W zgodzie Litwa urosła w tak wielkie narody,
A Ruska monarchia, niszczała z niezgody.
Kiernus zaś, xiądz Litewski, w szedziwej starości,
Córkę swoje Pojatę, dla godnej dzielności,
Ziwibundu, w małżeństwo, Dorsprungowicowi,
Dał z nią xięstwo Litewskie, jako cieść zięciowi.
Ponieważ syna nie miał, któryby dziedziczył,
Córce, przy niej zięciowi, xięstwa swego życzył.
Tak Ziwibund, Rzymskiej krwi potomek prawdziwy,
Po żenie dostał Litwy, jak dziedzic właściwy.
Z Dziewałtowa na Kiernów, wnet się przeprowadził,
Gdzie z Pojatą onę włość Litawy osadził,
I panował, poddanych skromnie rządząc w zgodzie,
A gdzie upad granic czuł, w czas zabiegał szkodzie.
Kiernusowi, gdy śmierci dług zapłacił s ciała,
A dusza do Charona na przewóz leciała,
Usypali pod lasem grób wzgórze wyniosły,
Tam jego trup spalili u jeziora Zosły.
Spalili, jak był zwyczaj pogański, a potem
Proch zebrawszy, schowali; wyższej najdziesz o tym.
Ziwibund, Dziewałtów, Wilkomir, Kiernowo
Osiadł, ciało spaliwszy po śmierci cieściewo.
Columny z Kitaurusem herbem złączył swoim,
I pieczętował się tym sam klejnotem dwoim,
Z Muntwilem też xiążęciem Żmodzkiem przyjaźń stale
Chował, oba przestając na własnym udziale.
Ruskim xiążętom pomoc na Polskę dawali,
I Mazowieckie włości s kątów najeźdzali,
Łup wywodząc, i płony, s których się żywili,
A urwawszy, już nie goń, gdy Narew przebyli.
Także też gdy u Rusi widzieli niezgodę,
A na wybicie z mocy ich mając pogodę,
Najeźdzali ich państwa, łupy bierzac częste,
Z tym w lasy jak do zamków uciekali gęste.
Jeśliż ich na polu nie dognał, już próżno,
Bo po błotnych starzynach, rozbiegli się różno,
Na ostrowach jeziornych i w lesnych jaskiniach,
Chowali się i w jamach, jak w najlepszych skrzyzniach.
Ubiory ich zwierzęce, wszystko były skóry,
A majątność na sobie, co mógł nosić który,

Została góra i
jezioro było
niedaleko
gdzieś od
Świętej rzeki.

Cromerus
lib. II.

Ubiory Li-
tewskie sta-
re.
Złote wieki
w Litwie.

Dom, kuczka, prostym darnem nakryta, bót z łyka,
 Zwierzęcy łeb obłupił, i wdział miasto słyka.
 Rzekłby był, iż to wszystko są Herculesowie,
 Który też ono skórę lwia nosił na głowie,
 By był widział ano nasz Żmodzin swoją głowę,
 Przybrał w wilcze, w niedźwiedzie łbisko i zubrowe.
 A kiedy połupili w Ruskich ziemiach pługi,
 Włócznie z narogów kuli, potym na kij długi
 Osadzili, do strzał też czynili żelesca,
 A niedługo jednego zagrzewali miejsca.
 Choć ich Rusacy bili, drugimi orali,
 Lecz do wojny chęć mając o śmierć mało dbali;
 Drudzy zaś tak przeważnie więzienia się strzegli,
 Gdy już nie mogli uciec, w mężnej bitwie legli.
 Jeśli też z Rusi żywo dostali którego,
 Wnet go s koniem spalili tuż samowtórego,
 Na cześć Bogom pogańskim pictos Gudos Dziewie,
 Płak pocziss, tak wołali, aż szumiało krzewie.
 Zwierzęcy prawie żywot z dawnych czasów wiedli,
 Aż Ziwiwund i Montwil na xięstwach usiedli;
 Ten Litwę, a ten Żemojdz w porządniejszej sprawie
 Cwiczyli, tak w domowej jak w polnej zabawie.
 Ci naprzód nauczyli wołów w jarzmo wprzegać,
 A chleba z wnętrza ziemi ostrym pługiem sięgać,
 Po rolnych cnej Cereri siemię miecąc skibach,
 A pierwiej przestawali za zwierzu na rybach.
 Więc i domy budować i wyniosłe dwory,
 Gospodarz też dobytek swój gnał do obory,
 Co się pierwiej po lesiech błąkało, po polach,
 To teraz po óranych już się pasie rolach.
 Już mielu, mielu, w żarnach, Rugosz krusząc, śpiewa,
 A chleba s potu ciała zaś się w rok spodziewa,
 On co pierwiej łupem żył, to już w swym obrębie,
 Miał jak Rusin i Polak żywność chciwej gębie.
 A już nie tak dla łupów, jak dla rozszerzenia
 Państwa i granic spólną mocą przymnożenia,
 Najeżdżali do Rusi porządniejszą sprawą,
 I zwozili z Ruskimi kniaźmi wojnę krwawą.
 Krwawą, bo się często krwią swoją oblewali,
 Gdy przestrzeństwo swym wnukom szablą uprzątali.
 Obaczywszy się ludźmi być, żyli jak ludzie,
 Co pierwiej każdy jak wilk leżał w lesnej budzie.
 Już i namioty, już i wojenne obozy
 Zmyśliłi, i fortelne przez rzeki przewozy,

Broń Litew
ska stara.

Kiedy Litwa
poczęła go-
spodarstwo.

Pokarmy
pierwsze Li-
towskie.

Gdy zasieje.

Litwa dla
żywności
pierwej tyl-
ko walczyła.

Przemysłno
starej Litwy
przewoży.

Łodzie, czolny z zubrowych skór dziwnie szywali,
A szwy, dla prześcia wody, łojem nacierali.
Więc gdy gdzie mieli ciągnąć, dwa łódź jedną nieśli,
A skoro już na miejsca rzek głębokich weszli,
W tych się batach wozili, a konie wplaw wiedli,
Aż na nieprzyjacielski brzeg w zdrowiu wysiedli.
Bo w on czas, gdy w tych miejscach leśnych pusto stało,
Jeszcze przewozów bardzo rzecznych nalazł mało,
Przeto Litwa ty lekkie zmyśliła przeprawy,
Co potomkom pomoże do rycerskiej sprawy.
Bo i Dmitr Wisniewiecki tej stuki kosztował,
Gdy się przez Don, Dniestr, Dunaj, często przeprowował,
Nosząc z sobą ty baty, które lekcej dźwigać,
Niż drzewiane, i łatwiej uciec i dościgać.
Tak Zywibund panując w Litwie na Kiernowie,
Ustawicznie się starał, by jego wnukowie
Mogli zażyć ojczyzny Litewskiej spokojnie,
Przeto ich sprawy wszystkie prostował ku wojnie.
Ku wojnie, bo przez dobrą wojnę pokój bywa,
Oracz rolnych owoców po pracy używa;
Tak po wojnie rycerze bywali weseli,
Gdy odpędzą najazdy swych nieprzyjacieli.

O ROSTERKACH MIĘDZY XIAŻĘTY RUSKIMI,

I O NAJAZDACH RUFY DO RUSI.

A PORAŻENIU ICH.

Miechovius fol. 123, lib. 3, cap. 33, i Latopiszczę Ruskie.

Xiażęta Ruskie: Jurgi Wołodimirski, Jarosław Pereasławski, złączywszy wespół mocy swoje, podnieśli niestuszną wojnę na xiażęta Smoleńskie i Nowogrodzkie, który gwałt chcąc gwałtem odbić: Wołodimir, Constanti i Mścisław, bracia rodzeni, xiażęta Smoleńskie i Nowogrodzkie, zebrali się z wojskami swoimi, a gdy obiedwie stronie śmieie a upornie przeciw sobie ciągnęli, roku od zbawienego narodzenia Christusa Pana 1206, dnia 12 Aprila, stoczyli bitwę srogą, tam za sprawiedliwością, otrzymali zwycięstwo Smoleńskie xiażęta: Wołodimir, Constanti i Mścisław, nad Jur-gim Wołodimirskim i Jarosławem Pereasławskim, gwałtownikami pokoju, pobiwszy i rozgromiwszy wszystkie uphy ich, z Rusi i z Połowców zebrane, iż ich na placu dziesięć tysięcy poległo.

Za sprawie-
dliwą woj-
ną
Bóg i szcze-
ście.

A kończąc zwycięstwo, oblegli Jurgiego na Wołodimirzu, gdzie się był zamknął, uciekwszy z bitwy, który po długim oblężeniu, pokój uprosił, pod tą condicią, iż zamek Wołodimirski podał, a sam do nich wyszedł, a oni dali zaraz Wołodimirskie xięstwo z zamkiem bratu swemu Constantinowi, a stamtąd do Pereasławia przeciw xiążęciu Jarosławowi ciągnęli, który zaraz od nich pokoju prosił, nie przeciwiąc się. Co widząc zwycięscy, iż się upokorzył, uczynili z nim pokój i przy xięstwie Pereasławskim zostawili, wszakże za wielkimi podarkami.

Chciwość
cudzego
przysły
upadek.

A potem na lato, Litwa widząc rostyryki i niezgodę wewnętrzną między xiążęty Ruskimi, chęcią łupów zapaleni, wysli z swoich leżysk gęstych lasów, a zszykowawszy się z xiążęty swoimi na uphy, wciągnęli ogromnym wojskiem w Ruskie strony, burząc, paląc, łupiąc i plundrując co się im potrafiło.

Litwa Ru-
skie krany
wojuje.

Których chcąc odeprzec Wołodimir Rurikowic, xiążę Kijowskie, mając z sobą rycerstwo Smoleńskie, k temu z xiążęty inszymi: Romanem Borisowicem, Constantinem Mścislawem i Rościslawem, synami xiążęcia Dawida, złączywszy mocy spólne, ciągnęli przeciw Litwie, Ruskie wołości plundrującej. A gdy im Litwa bitwy niezwłoczyła, potkały się wojska z obu stron ogromnie, gdzie równym szczęściem długi czas, równa bitwa stała, iż na ostatek Litwa porażona, po polach pierzchać poczęła, a xiążęta Ruskie, rozpuściwszy po nich zagony w lesiech, i w skrytych miejscach, Litwę i xiążęta ich bili, siekli i imali, a polon wszytek odgromili.

Lituanorum
Duces occi-
dendo fu-
gientes per-
sequendo
g'o.

Tego też czasu, Hleb, xiążę Rezańskie (których dziś xięstwo Moskiewski posiadał), łakomstwem uwiedziony, sześci bratów rodzonych i wielkość bojarów swoich, którzy ich stronę trzymali, okrutnie zamordował, iżby sam zupełne xięstwo Rezańskie mógł opauować.

Okrucień-
stwo xiążę-
cia Rezań-
skiego nad
braty.

O KORONOWANIU

NA KROLESTWO GALATSKIE, ALBO HALICKIE I WŁODIMIRSKIE,

COLOMANA

SYNA ANDRZEJA KRÓLA WĘGIEŃSKIEGO.

1208, I WYPĘDZENIU JEGO,

A PORAŻENIU WĘGROW I POLAKÓW OD RUSI.

Rozdział osmy.

Do Jaśnie Oświeconego Xiążęcia i Pana,

PANA JANUSZA CONSTANTINOWICZA,

XIĄŻĘCIA OSTROGSKIEGO &c.

HRABIE NA TARNOWIE, &c.

Po Romanie Halickim Włodimirskim, onym
 Monarchą wszystkiej Rusi, co był przełożonym,
 Który na wojnie Polskiej zabit, burdy nowe
 W Ruskich państwach nastaly o miejsce stolcowe.
 Bo Kijowski książę chciał być starszym po staremu,
 A drudzy zaś książęta odpierali temu,
 Jeden chciał na Haliczu, w Włodimirzu drugi
 Monarchą być wszej Rusi, skąd rostyrk rość długi.
 Z czym przez wewnętrzne wojny mocy ich ubyło,
 Bo każdemu panować, niżli służyć miło.
 Tak mocniejszy słabszego wyganiał z dzierżawy,
 A Litwa w ich niezgodzie miała pokój prawy.
 Najeżdżali do Rusi, nędza z każdej strony,
 Gdy bracia miasto spolnej wadzą się obrony,
 Przeto gdy im dogryzło, jeli o tym radzić,
 By książę cudzoziemca monarchą posadzić.
 A iż się książętami Polskimi brzydzili,
 Przez wspólne wota zaraz wszyscy się zgodzili
 Haliczanie, wziąć sobie z Węgier Colomana,
 I na Haliczu królem przełożyć za pana.
 Wyprawili do Węgier, by przyjechał, posły
 Który skoro go wdzięcznie ty nowiny doszły,

Dwiestolicy
 monarchiej
 Ruskiej.

*Cromerus:
 et cum a Po-
 lonico no-
 mine &c.
 abhorrent.
 Andrzeja
 króla Wę-
 gierskiego
 syna wybran-
 na króle-
 stwo Ru-
 skie, Halic-
 kkie.*

Nie dał się długo prosić, zaraz z ludem wielkim
 Przyjechał do Halicza, z ochędotwem wszelkim.
 Tam go biskupi z Węgier ukoronowali,
 I z triumphem Halickim królem obwołali.
 Wincent Kadłubek biskup Krakowski koronę
 Nań kładł, tamże mu rait Solomkę za żonę,
 Leska Białego siostrę, którą wziął w małżeństwo,
 I nad Halickim, Ruskim carstwem, przełożęństwo;
 Lecz to niedługo trwało, bo Ruś niezwałała,
 By Rzymskich ceremonij króla cierpieć miała,
 Bojąc się by rzymski król i papieskie modły,
 Święto Ruskiej ich wiary z gruntu tym niezbodły,
 A za wiarą zgwałconą też o swe wolności,
 Obawiali się jakiej Węgierskiej chytrłości.
 Bo gdzie wiara zfankuje już i państwo ginie,
 Czego dziś Francuskich burd srogi przykład słynie.
 Tego też i Rusacy gdy się obawiali,
 Mścislawa Mścislawica na państwo przyzwali.
 A iż ten Mścislaw był mąż rycerz prawie dobry,
 Dali mu nowe imię, dla dzielności, Chrobry,
 K temu Halicki dziedzic i słusznie dochodził
 Ojczyzny, niechcąc by mu w niej Węgrzyn przewodził.
 Przeto gdy już Coloman królestwem się bawił
 W Haliczu, a część wojska do Węgier odprawił,
 Mścislaw Mscislawic Chrobry wnet wojska zgromadził,
 Z Polowców, z Litwy, z Rusi, jak lew lwów prowadził.
 Dobył Halicza zaraz prętkim sturmowaniem,
 Coloman sam król uciekł, a Węgrowie za nim,
 Kadłubek też Krakowski biskup zbiegł z Iwonią,
 Kanclerzem Polskim, drugich zaś Rusacy gonią.
 Gonią bijąc, imając, a Mścislaw z ochotą
 Wszedł na zamek Halicki, tam koroną złotą,
 Której Coloman odszedł, był koronowany,
 Od władików wszej Rusi carzem obwołany.
 Węgrów, Polaków wiele Rusacy pobili,
 Poimany w niewoli jak bydłem robili,
 Drugich zaprzędawali, a rzymskie obrzędy
 Wyrzucili, mając ich za brzydliwe błędy.
 A potym Węgierski król Andrzej rozgniewany,
 Iż był z Rusi jego syn Coloman wygnany,
 Posłał z nim wojsko wielkie dobywać Halicza,
 A wyrzucić Mścislawa z niego Mścislawica.
 Posłał i Lesko Biały pomoc Colmanowi,
 Z Polski wojsko niemałe przeciw Mścislawowi,

*Ab Episcopo
 quos in
 suo commi-
 tatu habe-
 bat.*

Mścislaw
 Mścislawic
 Chrobry.

Coloman
 nowo koro-
 nowany z
 Halicza
 uciekł.

O tym szerzej
 czytają
 Mieciovium
 et Cromerum
 lib. 7.

Mścislaw
 Mścislawic
 Chrobry
 wygnawszy
 Colomana
 królem i ca-
 rzem wszy-
 stkiej Rusi
 koronowan.

Węgierskie
 wojsko i
 Polskie pod
 Halicz prze-
 ctyw Russa-
 kom.

Rościław
Mściławo-
wic, Włodi-
mirz Ruri-
kowie, i Ro-
ściław Da-
widowie
xiążęta Ru-
skie przeciw
Węgom i
Polakom.

Polacy i
Węgrowie
Halicz wzię-
li.

Południe.

Potkanie
ogromno
Russaków
z Polaki i z
Węgry.

Bitwasroga.

*Ut non inui-
lus caderet.*

Mściław też Mściławowic skoro to usłyszał,
Wielkie uphy z Rusaków, z Połowców popisał.
Rościław też Mściławowic, Włodimirz Rurikowic
Xiążęta i Rościław z wojski Dawidowic,
Przybyli Mściławowi na pomoc ochotnie,
Niechząc zwierzchności Węgom dać w Rusi sromotnie.
Nad to, Litwy, Połowców, Jatwieźów przyzwali,
By Węgom i Polakom odpór mężnie dali;
Lecz Polacy z Węgrami skoro przyciągnęli,
Zaraz Halicz bez wieści pierwszym sturmem wzięli.
Tam Coloman małżonkę swoją zostawiwszy,
Z mdlejszym ludem i strzelbą zamek umocniwszy,
Zszykował wojsko Węgrów swych na lewą stronę,
Polacy na prawy bok trzymali obronę.
Tak ciągnęli przeciwko Rusakom w tej sprawie,
A Phebus puł nieba był objechał już prawie,
Ognistymi włosami zbroje oświecając,
Mars tuż stoi do bitwy mężów podniecając.
Mściław Chrobry z drugimi xiążęty też śmieie,
Uphy Ruskie prowadził sam stojąc na czele,
Napominał by mężnie wszyscy poczynali,
A zwycięstwa pewnego by się spodziewali.
Toż też Coloman czyni, toż też i Polacy,
A w tym rowem z dąbrowy przytarli Rusacy,
Z krzykiem, z hukiem ogromnym z Węgry się potkali,
A Połowcy Polski róg prawy najechali.
Starły się wojska spólną śmiałością, chrzęst straszny,
Aż od strzał zachmurzył się słoneczny wóz jasny,
Ci z kusz bełty, ci z łuków, ci się zaś wręcz sieką,
A z drugich się już trzewa od długich drzew wleką.
Słyszałby był tam rannych pod koźmi stękanie,
Obaczyłby i szyków rożnych nacieranie,
Ano jak kiedy owo pszczoły podkurzone,
Roją się, albo wały morskie zaburzone,
Pieniste wody pędzą, nawy skaczą rożno,
Sternik się i bosmani z wiatry biedzą próżno:
Tak i w tej bitwie gdy Mars puścił koty z głowy,
Równe były żołnierzom góry, równe rowy.
Już się na oslep darli, jeden na drugiego,
S krótką bronią niemierzył oręza długiego,
Zapalczywy na męża, mąż upornie bieżał,
Zginąć niedba, tylko by z nim przeciwnik leżał.
A Charon z czarną łodzią tuż na porcie stoi,
A już się i sam więcej dusz przewozić boi,

Gdy tysiąc za tysiącem cieniów mu przybywa,
 A Echo na powietrzu, z trwogi się odzywa.
 Fortelu Mściśław patrząc, krzycząc, jeździ w koło,
 A potężniejszych mężów wywodzi na czoło.
 Tak się siekają na umór, Coloman też cieszy
 Węgrów: Fortuna równym losem wszystkich śmieszy.
 Polacy już prawy róg byli obronili,
 I Rusaków z pierwszego miejsca rozgromili,
 Do Węgrów też zwycięstwo już swój los skłaniało,
 Ale szczęście odmienne wnet ich okłamało.
 Bo Mściśław Chrobry świeżych Połowców przebrawszy,
 A Polakom i Węgom s tyłu zajechawszy,
 Skąd się nie spodziewali, uderzył w nich pędem,
 Kilko uphów jak trawę kosą pociął rzędem.
 Drugich łatwo pogromił, gdy się pomieszali,
 A bez sprawy tam i sam różno uciekali,
 Rusacy goniąc siekają, kołają, wiążą, krzycząc,
 Węgrowie w góry bieżą tarczami się szczycząc.
 Rusacy zaś chorągiew Polakom wydarli,
 Koronną z białym orłem, wnet ją rozpostarli,
 W swej zasadce: Polacy z różnych miejsc patrząc,
 Szli do onej chorągwie swoich być mni mając.
 A którzykolwiek do niej z omyłku przybiegli,
 Wszyscy jak w samolówce od Rusaków legli.
 Tak ony wszystkie wojska Węgrów, Lechów zbite,
 Dały z siebie zwycięstwo Rusi znamienite.

Mściśławów
fortel na
Polaki.

*Quin in alle-
ro cornu ad
Vngaros
victoria in-
clinabat.*

*Ibi Maczi-
slaus cum
Polouciis
eos a tergo
odortus fa-
cile securos
dissipavit &
magna strā-
ge profliga-
uit.*

Fortel w
odjęciu cho-
rągwie Po-
lakom.

Tak tę bitwę Miechowius lib. 3, cap. 31, fol. 119 i Cromerus lib. 7, Długossus etc. opisują. *Jacebantque cadavera interfectorum*, jak Miechowius mówi, *circa Halicz, tanquam arena insepulta*: iż leżała wielkość trupów pobitych niepogrzebionych, jako piasek, około Halicza.

Attilusa Filiniego, wojewodę Węgierskiego, Rusacy poimali, a Colomanus, królewic Węgierski, król Halicki i Włodimirski, uciekł na Halicki zamek, na którym go Mściśław Chrobry obegnał, a gdy nieopatrznie Colomanowi żołnierze bramy zamkowej tylnej strzegli, jednej nocy podkopali się Rusacy pod nią i wpadli do zamku, a Węgrowie i Polacy nagle przestraszeni, uciekając, z murów szyje łamali, a drugich pobiwszy i zamek opanowawszy Mściśław, obegnał kościół Pereczystej, w którym się był Coloman z żoną, z paniami i z przebranyim rycerstwem zawarł. Tak głodem i pragnieniem uciśnieni, tylko żywot u Mściśława na rokowaniu uprosiwszy, drzwi kościelne otworzyli: tam za rozkazaniem Mściśławowym panięta Węgierscy i Polscy, także panie, byli wywodzeni, których wszystkich Mściśław część Połowcom, część swoim dworzanom rozdał, a Colomana z żoną Salomką, księżną Polską do Torska na więzienie posłał, w którym był chowan pod strażą przez dwie lecie, według Miechowiusa, acz Cromerus

Attilus Fi-
leni.

Coloman-
nus król no-
wy Ruski na
Haliczu po-
iman z żoną
Polką.

Przeważ-
ność Rusa-
ków w pod-
kopaniu Ha-
licza.

Coloman
król z żoną
na więzie-
nie do Tor-
ska.

tylko rok kładzie; a nie był wypuszczon, aż po długim stanowieniu i tra-
ctowaniu, roku od Christusa 1210, pod tymi condiciami, izby Bella, brat
starszy Colomanów, pojął w małżeństwo Marią, siostrę Mścislawową,
a Mścislaw po trzech lat miał Halicza Colomanowi ustąpić, które condicie
pełniąc Mścislaw, odjechał do Torska, tamże drugiego roku umarł, po-
chowan w Kijowie w cerkwi S. Krzyża, który był sam zbudował. A Co-
loman też niedługo na królestwie Halickim panował, bo Daniel Romano-
wic ubiezał zamek Halicki i wygnął Colomana, którego zaś ojciec Andrzej
król Węgierski za dwoją wyprawą ledwo na Halicz przywrócił, i panował
Coloman na Haliczu trzy lata, a roku 1225 umarł, z podejrzeniem trucizny
zadanej. A od tego czasu królowie Węgierscy w Rusi władowanie swe
utracili, wszakże potym długo używali tytułu Królestwa Halickiego i Lo-
domeryskiego, albo Włodimirskiego, jako i dziś Henricus Polskiego,
i wszystkiego xięstwa Litewskiego, etc.

Mścislaw u-
marł, Chro-
bry rzeczo-
ny, roku
1212.

Daniel Ro-
manowic.
xiążat
Ostrogskich
przodek.

Królowie
Węgierscy
dla czego
używali ti-
tułu króle-
stwa
Gallaciae,
vel Hallaciae,
*i Laodome-
riae,* ma-
był *Wolo-
domeriae.*

Burdy zno-
wu o Halicz.

Po śmierci Colomanowej, Dawid Romanowic Halicz opanował, ale
Isasław, będąc bliższy Halickiego xięstwa, zebrał wojsko z Połowców,
i wypędził Daniła Romanowica, a xięstwo Halickie postąpił xiążęciu Mi-
chałkowi Swiniogrodzkiemu.

O PORAZENIU XIĄŻĄT RUSKICH OD POLAKOW

ROKU 1211.

Rusacy gdy po pirwszym zwycięstwie zhardzieli,
Odmienności fortuny mylnej niewiedzieli,
Zebrawszy się wspól z Litwą, z Zmodzią, z Jatwiezami,
Najeżdżali do Polski częstymi wtarczkami.
Lesko tym obruszony posłał Sulisława,
W którym męstwo świeciło i wojenna sprawa,
Ten z rycerstwem przebrany ciągnął w Ruskie włości,
Oddając też wet za wet, burzył przez litości.
Ruscy kniazio wie hardzi wnet wojska zebrałi,
A z Polaki ogromnym pędem się potkali,
Lekce ich sobie waząc, a pierwszej fortunie
Ufali, która często zdradziwszy w las dunie.
Polacy sprawiwszy się wszyscy walnym szykiem,
Uderzyli w poszrodek ich uphów z okrzykiem,
Tak rozerwaných wszystkich bez wieści strwożyli,
W swej mocy ufających fortelem pożyli.
Za czym różno pierchnęli do lassów Russowie,
A zbitych pełno w polach, pełno w każdym rowie,
Polacy ich obozy, i łupy okwite
Wzięli, i krom pospolstwa, więznie znamienite

Sulisław ca-
stelan Sen-
domirski.

Cromerus
fol. 128 lib. 7.
Miechovius
fol. 115.
cap. 30 lib. 3.

Świętław, Włodmir, Jarosław, Constanti i Jerzy,
 Pojmani ich kniaziowie z swym żołnierstwem w więzy,
 Lecz potym wypuszczeni, gdy Polakom szkody
 Nagrodzili, i więźniów wrócili z ugody.
 Tak Rusacy z Lechy mir wten czas wziąć musieli,
 Bo w domu nieprzyjaciół nowych gorszych mieli,
 Nowych srogich Tatarów, przed tym niesłychanych,
 Ani w tych polach gdzie dziś są, nigdy widanych.

Światosław
 Mściławo-
 wic, Włodi-
 mir, Jaro-
 sław, Con-
 stanti, i Ju-
 ri, książęta
 Ruskie, od
 Polaków w
 bitwie po-
 imane.

**O PIRWSZYM PRZYSCIU
 SCYTÓW ALBO TATARÓW
 W TY POLA, GDZIE DZIŚ OSIEDLI,
 POŁOWCÓW WYGNAWSZY I WYBIWSZY,
 ZA CZYNI I RUSKIE KRAJEM PORAZILI I ZNIEMOWILI,
 ROKU 1211.**

Rozdział dziewiąty.

Latopisze Litewskie stare, bez dowodu słusznego spisane, (gdyż w on czas ludzi dowcipnych nie mieli) tak swoje rzecz prowadzą: Czasu panowania Montwila, Gimbutowego syna, powstał carz Tatarski Batti i wszystkie ziemie Ruską, książęta niemało pościnawszy, zwojował, i stolec wszystkiej ziemie Ruskiej Kijów spalił, i pusty udziałał, aż książę wielki Kijowski Dimitrij na Czernieów zbiegł, etc.

A w ten czas jakoby miał Wykint, Żmudzkie książę, Erdziwila syna wyprawić, który Nowogrodek, Grodno, Brześć i Mielnik opanował. Ale to inaczej było i pierwej przed Battim, czegom z godnych historików i z samej istotnej rzeczy doszedł. Abowiem Batti roku od narodzenia Christusa 1240, w sześciu set tysięcy Ruskie państwa i Polskę wszystkie, Morawę, Śląsko, aż do Wrocławia i Legnicę powojował, gdzie Pompa Mistrza Pruskiego i Henrika, książę Legnickie, S. Jadwigi syna, mężnie się za wiarę Christusową broniących, zabili Tatarowie, a w Węgrzech potym trzy lata bujając mieszkali, wszystkie Węgry, także Racką, Bossenską, Karwacką, Bulgarską ziemie ogniem i szablą zwojowali. Ale Litwa (czego sami dla zaniedbania historyi wiedzieć nie mogli) pierwej się przed tym z niewolej Ruskiej wybili i strzasnęli. To jest od narodzenia Christusa Pana roku 1211, a według niktórych 1118. Gdy Scytyjski naród, Tatarowie, albo

Batti czarz
 Tatarski
 kiedy wojo-
 wał.

Cromerus:
 Circa an-
 num Christi
 1202 vel ut
 alii volunt
 1118.

Idem Crom.
 fol. 128 lib. 7

Tartari enim Scythica gens sive a st. eck. obscuri ignotique. Michocivus vero fol. 120 lib. 3 cap. 31. Nam sequenti anno gens Tartarorum in eam diem ignorata, conflictis pluribus septentriosis nationibus ad Polovcos venit, &c.

Chwalinskoje more.

Cometa znak przyścia Tatarów.

Połowcy od Tatarów przemożeni.

Niewola i u nieprzyjaciół szuka pomocy.

Trzeba dziś takiej zgody, ale skutku lepszego na Turki.

Zgwałcenie posłów za wdy szkolne.

Wyprawa Ruskich x. przeciw Tatarom.

Protolce uroczisce.

Kalka rzeka.

Połowcy i Rusacy od Tatarów porażeni.

od rzeki Tartar, albo od ojczystych miejsc, albo od wielkości narodu swego, co i sami sobie przywłaszczają, tak nazwani, pierwaj za Kaspuskim morzem w zawarcu góry Imaus i Cacauijskich skał na wschód słońca, tajemni i nieznaczeni jak Grekom tak Łacinnikom, mieszkając, zabiwszy króla Indijskiego, któremu służyli, Azyą prawie wszystkie wielką i małą z zwycięstwem wzdłuż i wszere przesli, gdzie wiele królestw, xięstw i krain, tak pogańskich jako i chrześciańskich splundrowali, a potym przeprawwszy się przez Wolgę rzekę, gdzie w Kaspjijskie morze albo Hircańskie wpada, u Astrachani, które Moskwa Chwalińskim morzem zowie, wielką mocą ciągnęli ku zachodowi, gdzie naprzód z Połowcami, którzy między Tanaim i jeziorem albo morzem Meotis i nad Pontem Greckim, a dziś Tureckim morzem, w polach mieszkali, wojnę stoczyli.

A to przyście Tatarów, cometa bardzo wielka i niezwyčajna znaczyła i jakoby przepowiedała, która przez 18 dni miesiąca Maja roku 1211 trwała, ku Połowcom na wschód słońca i ku Ruskim państwom ogon obracając, czasem się też ku zachodowi obracając, w czym się Cromer z Michowiušem nie zgadza, bo ów mówi: *Coma in orientem versa apparuit*, a ten zaś *supra Polovcos Tanaym ac Russiam girans caudamque in occasum porrigens*, którego też Wapowius i Biescius naśladowa; ale jako było tako było, jednak dała pewny znak przyścia tych złych a przyległych naszych sąsiadów, którzy zaraz obie Sarmacie, Azyatycką i Europejską, srogo skarali, a Ruskiej, z dawna sławnej i mocnej monarchiej, siły zniścili i prawie wyrócili. A gdy im Połowcy mężnie odpierali i wojska ich porażali, na ostatek od wielkości Tatarskiej, w mocy swojej byli zemdleni.

Przeto aczkolwiek Połowcy byli ustawicznie główni nieprzyjaciele Rusakom, wszakże gwałtowną potrzebą przymuszeni, pomocy od nich przeciw Tatarom żądali, rozwodząc im to, iż co nam dziś od Tatarów, to wam jutro będzie. Dla tego się im Rusacy, widząc pospolitą niebezpieczność, nie odmówili, i owszem Tatarskich posłów napominających, aby się w tę wojnę nie wdawali, ani Połowcom dawnym swym nieprzyjaciółom pomocy dawali, przeciw prawu ludzkiemu poimawszy, pomordowali, a wszyscy ziemią i morzem Czarnym od Oczakowa, także Donem, Worschlą, Dnieprem, Bohem i Wolgą rzekami, na pomoc Połowcom przeciw Tatarom ciągnęli: xiążę Mścislaw Romanowic z rycerstwem Kijowskim, Mścislaw Mścislawic z rycerstwem Halickim i insze xiążęta Ruskie Cerniejowskie, Pereasławskie, Włodimirskie, Nowogrodzkie i Smoleńskie z Włodimirem Rurikowicem. A złączywszy się ze wszystkimi wojskami Połowców przyciągnęli do Protolców, stamtąd potym za dwanaście dni jazdy na Kalkę rzekę przysli, gdzie się już byli Tatarowie z namiotami swoimi położyli. Tam zaraz nie dopuściwszy im wytchnienia, Tatarowie świeży na spracowanych i drogą zemdlonych uderzyli, a pogromiwszy i rosproszywszy Połowców, potym Ruskie wojska łatwo porażili, dwoje xiążąt, według Michowiusa: Mścislawa Kijowskiego i Cerniejowskiego poimali, a Bielski pisze, zabili; a inszych rosproszonych (rzecz haniebną i niesłuszną ku wypowiedzeniu) samiz Połowcowie zdrajcy, przez których ziemię uciekali,

towarzyszów wojny i pomocników swoich jezdnych, z koni, pieszych z szat łupiąc, zabijali, drugich w rzekach topili. Sam Mściwław Mściwławic Chrobry, książę Halickie, który ono Colomana Węgierskiego i Polaków poraził, gdy uciekając do łodzi swoich przyszedł, przeprawiwszy się przez rzeki, a bojąc się pogoniej Tatarskiej, wszystkie nawy potopić, posiec, drugie popalić kazał, a tak pełen strachu do Halicza piechotą przywędrował. Włodimirz też Rurikowic ucieczką zdrowie zachował, do Kijowa przyszedwszy stolec księstwa Kijowskiego opanował. A druga wielkość Ruskich uphów, gdy uciekając, do swoich łodzi przyszli, obaczywszy być popalone i w niewiecz obrócone, z frasunku, z nędzy i z głodu, nie mogąc rzek przebyć, tam pomarli i poginęli, krom kilku książąt i niktórego ich rycerstwa, którzy na snopkach z tawołhowych różg uplecionych (których tam, jakom z Turek jadąc, widział, i dziś pełno) rzeki przepłynęli.

Xiąże Mściwław piechotą wędruje.
Bo książę Mściwław Romanowic własny dziędzic i pan Kijowski był od Tatarów poimany.

W Multańskiej ziemi około Buzowa Tawołhowych lasów pełno.

A Tatarowie po tym zwycięstwie twierdze, zamki i miasta Połowców poburzyli, tak, iż wszystkie krainy około Tanaim i Meotis wielkiego jeziora i Cherzonezem Tauriki, co dziś Przekopem, od przekopania istmu naszemu zowią, i w koło *Pontum Euxinum* Czarnego morza, Tatarowie opanowali i osiedli, gdzie i dziś w tamtych polach miast, zamków i wież dawnych murowanych, które Włoszy *Genuenses* z Połowcami w towarzystwie budowali, stare opadłe mury, zwłaszcza w Tarhowicy, etc., świadkami są. W polach także, które Madzierskimi zowią, skąd też Węgrowie wyszli, wiele stoi po dziś dzień murów, zamków i miast zburzonych. A groby świadczą, iż tam kiedyś Chrześciance mieszkali, bo na mogiłach są słupy wyrte marmurowe, mężów znacznych we zbrojach, a krzyżyki na nich, ale już niektóre z dawności mchem porosły, drugie się poobalały; skąd znać, iż tam kiedyś Grekowie, Włoszy i *Genuenses* z Połowcami pobratynami Litewskimi mieszkali, bo też Połowcowie, jakom wyższej powiedział, z Gotów naród wiedli. Tak tedy od tego czasu Tatarowie, naród przedtym niesłychany, Połowców wybiwszy, nam sąsiady niewdzięcznymi zostali. Potym i Ruskie książęta od nich zwojowane, nietylko tribut z hołdem Tatarom i posłuszeństwo wyrządzali, ale też niewolnikom swym pierwszym Litwie łupem zostali, jako *Cromerus* lib. 7 pisze, etc.

Ale *Diodorus Siculus*, historik bardzo starodawny, który według *Suidi*, pisał księgi o sprawach rozmaitych narodów za czasów cesarza *Augusta*, tak świadczy o dzielności i dawności *Scytów* albo Tatarów, *libro 3*, w ty słowa:

Diodorus Siculus o Tatarach.

Naród *Scytyjski* Tatarowie, acz pierwiej mieszkali w ciasnych krainach przy *Indiej*, skoro sobie wybrali króla walecznego i w dzielności rycerskiej biegłego, wnet górne ziemie aż do *Kaukasijskich skał* zwojowali, a polne krainy potym aż do *Oceanu* i morza *Martwego*, albo jeziora, które zowią *Meotis*, i do *Tanaim* rzeki, którą po *moskiewsku* *Don* zowią, osiedli. Potym zaś potomkowie *Tatarskich*, albo *Scytyjskich* królów, dzielnością rycerską, i ćwiczeniem wojennym krainy wszystkie od *Tanais* rzeki aż do *Traciej* pod moc swoją podbili. A obróciwszy na drugą stronę moc swoją, do *Nilussa* rzeki *Egiptjskiej* przesli, a podbiwszy i zhołdowawszy narody,

które między tymi rzekami były, aż do Oceanu Wschodniego Indyjskiego i do Kaspjskiego morza, w które Wolga wpada (gdzie dziś Astrachan) i do Meotim morza, (gdzie dziś Tatarowie Przekopscy) osady i panowanie swoje szeroko rościągali. A tak gdy się w mocy swojej ten naród rozmnożył, mieli carzów albo królów pamięci godnych, od których Scytowie w powiaty albo w hordy rozdzieleni, byli przezzwani jedni *Arimaspi*, drudzy *Massagetae*, niktórzy *Sacebi*, albo *Sagae*.

Za tych królów, Tatarowie z krain inszych, które wojną posiadli, obywatela do hord swoich przywiedli i przeniesli. Ale dwa narody największe jeden z Assiriej, który między Paflagonią (krainą Asyjską, gdzie dziś Turcy) i między Pontem Euxinem Czarnym morzem, byli osadzeni. Z Medyjskiej zaś krainy drugi naród wywiedziony, nad Donem rzeką albo Tanaim osadzili, którzy Sauromatami byli przezzwani; ci Sarmatowie w wielu lat potem, panowanie swoje szeroko rozpostarwszy, i wielką część Scytiej zburzywszy, prawie ją pustą i prózną bez ludzi uczynili. Ty są słowa Diodori Siculi o Scytach albo Tatarach, lib. 3, o którego też narodu staro dawności, obyczajach i zacnych sprawach, a iż w Aziej i w Europie zdawna siedzieli nad Tanais i Wolgą rzekami, czytaj szerzej Herodota greckiego historika starodawnego i Melpomenae, szeroko o tym piszącego. *Quintum Curtium de rebus gestis Alexandri Magni, lib. 7 et 8. Trogum Pompeium et Justinum Historicum lib. 2. Herbersteinum in Commentariis Moschoviticis, Kroniki Węgierskie, Callimachum Florentinum in rebus gestis Attilae, Miechovium de utraque Sarmatia, Monsterum, Joannem Carionem lib. 2. Monar. 2, Aeta, 2, &c. Wapowskiego i Bielskiego, etc.* A tam u tych historików starodawnych i świeżych, jaśniej się i szerzej nauczysz o narodzie Tatarskim nastarodawniejszym, którzy Asią wielką i małą, wtórą a większą część świata naprzód męstwem zholdowawszy, panowali w niej lat pultora tysiąca, począwszy od Wexora króla Egipskiego, którego gdy od nich hold chciał brać, porazili, aż do wieku i panowania Ninussa króla Assyrijskiego, etc. A w sąsiedztwie i w przyległości ich zawždy mieszkali Sławacy naszy przodkowie, Russacy, Moskwa etc., których historikowie starzy dla spólnych granic jednako i ogółem Sauromatami i Sarmatami zwali etc.

A potem, jakośmy niżej powiedzieli, gdy Mścisław Mścisławic Chrobry, książę albo carz Halicki, koronowany, umarł roku 1212, Coloman, syn Andrzeja, króla Węgierskiego, znowu na Halickie, albo Galatskie królestwo i na Włodimirskie państwo, według condicij postanowionych był podniesiony i panował w Rusi aż do roku 1225, gdzie potem umarł i tytuł królestwa Galatskiego albo Halickiego i Lodomirskiego albo Włodimirskiego, śmiercią swoją skończył, aczkolwiek i po nim niktórzy królowie Węgierscy, tenże tytuł sobie przywłaszczali. Przeto my już teraz, Czytelniku miły, gruntownie pióro nasze do porządku książąt Litewskich, po długó przerwanej rzeczy, obrócimy.

**O WYPRAWIE LITEWSKIEJ
DO RUSKICH XIĘSTW,
I PORAZENIU ICH OD RUSSAKOW,
ROKU 1216.**

*O czym Kronika Ruska i Miechovius lib. 3, cap. 33, folio 123,
i Długosz &c. świadczą.*

Rozdział dziesiąty.

**Do Jaśnie Wielmożnego Pana,
PANA JANA MELBOWICZA,
PANA MIŃSKIEGO, &c.**

Montwil, książę Zmodzkie, roku od Christusa Pana 1216, usłyszawszy, iż Tatarowie Ruskich książąt moc przełomili, samych porazili i Połowców, naród waleczny, z dzikich pól wygładzili, zebrał wojsko z Zywibundem Dorsprungowym potomkiem, książęciem Litewskim, a tak przełożywszy hetmany nad oboim wojskiem Litewskim i Zmodzkim, posłali ich do Rusi na plundrowanie, upatrzywszy czas po temu, i zimę twardą dla przebycia rzek, jezior i brodów. A gdy wołości Ruskie wszerej i wzdłuż pogańska srogością okrutnie splundrowali, a z wielkimi łupami do Litwy spieszo uchodzili, zebrał się na nich książę Jarosław Wsewołdowic z Nowogrodzany, a dogoniwszy ich, poraził Litwę nad Dźwiną, *Plures tamen milites Russiae desiderabantur*, jak Długosz i Miechovius piszą, wszakże więcej rycerstwa Ruskiego na placu poległo. I książę Dawid Toropiecki, tamże zabity został.

Litwa od Rusi porażona.

Miech. Et Dux David Toropiecki occisus jacuit.

Zaś powtóre rychło potym, gdy drugie wojsko Litewskie książęstwo Połockie wojowało, wnet książę Mściśław Dawidowic z rycerstwem Smoleńskim prętko na nich przyciągnawszy, pod Połockiem ich nieostrożnych i bezpiecznych bardzo wiele i bez liczby pobił; drugich w jeziorach, iż ich mało co ubiegło, potopił.

Mściśław Dawidowic X. Smoleńskie Litwę poraził.

Roku też 1218 książęta Czerniejowskie z swoim rycerstwem i z Mściśławem Smoleńskim i z Połowcami, Kamienieceńską krainę, bez żadnego odporu, zburzyli w Polsce.

**O ZNA CZNEJ A POŻYTECZNEJ WYPRAWIE LITEWSKIEJ
I ŻMODZKIEJ,
W ZAWILUSKĄ STRONĘ DO RUSŁ.
Z ERDZIWILEM KŁAZĘCIEM,
A OPANOWANIU NOWOGRODKA, BRZEŚCIA, MIELNIKA &c.
ZAMKÓW RUSKICH,
ROKU 1217.**

Wszystki Latopiszce Litewskie jednostajnie na tym miejscu tak rzecz swoje poczynają, acz liczby lat, kiedy się co działo, nie kładą na żadnym prawie punkcie, bo tak głęboko w insze historiki wejrzeć nie mogli, dla prostości onych czassów, skądby porządek lat wyczerpnęli, ale zgoła prosto brną (co i ja chwale) tym sposobem.

Za czassu panowania w Żmodzi Montwila, syna Gybutowego, powstał jest carz Batti, i poszedł na Ruską ziemię i wszystkie Ruską ziemię zwojował i xiążąt Ruskich wiele pościnał, etc., jako się to niżej pokazało o przyściu Tatarów w ty strony.

A iż lat kiedy się co działo Litwa w on czas nie wiedziała, starałem się ja sam o to s pilnością, abych prawdę historiej ich bez wątpienia okazał. A to stąd naprzód, jako Cromer lib. 7, Długosus i Miechovius cap. 31, lib. 3, fol. 120, Herbersteinus in *Commentariis Moschoviicis fol. 7*, Kroniki Ruskie etc. świadczą, iż roku 1211 Maja 18 dnia okazała się kometa wyższej pomieniona, która Tatarów pierwsze w ty strony przyście znaczyła. Jakoż po tym Tatarowie komecie posłuszni, na drugi rok 1212 Połowców porazili i Ruskich xiążąt, którzy Połowcom pomagali, na głowę potarli, a potym wychnąwszy sobie trochę, wszystkie Ruskie państwa, tak pułnocne i wschodnie, gdzie Moskwa, jako zachodnie i pułdniowe, gdzie naszy Russacy, plundrowali przez lat cztery, łupy do hordy wywozząc, a potym nazad odwroty czyniąc z Batejem i Kajdanem, carzami swoimi.

A potym, jako Cromerus, Długosus i Miechovius fol. 131, cap. 38, lib. 3, piszą, roku 1241, ciz carzowie Batti i Kajdan, *Trucidatis principibus et tyrannis Rutenorum*, pobiwszy kniaziów Ruskich, do Polski przez Ruskie krainy przyszli etc.

Ale Montwil Gimbutowic, xiążę Żmodzkie, zaraz gdy Tatarowie Ruskie państwa burzyć poczęli roku 1212, wnet też począł o sobie przemyślać, jakoby się mógł z niewolej xiążąt Ruskich z Litwą i z Żmodzią wyłomić, i z płacenia onych łyk i winników do Kijowa wyswobodzić. Nasylał tedy zawždy Kozackimi drogami z Ziwiundem, Litewskim xiążęciem, na plundrowanie krain Ruskich, roku 1213, także 1214, 15 i 16, kiedy ich Russacy porazili pod Połockiem, jako się o tym trochę niżej powie-

Herbersteinus fol. 7 et 87, etc.

Moskwa i Herberstein według ich greckiego rachunku piszą od stworzenia świata roku 6745 to wojowanie Ruskich xiąstw Batteja carza.

Pewne dochowanie nasze lat Kroniki Litewskiej.

działo. Ale roku 1217, lepiej się na Russaki opatrzył, bo słysząc, iż Rуска strona spustoszała, i książęta Ruskie (jako Latopiszczycze świadczą) rozeznane były, zebrał wojsko z Litwy za spólnym sprzysiężeniem, które był uczynił z Ziwiwundem Dorsprungowiczem Litewskim Zawilijskim książęciem i z Żmodzi, także z Kurlandów albo Kursów. Nad którym wojskiem przełożył Erdziwiła, syna starszego, męża w dzielności rycerskiej doświadczonego, przydawszy mu dla porady i wojennej sprawy, mężów i paniąt przedniejszych z herbu Kolumnów, Grumpia albo Strumpia; drugiego z Ursynów imieniem Ejxissa; trzeciego z herbu Rózej, Grawza. A tak Erdziwił książę, sprawiwszy się z Żmodzkim, Kursowskim i Litewskim wojskiem, zszykował wszystkich i rozprawił w uphy porządnie, chorągwie i trębaczów z długimi żmodzkimi trąbami na swych miejscach, a osobno obóz z kolas skrzypiących postawiwszy; rycerstwo wszystko za zbroje i pancerze (bo tego jeszcze ristikunku w on. czas Żmodź nie znała) jedni zubrze, drudzy łosie skóry, niedźwiedzie i wilcze, acz nie wszystko wyprawne nosili; broń zaś łuk prosty, szabla ledwo u hetmana, włócznia, kij opalony, proce kręcone, siodła z dębu bez nasłania, munstuki z łyka, etc., tak jako ony lata ludowi grubemu a leśnemu stroje i naczynie dawały. A gdy się nad Wilią wszyscy ściągęli, wnet z wielkich kłodzin poczynili płoty, na których kolassy i wszystko wojenne narzędzie, niedługo tractując przeprawili i sami w sprawionych uphach na Ruską stronę przebyli. Tam dopiero Erdziwił, będąc w Ruskim brzegu, sam z walnym uphem ciągnął pozad, a hetmanów dwu na czoło, trzeciego z trzema uphcami w zagony wyprawił. A gdy się przeprawili przez Niemen, należeli we czterech milach górę krasną i wyniosłą, na której był pirwej zamek stołeczny Nowogrodek, książęcia Ruskiego, przez Bateja carza zburzony. Tam zaraz Erdziwił założył sobie stolicę i zamek znowu zabudował, a osiadwszy i opanowawszy, bez rozlania krwi (gdy nie było komu bronić) wielką część Ruskiej ziemi, począł się pisać Wielkim książęciem Nowogrodzkim.

Potym z Nowogrodka wyciągnawszy, nalazł także stare Horodiszce nad Niemnem, zamku od Bateja zburzonego, a ulubiwszy kopiec wyniosły i przyrodeniem miejsca obronny, zbudował na nim znowu zamek, który Grodnem nazwał.

Od Grodna potym ciągnął ku Podlaszu, gdzie w ten czas Jaczwingowie, albo Jatwiezowie mieszkali, i nalazł także Brzeście, Mielnik, Drohiczyn, Suraz, Bransko i Bielsko, miasta z zamkami, poburzone od carza Batheja. Ty wszystkie zamki na starych horodiszczach znowu Erdziwił wyniósł i zabudował, a Russaki chrześciany, którzy byli po onym nieszczęśliwym spustoszeniu i zwojowaniu Batejowym zostali, przyjął w obronę łaskawie, a oni mu też wszyscy posłuszeństwo przysięgli dobrowolnie.

Tak Erdziwił moc i panowanie swoje w Ruskich księstwach i zamkach przerzeconych, snadnie za krótki czas rozmnożył i rozszerzył, i pisał się tym tytułem: Erdziwił Muntwilowic, Żmodzkiej i Litewskiej ziemi dziedzic, pierwszy Wielki Książę Ruski Nowogrodzki. Posłał potym upominki do Żmodzi ojcowi Montwilowi, który i z wielkiej a zeszej starości i nie-

Starodawne
familie Li-
towskie.

Porządek
wyprawy Li-
towskiej do
Rusi.

Zbroja i
broń Lite-
wska pier-
wsza.

Litwa No-
wogrodzkie
księstwo o-
siadła.

Grodno Li-
twa zabudo-
wała.

Mielnik,
Drohiczyn,
Suraz,
Bransko i
Bielsko Li-
twa osiadła.

Tytuł Erdzi-
wiła ksią-
cia Lite-
wskiego.

Wiele ludzi umarło z radości niespodzianej, czyli o tym Plinium 8° C. Jul. Solinum polihistorum.

Wikint Montwilowicz x. Zmodzkie. Zywibund x. Litewskie.

Zgoda Litewskich książąt.

mniej z onej wdzięcznej synowskiego szczęścia radości, umarł w Jurborku.

Po nim Wikint, syn młodszy, wstąpił na księstwo Żmodzkie i na Kurskie. A Erdziwił na księstwie Nowogrodzkim i na innych zamkach Ruskich i Podlaskich, od szczęścia podanych panował. Ziwibund też Dorsprungowic, z herbu Kitaurus w Kiernowie, w Wilkomeriej i w Dziewałtowie i na wszystkich Litwie między Niewiąz a Wilią w pokoju ros-kazował. A wszyscy trzej w spólnej zgodzie trwając, za równo sobie przeciw Russakom i Niemcom (którzy ich z Liflant w ten czas w Żmodzi nagabali) nierostargnioną pomoc i prętki ratunek dawali, w której zgodzie i sami w sławę, w możność, i w potężne panowanie rośli i poddanych swoich scycząc, granic ojczystych obronili, a cudze państwa (zwłaszcza Ruskie, które się w ten czas w przekłętą niezgodzie sami jadły i psowały) posiadli, iż potym niewolnicy panom swoim, za porządną sprawą swoją i przeważną a zgodliwą dzielnością, panowali i ros-kazowali.

PIERWSZE POWIATY

I P A M I E J E W B I P W I E.

Rozdział jedynasty.

Erdziwił Montwilowic, książę Ruskie Nowogrodzkie, bacząc na to, iż go szczęście niespodziane na państwie cudzym własnym dziedzicem uczyniło, tedy też zaraz tym panom i rycerstwu Żmodzkiemu i Litewskiemu, którzy z nim byli wyszli, zwłaszcza dobrze zasłużonym, dał osiadłości w Ruskich księstwach, którzy pobratawszy się i pokumawszy z Rusią chrześciany, ony pustynie, które odłogiem leżały, po Batego carza srogim splundrowaniu osadzali, tak iż jescze i dziś mało nie w każdym kącie Ruskim, jest po części Litwy od tych czasów, s których drudzy rzadko po litewsku rozumieją.

Ale onych trzech przedniejszych panów Żmodzkich, z narodu starodawnej onej slachty ojczyców rzymskich, których mu był dał ociec Muntwil książę Żmodzkie, przeciw Rusi za hetmany, jak się godziło, hetmanów swoich dobrze zasłużonych, Erdziwił wrodzoną książęcą hojnością opatrzył i hojnie udarował.

Campejus, Compoten, Crompa albo Strumpa, wziął udział nad Osmianą rzeką.

Naprzód Campejowi albo Strumpiusowi, albo jak drugie Latopiszcze piszą, Campaniussowi z herbu Kolumnów, dał ten okrąg i ostrów s puszczami, gdziekolwiek obiegła rzeka Osmiana, i to wszystko cokolwiek dziś książęta, panowie i rycerstwo, trzymają w powiecie Osmianskim.

A s tego Kampeja, albo Strumpiussa, ale raczej Campaniussa, własnego ojczyca z narodu Palemonowego, urodził się Gastold, albo Gastaldus, o czym jednako wszyscy Latopiszczycze świadczą, a familia Gastaldów i teraz jest sławna w Piamoncie ziemi, między Francją i Włoską, a Safojską ziemiami leżące, z których ono jeden zabił onego sławnie dzielnego męża, mnicha cardinała w Budzyniu, opiekuna Węgierskiego królestwa. Także tej familiej i dziś we Włoszech, którzy się Gastaldi zowią, jest kilka domów, skąd się okazuje, iż ten Kampejus, albo Campanius (acz niktóre Latopiszczycze, podobno z omyłki staroświeckiego pisanja, jak się to i w świętym Pismie często trafia, Strumpiusem go zowią) był własny ojczyc z narodu Palemonowego, z herbu Kolumnów, a iż sam jeszcze się był niewyrodził między grubą Zmodzią z obyczajów Rzymskich, przeto też i syna swego Gastaldem albo Gastołtem włoskim imieniem nazwał, z którego Campaniussa i Gastolda w Litwie i w Rusi byli sławni Gastołdowie. Drugiemu hetmanowi swojemu Ewxiussowi, albo Ejsiussowi z herbu Ursinów dał Erdziwił ten udział i wszystek s puszciami okrąg, który dziś jego imieniem Ejszyskami z miasteczkami zowią, s którego, jak wszyscy Latopiszczycze świadczą, urodził się Moniwid, jakiś pan Litewski, a stąd się zaś Moniwidowa familja w różne domy rozłosa i rozplodziła, o której ja nie chcę sądzić, ani żadnej wzmianki czynić, lepiej wie każdy gniazdo swoje, w którym się wylęł, a gąsiora też między łabęciami, choćby on był nabielszy, także dudka między kokoszami, snadnie poznać.

Trzeciemu hetmanowi Gravisiusowi, albo Grawziussowi, z herbu Rózej, dał ty wszystkie przyległe wołości, które dziś imieniem jego zowią Grawziski, a s tego się urodził Dowojna, jako wszyscy Latopiszczycze świadczą jednostajnie, by ich kto chciał i tysiąc koncordować albo znosić, nie najdzie inaczej, jedno, iż z Strumpiussa, albo Campaniussa, Gastold, z Ejsiussa Moniwid, albo Muntwid, z Grawza Dowojno. Kto się będzie chciał dwornie dowiedzieć o tym, albo o narodach z tych familij rozmnożonych, najdzie w drugich księgach moich, które o tymże wierszem rzetelniej są wyrażone; wszakże iż prosta oratio prostoci ku poznaniu prawdziwej historii potrzebuje, tedyśmy od dwornego w tej mierze badania, pióro zahamowali. Bowiem dziś kukulek dosyć się najduje, które jajca swoje w cudzych gniazdach pokładają, a gdy się cudzą pracą wylęgą i dorostą, tedy i onego ptaszka, zwłaszcza wróblika trzcinnego, co ich wychował i wylęł, oskubą i zjedzą. Przetom ja takowe hukułki z tego swojego gniazda, daleko wypłoszył.

Najdziesz też o Gastaldach u Volaterana libro 5 in Herurgia, folio 22, in Antropologia Castaldi, Gastaldi & Gastoldi.

Gastołdowie.

**O PORAZENIU KAJDANA CARZA ZAWOLSKIEGO
HETMANA BATEGO, ALBO BAKEJOWEGO.
PRZEZ ERDZIWIŁA NAD RZEKĄ DNIEPREM,
GDZIE DO NIEGO PEREPECZ WPADA.**

Kajdan, carz Zawolski, hetman, albo towarzysz carza Batego (bo go tak **Miechovius** pisze) jako był zniewolił xiążęta Ruskie w ich niezgodzie i do tributu albo dani włożonej przymusił i baskaki albo starosty i poborce swoje w Ruskich xięstwach chował, tak i w ten czas skoro usłyszał iż nowe xiążę **Erdziwił**, z niesłychanego sobie Żmodzkiego narodu, Nowogrodzkie, Podlaskie, Brzeskie, Drohiczinskie i insze, od Wiliej aż do Mozer, xięstwa Ruskie opanował, posłał do niego jako był zwykł do inszych xiążąt Ruskich, baskaki i poborce swoje, upominając się dani, dochodów i posłuszeństwa z tych xięstw Ruskich, które trzymał, aby zarazem wszystko zapłacił, jako hołdownik. Co usłyszawszy **Erdziwił**, wziął sobie na rozmyślenie, a potem sproszą bojażń, dla nieśmiertelnej sławy i wolności milej na stronę odłożywszy, posłów zatrzymał, obiecując im w rychle dań hołdowną zgotować i odesłać carzowi. A w tym cicho wojska Ruskie, (ślubując im ku pierwszej wolności do gardła przeciw sprosznym Tatarom pomoc) spissował i zbierał; też brata **Wikinta**, Żmodzkie, i **Zywibunda**, Litewskie xiążęta, obesał, prosząc o gwałtowny ratunek według braterskiej spolnej i powinnej sąsiedzkiej miłości. A gdy się już Ruskie wojsko niemałe do niego ze wszech stron, wolności chęcią zapalone, zebrało i pomoc z Żmodzi i z Litwy przybyła, zaraz onym posłom dań wypowiedział, a carzowi **Kajdanowi** parę strzał złotych klejnotów posłał, i odprawivszy ich, sam z nimi ku **Mozerowi** nad **Pripieczą** ciągnął, gdzie miał wieść o carzu **Kajdanie**, iż tamtą stroną przez **Dniepr** miał się z hordą przeprawić na wojowanie i plundrowanie zwykle Ruskich krain. A gdy posłowie carzowi **Kajdanowi** onę zupałał odpowiedź **Erdziwiłową** i upominki, parę strzał oddali, wnet się z onej lekkości hołdownika swego, (jako mniemał) rozgniewawszy, wojsko hordy **Zawolskiej** przez **Dniepr** przeprawił, a przyciągnawszy pod **Mozer** i zagony na burzenie Ruskiej ziemię rospuściwszy, sam się kossem położył nad **Dnieprem** na uściu **Perepiecy**. A w tym **Erdziwił** z **Rusią**, z **Nowogrodzanym**, **Słonimsczanym**, **Pinsczanym** i z **Żmodzkiem** i **Litewskim** poszitecznym wojskiem, puszciami bez wieści przyciągnawszy, uderzył na świtanium z wielkim okrzykiem na kosz **Tatarski**, gdzie sam carz głową leżał. **Tatarowie** też acz się męźnie za zdrowie carskie i z zuchfalstwa wrodzonego bronili, wszakże niegotowi a bezpieczeni, od gotowych **Russaków**, którym szło o przywrócenie wolności utraconych i od **Litwy** przelomieni, tak iż różno i tam i sam po lasach, po błotach i starzynach się rospierzchneli; na placu ich też wielkość

O tym **Kajdanie** carzu **Miechovius** fol. 135 cap. 39, lib. 3 pisze, iż też z **Batym** carem Pol-skę, i **Siedmi-grodzką**, i **Węgierską** ziemię wo-jował.

Poselstwo carza **Tatarskiego** do **Erdziwiła** po dań.

Erdziwił posłów za-trzymałszy **Tatarskich**, wojsko zbierał.

Parę strzał za dań.

Tatarowie Rus wojują **Mozerską**.

Bitwa **Erdziwiłowa** z **Kajdanem** carem.

poległa, a sam carz ledwo w małej drużynie uciekł, inszy w Dnieprze i w Perepiecy potonęli, drugich po różnych zagonach snadnie, gdy głowa zflankowała, Russacy pogromili i łupy wszystkie z więźniami wyswobodzili, wrócili się do Nowogrodka z xiążciem swoim Erdziwiłem, który to pirwsze zwycięstwo z Litwą nad Tatary otrzymał. Rychło potem w zeszłej starości lat i sławy pełen, umarł w Nowogrodku, a Mingajła syna, na tych państwach, które mu szczęście w Ruskich xięstwach podało, dziezdicem po sobie zostawił.

Kajdan carz
Tatarski po-
razon.

Erdziwił u-
marł. Min-
gajło jego
syn.

Mało też co przed tym Wikint Montwiłowic, brat rodzony Erdziwiłów, xiążę Żmodzkie i Kurskie, umarł, albo jako niktóre Latopiszczce świadczą, na wojnie Ruskiej był zabity, a xięstwo było przyszło słusnie przyrodzonym spadkiem na Erdziwiła brata, xiążę Ruskie Nowogrodzkie. Ale iż i ten po onym zwycięstwie nad Tatary otrzymanym, musiał się uiszczycić śmierci w długu, który był winien z ciała, tedy xięstwo Żmodzkie spadło na Żywibunda Dorsprungowica, xiążę Litewskie, zięcia Kier-nussowego po Pojacie, z herbu Kitaurussa, albo Hypocentaurussa. A tu już z herbu Kolumnów xięstwo Żmodzkie i Litewskie, przeniosło się po mieczu do Kitaurussów, aczkolwiek po kądzieli, to jest, po Pojacie Kier-nussownie trwały Kolumny przy Kitaurusie, aż do Romuntowych synów Narimunta, Dowmanta, Giedrussa, Holsze i Trojdena. Ale przedsię Kolu-mny poczawszy od Palemona idą po mieczu swoim torem i genealogią nie rozerwaną przez wszystkie xiążęta Litewskie i z nich idące Ruskie, aż do Witena albo Wiczienia Errajolcyka, i aż do ostatniego pokolenia Ja-gelowego, jako to w naszej Tablicy, albo zwierciedle Kroniki, każdy snadniej obaczyć może.

Wikint
Montwiło-
wic umarł.

MINGAJŁO ERDZIWIŁOWIC,

XIĄŻĘ LITEWSKIM I RUSKIM,

NA NOWOGRODKU WTORH,

A NA POŁOCKU PIERWSZE.

Rozdział dwunasty.

Po śmierci Erdziwiłowej, Mingajło syn jego, wstąpił na xięstwo Nowogrodzkie i Podlaskie. Brześć także i ty wszystkie krainy Ruskie od Wiliej aż do źródtł Niemnowych, gdzie się za Kopyłem w pięci mil poczyna, ojczystym prawem trzymał. Potym też miał sąsiedztwo z Połocczany i granice przyległe, którzy w tenczas wolno sobie panowali i żadnej zwierzchności nad sobą nie mieli, tylko trzydzieści mężów starców z poszrodku Rzeczypospolitej swojej na potoczne sprawy i sądy jako senatorów przekładali, a nawięcej za znakiem dzwonu wielkiego, który w poszród miasta był zawieszony, wszyscy się zbierali, a tam o sprawach i potrzebach rzeczypospo-

Niemen się
poczyna w
pięci mil od
Kopyła, nie-
daleko od
Piaszków
miasteczka
Ieh M. Xią-
żąt Stu-
ckich, na
którym
miejscu sa-
mem był.

Wolności
starych Po-
łoczanów.

Wiecze albo
sejmiki.

Państwo
Połockich
mieszczan.

Pskowanie
i Nowogro-
dzanie xię-
stwa swoich
książąt po-
siedli.

Przyczyna
i pierwszej
wojny Lite-
wskiej z Po-
łocczan.

Horodziec
przy grodek
Połocki.

Połocczanie
od Mingajła
porażeni.

Mingajło
wziął Poło-
cko.

litej swojej i dzierzaw swoich (bo trzymali na ten czas ziemie Ruskiej sami mieszcianie Połocczanie na mil kilkudziesiąt) radzili. Też wolności w ten czas używał Psków i Nowogród Wielki, której byli dostali za niestwornością i niezgodą a wewnętrznymi wojnami, zabójstwem i morderstwem ksiąząt swoich Ruskich, gdy jeden drugiego, jako się to wyższej w historii Ruskiej pokazało, z państwa wyganiał i zabijał, a Tatarowie, gdy Połowców porazili, też ksiąząt Ruskich nie mało pobili, a potem z Batejem carzem przyciągnawszy, ostatka dopłonili; za czym miasta możniejsze Ruskie, jako Nowogród Wielki, Psków i Połocko, bez ksiąząt, wolno poczęli sobie żyć i xięstwa ksiąząt swych sami posiadli, wzięwszy kształt sprawowania Rzeczypospolitej od onych sławnych Respublik Greckich: Athen, Thebów, Sparty albo Lacedemonu, etc., które także *Ephoros*, sędziów, drudzy trzydzieści mężów przelożonych nad sobą miewały, dla rządu spraw rzeczypospolitej; bo w on czas w Nowogrodzie, w Połocku i w Pskowie wszystko prawie Grekowie bywali metropolitami, władnikami i archimendritami, których tu zawsze patriarcha Constantinopolski, albo Czarigrodski, przysłał, jako o tym szerzej Ruskie Kroniki świadczą. A toż oni Grekowie wnieśli też tu byli obyczaj sprawowania rzeczpospolitych Ateńskich, Tebańskich, etc.

A iż poddanym w wolności (w której się niejako szlachta rodzi) rogi rosły, poczęli zaraz panowie Połocczanie, ufając w swojej wolności, sąsiadów na wojnę wyzywać. Którego swowoleństwa nie mogąc dłużej cierpieć, książe Nowogrodzkie, Mingajło Erdziwilowic, wziął się za krzywdy poddanych swoich, które często miewali od Połocczan w przyległości, a zebrawszy wojsko z Rusi swojej i z Litwy Powilijskiej, ciągnął prosto do Połocka, chcąc mieszczańską hardość uśmierzyć. Co usłyszawszy Połocczanie, wnet kazali we dzwon uderzyć, za czym się wszystko pospółstwo zebrało z possad i z wołości okolicanych, także też z inszych dzierzaw swoich, które przed tym do xięstwa Połockiego przysłuchały, zgromadzili chłopów o kilka tysięcy, które wojsko zszykowawszy, oni trzydzieści mużowie albo senatorowie Połoccy, wyciągnęli przeciw Mingajłowi z Połocka, nie chcąc nieprzyjaciela w domu czekać, i położyli się obozem pod Horodcem zamkiem swoim. A Mingajło sprawiwszy się z Nowogrodczan i z Litwą, tym śmieiej na nich z ogromnym okrzykiem uderzył, iż wiedział chłopstwo być bez porządku i bez wojennej sprawy, co obaczywszy Połocczanie, iż im potężnie nieprzyjaciel dogrzewa, zarazem tył podali, których Rusacy Nowogrodscy i Litwa goniać, bili, siekli i imali po zaległych starzynach; Horodziec potem, ich zamek spalili, a kończąc zwycięstwo, do Połocka tegoż dnia przyciągnęli: co widząc strwożone pospółstwo, otworzyli miejskie i zamku Połockiego wrota, podając się dobrowolnie xiążęciu Mingajłowi. Tak tedy Mingajło, pirwszy z xiąząt Litewskich, Połockim xiążęciem i Nowogrodskim, skróciwszy ich hardość został, a potem wykonawszy na ohoim państwie szczęśliwy wiek, w starozeszłej siwiznie, umarł w Nowogrodku, zostawiwszy po sobie na dwoje xięstwa dwu synu: Skirmunt i Gynwila.

**SKIRMUNT NOWOGRODZKIE,
GINWIL, PIERWSZY Z LITWY CHRZEŚCIANIN,
POŁOCKI,
XIAŻĘTA, MINGAJŁOWICY.**

Skirmunt i Ginwil, uczyniwszy przystojny pogrzeb obyczajem pogańskim ojcowi xiążęciu Mingajłowi, usypali kościom jego kurhan wyniosły, nie-
daleko od Nowogrodka, a potem Skirmunt, jako starszy, siadł na ojcowskiej stolicy, w Nowogrodku, xiąstwa Ruskiego i Litwy Powilijskiej.

Pogrzeb
Mingajłow.

Ginwil też, jako młodszy, Połockie xiąstwo wziął z udziału, na którym szczęśliwie panując, pojał w małżeński stan xiążnę Marią, Borissa Wielkiego Kniazia Twierskiego córkę, dla której się ochrzcił w grecką albo ruską wiarę i dano mu na chrzcie imię Jurgi; a to napirwsze xiążę z Litwy został chrześcianinem. Z Pskowiany i z Smolensczany długą wojnę wiódł, i spór o granice przyległe, a potem w niedoszłym wieku lat swoich umarł, zostawiwszy po sobie syna Borissa.

Ginwil pier-
wsze xiążę
Litewskie
ochrzcił się
w Ruską
wiarę.

**BORIS GINWILOWICZ,
XIAŻĘ POŁOCKIE.**

Boris xiążę, uczyniwszy ojcowi obyczajem chrześcianiskim pogrzeb uczciwy, z wielką sławą i dzielnością rycerską, xiąstwo Połockie sprawował. Ten chcąc zostawić po sobie znak wieczny chrześcianstwa, umyślił kościoły ku czci Panu Bogu budować i zmurował naprzód w zamku wysz-
nym cerkiew świętej Sophiae, to jest: mądrości Bożej, obyczajem greckim, jakom sam widział, znać iż kosztem nie małym. Na Bielczycy też monaster z wieżami ochędożny i kościół Borissa i Hleba świętych, murem ozdobnie wystawił, czwierć mile, jako mi się zda (hom nie mierzył, tylkom widział) od Połocka. Drugi zaś Dziewicy monastir w wierch rzeki Połoty od zamku puł mile, w którym Książ Wielki Moskiewski miał stanowisce swoje, gdy Połocka dobywał; czwarty kościół S. Spassa, zbudował: a na to budowanie przeważnym kosztem aż z Lifland, cegłę, wapno, alabaster i insze potrzeby w strugach Dźwiną rzeką wożono. A tego każdy najdzie i dziś jawne świadectwo, kamień w Dźwinie wyniosły, od Dżisny, dzisiejszego naszej pamięci założonego miasta, mila, a od Połocka siedm, między Drissą a Dżisną, na niż do Rygi płynąc, na którym kamieniu jest krzyż

Na to się
wszystki La-
topiszce, by
ich chciał
tysiąc zno-
sić, jedno-
stajnie zga-
dzają.

Trudno by-
ło mierzyć,
bo gdy ja-
tam był, ro-
ku 1573 ja-
dąc z Wi-
tebska, Mo-
ska w ten
czas trzy-
mała.

ruskim wyryty kształtem, taki: a tego xiążęcia Borissa napis pod nim: *Wspomoży Hospody raba swojoho, Borissa syna Gymwiloweho!* ruskimi literami, co mnie ukazował jeden kupiec z Dżisny, gdy nas kilka żołnierzów z Witebska w strugu jechało do Dinamuntu nad Inflanckie morze, a iżeśmy tam w tym miejscu z przygody nocowali, strugi do brzegu przypchnąwszy, do tegośmy się kamienia w czołnie wozili, chcąc wiedzieć starożytną dawność rzeczy.

Granice
księstwa Po-
lockiego z
Litwą stare.
Borissów za-
mek.

Tenże xiążę Boris, skoro odprawił budowanie ku czci Bożej, umyślił też znak wiecznych granic umocnić, między Litwą a księstwem Połockim i zbudował zamek i miasto od swego imienia nazwany Borissów nad rzeką Berezina: Dokąd się Moskiewski granic swoich upomina.

Wiódł też wojnę dla spólnych granic z Smolenszczany, z Witebskim xiążęciem i ze Pskowiany.

X. Boris
umarł.

Potym mieszanom Połockim przywrócił pirwsze wolności, które im był złamał dziad jego Mingajło, iż się także wiecami sami sądzili, a we dzwon wielki, gdy się mieli do rady schodzić, dzwonili, jako był obyczaj w Wielkim Nowogrodzie i we Pskowie. A będąc już zeszyły w starości, umarł xiążę Boris, i pochowan w kościele S. Sophiae na zamku, który był sam zbudował.

Rechwold x.
Połockie.

Pskowianie
od Połoczan
zholdowani.

Po nim panował na księstwie Połockim Rechwold, imieniem chrzczonym Wasili syn. Ten Pskowiany długą wojną przymusił do holdu i postąpienia niektórych wołości, które byli od księstwa Połockiego oderwali, a gdy potym w pokoju panował wiele lat, musiał się uiszczyć śmierci z długu na zawity rok pozwany.

Poroskawia
xiężna Po-
locka czes-
nica.

Latopiszce
o Poroska-
wi nie ku
rzeczy.

Po nim na księstwie Połockim został Hleb syn i córka Poroskawia, a ta poślubiwszy Panu Bogu dziewicy stan w czystości chować, postrzygła się w cernice w monasterze S. Spassa, nad rzeką Połotą, w którym mieszkała siedm lat, Panu Bogu służąc i księgi do kościołów pisząc. To póty ku rzeczy o tej Poroskawi piszą Latopiszczce Litewskie i Ruskie. Ale dalej coś dziwnego o niej powiedają w ty słowa: I potym dzie swietaja Poroskawia wezbrała się do Ryma i w Rymie kilka lat mieszkając, Bogu pilnie służyła, i tamże umierła i potym dzie się oświęciła, którą zowią świętą Praxidis, a po rusku: Praskowia. Którejże dzie to w Rymie i cerkiew zbudowano, na imię jeje świętoje i tamże jeje cielo pohrebli. To poty wszystkie Latopiszczce jednako o tej Poroskawi, xiężnie Połockiej, świadczą. Ale iż się ja z wielką pilnością staram i na tom siedmioletną pracą podjął, abych Litewską i Ruską, także Polską historją, nie z domniemania, ale z pewnych dowodów na świat pokazał: tedy też o tej Poroskawi nie-mało ksiąg kościelnych zwartował, któraby to z xiężny Połockiej świętą Praxedą w Rzymie zostać miała, alem tego nigdziej naleść ani się dopytać mógł; tylko ta pospolita jest historja o S. Praxedzie w legendach świętych, i w leda wiatiku: *Praxedis virgo venerabilis Prudensis Romani filia, amissis parentibus &c.* Praxedis panna wielebna Prudentiussa Rzymianina (nie mówi Rechwolda Waszila Kniazia Połockoho) córka, pozbywszy rodziców, s tak wielkim staraniem, pracą i stałością, pożytkom

Zbyteńie
mniemania
Latopisz-
czców.

A też się to
działo roku
140 od Chri-
stusa za An-
tonina 13
cessarza
Piusa re-

chrześcijańskim usługowała, iż wiele świętych ubogich swoimi majątnościami żywiła, etc.; umarła potym, której ciało Pastor kapłan wedle ojca i siostry Potentiany, na cmentarzu *Priscillae S. in via Salariae &c.*, pochował; a Rechwold, ociec Poroskawie nie w Rzymie ale w Połocku leży, nie in *Cimiterio Priscillae*, ale u *S. Sophiae*. A tej Praxidy Rzymianki, nie Połoczanki, Kościół nasz Rzymski obchodzi dzień S., Lipca 26 dnia. O której też czytaj *Volateranum in Antropologia* w księgach 18, etc.

czonogo, i za papieża Piusa 10, a Połocko w ten czas niewiem jeśli było jeszcze, o czym *Volateranum in Antropologia lib. 18 &c. et Carion lib. 3 oct.*

Potym brat tej Poroskawy Hleb, niedługo Połoczanom panował, bo w młodym wieku za ojcem Rechwoldem Waszilem i za siostrą Poroskawią (świętą, tak, jako chcą Latopiszczycze), musiał na on świat wędrować. Pochowan podle ojca w jednym grobie, u *S. Sophie* na zamku Połockim.

A Połoczanie (gdy się w tym Hlebie ostateczny potomek xiążąt Połockich z Litwy zamknął, bo bez potomstwa umarł) poczęli sobie po staremu wolno żyć, i wieczami się sądzić, a pana nad sobą nie mieli.

O BITWIE I ZWYCIĘSTWIE SKIRMUNTOWYM, NAD KNIAZIEM LUCKIM, ROKU 1220.

Rozdział trzynasty.

Tacy byli nikczemni i bez mózgu prawie pisarze Latopiszczów Ruskich i Litewskich, iż swoje historijki leda jako, bez baczenia, co im ślina do ust przyniosła, pisali; a lat, albo roków, którego się czassu co działo, na żadnym miejscu nie kładą, nie uważywszy tego, iż na wiadomości czassów każdej historii nawięcej zależy, a bes tego tedy i historia (która jest sama świadkiem, zwierciadłem i mistrzynią żywota ludzkiego) i wszystkie sprawy mężów dzielnych, za przeważne cnoty sławie wiecznej poświęconych, w niweczby się obróciły.

Na wiadomości lat i pewności czassów wszystka historia należy.

A tożem ja tego z daru Bożego, a za pilnym w historiach badaniem doszedł, i że lata i pewne czasy, kiedy się co działo, w Latopiszczach, tudzież wątpliwych imion xiążących, i osób mężnie dzielnych, dochodne a jawne wywody pokazują, aczkolwiek mi to, Bóg wie lepiej, z wielką pracą przyszło.

Tak tedy Latopiszczycze rzecz swoje prowadzą: A potym dzie Skirmunt kniażąc na Nowohorodku i kniaź Mściśław Lucki i Pinski, począł walkę z kniazem Skirmuntem etc. Rozumiej tedy Czytelniku miły, iż ten Mściśław był nie leda kniaź, ale monarcha przedtym Kijowski, Mściśław Romanowic rzeczony, który na onej nieszczęśliwej wojnie roku 1212, gdy

Tatarowie w ty dzikie pola, naprzód nawiedziwszy Polowieckie i wszystkich Ruskich xiążąt wojska porazili; tedy w ten czas poimali tego Mścislawa Romanowica, monarchę Kijowskiego, i przy nim drugie xiążę Czerniewskie, jako o tym *Długosus* i *Miechovius lib. 3, cap. 31 fol. 120*, pisze: *Diffugientibus Polovciis acies Rutenorum disiciuntur, plurimaeque caede peracta binii Duces, Msczislavus Romanovicz Kiioviensis et Cirmioviensis captivantur*. O tymże i *Cromerus lib. 7*. A iż był przerwany Mścislaw w więzieniu u Tatarów, tedy Włodimirz Rurikowic (jak tenże Długosz i Miechovius świadczą) wybiegawszy się s tej porażki do Kijowa przyszedł i opanował stolicę Kijowską, a Mścislaw Romanowic, gdy w kilka lat wyszedł z więzienia tatarskiego, a stolicę swojej Kijowskiej nie mógł odiskać, wziął od Włodimirza Rurikowica z ugody Wołyńskie xięstwo, którego była w ten czas stolica Lucko, k temu i Pińskie państwo; a iż na tym nie przestawał, bo pierwaj był monarchą, a w ten czas mu jego własnego udzielano, namówił go tenże Włodimirz Rurykowic, aby pod Skirmuntem xiążęciem Litewskim i Ruskim Nowogrodskim, dostawał sobie Nowogrodka, Brześcia, Mielnika, Drohicina, Grodna i inszych zamków ojczystych Ruskich. A gdy się zebrał z wojskiem przeciw Skirmuntowi Mingajłowicu Nowogrodskiemu i Litwy Powilijskiej xiążęciu, tedy Skirmunt zwątpiwszy w mocy swojej, posłał do Zywibunda Dorsprungowica, wielkiego xiędza Żmodzkiego, i Litwy Zawilijskiej, prosząc go o prętki przeciw gwałtownej wojnie ratunek, i posłał mu zaraz Zywibund syna swego starszego Kukowojta na pomoc, ze wszystkimi siłami Żmodzkimi i Litewskimi. Potym Skirmunt złączywszy moc swoją z xiążęciem Kukowojtem Zywibundowicem, ciągnęli przeciw Mścislawowi Romanowicu, który już z Wołyńczami, z Pinczany i Kijowiany, Nowogrodskiego xięstwa przygodki, około Brześcia plundrował; a gdy się obiedwie wojska na onej stronie rzeki Jasiałdy podkały, zaraz książ Mścislaw zfankował, Pinczanie pierchnęli, Kijowska pomoc także, Wołyńcy za nimi, a na placu i po lassach i szerokich polach, wielkość ich poległo zbitych, tak iż sam książ Mścislaw Romanowic, straciwszy wszystkę moc swoją ledwo ubieżał w małej drużynie na Lucki zamek, i wołała Ruś (jak Latopiszce świadczą) z wielkim płaczem, iż tak wielkie wojska ich, były okrutnie pobite od bezwiernej Litwy. A Skirmunt kończąc zwycięstwo, wziął przez podanie Pinsko i Turów, xięstwa Mścislawowe. A tak gdy na swym nie przestawał, a cudzego pragnał, i swoje stracił. Działo się to roku od Christusa 1220. A tu już masz Czytelniku miły, pewność lat, czassów, przyczyn wojny i wywód osób xiążęcych w Latopiszczach zatłumionych, dowodnie od nas wyrażony.

Bo mnie-
mieli Kijo-
wanie iżby
był ich pan
w bitwie zgi-
nął, co i
Wapovius i
Bielski z o-
myłku pi-
szą.

A tuśmy się
już domar-
ali pewno-
ści lat.

Bitwa Skir-
muntowa z
xiążęciem
Luckim.

Mścislaw
Romanowic
i Rusacy od
Litwy pora-
żeni.

Pinsko i Tu-
rów wzięte
od Litwy.

Zywibund
Dorsprun-
gowic u-
marł.

A po tym sławnym zwycięstwie, Skirmunt ućciwszy Kukowojta rozlicznymi darami, odprawił go do ojca jego z wielkimi dziękami. Ale Kukowojt wróciwszy się do Żmodzi z wielką sławą, zastał ojca Zywibunda Dorsprungowica bardzo chorego, bo był w leciech bardzo zeszyły, tak iż potym rychło umarł, bardzo w zeszyłej i szedziwej starości. Pojata też, żona jego, córka Kiernussowa, po której był xięstwo Litewskie z Kiernowską

stolicą, jaka się w on czas zeszła, za wiano wziął, mało co przedtym umarła, której syn Kukowojt, z wrodzonej miłości, postawił bałwan nad jeziorem Zosłą, obyczajem pogańskim ku wiecznej pamięci. Ten bałwan ludzie proszą chwalili za boginią, a gdy bałwan zgnął, na tym miejscu lipy wyrosły, które także Litwa i Żmódź aż do czasów Jagielowych za bogi chwalili, pieśni proste o Pojacie śpiewając.

Pojata bałwan.

A tu wiedz Czytelniku miły, iż się o tej Pojacie jeden Latopisiec sprośnie omylił, kładąc tę Pojatę być córką Kukowojtową, a ona była matką, i jakoby ta Pojata, po śmierci Kukowojta, ojca swego, miała mu bałwan postawić na jednej górze nad Świętą rzeką, ano się myli, bo ona Kiernusowi ojcowi ten słup uczyniła nad tą rzeką, na co się insze wszystkie Latopiszczycze zgadzają, którym podobnie niż jednemu wierzyć, gdyż od prawdy na kilka miejscach jawnie zfrankował, i mnie (co wyznać muszę), zwiódł w wydaniu Gońca cnoty. Także też *in eo libro, quem latine sub titulo Descriptionis Sarmatiae Europaeae, de vitis Regum Polonorum, ipsiusque Poloniae, Prussiae, Magni Ducatus Lituaniae, Russiae, Livoniae, Moschoviaeque, ac Tartaricarum in hordas divisarum Regionum descriptione, moribus, gentium deductione, Principum gestis &c. anno 1573 exaravi, dum adhuc adolescens in Witebsca cuidam Italo cohortis pedestris praefecto familiariter adhaererem, ac Marte interdum respirante obscoena perosus ocia, ingenuis musis operam navarem.* Wszakże się tego z łaski Bożej teras poprawiło, gdym inszych Latopiszczów z różnych miejsc kilkonaście dostał. K temu *in evoluendis multotiesque enucleandis variis Historicis assiduo duroque superato labore optatam historiae Lituanae contigi metam. Omnia etenim conando et lente festinando docilis solertia vincit.*

A co się tam komu czasem zda nie po myśli w przereczonych księgach moich *de Sarmatia Europea*, którem na Witebsku (czego jasnie wielmożny pan Stanisław Pacz wojewoda Witebski etc. dobrze świadom i wszystko tameszne rycerstwo) pisał, tedy o tym racz wiedzieć, iż ta praca moja *abortivum in immatura edenda prole passa est. Illius etenim nostri laboris, cuius testem Deum opt: max: contra conscientiam meam appello, fructu, per quendam Italum, & eundem peditum in Witebska praefectum, frustratus sum, qui quamvis ipse ne primis quidem musarum fontibus labra admouerit, & prorsus literarum expertus fuerit, praefati libri exemplar, ut populari satiaretur aura, sub nomine suo quibusdam verbi & sententiis (ut ipsius inventio inde appareret) facile immutatis, imprimendum dedit. Et sic nos non nobis.*

Tak nie dla siebie w jarzmie robią woły,
 Nie sobie biedne miód zbierają pszczoły;
 Nie sobie ptaszek miłych dziątek rodzi,
 I owca w wełnie nie dla siebie chodzi;
 Nie sobie jabłoni wdzięczny owoc dawa,
 Nie sam dla siebie człek w pracą się wdawa;

Myśmy pisali, myśmy tam robili,
 Inszy się sławą naszą przyzdobili;
 Tak w pawie pióra wronka się ubrała,
 I mniema biedna by zakład wygrała,
 Ano poznano zaraz co nieczyje,
 Paw się w swym szerzy, wrona w kąt twarz kryje.
 Umie mistrz o swym rzemieśle powiedzieć,
 A partacz w kącie zawždy musi siedzieć.

Multa tulit puer sudavit & alsit, Abstulit Venere & Bacho, Qui Pithia cantat. Tylkoć się to było Jowissowi jako bogowi zeszło, iż jedno się raz w głowę uderzył, ali wnet córka panna Minerwa, bogini nauk, z mózgu jego wyskoczyła. Ale my nie Jowissowie, trzeba się nieraz w łeb uderzyć, kto z mozgu chce co urodzić. Ja jednak dali Pan Bóg nie wątpię, iż *author fruetur debito, & plusquam iuste promerito honore,* kiedy *tempus veritatis parens eam ipsam veritatem e tenebris in lucem educet.* A ten który to sobie przywłaszcza, około czego niepracował, ani się jego *ingenium* na to zejdzie, kiedy go spytają, jako się to albo to rozumie, *confundetur, & sic suo iudicio sorex peribit, &c.* Ale na ten czas ku rzeczy przystępuje.

Dalej zaś tenże Latopiszec tej Pojaty Kiernusowny męża kładzie niejakiego Kirussa albo Giedrusa, kniazia Dziewałtowskiego, ale insze Latopiszczce, choציaby ich tysiąc concordował, żadnego inszego Giedrusa nie wspominają, tylko jednego syna Romanowego albo Romuntowego z herbu Kitaurus, z którego naród kniazioń Giedrockich poszedł. A jego bracia byli Narimunt, Dowmant, Trojden, Holssa, jak o tym będzie niżej.

O KUKOWOJCIE ZYWIBUNDOWICU,

ZMODZKIM I LITEWSKIM ZIĄŻĘCIU.

Rozdział czternasty.

Kukowojtos albo Kukowojczis, Ziwiundów syn, z herbu Kitaurussa, po rodzicach zmarłych Ziwiundzie ojcu i po matce Pojacie Kiernusownie, Zmodzką stolicę w Jurborku, w Konassowie albo Kownie, a Litewską w Kiernowie, jako dziedziczne opañował. Niemcom, którzy byli w ten czas do Lifland zakon rycerski dla wiary Chrześciańskiej, nowo wnieśli, mężnie odpierał, gdy do Kurlandskiej i Zmodzkiej ziemie, jako na pogańny najeżdżali. Za żywota swojego Utenussa albo Ucianussa syna na państwo naznaczył, którego *Petrus a Dusburch* starodawny historyk Pruski, *Vtinuerum Regem Litvaniae* pisze.

*Utenus vel
 Utinuerus.*

O PORAZENIU BAŁAKLAJA

CARZA ZAWOLSKIEGO.

PRZEZ SKIRMUNTA, ROKU 1221.

Rozdział piętnasty.

Bałaklaj sołtan, carz hordy Zawolskiej, która była w ten czas namożniejsza między inszymi Tatary, zhołdowawszy za wewnętrznej niezgody powodem Ruskie xiążęta, nad którymi dziś jest monarchą wielki xiądz Moskiewski, rozciągnął moc swoją od morza Kaspijskiego, albo Perskiego, które Moskwa Chwalenskoje more zowie, aż do morza Czarnego Tureckiego, gdzie rzeka Dniepr *in Pontum Euxinum* wpada, gdzie też zamek od swego imienia założył, który i dziś Bałaklaj zowią, kto bywał w dzikich polach na nizie, tego może być dobrze świadom, bo tam jeszcze stoją horodziska Bałaklaj, Czapczaklaj, Oslam, etc. A iż xiążęta Litewskie, Erdziwił naprzód, po nim Mingajło, Skirmunt i Ginwil, posiedli byli wiele Xięstw Ruskich i na nich panowali, a hołdu do hordy Zawolskiej, jako insze xiążęta Ruskie nie dawali, wyprawił posły swoje do Skirmunta Mingajłowica Nowogrodzkiego, Turowskiego, Pńskiego i Mozerskiego xiążęcia, Litwy Powilijskiej dziedzica, upominając się u niego postuszeństwa, dani i hołdu, tudzież do niego zaraz z posłami Baskaki, albo porborce i rewizory swoje przysłał, którzyby sami dań z każdej głowy wybierali i przy Skirmuncie zawždy obecznie mieszkali, jako przy hołdowniku, pilnując postępków jego. Który obyczaj teraz cesarz Turecki zachowuje, jakom sam widział, z hołdownikami swoimi.

Skirmunt tedy uważywszy u siebie wolność, niechciał się pod to podać, ale gwałt gwałtem, a moc mocą odbijać umyślił, przeto zaraz rozesał listy po państwach swoich Ruskich i Litewskich, aby gotowi byli przeciw najazdom gwałtownym Tatarskim. A gdy wyrozumiał, iż mógł dać odpór Bałaklajowi, wojska Ruskie i Litewskie popisał, nieskwapliwie ale bacznie, i rozmyśliwszy się na wszystko dobrze, posłów tatarskich potym na cześć prosił, potym wszystkim i sługom ich gęby albo wargi, nossy i uszy poobrzynać kazał, i odesłał ich tak przystrojonych do carza Bałaklaja z odpowiedzią, mówiąc, iż taka dań którejeś się z Rusi upominał, i ciebie samego podka.

A potym Bałaklaj sołtan, tak srogą odpowiedzią i zelżywością od hołdownika swego, jako się spodziewał, obruszony, zebrawszy się na lato z wielką mocą, ze wszystkimi hordami Tatarskimi, poszedł w Ruską ziemię, gdzie wielkie szkody szabłą i ogniem poczynił. Skirmunt też xią-

Okrucieństwo Skirmuntowo nad posłami Tatarskimi.

Bałaklaj carz Rus wojuje.

Bitwa Litewska z Tatarami znaczna u Kojdanowa albo Kiejdanowa

Bałaklaj carz zabity.

Skirmunt książę Litewski Siewierską ziemię opanował.

zę Nowogrodskie i Litewskie, Ruskie i Litewskie wojska które miał gotowe zszykowawszy, podkwał Bałaklaja na granicy swojej u Kojdanowa, tam gdy się obiedwie stronie mężnie a upornie podkwały, sfankowali Tatarzy, tak iż pomieszawszy szyki swoje tańcowe, pierzchać poczęli, sam potem carz z wielkością murzów i ulanów na placu poległ zabity, za czym ostatek hordy bez wodza Russacy i Litwa snadnie pogromili, pobili i na głowę porazili, więźniów, łupy i wszystek połon sowito z wielką korzyścią odebrali. Potym Skirmunt wytchnawszy na poboiscu po onym zwycięstwie, a mając wojska gotowe zarazem ciągnął do Siewierskiej ziemi Ruskiej za Dniepr, gdzie naprzód s tę stronę Mozer wziął przez podanie, potym Starodub, Cyrniehów, Karaczów, zamki stołeczne i miasta z wołosćiami xięstw Ruskich Siewierskich przedniejsze opanował. A ty państwa za żywota swojego trzem synom swoim rozdzielił, Lubartowi starszemu dał Karaczowskie i Czerniehowskie xięstwo, Pissimuntowi Turrowskie i Starodubskie, a Trojnatowi albo Strojnatowi młodszemu na Nowogrodku i na Podlaskich zamkach, także na Powilijskiej Litwie, udział po śmierci swojej naznaczył.

Potym Skirmunt rozszerzywszy moc swoją Litewską w Ruskich xięstwach, pełen wieku i sławy, umarł w Nowogrodku, a synowie jego Lubart, Pissimont, i Trojnata, na udzielonych xięstwach po nim spokojnie panowali.

UTENUS ZMODZKIE I LITEWSKIE XIAŻĘ.

Kukowojtus bałwan.

Tegoż też czasu Kukowojtus książę Zmodzkie, syn Ziwiundów z herbu Kitaurussa, i Zawilijskiej Litwy pan, umarł, któremu syn Utenus albo Utinerus, jak Dusburch pisze, pogrzeb uczynił pogańskim obyczajem, nad rzeką Świętą na wyniosłej górze, niedaleko od Dziewałtowa, tamże mu i słup postawił na kształt osoby jego, który lud prosty chwalił za boga, a gdy bałwan zgnął, gaj na tym miejscu wyrosł, w którym także temuż Kukowojciowi ofiary czynili, aż do czasów Jagelowych, i nazwali ten gaj aż do dzisiejszych czasów imieniem pana swego Kukowojczis, albo Kukowojtos. A Utenus albo Utinerus, panując w Zmodzi i w Litwie częste wtarczki miewał o Dźwinny rubież z Niemcami Liłlandskimi, którzy s tę stronę Dźwiny w Zmodzkim brzegu twierdząc sobie mrowali przeciw poganom.

Potym Uciań, albo Utenę, za Wilią, od swego imienia założył i zamek przy posiadzie zbudował nad jeziorem, niedaleko od dzisiejszej Uciań, zda mi się półtory mile, bom sam na tym kopcu był, który dawa jawne świadectwo starego horodziska. Potym wykonawszy na oboim xięstwie większe dziwy, umarł, a za żywota syna małego porucił w opiekę Ringoltowi Algimuntowicu, Nowogrodzkiemu xiążęciu, który naprzód począł się pisać Wielkim Xiędzem Litewskim, Zmodzkim i Ruskim, jak o tym będzie niżej.

TROJNATA,
NOWOGRODZKIE, PODLASKIE I LITWY POWILIJSKIEJ XIAŻĘ,
LUBART,
KARACZOWSKIE I CZERNIEHOWSKIE,
PISSIMUNT,
TUROWSKIE I STARODUBSKIE,
XIAŻĘTA, SKIRMUNTOWICY,
Porazili Kurdassa soltana, carza Zawolskiego, za pomocą inszych
Ruskich Xiażąt.

Kurdas Soltan, carz Zawolski, mszcząc się zabitego ojca carza Bałakłaja, od Litewskich i Ruskich xiażąt pod Kajdanowem, zebrał wszystkie hordy swoje: Zawolską, Nahajską, Kazzańską i Krymską, a z wielką mocą ciągnął na Ruskie xięstwa, ogniem i szablą wielkie szkody czyniąc. Co widząc Trojnata Skirmuntowic, Nowogrodzkie, Podlaskie i Litwy Powilijskiej xiażę, wnet obesłał bratów dwu rodzonych: Lubarta Karaczowskiego i Czernihowskiego, Pissymonta Turowskiego i Starodubskiego, xiażąt; posłał też do Swantostława wielkiego xiędza Kijowskiego i do Siemiona Druckiego Michałowica i do Dawida Mścislawowica Luckiego, dzisiejszych xiażąt Ostrogskich przodków, prosząc ich o ratunek, i przywołując do wspólnej zgody, której w ten czas tak nagły gwałt przeciw srogiemu, a mocnemu carzowi Kurdassowi potrzebował.

A sam Trojnata z Lubartem i z Pissimontem bracią, zebrawszy Nowogrodzkie, Podlaskie, Litewskie, Starodubskie, Czernihowskie, Turowskie rycerstwo, ruszyli się zaraz przeciw Tatarom, ku Mozerowi. Swantostław też, Kijowski, Siemion Michałowic, Drucki, i Dawid Mścislawic, Lucki i Wołyński, xiażęta, ze wszystkimi wojskami, osobami swoimi, przybyli im na ratunek, uważając spólną od Tatar niebezpieczność, a złączywszy się wspólnie, tym ochotniej do kossa, gdzie sam carz leżał za Mozerem nad rzeką Okuniówką ciągnęli, tamże bitwę okrutną z obudwu stron stoczyli, która od poranku aż do wieczora, jako wszystkie Latopiszcze świadczą trwała, bowiem Rusacy i Litwa, dla wolności i wybicia z hołdu tatarskiego, mężnie się potykali, Tatarowie zaś, broniąc łupów i połonu, i upornością i wielkością, potężność okazowali, aż naostatek pierzchać poczęli, a Rusacy, tym śmieiej rosproszonych i uciekających, gromili, bili, siekli, kłóli, strzelali, w rzekach topili, tak, iż na głowę ony srogi wojska Zawolskich, Nahajskich i Krimskich Tatarów, szczęśliwie nad rzeką Okuniówką porazili, sam carz Kurdaskierej, soltan, w małej drużynie ledwo uciekał do hordy,

Sroga bitwa
Litewskich i
Ruskich
xiażąt nad
rzeką Oku-
niówką.

a Russacy z Litwą połony i łupy sowite wszystkie odebrali i z wielkim a sławnym zwycięstwem do swoich stron odesli. Wszakże, jak to w Marsowej szkole być musi, książąt i bojar Ruskich i Litewskich, przeważnego męstwa dokazujących, na placu wiele poległo od Tatar; zwłaszcza: Lubort, Karaczowskie i Czerniehowskie; Pissimont, Turowskie i Starodubskie; Siemion Michajłowic, Druckie; Andrzej, Dawida Mścislawowica kniazia Luckiego syn, książęta, i inszych paniąt niemało, którym mnie sława i Mars rozkazali, to krótkie epitaphion na pamięć wieczną uczynić.

Xiążęta pobite.

NAPIS NA GROBY POBITYCH XIAŻĘT.

Slachetne dusze! któreście w tym boju
Z mężnych ciał wyszły, ojczyznę w pokoju
Pragnąc zachować; miejcie dank dzielności
I pamięć wieczną, bez nieśmiertelności.
Nie zawadzi wam nigdy czas zgrzybiały,
Ni zawisnych siostr kołowrot nietrwały;
Już w Elisijskich polach dziś świecicie,
Gdzie z Anchisessem dzielność swą czwiczycie;
Z nas, iż dań bierzą Tatarzy, sztydziecie.

Po tym zwycięstwie, które nad Kurdassem Zawolskim carzem Trojnata Skirmuntowic otrzymał, Algimunta syna w Nowogrodku na stolicy swojej zostawił, a sam do Starodubia, Czerniehowa, Karaczowa, i do Turowa odjechał, i wwiązał się w ty księstwa Siewierskiej Ruskiej ziemie, które nań spadły prawem przyrodzonym po Lubarcie i Pissimontu, bratach rodzonych, w przerzeczonej bitwie od Tatar zabitych. Rychło potym wróciwszy się do Nowogrodka, umarł, a syn Algimunt na jego miejsce wstąpił, i panował w Nowogrodku wszystkiej Rusi i Litwie, od Wiliej począwszy, aż do Starodubia, Czerniehowa, Turowa i Karaczowa, także Podlasze wszystko z przyległymi zamkami, Brześciem, Mielnikiem, Drohincinem, etc. w spokojnej dzierżawie trzymał; acz miał trochę zatarczki z Dawidem Mścislawowicem, książęciem Luckim i Bełskim o granice Podlaskie, Brzeskie. Potym się rychło pospieszył z tego świata za ojcem Trojnata, a na jego miejsce i na wszystkie Ruskie państwa, Ringolt syn, za spólnym wszech stanów zezwoleniem wstąpił.

Szerokość państwa Litewskiego za Algimunta.

Ringolt.

Tegoż też czasu Utenus, albo Utinuerus, książę Żmodzkie i Litwy Zawiljskiej, umarł, którego Duzburch Królem zowie Litewskim, a za żywota swojego zlecił w opiekę Ringoltowi, syna jedynaka Swintoroha, w dzieciennych laciech, księstwa też Żmodzkie, Litewskie i Kurskie, polecił mu w obronę wspolek z synem. A tak Ringolt gdy się wwiązał w Żmodzką i Litewską ziemię, jako opiekun, a k temu miał ojczystych księstw Ruskich kilka, zwłaszcza: Nowogrodzkie, Siewierskie, Starodubskie, Karaczowskie, Turowskie, Czerniehowskie i Podlaskie, dopiero się począł pisać Wielkim Xiędzem Litewskim, Żmodzkim i Ruskim, którego tytułu przedtem jego przodkowie nie używali, ani używać mogli, bo ty państwa zawżdy osobne pany miewały.

Kiedy się począł tytuł Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

RINGOLT ALGIMUNTOWIC,

PIRWSZY WIELKI XIĄDZ LITEWSKI, ZMODZKI I RUSKI,

ROKU 1219 OD NARODZENIA CHRISTUSA PANA,

WYBRANY I PODNIESIONY.

A jako Ruskich Xiążąt poraził nad Niemnem na głowę.

Rozdział szesnasty.

Ringolt Algimuntowic, wnuk Trojnacin, a prasczur Erdziwiłów, który ono był naprzód z Żmodzkich jaskiń wyszedwszy w Rusi moc swoją rozmnożył, po śmierci ojca Algimunta, w Nowogrodku na xięstwo Ruskie, Podlaskie i Siewierskie podniesion, a z strony opieki Swintoroħa Utenusowica w Kiernowie, w Kunassowie i w Jurborku, Wielkim Xiędzem Żmodzkim i Litewskim był wybrany i spólnymi obojego pospólstwa głossy za pana potwierdzony, który naprzód Ruskie, Żmodzkie, Kurskie, Litewskie i Podlaskie państwa, które mu szczęście i prawo ojczyste podało, złączysz, począł się pisać Wielkim Xiędzem Litewskim, Żmodzkim i Ruskim, w czym insze przodki swoje wszystkie przewyższył.

A iż pospolicie zazdrość w każdej namniejszej rzeczy, okrom samej nędzy, bywa, wnet mu tego tytułu i tak szerokiego panowania, xiążęta Ruskie zajrzały, nie inaczej, jako też ono margrafowie Brandeburscy Przemysławowi Wtóremu, Wielkiej Polski xiążęciu, na monarchią Polską podniesionemu, zajrzeli tytułu królewskiego, który on był sam odnowił, dwieście lat i szesnaście zaniedbany, od zabicia Ś. Stanisława, przez Bolesława Śmiałego, i zabili go w Rogoźnie zdradliwie najechawszy. Ale Ringolt odjął się Ruskim xiążętom, bo jednak nie zdradą xiążęta Ruskie, ale jawnym bojem, zazdrości skutek na swoje zgubę okazowali, przeciw Litwie tym sposobem.

Swatosław, monarcha Kijowski, który sobie władzą wszistkiej Rusi, jako dziś Moskiewski, porządkiem swoich przodków przywłaszczał, widząc, iż Litewskie xiążęta pogani, moc swoje w Ruskich xięstwach roskrzewili, a z hołdu się, który z dawna do Kijowa płacić byli powinni, wybili, począł radzić z drugimi xiążętą, zwłaszcza ze Lwem Włodimirskim i z Dimitrem Druckim, jakoby zaś Litwę pod jarzmo pierwsze przywieść mogli, które byli zrzucili, za onym spustoszeniem Ruskich xięstw, przez carza Tatarskiego Bateja. Zmówili się tedy wszyscy trzej spólną mocą jednostajnie sobie pomagać i walczyć przeciw Ringoltowi Algimuntowicu, iżby go wygnali z Nowogrodka, z Starodubia, z Karaczowa, z Cernihowa, z Podlasza i z Grodna, starodawnej ojczyzny swojej xięstw Ruskich, które zawždy do

Ś. Stanisław
zabit roku
1079. O czym
Miechovi.
fol. 49 lib. 2
cap. 20, et
lib. 4 cap. 1,
fol. 191. Gdy
Przemysław
zabit roku-
1285 Crome
rus lib. 11
etc.

Ruskich
xiążąt rada
na Litwę, ja-
ko niegdy
Jaropełko-
wa na Pola-
- ki.

Kijowskiej monarchiej należały; wzięli też pomoc kilku tysięcy Tatarów od Kurdassa, carza Zawolskiego, który miał wazn na Litwę, iż go ono był Trojnata Skirmuntowic na głowę poraził u Okoniówki rzeki za Mozerem. A tak wszyscy trzej z Tatarską hordą ciągnęli z wielkimi Ruskimi wojskami w Nowogrodzkiego xięstwa dzierzawy nad Niemnem leżące, posiadając i pustosząc, co się im nawinęło. Ringolt też wielki xiądz Litewski, Żmodzki i Nowogrodzki, zebrałszy się z Litwą i z Żmodzią, także z Rusaki swoimi, acz im nie do końca w tej trwodze ufał, zastąpił Ruskim xiążętom nad Niemnem u Mohilnej, a napomniawszy bojarów swoich krótkimi słowy do bitwy, i porządnie ich zszikowawszy, uderzył na Ruskie i Tatarskie wojska, z wielkim okrzykiem; a oni też tym śmieiej ufając swej wielkości odpierali. I stała się z obudwu stron sroga a straszna bitwa, która jako wszitki Latopiszczycy świadczą, od poranku aż do samego wieczora trwała; na ostatek, pomógł Bóg Ringoltowi, iż szczęście się do Litwy nachyliło, iż ony ogromne wojska Ruskie i Tatarskie rosproszyli, rozgromili, pobili, potopili i na głowę porazili, a Kniaziowie: Swantosław Kijowski, Dimitr Drucki i Lew Włodimirski, ledwo na podwodnych koniach w małej drużynie do Lucka uciekli. A Ringolt z wielką korzyścią i zwycięstwem sławnym, nabrawszy się łupów w odbieżanych i rozgromionych obozach i kotarhach rozmaitych, wrócił się do Nowogrodka, a tak dobrą wojną, wieczny pokój w swoich państwach sobie ugruntował, iż mu potym Ruskie xiążęta z daleka biły czołem, po szkodzie mędrszymi będąc. A drugie Latopiszczycy świadczą, iż na placu przerzeczone xiążęta zostały pobite.

Za tegoż Ringolta panowania Niemcy z Lubku, z Brema i z inszych miast, i krain pomorskich roku 1220 w okrętach do Lifland, naprzód nawiedzać poczęli, a za czasów postępkem wszitkę ziemię Liflandzką, albo Lotewską, opanowali, i obywatele jej, naród gruby i leśny, zniewolili, jako o tym będzie niżej; do Litwy potym i do Żmodzi przez Dźwinę, także do Kurland najeżdżali. Jakoż o tym stara Kronika Liflandzka świadczy, iż roku 1225 był hetmanem do Litwy Avigerus, arcibiskup, z Kolna Agripiny, nad Niemcy, którzy się nazwali bracią i zakonniki Miecza Christusowego. Ale Litwa zebrałszy się z Żmodzią, zastąpili Niemcom, tam stoczywszy bitwę srogą zabity jest Avigenus, arcibiskup Koleński, hetman, od poganów Litwy, którego wpisali potym Krzyżacy Liflandzcy, w swój kalendarz, jako napirwszego rycerza wiary chrześcijańskiej, a ten kalendarz porządkiem swoim spisany, a w Rumborku w kościele należony przez pana, sławnej pamięci, Jana Chodkiewica, pana Wileńskiego, będziesz miał niżej na swym miejscu od nas przydany.

Wielkie a częste bitwy ten Ringolt Algimuntowic, miewał z Liflandskimi Niemcy o granice Dźwinne, i o Kurlandy; potym wykonawszy na wielkim xięstwie Litewskim, Żmodzkim i Ruskim Nowogrodzkim, dojrzały wiek lat swoich, umarł, zostawiwszy po sobie na ty państwa syna Mindauga, Mindowa, albo Mendolpha, bo go różno różne Kroniki nazywają, który potym był Królem Litewskim, z ramienia papieskiego koronowanym, roku 1251 jako o tym s pewnych dowodów niżej napiszemy. Acz insze Latopiszczycy

Bitwa Ringoltowa u Mohilnej z Ruskimi xiążętami.

Zwycięstwo Litewskie nad Rusią.

Bracia Miecznicy albo Eniferi. Avigenus od Litwy zabity.

tego Mendoga ani wspominają, tak zamykając koniec panowania Ryngoltowego, według swojego zwyczaju w dowodzie i w docytaniu chromego: Książę Ringolt na Nowohorodku mnoho let, i potym dzie umierł, i każuć nikotoryje żeby trzech synów po Ruskieje biczwie urobił (tak sprosta pisze) da nię wiadoma kakowoje dzieło, szjetich jeho synów było.

Rzecz własna Latopiszów Ruskich.

Przeto ja widząc prostotę i leniwy dochcip onych starych pisarzy albo diaków, to znaczne acz pogańskie xiążę, własnego syna Ringoltowego, z dowodu Miechowity, Długosza, Wapowskiego, Cromera, z Pruskich i z Liflandskich Kronik, tudzież ze dwu dowodnych Latopiszów, który każdy naleść może w Grodku, w skarbie sławnej pamięci pana Chodkiewica Alexandra starosty Grodzieńskiego, i którego jeszcze u mnie jest exemplarz. Ale się tu już teraz porządek historii Litewskiej, czytelniku miły, dla słusznych przyczyn przerwać musi, acz jednak dzieje i sprawy Litewskie pójdą swym torem, ale nie według porządku xiążąt, który potym w swoje kłobę przyjdzie, i tym przerwaniem lepszy, jaśniejszy, i dowodniejszy, i pewniejszy się porządek spraw i historii Litewskich ugruntuje, a bez tego wszystkoby się pomieszało: bo tu już poczną się wojny Litewskie, Żmodzkie, i Ruskie, z Krzyżakami Liflandskimi, i Pruskimi, w których nawięcej historia nasza przedsięwzięta zależy. Przetoż tu po Ringolcie Algimuntowicu wielkim xiędzu Litewskim, Żmodzkim, i Ruskim, musimy położyć Kronikę Pruską staroświecką, którą napisał nijaki kapłan Niemiec zakonu krzyżackiego w Prusiech brat, imieniem *Petrus a Dusburch*, łacińskim prostym językiem, roku od Christusa Pana 1326 za panowania Witennowego i Gediminowego, a przypisał ją Wernerowi de Orzelle wielkiemu mistrzowi zakonu braciej domu niemieckiego w Prusiech, który nawiętsze wojny z Żmodzią i z Litwą ustawicznie wiódł, jak się to niżej z Długosza, Miechowiussa, i Cromera pokaże. A tę przerzeczoną Kronikę Pruską staroświeckimi literami ku wycytaniu trudnymi pisaną, nalazł sławnej pamięci pan Jan Chodkiewicz na zamku Rumborku w kościele, której ku przejrzeniu użyczył naprzód jego miłości panu wojtowi Wileńskiemu *Augustino Ro*: jako wielkiej nauki i głębokiego dochcipu doctorowi, sekretarzowi Kro. J. M. a ten potym mnie użyczył, którą prawdziwie przełożoną na polski język tu masz czytelniku miły od nas przypisaną. Aczem też z przodku musiał przydać insze dowody o przyściu Krzyżaków w ty strony Pruskie, i Liflandskie, zwłaszcza z Długosza, Miechowiussa, Cromera, Bredenbacha, Tilmanna, ect. czego ten Duzburch w on czas dostąpić niemógł, gdyż się za czasów postępkim, rozumy i dochcipy ludzkie mnożą, wszakże po kilku kart już się sama historia Duzburchowa pocznie. A tu już appellacją weźmiemy od Ringolta wielkiego xiędza Litewskiego, aż do Mendoga przerzeczonego syna jego, którego sprawy, i jako był na królestwo Litewskie koronowan, poczną się po tej Kronice, a od niego zaś już prostą genealogią i wywodem pójdą xiążęta Litewskie, i królowie Polscy. Vale.

KRONIKA STAROSWIECKA,

NALEZIONA W LIFLANCIECH NA RUMBORSKIM ZAMKU

W KOŚCIELE.

Pisana staroświeckimi literami łacińskim prostym językiem do Mistra Pruskiego, Wenera de Orselle, roku 1326, przez Piotra Duzburch, brata i kapłana zakonu Krzyżackiego, za panowania Witennowego i Gediminowego w Litwie, a zamyka w sobie wielkie, częste, a gwałtowne i ustawiczne wojny Krzyżaków Pruskich z Litwą, których on Letowinami zowie; także z Zmodzią, a książę Litewskie na każdym miejscu Królem, a Litwę Królestwem pisze.

Pilnie a szczerze i prawdziwie po prostu z łacińskiego prostego języka na Polski przełożona

PRZEZ

MACIEJA SPRYTJKOWSKIEGO
OSOSTEWICIUSSA.

KSIĘGI SIODME.

Rozdział pierwszy.

De najuczciwszego w Christusie Pana,
PANA MIKOŁAJA PACA,
Z ŁASKI BOŻEJ BISKUPA KIJOWSKIEGO, &c.

I do Jaśnie Wielmożnych Panów.
PANA STANISŁAWA PACA,
WOJEWODY WITEBSKIEGO, SURASKIEGO, &c. STAROSTY.

I Jaśnie Wielmożnego Pana,
PANA PAWEŁA PACA,
WOJEWODY MŚCISŁAWSKIEGO, STAROSTY WILKOMERUJSKIEGO, &c.
PANÓW I DZIEDZICÓW Z ROŻANKI, &c.

O początku i przyściu zakonu braciej Krzyżaków Domu Niemieckiego tytułu Panny Marij w Hierusalem do Liflandskiej, potym do Pruskiej ziemie, s którymi długo Prusowie, Lotwa i Kurlandowie, a nadłużej Litwa i Żmodź pogani wojny wiedli, którzy ich też z Kazimirzem Jagiełowicem w Prusiech, a w Liflanciech z Sigmuntem Augustem dokonali i wyko-rzenili.

Zdała mi się rzecz potrzebna, abych szerzej co napisał o początku a przyściu Krzyżaków w ty strony, ponieważ wszystka nasza rzecz niżej prawie o ich burdach z Litwą i z Żmodzią, będzie się toczyła.

Roku od narodzenia Christusa Pana 1188 gdy Balduinus król Hierosolimski chrześcijański w Hierusalem i w Cyprze królował, powstali przeciw niemu Saraceni secty Machometowej, a z zamku i miasta portowego, które zowią ich językiem Ptolemais, łacińskim zaś Akona, a niemieckim Akris, niedaleko od góry Karmelus w Żydowskiej ziemi, pokolenia Asser, nad morzem między ziemskim Syryjskim leżącego, nawieczniejsze szkody i najazdy do Świętej Ziemie pogani czynili; przeto król Balduinus od papieża i od cesarza, i od inszych panów chrześcijańskich żądał pomocy. Tak tedy Włochów, Longobardów, i Wenetów z inszymi, sześćdziesiąt się galer wyprawilo, w których było pięćdziesiąt tysięcy mężów godnych do bitwy.

Ptolomais,
albo Akona,
albo Akris

60 galer
Włochów
do Hierusa-
lem.

Z Franciej też i z inszych krain chrześcijańskich, na świętą wojnę wiele książąt i panów wodą i ziemią ciągnęło, także z Niemieckich ziem pielgrzymów z rozmaitych miast zebrało się pięćset, którzy wszyscy w jeden okręt wsiadwszy, przyżeglowali aż do Ptolomaidi albo Akony miasta, którego gdy usilną mocą chrześcijani cały rok dobywali, bardzo ich wiele u Sturmów było pobitych i poranionych, strzałami pogańskimi. A potym się chorzy chrześcijani i tam i sam z rozmaitej nędzy i niewczasów, jak to w wojsku ile walnym bywa, tułali, a w cudzej ziemi żadnego ktoby się nad nimi zlitował naleść niemogli, za czym ich wiele od głodu, i bez opatrzenia ran pomarło. Co widząc Niemcy, których przedniejszych pobożnych było ośm pielgrzymów z Lubka i z Brema, miłosierdzim przychyleni, wnet z zagłów okrętu swojego namiot uczynili, do którego chorych i rannych chrześcijan przyjmując, wielkie staranie i pilność o nich mieli. Potym gdy chrześcijani Akonę pod Saraceny wzięli, założyli w mieście Niemcy spital pod tytułem: Panny Mariej, roku 1190; potym też Balduinus król w Hierusalem drugi spital pod tymże tytułem Panny Mariej założył, dla chorego rycerstwa, którzy byli zranieni pod Akoną, a pierwszy mistrz nad tymi obiema spitalami był przełożony Henryk Wapolt Niemiecki słachcic. Potym zaś roku 1191 patriarcha Hierosolimski Nazianzenus, i król Hierosolimski, i Akoneński biskup, mistrz też spitala świętego Jana, i mistrz domu kościelnego, i wiele inszych bratów obudwu domów, i wiele panów Ziemi Świętej, naprzód Adolphus pan domu Tiberiadis, i Hugo brat jego, i Rajnoldus pan Sidonu, i pan Cimarus z Cesariej, i Jan z Hibellina, i wiele inszych z królestwa Hierosolimskiego, i z Niemiec, Konradus Moguntiński arcibiskup, drugi Konradus Herbipolski, Wolgerius Pagameński, Gardolphus Halberstatenski i Cicenski biskup, Frideryk książę Swabskie, Henrik pfalcraft Reński, i książę Brunswickie, Friderik książę Rakuskie, i Henrik Brabantskie, który był wten czas hetmanem nad wszystkim wojskiem, Herman pfalcraft Saski, i landcraft Turingenski, Albricht margcraft Brandeburski, Henryk z Kalendinu marszałek cesarstwa Rzymkiego, Konrad margcraft z Landez-

Początek
spitala Nie-
mieckiego.

Niemiecki
spital Pan-
ny Mariej w
Akonie i w
Hierusa-
lem.

Henrik Wa-
polt pir-
wszy mistrz
zakonu Nie-
mieckiego.

Nie książę
Pruskie, ale
inszy tego
imienia.

Poselstwo
sławne o
fundacji
Krzyżaków
do papieża.

bergu, i Henryk margraff Misneński, i wiele inszych xiążąt i paniąt, posłali do papieża Celestinussa (ale druga stara Kronika Pruska świadczy, iż do Clemensa tego imienia Trzeciego) prosząc aby ten zakon i szpital potwierdził. Dał im tedy papież na ten zakon szpitalny potwierdzenie, i tytuł im przydał, aby się pisali Bratami Domu Niemieckiego, Szpitala Panny Marijej w Hierusalem, przydał im też herb krzyż czarny, i odpustów bardzo wiele, a pod regułą zakonu S. Augustina przykazał im żywot prowadzić.

Fundacja
zakonu
Krzyżaków
Niemieckich.

Potym zaś patriarcha Hierosolimski wszystkich bratów przereczonych Domu Niemieckiego od papieża potwierdzonych, białym płaszczem z obu dwu stron krzyżem czarnym naznaczonymi przyozdobił, i taki wszyscy tego zakonu rycerze ubiór na potym nosili. Było ich naprzód, którzy ten habit przyjęli, bratów kapłanów siedm, a dwadzieścia i czterej laików albo słachciców nie kapłanów. Tym było dozwolono we zbroi miecz przypasawszy mszą odprawować, żaden brody niestrzygł, a na worze natkanym słomy według ustawy zakonu sypiali, ale to rychło potym zmienili.

Habit albo
noszenie
ubiorów
Krzyżac-
kich.

Otto Kar-
pen 2 mistrz
Niemiecki.

Wtóry mistrz tego szpitala po Henryku Wapolt był wybran Otto Karpen słachcic Niemiecki roku 1200 za cesarza Philippa Wtórego, a za papieża Innocentiussa; ten bratom w pokorze i prostości serca służył, a szóstego roku urząd swój odprawił, pochowan w Akonie.

Herman
Brand 3
mistrz.

Trzeci mistrz był wybran Herman Brand słachcic Holsański roku 1206, przez cztery lata ubogim według możliwości chętnie służył, w Akonie pogrzebion.

4 mistrz
Herman
Salitzen.

Czwarty mistrz Herman Salcen słachcic Misneński za cesarzów Otto i Friderika Wtórego, a za Innocentiussa Trzeciego, i Honoriusa, i Gregorza IX papieżów roku 1210 wybran na mistrzostwo. Ten bardzo ważnych privilejów i nadania zakonowi swojemu od papieża i od Fryderyka cesarza dostał, bo gdy papież z cesarzem barzo byli na wewnętrzną a szkodliwą wojnę między sobą zadarli, on to wszystko mądrością i przeważnym rozumem swoim między nimi rozjął i uspokoił. Za jego mistrzostwem Konrad margraff Turingeński w zakon wstąpił, dwa tysiąca słachciców wszystkich rycerzów passowanych Niemców w zakonie pod swoją sprawą miał, których przez 30 lat zupełnych rządził; wszakże za jego nie-szczęśliwym panowaniem Saraceni Hierusalem z mocy chrześcijańskiej wydarli, i osiedli. A tak gdy byli wygnani z Ziemie Świętej, przysli do cesarza i do papieża prosząc, aby im gdzie dali i wymierzili ziemię pewną, w którejby zakonu swego dokonać według przysięgi i profesjiej, przeciw poganom wojując, mogli.

2000 Krzyż-
aków rycer-
zów Nie-
mieckich.

A w ten czas Konrad xiążę Mazowieckie, gdy częstemi najzdaniami od poganów Prussów strapiiony był, usłyszawszy o tych Krzyżakach, posłał do papieża i do cesarza Frideryka, aby ich do Prus przysłali, postępując im pewny udział w ziemi swojej, jak o tym niżej wyrozumiesz.

Przynaj-
mniej
przysła
Krzyżaków
Niemieckich
do Prus.

Naprzód tedy roku Pańskiego 1160, acz kalendarz Liłandski pisze, roku 1111, kupcy z Lubku i z zamorskich krain, którzy dla zysku w rozmaite strony żeglować zwykli, gdy się przybili wiatrem z trafunku w północny

O WOJNIE LITEWSKIEJ,

KTORĄ PRZECIWIW IM PRUSCY I LIFLANDSY KRZYŻACY WIEDLI
USTAWICZNIE, PRZEZ LAT DWIEŚCIE I DZIESIĘĆ.

Rozdział trzeci.

Tak poczyna historią swoją Petrus Dusburch: Tego czasu roku 1283 gdy już od zaczętej wojny przeciwko narodowi Pruskiemu wyszło lat 53, a wszyscy narody w przerzeczonej ziemi zwalczone były, i wykorzenione, tak iż żaden nie został, któryby Rzymskiemu Kościołowi niepodległy, Bracia Domu Niemieckiego przeciwko narodowi onemu możnemu, i bardzo twardej chrzcie, a ćwiczonemu na wojnach, który był przyległszy Prusom, za rzeką Niemnem w Litewskiej ziemi mieszkającemu, wojnę poczęli tym sposobem.

O ZBURZENIU ZAMKU LITEWSKIEGO BISENY.

Roku 1283 Konrad z Tierburgu mistrz Pruski, i wiele braciej z wielkim wojskiem zimie po ledzie przebyli przez Niemen, a wciągnąwszy do Litwy, zamku Biseny począwszy od poranku do południa dobywali, i spalili go; druga zaś część wojska samą ziemię okolicznie zburzyła, a gdy się z łupem wracali, bardzo wiele chrześcian i czterej bracia w Niemnie utonęli, dla cienkości lodu.

Roku zaś 1284 tenże mistrz zebrałszy bardzo wielkie wojsko z Stumandem, starostą przed tym wielkim Litewskim, który się był niedawno do Krzyżaków przekinął i ochrzcił, do zamku Garty lecie przyśli, a gdy się przeprawili przez Niemen, zszykował mistrz strzelców na miejscach potrzebnych, a drudzy z drabinami na blanki sturmowali, i tak się sroga bitwa między nimi z obudwu stron sstała, iż strach było i patrzeć, gdy ci mocno dobywali, owi zaś tym mocniej się bronili. Potym Niemcy do zamku się wdarli, wszystkich pobiwszy i poimawszy zamek zapalili, w zagony zaś puścili tysiąc i ośm set rejterów, którzy wiele Litwy pobiwszy z wielkim się połonem wrócili, a Stumandus przed tym prześladowcą będąc, teraz zaś wódzem chrześciańskim, rychło potym umarł.

A gdy Krzyżacy zamku Garty dobywali, Litwa do Polski wtargnęła, gdzie wielkie szkody poczyniwszy, z łupem się wracali, ale dwa zacni mężowie Numo i Dersko Bartensowie z Prus, którzy u Litwy wygnani mieszkali, widząc iż się Krzyżakom pod Gartą szczęściło, przekinęli się do nich, a gdy byli od mistrza łaskawie przyjęci, wnet zastąpili Litwie z Polski połon i łupy pędzącej, i tak ich snadnie porazili.

P. D:
*Quod formidolosum
erat inspicere.*

P. D:
*His fortiter
impugnans
illis
fortius repugnans.*

Roku 1285 Girdyło Litwin, który się był do Krzyżaków przekinał i ochrzcił, a przed nawróceniem był wielkiego zawołania u Litwy ten się przed mistrzem chwalił, iż mógł braciej przeciw Litwie pomoc, którzy gdy z nim ciągnęli do zamku Onkaimu, byli od niego zdradzeni, abowiem grodzanie Litwa przestrzeżeni będąc z zamku się wysypali, i, wszystkich chrześcian pobili.

O tym też
Miechovius
pisze lib. 3
cap. 62 fol.
183.

Pelussa potym jeden z książąt Litewskich, będąc ukrzywdzony od króla Litewskiego, przekinał się do Krzyżaków do Sambijskiej ziemi do Albrichta kontora Królewieckiego, a chąc się swej krzywdy pomścić, gdy czas upatrzył, prosił u kontora o dwudziestu rejterów, z których byli starszy Martin Golin, i Konrad Tuuil, tak z buntownikami swoimi na miejsce gdzie książęta Litewskie wesele małżeńskie sprawowały w nocy bez wieści uderzył na bezpiecznych, pijanych i spiących, tam siedmdziesiąt książąt albo panów przedniejszych, i pospólstwa bardzo wiele obojej płci pobił, a pana młodego z małżonką, z paniami, z pannami, z łupami i klejnotami kosztownymi do Królewca odwiódł.

Potym król Litewski z ośmią tysięcy jezdnych Sambijską ziemię w Prusiech zwojował, i wszystkie budowania, i zboża popalił, wszakże mały polon wywiódł, bo Krzyżacy o jego przysięciu dawno przedtym byli przestrzeżeni, a w piczowaniu brat Henrik fon Dohin 80 Litwinów zabił z swoimi rejterami.

Roku zaś 1290 w dzień Ś. Jerzego mistrz Pruski Menedo albo Menegaldus z pięcią set rejterów jezdnych, a dwiema tysiącami pieszych, zamku Kolainie w Litwie dohwywał, w którym się był zawarł Surmin pan Litewski starosta tameszny, mając z sobą sto dwadzieścia mężów walecznych, którzy mężnie bronili się Krzyżakom; potym wszyscy okrom dwunastu byli zranieni, tak iż krew z blanków płynęła, jako woda ze dżdzu gwałtownego, a gdy było na zmierzkanu, 500 jezdnych Niemców, którzy byli w plundrowaniu ziemice i w piczowaniu, zwrócili się z wielkim grzmo-tem, i tak strwożyli wszitkich knechtów swoich sturmujących, iż wszyscy od oblężenia do łodzi pouciekali, mniemając aby Litwa na odsiecz przycho- dziła, Surmin potym zamek pusty zostawił, przysięgawszy przez bogi, iż więcej niechciał na żadnym zamku oblężenia Krzyżackiego czekać.

Tym sposo-
bem Hector
nawę Proti-
silausowę
zatrzymał,
O czym Ho-
merus Iliad.
lib. 15.

Tegoż roku około Wniebowstąpienia Bożego, brat Ernelio kontor z Ragnety, jechał do Litwy w naczyniu wodnym, chcąc się jakich nowin dowiedzieć, z którym też jechał brat z Wiednia, i dwadzieścia pięć rycerzów, a gdy minęli zamek Kolainę, wnet Surmin starosta Kolainieński począł się radzić z swoją Litwą, jakoby mogli Krzyżaków oszukać fortelem. Tak jeden Litwin Nodam przezwiskiem, mąż w wojnie doświadczony, który się potym ochrzcił, ten pracą na się przyjął, a ubrawszy się w odzienie niewieście siadł nad Niemnem, wołając na Krzyżaki z płaczem po polsku (bo polski język dobrze umiał) aby ubogą chrześciankę z Polski od pogan poimaną, dla Pana Boga wyzwolili z niewolej; a Litwa druga tuż w chroście w zasadce była. A gdy Krzyżacy przybili się do brzegu, chcąc onę chrześciankę zmyśloną do wiciny wziąć, wnet Nodam onę łódź albo wicinę uchwycił i dotrzymał jej

tak mocno, aż drudzy Letowinowie z zasadki się wyrwawszy wszystkich Krzyżaków do jednego zbili.

A Litwa druga z zamku Onkaimu trzydzieści sześć mężów gdy pod Ragnetę dla wzdobyci przysli, od Ludowika Libentella, i brata Marquarda z Rewelingu dogonieni, dwadzieścia i pięć z nich ubitych poległo.

Tegoż roku Jezbuto pan Litewski z pięcią set jezdnych Polskę wojskował, przeto mistrz Pruski przeciw im posłał Henrika Sutswerta z dwudziestą dziewięcią braciej, i z tysiącem dwiemasty rejterów, którzy Litwy między Lekiem albo Etkiem i Narwią rzekami przez ośm dni czekali. Potym gdy się już Litwa wracała z wielkim łupem, a na granicy będąc, jeden z nich puściwszy los, jak to mieli w obyczaju, wielkim glosem zawołał: biada nam, biada! źle pojdzie sprawa nasza! któremu starosta gdy łążał, aby milczał, on przed się wołać nieprzestał, aż się Krzyżacy z zasadki wyrwali, gdzie trzysta czterdzieści Litwy ubili, drudzy się rozpierchnęli, inszy zaś od głodu pozdychali, a niektórzy się z frasunku sami powiesili, tak iż ich mało co ubiegło.

Roku 1291, na S. Gromnic Panny Mariej Bertold Bruhan kontor Królewiecki, i wiele braciej z tysiącem pięcią set ludzi do Litwy wtargnęli, a nalazwszy zamek pusty Kolainę, spalili go, a ziemiec Junigedijską zburzyli, i siedm set Litwy poimanej z łupem wywiedli.

Tegoż roku Litwa zbudowali w tej ziemicy zamek Junigedę, które budowanie kontor Królewiecki Bertold chciał im przekazać, mając z sobą tysiąc rejterów, ale się wielkości Litewskiej nie mógł sprzeciwić, wszakże Mederabę zamek, s którego chrześcianom Litwa wielkie szkody czyniła, spaliła.

Tegoż czassu Meneho mistrz z tysiącem braciej, i z wielkim jezdnych wojskiem Postawską i Gestowską ziemice w Litwie zburzył, a gdy się z łupem wracali, dogoniła ich Litwa; tam naprzód Jezbuto pan Litewski Henrika Sutsferta w prawą rękę ranił, którego potym Henrik włócznią przebił, a Jezbuto już leżąc, a nie mogąc się obrócić, jednak przez się na Henrika uderzył i uciął mu palec mieczem.

Potym o świętym Pietrze i Pawle, Henrik Sutswert, kontor z Balgi z dwudziestą braciej i tysiącem pięcią set jezdnych do Junigedy zamku przyciągnął, tam rozsadzwszy zasadki, bracia z Ragnety, między którymi byli rycerze przychodni i gościnni z chorągwią prosto do zamku biegli, co obaczywszy Litwa wnet z zamku wyskoczyli, gdzie ich bardzo wiele od Niemców poległo zbitych i zamek Onkaim Krzyżacy spalili.

Tegoż roku, Utinuerus, król Litewski, syna swego Witenena posłał do Polski z wielkim wojskiem, którego, gdy się z wielkim łupem wracał, dogonił Łokietek i Kazimierz, xiążęta Polskie, mistrza też Pruskiego na pomoc przyzwali; a gdy się Krzyżacy z wielkim wojskiem Litewskim podkali, ale gdy Polacy z flankowali i Krzyżacy tył podali, gdzie Niemców bardzo wiele poległo. Wszakże tej bitwy ani Długosz, ani Miechovius wspominają.

Tegoż roku, Witeu, syn króla Litewskiego, z ośmią set jezdnych wtargnął do Polski, gdzie Łęczycką ziemię zburzył, kanoniki i prełaty z sacramentami i z kościołem spalił, a uczyniwszy wielki pogrom i porażkę w Polakach na dziale każdemu Litwinowi dostało się po dwudziestu chrześcian, Kazimirza też xiążę, który ich gonił, zabili ze wszystkim rycerstwem jego, krom jednego rycerza, który uciekł, a to inszym opowiedział.

Tegoż czasu Konrad Stanga, kontor z Ragnety, pod Ingedinem zamkiem na wojsko Litewskie uderzył i wiele ich pobił.

Roku zaś 1293, mistrz sam, dwoje przedmieście, jedno na górze, drugie w dole, pod zamkiem Junigedą spalił. Z tego wojska niktóry Prusak uciekł do króla Litewskiego i obwiązał mu się pod straceniem gardła, iż mu miał podać zamek Skalowitski, którego słowom król uwierzywszy, dał mu wojsko. Tak przyciągnąwszy pod zamek, zabili brata Ludowika Osse, a gdy do bramy bez wieści blisko przyszli, wnet Konrad i Albricht z Indagine z swoimi knechtami zastawili się im mężnie i ledwo zamku obronili, a Litwa spaliwszy przedmieście, precz odciągnęli.

Tegoż roku mistrz Pruski Meneho, z wielkim wojskiem Junigedy i Pisty zamków Litewskich dobywał, ale gdy się Litwa mężnie broniła, odstąpił, przedmieścia opaliwszy.

Roku zaś 1294, mistrz Gessowski i Pastowski powiaty wojował.

Tegoż czasu brat Ezbet i brat Otto z Bergu i Otto z Cedelic z trzema sty mężów posłani na straż do Ragnety, ci potym przed zamkiem Litewskim Pistą wszyscy stada bydła zagnali, a pobiwszy Litwy wiele, siedmdziesiąt żywych poimali.

Tegoż roku, Bolesław, xiążę Mazowieckie, na zamku swoim Wiznie Litwę przeciw chrześcianom chował, którzy wielkie szkody w Polsce i w Prusiech czynili; przeto mistrz Pruski Menegoldus, zebrawszy wielkie wojsko, ten zamek Wiznę spalił i wywrócił.

Tegoż czasu kontor z Ragnety, Ludwik Libentele, z wojskiem swoim wielkie wojny czynił przeciw Litwie, też wodną bitwę na Niemnie często z Żmodzią i z Litwą zwodził; też w ziemicy króla Litewskiego, Austechiej, miasto rzeczone Romowe, albo Romene, które było według pogańskiego ich nabożeństwa u Litwy święte (bo tam ich nawyższy biskup Krivekriwejto mieszkał) spalił, i ludzi bardzo wiele poimawszy, drugich pobił; w tejsze potrzebie brat Konrad Tuchefeld był zabity.

Drugie zaś wojny tenże kontor z Żmodzką ziemią czynił, w której Pograndijską wołość tak bardzo zemdlil i zwojował, iż przez wiele lat potym ku pierwszej mocy swojej przyść nie mogli.

Tenże bez wieści przyszedwszy do ziemicy Wajkenskij w Żmodzi, z zasadki wiele slachty Litewskiej pobił. Nie może (powieda) zupełnie wypisać, jako częste i wielkie wojny czynił przeciw Żmodzi ten kontor Ragnetski i tak im był ogromnym, iż przez sześć lat wszystkę Litwę, która mieszkała od Narwie aż do Niemna rzeki, przymusił do pokoju z Krzyżaki, i tribut mistrzowi dawać musieli, a ku złączeniu przyjaźni z Krzyżaki, slachta pospółstwo Żmodzkie namówiła, iż przeciw królowi Litewskiemu

przyrodzonemu panu walczyli, gdzie jednego czasu w jednym potkaniu tysiąc dwieście, albo czasem więcej z obudwu stron ich poległo. Ani się mógł na potym za żywota swego król Litewski z Żmodzią zgodzić, iżby wespołek na wojnę przeciw Krzyżakom wychodzili.

WODNA BITWA LITEWSKA Z KRZYŻAKAMI NA NIEMNIE ROKU 1295.

O czym też Długosz i Miechowius, fol. cap. lib. wspominają.

Rozdział czwarty.

Roku 1295, w Piątek przed świętym Piotrem, pięć bratów, a z nimi pułtora sta mężów, do Garti zamku Litewskiego się wezbrali, a gdy już niedaleko byli, zdało się im, aby opuściwszy konie, Niemnem w łodziach pod zamek podeśli, naprzód tedy wieś jedną na brzegu wylupili, co obaczywszy Litwa, zbrojną ręką im zastąpiła, a stoczywszy bitwę w łodziach na pierwszym potkaniu, brata Ezbecha i drugiego Werniga zabili, i inszych Niemców wiele; Litwinów też mężów znacznych mężnie się potykających, siedmdziesiąt poległo.

A Krzyżacy widząc, iż się im pod Gartą nieszczęściło, do drugiego zamku Junigedu żeglowali, gdzie gdy łodzie albo wiciny, dla malej wody dalej nie mogły iść i zawięzły, wnet Litwa na nich przypadwszy, jednego brata Hewenara Kinta, i drugiego Listena, i dwudziestu rycerzów Niemców zabili, inszy ledwo pouciekali.

Tegoż roku Litwa potajemnie przyciągnąwszy do wyspy pod zamek Ragnę, na Ś. Jan, wszyscy stada i trzody Krzyżackie zajęli; przedmieście też Ragnęskie i Skalowitskie spalili.

Tegoż czasu Ludwik Libentelle, z niktórą bracią i dwiema sty mężów zamek Kimel Litewski, o który się często Krzyżacy z wielkim kostem i utratą kusili, spalił, a grodzany pobił.

Roku zaś 1296, Brat Sifridus, kontor z Balgi, z wielkim wojskiem wciągnął do Litwy, a pod zamkiem Gartą przedmieście spaliwszy, ziemie zburzył i dwieście ludzi wywiódł.

Tegoż roku i czassu, którego królowie zwykli na wojnę jeździć, Witenus z wielką wielkością Litwy wciągnął do ziemie Liflandskiej, co usłyszawszy Bertoldus kontor Królewiecki, iż sam król z Litwy wyjechał, wnet też z wojskiem na burzenie Litwy, Konrada Sutsferta wyprawiał,

który Garty zamku dobywał, ale wiele swoich chrześcian straciwszy, a nie wskórawszy, precz odciągnął.

Roku 1297, wielka niezgoda i niezności zaczęły się między mieszczanami Rigenskimi z jednej strony, a między mistrzem i bracią Domu Niemieckiego z drugiej strony w Lifflandiach, i tak między sobą przez całe dwie lécie srogą wojnę toczyli.

Przeto roku 1298, król Litewski Witenus na proźbę od Ryżan przyzwany, Karkussa zamku dobył, gdzie czterech znacznych bratów i ich uphy poimał, drugich pobiwszy ziemię spustoszył. Tamże z Witenenem Bruno, mistrz Lifflandski bitwę stoczył 11 dnia Czerwca miesiąca, nad morzem przy rzece Treider, a gdy już był odbił i wybawił z ręki Litewskich trzy tysiące więźniów, i ośm set Litwy ubił, na ostatek król Litewski zwycięstwo otrzymał, gdzie mistrz sam z tysiącem pięcią set rejterów i z dwudziestą dwiema braciej poległ zabity.

Tegoż roku Bertoldus Bruhane, kontor z Królewca, na pomoc Krzyżakom Lifflandskim posłany, Ryzanów i Litwy, którzy dobywali zamku Nowego-młyna, cztery tysiące na głowę poraził.

Tegoż roku, Litwy sto i czterdzieści, w dzień Ś. Michała do Strasburgu miasta najechali, lud wszystek i jednego xiędza zabili, niewiasty i dziatki powiązali, a imo insze zelżenie świętości, jeden łotr w chrzcilnicę naproszył, których Konrad Sak, prowincjał ziemię Chelmińskiej dogoniwszy poraził, i chrześciani wybawił.

Tegoż czassu Kuno, kontor z Brandeburgu z wielkim wojskiem pod Junigedę i Pistę zamki, przyciągnawszy, przedmieścia spalił. A gdy mu na pomoc w wicinach przyciągnął drugi brat Niemnem z Ragnety, stoczyli wodną bitwę z Litwą, gdzie tylko jeden prosty Litwin był zabit, ale wiele rannych.

Tegoż roku, sześćset Litewskich Kozaków, Natańską ziemię w Prusiech zwojowali, dwieście czterdzieści więźniów wywiedli.

Tegoż roku, Waclaw, król Czeski, był na królestwo Polskie koronowany, a Litwy zebrawszy się sześć tysięcy, Dobrzyńską ziemię zwojowali, s tego wojska sto mężów przebranych i przeważnie dzielnych, ważyli się przebyć przez rzekę Drwiącą i wojowali wołości w Chelmińskiej ziemi, których Krzyżacy porazili, iż ich 79 na placu zostało, a 30 ubiegło, którzy gdy powiedzieli o swojej przygodzie w wojsku, potrwożyli się, a tak dniem i nocą ubiegali i wiele ich potonęło w Narwi.

Roku 1301, nijaki Litwin Drajko, albo Drajkolit nazwany horodnicy Onkaimski, pragnąc chrztu świętego, posłał potajemnie syna swego Pinnona, do Wolrada, kontora Ragnetskiego, ślubując mu zamek Onkaim podać. Wnet tedy kontor poradziwszy się mistrza, z wojskiem pod Onkaim ciągnął, a w ten czas prawie straż zamkową na Drajkona przyszła, który, skoro Niemcy przyciągnęli, wnet bramę otworzył, i posiekli wszystkę Litwę, wpadwszy w zamek bez wieści, krom syna Sudagowego jednego wielkiego pana Litewskiego, i to szkodliwie rannego; tak pobra-

wszy niewiasty i dziatki, zamek spalili, a Drajko ze wszystką familią swoją ochrzcił się w Ragnecie.

Tegoż roku, Konrad mistrz, z wielkim wojskiem do Żmodzi w Karzowską ziemie wciągnął, którą splundrował, ale Żmodź i Litwa wszyscy się byli w lasy pokryli.

Tegoż roku, pięćdziesiąt Litwinów bez wieści w Pruskiej ziemi Lubawski powiat zburzyli, a pobiwszy wielkość chrześcian, z więźniami uchodzili, których dognawszy Krzyżacy, piętnaście ich zabili, a czterdzieści chrześcian wybawili.

Tegoż roku, szóstegonastego dnia Augusta, straszliwe drzenie ziemi po wszystkiej Pruskiej ziemi było; trzy kroć się chwiała ziemia z budowaniem, iż ledwo ludzie na nogach się otrzymawali; a co to znaczyło, to się niżej pokaże.

Roku 1304, Eberhardus z Wirneburgu, kontor Królewiecki, z dwiema tysiącami rejterów do Litwy wciągnął. Konrad też de Lichtenhagen, kontor Brandeburski, z wielkim wojskiem szedł przed nim do zamku Garty, ziemie około spustoszył ogniem i mieczem, Eberhardus zaś bez wieści przypadwszy Pograndenską ziemie spustoszył, Litwy tysiąc ubili i poimali.

Tegoż roku poscie, tenże Eberhardus, kontor z Królewca, z większym wojskiem przyciągnął pod zamek Onkaim, który już była Litwa znowu zabudowała i podał go Krzyżakom nijaki Swirtilo starosta, a Krzyżacy posiekwszy mężczyznę wszystkę, dziatki i niewiasty pobrali, a zamek powtóre z gruntu wyrócili; ostatek wojska ziemie plundrowało, gdzie Litwa trzydzieści Niemców i brata Henrika de Wolwerstorph zabili.

Roku zaś 1305, Philip z Holandiej, wojt biskupa Sambijskiego, mając z sobą jedenaste bratów, i dwieście rejterów, trzy wsi króla Litewskiego spalili, a król w ten czas miał koło siebie wszystki pany radne królestwa swego na sejmie, co gdy usłyszał z pultora tysiącem jezdnych, gonił Krzyżaków, a Krzyżacy na takie miejsce ubiegli, gdzie się bezpiecznie być rozumieli, a złożywszy z siebie zbroje, gdy dwieście rejterów z jednym bratem przed nimi szło, oni w małej drużynie za nimi ciągnęli. Tam król Litewski bez wieści na nich uderzył, a na pierwszym potkaniu brat Bollandus od jednego Rusina włócznią był przebity, co obaczywszy wojt Sambijski Krzyżak, wnet tarcz za pleca na grzbiet zarzucił, a obiema rękoma miecz ująwszy ściął onego Rusina jednym zamachem, także Krzyżacy, gdy król Litewski nie chciał nacierać, obronną ręką usli.

Roku 1306 Konrad mistrz usłyszawszy, iż Litwa z zamku Garty z wielkim wojskiem do Polski wyciągnęła, zaraz posłał Albrichta Indagine i niektórych bratów z trzema sty mężów dla ubieżenia zamku Garty, do którego gdy się przybliżali, takie się zaburzenie powietrza stało, iż jeden drugiego przed kurzawą ani widzieć, ani przed gromem słyszeć mógł, a zapaliwszy posiadę, która na ten czas wielka była, i ludzi wielkość pobiwszy, drugich nawiąawszy, s takim się wielkim łupem do Prus wrócili, jaki w ten czas uwieść mogli.

Co usłyszawszy Eberhardus, kontor z Królewca, iż gdy przedmieście spalone było, snadniejby mógł zamku samego dostać, zaraz ze stem bratów i sześcią tysięcy rejterów jezdnych pod Gartę ciągnął, ale król Litewski usłyszawszy o zepsowaniu przedmieścia, posłał na odsiecz i na obronę zamku Litwy niemało mężów dzielnych i w rycerskich sprawach doświadczonych; przeto skoro Krzyżacy do zamku sturmować poczęli, wnet Litwa mężnie się zastawiając przeciwko im bić się wyskoczyli, a stoczywszy ogromną bitwę, długą się chwilę prawie aż na umór siekli, potem od Krzyżaków Litwinowie wsparci ustąpili do zamku, ale wnet po malej chwili posiliwszy się, i odpocznawszy, tym z większą śmiałością z zamku wyskoczyli do Krzyżaków, a tą czynili często, od wschodu słońca aż do południa, gdy Niemcy Litwę, Litwa zaś Niemców przemagała. W tej bitwie wiele Litwy poległo, z Krzyżaków też starszych i zacniejszych bratów dwanaście, i trzydziści mężów krom rannych na placu zostało, także Herman z Helterburgu w szyję strzałą postrzelony zaraz skonał.

Tegoż czasu jeden Litwin z Erajgoty będąc poimany w więzieniu u króla swojego, z namowy jednego Rusina, który z nim wespolek siedział, dla wybawienia swego obiecał się ochrzcić, i z kamienia wozku świecę w cerkwi skoroby wolnym był, ślubował, postawić Panu Bogu ku czci, *statimque catenae quibus ligatus fuit confractae*, wnet się łańcuchy którymi był związany połamały, i forta u ciemnice zaraz się otworzyła, za czym on więzień usedł.

Roku 1307, Hanus von Spanheim Groff, Adolphus z Wintimlu, Teodorik fon Elner, młodszy i starszy, z bracią swoją Arnoldem i Rutgierem, także Arnold i Jaćob fon Pomerin, rycerze Reńscy, i wiele inszych slachciców Reńskich, przyszli do Pruskiej ziemie, a czasu zimy, zebrało się Krzyżaków tysiąc czterdzieści, na burzenie Litwy, ale nie mogli w ziemie dalej ciągnąć, dla tego, iż był lód słaby, i nie umarzło.

Tegoż czasu, Walerodus, kontor Ragnetski, przez Hildeta Rehercha, Karsowicki powiat w Zmodzi zburzył, i ludzi siedmdziesiąt poimał.

Tenże kontor Ragnetski Walerodus, w łodziach przyżegłował do Jurgi rzeki, a płynąc Jurią do zamku Puteby, w nocy uderzył na śpiące mieszczany, i wszystkich pobił, krom tych którzy do zamku uciekli, potem przedmieście spalił.

Tegoż roku w jesieni, gdy już tę posadę Litwa znowu była zabudowała, i zboża do gumien pochowali, tenże Kontor z swoją bracią i jezdny mi najechawszy, wszystko spalił, ludzi pobiwszy, a drugich powiązawszy.

ZWYCZAJ STARY LITEWSKI W OSADZANIU ZAMKÓW.

Ten zachowywano zwyczaj u Litwy w strzeżeniu i w osadzaniu zamków: król ich obiera pewną liczbę slachciców, i posyła na straż któregośkolwiek zamku, założywszy im czas, iż tam mają pilnować cały miesiąc, albo więcej, a wypełniwszy swoje posługę ci do domów odchodzą, a drudzy na ich miejsca przychodzą na straż zamkową.

Tu królem
zowie się
Litewskie.

Trafiło się tedy jednego czassu, iż ośmdziesiąt i pięć bojarów Litewskich z Bisseny zamku do domów żyść mieli, co usłyszawszy Friderik Libentele podkontorzy Ragnetski, i brat Albricht fon Oza, i brat Thude von Aldenborg, z dziewięćnaście bratów, i szesćdziesiąt rejterów, uderzyli na Litwę w polu które zowią Kalszeim, i pobili wszystkich, a drudzy bardzo zranieni uciekli.

Bisseną zamek w Żmodzi kiedyś był.

Kalsseim pole.

Potym w kilka lat nijaki Spudo, pan Litewski, starosta na zamku Putinika, posłał do kontora Ragnetskiego, aby z wojskiem przyciągnął, obiecując mu zamek podać, który gdy przyciągnął, zarazem Spuda bramy zamkowe otworzył. A wpadwszy do zamku, wszyscy Żmodziny, bez wieści, i moc Litewską posiekli, a zamek i posiadę spalili. A Spudo z ojcem, z bracią i wszystką familią ochrzcił się w Prusiech.

Spudo zdrajca. Putinika za mek.

A ku wjesieni, Żmodź w Karsowitskim powiecie, nie mogąc dalej wytrzymać mocy Krzyżackiej, przenieśli się do Litwy, zostawiwszy puste dwa zamki swoje, Serowejtę i Biverwnitę, które potym Bracia spalili.

Serowejtę, Biverwnitę zamki Żmodzkie. Mansto i Sudargos.

Roku zaś 1308, w dzień Ś. Jerzego, Mansto, Sudargus i inszy słachcicowie Żmodzcy, zebrawszy pięć tysięcy ludu swojego, do Sambijskiej ziemi przez Kurlandy wtargnęli, gdzie Poundijską i Rudomską ziemice zwojowali, a słysząc, iż przeciw im bracia z wojskiem ciągną, w nocy z łupem ubiegli.

Tego drugie Krouiki zowią Sofridus de Restcangen.

Roku 1309, Sifridus von Wulgwangen, wielki mistrz Domu Niemieckiego, przyjechał do Prus z Wenecji, a stolicę Krzyżacką, która od zburzenia Akony była w Wenecji, do Marienborku przeniósł.

Stolec Krzyżacki z Wenecji do Prus.

Roku 1311, w zapustne dni, Witenus, król Litewski, z wielkim wojskiem, Sambijską i Natanginską ziemice wojował, a pobiwszy chrześcian bardzo wiele, pięćset ich w niewolą poimał. A gdy król do Litwy z łupem wyciągnął, i wojsko rozpuścił, czyniąc bogom swoim ofiary za szczęśliwe powodzenie, wnet Friderik z Wildenburku kontor Królewiecki, z wielkim wojskiem do Pograndenskiej ziemice na Żmodź wtargnął, którą też tak srogo splundrował, iż za wiele lat ku pierwszej żyzności przysść nie mogli. Tegoż czassu Otto fon Bergen i pięć bratów z czterą set rejterów, Garteńską ziemie w Litwie zwojowali.

Tu już wszędzie Wicenia ziązę Litewskie królem zowie.

Pograndenska, ziemica w Żmodzi zwojowana.

Grodzieńska.

JAKO SIĘ PAN BÓG POMŚCIŁ BLUŻNIERSTWA NAD LITWĄ.

Tegoż roku 1311, Witenus, król Litewski, mniemając, iż mu się wszystko według myśli miało wodzić, z cztermi tysiącami ludu wciągnął do ziemi Pruskiej, gdzie biskupstwo Warmieńskie tak srogo zwojował, iż nic okrom zamku nie zostało, Elsberg też został opalony, a wszystkę ziemie do gruntu zburzył. A tak kościoły poburzywszy, ornaty i insze skarby srebrne i złote z kościołów połupił, a krom inszych łupów, tyśiąc dwieście więźniów wywiódł, a gdy z wojskiem przyszedł do Barteńskieji ziemie na pole Woipłocz rzeczone, chelpił się w mocy wojska swego, mówiąc do chrześcian: „Gdzie teraz jest Bóg wasz? czemu was nie

Woipłocz uroiscie.

wspomoże, jako oto bogowie naszy nam pomogli." Na które urąganie chrześciance milcząc wzdychali. Nazajutrz potym 18 dnia Kwietnia, Henrik de Płock, wielki komendant, a z nim sto czterdzieści bratów, z wielkim wojskiem zewsząd króla ogarnęli, a na pierwszym potkaniu Litawowie sześćdziesiąt Niemców zabili, ale skoro obaczyli, iż Krzyżacy z chorażwią swoją, i wielkością zbrojnych, śmieje nacierają, wnet tył podali, a bracia po nich goniąc, pobili ich bardzo wiele, tak, iż król ledwo w małej drużynie uciekał; część ich od miecza zginęła, część potonęło, a drudzy po pustyniach od głodu pomarli. Niewiasty też chrześciance, od Litwy poimane, widząc to zwycięstwo być z nieba dane, a zabaczywszy krewkości niewieściej, swoich stróżów jako mogły biły. Na pamiątkę tego zwycięstwa, bracia kłoster paniński w Toruniu zbudowali.

Litwa porażona.

Tegoż roku, lecie, Brat Generardus i Mansweld, kontor z Brandeburgu, wzięwszy z sobą wiele inszej braciej i tysiąc pięćset rejterów, wtargnęli do Pograndenskiej ziemice; aczkolwiek wiedzieli, iż Litwa zbrojno była przeciw im pogotowiu, wszakże onę wołość splundrowali. A gdy się wracali z łupem do Prus, goniła Litwa za nimi; ale Mansto i Sudargus i Massio urzędnicy Zmodźcy, widząc ich uporną śmiałość, nie stoczyli bitwy z nimi.

Stare imię na słachy Zmodźkiej.

Tegoż czasu, niktóry Litwin, komornik króla Litewskiego, który był trzyman w więzieniu na zamku Balga, pod gardłem swoim ślubował bratom zamek Gortę podać, jeśliby go wolno puścili, któremu uwierzywszy Krzyżacy, postanowiwszy czas i sposób, jako mieli koło tego postępować, puścili go wolno do Litwy; ale skoro do króla przyszedł, wnet go w tym przestrzegł i ono postanowienie oznajmił. A gdy Henrik de Płock, z wielką bratów i pięć tysięcy jezdnych przybliżał się do Gorty, niespodziewając się zdrady, poimał jednego Litwina starca, który aby od śmierci uszedł, przestrzegł bratów, iż się król z wielkim wojskiem położył obozem pod Gartą, tak uradziwszy, iż skoroby się Krzyżaków połowica przez Niemen przepawiła, miał na nich z Litwą swoją uderzyć, a potym drugą połowicę mógłby snadnie pogromić: co wyrozumiawszy Krzyżacy, zaraz nic nie sprawiwszy, wrócili się do Prus.

Garta Grodno.

Miłość ku ojczyźnie Litwinowa.

Tegoż roku, tenże Henrik, wielki komendant, mając z sobą sto i czterdzieści bratów, z wielkim wojskiem jezdnych i dwiema tysiącami pieszych ciągnęli do Litwy w ziemice, którą zwano Salsemka, gdzie przedtym nigdy wojsko chrześciance nie było widziane, a gdy się przybliżali do zamku Garty, poimali czterech mężów, spiegów królewskich, s których gdy trzech zabili, czwarty powiedział, iż żaden w Litwie o wojsku Krzyżackim nie wiedział, a ku lepszej pewności dał im znać, iż dziś ma przyść do tego lassu pięćdziesiąt ossoczników, aby ostąpili zwier królowi swojemu dla łowu: których Krzyżacy zdybawszy w lesie, wszystkich pobili, a potym się przez Niemen przepawili, zostawiwszy przy łodziach i łomokach dwanaście bratów i dwa tysiąca pieszych i rozpuścili zagony w Garteńską ziemice w dzień Ś. Martiniana, gdzie wszystkie wołości splundrowawszy i trzy zamki spaliwszy, przenocowali. Potym nazajutrz krom pobitych,

Salsemka powiat Litewski.

Krzyżacy Grodzieński powiat zwojował.

których liczbę sam Bóg wie, z wielkim łupem i siedmią set więźniów do Prus usli.

Tegoż roku, marszałek Pruski, Henrik Płoczk, ze wszystką mocą wojsk swoich pod zamek Bissenę przyciągnął, którego jezdni, skoro słońce weszło, dobywali; zaś drudzy, którzy w nawach Niemnem przysli, uczyniwszy most na łodziach, i przystawiwszy naczynia wojenne, z drugiej strony na blanki sturmowali, ale niewskórawszy, gdy z obudwu stron wiele ich poległo, precz odciągnęli nic nie sprawiwszy.

Bisseną zamek Żmudzki nad Niemnem.

WODNA BITWA LITAWOW Z KRZYŻAKI.

Rozdział piąty.

Wernerus kontor z Ragnety, kazał zbudować nawę albo galereę z blankami, inszych też wicin i łodzi bardzo wiele mając, pod Junigedę, zamek Litewski, Niemnem przyżegłował; ale zarazem wiatr tak gwałtowny powstał, iż onę wielką galereę do brzegu przybił: co obaczywszy Litwa z zamku, wnet zbrojną ręką wyskoczyli, chcąc onę galereę poimać, ale się Krzyżacy mężnie bronili, strzelając z galery jako z zamku, w której bitwie więcej Litwy niż Krzyżaków poległo, a Krzyżacy potym ubiegli.

Junigeda zamek.

Galera wielka jako zamek na Litwie.

Król Litewski usłyszawszy sławę tej nawy, bardzo się zafrasował, i wszystka Litwa z nim, a potym po długich namowach i poradach, które tractowali około zepsowania tej nawy, posłał męża zacnego i walecznego Surmina, ze stem wicin i łodzi, w których było sześć set mężów pieszych a sto jezdnych. A gdy tak do onej galery sturmowała Litwa, bronili się im mężnie czterej strzelcy, którzy byli z strzelbą zassadzeni wewnątrz, potym Litwa przecięła powróż, na którym galera była uwiązana z kotwicą, iż po wodzie na dół płynęła i rozbiła się o brzeg gwałtownie idąc. Tak Litwa onej galery dostała i spalili ją zarazem i strzelców Krzyżackich pobili; wszakże i Litwy wiele poległo i poraniono. Stoldon albo Gastoldon, brat rodzony Surmina hetmana, był w ten czas zabity.

Tak pisze po łacinie: *Turbatus est Rex y lota Letovia cum eo.*

Surmin jakis zacny slachcie Litewski.

Litwa galereę spaliła.

Gastolda Stoldonem zowie.

Tegoż roku w jesieni, brat Henrik, marszałek, zamku Bisseny dobywał, a opaliwszy posiadę, odstąpił.

Roku zaś 1314, po nowym lecie, tenże Henrik marszałek z bracią, Miednicką ziemie wojował, a w ten czas pięć Litwinów wpadli do ich obozu w nocy i zabili w namiocie czterech Niemców i dwu koniu uwiedli, dla czego się Krzyżacy przez wszystkę noc byli strwożyli, a potym splundrowawszy wołość, siedmset więźniów wzięli.

Miednicki powiat, gdzie dziś Wornie, wojują.

Przeważność Litewska podobna Lacedemońskiej ad Termopilas i Uliassowej z Diomedessem

Tegoż roku o Gromnicach, tenże Henrik marszałek ze wszystką mocą wojsk swoich, Miednicką ziemie wojował, i zamku Sisditen rzeczno-

gdy Resusa króla w namięciech zabił, i konie jego uwiedli.

Zneczni Krzyżacy od Litwy pod zamkiem Sisditem pobici.

Krzyżacy z Litwy w Litwie.

Dawid starosta Grodzki wielki walecznik, którego też dzielność rycerską z Litwą Długosz, Michovius, i Cromer często sławia.

Głodem Niemcy porażeni.

Litwa pod Ragneta.

nego dobywał, ale się też Litwa mężnie broniła, i trwała ta bitwa długo, w której rodzony brat Masiniow, pana Litewskiego i inszych dwadzieścia i trzech Litewskich slachciców było zabitych, a z Krzyżaków brat Henrik Ruthenus, Ulrik Tetinge, i czterzej mężnych rejterów: Spagerot, Quirunda i Waldów i Michel Mindota; tak tedy zamku nie dobywszy, wołość spustoszyli i odciągnęli do Prus.

Tegoż roku, miesiąca Września, tenże marszałek ze wszystką mocą swoją przyciągnął do Krzywiczańskiej ziemie, w której miasteczko Nowogrod wziął i z gruntu wyrócił, a ziemie spustoszył; nazajutrz zaś położony się obozem, zamku samego Nowogrodka dobywał, ale gdy się Litwa i Rusacy mężnie bronili, wiele ich z obudwu stron było pobitych i rannych, przeto Krzyżacy musieli odciągnąć. A gdy przysli na miejsce, gdzie byli straż swoją przy łupach i inszych ciężarach zostawili, naleźli 30 mężów swoich przez Dawida, starostę Gartińskiego, pobitych, i pułtora tysiąca koni, chleb, żywność rozmaitą ze wszystkim obozem od Litwy pobrane. Potrwożyli się przeto Krzyżacy, gdy żywności nigdziej dostać nie mogli, tak, iż bez chleba kilkanaście dni pościć musieli; drudzy głodem utraپieni, jedli konie swoje, drudzy zioła i korzenie; drudzy od głodu zdychali i ustawali, a mała ich część znędzona, ledwo szóstej niedzieli do Prus się wróciła.

Roku zaś 1315, o Wniebowzięciu Panny Mariej, Litwa i Żmodź ze wszystką mocą wojska swego, przysli bez wieści pod Ragneta, a gdy przeciw im Krzyżacy na wycieczkę wysli, nie mogli się ich wielkości sprzeciwić i musieli do zamku ustąpić, z wielką szkodą swoją, bo wielu rannych zostało i brat Popa zabit; potym gdy Litwa zamku dobyć nie mogła, Ragnetskie i Skalowskie wołości spustoszyli i zboże podeptali, a z łupem do Litwy usli.

O OBLĘŻENIU I DOBYWANIU CHRISTIMEMLA.

Tegoż roku, miesiąca Września, Witenes, król Litewski, zgromadziwszy wszystkie mocy z Królestwa swojego, którzy się do bitwy godzili, obegnal Christimemel i sturmował do niego, tłukąc ściany dwiema działami, albo taranami, i ze wszystkich stron na blanki z kusz i z łuków strzelał. A w tym z Sambiej przyszło na pomoc oblężeniom dziesięć bratów Krzyżaków w łodziach i sto czterdzieści rycerzów Niemieckich; ale Litwa tak opatrnie wszystkie przyścia dróg była obwarowała, iż żadnym sposobem ratunku zamkowi dać nie mogli, dobywali ich potym Litwa na wodzie i ubili ośmnaście landsknechtów Niemieckich na Niemnie. Potym Witenes, król, gdy usłyszał, iż mistrz Pruski z wielkim wojskiem swoim na odsiecz ciągnie, kazał w przekop zamkowy słomę, siano i drwa smolne nosić, chcąc zamek tak zapalić, ale w tym zamiotywaniu wału, tak wiele Litwy pobito, iż Król spaliwszy dwa tarany, nazad musiał się do Litwy wrócić.

Litwa pod Christimemlem.

Roku zaś 1316, Henrik marszałek, z wielkim wojskiem jezdnym do Pastowskiej ziemie bez wieści wtargnął, którą wszertz i wzdłuż zburzywszy, pięć set więźniów, krom pobitych, z Litwy wywiódł.

Zaś uczyniwszy odwrot z Królewca z więszem wojskiem pielgrzym-skim, Miednicką ziemie zburzył, i dwieście więźniów wywiódł, krom wielkości pobitych.

Miednicki
wojuz.

Tegoż czassu, Friderik Libentelle, podkontorzy z Christimemla, z dwudziestą braciej, i sześćdziesiąt rejterów do Litwy wtargnął, gdzie osmdziesiąt bojarów Litewskich, którzy z zamku Bisseny wytrwawszy swój czas ściągali, zabił, krom pięci którzy ranni ubiegli.

Tegoż roku, Teodrik z Aldemburgu, i Friderik Kwits sześćdziesiąt także bojarów Litewskich, którzy na straż śli do Bisseny zamku, zabili, a potym nalazwszy zamek pusty spalili go, tak iż do tych czassów Bissena jest zburzona.

Bissena za-
mek zbu-
rzon.

Tegoż roku, lecie, Hugo wojt Sambijski, z rosказания marszałkowego z osmiuset jezdnych Miednicką ziemie wojował, a nawiązawszy więźniów, drugich pobiwszy, co wskok z łupem wyciągnął, bo się Litwa za nim gonila.

Tegoż roku, o świętym Janie, tenże marszałek przyciągnął z bracią do Pograndijskiej ziemie, i rozdzielił wojsko na cztery części, tak iż brat Hartman, i Friderik Qwitz, z sześciudziesiąt jezdnych, mieli niktóre wsi pustoszyć, ale zblądziłi na drodze, i nic niesprawili. Z drugą częścią pięciudziesiąt rejterów Fridrik Libentelle kontor Ragnetski, miał Gedimin zamek ubieżeć, ale Litwa przestrzeżona zamku mężnie bronili; trzecia część Albricht Indagine z sześciadziesiąt rejterów uderzyli na dwór nijakiego wielkiego pana Litewskiego Sudarga, który z wołością okoliczną ogniem splundrowali, żonę jego, dziatki i wszystkie familią z wielkością inszych niewiast poimali, a męszczyne pobili. Czwarta część wojska na koszu pod chorągwią stojała, a tak zebrawszy się do Prus odciągnęli.

Sudargos
pan Lite-
wski.

Tegoż roku, marszałek Henrik i w dzień S. Matheusza, z wielkim wojskiem Gediminu zamku dobywał, ale Litwa przestrzeżona odbiła ich od blanków, a zapaliwszy w zamku słomy wielką gromadę, dawali tym znać wołości o nieprzyjacielu, tak iż się wnet do kupy zbierali, i urywali Krzyżaków ze wszech stron, iż niewskorawszy musieli odciągnąć, gdzie Teodrik Piremont jest zabity.

Fortel Lite-
wski.

Roku 1318, Henrik marszałek z wielkim wojskiem dobywał zamków, Junigedy i Pistena, gdzie przedmieścia oboich spalił, w których w ten czas było pełno zboża nowo nawozonego.

Roku 1319, gdy była wielka powódź, Dawid starosta Gartiński, nie patrząc pogody, z osmiuset Litwy zburzył w Prusiech ziemie Wo-henstorph rzeczoną. A gdy się z łupem wracali, dogonili ich Krzyżacy z kontorem Tapiowskim Ulrikiem Drillebe, tam przerzuciwszy most, przez który Litwa miała przebywać, ubili czterdzieści i pięci Litewskich kozaków, i łup odgromili.

O PORAZENIU KRZYŻAKÓW U MIEDNIK I OFIARZE LITEWSKIEJ.

Roku zaś 1320, w miesiącu Sierpniu, trzeciego dnia po S. Jakobie, Henrik marszałek, z jedenaściami bratów starszych i z wielkim wojskiem Miednicką ziemię w Żmodzi wojował, a gdy przyszli na jedno miejsce, gdzie się Litwa z Żmodzią zszykowani byli zasadzili, pogromiła ich Litwa, potem zaś na drugich którzy na koszu chorągwią stali uderzyli, gdzie wszystko wojsko Niemieckie porazili, i samego marszałka wielkiego Henrika, i bratów zakonnych dwudziestu dziewięci na placu zabili.

Litwa Krzyżaków poraziła.

Ofiara Litewska.

Brata też, Gerarda Rudę, gubernatora albo wojska Sambijskiego, nazacniejszego z więźniów, wsadziwszy związanego na konia jego żywnego, spalili we zbroi na ofiarę bogom swoim.

Verba ipsius Patri a Dusburch: Quod nec mirgens ad patriam non superasset.

Rossiana i Ergola zburzone.

Roku potem 1322, zacne xiążęta trzej: Bernard Wraclawskie z Polakami i Słężakami, i Grof fon Erodischeke, i synowie Grofa Juliaccenckiego, Wildemburskiego i Pregligtskiego, z wielkością rycerstwa Niemieckiego i Czeskiego, przyciągnęli do Prus, z którymi złączywszy wszystkie moc krzyżacką brat Friderik z Wildenburgu wicegerent albo namiestnik, mistrza Pruskiego wielkiego, mając sto i czterdzieści przedniejszych bratów, ciągnęli do Litwy wielką mocą, gdzie Wajkeńską wołość i zamek Wajkeń zburzyli, i takie wielkie morderstwo nad Żmodzią i Litwą uczynili, iż ani pies tam w tej ziemi nie został.

Mężne bronienie Litwy na zamku Pisteny.

Nazajutrz ciągnęli do wołości Rossiańskiej, a trzeciego dnia przyszli aż do Erajgoły, które wszystkie krainy zwojowawszy, tegoż wieczora zamek Pistę obegnali i sturmowali do niego bardzo usilnie, bo tak dobrze Niemcy pielgrzymi byli uzbrojeni, iż gdy na blanki wstępowali, ani włóczniami, ani mieczami nie mogli być od Litwy obłożonej odbici. Aż potem dwa albo trzy Litwinów, ująwszy jedno drzewce, albo włócznię, zapierali o piersi, albo o grzbiety Niemcom na blanki wstępującym, i tak ich wspierając od blanków i bast odbili; a gdy nocne ciemności zaszyły, przestali Krzyżacy od sturmowania. Nazajutrz zaś, gdy znowu zamku chcieli dobywać, dała Litwa w zakładzie kilku swoich słachciców, obiecując się Krzyżakom poddać, jeśliby od króla swego w rychle odpowiedzi nie usłyszeli. Ale gdy im król Litewski zagroził i napominał, aby się mężnie bronili, nie strzymali wiary Krzyżakom, tak iż musieli precz od oblężenia odciągnąć.

Litwa wazajem Litwinów zwojowała.

Tegoż czasu, gdy to wojsko Krzyżackie było w Litewskiej ziemi, Litwa też w wielkości uphów swoich, wtargnęli do ziemie Liflandzkiej, a okrom inszych szkód, które w biskupstwie Derpteńskim poczynili, pięć tysięcy ludu z wielkością łupów wygnali, ale więcej ich pobili.

O SROGIEJ ZIMIE

I BURZENIU DUNSKIEJ ZIEMIE PRZEZ LITWĘ,

TAKŻE PRUSKIEJ I DOBRZYŃSKIEJ.

Rozdział szósty.

Roku 1323, Grof Kumererg, i pan z Egerburgu, z wielkością slachty i rycerstwa z Czech i z Renu przyciągnęli do Prus, którego czassu taka była sroga zima i mrozy, w Lidlanciech, w Prusiech w Litwie, iż wszystkie rzeczy od straszego mrozu, na ostatek i lassy poschły, tak iż za wiele lat do pierwszej swojej ozdoby, i własności przyść niemogły. Przeto aczkolwiek było wielkie wojsko Pielgrzymkie w Prusiech, wszakże dalej ciągnąć nie śmieli, ani mogli, jedno między Pruską a Litewską ziemią leżeli, bo dla zbytniego zimna wszystekby lud był poginał.

Sroga zima.

Ale tegoż czassu, Dawid, starosta albo kastellan Garteński, nie leniąc zimie, z wielkim wojskiem Litewskim wtargnął do ziemie króla Duńskiego, gdzie okrom inszych szkód, którymi chrześciany udreżył, pięć tysięcy panien i panienek slacheckich i inszego pospólstwa poimał; kapłany też i mnichy, także mężczyznę Niemców posiekł i bez odporu do Litwy z wielkim łupem uszedł.

Litwa do ziemie króla Duńskiego na Ozel wyspe morska po ledzie.

Tegoż czassu, trzeciego dnia po Ś. Jerzym, Litwa z Żmodzią, dobyli miasta Memele pod Krzyżaki, jednego brata zakonnego kapłana zabili, a 700 ludzi poimali, i opalili wszystkie przedmieścia krom zamku.

Memel dziś zowią Kłoj-peda.

W wigilją zaś S. Piotra w okowach, Litwa zwojowała Sambią i w powiecie Wilowskim sześć wsi spalili i brata Friderika Qwicza śmiałego i mężnie dzielnego rycerza, a przy nim trzydzieści i sześci rejterów zabili; niewiasty i dziecięzki, jako trzodę do Litwy z łupami wygnali.

Wielowa od Krolewca 7 mil miasto murowane.

Tegoż roku, Litwa widząc, iż się im szczęśliwie powodziło, zebrawszy wielkie wojsko, wtargnęli do ziemie slachetnej paniej xiężny Dobrzyńskiej, gdzie sześć tysięcy ludzi obojej płci, jednych wiążąc, drugich siekąc, pomordowali; nadto siedmi plebanów i dwu zakonników S. Benedicta, a przy nich siedmdziesiąt kapłanów i inszych w szkołach nalezionych pobili. Też dziesięć kościołów plebańskich wielkich i główne miasto Dobrzyń, pobiszły i poimawszy w nim dwa tysiąca ludzi, spalili, i wszystko ono xięstwo zburzyli. Tak, iż przez ty lat pułtora dwadzieścia tysięcy Niemców, Mazurów i Polaków od Litwy niewiernej było poimanych i pobitych, i miast z zamkami bardzo wiele z gruntów wywróconych.

Litwa Dobrzyń zwojowała.

Roku zaś 1324, Hanus i Philippus, grofowie de Spanheim, a z Czech Piotr pan z Rozenberku i Herman wuj jego, z wielkością slachciców i rycerstwa i wiele inszych slachciców z Renu i z Alsaciej, przyciągnęli do

Prus, wszakże nic nie sprawili przeciw Litwie, dla słabej zimy i miękkiego lodu.

Tegoż roku w wielki post, trzej bracia, mając z sobą sześć set rejtarów, najechali na folwark Dawida starosty Garteńskiego, który z gruntu spalili, trzydziści i ośm Litwy ubili i sto koni z wielkością bydła zagnali. Potym brat Teodorik z Aldenburgu, mając z sobą 44 bratów i 400 rejtarów, bez wieści, gdy słońce wschodziło, przyszedł pod zamek Gedimin, i zaraz przedmieście spalił; Litwę, którą tam znalazł pobił, krom tych, co do zamku uciekli; z Krzyżaków też pięci rycerzów zabito, i brata Ohera do zamku poimano, który potym dziwnie uciekł, i był na drodze dziesięć dni bez pokarmu.

Krzyżacy pod Gediminem zamkiem.

Dziesięć dni Oher Nie miec chleba niejadł.

Kozaki latrunculos zowie.

Tegoż czasu nijaki Muko Prussak z Warmiej, mając s sobą 19 łotrzyków, albo kozaków, wpadł do Litwy, gdzie sześćdziesiąt i pięci jezdnych Litewskich na puszczy chytr obokoczywszy, wszystkich pobił.

Tenże Muko drugiego czasu, także z zasadki wiele jezdnych Litewskich pogromił.

Tegoż roku 1324, miesiąca Lipca, Litwa pod Christimemel zamek przyciągnęła, ale Krzyżacy przestrzeżeni o nich od nijakiego piekarza, nagotowali się zbrojno, i wysli przeciw im, gdzie bardzo wiele Litwy strzelbą poranili, i pobili i jednego zacnego słachcica zabili, którego gdy Litwa porwać chciała, bronili im tego Krzyżacy gęstą strzelbą; ale oni wszyscy się zgromadziwszy, jedni za nogi, drudzy za ręce, drudzy za ramiona, niektórzy za głowę, onego zabitego gwałtownie sposzrodku Krzyżaków wyrwali, wszakże niż tego dokazali, tak ich wiele Niemcy poranili, i pobili, iż trudna rzecz ku wypisaniu. Skąd się pokazuje, iż to był jakiś wielki pan, albo książę Litewskie.

Przeważność Litwiska o trupa.

O LEGATACH STOLCA APOSTOLSKIEGO DO RYGI

I DO GEDIMINA, KRÓLA LITEWSKIEGO,

A O ZBURZENIU:

MAZOWSZA, LIFLAND I BRANDEBURSKIEGO MARGRABSTWA

PRZEZ LITWĘ.

Roku 1324, Joannes papież 22, z namowy brata Friderika, arcybiskupa Rigenskiego i mieszczan Ryskich, posłał do stanów Liflandskich dwu legatów: Bartłomieja, biskupa Electeńskiego, i Bernarta opata Ś. Teofrida Amicieńskiego, diakona zakonu Ś. Benedicta, aby oni króla Litewskiego i Ruskiego ochrztili.

Papież przymierze stanowi między Litwą i Krzyżakami.

Ci legatowie papiescy, skoro przyjechali do Rygi nazajutrz po Ś. Mattheuszu, uczynili przymierze i postanowili wieczny pokój między Gediminem królem Litewskim i Ruskim z jednej strony i jego poddanymi, a mię-

dzy chrześciany Prussami, i Liſlanty z drugiej strony, i przykazali mocą papieską i apostolską, aby ten pokój mocnie był zachowany. Przydając to potwierdzenie, iż ktobykolwiek tego pokoju był gwałtownikiem, albo by cokolwiek przeciw temu wystąpił, słowem albo uczynkiem, poradą, albo sprawą, czymby ty postanowienia zdrowe, były przeszkodzone, taki każdy miał wpaść w potępienie kłątwy, od którejby nie mógł być inaczej, jedno mocą stolca apostolskiego rozgrzeszon. To postanowiwszy legatowie, wyprawili zacne posły do Gedimina króla Litewskiego, aby mu sprawę zleconą od stolca apostolskiego opowiedzieli i pilnie się wywiedzieli u niego, jeśliby on z ludem królestwa swojego, chciał przyjąć łaskę chrztu świętego, a opuściwszy bałwochwalstwo, imię Christusowo chwalić.

Tu też już Gedimina wszędzie królem zowie.

Wiele na to dbają Litwa.

Umocniwszy tedy pokój, gdy bracia Krzyżacy i inszy chrześcianie Liſlandscy, Pruscy, i insze krainy sąsiedzkie bez wątpienia wierzyły, iż od tych czassów już więcej wojny nie miały być, a już miecze swoje na kroje albo lemieszce, a włocznie na sierspy, myśleli przekować. Tenże Gedimin, nieprzyjacieli wiernych, jako padalec głuchy, zatkał uszy swoje na zdrowe napominanie papieskie. I wyprawił z wojskiem Dawida, starostę Gartenſkiego do Mazowsza, miesiąca Grudnia, który Połtowsko, miasto biskupa Płockiego i sto i trzydzieści wsi jego z dworami spalił i splundrował; ſolkarki też i wołości xiążęcia Mazowieckiego i klastory i słacheckie majątności poburzył, parafijnych albo plebańskich kościołów trzydzieści, z wielkością inszych kaplic i kościołów ziemiańskich spalił; szaty i naczynie święte połupił; duchownych, szlachty i inszego pospólstwa więcej niż cztery tysiące pobił, a inszych do Litwy jako bydło w wieczną niewolą wywiódł.

Słowa własne Petri a Dusburch.

Póltowsk zburzon od Litwy.

Tegoż czassu, tenże król Gedimin posłał drugie wielkie wojsko do Liſland, miesiąca Listopada, które ziemię Rossitenską zwojowało; a ty oboje wojska wyprawował, gdy jeszcze legatowie papiescy byli przy nim, stanowiąc pokój między nim a chrześciany.

Rossiten. Litwa do Liſland.

Tegoż roku na schodzie miesiąca Grudnia, wrócili się do Rygi posłowie legatów papieskich z Litwy od Gedimina, a z nimi był jeden pan Litewski, wtóry po królu, który, według nauki króla swego, w zebraniu i w kole wielkich panów chrześcianańskich, Krzyżaków, biskupów i inszych stanów, tak rzekł podniesionym głossem: „Aczkolwiek jakieś listy imieniem króla pana mojego, około przyjęcia chrztu od niego i jego poddanych wyszły i od xiędza papieża są wydane, wszakże król pan mój, przez moc bogów przysiągł, iż niechce póki żyw żadnego inszego zakonu przyjmować, krom tego, w którym rodzicy jego s tego świata zeszl.” Toż też posłowie papieskich legatów co sami słyszeli z ust Gediminowych powiedzieli przed wszystkim. Co usłyszawszy legatowie, s taką odpowiedzią wrócili się do stolca apostolskiego.

Rzecz i oracja Litwinowa do Legatów i Krzyżaków.

Potym roku 1326, Władisław Lokietek król Polski, prosił Gedimina króla Litewskiego, którego córkę syn Lokietków był nowo pojął, aby mu dał na pomoc kilka set rycerstwa Litewskiego, który na jego prośbę posłał mu tysiąc i dwieście jezdnych, ci złączywszy moc swoje z Polakami, wtargnęli do ziemie margrafa Brandenburskiego i zburzyli wszystkie wołości

Litwa z Polakami Margrabstwa wojują.

O tej paninie inaczej Długosz, Miechovius, i Cromer piszą, co niżej obaczysz.

Dawid starosta Grodzieński hetman Litewski, od Mazura Andrzeja zabity. O czym też Długosz, Cromer i Miechovius świadczą.

około Frankfordu, sto sześćdziesiąt miasteczek ze wsiami spalili; także też wiele kościołów plebańskich, klasztorów, mnichów Cisternienskich trzy i dwa klasztory mniszek zburzyli, mężczyznę siekli i mordowali. Tylko niewiasty i panie slachetne, także panienki i dziatki w wielkiej wielkości, w niewolą pędzili. Między tymi panienkami, była jedna panna tak pięknej urody, że jej równia nie było, o tę gdy się dwa Litwinowie spierali, jeden ją na poły rościął. A tak zburzywszy do gruntu margrabstwo Brandeburskie, więcej niż 6000 ludzi w niewolą z wielkimi łupami zagnali. Tamże jeden Mazur starostę Garteńskiego, Dawida, onego męża walecznego, hetmana przed tym i na ten czas Litewskiego, zabił.

A dotąd się kończy, Czytelniku miły, Kronika *Petri de Dusburch*, który sprosta prostą łaciną ty wszystkie sprawy za żywota swojego opisał, bowiem żył czasów Gediminowych, jakom to wyższej pokazał, a przestał pisać tej historii roku od Christussa Pana 1326.

Potym zasię sławnej pamięci pan Wileński Chodkiewicz, dał mi stare księgi pergaminowe od dwuset i ośmidziesiąt lat pisane, staroświecką literą, należone w kościele Rumborskim zamku Liffandskiego, przy których izem znalazł niektóre rzeczy Litwie należące, gdzie też ich króla wspomina, od samychże Krzyżaków Litewskich głównych nieprzyjaciół spisane, jakoby kalendarzyk, tu ich z łacińskiego polskim językiem prawdziwie przypisuję. A tak się rzecz poczyna:

Roku Pańskiego 1111, począł się zakon w Liffanciech braciej Domu Niemieckiego.

Roku 1225, zabity jest od Litwy Avigenus, arcybiskup z Kolna Agripiny.

1228. Zburzona jest Liffandska ziemia od Żmodzi i Kurlandów.

1237. Była wielka wyprawa do Litwy od zakonników.

1260. Była bitwa z Litwą u Lenwardu nad Dźwiną, ziemie.

1263. Parnawę nad morzem, w dzień Oczyszczenia Panny Marię, Litwa zburzyła. A w octawę tegoż dnia, była z nimi bitwa u Dinamuntu.

1270. Była bitwa z Litwą pod Ozylią na ledzie; bo ta wyspa jest siedm mil od brzegu na morzu.

1279. Miał bitwę mistrz Bulhardus z Litwą, gdzie Hernestus mistrz i grof Bruliński Gilardus, polegli z sześciądziesiąt i siedmią bratów zakonnych starszych, dziewiątego dnia Marca.

1287. Mistrz Bulhardus Haren, z trzydzieścią pięcią braciej zakonnych od Litwy zabity.

1298. Król Litewski zburzył Karkus i wszystkie wołości jego. A gdy z łupem wyciągnął, Bruno mistrz u Trojtenu rzeki w octawę święteczną,

Leonward.

Dunamunt, nasz zowią Diament.

Ozilia wyspa ma zamki dwa Arsumborg, i Schonensborg, dziś ją Magnus trzyma.

Karkus. Trojden albo Trejden.

bitwę z nim stoczył, gdzie i sam z wielą tysięcy swoich od Litwy zabity poległ. Tegoż roku, Ryzanie Nowy-młyn zamek oblegli pod Krzyżaki, gdzie ich wiele potonęło.

1385. Bracia zakonnicy Dunamunt pod Ryzany wzięli na Ś. Jakub.

1387. Była bitwa z Litwą przed Rygą.

1315. Zamek Dunemborg od Litwy zburzony, znowu zabudowany.

1315. Wielki głód był w Liflanciech, w Litwie i w Rusi, iż matki mięso synów swoich jadły.

1320. Brat Henrik kontor z Pleczka z dwudziestą i dziewięcią bracią pod Memlem od Litwy zabity.

1305. Była wojna z Litwą nad Dubną, gdzie pan Hanus Stowen Hazen, contor Ascheradeński zabit.

1310. Gwalezute, syn króla Litewskiego, Liflandzką ziemię wojował. Drugiego roku sam król obległ Ropę zamek.

1311. Była bitwa w Prusiech w Kwietną niedzielę z Litwą, gdzie Litawów dwadzieścia trzy tysiące poległo.

1322. Litwa Tarbatę, albo Derpt i Kerompę, zamki, aż do Rewła w pułpościu zburzyli i trzy tysiące ludzi pomordowali.

1323. Pskowianie Litwy na pomoc wezwawszy, ziemię króla Duńskiego zwojowali i pięć tysięcy ludu w polon wywiedli. Tegoż roku Litwa Memel spaliła. Tegoż roku, król Litewski był obwołany. Tegoż roku Ryzanie Dunamont wzięli.

1328. Litawowie przez mieszczany Rigenskie przyzwani Karkus s powiatem zburzyli.

1329. Król Czeski z mistrzem zakonu Pruskiego, Żmodź wojował.

1330. Litwa z Rusią Kurlandzką ziemię splundrowali, Tegoż roku ugoda z Ryzany, a z zakonem, postanowiona jest.

1339. Mistrz Liflandzki Żmodź przez dwa dni hurzył. Tegoż roku Teodoricus z Haldeburgu, mistrz Pruski, Wielonę w Żmodzi obległ, ale dla gwałtownego zimna, nic nie sprawił.

1343. Pod Ozelą wyspą z Litwą była bitwa.

1348. Duzumemer, mistrz Pruski, do Litwy wciągnawszy, Traken, albo Troki obległ i Strawilissen zamek. A dotąd się kończy ten spissek, co się którego lata działo.

Potym jako owo my w minucyach sprawy, którego się dnia i miesiąca co dzieje, terminujemy; tak też tam w tych księgach imiona pobitych contorów i braciej, są tymże porządkiem napisane.

Dnia 4 Januarii, Almerikus, marszałek zakonu na Memlu z siedmnaściami bratów od Litwy zabit.

Ostatniego dnia Januarii, brat Bernardus, contor, z siedmiu bratów na Welinie zabit.

Alexander, biskup Derpteński, w Liflanciech zabit od Litwy.

Mistrz zakonu Otto ze czterdzieścią dziewięcią bratów zabit.

Mistrz H Ernestus, ze czterdzieścią siedmiu bratów zabit.

Brat Humerus, comendator z Ascherodu, z dwanaściami bratów zabit.

Nowy młyn.

W ten czas Ryzanie walczyli z swoimi panami Krzyżakami, a Litwa Ryzanom pomagała.

Dunemborg.

Głód podobny onemu 1570.

Memel, albo Klojpeda.

Dubna, Ascherad.

Gwalezute książę Lit.

Ropa.

Litwa porażona.

Derpt, Kerempe, albo Kierempe zameczek, który też roku 1578, Christoph Radziwiłł pod Moskwą był wziął.

Karkus.

Wielona.

Troki i Strawilissen.

Memel albo Klojpeda.

Welinia albo Welawa od Królewca 7 mil.

I potym brat Hanus Stouen Hasen, contor, w Marcu zabity od Litwy.

Brat Henrik Dughe, z jedenaściami braciej	} w Kwietniu pobici.
Sofridus, contor z Aschiradu, z jedenaściami braciej	
Schenus Lesche, z siedmiu braciej	
Friso, contor, z dziewięciami braciej	} w Czerwcu pobici.
Mistrz Wilkinus, z trzydziestą trzema braciej	
Bruno, mistrz, z dziewięciami braciej	} w Lipcu pobici.
Brat Buer, arcybiskupa Rigenskiego wójt z siedmiu braciej	
Reinfridus Phlen, z trzydziestą braciej	
Dehlenus, ze dwudziestą dwiema braciej	

Mistrz Burchardus, ze trzydziestą dwiema braciej;

Henricus Sazendob, comendator Nieschowski, ze dwunastą braciej;

Burchardus Haren, mistrz zakonu, ze trzydziestą pięciami braciej;

Andrich, namiestnik mistrzowski, ze dwudziestą trzema braciej;

Wolcher, z siedmiu braciej;

Mistrz Wolquinus, s pięćdziesiąt dwiema braciej;

Brat Hanus z Hortenhazu, z ośmiu braciej zakonnych; — od Litwy pobici.

Tym porządkiem mistrzów, contorów i braciej zakonnych od Litawów, jak oni zowią, pobitych, w metrykę kościelną wpisywali. A tu nie mienili liczby wojsk ani uphów straconych, tylko starszych bratów zakonnych Krzyżaków, którzy bywali hetmanami, wodzami, także rotmistrzami ufów i wojsk Niemieckich, tak Pruskich, jako Liflandzkich; bo mistrz u nich był jako król, albo książę; comendator, albo contor, jako wojewoda przełożony nad powiatem. Bracia też zakonnicy, miewali zamki swoje i wołości, jako u nas castellanowie i panowie wolni, albo słachcicy znaczni. O czymby się mogło szerzej pisać, ale teraz pióro do porządku książąt Litewskich obrócimy.

MINDOPH, MENDOLPH, MENDOG,
albo
MINDAGOS RINGOLTOWIC, WIELKI XIĄDZ,
potym
KRÓL LITEWSKI, ŻMODZKI I NOWOGRODZKI,
ROKU ZBAWIENNEGO 1240.

WEDŁUG KRONIK PRUSKICH I DŁUGOSSA, MIECHOVIUSSA, CROMERA, &c.

KSIĘGI OSME.

Rozdział pierwszy.

De Jaśnie Wielmożnego Pana,
PANA JANA HLEBOWICA,
CASTELLANA MINSKIEGO,
PODSKARBIEGO WIELKIEGO XIĘSTWA LITEWSKIEGO, &c.

Ringolt Algimuntowic, prawnuk Skirmuntów, praszur Erdziwiła Montwiłowicza, otrzymawszy zwycięstwo u Mohilnej nad Niemnem z rozgromionych i porażonych onych trzech książąt Ruskich: Kijowskiego, Włodimirskiego i Druckiego, i wykonawszy z Niemcami wielkie a częste burdy, w Nowogrodku umarł. A Mindaugos, albo Mindów, syn jego, którego Miechovius Mendolphem i Mendogiem, a Cromer Mindakiem, nazywają, wstąpił na ojcowską stolicę Nowogrodzkiej Rusi i Wielkiego księstwa Litewskiego i Żmodzkiego. Ten panując w Nowogrodku i na inszych Ruskich zamkach, począł ścinać przyjaciół swoje, chciwością panowania uwiedziony.

Potym tegoż roku, książę Mindagos, wyprawił synowców swoich na wojowanie Ruskich księstw, Ardwiła albo Erdziwiła, Wikunta i Cziewciwiła, albo Theophila, który był potym książęciem Połockim, bo był ochrzczony w Ruską wiarę.

Połocko
i Witebsko
wzięte od Li-
twy.

Roskazał im tedy naprzód ciągnąć ku Smoleńsku, mówiąc tymi słowy: „Który z was co wzdobędzie sobie na Rusi, to niechaj trzyma za udział i za ojczyznę.” A przy Litewskim wojsku z tymi trzema kniaziami wyszło też Żmodzi wiele na Ruś dla spólnego łupu, wzdobyci i rozszerzenia granic; jakoż się im w Ruskich stronach zaraz poszczęściło, bo Towciwił, albo Theophil, Połocko wziął, dochodząc prawa dziedzicznego po Wasilu Rechwołdzie, który też był Litwin i po Hlebie synu jego, i został xiążęciem Połockim, a Wikunt Witebskim, a Erdziwił zaś albo Aruidos, w Smoleńskim xięstwie i w Druckim kilka przygrodków z włościami opanował.

A tak ci trzej bracia, kniaziewie Litewscy, przestawając na tym, co im szczęście i loss, albo kostka wojenna przyniosła, ugruntowali się w Ruskich przerzeczonych xięstwach, i zakon chrześcijański, według Ruskich, albo Greckich ceremonij przyjęli, aby tym przychylniejsze sobie poddane zjednali.

Proste
i własne sło-
wa Latopis-
czów.

A o Mendoga stryja swojego, Wielkiego Xiędza Litewskiego, niedbali, ani jego zwierzchności nad sobą mieć chcieli. Czego nie mogąc cierpieć Mendog, Wielki Xiądz Litewski, jako na przeciwnych i zmienników, posłał wojsko swoje chcąc ich pobić, a onej się zelżywości i niewdzięczności nad nimi pomścić. Co usłyszawszy Towciwił, xiążę Połockie, z Erdziwiłem i z Wikontem braty, osadzili i umocnili zamki swoje, a sami zękwszy się wielkiej mocy Mendogowej, uciekli do Daniła Romanowica, xiążęcia Kijowskiego, który się w ten czas królem i carzem wszystkiej Rusi pisał, (bo też był koronowany od legatów papieskich, w Drohiczynie raz, a w Kijowie drugi, jako o tym będzie niżej), prosząc go o obronę i pomoc przeciw okrutnemu stryjowi Mindagowi, Wielkiemu Xiędzu Litewskiemu, uciekli się także o ratunek do Wassila albo Wassilka Halickiego i Włodimirskiego xiążęcia, którzy na ten czas dwa w Czarnej i w Białej Rusi, między innymi xiążęty Ruskimi starszymi i możniejszymi byli.

Daniło Ki-
owski, Wa-
silko Halic-
kie, przed-
niejsze Ru-
skie xiążę-
ta.

Tak tedy xiążę Daniło Romanowic, monarcha i carz wszystkiej Rusi, (jako się w ten czas pisał) xiążąt Ostroskich przodek, przyjął w obronę przerzeczonych zbiegów xiążąt Litewskich i począł wojska zbierać z Wasilkim Halickim i Włodimirskim xiążęciem, przeciw Mendogowi, spodziewając się za taką pogodą i niezgodą Litewską Nowogrodka i ostatka Ruskich xięstw, które jeszcze Litwa trzymała, dostać i do Kijowskiej monarchiej, jako zdawna było, przywrócić, a Litwę po-staremu do hołdu przymusić wojną.

Polska od
Tatarów
zwojowana.

Posłali też do Bolesława Wstydlwego, xiążęcia Polskiego i do innych xiążąt Polskich, prosząc ich jako sąsiadów i jako chrześcijańskich panów, o pomoc ludźmi przeciw Litwie poganom; ale się im Polacy wymówili będąc w ten czas od Tatarów srogo zwojowani, których było w liczbie sześć set tysięcy z Kajdanem, carzem hetmanem Batego, który w ten czas przyszedwszy przez Ruskie krainy, Polskie, Kujawy i Śląskie xięstwa, Morawę i Węgierską ziemię, okrutnie byli splundrowali. A izby ze wszystkich stron Litwę Daniło i Wassilko utrapili, posłali kniazia Wikinta, synowca

Mendogowego do Liffand, i do Rygi z wielkimi podarkami, który prosił od Daniła, monarchy Ruskiego i od brata swojego Touciwiła, xiążęcia Połockiego, pomocy u mistrza Liffandskiego, Andrzeja (jako go Latopisiec zowie, a po niemiecku Andricha), postępując mu imieniem swoim i braciej swojej, pół Żmudzkiej ziemi do Liffant i połowicę Jatwieskiej krainy na Podlaszu Krzyżakom Pruskim i nakłady wojenne zapłacić, skoroby Mendoga z Litwy wygnali. Oddał też arcybiskupowi Rigenskiemu i mistrzowi Andrichowi, osobliwie wielkie upominki od Daniła monarchy Kijowskiego i od Wasilka Włodimirskiego i Halickiego xiążęcia.

X. Wikint posłem do Rygi od Daniła.

Co widząc mistrz Liffandski sobie na rękę, obiecał się pomagać i wojować na Mindoga Wielkiego Kniazia Litewskiego, a Daniło też Towciwiła drugiego synowca Mindagowego, xiążę Połockie z wojskiem wyprawił dla ratowania Połocka, którego w ten czas Mindagowo wojsko Litewskie dostawało; a gdy Towciwił moc swoją złączył z Niemcami Liffandskimi, odbił Litewskie uphy i odsieki od Połocka i na kilku miejscach wojsko Mendoga stryja swojego poraził, a z wielkimi łupami i połonem, ciągnął z wojskiem Niemieckim do Rygi, dziękując za łaskawą pomoc arcybiskupowi i mistrzowi Andrichowi Liffandskiemu, tam z wielką uczciwością od Ryżan przyjęty był Towciwił i ochrzczony z Ruskiej w Rzymską wiarę z namowy Krzyżaków, a potem się do xięstwa swojego Połockiego wrócił.

Wojsko Mindagowo Litewskie pod Połockiem porażone.

Towciwił xiążę Lit. ochrzczony w Rydze.

Daniło też monarcha Kijowski, xiążę Drohickie i Wassil Włodimirskie i Halickie xiążę, z drugiej strony gotowali się na Litwę, i wzięli Słonim, Wołkowisko i Mścibohów pod Mendogiem. Co usłyszawszy Mendog, zatrwożył sobą i wyprawił posły swoje do Daniła, i do Wasilka o przymierze prosząc, a iżby tym snadniej od nich pokój otrzymał, posłał im w zakładzie syna swojego starszego Wolstinika, który potem czerncem został ochrzczony się w Ruską wiarę. Ale Daniło z Wassilkiem postów nieprzyjmując, ani ich słuchając, ciągnęli z wojskami pod Nowogrodek, a syna Mendogowego Wolstinika, posłali do Słonim, a posły do Wołkowiska, aby tam byli pod strażą chowani; a sami od Nowogrodka puścili się ku Zdzytowi, burząc i pustosząc krainy Mendogowe, i bardzo wiele zamków Litewskich pobrawszy, a Rusią osadziwszy, wrócili się do swoich xięstw.

Słonim wzięty.

Daniło wzgardził posły i condicie Mendogowe. Zdzitów.

Towciwił zasię, albo Theophil, xiążę Połockie, synowiec Mendogów, zebrawszy się znowu z Niemcami Liffandskimi, wielkie szkody poczynił stryjowi w Litewskiej ziemi. A jeszcze mu wielką pomoc Henrik (którego Latopisiec Ruski Andrzejem zowie), mistrz Liffandski obiecał na trzecią wyprawę do Litwy i sam osobą swoją gotował się ze wszystkim zakonem Krzyżackim. Czego gdy się Mendog dowiedział, iż Towciwiłowi chcą pomagać Ryżanie, i arcybiskup z mistrzem i wszystką ziemią Liffandską, strwożył sobą bardzo i wszystka Litwa z nim, i wyprawił posły swoje do Andricha albo Henrika, mejstera Liffandskiego, z wielkimi podarkami naczynia złotego, koni i klejnotów drogich, uchodząc go w tym i jeszcze mu więcej obiecując, gdyby Towciwiła synowca jego pomógł mu z Połocka wygnać, albo iżby go sam kazał zabić. Ale mistrz Liffandski odpowiedział

Litwa od Rusaków i od Niemców zewsząd utrapiona dla niezgody domowej

Peselstwo Mendogowe do mistrza Liffandskiego wzgardzone.

„iż z nami pokoju jako żywo mieć nie możesz, ponieważ jesteś poganinem, ani zbawion będziesz, jeśli się nie ochrzczisz w wiarę powszechną chrześcijańską, a do Papieża z ofiarowaniem posłuszeństwa nie poslesz, tedy chociażbych ja złotem tym, które mi dajesz, ossypał oczy swoje, nigdy sprzyjać nie mogę.”

Poselstwo
Mendogowo
do papieża.

Potym Mindog, albo Mendog, Wielki Xiądz Litewski, uchodząc tak gwałtownych zewsząd najazdów, posłał do papieża, chcąc przyjąć chrzest, ale obłudnie, bo zawsze ofiary czynił bogom swoim pierwszym. To póty z Latopisca starodawnego, którego dostał u xiążąt Zasławskich o Mendogu xiędzu Litewskim, rzecz idzie, Czytelniku miły; a teraz zasię z Długosza, Miechowiusa i Cromera, ostatek spraw jego napiszemy dowodnie.

O KORONACIEJ MENDOGOWEJ

NA KRÓLESTWO

LITEWSKIE, ŻMODZKIE, KURLANDSKIE I NOWOGRODZKIE,

ROKU 1252.

Rozdział drugi.

Za panowania Bolesława Wstydliwego w Polsce, a za Daniła Romanowica króla Ruskiego, Kijowskiego monarchy, a za szóstego Pruskiego Konrada Popiussa Osterlinga, a za Andricha, albo Henrika Liflandskiego, mistrzów; za papieża Innocentiussa Czwartego; za Friderika Wtórego i Konrada syna jego, cesarzów, według dowodu Niemieckich, Rzymskich, Polskich i Pruskich historików, a za arcybiskupa Gnieżneńskiego Fulka i Prandoty Krakowskiego biskupa, Przemysława Poznańskiego, Kazimierza Kujawskiego i Łęczyckiego, Semowita Mazowieckiego, etc. xiążąt, od Christusa Pana 1252, Mendakus, którego też nazywano Mendolph i Mindak, przerzeczono xiążę Litewskie, od Ruskich xiążąt i od synowców własnych i od Krzyżaków Liflandskich i Pruskich ustawicznymi wojnami uciśniony, a potym od tychże mistrzów Krzyżackich częstemi namowami przywiedziony, przyjął i ochrzcił się w wiarę chrześcijańską z niektórymi paniami i bojary Litewskimi i Żmodzkimi pogany, o czym Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 53, fol. 161, Cromerus lib. 9, fol. 153, *secundae, primae vero editionis, &c.*, Bielski fol. 362. *editionis 2, &c.*, świadczą. Nad to dał na się listy i zapissy mocne niemieckim i łacińskim językiem pissane, Pruskiemu mistrzowi Konradowi z Ostrzelingu i wszystkim Krzyżakom Pruskiego i Liflandskiego Domu, w których wywodzi i wyznawa, iż od nich był częstokroć poważan i wspomagan, a dla tego i za to ziemię, którą miał pod swoim rozkazowaniem i mocą, to jest: Żmodzką, Jatwiezką (którą Cromer Padlaską

Za których
się to xiążąt
działo, pew-
ny dowód.

Mindogowa
ugoda z
Krzyżaka-
mi.

być wykłada) Kursowską i Wejżeńską albo Wizweńską, i wszystkie ziemie Litewską, wiekuistym i nieodezwanym nigdy darowaniem darował im i zapisał; wszakże Cromer nasz nie pisze, ażeby miał wszystkie Litwę zapisać, a słusznie, bo na czymżeby był sam mieszkał, gdyby im wszystko oddał, a syny też już w ten czas dorosłe miał, Ruklę i Repikaszę.

Potym za poradą i namową Krzyżaków Pruskich i Liffandskich, wyprawił posły swoje Litewskie z drugimi posłami mistrzów Pruskiego i Liffandskiego do Innocentiussa Czwartego, papieża, ofiarując mu i oddawając posłuszeństwo synowskie, jako jest obyczaj panów chrześcijańskich, i oznajmując, iż wiarę chrześcijańską przyjął, a przeto korony na królestwo Litewskie od niego prosił.

Tak tedy Innocentius, papież Rzymski, widząc rzecz być pożyteczną Kościołowi Rzymskiemu, iż tak wielkie a waleczne państwo pogańskie do Christusa dobrowolnie przystąpiło, zaraz bez wszelkiego odkładania koronę Litewską poświęcił i Mendoga Króla Litewskiego być obwołał, a chcąc mu się tym więcej zachować, posłał legata swojego zakonnego brata Heindrika provinciała Polskiego, Armakańskiego przed tym biskupa, a na ten czas Kulmińskiego albo Chelmińskiego w Prusiech, który przyjachawszy do Nowogrodka Litewskiego z arcybiskupem Rigenskim i s Krzyżakami Pruskimi i Liffandskimi, Miindauga albo Mendoka na królestwo Litewskie według zwykłych ceremonij kościelnych pomazał, obwołał i z ramienia papieskiego i cesarskiego, koroną nową Litewską koronował. O czym Cromerus: *Et a Rigensi archiepiscopo, atque Culmensi episcopo, solenni ritu diademate cinctus* i Miechovius, etc.

Które osoby były przy koronaciej Mendogowej.

Mendog koronowan.

Tegoż roku od Krakowa pięć mil we wsi Bochni sól naprzód naleziono, a potym w Wieliczce, z którego skarbu, Polska, bardzo w ten czas upadła i zubożała, rzeczy swoje podparła.

Sól w Bochni i w Wieliczce.

Przy tejsze koronaciej Mendoga, pirwszego i posledniejszego Króla Litewskiego, Vitus nijaki, niewiedzieć jeśli Niemiec albo Polak, na biskupstwo Litewskie napierwej był wybrany i poświęcony i potym roku 1253 był przy kanonizaciej świętego Stanisława w Krakowie, wespolek z Gerardem biskupem Ruskim catolickim, Rzymskiego Kościoła obadwa. O czym Miechovius fol. 159, lib. 3, &c.

Wittus pierwszy biskup Litewski za Mendoga.

Gerardus biskup Ruski, catolik.

**O KORONACIEJ DWOJAKIEJ
NA KRÓLESTWO RUSKIE
DANIŁA ROMANOWICZA,
KIJOWSKIEGO, HALICKIEGO, WŁODIMIRSKIEGO, DROHICZKIEGO, &c.
KIAŻĘCIA,
Roku od Christusa 1246, a potym 1253.**

Rozdział trzeci.

Gdy była część Ruskich xiążąt, po śmierci Romana monarchy, od Polaków pod Zawichwostem zabitego, na monarchią Ruską przyzwała Kolomana, syna Węgierskiego króla Andrzeja, zarazem go koronowali biskupi Węgierscy na królestwo Halickie albo Galatskie i na Włodimirskie. Ale Mściśław Chrobry, xiążę Ruskie, mąż wielkiej dzielności, nie mogąc cudzoziemca Węgrzyna długo ścierpieć w Ruskich państwach, zebrał się na Kolomana i poraził go na głowę, a przy nim Węgierskie i Polskie wojska wielkie prawie do gruntu pod Haliczem pobił i pogromił; samego potym Kolomana na Haliczu obległ, a dobywszy zamku, poimał go z żoną Salomką xieżną Polską, i trzymał cały rok obudwu w więzieniu za strażą, aż potym od Andrzeja króla Węgierskiego, ojca, przes posły był wybawion z więzienia Ruskiego, za pewnymi condiciami. A gdy potym trzeciego lata Koloman Halicza dostał, wygnał go z niego wtóry raz Daniło Romanowic, jako własny Ruskiej monarchiej dziedzic. A gdy był trzeci raz wprowadzon tenże Koloman na królestwo Halickie przez ojca Andrzeja, niedługo na nim panował, bo ledwo trzy lata w spokojnym królestwie wykonawszy, umarł, z podejrzeniem trucizny, a Halickie królestwo i przyczynę wewnętrznej wojny, Ruskim xiążętom po sobie zostawił, od którego czasu, to jest roku 1225, Węgierscy królowie z Rusi gruntownie wypadli; wszakże się Galatskimi i Lodomerskimi, to jest, Halickimi i Włodimirskimi królami, długo ich potomkowie pisałi.

A Daniło Romanowic i insze xiążęta Ruskie, będąc częstymi zwycięstwami nad Węgry i Polaki otrzymanymi podniesieni, złączywszy się z Litwą Polską ustawicznymi najzadami trapili; wszakże im potym Polacy dali odpór przez Sulisława hetmana, jako się to wyższej wierszem napisało.

A xiążę Daniło Romanowic, będąc i z rodu Ruskich monarchów i przybycim Halickiej ziemie potężniejszym, inszych kniaziów Ruskich przeciwnych sobie, częścią wojną zhołdował i do posłuszeństwa przywiódł, a niektórych też w wiarę swoje przyjąwszy, przychylnych sobie zjednał, za czym wielką

Stąd królów Węgierskich długo się potym pisałi Lodomerskimi i Galatskimi królami.

Rosterki w Ruskich państwach.

mocą będąc monarchą prawie wszystkiej Rusi na południe leżącej, pannał i roskazował. A iżby sobie tym większe zawołanie, moc, sławę i mniemanie zjednał, umyślił odnowić królestwo Ruskie, nietylko pod Halickim i Włodimirskim tytułem, których tylko Koloman Węgrzyn używał, ale Wszystkiej Rusi Królem albo Carzem (jako się dziś Moskiewski tytułuje) pragnąć być, wyprawił posły na concilium do Lugdunu roku 1240, jako Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 62, fol. 142 i Cromerus lib. 9 piszą, prosząc od papieża Rzymskiego Innocentiussa Czwartego, aby był koronowan na królestwo Ruskie, obiecując ze wszystkimi ziemiami swoimi Rzymską wiarę, Greckiej odstąpiwszy, stale przyjąc i stolcowi Rzymskiemu z potomkami swymi posłusznym być, k temu przeciw Tatarom ustawicznie obronę ślubował, którzy byli w ten czas wszystkim xiążętom i ziemiom chrześcijańskim w postrach. Przeto papież rzecz pożyteczną a wielką być rozumiejąc, posłał ku tej sprawie Opiza, opata z Mezanu i biskupa Madenskiego, stolca apostolskiego legatów, którzy przyjachawszy do Kijowa roku 1246, Daniła z wielką pompą i ceremoniami przynależącymi na królestwo Ruskie pomazali, podnieśli i koronowali, czego im biskupowie Polscy, zwłaszcza Prandota Krakowski odradzali, przekładając niestałość i chytróść Daniłowę, co się potym sstało: bo koronę otrzymawszy, królem się Wszystkiej Rusi tytułował, a w Greckiej wierze (Rzymskiej zaniechawszy) po staremu trwał, i co miał chrześcian od Tatar bronić, to ich sam przez hetmany swoje i Litwę, z Swarnem siostrzeńcem swoim, a z Mendagiem królem Litewskim do Polski nasyłał. Co usłyszawszy Innocentius papież Czwarty, roku 1253, przerzeczonego Opiza z Mezanu, stolca apostolskiego legata, posłał do niego wtóry raz, który s sobą wzięwszy Prandotę, biskupa Krakowskiego i insze biskupy Polskie, tegoż Daniela znowu w Drohiczynie na królestwo Ruskie koronowali, a wzięli od niego przysięgę, iż opuściwszy ceremonie greckie, tak on sam, jako wszystek naród Ruski, miał Kościoła Rzymskiego wiernie a szczerze naśladować. O czym Długosz i Miechovius fol. 161, cap. 53.

Są też listy osobliwe tego Daniła, króla Ruskiego, przodka xiążąt Ostroskich do papieża Innocentiussa, szeroko pisane, u Długosza w Kronice; także, które do Daniła papież pisał ozdobnymi słowy, napominając go, aby stale w zawołaniu swoim chrześcijańskim i w stanie królewskim trwał. Umarł potym Daniel przereczony król Ruski, którego historie Polskie Apostatą dla nieustawiczości w wierze zowią, roku Pańskiego 1266, zostawiwszy po sobie dwo synów: Lwa przerzeczonego, który Wojsielka, xiążę Litewskie zabił i Romana, który był na pomoc z Ruskim wojskiem Bolesławowi Wstydliwemu, monarsze Polskiemu, przeciw Kazimirzowi xiążęciu Kujawskiemu, w których potym synach Daniłowych, tytuł Królestwa Ruskiego ustał.

Gondicie
Daniłowe.

Daniło na
królestwo
Ruskie ko-
ronowan.

Odmien-
ność Dani-
łowa.

Daniło
umarł.

**JAKO MENDOG KRÓL LITEWSKI
WIARĘ CHRZEŚCIAŃSKĄ PORZUCIŁ,
MAZOWSZE, LUBELSKĄ ZIEMIĘ I PRUSSY ZBURZYŁ,
MISTRZA LIFLANDSKIEGO ZABIŁ.**

I WOJSKA KRZYŻACKIE W KURLANDACH PORAZIŁ,

ROKU 1255.

Mendog król Litewski, albo żalem zawiedzenia i utracenia ziem swoich, Żmudzkiej, Litewskiej, Jatwieżskiej, Wejżeńskiej i Kurlandskiej poruszony, które był za koronę i dla wspólnej przyjaźni Krzyżakom zapisał, albo jaką inszą przyczyną uwiedziony, do pierwszego się bałwochwalstwa ze wszystkimi poddanymi swemi nowo ochrzczonego zwrócił, porzuciwszy wiarę chrześcijańską nowo przyjętą.

Mendog do Lubelskiej ziemie. Cromer lib. 9, Miechovius cap. 53, fol. 162 lib 3.

Daniło R. Lublin opowiada, skąd podobno i dziś nazamku w kościele Ruskie malowanie widzimy.

Potym roku 1255, zebrawszy wojsko Litewskie do ziemie Lubelskiej wtargnął, którą wszczeg i wzdłuż zwojowawszy, zamek Lubelski, który był na ten czas drzewiany, i miasto spalił, a z wielkimi łupami i więźniów stadami do Litwy się wrócił. Za tym Litewskim powodem Daniło Romanowic król Ruski do spustoszonej Lubelskiej ziemie z wojskiem przyciągnął, którą Russakami, (gdy Litwa Polaki była wywiódła) ossadził, zamek też Lubelski zabudował, i wieżę okrągłą w poszrodku dla obrony ochędznie i wyniosło zmurował, miasta insze i twierdze po staremu obwarował, i wszystkie Lubelską ziemię i Sendomirskiej część opanował. O czym Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 53, fol. 162, Crom. lib. 9, szerzej świadczą.

Mendog król Litewski wiarę Chrześcijańską porzucił.

Mendog Mazowsze wojuje.

Płocko spalono

Mendog do Prus z Mazowsza.

Potym Mendolphus król Litewski, według Miechoviussa roku 1260, a według Cromera (co słuszniej) 1255, odrzuciwszy jawnie wiarę chrześcijańską, którą był na czas obłudnie przyjął, tym większym nieprzyjacielem począł być chrześcianom w sąsiedztwie przyległym, a zebrawszy wielkie wojsko, którego było trzydzieści tysięcy wojennego ludu z Litwy, z Żmodzi, z Jatwieżów, i z Prussów starych, którzy za jedno z Litwą przestawali, Mazowsze wszystko okrutnie zwojował, miast i wsi bardzo wiele, i stolicę zamek Płocki bez obrony opuszczony spalił, a wielką wielkość łupów ludzi, dobytku, stad koni i inszych rozmaitych korzyści, do Litwy odesławszy, takąż zapalczywą ogromnością w dzierżawy Krzyżaków Pruskich wtargnął, które splundrowawszy, wypaliwszy i wybrawszy, miasta wszystkie nowo od Krzyżaków założone z gruntu wywrócił, a wszystkich chrześcianów w nich nalezionych srogo pomordował, gdy Krzyżacy tylko zamków ledwo obronili. Na ostatek chcąc okazać przerzeczony król Mendog srogość swoją, brzydził się brać ludzi w połon, ale wszystkich ścinać kazał, tylko dobytek i łupy do Litwy wywoził, albo odsyłał, a sam z wojskiem Litewskim, Mazowieckie i Krzyżackie krainy ustawicznie bez odporu wojavał.

Tegoż roku, gdy mistrz Pruski z Krzyżakami budował zamek Karszowin na gorze Ś. Jerzego w Kurlandskiej ziemi, pogani Prussowie i Litwa chcąc on zamek zburzyć, oblegli go wielką mocą, a gdy dwie wojska Pruskich i Liflandskich Krzyżaków z pomocą króla Duńskiego na odsiecz swoim chrześcianom przeciw Litwie przyciągnęły, podkuli się w dzień Ś. Margarety nad rzeką Durom w Kurlandiej, gdzie Niemców wielkość poległa, i Henrik Horsnusen mistrz Liflandski, także Henrik Botel, marszałek Pruski, i inszych wiele Krzyżaków na placu zabici. A pogani otrzymawszy zwycięstwo Karszowio i Heizburg zamki wzięli, wymorzywszy głodem oblężenców, potym Krolewiec oblegli, który byli Krzyżacy z Otokarem królem Czeskim niedawno zbudowali, nie daleko odnogi morskiej nad Preglem rzeką roku 1255, a gdy Litwa most na Preglu zbudowała, s którego do zamku sturmowali, wiele ich zbitych strzelbą od Krzyżaków poległo, tak iż musieli od oblężenia odciągnąć. O tym Petrus Dusburch, Kroniki Liflandskie, Długosz i Miechovius fol. 165, lib. 3, cap. 54, i Cromer etc. lib. 9, piszą.

Tego mistrza Dusburch Burgardem zowią. Henrik Botel, marszałek Pruski.

To morze jest mśle, a zowią je Habem za Krolewcem, gdzie burstin zbierają, jakom sam widział.

Roku 1258, a Miecho. kładzie 7, miesiąca Lutego godziny trzeciej na dzień, straszne a okrutne i niesłychane ani zwykłe trzęsienie ziemi w Polsce było, z wielkim strachem wszystkich ludzi, co potym wszystkiego złego w Polsce znakiem było, bowiem zaraz i wewnątrz wojnami, gdy xiążęta bracia spólnie sobie oczy łupili, i wtarczkami pogańskimi srogo była Polska uciśniona.

Trzęsienie ziemi w Polsce.

A na drugi rok 1259, po Ś. Andrzeju, wielkie wojska Tatarskie, z rozmaitych hord zebrane, i Ruskimi, także Litewskimi posiłkami przyniesione, z Nagajem i Telebugą carzami, do Sendomirskiej ziemi wtargnęły, z którymi też byli: Wasilko brat rodzony, i Roman ze Lwem, synowie Daniła króla Ruskiego. A gdy Wisłę przez łód przebyli, niespodzianą a nagłą prętkością, wielkość ludzi zagarnęli, a drugich pomordowali; kłoster Zawichwojski, który był niedawno Bolesław Wstydlivy zbudował i dla pańienek dwudziestą folwarków nadał, także drugi na Łyszej górze Ś. Krzyża, i Sendomirskie miasto, spalili. Potym zamku, na którym się była wszystka szlachta Sendomirska, panięta i pospółstwo z żonami, z dziećmi i majątnościami zawarli, przez całą noc i dzień usilnym sturmowaniem dobywali, ale próżno, bo się Polacy z murów mężnie bronili. Co widząc Ruskie xiążęta Wasilko i Lew z Romanem, Daniłowicy, Tatarom nad chrześciany usilując pomoc okrucieństwa, przywiedli i namówili przez tractaty chytre: wojewodę i starostę Sendomirskiego Piotra z Krampej i Zbigniewa brata jego, iżby się Tatarom raczej upokorzyli, a danią się małą okupili, niżby marnie wszyscy od szable okrutnej pogańskiej i z zamkiem zginąć mieli, i obwiązali im pod zapissami w tym wiareg swoje, upewniając ich bezpiecznie w swoim przyrzeczeniu, nadto im swój glejt i od carzów na kilka dni przymierze posłali. A gdy Piotr Krampa z bratem Zbigniewem i przedniejszą szlachtą na ich zdradliwe słowo z zamku wysli i przez xiążęta przerzeczony do namiotów samych carzów byli przywiedzeni, a cześć na kolanach klęcząc (jako jest obyczaj u pogan) onym

Nagaj i Telebuga carzowie do Polski.

Zdrada i okrucieństwo Tatarskie.

wyrządzali, wnet pogani klęczących i pokoju proszących, mordować zaczęli, a złupionych z ubiorów pościnali, a potem zaraz z ogromnym okrzykiem zamek gwałtownym zewsząd sturmem ubieżeli, gdy rycerstwo Polskie spracowane odpoczywało, a zdrady się w postanowionym przymierzu od xiążąt Ruskich niespodziewało. Tam wszystkę onę wielką wielkość chrześcian, okrom panienek i pańien urodziwych, okrutnie posiekli i pomordowali, tak iż krew ciepła, od której się śnieg rostopił, strumieniami z zamku do Wisły płynęła, ostatek gminu stadami nagnawszy, w Wiśle potopili, a zapaliwszy zamek pogani i korzyści wielkość nabrawszy, zaraz nic nie mieszkając do Krakowa prętkim pędem za przewodnikami xiążęty Ruskimi przyciągnęli, miasto puste spalili, chorych i żebraków posiekli. Bowiem Bolesław xiążę usłyszawszy, iż Sendomierza dobyli Tatarowie, uciekł był z żoną do Węgier. Insza zaś wielkość ludzi częścią się w lasy pokryli, częścią się z zamków i twierdzy bronili. Krakowskiego też zamku, Klimunt wojewoda obronił. A Tatarowie bez odporu mieczem i ogniem aż do Bitowskich gór Opolskiego xięstwa, wszecz i wzdłuż wszystko zwojowali, a trzeciego miesiąca od przyścia swego, wielkością łupów i więźniów obciążeni, wrócili się do Rusi, a Litwa też do swych leśnych jaskiń. Działo się to roku 1260, jak Cromer lib. 9 pisze, aczkolwiek Długosz i Miechovius fol. 144, lib. 3, cap. 44 roku przeszłego 1259, tę porażkę i zburzenie Sendomirza wspominają. Ale jako tenże Miechovius świadczy i Cromerus tak rozumie, Tatarowie podwakroć do Polski w ten czas przychodzili; pirwszy raz zimie po Ś. Andrzeju roku 1259, a drugi raz lecie 1260, miesiąca Czerwca. Co się okazuje i z odpustów wielkich, które nadał Polakom Alexander Czwarty, papież, gdy się przed nim na okrutność Tatarską skarżyli, iż ktobykolwiek wtórego dnia miesiąca Czerwca nawiedzał do kościoła Sendomirskiego Panny Mariej (gdzie na cmintarzu ciała pochowane pobitych chrześcian od pogan leżą) wielkie odpusty na każdy rok otrzymawają, takie, jakie w Rzymie ma kościół, który zowają *Sanctae Mariae de Urbe*.

Sendomirz
Tatarowie
spalili.

Kraków Ta-
tarowie spa-
lili.

Tatarowie
aż do Bite-
wskich gór.

Polacy się
przed pa-
pieżem na
Tatary ska-
rzyli, jako-
by Krzyż-
acy na Litwę
pogani.

Odpusty
Sendomir-
skie.

Cesarstwo
Constanti-
nopolskie
od Francu-
sów do Gre-
ków.

Zgoda Gre-
ków z Ła-
cinniki.

Tatarowie
chrześcian.

Tegoż też czassu, Michał Paleologus cesarstwo Constantinopolskie, wygnawszy Francuzy z cesarzem ich Baldwinem, do Greków przywrócił, które było pod sprawą Francuzką lat 58, albo, jako drudzy rachują 63. A teraz zaś jako Turcy Constantinopolim wzięli i Greckie cesarstwo opanowali roku 1453, już jest lat 130, a Paleologa żadnego nie słyhać, któryby zaś to cesarstwo chrześcianom przywrócił. Rychło potem na concilium Lugduńskim tenże cesarz Paleologus zgodę między Greki i Łacinniki, która się trzynastie razów rwała, i potem nietrwale jednała, odnowił.

Tegoż też czassu, niktórzy carzowie Tatarscy, wiare chrześciańską przyjęli w Aziej, i długo przeciw Saracenom i Egipczykom w Siriej i w Persiej wielkie wojny wiedli, pomagając Królom Armieńskim chrześcianom stowarzyszonym. Z tych carzów Tatarskich jednego, Ussan Kassana, dziś jest potomstwo królów Perskich, którzy taką mają różność wiary między sobą z Turki, jako Grekowie z Rzymskim naszym katolickim Kościołem, com sam widział i wyrozumiał oczywiście, gdym bywał często w Konstan-

tinopolu, w Nicenie i w Kalcedonie przy ich modłach roku 1574; nadto Persowie Halego, Turcy Machmeta proroków mają, o którą różność secty, nie tak o granice i dziś (a daj Boże, aby długo, a nam dali pokój) s sobą zapalczywie wojny wiodą.

O WOJNIE PRUSSÓW POGANÓW Z KRZYŻAKI ROKU 1260.

Tegoż roku 1260, Prussowie poganie Żmodzi przylegli, za powodem i zwycięstwem nad Mazury i Krzyżaki Mendoga króla Litewskiego, porzuciwszy wiarę chrześcijańską nowo przyjętą, do bałwochwalstwa się pierwszego obrócili, a wybrawszy sobie xiążęciem nijakiego Glapina, i przyzwawszy Żmodzi sąsiadów na pomoc, wszystkich chrześcianów i kapłanów okrutnie w Krzyżackich dzierzawach, i w swoich wołościach, pomordowali, kościoły popalili, świętości pogwałcili, naczynie i ubiory poświęcone rozszarpali i połupili, w wigilią S. Matheusza Ewangelisty. Potym na drugi rok 1261, wojska chrześcijańskie z królestwa Polskiego i z Niemiec zebrawszy się z Krzyżakami do Prus w ziemię Nactańską na dzień Gromnic Oczyszczenia Panny Marię wciągnęli, chcąc poganów Prussy i Żmodz wygładzić, wybić i wykorzenieć. Ale skoro w posrzedek ziemie pogańskiej przyszli, a ostatek wojska przy tłumokach i sprzętach wojennych zostawili, walnym ufem ciągnęli przeciw poganom, poganie zaś Prussowie z Żmodzią przeminawszy wielkie wojsko chrześcijańskie, przez śpięgi przywiedzeni, uderzyli na onych co byli w obozie przy tłumokach zostawieni, których wszystkich za małą trudnością porazili i pobili, i oboz z tłumokami rozszarpali. Potym ufając w swej mocy i w pierwszym szczęściu, uderzyli na walne wojsko chrześcijańskie, gdzie z obudwu stron gdy się mężnie podkali, wątpliwa wojna w zapalczywej bitwie kilka godzin trwała, ale za skaranim Bożym na ostatek poganie zwycięstwo otrzymali; tam zacni rycerze Schinkol, graff z Bitęnu, i drugi grof z Reideru, mężnie przebijając pogańskie uffy, z wielkością rycerstwa Niemieckiej slachty polegli. A gdy bogom swoim za zwycięstwo obyczajem pogańskim ofiary czynili, Hirschassa slachcica Majdeburskiego przez miotanie lossów na spalanie ofiary wybrali, a gdy był po dwakroć od poganów niktórych, którzy go przedtym znali wybawiony, trzeci raz gdy na niego los padł, sam się dobrowolnie podał, a tak Hirschas zacny rycerz w kiryście i s koniem na którym siedział, żywo był spalony na ofiarę złośliwą pogańską.

Potym zaś, grof Barboigien z nowym wojskiem Niemieckim na pomoc chrześcianom udreńczonym przyciągnął do Prus, a gdy Sambijską i Żmodzką ziemię ogniem i mieczem, mszcząc się nad poganę pobitych chrześcian, wojował, wnet się Prussowie poganie z Żmodzią do kupy ze-

Glapin xiążę Pruskie pogańskie.

Fortel pogański.

Hirschas slachcica Majdeburskiego od Żmodzi spalony na ofiarę.

Zwycięstwo
pogańskie
Pruskie i
Żmudzkie.

brali, a uderzywszy na wojsko Niemieckie w dzień Ś. Agnieszki, samego Grofa hetmana poimali, i wojsko chrześcijańskie trzeci kroć raz poraz porazili. Potym używając zwycięstwa, Helzberk, Krutzborck, Konigsberg albo Królewiec, Bartenstein, zamki i miasta pod Krzyżaki wzięli: o czym kroniki Pruskie, Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 54 fol 165, etc.

O ZBURZENIU RAZ PO RAZ MAZOWSZA

PRZEZ BITWĘ I RUSSAKI

ROKU 1262,

I O ŚCIEGIU SEMOWITA XIĄŻĘCIA.

Rozdział czwarty.

Daniło król Ruski wzięwszy przymierze i zjednoczenie z Mendogiem królem Litewskim, posłał z nim siostrzeńca swojego Swarna albo Swarmira na burzenie Mazowsza. A tak Mendog z Litwą, a Swarno z Rusią złączwszy wspólne wojska, przez lasy i starzyny wtargnęli milczkiem do Mazowsza, roku 1262, a w wigilią Ś. Jana Chrzciciela zdybali niespodzianego Semowita xiążę Mazowieckie z synem Konradem i ze wszystkim dworem jego w folwarku Jaszowsku albo w Jazdowie bezpiecznie mieszkającego: tam Swarno siostrzeniec Daniła króla Ruskiego okrutny sam swoją ręką ściał xiążę Semowita Mazowieckiego, który się był dostał z butunku na jego stronę, a syna jego Konrada Mendog król Litewski łaskawiej się obchodząc zdrowego zachował, i potym go dał na odkup tegoż roku. Tak Russacy i Litwa wszereż i wzdłuż zagony rozpuściwszy Mazowsze biedne bez xiążęcia osierociałe okrutnie plundrowali; czego niemogąc ścierpieć slachta Mazowiecka zebrali się z chłopstwem we wsi Długosiedli, i tam śmieie na Litwę i Russaki uderzyli, ale gdy się mężnie potykali i przeważnie nieprzyjaciołom odpierali, od wielkości są przemożeni i pobici. A używając zwycięstwa Russacy z Litwą, wszystkie krainy Mazowieckie, i część większą Kujawskiej ziemi zburzyli, potym z wielkością niezliczoną więźniów, dobytku, stad, i inszych rozmaitych łupów wzdobyczą obciążeni, popalivszy miasteczka i sziola z folwarkami, wrócili się bez odporu do swych stron.

Swarno
okrutny
ściał Semo-
wita.

Bitwa Mazu-
rów z Litwą
i z Russaki.

Tak gdy Litwa z Russaki z Mazowsza wyciągnęli, przyjechał na pogorzelska Bolesław Pius xiążę Kaliskie w dzień Ś. Michała, zwyciężony będąc prośbami xiężny Gertrudy, pozostałej wdowy po xiążęciu Semowicie Mazowieckim od Swarna ścietym, i zaraz miasto i zamek Płock od Litwy spalony znowu oprawił, przekopami i wałami otoczył i obwarował, i po-

Płocko
znowu opr-
wionc.

dał w ręce Bolesławowi i Konradowi synom Semowitowym. A Litwa z Russaki nie przestawając na łupach i pierwszym zburzeniu Mazowsza, znowu na drugi rok do Mazowsza oplakanego wtargnęli, w którym gdy nic dla pierwszego zburzenia nie naleźli, dalej w ziemię ciągnęli, a przeprawiwszy się przez Wisłę, ziemię Lowicką do arcybiskupstwa Gnieźnieńskiego należącą, ogniem i mieczem plundrowali i burzyli, a z wielkimi łupami, gdy się im żaden nieśmiał zastawić, do krain swoich pyśniąć się odciągnęli. Już bardzo duszno i ciężko (jako Cromer i Długosz piszą) nietylko Mazowszu, ale i Bolesława Wstydliwego i xiążęcia Krakowskiego i Sandomirskiego, monarchy na ten czas Polskiego, krainom od Litwy było, by był Pan Bóg sam pomocy i ratunku z nieba zesaść nie raczył. A howiem on zmiłowawszy się nad biednym Mazowszem wrzucił wewnętrzne niezgody i domowe nieznaszki (acz Pan Bóg nie jest przyczynią rosterków, jak tu Miechovius pisze) między Litwę i Rusaki, bo Mendolpha albo Mendoga przereczonego króla Litewskiego, synowiec jego Strojnat albo Trojnata, sadząc się na opanowanie Litewskiej ziemie, we śpiączki zabił, i synów jego dwu, Ruklę i Repikassę, których przy nim zastał, porzezał, a sam Wielkie Xięstwo Litewskie, i stolicę krwią stryjowską oblaną opanował, roku 1263. Ale i ten przereczony Trojnata albo Strojnat xiądz wielki Litewski nie był łaskawszym ani spokojniejszym przeciw chrześcianom, bo zaraz na początku panowania swojego Mazowsze około Czerwińska zwojował, a dobywszy zamku Orszimowa, męszczyznę roślą posiekl, a nieroślą młódz popalił, tylko żeńską pleć z inszymi łupami do Litwy wywiódł. Wszakże rychło okrucieństwa swojego wziął zapłatę, bo od Wojsialka albo Wolstinika syna Mendogowego, który się był w cernce postrzygł, i od Teophila albo Towciwita krewnego, synowca tegoż Mendoga, w łowiech jest poimany, a po długich mękach zamordowany etc. O tym Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 49, fol. 153, Cromerus lib. 9, etc. porządnie, acz na różnych miejscach, piszą. Latopisiec zaś starodawny Litewski jeden, tak o tym zabiciu Mendoga króla Litewskiego rzecz swoją prowadzi, a naprzód jako się Wojsielk albo Wolstinik syn jego w wiarę ruską ochrzcił i czerńcem został, pisze: iż jako skoro Mendog król Litewski wiarę chrześciańską nową przyjętą porzucił, a do pogańskiej się pierwszej wrócił, niemógł tego błędu cierpieć syn jego Wojsielk, ale widząc niestateczność ojca swego w rzymskiej wierze, zjechał do Halicza na dwór Danila króla Ruskiego, i Wasilka brata jego, którzy byli nieprzyjaciołami głównymi na ten czas o spór granic spólnych Mendogowi ojcu jego. Tam potym Wojsielk Mendogowic królewic Litewski uważywszy obłudność tego świata, i nietrwałą chwałę jego, ochrzcił się znowu z rzymskiej w ruską wiarę, i potym przyjął zakon mniski, postrzygwszy się w czernce, w którym zakonie mieszkał trzy lata, pod sprawą Hrehora Polonina archimendrita Halickiego monastera, na ten czas świątobliwością żywota wielce sławnego. Od tego Hrehora potym Wojsielk wziął błogosławieństwo, i umyślił był wędrować do świętej Góry i do Czarygroda, ale gdy dla dalekości drogi niemógł do świętej Góry

Cromer. Graves autem jam admodum non modo Masoviae sed et Boleslas Pudici ditioribus Lituanis esse caeperant, ni dicuntur auxiliium affulsisset etc. intestinis etenim motus respirandi spacium nobis dederunt.

Mendog zabity z synami.

Strojnat Mazowsze znowu wojuje.

Strojnat zabity.

Latopisiec o Wojsielku Mendogowicu.

Monaster
Wojsiel-
ków.

Dowmant
książ Zana-
lsczaw-
ski.
To też niżej
obaczysz
między Na-
rimuntem i
Dowman-
tem drugim
książkiem
Uciańskim
braty.

dojść, wrócił się do swojej ziemi do Nowogrodka, i zbudowałszy sobie monaster nad rzeką Niemnem, między Litwą i Nowogrodkiem, tam mieszkał s kilkiemnaście cernców w pobożności żywota zakonnego. A ociec jego Mendog król Litewski karał go o takie życie, ale on o to niedbał, i miał ojcowi swemu za złe. I trafiło się, iż w ten czas umarła Mendogowi żona, po której począł bardzo tężyc, posłał potym do świeści jątrowie siostry żony swojej, która była za Dowmantem, Zanałsczawskim ksiąziem, prosząc jej aby przyjechała odprawować ostateczne upominki siostrze swojej przy pogrzebie obyczajem pogańskim. A gdy przyjechała na pogrzeb, wnet Mendog król rozmiłował się jej, a chcąc ją za żonę sobie wziąć, rzekł do niej: „iż siostra twoja, a żona moja, umierając, prosiła mię, abych ciebie wziął sobie w małżeństwo na jej miejsce” i poniewolił ją s sobą mieszkać. Co usłyszawszy Dowmant Zanałsczawskie xiążę, był z tej niezwykłej nowiny i niesłusznej bardzo smucien, myśląc jakoby się mógł pomścić zelżywości żeninej i lekkości swojej, także czuwał i przemyślał o zabiciu Mendogowym; ale tego nie mógł jawnym bojem dokazać, bo jego moc mała była, a ten był królem możnym. Zmówił się potym z Strojnatem, albo Trojnatą, siostrzeńcem Mendogowym, który na ten czas w Żmodzi panował, a także wujowi swojemu stał na gardło, i sprzyśleli się obadwa Strojnat z Dowmantem, jakoby go mogli zabić.

A gdy Mendog wszystkie wojska swoje Litewskie posłał za Dniepr na Romana księcia Natbrawskiego, a Dowmant też, jako holdownik, z nimi był poszedł na tę wojnę według powinności, upatrzwszy czas pogodny, wrócił się nazad z ludem swoim, wymówiwszy się u hetmana Mendogowego wielką a gwałtowną potrzebą. Tym fortelem zjechał się z Trojnatem, który też miał pogotowiu wojsko Żmodzkie, a tak obadwa bez wieści obkoczyli Mendoga króla, gdy jeszcze spał i tak śpiącego zabili i dwu synów jego Rukłę i Repikassę. Co usłyszawszy Wojsielk, trzeci syn jego, który był cerncem Ruskim, uciekł do Pińska i tam w monasterze mieszkał. A Trojnata począł panować na Wielkim Xięstwie Litewskim i Żmodzkiem, roku 1263 od narodzenia Christusa Pana. I tak się skończyło w ten czas Królestwo Litewskie wespół z królem Mendogiem, na którym był lat jedennaście, od roku 1252, którego był koronowany.

Trojната albo Strojnat
wielki książ
Litewski.

To według
Latopis-
czów.

A Trojnata będąc już wielkim xiędzem Litewskim, wyprawił posty do Towciwiła albo Teophila brata, xiążęcia Połockiego, prosząc go aby przyjechał do niego, dla wspólnej radości i winszowania, na nowym panowaniu; chcąc też z nim, na poły rozdzielić się xięstwem Litewskim, i dobytciem króla Mendoga zabitego.

A gdy przyjechał Towciwił xiążę z Połocka, jał myślić i radzić z Ruszaki swoimi, jakoby mógł zabić brata Strojnatę, a sam, iżby mógł wielkie xięstwo Litewskie opanować, mając porozumienie z Wojsielkiem czerncem synem Mendagowym, który też na to wiódł Teophila, aby się pomścił nad bratem swoim poganinem, zabicia ojca jego, spuszczać mu wszystko prawo swoje przyrodzone, jako chrześcianinowi i bratu, w wspólnej Ruskiej wierze, gdyby zabił Trojnatę. Potem tę radę przeniósł boja-

rzyn własny Towcziwilów, Prokopiej Połoczanin, do Trojnaty, przestrzegając go aby o sobie czuł. Co usłyszawszy Strojnat, uprzedził brata Teophila, i zabił go zarazem, a księstwo jego Połockie opanowawszy, bezpiecznie sam jeden w Litwie, w Żmodzi, i w Rusi panował, ale nie długo. Bowiem państwo tyrańskie, krwią braterską i wujową oblite, nierado bywa trwałe. Bo skoro Strojnat albo Trojnat wyprawił wojska swoje Litewskie i Jatwieskie do Mazowsza roku 1264, a Cerwieńską ziemię splundrował, i zamku Orzymowa w którym wszystkie mężką płeć pomordował, do był, jako się wyżej z Cromera lib. 9. z Długossa i Miechoviussa dowodnie pokazało; wnet się czterej wierni słudzy nieboszczyka Mendoga króla Litewskiego, na Strojnatę przysięgło, a gdy szedł do łaźni, oni upatrzwszy czas zabili go, a sami do Wojsielka cernicza syna Mendogowego na Pińsk uciekli. Aczkolwiek Cromer, Długosz i Miechovius piszą, iż go sami Wojsielk cerniec syn Mendogów z Teophilem bratem stryjecznym, a rodzonym tegoż Trojnaty, albo Strojnaty, w łowcach zabili.

Prokopiej
bojażyn Po-
locki prze-
natę prze-
strzegł.

Teophil za-
bity.

Cromerus
lib. 9 pisze
iż Cerwień-
ską ziemię
Strojnat bu-
rzył w Ma-
zowszu,
a Miechovi-
us Girni-
us mianu-
je.
lib. 3, cap
52. fol. 164.

WOJSIELK ALBO WOLSTINIK,

SYN MENDOGA KRÓLA,

BĘDĄC PIERWEJ CERNCEM ZAKONU RUSKIEGO,

Z MONASTERU,

JAKO KAZIMIRZ PIERWSZY POLSKI,

NA WIELKIE KSIĘSTWO LITEWSKIE I ŻMODZKIE WYBRANY I PODNIESIONY,

ROKU 1264.

Rozdział piąty.

Gdy tak ty srogie zaboistwa i wewnętrzne niezgody xiążat Litewskich, Ruskie, Żmodzkie, i Litewskie państwa trwożyły, i wielkimi a prawie pewnymi niebezpiecznościami, przed tym kwitnącemu w męstwie, i w szczęściu państwu Wielkiego Księstwa Litewskiego groziły: obaczyli się panowie, w których należał porządek, i zachowanie rzeczypospolitej, iż bez jednego pewnego wodza i zwierzchniego sprawce, tak szerokie państwo, Krzyżakami Pruskimi i Liłlandskimi, głównymi nieprzyjacioły, także Rusią ogrodzone, niemogło się wcale osiedzić. Przeto zaraz uśmierzywszy, i zagasiwszy spólne między sobą nieznaszki, zjechali się do Kiernowa, gdzie wszyscy jednostajnie około wybrania i podniesienia na Wielkie Księstwo Wojsielka cernca syna Mendogowego, który na ten czas, po zabitym oycu w Pińskim monasterze mieszkał, radzili. Ale Żmódź i Jatwieszowie, którzy Trojnatcie albo Strojnatcie i Dowmantowi do zamordowania Mendoga króla Litewskiego, ojca jego, pomagali, przeciw temu

Zjazd
w Kiernow-
wie.

Rosterki
o wybraniu
wielkiego
księcia Li-
tewskiego.

byli; bojąc się, aby on nad nimi nie mścił się śmierci okrutnej ojcowskiej. Russacy zaś którzy byli od Skirmunta, Erdwiła, Algimunta, i Ringolta ojca Mendogowego, książąt Litewskich, zhołdowani, i do posłuszeństwa Litewskiego, i wspólnej jednoźci zdawna przypędzeni, jako Połoczanie, Nowogrodzianie, Grodnianie, Podlaszanie, i Mozerczanie, zgadzali się jednościami głośno, na któregokolwiek z synów Daniła króla Ruskiego, albo na Lwa, albo na Romana, a drudzy na Swarna, albo Swarmira Daniłowego siostrzeńca, który na ten czas w Drohicinie miał stolicę swoją, a z Mendogiem królem Litewskim zabitym, wielkie przyjaciółstwo miał, i spólną mocą przeciw każdemu nieprzyjacielowi, zawždy zwykli byli obadwa walczyć.

Przeto iż ty książęta Ruskie przereczone mężne były, k temu Litwie w sąsiedztwie zewsząd przyległe, radzili aby na Wielkie Xięstwo Litewskie który kolwiek z nich był przyznany. Litewscy zaś wszyscy panowie, kniaziowie, i bojarowie na to i słowa mówić nie pozwolili, broniąc w tym i przestrzegając zacności, zawołania, i pirworodnych własności narodu swego, który poczawszy od Palemona, i Dorsprunga, książąt Rzymskich, jako w tych krainach północnych dziwnym lossem Pańskim z Włoch zaniesieni osiedli, i grunt państwa Litewskiego fundowali, nigdy postronnych panów nad sobą niemiel ani znali, i owszem jeszcze na Ruskie xięstwa synów książąt Litewskich, Litwa i Żmódź wsadzała, jako Erdziwiła na Nowogrodzkie i Podlaskie, Mingajła i Ginwiła na Połockie, Skirmunta na Luckie, Karaczowskie, Turowskie, Starodubskie i Cernihowskie, także też Pissimonta, Trojnatę, Algimunta, i Ringolta ojca Mendogowego króla Litewskiego, którzy sami s potomkami swoimi Litewskim i Żmódzkim męstwem, w Rusi moc swoją szeroko rozkrzewili, a gdyby synów Daniła króla Ruskiego, którego na wielkie xięstwo Litewskie przełożyli, tedyby Rusin był życzliwszy Ruskiemu narodowi, zaczymby Litwa z wielkiego państwa, w mały powiat, albo jakie udzielne xięstwo, potym do Ruskiego władowania obrócona była, przeto słuszniej, pożyteczniej, i sławniej Wojsielka albo Wolstinika, syna Mendogowego, jako własnego i jedynego dziedzica z monasteru Pińskiego wziąć, albo i gwałtem, jeźliby tego była potrzeba, wydrzeć radzili, a na Wielkie ojczyste Xięstwo Litewskie podnieść, i na stolicy dziedzicznej zgodliwie posadzić, nie szukając tego u postronnych i cudzych narodów co w domu mieć snadnie mogli z większą sławą i pożytkiem.

Wyprawili tedy panowie Litewscy zaraz do Wojsielka posły, imieniem wszystkiego pospółstwa, i bojar Litewskich, wzywając go i prosząc na ojczyste państwo, który acz się powołaniem od Boga, na inszy stan, to jest duchowny, a k temu zakonny długo wymawiał, wszakże gwałtowną potrzebą zatrwożonej, i ku zginieniu przez wewnętrzne niezgody nachylonej ojczyzny zwyciężony, i uprzejmymi prośbami poddanych zmiękczonej, wyjechał z monasteru Pińskiego do Nowogrodka, a potem zebrawszy się Nowogrodzany, w xiążącym potcie, ruszył się do Kiernowa, gdzie go wszyscy panowie, bojar, i pospółstwo z wielkim weselim i radoścym „łado, łado“ śpiewając z klesaniem ręku przyjęli, i na stolicy wielkiego xięstwa

Rozrywka
w elekciej
starej Li-
twy i Żmo-
dzi.

Wojsielk
czerniec na
xięstwo
wielkie
podniesio-
ny.

Litewskiego, Żmudzkiego, Nowogrodzkiego, Połockiego, i Kurlandskiego posadzili i zwykłymi ceremoniami z mieczem w czapce xiążęcej podnieśli.

A otrzymawszy już gruntownie państwo ojczyste, Wojsielk trwał na-
bożnie w greckim cernym zakonie, bo zawždy na xiążęcym ubierze z wie-
ruchu kapiec nosił czarną, jako też Kazimierz Miesków syn, Bolesława Cha-
brego króla pierwszego Polskiego wnuk, czynił, gdy był także z klastor-
nych cieniów na królestwo Polskie ojczyste przywiedziony. Ale Walstinik
odmienił się pobożnością od onego, bo Kazimierz jaki ubiór z wierchu po-
sił, takimi też był i wewnątrz cnotami ozdobiony, i ku wydzwignieniu upa-
dłej korony, świętą pobożnością uzbrojony. Wojsielk zaś zwierzchu owcze
odzienie nosił, a wewnątrz wilk się drapieźny taił: bo zaraz na początku
panowania, wiele panów Żmudzkich, Jatwieskich i Litewskich pomordo-
wał, mszcząc się zabicia ojca Mendoga; drudzy zaś jako przed Neronem
uciekali, a on swoim dworzanom ich imiona rozdawał, a tym przeslado-
wanim nieprzyjaciół wewnętrznych, i łupiestwy poddanych, wielkie skarby
zebrał, którymi potym przeciw Lwowi Daniłowicu królewicu Ruskiemu,
Włodzimirskiemu xiążęciu walczył, o spólność granic Litewskich. Z Swar-
nem zaś xiążęciem Droickim sistrzeńcem Daniłowym wielką przyjaźń wiódł,
i spólną mocą obadwa Polskę najeżdźali, i aż do Ilży przeciw Bolesławowi
Wstydliwemu, monarsze Polskiemu, Krakowskiemu i Sendomirskiemu xią-
żęciu walcząc, wszystkie wołości, wszere i wzdłuż wypalili, i Ilżę miasto zbu-
rzyli. Jatwieźów też do Mazowsza i Lubelskiej ziemi, kozactwy drapież-
nymi ustawicznie nasyłali, których tegoż roku Bolesław Wstydlivy poraził
i wykorzenił z Podlasza.

Okrucień-
stwo Woj-
sielka
czerńca.

Wojsielk do
Ilże Polskę
zwojował.

O PORĄŻENIU NA GŁOWĘ JATWIEŻÓW

POBRATINÓW LITEWSKICH,

PRZEZ POLAKI NA PODLASZU.

ROKU 1264.

Co był za naród ci Jatwieźowie, a jaką mowę, obyczaje i sposób życia mieli, tośmy już szeroko, i dowodnie pokazali w sprawach i w dziejach Ruskich, gdy ich ono Jarosław Swatopelkowic, Kijowskie i Włodimirskie xiążę poraził, roku od Christusa 1113, eo wyższej najdziesz jeśliś zabaczył. Na tych się też Jatwieźów Bolesław Pudicus albo Wstydlivy rze-
czony, monarchą Polski, pospolitym ruszeniem Polskiej ziemi zebrał, pobu-
dzony w gniew słuszny, ich częstymi drapieżnymi najazdy, i plundrowaniem
ziem swoich.

Tak tedy usłyszawszy o wewnętrznych rosterkach Ruskich i Litewskich
xiążąt, roku od Christusa Pana 1264, wielką mocą zszykowawszy wojska
Polskie pod Zawichwostem, ciągnął na Podlasze, ostróżną sprawą i porzą-
dną. Bo tak rozumiał, co się i sstało, iż Jatwieźowie jako do zwyciestwa,
tak do mężnej śmierci uporni, mieli mu dać bitwę, choćby też i przegrali,
a krain swoich przed oczyma nie dopuścić burzyć, jakoż się Bolesław nie

omylił w swoim zdaniu o męstwie Jatwieskim. Bowiem jako skoro w granice ich wciągnął 22 dnia miesiąca Czerwca, wnet wszystka wielkość onego pogaństwa, z Komatem albo Konatem (jak Cromer) ku odbiciu wojny gotowa, a ledwo od straży Polskiej obaczona gdy słońce wschodziło do obozów Polskich, z ochotną śmiałością, i wesołą, jako na gody radością, zapalczywym, a spiesznym pędem przycierała. Co obaczywszy Bolesław, wywiódł Polskie uphy przeciw im szykowane, potkali się z obudwu stron ogromnie, jedni na drugich, ślepą a zapalczywie uporną chęcią, darli się, tak, iż kilka godzin wątpliwym zwycięstwem, i spólnym męstwem bitwa trwała. Potym gdy Polacy wielkością przemagali, i xiążę Jatwiezkie Komata ukłóli (który się przodkiem sam potykał), poczęli Jatwieżowie dopiero ustawać, wszakże z nich żaden z miejsca nie ustąpił, aż wszyscy do jednego męźnie się z Polaki bijąc, i nierówny odpór uporną śmiałością dawając, na placu polegli, nie bez pomsty śmierci swojej. W czym Sabinom, Samnitom, Wejentom, Equom, Campanom, Kartaginencykom, Spartenom *ad Termopyllas*, i inszym rozmaitym narodom, których Livius z Rzymiany i Trogus, etc. męźne o wolność bitwy wypissali, przyrównani, a snać i sowito w rycerskich dzielnościach nad nich przełożeni być mają. Bo wždy oni czasem a mało nie wszyscy *sub iugum missi* Rzymiany zwycięsce nad sobą wyznawali, a czasem przegrane bitwy (zachowawszy ucieczką zdrowia swoje) naprawowali, i odnawiali: a Jatwieżowie Litewscy, wolności swoje i ojczyzny swobodę, zarazem śmiercią męzną, męźni mężowie zapieczętowali. Bo jako Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 45, fol. 145, i Cromerus lib. 9, świadczą, *nec pedem referre in bello, nec unquam pugnam etiam iniquam detrectare consueverant, nec nouerant quidem terga uertere*, iż ani ucickać, albo nogi umknąć na wojnie, ani też bitwy, choć przegraną widzieli, zwłoczyc albo wzbraniać byli zwykli. Dla którego uporu na tej wojnie od Polaków prawie byli z gruntu wygładzeni, zwłaszcza bojare albo slachta, iż tylko mało co chłopstwa, z nich zostało, którzy się potym z Litwą mieszczeni, tak iż dziś imię Jatwieżów nie bardzo znajome jest, ostatek ich Bolesław mieczem do wiary Chrześcijańskiej przymusił, bo który się chrzcić wzbraniał, każdego ścięto. A iżby tak pusta ich kraina nie została, Mazurami i Polaki z którymi się potem Russacy, dla przyległości pomieszczeni, Podlasze ossadził. Wyprawił też Bolesław Pudicus u Alexandra papieża Czwartego privilegia, aby nowy biskup Jatwieżom nowochrzczeńcom był ustawiony, wszakże to do skutku nie przyszło, acz Papież pisał do arcybiskupa Gnieźnieńskiego około tego, który list Długosz w swojej Kronice napisał. Ostatek o tych Jatwieżach jakomci powiedział, czytaj wyżej w dziejach Ruskich.

Śmiałość
Jatwieżów
i bitwa ich
z Polaki.

Comat xią-
że zabity.

Jatwieżo-
wie porażo-
ni.

Na Podla-
szu nowe
ossady.

Cometa.

Helmeryk
mistrz Pru-
ski zabity.

Tegoż roku kometa straszna przez trzy miesiące trwała w Polsce, za którą potym mór na bydło wszelakie przyszedł. W Prusiech też Krzyżacy do pogan Prussów, Żmodzi, Kurlandów i Litwy prawie wszyscy byli porażeni, a mało z gruntu nie wygładzeni: bo i mistrza Helmeryka, i Teodrika marszałka wielkiego, w bitwie przegranej, gdzie przedniejsze wojska rzesze Niemieckiej poległy, stracili.

O WTARGNIENIU SWARNOWYM

Z RUSIĄ DO POLSKI,
I PORAŻENIU JEGO PRZEZ POLAKI.
ROKU 1265.

Rozdział szósty.

Roku 1265 Swarno albo Swarnir książę Drohiczkie i Luckie z Wojsielkiem wielkim księciem Litewskim i Żmodzkim, zebrali wojska wielkie, na Bolesława Pudica monarchę Polskiego, chcąc się pomścić zburzenia Podlasza, i porażki Jatwiezów. A tak wielką mocą naprzód do Sendomirskiej ziemi wtargnęli, pałac i burząc co się nawinęło. Ale szlachta i panowie Sendomirscy, nie radząc się w tym monarchy Bolesława, także popólstwo nad nadzieję ich, wnet się jako na gwałt do kupy zebrali, a Russaków w różnych zagonach i w ciasnych kątach zaskoczywszy, znaczną porażką pogromili, pobili, i poimanych nawiązali, a łupy swoje sowito odebrali, tak iż Swarno z Russaki, i Wojsielk z Litwą, ledwo mydło uwieźli, i obozów odesli.

Długossus
et Miechovius fol. 145.
cap. 45 lib
3. Crom lib.
9. etc.

Russacy
i Litwa od
Polaków
porażeni.

Roku zaś 1266 Daniło Romanowic król Ruski, dwakroć z ramienia Papieżkiego, raz w Kijowie, drugi w Drohicinie koronowany, Rzymskiego Kościoła Apostata (jak go Miechovius lib. 3, fol. 168, zowie) przodek książąt Ostroskich, żywota dokończył, Lwa i Romana synów zostawiwszy.

Daniło król
umarł.

Tegoż roku Bolesław Wstydlivy, monarcha Polski, widząc rosterki dla śmierci Daniłowej w Rusi, umyślił się, i swoich krzywd, i zabicia Semo-wita książęcia Mazowieckiego pomścić nad Swarnem Drohiczkim księciem. Ruszył tedy ziemię, a wszystkim się kazał ściągać dla popisu i szyku do Ropczyc miasteczka. Sprawę wszystkę wojenną, i zwierzchnie hetmaństwo porucił Piotrowi wojewodzie Krakowskiemu, a sam Bolesław z Kingą żoną, ustawicznie się modlił, wojsko swoje w obronę pewną Panu Bogu poruczając. Piotr zaś wojewoda wzięwszy pod sprawę wojsko, ciągnął prosto w ziemię nieprzyjacielską, ale wszystko bacznie, roztropnie i opatrnie sprawował, ostrożnie postępował, straż i spiegi na wszelkie strony rozsełał, obozom miejsca i położenia przyrodeniem nad wodami obierał, a w piczowanie dla żywności, paszej, i dla drew nie puszczał, ani posyłał z obozów, tylko z pewną obroną rycerstwa zbrojnego, wiedząc iż z chytrym nieprzyjacielem igrzysko zaczął. Nie bardzo byli daleko w ziemię nieprzyjacielską zasli Polacy, aliści Swarno książę, z wielkim wojskiem Ruskim, Litewskim, i pomocą Tatarską, na polu które Pięta nazywają, ogromne uphy pokazał, i położył się obozem nie daleko od wojska Polskiego, ale tego dnia Polacy

Bolesław
Polski na
Russaki.

Sprawnego
hetmana
postępki
w ziemi
nie-
przyjaciel-
skiej.

Pole Pięta.

w pokoju stali. Nazajutrz 19 dnia Czerwca miesiąca, w sobotny dzień Ś. Protazego i Gierwazego Męczenników (którego też dnia przedtym roku 1205, Romana dziada tegoż Swarna ojca Daniłowego, Polacy u Zawichwosta byli porazili i zabili, jak się to wyżej wierszem powiedziało) wywiódł P otr wojewoda Polaków zszykowanych do bitwy, napomniawszy ich, iż ten dzień mieli mieć jako i przodkowie ich nad tymże nieprzyjacielem szczęśliwy. Swarno też bitwy nie zbraniał, a tak Polacy, z daleka naprzód zaczęli strzelać s kusz na Russaki, Russacy zaś z Litwą i z Tatary z łuków, ale iż się lepiej Russakom szczęście i zwycięstwo szanowało, gdy niż raz Polak kuszę lewarem naciągnął, tym Rusin jeden prędkimi strzałami kilkadziesiąt snadnie ranił, wnet Polacy z wielkim pędem na nieprzyjacielskie uffy przytarli, a z bliska kopijami, oszczepami, i mieczami Russaków bili, skąd zaraz ich rzecz lepsza być zaczęła, ustępują Russacy, Polacy na nich przycierają, Swarno sam usiłował znowu bitwę naprawić, ale widząc iż próżno, popuścił koniowi wędzidła, pierzchnął za drugimi, a tu dopiero wszystko wojsko Ruskie tył podało, jeden uff drugiemu uciekając zastępuje, i zawadza, pomieszali różno różne szyki, Polacy sieką i kołą uciekających, wiele ich też odrzucających broń mają, wiążą, topią, w powrozach wiodą, tak iż zupełne a sławne zwycięstwo Polacy otrzymali, a rozebrawszy bogate i naspiżowane nieprzyjacielskie obozy, i Ruskie wołości szeroko spustoszywszy wrócili się zwycięscy, do Polski, rozmaitymi łupami obciążeni. A tak bardzo siły Ruskie, z ich myślą hardą, tą porażką były przełomione, iż potym przez wiele lat, niesmieli nic nieprzyjacielskiego, myślić przeciw Polakom. O tem Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 45, Cromer. lib. 9, etc.

Cromer.
*Expeditioni
genere ar-
morum plu-
res de Polo-
nia vulne-
rantium.*

Bitwa Pola-
ków z Rus-
saki.

Swarno
uciekł z bi-
twy.

Cromer.
*Vastata est
hoc anno
rursus a Li-
tvania et
Prussia Ma-
xovia.*

Litwa Mazo-
wsze woja-
je.

Ale Litwa tegoż roku mscząc się porażki Russaków, zebrali się z pogany Prussami, z którymi Mazowsze biedne zwojowali, i splundrowali, gdy Bolesław i Konrad książęta Mazowieckie tylko zamków ledwo obroniły.

W tenże czas gdy Clemens tego imienia Czwarty Papież, świętobliwośćią żywota sławny umarł, stolec Papieżki był próżny przez trzy lata, dla niezgód Kardynalskich.

O ZABICIU WOJSIELKA MENDOGOWICA,

KROLEWICA I WIELKIEGO XIĘDZA LITEWSKIEGO,

PRZEZ LWA DANIŁOWICA.

KRÓLEWICA RUSKIEGO,

ROKU 1267.

Po śmierci Daniła króla Ruskiego, gdy się niemałe burdy wszczęły między książęta Ruskimi i synami jego, około zwierzchności monarchiej, Wojsielk też Wielki Xiądz Litewski i Żmudzki, mając czas po temu, wziął i opanował w Interregnum kilka zamków Ruskich, a zebrawszy wojsko z Li-

twy i z Żmodzi i z ostatków Jatwiezów, ciągnął na Wołyń, chcąc Wołodimierz wyrzucić Lwowi Daniłowiczu Ruskiemu królewicu: Ale książę Lew uchodząc mądrze z Wojsielkiem wojny, zwłaszcza w zatrużonym po ojcu świeżo umarłym Interregnum, dał się w compromis do słusznej o różność spólnych granic ugody z Wojsielkiem Litewskim książęciem, który się wszystkiego Wołynia upornie pod Rusią domagał. Rozpuścił tedy wojsko Wojsielk, wzięwszy sobie czas na spólną rozmowę z powinnymi Lwowymi, którzy zabiegając niebezpiecznej wojnie, zjechali się byli do Włodimirza, Wasilko książę Halickie, brat nieboszczyka Daniła, a stryj Lwów rodzony, Swarno Drohiczkie i insze książęta Ruskie. Wojsielko też wielki książę Litewski przyjechał na czas złożony do Wrowska monastera Ś. Daniła, w którym pierwej będąc cerncem, w zakonie, tamże leżał długi czas, obozem się położywszy z pany i kniaziami swoimi, i bojary Litewskimi, czekając wyjazdu książąt Ruskich na compromis i ugodę o różność granic. Ale Lew Daniłowic książę Włodimirskie zakrawając chytrego fortelu Jaropełka monarchy Kijowskiego i Włodimirskiego przodka swego, który ono był Bolesława Krzywoustego króla Polskiego niewyciężonego, zradnym przemysłem pod Halicem poraził roku 1139, o czym się wyższej dowodnie pokazało, umyślił wyzwać Wojsielka głębiej w ziemię Ruską, iżby go tak snadniej mógł przez nogę przerzucić. Posłał tedy ku niemu do Wrówska Wasilka strija książę Halickie, i Swarna brata siostrzyczynego, prosząc go aby do Włodimirza z radami swoimi Litewskimi bezpiecznie dla przyjacielskiej namowy przyjechał. Wzbraniał się długo Wojsielko s pany Litewskimi, mając podejrzaną wiarę Lwowę, ponieważ z sobą w nieprzyjaźni z dawna byli, i także chciał aby Lew do niego do Wrowskiego monasteru jeśliby miał potrzebę przyjechał, gdzieby tak Litwie, jako i Rusi jednako granice przyległy. Ale gdy Wojsielkowi Swarno i Wasilko Halicki wiarę swoje obwiązali, i za bezpieczeństwo przyrzekli, dał się namówić, jechał z nimi do Włodimirza, gdzie go Lew z bratem Romanem w dzień niedzielny pokrytą z wierzchu przyjaźnią uczciwie (a w sercu wąż) przyjął.

Miał gospodę Wojsielk z swoją Litwą w monasterze Ś. Michała Wielkiego. Nazajutrz zaś skoro po obmowie, prosił tych wszystkich książąt na obiad. Markołt Niemcin pan Ruski, który był zwierzchnim sprawcą i radą, u Daniła zmarłego króla Ruskiego; tamże byli wszyscy weseli, a pod dobrą myśl podpiszy Wasilko (jako Latopisiec świadczy) kniaz Halicki jechał do swej gospody, Wojsielk także wielki książę Litewski do monasteru Ś. Michała gospody swojej, jechał z Litwą bezpiecznie. A potym Lew Daniłowic książę Włodimirskie przyjechał do niego w monaster pijany, i wyzwał go z pokoju albo z łóżnice mówiąc thowarzyskim obyczajem: napijmo się jeszcze kumie (Bo się byli w ten czas u Markołta Niemcina pokumali jakoby dla lepszej, ano dla zdradliwej przyjaźni) a skoro do niego Wojsielk pijany, bezpiecznie z pokoju wyszedł, niespodziewając się zdrady, zaraz mu Lew począł wyrzucać na oczy okrucieństwa ojca jego Mendoga, które czynił nad ziemiemi Ruskimi, tudzież iż i on łakomie a niesłusznie

Wojsielk do Rusi z wojskiem Litewskim.
Chytrość Lwowa.

Zjazd książąt Ruskich do Włodimirza na ugodę z Wojsielkiem.

O tym Wincentiusz Caudubcus, Dlugosus, Michovis, lib. 3 ca. 14, fol. 81. Cromer lib. 6. Bielscius i Cronica nasza.

Tym kształtem i Bolesław Polski i Kiejstutod Jagiela, i wiele inszych książąt i hetmanów polowiono. Strzeż się i karz cudzą przygodą.

Wojstiek wielki kniaz Litewski od Lwa Daniłowica okrutnie zabity. Otóż tobie częśó i rozmowa.

Pogrzeb Wojsielków.

Lwów miasto założone.

zamek jego Ruskich ojczystych kilka był uciekał, a zatyń z wielką pośędliwością kazawszy go swoim sługom oskoczyć, sam mu rozciął szablą głowę, aż mozg na ścianę i na służę pierzchnął. Także zabitego w monasterze odesli, a panów inszych Litewskich w gospodach na possadzie poimano, statki rozebrano, rozszarpano, dworzanów thez własnych Wojsielkowych pjaných, którzy się takiej czi niespodziewali, posieczono, a drugich na zamek Włodimirski possadzono. A tym sposobem Lew uczynił sobie koniec wojny z Litwą. A Wasielko xiążę Halickie, stryj Lwów, z Swarnem Drohickim, pokazując z siebie iż śmierci Wojsielkowej nie byli winni, bo go byli sami na swoje słowo z Wroskiego monasteru wywabili, z wielką tego żalostí używali, mając to za wieczną zelywość i hanbę narodu Ruskiego, iż tak zacne xiążę przeciw prawu wszech narodów, za złamanim od nich przyrzeczonej wiary było zabite. Tamże go w przerzeczonym monasterze Ś. Michała Wielkiego w Włodimirzu xiążęcą pompą uczciwie, acz za jego niestało, pochowali: O czym Latopisiecz Litewski i Ruski, Miechovius także lib. 3, cap. 49, fol. 153, Cromerus lib. 9 etc. wspominają.

W tym Wasielku zabitym synu Mendogowym (którego z ojcem jednaka śmierć podkała) królewicu i wielkim xiędzu Litewskim, Nowogrodzkim, Połockim, i Żmodzkim, skończyła się familia xiążęcia Rzymskiego Palemona, z herbu Kolumnów. Astolica Litewska przeniesiona powtóre do Kitaurussów Dorsprungowiców, tychże potomków xiążąt Rzymskich, ale inszej familie, na którą był wybrany Swintoróg Utenussowic.

A Lew Daniłowic zabiwszy Wojsielka, wielką sławę i miłość u Rusków swoich otrzymał, i bez bojaźni przepiecznie sam w Ruskich xięstwach: Podlaskim, Wołyńskim, Kijowskim, Swiniogrodzkim Podgórskim (gdzie i Lwów miasto sławne z dwiema zamkami od swego imienia założył) i Halickim, po śmierci stryja swego Wassilka brata Daniłowego, szeroko a wielmożnie panował z bratem swoim Romanem. A to są wszystko przodkowie xiążąt Ostroskich, i Zasławskich.

SWINTOROG UTENUSSOWIC,

Z HERBU KITAURUS,

NA WIELKIE XIĘSTWO LITEWSKIE WYBRANY,

ROKU 1368.

Rozdział siódmy.

Gdy tak przez wewnętrzne niezgody, i szkodliwe domowe rosterki, xiążęta Litewskie, Mendog król, od Strojnaty synowca, Strojnat też zabiwszy brata Towciwiła, Połockiego, od Wojsielka albo z jego naprawy, Wojsielk zaś wygubiwszy wiele panów Litewskich od Lwa Daniłowica był zabity, bardzo

było poszło Wielkie Xięstwo Litewskie na Wołoskie Gospodarstwo, ale wczas temu Litwa zabieżała, widząc iż się rzeczpospolita ku upadku miała. Bo zarazem nie czekając aby się Interregna zastarzały, jednowlajdców albo wielkich xiędzów z własnego narodu, porządną i chwalebnią (acz w on czas jeszcze byli prostymi bez nauk pogańskim) opatrnością, sobie wybierali. Jako i wtenczas oplakawszy obyczajem pogańskim, żalodne zamordowanie wielkiego xiędza swego Wojsielka Mendogowica, zjechali się wszyscy do Kiernowa, gdzie po krótkich namowach jednostajnymi głosy wybrali na wielkie xięstwo Litewskie i Nowogrodzkie Swintoroha Utenussowica z herbu Kitaurus xiąże Żmódzkie, który w szedziwej starości w ten czas był tylko sam jedyny potomek xiążąt Rzymskich, Juljana Dorsprunga i Prospera Cesarina, i Hectorsa herbu Rożej, którzy w ty pułnocne Żmódzkie, i Litewskie kraje z Publiuszem Palemonem albo Libonem, jako się o tym wyższej powiedziało, morzem za dziwną sprawą Bożą byli zanesieni. A Swiatorog w ten czas już miał lat 96, gdy był wybrany na wielkie xięstwo Litewskie.

Opatrzność i porządek starej Litwy.

Roku zaś 1260, gdy się nie zgadzał z slachtą i rycerstwem swoim Zemomisław Kujawskie i Łęczyckie xiąże, tak iż z poddanymi pan, poddani zaś z panem srogim wolności broniąc burdy wewnętrzne wiedli, wnet się Litwa zebrała, acz ich nieproszono na jednanie, i prosto przez Mazowsze i Pruskie granice do Kujawskiej ziemi wciągnęli, a nabrawszy ludzi i dobytku, z wielką korzyścią i łupami do Litwy się wrócili. O czym Długosz i Cromerus lib. 9, Miechovius fol. 170, lib. 3, cap. 56, etc.

Litwa Kujawską ziemią zwojowała.

Tegoż roku 1269, dziwne się cuda w Polsce ukazały, na obłokach wojska wielkie i ogromne potykające się widziano, i chrzęst jako od zbroj slyszano. A potym na drugi rok 1270, dwudziestego dnia Stycznia, w ziemi Krakowskiej we wsi Nakiel, trzydzieści i sześć dzieci żywych, jednym porodem, slachetna Margareta małżonka Groffa Wirobostawa urodziła, które tegoż dnia pomarły.

Cuda na niebie.

36 Dzieci jednym porodem.

Potym też druga Cechma imieniem sześćdziesiąt dzieci także jednym rodzeniem porodziła. Wszakże i Avicenna pisze w księgach o zwierzętach, iż jedna niewiasta, siedmdziesiąt i ośm dzieci miała jednym porodem; także Albertus Magnus lib. 9, *de historiis Animalium* pisze, iż jedna niewiasta pułtora sta dzieci w Niemieckiej ziemi jednym porodem miała, ale niedoszonych i martwych, a każde nie było większe jedno jako palec mały u ręki męskiej.

60 Dzieci razem.

78 Dzieci razem.

150 Dzieci razem.

Julius też Solinus Polihistor cap. 3, pisze, iż w Rzymie za panowania Augusta Cesarza, jedna sielanka Fausta imieniem, czworo bliźniąt żywych jednym razem porodziła, dwoje męczyzny, a dwie dziewce.

Julius Solin. Pol. cap. 3.

Tegoż roku 1270, u Kalisza urodził się cielec o siedminogach, o dwu głowach z psiami zęboma, s których jedna głowa, na własnym przyrodzonym miejscu, a druga, u ogona była: scierzwu jego ani psi, i ptacy nieśmieli się dotknąć.

Cielec dziwny.

Tegoż roku w rzekach Śląskich w Odrze i w Osie, przez trzy dni woda krwawa płynęła, a we wsi Michałowie krwawy deszcz szedł przez trzy dni.

Woda i deszcz krwawy.

O tym Długosus i Mieczkowski lib. 3, cap. 56, fol. 170. Cromerus lib. 9, etc.

Też od dwudziestego dnia Czerwca począwszy, aż do półSierpnia miesiąca, deszcz gwałtowny, w nocy i we dnie bez przestanku szedł, a gdy rzeki wezbrały, sioła, dwory i miasteczka w niskich polach leżące, zatopiły, iż tylko wierzchy budowania z wody wyglądały.

Wisła zaś i Narew wszystko cokolwiek nad nimi było powywracały, i gwałtownym potopem role popsowały, skąd potym drogość wielka i głody nastąpiły; ale się do Litewskich rzeczy wrócimy.

Swinterog Utenussowic wielki xiądz Litewski, w zeszytych leciech staruszek, mając pokój od Krzyżaków Pruskich, którzy w ten czas mieli co czynić z Prussy pogany, spokojnie w Litwie panował, a potym syna Germonta xiążę Żmodzkie za żywota swego, na xięstwo wielkie Litewskie panom i bojarom zalecił i nazaczył, aby go sobie za pana wczas. wybrali. A gdy z trafunku, z Germuntem przereczonym synem swoim wielki xiądz Litewski Swinterog jachał w łowy, podobało mu się miejsce w puszczy bardzo ozdobne między górami, gdzie rzeka Wilna wpada w Wilją, i prosił syna swego Germunta przykazując mu, aby na tym miejscu i między tymi rzekami po śmierci ciało jego według obyczaju pogrzebu pogańskiego spalił, i aby już potym nie gdzie indziej, jedno na tymże miejscu jednym, ciała inszych xiążąt Litewskich, także panów i bojar zacniejszych palono, i pogrzeby odprawowano: bo przedtym palili trupy martwe na tym miejscu gdzie kto umarł. Potym też Swinterog Utenussowic rychło dokonał żywota swego w Nowogrodku, zostawiwszy syna Germonta na państwo Litewskie, a wykonał wieku swego lat 98, a na xięstwie Litewskim tylko 2 lecie.

Palenie trupów zacniejszych naznaczone.

GERMONT SWINTOROGOWICZ,

WIELKI XIĄDZ LITEWSKI, RUSKI I ŻMODZKI,

ROKU 1271.

Giermont jeszcze za żywota ojcowskiego, będąc na wielkie xięstwo Litewskie, Ruskie i Żmodzkie, spólnym wszech stanów zezwoleniem wybrany, po śmierci zaś ojcowskiej, roku 1272, w Kiernowie był na stolicę w czapce xiążęcej podnoszony, według obyczaju zdawna zwykłego, i od przodków podanego. Potym czyniąc dosiść roskazaniu, i wolej ojcowskiej, uczynił i założył wielkie zhlisce między górami, na tym miejscu gdzie Wilna rzeka do Wiliej wpada; lassy wszystkie okoliczne kazał wysiec, a uprzątąwszy plac szeroki, poświęcił ono miejsce, z worozbitami swoimi, obyczajem pogańskim, nabiwszy bydła rozmaitego bogom swoim na ofiarę; tamże naprzód ciało ojca swego Swinteroga Utenussowica, według zwyczajmu spalił, ubrawszy go w zbroję i w szaty jego co nadroźsze, i szablę, sajdak, włócznią, chartów z wyżłami po parze, jastrzęba, sokoła i konia żywo-tnego, na którym sam jezdzywał, i sługę albo kochanka jego, nawierniejszego i namilszego, żywego z nim pospołu spalili, złożywszy wielki stos

Zgłisce trupów między Wilną i Wilią.

Worozbitowie Litewscy byli, jako u Rzymian Flamines & Augures.

Pogrzeb Swinterogów.

Cóż się zda, radby u niego był ko-chenkiem?

drew dębowych i sosnowych; rysie zaś i niedźwiedzie paznogcie, panowie i bojarowie około stojąc w ogień miotali, dla tego, iż wierzyli o dniu sądnym, na który umarli wszyscy znowu do żywota przywrócenie mieli stanąć, a iż bóg jeden jakiś (którego nie znali, tylko o nim tak wierzyli) wszechmocny i nad wszystkie insze bogi największy, miał wszystkich ludzi dobre i złe sprawy sądzić, siedząc na górze wysokiej i przykrej, na którą górę trudno weszli wleść bez paznogci rysich albo niedźwiedzich. Ale się o tym wyższej dość szeroko powiedziało, w opisanu rozmaitych bałwochwalstw Ruskich, Polskich i Litewskich. Tym tedy sposobem Swintoroħa, ojca wielkiego xiędza Litewskiego, Germont syn, na on świat odprowadził przez ogień, a kości zebrawszy, w trunę włożono zaspuntowaną, a potem na tym miejscu wyniosła mogiłę usypano.

A ten kształt i obyczaj palenia trupów miasto pogrzebu, znać iż Litwa miała podany od Palemona albo Libona i od innych w ty strony zanesionych Rzymian, którzy także trupy umarłych zwykli byli palić. Rzymianie zaś i inszy Włoszy, ten obyczaj od Eneassa Trojańskiego wzięty, zachowywali. Bo i Trojanie i wszyscy Grekowie, trupy zawždy paliłi. O czym najdziesz u Wirgiliusza *Aeneid.* 6 §c., gdzie poczyna: *Itur in antiquam sylvam stabula alta ferarum* §c. I u Terentiusa, Liviusa, Ovidiusa etc. A Homerus w ty słowa pięknie opissuje pogrzeb Patroclussa Achillesowego kochanka od Hectora zabitego, *Iliadum* lib. 23:

*Tum quis ea cura laboris
Demandata fuit congesta protinus omni
Materia struxere pyram, quae partibus esset
Quatuor aequalis, sed quaelibet ordine centum
Longa pedum: § tristes super imposuere Patroclum
Exanimem, multas etiam de more bidentes
Incurvosque pedes, lectissima corpora tauros
Coesos ante pyram circumposuere, sed horum
Pinguī adipe exanimem totum contexit Achilles,
A pede ad usque caput, mactataque corpora circum
Mellis § unguenti redolentia vasa locavit.
Tum feretro incumbens, gemitumque e pectore ducens
Quatuor adiecit busto praestantia equorum
Corpora, deque novem geminos (quos ipse fovebat
Consueto sibi more) canes: ter quatuor addit
Egregios juvenes praestanti ex sanguine Troum
Infesto mactans animo, post igne veraci
Omnia consumente, gravi de pectore questu
Suspirans, his voce vocans, affatur amicum:
Salve (ait) infernis etiam Patrocle sub umbris,
Gaude etiam, quia pollicitus nunc omnia solvi,
Debita vota meis. Tecum bis sena cremantur
Corpora Troiani juvenes, §c.*

Tak trzymali o tym bogu, jako *Athenienses de ignoto Deo.*

Wiara Litwy starej o sądnym dniu.

Terent. in Andria.

Mensura pyrae.

To też Litwa zachowywała właśnie, gdy bydło pobite paliłi s trupem.

I miody na ogień lali, i stapiali.

Konie wyborne.

Chartów parę.

To też Litwa wszystko właśnie czyniła, gdi Krzyżaków na ofiarę często, przy swoich pobitych paliłi.

Hektorów zaś pogrzeb, tak wyraził żalosnym wierszem :

Id est Priamus pater.

*Virgil: Iliad
in antiquam
syloam, §c.*

*A Litwa
miodem.*

*A w Litwie z
wybornego
dębu.*

*Sic ait: Illi alacres mulos currusque parabant
Et plaustris iunxere boves mora nulla, parati
Conveniunt omnes in eodem limine portae,
In sylvanque abeunt, sonat icta securibus ilex
Roboraque & quercus, ac ter tribus inde diebus
Materiam caedunt, plaustris & curribus omnem
Convectant: Decima struitur pyra, ponitur Hector
Desuper exanimis, post haec alimenta ferentes
Subiciunt flammis, & avara incendia miscuit
Postera iamque dies, primo surgebat Eoo,
Conveniunt, nigroque ignes extinguere viro
Incipiunt, multis lachrimis albertia fratres
Ossa legunt cinere e medio, & candente favilla,
Atque urnae includunt, auro ex meliore paratae
Quam molli circumseptam vellamine, terrae
Defodiunt, circumque locant ingentia saxa,
Atque ita honorati statuunt monumenta sepulchri.*

A tu się właśnie Greckie i Trojańskie pogrzeby zgadzają z Litewskimi, com ja też w inszych, które mam wierszami o tym wydać, księgach, właśnie według Homerussa wierszem wiersz wyraził.

*Epist. famil.
lib 4.*

Tenże też zwyczaj palenia trupów Rzymianie zachowywali; a czym opuszczając inszych historików, Servius Sulpitius do Cicerona, tak pisze lib. 4 famil. Epist. o pogrzebie Marca Marcella Rzymskiego zacnego patriциussa, w Atenach od Magia Chilona zdradą zabitego w ty słowa:

„W mieścieśmy Ateńskim miejsca do pogrzebu uprosić nie mogli, gdyż tego przed tym nikomu nie dopuścili, wszakże w którejbyśmy chcieli szkole albo collegium, tam go nam pochować dozwolili, etc. *Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio Academiae locum delegimus, ibique eum combussimus &c.* Myśmy, powiada w naslachtetniejszej wszystkiego świata szkole w Akademiej miejsce obrali, i tamżeśmy go spalili, a potymeśmy się starali, iż mu na tymże miejscu grób marmurowy Ateniensovie postavili.” Toż najdziesz na wielu miejscach w historiach Rzymskich i Greckich, etc.

Jam też sam widział w Constantinopolu i w Nicenie, w Kalcedonie, i w Sylibrijej, bardzo wiele staroświeckich kolumn albo słupów z marmuru wysoko wymurowanych, na których jeszcze i teraz leżą okrągłe truny, albo skrzynie marmurowe, w których popioły spalonych ciał xiążąt Greckich i ludzi zacnych, były zachowane i napisy na tychże słupach, albo epitaphia każdy po grecku i po łacinie może czytać wierszem uczynione.

W Traciej także i w Bulgarijej, bardzośmy częste mogiły z kamienia ciosanego wyniosłe widzieli, a drugie na kształt gór wielkich usypane, w których ciała xiążąt walecznych leżą, o których dzielnościach jeszcze i dziś Serbowie powiadają, i na skrzypiczkach przygrawając, żywoty ich

Roku 1574.

nam występowały. Tak też i Litwa przykładem inszych narodów pogańskich, wiązkom swoim pogrzeby przez ogień na tym miejscu, gdzie Wilna w Wilją wpada, i gdzie naprzód Swintoroha spalili, odprawowali; pany zaciejsze tamże palili, aż do czasów Jagiłowych, a zwali to miejsce Swintoroha imieniem wiązka swojego, na nim naprzód spalonego. A iżby ony zgłiska tym więtszej wagi i świętobliwości były, ustawił na tym miejscu i fundował wiązkę Giermont kapłany i worozbity, którzyby modły i ofiary bogom odprawowali. Ogień też wieczny z dębowych drew na tych zgłiskach zawždy we dnie i w nocy gorzał, na chwałę Perkunowi bogowi, który gromami, łyskawicami i ogniem władał. A jeśliby za niedbalstwem kapłanów, albo sług na ten urząd wystawionych, ogień kiedy zgaśł, tedy takowi bez żadnego miłosierdzia jako świętokrajcy, bywali ogniem paleni, jako się o tym wyższej powiedziało, w opisanu bogów Litewskich pogańskich

Swintoroha
zgłisce,
gdzie dziś
Wilno.

Fundacio
módl po-
gańskich.

Potym Giermont, uspokoiwszy od Pruskich i Litlandzkich Krzyżaków, także od Polski granice swoje przez przymierze, zebrał wojsko z Żmodzi i z Litwy, a wtargnąwszy na Wołyń w dzierzawy Lwa Daniłowica Włodimirskiego, Kijowskiego i Luckiego wiązka, mścił się nad nim zabicia Wojsielka, wiązka Litewskiego, którego był zabił, najachawszy w monasterze, jako o tym wyższej.

Litwa Wo-
łyń wojuje.

Miasteczko Giermanty, które potym Gerwanty, a dziś Gerwaty zowią, przerzeczony Giermont od swego imienia w Litwie założył.

Gierwaty.

Potym roku 1273, jako Długosz i Cromerus lib. 9, fol. 165, *editionis secundae*, pisze: Gdy Bolesław Wstydlivy, monarcha Polski, poraził przeciwną stronę swoich poddanych, slachty i niktórych panów, którzy przeciw jemu wybrali byli sobie za pana Władysława, wiązkę Opolskie; wnet Litwa usłyszawszy o tych wewnętrznych rozruchach Polskich, wtargnęli do Lubelskiej ziemie; snaść, jako się domniemawano, za podwodem Pawła, biskupa Krakowskiego, który złością wrodzoną napelniony, wziął był z Litwą porozumienie przeciw panu swojemu Bolesławowi, a tak Litwa bez odporu Lubelską ziemie zwojowawszy, z wielkimi łupami ludzi powiązanych do Litwy wywiedli. Bo w ten czas siły Małej Polski ku daniu ratunku, bardzo były osłabiały oną wewnętrzną wojną, gdy slachtę i rycerstwo swoje przeciwne Bolesław był poraził u Boguczina.

Bolesław
Wstydlivy
poraził pa-
nów Pol-
skich sobie
przeciwnych u szio-
ła Boguczina
roku 1273,
Czerwca
miesiąca
dnia 2.
Litwa Lu-
belską zie-
mie zwojo-
wowała.

Ale ta wtarczka do Lubelskiej ziemie, nie bez pomsty była Litwie, bo gdy oni Lubelską ziemie wojowali, Mazurowie też z Kujawiany, Podlaską ich ziemie i Pruską wzajem splundrowali; bo w ten czas Prussowie pogani z Litwą się złączywszy, wiele broili, wielką porażką kila kroć Krzyżaków poraziwszy i zamków ich niktórych dobywszy, z ziemią zrównali. O czym Długosz i Cromerus.

Cromerus.
Pollessensis
Litvanorum
ditto & Pru-
ssia vicis-
sim a Maso-
vis vastata
est.

Potym, jako Długosz i Miechovius lib. 3, fol. 171, pisze, Henrik mistrz Pruski, (mając z Giermontem, wielkim xiędzem Litewskim przymierze), wszystką mocą oburzył się na pogany Prussy, którzy z Żmodzią Kulmienką ziemie w ten czas wojowali, a gdy ich pod Libawą albo Lubawą dogonił, pogani zmyśliwszy ucieczkę, do lasa ubiegli, potym na niesprawne

Fortel po-
gański.

i gonieniem spracowane wojsko Krzyżackie, na łupach odbieżanych zabawione, gwałtownie z lasa wyskoczywszy uderzyli, gdzie mistrza Henrika, i marszałka Teodrika zabili i wszyscy uphy Niemieckie poraziwszy, so-wite łupy do swych ziem wywiedli; aczkolwiek zaraz na pomoc Krzyżakom król Czeski i margraff Brandeburski i landgraff Turingenski i książę Brunswickie, z wielkim wojskiem przeciw Prussom, Litwie i Żmodzi poganom byli przyciągnęli, ale dla rostopu zimy nic nie sprawiwszy do domów się rozjechali; tylko margraff Brandenburski, Brandenburg zamek imieniem swego xięstwa w Prusiech zbudował.

Brandenburg
zamek w
Prusiech.

Germont.
umarł.

Germont też, Wielki Xiądz Litewski i Żmodzki, w ty czassy czołem uderzył, gwoli śmierci s państwa ojczystego Litewskiego ustępując, na które dwóch synów: Gyligina i Trabussa, książąt, zostawił.

GILIGIN ALBO KOLIGIN,

LITWYJSKIE I NOWOCZODZKIE,

TRABUS ŻMODZKE,

KSIĄŻĘTA, GERMONTOWICY.

ROKU 1275.

Rodział osmy.

Gdy dług powinny z ciała Germont, Wielki Xiądz Litewski, śmierci zapłacił, zjechali się Litewscy i Żmodzi panowie do Kiernowa, a tam z Giliginem i Trabussem, synami jego, oplakawszy śmierć pana przyrodzonego, wieźli ciało na zgliska poświęcone, które był sam Germont fundował; tamże go obyczajem zwykłym w szaty książęce, z szablą, z koniem, służą nawierniejszym, z parą chartów i z sokołem, uczciwie z wielką żalością spalili, a potem zaraz wróciwszy się do Kiernowa, radzili około porządnego postanowienia rzeczypospolitej, zatrwożonej śmiercią książęcą. Tamże zarazem widząc Giligina i Trabussa, książąt dziedzicznych być naśladowców mężnych ojcowskich i dziadowskich dzielności, Litwa Giligina starszego na wielkie xięstwo Litewskie, a Żmódz Trabussa młodszego, na Żmódzkie xięstwo wybrali, i na stolicę książęcą według zwyczaju onego wieku podnieśli, oddając obiema miecz i łaskę ojcowską w ręce, aby w domu poddanych sprawiedliwie sędzili, a mieczem, granic wielkiego xięstwa Litewskiego i Żmódzkiego, od pradziadów tymże orężym nabytych i ugruntowanych, czujnie bronili, i spólną braterską jednością i miłością godnie rozmnażali.

Idauguratio
książąt Lite-
wskich.

Tegoż roku 1275, dwoje cuda trafiły się w ziemi Krakowskiej. Dziecię zębate, tegoż dnia którego się urodziło głośno, i porządnie wymownymi słowy, tak dobrze jako dorosły mąż mówiło, a skoro go ochrzczono, i zęby i mowę straciło: o czym Długosz i Cromerus *lib. 9, secundae editionis, fol. 165*. Tegoż roku, drugie dziecko pod Krakowem ledwo puł miesiąca mając od narodzenia, wymownym glossem nad przyrodzenie, przysięcie Tatarskie do Polski przepowiadało, a gdy wszyscy zdumiewszy się, z bojaźnią dziecięcia onego pytali, jeźli by też i ono Tatarów bojało, odpowiedziało dzieć: i owszem, i moję głowę między innymi zetną. Co się potem stało roku 1287, iż Tatarowie w jedenaście lat temu proroctwu dosić uczynili, gdy Polskę wszertz i wdłuż zwojowali, jak o tym szerzej w Kronice Polskiej.

Cuda w Polsce

Dziecię puł miesiąca wieku mając prorokuje o Tatarach.

Nie godzi się też milczeniem opuścić trzeciego dziwu, który się tegoż czassu przy jawnym i oczywistym świadectwie wiela ludzi trafił: Jeden słachcic zacny, majątny i bogaty, w Polsce bardzo gwałtowny i drapieżny, tak swoim poddanym jako cudzym przykry i ciężki, gdy bardzo chorował, był napominan od mnichów i kapłanów niktórych, aby uciekwszy się do miłosierdzia Bożego, duszy swojej zbawieniu poradził; ale on powiadał: iż nie miał zostawionego miejsca przepuszczenia grzechów, abowiem już z sądu Bożego być się podanego djabelskiej mocy wyznawał. A zatym wnet od około stojących były słyszane gwałtownych razów i bicia trzaski, i kołatania, i częste nie wiedzieć od kogo jęki, pęki, stęki; ukazały się potem na ciele chorego szkarade siniowizny i dęgi, albo blizny, tak iż się wszyscy zdumieli, a wten czas on człowiek nieszczęśliwy żadnego słowa niemówiąc, ani stękania pokazując, po trzykroć ziewając, nieszczęśliwą duszę wyduchnął.

Cud wielki o jednym rospaczającym bogaczu.

Jęk, pęk, stęk, męk, bęk, słowa Mazowieckie.

Roku zaś 1277, jako Długosz i Cromer *lib. 9, fol. 167, secundae editionis, Miechovius lib. 3, cap. 53, fol. 123*, piszą: Litwa z Prussami pogany Mazowiecką, Chełmieńską i Kujawską ziemię zburzyli. A potem w jesieni tegoż roku, na dzień Ś. Łukasza, Litwy kilko uphów ludu kozackiego, przez Mazowsze do Łęczyckiej ziemi wtargnęli, którą okrutnie zburzywszy, dwory, wsi i miasteczka popalivszy, a dziatki małe i starych ludzi posiekwszy, bez odporu gdy się im żaden nie zastawił, wielkie łupy i czterdzieści tysięcy ludzi, z rozmaitymi dobytками w nędzną niewolą wywiedli: a Łęczycką ziemię w ten czas Kazimierz, brat rodzony Leska Czarnego trzymał.

Litwa Mazowsze i Kujawy wojuje.

Cromerus, *Ad 40000, hominum abigerum. Miechovius, § quasi ad 40000, animalorum aestimando §c.*

Z Łęczyckiej ziemi Litwa wielkie łupy wywiodła.

Tegoż czassu, jako Długosz i tenże Cromer piszą; ukazał się cud u Krakowa: abowiem w pułnocy, której początek był Nowego roku, niebo jasną i wdzięczną światłością, przez krótki czas jaśnie świeciło, znacząc śmierć xiążęcia Bolesława Wstydliviego, monarchy Polskiego, co się wnet pokazało samą rzeczą.

Ukazała się też i wzjawiła pokussa jakaś w tejeż Krakowskiej ziemi: abowiem jezioro niktóre bardzo szerokie, przénagabanim djabelskim od używania i łowienia ryb ludziom było odjęte; a gdy zimie lodem umarzło, zebrali się do niego sąsiedzi, z processią kapłanów, chorągwie, z krzyżami i reliquiami świętymi, chcąc tym gwałt djabelski odpędzić, niosąc i letanje śpiewając; przywiezli też z sobą niewody i sieci i wody święconej na opę-

Cud pokusy djabelskiej.

*Monstrum
horrendum,
ingens ca-
prino capi-
te.*

taną. A gdy niewód zapuscili w przerebli: za pierwszym razem, gdy ciągnęli rybitwowie, trzy małe rybki wywlekli; drugim ciągnięciem nic, tylko niewód zwiniony i powikłany; za trzecim zaś razem pokusę, albo cudo jakieś okrutnie straszliwe z kosią głową, a na kształt ognia z pałającymi oczyma wyciągnęli. A gdy się wszyscy polekli i pouciekali, i xięża reliquie z krzyżami pomiotali; ona pokusa pod lód się w przerebł ponurzyła, a po wszystkim jezierce i tam i sam się tłukąc i biegając, straszny trzask, wrzask, tętę i grzmot wypuściła; niktórych też ludzi gdy ochuchnęła albo oziąnęła, szkarade wrzody z onej zarazy na ciałach odnieśli. O czym Długosz i Cromer.

Roku zaś 1279, Bolesław Wstydlivy, monarcha Polski, umarł: I Otokarus, król Czeski, w przegranej bitwie, którą zwiódł w Morawie z cesarzem Rudolphem od swoich wydany, zabity na placu. A Rudolph cesarz po tym zwycięstwie, nie dopierał się żadnego prawa w Czeskiej ziemi, tylko syna Albrychta w Augspurku na zjeździe xiążąt i kurfierstów, pierwszym xiążęciem Rakuskim tytułował, od którego xiążęta i cesarzowie z domu Rakuskiego, aż do dzisiejszego Rudolpha Maximilianowica cesarza, roku przeszłego 1576 wybranego. Ale ku Litewskiej rzeczy przystępuję.

*Xiążęta Ra-
kuskie kie-
dy się po-
częły.*

Giligin albo Kolegin Giermontowic, xiążę Litewskie, ledwo trzy lata na państwie wykonawszy, od śmierci na rok zawity pozwany, musiał z stolicy xiążęcej ustąpić, a umierając, Romunta albo Romana, syna, panom Litewskim na Wielkie Xięstwo po sobie naznaczył i zalecił. Umarł roku 1278.

ROMAN, ALBO ROMUNT, GILIGINOWICZ, WIELKI XIĄDZ LITEWSKI.

Odprawiwszy według zwykłych pogańskich ceremonij pogrzeb Gyliginowi xiążęciu panowie Litewscy, od zgłisk Wilneńskich jechali prosto do Kiernowa, a tam zgodnymi głasy Romunta, syna Gynwiłowego, widząc go już być w męskich leciech i z potomstwem, wybrali i podnieśli na wielkie xięstwo Litewskie, jako własnego a jedynego dziedzica.

Ten Romunt jeszcze za żywota ojcowskiego pięci synów splodził: Narimunta, Dowmonta, Holsę, Gedrussa i Trojdena, albo Trojdenussa. Ci wszyscy, acz jednako wrodzoną dzielność rycerską z siebie pokazowali, wszakże Trojden młodszy, jak niektóre Latopiszce świadczą, wszystek żywot swój do wojny, łupów i krwi rozlania prostował. Ten też, jako Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 58, fol. 174, pisze, albo od ojca Romunta posłany, albo też sam swowolnie, zebrawszy wielkie wojsko z Litwy i z Prussów poganów, w którym było o trzydzieści tysięcy ludu bojowego, rozdzielił ich na troje: jeden zagon do Mazowsza, a dwa do ziemie Chełmieńskiej posłał, a zburzywszy i splundrowawszy wszystkę ziemię Chełmieńską, i dobywszy zamku Bergelowa pod Krzyżaki, spalił go, i wiel-

*Miechovius
Trinotafius
Ducis Lit-
vaniae co-
adunatis Li-
tuonorum &
Prutenor-
um copiis
quae ad tri-
ginta milia
pugnato-
rum exple-
bant, &c.*

kość ludu z dobytami i rozmaitymi łupami do Litwy w niewolą, Litwa w ten czas wywiodła.

Tegoż roku Skomand wiąże i z Prusami z Sudowity, także Żmodzią pogany, powtarzając pierwsze zburzenie, drugi raz do Chełmieńskiej ziemi wtargnął, gdzie dwie mieście Lubawę i Chełm oblegwszy, działami dobywając, wziął pod chrześciany. Ziemię też Kujawską około Kowala splundrował. Tegoż roku miasto Łeczyckie od Litwy, nagłym wtargnięciem złupione jest. O czym Miechovius ibidem.

Romunt też, wielki xiądz Litewski, zostawiwszy pięci synów sobie podobnych: Narimunta, Dowmanta, Holszę, Giedrusa i Trojdena, umarł tegoż roku, którego był na państwo podniesiony, napatrzywszy się zwycięstwa i łupów Trojdena syna młodszego, którego Miechovius Trinotem, a na drugim miejscu Trojdenem zowie. A Trabus zaś, xiądz Żmodzkie, po śmierci Romuntowej, jako stryj, wziął w opiekę wielkie xięstwo Litewskie.

Sudowite
własna
Żmodź.

Skomand
wiąże jakież
Litewskie.

Tu pisze
Tormentis,
które były
rozmaite
naczynia
dobywania
zamków, ja-
ko Tarany,
etc.

TRABUS GERMONTOWICZ, XIĄDZ ŻMODZKIE, OPIEKUN, ALBO GUBERNATOR WIELKIEGO XIĘSTWA LITIEWSKIEGO.

Tak gdy od nieużytej i upornej śmierci, Romunt ledwo rok na wielkim xięstwie wykonawszy, był pozwany, a synów pięci zostawił, których jeszcze za żywota ojca Giligina, niżli był na wielkie xięstwo po śmierci jego wybrany, splodził. Wnet panowie Litewscy, zabiegając temu, aby się rosterki jakie między tak wielą dziedziców bratów nie wszczęły, za czym pospolicie rozerwanie za rozerwaniem, domowe i wewnętrzne wojny, a za tym zginienie i upadek rzeczypospolitej otworzonymi wrotami szkodliwej niezgody przychodzi, zjechali się do Kiernowa, a tam nie trawiając czasu długimi a próżnymi mowami, podali zgodliwie Wielkie Xięstwo Litewskie i Ruskie, w opiekę Trabusowi Germontowicu bratu Giliginowemu, strjowi Romunta niedawno zmarłego, który był na ten czas xiążęciem Żmodzkim, aby tak długo trzymał i sprawował Wielkie Xięstwo Litewskie, póki by panowie synów pięci Romuntowych własnych dziedziców, porządnie rozprawili i podzielili krainami Wielkiego Xięstwa Litewskiego, coby któremu należało

Siem w
Kiernowie.

Tak tedy Trabus, na początku opieki swojej, miasteczko Traby od swego imienia założył; Narimunta, Dowmanta, Holszę, Giedrusa i Trojdena, xiążąt młodych, wnuków swoich, przy sobie w rycerskich sprawach ćwiczył. A potem tegoż roku umarł w Nowogrodku, a od przereczonych xiążąt wnuków swoich, na zgliska do uścia Wilny przywieziony, według xiążęcej godności, zwyczajem pogańskim, z koniem, z sługą, z bronią, z myślistwem, w szati xiążęce ubrany, był spalony.

Tak w ten czas lata były bardzo zazdrościwe książętom Litewskim, iż jeden po drugim zaraz musiał na on świat apelować, ledwo się obejrzawszy na stolicy.

Siem ielec-
cia w Nowo-
grodku.

Po śmierci Trabusowej, zjechali się panowie Litewscy, Żmudzcy i Rusacy, Litewskiemu księstwu podlegli, jako Połoczanie, Pinszczanie, Podlaszanie i Nowogrodzianie do Nowogrodka, gdzie na ten czas książęta Romuntowiczi: Narimunt, Dowmant, Holsza, Giedrus i Trojden, dzieląc się skarabami Trabusowymi, mieszkali. Tamże widząc pięci książąt własnych dziedziców dorosłych, a k temu każdego z nich do władzej i panowania godnego, radzili o tym jakoby jednak starszy był nad drugimi młodszymi przełożony, aby wždy zwierzchność i tytuł Wielkiego Księstwa, władza, roskazowanie i porządek wyprawy wojennej, na woli i na zdaniu jednej starszej głowy, były zawieszzone. Tak tedy Narimunta starszego za spólnym zezwoleniem Wielkim Książdem i zwierzchnym a nawyższym monarchą Litewskim, Ruskim i Żmudzkiem wybrali, obwołali i na stolicę Nowogrodzką (gdzie było na ten czas główne złożenie książdów Litewskich), podnieśli. A Moniwid marszałek, podawając mu książęcy miecz, radził, aby nim porządnie szafował i złych karał, dobrych miłował i od krzywd szczyił, a granic wielkiego księstwa dziedzicznym prawem i zezwoleniem wszech stanów podanych, aby mężnie bronił i ony przykładem przodków swoich rozmnażał. Też aby z bracią w zgodzie nierozzerwanej, ale miłością przyrodzoną spojonej, mieszkał i tak w domowych, jako wojennych wyprawach, aby jeden drugiemu pomagał; każdy na swym udziale przedstawając.

Moniwid
marszałek.

A tu Czytelniku miły, nie dziwuj, iżem w *Gońcu Cnoty*, którym roku 1574, w Krakowie drukowany wydał, położył tych pięci książąt: Narimunta, Dowmanta, Holszę, Giedrusa i Trojdena, być synów Trabusowych; tak też w drugich księgach moich łacińskich: *de Sarmatiae Europae descriptione*, gdzie też i Kroniczkę Litewskich książąt i ziemie opisanie łacińskim językiem położył, którą pracą moję Włoch niktóry, jakom wyższej powiedział, mnie zwykłą obłudnością swoją zmąmiwszy, sobie przywłaszczył, acz każdy snadnie pozna, iż się wrona w pawim pierzu pyszni, czego jest świadkiem Pan Bóg *conscientiarum arbiter*. I w *Gońcu* omylił mię Latopisiec jeden Ruski, którego tylko na ten czas jednego był dostał, który jako około Kiernusa i Pojaty córki jego, także około Kukowojta, Utenusa i Giedrusa, i tu około tych pięci przerwanych synów Romuntowych, których on Latopisiec Trabusowymi położył, bardzo się pomylił. Czegom potym doszedł za postępkiem czasów, za którym się dowcipy ludzkie mnożą, gdy m zniósł wespótek dla wybadania prawdy historii Litewskiej, kilkonaście Latopiszców, acz z wielką trudnością i czasem z nie mniejszym nakładem.

NARIMUNT, DOWMANT, HOLSZA, GIEDRUS, TROJDEN,

ROMUNTOWICZY, BRACIA,

KSIĄŻĘTA LITEWSKIE.

KSIEGI DZIEWIĄTE

Rozdział pierwszy.

Do Wielmożnego Pana,

PANA PAWŁA PACZA,

Z ROŻANKI,

WOJEWODY MŚCISŁAWSKIEGO, &c.

Narimunt Romuntowicz, według prawa pierworodnego i za życzliwością poddanych, tudzież spólnym zezwoleniem panów Litewskich, będąc zwierzchnym monarchą i Wielkim Xiędzem Litewskim, imo młodszą bracią, skoro obwarował i opatrzył potoczne sprawy rzeczypospolitej, przeniósł stolicę książęcą z Nowogródka do Kiernowa, iżby w pośrodku ziemie Litewskiej, Żmodzkiej, i Ruskiej, dla potężniejszej obrony i snadniejszej odprawy sądów, sam głową zawždy mieszkał, i pisał się potym Wielkim Xiędzem Litewskim, Nowogrodskim, i Żmodzkim.

A potym, gdy się drudzy bracia: Dowmant, Holsa, Giedrus i Trojden, udziałów swoich ojczystych upominali, złożył jazd albo siem, na pany Litewskie i Żmodzkie, w Kiernowie, gdzie z wynalasku ich, Dawmontowi Uciańską ziemię wydzielił; tamże potym Dowmant zamek zbudowawszy, pisał się książęciem Uciańskim.

Holszy zasię od Wilny rzeki aż do Korabla błotnego rzeczyszcza, dał udział z siołami, z dwory i z miasteczkami, gdzie naprzód w mili od uścia Wilny rzeki, nalazł górę ozdobną, pagórkami i lasmi zewsząd ogrodzoną, nad tąż rzeką Wilną, przeciw Rakanczyszkam, tam zamek i osadę zbudował, który od swego imienia Holszany mianował. A potym jeżdżąc stam-

Udział
Dowman-
tów.

Udział Hol-
szo.

ąd często w łowy, zajechał w puszcza dziesięć mil od pierwszego zamku, gdzie znalazł górę krasną nad rzeką Korablem, równinami wielkimi obległa, której rozłogi i wdzięczne won czas położenie miejsca ulubiony, obelżał wołości swoje i zbudował tam drugi zamek, który także od swego imienia Holssany mianował, a sam się Holszańskim xiążęciem i synowie, także potomkowie jego, aż do Pawła ostatniego, męskiego tego domu potomka, biskupa Wileńskiego, w którym się xięstwo i xiążęta Holszańskie skończyły męskiej successiej, co zowiemy, po mieczu, gdyż jeszcze po kądzieli żeńskiej płci, potomkowie xiążąt Holszańskich, są w wielu domach panów Litewskich, zwłaszcza Paców, Hlebowiców, Sapihów etc. A względem potomnej żeńskiej płci, xiążąt Holszańskich, w domy swoje przez małżeństwa wpojonej, jeszcze i dziś noszą herb Kitaurus, między swoje ojcyste slacheckie herby wmieszany, jak to szerzej w Tablicy naszej: o Genealogii xiążąt Litewskich niedawno wydanej, obaczysz.

A gdy już tak Dowmant Ucianą i Uciańskie xięstwo, a Holsza Holszańskie, w udzielonych ziemicach założyli; Giedrus też xiążę wziął udział swój od Narimunta, brata starszego, z wynalazku panów Litewskich, jego dzierżawa począwszy we dwu mil od Wiliej rzeki, w Zawilijskiej Litwy brzegu, ściągająca się aż do Dźwiny, i Lotewskiej albo Liflandskiej ziemie granic dosięgała. A potym Giedrus albo Giedros, co się rozumie z Żmodzkiego języka Słońce, chcąc ugruntować xięstwa swojego udzielonego stolicę, zbudował zamek nad jeziorem Kiemont rzeczonym, sześć mil za Wilją rzeką od uścia Wilny, który Giedroty od swego imienia mianował, do którego wszyscy wołości okoliczne przysłuchwały, i powinne posłuszeństwo czynili i oddawali. Ten zamek zawisna starożytność dawnych czasów, zniszczyła, iż dziś ledwo horodziszczce znać, bo w on czas jako i dziś u Litwy był obyczaj zamki i miasta z drzewa budować, dla czego znaków dawności starożytnych mało co w tych krainach północnych widzimy, jakom się ja sam napatrzył w Greciej, albo we Włoszech, onych od lat pułtrzeciu tysięcu mchem obrosłych starożytnych murów, albo słupów z marmurów ciosanych.

Od tego tedy Giedrusa xiążęcia z xiążąt starożytnych Rzymskich, z herbu Kitaurusa, syna Romuntowego, Wielkiego Xiędza Litewskiego, począł się i szeroko rozmnożył, jako widzimy, naród xiążąt Giedrockich, iż począwszy od Wiliej we dwu milach aż do Liflandskich granic tego domu płodna winnica hojnie się rozkrzewiła.

Gynwił Giedrussowic roku 1283, po zabitym Trojdenie stryju swoim, miał wstąpić na Wielkie Xięstwo Litewskie prawem dziedzicznym, ale mu w tym młodość wieku przeszkodziła, iż za poradą Lawrasza czernca syna Trojdenowego był wywyższon na stolicę Litewską Witenes Erajgoczyk, a Gynwił wyszedłszy z opieki za Gedimina, w spokojnym udziale Gedrockim, spokojnie panował roku 1315, a potym trzech synów spłodził, Hurdę, Binoję i Bubetę, imiony pogańskimi nazwanych.

Hurda Gynwiłowic, wnuk Gedrusów, był sławny roku 1362, w sprawach rycerskich za Kiejstuta, ten zaś miał syna Dowmanta wielkiej dzielności męża, który z Kiejstutem przeważnie a często dokazywał przeciw

Kiemont
jezioro
sześć mil od
Wilna.

Hurda.

Dowmant.

Krzyżakom, i zbudował był twierdzą nad rzeką Sessarką na górze przyro-
dzeniem miejsca obronnej, s której Liflantów częstymi wycieczkami trapił,
i bił, bo w ten czas Krzyżacy Liflandscy po Świętą rzekę, a Pruscy po Ko-
wno, Litewskie grunty posiadali.

Sessarka
rzeka.

Potym gdy Liflanci z Niemieckim wojskiem do Litwy najachali, zwiódł
z nimi bitwę Dowmant na polu dziedzicznym Widziniskim, we dwu milach
od jeziora Kiamenti; gdzie wszystkie moc Liflandską na głowę poraził. Stąd
tamto pole i dziś zowią po litewsku Kaulis, to jest: bitwa, a oracze i te-
raz wyorywają na tym uroczyszczy, staroświeckich oręża żelaza, ułamki sza-
bel, grotty od drzew i włóczni, strzały, ostrogi, etc.

Widziniski
8 mil od
Wilna.

Kaulis pole.

Potym gdy Witold był podniesion na Wielkie Xięstwo roku 1392,
braty rodzone i stryjeczne, jednych pobił, drugich z ich ojczystych udzia-
łów jako Skirgojła z Troków etc. Świdrygajła z Witebska i z Horszej, Di-
mitra Korybuta, Zbarawskich i Wisniewieckich książąt przodka z Siewier-
skiego xięstwa, Włodimirza z Kijowa etc. Olgerdowiców Słuckich książąt
przodka, złupił, i wyzwał roku 1396. Tedy też w ten czas Dowmant Hur-
dowic książę Gedrocki, wolno sobie mieszkając na udzielnym xięstwie,
i czując się być książęciem z książąt, nie zabiegał Witoltowi, ani na jego
dwór uczęszczał, ale przestawając na swoim, a hojnością stan swój zdobiąc,
prawie wszystkie słachtę Zawilijską chlebem był zhołdował, iż się przy
nim jedząc i pijąc wszyscy bawili. *Nam ubi fuerit cadaver, ibi congrega-
buntur & aquilae*, a za chlebem ludzie idą.

Mat. 24.
Mar. 13.
Luce 21.

Co obaczywszy Witold, spytał przyjaciół swoich, czemu by Dowmant
książę Giedrocki przy nim nie bywał, wnet niektórzy zauśnicy, których pełne
królewskie i książęce dwory bywają, odpowiedzieli: iż Dowmant z Rusi
(bo też miał na Rusi wielkie wołości), ma wiele miódów, które w domu
pijąc, prawie wszystkie Zawilijską Litwę przy sobie bawi, i wielką zgrają
ludzi około siebie zawždy chowa, nie wiedzieć na co; przetoby mu trzeba
obroku ująć. Tę poradę Witold pochwaliwszy, co i sam dawno myślił,
wnet Dowmanta ze wszystkich dzierżaw Ruskich i Zawilijskich wyzwał
i ogolił, tylko udziały stryjów jego, Binojny i Bubety, zostawił, których
i dziś potomkowie ich używają, na Pisnie i indzie, a ci są Gojtussowie,
Gynwidowie, Miczkiewici, Zdąnowici, etc.

Dowmant
zlupionzoj-
czynny od
Witolda.
Potomko-
wie Gie-
drussowi.

A Dowmant, będąc ze wszystkiego bezwinnie wyzuty, z wielkiego a słu-
znego gniewu, który jednak bez siły do pomsty próżny jest, porwawszy się
jako Ajax, gdy go zbroje Achilessowej niesłusznie odsądzono, albo *Orlan-
dus furibundus*, uciosał sobie kół dębowy, a wyszedwszy sam na pole Kau-
lis rzeczony u Widzinissek (na którym ono był przedtym Liflantów pora-
ził) wbiwszy go w ziemię, a kręcąc nim mówił: „Ty kole kręć się i ruszaj
się jako chcesz, jednakci zgnieć, a ziemia będzie ziemią wiecznie stała.” A tym
podobno na Witolda przymawiał, który brackie udziały posiadając, był
podobny kołowi, w cudzą ziemię wbitemu, który jednak będąc też śmier-
telnym, nie wiecznie miał panować. Potym z frassunku wielkiego umarł,
zostawiwszy dwu synu młodych: Wojtkossa i Petrassa; a tym zaś część
ojczyzny przywrócił Sigmunt Kiejstutowic, w Trokach zabity roku 1440,

*Vana sine
virobus ira.*

Dowmant
umarł.

za którego też Wagajło i Gagulis, książęta Gedrockie, w radzie siadali, jakom to sam widział w przywilejach wielbego pana, pana Mikołaja Pacza, biskupa Kijowskiego, i potym aż do Sigmunta króla miejsce w senatorskim kole ich potomkowie miewali, za którego i książęta Słuckie, i oni, z niezyczliwości niktórych, ojczyste miejsca utracili.

Ród Matuszewiczów.

Wojtkos Dowmantowic roku 1454, za Kazimierza, króla Polskiego, Wielkiego Xiędza Litewskiego, był sławny, a ten zostawił po sobie syna. Bartłomieja, w młodych leciech, roku 1500, Bartłomiej zaś Matusza, marszałka królewskiego, z którego Melcher dzisiejszy, z łaski Bożej biskup Żmudzki, Casper, Marcin etc, są synowie.

Pieśń o Dowmancie.

A o Dowmancie przereczonym, iż był mąż wielkiej dzielności, i dziś chłopstwo Litewskie pospolicie spiewa po litewsku „Dowmantas, Dowmantas Gedrotos Kunigos, labos Rajtos ługuje.” etc. Także o Hurdzie Gynwiłowicu, który miał bitwę z Krzyżakami Pruskimi, gdy Kowno zburzyli, gdzie w pieśniach Litewskich płaczącwie narzeka: „Nie tak ci mi zamku żal, jako mężnych rycerzów w ogniu gorających” roku 1362; gdzie w ten czas 3,000 Litwy zgorzało, i Wojdat książę, syn Kiejstutów, poimany z trzydziścią sześcią panów przedniejszych Litewskich. O czym Długosz i Miechovius libro 4, cap. 27, fol. 243. A iż się Giedroczy kniazio wie nie pieczętują Kitaurussem ojczystym herbem jedno Różą, tedy tego jest przyczyna zwady między Gedrussem i Holszą, braty, któremu Holssa odjął był na kilka mil gruntu Giedrockiego, nad jeziorem Sessol, których Sessol i teraz potomkowie Holszowi używają, jako książę Dąbrowickie.

Dla czego się różą pieczętują kniazio wie Giedrucy.

Tak tedy w ten czas roku Pańskiego 1279 Narimunt w Kiernowie na Wielkim Xięstwie Litewskim, Żmudzki, i Ruskim panował; Dowmant na Uciańskim; Holszo na Holszańskim; Giedrus na Giedrockim, książęstwach udzielnych, rodzeni czterzej bracia Romuntowicy, przestawali; a piąty brat Trojden, mieszkał przy Wielkim Kniaziu Narimuncie, niemając udziału, bo się nie bawił domem, tylko dworskimi albo wojennymi sprawami, o czym i Miechovius świadczy, gdy jeszcze za żywota ojcowskiego, Prussy i Mazowsze w młodym wieku (mając pod sprawą swoją trzydzieści tysięcy wojska Litewskiego i Żmudzkiego) splundrował.

Jatwieżowie na Podlaszu od Litwy zholdowali.

Potym Narimunt Wielki Xiądz Litewski, usłyszał iż książęta Jatwieżkie na Podlaszu wymarły, i bez potomstwa jako Latopiszce świadczą zeszy, ale podobniej od Polaków wybici, gdy ich ono Bolesław Pudicus monarcha Polski na głowę roku 1264 poraził (jak się o tym wyższej z Cromera i Długosza lib. 9, z Miechoviusza lib. 3, cap. 45, pokazało) gdzie i Komat ich książę poległo z innymi przedniejszymi bojarzy Jatwieskimi, a ostatki ich poddanych Jatwieżów, którzy z pogromu od Polaków żywi zostali, bez pana sobie mieszkali. Zebrawszy tedy wojsko Litewskie Narimunt, ciągnął na Podlasze z Trojdenem bratem, a Jatwieżowie pamiętając iż niedawno pierwszego uporu przypłacili Polakom gardły swymi, nie przeciwili się, ale zaraz przyjęli za pana Narimunta Wielkiego Xiędza Litewskiego. Potym Narimunt wszystko książęstwo Jatwieskie i Podlaskie dał za udział Trojdenowi bratu, który ugruntowawszy i obwarowawszy granice swoje od Krzyżaków

Pruskich i od Mazurów, zajechał z przygody w puszcza na łowy, i znalazł górę rokoszną nad Biebrą rzeką, na której, gdy mu się położenie miejsca spodobało, zbudował Rajgród zamek, i pisał się kniazem Jatwieskim, Podlaskim i Dojnowskim; a będąc w sąsiedztwie z Polakami, z Mazury, z Rusią, i z Krzyżakami Pruskimi, wielkie wojny s nimi czynił, a zawždy ziskiwał, jako Latopiszcze świadczą, i bitwy wygrywał, częste zwycięstwa odnosząc; lecz się w nich tyrańskim obyczajem obchodził, wielkie okrucieństwa w chrześcijańskich ziemiach czyniąc, tak, iż go jednostajnie Kroniki Ruskie, i wszystkie Latopiszcze świadczą być okrutniejszego nad Antiocha Syryjskiego i Heroda Hierosolimskiego i nad Nerona Rzymskiego, bo srogi wojennego okrucieństwa, tak nad zwyciężonymi przez miecz, jako nad poimanyymi i poddanymi używał, przeto też i sam nie umarł swoją śmiercią, jako niżej obaczysz.

Okrucieństwo Trojdenowo.

O PORAZENIU RUSAKOW,

LITWY I TATARÓW,

PRZEZ POLAKA.

Rozdział drugi.

Roku Pańskiego 1279, gdy Bolesław Pudicus albo Wstydlivy, monarcha Polski umarł, wybrany był na jego miejsce i na Krakowskie, Sandomierskie i Lubelskie księstwa, Lesko Czarny, książę Siradskie, przeciw któremu zaraz na nowym panowaniu oburzył się Lew, nawyższe książę, i między książęty Ruskimi namożniejszy, syn Daniła, króla Ruskiego, zmarłego, przodek książąt Ostroskich, który też ono Wojsielka Mendogowicza Wielkiego Xiędza Litewskiego, zabił pod dobrą myśl na rozmowie w monasterze Włodimirskim, albo jak niektórzy piszą Wrówskim. Ten książę Lew skoro po śmierci Bolesławowej wtargnął do Lubelskiej ziemie z wielkim wojskiem Ruskim, Tatarskim i Litewskim, którą zburzywszy, Sandomierską ziemie potym ogniem i mieczem plundrował, ale od zamku i od miasta Sandomirskiego był odbity, tak, iż z sromotą na dwie mili od Sandomirza odciągnawszy, położył się obozem u wsi Goslic, gdzie, za rozkazaniem Leszka Czarnego, Warsius, castellan Krakowski i dwa wojewodowie, Piotr Krakowski i Janusz Sandomirski, zebrawszy się przeciw jemu w małym ufy Polaków, tak żołnierzów jako zbieranej drużyny, tamże trzeciego dnia Lutego miesiąca w Piątek, uporną śmiałością, ale dokonaniem i skutkiem szczęśliwym, uderzyli na Ruskie wojska Polacy, z wielkim pędem, a gdy pierwsze ich ufy zgromili i pobili, na inszych tak wielki strach przyszedł, iż odrzuciwszy broń, i wszystkie wojenne oręża, jako szaleni tył podali,

Lew książę Ruskie Polskie wojuje.

Russacy
i Tatarowie
z Litwą po-
rażeni.

a uciekając i Tatarzy pomocniki między się pomieszali, tak, iż wszyscy przed maluczką siłą Polską szyki pomieszali; Tatarowie wzdry, iż uciekając, pospolicie więcej się potykają, i bić zwykli, stanawszy, zastanowili się Polakom trochę, ale i Tatarowie opuszczeni od Russaków, gdy im Polacy docierali, prawdziwie uciekać poczęli; uciekających Polacy goniący, wielką porażką porazili. Na placu w tej bitwie ośm tysięcy Russaków z Litwą i z Tatarzy poległo, a dwa tysiąca poimanych; wojennych chorągwi siedm Polacy zwycięscy dostali, insza wielkość Russaków i pogan, odbieżawszy łupów i obozów, puciekała. Działo się to roku 1280, miesiąca Lutego, etc. Sam też Lew książę, w małej drużynie ledwo uciekł.

A nie przestawając na tym zwycięstwie Lesko Czarny, za krótki czas większe wojsko zebrał, iż było trzydzieści tysięcy jezdnych, a dwa tysiąca pieszych, s tym wojskiem ciągnął do Rusi, aby się krzywd swoich nad Lwem pomścić, który po pierwszej porażce schował się był w głębsze Ruskie krainy, przeto Lesko bez odporu nieprzyjacielskie krainy do Lwowa (który zamek i miasto od tegoż Lwa był zbudowany) splundrowawszy, wybrawszy i popaliwszy wiele sioł i miasteczek i niektórych zamków dobywszy i zburzywszy, wielkie łupy i połon do Polski wywiódł; więźniów o cztery tysiące, a pobitych pięć tysięcy być powiadają. O tym Długosz i Cromer lib. 10, Miecho. cap. 58, fol. 174, etc.

O WNEŹRZNYCH I DOMOWYCH ROSTERKACH I WOJNACH KSIĄŻĄT LITEWSKICH, ROKU 1281.

Ten Fladra
mając
przedym
żonę i dzie-
ci, zacne
książę z Nie-
mieć, będąc
wdowcem
polym wy-
bran na Mi-
strzostwo
Litwandskie,
z Litwą się
zpowinowa-
cił.

Dowmant
bratu żonę
wziął.

Przyczynę wewnętrznej wojny między bracią książęty Litewskimi, Latopiszce wszystkie stare, jednostajnie tę być powiadają, iż Książ Wielki Litewski Narimunt, i książ Dowmant Uciański, bracia, pojęli w małżeńskie stany po córce u mistrza Litwandskiego Flandry; dwa bracia rodzeni, dwie siostrze rodzone. Dalej Latopiszce rzecz tak prowadzą: iż żona kniazia Dowmantowa, córka przereczonego Flandry, Litwandskiego mistrza, mieszkając czas nie mały z mężem swoim, rozniemogła się i umarła. I Książ Wielki Narimunt, usłyszawszy o śmierci niewiasty, albo jątrwie swojej, był żalony bardzo z tego, a będąc sam niemocen, posłał żonę swoją do brata Dowmanta, kniazia Uciańskiego, aby przyżałowała smutku jego i oplakała według zwyczaju śmierci siostry rodzonej. A gdy tak przyjechała kniehinie Narimuntowa do Dowmanta dziewierza (ale raczej niewierza) swego, ciesząc imieniem małżonka swego w tej żalności, wnet książ Dowmant widząc jątrę i bratową swoją, księżnę Narimuntową, rozradował się bardzo i rzekł: „Tak jam chciał żony szukać, a mnie Pan Bóg żonę dał” i wziął sobie gwałtem za żonę bratową przeciw prawu Bożemu i ludzkiemu.

Co usłyszawszy Książ Wielki Narimunt, iż go tak haniebna zelżywość od brata rodzonego potkała, wnet żalem swoim i małżonki zniewolonej zjęty, obesał bracią swoje, kniazia Giedrussa, Holszę i Trojdena i ćcia albo ciościa ojca żony swojej, Flandra Liffandzkiego mistrza, i zebrawszy wojsko Litewskie z bracią swoją i z Flandrem mistrzem, ciągnął przeciw bratu Dowmantowi i obległ go na zamku Ucianie. A wyrozumiawszy Dowmant, iż się nie mógł obronić, prosił grodzian Uciańskich poddanych swoich, aby niepodawali zamku, póki on przyszedł z pomocą im na odsiecz, a potym spuściwszy się z zamku w nocy, przekradł się przez wojsko Narimuntowo i uciekł aż do Pskowa, a Pskowianie obaczywszy go być męża godnego i sprawnego, wybrali go sobie za pana na księstwo Pskowskie; a Narimunt wzięwszy Ucianę przez podanie i żonę odiskawszy, wojsko rozpuścił i bracią, podziękowawszy im za uczynność słusznej wojennej pomocy, ućciwie udarowanych odprawił i panował na Kiernowie, na Nowogródku i na wszystkim Wielkim Księstwie Litewskim, Ruskim i Żmodzkim, spokojnie.

Dowmant
uciekł.

Gedrus też, xiążę Giedrockie i Holsza, Holszańskie, i Trojden Jatwieskie i Podlaskie, xiążęta bracia, wygnawszy Dowmanta, brata piątego, za jego słuszną winą, bezpiecznie na ojczystych udziałach siedzieli. A Dowmant też na księstwie Pskowskim, które mu szczęście i godność zjednała, daleko się od braciej odsiadłszy, wielmożnie panował; a iż w ten czas Krzyżacy Liffandzcy do Nowogrodu Wielkiego i do Pskowskiego księstwa najężdżali, tedy przereczony Dowmant opadł mury zamku i miasta Pskowskiego, pilnie obwarował i oprawił; jakoż tego jego gospodarstwa jest i będzie póki Psków stoi, wieczna pamięć murów od Dowmanta xiążęcia przereczonego wystawionych, które i dziś Moskwa zowie: *Dowmantową ścianą*; kto chce niech sobie o tym Moskwy, zwłaszcza Pskowian, albo co w Pskowie bywali, świadomych ludzi, pytają.

Dowmant
xiążęciem
Pskowskim.

Tegoż roku między xiążęty Polskimi i Śląskimi, wewnętrzne rosterki, najazdy, imania i brackiej jedności szkodliwe zajęcia powstały.

W tenże czas, Sycylijczycy pobivszy jednej godziny w nieszpór Wielkonocny wszystkie Francuzy, po wszystkich miastach Sycylijskiego królestwa, według zmowy postanowionej, odkinęli się albo odstali od Karolussa Francuskiego króla, do Piotra Aragońskiego, za Francuza Hispana przemieniwszy, skąd potym wielkich wojen i krwie rozlania, między tymi dwiema narody i Włochy, nieszczęśliwe początki urosły, iż przez kilka milionów dusz chrześcijańskich na on świat poszło. Przypowieść też była stąd urosła u Włochów i Hiszpanów, gdy kto komu łajał: *O! bogdajcie potkał Nieszpór Sycylijski!* bo w ten czas jednego nieszpóru Wielkonocnego, Sycilianie pobili o sześćdziesiąt tysięcy Francuzów. Jak też i Żmodź potym rychło ich przykładem, Krzyżackich starostów, urzędników i wszystkich Niemców, także jednego dnia, zmówivszy się, wybili, a na pamiątkę tego, dziś jeszcze Ilgi święto całe dwie Niedzieli pijąc i hodując po Wszech Świętych ohodzą.

Dowmantowa
ściana.

Francuzowie
pobili
60000.

Vesperae
Sicilianae.

Litwa s Prusami poganymi Niemców poraziła.

Tego też czasu Prussowie z Żmodzią pogani, Krzyżackie dzierżawy częstymi najazdy srogo utrapili, a daleko wszcz i wzdłuż mieczem i ogniem chrześcijańskie ziemice splundrowawszy, Christburgu, Marienwerderu, Zantira, Plemenca, Grudenca, zamków, dobyli i zburzyli. O czym Długosz, Cromerus lib. 10, Miechovius lib. 3, Vapovius i Latopisze Ruskie, etc.

TROJDEN ROMANOWICZ

JATWIESKIE, PODLASKIE I DOJNOWSKIE XIĄŻĘ,

NA WIELKIE XIĘSTWO

LIPEWSKIE, ŻMODZKIE I RUSKIE PODNIEŚSONY.

Rozdział trzeci.

Roku 1281, skoro Narimuntowi, Wielkiemu Xiędzu swojemu, panowie i bojarze Litewscy i Żmodzcy, ostatnią część i postugę pogrzebu na zgłiskach Wilnińskich odprawili, zjechali się do Kiernowa, gdzie według zwyczaju radzili, któregooby z trzech bratów dziedziców Wielkiego Xięstwa Litewskiego na monarchią wybrać mieli; a po długich namowach, zgodzili się wszyscy jednostajnymi głosy, na Trojdena Jatwieskie xiąże i Podlaskie, młodszego brata Giedrussowego, Holszowego i Narimunta zmarłego, który jeszcze w młodych leciech za panowania ojca Romunta, i potem będąc na swoim xięstwie udzielnym Jatwieskim, wielkie znaki wrodzonej rycerskiej dzielności z siebie pokazaował, gdy z Rusią, z Polaki, z Mazury, i Krzyżakami Pruskimi, ustawicznie wojny wiódł, częstymi zwycięstwami granic Litewskich przymnażając.

A książ Giedrus i Holsza, starszy bracia, już byli w leciech zeszi, i więcej do rady domowej niż do zwady wojennej, w której się Litwa zawżdy kochała, sposobni. Tak tedy Trojdena jednomyślnie wybranego, i od Holsze i Gedrussa bratów, za dobrowolnym spuszczeniem praw pierworodnych potwierdzonego, podnieśli na Wielkie Xięstwo Litewskie, Nowogrodskie, Żmodskie, Podlaskie i Jatwieskie, z wielką radością i kleskaniem (według zwyczaju) wszystkiego pospółstwa.

Co usłyszawszy Dowmant (który był ono z Uciany do Pskowa zbieżał, gdzie na Pskowskie xięstwo był wybrany) iż Trojden brat młodszy Wielkie Xięstwo Litewskie nieuciwszy w tym onego starszego opanował, zebrał wojsko z Pskowskiej i Nowogrodzkiej Rusi, chcąc wojną dochodzić prawa swego pierworodnego pod młodszym bratem, a przyciągnawszy ze Pskowa do Połocka, obległ go i dobył zamku i miasta Połockiego za życzliwością Russaków; insze mu się też twierdze i wszystko rycerstwo Ru-

Połocko Dowmant wziął.

skie i pospólstwo Połockiego xięstwa dobrowolnie podali. Tak na Pskowie i na Połocku Dowmant sztyroko panując, wojsko rozpuscił, nie jawną wojną, ale fortelem tajemnym myśląc brata Trojdena zabić, a potym ojczyściej stolicy Litewskiej dostać snadnie mu się zdało, gdy już Połocko miał w mocy.

O PORAZENIU LITWY I JATWIEŻÓW

PRZEZ POLAKI,

ROKU 1282.

Za Trojdenowego w Litwie nowego panowania, Litwa zebrawszy się z ostatkami Jatwieżów, nagłym i gwałtownym wtargnieniem, rozdzieliwszy wojsko na trzy zagony, Lubelską ziemię okrutnie splundrowali; a w ten czas Lesko Czarny Polski monarcha w Krakowie ziemskie sprawy sądził, gdy się dowiedział o wtargnieniu Litwy w Polskie krainy. Wnet tedy bez żadnego mieszkania, opuściwszy insze wszystkie sprawy, rozkazał się mieć wszystkim do zbroje, którzy koło niego byli, i tym których w drodze mógł zebrać, kazał za sobą co wskok wszystkim jako na gwałt jechać, a tak przez dalekie drogi zbierając rycerstwo w drodze do Lublina przyciągnął. Ale Litwa obciążeni łupami już byli ubiegli za Narew; frasował się tedy, i gryzł na sercu swoim biedny Lesko, iż się ani nad nieprzyjacioły pomścić, ani swoich powiązanych, a w niewolą prowadzonych ratować nie mógł, bo z małym wojskiem, którego ledwo było sześć tysięcy, daleko więtszych uffów nieprzyjacielskich, których więcej niż czternaście tysięcy było, przez nieznajome Polakom, a im zaś bardzo świadome lasów i błotnych kałużysk ścieszki uchodzących, nieśmiał gonić. W tym frasunku gdy częścią z pracy podróżnej, i z niedospiania twardo zasnął, ukazało mu się widzenie Angielskie przez sen, które się być Michałem Archaniołem powiadało, upominając go, aby wszystkie frasunki i zabawki porzuciwszy, nieprzyjacioły swoje gonił, obiecując mu pewne zwycięstwo. Nazajutrz tedy Lesko wesoło wstawszy, zezwał do gromady wszystkiego rycerstwa, a widzenie im opowiedziawszy rzecz do nich czasowi i rzeczy przystojną uczynił, skąd wszyscy, którzy przedtem bojaźliwi byli, wnet ochotną śmiałością zapaleni, i wszystkie insze zawady wojenne porzuciwszy, tylko broń lekką i na kilka dni żywności wzięwszy, gonili nieprzyjaciół z Leskiem monarchą swoim, i doszli ich trzynastego dnia Października miesiąca, między Narwią i Niemnem rzekami, abowiem dla zawady łupów, niemogła Litwa śpieszno ciągnąć, k temu się też nie bardzo śpieszeli, iż już na swoich śmieciach albo w swojej ziemi śmielszymi byli, a skoro obaczyli Polaki tuż za sobą nagle goniące, i upornie nacierające, strwożyli się byli, wszakże prętko rzucili się do bronii, zwłaszcza za powodem Jatwieżów, którzy byli wielkiej śmiałości. W tym uderzyli na nich Polacy jednym a poprostu zszykowanym ufcem, bo ani dla miejsca ciasnego lasami ogrodzonego, ani dla małego wojska, w któ-

Litwa Pol-
ską wojuje.

Widzenie
Archangiel-
skie Lesko-
wi.

Bitwa Polaków z Litwą.

Więźniowie na pomocy Polakom.

Psi wiernie pomagają Polakom.

rym sześć tysięcy Polaków ledwo było, niegodziło się wiele ufów szykować. Litwa też śmieie i mężnie pierwsze najazdy i potkanie czelne Polakom wytrzymała; a tak się z obudwu stron z ogromnym krzykiem, hukiem, trzaskiem, i wrzaskiem starli, ale gdy się Litwa zapalczywie bitwą zabaawiła, wnet więźniowie obaczywszy znaki, proporce, i chorągwie swoich, uderzyli na Litwę s tyłu pobrawszy z przygody potrafione oręża ich: drudzy też bez broni i niewiasty, wesoło krzycząc, i aż do nieba z radości nagłej, głosy wynosząc, śmiałości swoim dōdawały, a nieprzyjaciółom strachu przysparzały. Na ostatek i psi (których pogani z sobą między innymi łupami z Polski wiedli, a drudzy co za gospodarzami swoimi związanymi, mniemając by na obiad, ano na niewolę biegli) nieprzyjaciół srogo kęsałi; co obaczywszy Litwa i Jatwieżowie, iż i s tyłu więźniowie, i z przodku Lesko z swoim rycerstwem zewsząd ich ogarnęli, pomieszawszy szyki do bliskich lasów ustąpili. W tej bitwie ostatki Jatwieżów, którzy się upornie Polakom zastawiali, a przyjętą wiarę chrześciańską byli porzucili, z gruntu prawie są wygładzone; z Litwy też, których było ludu bojownego czternaście tysięcy, mało ich ubiegło. Bo ich też wiele którzy byli uciekli, częścią dla wstydu, częścią dla bojaźni swoich, sami sobie śmierć pozadawali, a stąd się okazuje, iż przedtym u Litwy musiała być jakaś wielka a okrutna kaźń i sromota na ty, którzyby z bitwy (chocia przegranej) uciekli, a do domów się, niedawszy mężnie na placu gardła, wrócili, tedy takowych sami ich panowie okrutną śmiercią, której się w bitwie ucieczką ustrzegli, w domu karali. Przeto kiedy bitwę przegrali, mało się ich do domów wracało, bo drudzy z załości się sami zabijali, albo się do upadu z nieprzyjacielem bili.

Kościół w Lublinie S. Michała.

A Lesko odiskawszy i odebrawszy wszystek połon i sowito łupami nieprzyjaciół pobitych swoich poddanych szkody nagrodziwszy, z zwycięstwem wrócił się do Polski, a w Lublinie kościół na pamiątkę swego zwycięstwa zmurował, który świętemu Michałowi (który mu się ono był przes sen zwycięstwo obiecując, okazał) poświęcił. A gdy tak Lesko granice Polskie od nieprzyjaciół postronnych obwarował, wnet go nad nadzieję w domu przywitała wewnętrzna trwoga: bo Sendomirska ziemia za powodem Cristina castellana, i Pawła, biskupa Krakowskiego, od niego do Konrada Mazowieckiego xiążęcia była przystała; wszakże temu Lesko w czas mędrze zabiegał i zaczęte wewnętrzne burdy uśmierzył.

Głód srogi w Polsce i w Czechach.

Tegoż roku głód w Polsce okrutny panował, iż wiele ludzi z żonami i z dziatkami do Węgier i do Rusi wybiegło, chcąc jako tako przed oną nieznośną nędzą zdrowie zachować; ale uciekli prawie ze dźdza pod ryne, bowiem od Russaków Tatarom za dań byli w niewolę dawani, a od Węgrów w pogańskie strony przedawani. O czym Długosz i Miechovius lib. 3, cap. 58, fol. 175; Cromerus lib. 10, etc. A w Czeskiej ziemi jeszcze okrutniejszy głód panował, iż matki uśmierając łaknienie, bez wszelkiego miłosierdzia dziatki swoje własne rzezały i jadały; a potym zaś powietrze morrowe srogie na ludzi przyszło, s pokarmów, chwastów i zielsk leda jakich.

O ZABICIU TROJDENA XIĄŻĘCIA I DOWMANTA, A O ŚMIERCI HOLSZE I GIEDRUSSA, XIĄŻĄT LITEWSKICH. ROKU 1382.

Rozdział czwarty.

Dowmant Romuntowicz, xiążę Pskowskie i Połockie, mając zakrwawione serce na Trojdena brata młodszego, iż go w pierworodnym prawie do opanowania Wielkiego Xięstwa Litewskiego ubieżał, starał się wszelkim obyczajem, jakoby go z świata zgładził; ale gdy tego nie mógł jawną wojną dokazać, naprawił nań sześci chłopów, którzy upatrzwszy czas gdy się Wielki Xiądz Trojden w łaźni mył, pilnowali póki wynidzie, a gdy tylko s posługaczami a s krowopuskiem z łaźniej wychodził (bo w on czas nie wielkiej powagi, po której też do łaźniej ile Litewskiej mało, xiążęta używały) stanęli chlōpi rzędem po trzech z obudwu stron ścieszki i jakoby się skarżąc i żalując o krzywdy swoje, s pokłonem czołem nisko bili, a gdy między nich wszedł pytając przyczyny żaloby, wnet go wszyscy sześć kijami przyłożyli i tuż na miejscu zabili, a sami pouciekali: snaść w tym naśladowali onych dwu pasterzów, którzy też ono jak Livius lib. 1 *decadis primae* pisze, zabili tymże sposobem Torquinius, króla Rzymskiego, zmyśliwszy sobie przed nim skargę, z naprawy synów Ancuszowych, ale ci łotrowie nie czytali Liviusa, a wždy swego dokazali; nie trzeba na złe uczyć.

Trojden od
chlōpów za-
bity.

Tymże też sposobem skargi Clearchus xiążę Heraclienskie, dla tyranstwa od Chiona i Leonida dwu młodzieńców mszczących się wolności zabity, o czym Trogus Pompejus, i Justinus lib. 16, Galercius także Sforcia xiążę Mediolańskie od swoich trzech komorników tymże kształtem w kościele między gminem ludzi i żołnierzów ukłóty. O czym *Paulus Jovius lib. 3 Elogiorum* §c.

Livius lib. 1
Paulus Jo-
vius lib. 3,
Elog. Ju-
stin. lib. 16
etc.

Tegoż też czassu, Holsza xiążę Holszańskie pierwsze umarł, zostawiwszy na państwie Algimunta i Mindowa, po nim także rychło z światem się rozstał brat Giedrus, pierwsze xiążę Giedrockie, zostawiwszy syna Gynwiła na xięstwie Giedrockim.

Holsa i Gie-
drus umarli.

Co wszystko na rękę i po myśli trafiło się Dowmantowi, gdy Trojdena przes naprawę zabił, a drudzy dwa bracia pomarli, syn też Trojdenów Lawras, po litewsku: Romunt, czerncem zostawszy, w monasterze Ruskim mieszkął, a Gynwił xiążęcia Giedrusów i Algimunt Holszów, synowie własni

Dowmant
na Litwę z
wojskiem.

dziedzicy Wielkiego Xięstwa Litewskiego, dla dziecinnych lat niebyli sposobni na rządy i osiedzenie stolicy tak wielkiego państwa: Przeto widząc iż nie miał *Aemulum imperii (pastore percusso & sublato)* któryby mu do opanowania Wielkiego Xięstwa Litewskiego ojczystego miał przeszkodzić, zebrał wielkie wojsko z Rusi Pskowskiej, Połockiej, i Witebskiej i ciągnął wielką mocą do Litwy, chcąc gwałtem, i przez miecz Litewską i Żmudzka ziemię ojczystą, jeśliby się dobrowolnie nie podali, opanować. Co usłyszawszy Romunt albo Lawras' czerniec, syn Trojdenów z księżny Mazowieckiej, wielką a słuszną żalością i przystojnym gniewem poruszony, zrzucił z siebie kaptur albo kapcię cernoressę czerniecką, a wdziawszy zbroję, i szablę w ręce wzięwszy, przyjechał do panów Litewskich, którzy się byli ze wszystkim popolstwem bardzo zatrwożyli, przed Dowmantem i jego wojskiem, ale ich wnet osobą swoją, i przystojną czasowi rozmową potwierdził i posilił Lawras czerniec, własny dziedzic, z mnicha rycerz hetman, i xiążę.

Dowmant
zabity.

A zebrawszy wszystko rycerstwo Litewskie, Żmudzkie, i Rusaki Nowogrodzkie, ciągnął przeciw Dowmantowi stryjowi, chcąc się nad nim pomścić zdrażliwego zamordowania ojca swego Trojdena, a ojczyznę wielkie xięstwo Litewskie z naglej trwogi wybawić. A gdy się obiedwie wojska przeciw sobie ściągnęły nad jednym jeziorem, sprawiwszy uffy porządnie do bitwy, gdy jeden drugiemu niechciał złożyć, potkali się zapalczywie chęcią jednaką i równą z obudwu stron śmiałością, i tak wielki bój był między nimi, jako wszystkie Latopiszce zgodliwie piszą i świadczą, iż bitwa od poranku aż do wieczora trwała, naostatek Pan Bóg Lawroszowi pomógł, iż wszystko wojsko Pskowskie i Połockie na głowę poraził, i strija swego kniazia Dowmanta zabił, którego się krwią ojca swojego śmierci po myśli pomścił.

Lawras z
Litwą wziął
Połocko.

Noc rozerwała gonienie nieprzyjaciół, wszakże Lawrasz z rycerstwem Litewskim, Żmudzkiem i Nowogrodzkim, używając zwycięstwa ciągnął do Połocka, którego gdy się Russacy po tej porażce i zabicu pana swego Dowmanta strwożyli, snadnie dostał, a osadziwszy zamek namieśnikiem i rycerstwem swoim, xięstwo Połockie do Litewskiego państwa przywrócił, a sam z zwycięstwem nazad do Kiernowa przyjechał.

Z tego Dowmanta-Romanowica albo Romuntowica xiążęcia Pskowskiego, i Połockiego, z Uciany przedtym od Narimunta wygnanego, a tu zaś od Trojdenowego syna Lawrasza zabitego, kniaziewie Swirscy (jeśli się genealogia nierozerała) naród swój chcą wywodzić, powiadając iż Swierz zamek nad jeziorem tenże kniaz Dowmant założył, którego jeszcze i dziś znaki jawne są, acz sam zamek jako drzewiany dawnością czasu niszczał.

A Lawrasz albo Rimunt Trojdenowic będąc w Kiernowie, i wszystkich panów i bojar Litewskich, i Żmudzkich obesałwszy, tych też którzy z nim byli z tej wojny przyjechali zebrawszy, uczynił siem, albo rokosz na polu Kiernowskim, tamże zdawając ojczyste państwo, i wszystkiego się prawa dziedzicznego w Litewskim Wielkiem Xięstwie wyrzekając, uczynił rzecz do wszystkiego rycerstwa: „Iż ponieważ się mnie Pan Bóg mój

dał pomścić krwie i okrutnej śmierci ojca mojego, nad bezbożnym stryjem i w tym mię sam dziwną a wszechmocną łaską ratować, a wojska nieprzyjacielskie potłumić raczył, za czym i wy wybawieni z srogiej niewolej i wyswobodzeni od ciężkiego jarzma, które już tuż nad szyjami waszymi wisiało, jesteście, iż jako wolni ludzie, w wolnej ojczyźnie, z łaski tegoż Boga mojego już bezpiecznie żywicie, któremu Bogu iżem ja raz przysiągł i dla jego zakonu świętego świata i roskoszy jego marnych a nietrwiałych, wyrzekłem się, a przyjąłem tę czarnoreszę albo kaptur czarnecki, tedy i na ten czas przez miecz za pomocą Bożą obronioną ojczyznę moję, wam całą wolną, kwitnącą, z zupełnym, a jeszcze przybawionym Połockiego księstwa przybyciem, prawa dziedzicznego i pierworodnego wam ustępuję, a sam się do monasteru mojego, w którymem sobie mieszkanie ulubił, wracam. Wolniście ludzie, wolnie i według zdania swego, pana sobie obierajcie, któryby jednako wszystkim rzeczpospolitej waszej był pożyteczny; bo iż bych wam radził którego z bratów moich stryjecznych na państwo stołeczne wybrać, gdyż oto jest Mindów i Algimunt synowie Holszego i Giniw, syn xiążęcia Gedrusa, własni ojczycy i dziedzicy księstwa tego po mnie; wszakże jeszcze mali, lat po temu nie mają, dla czego na ten czas ażby dorosli nie godzą się na władzę tak wielkiego państwa, które męża nie dzieci do porządnej sprawy potrzebuje; bo stryj mój Narimunt, gdy siadł na Wielkim Księstwie Litewskim, herb swój Kitaurus zostawił i spuścił braciej swojej, a sobie uczynił herb męża zbrojnego na koniu z mieczem gołym nad głowę wyniosłym, nieprzyjaciół goniącego, a to znamionując w tym herbie, iż to państwo męstwem i mieczem rozszerzone, potrzebuje pana dorosłego i męża zupełnego, któryby mieczem umiał bronić ojczyzny swojej, a iżby nie onego goniono, ale on gonił i bił nieprzyjaciół uciekające. I tak mi się widzi, iż na ten urząd godnyby był Witenes albo Wicien, który był marszałkiem u ojca mojego, bo jest mąż do wszystkiego udatny.”

Rzecz Lawrasowa do Litwy gdy państwo zdawał.

Pogonia herb Litewski.

Panowie tedy Litewscy, wysłuchawszy tej rzeczy xiążęcia Lawrasza, albo Rimunta, pana swego przyrodzonego, po świeżym zwycięstwie do monasteru się wracającego, s płaczem go prosili, aby raczej sam nad nimi jako dziedzic panować raczył. Wszakże gdy on żadnym sposobem na to zezwolić nie chciał, przestali na pożytecznej radzie jego i z jednostajnymi głosy, tuż przy nim w Kiernowie, wybrali na Wielkie Księstwo Litewskie, Żmodzkie i Nowogrodzkie, Witena, przed tym marszałka Trojdenowego, męża doświadczonej dzielności, rodem z Ejragoły, jak niektóre Latopiszce świadczą, z herbu i rodziny starożytnej xiążąt Rzymskich Kolumnów, w ty krainy połnocne Żmodzkie s Palemonem w okrętach morzem zaniesionych, jak się wyższej dosyć szeroko i dowodnie o tym powiedziało.

Wicien albo Witenes i na wielkie xięstwo naznaczony.

Bo Trojden, nie będąc jeszcze na księstwie, tylko hetmanem u ojca Romunta, jadąc s Pruskiej wojny przez Ejragołę (które jest miasteczko w Żmodzi nad Dubisą rzeką), obaczył tego Witenna z dziećmi na piasku igrającego, a iż było pacholątko urodziwe i oblicza piękną, także członków subtylnością ozdobne, wziął go ku sobie, a gdy podrósł, był komor-

Lawras xiążę w monasterze dokonał żywota.

nikiem starszym na dworze Wielkiego Xiędza Trojdena, w łożnicy i w komorze, a wszelką rzecz xiążęcą porządnie i chędogo chował i sprawował, potem za zgodnością i postępkem lat był marszałkiem nawyższym, aż go zaś po śmierci Trojdenowej szczęście na wielkie xięstwo Litewskie wyniosło. Lawras też, albo Romunt, syn Trojdenów, w monasterze Lawraszowie, swego założenia, nad Niemnem w Nowogrodzkiej ziemi, żywota, czerncem będąc, szczęśliwie dokonał. A siostra jego, córka Trojdenowa, jako Długosz, Miechovius i Cromerus lib. 10, przypominają, Bolesławowi xiążęciu Mazowieckiemu (synowi onego xiążęcia Semowita, którego Swarno, Ruski książ ściął) w małżeństwo była oddana; jakoż potym było kilko xiążąt Mazowieckich Trojdenów, tym imieniem Litewskiego xiążęcia Trojdena nazwanych. Bo Mazurowie onych czassów, częste przez spólne małżeństwa powinowactwa z Litwą potwierdzali, aby od ich przyległych najadów wolniejszymi byli.

A tu się już dokończył ród xiążąt Litewskich z herbu Kitaurussa, a tylko przy udzielnych xiążętach Ginwiłu Giedrockim, a przy Algimuntu i Mindowie, braciej Holszańskich dziedzicach, został. A poczęła się znówu genologia i naród Wielkich Xiędzów Litewskich i Żmodzkich, z herbu Columnów, i od Pogoniej, męża na koniu z mieczem zbrojnego, których herbów od Narimunta i Mendoga króla podanych, Witen i jego potomkowie; aż do Alexandra i Sigmunta Pierwszego Kazimirzowiców, wnuków Jagelowych używali, i dziś Królowie Polszczy, Wielcy Xiędzowie Litewscy, przy Orle koronnym używają.

WITENES, ALBO WICZIEN, EJRAGOLCZYK,
NA WIELKIE XIĘSTWO
LITEWSKIE, ŻMODZKIE, RUSKIE, JATWIESKIE I PODLASKIE,
ZGODLIWIE WYBRANY I PODNIESIONY.
ROKU 1283.

KSIĘGI DZIESIĄTE.

Rozdział pierwszy.

Do Wielmożnego Pana,
PAŃA JERZEGO ŻUBROWICZA,
CASTELLANA SMOLEŃSKIEGO, &c.

Witenes albo Wiczien z Ejragoły rodzic, z herbu Columnów, spółnym wszech stanów Litewskich i Żmodzkich zezwoleniem i jednostajnymi głosy, był wybrany i podniesiony w Kiernowie, na Wielkie Xięstwo Litewskie, Żmodzkie i Ruskie: A od Lawrasza Trojdenowicza czernca, własnego Litewskiego państwa dziedzica, który mu prawo swoje wszystko dobrowolnie spuścił, potwierdzony, roku od zbawiennego Christusa Pana narodzenia 1283, za panowania Rudolpha cesarza 27, i papieża Jana 21, za monarchy w Polsce Leska Czarnego, w Rusi Lwa Daniłowica, a za mistrza Pruskiego dziewiątego, Burcharda Swanden.

A będąc na nowym państwie Witenes umyślił pokazać zarazem skutek mniemania o dzielności swojej, przeto zebrawszy wojsko wielkie z Litwy i Żmodzi, wyprawił s nim hetmana swego na plundrowanie Polskiej ziemi; chcąc się pomścić onej porażki, gdy ich Lesko był na głowę poraził między Narwią i Niemnem.

Roku tedy Pańskiego 1283, czwartego dnia Octobra, w większych niż pierwszego roku uffach przez Lukowski powiat, do Sandomierskiej ziemi bez wieści wtargnęli, a bez odporu, wsi, miasteczka, dwory i kościoły,

Witenes
którego
czasu pod-
niesion na
wielkie xię-
stwo.

Litwa Pol-
ską zwojo-
wała.

mieczem i ogniem srogo splundrowali, łupiąc, paląc, mordując co się nawinęło, starych ludzi i niedorośle dziatki ścinali; a sześć tysięcy więźniów Polaków poimawszy, dobytków i bydła z łupami rozmaitymi nabrawszy, nazad do Litwy wyciągnęli, nie mając przeciw sobie odporu żadnego; bo słachta do zamków bliskich była puciekała. Lesko też w ten czas sejmiki albo wiece w Krakowie odprawował, ale skoro usłyszał o tym wtargnięciu Litewskim, wnet się porwał do zbroje, a s pany i z słachtą, którzy na ten czas przy nim byli, drugim za sobą przez gońce obesłanym, kazawszy co wskok jachać, sam dniem i nocą gonił nieprzyjaciół; Sandomirską też słachtę obesłał, aby się do niego wzbiewszy i chłopci, jako na gwałt zarazem zjechali.

Czujność i
prętkość
Leskowa.

Tak gdy się słachta i chłopstwo zewsząd za zwierzchnią głową i osobą pańską sypali, ściągnęli się na jedno pole wszyscy; a już niedaleko od nieprzyjaciół będąc, uczynił rzecz Lesko ozdobną, poważną do wszystkiego rycerstwa, zezwawszy ich do kupy: aby się dzielnymi mężami wszyscy być okazali, a małżonkom i dziatkom namilszym, przyjaciółom, bliskim i powinny, także i kmiotkom swoim, których w sprośną niewolą Litwa pędzi, aby dopomogli i ratunek związanym pożądlivy dali, pobitych starców, pomordowanych dziatek, zburzonych gruntów, popalonych wsi, folwarków i miast splundrowanych i zgwałconych kościołów i świętych obrzędów, aby się pomścili; przywodząc, iż to jest rzecz naucziwsza za ojczyznę, za chwałę Bożą, i własne grunty swoje, dać mężnie gardło, a iż dobrej sławy więcej niż żywota mężowie cnotliwi i mocni mają być pożądlivszy, wielka i gruntowna sława, w której prawdziwy żywot, wiecznie trwały, zależy, nie przychodzi bez wielkich trudności i nieprzespieczności, męstwem a przeważną dzielnością sławy dochodzić, krwią cnotliwie jej skutek pieczętować potrzeba. Przeto aby ciągnęli i szli ochotnie, a pobiwszy nieprzyjacioly, ich krwią swoich miłych przyjaciół powetowali, a więźniów, którzy ich wspomozenia i ratunku płacziwymi słozami używają, aby wybawili, etc. Tak tedy rzecz Leskową do rycerstwa Długosz i Cromer opisują. A iżby tym z większą uffnością i nadzieją Boskiego wspomozenia na nieprzyjaciół Boga wzgardzających odzierzeli, wszystkiemu rycerstwu przez spowiedź grzechy swoje oczyścić i Sacramentu Pańskiego przyjęciem, ciała i duszę uzbroić kazał, a sam xiążę Lesko nabożnie to sam uaprzód przed nimi uczynił.

Rzecz Leskowa do rycerstwa przeciw Litwie.

Litwie się też zawad wojennych, i sprzętu swojego rycerskiego zostawić niechciało, ani też baczyli, gdzieby się bezpiecznie przechować mieli, przeto tylko w męstwie a w obronie nadzieję mając, wszyscy bitwy skosztować, a śmiałym potkanim pierwszej niefortuny powetować umyślili, i postanowili. A tak zostawiwszy w lesie przy małej straży mdłych i chorych, a tłomoki swoje i łupy s Polski wzięte na gromadę składwszy, więźniów też mocniej niż przedtym związawszy, obawiając się aby ich zaś s tyłu jako i tak rok niezatrwożyli, z wielkim pędem i różnych głosów ogromnym okrzykiem przeciw Polakom wyciągnęli, którzy stali w sprawie na polu *Równie* nazwanym: strwożyli się nieco Polacy za pierwszym

Równie pole.

ich obaczeniem, zwłaszcza gdy nad nadzieję ujrzeli, a ono ku nim idą śmiecie ci, o których iżby mieli uciekać pierwsi rozumieli. Wszakże gdy ich sam Lesko napominał, i uffy porządnie szykował, rychło zaś ku pierwszej śmiałości przyszli, a naprzód dwa uffy sprawione przeciw Litwie nacierającej Lesko zastawił, nad jednym był przełożony Zegota Krakowski, a nad drugim Janusz Sandomirski, wojewodowie, sam zaś na wszystkie strony oczy i tam i sam pilnie obracał porządnie upatrując, co się na której stronie dzieje, iż jeśliby gdzie obaczył swoich, upadających i słabiejących, zarazem by ratunek podesłał. Ale niedługo ono pierwsze nacieranie Litewskie trwało, bo mocą Polaków, jako murem zastawionych wnet byli odparci; pierwszy którzy z Krakowskim wojewodą i z dwornym Leskowym rycerstwem bitwę zaczęli, poczeli ustępować, myśląc o uciekaniu; co drudzy obaczywszy, i wnet tył podawszy, do lasów się mieli, a potem i sam i tam popuściwszy koniom wędzidła rozpierzchnęli się, kilko tysięcy ich na placu poległo, a Polacy złożone w lesie łupy pobrali, i więźniów rozwiązali.

Bitwa Polaków z Litwą ogromna.

Opatrność Leskowa.

Tak ty dwie raz po raz srogie porażki Litewskie od Leska Czarnego opisują: Długosz i Miechovius lib. 3 cap. 58, fol. 175 i 176, Wapovius i Cromerus lib. 10 etc. Wszakże jednak większe szkody Polska zwojowana i dwie ziemicy Lukowska i Lubelska, i trzecia Sandomirska od Litwy ucierpiały.

A Lesko Czarny wszystkie winę burzenia i szkod od Litwy podjętych na Pawła biskupa Krakowskiego składał, który łotrowstwa prawie kurciańskie zapomniawszy stanu duchownego płodził, mniszkę ku nierządnemu obcowaniu z Skąty klasztoru panińskiego gwałtem wziął, myśliwca własną ręką w łowie, iż nieobacznie zwierz imo on uciekł, włócznią łowczą zabił; a iżby się tym śmieiej Leszkowi monarsze cnotliwemu panu swojemu oparł, przyjaźnią i powinowactwem z Litwą się był zjednoczył, Sandomirską też i Krakowską ziemię przeciw Leskowi huntuwał. Dla tych tedy rostyrków potym poimany i w więzieniu na Sieradzkim zamku był chowany, ale z znaczną nawiązką musiał go Lesko jednać (jak w on czas były bardzo xiążęta pobożne) i wypuścić.

Łotrostwa Pawła biskupa Krakowskiego.

Tegoż roku, Lukardis xiążęcia Przemysława Wielkiej Polski małżonka, od własnych służebnic udawiona, z podejrzeniem naprawy samego Przemysława, gdy bez karania i pomsty złoczyniec zaniechał: jakoż potym pospolicie pieśń śpiewywano w Polsce (aż do lat Długoszowych i Miechoviusowych, jak sami wspominają) na kształt zaśłonego modlenia tej xiężny, która się modliła i prosiła, aby jej nie dał okrutnie zabijać, ale aby ją w jednej tylko koszuli do domu własnego odpuścił; wszakże też i sam potym królem Polskim zostawszy był od margrabie Brandenburskiego zabity.

Okrucieństwo Przemysławowe nad małżonką.

Roku zaś 1285, za powodem Pawła biskupa Krakowskiego wszyscy panowie i szlachta Małej Polski, Konrada Cyrneńskiego Mazowsza-xiążę, na monarchią Polską przeciw Leskowi panu swojemu (którego hyli niegodni) przyzwali; a gdy z wojskiem ciągnął do Sandomirza, wyjechali ku

Rosterki Polskie.

Lesko z Pol-
ski przed
swolmi
uciekł.

Cnota Niem-
ców mie-
szczan Kra-
kowskich.

Łaska Le-
skowa prze-
ciw zdrąj-
com.

Mazowie-
cka z Rusią
wojna.

Plaga dziw-
nie jadowi-
tej gadziny.

Tatarowie
Węgry i
Grecją wo-
jują.

niemu Warsius castellan, i Zegota wojewoda Krakowski, i Jan Sendomirski wojewoda, i Cristin castellan s Pawłem biskupem, tamże mu przysięgę uczynili, i wszyscy zamki i miasta, krom Krakowskiego jedno zamku, gdzie się z żoną Lesko był zawarł. Ale potym widząc iż go wszyscy swogi odstąpili, a Konrad xiążę Mazowieckie ciągnął wielką mocą do Krakowa, uciekł nieborak Leszko z żoną do Węgier, obronę miasta i zamku Krakowskiego Niemcom, mieszczanom zleciwszy, którzy stale wiarę trzymając panu swojemu, ani groźbą, ani prośbą, ani mocą Konradową niedali się przywieść ku podaniu zamku zwierzonego, i tak się długo wszystkiej mocy panów Polskich i Konradowej bronili, aż Lesko z wojskiem Węgierskim od króla Ladysława na pomoc im przyszedł, z którym Konrad xiążę Mazowieckie, potkał się wstępny bojem u Boguczic nad rzeką Rabą, ale porażony, ledwo sam do Mazowsza uciekł. A tak Pan Bóg w ten czas skutkiem tej bitwy pokazał, który s nich sprawiedliwiej bronił przeciw drugiemu podniósł; Leszko miernie używając zwycięstwa wszystkie winę niestateczności panom przepuścił, a sam do Krakowa przyjachawszy Niemcom na potym wszystkie obronę zamku i miasta Krakowskiego zlecił, Węgry też hojnie udarowawszy odprawił.

Tegoż roku, Bolesław Płockiego Mazowsza xiążę, krainy Ruskie Mazurami wojował, ale mu też Russacy wet za wet zarazem oddali, gdy Mazowsze także splundrowali, mszcząc się szkod swoich.

Tegoż roku 1285, na schodzie czerwca miesiąca w Prusiech, w Kur-sach i w Żmodzi, gadziny albo chrobactwa jadowitego z ogonami jako u raków mnóstwo się namnożyło, a kogokolwiek ukąsił on chrobak, wtórego albo trzeciego dnia umrzeć musiał, tak iż żadne lekarstwo niepomogło obrażonym.

Tegoż roku Tatarowie Węgierską ziemię ogniem i szablą, aż do Pesztu zwojowali, w której począwszy od Trzech Królów dnia świętego, aż do Wielkiejnocy, jako w własnej ojczyźnie mieszkali. Ci też potym Tatarowie cesarstwo Constantinopolskie najechali, a wielkie krwie chrześcijańskiej rozlanie uczyniwszy, wiele miast Greckich opanowali.

O DOBYCIU GOSTININA, SOCHACZOWA,

I PŁOCKA I DORRZYŃIA,

PRZEZ LITWĘ.

A jako zaś Pelusa Litwin z Krzyżakami, Pany Litewskie
na weselu pogromił.

Rozdział drugi.

Konrad wiąże Mazowsza Cirneńskiego, myśląc jakoby pod Władysławem Łokietkiem więźnikiem Kujawskim, Gostiński zamek i ziemie opanował, Litwy i Rusaków przyzwał na pomoc, a zdrajców w zamku przerażonych naprawił, którzy skoro Litwa zamek oblęła, i na blanki sturmowała otworzyli brzoźę, a Litwa wskoczywszy do zamku ludzi sześćset część posesiikli, a część do Litwy w niewolę zawiedli, a zamek wybrany i złupiony pusto Konradowi Mazowieckiemu więźnikowi podali roku 1285.

W ten czas Litwy do zamków dobywania używano, jakoby my dziś Węgrów.

Niezgodził się Litw Pol- skich.

Władysław zaś Łokietek mszcząc się słusznej krzywdy, Płocki zamek, w nocy pobiwszy straż uciekał, a niewrócił go, aż przez spólną ugodę Konrad mu szkody od Litwy uczynione nagroził, i zamek Gostiński oddał.

Potym Litwa z Rusaki, których był Konrad na pomoc przedtym sobie przyzwał, do Mazowsza wtargnęli, Sochaczowski i Płocki zamki wzięli i spalili, folwarki i miasteczka plundrując, wielkie szkody poczynili, ludzi obojczy pći wielkość pomordowali, a drugich w niewolę wywiedli.

Litwa Mazo- wsze zwojo- wała.

Sochaczow i Płocko Lit- wa wzięła.

Roku zaś 1286, Pelusa nijaki z narodu książąt Litewskich, którego Długosz i Petrus Duzburch, i Miechovius *Ducem Litvaniae* piszą, będąc ukrzywdzony w księstwie Litewskim, albo od Witena albo od panów Litewskich, przekinał się do Krzyżaków Pruskich, chcąc się pomścić krzywdy swojej, a przyjachawszy do Królewca tajemnie prosił Albrychta z Misny kontora Królewieckiego, aby mu dał dwudziestu rejterów na pomoc. Posłał tedy s nim kontor dwudziestu Niemców jezdnych, nad którymi byli starszy Martin Golin, i Konrad Tuwil, a złączywszy się Pelusa z sługami, i pomocnikami swoimi, przyjechał na jedno miejsce, gdzie książęta i panowie Litewscy wesele małżeńskie odprawując godowali, i uderzył w nocy na śpiących i pijanych, gdzie siedmdziesiąt książąt albo panów przedniejszych, i inszego pospólstwa obojczy pći wielką wielkość pobił, a młodego pana z panią, z paniami, z pannami, z łupami i klejnotami drogimi do Królewca uwiódł.

Litwin Pe- lusa swo- ich pobił.

Roku zaś 1287, Litwa, Żmódź i Prussowie poganami z wielkim wojskiem, kozackimi drogami do ziemie Dobrzyńskiej wtargnąwszy, główne miasto Dobrzyń, w dzień Niedzielny, gdy się mieszczanie chwałą Bożą w kościołach zabawili, ubiegli i wzięli, a pobijwszy stare i dzieci młode posiliwszy, drugich w mieście i we wsiach poimanych (miasto spaliwszy) w nędzną niewolą zawiedli; liczbę pobitych ludzi obojej płci trzy tysiące obrachowano, a więźniów 9000 wywiedli bez odporu.

Drugiego roku 1288, Lesko Czarny, monarcha Polski, wyprawivszy list u Papieża na dobrowolne rycerstwo Krzyżaków przeciw Litwie poganom, zebrał wielkie wojsko tak z swoich księstw, jako i z cudzych krain, którzy zewsząd za listem papieskim zbierali się na Litwę. Z tymi tedy Lesko puściwszy wieść do Litewskiej ziemie ciągnąć, a nad nimi się Dobrzyńskiego niedawnego zburzenia pomścić, obrócił ono wojsko do Mazowsza Cirnenskiego, które było w dzierżawie xiążęcia Konrada. A tak dawszy Litwie pokój, wszystkie ziemie Mazowiecką na troje zagony rozpuściwszy, ogniem i mieczem powojował. Za co Pan Bóg Leska zarazem skarał, iż wojsko Krzyżowe nie na Litwę, na których był wziął od papieża krzyż, ale na swoich obrócił. Bo Tatarowie tejże jesieni 13 dnia Grudnia z carzykami Nagaj i Telubugą, w wielkiej wielkości jako szarańcza przez Ruskie krainy, pierwej w Lubelską i w Mazowiecką ziemie wtargnęli, potem do Sandomierskiej, Siradskiej, Krakowskiej ziem, zagony rozpuścili, gdzie miasteczek, zamków, klasztorów, folwarków, wsi, bez liczby popalili i zburzyli, tylko od klasztoru Krzyża na Łysej górze, za poradą Russaków, rękę drapieżnych powściągnęli; a Lesko Czarny zwątpivszy w sile rycerstwa swego, uciekł do Węgier z Grifiną małżonką swoją, za czym Tatarowie bez odporu Polskie ziemie aż po same Tatry Węgierskie swowolnie burzyli, plundrowali i palili. A tak wielką liczbę ludzi w ten czas z Polski wywiedli, iż kiedy się pod Włodimirzem na Wołyniu butinkowali i dzielili, dwadzieścia tysięcy i jeden samych dzieweczek albo panienek bez mężnych naliczyli; ale i Rusacy choć towarzyszymi i holdownikami Tatarskimi byli, nieuszli od nich szkody. Bo Tatarowie łotrowstwo z Rusi do hordy wychodząc, wyjmując serca z pobitych Polaków, a w jadowej truciznie ich namoczywszy, wtykali na rożenki, czarując ich ku temu naukami czarnoksięskimi i stawiali w rzeki i w stawy, skąd potem bardzo wiele ludzi s picia i używania zakażone trucizną wody, w nieuleczone choroby wpadali i okrutnie marli, gdy rychło i niewczas one truciznę i łotrowstwo pogańskie Rusacy obaczyli. O czym Długosz i Miech. lib. 3, cap. 60, Cromerus lib. 9, etc.

Krzyżacy
na Litwę.

Tatarowie
Polskę i Ma-
zowsze
okrutnie
wojują.

Lesko drugi
raz z Polski
uciekł.

91000, pa-
nienek z
Polski poi-
many.

Czary i tru-
cizny Tatar-
skie.

O CZĘSTICH WTARCZKACH I SPÓLNYCH WOJNACH LITEWSKICH I ŻMODZKICH, Z KRZYŻAKAMI PRUSKIMI, ROKU 1289 &c.

*Według Kronik Pruskich, Liflandskich, Długosza, Wapowskiego,
Miechoviusa i Cromera.*

Rozdział trzeci.

Roku 1289, wojsko Litewskie w osmi tysięcy rycerstwa jezdnego do ziemie Sambijskiej w Prusiech wtargnęło, którą ogniem i mieczem zwojowało, a rościągawszy wszędy i wdłuż zagony swoje, wielkimi łupami obciążeni z więźniami i trzodami i rozmaitym dobytkiem do Litwy bez odporu odciągnęli, bo Krzyżacy nieśmieli s nimi bitwy stoczyć, tylko pięćdziesiąt kozaków Litewskich w picowaniu poimali.

Sambijska
ziemia,
gdzie Kró-
wiec, od Li-
twy zwojo-
wana.

Roku zaś 1291, Bertold Brunhanim kontor Królewiecki, chcąc się pomścić tej wtarczki nad Litwą, zebrał się z wojskiem Krzyżackim, a wtargnąwszy do Litwy, zamku Koleina dobył i spalił, i pobiwszy wiele ludzi Litewskich i siedmset ich poimawszy, wrócili się Krzyżacy do Prus.

A chcąc zagrozić Litwa drogę Krzyżakom, aby do ich państw niemożli najazdów czynić, poczęli budować zamek Mingedin, którego budowania chcąc im zagrozić Bertold kontor Królewiecki, zebrał wojsko nowe i ciągnął do Litwy; ale wielkością rycerstwa Litewskiego, którzy budujących strzegli przestraszony, obrócił się w inszą stronę, gdzie zamek Litewski Mederabe nazwany wziął, w którym wszystkich chrześcian więźniów rozwiązał, poganów pobił, a drugich w więzienie do Prus wywiódł.

Mingedin
i Mederabe
zamki Lite-
wskie.

Ledwo wyciągnął Bertold kontor Królewiecki z Litwy, ali wnet Memer mistrz Pruski z potężnym wojskiem wnet znowu do Litewskiej ziemie wtargnął, Pastonów i Gersów dwa powiaty zburzył, i w popiół obrócił, a z wielkimi łupami więźniów i dobytku do Prus się wrócił.

Trzeci raz potym skoro mistrz wyciągnął, kontor z Balgi wyprawił się do Litwy, a mając z sobą półtora tysiąca rejterów, dwa powiaty Onkajmski i Mengediński, ogniem i mieczem splundrował.

Po kilku zaś dni Witenes albo Wicień xiążę Litewskie, do Kujawskiej ziemie przez Mazowsze za powodem xiążęcia Bolesława wtargnął, gdzie ogniem i mieczem około Brześcia Kujawskiego wszystkie wołości zwojował, a nabrawszy wielkość ludu i dobytku, bez odporu do Litwy ciągnął. A aczkolwiek się na niego Władisław Łokietek, i Kazimirz Kujawski,

Litwa Ku-
jawska zie-
mie zwojo-
wana.

i Łęczyckie xiążęta, i Meinhardus mistrz Pruski wczas zebrali z swoim rycerstwem, i tuż wojsko Litewskie dogonili, wszakże nic dobrego nie-sprawili, a tylko się plundrujących nieprzyjacioł napatrzywszy, nazad się wrócili, a Litwa z łupami do Litwy przez Mazowsze uszła.

Tegoż roku Władysława króla Węgierskiego Wołoszy albo Kumanowie na pokoju śpiącego zamordowali, dziewiątego dnia miesiąca Lipca.

Tegoż roku Władysław Lokietek, Łęczyckie, Kujawskie, i Siradskie xiążę, z Wacławem królem Czeskim o monarchią Polską wielkie burdy wiedli.

Roku zaś 1292, Menhard mistrz Pruski z wojskiem Niemieckim na granice Litewskie przyciągnął, ale gdy go o sprzysiężeniu i o zasadce Litewskiej z Prusaki pogany przestrzeżono, z wielkiej niebezpieczności ledwo uszedł, a dniem i nocą nazad ustępując do Królewca się wrócił. Bo Litwa miała na wojsko Niemieckie w czoło uderzyć, a Prusowie którzy się do pierwszego pogaństwa obrócić chcieli, z tyłu i z boków mieli Niemców ogarnąć wspótek z ich mistrzem.

Mistrz Pruski z Litwy ledwo uciekł.

Potym roku 1293, Konradus Stange kontor Ragnetski, w dzień Ś. Jakóba Mingedinu zamku w Litwie dobył, w którym wielkość Litwy pobił, a drugich w niewolę pobrał. Za którym tuż w stopy goniąc się Wicien xiążę Litewskie, z wielkością Litwy i Russaków, Pruską ziemię przez osmdziesiąt dni wojował, ale od Krzyżaków w ciasnym kącie obkoczony, i porażony, ledwo w małej drużynie sam do Litwy uciekł.

Wicien Prussy wojując porażony.

Tegoż roku, Władysław Lokietek Krakowską ziemię, Czechy wyganiając wojował, Tatarowie też Sandomierskie krainy okrutnie splundrowali.

Na drugi zaś rok 1294, skoro po Świątkach Wicien albo Witenes xiążę Litewskie z tysiącem i ośmią set jezdnych, przez lasy i borowizny kozacką drogą do ziemi Lenczyckiej wtargnął, miasto Lenczyckie spalił, a napród na Tum Łęczycki uderzył, gdzie się było na uroczyste święto wiele ludzi zjechało, których Litwa posiekła i pobiła, a drugich powięzała. Prelaty także, kanoniki, i kapłany w niewolę Wicien pobrał, ubiory poświęcone, i naczynia kościelne srebrne, i złote połupił; a tych ludzi których było na kościół wiele uciekło, i mężnie się poganom bronili, podusił dymem i ogniem, okoliczne domy, i kanonicze dwory wkoło kościoła leżące zapaliwszy. Potym Wicien Litwę po wołosciach w zagony rozpuściwszy, a wielkość łupów, ludzi, i dobytku nabrawszy, spieszo do Litwy uchodził. Którego Kazimierz Łęczyckie xiążę brat Lokietków z rycerstwem swoim dogonił we wsi Zuchowie, a według niektórych w Trojanowie blisko Sochaczowa miasta, nad rzeką Bzurą: tam nieuważając namniej śmiałości nieprzyjacioł xiążę Kazimierz, uderzył też na nich śmieie, a dokazując mężnie, i ściśnione ufy Litewskie przebijając zabity, wspaniało dzielnego ducha mężny mąż mężnie wypuścił, wiele więźniów póki trwała zapalczywa bitwa uciekło, wiele też rycerstwa polskiego, którzy z bitwy uciekali w Bzurze potonęło, inszy na placu polegli, a drugich Litwa poimanych nieboraków w niewolę zabrała. Gdy się tak bitwa skończyła

Łęczyce Litwa spaliła i Tum.

Xiążę Kazimierz zabity, i Polacy w swojej ziemi od Litwy porażeni.

śmiercią zacnego xiążęcia Kazimierza, na butynku każdemu Litwinowi poganinowi, dostało się z działu dwadzieścia osób chrześcian Polaków, o czym Długosz i Miechovius lib. 3 fol. 190 cap. 65. *Peracta pugna cuilibet barbaro viginti Christiani Poloni in sortem cesserunt. Cromerus lib. 10. Tantam vero praedam hominum abduxere tunc barbari, ut viginti capita singulis cederent.* O tymże Vapovius i Bielski, i onego wieku historyk Petrus Duzburch, jednostajnie piszą.

Po 90 więź-
niów
Chrześcian,
na każdego
się Litwina
dostało.

A iż tu Miechovius i Długosz wątpią, jeśliże u Trojanowa albo Zuchowa ta bitwa była, tędym ja sam okiem swoim widział, gdy na Trojanowskim polu, które jest równe i piaszczyste niedaleko dwora od Sochaczowa czwierć mile nad Bzurą rzeką (przes którąśmy się raz w koryciech i w żłobiech czasu powodzi z Panem Poznańskim przewozili, bo promów nie było) oracz pługiem wyorał ostrogi, groty trzy od drzewców, buławę okrągłą i kilka żelezców od strzał staroświetskim działem, ode rdze dawnością zbotwiałe; skąd się pokazuje, iż pod Trojanowem, nie Zuchowem, Litwa z Wicieniem xiążęciem swoim to zwycięstwo otrzymała.

Moje włas-
ne doświad-
czenie tego,
gdym był
jeszcze
chłopcem,
pirwszy raz
do Litwy
Jadąc, roku
1565.

A od tego czasu Władisław Lokietek xiąże Kujawskie brat rodzony xiążęcia Kazimierza od Litwy zabitego, Łęczycką ziemię spadkiem wziął w swoje panowanie, bo Kazimierz dziedzicznego potomstwa po sobie niezostawił.

Tegoż też roku Konrad xiąże Mazowieckie, pan Cirnenski, syn xiążęcia Semowita, od Swarna i od Litwy w Jazdowie zabitego, umarł w klasztorze Czerwińskim, i tamże pochowan. Ten w Błoniu klasztor zbudował i nadał; a po nim brat Bolesław zięć xiążęcia Trojdena Litewskiego zabitego, zupełne xięstwo Mazowieckie opanował.

Roku zaś 1294, Menhard Pruski mistrz na końcu zimy dwa powiaty w Litwie Pastów i Jerschów zwojował, a dobywszy dwu zamku, i spaliwszy, gdy trzeciego z trudnością dobyć obaczył, odesławszy więźnie Litewskie do Prus, obrócił się z wojskiem do Wizny zamku xiążęcia Mazowieckiego Bolesława, którego dobywszy spalił, dla tego iż Litwa w Wiznie mieszkając za dozwoleńiem Bolesławowym, wielkie szkody w Polsce i w Prusiech, częstymi wtarczkami czynili. A stąd się okazuje iż ty zamki Litewskie i powiaty Gerschów i Pastów, od Krzyżaków zburzone gdzieś były na Podlaszu niedaleko Wizny, jakożem i sam kilka horodyszcz położeniem miejsca obronnych za Augustowem w puszczy na granicy Pruskiej, widział, i dziś tam jeszcze oracze starzyny ilasy na role ros-kopywając, łańcuchy od wzwodów mostowych i zawiasy od bram albo wrot, także insze znaki starodawnych zamków i bitew wykopywają.

Niemcy Li-
twę wojują,
i Wiznę
spalili.

Roku 1575.
gdym tam
był.

Tegoż czasu, Ludwigo kontor z Ragnety Litewski zamek Kimel wziął i spalił.

Kimel za-
mek, Niem-
cy wzięli.

Roku potym 1295, po śmierci Henrika xiążęcia Wraclawskiego monarchy Polskiego, panowie Polszczy, gdy się im sprzykrzyło wielu xiążąt w jednym państwie rządzenie, poczęli myśleć i radzić, jakoby zaś z wielu xięstw Polskich jedno królestwo i monarchią albo jedynowładztwo uczynili. Bo od Bolesława Śmiałego króla Polskiego, który ono S. Stanisława

zabił, królestwo Polskie i koronowanie ustało było, dla klątwy i zakazania papieskiego; dla tego królestwo Polskie na kilkonaście xięstw było rozerwane, tylko który był Krakowskim xiążęciem, jako Władisław Wtóry, Bolesław Czwarty, Lesko Piąty Biały, Bolesław Piąty Wstydlivy, Lesko Szósty Czarny, i Henrik Cnotliwy, xiążę Wraclawskie, przy tych zwierzchność panowania, i jakoby xtalt monarchiej zostawał. Aczkolwiek nad inszymi xiążęty żadnej władzej niemieli, bowiem Śląskie, Kujawskie, Wielkopolskie, Siradskie, Pomorskie, Łęczyckie, Sendomirskie, Mazowieckie etc. każdy wolno według własnych praw, ustaw, i władzej panował, za czym częste wojny, najazdy, i wybijania z xięstw, między tak wielą xiążąt powstawały, a Litwa, Tatarowie i Russacy z wielkim upadkiem Polski biednej często ich rozwadzali.

Przeto gdy tak Polska od zabicia Ś. Stanisława lat dwieście i piętnaście bez korony trwała, wybrali sobie Polacy na królestwo Przemysława Wtórego xiążę Wielkiej Polski i Pomorskie, który na ten czas i wielmożnością państwa i dzielnością wrodzoną prawie królewską, insze xiążęta Polskie przewyższał. Koronował go w Gnieźnie Jakób Swinka, arcybiskup Gnieźnieński i z żoną jego Richsą córką króla Szwedzkiego, na odnowione królestwo Polskie, koroną staroświecką, od Otona cesarza, Bolesławowi Chabremu pierwszemu królowi Polskiemu roku 999, daną, którą przez lat 215, prałaci Gnieźnieńscy do tych czasów w kościelnym skarbie pilnie chowali. Ale mu tego odnowienia królestwa insze xiążęta Polskie zajrzały; w sąsiedztwie też przylegli Sasowie, i insze xiążęta Niemieckie obawiali się mocy jego, dla tego margrabowie Brandeburscy upatrzawszy nań czas pogodny, gdy w Rogoznie na granicach, Brandeburskich, Zapustne szalone wesele z dworzany swoimi bezpiecznie odprawował, w dzień Popielców bez wieści przez lassy przypadwszy, uderzyli na opitych, i z wczorajszego pochmieła śpiących dworzan jego: tamże też samego króla, acz się dosyć mężnie bronił, okrutnie oszczepami ustrzelanego i posieczonego poimali, na ostattek gdy go żywo zawieść s sobą niemogli, puhinałami ukłótego zamordowali. Ciało jego w Poznaniu pochowano, miał wieku swego lat trzydzieści i ośm, miesiące trzy, dni 24, królował na odnowionym królestwie Polskim miesiąc siedm, dni jedennaście. Piszce Długosz iż Zarembowie którzy herb mają Lwa z muru, i Nalenczowie, za herb chustkę zwinioną noszący, byli przyczynami śmierci jego, dla tego słachcie i familijam tych herbów niedopuszczono i zakazano było między słachtą i rycerstwem inszym polskim w wojsku stawać, ani się za słachtę liczyć, ani też czerwonego ubioru nosić, aż potym za Kazimierza Wtórego, gdy się na wojnie przeciw Rusakom znacznie pokazali i sromotę przodków dzielnością swoją zagładzili do pierwszej godności byli przypuszczeni i przywróceni, a odtąd już porządkiem swoim idą królowie Polscy koronowani.

Roku potym 1296, Wicien xiążę Litewskie wtargnąwszy do ziemie Chelmieńskiej i do powiatu Golubieńskiego, wszystkie krainy wszertz i wzdłuż ogniem i mieczem zwojował, a z wielkimi łupami do Litwy się wrócił. A potym zaraz do Liflandskiej ziemie ciągnął z wojskiem Litewskim i Żmodzskim.

Przemysław na królestwo Polskie wybrany.

Przemysław król Polski zabity.

Nalenczowie i Zarembowie słachczowie byli stracili.

Litwa Prusy i Liflany wojuje.

Ale Sifridus kontor z Balgi i drugi Piotr s Królewca, wtargnąwszy do Litwy Gartin zamek nad Niemnem oblegli. Co usłyszawszy Wicień, wnet się wrócił z Liffand na pomoc swoim i na odsiecz, Niemcy też przestraszeni przybyciem wojska Litewskiego co wskok od Gartina do Prus uchodzili, tysiąc ludzi z Litwy poimawszy: o czym Długosz i Miechovins fol. 196 lib. 4, etc.

Grodno
Krzyżacy
oblegli.

Roku 1298, Litwa z Żmodzią miasto Strasburg nowo założone w Prusiech w Chełmieńskim powiecie zburzyli i naczynie poświęcone w kościołach rozszarpali, a gdy z łupem uchodzili, dogonił ich w lesie Konrad Sak kontor z rycerstwem Chełmieńskim i poraził ich na głowę, a łupy i więźnie wszystkie odgromił.

Litwa
w Prusiech
porażona.

Potym na drugi rok 1299, gdy sześć set Litewskich jezdnych kozaków Pruską ziemię wojowali, czekał na nich w zasadce komendantor Brandenburski z wielkością Niemców swoich w ziemicy Naktąńskiej, ale gdy Litwa podobno przez szpiegi ostrzeżona na ony miejsca przysć zamieszkała, rozjechały się wojska Krzyżackie do domów nie wskurawszy, a Litwa tym czasem przyciągnąwszy, Naktąńską ziemie zwojowali, dwieście i pięćdziesiąt Niemców poimali, a drugich posiekli.

Litwa
w Prusiech
Natangią
zwojowała.

Tegoż roku mistrz Liffandski z Krzyżakami swoimi, Jana Quirina arcybiskupa Rigenskiego fundatora swojego poimali, dla tego iż im niedopuszczał Rygi miasta zniewolić, albo do gruntu zburzyć, na to się byli nasadzili. Co także byli przodkom tego arcybiskupa Janowi Wochtowi i Albrychtowi uczynili. Friderika też z Hadelzappe przeszłych lat z biskupstwa Derpskiego byli wygnali, skąd potym między Ryżany i Krzyżaki wielkie wojny wewnętrzne Litwie na rękę były urosły. Bo Ryżanie niemogąc sami wytrzymać mocy Krzyżackiej, Litwę przeciw Krzyżakom za pieniądze przywodzili.

Rosterki
Liffandskie.

Tegoż roku gdy Ludwik Sippem mistrz Pruski umarł, był wybran na jego miejsce Eluidus Goldbach rodem z Duringu, który gdy nie długo żył na mistrzostwie, miał po sobie successora Konrada Saka.

Roku też 1295, po zabiciu Przemysława króla Polskiego, panowie i rycerstwo Polskie i Pomorskie w Poznaniu Władysława Łokietka xiążę Kujawskie, Łęczyckie, Siradskie i Sandomirskie na królestwo Polskie wybrali, i uczyniwszy przysięgę, wszyscy zamki i miasta w jego władzę podali, ale gdy koronacją niewiedzieć dla której przyczyny odkładał, uprzykrzył się stanom koronnym, tak duchownym, jako świeckim, przeto roku 1300, gdy odjechał do Małej Polski Lokietek, zjechawszy się znowu do Poznania panowie Polscy, trzeciego roku złożyli s królestwa Łokietka w niebytności jego, a Wacława króla Czeskiego, który się też pisał Krakowskim i Sandomirskim xiążęciem, przeciw Lokietkowi na królestwo Polskie wybrali i koronowali w Gnieźnie koroną Polską, którą na niego kładł Jakób Swinka arcybiskup Gnieźnieński, a potym w Poznaniu pojął w małżeństwo Elżbietę córkę Przemysława króla Polskiego zabitego, aby tym stalej umocnił sobie królestwo w Polsce.

Łokietek
z królestwa
od Polaków
złożony.

Wacław
Czech król
Polski.

Czechowie
na urzędy
Polskie
przełożeni.

Potym Wacław król Czeski i Polski, przez Henrika Berke Dubia Czecha hetmana swojego, Siradskie, Łęczyskie i Kujawskie, także Sendomirskie dzierżawy Lokietkowi wydarł, a swoimi Czechami, ominąwszy Polaki, wszystkie prawie zamki osadził i urzędy rozdał.

Lokietkowa
nędza.

A Władisław Lokietek chudzina od swoich opuszczony, i z państwa złożony, potym od Czechów wygnany i złupiony, zjechał do Węgier, a stamtąd pieszo do Rzymu wędrował, potym z Rzymu wróciwszy się do Węgier, z Węgrami do Polski najeżdżał, Czechy trapiąc i mordując, Pelciszka też zamek, Wislicę i Lelów pod Czechami wziął, a Węgrami osadził. Bo Wacław król Czeski i Polski w Czechach mieszkał, zostawiwszy gubernatorów na swoim miejscu w Wielkiej Polsce Fricza Szlęzaka, w Małej Mikołaja xiążę Opawskie, a w Kujawskiej ziemi Tassa Wiszemburga: jak o tym szerzej Długosz, Miechovius, Cromer lib. 11. etc. piszą.

Crom lib. 11

Tegoż też roku 1300, Witen albo Wicien Ejragnolczyk Wielki Xiążd Litewski i Żmodzki, którego Petrus Dusburch królem Litewskim, a synem Utinnera króla Litewskiego w swojej Kronice pisze, Ryżanom i arcybiskupowi ich, przeciw Krzyżakom na pomoc kilku tysięcy Litewskich i Żmodzkich kozaków za pieniądze posłał.

Litwa
w Prusiech
porażona.

Drugie też wojsko Litewskie, gdy z łupami s Pruskiej ziemie do Litwy uchodziło, dogonił ich kontor Brandenburski w ciasnościach leśnych, których ominąć niemogli. A tak wszystkich kozaków Litewskich pobił, iż tylko trzech z onego ufcza uciekli.

A Drajkolik albo Dracolit pan Litewski, podawszy Krzyżakom zamek Onkaim w Litwie, na którym był starostą, ze wszystką Litwą którzy przy nim w zamku byli, wiarę chrześcijańską przeniozwszy się do Prus, przyjął.

Jubileus
kiedy się
począł.

Tegoż też roku 1300, Bonifacius Osmy papież według zwyczaju i ceremonij żydowskich jubileus albo miłościwe lato naprzód ustawił obchodzić.

Turcy kiedy
sławni być
poczęli.

Tegoż roku Ottoman niktóry z narodu Tatarskiego, s prostych a podłych i ubogich rodziców urodzony, dla przeważnej rycerskiej dzielności od Turków na ten czas się w Aziej i sam i tam tułających, pierwszym xiążęciem albo carzem Tureckim był wybrany, który potym przyjąwszy Machometów zakon z Turkami od Saracenów, wielkie rzeczy w Azyej czynił, i częste zwycięstwa nad okolicznymi i przyległymi narody, i królami ich otrzymawał, za czym potomkom swoim i umocnione państwo, i wieczne imię zostawił, iż się od niego wszyscy Cesarzowie Tureccy Otomany piszą.

Litwa Prusy
i Liffandy
wojuje.

Tychże czassów, jak Długosz i Cromer lib. 11, i Miechovius lib. 4, cap. 5, wspominają, *Lituani cum reliquiis Prussorum assiduis excursionibus Cru-cigeros in Prussia, & Liunia affligebant &c.* Litwa z ostankami Prussów poganów ustawicznymi wytarczkami i najezdami, Krzyżaków, w Prusiech i w Liffanciech dręczyli, i trapili. Które najazdy i wspólne s Krzyżakami Litewskie bitwy, izem wyższej w Kronice Pruskiej, Petri a Dusburch z łacińskiego przełożonej, napisał, tu ich powtarzać nie chcę, gdyż tam sprawy insze Witennowe porządkiem wzrażone najdziesz, alboś już znalazł, jeśli s pilnością czytał.

Tegoż czasu xiążęta Ruskie widząc wewnętrzne bitwy, najazdy i rozerwanie królestwa Polskiego, między Waclawem królem Czeskim i Władysławem Lokietkiem wygnanym, z mocą wojsk swoich do ziemie Sandomirskiej na kształt bystrej rzeki powodzią co się nawinie pobierający wtargnęli, gdzie wielkie szkody poczyniwszy, ludzi i bydła z inszymi łupami nabrawszy, do swoich się ziem wrócili.

O BURZENIU DOBRZYŃSKIEJ ZIEMIE

PRZEZ LITWINY,

I PORĄŻENIU RUSSAKÓW POD LUBLINEM,

ROKU 1301.

Rozdział czwarty.

Roku 1301, wojsko Litewskie, którego być sześć tysięcy rachowano, Dobrzyńską ziemię zburzyło, których z łupami uchodzących Polacy gonili, wszakże im łupów, do lasów złożonych, odbić nie mogli. Toż wojsko Litewskie chciwością więtszych łupów pobudzone, Chełmską ziemię poczęło wojować, na które Krzyżacy Pruscy uderzyli, i rozgromili ich, a na placu siedmdziesiąt Litwinów ubili, a inszych rozplószyli, pany też i panie Dobrzyńskie odbiwszy im rozwiązali, i inszych więźniów niemało wybawili.

Litwie
Niemcy łupy
odbili.

Roku zaś 1302, gdy Waclaw król Czeski i Polski, zostawiwszy w Polsce Czechy gubernatory, sam w Czeskiej ziemi mieszkał, panowie i slachta Małej Polski, Sandomierska, i Krakowska, przeciw Russakom zajętrzone serca mając, dla dawnego wydarcia i posiadzenia Lubelskiej ziemie i zamku Lublina, tudzież też dla niedawnego a świeżego zburzenia i złupienia Sandomierskiej ziemie, dobrowolnie się przeciw Russakom na wojnę wyprawili. O czym dowiedziawszy się Russacy, zebrali także wielkie wojsko z xięstw swoich, Litwy też i Tatarów na pomoc przyzwali, a złączywszy spólne mocy, Polakom do Lublina przyciągającym zastąpili, tamże ufając w swojej wielkości dali im bitwę. Polacy zaś acz daleko mniejsze wojsko mieli, wszakże się bitwy nie wzbraniali, ale usilną mocą i przeważną śmiałością posileni, ścisnąwszy się w walny uff wielki, rozwleczone i zakrzywione szyki ufów Ruskich i Tatarskich gwałtownym pędem, a śmiałym potkaniem, na pierwszym starciu rozerwali, a pomieszanych snadnie pogromili, pobili, i różno po rolach Lubelskich uciekających rozplószyli.

Wielka na ten czas porażka była nad Rusią i Litwą z Tatary, i byłaby więtsza by im bliski zamek Lubelski był, do którego uciekali, przechowa-

Russacy
i Litwa
z Tatary
pod Lubli-
nem pora-
żeni.

Polacy Lublin Russakom odjęli.

nia i zaszczytowania nie dał. Wszakże ich zamek nie mógł długo bronić, bo obleżeni od Polaków, gdy na wycieczkę z zamku nie śmieli wyniść, srogim głodem uciśnieni, jak to bywa w zawarcu wielkości ludu, i z zamkiem się musieli Polakom podać. Tak zamek Lubelski po pięćdziesiąt i siedmiu latach, jako był Polakom przez Russaki, za Daniła Romanowica Ruskiego i Mendoga Ringoltowica Litewskiego, królów, wydarty, w ten czas jest ze wszystką ziemią Lubelską do Polski przywrócony i odiskany.

Krzyżacy Litwę wojowali.

Roku zaś 1304, Wernerus Groff z Honenbergu i Adolphus z rodzonym bratem z Wentimelu i Teodorik Elner Grofowic, i wiele innych słachciców i rycerstwa od Renu, do Prus na pomoc Krzyżakom przeciw Litwie z wojskami przyciągnęli. Mistrz też Pruski Konradus rozdzieliwszy wojsko swoje na dwoje do Litwy się ziemie wyprawił, gdzie Garteńską ziemie albo Grodzieńską ogniem i mieczem zwojowali, a z wielkimi łupami ludzi i dobytów do Prus się wrócili.

Niemcy przez zdradę zamek Litewski Onkaim zburzyli.

Potym posłanie komendant Królewiecki z większym wojskiem przyciągnął pod Onkaim zamek Litewski, gdzie jeden Litwin Swirtył imieniem według tajemnej obietnicy Krzyżakom uczynionej, zamek przereczony, na którym był burgrabia, Krzyżakom otworzył, którzy werwawszy się do zamku w nocy, wszystkich jednostajnie kto się nawinął, mężczyzny i białogłowy, starych, i małe dzieci pobili i posekli, a zamek zapaliwszy w popiół obrócili.

Stamtąd zaś rozpuściwszy zagony po okolicznych włościach łupów i ludzi z dobytami wielkość wybrali, i do Prus wywiedli.

Kazimierz książę Dobrzyńskie od Litwy zabił.

Tegoż roku 1304, jako Miechovius lib. 4 cap. 6 fol. 200, pisze, Litewskie wojsko wtargnąwszy wielką śmiałością do ziemie Łęczyckiej w dzień świąteczny, ogniem i mieczem wszystkie włości spustoszyli, i miasto Łęczyce bez odporu wzięwszy i wylupiwszy spalili, których obciążonych łupami a do Litwy się wracających, Kazimierz Dobrzyńskie książę brat rodzony Lokietków dogonił, i srogą bitwę z nimi stoczył, a aczkolwiek Polacy na swych śmieciach śmielszy, gdy Litwa uciekała, zwycięstwo otrzymali, i wszystkie łupy wydarli, wszakże książę Kazimierz, w jednym ufcu który był począł ustawać mężnie bojując, wielkością strzał i włochni Litewskich skłóty i zraniony, urodziwego i przeważnie dzielnego ducha zaraz z żywotem, jako i drugi tegoż imienia brat jego, wypuścił. A tak Władysław Lokietek według Miechoviusza musiał mieć dwu bratu Kazimierzów, jednego Łęczyckie, drugiego Dobrzyńskie książę, obudwu od Litwy zabitych, jednego roku 1294, Łęczyckie książę Kazimierza u wsi Trojanowa, a drugiego Dobrzyńskie przereczone książę 1304, zabili, wszakże tego wtórego Cromerus niewspomina.

Pierwsza moneta srebrna w Polsce, i gospodarstwo.

Roku zaś 1305, Waclaw król Czeski i Polski, wyprawivszy z Węgier syna Waclawa, który był na królestwo Węgierskie od niktórej strony panów Węgierskich wybrany, umarł w Pradze miesiąca Lipca. Ten Waclaw będąc na królestwo Polskie z Czeskiego koronowany roku 1300, naprzód pierwszą monetę srebrną grosze czeskie, które dziś po półtora grosza polskich idą, do Polski jako nowinę na nowe królestwo przyniósł,

a potem od niego drudzy królowie Polscy dopiero poczęli monetę grosze, półgroszki, i kwartniki pod swoim koronnym Polskim znakiem kować: gdyż przedtem stuczkami siekanego złota i srebra, także skurkami kunimi, wiewiorczymi, albo bielczanymi, lisimi i inszego zwierza towarami, według rozmaitych frymarków tak Polacy, jako Russacy, Litwa, i Mazurowie, zwykli byli kupie swoje odprawować, aż się w ten czas Polacy od Czechów, a Litwa od Polaków i monety pieniężnej używać, i gospodarstwo domowe porządniej stanowiąc nauczyli.

Tenże Wacław król Czeski, Krakowskie miasto naprzód murem otoczył.

A po jego śmierci, Władysława Lokietka wnet łaskawsze niż przedtem szczęście na królestwo Polskie, z którego był trzykroć wyrzucon, foritować poczęło, bo za przychylnością chłopstwa i pospolstwa wszystkiego, Sandomirską ziemię wszystkę osiadł, wybiwszy zewsząd Czeską obronę, a potem gdy się za jego szczęśliwym powodzeniem, Krakowscy i Sandomirscy panowie i szlachta udali, wnet insze twierdze w ziemi Krakowskiej, na ostatek sam zamek Krakowski od Czechów podany wziął.

Lokietek
królestwo
odiskał.

Na drugi rok zaś gdy Wacław syn króla Czeskiego i Polskiego Wacława do Polski się wyprawił, chcąc opanować królestwo Polskie, jako ojczyste, zabity jest we śpiącki na pokoju w Ołomuńcu przedniejszym mieście Morawskim, niewiedzieć od kogo, a od tego roku 1306, Czechowie dziedzica postradawszy, postronne króle i pany mieć poczęli aż do dzisiejszych czasów.

Król Czeski
w śpiącki
zabity

A Władysław Lokietek, król Polski, trzeci raz wybrany, chcąc się pomścić pierwszej krzywdy swojej nad Henrykiem, Głogowskim xiążęciem, wszystko Śląsko ogniem i mieczem zwojował.

Krzyżacy też Pruscy na ten czas Pomorskie krainy pod xiążęty Polskimi wojowali i wszystko Pomorze, potem także Kujawy, przez zdradliwe praktyki od królestwa Polskiego oderwali.

O BURZENTU KALISKIEJ ZIEMI

PRZEBIEW,

A CZĘSTYCH NAJAZDACH MIĘDZY NIMI I KRZYŻAKI,
ROKU 1306.

*O czym Długosz i Miechovius lib. 4, cap. 3, fol. 12, 14, 215, §c.
Wapovius i Cromer lib. 11 §c.*

Rozdział piąty.

*Audientes
Litvani §c.*

*Litwa Wiel-
ką Polską
i Kalisz wo-
juje.*

Roku 1305, usłyszawszy Litwa o rosterkach i wewnętrznych wojnach w królestwie Polskim, zebrali się z rycerstwem Wicienia xiążęcia swojego, a przez lasy i niezwyčajne drogi kozackimi swoimi prostymi drogami ciągnąc, przesli przez Mazowsze do Wielkiej Polski, gdzie Kalisz i Stawiszyn miasta i wsi okoliczne wylupili; starych i niedorośle dziatki posiekli, dwory i włości wszystkie popalili, a z wielkimi łupami i s kilkiem tysięcy więźniów Polaków, bez żadnego odporu do Litwy ubiegli i wszystek połon w cale wygnali, snadź za pozwoleniem Mazurów, przez których krainy i tam i sam chodzili.

*Wojsko
Krzyżackie
Pruskie za-
mek Gro-
dziński
ubieżało.*

Tegoż czassu Henrik s Pleczka, rodem Saszyn, nowo na marszałkowsstwo, nie na mistrzowsstwo (jak Miechovius pisze) Pruskie wybrany, wojsko Krzyżackie do Litwy posłał, które pod zamek Gartin nad Niemnem leżący, przyciągnawszy, a w dzień mglisty bramę otworzoną nalazwszy, zamek ubieżeli, Litwę posiekli, drugich powiązali; a z wielkim łupem wybrawszy zamek, do Prus się wrócili. Wszakże Petrus Duzburch, jak to wyższej w jego Kronice najdziesz, nie pisze aby Niemcy zamek Gartę w ten czas ubiegli, tylko posadę, która na ten czas wielka była, zapalili. Co i sam Miechovius *eodem folio*, przeciw sobie świadczy, mówiąc: *Comendator autem de Coniksberg castrum Gartin non fuisse locatum moleste ferens, §c.* A comendator, powiada, Królewiecki, żałując i za przykre swoim mając, iż ono wojsko Niemieckie Gartina albo Grodna zamku nie osiadło, wnet sam s tymże wojskiem wrócił się drugi raz do Gartina. Ale gdy od Litwy pierwej być opatrzony i osiedzony nalazł, nowe łupy poczyniwszy w Litwie, do Prus się wrócił. A ty też Czytelniku wróć się jeśli chcesz do Duzburchowej Kroniki, a tam tę zatarczkę Gartińską od tegoż Duzburcha, który też o tym pisał za swego żywota, rzetelniej wyrażoną najdziesz.

*Niemcy Li-
twę wojują*

Potym gdy bardzo wiele rycerstwa pielgrzymskiego z rzesze Niemieckiej i z inszych ziem chrześciańskich do Prus na świętą wojnę przeciw Litwie morzem i ziemią przyciągnęło, zaraz Krzyżacy ich mocą posileni, nową wojnę na Litwę podnieśli, a zburzywszy powiat Karszowiński i wybrawszy z wielkimi łupy wrócili się do Prus.

Tegoż roku kościół w zamku Krakowskim blachą ołowianą nakryty i sam wszystek zamek z wieżami, który był jeszcze w ten czas mało nie wszystek drzewiany, zgorzał ósmego dnia Maja.

Potym roku 1307, w dzień S. Gawła, Litwa do ziem Siradskich i Kałijskich bez wieści wtargnąwszy, wszystkie włości okoliczne zwojowali, a nabrawszy wielkich łupów, ogniem i mieczem szkody niewymowne poczyniwszy, śpieszno do Litwy wyciągnęli.

Litwa Pol-
ską wojuje.

Tegoż roku, gdy Henrik, Bawarskie xiążę, z swoimi ludźmi i rycerstwem do Prus na pomoc Krzyżakom przyciągnął, Teodrik z Altemburgu mistrz Pruski, wyprawił się s nim do Litwy z ogromnym wojskiem Rzeskim i swoich Krzyżaków, obległ potym zamek Welunią albo Wielonę rzeczony, ale gdy kilka Sturmów pod nim stracili, wnet mistrz Pruski tuż pod zamkiem Weloną dwa zamki drugie zbudował, jeden nazwał Fridburg, to jest Góra Spokojna, a drugi Bejer, to jest Bawarczyk, na sławę xiążęcia Bawarskiego Henrika, którego wszystkę strzelbę w tych zamkach i insze naczynie wojenne zostawił, a ludem Niemieckim i żywnością obadwa zamki umocniwszy, kazał Wielonę dobywać, ażeby się Litwa podała, sam potym z xiążęciem Bawarskim do Prus wyciągnął z łupami przez Żmódzką ziemię.

Niemcy Li-
twę wojują.

Wielonę do-
bują
Niemcy.

A tu się w Kronice Miechowiussowej albo jego pisarz albo drukarz omylił, który rok dobywania Wielony kładzie 1307, co miał położyć 1327, zifrę 0, miasto 2, położywszy z omyłki, gdyż na ten czas nie był jeszcze mistrzem Pruskim przerzeczony Teodrik (ale ma być właśnie według Kronik Pruskich Ditrych) graff z Aldenburgu, a mistrzem na ten czas był Sifridus Fechuangen tegoż roku 1307 wybrany, czassu Albrichta cesarza xiążęcia Rakuskiego i Klementa papieża, który był po Celestinusie Piątym na stolicy Piotrowej. Po tym Sofridusie był zaś mistrzem Pruskim wybrany, Karolus Trewir, roku 1309, który był Władisławowi Lokietkowi, królowi Polskiemu, odjął wojną nieprzystojną Pomorską ziemię i część Kujawskiej i Michałowskie i Dobrzyńskie xięstwa od korony Polskiej oderwał, Kaliską też, Siradską, Łęczycką i wszystkę Wielką Polskę, także Mazowsze za przywodem onego Wincentego z Pomorzana był zburzył i w popiół obrócił, aż potym niehorak Lokietek spowinowaciwszy się z Litwą, ledwo się Krzyżakom odjął, jako o tym Długosz i samże Miechovius lib. 4, cap. 11, 12, etc. i Cromerus lib. 11, etc. świadczą szeroko.

Nikotórych
mistrzów
Pruskich
prawdziwy
porządek.

Ten potym Karolus Trewir jadąc z Rzymu, gdzie był od papieża pozwany, umarł w Wiedniu roku 1322. O czym Kroniki Pruskie i Miechovius przeciw sobie sam lib. 4, fol. 220, cap. 15, świadczy. Na jego zaś miejscu Wernerus de Orsele, albo Urselensis mistrzem wybrany, ten potym zabity jest w Malborku od Krzyżaka Jana Gyndorfa. O czym tenże Miechovius lib. eodem, fol. 222, cap. 16, przeciw sobie, i Kroniki Pruskie. Po nim zaś wybrany jest na mistrzostwo Luderus albo Ludolphus Tulisurzeńskie xiążę, albo Brunswickie, roku 1325 za cesarza Ludowika 33, a papieża Jana 22. Potym dopiero Teodrik albo Tidrik, grof Aldenburski, mający wieku swego lat 80, wybrany na stolicę mistrzowską roku 1329.

O którym to Miechovius pisze, snaść za omyłką swego pisarka, co pospolicie raptury (jako i u mnie chłopiec czyni) przepisował, albo drukarzwą niedbałością i niedojrzeniem correctora, izby roku 1307, Wieluniej w Litwie dobywał z xiążęciem Henrykiem Bawarskim, i jakoby Fridburg i Bejer zamki dwa tuż pod Welenią zbudował, których gdy zaraz Giedymin dobywał (*Supremus Dux Lituaniae imminens periculum depulsurus*, słowa to są Miechoviusowe) był postrzelon strzałą ognistą od Krzyżaka tegoż roku 1307 i tamże na placu duszę wypuścił.

Ale gdyby tego roku był Gedimin zabity, jak Miechovius pisze, tedyćby jego Kronika musiała być sobie przeciwna, albowy Gedymin musiał po śmierci walczyć w własnej swej osobie, zmartwychwstawszy, ale Gedimin nie był Piotrowinem; bo na drugim miejscu lib. 4, cap. 10, fol. 209, tenże Miechovius pisze, z czym się wszystkie Kroniki zgadzają:

Wladislaus Rex Poloniae, qui toto illo tempore, id est anno 1329, exercitum cum magna diligentia comparabat, cum suis gentibus, cum auxilio Hungarorum, a Carolo Rege Hungariae misso, cui Vilhelmus Dux Austriae praeerat. Cum exercitu Litanorum et Samogitarum, cui Princeps Gediminus personaliter praeerat, &c. Władisław, powiada Lokietek, król Polski, który przez wszystkie czas on, to jest roku 1329, z wielką pilnością wojsko przeciw Krzyżakom zbierał z swoimi ludźmi i pomocą Węgrów, od Karolussa króla Węgierskiego przyslaną, nad którymi był przełożony Wilhelm, xiążę Rakuskie, i z wojskiem Litewskim i Żmodzkim, nad którym był w osobie swojej Gedymin xiążę (*personaliter*, mówi, w swojej a nie hetmanowej postawie) przełożony. Tak wszyscy wciągnawszy do ziemie Chełmskiej, wszyscy włości co się nawinęło, wszędzie poburzyli i wypalili etc.; i potem aż do rzeki Drwiącej przeszli, etc. A tak za tą pomocą Gediminową z Litwą i z Żmodzią i z Węgrami, Władisław Lokietek przymusił Krzyżaków, iż musieli ugody prosić, której potem niestrzymali, jako o tym szerzej Polskie i Pruskie Kroniki świadczą. Przetom tedy to, Czytelniku miły, dowodnie acz s pracą wywiódł, abys wiedział, gdyćby się Miechoviusa czytać trafiło o tym: iż się drukarz, albo jego pisarz omylił, za czym bych był tego nie obaczył i wszystkiej jego Kroniki nie konkordował, a innych historików dla wybadania prawdy historii, nie zniósł w jedno, tedyby się historia ta Litewska pomieszać i opacznie powikłać wielkim błędem musiała, a Witen musiałby stać po Gediminie, potem zaś Gedymin, jakoby z martwych kształtem Piotrowina wskrzeszony, po Witenie, przeciw Ruskim i Litewskim wszystkim Latopiszcom i przeciw innym historykom i Kronikarzom, na ostatekby się i sam Miechovius, jako w niewywikłanym labirincie, uwikłał. Ztąd też będziesz wiedział, według prawdziwego porządku historii Litewskiej, Czytelniku miły, iż Gedimin Wielki Xiądz Litewski, aż roku 1316, po Witenie ojcu na Wielkie Xięstwo Litewskie był wybrany, a zabity pod Fridburgiem roku 1328, nie roku 1307, jako się tu drukarz w Kronice Miechowiusowej omylił lat dwudziestą i trzema. Przeło gdy będziesz czytał u Miechowiusa to miejsce: *Gediminus autem supremus dux Lituaniae imminens periculum depulsurus*

nova castra (id est Fridburg et Bejer) forti exercitu circumdedit, aż do drugiej karty: *Magister vero Prussiae Teodricus eodem anno*, który się u Miechoviusa według drukarskiej omyłki rozumie 1308, a ma być 1328. A gdzie potym napisał *sequenti autem anno*, który się tam 1309 omylnie rozumie, bo ma być według porządku historii i wszystkich kronik Pruskich mistrzów 1329: *Olgerd Lituanorum Dux necem Gedimini patris sui, et patriae vastationem ulturus in forti exercitu Prussiam ingressus, eam caedibus et ignibus vastavit &c.* Także potym: *Quem Henricus Prussiae Marsalcus 14 Augusti &c. consecutus*, aż do końca tej sentencji, *captivosque et pecora relinquere coacti (Litvani scilicet) sunt.* Tedy w tym, Czytelniku miły, nie Miechoviussowi sławnemu i statecznemu historykowi, ale drukarzowi, albo pisarzowi jego, tę omyłkę lat przyczytaj, a nam dziękuj, żeśmy porządku pewniejszego tego miejsca z konkordowania kilkunastu Kronik Polskich, Pruskich, Liffandskich i Latopiszczów Ruskich i Litewskich, za łaską Bożą prawdziwie dostąpili, bo się już potym z Długoszem, Cromerem, Wapowiuszem, Piotrem a Duzburk i z innymi historykami, Miechovius porządkiem lat, (tylko go trzeba s pilnością i opatrnie czytać) także samą prawdziwą rzeczą historii należącą zgadza. Dla tego już ten węzeł rozwiązany opuściwszy, do pierwszego porządku historii przystępuje.

W Kronice Piotra a Dusburch od nas przełożonej, najdziesz insze utarczki Litewskie i Żmudzkie z Krzyżaki wyższej opisane roku 1306, 1307, 1308 i 1309, etc.

Nalazłem też w starych Latopiszczach Ruskich, z których mam kilka exemplarów, iż Litwa roku 1307 Połocko wzięła, ale jako i pod kim, nie pisze.

Roku zaś 1310, Gdańsko Krzyżacy Pruscy przez zdradę wzięli pod Władysławem Lokietkiem, królem Polskim, w dzień Ś. Dominika, gdy największy zjazd na jarmark uroczysty był, gdzie ludzi posiekli, dobra tak mieszczańskie jako kupieckie i inszych gości przyjezdnych gwałtownie pobrali, połupili i niewymownie gorzej niż pogańskim obyczajem okrucieństwa poczyniwszy, miasto i zamek Gdański (acz go Polacy długo mężnie bronili) swoim rycerstwem osadzili, a jak Cromer pisze, na żadnym zamku, albo twierdzy, choć od wszystkich inszych pogan dobywanych, tak się wiele krwi Polskiej nie przelało, jako na ten czas w dobywaniu Gdańska od pokryto nabożnych Krzyżaków jałmużników Polskich. Wzięli potym Tszczów albo Derszaw, Chojnice, Nowę i Swieczię, miasta i zamki pod Polaki, na ostatek wszystkie ziemie Pomorską osiedli.

Tegoż też czasu gdy tak swowolnie Krzyżacy Pruscy w Polszcze broili, Liffandscy też Krzyżacy z swoim mistrzem Rygę miasto i wszystkie ziemie arcybiskupowi swojemu fundatorowi i dobrodziejowi łotrowskie wydarli, od którego przodków w Liffanciech przed lat stem i cztermi albo pięcią dla rozmnożenia wiary chrześcijańskiej byli fundowani. Wiele też złego łotrowstwa i okrucieństwa przereczeni Krzyżacy oboi tak w Prusiech, w Litwie i w Liffanciech w ten czas broili i potym ustawicznie.

Okrucieństwo Krzyżaków Pruskich w Gdańsku dobytym.

Skąd znać, iż się raczej starali o wygładzenie niż o rozmnożenie wiary chrześcijańskiej między pogany, aczkolwiek się im Litwa i Żmodź sami przez się zawždy odejmowali, i wet za wet, wojnę wojną i gwałt gwałtem odbijali.

Tegoż roku miesiąca Stycznia dnia ostatniego, słońce się zaćmiło, a potom dla częstych dżdżów, niepogód i gwałtownych potopów, głód wielki w Polsce, w Prusiech, w Litwie, we Włoszech, w Niemcech i w Czechach panował, jakowego żaden nie pamiętał, ani od przodków słychał.

Powodzi
głód srogi.

O BURZENIU PRUSKIEJ ZIEMIE
PRZEZ WICIENIA XIĘDZA LITEWSKIEGO,
I PORĄŻENIU JEGO DLA BLUŹNIERSTWA CIAŁA BOŻEGO
W SACRAMENCIE, &c.
ROKU 1311.

O czym Petrus Dusburgh, Kroniki Pruskie i Miechovius, lib. 4, fol. 215, cap. 13; Wapovius, §c.

Rozdział szósty.

Witenes albo Wicien, Wielki Xiądz Litewski, którego Petrus Dusburg, Królem zowie, widząc, iż na ten czas Krzyżacy Pruscy s Polaki, a Liſlandscy s swoim arcybiskupem i z Ryzany, wielkie burdy wiedli, zebrał się ze wszystkimi wojskami swoimi, wtargnąwszy do ziem Pruskich, wielką część wołości onych przez żelazo i ogień w popiół i wniwecz prawie obrócił, Zapustnego czassu, roku 1311, potym z wielkimi łupami i pięcią set Niemców więźniów wróciwszy się do Litwy, bogom swoim ofiary czynił. A tym czasem kontor Królewiecki z jednym ufem, a drugich pięć kontorów z drugim wojskiem różnymi drogami zapalczywie do Litwy wtargnąwszy, wszystkie wołości i ludzie, co się im nawinęło, burzyli, zabierali, wiazali, siekli i bili, i samego Witena, Wielkiego Xiędza Litewskiego, na ten czas się weselącego i bogów swoich hodującego przestraszyli. Potym się do Prus z wielką liczbą więźniów wrócili.

Tego burzenia i pustoszenia ziem swoich Litewskich, chcąc się pomścić Witenes, Xiądz Wielki, zarazem przebrawszy z inszego swego rycerstwa kozaków cztery tysiące mężów wybornych, wtargnął do Prus w wigilią Kwietnej Niedziele, a wszystkę Pruską ziemię aż do Brunzberga po-

Litwa Prus-
sy burzy.

burzył, zwojował i spustoszył, kościoły z skarbów, z klejnotów, i naczynia poświęconego złupiwszy wypalił, Sacrament Ciała Pańskiego na ziemię z zelżywością porzuciwszy oplwał i nogami podeptał. Potym pędząc do Litwy wielką wielkość więźniów, gdy na granicach w jednym lesie położył się obozem, chcąc między swoje rycerstwo więźniów podzielić i rozdać, a przed pannami albo dziewicami (których krom mężów i inszych niewiast tysiąc czterysta pocztu między więźniami było) świętość Ciała Pańskiego z monstrancją z kościoła ziem Pruskich zaniesioną, własną ręką wyjąwszy na ziemię porzucił, plując i depcząc nogami, a pytając: Gdzieby był Bóg ich, który się onemu nie mógł sprzeciwić, ani swoim chwalcom pomoc? Wszakże Pan Bóg niedługo tego bluźnierstwa cierpiał; bowiem drugiego dnia, który był szósty miesiąca Kwietnia na świtaniu we Wtorek, Henryk Płock, namiestnik mistrza Pruskiego, (nie mistrz, jako drudzy piszą) zebrawszy się z mocnym wojskiem inszych narodów Niemieckich, nad których było osmdziesiąt Krzyżaków i kontorów przelożonych, uderzył na wojsko Witennowe na pierwszym onym kocisku (a to uroczisze Dusburghus Wojpłocz mianuje, którego ty Czytelniku wyższej czytaj), tam acz się Litwa przy xiążęciu swoim dosyć mężnie broniła, ale potym mocy Krzyżackiej wytrwać nie mogli; na placu ich bardzo wiele poległo, poimanych zaś Niemcy każdego obiesili, albo w jeziorach i w rzekach potopili, tak iż od czterech tysięcy Litwy mało ich ubiegło zdrowych, okrom Wielki Xiądz Witeń, z dwiema sługami swoimi i to sam w głowę ranny; a na pamiątkę tak sławnego zwycięstwa, Krzyżacy zwróciwszy się do domu, klasztor Dziewiczy mniszkom w Toruniu zmurowali i nadali.

Wtóry raz potym kontor Brandenburski wyprawił się przeciw Litwie, a zburzywszy powiat Pogrodeński śpiesznym szykiem do Prus odciągnął.

Trzecią zaś wyprawę z wojskiem Niemieckim Henrik de Płock, mistrz Pruski,znaczony na Litwę, uczynił, a wciągnąwszy do ziemie Litewskiej wtórego dnia Lipca miesiąca, powiat Salsemliński ogniem i mieczem zwojował; tamże też trzech zamków Litewskich dobył, a wybrawszy ich, spalił, i rycerstwa Litewskiego wiele pobiwszy, siedmdziesiąt ich bojarów poimanych w niewolę wywiódł, roku 1311.

Potym na drugi rok 1312, gdy Henrik de Płock z urzędu mistrzowskiego (który jakoby w Interregnum po Sofridusie mistrzu zakon rządził) ustąpił, wybran jest mistrzem Pruskim Henrik, albo Karolus Trewir; ten zaraz na nowym urzędzie chcąc okazać dzielność swoją, dwu kontorów do Litwy z wojskiem wyprawił w wicinach i w łodziach rzeką Niemnem do zamku Merzystu, nad którą wodną armatą był starszym hetmanem Werner kontor z Ragnety; sam też mistrz Karolus z drugim większym wojskiem ciągnął ziemią do zamku Żmodzkiego Bisseny, wszakże i mistrz i Wernerus kontor, z wodną armatą mało co zyskali, okrom trochy więźniów poimanych. O tym ty Czytelniku najdziesz rzetelniej u Dusburgha na przodku, gdzie położył tytuły: *Wodna bitwa, §c.*

Piąty raz potym wyprawił się do Litwy Henrik Płock marszałek wielki, z potężnym i wielkim wojskiem Niemieckim, w którym niewymowną szko-

Bluźnierstwo Witennowo.

Tego Henryka de Płock Petrus Dusburgh Wielkim Komendatorem zowie.

Litwa od Niemców porażona.

Długosus i Michovius fol. 216 cap. 13.

Niemcy Litwę burza.

Tu kładzie Michovius do zamku Merzysta, ale podobno ma być do Mercza, gdzie też był pierwszej zamek.

de i utratę popadł, ahowiem gdy nie mógł dobyć zamku Bisseny, którego Żmódź i Litwa upornie a przeważnie broniła, odciągnął od oblężenia, potem wojsko na troje rozdzieliwszy, rozpuścił zagony do trzech powiatów: do Miednickiego, Krzywiczańskiego i Trzywiczanańskiego, gdzie gdy żadnej żywności dostać nie mogli, (bo Litwa przed ich przyściem wszystko była pokryła) zaczął się wielki i srogi głód w wojsku Niemieckim, tak iż gdy przez sto mil i więcej nazad z Litwy do Prus wyciągali, wielkość ich rozmaitej nędzą i głodem nieznośnym strapionych, na drodze pozdychało. A tu mi się zda, iż w ten czas Litewskich Miednik, za Wilnem 4 mile położonych, Krzyżacy dobywali, ponieważ Miechovius pisze: *Per centum et amplius miliarium spatium*, sto i kilkonaście mil; bo od naszych Żmódzkich Miednik do Prus, tylko 12 mil albo czasem 15, według zaścia granic.

Niemcy
Żmódź wo-
juja.

Niemców
w Litwie
głód zwojo-
wał.

Surmin albo
Surwil, od
którego
Surwillski
w Żmódzi
nad Niewa-
ża.

Wyprawił też był tegoż roku 1313, Wielki Xiądz Litewski hetmana swego Surmina, męża chytrego i dochcipnego, z armatą wodną sto wicin, albo strugów Niemnem rzeką, dobywać zamku Trisntemla, który Surmin, nalazwszy na rzece Niemnie wiciny i armatę wodną Krzyżacką, zapalił je, ale od Krzyżaków po długiej bitwie zwyciężony, utraciwszy trzysta czterdzieści rycerstwa swojego, z ostatkiem s tąż armatą i wiciami do Litwy ubieżał.

W Sacra-
mencie tru-
cizna.

Tegoż roku Henrik Siódmy cesarz, od trucizny zadanej w sacramencie umarł, a Kurfierstowie po nim rostargnieni na dwie części, jedni Friderika Rakuskiego, a drudzy Ludwika Bawarskiego, cesarzami wybrali, którzy potem długo Włoskie i Niemieckie ziemie spólnymi wojnami trapiłi, na ostatek Ludwig zupełne cesarstwo otrzymał.

Tegoż roku 1313, Bolesław xiądz Mazowieckie, syn Semowita xiążęcia ścietego od Swarna Ruskiego kniazia i Mendoga króla Litewskiego, umarł w Wyszegrodzie, a w kościele Płockim pochowan. Ten zostawił po sobie na państwo trzech synów: Semowita i Trojdena z pierwszej małżonki Litewki, bardzo uczciwej, jak Miechovius pisze i Cromer, onego Trojdena Wielkiego Xiędza Litewskiego córki, i Weclawa albo Wanka, i jedną córkę z Czeski urodzonych.

Roku 1314, dwie komety na dzień Bożego Narodzenia i trzy xiężyce razem się ukazały, a komety aż do ostatniego dnia miesiąca Lutego pały.

Głód srogi.

Był potem głód srogi w Polsce, w Mazowszu, w Litwie i w inszych krainach przyległych, tak iż gdy ludziom zielsk, korzenia z ziemie i inszych pokarmów sprosnych nie stawało, matki i ojcowie dziatki swoje, synowie także rodziców swoich zabijali i jedli, drudzy trupami i ścierwem rozmaitym głód nieznośny śmierzyli, jako Długosz pisze, która plaga dwie lecie całe Polskie krainy dręczyła. Potym zaś okrutne powietrze nastąpiło i trwało cały rok, a tak wiele ludzi pomarło, iż jak Kronikę Pruskie świadczą, w Polsce i w Prusiech wszystkie zboża i jarzyny nie pożęte na polach zostały.

Ragnetę
Żmódź ob-
legła, ramek
wielki, ja-
kom sam
widział.

Roku zaś 1315, Żmódź z wielkim wojskiem Ragnetę w Prusiech oblegli, a gdy długi czas pod zamkiem leżąc strawili, a dobyć go nie mogli.

poburzywszy okoliczne wołości i zboże wszystko podeptawszy, wrócili się do Żmodzi.

A Witenes, Wielki Xiądz Litewski, zaczęta od Żmodzi wojnę kończąc, zebrał wojsko bardzo wielkie i obległ Trismemel, albo Christimemel i dobywał go taranami, sturmami i rozmaita strzelbą i podkopy przez całe siedmnaście dni i nocy; dwieście też landsknechtów od mistrza Pruskiego na odsiecz przysłanych, gdy do zamku na pomoc swoim wniść usiłowali, wszystkich do jednego zbił i posiekł. A gdy usłyszał przez szpiegi, iż sam mistrz przeciw jemu z sześcią tysięcy wojska Niemieckiego ciągnie, do Litwy się wrócił, jako Miechovius pisze. A ty Czytelniku u Dusburcha o tym wyższej czytaj dostatniej. Gonił potym Witena mistrz Pruski, ale go nie mógł dognać; wszakże Litewską i Żmodzką ziemię burzył i pustoszył i wiele Litwy pobił i w niewolą wygnął. A Litwa także oddała im wzajem tymże czasem, wtargnąwszy do Prus z Żmodzią przewodnikami.

Tegoż roku, Henrich Plock, Saszyn, marszałek Pruski, z własnym rycerstwem swoim wciągnąwszy do Litwy, powiat Pastowski zburzył i wypalił, a pięć set Litwy poimanych do Prus wywiódł. A gdy nalazł w Królewcu bardzo wiele rycerstwa pielgrzymkiego z Niemiec od Rhenu, którzy przeciw Litwie na świętą wojnę przyciągnęli, zaraz się wtóry raz do Litwy s nimi wyprawił, a dobywszy zamku Bisseny i ośmdziesiąt mężów Litewskich w nim pobiwszy, powiat Miednicki śpiesznym a prętkim plundrowaniem w popiół i w perzynę obrócił.

Tegoż roku 1315, Witenes albo Wicien, Erajgołczyk, którego na każdym miejscu Dusburch Królem pisze, Wielki Xiądz Litewski, Żmodzki, Ruski i Podlaski, wykonawszy na państwie wiek szedziwy i częste wojny a gwałtowne stossy Krzyżakom Pruskim i Liffandskim wytrzymawszy, umarł, a pogańskim obyczajem na zgliskach Wileńskich miasto pogrzebu z wielkim żalem pospolitego ludu i panów, także wszystkich bojar Litewskich, spalon we zbroi z szablą, włócznią, z sahajdakiem, w szacie ziążącej, z parą sokołów, etc.

A tu się o śmierci tego Wicienia historikowie Polscy z Ruskimi Latopiszczami i z Kronikami Pruskimi, także Liffandskimi *et cum Petro a Dusburch*, bardzo nie zgadzają, bo Miechovius lib. 4, cap. 36, fol. 264, Vapovius i Cromerus lib. 14, tak poczynając genealogią, albo wywód narodu xiążąt Litewskich, piszą: Był (powiada) u Witena Wielkiego Xiędza Litewskiego koniuszym Gediminus, mąż panowania chciwy i wysokiej myśli, który zabiwszy pana swego Witena, Wielkie Xięstwo Litewskie sam też Litwinem będąc opanował i szeroko je rozmnożył; niktóre xięstwa Ruskie, częścią mocą i wojną, częścią też przez ugody i dobrowolne podania pod moc Litewską przyłączywszy etc.; to tak Miechovius, Cromerus i Wapovius piszą. Petrus zaś a Dusburch, kapłan zakonu Krzyżackiego, który historią wieku swego, albo Kronikę dziejów Krzyżaków Pruskich pisał, i wszystkie ich wojny z Litwą porządnie wyliczył, tedy Witena królem, albo synem króla Litewskiego zawždy kładzie, Gedimina zaś wła-

Trismemel albo Christimemel był nad Niemnem zamek między Jurborkiem i Tyliżą, jakom sam doswiadczył, który byli Krzyżacy założyli w Litwie jako dziś Moskiewski na Rusi Sachy mieczać.

Miedniki, gdzie dziś Worniezbuzione.

Idem citat Curcus in Historia Silesiae, i przyrównywa go Siggessowi Liffandskiemu.

snym synem Witennowym, i jako właśnie dziedzicznym prawem nad Litwą państwo otrzymał, pisze.

Latopis-
czów rzecz.

Latopisze też wszystkie Litewskie po rusku pisane, których Litwa z starodawna za Kronikę używa, tak sprostą a jednolitą, by ich chciał i tysiąc na jedno miejsce znieść, świadczą o Wiceniu, Wielkim Xiędzu Litewskim: Zaczęło się wielkie panowanie Wiceniowo: Książ Wielki Wicenie, panował wiele lat na Wielkim Xięstwie Litewskim, Żmudzkiem i Ruskim, i urodził się od niego syn, imieniem Gydzimin; potem umarł Wielki Książ Wicenie; po nim siadł na Wielkim Książstwie Litewskim, Żmudzkiem i Ruskim, przereczony syn jego Gydzimin, etc. Tamże dalej przereczone Latopiszcze Litewskie i Ruskie, także Kijowskie Kroniki, Gedimina albo Gydzimina, zawsze własnym być synem Witennowym świadczą, a iżby koniuszym jego (jak Miechovius, Vapovius, etc., mienią) miał być, tego nigdy ani Ruskie, ani Liwlandzkie, ani Pruskie Kroniki, ani Petrus a Dusburch, który za czasów Witennowych i Gediminowych historią pisał i żył, nie wspominają. Także też, aby miał pana swego zabić, a po nim Wielkim Xiędzem być, tego by z pochodnią u nich szukał, jako żywo nie najdziesz, wyjąwszy, iżby ta rzecz Miechoviussa, albo pierwszego historyka, którego on za przewodnika brał, uwiodła. Gedimin po ojcu Wicenie będąc na Wielkie Xięstwo wybrany i podniesiony, zabił Peluszę, syna Trojnatowego, (który też ono Trojnata Mendoga króla Litewskiego zabił roku 1264), a wnuka Dowmantowego, który Pelusza, jak o tym Długosz i sam Miechovius fol. 183, cap. 62, lib. 3, i Petrus Dusburch świadczą, będąc też dziedzicem z książąt Litewskich, iż nie był na Wielkie Xięstwo Litewskie po Trojdenie zabitym wybrany, a Witen Erajolczyk, marszałek Trojdenów, imo przereczonego Peluszę Trojnatowicza i Gynwila Gedrusowica był podniesiony i dobrowolnie wybrany na Wielkie Xięstwo Litewskie od Rimunta albo Lawrasza, czernca, syna Trojdenowego i od wszystkich stanów Litewskich, jakośmyć to wyższej szeroko pokazali z pewnymi dowody. Tedy książ Pelusa Trojnatowic, zalem uwiedziony, uciekł był do Krzyżaków Pruskich, a wzięwszy pomoc od Albrichta de Missen, kontora Królewieckiego, z Martinem Golinem i Konradem Tuwilem, rotmistrzami Krzyżackimi, najechał był bez wieści książąt i panów Litewskich na małżeńskim weselu godujących i poimał przedniejszych książąt albo panów siedmdziesiąt i pana młodego małżonka, z gośćmi i wszystkim fraucimierem swadziebnym, a do Królewca ich z wielkimi łupami uwiodł. Często potem wtarczki do Litwy czynił i inszych starostów ukrajnych buntował, zwłaszcza Drajkolita i Switryła, dwóch panów Litewskich, ku temu przywiodł, iż Onkaim i drugie dwa zamki Krzyżakom podali, których potem Gedimin roku 1315, gdy także na nowym jego państwie do Litwy z Krzyżakami najeżdżali, jako zmienników i zdrajców ojczyzny poraziwszy i poimawszy, dał potracić. A iż Pelussa był principał i pisał się też Wielkim Xiędzem Litewskim, acz nim nie był (jako dziś Henrik Francuski królem Polskim, albo Bochdan do Moskwy uciekwszy, wojewodą Wołoskim, etc.), tedy Gedymin gdy poimał *Aemulum imperii*, a dał go ściąć, inszy

historikowie mniemali, których Polscy Kronikarze naśladowali, iżby pana swego, to jest Witena, miał Gedimin zabić, którego on był własnym synem, nierozzerwaną genealogią z narodu i potomstwa książąt Rzymskich od Palemona albo Publiusza Libona z herbu Kolumnów i od Dorsprunga z herbu Kitaurus, idący.

Sama też rzecz w tym zda się być sobie przeciwna, gdyż w Litwie i w Żmodzi na on czas było już wiele domów znacznych, możnych i rodowitych, jako byli Gastołtowie, Butrimowie, Rombowdowie, Moniwidowie, etc. Także książąt oddzielnych Giedrockich, Holszańskich, Nowogrodskich, Dziawałtowskich, Uciańskich, etc., potomków Wielkich Książąt, którzy jedno Wielkiemu Xiędzu Litewskiemu na Kiernowskiej stolicy (dziś za czasów postępków, to bywa dawnością zniszczałej) siedzącemu, posłuszeństwo czynili, o kilkonaście było. Żmódź też wszystka, dla ustawicznych wojen z Krzyżakami na ten czas, jako słachcic, tak chłop, jednakiej wolności używali; Russacy za się Nowogrodscy i Połoccy, także Podlascy, acz Litwie na ten czas poddani byli, jednak jakich takich wolności używali. Pewna tedy ista, gdyby Gedimin albo Gydzimin, będąc koniuszym miał pana swego Wielkiego Xiędza Litewskiego Wicenia zabić, a po nim, człowiekiem prostym będąc a nierodowitym, Xięstwo Wielkie tak szerokie a możne państwo swowolnie osieść, utarliby mu zaraz rogi inszy książowie, panowie i wszystko pospółstwo, a poimanego zarazby jako zdrajcę skarali, ponieważby tych s koniuszego sstało, którzy Rusakom, Krzyżakom Pruskim i Lisslandskim, Polakom i Mazurom, na ten czas ogromnymi byli, pewnieby niegodnemu, nad sobą zwierzchności nie dopuścili. A gdyby nie był własnym synem Witennowym, tedy mieli na to miejsce książęta z książąt Giedrodskie Gynwiła i jego synów, i Holszańskie Mindowha i Algimunta etc., z którychby na Wielkie Xięstwo jako własnych dziedziców, podnieśli byli jednego, a zdrajcęby dla swojej wiecznej zelżywości i przywary (mając władzę wolnego wybierania, od Rymunta, albo Lawrasza Trojdenowica spuszczoną i potwierdzoną) nad tak wielkim państwem wycierpieli.

Żmódź także na ten czas dla przeważnego męstwa, jakom powiedział, wielkie wolności mając, pod sprawą zdrajcę nie chciałaby trwać, ponieważ własnych swoich dziedziców xięstwa Żmodzkiego: Pelusę, Switрила i Drajkolita (których potym Gedimin potracił) u Krzyżaków Pruskich zbiegów mieli, pewnieby w takim rozruchu, którego s nich za książę sobie, wolnymi ludźmi będąc, wybrali. Russacy też Nowogrodzcy i Połoccy, mając *occasione diu expectatam ad excutiendum jugum*, mając pogodę i czas zdawna pożądany ku zrzuceniu jarzma pogańskiego, które na sobie zholdowani nosili, chrześciany będąc i wiarą i językiem różni, pewna rzecz, iżby byli wzięli sobie za pana monarchę Kijowskiego, albo którego z Wołyńskich, Halickich i Siewierskich książąt, których na ten czas w Ruskich ziemiach dosyć było, a woleliby swego narodu, wiary i języka, pana nad sobą mieć, niżli poganina Litwina, któryby przez zdradę pana swego zabiwszy, miałby panować nad nimi.

Władisław też Lokietek, jako o tym niżej będzie, królem Polskim, moźnym, sławnym i walecznym na ten czas będąc, pewna ista, iżby u takowego na sławie bardzo chromego człowieka, córki jego Anny, synowi swemu Kazimierzowi królewicowi w małżeński stan za żonę i za królową na tak sławne królestwo nie brał; i Polacy, naród w slacheckich wolnościach okwicie pływający (ale nam trzeba ostrożnie żeglować, byśmy mniej nie utonęli), takowej by rzeczy królowi swemu nie dopuścili, aniby nad sobą takiego narodu od ojca zdrajce, królowej cierpieli.

Inszych przyczyn i wywodów byłoby wiele, by sama rzecz, tudzież Kroniki Ruskie, Pruskie, Liflandskie i Latopiszce wszystkie Litewskie (by ich chciał i kilka tysięcy w jedno, wszakci to wolno, nosić) tego jawnie nie pokazywała, iż Gedimin albo Gydzimin, nie koniuszym jakim, ani zabójcą, ani sługą pana swego, ani gwałtownym posiadzicielem Wielkiego Xięstwa Litewskiego, ale własnym synem i dziedzicem Witennowym był, na którego imię jeszcze za żywota swego Witenes, jako otec miłując syna i kochając się w nim, założył był i zbudował na granicy Pruskiej zamek Gedimin nazwany, którego Krzyżacy często a gęsto dobywali: jak o tym samże Miechovius i Petrus a Dusburch etc. na rozmaitych miejscach częstokroć piszą.

**GEDIMIN, ALBO GIDZIMIN WITENNOWIC,
WIELKI KNAZ LITEWSKI,
ŻMODZKI, RUSKI, &c.**

ROKU 1315.

KSIEGI JEDENNASTE.

Rozdział pierwszy.

**Do Wielmożnego Pana,
PANA MIKOŁAJA TALYOSSA,
CASTELLANA ZIEMIE ŻMODZKIEJ, &c.**

Kniaziowie, panowie i bojarowie Litewscy i Żmodzcy, odprawwszy ostatni obchód pogrzebu, według zwykłych pogańskich ceremonij Witennowi albo Wicieniowi, Wielkiemu Xiędzu swojemu, na zgliskach Wileńskich, zjechali się do Kiernowa, gdzie po długich namowach, widząc już syna jego Gydzimina być męża w leciech męskich doskonałego, i często w dzielności rycerskiej przeciw Krzyżakom doświadczonego, jednostajnymi głosy wybrali go i podnieśli na Wielkie Xięstwo Litewskie, Żmodzkie i Ruskie, i poddaność mu wszystkie stany, jako własnemu dziedzicowi uczynili, roku 1315 za cesarza Rzymskiego Ludowika, a Jana papieża 22.

Latopisiec Ruski potym tak sprostą prowadzi rzecz swoją: Będąc za Władysława Lokietka króla Polskiego, a mistrza Pruskiego Karolusa Trewir, etc., Wielki Książ Gydzimin, po śmierci ojca swego Wicienia, na Wielkim Xięstwie Litewskim, Żmodzkim i Ruskim, a siedząc na stolicy ojca swego w Kiernowie, powstali przeciw jemu Niemcy Prusowie i Ilanci i wciągnęli z wielkością ludu Niemieckiego do Żmodzkiej ziemi, chcąc ją sobie osieść i opanować, a Wielki Książ Gydzimin, nie pospiał rychło wojska przeciw im zebrać, jako na nowym państwie będąc i posłał hetmana swego z małym ludem na zamek Kunaszów, który dziś Kownem zowią, umacniając go dla gwałtownej mocy Krzyżackiej, a ten był hetman jego Gastold, etc.

Ale Karolus de Trir, mistrz Pruski, z Henrikiem de Plock marszałkiem wielkim i z mistrza Liflandzkiego pomocą, także z inszymi posilecznymi ufami Rzeskimi rozdzieliwszy wojska swoje na troje, Żmodzkie wszystkie ziemice ogniem i mieczem plundrowali i wojowali bez odporu; Jurborku zamku mocą dobyli. Potym Kunasów główny zamek oblegli, ustawicznie w nocy i we dnie sturmując i podkopywając wieże, a gdy się im Gastold z Żmodzią i z Litwą dosyć mężnie i przeważnie bronił, tym Niemcy usilniej i uporniej na blanki się darli, częścią po drabinach, częścią dziurami tarany wybitymi, tak iż z wielkością swoją Litwę spracowaną przemogli, a zamek Kunassów wzięli, gdzie wybrawszy go spalili, ludzi rycerskich posiekli, niewiasty w niewolą zabrali; tamże też Gastolta hetmana przedniejszego Litewskiego poimali. A Gedimin tak prętko przeciw gwałtownej mocy Pruskiej, Liflandzkiej i wszystkiej Rzesze Niemieckiej, nie mogąc wojska do stoczenia równej bitwy zebrać, utrapionej Żmodzi nie mógł dać ratunku; za czym Krzyżacy Pruscy wszystkie ziemie Żmodzką, a Liflandscy Kurlandską opanowali, a od Litwy oderwali, i starosty swoje na zamkach Żmodzkich i sołtysy Niemce w wołościach wszystkich przełożyli, jak o tym Kroniki Liflandzkie i Latopiszce Ruskie, szerzej wzmiankę czynią; aczkolwiek Petrus a Dusburch, ani Miechovius nie piszą, aby w ten czas Krzyżacy wszystkie Żmodz osieść mieli, tylko iż Biszeński, Miednicki, etc. zamki spalili.

Gedimin, Wielki Xiądz Litewski, będąc z tej porażki i utracenia Żmodzkiej ziemie bardzo sfrasowany, jednak w szczęściu nie rozpaczając, a mężnie przeciwną przygodę znosząc, wojsko z swoich ludzi prętko zbierał, a okupując Gastolta hetmana swojego z niewolej Niemieckiej, posłał zań trzydzieści tysięcy złotych mistrzowi Karolusowi i tak go wyzwolił, a wszystko wojsko pod jego sprawę znowu zlecił. Wszakże tego roku nie mógł się statecznie wyprawić przeciw Niemcom, będąc bardzo od nich zwątlony i zemdlony odjęciem Żmodzkiej ziemie, z której przed tym główna potężność i podpora wojskom Litewskim bywała.

Ale mistrz Pruski (Karolus ma być, nie Henrik, jak Miechovius lib. 4 cap. 13, fol. 218, pisze) pierwszym szczęściem w śmiałość podniesiony, zwrócił się do Litwy z większymi wojskami Niemieckimi, a rozdzieliwszy ufy i zagony zszykowane na czworo, szerzej niż przed tym na burzenie moc swoje rościagnął i wiele powiatów Litewskich, przed tym od Krzyżaków nigdy nienaruszonych do dnia onego, zburzył, zwojował, a wielki ufiec poimańców z łupami z Litwy do Prus wywiódł.

Potym roku 1316, gdy się już zboże dostawało na polach, a żniwo blisku było, czwarty kroć marszałek Pruski wielki, Henrik Plock do Litwy wciągnął, a dobywszy dwu zamku Litewskich, Ingydy i Pisteny, spalił ich, a zboża po wszystkich wołościach podeptał, albo wypalił.

Tej krzywdy chcąc się pomścić Dawid nijaki pan Litewski, starosta Gartyński albo Grodzieński, z ośmią set jezdnych zbrojnych wtargnął do Prus, gdzie powiat Unsdorf (jak Miechowius i Długosz, a Dusburch Niemiec Wohestolf go zowie) zburzył i nabrawszy łupów do Litwy się wracał.

Ale kontor Kapiowski Ulrik Drilebe, ma być Tapiowski, dogoniwszy go, a most pierwej rozrzuciwszy, stoczył z nim bitwę, w której pięćdziesiąt i pięć, a Dusburch pisze 45, kozaków Litewskich Niemcy zabili i więźniów odgromili. A ten rok być Duzburch pisze 1319: którego też czasu Bolesław Brzeskie i Legnickie książę, z Konradem Głogowskim i Oleśnickim książęciem w Śląsku spólną wojnę wiedli, aż na ostatek Konradus do takiego ubóstwa wojną wyniszczony przyszedł, iż nie miał, jedno konika jednego, a płaszczyk płócienny. Potym za dwoje księstwo Głogowskie i Oleśnickie wziął z łaski Bolesława zwycięsca, Lubus i Woławę, dwie miście na podporę ubóstwa. Bolesław też potym Brzeskie i Legnickie książę dla marnotratnego swojego życia, do takiej nędzy przyszedł, iż się musiał Janowi królowi Czeskiemu z państwem poddać i syny swoje Wraclawskim mieszczanom w pewnej summie pieniędzy zastawił, które potym poddani jego Legniczanie okupili.

Taplow jakom sam zmierzyl, nie Kapiów, 5 mil od Królewca.

Długosz i Cromerus lib. 11, Michovius etc.

Przygoda na wielkie stany nie tylko na chude pachoiki.

**O SZCZĘSLIWYM
POWODZENIU LITEWSKIM,
PORAZENIU KRZYŻAKÓW,
ODJĘCIU ŻMÓDZI I MOCY NIEMIECKIEJ,
I O PŁGACH, ŻMÓDZKIM ŚWIĘCIE,
ROKU 1315.**

Rozdział drugi.

Gdy się tak Krzyżakom w Litwie szanowało, a Żmódzką ziemię wszystkę srogim jarzmem, któremu przedtym on naród w wolności obfity był nie przywykł, zniewolili i ciężkimi a prawie bydłęcymi robotami, nieznośnymi podatkami, wydartkami, dziewczek i żon ubogich według hardej myśli swojej gwałtami, Żmódź ubogą okrutnie obciążyli, wojska k temu i roty knechtów i rejterów po wołościach chowali, iż każdy człowiek opitych trzech albo pięci knechtów chować i hojnie jako oni chcieli żywić musiał, a sam chudzina czasem i putri nie mając, żony, dziewczek, i wszystkiej majątności knechtowi obzartemu ustąpić musiał, wspominali często i gęsto, z ustawicznym wzdychaniem na wolności utracone, których zdawna pod książęty Litewskimi używali, a nie inaczej jako oni Żydowie u rzek Babilońskich siedząc z płaczem *Sion* wspominali; tak i Żmódź w ten czas do Litwy pobratynów dawnych, o wyzwolenie z onego ciężkiego jarzma, ustawicznie wołali.

Udjęczenie Żmodzi.

Jakom sam
widział za
Jurborkiem
w ten czas
niedaleko,
był zamek
Krzyżacki
nad Niem-
nem Christi-
memeł, po-
tym Ragne-
ta i Tilza i
Klojpeda aż
do morza, z
których
zamek
prawie
wszystek
Niemen Li-
twie byli
odjęli.

Gedymin zaś, Wielki Xiądz Litewski, acz miał pogotowiu niepośle-
dnie wojsko z Litwy, z Rusi i z Tatar zebrane, z którym między Jurbor-
kiem, a Konasowem albo Kownem obozem leżał, wszakże uważał potę-
żność i moc częstokroć doświadczoną wojsk Niemieckich zbrojnych, po-
nieważ wszystka Rzesza Krzyżakom pomagała; przeto jawną i potężną
w polu bitwą nie śmiał z nimi zetrzeć, tylko z kątów ciasnych ustawicznymi
najezdami gdzie czas, miejsce i pogodę obaczył, Niemców trapił, cze-
kając na pomoc większego wojska, z Połockiej i Nowogrodzkiej Rusi, gryzł
się na umyśle swoim bardzo, widząc namilszą ojczyznę tak srogo od
Krzyżaków być zburzoną, gdy się dwory, sioła, folwarki świeżo popalone
kurzyły, wołości też częścią wybicciem, częścią wybranym w połon ludzi
z dobytkiem tak pusto stały.

Potym gdy się wszystkie wojska Litewskie i Nowogrodzcy s Połoczany
do niego ściągnęły, wnet obaczywszy potężność, liczbę, porządek i chętli-
wą wszystkich gotowość do bitwy, ciągnął głębiej w Żmodzką ziemię
przeciw Krzyżakom, którzy też wojsko wielkie z Prus, z Lifland i z Rzesze
Niemieckiej pogotowiu mieli z Henrikiem de Płock marszałkiem; a tak
Gedimin położył się obozem nad rzeką Zejmilą, z drugiej strony od Zej-
mów dwie mile, opatrziwszy sobie miejsce ku temu s przyrodzenia obrone-
ne. Żmodź też do Litewskiego wojska ustawicznie przybywała i z wołości
okolicznych, i z Niemieckiego obozu, dawając pewną sprawę o ich szykach
i postępkach wojennych. Co obaczywszy hetman Niemiecki Henrik de
Plock, a obawiając się Żmodzi, aby się tym czasem w stoczeniu bitwy do
Litwy nie sprzedała, gotował wojska swoje Niemieckie przeciw Gediminowi,
a Żmodź z bojary we srodek ułów Niemieckich uszykował, nie ufając im
na czele, ani na zadzie, a tą sprawą ciągnął na wojsko Litewskie, pewne
sobie i swoim zwycięstwo obiecując; Żmodzi też, jeśliby się mężnie a stale
przeciw Litwie pokazali, wolności pirwsze przywrócić i dary obiecowali.
Gedimin zasię Tatarzy z łukami na czoło uszykował, a Litwę w walny
wielki uff w którym sam stał sprawił, Russaki zaś Nowogrodzcy i Poło-
czany z boków i na zadzie rozsadził. A gdy się obiedwie wojska jako na
dwoim strzelbiszczu z łuku nad Zejmlę rzekę ku bitwie ściągały, wnet
z wielkim a ogromnym wołaniem, krzykiem, hukiem i wrzaskiem, obiedwie
stronie zapalczywie do siebie skoczyły, różne głosy między różnymi na-
rodami słycać było. Niemcy z drzewami albo kopiami drożonymi, wystrze-
liwszy kilka rusznic (które tego czasu prawie były wymyślone) do Tatarów
przatarli; Tatarowie zaś zwykłym tańcem, a na kształt półmiesiąca
zakrzywionym szykiem różno się rozstrzelili, ucieczkę, jako ich jest oby-
czaj, zmyślając, a nieprzyjaciółom goniącym umyślnie szyki mieszając. Tak
gdy Niemcy za Tatarami, mniemając by uciekali, różno a ochotnie sko-
czyli, wnet Tatarowie do nich się znowu obrócili, hojnie frezy strzałami
częstymi psując. Gedymin zaś z Litwą wielkim pędem uderzył na walny
uff Niemiecki, wręcz się wszyscy z obudwu stron ścięli. Niemcy zbroją,
Litwa chybkością przemagała: włóczniami, mieczami, pociskami, srogą
bitwę zwiedli: Henryk, marszałek Niemieckie, Gedymin z Gasztoltem,

Szykowanie
wojska Nie-
mieckiego i
Litewskie-
go.

Bitwa Niem-
ców z Litwą.

hetmanem swoim Litewskie wojska i ufy naprawuje; krzyk mężów, grzmot zbroj, rżanie koni, dźwięk trąb i bębnow, chrzęst zbroj i pancerzów między ściśnionymi ufami. Tak z obudwu stron długo na dzień z równą nadzieją zwycięstwa bitwa trwała, aż potym Żmodź, której było o kilka tysięcy w wojsku Niemieckim, wspomniawszy na pirwsze wolności swoje, a mając czas i pogodę do zrzucenia jarzma Niemieckiego, widząc też potężność, której dawno czekali, Litwy swoich pobratinów, prawie gdy się bardziej bitwa z obudwu stron zapaliła, jednomyślnie na Niemce pany swoje uderzyli, a iż we szrodku wojska Niemieckiego stali, a najmniej się wojną byli niespracowali, snadnie w spracowanych i niespodziewających się w ten czas takiej chytrej odmienności, wielką porażkę uczynili. Zamieszali się wnet Niemcy nową rzeczą strwożeni, pierwsze też ufy co się z Litwą na czele potykały, usłyszawszy nowy gielk, krzyk, huk, za sobą oglądając się pytali, coby tam było. Na ostatek Żmodź uczyniła sobie drogę żelazem przez szrodek wojska Niemieckiego do Litwy, a Niemcy obaczywszy niespodziewaną zdradę, i gwałtowną nieprzespieszność tym leniwiej nacierali, Litwa zaś z Żmodzią złączona, i nową pomocą posilona, z Rusaki i z Tatory walnym a ściśnionym ufem rozerwali Niemieckie rejtery jezdne, w których wszystka nadzieja Krzyżacka była. Wnet zatym gdy czoło porazili, szrodek też ufów Żmodź pierwej przeraziła i zamieszała, podali tył Niemcy, Litwa za niemi z Żmodzią i z Russaki tym śmieiej i śpieszniej postępowała, Tatarowie też zewsząd ich trapiłi, z boków i w czoło uciekającym, a zbroją obciążonym, na lekkich koniach zachodząc, a Litwie jako do sieci naganiając, i więcej ich poległo w uciekaniu niż na placu, gdzie bitwę stoczyli, bo uciekających Litwa aż do Okmiény rzeki goniła, bijąc, koląc, siekąc, topiąc, i imając, tak iż na kilkonaście mil po drogach, po rolach, i różnych polach, trupów Niemieckich wielkości najdowano, kryjących się też po lasach i zaległych starzynch, chłopci ze psy wynajdowali i bili, albo złupionych na drzewach wiesili.

Żmodź się do Litwy przekinięła.

Roku zaś 1320, Władisław Lokietek z Jadwigą małżonką swoją na królestwo Polskie jest koronowany w Krakowie, przeniozwszy za zezwoleniem wszech stanów Polskich koronę i stolicę królewską do Krakowa z Gniezna, gdzie przedtym poczawszy od Bolesława Chabrego roku 999 aż do roku 1306, króle Polskie koronowano, a tak od koronaciej Lokiećkowej aż do dzisiejszych czasów w Krakowie królów Polskich koronują. Tegoż roku Władisław Lokietek król Polski corkę swoją Helźbietę posłał do Budzyna w małżeństwo królowi Węgierskiemu Karolusowi.

Korona z Gniezna do Krakowa.

Tegoż roku Henryk de Płock marszałek wielki Pruski, jako Miechovius lib. 4, fol. 219, cap. 15, i Kroniki Pruskie świadczą, z wojskiem Niemieckim potężnym i dobrze uzbrojonym i uszykowanym, nad którym było czterdzieści starszych Krzyżaków zakonnych przełożonych, do Żmodzi wciągnął, gdzie powiat Miednicki jako mógł naszerzej zwojował i zburzył. A tym czasem Litwa i Żmodź najmniej onym wojowanim nieustraszeni, w ciasności jednego lasu, przez który Krzyżacy z łupami nazad mieli ciągnąć, zastąpili, a co nawiętsze drzewa i kłodziny wkoło dróg zewsząd pod-

Marszałek Pruski z wojskiem od Żmodzi i od Litwy porażony i zabity.

Wojt bywał u Krzyżaków nad ziemią przełożony, jako u nas dziś starosta Żmodzki, etc.

Miech. Hb. 4 cap. 15.

Crom. lib. 11.

rąbiwszy, sidła i zasadkę na Niemców uczynili; a gdy już marszałek Pruski i wojsko jego niewiedząc o onej chytrej zasadce do lasa wciągnęli, wnet od Litwy obkoczony, naprzód sam, potem wszyscy z wojska Niemieckiego zgładzeni, pobici, i drzewy potłuczeni i poduszeni byli, a inszych wiele poimanych zostało, tak iż żaden z onego wojska nie uciekał, któryby tę nieszczęsną wojnę w Prusiech Krzyżakom opowiedział. A Litwa i Żmódź za to zwycięstwo i za hojne łupy z nieprzyjaciół pogromionych i pobitych złupione, gdy bogom swoim ofiary i zwykle modły czynili, jednego zacnego Krzyżaka imieniem Gerarda Rudde wojtę albo starostę ziemie Sambijskiej, z więźniów przedniejszego, z koniem na którym wojował i z zbroją w której był ubrany i z bronią żywego na wyniosło złożonym stósie drew spalili, i z dymem duszę do nieba, a ciało z perzynami na powietrze posłali.

Tegoż roku Litwa ziemię Dobrzyńską bez wieści przyciągnawszy zburzyli, w dzień Podniesienia Krzyża świętego, którą na ten czas trzymała więźna Mazowiecka, wdowa Semowita zmarłego xiążęcia małżonka pozostała, a spalivszy miasto Dobrzyń s poimańcami obojej płci i z łupami rozmaitymi śpiesznym puczim do Litwy ubiegli bez odporu.

Cromerus też pisze, iż i Mazowsze na ten czas Litwa bez zastawy zwojowała.

O POSIĘDZENIU I OPANOWANIU

WŁODIMIRSKIEGO, LUCKIEGO, KIJOWSKIEGO.

XIĘSTW,

I POBICIU XIĄŻĄT RUSKICH PRZEZ ZWYCIĘŻCĘ

G E D I M I N A,

ROKU 1319.

Rozdział trzeci.

Gdy się tak Gediminowi i Litwie z Żmodzią przy nim po pierwszych onych od Niemców trwogach szczęśliwiej powodziło, a fortuna niesstała twarz ślepo od Krzyżaków Pruskich i Liłandskich odwróciła, iż z ich mocy Gedimin wszystkę Żmodzską ziemię wydarł, starosty ich pogromił i rozpłoszył i wielkie wojska Krzyżackie za dzielnością Litewską i Żmodzską, nad Zejmiłą i Okmieną, na głowę poraził, marszałka też wielkiego i hetmana nawyższego ziem Pruskich Henryka de Plock, Żmódź z drugim ogromnym Niemieckim wojskiem plundrującego, w lesie za Miednikami, jak Miechovius i Długosz piszą, aż do jednego pogromili, i samego ze wszystkich

Miedniki gdzie dziś Worniami zowią.

Kontorów nasroźszego najezdząc zabili, już tak bezpiecznie Krzyżacy jako przed tym do Litwy najezdzać nieśmieli, obaczywszy i doświadczywszy ich potężności i gotowości i lepszej opatrności przeciw sobie. Wten czas też Pomorskiej ziemie gwałtowną a niesłuszną wojną pod Władisławem Łokietkiem królem Polskim dochodzili: przeto z Gediminem Wielkim Xiędzem Litewskim, Karolus Trewir mistrz Pruski i kontorowie jego na dwie lecie przymierze wzięli, aby tym bezpieczniejszymi będąc od Litwy, potężniej Polakom się okazali. Gedimin też sobie uczyniwszy dobrą wojną dobry pokój, acz doczesny ale potrzebny, od Niemców, zaraz tegoż roku 1320 nie składając z siebie zbroje, s tymże wojskiem Litewskim, Żmodzkim i Nowogrodzkim, także Połocką Rusią, ciągnął przeciw Wołyńskim xiążętom, którzy mu się z posłuszeństwa wybijali i nadto widząc go być z Krzyżaki Pruskimi zabawionego, do Litewskich Powilijskich dzierżaw, i Nowogrodzkich najazdy, miasto pomocy czynili. Naprzód się tedy obrócił przeciw Włodimirzowi xiążęciu Włodimirskiemu, a przyciągnawszy pod Włodimirz, dobywał zamku i miasta upornym szturmem, ale się też Russacy równą śmiałością bronili, rozmaity strzelbą i pociskami Litwę od blanków odbijając. A w tym sam Książ Włodimirz Włodimirski z ludem swoim i z pomocą Tatarską na odsieć przeciw Gediminowi przyciągnął: Gedymin też przeciw jemu tym śmielej Litwę i Żmodz uzyskował; a gdy obiedwie strony bitwy nie zwłaczały, podkali się tuż pod zamkiem chęcią zapalczywą, różnym głosów hukiem, zbrój grzmotem, koni rżaniem, aż obluki przebijali, równą bronią, szablami, włóczniami wręcz się starli, Tatarowie zaś z luków tańcem zwykłym zajeżdżając bez przestanku Litwę przerywali, aż potym Gedimin zszykawszy kilka set Żmodzi pieszych z włóczniami i z pociskami, także z procami, między jezdnią Litwę i Ruskie i Tatarskie szyki, którzy pieszych nie mieli, przeraził, poczeli tył podawać, Litwa po nich bijąc gonila, siekąc, imając; z blanków zaś zamkowych i miesckich, Russacy na swych krzyczeli, wołając i napominając, aby swoich nie wydawali.

Bitwa Gediminowa z Wołyńczykami.

Lecz gdy Tatarowie, w których miał nadzieję Włodimirz, pierchnęli i Wołyńców swoich nie mógł do pierwszej sprawy przywieść: a gdy się sam z małym poczem rycerstwa Włodimirskiego Litwie zastawował i śmieje nacierał, (jako jest łacińska przypowieść: *Temerarios ausus, temerarii sequuntur euentus*, co i mnie samego raz skaralo), gdy się sam upornie przebijał przez ufy Litewskie, hetmana dobrego i rycerza mężnego urząd wypełniając, zabity został na placu. Co obaczywszy inszy Wołyńcy, iż im kniazia i wodza nie sstało, wnet z wielkim a żalonym narzekaniem, różno gdzie kto mógł uciekali, a drudzy się do Litwy zwycięzców sprzedawali: obłączeni też widząc pana swojego zabitego, a zwycięstwo nieprzyjacielskie, zaraz się i z zamkiem Włodimirskim i z miastem Gediminowi zwycięzcy, Wielkiemu Xiędzu Litewskiemu, w łaskę podali i przysięgę posłuszeństwa uczynili. Także wszystko Wołyńskie xięstwo za tym zwycięstwem i dobrowolnym podawaniem obywatelów, gdy obaczyli iż się oprzeć było trudno, Gedimin opanował.

Włodimirz xiążę zabity od Litwy.

Włodimirskie xięstwo Litwa mocą opanowała.

A osadziwszy Włodimirski zamek i miasto starostam swoim i rycerstwem Litewskim, ciągnął do Lucka kończąc zwycięstwo, przeciw Lwowi Luckiemu kniazium, dla tego, iż Drohiczin i Brzeście Litewskie był odjął czasu wojny Krzyżackiej. A aczkolwiek miał jakie takie wojsko według czasu zebrane, Lew przerzeczony książę Lucki, wszakże przygodą kniazia Wołodimira Włodimirskiego przyjaciela swojego, (słyszając iż był porażony i zabity od Litwy), strwożony, nie czekając mocy Gediminowej, uciekł aż do Brańska Siewierskiego, do kniazia Romana Brańskiego zięcia swojego. A Gedimin skoro obległ Lucki zamek, zaraz bojarowie i czerń, widząc iż książę ich uciekł, a onych wydał, niechcieli się sprzeciwić Wielkiemu Xiędzu Gediminowi, ale się wszyscy jednostajnie w moc i w panowanie jego ze wszystkim Xięstwem Luckim i z jego przygródkami podali i przysięgę potomnego posłuszeństwa uczynili, których Gedimin w łaskę przyjąwszy, zamek Lucki i inne przygródki, dla lepszego utwierdzenia i ugruntowania swojego zwycięstwa, rycerstwem Litewskim i starostami osadził i obwarował.

Luckie Xięstwo Gedimin opanował.

Z lepszym ten pożytkiem niż my dziś wojował, aczkolwiek działał nie miał.

Potym do Brześcia z wojskiem ciągnął, ostatek Ruskich przygródków kniazia Luckiego posiadając, tamże w Brześciu pany i rycerstwo swoje dobrze zasłużone udarowawszy, wojsko Litewskie i Żmodzkie, na czas dla wytchnienia z pracy po Krzyżackiej świeżej i Ruskiej wojnie do domów rozpuścił, a sam w Brześciu przez zimę odpoczywał, potoczne sprawy i potrzeby ziemskie odprawując, przez który czas broń i naczynia rozróżniane wojenne gotował na nową wojnę, którą tajemnie przeciw Stanisławowi kniazium Kijowskiemu przemyslał.

Gedimin z Litwą do Kijowa.

Litwa Owruczą wzięła i Zitomir.

Potym roku 1320, obesałwszy wszystkie bojary swoje Żmodzkie, Litewskie, Połockie i Nowogrodzkie, zgromadził wojsko wielkie, a skoro po Wielkiej Nocy, który czas jest do wojny nastuszniejszy, gdy już trawa nowa koniom snadne wyżywienie, a nieodzianemu rycerstwu wdzięczną wczesność kwitująca wiosna gotuje, ciągnął z Brześcia przeciw kniazium Stanisławowi Kijowskiemu, który się z przodków sam jeden monarchą albo jedynowłajcą Ruskim w ten czas, jako dziś Moskiewski, pisał. A przebywszy spokojnie Luckie i Wołyńskie ziemie, sobie poddane, przyciągnął naprzód pod Owruczą, zamek kniazia Stanisławów, którego mocą dobywszy Litwą osadził; potym Zitomir, na którym się było zawarło wiele słachty Kijowskiej, obegnał, którego też, (usilnym szturmowaniem, Russaki broniące się z mordowawszy), przez podanie dostał. A starostę i rycerstwo Ruskie sprowadziwszy, Litwę swoją na zamku i w mieście dla obrony postawił. Ciągnął potym dalej w Kijowskie wołości, burząc i paląc co się nawinęło: co widząc Stanisław kniaz Kijowski umyślił gwałt gwałtem odbijać, a Litwie nie czekając ich w Kijowie, zbrojno, jako pierwszym niewolnikom przodków swoich zastąpić, Kniazowie też inszy Ruscy i Siewierscy widząc iż już sąsiedska ściana gorzała, zbierali się do gromady przeciw Litwie, a tak książę Pereasławski Olha i książę Lucki Lew od Litwy wygnany, Roman Branski, z rycerstwem i z wojskami, jakie mogli na ten czas zgromadzić, ścigali się na ratunek do Stanisławła kniazia Kijowskie-

Nam tuares agitatur, paties quum prozimus ardet.

go, który obozem leżał nad Pierną rzeką sześć mil od Kijowa, a złączywszy wspólne mocy swoje w jedno wielkie wojsko, i pomoc od Tatarów mając, stali w gotowej sprawie, słysząc iż Gedimin z Litwą od Zitomirza śmieje i śpieszno przeciwko im ciągnął.

A tak Gedimin mając wiadomość od szpiegów o położeniu i mocy wojska Ruskiego, najmniej w szczęściu i w dzielności rycerstwa swego nierospaczał: a krótkim napominaniem powodzenie szczęśliwe, a niedawnego zwycięstwa nad Krzyżaki i Włodimirskiem kniazem i Lwem Luckim, w pamięć Litewskim i Żmódzkim ufom przywodząc, szykował ich porządnie, piesze z włóczniami, z łukami drugich, inszych z procami między jezdne dla rozerwania nieprzyjacielskich ułów i posiłku mieszając, tą sprawą przyszedł ogromnie tuż nad wojska Ruskie u rzeki Piernej leżące w równym polu. Tam naprzód książę Stanisław Kijowski z wojskiem swoim i z Tatarską pomocą do Litwy skoczył, Roman zaś Brański, a z nim Lew książę Lucki i Olha Pereasławski, lekko po nim dla posiłku następowali. Litwa i Żmódź pierwsze gwałtowne spotkanie Kijowianom śmieje i stałe przeciwnymi pierściami wytrzymali, pierwszej strzelbą z łuków i z kusz, potem włóczniami, szablami, kijami wręcz się ścięli, mąż z mężem, koń z koniem, ciasno się skupili, krzyk, huk, grzmot, zewsząd ogromny, wątpliwa nadzieja zwycięstwa, długo jednakim losem z obudwu stron trwała, aż na ostatek Gedimin z strwożonym ufem odłączywszy się od walnego wojska swego, w bok Russakom ogromnym pędem uderzył, tak iż ich szyki ścisnione przerwał i pomieszał, gdy się musieli z czoła do bocznej bitwy obrócić. Litwa zaś i Żmódź w jednakiej sprawie, i na czele i po bokach stojąc, na zmieszanych Russaków tym silniej nacierała; niemógł ich gwałtownego pędu książę Stanisław Kijowski wytrzymać, począł na zad ustępować, Litwa za nim przycierała, Olha też książę Pereasławski, Roman Branski i Lew Lucki, kniazio wie, nie długo na placu stali, widząc Kijowiany z kniazem swoim ustępujące. Wszakże książę Lew Lucki, któremu szło o Luckie księstwo, z którego był niedawno wygnany, śmieiej nad insze przeciw Litwie nacierał, z Holhą Pereasławskim, ale upornej śmiałości tuż na placu gardły przyplęcili, bo w zamieszanej bitwie obudwu zabito. Co obaczywszy książę Stanisław Kijowski i Roman Branski, zaraz tył podali; rycerstwo Kijowskie, także Branskie i Pereasławskie, częścią pobiciem i uciekaniem kniazio w swoich, częścią gwałtownej mocy Litewskiej niemogąc wytrzymać, różno po różnych polach pierzchnęli, drudzy lasy za opieką obronę brali, Litwa ich z Żmodzią uciekających aż do nocy, (która ciemnością swoją Russaków ratowała), gonili, bijąc, siekąc i imając. Nazajutrz Gedimin przez noc z pracy wytchnawszy, łupy zbierać z pobitych Ruskich ułów kazał, które między rycerstwo porządnie rozdzieliwszy, więźnie obwarowawszy i rannych opatrzywszy, tegoż dnia niedając Rusi przewłoki ku zbieraniu, do Kijowa przyciągnął kończąc zwycięstwa, a obegnawszy zamek dobywał go ustawicznymi szturmami, obleżeniom jeśliby dłużej w uporze swym trwali, a nie podali się dobrowolnie, wygładzeniem i rozmaitym karaniem groząc. Wszakże Kijowianie, których się po świeżej

Bitwa Litewska z Russaki u Piernej rzeki.

Dwa kniazio wie Holha Pereasławski, i Lew Lucki zabici.

Ruskie xiążęta porażone od Litwy.

Miał lepszą rozrywkę niżli Anibal Kartagiński, ad Cannas.

porażce, w mieście i w zamku z żonami, z dziećmi i skarbami wielkość była zawarta, bronili się długo i mężnie, spodziewając się i czekając rątku na odsiecz od kniazia swego Stanisława, który był aż na Rezan uciekł z przegranej bitwy, z kniazem Romanem Brańskim; ale widząc się być wydanych od pana swojego i w nadziei oszukanych, po długich namowach zezwolili jednostajnie na podanie zamku i miasta. Tak naprzód Metropolit, Wladikowie, Archimendritowie, Protopopowie ze wszystkim duchowieństwem niosąc krzyże i chorągwie processją wyszli ku Gediminowi, a za nimi panowie bojarowie i wszystko pospólstwo Kijowskie wyszło, bijąc czołem, podając się w łaskę i w moc Gediminowi Wielkiemu Xiędzu Litewskiemu. Tamże mu wszyscy a naprzód Metropolit przysięgę posłuszeństwa uczynili; wjechał potym Gedimin zwycięstwem przez miasto na zamek Kijowski. Wziął też przez dobrowolne podanie przygrodkki insze Kijowskie, Białogrodek, Slepowrot, Kaniów i Czerkasy, dobył też Branska Siewierskiego, i Pereasławia zamków stołecznych xiążąt Ruskich, tak iż za jednym zwycięstwem monarchią Kijowską, Wołyńskie i Siewierskie xięstwa, aż do Putwila za Kijowem mil sześćdziesiąt opanował, i do Litewskiego państwa przyłączył.

Bo w ten czas w Kijowie była stolica Metropolitowa wszytkiej Rusi.

Gedimin Kijow wziął przez podanie.

Litwa Siewierskie xięstwa i Wołyńskie opanowała.

Xiążęta Słuckie.

Na Kijowie i na inszych przygródkach przełożył starszym namiestnikiem swoim Mindowa xiążę Holszańskie, syna Holszowego krewnego swojego, który się był w Ruską wiarę ochrzcił i panował na Kijowie aż do Włodimirza Olgerdowica, xiążąt Słuckich przodka, z Wielkich Xiędzów Litewskich porządną genealogiją idących, od Holsze, Witenesa, Gedimina i Olgerda, etc.

Xiążęta Ostroskie.

A Stanisław z narodu starożytnych xiążąt Ruskich monarchów Kijowskich i od Ruryka, Truwora, Sinausa, xiążąt Wareckich, także od Igora i Olecha naród wiodący, z których też jest naród xiążąt Ostroskich, będąc porażony, wygnany i wyzuty z xięstwa Kijowskiego od Gedimina, uciekł się do xiążęcia Rezańskiego o wspomóżenie, który mu zaraz dał w małżeństwo córkę swoją Holbę, a iż męskiego potomstwa nie miał, tylko tę jedną dziedziczkę, dał mu i wszystko xięstwo Rezańskie z córką, w sprawę, władzę i w panowanie, będąc sam człowiekiem zesłym w leciech.

Rezańskie xięstwo co jest.

A Rezańskie xięstwo było z dawna możne między inszemi xięstwami Ruskiemi, jak o tym rzecz sama kto świadom i Kroniki Ruskie, tak że Sigismundus ab Herberstein, in *Commentariis ac Chorographia regionum Moschoviae Ducu subiectarum* świadczą, fol. 65, 66 etc. Leży Rezańskie Wielkie Xięstwo między Oką i Donem albo Tanais rzekami wielkimi, i sławnymi, z których jedna Tanais, albo Don po moskiewsku rzeczona, Azją i Europę dzieli, a wpada w Martwe morze, albo czarne jezioro, które zowią Cosmographi Pallus Meotis, u Azophu miasta Tureckiego, skąd potym kupcy Donem z Moskwy i z Rezanu żeglując, aż do Kaphy, Prekopu, Konstantinopola, i do wszytkiej Greciej, Włoch. Hieruzalem, Siriej, i do Afriki morzem Międzyziemskim przez Pontum Euxinum, i Helespontum przychodzą, jakom sam własną experentią i bytnością poczęści tegoż żeglowania skosztował roku 1574.

Wszystkie insze krainy Moskiewskie Rezańskie xięstwo hojnością żywności i urodzajem zboża, miodów, zwierzu, bydła, i ryb rzecznych i jeziornych przewyższa, i ludzi czerstwością, i przyrodzoną śmiałością wojenną uszlachionych. Bo Tatarom Przekopskim, i Kazańskim są przylegli, z którymi się muszą ustawicznie ćwiczyć: Rezan zaś zamek i miasto stoleczne drzewiane, niedaleko od Oki rzeki wielkiej, od Moskwy miasta 36 mil leży, przyrodzeniem miejsca obronny i zawždy się kniaź Rezański pisał Wielkim Xiędzem, jako dziś Moskiewski.

Rezan zamek i miasto.

Potomek tego Stanisława monarchy Kijowskiego od Gedimina wygnanego, Wasilej Wielki Xiądz Rezański, pojął siostrę u Wasila Wielkiego Xiędza Moskiewskiego, z którą miał Iwana i Fiedora, synów. A gdy Wielki Kniaź Wasilej umarł, panował po nim Iwan syn, ten potym zostawił po swej śmierci trzech synów, Wasila, Fiedora, i Iwana, s których dwa starszy wadząc się o zwierzchność panowania, stoczyli bitwę walną w polach Rezańskich, tamże jeden porażon i zabity na placu, a drugi otrzymawszy zwycięstwo zarazem na tychże polach umarł. Trzeci który został młodszy dowiedziawszy się o śmierci starszych dwu bratów, zebrał się z Tatory, i opanował mocą wielkie xięstwo Rezańskie ojczyste, które jeszcze matka jego rządziła. Tego potym (acz przodkowie jego w wolnym państwie wolno z dawna panowali, a żadnemu inszemu monarsze niebyli powinni) wnet Wasil Wielki Kniaź Moskiewski, który się jedynowłajcą wszystkiej Rusi pisał, pozwał przed swój majestat i osadził do więzienia, a posławszy wojska swoje Rezan zamek wziął, i wszystko xięstwo opanował, a matkę przereczonego młodego a ostatecznego Kniazia Wielkiego Rezańskiego wdowę podstrzygł w czernice, i do monastera przystroiwszy ją wegnał. A iżby na potym xięstwo Rezańskie od Moskiewskiego xięstwa nie odstąpiło, wielką część Rezańców Wasil kniaź Moskiewski, po różnych krainach swoich rozprowadził, i porozsadzał; za czym zupełną moc i władzą nad możnym i starożytnym Rezańskim xięstwem otrzymał. Bo aczkolwiek ten ostatni kniaź Iwan Rezański uciekł był z więzienia do Litwy roku 1525, gdy Tatarowie pod Moskwą miastem tuż się byli położyli, wszakże bez potomstwa w Litwie jako zbieg umarł. A tum się dla tego, Czytelniku miły, szerzej o tym sławnym a Wielkim Xięstwie Rezańskim zabawił, aby obaczył jako państwa wielkie prętko a nagle przez wewnętrzne niezgody upadają, tak się to tu okazało, iż dwa bracia wadząc się o jedyną ojczyznę marnie ją stracili, sami zginęli, i trzeciego brata uporem swoim i matkę w kaleki obrócili, tak iż wszystek naród wielkich Kniaziów Rezańskich, który trwał i kwitnął przez kilka set lat z gruntu zniszczał i zginął. Przeto się już do rzeczy przedsięwziętej spraw Gediminowych zwrócimy.

Przygoda dwu bratów.

Jako Moskwa Rezan opanowała.

Iwan kniaź Rezański do Litwy zbiegl.

Gedimin Wielki Xiądz Litewski przełożywszy na Kijowie Mindowa xiążę Holszańskie namięsnikiem, i insze zamki starostami swoimi osadziwszy, wrócił się do Litwy, z wielkim zwycięstwem, w Kiernowie potym (gdzie na ten czas była stolica Wielkiego Xięstwa Litewskiego) był od wszystkiego pospółstwa z wielką radością, zwykłym ręku kleskaniem,

i *łado, łado*, śpiewaniem, trąb długich huczeniem przyjęty, gdzie rycerstwo na onych wojnach Ruskich dobrze zasłużone udarowawszy, wojsko dla wytchnienia z onej długiej pracy do domów rozpuścił. A od tego czasu, to jest roku 1321, monarchia albo jedynowładztwo Kijowskie, gdy Gedimin Kijów opanował, ustala. Bo wszystkiej Ruskiej monarchiej z starodawna głową był Kijów, od Kija ziążęcia założony, roku po narodzeniu Christussa Pana 430, według niektórych zdania, acz Kroniki Ruskie dla starodawności tego miasta pewnego czasu wywieść nie mogą, wszakże od Olhy, albo Heleny, która się w Grecką wiarę roku od stworzenia świata według rachunku Ruskiego ochrzciła, i od Swantosława syna jej, i od Wołodimirza syna tegoż Swatosława monarchów Ruskich, który się też w Czarygrodzie ochrzcił, lata od Chrystusa Pana 990, a od stworzenia świata, jak Ruś rachuje, roku 6469, tedy monarchia Kijowska, to jest, wszystkiej Rusi jedynowładziectwo do opanowania Kijowa od Gedimina Wielkiego Xiędza Litewskiego stała lat 431.

Potym przedsię Wielcy Kniaziowie Białej Rusi Moskiewscy pisali się Jedynowładcami Wsieje Rusi (acz się w tym mylili, bo Litwa niemałą część Ruskich księstw dawno była posiadała) używając tytułu tego, którego dziś Wielki Książ Moskiewski w liściech swoich używa; wszakże prawa monarchia Kijowska wszystkiej Rusi, tylko za panowania Rurikowego, Igorowego, Olechowego, Swantosławowego, i Włodimirowego, początkiem swym, i pewną successią w mocy swej kwitnęła i trwała. A po śmierci Włodimirowej dwanaście synów jego srogą wewnętrzną wojną na kilkudziesiąt części państwo i jedynowładztwo Ruskie rozerwali, aczkolwiek to był za się przywiódł w pierwszą klobę i w monarchią Włodimirz Monomach przezwiskiem, syn Wszewoldów, wnuk Włodimirza wyższej mianowanego, wszakże się to wszystko po jego śmierci znowu rozerwało, jakośmy o tym wyższej w dziejach Ruskich dowodniej wypisali: przeto do rzeczy Litewskich przystępujemy.

O ZAŁOŻENIU TROKOW STARICH

**I WILNA,
PRZEZ GEDIMINA,
ROKU 1291.**

Rozdział czwarty.

Gedimin Witenesowic Wielki Xiądz Litewski zbywając w Kiernowie rozmaitymi łowami przeszłej pracy, i niewczasów wojennych, zebrawszy się z dworem i wszystkim myśliwstwem swoim, jachał w głębsze puszcze dla weselszej pociechy, i główniejszych łowów; a gdy mu się według myśli szanowało iż się nacieszył i obłowił, czestował w polu pod kotarhami pany, dworzany, i myśliwce swoje, w pięci milach od Kiernowa, między Waką i Wilią rzekami. Tam potym upodobało mu się miejsce i plac nie tak bardzo słuszny ku zamkowi, jako jemu wdzięczny, iż się na tym miejscu i w okolicznych polach i lasach obłowił, tamże zarazem obesławszy wołości, zabudował zamek, który przekopem i wałem obwarował, i nazwał go Troki, dla tego iż co żywo, zajęcy, lisów, kunic, i inszego małego zwierza i ptastwa, tak dworzanie, jako osocznicy, myśliwcy, kuchci-kowie i chłopięta, wszyscy byli pełno około Tarczaków, przed sobą, i za sobą i po stronach w troki nawiązali i nawieszali, zwierzu też wielkiego łosi, jeleni, sarn etc. pełne wozy nakładli. A tak dla tego szczęśliwego obłowu znacząc wtym sobie wrózkę szczęśliwą (bo won czas Litwa obyczajem rzymskim żadnej rzeczy bez wroszki niepoczynali) zarazem z Kiernowa stolicę xiążęcią do Trok nowo budowanych przeprowadził, które dziś Staremi Trokami zowiemy względem Nowych od Kejstuta potym jego syna zbudowanych, jako o tym niżej napiszemy. A tak od tego czasu stolec w Kiernowie od starożytnych xiążąt Litewskich, zwłaszcza od Kiernusa Konasowica Palemonowego z Rzymskich xiążąt potomka wtórego założony ustał, za czym też to miasto z zamkiem dawnością czasów zawisnych jak dziś widzimy niszczało; a w Trokach się nowa stolica xiążąt Litewskich poczęła; ale nie długo trwała, bo Gedimin rychło potym zajachawszy w łowy, zwykłym obyczajem, czynił ostępy nad brzegami rzeki Wiliej, które w ony czasy lasami i puszciami wielkimi, gęstymi a gwałtownymi zawieszisto zarosłe, leżyskami tylko przechowaniem rozmaitemu zwierzo-wi tak wielkiemu jako i małemu były. Tak tedy Gedimin bawiąc się łowami, a z ostępu na ostęp przejeżdżając, przyjechał ze wszystkim orsa-kiem dworu i myślistwa swego na zgliska poświęcone przodków swoich, gdzie rzeka Wilna do Wiliej wpada, od Trok Starych cztery mile, które

Stare Troki
zbudowane,
a dla czego
Trokami na-
zwano.

Z Kiernowa
stolec do
Trok prze-
nieśiony.

zgliśka, to jest plac palenia ciał xiążących i panów przedniejszych Litewskich, fundował był na tym miejscu Swintorog, a po nim Germont syn jego, jakośmy o tem wyższej napisali, gdzie też kapłani Litewscy obyczajem pogańskim bogom swoim ofiary za dusze zmarłych xiążąt, (bo o nieśmiertelności dusz, o dniu sądnym, i o zmartwychwstaniu wielce trzymali) czynili, i ogień wieczny ustawicznie we dnie i w nocy bez przestanku (jako też ono był w Rzymie obyczaj ceremoniej Vesti boginiej) na tym miejscu za pilnością kapłanów k temu ustawionych gorzał, który ogień Litwa i Żmodź, Prussowie, i Lotwa za osobliwego Boga mieli i chwalili.

Gedymin tura postrzelił.

Tam tedy Gedimin około przereczonych źgliśk w puszczy między górami, które dziś Łysymi zowią polując, imo inszego zwierzu mnóstwa sam postrzelił tura wielkiego s kusze, i zabił go na tej górze gdzie dziś wyszny zamek Wileński, którą górę od tego tura i dziś Turzą górą zowią, a skórę i rogi jego złotem oprawione, miasto zacnych klejnotów długo w skarbie chowano, aż do czasów Witoldowych a Witold iż popolicie s tych rogów na wielkich biesiadach, i częstowaniu posłów postronnych pijał, tedy jeden darował za wielki upominek cesarzowi Rzymskiemu Sigmuntowi, królowi Węgierskiemu, na onym sławnym zjazdzie królów i xiążąt w Lucku, roku 1429, jako o tym będzie niżej. A teras rzecz przedsię wziętą kończę.

Sen Gediminów.

Gedimin spracowawszy się łowami, tudzież iż wieczór był zaszedł, a noc ciemna nadchodziła, do Trok też omieszkał, pocieszywszy się znacznie z zabitego ręką własną tura, nocował w kotarhach ze wszystkim dworem swoim na zgliśkach mianowanych na łące Swintorozie od Swintaroha xiążęcia nazwanej, gdzie dziś puszkarnia, stajnie i niższy zamek. A gdy po pracy jak to bywa twardym snem był zmorzony, śniło mu się iż na tej górze i na tym miejscu, gdzie tura ubił, i gdzie dziś Wilno z zamkami stoi, widział wilka wielkiego, i mocnego, a prawie jakoby żelazną blachą warownie przeciw wszelkim postrzałom uzbrojonego, w tym wilku zaś słyszał sto wilków ogromnie wyjących, których głos po wszystkich stronach roznosił. Ocuciwszy się tedy Gedimin, wpadł mu ten sen w myśl, i gryzł się długo sam z sobą, chcąc zgadnąć coby się przez to znaczyło. Ale iż na się trudną rzecz obaczył, nie inaczej jako on Pharao król Egipski o siedmi krowach tłustych i chudych, albo Baltazar król o onej ręce, którą widział pisząc: *Tekel, Mane, Phares, mensus est, mensus, est, ponderavit & divisit &c.* Iż był czas przyszedł zginąć Baltazarowi ze wszystkim jego królestwem etc. Tym sposobem Gedimin nazajutrz wstawszy, ten sen wszystkim panom i dworzanom swoim opowiedział, radząc się i pytając, coby się im ten sen zdał, a coby znaczyło. Bo Litwa w on czas jako pogani leda czemu wierzyli, a sami burtami, albo wrózkami, jako Rzymianie *Aruspiciis, extis, avium volatu, &c.* tak wojnę jak domowe sprawy zawždy odprawowali. Lecz ten sen i wykład jego nie dał się żadnemu tak zgola gryść, aż musiało przyść na Krywe Krywejta biskupa Litewskiego pogańskiego, któremu było imię Lizdejko.

Lizdejko nej wyższy biskup Litewski w orlim gniaździe należienny.

A ten, jako Latopiszczycze świadczą, za Witenesa ojca Gediminowego był nalezion w orlim gniazdzie w jednej puszczy przy gościńcu, a niktórzy powiadają, iż w kolebce ochędożnej na drzewie zawieszono sam Witenes znalazł, i chować go dał ućciwie jako syna; a gdy dorósł okazał z siebie dzielności nie prostego człowieka, stąd się znaczyło, iż był zacnego jakiegoś albo xiążęcego narodu, ale snać dla zazdrości panowania, jeszcze w pieluchach albo od macochy, albo od ojczyrna był tak do lasu zasłany, jako też ono był uczynił Emilius król Albański, Remusa i Romulusa bliźnięta z Rehi Silwiej dziewczki królewskiej mniszki urodzone zasłał był tajemnie do Tibru utopić, które potym od wilczycy wychowane (jak sławia) i od Faustulusa pasterza nalezione, Rzym głowę wszystkiego świata założyli, etc. Także też ono był uczynił Astiages król Medski, Cirusowi z córki swojej i z xiążęcia Perskiego urodzonemu, iż go był w pieluchach kazał głodem umorzyć Harpagowi secretarzowi swojemu, aby po nim nie królował; Harpagus potym zlitowawszy się nad niemowiętkiem krwie królewskiej, zasłał go do lassu potajemnie i kazał go na drzewie zawiesić, aby tam za oczyma Harpagowymi umarło; wszakże to dziecic tenże pasterz (dawszy swoje na ten czas umarłe Harpagowi), wychował u siebie; potym gdy wzrastał, wybrały go dzieci wespól passące bydło, królem sobie, na ostatek przez dziwne przejrzenie Boże (któremu się rada ludzka prózno opiera) i Astiagessa swego dziada wygnał i królestwo jego Medskie i ojczyrte Perskie i Assirijskie, na ostatek wszystkę Azią, Sirją, Judską ziemię i Indją, opanował.

O tym czytaj
Livium 8
Florum, 3c.

O tym Justinius, Carion etc.

O tym też czytaj Volaterranum, Justinum, Cnutionem, etc. 4c. Danielis 13 can. 3 14, 3c.

Tego też Cirussa pierwszego monarchę Perskiego, Daniel prorok przywiódł był ku uznaniu prawdziwego Boga, roku od stworzenia świata 4443 etc., a według Kariona 3443.

Danielis. 14.

Czytamy też dziwniejszy tego przykład *apud Trogum Pompejum et Justinum lib. 44*: iż także król napierwszy Hispański Gargoras albo Gorgoras, wnuka i syna swojego, którego z własnej dziewczki miał, dla wstydur rozmaicie chcąc zatracić, kazał miotać między świnię i między psy głoďne, by go zjedli i na ścieszki chlewów ciasne potym go kładziono, by go bydło zdeptało; na ostatek gdy i tak nie mógł zginąć, w morze go wrzuciono, a wždy go nawałności morskie na brzeg bez naruszenia wybiły, gdzie go potym jelenica wychowała piersiami swoimi; potym dziwnym lossem przejrzenia Bożego, został wtórym królem Hispańskim, któremu było dano imię Habis. Telephus, także Missijskie xiążę albo Bulgarskie, od łaniej w puszczy, także będąc zanieiony na zgubienie, był wychowany. Toż czytamy w Kronikach Czeskich, co i u Bielskiego w księgach siódmym o Czeskim królestwie najdziesz, fol. 322, roku od Christusa 909, iż Iwana Gestimulussa, królewica Karwackiego, łania także na puszczy czterdzieści i dwie lecie mlekiem żywiła. Parissa także syna Priamussowego, królewica Trojańskiego, niedźwiedzica na puszczy uchowała, etc., a Romulussa i Remussa etc., wilczycza; a Jowissa, syna Saturnussowego, pszczoły, etc. Tom dla tego przypomniał, aby nie było w podziwienie świadectwo Latopiszczyców Litewskich o Lizdejku. Bo się też tak właśnie i z naszym

O tym też czytaj Volaterranum lib. 2 de Gestis in Hispania ad Gotos.

Habus król 2 Hispański. Telephus od łaniej wychowany.

Iwan Gestimullus

Paris.

Romulus i Remus. Jovis.

Mojżesz także był na rzekę wylo-

zon, w ma-
lej skryn-
ce.

Exodi cap. 2.

Lizdejk
biskup pogań-
ski.

Genesis
cap. 40 et 41.

Daniel.
cap. 2.

Daniel.
cap. 5.

Mane, Tekel,
Phares, men-
sus est pon-
deravit &
divisit &c.

Item Da-
niel. cap. 7,
i czterech
wiatrach.
i czterech
bestiach
szy, i o me-
żu z słone-
czną glo-
wą etc. wi-
dzianym,
Dan. 1 cap.

Wykład snu
o Wilnie.

Zamek wy-
szny Wilen-
ski na Tur-
rzej górze.

Nizny za-
mek.

Mathei. 24
Mar. 13, Luc.
21 gdziekol-
wiek będzie
ścierw, tam
się zgroma-
dzą i orlo-
wie.

Augures,
hoc est tres
sacerdotes,
qui auspici-
orum dis-

Lizdejkiem w on czas działo, który będąc na dworze xiążęcym wychowa-
ny, w naukach gwiazdarskich, według biegów pogańskich, w wieźdźbier-
stwach, snów wykładach, (jako niegdy Joseph i Mojżesz w wszelkiej mą-
drości Egipskiej) był wyćwiczony, aż potym był za Gedimina, najwyższym
biskupem albo przełożonym nabożeństw pogańskich, którego z urzędu
Kriwe Kriwejto zwano, o którym urzędzie *apud Cromerum, Miechovium,
Długossum, Erasmum Stellam, Dusburghium*, najdziesz jasne świadectwa.
Ten tedy Lizdejko, biskup najwyższy, nie inaczej (jako Joseph Faraonowi
i onym towarzyszom więzienia, podczaszemu i piekarzowi i jako Daniel Nabu-
chodonozor, o czterech monarchiach i potym o onej ręce na ścienie piszącej
Baltasarowi) on sen o wilku na Turzej górze stojącym i o stu wilków in-
szych w nim wyjących, tym kształtem porządnie i prawdziwie wyłożył: „Iż
wilk ten któregoś widział, jakoby z żelaza ukowanego, Wielki Kniazie
Gediminie! znaczy to: iż na tym miejscu zgłisk, przodkom twoim poświę-
conych, będzie zamek mocny i miasto tego państwa główne, a sto wilków
w tym wilku ogromnie wyjących, których się głos na wszystkie strony
rozchodzi, to znaczą: iż ten zamek i to miasto, zacnością i dzielnością
obywatelów swoich, tudzież wielkimi sprawami potomków twoich Wiel-
kich Xięźdów Litewskich, którzy tu będą mieli stolec swój, rozgłoszy się
i rozszerzy z wielką sławą po wszystkich stronach świata, i cudzym naro-
dom w rychle z tej stolice z wielką sławą panować będą.”

Tak mądry i prawdziwy a ku rzeczy wykład snu Lizdejkowego, Ge-
dimin pochwaliwszy i ofiary bogom swoim na zgłiskach odprawiwszy,
wnet nie długo odkładając, obesał wołości okoliczne, rzemieśników też
rozmaitych, cieślów, murarzów, kowalów, kopaczów i materij k temu
wszelkiej dostatki sposobiwszy, począł murować naprzód wyszny zamek
na Turzej górze, na której sam z kusze tura wielkiego był postrzelił.
Wymierzył potym plac na nizny zamek na Swintoroze, które miejsce w on
czas *krzywą doliną* nazywano, przy uściu Wilny rzeki, gdzie do Wiliej
wpada, tamże zamek nizny z drzewa z wyniosłymi wieżycami, i z blanka-
mi Gedimin wielką prętkością, ale z więtszą pilnością, zbudował koszto-
wnie, a dokonawszy obu zamku, mianował ich Wilnem od Wilny rzeki.
Także i miasto prętko się przy zamkach nad Wilną i Wilją osadziło,
bo Gedimin z Trok stolicę swoją tegoż roku do Wilna przeniósł i tam
ją na potomne czassy ugruntował; za czym wielkie zebranie ludzi, jako
orłowie do ścierwu prętko się w wielkie miasto i rozwlokłe possady
zgrupadziło. Panowie też wszyscy dwory wielkie przy głównym mie-
ście, dla ustawicznego tam mieszkania Wielkiego Xiędza swojego, ozd-
bnie pobudowali, tak iż Wilno z małych początków zacęte, gdzie przed
tym tylko trupy xiążęce paliwano miasto pogrzbów, wielkim i sławnym
miastem roku 1322 urosło, za radą mądrą Lizdejkową, który był po-
tym długo biskupem litewskim żonatym, według pogaństwa i Augu-
rem albo wieszczkiem, jako był obyczaj wzięty i urząd zacny u Rzymian
Augurii. Bo i Cicero, jako sam świadczy o sobie, on mąż i senator zacny
Rzymski, był też augurem w Rzymie z urzędu, to jest wieszczkiem, albo

dozorczą zwierzchnym wieźdźbiarstwa, według których się Rzymska rzeczpospolita sprawowała, co też Litwa, jakoby od Rzymian-zwyczaj podany zachowywała, a jako Cicero i inszy w Rzymie, tak też Lizdejko w Wielkim Xięstwie Litewskim był augurem.

Nie zaniedbał też Gedimin chwały bogów swoich w ugruntowanym stołecznym mieście swoim potwierdzić, bo acz pierwej od Swintoroha i Germonta syna jego, xiążąt Litewskich, wieczny ogień, jako w Rzymie u Vesty był fundowany na tym miejscu, gdzie dziś puzzkarnia, i kapłani którzy pod gardłem, aby ogień nie zgasł święty pilnowali, byli bojnie nadani. Wszakże Gedimin nad to las ciemny bogom poświęcił, (co zwano u łacińskich pogan i inszych narodów *Lucus*, a Litwa i dziś las zowie *Laukos*) i kapłany pogańskim obyczajem w nim ustawił, którzy tam za dusze zmarłych xiążąt na onych miejscach albo zgliskach spalonych modły czynili, tamże i węże Gywojtos i Ziemiennikos nazwane karmili i hodowali, jako bożki domowe, a ten las był nad Wilją podle puzzkarniej, aż do Lukiszek.

Postawił jeszcze Gedimin bałwan Perkunowi albo Piorunowi, kamień krzemienisty wielki, z którego ogień kapłani krzossali, w ręku trzymający, temu też na ofiarę ustawicznie ogień wieczny z dębiny we dnie i w nocy palono, na tym miejscu gdzie dziś kościół (od Jagęła, wnuka Gedimino-wego fundowany) świętego Stanisława w zamku.

Była jeszcze wielka sala albo bóżnica na Antokoli wszystkim bogom, których Litwa zamiona gusły czartówskimi chwaliła, tam świecę woskową po wieczerach we Czwartki kapłani zawždy stawiali, i palili. Aleśmy o tych bałwanach i zabobonach pogańskich wyższej szeroko z pewnych dowodów i uprzejmego dawności Litewskich wybadania, w Ruskiej Kronice opissali; przeto o założeniu Trok i Wilna, na ten czas Czytelniku miły bądź content, bo do inszych spraw i dziejów za Gedimina się toczących przystępujemy.

ciplinam curarent, apud Romanos erant, a Romulo, auguralis disciplinae peritissimo lecti. Itidem octo aurispices qui exlorum erant periti, &c. Flamines quoque tres, & Satii etc. a Numa instituti & o czym czitał Dionisium, Licium, Plutarchum, in Numa, Stadium, in Florum, Pomponium Laetum &c.

Ogień Vesti boginiej.

Lucus sacra.

Gywojtos, i Ziemienniki węże.

Dii penates.

Percunos albo Piorun bałwan.

Panteon Litewskie.

O WOJOWANIU LITEWSKICH

I ŻMODZKICH ZIEM PRZEZ XIĄŻĘTA RZESKIE I KRZYŻAKI,
A O ZBURZENIU LIFLANT AŻ DO REWLA I DERPTU,
PRZEZ LITWĘ.
O SPLUNDROWANIU MAZOWSZA I DOBRZYŃIA,
ROKU 1322.

*O czym Petrus Dusburch, Kroniki Pruskie, Liflandskie, Długosz
i Miechovius lib. 4, fol. 220, cap. 15, §c.*

Rozdział piąty.

Roku 1322, Krzyżacy Pruscy, jakoż byli porażeni od Gedimina nad Zejmilą rzeką i nad Okmieną 1319, nie nacierali potym do Litwy ani do Żmodzi walnym wojskiem, tylko kozackimi utarczkami, a słysząc iż się Gedimin Ruskimi wojnami, tudzież budowaniem Wilna był zabawił, jakośmy wyższej powiedzieli, zbierali wielkie wojska tak z Prus jako z Lifland i z inszych księstw Niemieckich.

Bernardus też książę Swejdnickie z rycerstwem swoim Śląskim i z Czechami i książę Szwabskie i dwa grofowie Reńscy, jako Miechovius pisze i Długosz, a Dusburch jeszcze przydawa grofa Grodischeckiego i synów grofa Juljaceńskiego, Wildemburskiego i Preglitskiego, którzy na wojnę świętą, (na którą był odpust od papieża, jakoby do Jerusalem jechał) przeciw Litwie i Żmodzi poganom, z wielkością rycerstwa Niemieckiego, Francuskiego, Czeskiego, Śląskiego, Rakuskiego do Prus na pomoc Krzyżakom przyciągnęli, z którymi złączywszy wszystkie mocy swoje Krzyżacy Liflancy i Pruscy, do ziem Żmodzkich i Litewskich ogromnie wciągnęli, gdzie trzy powiaty: Wankieński albo Wajkieński, Rosieński i Kłogęński zburzyli i zamku Pistenu, jako Miechovius pisze, dobyli; ale Dusburch świadczy, iż się Litwa i Żmodź Niemcom usilnie Sturmującym na tym zamku obroniła. O czym jeśli chcesz wyższej czytaj w roku 1322 u Dusburcha Krzyżaka. A gdy Litwa i Żmodź chytro poddaństwo i posłuszeństwo obiecała Krzyżakom, wstrzymali się od mordowania ludzi Litewskich i burzenia wołości, także brania w niewolę.

Tegoż czasu gdy Liflandski mistrz z Pruskim Żmodź wojował, książę też Litewskie zwojowawszy Liflanty i wszystko biskupstwo Derptskie i insze powiaty, pięć tysięcy Niemców i Lotwy i wielką wielkość łupów do Litwy bez odporu wywiódł, tak, iż Krzyżakom wet za wet oddał tile troje,

Rzeszej Niemieckiej i książąt rozmaitych gotowanie na Litwę.

Wankieński, Rosieński i Kłogęński powiaty w Żmodzi zburzone, dziś tylko Rosieńskiego imię zostało. Żmodź się chytro Krzyżakom Rosieńskiego podać obiecała.

Litwa Liflanty okolo Derptu wzajem wojowała.

gdy oni Żmódź przez się pustą pustoszyli, z większą szkodą niż korzyścią swoją.

Tego zburzenia chcąc się pomścić chrześcijańskie wojsko, gdy już zima nastawała, wciągnęli do Litwy, wszakże dla okrutnie srogiej zimy, tego roku nadzwyczaj, jako się wszyscy Kronikarze zgadzają, panującej, nic nie sprawiwszy ani skórawszy, zimnem zwojowani, z wielką szkodą swoją do Prus wrócić się musieli.

David vero Capitaneus castris Gartin frigore non torpens &c. Ale Dawid starosta zamku Grodzieńskiego, nie kurcząc się ani gnusniejąc przed zimnem, z wielkimi wojski Litewskimi, Liflanty znowu aż do Rewla zwojował i wszystek powiat Rewelski około morza i nazad ciągnąc, aż do Dźwiny spustoszył, kościoły popalił, naczynia kościelne srebrne i złote, i ornaty pobrał, kapłany pobił, albo w więzienie wypędził, a pięć tysięcy więźniów Niemców i Lotwy, krom pobitych, z wielkimi łupami do Litwy przyprowadził. Dusburch pisze, iż w ten czas króla Duńskiego ziemię Dawid z Litwą zwojował, z której samych panienek i panien słacheckich pięć tysięcy poimał etc.; bo podobno w ten czas (co ku rzeczy) król Duński trzymał w Liflanciech Rewel, jako i dziś król Szwedzki.

Potym teje zimy Litwa i Żmódź miasta Memele i trzech zamków wkoło niego pod Krzyżaki dobyli, w których wielkość Niemców i inszych chrześcian pobiwszy i w niewolę zabrawszy, tak miasto jako zamki spalili. Ale podobno nie tak był w on czas mocny Memel, jakom go sam dziś obwarowany widział.

Zaraz z tym zwycięstwem zagrzewając się pretkością na mrozie Wilowski powiat i Sambijską ziemię zwojowali w Prusiech, a wielką porażką i szkodą Krzyżaków udrczywszy, kontora z Tapiowa, który ich chciał gromić, zabili i wojsko jego na głowę porazili, a z wielkimi łupami i rotami więźniów poimanych do Litwy się bez odpory wrócili.

Mazowieckie też xięstwo przereczony Dawid starosta Grodzieński, zwojował teje zimy, a wielkość dworów, wsi i kościołów popaliwszy i złupiwszy, bardzo wiele oraczów, wieśniaków, Mazurów do Litwy poimanych wywiódł.

Tegoż czasu Carolus de Trier albo Trewir, mistrz Pruski, umarł, a na jego miejsce Werner de Orselle, nowym mistrzem był wybrany.

Tegoż czasu Wrośław miasto główne Śląskie i z xięstwem Jan, król Czeski, dziwnymi a chytrimi praktykami na Henriku xiążęciu, wyszydził i opanował, a od tego czassu Wrocławskie xięstwo do Czeskiego królestwa od Polski i xiążąt Śląskich oderwane, Czechom przyłączone jest. Legnickie też xiążę i Bregenskie albo Brzeskie, podali się w hołd i w posłuszeństwo przereczonemu Janowi królowi Czeskiemu, groźbami ustraszeni i jego potomkom na potym będącym królowi Czeskim, przysięgli wiarę chować. Roku zaś 1332, Litwa tajemnymi drogami nagle, a bez wieści do ziemie Dobrzyńskiej wpadwszy, wszystkę wszęch i wzdłuż okrutnie zwojowali, stare i niedorośle dziatki zabijając, a inszych w połon zabierając, kwapliwie i spieszo z dziewięcią tysięcy więźniów obrachowanych

Próżna wyprowadzenie wojsk Niemiec do Litwy dla zimy.

Słowa Michoviusowe.

Litwa aż do Rewla Liflanty zwojowała.

Trzymał też na ten czas Ozilją wyspę na morzu Liflandzkim którą też dziś Magnus Duński król w Liflanciech trzyma.

Litwa i Żmódź Memele albo Kiojpedę nad morzem wzięta.

Wilowski powiat, jest od Memla mil 18, Wielowa od Tapiowa 2 mili, a Tapiow wielki zamek, imo który i z Wilna wiciny chodzą, do Królewcza 5 mili. Litwa Mazowsze zwojowała.

Temu Dusburch Kronikę dedykował, którą masz od nas wizernej przełożoną.

Wrośławskie i insze xięstwa Śląskie od Polski do Czech oderwane.

Litwa 9000 więźniów z Dobrzyńskiej ziemie wywiódła.

Dobrzyńska
ziemia do
korony Pol-
skiej.

do Litwy ubiegli. Dla tego Władisław Dobrzyński xiążę, rodzony brat Władysława Lokietka króla Polskiego, w osobie swojej do Krakowa przyjachawszy, Dobrzyńską ziemię ze wszystkimi zamkami, wołoskami i miasteczkami, Władisławowi bratu królowi i królestwu Polskiemu wiecznym prawem oddał i darował. Bowiem dla częstych najazdów Krzyżackich i Litewskich, nie mógł jej dłużej bronić, ani trzymać: A uprzejmymi i pokornymi prośbami ziemię Łeczycką do żywota swego, bo potomstwa nie miał, sobie i matce swojej Anastasiej, wdowie po xiążęciu Semowicie Dobrzyńskim pozostałej, otrzymał z hojności królewskiej. A tak od tego czasu Dobrzyńska ziemia do królestwa Polskiego jest przyłączona; acz o nie potym dosię krwawych burd Polacy z Krzyżaki aż do Kazimierza Jagiełowica miewali.

Mazowsze
od Litwy
zwojowane.

4000 wię-
niów z Ma-
zowsza.

Litwa Li-
flanty woju-
je.

Potym roku 1324, Dawid starosta Grodzieński, z rozkazania Gedimina Wielkiego Xiędza Litewskiego, wtargnął do Mazowsza, gdzie miasto Połtowsk biskupa Płockiego i sto trzydzieści siół okolicznych w dzień Ś. Helzbiety najechawszy, mieczem, ogniem i łupiestwem zwojował, i trzydzieści kościołów plebańskich, albo parafijnych, jako zową, ogniem wygładził; nadto cztery tysiące ludzi, jako Miechovius pisze, w niewolę do Litwy wywiódł. Drugie też wojsko Litewskie, wciągnawszy do ziemi Lifflandzkiej, na kilku miejscach ją zwojowali, a łupy z więziami do Litwy wywiedli. O tym Długosz i Miechovius lib. 4, cap. 16, fol. 221, etc.

Wszakże ty Czytelniku, jeśli chcesz historią z historią stossować, a szerszą i dostateczniejszą rzecz spraw Litewskich obaczyć, czytaj o tym na końcu w Kronice Petri a Dusburch, od nas s pilnością wyższej przełożonej; zwłaszcza: o porażeniu Krzyżaków u Miednik i ofiarze Litewskiej; o srogiej zimie i burzeniu Duńskiej ziemie przez Litwę, także Pruskiej i Dobrzyńskiej; o legatach papieskich do Gedimina, a tam ostatek spraw Gediminowych od roku 1326 od narodzenia Christusa Pana, i koniec Kroniki Dusburchowej obaczysz, którą on czassów Gediminowych i Wittenowych, sam będąc Krzyżakiem pisał, a co sam widział i słyszał, to świadczy, a świadectwo jego jest prawdziwe.

O SPOWINOWACENIU LITWY Z POLAKI,

A JAKO WŁADISŁAW LOKIETEK, KRÓL POLSKI,

SYNA SWEGO KAZIMIERZA

W SZESCENAŚCIE LECIECH OŻENIŁ Z XIEŻNĄ

GEDIMINOWNĄ.

ROKU PAŃSKIEGO 1325.

Rozdział szósty.

Władisław Lokietek król Polski, za trzecim razem, dla wielkich wewnętrznych i postronnych rosterków, ledwo statecznie koronowany, a od srogiego nie-szczęścia dziwnie będąc utrapiony, myślił i z radami koronnymi ustawicznie traktował, którymby sposobem po onych trwogach mógł bezpiecznie pa-nować. Starał się naprzód o uspokojenie częstych najazdów Litewskich, którym wojną odeprzeć nie mógł; frasował się też i o odjęcie i gwałtowne wydarcie Pomorskiej ziemi przez bezbożne Krzyżaki Pruskie, jałmużniki Koronne, k temu o oddalenie Śląskiego księstwa od korony Polskiej przez Czechy.

W tych trwogach mając umysł rozerwany, nie wiedział co pierwiej czynić i ku czemu się obrócić. Widział, iż Krzyżacy nietylko Pomorskiej ziemi wzbraniłi się wrócić, ale gwałtownie i na Dobrzyńską ziemię, któ-ra też była niedawno przez Litwę zburzona, umysł swój hardy nasadzili. Baczył też, iż Czechowie tak się byli stowarzyszyli z Krzyżaki, że ich trudno było rozłączyć, zwłaszcza, gdy za opanowaniem Śląska i miasta Wrot-sławskiego, w pychę podniesieni, za pomocą Krzyżacką mieli nadzieje wszystkę Polskę w rychle posieść, bo obadwa nieprzyjaciele byli przez się dosię silni i możni, a jednego trudno było zaczepić, ażby z obiema musiał czynić zaraz. Nadto, Sassowie i Brandenburscy margrabiowie, sprzymierze-nim i sąsiedztwem z Krzyżakami złączeni, gotowi im byli pomagać, jakoż się i sami na Polskę za namniejszej przyczyny okazaniem, gwałtem i zdradą nasadzili byli. A gdy się król na ty wojny z myślą rozerwaną wodził, albo mu było wydać Polskę na drapiestwo i burzenie Litwie, albo też na od-parcie ich najazdów zostawiwszy obronę, musiałby mocy rycerstwa swego umniejszyć i wojska na kilo części rostargnąć, które i tak choć całe, nie mogłyby przeciwko onym drugim nieprzyjaciółom dosyć uczynić. Abo-wiem ustawicznymi wtarczkami Litwa raz ty, raz ty i owy krainy Polskie najeżdżali i wojowali i niedawno przedtym Poltowsko, biskupa Płockiego miasto, i Dobrzyń z włościami, byli spalili i złupili i wiele krain od Polski wojną oderwawszy posiadli; k temu trudno ich było ukrócić, gdyż do bi-

*Crom. Ne-
que vero fa-
cile si do-
mari pote-
rant.*

*Utrapienie
Polski zew-
sząd.*

*Cromer. Vel
prodenda
erat Polo-
nia Litua-
rum popu-
lationibus.*

*Assiduis
enim excur-
sionibus,
jam has jam
illas oras
Poloniae Li-
tuani exca-
bant.*

*Z Litwą tru-
dno było
walczyć pó-
ki gospodar-
stwa niezna-
li, a losów
nie wyrąba-
li.*

*Et domi
fluminum*

*obiecti, ryl-
varumque
q̄ paludum
latebris h'e-
tuli essent.*

*Stant si quis
bellum eis
inferret, ei
non magis
cum hoste
insidioso
q̄c.*

*Itaque
quod erat
reliquum,
placuit ten-
tare, si forte
si mitigari
ulla ratione
q̄ in socie-
tatem per-
trahi pos-
senti.*

*Instrukcja
i summa le-
gacj Pol-
skiej do Li-
twy.*

*Aldona Ge-
deminowna
do Polski.*

*24000 wię-
źniów Pol-
skich i Ma-
zowieckich
w passagu.*

*Exdrae
cap. 1.*

*Quae ingen-
tibus om-
nis condi-
tionis sexus
atque acla-
tis captivo-
rum cater-
vis commi-
tata q̄c.*

*Gediminow-
na ochr-
szona.*

*Atque ex eo
tempore Po-
lonia magna
ex parte ca-*

twy zawżdy byli gotowi, ponieważ się wojnami ustawicznie bawili. A w domu zawodami i trudnym przebyciem rzek, lasów i jezior, w niesprawnych w on czas puszczech a niewyrobionych starzynach, jako w niepewniejszych i mocnych zamkach bezpiecznie żyli; tak, iż jeśliby kto był chciał wojnę na nich podnieść, tenby niemniej z nieprzyjacielem przemysłnym, prętkim, lekkim, bojownym i chytrym musiał czynić, jako też z trudnościami dróg, gęstością lasów, z niepogodą nieba i głodem, musiałby się naprzód biedzić. Tak tedy król Władysław Lokietek tej ostatecznej rzeczy myślił skusić, jeśliby snadź mógł jako Litwę ugłaskać, a w towarzystwo swoje przywieść. A naprzód ku otrzymaniu tej przyjaźni przydawało mu to niemniejszej nadzieje i otuchy, iż wiedział Krzyżaki być jako Polakom tak Litwie pospolite i główne nieprzyjacioly. Które zdanie i przedsięwzięcie królewskie, gdy wszystko zebranie senatorów pochwalilo i potwierdziło, wyprawili do Gedimina, Wielkiego Xiędza Litewskiego, posły, którzyhy z nim przymierze umocnili, a córki u niego Kazimierzowi królewicowi w małżeński stan prosili, a nie inszego posagu jedno pokoju wiecznego z obudwu stron, a wypuszczenia więźniów poranych narodu Polskiego, aby żądali.

Tych posłów Gedimin wdzięcznie w Wilnie przyjąwszy i naradziwszy się z kniaziami i bojary swoimi, a widząc rzecz bardzo pożyteczną, gdyby się przeciw Krzyżakom Pruskim głównym nieprzyjaciołom, z Polaki i z Mazurami zjednoczył, spisał i zprzymierzył, nieodmówił córki swojej dać za Kazimierza królewica Polskiego, ale ją zarazem z przerwczonymi posłami Polskimi i z swoimi, także z posagiem żądanym więźniów do Polski posłał.

Tak tedy xiężna Gediminowna, imieniem pogańskim Aldona, z posłami koronnymi i z poczem nie małym panów litewskich i dworzan Gediminowych kozaków, w niedźwiedzie kozuchy i wilcze słyki z saidakami, ozdobnie a świetno (jak w on czas strój był) przybranych, przyjechała do Krakowa roku 1325; a za nią i przed nią i w koło niej passag jej, więźniowie narodu Polskiego i Mazowieckiego, z niewolej Litewskiej wypuszczeni, tak mężczyzna jako białogłowy, długimi rotami ciągnęli, których samych polonnych obojej płci ludzi dwadzieścia i cztery tysiące było, co z Litwy jako Żydowie z Babilonu na ten czas byli wypuszczeni, z wielką radością pospolitego ludu Polskiego w drodze wszędzie i na wjeździe do Krakowa była przyjęta, bo się już spowinowaceniem wiecznego pokoju od Litwy niebożęta spodziewali.

Naprzód tedy była nauczona przerwczona xiężna w wierze chrześciańskiej od Nankiera, biskupa Krakowskiego.

Potym w wigiliję Ś. Piotra i Pawła apostołów, w kościele Krakowskim jest ochrzczona od tegoż biskupa, a imieniem chrześciańskim Anna mianowana; tamże zaraz Kazimierzowi Lokietkowicowi, królewicowi Polskiemu, szesnastego roku wieku swego dochodzącemu, w małżeński stan posłubiona i oddana. A od tego czasu Polska utrapiona, dopiero osiadlejszą, ludniejszą i żyźniejszą być poczęła, która przedtym większą częścią spustoszona i zwojowana od Litwy poganów była, gdyż Mazowska przyległego,

także Dobrzyńskiej, Lubelskiej, Sendomirskiej, Łęczyckiej, Siradzkiej, Kalskiej i Kujawskiej ziemi, większa część bez ludzi odłogiem, nieruszona pługiem leżała, dla ustawicznych najazdów Litewskich. Przeto gdy ony dwadzieścia i cztery tysiące ludzi z Litwy wypuszczonych, król po różnych pustyniach rozsadził, tak się jeli roboty z pilnością, iż nietylko stare puste role osiedli i naprawili, *Sed et novas villas in cruda radice locatus*, jako Długosz i Miechovius lib. 4, cap. 9, fol. 207, ale i siola albo wsi na surowym korzeniu wyrobili, lassy roskopali i ku oraniu i mieszkaniu godne i pożyteczne za krótki czas uczynili; nauczyli się niebożęta w Litewskiej niewoli żarnami mieląc, lady rąbając i lassy roskopywając, gospodarstwa.

Tak gdy już pokój i stowarzyszenie z Litwą Władisław Lokietek król Polski postanowił i utwierdził, większą ufnością i usilnością począł obmyślać wojnę Krzyżacką. Naprzód tedy umyślił sprzyśnięników Krzyżackich, margrabiów Brandenburskich i Mazurów, którzy przeciw Polsce za Krzyżakami z Wańkiem xiążęciem swoim pomagali, postraszyć, aby w domu wojną utraپieni, Krzyżakom pomagać niezdawali. Dla tego posławszy do Mazowsza wojsko z Krakowskiej i Sendomirskiej szlachty zebrane, mieczem i ogniem wszertz i wzdluz wszystkie powiaty zwojował i miasto Płockie spalił, roku 1325.

Na drugi zaś rok 1326, Władisław Lokietek wziąwszy na pomoc tyśiąc dwieście Litewskiego rycerstwa od Gedimina, nad którymi był hetman Dawid, on sławny starosta Grodzieński; z Wołoch też i z Rusi posiłek mając, a z Polski k temu większe wojsko zebrawszy, sam swoją osobą wyprawił się do Saskiej ziemi i Margrabskiej przeciw Woldemarowi, margrabi Brandenburskiemu, po świętym Janie Chrzcicielu, a tak gdy żadnego odporu przeciw sobie nie miał, od Odry rzeki i od Brandenbursku, aż do Frankfortu, co naszerzej i nadluziej mógł, wszystkie krainy margrabstwa Brandenburskiego zwojował, potarł i wniwecz prawie ogniem, żelazem, łupiestwem obrócił; miasta obronne i zamki mijając, z których tylko ledwie Niemcy wyrzecz, nie iżby na odsiecz wynisć śmieli, gdzie wielkie okrucieństwa Litwa pogani nad kościołami, których sto czterdzieści zburzyli i dwa klasztory mnichów szarych i mniszek spalili, okazała, młode dziatki i starych mężów i baby posiekli, a godnych do roboty i posług jako bydła, więcej niż sześć tysięcy dusz Niemieckich w nędzną niewolę wywiedli, z wielką okrutnością i wzdobycią wszelakiego dobytku i inszych łupów, a tak do Polski król Władisław Lokietek ze wszystkim połonem bez odporu w cale odciągnął. Na tej wojnie trafił się jeden pamięci godny uczynek mniszki niktórej, która poimaną będąc od jednego Litwina, gdy jej chciał gwałt uczynić, prosiła go, aby jej tej zelżywości nie czynił, obiecując go miasto zapłaty i okupu, takiego fortelu nauczyć, iż żadnym sposobem żelazem nie miał być obrażon. Czego gdy się Litwin chciał chętliwie nauczyć, podała mu szyję swoją wyciągnioną, mówiąc: „jeśli nie wierzysz, skosztuj tego pierwej szabłą swoją na mojej szyi.” Litwin uwierzywszy, a wnet dobywszy szabłę, za jednym razem głowę jej uciął: tak ona panna sstała, szkaradego gwałtu ućciwą śmiercią uszła.

stata & inculta &c. populosior; & cultior esse cepit, &c. Cromerus lib. 11.

Wacław albo Wanko xiążę Mazowieckie bardzo złe isrogie, skąd urosło przysłowie: „Poszedł na Wanka.”
Mazowsze Polacy wojują.

Ten Woldemar margraf przedał był Krzyżakom Pomorską ziemię, do Polski należąca.
Lokietek Margrabstwo wojuje.

112 Kościołów Litwa zburzyła.

6000 więźniów Niemieckich.

Fortel mniszki na Litwinie.

Idem vide apud Curium in Animalibus Silesias, fol. 93.

Poganin też oszukany, wyrozumiał, iż w większej wadze u niej uczciwość panienska była, niż żywot doczesny. Potym Litwa od Władysława Lokietka do swej ziemi odpuszczona, ciągnęli przez Mazowsze z Dawidem starostą Grodzieńskim hetmanem swoim, burząc, wojując i łupiąc, co się im nawinęło.

Litwa przez Mazowsze ciągną plundruje.

Nie mógł ścierpieć onego plundrowania a okrucieństwa Litewskiego, nijaki słachcic Mazowiecki Andrzej imieniem, ale gniewem wielkim zapalony, ważył się pamięci godnego uczynku dokazać; bo gdy się między ufy Litewskie wnieszał, Dawida starostę Grodzieńskiego, męża wielce w Litwie sławnego i pana na ten czas po Wielkim Xiędzu Gediminie pierwszego (którego też za sobą w małżeństwie córkę własną miał) hetmana onego wojska zabił, w pośrodku obozu, a dodawszy prętkiemu koniowi ostróg, przez strwożone ufy Litewskie, acz go kilkaset Litwy gonilo, ubieżał. A Dawid, hetman sławny, który ono Pruskie ziemie i Liłandskie aż do Rewla i Derptu wojował, jakośmy wyższej napisali, od jednego Mazowieckiego zamachu, wiecznym snem zaraz usnął.

Scewola Mazowiecki.

Andrzej Mazur hetman na Litewskiego zabił.

Potym na drugi rok 1327, Gedimin Wielki Xiądz Litewski, gdy się jego lud na pierwszej wyprawie z Lokietkiem zaprawił i wzdobył, zebrawszy wojsko z Litwy i z Żmodzi, tajemnymi i niezwyčajnymi drogami, dziewiątego dnia Marca, do margrabstwa Brandenburskiego znowu wciągnął, a położywszy się obozem pod Frankfortem miastem głównym, nad Odrą rzeką, ostatki wszystkiej ziemi margrabskiej zburzył, zwojował, złupił i spustoszył, ludzi tamesznych siekąc, zabijając, a drugich w niewolę biorąc, a nabrawszy okwitość rozmaitych łupów, dobytku i więźniów śródkiem granic Pruskich i Mazowieckich, przez mil dziewięćdziesiąt i więcej bez najmniejszego odporu do Litwy się wrócił.

Gedimin sam znowu do margrabstwa.

100 mil więcej Litwa z łupem uszła.

Idem sentit de Curia in historia Silesica.

Miechovius pize, iż Olger, syn Gediminów, w tej wtórej wyprawie do Brandenburskiego margrabstwa, był wodzem i hetmanem od ojca nad Litwą.

Xiążęta wszystkie in-sze Śląskie od Polski do Czechów.

Tegoż roku 1327, xiążęta Śląskie, Opolskie, Jaworowskie, Tessyńskie, Głogowskie, Zegańskie, Namysłowskie, Oleśnickie, Sprotawskie, Kożuchowskie, Stynawskie, Brzeskie, Legnickie, Swidnickie i Falkenberskie, z narodu królów i xiążąt Polskich idące, zapomniawszy swojej przesławnej familiej królewskiej, zapomniawszy też wolności, której do onego czassu przy Królestwie Polskiem używali, gruntownie się przekie-nęli do Jana króla Czeskiego, głównego nieprzyjaciela Władysława Lokietka króla Polskiego, a co byli przed tym wolni, to w ten czas musieli postąpić hołd i posłuszeństwo Czechom. Insza przyczyna tego nie była, jedno zazdrość nienawisna, iż Władysław Lokietek wziął na się koronę Polskę bez ich porady i dołożenia, dla czego nie zwali go Królem Polskim, tylko Krakowskim i poddanym swoim tak go sławić roskazali. Potym zaś na ich wieczną zelżywość, król Lokietek naradziwszy się o tym z senatorry, dał wywołać w państwach koronnych, aby żaden z tych xiążąt Śląskich, póki by cudzego Czeskiego jarzma, hołdu i poddaństwa z siebie nie zrzucił, a do korony Polskiej znowu się nie wrócił, nie był wybieran królem, gu-

Z małej przyczyny wielka.

Bo pierwsi mieli w urzędach i do-stojenstwach

bernatorem, ani starostą w Polsce; także ich potomkowie, aby żadnego dostojenstwa w Polsce na potym nie mieli, a od tego czasu Śląskie wszystkie księstwa i Wrośław, od korony Polskiej do Czechów się przedały, a wrócić się trudno w pierwszą klobę mają, bo aczkolwiek Sigmunt Kazimierzowic, był xiążciem Głogowskim i starostą Śląskim i Opolskim, tedy to miał z łaski Władysława brata króla Węgierskiego i Czeskiego, a gdy wstąpił na Wielkie Xięstwo Litewskie i potym na Królestwo Polskie po bracie Alexandrze, tedy zasie wrócił Głogów i Śląsko z Opolim; bratu Władysławowi do korony Czeskiej, także i Wrośław miasto, a jakoby urząd zleconych xięstw zdał, które przed tym zdawna, ojczyste i dziedziczne były xiążąt Polskich.

duchowne
i świeckie
w Polsce.

Sigmunt I
król Polski
jakim prawem
Głogów i Wrośław
trzymał.

O SYNACH I GORKACH GEDIMINOWYCH I ICH UDZIAŁACH.

Rozdział siódmy.

Gedimin Witenessowic, Wielki Xiądz Litewski, miał siedmi synów: Montiwida, Narimunta, Olgerda, Kiejstuta, Lubarta, Jawnuta i Koriata. Tych wszystkich za żywota swego porządnie xięstwa i państwa udzielnymi rozdzielił, zabiegając wnątrzniej domowej niezgodzie, aby się po śmierci jego z braterskiej miłości i zgody (w której małe państwa w wielkie urastają) nie rozorwali, a wojną i mieczem, aby sobie udziałów nowych nie czynili. Napomniawszy ich tedy, aby każdy na swej udzielonej części przestawał, tym sposobem ich podzielił: Montiwidowi starszemu Kiernow i Slonim, zamki z ich wołosćiami i przygodkami nazaczył. Narimuntowi Pinsko ze wszystkimi okolicznymi przyległościami, nad Przypieczą rzeką, aż do Dniepru się ściągającymi, których krain dostał był Gedimin wojną pod Włodimirzem Wołodimirskim, Ruskim kniazem. Olgerdowi, Krewo zamek, którego się państwo ściągało aż do Berezyny rzeki ku wschodu słońca idąc; a iż miał Olgerd granicę z kniazem Ruskim Witebskim, pojął u niego córkę jedynaczkę, imieniem Ulianę, po której też wziął w possagu wszystko xięstwo Witebskie, które się w ten czas ściągało od Berezyny rzeki, aż do Juhry rzeki w Moskwie, po którą był potym Witold, synowiec Olgerdow, granicę Litewskie z Wassilem kniazem Moskiewskim i jego państwa założył, jak o tym będzie niżej, a tak Olgerd w ten czas od Krewa i Witebska, aż do Juhri na xięstwach udzielnych i wianowanych szeroko panował. Kejstutowi, Troki Stare ze wszystkim Żmudzkiem xięstwem, z Grodnem, Kownem, Upitą, Lidą,

Slonim
i Kiernow.
Pinsko.

Krewskie
wołosci
i granice
stare
Uljana Olgerdowa.
Witebsk
w possagu
i granice
jego.

Stare Troki
i jego przygodki.

Nowogródek
i jego przy-
gródki.

Lubart
w possagu
wziął Wło-
dimirza -na
Wołyniu.

Szerokość
państwa
i dzierżaw
Lubartowa.

Jawnuta na
Wielkie
Xięstwo.

Wojewódz-
two Wileń-
skie i jego
powiaty.

aż do Podlasza przy granicy Pruskiej idąc, dostały się z wydziału. Koriatowi był wydzielon Nowogródek xięstwo, z Wołkowiskiem i Mścibohowem, którego państwo ściągalo się w ten czas do Stucej rzeki. Lubart zaś, iż był pojął w małżeński stan córkę u Włodimirza kniazia Wołodimirskiego i Wołyńskiego wziął był po niej w possagu część udzieloną na Wołyniu, a gdy potym Gedimin, ociec Lubartów, Włodimirza przerweczonego cieścia syna swego, jako hardego poraził, tak, iż na placu, straciwszy wojsko, był zabity, wziął wszystko xięstwo Włodimirskie i Wołyńskie, jako się o tym wyższej napisało i dał je Lubartowi synowi, który też miał tych xięstw dziedziczkę za małżonkę, a potym i Luckie xięstwo, gdy był także na Kijowskiej bitwie Lew kniaz Lucki od Litwy zabity, Lubartowi spadkiem przyszło; a tak na Ruskich xięstwach, których spadkiem po małżonce i po zabitym cieściu dostał przestając, nie miał żadnego udziału w Wielkim Xięstwie Litewskim między bracią, wszakże stało za jego, bo potym aż do Lwowa i Węgierskich gór, jako Długosz, Miechovius i Cromer piszą, państwo swoje spadkami i wojną w Ruskich xięstwach był rościagnął, o które z Kazimirzem Lokietkowicem królem Polskim, szwagrem swoim i z Ludowikiem Węgierskim i Polskim królem długo walczył, jako o tym niżej będzie.

Jawnutowi zaś albo Jawnucie, młodszemu synowi, w którym się ociec Gedimin nawięcej kochał, po swej śmierci wszystkie zwierzchność Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Ruskiego i Żmudzkiego, nad inszą bracią nie rozmyślnie zlecił i zapisał i Wilno miasto z stolicą Wielkiego Xięstwa z zamkami obiema jemu oddał. K temu zaś Osmiański, Wilkomerijski i Braclawski powiaty przy Województwie Wileńskim.

Jakoż i po dzisiejsze czassy, Wilkomerijski, Osmiański i Braclawskie powiaty przy województwie Wileńskim, tak w domowych, jako wojennych wyprawach z przygrodkami swoimi trwają.

Tym sposobem wszystkich siedmi synów pewnymi częściami Wielkiego Xięstwa Litewskiego, Gedimin Wielki Xiądz jako porządny ociec, za żywota swego rozdzieliwszy, aby się po śmierci jego ku zgubie rzeczy pospolitej z wielką pracą przodków w tak wielkie państwa złączonej, mieczem i krwawą wojną nie dzielili, jednak, jako porządny gospodarz, tak synami i ich udziałami, jako Wielkim Xięstwem wszystkim Litewskim, Żmudzkiem i Ruskim władał i wszystkie domowe i polne wyprawy, albo też wojenne, zaprawując w przyrodzone rzemiosło rycerskie syny, sam według zdania swego odprawował.

Córkom zaś których miał kilka, żadnego udziału w swoich państwach nie zostawił, tylko po dwu miasto possagu pokój a więźnie darował, jako po Danmili, która była dana w małżeństwo Wankowi xiążęciu Mazowieckiemu, i po Annie, którą pojął Kazimierz Lokietkowiec królewic Polski, jako się wyższej napisało. Tymże sposobem i xiążęta Ruskie, dla pokoju i spowinowacenia z Litwą, bez possagów drugie córki u Gedimina Wielkiego Xiędza spojowali, a synowie jego także u xiążąt Ruskich córki brali z xięstwy ich, jako Olgerd Witebskie, Lubart Włodimirskie, Ja-

wnucz Zasławskie, z którego Hlebowicowie naród swój po kądzieli wiodą, i Koriat, etc. Tylko sam Kiejstut Żmodkę z Połongi pojął, jako o tym będzie niżej.

Zasław Litewski który był dan z łaski Jawnucie z Wilna wyrzuconemu.

O BURZENIU PRUSKIEJ ZIEMIE PRZEZ LOKIETKA

Z GEDIMINEM I Z WĘGRY,

I OSTATNIM ZWYCIĘSTWIE I ZABIĆCIU

GEDIMINOWYM,

POD BRIDBURGEM,

ROKU 1288.

Władisław Lokietek, król Polski, widząc, iż hardzi Krzyżacy Pruscy, ani na Boga, ani na Papieskie posły i napominanie jego commissarzów, nie dbali, a ziemię Pomorskiej, gwałtownie od Polski oderwanej wrócić nie chcieli, i owszem do starych krzywd nowe przydawali, najężdżając pograniczne krainy Polskie, nie zdało mu się dalej odwłaczać, ale zebrawszy wojsko wielkie z królestwa swego, mając też pomoc od Karolussa króla Węgierskiego, zięcia swego, k temu Gedimin Wielki Xiądz Litewski, na żądanie Łokietkowo, jak Długosz i Miechovius lib. 4, cap. 10, fol. 209, piszą, sam swoją osobą na pomoc Polakom z wielkim wojskiem Litewskim, Żmodzkim i Ruskim i z synami swoimi przyciągnął, nad Węgrami też był hetmanem, Wilhelm xiądz Rakuskie. A tak spólną mocą Lokietek król i Gedimin, ogromnie do ziemi Chełmieńskiej wciągnawszy, wszystkie wołości ogniem i żelazem prawie w popiół i pustynie obrócili. Potym gdy dalej w Pruską ziemię przez Drwiącą rzekę ciągnąć chcieli, bronili im przeprawiania mistrz Pruski z Liflandzkim, którzy na kilka mil wszystkie brzegi Drwiącej rzeki, pniami, kłodzinami i inszymi zawadami obrąbiwszy i zatarasowawszy, z onych szauców z dział i z rusnic i rozmałą strzelbą, Polakom, Litwie i Węgrom przebycia na drugą stronę bronili. Potym jeden chłop prosty w kilku milach brod Królowi ukazał wolny, przez który fortelem wojska Krzyżaków oszukawszy, ze wszystkimi ufami Koronnymi, Litewskimi i Węgierskimi, przeprawił się przez rzekę Drwiącą, a sprawiwszy uffy do bitwy, ciągnął przeciw Krzyżakom, pragnąc z nimi bitwę zwieść; ale oni obaczywszy wielką moc Lokietkową, nie śmieli pola stawieć, wnet się rozpierzchnęli po różnych zamkach, z których i zdrowia swego i majątności bronili.

Gedimin z Polaki.

Polacy i Litwa Pruscy burzą.

Ale Lokietek król i Gedimin dawszy zamkom i miastom obronnym pokój, wszereż i wzdłuż rospuściwszy zagony, aż do Ossy rzeki, Pruskie krainy wojowali, król do Polski, Gedimin do Litwy, po kilka kroć łupy i stada, trzody z więźniami odsyłali, a znowu raz po raz gdzie jeszcze było cało plundrowali. Dobrzyńskiego zamku kilka dni dobywali, ale go Krzy-

Już się wten czas ukazywały działa i rusnice Niemców. Bo jedna część wojska stała przeciw Krzyżakom, gdzie brodu bronili, aby się nie domyślili, iż się na innym miejscu przeprawują, którym też fortelem Alexander Wielki Polakusa Indijskiego w przeprawianiu rzeki Oku podszedł, o czym do-

min: Citer-
rius lib. 8,
cap. 3, etc.

żacy przeważnie bronili. Potym się na drugą stronę rzeki Ossy przeprawiwszy, wszystkie wsi, miasteczka i przedmieścia miast murowanych wybrali i wypalili. Co obaczywszy mistrz Pruski z Liflandskim, wnet posły do króla i do Gedimina wyprawili, pokoju i ugody prosząc. Tak król Lokietek ich chytrej pokorze prawie wilczej uwierzywszy, widząc też, iż Krzyżakom wet za wet, a snadź we czwor spossób oddał, uczynił z Mistrzem przymerze doroczne pod tą kondycją, aby Krzyżacy Dobrzyńską ziemię i zamek Dobrzyń, także Bydgoszczą królowi Lokietkowi i koronie Polskiej zaraz wrócili, a o Pomorską ziemię z królem się mieli ugodzić w tymże roku, do której ugody Krzyżacy z swej strony Jana Czeskiego, a Lokietek Karolussa Węgierskiego, królów, za jednacze obrali; wszakże potym to jednanie do skutków nie przyszło, dla niebytności i chytrych wykretów Jana króla Czeskiego, który się też Polskim królem pisał.

Felician Za-
chari chciał
króla zabić.

Tegoż czasu króla Węgerskiego Karolussa nagła niebezpieczność zdrowia przestraszyła, bo gdy wieczerał na Wielką-Noc w sadzie z żoną królową córką Lokietkową i z synami, Felician nijaki, słachcie Węgierski, z familiej Zacharów albo Sachów, dobywszy szable ciął na króla, ale chybiwszy, gdy się król umknął, tylko go trochę w prawą rękę ranil, a królowej, która króla pretko zastoniła, cztery palce, aż upadły, u prawej ręki uciął; synów zaś jego królewiców, ochmistrzowie i bakałarzowie zasłoną osób swoich zasycyli i obronili; tamże natychmiast on umyślny złoczyńca i zabójca, od Jana Potockiego, słachcica Polskiego o ziemię uderzony i od drabantów królewskich, którzy się wnet na onę trwozę zbiegli, w sztuki i na członki był rozsiekany. O przyczynie tego przedsięwziętego złego uczynku wątpliwa rzecz była: niktórzy powiadają, iż króla zabiwszy, sam chciał być tyranem, albo hosp odarem Węgierskim; drudzy mówili, iż się mścił zgwałcenia siostry swojej Clary, od Kazimierza Lokietkowica królewica Polskiego, do którego uczynku ę, jakoby mu miała być zwodnicą siostra królowa.

Jan Potocz-
ki.

Rychło zaś potym, tenże Carolus Wgierski król, gdy przez przyczyny podniósł wojnę na Bazarada hospodara Multańskiego, porażon jest fortem na głowę od Multanów i Wołochów, tak, iż w małej drużynie ledwo sam król z pogromu uciekał do Węgier. Na tym miejscu gdzie bitwa była gospodarowie Multańscy monaster zmurowali i słupy murowane trzy z kamienia postawili, którem ja sam widział roku 1574, z Turek jadąc, za-Giurgiecem miasteczkiem, dwa dni chodu od Sybinowa miasta Siedmigrockiego, idąc przez góry. A Władisław Lokietek, postanowiwszy przez wojnę ugode z Krzyżaki, wojsko rozpuścił, i pomocy Litewskie i Węgierskie udarowawszy i podziękowawszy, odprawił.

Carolus
Wegerski
od Multa-
nów pora-
żon.

Wszakże Krzyżacy z onej nagłej bojaźni wybawieni, mało na ugode dbali, a mając od Polaków pokój na Litwę i na Żmódź mscząc się nad nimi iż Polakom pomagali, moc wszystkę obrócili, Wielunią zamek albo Welonę nad Niemnem oblegli i dobywali go ustawicznymi szturmami, ale gdy się Litwa i Żmódź mężnie z blanków i na wycieczkę często wychodząc bronili, a Niemców kilokroć od bram i podkopywania cian, także

Wielunia
albo Wielo-
na.
Krzyżacy
się na Litwę
i na Żmódź
oburzyli.

gdy z drabinami na blanki gwałtem się darli, wielką porażką odbili, odciągnęli od oblężenia Welony. Wszakże Teodrik groff z Aldenburku, marszałek wielki Pruski, namiestnik mistrzowski (nie mistrz jako Miechovius pisze, tylko iż był na mistrzostwoznaczony od Ludera mistrza), złączywszy wojska Niemieckie z Henrykiem xiążęciem Bawarskim, który był na pomoc Krzyżakom przyciągnął, znowu Wielunią albo Wielonę obegnali, a izby rychlej i snadniej bez utraty ludu swego zamku dobyć przez podanie, za udrczeniem obleżęnców głodem mogli, wnet zbudowali dwa zamki nowe tuż pod Wieloną, z których jeden Fridburg, to jest spokojna góra, a drugi Bejer, to jest Bawarczyk mianowali, a naspiżowawszy obadwa ony zamki dostatkiem wszelkiej żywności, i rycerstwem, i strzelbą porządnie obwarowawszy, tudzież działa xiążęcia Bawarskiego w nich zostawwszy, sami do Prus odciągnęli, roskazawszy ustawicznymi wycieczkami z obudwu zamku Litwę oblężoną na Welonie dręczyć, azby się z zamkiem podali.

Litwa Wielony obro-niła.

Krzyżacy dwa zamki u Wielony zbudowali

Na tym miejscu już historie działa wspomina-ja.

Tę gwałtowną niebezpieczność i najazdy Niemieckie, Gedimin Wielki Xiążdz chcąc odbić, a rycerstwo swoje z oblężenia ciężkiego wybawić, zebrał wojsko wielkie z Litwy i Żmodzi, z Olgerdem, Jawnuciem i Kiejstutem synami, a obegnawszy mocnym wojskiem ony dwa zamki nowe, Fridburg i Bejer, dobywał ich przez dwadzieścia i dwa dni ustawicznymi szturmami, podkopy, strzelbą i taranami; lecz gdy się Niemcy rusniczną strzelbą jeszcze Litwie nieprzywykłą mężnie bronili i wiele Gediminowi ludu pobili, sam Gedimin dodawając rycerstwu swojemu ochoty, bliżej pod ścianę przyjachawszy, ukazował szancom i taranom miejsce słuszniejsze do tłuczenia i rozwalania baszty jednej Tam gdy się ochotnie staruszek uwi-jał, postrzelił go w grzbiet z rusnice Niemiec jeden z blanków, jako Pruskie Kroniki świadczą, a Miechovius pisze, iż go *ignea sagitta per dorsum trasfixit*, ognistą strzałą, ale podobno rychlej ognistą kulką z rusnice, bo tego czassu rusnice Niemcy wymyślać poczęli, wszakże jeszcze bez krzósów, jako owych kilka na zamku Wileńskim w skarbie widzimy, także w Rydze, w Dunamuncie i w Pruskich zamkach inszych tych starodawnych rusnic wielem widział. Gedimin od onego postrzelenia natychmiast duszę wydychnął, i skonał, a za jego śmiercią wojsko Litewskie od oblężenia zamków odstąpiło, z wielkim smutkiem, płaczem i narzekaniem synów jego Olgerda, Kiejstuta, Jawnucia i inszych, i pospolitego ludu i rycerstwa z zwykłym na xtalt śpiewania lamentowaniam i wyliczaniem cnót i dzielności jego, jako jest obyczaj u Litwy oplakiwania umarłych.

Litwa Bejeru i Fryd-burgu dobywa.

Rusnice.

Niebezpieczna rzecz samemu xiążęciu pod zamek chodzić.

Gedimin zabity z rusnice.

Prowadzili potym do Wilna ciało jego synowie i wszystko rycerstwo, a tam obyczajem xiążęcym według obchodów i obrzędów pogańskich, złożwszy wielki stós smolnej sosniny w tym miejscu gdzie Wilna do Wiliej wpada, grób mu nagotowali, potym gdy się wszyscy siedm synów: Montwid, Narimunt, Olgerd, Kiejstut, Lubart, Jawnucz, Korjat na ostateczny obchód pogrzebu ojcowskiego zjechali, ubrali go w odzienie i w szaty xiążęce świetne, w których się za żywota sam nawięcej kochał, szablę, włócz-

Pogrzeb Gedimina podobny do Protoclesowemu, i Hectorowemu, b. czym Homerus.

nią, sajdak z łukiem, sokołów i chartów parę, konia z siodłem żywotnego i sługę najwierniejszego jego kochanka, związawszy z nim, na stós drewno położyli, z wielką żalnością zgromadzonego rycerstwa, potem wkłó drwa zapaliwszy, paznogie rysie i niedźwiedzie na ogień miotali, jako był u nich zwyczaj starodawny, zbroję też i część łupów nieprzyjacielskich i trzech więźniów Niemców zbrojnych, żywych z nim spalili; potem gdy ciała zgorzały, osobno popiół i kostki xiążące, sługi, konia i chartów etc. zebrawszy i w trumnę zaspuntowawszy, w ziemię na onymże miejscu pochowali. A tu się już panowanie i sprawy wojenne i domowe, tudzież śmierć i pogrzeb Wielkiego Xiędza Gedimina Witenessowica dowodnie z rozmaitych historików Polskich, Pruskich, Liłlandzkich, Ruskich i Latopiszczów Litewskich z wielką pracą, Czytelniku miły, zebrane i porządnie spisane, dokończyły roku 1329.

KONIEC TOMU PIÉRWSZEGO.

Spis Rzeczy

W TOMIE PIÉRWSZYM KRONIKI ZAWARTYCH.

KSIĘGI PIÉRWSZE.

	Stron.
ROZDZIAŁ I.	1.
ROZDZIAŁ II. O rozdzieleniu języków przy budowaniu wieże Babel i rozmnożeniu rozmaitych i różnych narodów od trzech synów Noego. . . .	9.
Potomstwo Semowe.	10.
Potomstwo Chamowe.	11.
O potomstwie Japhetowym.	15.

KSIĘGI WTÓRE.

ROZDZIAŁ I.	25.
ROZDZIAŁ II. Stadiusowo, Plutarchowo, Deciusowo świadectwo, z innych historików przydanim na potrzebnych miejscach, o Cymbrach, między którymi też Gepidowie Litewscy przodkowie byli.	31.
ROZDZIAŁ III. O Gotach, Getach i Gepidach, przodkach Litewskich i Sławańskich.	36.
ROZDZIAŁ IV. O Wejdewucie, królu piérwszym Pruskim, z Litalanów wybranym, i o Litwonie i Samocie, synach jego.	43.
ROZDZIAŁ V. Zdanie Długossowo i Cromerowo o Litwie.	48.
Zdanie Miechoviusowo o wywodzie Litwy.	49.
ROZDZIAŁ VI. Świadectwo o Litwie Josta Deciusa Ludowika.	50.
Zdanie Bielskiego o Litwie.	54.
ROZDZIAŁ VII. Świadectwa z Latopiszczów o przyściu Włochów w te strony.	55.

KSIĘGI TRZECIE.

O wywodzie i początku xiążąt Litewskich i Żmodzkich od Palemona albo Publiussa Libona i synów albo potomków jego: Borciussa, Cunassa, Speri i Juliana Dorsprunga i od Ursina i Hectora, słachciców Rzymskich, dziwnym lossem Bożym w ty strony północne Żmodzkie i Litewskie morzem zaniesionych.

ROZDZIAŁ I.	65.
O potomkach sławnych xiążąt Litewskich, Żmodzkich i niektórych Ruskich, z narodu Palemona.	82.

	Stron.
Borkus, Konas albo Kunas, Spera, Dorsprungus, potomkowie Palemonowi, książęta i rozmnożycielowie narodów ziemie Żmudzkiej i Litewskiej.	83.
Kiernus Litewskie pierwsze, a Gybut Żmudzkie czwarte, książęta, Kunassowicy.	85.

KSIĘGI CZWARTE.

Pewne a dowodne wywody wszystkich narodów Sławińskich.	88.
ROZDZIAŁ I.	88.
ROZDZIAŁ II. O wywodzie sławnego narodu Ruskiego, Sławańskiego, Sarmatskiego, a dla czego są nazwani Słowakami.	95.
ROZDZIAŁ III. O Białej i Czarniej Rusi, wschodnich, północnych i południowych narodach starożytnych, i ich książętach: Wielko - Nowogrodzkiej, Izborskiej, Pskowskiej, Biełojezerskiej, Kijowskiej, Luckiej, Włodimirskiej, Wołyńskich, Halickich, Podgórskich, Podolskich.	108.
Oskołod i Dyr, potomkowie Kijowi, książęta Ruskich ziem na południu leżących, a jako w Greciej wojowali i Constantinopola dobywali.	115.
Ihor Rurikowic, wielki książę i jedynowładziec ziem Ruskich. . . .	117.
Jako się Olha pomściła nad Drewlany śmierci małżonka swojego Ihora. Swantosław Ihorowic, wielki książę, albo carz Kijowski, Pereasławski, jedynowładziec wszystkiej Rusi.	121.
O wspólnych zabójstwach bratów, synów Swentosławowych.	123.
Włodimirz Wielki Swentosławowic, jedynowładca Ruski, pierwszy Chrzescianin.	125.
ROZDZIAŁ IV. O starodawnych ceremoniach albo raczej szaleństwach Ruskich, Polskich, Żmudzkich, Litewskich, Liwlandzkich i Pruskich, obywatelów bałwochwalcówi różność ich bogów fałszywych.	135.
Bogowie Litewscy, Żmudzcy, Sambijscy, Lotewscy i Pruscy.	144.
Litewscy i Żmudzcy bogowie osobliwi.	145.

KSIĘGI PIĄTE.

O rozdziałach dwunastu synów Włodimirzowych i zabójstwach ich wspólnych po śmierci ojcowskiej.	151.
ROZDZIAŁ I.	151.
ROZDZIAŁ II. Jarosław Włodimirowic, jedynowładca wszystkiej Rusi	158.
ROZDZIAŁ III.	160.
ROZDZIAŁ IV.	165.
ROZDZIAŁ V. O częstych bitwach z Ruskimi książętami Połowców i Piecinigów, pobratinów Litewskich, a o pierwszym wywodzie ich narodu. . . .	168.
O wewnętrznych wojnach Ruskich książąt a zabiciu Borissa i Zaslawa Kijowskiego	170.
O rosterkach Ruskich książąt o stolicę Kijowską i zabiciu Jaropolka Zaslawa, książęcia Luckiego i Włodimirskiego, od dworzanina własnego.	171.
O burzeniu Polski przez Ruskie książęta z Litwą, i porażeniu ich. . .	172.
ROZDZIAŁ VI. O porażeniu książąt Ruskich od Połowców.	173.
ROZDZIAŁ VII. O porażeniu Połowców.	175.
O srogich a częstych raz po raz wewnętrznych wojnach i rosterkach szkodliwych książąt Ruskich.	176.
O przyzwaniu Colomana, króla Węgierskiego, na pomoc Swatopelkowi, a porażeniu jego i o wspólnych bitwach książąt Ruskich i ugodzie ich.	178.

	<i>Stron.</i>
ROZDZIAŁ VIII. O sławnych a szczęśliwych kilku raz po raz zwycięstwach Ruskich książąt nad Połowcy, a o wtargnieniu Litwy z Prusami do Rusi	180.
ROZDZIAŁ IX. O porażeniu Jatwieżów, pobratinów Litewskich od Rusaków, i wygładzeniu ich od Polaków, a co byli zacc ci Jatwieżowie.	183.
O rosterkach między książęty Ruskimi.	185.
ROZDZIAŁ X. O burzeniu Polski przez Wołodora i poimaniu jego.	186.
O prowadzeniu forzelem Bolesława Polskiego na Ruskie państwo Jarosława i zabiciu jego, a wtórym porażeniu syna Wołodora Przemyskiego	186.
O rosterkach książąt Ruskich po śmierci Wołodimirza Monomacha Kijowskiego jedynowładce	188.
ROZDZIAŁ XI. O zrzućeniu od książąt Ruskich jarzma Polskiego	190.
ROZDZIAŁ XII. O poimaniu Jaropelka, książęćia Kijowskiego i Włodimirskiego, chytrym forteleim, i przyniesieniu jego do Polski.	192.
Oddanie chytrości chytrością od Jaropelka Bolesławowi.	193.
ROZDZIAŁ XIII. O chytrym porażeniu Bolesława Krzywoustego od Ruskich książąt pod Haliczem.	194.

KSIĘGI SZOSTE.

O śmierci Jaropelkowej, a o srogich, częstych a ustawicznych rosterkach i wojnach książąt Ruskich o stolicę Kijowską.	
ROZDZIAŁ I.	197.
O wojnie Polskiej z Rusią.	202.
ROZDZIAŁ II. O bitwie pod Haliczem z książęty Ruskimi i porażeniu ich od Polaków	203.
ROZDZIAŁ III. O złupieniu Kijowa i porażeniu książęćia Rezańskiego.	206.
O rosterkach księstwa Halickiego	207.
ROZDZIAŁ IV. O porażeniu Połowców, i złupieniu Kijowa	208.
O doprowadzeniu przez Polaki Romana książęćia Włodimirskiego na państwo Halickie	209.
O porażeniu Połowców i o rosterkach Kijowskich.	210.
ROZDZIAŁ V. O tiraństwie Romana, Włodimirskiego i Halickiego książęćia, monarchy Ruskiego i o wyprawie jego do Polski.	211.
O bitwie pod Zawichostem z książęćiem Romanem Włodimirskim i Halickim i o zabiciu jego.	212.
ROZDZIAŁ VI. O burzeniu Ruskich księstw przez Litwę i Żmodziny, a o ich pirwszym u historyków objawionym imieniu.	214.
ROZDZIAŁ VII. Zywibund Dorsprungowic, po Kiernusie Kunasowicu książdz Litewski, a Montwil Gimbutowic Żmodzkie książdz.	218.
O rosterkach między książęty Ruskimi, i o najazdach Litwy do Rusi, a porażeniu ich.	222.
ROZDZIAŁ VIII. O koronowaniu na królestwo Galatskie, albo Halickie i Włodimirskie, Colomana syna Andrzeja króla Węgierskiego, i wypędzeniu jego, a porażeniu Węgrów i Polaków od Rusi.	224.
O porażeniu książąt Ruskich od Polaków	228.
ROZDZIAŁ IX. O pirwszym przysćiu Scytów albo Tatarów w ty pola, gdzie dziś osiedli, Połowców wygnawszy i wybiwszy, zacczym i Ruskie książęćta porazili i zniewolili.	229.
ROZDZIAŁ X. O wyprawie Litewskiej do Ruskich księstw, i porażeniu ich od Russaków.	233.
O znacznej a pożytecznej wyprawie Litewskiej i Żmodzkiej w Zawilijską stronę do Rusi, z Erdziwiłem książęćiem, a opanowaniu Nowogrodka, Brzećcia, Mielnika etc. zamków Ruskich.	234.

	Stron
ROZDZIAŁ XI. Pierwsze powiaty i familje w Litwie.	236.
O porażeniu Kajdana cara Zawolskiego hetmana Batego, albo Ba- kejowego, przez Erdziwiła nad rzeką Dnieprem, gdzie do niego Pe- repecz wpada	238.
ROZDZIAŁ XII. Mingajło Erdziwiłowic, książę Litewskie i Ruskie, na Nowogrodku wtóre, a na Połocku pierwsze	239.
Skirmont Nowogrodzkie, Ginwil, pierwszy z Litwy chrześcianin, Po- łockie, książęta, Mingajłowicy.	241.
Boris Ginwilowicz, książę Połockie	241.
ROZDZIAŁ XIII. O bitwie i zwycięztwie Skirmuntowym, nad kniazem Luckim	243.
ROZDZIAŁ XIV. O Kukowojcie Zywibundowicu, Żmodzkim i Litew- skim książęciu.	246.
ROZDZIAŁ XV. O porażeniu Balaklaja cara Zawolskiego, przez Skir- munta.	247.
Utenus, Żmodzkie i Litewskie książę	248.
Trojnata, Nowogrodzkie, Podlaskie i Litwy Powilijskiej książę, Lubart, Karaczowskie i Czerniehowskie, Pissimunt, Turowskie i Starodub- skie, książęta Skirmuntowicy, porazili Kurdassa soltana, cara Za- wolskiego, za pomocą innych Ruskich książąt.	249.
ROZDZIAŁ XVI. Ringolt Algmuntowic, pierwszy Wielki Xiądz Litewski, Żmodzki i Ruski, a jako Ruskich książąt poraził nad Niemnem na głowę. .	251.

KSIĘGI SIODME.

Kronika Staroświecka, należona w Liflanciech na Rumborskim zamku w kościele, pisana staroświeckimi literami, łacińskim prostym językiem, do mistrza Pruskiego, Wernera de Orselle, roku 1326, przez Piotra Duzburch, brata i kapłana zakonu Krzyżackiego, za panowania Witennowego i Gedi- minowego w Litwie, a zamyka w sobie wielkie, częste, a gwałtowne i usta- wiczne wojny Krzyżaków Pruskich z Litwą, także z Żmodzią. Pilnie a szcze- rze i prawdziwie po prostu z łacińskiego prostego języka na polski przełożona.	
ROZDZIAŁ I.	254.
ROZDZIAŁ II. O wojnie Litewskiej w Kurlandiej, i srogim porażeniu Krzyżaków	260.
O wojnie Krzyżaków z Sudowity i Żmodzią i Litwą.	263.
ROZDZIAŁ III. O wojnie Litewskiej, którą przeciw im Pruscy i Li- flandscy Krzyżacy wiodli ustwicznie przez lat dwieście i dziesięć.	265.
O zburzeniu zamku Litewskiego Bisseny.	265.
ROZDZIAŁ IV. Wodna bitwa Litewska z Krzyżakami na Niemnie. . .	269.
Zwyczaj stary Litewski w osadzaniu zamków.	272.
Jako się Pan Bóg pomścił bluźnierstwa nad Litwą.	273.
ROZDZIAŁ V. Wodna bitwa Litawów z Krzyżaki.	275.
O oblężeniu i dobywaniu Christimemla.	276.
O porażeniu Krzyżaków u Miednik i ofiarze Litewskiej.	278.
ROZDZIAŁ VI. O sroziej zimie i burzeniu Duńskiej ziemi przez Litwę, także Pruskiej i Dobrzyńskiej.	279.
O Legatach stolca Apostolskiego do Rygi i do Gedimina króla Litew- skiego, a o zburzeniu Mazowsza, Lifland i Brandenburskiego mar- grabstwa przez Litwę.	280.

KSIĘGI OSME.

Mindoph, Mendolph, Mendog, albo Mindagus Ringoltowic, wielki xiądz,
potym król Litewski, Żmodzki i Nowogrodzki

	<i>Stron.</i>
ROZDZIAŁ I.	285.
ROZDZIAŁ II. O koronacji Mendogowej na królestwo Litewskie, Żmudzkie, Kurlandskie i Nowogrodzkie.	288.
ROZDZIAŁ III. O koronacji dwójkiej na królestwo Ruskie Daniła Romanowica, Kijowskiego, Halickiego, Włodimirskiego, Drohicznego, etc. xiążęcia.	290.
Jako Mendog król Litewski wiarę chrześcijańską porzucił, Mazowsze, Lubelską ziemię i Prussy zburzył, mistrza Liłandskiego zabił, i wojska Krzyżackie w Kurlandach poraził.	292.
O wojnie Prussów poganów z Krzyżaki.	295.
ROZDZIAŁ IV. O zburzeniu raz po raz Mazowsza przez Litwę i Rusaki i o ścięciu Semowita xiążęcia.	296.
ROZDZIAŁ V. Wojsiek albo Wolstinik, syn Mendoga króla, będąc pierwszej cerncem zakonu Ruskiego, z monasteru na wielkie xięstwo Litewskie i Żmudzkie wybrany i podniesiony.	299.
O porażeniu na głowę Jatwieżów pobratinów Litewskich, przez Polaki na Podlaszu.	301.
ROZDZIAŁ VI. O wtargnieniu Swarnowym z Rusią do Polski, i porażeniu jego przez Polaki.	303.
O zabiciu Wojsiełka Mendogowica, królowica i wielkiego xiędza Litewskiego, przez Lwa Daniłowica, królowica Ruskiego.	304.
ROZDZIAŁ VII. Swintorog Utenussowic, na wielkie xięstwo Litewskie wybrany.	306.
Germont Swintorogowicz, wielki xiądz Litewski, Ruski i Żmudzki.	308.
ROZDZIAŁ VIII. Giligin albo Koligin, Litewskie i Nowogrodzkie, Trabus, Żmudzkie, xiążęta, Giermontowicy.	312.
Roman, albo Romunt, Giliginowicz, wielki xiądz Litewski.	314.
Trabus Germontowicz, xiąże Żmudzkie, opiekun, albo gubernator W. X. Litewskiego.	315.

KSIĘGI DZIEWIĄTE.

Narimunt, Dowmant, Holsza, Giedrus, Trojden, Romuntowicy, bracia, xiążęta Litewskie.	
ROZDZIAŁ I.	317.
ROZDZIAŁ II. O porażeniu Rusaków, Litwy i Tatarów przez Polaki.	321.
O wewnętrznych i domowych rosterkach i wojnach xiążąt Litewskich.	322.
ROZDZIAŁ III. Trojden Romanowicz Jatwieskie, Podlaskie i Dajnowskie xiąże, na wielkie xięstwo Litewskie, Żmudzkie i Ruskie podniesiony.	324.
O porażeniu Litwy i Jatwieżów przez Polaki.	325.
ROZDZIAŁ IV. O zabiciu Trojdena xiążęcia i Dowmanta, a o śmierci Holsze i Giedrussa xiążąt Litewskich.	327.

KSIĘGI DZIESIĄTE.

Witenes, albo Wiczeń, Ejragolczyk, na Wielkie Xięstwo Litewskie, Żmudzkie, Ruskie, Jatwieskie i Podlaskie, zgodliwie wybrany i podniesiony	
ROZDZIAŁ I.	331.
ROZDZIAŁ II. O dobytciu Gostinina, Sochaczowa, Płocka i Dobrzynia, przez Litwę, a jako zaś Pelusa Litwin z Krzyżakami, pany Litewskie na weselu pogromił.	335.
ROZDZIAŁ III. O częstych wtarczkach i spólnych wojnach Litewskich i Żmudzkich z Krzyżakami Pruskimi.	337.

	<i>Stron.</i>
ROZDZIAŁ IV. O burzeniu Dobrzyńskiej ziemie przez Litwę i porażeniu Russaków pod Lublinem.	343
ROZDZIAŁ V. O burzeniu Kaliskiej ziemie przez Litwę, a częstych najazdach między nimi i Krzyżakami.	346.
ROZDZIAŁ VI. O burzeniu Pruskiej ziemie przez Wicienia xiędzę Litewskiego, i porażeniu jego dla bluźnierstwa Ciała Bożego w sakramencie.	350.

KSIĘGI JEDENASTE.

Gedimin, albo Gidzimin Witenowic, wielki xiądz Litewski, Żmudzki, Ruski, etc.	
ROZDZIAŁ I.	357.
ROZDZIAŁ II. O szczęśliwym powodzeniu Litewskim, porażeniu Krzyżaków, odjęciu Żmodzi z mocy Niemieckiej, i Ilgach Żmudzkiem święcie.	359.
ROZDZIAŁ III. O posiedzeniu i opanowaniu Włodimirskiego, Luckiego, Kijowskiego, xięstw, i pobiciu xiążąt Ruskich przez zwycięscę Gedimina.	362.
ROZDZIAŁ IV. O założeniu Troków Starych i Wilna przez Gedimina.	369.
ROZDZIAŁ V. O wojowaniu Litewskich i Żmudzkich ziem przez xiążęta Rzeskie i Krzyżaki, a o zburzeniu Lifland aż do Rewla i Derptu przez Litwę, o splundrowaniu Mazowsza i Dobrzyńia.	374.
ROZDZIAŁ VI. O spowinowaceniu Litwy z Polaki, a jako Władisław Łokietek, król Polski, syna swego Kazimierza ożenił z xiężną Gediminową.	377.
ROZDZIAŁ VII. O synach i córkach Gediminowych i ich udzialech. . . .	381.
O burzeniu Pruskiej ziemie przez Łokietka z Gediminem i z Węgry, i ostatnim zwycięstwem i zabiciu Gediminowym, pod Fridburgiem.	383.

GENERAL BOOKBINDING CO.
 378AA 2 013 1 A
 75 QUALITY CONTROL MARK

DA 6011

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 03806 3734

M

M

M

M

DO NOT REMOVE
OR
MUTILATE CARD

M

